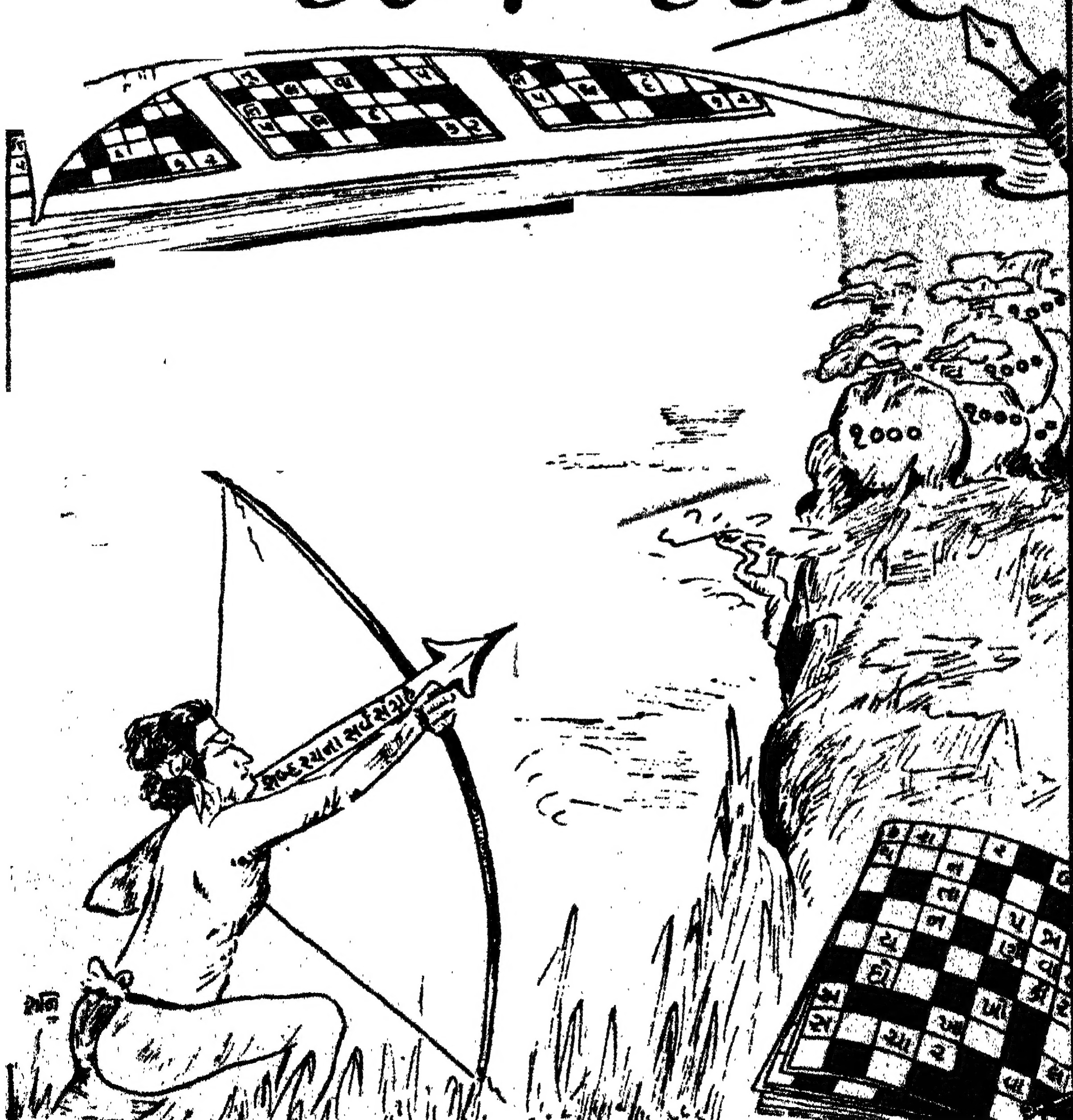

THE PRINCE

AND THE

એક નજરે

જન્મભૂમિ શાબ્દવ્યૂહ

પ્રારંભ

૧૮-૪-૧૯૩૬

સૌથી વધુ ઇનામો

રૂા. ૫૦૦૦

ઇનામો જીતનારાની સંખ્યા

૧૬૮૦૦

કુલ ઇનામો

રૂા. ૧,૦૬૫૦૦

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કાંપીગડદ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૨૨૮૭૩

કિંમત

૩.૦૦

ગ્રંથનામ શ્રી૫૬૨૫૧, સર્વસંગ્રહ

વર્ગિક ૮૨૧૦/ -

શબ્દરચના સર્વસંગ્રહ

સંપાદક

સેવંતીલાલ શાહ

B. Sc.

*

સંસ્કરણ

‘જન્મભૂમિ’ શબ્દ

વ્યૂહનાં સંપાદક

: પ્રકાશક :

જન્મભૂમિ શબ્દરચના હરિકાંઈ વિભાગ

મુંબઈ

શું અને ક્યાં ?

પૂર્વાર્ધ

૧ શબ્દવ્યૂહના સંપાદકનો વાર્તાલાપ	૩
૨ સંપાદકીય	૪
૩ વિભાગ પહેલો :	
હરીફાર્થ વિષે સામાન્ય માહિતીસુચક લેખો	૫
૪ વિભાગ બીજો :	
'જન્મભૂમિ' વ્યૂહ નં. ૧ થી ૩૬ સુધીની ચાવીઓ, ચાવીને બંધમેરતા શબ્દો અને સાચા ઉકેલના શબ્દો	૧૭
૫ વિભાગ ત્રીજો :	
અંકપાશ ગણિત	૭૧
૬ વિભાગ ચોથો :	
'જન્મભૂમિ' વ્યૂહોના સાચા ઉકેલમાં આવેલા શબ્દોની પસંદગીની સંપાદકની દલીલો	૧૦૩
૭ વિભાગ પાંચમો :	
હરીફાર્થની ટપાલચેલી તથા સંપાદકના પત્રોમાંથી હરીફાર્થને માર્ગદર્શક ચૂંટણી	૧૧૫
૮ વિભાગ છઠો :	
'જન્મભૂમિ' વ્યૂહ નં. ૧ થી ૩૬ સુધીના સાચા ઉકેલમાં આવેલા શબ્દોનું કક્કાવાર સૂચિપત્ર	૧૬૧
૯ વિભાગ સાતમો :	
સામાન્ય જ્ઞાન આપનાર માહિતી	૨૦૫

ઉત્તરાર્ધ

સાર્થ શબ્દકોષ

૧ સંક્ષેપોની સમજ	૨
૨ એક અક્ષરના શબ્દો	૩૨
૩ બે અક્ષરના શબ્દો	૫
૪ ત્રણ અક્ષરના શબ્દો	૭૮
૫ ચાર અક્ષરના શબ્દો	૧૫૩

અંત્યાક્ષરી..શબ્દકોષ

૬ બે અક્ષરના શબ્દો	૧૮૭
૭ ત્રણ અક્ષરના શબ્દો	૨૦૬

પહેલી આવૃત્તિ

મે ૧૯૪૧

મૂલ્ય : ત્રણ રૂપિયા

મુદ્રક : નાથાલાલ મ. શાહ

મુદ્રણસ્થાન : સ્વાધીન મુદ્રણાલય, રાણપુર

પ્રકાશક : વીરચંદ બીખાભાઈ શેઠ

૧૩૮, મેડોઝ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ

શબ્દવ્યૂહના સંપાદકનો વાતાલાપ

આપણાં જીવનનાં દરેક ક્ષેત્રમાં સ્પર્ધા કે હરીફાઈ નજરે ચડે છે. નિર્દોષ તથા તંદુરસ્ત સ્પર્ધા આવકારદાયી તથા લાભદાયક છે. શાળાઓમાં શ્રેષ્ઠ નંબરે આવનાર બાળકને ઇનામો, ચંદ્રકો તથા પારિતોષિકો મળે છે. રમત ગમતનાં ક્ષેત્રમાં પણ શ્રેષ્ઠ આવનારને એજ રીતે ચંદ્રકો કે પારિતોષિકો મળે છે. પેઢીમાં, જનકમાં કે સરકારી નોકરીમાં સાફ કામ કરે તેને બઠતી જલદી મળે છે.

એક રીતે તો જીવન એજ સ્પર્ધા છે.* માનવીને તે વિના કોઈ પ્રેરણા કે જોશ મળતા નથી. એટલે આ જાતની હરીફાઈ જો યોગ્ય ધોરણે ચલાવવામાં આવે તો તેમાં તત્ત્વતઃ કોઈ વાંધા ભર્યું હોતું નથી.

નિર્મળ, શુદ્ધ બુદ્ધિશાળી અને ઉત્તમ સિદ્ધાંતોને અનુસરીને ચલાવાતી હરીફાઈ એ બુદ્ધિ વિકાસનું, મનનાં આનંદનું તથા કંટાળા ભરેલા સમયને પસાર કરવાનું ઉત્તમ સાધન છે, તે ઉપરાંત તેમાં આર્થિક લાભની શક્યતા પણ છે.

‘જન્મભૂમિ’ હરીફાઈએ પાંચ વર્ષો પૂરા કર્યા છે. તે દરમિયાન અનેક અનુભવો થયાં છે. આ હરીફાઈનાં સંચાલન દરમિયાન માનવ સ્વભાવના અનેક પાસાઓનો મને પરિચય થયો છે. હરીફાઈની ટપાલથેલી એ મારો પ્રિય વિષય છે. તેથી અભણ ને અણખોળખીતા, દૂરનાં ને નજીકનાં, વિદ્વાન અને સામાન્ય જ્ઞાન પામેલ હરીફાઈનાં ફિલ સાથે અદ્દશ તારનાં ફિલનાં જોડાણ થાય છે.

આ ટપાલથેલી દ્વારા વેપારીઓ ને વકીલો, તબીબો ને અમલદારો, જમાદારો, ફાજદારો ને કારકૂનો, વિદ્યાર્થીઓ ને બહેનોનો પરોક્ષ પરિચય થતો રહ્યો છે.

આ ટપાલથેલીમાં નીકળતાં પત્રોમાં પ્રશંસા હોય છે ને રોષ પણ હોય છે, શબ્દોના યુદ્ધો હોય છે ને કટાર જેવાં કટાક્ષો પણ હોય છે, પ્રોત્સાહન હોય છે ને નિરાશ કરે તેવી ઝાટકણી પણ હોય છે.

હરીફાઈનાં સંપાદનનું કાર્ય રોમાંચથી ભરેલું છે એમ મને લાગ્યું છે. અનેક આશંકાઓ આશાઓ ને મહેચ્છાઓથી આ હરીફાઈનો પ્રારંભ કરવામાં આવેલો. આજે તેને સ્થાપી સ્વરૂપ મળે છે તે આનંદનો વિષય છે.

હરીફાઈનો આદર્શ ઘણો ઉંચો છે ને એ આદર્શ પહોંચવાનાં અમારા મનોરથ છે.

જે હરીફાઈએ આ હરીફાઈનાં વૃક્ષને વારી સિંચન કરી નિત્ય લીલું રાખ્યું છે તેમનો આભાર માનીને વિરમું છું. હું અનામી રહેવાનું પસંદ કરું છું ને તેથી....

જન્મભૂમિ શબ્દવ્યૂહનાં સંપાદકનાં વહેમાતરમ્ સ્વીકારણી.

સં પા દ કી ય

પ્રસ્તુત પુસ્તકને સંપાદન કરી વાચકવર્ગ સમક્ષ રજૂ કરતા મને અત્યંત હર્ષ ઉપજે છે. આ પુસ્તકની વસ્તુસંકલના તો છેલ્લા ચાર વર્ષથી મારા મનમાં રમી રહી હતી. પોતાની કલ્પનાઓને મૂર્તિમંત સ્વરૂપે રજૂ થતાં કાને આનંદ ન થાય !

‘જન્મભૂમિ’એ શબ્દરચનાનું એક અંગ ઉમેરી ધણું વાચકોનો અનેરો ચાહ મેળવ્યો છે. ‘જન્મ-ભૂમિ’ની હરીફાઈ આજે બાલ્યાવસ્થા વટાવી રહી છે અને તે પસાર કરતાં તેને પોતાનો અમુક વર્ગ બનાવી લીધો છે. આ વર્ગમાંનો હું પણ એક છું. ‘જન્મભૂમિ’એ ન્યારથી શબ્દરચના હરીફાઈ શરૂ કરી ત્યારથી જ મને તેમાં રસ ઉત્પન્ન થયો હતો અને તે એકજ કારણે હરીફાઈ એ બુદ્ધિવિકાસનું મોટામાં મોટું સાધન છે.

હરીફાઈમાં રસ ઉત્પન્ન થતાં, તેને અંગે એક ઉકેલ ક્ષર પ્રસિદ્ધ કર્યું અને આજે તે ‘સન’ ક્ષર છેલ્લા ચાર વર્ષથી હરીફાઈને બુદ્ધિજન્ય ચર્ચાવડે વધુ રસ લેતા કરી રહ્યું છે. ‘સન’ના વિકાસ સાથે હરીફાઈ અંગેનું સંપૂર્ણ સાહિત્ય પ્રગટ કરવાની ઈચ્છા હતી. તેના પ્રથમ પગથિયારૂપ ‘અંત્યાક્ષરી શબ્દ-કોષ’ પ્રગટ થયો હતો, જેનો આ પુસ્તકમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. ત્યારબાદ ‘અંત્યાક્ષરી શબ્દ-કોષ’ અને ‘અંકપાશ ગણિત’ પ્રગટ કરવાની જાહેરાત ધણો સમય થયાં ‘સન’માં પ્રગટ કરી હતી, જે હજી પૂર્ણ થઈ શકી નહોતી.

આમ પુસ્તકો પ્રગટ ન કરવા છતાં પણ હરીફાઈને અંગે સાહિત્ય સર્જનની તાલાવેલી ધણીજ હતી. આ વાત મેં ‘જન્મભૂમિ’ શબ્દરચના હરીફાઈના સંપાદક સમક્ષ રજૂ કરી અને શબ્દવ્યૂહમાં આવેલી ચાવીઓ, તેના ઉકેલો અને ચર્ચાઓ સહિતનું એક પુસ્તક પ્રકાશન કરવાનું નક્કી કરી તેનું સંપાદન કાર્ય શરૂ કર્યું હતું. થોડા સમય બાદ ‘જન્મભૂમિ’ વ્યૂહના સંપાદકે ‘આ ઉપરાંત બીજા વિભાગોનો પણ સમાવેશ કરી શકાય તો ઠીક’ એ જાતનું સૂચન મને કર્યું. આ સૂચન ઉપયોગી તો હતું જ, અને એના પરિપાક રૂપે આ પુસ્તકમાં બીજા વિભાગો દાખલ કર્યા.

‘અંકપાશ ગણિત’ એ એક સળંગ લેખ છે. ‘અંકપાશ ગણિત’ની આવશ્યકતા તો આજે પાશ્ચાત્ય હરીફાઈએ ધણીજ આંકી છે. આ જાતનું ગુજરાતીમાં સાહિત્ય તો છે જ નહિ. આ આખોય વિભાગ ફક્ત એક જ નિયમ ઉપર લખવામાં આવ્યો છે. આ ઉપરાંત બીજા ધણા નિયમોને અનુલક્ષીને આ પ્રકારના કોષો તૈયાર કરી શકાય, પણ પુસ્તકનું કદ તેમજ બીજા અનેક કારણોને લીધે તેનો સમાવેશ અહીંયા કર્યો નથી. આ ઉપરાંત ‘સંપાદકના પત્રોની અગત્યની ચૂંટણી’ અને માહિતી સૂચક લેખો પણ ઉપયોગી અંગ છે જ.

ઉત્તરાર્ધમાં ગુજરાતી ભાષાના તમામ પ્રચલિત શબ્દોનો શબ્દકોષ આપેલો છે. આ વિભાગમાં ‘અંત્યાક્ષરી શબ્દકોષ’ એ મહત્વનું અંગ છે. શરૂઆતનો અક્ષર ન આપ્યો હોય તો શબ્દો શોધવાની જે તકલીફ પડે છે તે તો અનુભવી જ જાણે ! આ વિભાગથી એ આખીયે વિટંબના દૂર થાય છે.

આમ આખાં પુસ્તકનું પ્રથમ દૃષ્ટિનું અવલોકન પુસ્તકની ઉપયોગિતા બતાવે છે. આ ઉપરાંત સંપાદન કાર્યને અંગે મારે કંઈજ કહેવાનું નથી. પુસ્તક વાચકોની સમક્ષ જ છે અને તેના ગુણદોષની તુલના કરવાનું કાર્ય નિષ્ણાત હરીફાઈનું છે.

આ પુસ્તકનું સંપાદન કાર્ય મેં જેટલું કર્યું છે તેના કરતાં સંસ્કરણકર્તાનું કાર્ય વધુ છે. આ ઉપરાંત તેમની માયાભરી અને પ્રેમભરી દૃષ્ટિએ મને આ કાર્ય કરવામાં ધણો જ ઉત્સુક રાખ્યો હતો, જેથી જ આ પુસ્તક સમયસર પ્રકાશન પામી શક્યું છે.

આ ઉપરાંત ‘જન્મભૂમિ’ હરીફાઈ વિભાગના કાર્યકરો અને રાણપુરના મુદ્રણ વિભાગના કાર્યકરોનો તેમની અત્યંત મદદ માટેનો હું ઋણી છું. અંતમાં હરીફાઈને જે બીજા રાખી છે તે બદલ તેમની ક્ષમા માગું છું, અને ઉશ્વેષો વિષે લક્ષ એવવા વિનંતિ છે કે જેથી ભવિષ્યમાં ઉપયોગી થઈ શકે.

સેવંતીલાલના વડે માતરમ્

પૂર્વાર્ધ

શબ્દરચના સર્વસંગ્રહ
વિભાગ ૧ થી ૭

વિભાગ પહેલો
હરીકાંઈ વિષે સામાન્ય
માહિતીસૂચક લેખો

સોનેરી સિદ્ધાંતો

૧. શબ્દવ્યૂહની રચના મુખ્યત્વે રાષ્ટ્રીય વિદ્યાપીઠે પ્રસિદ્ધ કરેલાં 'ગુજરાતી શબ્દકોશ' પરથી થાય છે. તે 'ઉપરાંત શબ્દકોશમાં ન હોય તેવા પરંતુ ખૂબ જ પ્રચલિત ને નિત્ય જીવનમાં વપરાતા એવા શબ્દોનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે, એટલે અભણતા ને અપ્રચલિત શબ્દોનો સામાન્ય રીતે ઉપયોગ થતો નથી.
૨. ઉકેલ ભરવામાં હરીફા હસ્ત દીર્ઘની ભૂલ કરે તો તે ભૂલ ગણાતી નથી, પરંતુ વ્યૂહની રચનાનાં શબ્દોમાં તો હસ્ત દીર્ઘનો નિયમ પળાય છે.
૩. ઉકેલના શબ્દો શોધવાનો મુખ્ય આધાર ચાવીની રચના છે. વ્યાકરણ તરફ ધ્યાન રાખવામાં આવે છે, પરંતુ માત્ર વ્યાકરણને વળગી રહેવાથી જો ચાવીની રચના પ્રમાણે અર્થનો અનર્થ થતો હોય તો વ્યાકરણને ગોણુ ગણવામાં આવે છે.
૪. 'કેટલાક' 'ખહુ' 'ઘણી વખત' 'કોઈક વખત' 'કેટલીક વખત' 'થોડા' 'ઝાઝા' આવા શબ્દોનો ઉપયોગ ચાવીની રચનામાં સૂચક હોય છે.
૫. કેટલીક વખત ચાવીની રચનામાં 'પણ' એવો એક નાનકડો શબ્દ પણ ઉકેલનો નિર્દેશ કરે છે.
૬. ચાવીની રચના પ્રમાણે લાગુ પડતાં દેખાતાં એક જ અર્થવાળા જો શબ્દોની ભૂલ અપાતી નથી.
૭. અર્થ ફેર ન હોય તો 'જ' ને બદલે 'લ' કે 'સ' ને બદલે 'શ' લખાયો હોય તો ભૂલ ગણાતી નથી.
૮. ઊભી અને આડી ચાવીનું જોડકું હરીફાને મદદકર્તા થઈ પડે છે. તે બાબતમાં એવો નિયમ છે કે જ્યારે એક ચાવીને લાગુ પડતા શબ્દો લગભગ સરખા હોય ને તેમની વચ્ચે પસંદગી કરવી અશક્ય લાગે ત્યારે એને જોડાએલી બીજી ચાવીની મદદ લઈને તે ચાવીની રચના મુજબ જે શબ્દ નક્કી થતો હોય તેના ઉપર જોડકાનો નિર્ણય કરવો.

[૧] શબ્દવ્યૂહનો ઇતિહાસ

પત્રકારિત્વનાં વિકાસ સાથે અનેક નવાં નવાં ક્ષેત્રો શોધાયાં છે. માત્ર સમાચારો આપવા ઉપરાંત ‘જ્ઞાન સાથે ગમ્મત’ જેવાં શીર્ષક નીચે વાંચકોને ઘડી આનંદ અને મોજ આપે તેવાં લેખો અખબારોમાં દેખાવા લાગ્યાં. પત્રોનાં પ્રચારને ખૂબ જ વિસ્તૃત બનાવવા નવી નવી યોજનાઓ ઘડાઈ. કાઈ બુદ્ધિ પ્રધાન મનુષ્યે ‘ઈનામી કાયડા’ શોધ્યાં. એ રીતે વાંચકોને આકર્ષવામાં આવ્યાં.

ને તેમાંથી પત્રકાર જગતની ‘હરીફાઈઓનો’ જન્મ થયો. શરૂઆતમાં આ હરીફાઈઓ આપણે ત્યાં ઘણા ઉખાણા કે કાયડાં પ્રચલિત છે તે પ્રકારની હતી. તે પછી ચિત્રોની ને બીજી એવી હરીફાઈઓ ચાલી. ‘એક શબ્દ એવો છે કે તેનો પહેલો અને બીજો અક્ષર લેતાં અમુક અર્થ થાય, ત્રીજો ને પહેલો લેતાં અમુક થાય, ને બીજો ને પાંચમો લેતાં ત્રીજો થાય તો તે શબ્દ કયો?’ આવા પ્રકારનાં કાયડાં પણ રજૂ થયાં.

પરંતુ જાતજાતની આ હરીફાઈઓનો પ્રકાર વાંચકોનાં રસને દીર્ઘકાળ પર્યંત રોકી રાખે તેવો ન હતો. તેવી હરીફાઈની શોધમાં ‘શબ્દવ્યૂહ’ની રચનાં થઈ. આ રચનાં પ્રથમ કાણે કરી તેની સાધારણ માહિતી મળતી નથી, પરંતુ સૌથી પ્રથમ તે અમેરિકામાં શોધાઈ એમ જણાય છે. ને અમેરિકામાંથી ઇંગ્લેંડમાં તેનો પ્રચાર વિજ્ઞાની વેગે થયો. ને લોકો તેની પાછળ મુગ્ધ બન્યાં.

વિદ્યાર્થીઓને તેમાં અનેરો રસ જણાવા લાગ્યો, સ્ત્રીઓને નવરાશનો સમય ગાળવાનું સાધન લાગ્યું, વૃદ્ધો, પેન્સનરો, નિવૃત્તો ને બેકારોને દિલનાં આશ્વાસન રૂપ તથા સમય વિતાવવાનો અપૂર્વ પ્રકાશ મળી ગયો.

ઈંગ્લેંડનાં ‘ધી પીપલ’ નામનાં દૈનિક અખબારમાં શબ્દરચના હરીફાઈ વિરાટ પાયા પર શરૂ થઈ ને તદ્દન નવોજ તૈયાર કરેલો બંગલો કે ઇમારત પ્રથમ ઇનામ જીતનારને ભેટ મળે તેવી યોજનાઓ એ પત્રમાં જાહેર થઈ. બીજાં અનેક અખબારોએ પણ આ જાતની હરીફાઈઓ અપનાવી લીધી.

હિંદમાં કેટલાંક દૈનિક અખબારોમાં ઇનામ વિતાની શબ્દરચનાનાં ચોરસ આવવા લાગ્યાં. આજે પણ ‘ટાઈમ્સ’ કે ‘ઈન્ડિયન ન્યુઝ’માં તે દરરોજ આવે છે, પરંતુ જંગી ઇનામો આપવાનો પ્રારંભ ‘ઈલ્યુસ્ટ્રેટેડ વીકલી’એ કર્યો. એક જ વ્યૂહમાં કુલ ૫૦ હજારનાં ઇનામોની જાહેરાત કરી.

ગુજરાતીમાં શબ્દવ્યૂહ કાઢવાનો પ્રથમ યશ લીબીડીનાં એક યુવાનને ફાળે જાય છે. આજે એ યુવાન આ જગતમાં નથી. તેમણે પોતે અંગત પત્રિકાઓ કાઢીને આવી હરીફાઈ ચલાવેલી.

દૈનિક પત્રકારિત્વમાં ‘જન્મભૂમિ’એ આવી હરીફાઈ આજસુધી આપી છે. બીજાં સાપ્તાહિક તથા અન્ય પત્રોએ પણ તેમાં અખતરાં કર્યાં છે.

હરીફાઈમાં રસ લેનારાઓ અને તેનાં નિષ્ણાતોનો મત છે કે સર્વ પ્રકારની હરીફાઈઓમાં શબ્દરચના કે શબ્દશોધનની હરીફાઈ શ્રેષ્ઠ છે. વાંચકો તેનાથી કદી કંટાળતાં નથી. ને નિત્ય નવાં નવાં શબ્દો તથા નિત્ય નવી નવી ચાવીઓની રચનાં રસને સતત ને અખંડ જાળવી રાખે છે.

[૨] શબ્દવ્યૂહનાં ભેદભરમો

(૧) પ્રાથમિક પરિચય

હરીફાઈના પ્રકારો વિધવિધ છે, પરંતુ શબ્દરચના કે શબ્દશોધન હરીફાઈ સતત રસ જાળવી શકે તેવી હરીફાઈ છે. તેમાં ચાવીની રચનાં અને શબ્દો, બંનેનું મનન કાંઈ અપ્રત્યક્ષ પોતાના રહસ્યને ઉકેલવામાં જેવો રસ અનુભવે તેવો રસ અનુભવાય છે. શબ્દોની શોધ કરતાં ભાષાજ્ઞાન વધે છે. નવા નવા શબ્દો શોધાય છે અને બીજા અનેક જ્ઞાનભરી માહિતી સાંપડે છે.

શબ્દવ્યૂહનો સામાન્ય સ્વીકૃત પ્રકાર ચોરસ આકૃતિનો છે, પરંતુ લંબગોળ, અને અન્ય આકારોના શબ્દવ્યૂહો પણ રચી શકાય છે, જે કે તે પ્રકાર પ્રચલિત નથી.

શબ્દવ્યૂહની રચનાં એવી હોય છે કે જે, જે કે ચારખાનામાં એક શબ્દનાં જે કે ત્રણ અક્ષરો આપેલાં હોય છે તે બાકીનાં અક્ષરો શોધીને તમારે તે શબ્દ બનાવવાનો હોય છે. આ અક્ષર શોધવાથી કયો શબ્દ બને છે તે બતાવવા એક ચાવી રચનામાં આવે છે, જે શબ્દ શોધવામાં માર્ગદર્શક બને છે. દાખલા તરીકે 'ર-ક્ષે-' આમ પહેલાં 'ર' અને 'ક્ષે' અક્ષરો આપ્યાં હોય અને બીજાં તથા ત્રીજાં ખાનાનાં અક્ષરો શોધીને શબ્દ બનાવવાનો હોય તો તે માટે 'સમરભૂમિ' એમ ચાવીની રચનાં હોય એટલે 'રણક્ષેત્ર' શબ્દ જની જાય. ચાવી એ જેમ માર્ગદર્શક છે તેમ તે તાળો પણ મેળવી આપે છે.

આ ચોરસ હોઈને ઊભા તથા આડા ખાનાઓનો સંયોગ થઈ જાય છે તે તથા એક બીજાનાં અક્ષરો મળતાં આવે છે. એકલાં આડાં કે એકલાં ઊભાં ખાનાનાં જ શબ્દો શોધવાની રચનાં પણ થઈ શકે પણ તે રચના સારી લાગતી નથી. એટલે ઊભાં તથા આડાં ખાનાનાં અક્ષરો જ્યાં જોડાઈ જાય ત્યાં પણ શબ્દો રચી શકાય તેવી ગોઠવણ કરવામાં જ શબ્દવ્યૂહનાં રચનારની કુશળતા સમાયેલી છે.

(૨) જે પ્રકારો

શબ્દચોરસ સામાન્ય રીતે ઊભા ૧૦ ને આડા ૧૦ કે આડા ૧૨×૧૨ ખાનાઓનો બનેલો હોય છે તે તેમાં ૩૦ થી ૫૦ ચાવીઓ હોય છે.

ઉકેલ માટે જે પ્રકારની પદ્ધતિ હોય છે. એક પદ્ધતિ એ હોય છે કે ચાવીના જવાબ રૂપે માત્ર એક જ શબ્દ લાગુ પડતો દેખાય. જે શબ્દો ચાવીને લાગુ પડતાં દેખાય નહિ. 'લાગુ પડતાં દેખાય' એ શબ્દો ધ્યાનમાં રાખવાનાં છે, કારણ કે બંને પ્રકારમાં શબ્દ તો એક જ 'લાગુ પડે છે' પરંતુ બીજા પ્રકારમાં તો એક કરતાં વધુ શબ્દો લાગુ પડતાં દેખાય છે; જ્યારે પહેલા પ્રકારમાં એક જ શબ્દ લાગુ પડતો દેખાય છે.

પહેલા પ્રકારનાં શબ્દ ચોરસમાં ગમે તેવાં અગ્નિમાં કે અપ્રચલિત શબ્દો મૂકી શકાય છે, પણ તેનો ઉકેલ કે તે શબ્દો શબ્દકોષ વિના શોધી શકાતાં નથી. આ પ્રકારનાં વ્યૂહ પણ આકર્ષક નથી.

શબ્દવ્યૂહનો બીજો પ્રકાર ખૂબજ પ્રચલિત અને આકર્ષક છે. તેમાં પણ શબ્દો ઉપર મુજબ જ હોય છે, પરંતુ શબ્દોમાં ન આવેલાં અક્ષરોનાં ખાનાં એવાં હોય છે કે જેમાં એક

કરતાં વધારે અક્ષરો મૂકીને જુદા જુદા શબ્દો રચી શકાય. દા. ત. ‘વિ-ય’ માત્ર ‘વિ’ અને ‘ય’ વચ્ચેનાં ખાનામાં ‘ન’ પણ આવી શકે અને ‘જ’ પણ આવી શકે, ને ‘વિનય’ કે ‘વિજય’ શબ્દ બની શકે. હવે કયો શબ્દ હોઈ શકે તેનો આધાર આ શબ્દ નક્કી કરવા માટે આપેલી ચાવી તથા તેની રચના પર છે.

આ ચાવીઓના લખાણમાં એવા શબ્દોનો પ્રયોગ હોય છે કે જેથી ચાવીની રચના બે કે બેથી વધુ શબ્દોને બંધ બેસી શકે. સાથે સાથે ચાવીના અંતર્ગત અર્થમાં એકાદ એવો પણ શબ્દ હોય છે કે જેથી ચાવીને માટે તદ્દન બંધ બેસતો યોગ્ય શબ્દ શોધી શકાય.

આટલા પ્રાસ્તાવિક પછી ખ્યાલ આવશે કે શબ્દવ્યૂહના સાચા ઉકેલના શોધનકાર્ય માટે સાર્થ શબ્દકોષ અને ગુજરાતી ભાષાનું જ્ઞાન સારા પ્રમાણમાં હોવું જોઈએ.

(૩) વ્યાખ્યાઓ

ચાવીઓ બે પ્રકારની હોય છે. કોઈ પણ પ્રકારના વ્યૂહોમાં ચાવીઓના બંધ બેસતા શબ્દો જોવાથી જણાશે કે અમુક ચાવીઓને ફક્ત એકજ શબ્દ બંધ બેસતો હોય છે. આ ચાવીઓને સંપાદકની અથવા શબ્દકોષની નિશ્ચિત ચાવીઓ (Compiler's Bankers or Dictionary Bankers) કહેવામાં આવે છે. આવી ચાવીને એક જ શબ્દ યોગ્ય હોવાથી આ પ્રકારની ચાવીમાં ભૂત્ર પડવાનો સંભવ નથી. વળી આવા પ્રકારની ચાવીઓનું ધોરણ પણ લગભગ દરેક વ્યૂહ પૂરતું નિશ્ચિત જ હોય છે. અમુક ચાવીઓને બે અથવા બેથી વધારે શબ્દો બંધ બેસતા હોય છે. આ ચાવીઓને વિકલ્પ અગર દ્વીઅર્થી અથવા અનેકાર્થી ચાવીઓ કહેવામાં આવે છે. આવી ચાવીઓનું પ્રમાણ હંમેશા વધારે હોય છે અને આ ચાવીઓમાં જ ભૂલ થાય છે.

આવી ભૂલ ખવરાવનારી ચાવીઓ પણ બે પ્રકારની હોય છે. ઘણા વ્યૂહોમાં અમુક ઊભી ચાવીની સાથે આડી ચાવી સંકળાએલી હોય છે એટલે કે ઊભી ચાવીની સાથે આડી ચાવીના એક અથવા એકથી વધારે અક્ષર સંકળાયેલા હોય છે અને આડી અને ઊભી ચાવીના શબ્દ શોધનમાં તે અક્ષર સામાન્ય રાખવો પડે છે. આવી રીતે એક યા એકથી વધુ અક્ષરને લીધે સંકળાયેલ એકજ આડી ચાવી અને એકજ ઊભી ચાવીના જોડાણને જોડકું (Interlocker) કહેવામાં આવે છે.

વળી કોઈ કોઈવાર વ્યૂહમાં એક આડી ચાવીના અક્ષર સાથે બે ઊભી ચાવીઓનો સંબંધ હોય છે અથવા એક ઊભી ચાવીના અક્ષર સાથે બે આડી ચાવીઓ સંબંધિત હોય છે. આમ એક યા બે અક્ષર સામાન્ય રાખી ત્રણ ચાવીઓ શોધવાની હોય છે. આ પ્રકારના સંબંધને ત્રેવડું (Triplet) કહેવામાં આવે છે.

(૪) ભૂલોનું પ્રમાણ

સંપાદકની નિશ્ચિત ચાવીઓમાં શબ્દો બરાબર શોધ્યા હોય તો ભૂલો પડે નહિ. દ્વીઅર્થી ચાવીઓમાં એક ચાવી ખોટી પડવાના કારણે એક ભૂલ પડે છે; જ્યારે જોડકામાં બે ચાવીઓના સંબંધને લીધે બે ચાવીઓ ખોટી પડે છે અને આથી બે ભૂલો પડે છે. ત્રેવડામાં ત્રણ ચાવી જોડાયેલી હોવાથી એકી સાથે ત્રણ ભૂલો પડે છે. ઘણી વખત દ્વીઅર્થી ચાવીના બે યા ત્રણ

વધુ બંધબેસતા શબ્દો ન જડવાથી આપણે તેને સંપાદકની નિશ્ચિત ચાવીના વિભાગમાં મૂકીએ છીએ પણ શબ્દકાપનો જે બરાબર ઉપયોગ કર્યો હોય તો આ પ્રકારની ભૂલ શબ્દ નહિ જડવાના કારણે ક્વચિતજ પડે છે. દ્વીઅર્થી ચાવીનો જે બરાબર અભ્યાસ કરવામાં આવે તો ચાવીમાં હંમેશા સાચા ઉકલને માટે નિર્દેશક શબ્દ હોય છે, એટલે એનો અર્થ એ નથી થતો કે ચાવીમાં નિર્દેશક એકજ શબ્દ હોય છે પણ ઘણી વખત બંને શબ્દો માટે જે જે નિર્દેશક શબ્દો પણ ચાવીમાં યોગ્યેલા હોય છે. આમાંથી ખરે નિર્દેશક શબ્દ ચાવીના ઊંડા અભ્યાથી અથવા અનુભવથી જલ્દી હાથ લાગી જાય છે, અને આ નિર્દેશક શબ્દ ચાવીમાંથી મળ્યા પછી ચાવીનો ઉકલ રહેલાઈથી પકડી શકાય છે. આમ દ્વીઅર્થી ચાવીમાં નિર્દેશક જે શબ્દ પકડાતા ચાવી માટે પસંદગીનો નિશ્ચિત શબ્દ શોધી શકાય છે. દરેક પસંદગીના શબ્દો સાચા ઉકલની પસંદગીના શબ્દો સાથે મળતાં ન જ આવે તો તે શબ્દોની એક એક ભૂલ મળે છે. વળી જોડકામાં તો નિર્દેશક શબ્દોનો આધાર બંને ચાવીઓ ઉપર હોઈ સાથે જ વિચારણા કરવાની હોવાથી ઘણી વખત નિર્દેશક શબ્દો હાથ આવી જાય છે અને જે ભૂલના મારમાંથી બચી શકાય છે. સાથે સાથે જે જોડકાંની ભૂલ પડે તો જે ભૂલો મળી જવાનો સંભવ રહે છે, માટે આ પ્રકારની ચાવીમાં જરાયે શંકા રહેતી હોય તો તે બંને જોડકાંને જે પ્રવેશપત્રમાં જુદા જુદા ભરવા ઘણાજ હિતાવહ હોય છે. ઉપર પ્રમાણે ત્રેવડામાં પણ ત્રણ જ ભૂલો મળે અને આ ત્રણ ભૂલમાંથી બચવા ખાતર એક ત્રેવડાના શબ્દો એક પ્રવેશપત્રમાં અને બીજાના શબ્દો બીજા પ્રવેશપત્રમાં ભરવા, જેથી ત્રણ ભૂલનો માર સહન કરવો પડે નહિ.

(૫) સાચો ઉકલ

સાચો ઉકલ સંપાદક અથવા એક કમિટી હંમેશા નક્કી કરે છે અને આ ઉકલ અગાઉથી નક્કી કરી શીત્રબંધ કવરમાં રાખવામાં આવે છે.

હરિક્ષે સાચા ઉકલમાં આવવા માટે અગાઉ જાણવ્યા મુજબ ચાવીનું હાર્દ તપાસવા ઉપરાંત સંપાદક મંડળના અથવા તો સંપાદકના મનોભાવો જાણવા પણ આવશ્યક છે, અને આ મનોભાવો સાચા ઉકલની તરફેણમાં પ્રગટ થતી દલીલોમાંથી જ જાણવા મળી શકે. આમ વ્યૂહ ઉપર છણાવટ કરતાં દરેક હરિક્ષે સાચા ઉકલની સાનિધ્યમાં પહોંચી શકવા સમર્થ થઈ શકે છે.

સંપાદકે અગર તો ખાસ કમિટીએ જે ઉકલ નક્કી કર્યો હોય તે મુજબજ પ્રવેશપત્રો તપાસાય છે ને તે ભૂલો અપાય છે. આ ઉકલ કદી ફરી શકતો નથી. તે ન ફરે એજ હરીક્ષે માટે મહત્વની વસ્તુ હોય છે.

સાચો ઉકલ વ્યૂહનાં પ્રવેશપત્રો આવી ગયાં પછી બંને તેટલો વહેલો પ્રકટ થાય છે ને તેથી હરીક્ષે પોતાની કેટલી ભૂલો પડી તે નક્કી કરી શકે છે.

શબ્દવ્યૂહ એ રીતે એક જાતની ભૂલભૂલામણી છે ને તેમાં માનવીની બુદ્ધિ તથા જ્ઞાનની કસોટી થાય છે. દર વ્યૂહે નવાં નવાં શબ્દો અને નવી નવી ચાવીઓ હોઈને હરીક્ષેનો રસ જળવાઈ રહે છે.

શબ્દબૂદ્ધિનાં રહસ્યને ભેદવા માટેનો મુખ્ય આધાર ચાવીની રચનાં છે, એટલે ચાવીમાં વપરાએલાં એકેએક શબ્દની શી અસર થાય છે તે જાણવું જોઈએ. તે ઉપરાંત ચાવીનાં રચયિતાના માનસનો પણ ખ્યાલ રાખ્યો હોય તથા દર વખતે ચાવીમાં શાં શાં છટકાં છે તે જાણવું હોય તો સાચો ઉકેલ જલ્દી જડે.

(૬) થોડાં 'અક્ષરો'નો પરિચય

ચાવીઓમાં ઘણાં ભાગે સંખ્યાવાચક શબ્દો આવે છે, જેમકે:— 'ઘણાં' 'કટલાંક' 'થોડાં' 'બહુ' 'કાંઈક' 'અતિશય' 'મોટા ભાગનાં.' તે ઉપરાંત 'ઘણી વખત' 'કટલીક વખત' 'કવચિત' જેવાં 'કદાચ' 'પણ' તથા 'સામાન્ય રીતે' અને પ્રશ્નાર્થ તથા આશ્ચર્યકારક ચિન્હો નો ઉપયોગ થાય છે.

આ બધાનો ખૂબ વિચાર કરવાનો હોય છે ને તેમાંથી સાચા ઉકેલનાં શબ્દનું સૂચન મળે છે. આ ઉપરાંત ચાવીમાં 'છે' 'લાગે છે' 'મનાય છે' જેવાં ક્રિયાપદનાં પ્રયોગો પણ વિચારવા જેવાં હોય છે.

[૩] હરીફાઈનો કાયદો

આવકનું સાધન વધારવા મુંબઈ સરકારે હરીફાઈ પર કર નાખવાં માટે એક કાયદો પસાર કર્યો છે. એ કાયદાની સાદી રૂપરેખા નીચે મુજબ છે.

હરીફાઈ પર કર નાખવાનો નવો કાયદો એ ૧૯૩૯ ની સાલનો ૧૭મો કાયદો છે.

આ કાયદામાં કુલ ૨૪ કલમો છે.

તેમાં દરેક જનતની ધનામી હરીફાઈ પર કર નાખવાની જોગવાઈ છે.

આ કર સેંકડે ૧૨૧૧ ટકા જેટલો હશે, પરંતુ તે કર ૨૫ ટકા સુધી પણ વધારવાની સરકારને સત્તા આપવામાં આવી છે.

આ કર દર વર્ષે મહિને વસૂલ થશે, એટલે કે દર વર્ષે મહિના દરમ્યાન જેટલી રકમ પ્રવેશ-શી તરીકે આવી હોય તે પર આ કર વસૂલ થશે.

આવે કર ૩૦ દિવસમાં ભરવો પડશે. ન ભરાય તો કલેક્ટર જમણી રકમ વસૂલ કરી શકશે.

હરીફાઈ ચલાવનારે તે માટે લાઇસેન્સ લેવું પડશે ને તેની શી દર વર્ષે રૂ. ૧૦) છે. કાંઈ અખબાર હરીફાઈ ચલાવે તો તેના પ્રકાશકને હરીફાઈના સંચાલક ગણવામાં આવશે.

લાઇસેન્સ વિના હરીફાઈ ચલાવનારને વર્ષ મહિનાની સજા થશે.

હરીફાઈનો લિસાબ કલેક્ટર નક્કી કરે તેમ રાખવો પડશે ને તે માટે કલેક્ટર ગમે ત્યારે ચોપડા તપાસી શકશે.

આપેલું લાઇસેન્સ રદ કરવાનો કલેક્ટરને હક્ક રહેશે.

સખાવતી હેતુસર ચાલતી હરીફાઈને તે કરમાંથી પ્રાંતિક સરકાર મુક્ત કરી શકશે.

આ પ્રમાણે લાઇસેન્સથી ચાલતી હરીફાઈ ગેરકાયદે ગણાશે નહિ ને પાંનલ કોડની ૨૯૪ મી અ કલમ તેને લાગુ પડશે નહિ.

[૪] હરીફાઈ મંડળની ચર્ચા

[એક રસિક અહેવાલ]

હરીફાઈએ અમારું એટલું આકર્ષણ કર્યું છે કે અમે એક ‘હરીફાઈ મંડળ’ રચ્યું છે. બીજાં મંડળોની માફક આ મંડળને કોઈ બંધારણ નથી કે તેનું બંધારણ રચવા ‘સભ્યો વધારવાની સત્તા સાથે’ કોઈ કમિટી નીમવામાં આવી નથી. તેમજ ‘હરીફાઈ મંડળ’ની સભા ભરવા માટેનાં કોઈ નીયમો પણ નથી.

પરંતુ સામાન્ય રીતે નવો વ્યૂહ શરૂ થાય ત્યારે, ઈનામો જીતનારાનાં નામો બહાર પડે ત્યારે તથા સાચા ઉકેલ વખતે અમારા મંડળની બેઠક મળે છે. આ ઉપરાંત ‘ટપાલ થેલી’ આવે ત્યારે પણ એકઠા મળીએ છીએ, પરંતુ સાચા ઉકેલને દિવસે તથા નવા વ્યૂહ વખતે તો બધાજ સભ્યો હાજર હોય છે.

અમારા મંડળના દશ સભ્યો છે. તેમાં ચાર બહેનો છે. એ બધાનાં નામ અને પીછાને આજે ને આજે આપવા ઇચ્છા નથી, પરંતુ ધીમે ધીમે કદાચ તમે તેઓને પીછાનતા થઈ જશો.

હરીફાઈ વિષેની અમારી ઇતેજારી બે પ્રકારની હોય છે. એક તો સાચા ઉકેલમાં શું આવશે તેની તથા બીજા નવા વ્યૂહમાં શું હશે, કેવો હશે તેની.

સાચો ઉકેલ વાંચીને અમે કેવી ચર્ચા કરીએ છીએ તે તો દીપોત્સવી વ્યૂહની પ્રસિધ્ધિ વખતે થયેલી બેઠકની વાત કરીશ.

વ્યૂહ જાહેર થતાં પહેલાં બે વાત વિષે અમે અટકળો કરીએ છીએ: એક તો ઇનામો કેટલાં ને કેવા હશે ? બેટો શી શી હશે ? દર વખતે આ બાબતમાં એકાદ તો નવીન તત્વ ‘જન્મભૂમિ’ની હરીફાઈમાં હોય છેજ એટલે તે વિષે ચર્ચા ચલાવીએ છીએ.

પરંતુ અમારા મંડળમાં ખરી સ્પર્ધા તો નવા વ્યૂહનો પહેલો શબ્દ શું હશે તે વિષે જ ચાલે છે.

શબ્દવ્યૂહના પ્રારંભથીજ અમે જોયું છે કે દરેક નવા શબ્દવ્યૂહનો પહેલો શબ્દ સૂચક તથા પ્રાસંગિક હોય છે. ‘જવાહર’ ‘ગાંધીજી’ ‘હરીપુરા’ ‘ફર્જીપુર’ ‘સરદાર-નરીમાન’ એ બધા પ્રથમ શબ્દો અમને યાદ છે. આ શબ્દો શું હશે તે બાબતની અગાઉથી કલ્પના કરવામાં એ શબ્દની પસંદગી પાછળ જે ધોરણ રહેલું હોય છે તે મદદ કરે છે. સામાન્ય રીતે કોઈ ચાલુ ને ખૂબ ચર્ચાતા પ્રશ્ન વિષેનોજ એ શબ્દ હોય છે ને એ રીતે અમારામાંની ઘણાંની કલ્પના સાચી પડી હતી.

આ નવા વ્યૂહમાં પહેલો શબ્દ શું હશે તે વિષે અમારે અંદરોઅંદર કલ્પનાની હરીફાઈ થઈ હતી, પરંતુ અમારા દશમાંથી નવ સભ્યોએ અગાઉથીજ કહી દીધું કે પહેલો શબ્દ ‘દીપોત્સવી’જ હશે. પરંતુ ગયે વખતે પણ ‘દીપોત્સવી’ હોઈને આ વખતે કાંઈક ફેરફાર હશે એમ લાગતું હતું પણ શું ફેરફાર હશે તે અમે કલ્પી શકતા ન હતા.

પરંતુ આ પહેલા શબ્દની કલ્પના એ એક મજાનો વિષય છે.

આ પછી અમે ચાવીઓ તરફ ફર્યા.

સૌથી પહેલાં તો દરેક સભ્ય પોતાની મેળે પોતાનાં મનથી ચાવીઓ વાંચી જાય છે ને શબ્દોની કલ્પના કરે છે.

નવા દીપોત્સવી વ્યૂહની ચાવીઓ અમે બધાં વાંચી ગયાં ને એ બધાના મુખ પર નજર કરી. તે વખતે ત્યાં હર્ષના કિરણો નહોતાં, ગંભીરતા હતી.

બધા ડોકું ધુણાવતા હતાં.

‘અધરો છે’ ચંદુભાઈ બોલ્યા.

‘મને પણ એમ લાગે છે’ લલીતાએ સાથ પુરાવ્યો.

‘પ્રથમ નજરે લાગે છે પરંતુ વાસ્તવિક તેમ નહિ હોય. ને મને ખીજું કારણ લાગે છે. જે સામાન્ય ઉચ્ચકક્ષા ન હોય તો આટલા મોટા ઇનામો ખૂબ વહેંચાઈ જાય ને હરીફાને સંગીન લાભ ન મળે.’ ગોવીંદભાઈએ ખુલાસો આપવા પ્રયત્ન કર્યો.

‘મને એ વાત વાજબી લાગે છે. આપણે મગજ જરા કસવું પડશે. તો પછી બે ભૂલમાં આવશું, તો પણ આજ સુધીમાં કેટલીક વખત થયેલ પહેલાં ઇનામની વહેંચણી જેવી રકમ મળી જશે. મને તો વ્યૂહ અધરો હોય તે ગમે.’ સુનંદાએ બધાને ઉત્તેજિત કર્યા.

‘તમે ગમે તેમ કહેતા હો, મને તો આ વાત ગમતી નથી.’ ચુનીલાલે સુનંદાને કહ્યું.

‘તમને ન ગમે તેથી શું થઈ ગયું?’ સુનંદાએ જવાબ આપ્યો.

‘આ થઈ ગયું’ એમ કહેતા ચુનીલાલે તેના હાથ પર ચૂંટડી ખણી. સુનંદાએ ચીસ પાડી.

‘ઊંઘે જડ્યો જડ્યો ! નાનૂક નારી ‘ચીસ’નો આશ્રય લે છે.’ રમણલાલ બોલી ઊઠ્યો.

‘તમારી વાત ખોટી છે ને તે થોડા વખત પછીજ જણાશે.’ એને મેં જવાબ આપ્યો.

‘કરેલી ભૂલનો...કરવાનું’ કેટલાકોને મુનાસબ લાગે છે-ચાલો કહો તમે શું પસંદ કરશો ? ‘ઇકરાર’ કે ‘ઇન્કાર’

‘ઇકરાર’ બે જણા બોલી ઊઠ્યા. ‘ઇન્કાર’ ખીજા બેએ પ્રતિધોષ પાડ્યો.

‘આપણે પહેલાં એમ કરીએ. દરેક ચાવીના શબ્દો માટે મત લઈએ. જ્યાં સરખા મત પડે તે ચાવી ચર્ચા માટે બાકી રાખવી. બાકીની નક્કી કરીએ એમ સૂચવ્યું.

બધાને ગમ્યું ને અમે મત લેવા માંડ્યા.

‘બોલો ‘માપણી’ કે ‘તાપણી’?

‘એ રીત ખોટી છે. આ તો જોડકું છે માટે બિના ચાવીનો મત પણ સાથે લ્યો.’ એક સભ્યે સૂચના કરી.

‘હીક આવો, બોલો ‘પૂર્ણતા’ કે ‘પૂર્ણિમા’?

‘બન્ને’ એક જણ બોલ્યો.

‘અરે એમ તે હોતું હશે?’ ખીજો બોલ્યો. મતભેદ થયો ને અમે આગળ ચાલ્યા.

બોલો ‘નાગ’ કે ‘નાશ’!

તો પછી ‘નારી કેમ નહિ?’

વળી મતભેદ ને એ વાત પડતી મુકાઈ.

ત્યારે હવે ‘પત્રકાર’ કે ‘પડકાર’ વચ્ચે તો સ્પષ્ટ મત પડશે પણ તે ન બન્યું. ૪ વીં ૪. બે તટસ્થ.

‘ઝેર’ કે ‘વેર.’

‘ઝેર’ ત્રણ જણા બોલ્યા.

‘વેર’ બીજા ત્રણે પડકાર આપ્યો.

‘આવા માણસો પર વિશ્વાસ મૂકવામાં સાધારણ રીતે સલામતી હોય છે’ આ ચાવી તો સહેલી છે. ‘જુના’ કે ‘દાના’ એમાંથી એક શબ્દ સહેલાઈથી નક્કી થઈ શકશે. મેં કહ્યું પણ મારી ગાળવી ખોટી પડી.

હીક હવે છેલ્લી ચાવી પર મત લખીએ.

‘...એ જાડા માણસનું નજરે ચઢતું લક્ષણ છે.’ બોલો શું લાગુ થશે ?

‘મેદ’ લક્ષીતા બોલી.

‘ફાંદ’ સુનંદા બોલી.

‘કદ’ હરીદરે સૂર પુરાવ્યો.

‘તને તો અક્કલજ નથી’ સુનંદાએ હરીદરને કહ્યું.

‘તને તો ‘ફાંદ’ યાદ આવે કારણ કે તારા પતિ ફાંદાળા છે,’ હરીદરે ટાળા માર્યો. આથી સુનંદા ચીડાઈ જાણે પગડી ચાલી ગઈ.

‘તેયું કે’ મેં રમણલાલને ધમ્મો મારીને કહ્યું ‘નાજૂક નારી ‘રીસ’નો આશ્રય લે છે, ‘ચીસ’નો નહિ.’

‘તું ભલે ‘રીસ’ લખજો. હું તો ‘ચીસ’ લખીશ’ રમણલાલે કહ્યું ને અમે અધા ફરીથી ચર્ચા કરવા માટેનો દિવસ નક્કી કરીને વીખરાયા.

* [૫] ઇનામ મળે તો શું કરો ?

જન્મભૂમિની દીવાળી વખતની હરીફાઈમાં મેં એક દબ્બરની નોટ દીધી. જોતાંની સાથે મારા મનમાં શું શું ભાવ જાગ્યા તે લખી શકાય તેમ નથી પણ તે મેળવવાની અતિ ઉત્કંઠા જાગી અને તેનું મૂર્ત સ્વરૂપ એ આવ્યું કે મેં એકી સાથે ત્રણ પ્રવેશપત્રો ભરી રવાના કરી દીધાં.

પણ પરિણામ બદલાર પડવાને-સાચો ઉકેલ બદલાર પડવાને વાર હતી. એ જોડાણના દિવસો મને અનેક વિચારો જન્માવતા હતા. એક રાત્રે હું સૂતો એ જ વિચારભર્યા માનસ સાથે:

મને જો એક દબ્બર રૂપિયા મળે તો શું કરું ? અને હું નિંદ્રામાં પડ્યો.

મારા હાથમાં એક દબ્બરની નોટ હતી. હું પહેલું ઇનામ જીત્યો હતો. તેજ હરીફાઈએ અર્પણ કરેલ વીસ રૂપિયાનું સોનાનું ઘડિયાળ મારે કાંઠે અગારા મારી રહ્યું હતું.

કાઈ પણ વસ્તુની પ્રાપ્તિ માટેની તમનામાં જે ગૂંચવણ માનસ સેવે છે તે કરતાંએ વધારે ગૂંચવણ ઇચ્છીત વસ્તુની પ્રાપ્તિ પછીની મૂંઝવણ માણસને વિચારશૂન્ય કરી મુકે છે.

દીવાળીના દિવસો હતા. અનેક ગરીબોના ધરના દીવાઓ હોલવી, નાની ઝૂંપડીઓને પણ અંધકારમય બનાવી શાહુકારોએ પોતાને ‘આંગણે દીપાવલી પ્રગટાવી હતી. મજદુર બાળકના હાથમાંથી રોટલાના ટુકડા ઝૂંટવી મુડીદારોને આંગણે નવલવર્ષની મહેરોલો ઊડતી હતી. ગરીબોના રક્તનાં છેલ્લાં બિંદુઓ ચુસી તેઓ પાનથી પોતાના મુખને રક્તવર્ણ બનાવતા હતા. તેઓ અદૃશ્ય કરતા હતા. અનેકનાં હાસ્યને હરી લઈને તેમણે તેને ભેટ ધરી હતી, પરાધીનતા અને શોકની છાયાઓની.

* તમને પ્રથમ ઇનામ મળે તો તેનું શું કરો ? એવો પ્રશ્ન હરીફાઈને એક વખત પૂછવામાં આવેલો. તેમાં ઇનામ મેળવેલા નિખંઠો આહીં આપ્યાં છે.

આવા એક ગૃહસ્થ અમારી શેરીમાં મોટરમાં પધાર્યા.

જમના એક વિધવા બહેન હતી. તેના ઘરમાં તે, એક દીકરો અને એક દીકરી એમ ત્રણ જણ હતાં. પોતે મજૂરી કરી આ બે છોકરાનું પેટ ભરતી. ઘરમાં બે ચાર વાસણ અને ત્રણેક ફાટાતુટાં ગોદડાં એ તેની સાધન સામગ્રી; છતાંએ તે હમેશાં હસમુખી જણાતી. તેની આંખમાં આંસુ તો મેં કદીએ નથી દીઠાં. તેના નાના સરખા ઝૂંપડામાં તેની નાની દુનિયા સાથે રહેતી. માતા, પિતા, ઘણી વગેરે બધાં મૃત આપ્તજનોનું સંભારણું તે માત્ર તેની ઝૂંપડી અને બે બાલુડાં. તેમાં તે સુખેદુઃખે દિવસો કાઢતી. એક વિકટ પ્રસંગે તેને નાણાંની જરૂર પડી અને હરિપ્રસાદ શેઠ પાસેથી ઘર ગીરો મુકી લાવી. આજે હરિપ્રસાદ શેઠ તેને જ આંગણે આવ્યા હતા અને જમના તથા તેનાં બે બાળકને બહાર કાઢી ઘરને તાણુ મારતા હતા. જમનાની આંખમાં બોરબોર જેવડા આંસુ હતાં. તે કરગરતી હતી. માત્ર બે દિવસ થોભો હું ચેચાઈશ, ગમે તેમ કરીશ પણ તમારા પૈસા ભરપાઈ કરીશ. મારી ઝૂંપડી, ગરીબનો વીસામે લઈ લ્યોમાં. તેની કાકલુદી ગમે તેવા વજ્ર હૃદયના માણસને પણ પીગળાવી દે તેવી હતી. જમનાને મન તે ઝૂંપડી નહોતી. તેને તેના પથ્થરે પથ્થરામાં જીવ લાગતો હતો. તેમાં તે ખેત્રી હતી. તેનાં બાલુડાં ખેલતાં હતાં. ગરીબનો આધાર હતો. તેનું જીવન સર્વસ્વ હતું.

પણ તેનો આર્તનાદ હરિપ્રસાદ શેઠને સાંભળવાની કુરસદ નહોતી. તેણે મોંમાંથી સીંગારેટનો ધુમાડો કાઢી ‘હવે જ જ રાંડ’ તેમ કૂર હાસ્યથી માત્ર એકવાર બોલ્યા અને તે બોલવાથી ખૂબ તકલીફ પડી હોય તેમ મોટરમાં આડા પડ્યા.

હું આ જોતો હતો. જમનાબહેન અમારી શેરીનું નાક હતી. મારો જીવ હતી.

મેં કહ્યું : કેટલા રૂપીઆ માગે છે ? તે લાંબો નીસાસો નાખી બોલી એ-ક-હ-જન-ર.

મને જાણે કંઈ કંઈ થઈ ગયું. મેં ગજવામાંથી નોટ લીધી, જોઈ, ચુમી. હું કૂદ્યો અને પેલા શેઠના હાથમાં મુકી દીધી. હું દોડી મારા ઘરમાં ભરાઈ ગયો.

*

*

*

‘આ મેં શું કર્યું ?’

‘હવે કંઈ નથી કર્યું’. ઉઠો સવાર થઈ ગયું.’ મારાં પત્નીએ મને ઢંઢોળતાં કહ્યું.

હજુ પણ જ્યારે જ્યારે એ જમના બહેનના ઘર પાસેથી નીકળું છું ત્યારે ત્યારે મારાથી હસી જવાય છે. અને તરત જ હાસ્ય છુપાવવા મોઢા આડો રમાલ ધરી દઉં છું.

(૨)

૧. મારા ગામમાં અત્યંતેનાં દશ ઘર છે પણ તેમને રહેવાની અગવડ હોવાથી એક કુટુંબ એક ઓરડીમાં રહી શકે તેવી અગીઆર ઓરડીઓ બંધાવીશ, અને તેના ઉપર મારી માલિકી રહેશે, પરંતુ તે અત્યંતેને ભાડે આપી ભાડુ દર માસે રૂ. ૧) મુજબ લઈશ.

૨. ઉપર જણાવેલી અગીઆર ઓરડી પૈકી દશ ભાડે આપતાં એક બાકી રહેશે તેમાં તેમનાં બાળકો માટે ફળવણી આપવા (ભવિષ્યના પગારની ચિંતા રાખ્યા વગર) દર માસે રૂ. ૧૦) ના પગારથી તેમની જ કામનો એક શિક્ષક રાખીશ. અને તે ઉપર મારી પુરતી દેખરેખ રહેશે.

અ. કલમ ૧ માં જણાવેલું ઓરડીઓનું ભાડું દર વરસે રૂ. ૧૨૦) આવશે. તેમાંથી અર્ધા રૂપિયા શિક્ષણનાં સાહિત્યો, તેમ જ શિક્ષણ લેતાં બાળકોનાં કપડાં વગેરે ખાતે વાપરીશ, અને બાકીની રકમ કીર્તિવંત પેઢીમાં બ્યાજે મુકાતી જશે. આ ભેગી થયેલી રકમ ભવિષ્યમાં તેમના જ ઉત્તેજનાથે વાપરીશ.

૩. આ ઓરડીઓ નજીક પણ ખૂલ્લી જગામાં ગંદકી અને મચ્છરો ઉપદ્રવ થાય નહિ તેવી જગાએ એક ફૂલો ખોદાવી આપી તેમનું પાણીનું દુઃખ કાયમ માટે ભાંગીશ.

૪. હરીજનોનો ધંધો સાધનો વગર તુટી પડ્યો હોવાથી તેમની કામના બે આગેવાનોની સલાહ લઈ, તેમને જોઈતાં સાધનો ધર્માદા આપી ધંધાને ઉત્તેજન આપીશ.

૫. મારું ગામ નાનું છે છતાં રસ્તાઓ સુધારવા તથા સાફસુફ રાખવા અને જોઈતી સ્વચ્છતા જાળવવા એક ભાંગી નોકર રાખીશ અને આ અનામત રકમમાંથી તે નોકરને દર માસે પગાર આપતો રહીશ.

૬. ગરીબ ખેડૂતોને ખેતીનાં સાધનો અને બગદ આપવા તેમજ તેમની (બગદની) ઓલાદ સુધારવા માટે આ રકમ વાપરવામાં આવશે.

૭. એક દઈનીક અને બીજા અઠવાડિક વર્તમાનપત્રો તથા પુસ્તકો મંગાવી લાયબ્રેરીમાં બીનશરતે ભેટ આપીશ.

૮. ગરીબ કામના માણસો માટે કવીનાઈન જેવી સાધારણ દવાઓ રાખી વખતો વખત ધર્માદા આપીશ.

૯. મારા ગામની ધર્મશાળા જીર્ણ થઈ ગયેલી હોવાથી નિરૂપયોગી પડી છે. તેને દુરસ્ત કરાવીશ પણ એટલો હક રાખીશ કે કોઈને સારા યા નરસા પ્રસંગે જરૂર પડ્યે તેનો ઉપયોગ કરે તો રોજનું રૂ. ૨૫ બે મુજબ ભાડુ લઈશ. અને ભાડાની આવેલી રકમ પેટા કલમ અ. માં જણાવ્યા પ્રમાણે ઇલાયદા ફંડ ખાતે જમા મુકીશ અને તે રકમ વાપરવા માટે ગામના પંચનો નિર્ણય છેવટનો હશે.

૧૦. ઘણા ગરીબો ભુખમરાથી પોતાની ગાયો નજીવી કિંમતમાં કસાઈઓને વેચી નાખે છે તે છોડાવવા માટે આ રકમ શિલક રાખવામાં આવે છે પણ વખતો વખત છોડાવેલી ગાયો ધર્માદા કે ગૌશાળામાં બીન શરતે આપી દઈશ.

૧૧. એક ગરીબ કુટુંબનો અગ્રેસર આંધળો થઈ જવાથી તેનું કુટુંબ ભૂખે રવડે છે. તેથી તે આંધળાને બહારગામ લઈ જઈ દવા કરાવીશ અને દેખતો થશે એટલે મજૂરી કરી પોતાના કુટુંબને પોષણ આપશે તો તે આશીર્વાદ રૂપ છે.

૧૨. ગામની નિશાળને તથા મુસાફરો સંતોષાય તેવી જગાએ પરબ બેસાડીશ.

૧૩. દુષ્કાળ પીડિત ફંડ અને મહાસભાના અધીવેશન ફંડ માટે આ રકમ રાષ્ટ્રપતિને મોકલી આપીશ અને સાથે સાથે મહાસભાના કાર્યો સમજાવવા ગામની જનતાને ભાષણ આપીશ.

શબ્દરચના સર્વસંગ્રહ

વિભાગ બીજો

‘જન્મભૂમિ’ વ્યૂહ નં. ૧ થી ૩૬
સુધીની ચાવીઓ, ચાવીને બંધાયેલા
શબ્દો અને સાચા ઉકેલના શબ્દો.

* રાષ્ટ્રવ્યૂહના ઇનામો *

કયા કયા ગામે પહોંચ્યા છે ?

મુંબઈ	કચ્છ માંડવી	ઉમરાવતી	મેથાણ	તુંબડી
અમદાવાદ	સખડી	મુનસાડ	મહુડી	નવાપુર
ભાવનગર	ખેરવા	મુળી	ચલાલા	નારોલ
જૂનાગઢ	માધવપુર	જંબુસર	ખાંટવા	કડાણા
વડોદરા	રાજપીપળા	લીલીયા મોટા	સાળંગપુર	કેડારી
રાજકોટ	વળા	ઝરીઆ	હીંમતનગર	કપડવણજ
સુરત	માંગરોલ	સરાર	કોથા	લીંચ
જમશેદપુર	કેશોદ	કડી	અમલનેર	સેલુ
વીરમગામ	હળવદ	વાવ	જોટાણા	લીંખડા
જામનગર	ગોધરા	નવાગોવા	ઝંઘડીઆ	ધોળા
ધ્રાંગધ્રા	ખેરાળી	માંગરોલ	ખીરસરા રોડ	અમલસાડ
કરાંચી	વાંકાનેર	રાજુલા	થરાદ	ભોસાલી
કલકત્તા	લુણાસર	સિદ્ધપુર	નાગપુર	શહેરા
ભરૂચ	પાળીઆદ	પાચોરા	નવસારી	સુણાવ
રતલામ	કરજણ	ધારી	દારકા	સીરોહી
કલીકટ	ચાણસમા	દેઉસણા	હડીયાણા	પલસાણા
વેરાવળ	કલોલ	ચેલા	ખાવળા	ગાના
માણસા	લખતર	ખગસરા	કઠોર	ગણદેવી
પુના	લીંખડી	ચંદાનગર	વડવા	ગોલવાડ
નડીઆદ	વઢવાણ	વાલુકડ	કરકથળ	તલસાણા
પાટણ	વઢવાણ કેમ્પ	ઉના	પટેરકવડા	નાશીક
ચીખલી	રાણપુર	ખામણસા	પાલણપુર	પરગઢ
ચીત્તળ	જોરાવરનગર	કુંભારીઆ	માધવપુર	ભેટાસી
રંગુન	જંત્રાલ	ઇદોર	ચીત્રાસણી	વંથલીસોરઠ
ખારાધોડા	લાલપુર	અંકલેશ્વર	ખીજપુર	વંડી
ગઢડા	દાહોદ	હાંસોટ	માવલ	પ્રભાસપાટણ
કાલોલ	મહુવા	હણખી	રાજપીપળા	રોહીસા
જસદણ	આદેની	રનાલા	વાડજ	નીશાળીઆ
ગદગ	અસલાલી	નાગોર	જાસપુર	છોટાઉદેપુર
પારડી	નંદરખાર	ધસાડા	ગિંઝા	ઝર
આણંદ	માળીયાહાટીના	ધરોડ	ધર્મજ	ધુટેલી
ખેડા	ઉમેટા	ઓડ	ડેડાણ	ગુંદીઆળા
પાલીતાણા	આંકલાવ	માંડલ	કાછીયાવાડી	જલગાંવ
ખોટાદ	વાસદ	સીકંદ્રાબાદ	કથારીઆ	ભીલાપુર
સેજવાડ	વલસાડ	ભયાઉ	રયણખાડ	વડનગર
ભૂજ કચ્છ	રામપુરા	હળધરવાસ	ખાહીગામ	વાવલી
મુંદ્રા	ક્રીલેન્ડગંજ	કમળેજ	નારણપુર	

(આફ્રીકા)

શબ્દવ્યૂહ નં. ૧

{ શરૂ તા. ૧૮-૪-૩૬
બંધ તા. ૨૦-૫-૩૬

ચાવીઓ આડી

૧ આ વર્ષના રાષ્ટ્રપતિ. (જવાહર)	૨૧ ખીલામણું. (કરાલ)
૬ જહાજનો ઉપરી. (નોકાપતિ)	૨૪ નાણાં વિના એની વ્યવસ્થા અશક્ય છે. (દુકાન, મકાન)
૧૦ કાશી, જગન્નાથપુરી, દારકા જેવાં સ્થળોનો મુસાફર. (યાત્રાળુ)	૨૬ આ હરિકાષ્ઠમાં તમે વિજયી બનશો તો આ સંસ્થાના પ્રાણુવાન પુસ્તકોથી તમે નાનકડું પુસ્તકાલય બનાવી શકશો. (સૌરાષ્ટ્ર સાહિત્ય મંદિર)
૧૧ વાસ્તવિક કે યોગ્ય. (યથાર્થ)	૨૯ રોકડા. (નગદ)
*૧૨ એનો અર્થ ભોજન આપવું એમ થાય છે. (ધરાવવું, ચરાવવું) ^૧	*૩૦ કપડાનાં લીરા. (ચિંઢરડા, ચિંધરડા)
૧૩ એ લાગે છે ત્યારે બધું ભસ્મીભૂત બને છે. (દગ)	*૩૨ એની ઝંખના કેવી હોય છે તે તો અનુભવી હોય તેજ જાણી શકે. (વેતન)
૧૪ સાપને રમાડનારો. (મદારી)	૩૩ કેટલાક માનવીના સ્વભાવમાં હોય છે. (તીખાશ)
૧૫ લોકગીતમાં વાણિયણને...કહી છે. (વેવલી)	૩૪ હિંદુ સમાજમાં ધણાં નજરે પડે છે. (કળેડાં)
૧૭ આ અક્ષરો આડાઅવળા છે તેને બરોબર ગોઠવો તો “મદારીગત” શબ્દ વંચાશે. (રીઠા ગમત)	૩૫ હિંદુસ્તાનમાંથી અફઘાનીસ્તાન જવાનો રસ્તો. (ખમખમર)
૧૮ નાશી જતાં ચોરનો...પકડવામાં આવે છે. (પીછા)	
૨૦ કવિઓ નારીને...કહે છે. (કોમલાંગી)	

ચાવીઓ ઉભી

*૧ જલમાંથી જન્મીને અંતે જલરૂપ બને છે. (જલધર, જલચર) ^૧	૨ ગ્રીષ્મમાં...પ્રમોદ આપે છે. (વાયરા)
	૩ દરેક વખત.... (હરવખત)

નોંધ :—

- ૧ ચાવીઓની સામે જ્યાં * ચિન્હ કરવામાં આવ્યું છે તે ચાવીઓ ઉપરની ચર્ચા આગળ ચર્ચાના વિભાગમાં આપવામાં આવી છે.
- ૨ દરેક ચાવીને લાગુ પડતા આપેલા શબ્દોમાં જ્યાં જ્યાં આડી તથા ઉભી ચાવીઓ એક ખીલ સાથે સંકળાયેલી છે ત્યાં ત્યાં આડી તથા ઉભી ચાવીઓનો સંબંધ બતાવવા ૧, ૨, ૩ એમ સંજ્ઞા મુદ્રી છે. આ ચાવીઓ જોડકાંમાં યા ત્રેવડાંમાં જોડાયેલી છે એમ સમજવું.

દા. ત. વ્યૂહ નં. ૧માં આડી ચાવી નં. ૧૨ તથા ઉભી ચાવી નં. ૧ જોડકામાં છે માટે તે બંને ચાવીના ઉકેલના શબ્દો પર ૧ એમ સંજ્ઞા મુદ્રી છે.

૩ સાચા ઉકેલમાં આવેલાં શબ્દો લાગુ પડતા શબ્દોમાં કાળા ટાઇપમાં છાપ્યા છે.

- *૪ પરવશ, નીરાધાર ને લાચાર બનેલાં
માનવીને ઘણી વખત...પડે છે.
(રંગબું, રડવું)
- ૫ ... સારી હોય તો એનું દર્શન
દીલને રંજન કરે છે.
(ચિત્રાવલી, પત્રાવલી)
- ૭ સ્વતંત્રતા પ્રાપ્ત કરવા માટે હિંદે
આ ચળવળનો પ્રયોગ કર્યો હતો.
(કાયદાભંગ)
- ૮ જીવનનાં તેર વર્ષ માનવી આમાં
કાઢે છે એમ ગણતરી થઈ છે. (પથારી)
- ૯ અહીં કરેલું પાપ વજ્રલેપ થાય છે
એમ શાસ્ત્રનું વચન છે. (તીર્થ)
- ૧૦ એ વંશમાં શ્રીકૃષ્ણનો જન્મ
થયો હતો. (યાદવ)
- ૧૪ પ્રતિનિધિ ચૂંટવાનો જેને હક્ક
હોય છે. (મતદાર)
- *૧૬ રાજકારણમાં કેટલાંક સિદ્ધાંતહીન
વિરોધીઓ કેટલીક વખતે એક
બીજાની...તોડી પાડવામાં વડાઈ
લે છે. (પત, મત, જીત, વાત)

- ૧૯ 'દી વાળે તે દીકરા ને છો કરે તે
'...'. (છોકરા)
- ૨૦ મુંબઈ જેવાં શહેરમાં મોટે ભાગે
રસોઈ કરવા વપરાય છે. (કાલસા)
- *૨૨ ઘણીખરી પ્રજાઓ એને પોષણ
આપવા પ્રયત્ન કરે છે.
(રાષ્ટ્રસંઘ, રાષ્ટ્રવાદ, રાષ્ટ્રભાષા)
- ૨૩ એની લોકપ્રિયતા ઘટતી જાય છે?
(ખાદીભંડાર)
- ૨૫ લોકગીતોમાં પતિ માટે વપરાતો
આ શબ્દ આકર્ષક છે. (નણહલવીર)
- ૨૬ હિંદુ સમાજમાં...નારી ભાગ્યશાળી
ગણાય છે. (સૌભાગ્યવંતી)
- ૨૭ ...ના શબ્દો અવગણવા તે
વિપરીત બુદ્ધિની નિશાની છે. (હિતચિંતક)
- *૨૮ એનો નાદ કેટલીક વખત ભયપ્રેરક
બને છે. (મંજાર, મંદિર)
- ૨૯ આ અવગુણ કેટલીક વખત
લાભકારક નીવડે છે. (નફરાઈ, નખખાઈ)
- ૩૧ અતિ વિસ્તારવાળી...એના જન્મ-
દાતાને ઘણી વખત શોભા આપે છે. (શાખા)

શબ્દવ્યૂહ નં. ૨

{ શરૂ તા. ૨૭-૫-૩૬
ખંધ તા. ૨૭-૬-૩૬

ચાવીઓ આડી

- ૧ આ પુરુષે ભારતવર્ષમાં નવા યુગની
સ્થાપના કરી છે.
(મહાત્મા મોહનદાસ ગાંધી)
- ૭ બળ. (જોર)
- ૮ પુરુષ (નર)
- ૯ મકાન...ની લોભવૃત્તિથી ભાડુતો
હવે ત્રાસી ગયા છે. (માલીક)
- ૧૧ કાલતું. (કાજલ)
- ૧૩ સમજી માણસો વિના કારણે
બતાવતાં નથી. (હઠીલાપણું)
- ૧૪ મોટા મેળામાં કે વિપૂલ જનસમુ-
દાયમાં ખાળકો કેટલીક વખત...છે.
(ખોવાઈ જાય)
- ૧૬ આ અક્ષરોથી એકે અર્થવાળો
શબ્દ બનતો નથી. (રીબી)
- ૧૭ ઘેટાના દેહ પરથી બીતરે છે. (ડિન)

- ૧૬ આ હરીફાઈમાં તમારા જવાબો
તદ્દન...પડે તો તમારો સીતારો
ચમકતો છે એમ માનશો. (ખરા)
- ૨૦ બંગાળનાં...એનો પ્રશ્ન દેશભક્ત
હિંદીઓને વળની જેમ સાલે છે.
(નજરકેદી)
- ૨૩ પારકી...માં ન પડવું એમ ડાહ્યા
માણસોનું કહેવું છે (પંચાત)

- *૨૬ ઝણુ કરીને પણ...પીવું એમ
ચાર્વાકનો મત છે. (ધી, બૂ)
- ૨૭ જીલમી રાજ હમેશાં...ના લયમાં
રહે છે. (કીતુર)
- *૨૮ નહારા ને એદી માણસોને...થી
કશો ફાયદો થતો નથી. (જમાડવા, જગાડવા)
- ૨૯ સાધુ પુરુષો કહે છે કે ભોગ વિલાસ-
માંથી જન્મતો આનંદ...હોય છે.
(ક્ષણજીવી)

ચાવીઓ ઊભી

- ૨ ખીરખલની...ની અનેક રસિક
વાતો લોકોમાં પ્રચલીત છે.
(હાજરજવાબી)
- *૩ વિયોગી પ્રેમીઓને...નો નાદ
વિવહળ કરી મૂકે છે. (ભારલા, ભારલી)
- ૪ શ્રીકૃષ્ણની....એ અનેક કવિઓને
કાવ્યો રચવા માટે સાધન પૂરું
પાડેલ છે. (દાણુલીલા)
- ૫ ચલમમાં એને પીવાથી નશો
ચઢે છે. (ગાંજો)
- ૬ "...નાં ફળ મીઠાં છે" એવી
ગુજરાતી કહેવત છે. (ધીરજ)
- ૮ મૂડીવાદીઓની બેસુમાર....નાખૂદ
કરવાનો સમાજવાદનો આશય છે.
(નફાખોરી)
- ૯ માખાપનાં ખરાબ વર્તનની....અસર
બાળકો પર થાય છે. (માઠી)
- *૧૦ યુદ્ધમાં....જ સફળતા મેળવે છે
એમ ધણા મુત્સદીઓ માનતા
આવ્યા છે. (કપટી, કપટ)
- ૧૨ આપેલી ચીજ પાછી....લેવી તે
સજ્જન પુરુષનું ભૂષણ નથી. (લઈ)

- ૧૩ અશ્વ. (હય)
- ૧૫ ગમે તેવી...કરવા છતાં જીર્ણ મકાન
પહેલાં જેવું થતું નથી.
(મરામત, કરામત)
- ૧૭ આ વ્યુહનો સાચો...સીલખંધ
કવરમાં સાચવવામાં આવ્યો છે. (ઉકેલ)
- ૧૮ જળ ભરી...હોય તો આંખને
ગમે છે. (નદી)
- *૨૧ હળુ સુધી એને કાર્ષ જીતી શક્યું
નથી. (જગ, જમ, જય, જરા)
- *૨૨ સાચા દીક્ષના માનવીઓ...ને પૂર્ણ
કર્યા પછી જ જંપે છે.
(કેરજ, કરજ, કારજ)
- ૨૩ સામાન્ય રીતે શિક્ષકને માટે પ્રચ-
લિત બનેલા આ શબ્દનો અર્થ
વેદીઓ થાય છે. (પંતુજી)
- ૨૪ ગામડાઓમાં મુખીઓની ગાયોને
ભરવાડોએ મફત...પડે છે. (ચારવી)
- *૨૫ વાઘની....થી માણસો દૂર નાસે છે.
(ખોડ, ત્રાડ)
- ૨૭ નદીનાં ભારે પૂરમાં...ખૂબ ચડે (પ્રીણ)

શબ્દવ્યૂહ નં. ૩

{ શરૂ તા. ૧-૭-૩૬
{ બંધ તા. ૩૧-૭-૩૬

ચાવીઓ આડી

- ૧ 'જન્મભૂમિ'માં લગભગ દરરોજ આવતા આ મથાળા નીચેના નથ્યુ ભાઈના લેખો ઘણાં લોકો રસથી વાંચે છે. (પરપોરા)
- ૩ ગુજરાતનું આ પાટનગર દિવસે દિવસે સમૃદ્ધ બનતું જાય છે. (અમદાવાદ)
- ૭ દેશી રાજ્યોમાં આનું જોર વધારે હોય છે. (ખુશામત)
- ૮ એનાં પૂર જ્યારે ચડે છે ત્યારે માનવીની વિચારશક્તિ નકામી બને છે. (લાગણી, રાગણી)^૧
- ૯ દાન દેનારો. (દાતા)
- ૧૨ જે જમીનમાં આ હોય છે ત્યાં અનાજ પાકતું નથી. (ખાર)
- ૧૩ રાજ્યોનાં...હજુ ઓછા થયા નથી. (રંગરાગ)
- ૧૬ 'દુખિયાનો...રે, માડી તારી જૂંપડી !' (વિસામો)
- ૧૭ મોટાપણું. (વડાઈ)

- ૧૮ કેટલીક વનિતાઓને કવિઓએ... ગામિની તરીકે વર્ણવી છે. (ગજ)
- ૧૯ આવા માણસોથી દૂર રહેવામાં શ્રેય છે. (શઠ, શમ)^૨
- ૨૧ આ ત્રણ અક્ષરો જેમ છે તેમજ રહેવા દેજો. (ણપોણુ)
- ૨૨ જ્યારે માણસને દારૂની...લાગે છે ત્યારે તે જલદી છૂટી નથી. (લત)
- ૨૩ ગુજરાતી નિશાળના શિક્ષકોને બાળકના...પર તમારો ચોડી દેવાની ટેવ હોય છે. (ગાલ)
- ૨૪ મોટું ને તેજસ્વી...મહતાનું સૂચક છે. (ભાલ, દીલ)
- ૨૬ ભરવાડ. (રખારી)
- ૨૮ વિદાય થતાં સ્વજનની દીશામાં આપણે...માંડીને જોઈ રહીએ છીએ. (મીટ)
- ૩૦ બહુ માંદા માણસની માવજતમાં ઘણી વખત...કરવા પડે છે. (ઉજાગરા)

ચાવીઓ ઊભી

- ૧ એનો પતિ જગતનો સાચો રાજા છે. (પટલાણી, પટરાણી)^૧
- ૨ કમળની વેલ. (પોયણી)
- ૩ અસુખ અથવા અશાંતિ. (અશાતા)
- ૪ મારું. (મમ)
- ૫ સવારમાં ઊડીને તરત ઘણાખરા એનાથી મોટું સાફ કરે છે. (દાતણુ)
- ૬ આવી ફરી લોકોને તરત પસંદ પડે છે. (દળદાર)

- ૭ મુસલમાન ભાઈઓ ઈશ્વરને આ નામે સંબોધે છે. (ખુદા)
- *૧૦ અંધારામાં એનો ઝગઝગાટ આકર્ષક હોય છે. (તારા, હીરા)
- *૧૧ ત્રિલોકમાં એકે સ્થાન એવું નથી કે જ્યાં તે ન પહોંચી શકતો હોય. (કવિ, રવિ)
- ૧૨ ઉશ્કેરાટનાં સમયમાં ડાહ્યા ને શાંત માણસો...પકડે છે. (ખામોશ)

- ૧૩ આપણા સમાજમાં કેટલીક નારી-
ઓને છતે ધણીએ...ભોગવવો
પડે છે. (રંગપી)
- ૧૪ સમજી માણસો...ને હંમેશાં ભૂલી
જાય છે. (ગદ ગુજરી)
- ૧૫ જીવાનોની મહત્વાકાંક્ષાઓ ..હોય
છે. (ગગનગામી)
- *૧૭ પ્રાચીન હિંદમાં મુખ્ય વેપાર આની
મારફતે થતો હતો. (વણુજાર, વણુઝાર)

- ૨૦ આવી બુદ્ધિનાં માણસોનું વજન
પડે છે. (ઠરેલ, મરેલ)^૨
- ૨૪ કોઈ કોઈ લલનાની...પર રસિકો
વારી જાય છે. (લટ)
- *૨૭ પોતાનાં લક્ષ્યને એ હંમેશાં સચો-
ટતાથી સપડાવે છે. (ખાજ, ખાણ)
- *૨૯ મુંબઈના દેશી વેપારીઓના ગુમા-
સ્તાઓના નસીબે તહેવારના દિવ-
સોમાં પણ...માણી શકવાનું
લખેલું નથી. (મજા, રજા)

શબ્દવ્યૂહ નં. ૪

{ શરૂ તા. ૫-૮-૩૬
{ બંધ તા. ૩૧-૮-૩૬

ચાવીઓ આડી

- ૧ 'જન્મભૂમિ'માં આ ભાઈ જ્યારે
પત્ર લખે છે ત્યારે તેનું મથાળું
“જત લખવાનું કે” એમ કરે છે.
(નિર્ભયકુમાર)
- ૫ ગંભીર રોગનો..... ઉપાય કરવો
જોઈએ. (જલદી)
- ૭ જે માણસમાં આ હોય છે તેને
અતે ધાર્યા કામમાં વિજય
મળે છે. (શમતા, મમતા)^૧
- ૮ સરવર કાંડે આ પક્ષી ધ્યાનનો
દંભ આચરે છે. (બગ)
- *૧૦ કવિઓએ એની અવગણના કરી છે.
(ઢેલ, ઢેડ)
- *૧૧ અનુયાયીઓના આંધળા ઉત્સાહને
કારણે નેતાને ધણી વખત...સહવી
પડે છે. (હાનિ, હાર)^૨
- ૧૨ હિંદુસ્તાનમાં ભોગલ વંશની
સ્થાપના કરનાર. (ખાખર)

- *૧૪ કેટલાક માણસો એનો ઉપયોગ
કરે છે. (ઠીખ, દાખ, રાખ, શખ)
- ૧૫ માણસના દેહમાં જ્યારે ખૂબ વ્યાપે
છે ત્યારે ભાન ભૂલી જાય
છે. (ખીજ, ખીલ)^૩
- ૧૬ પિતા. (તાત)
- ૧૭ ધણાં જીવાનોને...સાલે છે. (એકલતા)
- ૨૧ તહેવારના દિવસોમાં વેપારીઓને
સારો...થાય છે. (વકરો)
- ૨૩ આ શબ્દનાં બીજા અક્ષરને પહેલો
ગણીને વાંચો તો ગ્રામ્ય ઉદ્યોગની
પ્રવૃત્તિએ ચોખ્ખાને લગતો પ્રસિદ્ધ
કરેલ “હાથછડ” શબ્દ વંચાશે. (થહાછડ)
- ૨૪ રૂતુએ વૃક્ષની ડાળીઓમાં ઉત્પન્ન
થાય છે. (લાખ)
- ૨૬ આ અક્ષરોને અડશો નહિ. (લત્રપ)
- ૨૭ સારા પ્રસંગે નિકટના મિત્રો કે
સગાંની...સાલે છે. (ઉણપ)

ચાવીઓ ઊભી

- *૧ આ દુનિયામાં આવા મનના માણસો
બહુ ઓછા હોય છે. (નિર્મળ, નિર્મળ)
૨ એને જીતવાનું કામ સહેલું નથી.
(યશ, યમ)^૧
- *૩ મૂશ્કેલ સંયોગોમાં માણસને કાંઈ વખત
અણધારી...પ્રાપ્ત થાય છે. (કુમક, કુમતિ)
૪ એનો ઉપકાર ભૂલવો તે પાપ છે. (માતા)
૫ કેટલીક નારીઓ આના જેવી
હોય છે. (જગદંબા)
- *૬ ગુજરાતી કવિતામાં માથુક માટે
વપરાતો આ શબ્દ આકર્ષક પણ
પારકો છે. (દીલખર, દીલદાર)
- *૭ એના ઝપાટામાં આવનારનો
વિનાશ થાય છે? (શનિ, શર)^૨
- *૧૦ “મારે ઘેર આવજો માવા ભાવે
તો...ખાવા” (ઢેબરું, ઢેબરાં)
- *૧૧ મહેમાનની...જાણી લેવાની યજ્ઞ-
માનની ફરજ છે. (હાજત, હાલત)^૩
- *૧૩ કાંઈ ઝુટવી ન જાય તેટલા માટે
કેટલીક વસ્તુઓ માણસ...માં
રાખે છે. (બગલ બખોલ)
- ૧૫ આ નૂતન યુગમાં આની કિંમત
રહી નથી. (ખીતાબ)
- ૧૭ હિંદુસ્તાનના અધા પક્ષે જે...નીચે
એકદા થાય તો સ્વરાજ મળતાં
વાર લાગે નહિ. (એકછત્ર)
- ૧૮ આવા થોડા માનવીઓ કાંઈપણ
દેશની સમૃદ્ધિની સાચી નિશાની
રૂપ નથી. (કરોડપતી)
- *૧૯ આ દુનિયામાં ધણું માણસો
આવા અન્યાય વિના જીવન પૂરું
કરે છે. (તાલેવર, તાબેદાર)
- *૨૦ એનો સ્વાદ મીઠો લાગે
છે. (રાયણ, રાયતું)
- *૨૧ જે નારીના હૃદયમાં આના માટે
સ્થાન હોતું નથી તેનું નારીત્વ
અધૂરું છે. (વહાલપ, વહાલમ)
- ૨૨ અધાં માણસો...હોય ત્યાં જ
પેસવા પ્રયત્ન કરે છે. (પોલાણ)
- ૨૫ ખરે વખતે...ન લાગે તેવો મિત્ર
શા કામનો? (ખપ)

શબ્દવ્યૂહ નં. ૫

{ શરૂ તા. ૨-૯-૩૬
{ અંધ તા. ૩-૧૦-૩૬

ચાવીઓ આડી

- ૧ રાજસ્થાનીઓ, દક્ષીતો અને પીડિ-
તોનું મહાસભાવાદી પત્ર. (જન્મભૂમિ)
- ૩ .. લાહુ જોઈને મ્હોંમાં પાણી
છૂટે છે. (લચપચતા)
- ૭ દૂરથી જ ...રળિયામણા લાગે છે.
(કુંગર)
- *૮ માણસોએ આનાથી દૂર રહેવું
જોઈએ. (રૂણ, રૂપ)^૧
- ૯ આનું અસ્તિત્વ જગતને નુકશાનકર્તા
છે એમ કેટલાકોનો મત છે. (ધર્શિ)
- *૧૨ આવું કામ પણ કાંઈ વખતે લોકોની
નજરમાં ખેસી જાય છે. (નકસી, નકશી)

- ૧૩ મજૂરી કરનાર. (હિલકરી)
- *૧૫ જૂના વખતમાં યુદ્ધમાં એની ઉપયોગીતા હતી. (ગજ, ગઢ, ગદા)
- ૧૬ આવી દોરીથી બાળકને હીચોળવાનાં ધણી માતાઓનાં કોડ અધૂરાં રહે છે. (હીર)
- ૧૭ એ લાધે છે ત્યારે માણસ શાણો બને છે. (સાન)
- *૧૮ આવા માણસો અતે લીધું કામ પૂરું કરે છે. (ધીર, ધીમા)^૨
- ૧૯ "...ય નહિ ને દાઝવું નહિ." (દખવું)
- ૨૦ છેલ્લા અક્ષરને ત્રીજો મૂકા તો "હેરફેર" શબ્દ વંચાશે. (હેરફેર)

- ૨૧ કોઈક વખતે એનામાં પણ સારપ (સારાપણું) દેખાય છે. (હાનવ)
- *૨૩ બધાં માણસો એના પ્રતિ તિરસ્કાર દાખવે છે. (નરપશુ, નરપતિ)^૩
- ૨૬ આ તિથિ મૃત માણસોની સાથે ધણી વખત સંકળાએલી હોય છે. (બારસ)
- ૨૮ આ શબ્દના બે અક્ષરો ને ઊભી ચાવી નં. ૨૮ના બે અક્ષરો એક જ છે. (હીર)
- ૨૯ ઈશ્વર જગતનો.....છે એમ શ્રદ્ધાળુઓ માને છે. (પાલનહાર)

ચાવીઓ ઊભી

- ૧ એને તજવામાં પાપ છે એમ કેટલાક માને છે. (જનોઈ, જમાઈ)
- *૨ એનું લાન થતાં માણસ ફેટલીક વખત બેમાકળો બને છે. (ભુલ, ભુત, ભુખ)
- ૩ "લમ" શબ્દ આવી રીતે પણ લખાય છે (લગન)
- ૪ આયુર્વેદના એક વિખ્યાત વૈદક શાસ્ત્ર પારંગત અને લેખકનું નામ. (ચરક)
- ૫ જમીન ખોદતાં આ મળી જાય તો ફેવું એવા સ્વપ્ન ધણાંને આવે છે. (ચર)
- *૬ વધારે પડતાં...માં માણસ ઊભો રહી શકતો નથી. (તાણ, તાપ)^૧
- ૧૦ હજારો માણસો આંહીયા નજરે પડે છે. (શહેર)
- *૧૧ ધણી વખત માણસના સ્વભાવમાં રહેલી આ વસ્તુ નુકશાનકારક

- દુર્ગુણનું સ્વરૂપ ધારણ કરે છે. (જક, શક, ધાક, ખીક, શોક)
- ૧૪ વિના કારણ....માણસને છાજતું નથી. (રીસાવું)
- *૧૫ માણસ એનાથી દૂર રહેવા પ્રયત્ન કરે છે. (ગટર, ગમાર)^૨
- *૧૬ "હીરા" શબ્દ પરથી રચાએલો આ નામવાળો પદાર્થ ઉપયોગી છે. (હીરાકશી, હીરાકણી)
- ૧૮ મહાન પુરુષો...પણ હોય છે. (ધીર)
- ૧૯ બહુ તાલાદી હોય છે. (દેવદાર, દેવાદાર)
- *૨૦ કેટલાક માણસો જ્યારે.....બને છે ત્યારે આપણામાં દયા ઉદ્ભવે છે. (હીરાન, હેવાન)
- ૨૨ ધોરી...કપાય છે ત્યારે જીવન જોખમમાં આવી પડે છે. (નસ)
- ૨૪ કાળદર્શક આ શબ્દ આજે વપરાતો નથી. (પહોર)

૨૫ એની સામે ઊભા રહેવામાં જોખમ
છે પણ સંપૂર્ણ નહિ.

(શુર, તીર) ૩

*૨૬ કેટલીક ચીજો.....વાળા કેટલાક
માણસો ખાતા નથી.

(બાદી, બાધા)

*૨૭ કેટલીક નારીઓએ એને માટે જીવ
આપ્યા છે.

(બાલ, શીલ)

૨૮ આ બે અક્ષરો તથા આડી ચાવી
નાં. ૨૮ નાં અક્ષરો એકજ છે.

(હોર)

શબ્દ વ્યૂહ નં. ૬

{ શરૂ તા. ૭-૧૦-૩૬
બંધ તા. ૯-૧૧-૩૬

ચાવીઓ આડી

૧ આ પ્રસંગે લગભગ દરેક હરીફાને
કાંઈક ભેટ આપવાની યોજના
'જન્મભૂમિ'એ કરી છે. (દીપોત્સવી)

*૩ એને માટે કેટલાંક સર્વસ્વ
ગુમાવ્યું છે. (વચન, વતન)

*૬ એના લીધે સ્પર્શ સુખ મળી
શકે છે. (ચામ, કામ)^૧

૭ હિંદુસ્તાનનાં ... આજે ભાંગી
રહ્યાં છે. (ગામડાં)

૮ લલનાની ને કવિઓ "હંસ" ની
સાથે સરખાવે છે. (ડોક)

*૧૦ ભર ઉનાળે...જતા કેટલીક વખત
માણસ પરસેવે નીતરી
જાય છે. (બજારે, બપોરે)^૨

*૧૨ એના ધંધામાં કેટલીક વખત સાહસ
કરવાની તક મળે છે. (માછી, માળી)

*૧૫ આ પાચક છે એમ માનવામાં
આવે છે. (પાન, પાણી)^૩

*૧૬ કાંઈક માણસોની પ્રકૃતિ આવી
હોય છે. (અકળ, અમળ, અચળ)^૪

૧૮ જુગારના છંદે ચડેલો અંતે...
થાય છે. (તારાજ, નારાજ)

*૨૦ આવી વાત કરનાર માનવી પ્રિય
સાથી બને છે. (સારી, સાફ, સાચી)

૨૧ પતિ માટેનો લોકગીતોમાં વપરાતો
આ સરસ શબ્દ પહેલા વ્યૂહમાં
વપરાયો હતો. (નણુલવીર)

૨૪ બ્યાજખાઉ વેપારીના...માં એક
વખત માણસ દાખલ થયો કે
પછી તે બહાર નીકળી શકતો
નથી. (ખાતા)

*૨૫ ધણા નવરા માણસો આમાં
ગુંથાયલા રહે છે. (ચોવટ, ચોપાટ)

૨૬ આવા હૃદયના માણસો પ્રતિ
આપણને માન ઉપજે છે. (નીખાલસ)

*૨૯ એના માર્ગે ગયેલો માનવી
સાધારણ રીતે જલદી પાછો ફરતો
નથી. (વિદેશ, વિનાશ)

ચાવીઓ ઊભી

- *૧ એ પ્રદીપ દશામાં હોય ત્યારે તેનાથી
સાચવીને ચાલવું. (દીવડો, દીપડો)
- *૨ માણસ એનામાં અટવાઈ જાય છે
પછી તેને સૂઝ પડતી નથી.
(વીચાર, વીકાર)^૧
- *૪ એના પર જ્યારે ધાવ પડે છે
ત્યારે વીરપુરૂષો છૂપા રહેતા નથી. (નગારે)
- *૫ એકડા વિના બધાં નકામા. (મોંઢાં)
- *૬ બહુ ઓછા માણસો એના પર
પ્રભુત્વ મેળવી શકે છે. (કમાન, કમાણી)^૩
- *૧૧ મોટા શહેરની...માં એક વખત
સંપૂર્ણ સપડાઈ ગયા પછી માણસ
તેમાંથી નીકળી શકતો નથી.
(જાળ, પોળ)^૨
- *૧૩ એનામાં પણ કોઈ વખત સૌંદર્ય
હોય છે. (નાક, નામ, નાય)^૪
- *૧૪ એના સકંજમાં સપડાનારા માણ-
સોની દશા કેવી થઈ હશે તેનો
ખ્યાલ કરતાં કમકમાં આવે છે.
(મારા, સુરા, દારા)
- *૧૫ મહાપુરૂષો પોતાના વર્તનથી
બોલેલા શબ્દનું....કરે છે. (પાલન)

- *૧૬ જાણે કે "...હિંદ" દીનો ઉજવ-
વાનો વાયરો ચાલ્યો છે. (અખિલ)
- *૧૭ ઉંઘેથી વાંચો તો જેનો અર્થ
ફળદ્રુપ થાય છે એવો શબ્દ
વંચાશે. (જસાર)
- *૧૯ એની સેવા એ જ ખરો ધર્મ
મનાય છે. (જનતા, જનેતા)
- *૨૨ એની ક્તેદનો આધાર એની સમ-
જવટની શક્તિ પર રહેલો છે.
(દલાલ, દલીલ)
- *૨૩ એના તેજ આગળ સામાન્ય
માણસ ઝંખવાણો પડી જાય છે.
(વીર, વીઘા)
- *૨૪ હોંચકો. (ખાટ)
- *૨૬ જેવી એની નિર્મળતા તેવી તેની
કિંમત. (નીતિ, નીર)
- *૨૭ એના મોહમાં સપડાયલાંના
જીવન કરણ રીતે પૂરા થયાં છે.
(સદ્દો, સદ્દા, સત્તા)
- *૨૮ એના આગળ ગમે તેવો માનવી
પણ પીગળી જાય છે... (હિત, હેમ)

શબ્દવ્યૂહ નં. ૭

{ શરૂ તા. ૧૩-૧૧-૩૬
બંધ તા. ૧૪-૧૨-૩૬

ચાવીઓ આડી

- *૧ આ...તમને સુખ રૂપ નીવડજે.
(નૂતન વર્ષ)
- *૪ આ વ્યૂહમાં પહેલાં ધનિમ તરીકે
દોઢ...ની વીમાની પોલીસી અગર
તેનાં અડધા રૂપિયા રોકડ છે. (હજાર)

- *૭ એની પૂર્ણ કલા પ્રગટ થાય છે
ત્યારે પ્રેમીઓનાં હૃદય દ્રવે છે.
(વીણા, વીધુ, વીલા, વીચી)
- *૯ 'સાપ ગયા ને ... રહ્યાં' એમ
કહેવત છે. (લીસોટા)

- *૧૧ કાઈક વખતે એ પણુ બિપણુ
હોય છે.
(ગાન, જન, રાન, વન, મૌન, શ્વાન)
- *૧૨ એકજ સ્થળે થતા ચાલુ ધર્ષણથી
ધરતી પર...પડે છે.
(ચીલા, ચીલો, ચીરા)^૧
- ૧૩ 'ઠ' અક્ષર ઉમેરશે તો મડાગાંઠ
શબ્દ વંચાશે. (મડાગાં)
- ૧૫ આ રોગ જેને હોય છે તેઓને
ખાસ કરીને ઠંડી રૂતુમાં બહુ
વેઠવું પડે છે. (ઠમ)
- ૧૭ કૃષ્ણે ગાયેલી...જગતનાં આધ્યા-
ત્મિક ગ્રંથોમાં અતિશય ઉચ્ચ
સ્થાન ભોગવે છે. (ગીતા)
- *૧૯ એનો આકાર ન્હાનો છતાં તેમાં
રસ ભર્યો હોય છે. (તક્ત, દીલ)^૨
- ૨૨ માણસ માત્રનો દેહ તેનાથી વ્યાપ્ત
હોય છે. (રંગ, રજ)^૩
- ૨૩ જાતે આજીવિકા ન મેળવી શકે
ત્યાં સુધી જીવાને...ના પાડવી
જોઈએ. (પરજીવાની)

- *૨૫ એને સાચી શકે તેવા માણસો
બહુ ઓછા હોય છે. (મિત્ર, મિત્રી)^૪
- *૨૬ સામાન્ય રીતે માણસ એની
અવગણના કરી શકતો નથી.
(દેશાચાર, દેશાવર)^૫
- *૨૯ કાઈક ઉઠાવગીરોનાં...માં કેટલાક
ભોળા માણસો ફસાઈ જાય છે.
(ફેંદા, ફેંક, ફંડ)
- ૩૦ કાઈકના ધરમાં ને કાઈકના મનમાં
હોય છે. (મળ)
- *૩૧ અંતે તો દુનિયા...ની છે.
(માયા, માટી, માન)
- ૩૨ ગમે તેવા માણસને બીસમાં આવે
ત્યારે...કર્યા વિના ચાલતું નથી.
(લડત, લખત)
- ૩૩ કાઈક જ માણસો એના પ્રતિ
દુર્લક્ષ રાખે છે.
(વેરી, વેર)^૬
- *૩૪ એમાં ફસાયા પછી, માણસ
હંમેશા ભયભીત રહે છે.
(ગુના, ગુનો, ગુફા)

ચાવીઓ ઊભી

- ૧ એક...આદમી હજાર...કપડાં
લાખ...ટીપટાપ કોડ...નખરાં. (નૂર)
- ૨ દરેક વ્યૂહમાં 'જન્મભૂમિ' કાંઈક
...તત્વ દાખલ કરે છે. (નવીન)
- ૩ અર્થહીન અક્ષરો છે. (વણા)
- ૫ ...નાં દિવસો આ યુગમાં પૂરાં
થયાં છે. (જલ્દીમ)
- ૬ નારીનું સ્થાન ...માં છે એમ જૂના
વિચારનાં રૂઢિચુસ્તો માને છે. (રસોડા)
- ૮ જેમ વધારે પોષણ મળે તેમ
વધારે પ્રસરે છે. (વેલા, કલા, કરા)^૧

- ૧૦ ખીજ અક્ષરનું મોંઢુ પહેલા પર
મૂકા તો એક જાતના વાહનનું
નામ થાય છે. (ટાગાં)
- ૧૨ ફાનસની કે મિલની. (ચીમની)
- *૧૪ જેના હાથમાં એ હોય છે તેમાંના
કેટલાંક એને નુકશાન કરીને પોતાનાં
ખિસ્સા ભરે છે. (જગીર, સગીર)
- ૧૫ એની મનોદશા કેટલીક વખત ન
સમજાય તેવી બને છે. (દરદી)
- *૧૬ ધણા લોકો એમાં માનતા નથી.
(મંતર, મંદિર)^૨

*૧૮ નારીનાં હૃદયનો...પ્રાપ્ત કરવાનું
ભાગ્ય કોકનું જ હોય છે.

(તાગ, તાજ)^૩

૨૦ જેવું વાવે તેવું ... પડે છે. (લણવું)

*૨૧ કોક માણસો આવા પણ હોય છે.

(શાની, માની, મુની, ધૂની, ખૂની, શાની)

*૨૩ આજની વિયોગી નારી દરેરોજ

... ની રાહ જુવે છે. (પત્ર, પતિ)^૪

*૨૪ કોઈક પ્રસંગે એનાં ઝરણાં આપ્પટ

વહે છે. (વાચા, વાવ)^૫

*૨૬ માણસની પહેલી ફરજ પોતાનાં
...નું કલ્યાણ કરવાની છે.

(દિહ, દેશ, દેવ)

૨૭ એની પાછળ કેટલાક વિદ્યાર્થીઓ

પોતાનો કિંમતી સમય નિરર્થક

ગાળે છે. (રમત)

૨૮ ગંભીર સ્વરૂપ લે તે પહેલાં તેનો

ઉપાય કરવો જોઈએ.

(બીમારી, બીમાર)^૬

શબ્દવ્યૂહ નં. ૮

{ શરૂ તા. ૧૯-૧૨-૩૬
બંધ તા. ૧૮- ૧-૩૭

ચાવીઓ આડી

૧ આ વર્ષની મહાસભાના અધિ-
વેશનનું સ્થળ.

(ફેબ્રુઆરી)

*૪ એનો ભોગ બનનારા કેટલાંક

સંકુચિત મનના માણસો રોષીત

બને છે. (ઠઠાખાણ, ઠમખાણ, ઠગખાણ,
ઠકાખાણ)

૬ આવો મિત્ર હમેશાં ખૂબ કામ

આવે છે. (જાની)

૮ એનો પ્રભાવ આપણામાં એના

પ્રતિ પૂજ્યભાવ પ્રેરે છે. (જાની)

*૧૦ એને પ્રાપ્ત કરી શકનાર માનવીની

શક્તિ અલૌકિક મનાય છે.

(ઇલમ, ઇનામ)

*૧૨ માણસ માણસ પ્રતિ...આચરે

છે ત્યારે વિચારવંત માનવીને

શોચ થાય છે. (શહતા, શત્રુતા, શમતા)

૧૪ જ્યારે તે પોતાની કળામાં સંપૂર્ણ

બને છે ત્યારે તેની કાર્તિ દેશ દેશ

પ્રસરે છે. (મહારાજ, મહારાજ)^૧

૧૬ નવા મકાનમાં સલામતી માટે

આ મજબૂત બનાવવાની કાળજી

રાખવી. (ચણિયાઈ, પાણિયાઈ)

*૨૦ ધણા ભાગે આકર્ષક હોય છે.

(રાસ, રાગ, રાજ, રાણી, રાત્રી, રામા)

૨૧ આંહી ચાવી આપીને બે ભૂલ

પડાવવા યોજના રાખી નથી.

૨૪ કેટલાંક અધૂરી બુદ્ધિના માનવીઓ

પકડેલું....છોડતા નથી. (નાકું)

૨૫ આંહીઆ જતા માણસો ત્યાં હોય

છે તેટલો વખત તો ભક્તિભાવ

ધારણ કરે છે. (દેવળ)

૨૭ સર્પની...માં બીણણ મોહકતા

હોય છે. (ફેણ)

૩૦ "વીજ" શબ્દની સાથે વપરાય છે. (ગાજ)

૩૨ જમશેદપુરમાં...નું જખ્ખર કાર-

ખાનું છે. (લોખંડ)

૩૩ જે માણસના દીવ પર ગંભીર...

ની ચિંતા હોય છે તેને કોઈક

વખત નિદ્રા આવતી નથી.

(તમિયત, તહોમત)^૨

ચાવીઓ ઊભી

- ૨ એની સમક્ષ ધણા માણસો દયાઈ
જાય છે. (ઝનુની)
- ૩ શ્રીમંતો જ જીંચા પ્રકારની કિંમતી
...નો ઉપયોગ કરી શકે છે. (રજાઈ)
- ૫ જે માણસની બુદ્ધિ આવી હોય છે
તેની વાતને સામાન્ય રીતે કાઈ
મહત્વ આપતું નથી. (ખાલિશ, ખાહોશ)
- ૭ આડી ચાવી રૂની વાત આંહી
પણ સાચી છે. ...
- ૮ સંતાન પ્રતિ ...નો પ્રેમ વધારે
મનાય છે. (માતા, પિતા)
- ૯ ન્યાત. (જ્ઞાતિ)
- ૧૧ પોતાના કાર્યમાં માણસ સામાન્ય
રીતે...સૂચવે તેમ વતે છે. (મતિ, મન)
- ૧૩ હમેશાં પાણીમાં જ હોય છે.
(જલજ, જહાજ)^૧
- ૧૫ જ્યારે એ આવે છે ત્યારે માનવી
ધર્મ પ્રતિ વધારે વળે છે. (જરા)
- ૧૭ દુઃખી માણસની....પ્રતિ ઉદાર
માનવી આંખો વીંચી શકતો નથી.
(યાચના, યાતના)

- ૧૮ ગમે તેવા દેખાવથી પણ કાઈક
નિષ્કુર માનવીનું...ય ફરકતું નથી. (રંવાકું)
- ૧૯ ધણાનાં ધરમાં હોય છે.
(ખાટ, ખાદી, ખાપ, ખાળ)
- ૨૨ કાઈક માણસો જાણે કે શોખ હોય
તેમ તેનો ઉપયોગ કરે છે. (ગાળ)
- ૨૩ કાયરો પણ એની સમક્ષ હોય છે
ત્યારે ધડીબર હિંમત અનુભવે છે.
(રણજીત, રણગીત)
- ૨૬ આ દુનિયામાં જેને...હોય છે તેના
ધણા કામ સહેલાઈથી થઈ જાય છે.
(વસીલો, વડીલો)
- ૨૮ તેજવંત...ધણાને આંજી શકે છે.
(ભાષા, ભાલ, ભામા, ભાયા)
- ૨૯ એની અતિ જીંચી ને લાંબી પંકિત
ધણી વખત મનોહર લાગે છે.
(તાડ, ઝાડ, છાડ, વાડ)
- ૩૦ હિન્દુસ્તાનમાંથી ઝડપથી...નો
ધ્વંશ થઈ રહેલ છે. (ગાય, ગામ)^૨
- ૩૧ '...લખવાનું કે' એ શબ્દો
'જન્મભૂમિ'ના પોદી ગયેલા
નિર્ભયકુમારની યાદ તાજી કરે છે. (જત)

શબ્દવ્યૂહ નં. ૯

{ શરૂ તા. ૩૦-૧-૩૭
ખંધ તા. ૨૨-૨-૩૭

ચાવીઓ આડી

- ૧ ...ની ચૂંટણીમાં તમારો મત
મહાસભાના ઉમેદવારને જ
આપશો. (ધારાસભા)
- ૪ નવમા વ્યૂહ સાથે...હરિશ્ચંદ્રનો
નવો પ્રયોગ જન્મભૂમિએ કર્યો છે.
(પુરક)

- ૪૭ શુદ્ધ હોય છે ત્યારે જીવન પ્રવાસ
નિરસ બને છે. (રમા, રસ)^૧
- ૮ કાઈક માણસો જોઈને આપણને
આવા પ્રાણીનો ખ્યાલ આવે છે.
(વાંદા, વાંકા)^૨
- ૯ લોહાની ...માં સોનાની મેખ

- જેવું કેટલાંક યુગલો જોતાં
લાગે છે. (થાળી)
- *૧૦ જૂના વખતના માણસો એના
વધારે ભોગી હતા. (રથ, રમા, રતી)
- *૧૨ વિયોગી નારીનાં દીલમાં હંમેશા
આ હોય છે. (રમણુ, રટણુ)
- *૧૫ અતિ વિસ્તૃત...સામાન્ય વપરાશમાં
નિરૂપયોગી છે. (નાળ, માળ)^૩
- *૧૬ આવા માણસો પ્રતિ કોઈક તિર-
સ્કાર દર્શાવે છે.
(મુર્તિપુજક, મુર્તિભંજક)^૪
- ૧૮ આ દુનિયામાંને જ ધણા
ખરા માન આપે છે. (જરદાર, જમાદાર)

- *૨૦ દરેક વસ્તુ માટે સંયોગો પ્રમાણે....
....સવુંજ હિતાવહ છે. (વિકા, વિમા)^૫
- ૨૧ “હજારી ગોટા ને ગુલાખી હાર
...ને શોભે એવા શણગાર.” (એન, જાન)
- ૨૩ આજનો . માનવી રૂઢિનાં બંધ-
નોમાં માનતો નથી. (તરણુ)
- *૨૫ કામ પાર પાડવા માણસ માણ-
સનો .. જરૂરી છે. (સંપ, ખપ)^૬
- ૨૮ અતિશય પથરાએલી...માં માણસ
સપડાયા પછી મુક્ત બની
શકતો નથી. (ઝાળ, ઝાઠી)^૭
- ૨૯ કેટલાંક માણસોને...જ ગમે છે.
(તડકડ)

ચાવીઓ ઊભી

- *૧ કેટલીક જમીનમાં જ...થાય છે.
(ધાતુ, ધાન્ય, ધાણા)
- *૨ એના આદેશની અવગણના કરવી
અયોગ્ય છે. (સરદાર, સરકાર)^૨
- *૩ લલભલા પણુ જનવલ્લભાન...
આગળ પીગળી જાય છે. (ભામા, ભાસ)^૧
- ૪ સ્ત્રીને...ની માફક નયાવવામાં
ધણા પુરુષોને આનંદ પડે છે. (પુતળી)
- *૫ ધણાની કિંમત આજે કાઠીની
પણુ લેખાતી નથી (કરાર, કટાર, કખર)
- *૬ શ્રીમંતો જ્યારે વધુ પડતો...કરે
છે ત્યારે તેમાંના કેટલાક સાન
ગુમાવે છે. (નફો, નશો)
- ૯ અક્ષરો આપેલા જ છે. (થાણુ)
- *૧૧ હવે બહુ ઓછા માણસો એની
અગત્ય સ્વીકારે છે. (જનાનો, જમાનો)^૩

- ૧૩ સામાન્ય રીતે એને પ્રાપ્ત કરતાં
વરસો વીતે છે. (કીર્તિ, રકૃતિ, મતિ)
- ૧૪ ભાવિ પ્રિયતમાનું મિલન કોઈ
વખત...પણુ થઈ જાય છે. (આકસ્મિક)
- ૧૬ રપેનની ભૂમિ પર આજે...લોકોને
તરસ્યાં વરૂની જેમ છોડી મૂકવામાં
આવ્યાં છે. (મુર)
- *૧૭ ધણા માણસોને.....ની ક્રિયા
ગમે છે. (પુજન, ભંજન)^૪
- *૧૮ એના સાણસામાંથી માણસ છૂટી
શકતો નથી. (જકાત, જમાત)^૫
- *૧૯ ધણા ગામડાંઓમાં.....હોય છે.
(દાયણુ, દાતણુ)
- ૨૧ ...માં સપડાયેલો માણસ સહેલા-
ઈથી નાશી છૂટી શકતો નથી. (એડી, જાળ)
- ૨૨ ધણા માણસોનું હૃદય.....આવે
ત્યારે ખીલે છે. (વસંત, વખત)^૬

- ૨૪ એને ખોલવાનું કામ સહેલું હોતું નથી. (કળ, કડી)^૭
 ૨૬ સૌથી આગળ 'પા' અક્ષર ઉમેરો તો ખાવાની એક વસ્તુ બનશે. (પડ)
 *૨૭ મુઘ્ન ખાળા૩૫ રેશમી

- દારીથી બંધાએલી હોય છે. (લગ્ન, લગ્ન)
 ૨૮ રશીયાના ...ની જે દશા થઈ તે પરથી ખીજા રાજવીઓએ ધડો લેવો જોઈએ. (ઝાર)

શબ્દવ્યૂહ નં. ૧૦

{ શરૂ તા. ૧૩-૩-૩૭
 { બંધ તા. ૧૯-૪-૩૭

ચાવીઓ આડી

- ૧ ...લેવાથી ફાયદો છે કે નુકશાન તે બાબતમાં મહાસભામાં બે વિરોધી પક્ષો છે. (પ્રધાનપદ)
 ૪ હરિકાર્ષના સ્થાનિક ...ની નિમ-જીંકથી હરીફાને બધું ટપાલ ખર્ચ બચશે. (પ્રતિનિધિ)
 ૭ રાજકારણમાં સંજોગવશાત માણસને ...વું પણ પડે છે. (ફર, ફસા, મર)^૨
 *૮ ઘણા દેશી રાજ્યનાં દવાખાનામાં ...નો પણ અભાવ હોય છે. (દવા, દયા, દર્દી)
 ૯ શરીર. (તન)
 ૧૦ ઝીણવટથી....કરવાની ટેવ કેટલીક વખત ખૂબ ઉપયોગી થઈ પડે છે. (નિરીક્ષા, પરીક્ષા)^૩
 *૧૨ જે માણસ....વાળો હોય છે તેને પોતાના ડહાપણનું ગુમાન વધારે હોય છે. (જક, જર)^૧
 ૧૩ આ દેશમાં...લોકોનું રાજ્ય આપણા કુસુંપને લીધે થયું છે. (ગોરા, સારા)
 ૧૪ જમીનદારો વચ્ચે...ની તકરાર ઘણી વખત ઉઠે છે. (હા, હક, હદ)

- *૧૫ સામાન્ય રીતે એની બબક ને તેજ માનવાને મુઘ્ન બનાવે છે. (રાણી, વાણી)^૧
 *૧૭ પ્રેમકોધનો...ગણાય છે. (શામક, શાશક)^૪
 ૨૦ મોટા નગરમાં એનો તોટો હોતો નથી. (રવેશ, રતાશ, રવાશ)
 ૨૨ ચતુર અથવા રહસ્યને જાણનાર. (મર્મજ)
 ૨૩ ભર્ય નજીક એ નામનો વિખ્યાત વડ છે. (કબીર)
 ૨૬ રાજ્યદારી ક્ષેત્રમાં...ઓની સંખ્યા વધારે હોય છે. (તકવાદી)
 ૨૮ દરેક નોકરને એક વખે એક મહી-નાની ચડત પગારે ..મળવી જોઈએ (રમ)
 *૩૦ વધારે પડતા...થી માણસ હંમેશાં ત્રાસી જાય છે. (બોજ, બોધ)^૫
 *૩૨ કેટલાંક માણસો...કરવામાં અજબ બુદ્ધિ દાખવે છે. (વાહ, વાત, વાર્તા)
 *૩૩ એની મીઠાશ ને હુંક અનુભવતાં હોય તેજ જાણી શકે છે. (હિત, ગીત)^૬
 ૩૫ કેટલીક વખત ગુન્હો....જવામાં લાલ થાય છે. (માની)
 ૩૬ પોતાની શક્તિઓની વધારે પડતી કિંમત આંકનાર પોતાની અને અન્યની વચ્ચે રહેલ...ને પીછાની શકતો નથી. (ફરક, ફરજ)^૭

ચાવીઓ ઊભી

- *૧ કેટલાક માણસોને એમાં પણ મજા આવે છે. (પ્રમાદ, પ્રમોદ)
 ૨ એનો મધુર કલરવ રસિકાને આહ્લાદ આપે છે. (નદી, નર, નર્ત, નભ)
 *૩ જીભી સત્તાધીશો રાષ્ટ્રવાદનું સદંતર...કરવા નિર્થક પ્રયત્ન કરે છે. (દંકન, દમન)^૨
 ૫ ગોદરેજની વખણાય છે. (તિબેરી)
 ૬ તિરસ્કાર દર્શક ઉદ્બોધન. (ધિક)
 *૯ એના પગલે કેટલીક વખત વિનાશ આવે છે. (તકરાર, તરવાર)^૧
 ૧૦ ...થી માણસ નિષ્ક્રીય બને છે. (નિરાશા, પરાશા)^૩
 ૧૧ આ યુગમાં રજપૂતોનાં...નો લોપ થયો છે. (ક્ષાત્રક્રમ)
 ૧૪ અદાલતને દરેક મુકદ્દમામાં...નો નિર્ણય કરવો પડે છે. (હકીકત, હરકત)
 ૧૬ આંહી કોઈ ચાવી આપી નથી. ...

- *૧૮ ...વાળો માણસ પ્રિય બને છે. (મમતા, શમતા)^૪
 ૧૯ ઊભી ચાવી અગીઆરના જવાબમાં આ ચાવી આવી જાય છે. ...
 ૨૧ એની સ્વચ્છતા જાગવવી એ માનવીની નાગરિક તરીકેની પહેલી ફરજ છે. (શહેર, શરીર)
 ૨૪ આવા સ્વભાવના માણસો દુનિયામાં કશું કરી શકતા નથી. (બીકણ)
 ૨૫ એનો શીરો બને છે. (રવા)
 ૨૭ કામચે દુનિયાને...કહી છે. (દીવાની)
 *૨૯ એના હીત માટે કેટલાક લોકો જીવન વિતાવે છે. (જાહેર, જાગીર)^૬
 *૩૧ કેટલેક અવસરે આ અવિરત ચાલ્યા જ કરે છે. (જમણ, ધમણ)^૫
 ૩૪ માણસ સમક્ષ...રજૂ થાય ત્યારે માણસે તેનો સ્વીકાર કરી લેવો જોઈએ. (તક, તજ)^૭

શબ્દવ્યૂહ નં. ૧૧

{ શરૂ તા. ૧—૫—૩૭
 { બંધ તા. ૩૧—૫—૩૭

ચાવીઓ આડી

- ૧ મુંબઈ ધારાસભાના મહાસભા પક્ષના અગ્રણી. (બી. જી. ખેર)
 ૩ મહાસભાના પ્રધાનમંડળે જમીન...નો પ્રશ્ન પહેલો હાથ ધરવો પડશે. (મહેસુલ)
 ૬ કેટલાકો નિર્થક...માં પોતાની શક્તિ વેડી નાખે છે. (રચવા, રમવા)^૧
 *૮ ખેડૂતનાં જીવનમાં કાકવારજ એવા ...નો પ્રસંગ આવે છે કે જ્યારે

- તે પોતાની સ્થિતિ સમૃદ્ધ કરી શકે. (મોકા, મોલ)^૨
 ૯ શંકરનું વાદ્ય. (ડમરૂ)
 ૧૦ વિજયની દેવી અગર એક જાતની રાગિણી. (જયશ્રી)
 *૧૨ 'ભેંસો...બની ગઈ' એવો શબ્દ પ્રયોગ સરદારે બારડોલી સત્યાગ્રહ વખતે પ્રચલિત કર્યો હતો. (મડમડી)
 *૧૪ એને જોતાં શાહી પણ યાદ આવે. (કાજળ, કાગળ, કામળ)^૩

- *૧૭ વધુ પડતી...માં બિકળાટ થાય છે.
(શબ્દ ઉધેથી વાંચજો.) (દીરગ, મીરગ)^૪
- *૧૯ આવો માણસ ખીજની લાગણીઓ
વિષે કાઠવાર બેદરકાર બને છે.
(માની, જાની)^૫
- *૨૧ સમાજવાદીઓના મનમાં ભાવીની
...હોય છે. (રચના, રટના)
- *૨૧ (અ) એની ચંચળતા એવી હોય
છે કે તે કેવો માર્ગ લેશે તે કાઠ
કહી શકતું નથી. (નવાખ, નસીખ, નકીખ)
- *૨૨ આવો માણસ જીવનમાં કાઠ સિદ્ધિ
મેળવી શકશે એમ કહી શકાય
નહિ. (નરમ, નરસો, નરવો)

- ૨૩ દેશી વેપારીઓનાં નોકરો...ની રાહ
જોઈ રહ્યા હોય છે. (રજા)
- *૨૫ કેટલીક નારીઓ...કહે તેમ વતે
છે. (મતિ, પતિ, ગતિ)^૬
- ૨૬ હોલા અક્ષરમાંથી દીર્ઘ ઈ કાઠી
નાખો તો કામદેવનું શસ્ત્ર દેખાશે.
(કામખાણી)
- ૨૯ મોહરમના દિવસોમાં કેટલાક...નું
પ્રદર્શન કરવામાં ગૌરવ લે છે.
(તાકાત, તાબુત)
- ૩૦ ધણા માણસો એને ભાવથી વંદન
કરે છે. (ગિરનાર, ગિરધર)^૭

ચાવીઓ ઊભી

- ૧ હિંદુ રૂઢિચુસ્ત સમાજમાં.....
સ્ત્રીઓની શુશ્રુષા તરફ બહુ લક્ષ
અપાતું નથી. (ખીમાર)
- ૨ આપણા દેશમાં નકામી પડી રહેતી
કેટલીએ જમીનનો.....માટે ઉપ-
યોગ થતો હોય તો કેવું સારું?
(ખેડવા, ખેલવા)
- *૩ એની વિશાળતા માનવીને કેટલીક
વખત દંગ કરે છે. (મહાકાય, મહાલય)^૨
- *૪શબ્દ જૈન દેરાસરનાં
આંતરિક ભાગનું વર્ણન કરતાં
વાપરી શકાય. (સુધક, સુખક)
- *૫ આ યુગમાં એનું વર્ચસ્વ વધારે છે.
(તરણુ, તરણી)
- ૭ કેટલાક દર્દીને પણ એના વિના
ચાલતું નથી. (ચલમ, મલમ)^૧
- ૮ રાજની...ધણી કિંમતી હોય છે.
(મોજડી)
- ૧૧ સરસ
(શ્રીકાર)
- ૧૩ એનાથી વધારે તુચ્છ જીવન
કેવું હશે! (મચ્છર, મજૂર, મગર)
- *૧૫ દેવો ત્યાં હાજર હોય છે એમ
મનાય છે. (જગન, ગગન, મગન)^૩
- *૧૬ એનો ઉપયોગ મુખ્યત્વે માનવીના
વિનાશ અર્થે કરવામાં આવે છે.
(વિમાન, વિજ્ઞાન)^૫
- *૧૭ મુસ્લિમ શાસનના વખતમાં એની
વિપુલતા હતી. (દીનાર, મીનાર)^૪
- ૧૮ “રિઆમણી” શબ્દમાં ખીજ
અક્ષરનો કાનો ઘટે છે. (રીખમણી)
- ૨૦ જીવનમાં.....પ્રસરે છે ત્યારે
દુનિયામાં કશું પ્રિય લાગતું નથી.
(નીરસતા)
- ૨૪ સ્વમાની માણસને.....દેહમાં
લગાડે છે. (જાકાર)
- *૨૫ કેટલાક પુરૂષો...માટે ધણું સહન
કરવા તૈયાર હોય છે. (મત, પત, ગત)^૬
- ૨૭ કાઠ વખત....માં પણ મીઠાશ
હોય છે. (મના, મધ)^૭

શબ્દવ્યૂહ નં. ૧૨

{ શરૂ તા. ૧૬-૬-૩૭
ખંધ તા. ૧૯-૭-૩૭

ચાવીઓ આડી

- ૧ તંદુરસ્તીને પ્રાપ્ત કરી સ્વાધીનતાની
લડતને મોખરે તે આવે એમ સૌ
ઈચ્છે છે. (સુભાષચંદ્ર બોઝ)
- ૫ એ ઘોરે તો કાદવ જ નીકળે ને! (કોઠી)
- ૭ 'માયા બીબી...તો કયા કરે
કાજ?' (રાજી)
- *૮ એનું આયુષ્ય હજારો નહિ લાખો
વર્ષનું હોય છે. (ખડક, ખલક)^૧
- *૯ નદી અને તેને કાંઠે આવેલી
ઈમારત વચ્ચે ફટલીક વખત સહે-
લાઈથી જામે છે. (મેળ, મળ)^૨
- *૧૦ એનામાં બહુ અક્કલ હોય તેમ
મનાતું નથી. (કુંભાર, કુંવર, કુંજર)
- ૧૧ ફટલાક માણસોના નાણા વિષે આ
વિશેષણ લગાડી શકાય છે. (નગક, નખેદ)^૩
- *૧૪ ફટલાક માનવીઓનું...મોહક
હોય છે. (ડોલન, ચલન)^૪
- ૧૭ ...કર્યા વિના પૈસા મળતા નથી. (મહેનત)

- ૧૯ આંહી બે ભૂલ ન પડે તેટલા માટે
ચાવી આપી નથી.
- ૨૦ એની સમક્ષ કાચી ઉંમરના બાળકો
ફટલીક વખત ગભરાઈ જાય છે.
(સવાલ, સવાર)^૫
- *૨૨ ઉંચા પ્રકારની હોય તો પણ રસોઈ
માણસને...જોઈએ તોજ તેની કિંમત
છે. (ફચવી, પચવી)^૬
- ૨૪ 'ક્ષમાશીલ' શબ્દના આડઅવળા
અક્ષરો. (ક્ષશીલમા)
- *૨૭ માણસના દીલ પર અન્યની...ની
જાંડી છાપ પડે છે. (રહેણી, રહેમ)^૭
- ૨૯ અર્થહીન અક્ષરો.
- ૩૧ 'ર' અક્ષર ઉમેરીને 'પાણીદાર'
શબ્દ વાંચો. (પાણીદા)
- ૩૩ મુસ્લિમ ભાઈઓના જુમ્માનો વાર.
(શુક્રવાર)
- *૩૪ ફટલાક માણસોને...નું ઘણી વખત
મુશ્કેલ પડે છે. (ખનાવવા, મનાવવા)^૮

ચાવીઓ ઊભી

- ૧ દેશી રાજ્યોમાં લગ્ન પ્રસંગે જાહેર
...સામાન્ય હોય છે. (સુરાપાન)
- ૨ માંદા માણસના માટે એની લલા-
મણ થાય છે. (લાજ)
- ૩ આવા માણસથી દૂર રહેવું.
(ચંડાળ, ચંચળ)
- ૪ "બોડકું માથું" મસ્તફડીર એ
હાસ્યકથા લખીને જાણીતા બન્યા
હતા. (બોડકું)
- *૫ માણસના ઘણા અધૂરા રહે છે.
(કોડ, કોલ)^૧

- ૬ એક વર્ષમાં 'જન્મભૂમિ'ની હરી-
ફાઈએ...ઠીક હરીફાઈનો ચાલ
મેળવ્યો છે. (ઠીક)
- *૮ જાહેર સંસ્થા માટે...અનિવાર્ય
બને છે. (ખરડો, ખરચો)^૪
- *૯ માણસમાં એનો સંગ્રહ થાય છે
ત્યારે લોકોને તેના પ્રતિ અણગમો
થાય છે. (મેદ, મદ)^૨
- ૧૨ જાના સ્નેહીને ઘણું વખતે જોઈને
માનવીનું અંતર...માંડે છે.
(ગળવા, ગદવા, ગરવા, ગણવા, ખેલવા)^૩

- *૧૩ ખેડૂનોને ઘણી વખત...ને માટે
અરજી કરવી પડે છે. (મહેતલ, મહેસૂલ)
૧૫ કેટલાક સંતાનો કુટુંબને...મારે છે.
(લજવી, લજવી, લડાવી)
*૧૬ એનું જીવન ઘણા ભાગે કલુષિત
હોય છે. (નટ, નટી, નર)
*૧૮ ઋષિ મુનીઓ જંગલમાં એનો
આશ્રય લે છે. (તર, તપ)^૬
*૨૦ ઘણા ઓછા માણસોમાં...નો ગુણ
હોય છે. (સમર્પણ, સમજણ)
૨૧ માણસનાં...પરથી એના મુલ્ય
આંકી શકાય છે. (લક્ષણ, રક્ષણ)^૫
*૨૩ આવો માણસ કદી છેતરાતો નથી.
(ચકોર, ચતુર)

- *૨૫ રાજ્યોમાં જમીનની જ્યારે...થાય છે
ત્યારે અમલદારોને ઘી કેળાં થાય છે.
(માપણી, માગણી)
*૨૬ એમાં સપડાએલો માણસ મુંઝાઈ
જાય છે. (ધાણી, ધામ)^૭
૨૮ છેલ્લો અક્ષર રદ કરીને જેનો અર્થ
સુવર્ણ થાય છે તેવો શબ્દ વાંચો. (હિમવ)
૩૦ હાથે કરી...જેવું જીવન પણ જીવ-
નારા પુરૂષો પડ્યાં છે. (પશુ, શિશુ)
૩૧ વનિતાના હૃદયનો...પામી શકાતો
નથી. (પાર)
*૩૨ પોતાના કહ્યા પ્રમાણે ન કરનાર
માણસ પાસેથી ધાયું કામ લેવા
કેટલાકો...નો ઉપયોગ કરે છે. (દામ, દામ)^૮

શબ્દવ્યૂહ નં. ૧૩

{ શરૂ તા. ૩૧-૭-૩૭
બંધ તા. ૩૦-૮-૩૮

ચાવીઓ આડી

- ૧ 'શરૂ હુવા કેંગ્રેસરાજ' 'ઈન્કી-
લાખ ઝીન્દાગીદ.' (કેંગ્રેસરાજ)
*૪ ...હોય તોજ રાત્રિની કિંમત છે.
(સુધાકર, સુખકર)^૧
*૮ ચોક્કસાઈથી ઉપયોગ કરવામાં આવે
તો ધારેલાં સ્થાને ચોંટી જાય છે.
(ખાણ, મીણ)^૨
૯ માણસના જીવનમાં...ને સ્થાન
હોવું જોઈએ. (રમત)
૧૦ આ 'રાયણ' વેરાઈ ગઈ છે. (જુરાય)
*૧૨ રણવગડામાં...જેવું ઘણી વખત
જોવા મળે છે. (નવાઈ, નવાણ)
૧૩ આ આડી ચાવીનો પ્રયત્ન કરશો
નહીં. ...

- ૧૪ 'તજ...કી દાળ' એક પ્રચલિત
કટાક્ષોક્તિ. (મસુર)
૧૭ ખીખ અક્ષરને સાદોજ વાંચીએ
તો જંગલનું પ્રાણી એવા અર્થવાળો
શબ્દ વાંચાય. (વનાચર, વનોચર)
૧૮ ...ની પત્ની ભાગ્યે જ સુખી હોય
છે એમ કહી શકાય? (ખીજવર)
૨૧ અણધાર્યાં ભયથી માણસને...
પડે છે. (ચમકવું)
૨૨ નહાની અને પાતળી હોય છે. (સળી, કળા)^૩
૨૪ સરસ...વાળો માણસ પ્રશંસા
ઉપજાવે છે.
(હસ્તાક્ષર, હથિયાર, હકદાર)^૪
૨૬ ઉંઘેથી વાંચતા 'ડાબો' એવા
અર્થવાળો શબ્દ થાય છે. (મવા)

- *૨૭ એમાં ઝડપાયેલો માણસ આકૂળ-
વ્યાકૂળ અને છે. (તલપ, તરાપ)
૨૯ જૈન સાધુઓનો અમુક ભાગ...
રંગના કપડાં પહેરે છે.
(ઘોળા, પીળા)
૩૧ એને ભરવા અર્થે ફેટલાં પાપ

કરવા પડે છે ! (પહેલા ત્રણ
અક્ષર જ વાંચજો) (ઉદરપા)

- ૩૩ એનાથી વ્યાપ્ત માનવીને ફેટલીક
વખત સૂઝ પડતી નથી. (ધર્ષા)
૩૪ જખખર શહેરોમાં આની સંખ્યા
અતિશય હોય છે. (ઢાકતર, દાદર, દાતાર)

ચાવીઓ ઊભી

- ૧ મુંઝર્મ પ્રાંતનો એક વિભાગ. (કોંકણ)
૨ આવા માણસો ભાગ્યે જ નિષ્ફળ
નિવડે છે. (સમયસુચક)
*૩ આપેલી....ને જળવી રાખવા
માણસ પ્રાણ પણ પાથરે છે.
(જખાન, જમીન)^૨
*૫ એની મંદતા છતાં તેનો ઉપયોગ
કરી શકાય છે. (ધાર, ખર)^૧
*૬ કોઈક માણસનાં દેહ પર એ
જન્મથી હોય છે. (કમળ, કમળો)
૭ સામાન્ય રીતે જાળકોને થતો રોગ.
(રતવા)
૧૧ એનો મહિમા ખૂબ ખૂબ છે.
(રામનામ, રામનોમ)
૧૫ “પરહરવું” શબ્દના આડા અવળા
અક્ષરો. (રરવુંહપ)
૧૬ પાણીથી વ્યાપ્ત હોય ત્યારે આંખને
ગમે છે. (નાવ, વાવ, દવ)
૧૭ “પ્રાણ જાય અરૂ.....ન જામ
રઘુકૂલ રીતી સદા ચલી આમ”
(તુલસીદાસ) (વચન)

- *૧૯ ભૂતના આભાસથી ફેટલાક માન-
વીને.....ભય લાગે છે.
(જખખર, જરૂર)
૨૦ મહત્વની...સામે ભય ઊભો થાય
ત્યારે તેની ગંભીર વિચારણા
કરવી જોઈએ. (રસમ, રકમ)^૩
૨૩ ફેટલાકો પાપ કરતાં.....(ઉધેથા
વાંચજો) જોતાં નથી. (ળીવાછુંપા)
૨૫ ...પ્રત્યે ઘણી વખત માન ઉત્પન્ન
થાય છે. (ક્ષત્રી, યાત્રી, દાત્રી)^૪
*૨૮ હાથીના દેહનું મહત્વનું લક્ષણ...
હોય છે. (મદ, કદ, મેદ, પાદ)
*૩૦ આવા માણસને ફેટલીક વસ્તુઓ
સ્વભાવથી જ અપ્રિય હોય છે.
(સાદા, ગંદા, માંદા)
૩૧ “સ્નેહીનાં સોણલાં આવે સાહેલડી
...ના એકાંત મારા ભડકે બળે”
(ન્હાનાલાલ) (ઉર)
*૩૨ માણસનો દેહ માત્ર એનાથી
શોભે છે. (રક્ત, રત્ન, રંગ)

શબ્દવ્યૂહ નં. ૧૪

{ શરૂ તા. ૧૧-૯-૩૭
{ અંધ તા. ૧૧-૧૦-૩૭

ચાવીઓ આડી

- ૧ દેશભરમાં...ના કેદીઓના પ્રશ્ને
ઉગ્ર વાતાવરણ જમાવ્યું છે. (આંદામાન)
- ૩ શબ્દવ્યૂહના ઈનામો ઉપરાંત...
આપવાની પ્રથમ યોજનાનો આ
છેલ્લો વ્યૂહ છે. (બોનસ)
- *૬ આંખો...હોય તો માણસથી કદી
કાંઈ દેખાતું નથી. (અંધ, ખંધ)
- *૭ એનામાં ખૂબ તલ્લીન બનનાર સ્ત્રી
કોઈ ધરકાર્ય કરી શકતી નથી.
(રમત, રમણ)^૧
- ૮ સંગીતનાં...માં ઘણા માણસો
ડોહાયમાન બને છે. (તાલ, તાન)^૨
- ૧૦ તેજસ્વી...માણસને આકર્ષે છે.
(કપાળ, કમળ)
- *૧૧ મોટા શહેરોમાં રહેવા માટે જે...
સહન કરવાની ફરજ પડે છે તે
અસહ્ય હોય છે. (ભાર, ભાડું)
- ૧૨ ... માતાની હુંકે કોને નથી ગમતી ?
(હિતાળ)
- ૧૪ ... વાળો માણસ જ દુનિયામાં
આગળ આવી શકે છે. (તાકાત)
- ૧૬ ધૂળ. (રજ)
- *૧૮ કેટલીક વખત એનું ચાપલ્ય
માનવીને આંજ દે છે.
(કામિની, દામિની)^૩
- ૨૦ ... ને નીરખીને ઘણા માણસના
દીલમાં વેરાગ્યના વિચારો જન્મે છે.
(મસાણ, મરણ)
- ૨૧ ઉંઘેથી 'સાર' વાંચા. (રસા)
- ૨૩ ઉનાળામાં....પીણું સંતોષ આપે છે.
(લહેજતદાર)
- ૨૬ દેવી. (દેવતાઈ)
- ૨૮ યુદ્ધ વખતે એનું પરિબળ બહુ
હોય છે. (જસુસ)
- *૩૦ આગળનાં રાગ્નઓ....ની ખરી
કિંમત આંકી શકતા. (મહ, મલ્લ, મણિ)

ચાવીઓ ઊભી

- *૧ દરેક માણસ માટે એનાં મૂલ્ય
અતિશય હોય છે.
(આંખો, આંખ, આંટ)
- *૨ પોતાની...પૂરી કરવા માણસ બને
તેટલો સર્વ પ્રયત્ન કરે છે.
(માનતા, માન્યતા)
- ૩ છેલ્લો અક્ષર બાદ કરતાં 'બોધક'
શબ્દ વંચાશે. (બોધકળ)
- ૪ કેટલાંક કામો ખૂબ...થી પતી
જાય છે. (સરળતા)
- *૫ સાચા ક્ષત્રિઓ...ને જળવવા પ્રાણ
પાથરે છે. (પત, પણ)^૧
- ૬ જળમાંથી ઉત્પન્ન થઈ હોય તો...
આપણને વધારે ગમે છે. (લહેર, નહેર)^૨
- *૧૧ સારી રકમના વધારે પડતા...
થવાથી તે ન્હાની બની જાય છે.
(ભાગાકાર, ભાગીદાર, ભારોભાર)^૩

- ૧૩ યમુના કિનારે આવેલી જગવિખ્યાત
શહાજહાં રચીત ઈમારત. (તાજમહાલ)
*૧૫ આવા માણસો યુદ્ધમાં નુકશાન
કરે છે. (કાફર, કાયર)
૧૭ માણસ...થીજ પૂજ્ય છે. (ગુણ)
૧૯ ધણા માણસોમાં...નું તત્ત્વ જોવામાં
આવે છે. (નીરસતા, નીડરતા)
૨૨ એના દીલની વિશાળતા વિષે શંકા
હાવવા જેવું નથી.
(સાગર, સાયર, સાક્ષર)

- *૨૪ એના સકંજમાં સપડાયા પછી
છૂટવું સહેલું નથી.
(જળો, જમ, જર, જરા, જશ)
૨૫ સૌંદર્યવતીનાં દાંતને...કળીની ઉપમા
અપાય છે. (દાડમ)
*૨૭ ...વિનાના માણસની આ દુનિયામાં
ઓછી ગણતરી થાય છે. (વગ, વસુ, વટ)
૨૮ પોતાનું કાર્ય કરતાં ખીજને...ન
કરવાનો સિદ્ધાંત રાખજો. (ઈજા)

દીપોત્સવી સૂવર્ણવ્યૂહ { શરૂ તા. ૧૬-૧૦-૩૭ ખંધ તા. ૮-૧૧-૩૭

ચાવીઓ આડી

- ૧ આ....નો ખાસ વ્યૂહ છે. (દીપોત્સવી)
૪ આ વ્યૂહના પ્રથમ ત્રણ ઈનામો
...માં આપવાની નવીન યોજના
જાહેર કરી છે. (સુવર્ણ)
૭ આંહી “પલ” કે “પળ” તેનો
નિર્ણય માત્ર ઉપરની ચાવીના
નિર્ણય પર નભે છે. (જે ભૂલ નહિ
ગણાય) ...
*૮ જે ગામમાં...નું અસ્તિત્વ હોય છે
તે ગામ આસપાસ જાણીતું બને
છે. (સંપ, સંત)^૧
*૯ આવા માણસો પણ દુનિયામાં
ઓછા નથી ! (રસધેલાં, રક્તધેલાં, રણધેલાં)
*૧૧ જેનું...તંદુરસ્ત હોય છે તે માનવી
જીવનમાં આગળ વધી શકે છે. (મન, તન)^૨
*૧૨ તોફાની બાળકોને...થી તેઓ
થોડો વખત તોફાન કરતા અટકી
જાય છે. (વારવા, મારવા)^૩
*૧૩ના વમળમાં સપડાએલા અસ્વ-
સ્થ રહે છે. (આંતિ, ખુતિ, કાંતિ, ભીતિ)

- *૧૪ સામાન્ય રીતે નારીઓ સોહામણા
...ને જ પસંદ કરે છે. (વર, નર)^૪
*૧૫ સારી...વાળો માણસ જિંદગીમાં
આગળ જલ્દી આવી શકે છે. (છાતી, છાપ)^૫
૧૭ અક્ષરો આપેલા છે. (ફાણ)
*૧૯ ગમે તેવા જોખમ સામે પણ...
નહી એ વીરતાનું લક્ષણ છે.
(ડરવું, ડગવું)^૬
૨૧ આજની નારી પુરૂષની...થવા ના
પાડે છે. (ગુલામડી)
૨૩ પરિણિત જીવનમાં...મનામણાંના
પ્રસંગો ધણા આવે છે. (રીસામણાં)
૨૫ યોગનો એક પ્રકાર. (હઠયોગ)
૨૮ જનવરો માત્ર ચારપગાં જ નથી
હોતા...પણ જોવા મળે છે. (બેપગાં)
૨૯ કેટલાકોને સહેલાઈથી...ચડી જાય છે. (રીસ)
*૩૧ વારંવાર નોકરીમાંથી જે માણસને
રજા મળે છે તેને માટે ધણા ભાગે
જવાબદાર હોય છે. (તકસીર, તકરાર, તકદીર)
૩૨ બિંધેથી વાંચતા પહેલા ત્રણ અક્ષરો
મુસ્લિમ સંતનું નામ રચે છે. (ઈરખીક)

ચાવીઓ ઊભી

- *૧ સામાન્ય રીતે એનાથી દૂર રહે-
વમાં સલામતી છે.
(દીપક, દીપડો, દીપડી)
- ૨ મોટા શહેરમાં ઘણી...હોય છે.
(પોલ, પોળ)
- *૩ કરેલો ઉપકાર....માં પાપ છે. (વીસરવા)
- ૫ ...સુવાથી લાભ કે મોડા સુવાથી
તે કોઈ જાણતું નથી. (વહેલાં)
- *૬ સાધારણ રીતે માણસને...વિના
ચાલતું નથી. (પવન, વતન)^૧
- *૮ મોટા પુરુષોની...ની કિંમત વધુ
અંકાય છે. (સંમતિ, સંતતિ)^૨
- ૧૦ આજનો યુગ અનેક જાતની
....નો છે. (ધેલછા)
- *૧૨ ચડેલા ઝેરનું...જલ્દી સૂઝતું નથી.
(વારણ, મારણ)^૩
- *૧૪ ધનવાન લોકોમાં પણ...જોવામાં
આવે છે. (વફાદારી, નફાખોરી)^૪
- *૧૬ એની સંખ્યા સામાન્ય રીતે
અતિશય હોય છે. (તીડ, પડ)^૫

- ૧૮ જે માણસ પાસે...હોય તે ઘણી
વખત ધાર્યું કામ પૂરું કરી
શકે છે. (હામ, દામ)
- *૨૦ જેમ જેમ એ જામે છે તેમ તેમ
તે સારું પરિણામ આપે છે.
(રવૈયો, ગવૈયો)^૬
- ૨૧ કેટલાક માણસોની અછલ અછીને
પળે...થઈ જાય છે. (ગુમ)
- ૨૨ અર્થહીન અક્ષરો. ...
- ૨૪ કોર્ટમાં જેની હાજીકત...હોય તે
જેરમાં રહે છે.
(સાબૂત, સાઘંત, સાખિત)
- ૨૬ સુધરેલી...ના કીરસા હમણા
હમણા પ્રકાશમાં આવે છે. (હગાઈ)
- ૨૭ ઘણી વખત...માણસના આત્માને
હણે છે. (ગરીબી)
- ૨૮ “જેરખાં” શબ્દના પહેલાં બે
અક્ષરો. (ખેર)
- ૩૦ કુડિયાની કે પછી જમીનનો.
(ઊંઘેથી વાંચો) (સક)

શબ્દવ્યૂહ નં. ૧૫

{ શરૂ તા. ૨૦-૧૧-૩૭
{ બંધ તા. ૨૦-૧૨-૩૭

ચાવીઓ આડી

- ૧ મુંબઈમાં...પ્રકરણે મહાસભાના
સાચા કાર્યને ભુલાવી દીધું છે.
(સરદારનરીમાન)
- ૬ મોળાપણું. (મોળપ)
- ૮ ચાવી નથી. ...
- ૯ કેટલાક માણસોને સહેલાઈથી...વી
શકાય છે. (રીઝા, રીખા)^૧

- ૧૧ સાચા ..નો ધંધો જવાબદારી ભર્યો
ને પવિત્ર છે. (પત્રકાર)
- ૧૩ ...ને થોભ નથી. (લોભ)
- ૧૪ આ ‘માળ’ ઉંઘો છે. (જમા)
- *૧૬ ...થી માનવીની માણસાઈ ઢંકાતી
નથી. (રજ, રાજ)^૨
- *૧૮ શ્રીમંત માણસના પુત્રને ઘણી
બાબતની...હોય છે. (છત, લત, ગત)^૩

- ૨૧ શબ્દો આપેલા છે. ...
 ૨૨ સૌંદર્યવતી...પુરુષને મુગ્ધ કરે છે. (રમણી)
 ૨૪ એનું સત્ત્વ બળદાયી છે એમ
 મનાય છે. (તલ, તર)^૪
 *૨૬ ...તો માણસ કોઈ સિદ્ધિ મેળવી
 શકતો નથી. (ડગ, ડર)
 *૨૭ આવી સ્ત્રીનું આજ્ઞા જમાનામાં
 કામ નથી. (કાચી, પાચી, સાચી)^૫

- ૨૮ ફેટલાક માણસ...પ્રમાણે વર્તે છે.
 (સમય, સમજ)^૬
 *૩૦ પ્રાચીન સંગ્રામમાં વિજયનો ધણો
 આધાર એના પર રહેતો.
 (રથી, હાથી, સાથી)
 ૩૧ મહાન રાજાઓની...સારીજ હોય
 તેમ માનવાનું કારણ નથી. (પ્રજા, પ્રભા)^૭

ચાવીઓ ઊભી

- ૧ ...કામ કરવાથી માણસ થાકી
 જાય છે. (સખત, સતત)
 ૨ મોટા શહેરમાં...કરનારાની સંખ્યા
 ધારવા કરતાં વધારે હોય છે.
 (ઢાણચોરી, દાદાગીરી)
 ૩ આવો કાગળ કચરાની ટોપલી-
 માંજ જાય છે. (નકામો, નનામો)
 ૪ બહુ ઓછા માણસો....થી ઝુલાય છે.
 (માનપત્ર, માણીપત્ર)
 ૫ ...સારું હોય તો તેનાથી બનતી
 ચીજ સરસ બને છે. (વસાણું, વલોણું)
 ૭ ઉધેથી 'પણ' વાંચો. (જપ)
 ૮ જે માણસને...હોય છે તેને નમ્ર બનવું
 પડે છે. (ગરજ, કરજ, અરજ, કરજ)
 ૧૦ કાબૂમાં હોય તોજ ઉપયોગી છે.
 (ઝાળ, બાળ)^૧
 *૧૨ દેશી રાજ્યોના...બહુ ત્રાસદાયક
 હોય છે. (કારભાર, કારાગાર)^૨

- ૧૩ રાજકારભાર...ને દૃષ્ટિમાં રાખી
 ચલાવવો જોઈએ. (લોકહીત)
 *૧૫ એના દેહમાંથી નીકળતી ગંધ
 વિશિષ્ટ જાતની હોય છે.
 (માછણ, માલણ, માગણ)^૩
 ૧૭ બરાબર તૈયાર કરેલા...થી માણસને
 સંતોષ થાય છે. (પાક, પાલ, પાહ, પાદ)
 ૧૯ સાહિત્ય જગતમાં હમણું...નો
 ઠીક પ્રચાર થયો છે. (તફડંચી)
 ૨૦ નિર્મળ...દીક્ષને ગમે છે. (વાણી, પાણી)
 ૨૩ એનો રંગ શ્વેત પણ હોય છે.
 (મલમ, મડમ)
 ૨૫ વાત વાતમાં...એ ધીર પુરુષને
 શોભતું નથી. (લડવું, રડવું)^૪
 *૨૭ જુની થતા સડી જાય છે.
 (કાથી પોથી, સાથી)^૫
 ૨૮ સવિનયભંગના દિવસોમાં...ઓ
 વધારે પડતી હતી. (સજા, સભા)^૭
 ૨૯ મૃત્યુનો દેવ.
 (યમ, જમ)^૬

શબ્દવ્યૂહ નં. ૧૬

{ શરૂ તા. ૧૨-૧-૩૮
બંધ તા. ૭-૨-૩૮

ચાવીઓ આડી

- ૧ આ વ્યૂહમાં હરીફાને... મહા-
સભાની યાત્રાનો લાભ આપવાની
'જન્મભૂમિ' એ ગોઠવણ કરી છે.
(હરીપુરા)
- ૩ હવે તો પૂરક હરિકાષ્ઠમાં ધનામે
જીતશે તો પણ...નો લાભ મળશે.
(બોનસ)
- ૭ તેના મોહમાં લુપ્ત બનેલા ઘણી
વખત જીવન ધ્યેય ભૂલી જાય છે.
(જાયા, માયા)^૧
- *૬ મહેમાનો હોય ત્યારે દહીં...કે નહિ
તેની કેટલીક વખત મૂંઝવણ થાય
છે. (જમાવવું, જમાડવું)
- ૧૦ કાઈ કાઈ બટકણી હોય છે.
(લાકડી, કાકડી)^૨
- ૧૨ મહાપુરૂષની....(વયમાં જી ઉમેરવું)
પવિત્ર મનાય છે. (ચરચર)
- *૧૩ ...દાર માણસને ઘણા લોકો માન
આપે છે. (વતન, વજન, વચન)^૩
- *૧૫ સંતપ્ત હોય ત્યારે તેનાથી દૂર
રહેજો. (વાસણ, વાળણ, વારણ, વાજણ)
- ૧૭ વિક્રમ રાજ્યે તેને સાધ્યો હતો. (વેતાલ)
- ૧૮ વેપારીઓ સામાન્ય રીતે અદાલતને
બદલે...માં જવું પસંદ કરે છે.
(લવાદી)
- ૨૦ એમાં સપડાએલો માણસ મુંઝાઈ
જાય છે. (પાશ, નાશ)^૪
- ૨૧ આંહી ચાવી નથી. ...
- *૨૨ ...પુષ્પનો કે સૂતરનો હોય છે. (હાર)
- ૨૩ આ 'પરંપરા' વીખરાઈ ગઈ છે.
(રાપપર)
- ૨૫ માણસની ક્રમાર્ગે જતી શક્તિઓને
સારે માર્ગે...સારું પરિણામ
આવે છે. (વાળવાથી)
- ૨૬ એની ઉંડાઈ કાઠફિ સ્થળે ઘણી
હોય છે. (ખાડી, ખાણ, ખાઈ)
- *૨૭ પોતાના...માં કુલાઈ ગયેલો માનવી
બીજાની પરવા કરતો નથી.
(મન, મદ, મર્મ)
- *૨૮ દેશના મહાન અગ્રેસરોની...
અનેકને આકર્ષે છે. (નામના, કામના)^૫
- ૩૦ આજના સમાજમાં ગરીબોનું
જીવન...હોય છે. (કરૂણ, કઠણ, કલ્યાણ)
- ૩૧ પક્ષીઓને...નાખવામાં પૂણ્ય છે
એમ મનાય છે. (ચણ)

ચાવીઓ ઊભી

- *૧ જ્યારે માણસના સ્વભાવમાં રહેલી
.....પ્રકટ થાય છે ત્યારે આપ-
ણમાં તેના પ્રતિ અભાવ જાગે છે.
(હઠીલાઈ, હલકાઈ)^૨
- ૨ એની મનોવૃત્તિ જલ્દી કળી
શકાતી નથી. (રાજા, રામા)^૧
- ૪ પોતાની.....સામે થતું પ્રિય
મિત્રનું અકાલ મૃત્યુ કેટલું આઘાત-
જનક હોય છે ! (નજર)
- ૫ દશ વર્ષ પછી મહાસભાએ.....
સિદ્ધાંતોનો સ્વીકાર કર્યો હતો.
(સમાજવાદી)

- *૬ માણસને જીવવા માટે...પડે છે.
(ખાતું, જોતું, નાતું, ખોતું)
૮ આ “યાચના” અધૂરી છે. (યાચન)
૧૧ આ “તાવડી” અવળી છે. (ડીવતા)
*૧૪ પ્રમાણમાં એનું વજન હળવું
હોય છે. (તલ, જલ, ચલ)^૩
૧૬ પહેલો અક્ષર છેલ્લો મુકા તો
“ચરણ” વંચાશે. (જુચર)
૧૭ કેટલાક રાજપુરો...કરવામાં કુશળ
હોય છે. (વેશપદો)
૧૮નારીને ઘણા પુરો પત્ની

- તરીકે પસંદ કરે.
(લક્ષ્મીવાળી, લક્ષ્મીવાન)
૧૯ યુદ્ધનાં...હવે ઘેરાતા જાય છે. (વાહન)
૨૦ ભક્તોને મન...નો મહિમા ધણો છે.
(પારાયણ, નારાયણ)^૪
૨૨ હાથી તો.....માંજ હોય ને!
(હાથીખાના)
*૨૪ શ્રીમંતોને ત્યાં લગ્ન પ્રસંગે...નું
ખર્ચ ધણું થાય છે. (રંગામણ, રંધામણ)
*૨૮ એનામાં ભભક હોય તો માણસ
આકર્ષાય છે. (નાચ, કાચ)^૫
૨૯ એક જાતનું વજન. (મણ)

શબ્દવ્યૂહ નં. ૧૭

{ શરૂ તા. ૨૩-૩-૩૮
બંધ તા. ૧૮-૪-૩૮

ચાવીઓ આડી

- ૧ ...ને નાખૂદ કરવા જખ્ખર લડત
મહાસભાએ ચલાવવી પડશે. (સમુદ્ધતંત્ર)
૪ આકાશના તારાઓને વિશેષણ
લગાડી શકાય. (અસંખ્ય)
*૫ ...ને પિછાનનારા ઝોછા હોય છે.
(ઝોજ, ખૂજ)^૧
*૬ ...વૃદ્ધિ પામતા તરત લક્ષ
ખેંચે છે. (કળી, કળ, કરો)^૨
*૭ ... દ્વારા સ્ત્રીઓનું રક્ષણ થાય છે
એમ મનાય છે.
(રણવાસ, રખવાળ, રહેવાસ)
૯ ઘણી વખત ખખર પડે તે પહેલાં
પુરો થઈ જાય છે. (પહોર, પગાર)
૧૦ દરેક માણસને...ની મર્યાદામાં
રહેવું પડે છે. (જમાત, જગત)
૧૨ ... વિનાનો મનુષ્ય પશુ સમાન
મનાય છે. (વિત્ત, વિદ્યા)
૧૩ ભર્ય નજીકની વિખ્યાત સરિતા. (નર્મદા)

- *૧૪ કામિની વિષે જેને...હોય છે તે
માનવી બંધી વસ્તુ ભુલી જાય છે.
(લત, રત, હેત)^૨
૧૫ નિત્ય....રંગો કરવાને! કેટલાકોને
શોખ હોય છે. (નવા)
૧૬ ... માં વખત ગુમાવનાર
માણસથી કાર્ય થઈ શકતું નથી.
(રડવા, રમવા, રળવા)
૧૮ જ્યારે માણસની...પલટાય છે
ત્યારે તેની મતિ ભ્રમિત બને છે. (દશા)
૨૦ એના રક્ષણ માટે ઘણાએ પ્રાણ
આપ્યા છે. (દેશ, દેવ, દેહ, દેરી)
૨૧ “રાડ પડે...છૂપે નહિ” એ
ઉક્તિ આજે સાચી છે? (રજપૂત)
*૨૪ ... થી વ્યાપ્ત માનવી ગાંડો
મનાય છે. (ત્રેમ, ભ્રમ)
૨૬ માણસ પોતાનું...જીવની જેમ
જાળવે છે. (શીલ, શીશ, શીર્ષ)
૨૭ ઢોરોને અપાતું ખડ. (નીરણ)

ચાવીઓ ઊભી

- *૨ આવા પુરૂષા સ્વાભાવિક રીતેજ પોતાને તુકસાન કરે છે. (મુઠ, મુખ, મુક, મુગા)
- *૩ એની મીઠાશથી માણસ આકર્ષાય છે. (તંબોળી, તંબોળ, તંબૂરો)^૧
- ૪ ...અનવાની ઝંખના ફાણ નથી સેવતું? (અજર, અમર, અમીર)
- ૬ ...માણસનું જીવન દયાજનક હોય છે. (કરજકાર)
- ૮ આપણું જાહેર જીવન નકામા.... થી કલુષિત થાય છે. (વાદવિવાદ)
- ૯ એનો વેગ ફેટલીક વખત અણુ-ધાર્યો ઝડપી હોય છે. (પતન, પવન)
- *૧૧ પહેલાના વખતમાં...નું જેટલું મહત્વ હતું તેટલું આજે નથી. (તલવાર, તરવાર, તહેવાર)^૨

- ૧૭ છેલ્લો અક્ષર કાઢતાં 'સપૂત' રહે છે. (સપૂતર)
- ૧૯ બ્યાજખાઉ...ના દિવસ હવે પૂરા થતા જાય છે. (શાહુકાર)
- ૨૦ આવા માણસો સમાજમાં જવલ્લે જ જોવા મળે છે. (દેવાંશી)
- ૨૨જણુ તો ભક્ત જણુ, કાં દાતા કાં શર, નહિ તો રહેજે વાંઝણી, મત ગુમાવીશ નર. (જનની)
- ૨૩ પિતૃઓનું...કર્યા વિના તેઓની સદ્ગતિ થતી નથી એવી શાસ્ત્રોની માન્યતા છે. (તર્પણ)
- ૨૫ ...મુંઝાય ત્યારે માણસ ગમે તે કરી બેસે છે. (મતિ, મન)

શબ્દવ્યૂહ નં. ૧૮

{ શરૂ તા. ૪-૫-૩૮
ખંધ તા. ૩૦-૫-૩૮

ચાવીઓ આડી

- ૧ આ વ્યૂહ...વ્યૂહ છે. (રજત)
- ૩ આ વ્યૂહમાં અધા ખરાવાળા દરે-કને માટે ૨૦ તોલાવાળી એક એવી દશ રૂપાની પાટો...છે. (પહેલું ધનામ)
- ૫ ...નાં સન્માન અધા કરે છે. (વીર વર)^૧
- *૬ વધુ પડતા...ને નાજૂક માણસ સહન કરી શકતો નથી. (તાપ, તાવ)^૨
- *૮ સારી હોય તો અધાને ગમે છે. (કન્યા, કથા, કલા, કળા)
- *૯ વધારે પડતો...બળદની શક્તી હણી લે છે. (માર, ભાર)^૩
- ૧૦ 'સ્ત' ઉમેરતાં 'એહેસ્ત' થાય. (એહેસ્ત)
- ૧૧ ...હમેશાં સમયેજ શોભે છે. (ગાન)
- ૧૨ આજે જીવાનોમાં પણ....ઓછા નથી! (મુડકાલો)
- *૧૩ આવેલો...મુખ માણસજ જતો કરે છે. (લાગ, લાભ)
- ૧૪પ્રકાશ આપે છે. (દીવા)
- ૧૫ ગરીબની...ખાલી જતી નથી. (હાથ)
- ૧૬ ...સાફ હોય તો મન પણ સાફ રહે છે. (તન)
- ૧૯ અર્થહીન શબ્દ. ...
- ૨૩ અવળી "લાત" (તલા)
- ૨૪ દયાહીનો પાસેથી મહેરબાની મેળવવા ઘણી વખત.. પડે છે. (રગરગવું)
- *૨૬ કેટલાક નોકરો વગર કારણે...વહોરી લે છે. (નામોશી, નાલેશી, નાલાશી)
- *૨૭ આવા પુરૂષો જોખમ સમયે માર્ગ કાઢી શકે છે. (શાણુ, શાન્ત)

ચાવીઓ ઊભી

- ૧ ...વાળો માણસ દુઃખને હળવું કરી શકે છે. (રમુજ)
- ૨ રંગબેરંગી હોય તો કેટલીક વખત દીલને ગમે છે. (તસવીર, તરવર)^૧
- ૩ હિંદુ ગૃહમાં અંતે તો એનું જ સામ્રાજ્ય ચાલે છે. (પતિ, પત્ની, પત)
- ૪ પહેલેથી છેલ્લે સુધી રંગભૂમિના પ્રેક્ષકોને રંજન કરે તો જ એની નામના પ્રસરે છે. (નાયક, નાટક)
- ૬ ...પસંદ કરવા જેવી નથી. (તાબેદારી)
- *૭ શાળામાં નિયમીત રીતે...આવનાર વિદ્યાર્થી શિક્ષકની પ્રશંસા મેળવે છે. (પહેલો, વહેલો)^૨
- *૮ આવા માણસને જલદીથી આપણો ખનાવી શકાતો નથી. (માનવાળા, ભાનવાળા)^૩
- ૧૧ વીસમી સદીમાં કેટલીએ રાજ...એ ઉખડી ગઇ છે. (ગાદી)

- *૧૨ ...વિત્ત પછી ધારેલું કામ કરવું નકામું છે એમ કેટલાક માને છે. (મુરત, મુદત)
- ૧૩ આ દુનિયામાં...કરતાં લાગવગ વધારે કામ આપે છે. (લાયકાત)
- ૧૭ જ્યારે...નું તેજ એસરવા માંડે છે ત્યારે પછી તેની રૂકાવટ થઈ શકતી નથી. (નજર)
- ૧૮ “મન વિનાનું...ને ભીંતડીયે ભટકાવું” બન્ને સરખું છે. (મળવું)
- ૨૦ એનું જીવન ધણા ભાગે ખીજના સુખ માટે હોય છે. (ગુલામ, ગુલામ)
- *૨૧ જંગલમાં વનરાજની...માનવીના પ્રવાસ પર અસર કરે છે. (ગર્જના, ગણના)
- ૨૨ એક હથિયાર. (ફરશી)
- ૨૫ ખીજની...ઉપર આધાર રાખી વર્તવું તે મુર્ખાઈ છે. (ગત, ગમ, ગતિ, ગપ)

શબ્દવ્યૂહ નં. ૧૯

{ શરૂ તા. ૧૫-૬-૩૮
ખંધ તા. ૧૧-૭-૩૮

ચાવીઓ આડી

- ૧ ...એકય વિના સ્વરાજની પ્રાપ્તિ શક્ય નથી. (હિંદુ મુસ્લિમ)
- ૫ સાચા મિત્રની...આપત્તિકાળે થાય છે. (પરીક્ષા)
- ૭ અગત્ય. (કાખ)
- ૮ ગરીબો અને શ્રીમતોની નીતિ અનીતિ માપવાનાં સમાજનાં .. જુદા જુદા હોય છે. (ગજ)
- ૧૦ કેરી પીણી...જલ્દી છૂટી શકતી નથી. (લત)

- *૧૧ પૂરવના...પર પણ કાઠકિ નારીઓ વારી જાય છે. (વાળા, વાન)^૧
- *૧૨ કેટલીક સ્ત્રીઓનું મન...માંજ ગુંથાએલું રહે છે. (જમણ, રમણ)^૨
- ૧૩તો ખોરાક માંદા માણસ માટે પથ્ય ગણાય છે. (ભાજી, ભાત)
- *૧૪ અસહનના રાજાઓ પણ...ને રીઝવવાનો પોતાનો ધર્મ માનતા. (પ્રજા, પ્રજા, પ્રથા, પ્રભુ)

- ૧૫ સ્ત્રીનાં પેટમાં ગુમ...રહેતી નથી
એવી માન્યતા ધણે અંશે સાચી
લાગે છે (વાત, ઘાત, જીત)^૩
- ૧૬ ખોટા...ફેલાવવામાં કેટલાક ખખર-
પત્રીઓને રસ પડે છે. (ખખર)
- ૧૯ અક્ષરો આપેલ છે. ...
- ૨૨ સરસ...ઉપર પાકનો આધાર છે. (કણુ)
- ૨૩ લોભી માણસો પોતાનું...ધણી
વખત ગુમાવે છે. (માન, અન્ન, ધન, તન)
- *૨૪ આ યંત્ર યુગમાં એનું મહત્વનું

- સ્થાન જુટવાઈ ગયું છે
(વણુઝાર, વણુકર, વણુતર)
- ૨૬ ...થી કામ લેવાની કેટલાક
માણસોને ટેવ પડી ગઈ હોય છે.
(હમ, દગા, ટકા)^૪
- ૨૮ બીજની કુદ્ર મનોવૃત્તિ જોઈ આપ
ણને સામાન્ય રીતે...ચડે છે. (ચીડ)
- *૨૯ બહુ...માણસોને કામ સોંપતા
સાવધ રહેવું. (બાહોશ, બાલીશ)
- ૩૦ ...ને ખાતર કેટલાં માથાં રગદો-
ળાયાં છે! (રાજવટ, રાજપાટ)

ચાવીઓ ઊભી

- * ૨ કેટલાક વેપારીઓ...પરજ કમા-
વાની ધારણા રાખે છે. (દુકાળ, દુકાન)^૧
- ૩ સુંદર...કાંઈ તેવાજ હૃદયનો પૂરાવો
નથી. (મુખ)
- * ૪ઉગ્ર થતા ધણીવાર આફત
આવી પડે છે. (મગજ, મગર)^૨
- ૫ ગયેલી.. પાછી આવતી નથી. (પલ)
- ૬ સારી...માણસનું આભૂષણ છે. (રીતસાત)
- ૯ જમફળ, (જમફળ)
- *૧૧ એના સારાપણથી માલિક ધણે
અંશે નિશ્ચિંત બની શકે છે.
(વાવેતર, વાણોતર)
- ૧૩ હાથે ખાંડેલા પૌષ્ટિક હોય છે. (ભાત)
- *૧૪ રાજ્યદારી નેતાઓ સામે તેમના
વિરોધીઓ લાગ આવે ત્યારે...
કરવા ચુકતા નથી. (પ્રહાર, પ્રસાર, પ્રચાર)

- ૧૫ એની વધારે પડતી સંખ્યા બોળન-
રુપ નીવડે છે. (વારણ, ધારણ, જીરણ)^૩
- ૧૭ વૃથા...કરવાથી કશો ફાયદો થતો
નથી. (બકવાદ, બકવાટ)^૪
- ૧૮ કાંગ્રેસ...એ આજ સુધીમાં લોક-
હિતનાં ઘણાં કાર્યો કર્યાં છે.
(પ્રધાનમંડળો)
- ૨૦ મૂંઝવણમાં પડેલાને....વા કેટલાક
તૈયાર થાય છે. (બનાવ, બચાવ, બતાવ)
- *૨૧ સારા રાજનાં રાજ્યમાં પ્રગળે...
કરવાનું કારણ નથી. (ફિતૂર, ફિકર)
- ૨૫ ઉંઘેથી 'શરણ' વાંચો. (જીરશ)
- ૨૭ અષાઢી....પરથી ભાવિ વિષે કેટલાક
ખેડૂતો અનેક તર્કવિતર્કો કરે છે.
(વીજ, બીજ)

શબ્દવ્યૂહ નં. ૨૦

{ શરૂ તા. ૨૩-૭-૩૮
ખંધ તા. ૨૨-૮-૩૮

ચાવીઓ આડી

- ૧...રાજકારણમાં હિંદુસ્તાન હવે
વધારે રસ લે છે. (આંતરરાષ્ટ્રિય)
૪ દર્દીની...કેવી છે તેના પર તેના
સુધરવાની શક્યતાનો વિચાર કરી
શકાય. (દશા, દદુ, દવા)
૫ મુઠીવાદીઓ આજે પોતાની...સાચ-
વવાની ચિંતામાં પડી ગયા છે. (તિજેરી)
૮ નગારાના નાદમાં...નો અવાજ
સંભળાતો નથી. (પિપૂડી)
૧૦ અણીને પળે...થાય તો જીતેલી
ખાજી હારી જવાય છે. (ગફલત)
૧૨ ઉંઘેથી વાંચો તો ચીન પર હુમલો
કરનાર દેશનું નામ વંચાશે. (નપાજ)
૧૩ ...શબ્દો માનવીના મનની દશાનો
ખ્યાલ આપે છે. (ઉગ્ર, ઉચ્ચ, ઉક્ત)
૧૪ જ્યારે કોઈ માણસનું મગજ ચસકી
જાય છે ત્યારે કોઈક ..તેના માટે
જવાબદાર છે એમ સમજી લોકો
માને છે. (કારણ, કામણ)^૧
૧૬ વૃદ્ધ માણસ ફેટલીક વખત જીદ
કરે ત્યારે...ગુમાવે છે. (માન, સાન)^૨

- *૧૮ જેમ એનું કદ મોટું તેમ તેની
કિંમત વધારે. (વાસણ, વારણ)^૩
૨૦ વચ્ચેનો અક્ષર બેવડાવવાથી
દેવીકારાણી કામ કરે છે તે શીલ્મનું
નામ બનશે. (ઇજત)
૨૨ દેશનાં...નો નાશ હવે જોઈ શકાતો
નથી. (પશુધન)
૨૫ બાવીસ જેવું વંચાય છે. (૨૨)
૨૬ અક્ષરો આપેલા છે. ...
૨૭ એનો દેખાવ સામાન્ય રીતે આંખને
ગમ તેવો હોય છે. (કેશરી, કેશર, કેશવ)
૨૮ રાજસ્થાનોમાં આ રાજ્ય અતિ
જીનવાણી છે. (કચ્છ)
૨૯ રાત્રી જામી હોય ત્યારે સરસ...
દીલને હલાવે છે. (રાગ, રાસ)
*૩૦ આજે ધણા ધરમાં દેખાય છે.
(ગાદી, ખાદી, લાદી, મોદી, એદી)
૩૧ પોતાની માગણીથી માણસ આપ-
ણને પજવે છે ત્યારે તેને "..."
એમ કહી દેવાની આપણને પ્રતિજ્ઞા
ધર્યા થાય છે. (જા, ના)

ચાવીઓ ઉભી

- ૧ માણસની આંખ...થી જ્યારે
ઘેરાઈ જાય છે ત્યારે તેને કશું
દેખાતું નથી. (આંધી, આંચ, આંસુ)
૨ એ શરીરનું રક્ષણ કરે છે એવી
માન્યતા છે. (રાખડી રાખોડી, રાખડી)
૩ એના રોષથી ફેટલાક ડરે છે (યતિ)
૪ અક્ષરો આપેલા છે. ...

- ૬ માનવી પોતાની પ્રતિજ્ઞા સંપૂર્ણ પૂરી
કરી શકે તેવો...તો ભાગ્યેજ
આવે છે. (જોગ)
૭ માણસના જીવનમાં એકાદ...તો
હોય છે એ વાત ખરી લાગે છે.
(ઘાત, અંત, જીત, હિત, ખંત)
૮ 'સા' ઉમેરતા તરસના અર્થવાળો
શબ્દ બનશે. (પિપા)

- ૯ દેવમંદિરમાં એના વિના ચાલતું નથી. (પૂજાપા, પૂજાપો, પૂજારી)
- *૧૧ માણસનાં...પરથી એની પ્રકૃતિ કેવી દરી તે જણાઇ આવે છે. (લખાણુ, લક્ષણુ, લઢાણુ)
- ૧૨ ...એ અવગુણ ગણાય છે પરંતુ તેનાથી કાંઈ હંમેશાં માનવીને નુકશાન થતું નથી. (નરમાઈ, નરસાઈ)^૨
- *૧૩ જે માણસનું દીલ...હોય છે તેના પ્રત્યે આપણને લાગણી થાય છે. (ઉદાસ, ઉદાર)^૩
- ૧૪ આવો માણસ પુરેપુરો દેખતો કહેવાય નહિ. (રતાંધળો, મતાંધળો)^૧

- ૧૭ સામાન્ય રીતે સમસ્ત રાજસ્થાની પ્રજાની રિયતિ...જેવીજ હોય છે. (નજરકેદી)
- ૧૯ ઉંધું “પણ” (ણપ)
- ૨૧ જાનવારિ મુમ્મુની...છીપાવે છે. (તરશ)
- ૨૩ મુસ્કેલીને વખતે સાચા...પડખે રહે છે. (શુભેચ્છકો)
- ૨૪ ... ના સમયમાં કેટલાક માણસોને ગાવાની વૃત્તિ થઈ આવે છે. (નવરાશ, નવરાત, નવરાત્રિ)
- ૩૧ આડી પ્રમાણે.

શબ્દવ્યૂહ નં. ૨૧

{ શરૂ તા. ૩૧—૮—૩૮
{ બંધ તા. ૩—૧૦—૩૮

ચાવીઓ આડી

- ૧ ‘જન્મભૂમિ’ શબ્દરચના દરી કાઢતો આ...વ્યૂહ છે. (બીજો દીપોત્સવી)
- ૪ આ વખતનું બીજું...૧૯ મા વ્યૂહના પહેલાનાં વ્યૂહોના પ્રથમ ધનામો જેટલું છે. (ધનામ)
- ૬ લુચ્ચા માણસની...પારખવી મુશ્કેલ હોય છે. (રગ)
- ૮ નાવીનું લથિયાર. (સજયો, સજૈયો)
- ૯ આજે તેનું તેજ એસરતું જાય છે. (રજપૂતાઈ, રજપૂતાણી)
- *૧૧ ...થી માણસ કેટલીક વાર મુગ્ધ બને છે. (ભાર, મોલ)^૧
- *૧૨ નાબૂક નારી એનો જલ્દી આશ્રય લે છે. (રીસ ચીસ)^૨
- ૧૩ રાજ્યો રાજ્યો વચ્ચે ઉભી થયેલી...ની દીવાલો વેપારને ગુંગુળાવે છે. (જકાત)
- *૧૪ ગામડાઓમાં જ્યારે...થાય છે ત્યારે ખેડૂતો ટાળે વળે છે. (તાપણી, માપણી)^૩

- ૧૭ ચુસ્ત વંણુવોનો એક પંથ. (મરજદી)
- ૧૯ ...માં સપડાયલા માનવી કાઈ પ્રવૃત્તિ કરવા અશક્ત બને છે. (કેફ, કેડી, કેફ, કેર, કેસ)
- ૨૦ સોભાગ્ય એવો એનો અર્થ છે. (એવાતન)
- ૨૧ એની સારી સંભાળ પહેલેથી રખાય તો પણ વૃદ્ધાવસ્થામાં એની શક્તિ ઓછી થઈ જાય છે. (કાયા કાન, કામ)
- ૨૨ અર્થહીન અક્ષરો. (લીન)
- ૨૩ કરેલી ભૂલનો...કરવાનું કેટલાકોને મુનાસખ લાગતું નથી. (મકરાર)
- *૨૮ લગભગ દરેક ઘરનાં રસોડામાં તે હોય છે. (ખરણી, ખોરણી, ભરણી ઝેરણી)
- ૨૯ ઘોર...નજર સામે હોય ત્યારે કોની છાતી નથી ખેસી જતી? (નાશ, નાદ, નાગ)
- *૩૦ ધારાસભ્યો ઘણો વખત...માં પણ ગાળે છે. (વિનોદ, વિવાદ, વિચ્છેદ)

ચાવીઓ ઊભી

- *૧ ...નો ભોગ બનેલા ન્હાનાં બાળકો
પોતાનું અદિત કરે છે.
(બીક, બીજા, બીડી)
- *૨ દેવી દારપાળ. (પોઠીયો, પોળિયો)
૩ નવ રસમાંનો એક રસ. (વીરરસ)
૫શત્રુ પર ધા કરવો તે વીરનું
ભૂષણ નથી. (નાસતા)
૭ હાથી. (ગજ)
- *૮ ...વિના કોઈ પણ દેશનું તંત્ર
અટકી પડે છે. (સરકાર, સહકાર)^૧
- *૧૦ એ વિકાસની અંતિમ દશા
સૂચવે છે. (પૂર્ણતા, પૂર્ણિમા)^૩
- ૧૧ જીવન એ માત્ર...છે એમ કેટલાક
માનતા લાગે છે. (મોજમજ)
- *૧૨ કામ કરવામાં માણસ...રાખે તો
તે કામ વેળાસર પૂરું થાય છે.
(રીત, ચીત)^૨

- ૧૪ ...પત્નીઓનો પ્રશ્ન હમણાં
ગંભીર બનતો જાય છે. (તળએલી)
- *૧૬ રાજકીય વાદવિવાદમાં એનો
આશ્રય ધાગી વખત લેવામાં
આવે છે. (પત્રકાર, પક્ષકાર, પડકાર)
- ૧૮ ...નું બહુચયન ગાંડપણુભર્યો
માનવી સૂચવે છે. (દીવાન)
- ૧૯ અર્થહીન અક્ષરો.
- ૨૪ રાજવિદ્યા શબ્દના પહેલા ત્રણ
અક્ષરો. (રાજવિ)
- ૨૫ ...થી વ્યાપ્ત બનેલાં માનવીનું
ભાવિ નિરાશાજનક હોય છે.
(ઝેર, ખાર, વેર, છર)
- ૨૬ આવા માણસો પર વિશ્વાસ મુક-
વામાં સાધારણ રીતે સલામતી
હોય છે. (જીના, નાના, છાના)
- ૨૭ ...એ જાડા માણસોનું નજરે
ચઢતું લક્ષણ છે. (ફાંદ, દુંદ, મેદ)

શબ્દ વ્યૂહ નં. ૨૨

{ શરૂ તા. ૧૮-૧૦-૩૮
{ અંત તા. ૧૪-૧૧-૩૮

ચાવીઓ આડી

- ૧ ઇંગ્લેંડે આ દેશને ઇતિહાસમાં
અન્નેડ તેવો દગો દીધો છે.
(ઝેકોસ્લોવેકીયા)
- *૫ કોંગ્રેસ પ્રધાનો દેશની...માટે સતત
પ્રયત્ન કરે છે. (આખાદી, આઝાદી)
- ૭ આવીસ વંચાય છે. (૨૨)
- ૮ દરણું...થી કોઈ દળદર રીટતું
નથી. (દળવા)
- ૯ ડાલવું તે. (ડાલણ)

- *૧૧...વાળા માણસોની બીજા પર શેઠ
પડે છે. (સખ્તાઈ, સચ્ચાઈ, સગાઈ, સઝાઈ)
- ૧૩ “ણ” ઉમેરી “સંરક્ષણ” વાંચો. (સંરક્ષ)
- ૧૫ ‘દોકળાં’ની પહેલાં વપરાય છે. (ખમણ)
- *૧૭ મુશ્કેલી વખતે પૈસાની માગણી
કરનારને ગરીબ મિત્ર“...” કહી
શકતો નથી. (હા, ના)
- ૧૮ અહીં ચાવી નથી એટલે બે બૂત
પડશે નહિ.

- *૧૯ ...જમીનને કારણે કેટલીક વખત
અદાલતી કળ્યા ઊભા થાય છે.
(પડતર, નડતર)^૧
- ૨૩ ...નું અસ્તિત્વ છે કે નહિ તે
લગ્ન નક્કી થયું નથી. (ઈશ્વર)
- ૨૭ ધણા માણસો...માં માને છે. (શુકન)
- ૨૯ અર્થહીન અક્ષરો-પહેલાં અને
ત્રીજા ખાનામાં ગમે તે અક્ષરો
મૂકી શકાશે.

- ૩૦ તેમાંથી મોટરના ટાયર અને બીજા
વસ્તુઓ બને છે. (રખર)
- ૩૨ ...ની પૂજા ધણા માણસો
કરે છે. (કલદાર, માલદાર)^૨
- *૩૪ માણસના ઉત્કર્ષનો આધાર સારા
ઉપર છે. (મન, તન)^૩
- ૩૫ પ્રપંચી માણસોની....નો પાર પામી
શકાતો નથી. (લીલા)
- *૩૬ દરેક કુટુંબને એની જરૂર પડે છે.
(મોદી, મોચી, મોરી, મોતી)

ચાવીઓ ઊભી

- ૧ દેહનાં...ઊતરે છે પણ દીલનાં
ઊતરતા નથી. (ઝેર)
- ૨ રાજસ્થાનોમાં અત્યારે જુલ્મનો....
વીઝાઈ રહ્યો છે. (કોરડો)
- ૩ રસોઈમાં...નો ઉપયોગ કરવામાં
પણ કળા બતાવી શકાય છે. (વેસણ, વેસણ)
- ૪ જીવનમાં...રહે તેવા દિવસો
બહુ ઓછા હોય છે. (યાદગાર)
- ૫ ગરીબોનાં...જોઈને દીલ દ્રવે છે. (આવાસ)
- ૬ હેલ્થા બે અક્ષર કાઢીને નમ્ર
એવા અર્થવાળો શબ્દ વાંચો. (દીનઈના)
- ૧૦ સ્વાદને અર્થે દાળ શાકમાં તેનો
ઉપયોગ થાય છે. (લસણ, લવણ)
- ૧૨ સાધારણ રીતે માનવજીવનમાં...
પ્રસંગોની સંખ્યા વધારે હોય છે.
(દુઃખદ, સુખદ)
- *૧૩ ધણા જુદા માણસો અનેક...થી
દુઃખ પામે છે. (સંતાપ, સંતાન)^૧
- ૧૪ નાશ પામેલું અથવા ક્ષીણ. (ક્ષાપિત)
- *૧૬ એનામાં દેહને પોષક તત્વ
રહેલું હોય છે. (મલાઈ, મકાઈ)

- ૧૭ આડી પ્રમાણે.
- ૨૦ સર્પના...થી હૃદય ફડકી ઊંડે છે. (ડર, ડસ)
- ૨૧ સંગ્રામમાં જીતે...કહી શકાય તેવા
યોદ્ધાઓ ધણા ભાગે અંતે વિજય
મેળવે છે. (રણુધીર, રણુવીર, રણુશૂર)
- *૨૨સરોવર માણસોને આકર્ષી
રાખે છે. (વિશાળ, વિમળ)
- ૨૪ અસાર સંસારમાં...મંદિર સાર
રૂપ છે એવી લોકાક્તિ કેટલેક સ્થળે
સાચી પડતી જણાય છે (શ્વસુર)
- ૨૫ અવળા 'હાથ'. (રક)
- *૨૬ માણસોને કેટલાંક કાર્યો ઈચ્છા
હોય કે ન હોય છતાં....ને લઈને
કરવા પડે છે. (શરમ, શરત)^૩
- ૨૮વસ્તુઓ સાચવવાનો કોઈ
અર્થ નથી. (નકલી, નમાલી)^૨
- ૨૯ અહીં ગમે તે અક્ષર લશે તો
ભૂલ નહિ ગણાય.
- ૩૧ 'જો' ઉમેરીને યોવનના અર્થવાળો
શબ્દ વાંચો. (બન)
- ૩૩ટે લખેલી વાત દેવો પણ
જાણી શકતા નથી. (લલા)

શબ્દવ્યૂહ નં. ૨૩

{ શરૂ તા. ૨૨-૧૧-૩૮
{ બંધ તા. ૨૬-૧૨-૩૮

ચાવીઓ આડી

- ૧ રાજસ્થાની પ્રજા.....ને પ્રાપ્ત
કર્તા વિના હવે જંપવાની નથી.
(જવાબદાર રાજતંત્ર)
- ૮ આંહી બે ભૂલની જોગવાઈ રાખી નથી.
- ૯ધરાવનાર પુરૂષ યુગમાં
કોઈક વખત જન્મે છે. (ખત્રીસલક્ષણ)
- ૧૦ કળેલા કાચડાની કિંમત...પણ
હોતી નથી. (દોકડો)
- ૧૨ જેમ વધારે પાતળા તેમ તે વધારે
નાબૂક લાગે છે. (સોટી, સોય)
- *૧૪ આ જમાનામાં સર્વત્ર એનો પ્રભાવ
વધારે દેખાય છે. (દામ, દાતા, દાની, દાન)
- ૧૬ ખંડિત “શિયળ”. (જશિય)
- *૧૮ .. હોય છે ત્યારે બે પરવા નારી
પણ નમ્ર બને છે. (ગરજ, ગરભ)^૧
- ૨૦ અણીના પ્રસંગે.....જવામાં
માણસનું ભૂણ નથી. (ફરી)

- ૨૧ અક્ષરો આપ્યા છે.
- ૨૩ શુદ્ધ દીલનો પશ્ચાત્તાપ માનવીનાં
પાપોની...કરે છે. (ખાક, ખાણ)^૨
- ૨૪ નાક વાટે ધૂણી લેવી તે. (નાસ)
- ૨૫ અવળો “મત” (તમ)
- ૨૬ ગ્રામ્ય પ્રદેશના...ના પણ કેટલાક
ધરો રળિઆમણા હોય છે. (ગામો, ગારા)^૩
- ૨૭ ભીમનું શસ્ત્ર. (ગદા)
- ૨૯ આ “અપયશ” છિન્નભિન્ન બન્યો છે.
(પયશઅ)
- *૩૧ આ શબ્દ નારીનાં સૌંદર્યનો સૂચક છે.
(નમણી, રમણી)^૪
- *૩૩ બાળકોનાં સર્વદેશીય વિકાસ માટે...ની
જરૂર તો પડે છે. (ધાક, ધાન, ધાત્રી)^૫
- *૩૪ સુંદર સોહામણો અને જુવાન....કઈ
નારીને પસંદ ન પડે? (વર, નર)

ચાવીઓ ઊભી

- ૧ એની સામે જીતવાની આશા રાખવી
નિર્થક છે. (જમ, જક્ષી, જમ, જતિ)
- ૨ આપેલ...આંટવાળો વેપારી ચૂકતો
નથી. (વાયદો)
- ૩ આ ‘દાબડો’ ભેદ વીનાનો છે.
- ૪ ‘રાત્રી’માં કાનો ખુટે છે. (રત્રી)
- ૫ અજવાળી રજનીમાં મધુરા...કાને પ્રિય
નથી લાગતા? (રાસ)
- ૬ ગંભીર રોગનો...ઉપાય કરવો જોઈએ.
(જલદી, જલદ)

- ૭ માત્ર...અંગ્રેજ સનંદી નોકરો તેત્રીસ
કરોડ હિંદીઓ પર રાજ્ય ચલાવી
શકે તે શરમ ભરેલું છે. (ત્રણસો)
- ૧૧ પૂર્ણ વિકસિત ને તેજસ્વી....નો
પ્રભાવ પડે છે. (કપાળ, કમળ)
- *૧૩ સામાન્ય રીતે ખાવામાં વપરાય છે.
(જમફળ, જખફળ)
- ૧૪ કસૂઆ વિના આપુઓનો...શોભતો
નથી. (દાયરો)
- *૧૫ સ્વમાની પુરૂષની પત્નીનું....તેને વિવશ
બનાવી મુકે છે. (હરણ, મરણ, ભરણ)

- ૧૭ આધુનિક ...ની દૃષ્ટિમાં ભારે
પરિવર્તન થયું છે. (શિક્ષક, શિક્ષણ)^૨
- ૧૮ બેઠા બેઠા બાપદાદાનાં...ખાવાનાં
દિવસો ચાલ્યાં ગયાં છે. (ગરાસ)
- *૧૯ અત્યારનો સમય જોતાં એની
અવનતિ થતી જાય છે તેમ લાગે છે.
(જગત, ભગત)^૧
- ૨૨ આવા માણસોની સંખ્યા દુનિયામાં
વધારે હોત તો સંસારમાં કલેશ
ઓછો થાત. (સમજદાર)
- ૨૩ કેટલાક પ્રસંગો એવા હોય છે કે
જ્યારે દીલમાં....રાખીને કામ લેવું
બ્યાજખી નીવડતું નથી.
(ખામોશ, ખારાશ)^૩

- *૨૪ આવા માણસોનો વિશ્વાસ કોઈક
જ કરે છે. (નાદાન, નાદાર)^૪
- *૨૬ એના સૂર ઉપર એના આકર્ષણનો
આધાર રહે છે. (ગાયક, ગાયન, ગાયત્રી)^૫
- ૨૮ મીઠી...બોલવાનાં પૈસા પડતા
નથી છતાં કેટલાક માણસો
તેમ કરતા નથી. (વાણી)
- ૨૯ ઉંઘી "ધાપ"
- ૩૦ માણસની આંખમાંથી જ્યારે... (પંખા)
ઝરે છે ત્યારે કાચો માણસ
ગભરાઈ જાય છે. (અશ્રુ, અગ્નિ)
- ૩૨ નિર્દોષ....વ્યક્તિ અને સમાજ
બન્નેને માટે હિતકારી છે.
(મજા, મન, મતિ)

શબ્દવ્યૂહ નં. ૨૪

{ શરૂ તા. ૧૦-૧-૩૯
બંધ તા. ૬-૨-૩૯

ચાવીઓ આડી

- ૧ ...વિના આ રુધિરમય જગતનો
ઉગારો નથી એમ લાગે છે (અહિંસા)
- ૩ ...ને અવગણવામાં રાજ્યો ભારે
જોખમ વહોરી રહ્યા છે તે
ચોક્કસ છે. (રાજસ્થાની પ્રભ)
- ૬ સામાન્ય રીતે દરેક ઘરમાં હોય છે.
(ચાદર, દાદર)^૧
- ૮ આ 'માણસાઈ' વણુસી ગઈ છે.
(ભુમાઈસા)
- ૯ જે પ્રાંતમાં મહાસભા ભરાવાની છે
તેના નામના આડાઅવળા અક્ષરો.
(લોકોહાશમ)
- *૧૩ દર્દીને માટે સારી...ખડુ જરૂરી
ગણાય છે. (હવા, દવા, સેવા)
- ૧૪ આવો જીવાન છૂપો રહેતો નથી. (પાણીદાર)
- ૧૬ 'ણ' ઉમેરીને પતિને માટે વપરાતો
શબ્દ રચો. (હનલવીર)

- ૧૯ આવા દીલનાં માણસો પણ દુનિ-
યામાં સારી સંખ્યામાં મળી રહે છે. (નઠોર)
- ૨૧ ...ને પિછાનનાર આદમી ડાહ્યો
ગણાય છે. (યુગધર્મ)
- *૨૨ "આ તરફ ગાયને જતી જોઈ
કે?" એવા કસાઈએ પૂછેલા
પ્રશ્નના જવાબમાં ગાયને જતી
જોનાર સત્યવાદી પુરુષ જલદી
"... કહી શકતો નથી. (ના, હા)
(આરો)
- ૨૩ કાંઠો.
- ૨૬ નથુભાષના આ.....ગુંચાઈ
ગયા છે. (ટારપપો)
- ૨૮ પ્રિયતમાનું દુઃખ માનવીને...કરવા
પ્રેરે છે. (વહાલો, વહાર)^૨
- *૩૦ વર્ષો જૂની...માનવી જલદી તણ
શકતો નથી. (લિત, રીત)^૩
- ૩૧ માનવીના મુખપરની.....છુપી
રહેતી નથી. (રતાશ, હતાશ)^૪

ચાવીઓ ઊભી

- ૧ આવો માણસ કેટલીક વખત ભૂલ
કરી બેસે એ સ્વાભાવિક છે.
(અજાણુ, અભણ)
- ૨ માણસના દીલમાં રહેલી.....ગુપ્ત
રહેતી નથી. (સાચાઈ, સાદાઈ)^૧
- ૩ અહીંયા 'કરાર'ના મસ્તકનું
છેદન થયું છે. (રાર)
- ૪ ધર્મના.....ના આદેશોને તેમના
જ અનુયાયીઓએ પાળ્યા નહિ
તેથી દુનિયાની આ દશા થઈ. (સ્થાપકો)
- ૫ સંતપૂરોનો...પવિત્ર વાતાવરણથી
ભરેલો હોય છે. (પ્રદેશ, પ્રવેશ, પ્રકાશ)
- ૭ ઊંઘો 'સાદ.' (દસા)
- *૬ જમીનની...થાય છે ત્યારે મોટા
અમલદારો હાજર રહે છે.
(માગણી, માપણી)
- ૧૦ અદાલતને બદલે.....થી કળ્યા
પનાવવાનું પ્રજા શીખે તો નાણાંની
બરમાદી થતી અટકે. (લવાઈ)
- ૧૧ માતાની...પડે છે ત્યારે બેદાઓ
ઝાલ્યા રહેતા નથી. (હાકલ)
- ૧૨ મદમસ્ત માતંગને પણ એ તોખા
પોકરાવી શકે છે. (મચ્છર, મગર, મયુર)
- ૧૪ કોઈ કોઈ સરિતાનાં જળ...
કારી મનાય છે. (પાવન, પાચન)

- ૧૫ દુઃખી માનવજાતનાં કેટલાકોને
એનું કાર્ય રાહત આપે છે.
(દાતાર, દાકતર)
- ૧૭ સમાજમાં છૂપા ફરતા ..માણુ-
સોથી સાવચેત રહેવું. (નરાધંમ)
- *૧૮ એ મોટે ભાગે આજના યુગની
જરૂરિયાત બનેલ છે.
(વીમો, વીજ, વીલ, વીશી)
- ૨૦ "...નિશાળીઆને વતરણું ઝાઝા" (ઠોઠ)
- ૨૧ આ ખંડ આજે સંગ્રામની આગથી
સળગી રહ્યા છે. (યુરોપ)
- ૨૨ આડી પ્રમાણે.
- ૨૩ સરસ હોય તો એનો દેખાવ
ઘડીભર મુગ્ધ કરે છે.
(આરસ, આરતી, આરસી)
- ૨૪ દરેક બાબતમાં "હા..." કરનારા
ન હોત તો રાજ્યો આટલા
બગડત નહીં. (જાહા)
- *૨૫ દુશ્મનનો જન લેવા માટે ...નો
ઉપયોગ વધારે વખત થાય છે.
(છત્ત, છરી)^૩
- ૨૭ સમયદર્શક આ શબ્દ આપણે
ઘણી વખત વાપરીએ છીએ. (પોર, પોલ)^૪
- ૨૮ ધમકીને.....બનનાર માનવીને
સદા નમતું રહેવું પડે છે. (વશ)
- ૨૯ પોતાના '...ણુ' ને કારણે કેટલાક
માણસો અસાધારણ વર્તન
દેખાડે છે. (લક્ષ, રક્ષ)^૨

શબ્દવ્યૂહ નં. ૨૫

{ શરૂ તા. ૨૧—૨-૩૯
અંધ તા. ૨૦—૩-૩૯

ચાવીઓ આડી

- ૧ જ્યાં મહાસભાનું અધિવેશન ભરાવાનું છે. (ત્રિપુરી)
- ૩ ગયા વ્યૂહમાં ખાસ...ની નવી જાતની યોજના દાખલ કરવામાં આવી હતી. (ખોનસ)
- ૫ આ શબ્દ જેનો નિર્દેશ કરે છે તે આજે અળખામણો બન્યો છે. (ભુપ)
- ૭ કાબી બીજ ચાવીનો ગમે તે શબ્દ તમે પસંદ કરો તો પણ આંહી એ ભુલ આપી શકાશે નહિ...
- ૯ દિલની...જે ન હોત તો માનવી ફટલો ઉન્નત બન્યો હોત ! (મલિનતા)
- ૧૦ એની વધારે લંબાઈ એના સૌંદર્યને વધારે છે. (લટ, લતા)^૧
- ૧૨ જેવો...તેવું માણસનું વર્તન હોવું જોઈએ. (તહેવાર, તહેવાર)^૨
- ૧૪ એની સાથે ફટલીયે લોકકથાઓ સંકળાએલી છે. (વાવ)
- ૧૫ દેશ પર...ન આવે તે રીતે તેનાં શાસકોએ શાસન ચલાવવું જોઈએ. (કલંક, કટક)
- ૧૬ દીર્ઘ ઈ દૂર કરીએ તો 'આભૂષણ' વંચાશે (આભૂષણી)

- ૧૭ જેવો પ્રસંગ તેવું ગીત...પડે છે. (ગાવું)
- ૧૮ દિંદુ સાસરીયાની વાટ...હોય છે. (વસમી)
- ૨૦ અમિત માનવીને એ સાધારણ રીતે પ્રવૃત્તિત બનાવે છે. (લહર, લટાર)
- ૨૧ ...યી ભરેલાં માનવીથી ઘણા લોકો દૂર રહે છે. (ખુમારી, ખીમારી)
- ૨૩ ગરાસીયાઓને ઘણીવાર આર્થિક વિનાશ તરફ દોરી જાય છે. (દાયજો, દાયરો)^૩
- ૨૫ આ વખતમાં...કારક ધંધા બહુ ઓછા થઈ ગયા છે. (નફો)
- ૨૬ જંગલી પશુઓ કોઈ...ને વશ વર્તતા નથી. (કાનુન, કામણ)
- ૨૭ મોટા શહેરની...વસ્તી રોગનું કારણ બને છે. (ગીચ)
- *૩૧ આ જમાનામાં વિચારશીલ માણસો એને બહુ મહત્વ આપતા નથી. (ગપ, શાપ)^૪
- ૩૨ જુનવાણી પિતાએ પસંદ કરેલી કન્યા સાથે લગ્ન કરવાની આજનાં ઘણાં જુવાનો...પાડી શકતા નથી. (ના, લા)
- ૩૩ શરવીરો આને ખભા પર લઈને જ ફરે છે (ઉધેથી વાંચજો). (ભુપખા)

ચાવીઓ ઊભી

- ૧ .. તું ઘેર દર્શન ભલભલાને પણ થયરાવે છે (ત્રિશુલ, ત્રિકાળ, ત્રિતાળ)
- ૨ ભોળા માણસો સહેલાઈથી...ને વશ બને છે. ((રીઝ, રીત, રીસ)
- ૩ અર્થહીન અક્ષરો.

- ૪ આજે તો લગભગ દરેક રાજસ્થાન.. નું સ્વરૂપ ધારણ કરી રહેલ છે. (સમરભૂમી)
- ૫ આંહી પહેલો અક્ષર 'જુ' હોય તો "જુનવાણી" શબ્દ આંહી વંચાત. (જુનવાણી)

- ૬ નિર્થક કળ્યાની વહેલી . ૮
લાભકારક છે. (પતાવ)
- ૮ એની જગાણામાં કાણુ ભસ્મિભૂત
નથી થતું ? (પાવક, પાતક)^૨
- ૧૧ બળબળતા બપોરના સમયે લાંબો
વખત ખુલ્લામાં...અશક્ય છે.
(ટકવું, તાકવું)^૧
- ૧૩ ભાંગેલો આવાસ.' (વાઆસ)
- ૧૭ પવિત્ર ..માનવીના આત્માને ઉચ્ચ
પ્રદેશમાં વિહાર કરાવે છે. (ગાયક, ગાયન)
- ૧૮ કળિયુગમાં કોઈ માનવીને દેવનાં....
મળતાં નથી. (વરદાન)
- ૧૯ શબ્દ રચના...હરીશિને કુશળ ધર્મ છે.
(હરીશર્ધ)
- ૨૦ ...પછી, થયેલી ભૂલો માટે ઘણા
વખતે શોક કરવો નકામો છે.
(લગ્નકાર્ય, લગ્નકાળ)

- ૨૨નાં ભૂખ્યાં માનવીઓનો તુટો નથી.
(માન)
- ૨૪ એના મનની સર્વ શક્તિઓ એકજ
વસ્તુ પર કેન્દ્રિત થયેલી હોય છે.
(જોગી, રોગી)^૩
- ૨૮ પર્વતવાળા પ્રદેશોમાં મુસાફરી
કરતાં ની સંભાળ રાખવી પડે છે.
(ચરણ, ચડાણ)
- *૨૯ એને પોપણ મળે છે તેમ તે વૃદ્ધિ
પામે છે. (આગ, આશા)^૪
- *૩૦ એને નિયમનમાં રાખનાર ન હોય
તો તે વિમાર્ગે જવા સંભવે છે.
(નારી, નાત, નાદ, નાવ, નાણું)
- ૩૨ આડી પ્રમાણે

શબ્દવ્યૂહ નં. ૨૬

{ શરૂ તા. ૪—૪—૩૯
અંત તા. ૧—૫—૩૯

ચાવીઓ આડી

- ૧ મહાત્માજીના...રાજસ્થાની પ્રજાની
લડતમાં સીમા ચિન્હ જેવા છે. (ઉપવાસ)
- ૪ હિંદુસ્તાનના....સમું કાશ્મીર પ્રજા-
જનો માટે ત્રાસ રૂપ છે. (નંદનવન)
- ૮ બાળકો...માટે ગમે તેવાં બહાના
શોધે છે. (રજા, રઠ)^૧
- ૯ રાજસ્થાની...હિંદુસ્તાનની સ્વાધી-
નતાની કૂચમાં અંતરાય રૂપ છે
એમ કહી શકાય.
(દિવાલ, દિવાલો, દિવાનો)
- ૧૦ રાજબરોજના વહેવારમાં જો...
દાખવવામાં આવે તો સંસાર વ્ય-
વહાર ચાલે નહિ. (શઠતા, શત્રુતા, શમતા)

- ૧૨ મંદતા અને આળસને દુર કરવામાં
એ સદાયભૂત બને છે. (ચાનક, ચાબુક)
- ૧૩ ચાલતા...માં ઘણાખરા જોડાઈ
જાય છે. (વહેણ, વખાણ, વજાણ)
- ૧૫ ...હોય તો જ ઘણાખરા વેપા-
રીઓ જલ્દી સોદો પાર ઉતારી
નાંખે છે. (પોસાણ, પોશાણ, પોલાણ)^૨
- ૧૭ દેશી રાજ્યમાં પ્રજાની...કોઈ
સંભળતું નથી. (દાદરિયાદ)
- *૨૧ એ મૂર્ખ છે એમ પુરવાર કરવા
તેને કાંઈ શીંગડાં ઉગતાં નથી. (નર, ખર)^૩
- ૨૨ કેટલીક આખતમાં સામાનું...જોઈને
માણસો તેનામાં વિશ્વાસ મુકી
દે છે. (નામ, ગામ, ઠામ)

- ૨૩ મહેસુલી અમલદારોની લાલચ
અને તુમાખીને કારણે ખેડૂતોને...
નેમાટે ટળવળતું પડે છે. (અનાજ, અવાજ)
૨૫ જેમ તેની ગતિ વધારે તેમ માન-
વીને ધણા ભાગે વધારે મળ
પડે છે. (વાચન, વાહન)^૪
૨૮ 'ક' ઉમેરીને 'ખીક' અર્થવાળો
શબ્દ બનાવો. (ફડ, ધડ)^૫

- ૨૯ માનવ જન્મનું...હજુ સુધી કાર્મ
પીછાની શક્યું નથી. (રહસ્ય)
૩૦ મૂર્ખ માનવી સાથે દલીલ કરીને
પાછા પડવામાં કાર્મ...નથી. (સાર, હાર)^૬
૩૧ રૂપીઆનો...કાને ગમતો નથી? (રણકાર)
૩૨ આપણા કુટુંબોમાં બાળકાની...
ઝોછી રખાય છે. (હરકાર)

ચાવીઓ ઊભી

- ૧ પવિત્ર ..માનવીમાં ઉન્નત ભાવના
જગવે છે. (ઉદ્દેશ, ઉજ્જશ)
૨ આ "વાતાવરણ" ડોળાઈ ગયું
છે. (વારતાવણ)
૩ જરૂર કરતાં વધારે...કામ વખતે
નુકશાન કરે છે. (સબ્બ, સહ)^૧
૪ શંકરનું વાહન. (નંદી, નંદ)
૫ ઝાઝા...નાં રંગડાં ઉલ્ટા નુકશાનકારક
છે એમ ફેટલાક નિષ્ણાત તખીઓનો
મત છે. (દવા)
૬ આંહી બે ભૂલ પડશે નહિ.
૭ સ્વેચ્છાએ કામ એનો સ્વીકાર
કરતું નથી. (નરક, નમક, નર્તક)
૧૧ આજના વખતમાં...ની સ્થિતિ
કઠંગી બની છે.
(લેણદાર, દેણદાર, થાણદાર)
૧૪ પૈસાનો....માનવીને ચડે છે ત્યારે
તે વિવેક ભૂતી જાય છે. (કેફ, રૌફ)
૧૫ એ અતિશય કામળા હોય છે.
(પોપચું, પોપલું, પોપટ)

- ૧૬ ધણા માણસો...ને સાચવવા ખૂબ
ચિંતા સેવે છે. (સાખ, લાખ)^૨
૧૮ આપણા સમાજનાં અનિષ્ટ...ને
તિલાંજલી આપવી જોઈએ. (રિવાજ)
૧૯ હિંદુ ધર્મમાં...નું મહાત્મ્ય વાણું છે.
(યાત્રા)
૨૦ ...ની લાક્ષણિકતાઓ સમજનાર
તખીખ સહેલાઈથી સફળતા
મેળવે છે. (હરદી, દરદ)
*૨૧ વાજખી કારણસર....માં સજ્જનતા
રહેલી હોય છે. (નમવા, ખમવા)^૩
૨૩ અતિધણું. (અનહુદ)
૨૪ ગામડાના પ્રદેશમાં એની ઉપયોગીતા
વધારે હોય છે. (ગોફણ, ગોધન)^૫
૨૬ ફેટલાક.. હુની ગતિ અતિ ઉતાવળી
હોય છે. (ચર, હર)^૪
*૨૭ ...નું દ્રશ્યજોઈને ફેટલાક માનવીઓ
વૈરાગ્યને પથે પળે છે. (સંસાર, સંહાર)^૬

શબ્દવ્યૂહ નં. ૨૭

{ શરૂ તા. ૧૬-૫-૩૯
અંધ તા. ૧૨-૬-૩૯

ચાવીઓ આડી

- ૧ હરિશ્ચંદ્ર પર સરકારે...નાખ્યો
હોધને પ્રવેશીમાં ફેરફાર કરવો
પડ્યો છે. (કર)
- ૨ કર નાખવાનું કારણ સરકારની...ની
નીતિ છે. (હાનિશીલ)
- ૪ એના ઉચ્ચાર સાથે માત્ર આનંદની
જ કલ્પના આવે છે. (મજા, રાજ)
- ૫ એને ખતાવતાં ખૂબ જહેમત
પડે છે. (નકશી, નકલ, નકશી)
- ૬ રાજ્યોના.....પ્રજાના લોહીનાં
ખિંદુથી ખતેલા હોય છે. (મહેલ)
- ૮ કાણ એવો તિરસ્કરણીય હશે કે
જેનામાં આ ન હોય? (દેશાભિમાન)
- ૧૩ આ વિરાટ અને અનંત વિશ્વમાં
એનું પ્રમાણ કેવું ક્ષુદ્ર લાગે છે? (તલ, તન)^૨
- ૧૪ સારી...ખેલતાં પૈસા આપવા
પડતા નથી. (વાણી)

- ૧૫ મહાપુરોને મન....કે જીત બધું
સરખું હોય છે. (હાર)
- *૧૬ આ ફળનો ઉપયોગ સાધારણ રીતે
ઠીક પ્રમાણમાં હોય છે. (કોણું, ફળ)^૩
- ૧૭ આ 'અણસમજ' ગોટવાઈ ગઈ છે.
(અસણમજ)
- ૧૮ ૧,૦૦,૦૦,૦૦૦ (કરોડ)
- ૨૦ આ 'આવકાર' અધુરો છે. (આવકા)
- ૨૧ માહિનગાર. (માહેર)
- ૨૩ યુદ્ધ થશે કે નહિ એમ આજે
પુછતાં કાઈ ચોક્કસપણે "..."
કહી શકતું નથી. (ના, હા)
- ૨૪ કુદરતના કવિએ પોતાનાં કાવ્યોમાં
...ને ન જ ભુલવો જોઈએ. (રસ, રવિ)^૪
- *૨૬ એના વિના સારો પાક થતો નથી.
(ખાતર, જેતર, ખેતર)
- ૨૭ કાણ જાણે કેટલાય સૈકાથી તેનું
અસ્તિત્વ હશે ! (ભારત, ભાકુત, ભાયાત)

ચાવીઓ ઊભી

- ૧ કેટલાક માણસો....થી સામાને
મૂંઝવણમાં મૂકી દે છે.
(કસમ, કલમ, કરમ)
- ૨ આ દુનિયામાં કાણ તેની માયામાં
લપટાયું નથી? (હામ, દારા)^૧
- ૩ આવા માણસો પ્રત્યે દયા ખતાવવાની
જરૂર નથી. (ધનવાન, ધનહીન)
- ૭ સભા ભરાઈ ગયા પછી ઉશ્કેરણી
કરનારા...ધણીવાર નજરે પડે છે.
(હિવાલ, હેવાન)^૨
- ૮ પેટ પર હોય છે. (નાભ)

- ૯ દલાલે...નહિ એમ કહેવાય છે. (દિવાળી)
- ૧૦ આવી પત્ની માનવીની આખરુ
સાયવે છે. (શાણી)
- *૧૧ સમાધાનના સંદેશાઓની સફળતાનો
આધાર...પર ઘણી વખત અવલંબે છે.
(માણસ, માનસ)
- ૧૨ ભુલેયુકે પણ ..ખનશો નહિ. (કરજદાર)
- ૧૩ રાજરથાનોના મુત્સદીઓનાં....
ગાંધીજીને પણ અકળાવે છે. (તરકટ)
- ૧૫ ભારે...વિના આઝાદીજંગ ખેલાતો
નથી. (હામ)

- *૧૬ ...ભાંગી જાય છે પછી માણસને
પોતાની જીંદગી નકામી થએલી
લાગે છે. (કોડ, કૂડ)^૩
- ૧૭ રાજ્યો પોતાના...નું પ્રદર્શન
કરવામાં પોતાના પદની મહત્તા
સમજે છે. (અલંકાર, અહંકાર, અધિકાર)
- ૧૮ અવળું "મારણું." (જુરમા)

- ૨૦ દુર્ગંજ મનનો માણસ સામાન્ય...થી
ગભરાઈ જાય છે. (આફત, આઘાત, આદત)
- *૨૨ ફટલાક બનાવો માનવીને ઘણી
વખત...પમાડે છે. (હિરત, હેખત)
- ૨૩ આડી ૨૩ પ્રમાણે. ...
- ૨૪ ફટલાય માણસો તેની સમક્ષ અંગર્ધ
જાય છે. (સલા, વિલા)^૪

શબ્દવ્યૂહ નં. ૨૮

{ શરૂ તા. ૨૦-૬-૩૯
બંધ તા. ૨૪-૭-૩૯

ચાવીઓ આડી

- ૧ ...ની વાતોથી માણસોનાં મન
ઉંચા રહે છે. (વિગ્રહ)
- ૩ રાજસ્થાનો પરત્વેની ...ની 'નવી
નીતિ' ઘણાને હજુ સમજાઈ
નથી. (મહાત્માજી)
- ૬ હાથીદાંતના ...સારા બને છે. (ચૂડલા)
- *૭ વગર મહેનતે ...મળે તે કાણુ
જવા દે? (લાભ, લાખ, લાગ, લાડી)
- ૮ ...ના ઝઘડા પોતાના રાજ્યમાં
ઊભા ન થાય તે માટે ઘણાં રાજ્યો
કાળજી રાખે છે. (પરહુદ, સરહદ)^૧
- ૧૦ દેશી પદ્ધતીનો કાગળ લખતાં
લખાતો પ્રથમ શબ્દ. (જત)
- ૧૧ સાધારણ રીતે ચર્ચ ગયેલી ભૂલ
પર નકામું ...થી કોઈ ફાયદો
નથી. (લડવા, લખવા)
- *૧૨ સુંદર ...કલાપ્રિય માણસને ખુશ
કરે છે. (અંગ, રંગ, બાગ, ખગ)
- ૧૩ "નિર્બલનો ... રામ છે." (બલ)
- ૧૪ ...ને માટે વિજય સાચવી
રાખવાની વાત મુશ્કેલ હોય છે.
(કાયમ, કાયર)^૨

- ૧૮ નિર્મળ .. બધાને પસંદ પડે છે.
(નીર, નર)^૩
- ૨૦ રિયાસતોમાં પ્રજાનાંની
સલામતી જળવાવી નથી. (જનમાલ)
- *૨૩ પવિત્ર ...નો પ્રસંગ જલદી
બુઝાતો નથી. (યાદ, યાદી, યાત્રા)
- ૨૪ અક્ષરો આપેલા છે.
- ૨૫ પૈસાનો ...ન ચડે તેવા માણસો
વિરલ હોય છે. (મદ)
- ૨૬ એનું સ્વરૂપ ખૂબ મિહામણું
મનાય છે. (ડાકણ)
- *૨૭ ધૈર્યનું અસ્તિત્વ છે કે? એવા
પ્રશ્નો ઉત્તર વિચારવંત પણ
જીવાન માણસ એકદમ ... માં
આપી શકતો નથી. (ના, હા)^૪
- ૨૮ અન્યના ગમે તેવા વર્તનનો દીલમાં
....રાખવો ન જોઈએ. (ડસ, ડર)
- ૨૯ '...સલામ' જેટલો જ સંબંધ
ફટલાક માણસો સાથે રાખવો ઇચ્છ
હોય છે. (લટક)
- *૩૦ એના બહુરંગી સાંદર્યાથી કાણુ મુગ્ધ
નથી બન્યું? (મોર, નાર)

ચાવીઓ ઊભી

- ૧ વધારે પડતો...નીરખીને ઘણા
ઊર્મિશીલ માનવીઓ ખેદ પામે છે.
(વિલાપ, વિલાસ)^૧
- ૨ હૃદયમાં...ભરી મોઢે મીઠું બોલનાર
માનવીઓ મળી આવે છે. (હલાહલ)
- *૪ બાળકને જખ્ખર...થી ભય પમાડવો
ન જોઈએ. (હાક, હાઉ)
- ૫ દાણા સળે છે ત્યારે...પડે છે. (જવાત)
- ૬ પરદેશીઓની...નીતિનો હવે અંત
આવવો જોઈએ. (ચૂસણ)
- *૯ જેનું લક્ષ્ય...માં રોકાઈ જાય છે તે
પુરૂષ પોતાની ફરજ ચુકવાના ભયમાં
આવી પડે છે. (રમણી, રમણ, રમત)
- ૧૦ તેજસ્વી નેત્રીઓ.. સામાને ઘડીભર
સ્તબ્ધ કરે છે. (જવાબ)
- *૧૦ ઝ...ને પ્રાપ્ત કરનાર માણસ
પ્રત્યે આપણને માન થાય છે.
(વિજય, વિનય, વિદાય)
- ૧૧ કોઈ...માં સપડાઈ ગયેલા માણસને
સૂઝ પડતી નથી. (લગની, લગન)^૩

- ૧૪ "લોભે...જાય" એમ કહેવત છે. (લક્ષણ)
- ૧૫ ...ની ભૂમિમાં રાજકીય હતાશાનું
મોજું પાછું ફરી વળ્યું છે. (કાઠિયાવાડ)
- ૧૬ થોડીક...માટે કેટલાક માણસો
નોકરીને જોખમમાં મૂકે છે. (મગ્ન, રગ્ન)^૨
- ૧૭ શહેરની જીંદગી ખૂંચ...વાળી હોય છે.
(ધમાલ, કમાલ)
- ૧૯ ઘોર ને રક્તભર્યા...ની વાતો દીલ
ઉશ્કેરનારી હોય છે.
(રમખાણ, રહેઠાણ, રણાંગણ, રસાયણ)
- ૨૧ 'વીર' ઉમેરી 'પતિ' અર્થવાળો
શબ્દ વાંચો. (નણહલ)
- ૨૨ જીવનમાં કેટલીક વખત કેટલાક
માણસો એવા મળે છે કે તેને
એકાદ ... ચોડી દેવાની ઇચ્છા
થઈ આવે છે. (લપડાક)
- *૨૭ એની કામગીરી વિશે કોઈ જાનનો
શક નથી. (નાર, હાર)^૪

શબ્દવ્યૂહ નં. ૨૯

{ શરૂ તા. ૯—૮—૩૯
બંધ તા. ૭—૯—૩૯

ચાવીઓ આડી

- ૧ સુભાષ બાપુએ કરેલી...ની સ્થા-
પનાથી મહાસભા નમળી પડી છે.
(ફારવડખોલ)
- ૪ જન્મદિવસે પતિએ લાવેલ પેટીમાં
શું...હશે તેનું પત્નીને કુતૂહલ
થાય છે. (ભેટ, ભેદ)
- ૫ કપડીના...ન્યારા હોય છે. (રાહ)
- *૬ ...માનવીને જોઈને ઘણી વખત
કુતૂહલ થાય છે. (નવતર, નશાખોર)^૧

- ૯ નવયુગનાં...ની સ્વપ્નદ્રષ્ટાઓ રાહ
જુવે છે. (પ્રભાત, પ્રભાવ)
- ૧૦ વાજખી...ને કોઈ સહેલાઈથી તણ
દેતા નથી. (હઠ, હદ, હક)
- ૧૧ 'રૂકાવટ' શબ્દ અધૂરો છે. (રૂકાવ)
- ૧૩ અર્થહીન અક્ષરો.
- ૧૬ 'મ' ઉમેરી બીજેથી 'નમળામ'
વાંચો. (ખાખન)
- ૧૭ આવું ઘી સાફ ગણાય છે. (દાણાદાર)

- ૧૯ વિસ્તારમાં ન્હાની છતાં તેનાથી
સાડીની શોભા વધે છે. (કાર)
- ૨૦ નિર્જળ સુકકો પ્રદેશ. (રણ)
- ૨૧ ફેટલાક માણસો હંમેશા અપ...
નાજ ભાગી બને છે. (યશ)
- ૨૪ નાના પણ બિહામણા...નો પણ
ડર ધણુને લાગે છે. (જંતુ, જંગ)
- ૨૫ સૂર્ય. (રવિ)

- ૨૭ કુટુંબમાં...પેસતા સમૃદ્ધિ ઓસરવા
માંડે છે. (ખટરાગ)
- *૨૮ આધુનિક સ્ત્રીઓની સર્વ ક્ષેત્રોમાં
પુરુષ સમોવડી બનવાની ઘેલછા
સમાજને હિતકારી છે કે નહિ
તેવા પ્રશ્નનો ઉત્તર વિચારવંત
પુરુષો ચોક્કસ પણે...માં આપતા
નથી. (હા, ના)
- ૨૯ ઊભી ૨૯ પ્રમાણે.

ચાવીઓ ઊભી

- ૧ ધણુખરા ફળો એવા હોય છે કે
જેને સાધારણ રીતે...ને ખાવા
પડે છે. (ફાલી, ફાડી)
- ૨ સજ્જન પુરુષોનું....અન્યમાં વિશ્વાસ
ઉત્પન્ન કરે છે. (વર્તન, વચન, વદન, વર્ણન)
- ૩ પ્રજાહીત વિરોધી....કાગળનાં ચીંથરા
સમાન છે. (કરાર)
- ૪ દક્ષિણ આફ્રીકામાં હિંદીઓ પ્રત્યેની
...ની નીતિને કારણે ત્યાં સત્યાગ્રહ
શરૂ થવાનો છે. (ભેદભાવ)
- *૭ જૂનું થાય તેમ તેની કિંમત ઘટતી
જાય છે. (વસ્ત્ર, શસ્ત્ર)^૧
- *૮ ધસાર્ધ જતાં બદલાવનું પડે છે.
(તળિયું, ખોળિયું)^૧
- ૯ ગુજરાતી સાહિત્યમાં પુસ્તક...નું
કાર્ય મોટા પ્રમાણમાં આજે ચાલે
છે. (પ્રકાશન)
- ૧૦ રાજ્યોના ગામડામાં મોટા
અમલદાર કરતા ...ની જોડુકમી
વધારે હોય છે. (હવાલદાર)
- ૧૧ ખીજ પર...છાંટવાની વૃત્તિ ધણુ
ખરામાં હોય છે. (શ્વાખ)

- ૧૨ વધારે પડતાં ભાર નીચે તે ભાંગી
જાય છે. (દેવદાર, દેણદાર, દેવાદાર)
- ૧૪ જળસંગ્રહનું સ્થાન. (જળાશય)
- ૧૫ પહાડી પ્રદેશમાં...પર જવામાં
ધણુને મગ્ન પડે છે. (શિખર, શિકાર, શિખિર)
- ૧૮ યુદ્ધ. (રણજંગ)
- ૧૯ બહુ જાંડા ને વિશાળ...ઝાઝા
સ્થળે હોતા નથી. (કોઠાર, કાતર)
- ૨૨ ચાલાક ...નો સામનો કરવામાં
અસાધારણ કુશળતા જોઈએ છીએ.
(શત્રુ, શખ્સ, શહ)
- ૨૩ અન્યનું મનરંજન કરીને તેને
પોતાનો જીવન નિર્વાહ કરવો
પડે છે. (નટ, ભાટ)
- *૨૬ આજનાં સમાજમાં તેનું સ્થાન
અને મહત્વ પહેલાંના જેવાંજ
રહ્યાં છે. (વિત્ત, વિદ્યા, વિધુ, વિધ, વિખુ)
- ૨૮ આડી પ્રમાણે.
- ૨૯ આજે ઘેર ઘેર એનો પ્રચાર થઈ
ગયો છે. (ચા)

શબ્દવ્યૂહ નં. ૩૦

{ શરૂ તા. ૨૭—૯—૩૯
ખંધ તા. ૨૦—૧૦—૩૯

ચાવીઓ આડી

- ૧ હવે તો હિંદુસ્તાનનો તે રાષ્ટ્રીય
તહેવાર બની ગયેલ છે. (ગાંધી જયંતી)
૫ આ વ્યૂહમાં હરીદિને ગાંધીજીની
ખાસ....મેટ આપવાની યોજના છે.
(તસવીર)
૭ માનવીનો પ્રાણ તે ઘડીકમાં હરી
શકે છે. (કુંજર, ખંજર)^૧
૮ કેટલાક રાજસ્થાનોમાં પ્રજા પર
કાળો....વર્તી રહ્યો છે. (કેર)
*૯ અતી ઝીણી...ને નરી આંખે
જોવાનું મુશ્કેલ પડે છે. (રેખા, રેતી)^૨
૧૧ કામ પણ ધારાશાસ્ત્રી વિષે આ
વિશેષણ વાપરતાં પહેલાં તેની
સત્યતાની તપાસ કરવી કે જોથી
ખીજા ગેરરસ્તે દોરવાય નહિ.
(ખાહોશ, ખાલિશ)
૧૩ આવા મનનાં માનવીઓ પ્રત્યે
દયા દાખવવી જોઈએ. (પામર)
૧૪ નમ્ર અને ગરીબ સ્વભાવનાં પ્રતિક
રૂપ પક્ષી. (કબૂતર)

- ૧૭ દેહ પર એ પડે છે ત્યારે પીડા
થાય છે. (સોટી, સોયો, સોળ, સોજો)^૩
*૧૮ પુરૂષના...થી આકર્ષાઈ ઘણી
નારીઓ તેની સાથે લગ્ન કરે છે
એવી માન્યતા છે. (હિમ, હેત, હેતુ)
૨૦ અર્થહીન અક્ષરો.
૨૧ આ વર્ગ હવે જમાનાને ઓળખશે
નહિ તો તેમનું ભાવી શ્યામ છે.
(ગરાસદાર)
૨૩ ઊભી ૨૩ પ્રમાણે.
*૨૫ ...થી સદંતર મુક્ત એવા
માણસોની સંખ્યા તદ્દન અલ્પ છે.
(નરસાધ, નરમાઈ)
૨૭ સંગ્રામ એ વીરતાનું લુપ્ત છે કે
નહિ? તેવા પ્રશ્નનો ઉત્તર હમેશાં
...માં મળતો નથી. (હા, ના)
૨૮ તેનો સર્વદેશીય વિકાસ, સંભાળ
તથા સારા પોષણ પર રહેલો છે.
(તન, વન)^૪
૨૯ હાથ. (કેર)

ચાવીઓ ઊભી

- ૨ મહાન પરિણામો...ધર્યા વિના
મળતાં નથી. (ધીરજ)
૩ ...ને રૂચે તેટલું જ ખાવામાં
આવે તો રોગનો સંભવ રહે નહીં.
(જઠર)
૪ પ્રાચીનકાળમાં એનું મહત્વ તથા
ઉપયોગીતા બધારે હતા. (તીર્થ, તીર)
૫ ચોર. (તરકર)

- ૬ સંયોગો મુજબ માણસો આપેલાં
વચનને.. પણ છે. (વીસરે)
૭ ચારેકોરથી તે બાંધેલ હોય છે.
(કુંડ, ખંડ)^૧
૮ નારીઓના...ને નાગની ફેણની
ઉપમા અપાય છે. (કેશકલાપ)
*૧૦ બળવાન અને ક્રૂર માણસ પોતાના
વિરોધીને ઝેર ભર્યા...થી હતો ન
હતો કરે છે. (ખાર, તીર)^૨

- ૧૧ દિંદુ સમાજમાં...અમંગળ લેખાય છે. (બારસ, બારમું)
- ૧૨ દેશ માટે ઝુઝનારને....નો ડર હોતો નથી. (મોત)
- ૧૩ જેમ એ વધારે મજબૂત ને સંગીન તેમ તે વધુ ભાર ઝીલી શકે છે. (પાટી, પાથો, પાળ, પાટો)^૩
- ૧૪ દુષ્ટતા. (બૂરાઈ)
- ૧૬ માણસની...પરથી તેની ખાનદાની પરખાય છે. (રહેણી, રહેમ)
- ૧૭ સૌભાગ્યવતી. (સોહાગણ)
- ૧૯ આજે જમીનમાંથી રસ...ઊડી ગયા છે. (કસ)

- ૨૦ વીખરાયલાં 'નરનાર.' (નારનાર)
- ૨૨ દુષ્ટ...માં કાર્મ વિશ્વાસ રાખી શકે નહીં. (દાનત, દાનવ)^૪
- ૨૩ માનવીને દરરોજ આમાંથી ઉત્પન્ન થતી વસ્તુની જરૂર પડે છે. (રે, ભૂ, ખી, ઘી)
- ૨૪ નીરસ...માં સમય ગાળવાનું કંટાળા ભર્યું લાગે છે. (અજાર, અંકાર, અપોર, અહાર)
- *૨૬ ઊંડી...નો ભોગ અનેકા માણસ પ્રત્યે આપણામાં સદાનુભૂતિ જન્ય થાય છે. (ઈન્ના, ઈર્ષા, ઈશ્ક)

શબ્દવ્યૂહ નં. ૩૧

{ શરૂ તા. ૨૫-૧૦-૩૯
બંધ તા. ૨૪-૧૧-૩૯

ચાવીઓ આડી

- ૧ તેને નિઃસંકાયપણે આધુનિક યુગનો મહિષાસુર કહી શકાય (હીટલર)
- ૪ .. ને અંગે આ વ્યૂહમાં ખાસ વિશિષ્ટતાઓ રાખેલી છે. (દીપોત્સવી)
- *૬ બાળકોના...માં કેટલાક મર્યાદા રાખતા નથી. (લાલન, પાલન)^૧
- ૭ નગરોમાં ન્હાનું હોય તો પણ...નો મહિમા હમેશાં વધારે હોય છે. (પારનગર)
- ૯નાં કાર્યોથી લાગતા વળગતાને શરમથી ઘણી વખત મોં નીચું નમાવવું પડે છે. (કમત, કપુત, કમોત)
- ૧૦ નામ તેનો...છે. (નાશ)
- ૧૧ પોતાની પ્રજાના હિત માટે પોતે...નો બોલો વહે છે એમ કેટલાક રાજાઓ માને છે. (દરબાર, દરકાર)^૨

- ૧૩ દરેક આખતમાં તદ્દન...એ સૌથી આધુનિકપણાનું લક્ષણ મનાયું છે. (નવીનતા)
- ૧૬ દુર્ભાગ્યે કેટલાંક યુગલ એવાં બંધાર્થ જાય છે કે એ બંનેના... ધૂળ મળે છે. (જીવતર)
- ૧૮ અંદરોઅંદરની...એ ભારતવર્ષના હજારો વર્ષનો શાપ છે. (ફાટકૂટ)
- ૨૦ ગયેલાં પ્રાણ ને ગયેલી...પાછા સાંપડતાં નથી. (તક)
- ૨૧ હલનચલન કર્યા વિના એનું જે કાર્ય છે તે થઈ શકતું નથી. (પંખો, પાંખો)^૩
- ૨૩ દોસ્ત અથવા સાથી. (સાગરીન)
- *૨૫ ઊર્મિશીલ ને પ્રેમધેલા કવિઓ...માં લીન રહે છે. (રસ, રમા)

- ૨૬ માનવીનાં હૃદયનું એ એક અણમૂલું
ધન છે. (હિત)
- ૨૭ કાઈ કાઈ...નું સ્વરૂપ એવું હોય
છે કે સામાન્ય માણસ તેની અસા-
માન્યતા જોઈને દંગ બની જાય છે.
(માનવી, માનતા, માનની, માનસ)

- ૩૦ ફટલાય માણસોને...ને કારણે રાત્રે
નિરાંતની ઊંઘ આવતી નથી.
(શોર, ચોર)⁴
- ૩૧ પોતાના...ને માટે મૃત્યુને ભેટનારા
ધણા રાખ્યો ઇતિહાસમાં મળી
આવે છે. (તાજ, રાજ, ધવજ)
- ૩૨ ઊભી ૩૨ પ્રમાણે.

ચાવીઓ ઊભી

- ૧ જેમ ઉપયોગી ને આકર્ષક તેમ
તેનાં મૂલ્ય વધારે હોય છે. (હીર, હીરા)
- *૨ સ્વામિદાર...ફટલી વખત સામાના
દીલમાં ૩૨ પેસાડી દે છે.
(લિલાટ, લપાટ)⁹
- ૩ અર્થહીન અક્ષરો.
- ૪ આજે તો અસલ સ્વરૂપમાં તે હવે
જવલ્લેજ જોવા મળે છે.
(દીક્ષા, દીવી, દીવો, દીપ)
- ૫ વિસ્તારપૂર્વક. (વીગતવાર)
- ૬ અ રોકડ. (નગડ)
- ૭ ઘણાં રાજસ્થાનોમાં અત્યાચારોને
...લેખવી શકાય. (પાશવી)
- ૮ બાવીસ વંચાય છે. (રર)
- ૯ કહે છે કે અગાઉ કાશીએ...
મુકાવી સ્વર્ગમાં જવાનો મહિમા
હતો. (કરવત)
- ૧૦ કાઈ પણ ધંધો કરવામાં...નથી. (નાનમ)
- ૧૨ સખળ...ની સામે ખોટા દાવ ટકી
શકતા નથી. (બાજી, કાજી)²
- ૧૪...સામે થતો ઘણો પોકાર ગેરરસ્તે
દોરવનારો છે. (નકાખોરી)
- ૧૫ મોટા થાળ. (તાટ)
- *૧૭ લગ્નજીવનને ખેરવીખેર કરવામાં
ફટલીક વખત સાવ કુદ્ર...કારણભુત
બને છે. (તકરાર, તકસીર)

- ૧૯ ફૂંક સામે પણ તે ટકી શકતું
નથી. (ફૂંડ, ફલ)
- ૨૧ લશ્કરી બરાકોમાં પથારીઓની
....પણ ખૂબ વ્યવસ્થાપૂર્વક
ગોઠવાય છે. (પંગત, પાંગત)³
- ૨૨ની પીડાથી ઘણા માણસોને
તાવ આવી જાય છે.
(કાપ, કાન, કામ, કાખ, કાયા)
- ૨૩ ફટલીક સ્ત્રીઓ...નાં મોઢમાં
તણાઈ ઘણો સમય વેડફે છે.
(સાહેબી, સાહેલી)
- ૨૪ ફટલીકવાર વિના કારણનો...લાંબા
ઝંઘડાનાં મૂળ નાખે છે.
(તમાશો, તમાચો)⁴
- ૨૮ મે હજીગમાં ભટકતું માનવપ્રાણી. (નર)
- ૨૯ ...કયું તેજ લેખે લાગે છે. (કાજ, આજ)
- *૩૨ “આ વિશ્વ માયા છે તેથી માનવી
પણ માયા છે ને તેને કારણે તેનાં
કૃત્યો પણ માયા છે તેથી ગુરૂજી !
પાપ પુણ્ય પણ માયા છે એ
ખરું કે ?” એવો પ્રશ્ન કાઈ
મુમુક્ષુ જ્ઞાનજાની પંડિતને પૂછે તો
તેનો જવાબ જલ્દી...માં મળતો
નથી. (ના, હા)

શબ્દવ્યૂહ નં. ૩૨

{ શરૂ તા. ૧૦-૧૨-૩૯
બંધ તા. ૫-૧-૪૦

ચાવીઓ આડી

- ૧ આઝાદીની લડત માટે...આદરવો
પડશે કે કેમ એ પ્રશ્ન સર્વનાં
દીલમાં ઘોળાઈ રહ્યો છે. (સવિનયભંગ)
- ૫ 'જન્મભૂમિ' તરફથી નવા પ્રગટ
થતા આ સાપ્તાહિકમાં પણ આ
હરીફાઈ પ્રસિદ્ધ થાય છે. (પ્રવાસી)
- ૭ નિર્માણ અને દ્રઢ....અન્યમાં સન્માન
પેદા કરે છે. (મતિ, યતિ)^૧
- ૮ તેનો વેગ પવન જેવો ગળાય છે. (મન)
- ૯ વીખરાએલાં "તમાસખીન" (માખીનસત)
- ૧૨ 'ચીત'ની સાથે વપરાય છે. (વાત)
- ૧૩ દેહની અંતે...થાય છે. (રાખ, ખાખ)
- ૧૪ દરબાર ભરાય છે ત્યારે સાધારણ
રીતે....ની ગોઠવણ હોય છે.
(ગાન, ગાડી, ગાદી)
- ૧૬ ...હોય તો ગાણું સામાન્ય
શ્રોતાઓને પણ ગમે છે.
(ચલતી, ચલણ, ચલમ, ચલન)
- ૧૮ તેનાં તેજમાં ઘણાં અંગ્રમ જાય છે.
(દાર, વીર)^૨
- ૧૯ પુત્ર. (નખીરો)
- ૨૦ જે કાર્યને તે વળગી રહે છે તેનાથી
તેને અળગો રાખવાનું કાર્ય ખૂબ
મુશ્કેલ હોય છે. (શોધક, શોષક, શોચક)
- ૨૨ ઊભી ૨૨ પ્રમાણે.
- ૨૩ જે ગામ પર એનો પંજો પડે
છે તે ગામમાં સર્વત્ર કરુણ દૃષ્યો
નજરે પડે છે. (મરકી, મરડો, મરણ)
- ૨૫ ઘણા માણસો એની અંખના કરે છે.
(સંતતિ, સંસ્કૃતિ)
- ૨૭ આપણા સમાજમાં ક્યાં ઓછાં છે?
(કળેડાં)
- *૨૮ ...રહેવાનું સાધારણ રીતે કાઠકને
જ ગમે છે. (પરવશ, પરદેશ)
- ૩૦ અદાલતમાં તેને જવાનો પ્રસંગ
ઘણે ભાગે આવે છે ખરો. (હકદાર, શકદાર)^૩
- ૩૧ કેટલાક માણસો પોતાના હેતુની
સિદ્ધિ થી જ કરે છે. (કળ, બળ)^૪
- ૩૨ મધુરી...ખેલવાના પૈસા પડતા નથી.
(વાણી, વાચા)

ચાવીઓ ઊભી

- ૧ ...ની ધાક ગુન્હેગારોને કાબૂમાં
રાખે છે. (સજા, સત્તા)
- ૨ સ્નેહ ભરેલાં...પ્રિય લાગે છે.
(નમન, નયન)^૧
- ૩ સંન્યાસી. (યતિ)
- ૪ ગામડાઓમાં તે વધારે પ્રમાણમાં
દૃષ્ટિગોચર થાય છે. (ગરીબી, ગરબી)
- ૫ દીર્ઘ...ને અંતે માનવી
લોથપોથ બને છે. (પ્રવાસ, પ્રયાસ)
- ૬ નીસરણી. (સીડી)
- ૮ દુનિયા...છે એમ કહેવાય છે. (મતલબી)
- ૯ ઘી દૂધ...આજ વિરલ બન્યા છે. (માખણ)
- ૧૦ સીનેમા જગતમાં...નું મહત્વ વધુ
છે. (નટી, નટ)
- ૧૧ ...હરહંમેશ ઘણા ખેડૂતોનું લોહી
ચૂસે છે. (તગાદો, તગાવી)^૨
- ૧૨ સારું....ઉદાત્ત ભાવનાઓ પ્રેરે છે. (વાચન)
- ૧૫ આંહી એ ભૂલની જોગવાઈ રાખી નથી.

- ૧૭ આંહી પણ ઉપર મુજબ છે.
 *૨૦ ઘણા માણસો...ને ખાતર ઘણું
 ખર્ચ કરી નાંખે છે.
 (શોભા, શોખ, શોધ, શોક)
 ૨૧ '...ને ગુસ્સા ખેત.' (કમળોર)
 *૨૨ નાણુનો અભાવ હોય ત્યારે કનિ-
 યાખેર પત્નીની આભૂષણની
 માંગણીનો તત્કાલ ઉત્તર....હોતો
 નથી. (ના, હા)

- ૨૪ અક્ષરો આપેલા છે.
 *૨૫ પ્રેયસી વિષેનો આકસ્મિક...
 માનવીને વ્યાકૂળ કરી મૂકે છે.
 (સંદેહ, સંદેશ)^૩
 ૨૬ 'પગપાળા' અર્થવાળા શબ્દના
 વિખરાયલા અક્ષરો. (તિપ્પણ)
 ૨૯ ...વાળા ઘરમાં રહેવાની કોઈ
 હીંમત કરતું નથી. (શક, શબ્દ)^૪

શબ્દવ્યૂહ નં. ૩૩

{ શરૂ તા. ૧૪-૧-૪૦
 { બંધ તા. ૧૬-૨-૪૦

ચાવીઓ આડી

- ૧ ...ની તમન્ના કોને નથી હોતી ?
 (આઝાદી)
 ૩ હવે પછીથી હરિકાષ્ઠમાં ...
 પાવતીની યોજના બંધ થઈ છે. (પુસ્તક)
 ૬ ઊભી છટ્ટી ચાવી નક્કી કરો તે
 મુજબ આંહી 'વ' કે 'યા' મૂકશો.
 ૭ એની ગતિ ચપળ અને વેગવાન
 હોય છે. (વાયરો, વાયકા, વાયદો)
 ૮ દરેક ગુમાસ્તાને ... ની રજા તો
 મળવી જ જોઈએ. (રવિવાર)
 ૯ ઊભી ખીજ પ્રમાણે.
 *૧૧ ... ને ખાતર સર્વસ્વ ગુમાવનારા
 માણસો પણ હોય છે.
 (જક, નાક, ટેક, નેક)
 ૧૨ આંહી બે ભૂલ નહિ પડે.
 *૧૪ આજની સમાજરચનામાં ...
 પ્રાપ્ત કરવાનું કામ દરેક માટે
 સહેલું નથી. (સમાનતા, સફળતા)^૧

- *૧૯ કરણ ... દયાવંત માનવીના
 દીલને હલાવે છે. (યાચના, યાતના)^૨
 *૨૧ લાકડી. (લાઠી, કાઠી)^૩
 ૨૨ નો પ્રકાર ને આકાર મૂળ
 વસ્તુ પર આધાર રાખે છે.
 (છાપ, છાતી, છાયા)
 ૨૩ એનું અસ્તિત્વ મોત સમીપ આવે
 ત્યારે તો સ્વીકારાય છે. (ધ્વિર)
 *૨૫ હિંદુસ્તાનમાં કેટલોય પ્રદેશ ...
 વાળો છે. (ખાર, ખાણ)^૪
 ૨૬ ... વિચારો રૂઢિચુસ્ત લોકો
 જલદી સ્વીકારતા નથી. (નવા)
 *૨૭ જીવલેણ રોગથી દરેક માણસને
 પડે છે. (ડરણું, મરણું)^૫
 *૨૮ એની નિર્મળતા એનાં મૂલ્ય
 નક્કી કરે છે. (નીમ, નીતિ, નીર)
 ૩૦ ... દેહવાળા યુવાનો ક્યાં છે ? (બળવાન)
 *૩૧ ... ની અતિશયતા જેનામાં હેમ
 એવો માનવી અન્ય માનવીઓથી
 જુદો તરી આવે છે. (અજ્ઞાન, વિજ્ઞાન)

ચાવીઓ ઊભી

- *૧ એની પ્રાપ્તિ માટે દરેક જીવનભર
પ્રયત્ન કરે છે. (આત્માદી, આઝાદી)
- ૨ મહાપુરુષનું જીવન માનવીની
જીવન નૌકાની....રૂપ મનાય છે.
(દીવાદાંડી)
- ૩ આંહી એ ભૂલ નહિ પડે.
- ૪ આનાથી જીવન વ્યવહાર ચલાવનાર
કવચિત જ આર્થિક મુશ્કેલીમાં
આવે છે. (કરકસર)
- ૫ ...નો વધુ પડતો ઉપયોગ ઊલટી
હાનિ કરે છે. (ઠવા)
- *૬ ચંચળ અને મનસ્વી નારીનો
સાચો પ્રેમ તેના....પ્રત્યે હોય છે
કે નહિ તે શંકાયુક્ત સવાલ છે.
(યાર, વર)
- ૧૦ વીફરે ત્યારે ભારે પડે છે.
(વામા, વાઘ, વાણી, વાયા, વાત)
- ૧૩ આવો સ્નેહ શા કામનો ? (માયાવી)

- *૧૫ આપણાં ગામડાંનાં ... ધૂળથી
ભરેલાં હોય છે. (માળિયા, ફળિયા)^૧
- ૧૬ કુટુંબને...આજે બહુ ઓછા
જોવા મળે છે. (તારનાર)
- *૧૭ ...થી ભરેલા માણસ સાથે
કામ પાડવાનું આપણને રૂચતું
નથી. (હઠીલાઈ, હલકાઈ)^૩
- ૧૮ ...ની સતત આરાધના કરનાર
નરેન્દ્રો ઓછા નથી.
(મહિલા, મહિષી, મહિમા)
- *૨૦ ચોમાસામાં ભેંસોને...મળ પડે છે.
(ચરવાની, તરવાની)^૨
- *૨૨ એનો પણ ઉપયોગ હોય છે.
(છાર, છાણ)^૪
- *૨૪ વધુ પડતું...થી કેટલીક વખત
નુકશાન થાય છે. (રડવા, રમવા)^૫
- ૨૫ કેટલાક લોકો "...પીવું ને ખેલવું."
જ જીવનસૂત્ર માને છે. (ખાવું)
- ૨૮ સેનાપતિની....ઉથાપવા યોગ્ય
નથી. (આજ્ઞા)

શબ્દવ્યૂહ નં. ૩૪

{ શરૂ તા. ૨૫-૨-૪૦
ખંધ તા. ૨૧-૩-૪૦

ચાવીઓ આડી

- ૧ હિંદુસ્તાન માત્ર...નો હકક માગે છે.
(આત્મનિર્ણય)
- ૪ આ "ફેરફાર"માં ફેરફાર થઈ ગયો છે.
(રફેરફે)
- ૭ બંધન અને મોક્ષનું કારણ માનવીનું
...છે. (મન)
- ૯ અસાધારણ અને અનુપમ...ધણીની
પ્રશંસા મેળવે છે. (હામ, ધામ, કામ)^૧
- ૧૧ "...વિના નર પશુ સમાન." (વશુ)
- ૧૩ નિર્દોષ મશ્કરીની... ચલાવવી ન
જોઈએ. (રીસ)
- ૧૪ ...મટતાં વૈદ્ય વેરી બને છે. (ફરફ)
- ૧૫ વિધિનાં...હોય તેમ થાય છે એમ
માનનારાં ધણાં છે. (લખત)
- ૧૭ ...પુત્રને કારણે ધણાં અદાલતી
ઝંખડા ઊભા થાય છે. (દત્તક, દરેક, દશેક)

- *૧૮ કેટલાંક માણસોને જ્યાં ત્યાં વગર
પૂછ્યે...કરવાની ટેવ હોય છે.
(લવાદી, લવારી)
- ૨૦ કેટલાક સાહિત્યકારોને...દ્વારા
ઉત્પન્ન થતી ચક્રમક વિના મઝા
પડતી નથી. (કલમ, કલહ)
- ૨૧ અસાધારણ ..થી માણસ ધારા-
શાયી બને છે. (ભાર)
- ૨૨ નારીના...થી જેનું હૃદય ધવાયું
હોય છે તેનું ચિત્ત અસ્થિર બને
છે. (નેહ, રનેહ, દેહ, જેહ)

- ૨૪ અન્યની...ની અસર આપણા પર
થતી હોય તો જ આપણે તેની
નોંધ લઈએ છીએ. (સરસાધ)
- ૨૬ આંખની....જેની લાલ હોય છે
તેવો માનવી બીજાને ડારે છે. (ટસર)
- ૨૮ બિપણ આપત્તિ સામે પણ
સિદ્ધાંતવાળો પુરુષ...થી દૂર
રહે છે. (ડગવા, ડરવા)
- ૨૯ ઉંઘેથી 'ખોટકાર્મ' વાંચો. (ધકાટખો)
- *૩૧ વિયોગી પ્રેમીઓની...કદી પૂર્ણ
થતી નથી. (તરસ, તલાશ)
- ૩૨ વિશુદ્ધ....નાં મુદ્દ સામાન્ય રીતે
ગયા આંકવામાં આવે છે.
(લોહી, લોહ, લોય, લોહ)

ચાવીઓ ઊભી

- ૧ માણસના.....પરથી તેનું મન
ફેરવું છે તે કદી આપનારાં પણ
હોય છે. (આકાર, આભાર)
- ૨ ભલૂકતી અગ્નિજ્વાળાઓ...ભાગ્યે
જ હોય છે.
(નિરાહાર, નિરાકાર, નિરાધાર)^૧
- ૩ કાર્મ તેના પાશમાંથી છૂટ્યો
જાયો નથી. (યમ)
- ૫ જીવનનિર્વાહ માટે કેટલાકોને....નો
આશ્રય પણ લેવો પડે છે. (ફેસ, ફેરી)
- ૬ ગંદુ ન હોય એવું.....સામાન્ય
રીતે ગમી જાય છે. (ફારસ)
- ૮ સાહિત્યમાં.....નું સ્થાન વિશિષ્ટ
છે. (નવલકથા)
- ૧૦ અણીને સમયે મળતી.....ની
કિંમત અનેક ગણી હોય છે. (મદદ)
- ૧૨ "...માં સાંભરે સોની અને દુઃખમાં
સાંભરે રામ." (સુખ)

- *૧૪ સામાન્ય રીતે...નો હેતુ પોતાના
પક્ષને લાભ અપાવવાનો હોય છે.
(હલીલ, દલાલ)
- ૧૬ તલ જેટલું. (તલભાર)
- ૧૮...હક્કના અદાલતી કળ્યામાં
કેટલીક વખત મૂળ મિલકતજ
ચવાઈ જાય છે. (વારસા)
- ૨૦ એક વખત...માં સજ્જડ સપડાઈ
ગયાં પછી છૂટવું મુશ્કેલ બને છે.
(કપટ, કપાટ, કટક)
- *૨૬ નિર્જળ અમજીવી વારંવાર....સહન
કરી શકતો નથી. (હડતાલો, હડસેલો)
- ૨૪ સાધારણ માણસ લગ્નપ્રસંગે
અસાધારણ દેખાવ કરે તો તેની
...ગણાય છે. (સવાઈ)
- ૨૫આદમીથી સાવચેત રહેવું. (ધર્ષાખોર)
- ૨૭ મોટા શહેરોનો...સાધારણ રીતે
ગ્રામ્ય પ્રદેશમાં હોય તેના કરતાં
વધારે સફાઈદાર હોય છે.
(રહીશ, રવેશ)
- ૩૦ ...નો ભરોસો સમજી માણસો
કરતા નથી. (કાલ, કાળ, કામ, કાયા)

શબ્દવ્યૂહ નં. ૩૫

{ શરૂ તા. ૨૧-૪-૪૦
ખંધ તા. ૧૭-૫-૪૦

ચાવીઓ આદી

- ૧ આ વર્ષના મહાસભાના કાર્યધાર.
(અબુલકલામ આઝાદ)
- ૭ પ્રતિબંધ.
(અવરોધ)
- *૮ એનામાં દીનપણ હોય તો એનું
કાર્ય વધુ દીપી ઊઠે છે.
(દાતા, દાસ)^૧
- ૯ નિષ્ફળ જવા છતાં શ્રેષ્ઠ પુરુષો
સમક્ષ...રજૂ કરવામાં નાનપ
નથી
(માગણી)
- ૧૧ શાંત પાડવું તે.
(શમન)
- ૧૩ ઊભી ૭ નક્કી થાય તે મુજબ
આંહી 'લરગ' કે 'વરગ' વાંચજો.
(રક્ષિતતણુ)
- ૧૫ આ 'તરતણુદ્ધિ' ગૂંચવાઈ ગઈ છે.
(રક્ષિતતણુ)
- *૧૮ ...વાળી વસ્તુઓ સામાન્ય રીતે
માણસો ખરીદતાં નથી.
(લેગ, લેજ, લેજ, લેદ)
- ૧૯ એની આકસ્મિક ઝડપી ક્રિયા તેનો
ભાગ બનનારને મૂંઝવી દે છે.
(બાજ, બાથ)^૨
- ૨૧ થોડા સમૂહમાં અતિશય...માણસ
અન્યનું લક્ષ્ય બેંચે છે.
(બંકો, વાંકો, દૂંકો)
- ૨૩ પ્રતિસ્પર્ધિના... ને કિનાબેર
માણસ સહન કરી શકતો નથી.
(હીર, માર)^૩
- ૨૫ કાપડનો આવો કટકા સામાન્ય
રીતે કશા ઉપયોગમાં આવતો
નથી.
(જરીક, બારીક)^૪
- ૨૭ ખૂબ...વાળો માણસ કેટલાકોની
નજરમાં હીણો લાગે છે.
(નરમાશ, નવરાશ)
- ૨૮ ઊંધો 'માળી.'
(ળીમા)
- ૩૦ કેટલાક લોકો ખાલી...ને ખાતર
બીજને ખોટું લગાડી બેસે છે.
(ગમત, રમત)
- ૩૧ એની મોહકતા કેટલીક વખત
બનાવટી હોય છે.
(ઓઝ, ઓપ)

ચાવીઓ ઊભી

- *૧ જોવો...માણસને મળ્યો હોય તેને
અનુરૂપ તેણે બનવું જોઈએ.
(અવતાર, અવસર)^૧
- ૨ આવો ધરાદો તેનું સેવન કરનારને
પણ હાનિકર્તા છે.
(બુરો)
- ૩ આ 'ધમાલ' ગોટવાઈ ગઈ છે. (લધમા)
- ૪ માણસના જીવનમાં માત્ર પૈસા જ
નહિ પણ...પણ મહત્વનો ભાગ
ભજવે છે.
(લાગણી, લાવણી)
- *૫ અંધપણે ગમે તેવા...ને વશ થનાર
માનવી જીવનમાં સફળતા મેળવી
શકતો નથી.
(આવેશ, આળશ)
- ૬ ...રાજના ભણકારા હવે વાગી
રહ્યા છે.
(દમન, દક્ષ)
- ૭ માનવસ્વભાવની ઝેરીલી બાણી...
દ્વારા પ્રકાશ પામે છે.
(અદાલત, અદાવત)
- ૧૦ કેટલાક વિદ્યાર્થીઓને માત્ર...
માં જ મગ્ન પડે છે.
(ગણિત, ગમત)

- ૧૨ જાહેર કાર્યકરોમાં...હોય છતાં
અંગત સંબંધ સારો રહી શકે છે. (મતભેદ)
- ૧૪ ...ને ખાતર સ્વમાન ગુમાવનારાં
થોડાંક જ નજરે ચડે છે. (ગરજ, ગરથ)^૨
- ૧૬ અવસર. (તક)
- *૧૭ પોતાના વિચારો...છે કે નહિ તેનો
ખ્યાલ નવમતવાદનાં અંધભક્તો
રાખતા નથી. (બુદ્ધિહીન, બુદ્ધિમાન)^૩
- ૧૯ ગામડાનાં લોકો આજે જનર...વિહીન
બની ગયાં છે. (બાજરી)

- ૨૦ આંહિં છેલ્લો અક્ષર 'વ' કે 'ર' હશે.
- ૨૨ મજબૂત અને મોટી હોય તેમ વધુ
ઉપયોગી થઈ પડે છે. (કોથળી, કાદાળી)
- ૨૪ તરંગી અને ભટકતી નારી એક
જ...ને વળગી રહી શકતી નથી. (આશક, આશય)
- ૨૫ એની કિંમત એની નિર્મળતામાં છે.
(જળ, બાળ)^૪
- ૨૬ હેતુ નક્કી કર્યા વિના...ઉપાડવાથી
કોઈ અર્થ સરતો નથી. (કદમ, કલમ)
- ૨૯ કાપડમાં...પ્રમાણે કિંમત આંકવી
જોઈએ. (માલ, માગ)

શબ્દવ્યૂહ નં. ૩૬

{ શરૂ તા. ૨૬-૫-૪૦
{ બંધ તા. ૨૧-૬-૪૦

ચાવીઓ આડી

- ૧ કાઠિયાવાડના ભયંકર...ના બોધ-
પાઠ રાજ્યપ્રજા ન ભૂલે તો તે પણ
સાર્થક લેખાશે. (દુષ્કાળ)
- ૨ યુરોપમાં મંડાયલા...નો અંગ્ગમ
કેવો આવશે તે કોને ખબર છે !
(મહાભારત)
- ૩ આગ્રહથી ઘી પીરસતા યજ્ઞમાનને
વિવેકી મહેમાન 'હવે...થઈ ગયું'
એમ કહે છે. (ખસ, બહુ)
- ૭ અર્થહીન અક્ષરો.
- ૮ નવીન તત્ત્વોથી ભરેલી...દિલ પર
ઊંડી છાપ મૂકી જાય છે.
(કથા, કલા, કળ, કન્યા)
- *૯ અનિશ્ચય લાંબી હોય તો આદિથી
અન્ત સુધી પહોંચવાની ધીરજ
રહેતી નથી. (યાદી, નદી)^૧
- ૧૦ આ 'મદારી' વિખરાઈ ગયો છે. (મરીદા)
- ૧૧ ત્રીજી ઊભી ચાવીનો શબ્દ આડી
અવળો થઈ ગયો છે. (રીજહા)

- ૧૩ રજારીની સ્ત્રી. (રખારણ)
- *૧૬ આધુનિક યુગની મનમોજી કામ-
લાંગીની...કેટલો વખત ટકશે એ
કહેવું મુશ્કેલ છે. (રીઝ, રીસ)^૨
- ૧૮ આંહી એ ભૂલ નહિ પડે.
- ૧૯ આ બીજા ખાનામાં તમને મન
ફાવે તે અક્ષર મૂકજો.
- ૨૦ લડાઈના વખતમાં...ની ભાવના
જોર પકડે છે. (દેશદાઝ)
- ૨૨ આવો માણસ પોતાના અહંત્વને
જાળવી રાખવા મથ્યા કરે છે.
(ખોટો, મોટો)^૩
- ૨૩ ખૂબજ ઝીણવટથી મહેનત કર્યા
છતાં તેના કામમાં ભૂલ રહેવા
સંભવ ખરો. (જરિક, હરિક)^૪
- ૨૫ દેશની ઊંચા પ્રકારની...દેશને
અવશ્ય લાભદાયી નીવડે છે. (સેવા, સેના)^૫
- ૨૮ ઊભી ૨૮ પ્રમાણે.

૨૯ નિર્દય...થી આઘાત પામેલી હિન્દુ
નારી મનમાં સમસમી બેસી
રહે છે. (છેહ, છેડ)

*૩૦ પ્રાચીન સમયમાં સંસ્કૃત ભાષાની
સંપૂર્ણ ખીલવટ...માં પ્રતિબિંબિત
થતી હતી. (કાવ્ય, કાશી, કાર્ય)

ચાવીઓ ઊભી

*૧...થી અગ્નણ માણસ ધંધામાં
ફનેહ પામી શકતો નથી.

(દુનિયાદારી, દુકાનદારી)^૧

૩ શાળામાં દરરોજ પુરાય છે. (હાજરી)

૪ છંદગીભરતી બનનાર
વ્યક્તિનાં દર્શન પણ હિન્દુ
સમાજમાં લગ્ન પહેલાં થતાં
નથી ! (ભાગીદાર)

૫ ફેટલાક માણસો સ્વભાવથી જ
... ને શોધતા રહે છે.

(તકશર, તકસીર, તકદીર)

૧૦ એનો ઉચ્ચાર માત્ર જ એની
મહત્તાનો ખ્યાલ આપે છે.

(મહાલય, મહાકાય, મહાશય)

૧૨ ... આવી પડે છે ત્યારે
ઉજાછળાપાતું આપમેળે અંકુશમાં
આવી જાય છે. (જવાબદારી)

૧૪ કટોકટીની પળે આવો માણસ
ખૂબ કામ લાગે છે. (ખાહોશ, ખાલિશ)

૧૫ આ 'ઝરણુ' ઊંધું વહે છે. (ઝરઝ)

*૧૭ ઝડપ અથવા વેગ. (ઝપાટો, સપાટો)^૨

૨૦ ... નો ડોળ કરીને પોતાનો
સ્વાર્થ સાધનારા માણસો પણ
જડી આવે છે. (દેશસેવા, દેવસેવા)

૨૧ આધુનિક યુગમાં ઘણા ભણેલા
માણસો પણ ... ના
મોહપાશમાંથી મુક્ત નથી રહી
શકતા. (દાર, દાખ, દાઝ, દામ)

૨૨ કિંમતી હોય તો તે સારી ખેંદ
સાચવતું પડે છે. (ખેળિયું, મેળિયું)^૩

૨૩ પાક ઉગાડવા માટે એ
અનિવાર્ય છે. (જળ, હળ)^૪

૨૪ દરેક વનસ્પતિ ઋતુ પ્રમાણે...
(ફળે છે, ફેરે છે)

૨૬ એની પ્રતિષ્ઠા શાળા સમાજમાં
હોતી નથી. (વાયકા, નાયકા)^૫

૨૭ આવો પુરુષ જલદીથી ખીજ
સાથે ભળતો નથી. (માની, જાની, દાની)

૨૮ ગરીબ માણસો આવા પ્રવાહીથી
વંચિત રહે છે. (ધી, ચા)

શબ્દરચના સર્વસંગ્રહ

વિભાગ ત્રીજો

અંકપાશ ગણિત

(૩૨, ૧૬, ૮ અને ૪ પ્રવેશપત્રો
ભરી બધા ખરા, એક ભૂલ, બે
ભૂલ કે ચાર ભૂલમાં ફેમ અવાય
તેનું ક્રાહાઓ સાથેનું ગણિત)

૨૮ ગરીબ માણસો આવા પ્રવાહીથી વંચિત રહે છે.

અંકપાશ ગણિત

શબ્દવ્યૂહની રચનામાં સામાન્ય રીતે ચાળીસેક ચાવીઓ આપવામાં આવે છે. આ બધા માંથી વીસેક ચાવીઓ એવી હોય છે કે તેના ઉકેલ માટે એક જ શબ્દ બંધબેસતો નીકળે છે, અને બાકીની ચાવીઓની રચના એવી હોય છે કે તે દરેક ચાવીને એક કરતાં વધુ શબ્દો બંધબેસતા થાય છે. આ ચાવીઓમાં ફેટલીક ચાવીઓ એકબીજા સાથે સંકળાયેલી હોય છે જેને જોડકાં કહેવામાં આવે છે. આમ દરેક વ્યૂહમાં ૧૫ થી ૨૦ ભૂલોની જોગવાઈ કરવામાં આવેલી હોય છે.

સામાન્ય રીતે એક હરીફ ત્રણથી છ પ્રવેશપત્રો ભરે છે. ફેટલાક હરીફો સોળ પ્રવેશપત્રો ભરે છે પણ બહુ મોટી સંખ્યામાં પ્રવેશપત્રો ભરનારાઓની સંખ્યા ઘણી જ અલ્પ હોય છે. દરેક હરીફની ઇચ્છા સાચા ઉકેલમાં આવવાની હોય છે અને આથી આ પંદરેક ભૂલોવાળી ચાવીઓના શબ્દો જુદા જુદા પ્રવેશપત્રોમાં જુદી જુદી રીતે ભરે છે. આ રીતે દરેક ચાવીના વિકલ્પ શબ્દો જે ગણિતની પદ્ધતિએ ભરવામાં આવે તો ૧૭ વિકલ્પ ચાવીઓ માટે ૧૩૧૦૦૨ પ્રવેશપત્રો ભરવાની આવશ્યકતા રહે છે. આ ચાવીઓમાં ફેટલીક વિકલ્પ ચાવીઓને બે કરતાં વધુ શબ્દો બંધબેસતા હોય એમ આપણને લાગે છે ત્યારે આ સંખ્યા ઘણી જ મોટી થાય છે, પણ તેવી રીતે ભરવાથી હરીફને આર્થિક રીતે લાભ થઈ શકે નહિ.

હવે ચાવીઓની રચના એવી હોય છે કે ચાવીનું ખરાખર મનન કરવામાં આવે તો તેને લાગુ પડતો એક જ શબ્દ કે જં સાચા ઉકેલમાં હોય છે તે જડી આવે છે, ને તેથી ફેટલાક હરીફો એક જ પ્રવેશપત્ર મોકલી તદ્દન ખરામાં આવતાં જોવામાં આવે છે, પરંતુ દરેકની બુદ્ધિ અને સમજણ સરખા હોતાં નથી. વળી શબ્દવ્યૂહનું જ્ઞાન તેમજ તેની આંટીઘૂંટી દરેકના જાણવામાં આવી શકતી નથી અને આથી ઘણી વખત હરીફને પોતાને યોગ્ય લાગતાં એકજ ચાવીના બે શબ્દો જુદાજુદા પ્રવેશપત્રોમાં ભરતાં જોવામાં આવે છે. વળી ઘણા હરીફો દરેક પ્રવેશપત્રોમાં દરેક ચાવીના જુદા જુદા શબ્દો પણ ભરતા હોય છે.

(૨)

ઉપર મુજબ જુદાજુદા પ્રવેશપત્રો જુદાજુદા શબ્દોથી ભરવામાં આવે છે, પણ તેમાં ઘણા ગણિતની કાઈ વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરતાં નથી. ઘણા હરીફો સત્તર ચાવી-

શબ્દવ્યૂહ નં. ૩૬નો સાચો ઉકેલ

આડી :- ૧ દુષ્કાળ, ૨ મહાભારત, ૬ ખસ, ૭ જગી, ૮ કથા, ૯ ચાદી, ૧૦ મરીદા, ૧૧ રીજલા, ૧૩ રળારણ, ૧૬ રીઝ, ૧૮ વાલ, ૨૦ દેશદાઝ, ૨૨ ખોટો, ૨૩ જરીફ, ૨૫ સેવા, ૨૬ છેલ્લ, ૩૦ કાવ્ય.

ઊભી :- ૧ દુનિયાદારી, ૩ હાજરી, ૪ ભાગીદાર, ૫ તકરાર, ૧૦ મહાલય, ૧૨ જવાબદારી, ૧૪ બાહોશ, ૧૬ ભુરજ, ૧૭ ઝપાટો, ૨૦ દેશસેવા, ૨૧ દાડ, ૨૨ ખોળિયું, ૨૩ જળ, ૨૪ ફળે છે, ૨૬ વાયકા, ૨૭ માની, ૨૮ ધી.

માંથી આઠ કે નવ વિકલ્પ ચાવી સિવાયના શબ્દો પસંદ કરી પોતે બાકીના શબ્દો એક જ સરખા બધા પ્રવેશપત્રોમાં ભરે છે અને આઠ કે નવ વિકલ્પ ચાવીના શબ્દો જુદી જુદી રીતે ભરે છે. આમ યોગ્ય રીતે શબ્દો ભરવા માટે એક વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિ શોધવામાં આવી છે. એનો પાયો ગણિત છે. અંગ્રેજીમાં તેને Permutation and combination કહે છે.

ગુજરાતી ભાષામાં તેને ‘અંકપાશ ગણિત’ કહી શકાય.

(૩)

ઉપર જે પદ્ધતિનો નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો છે તે પદ્ધતિ મુજબ પ્રવેશપત્રો ભરવાથી ઓછી સંખ્યાના પ્રવેશપત્રોમાં વધુમાં વધુ ચાવીઓના વિકલ્પ શબ્દો ગોઠવી શકાય છે તે તે પણ એવી રીતે કે એ પદ્ધતિની જે એણી મુજબ તે શબ્દો ગોઠવ્યા હોય તે એણી મુજબ બધા ખરામાં, એક ભૂલમાં, બે ભૂલમાં, ત્રણ કે ચાર ભૂલમાં તે પ્રવેશપત્ર આવે જ. આ પદ્ધતિને અનુસરતાં પહેલાં કેટલીક આખતો લક્ષમાં લેવી જોઈએ. શરૂઆતથી ચાવીઓના શબ્દો શબ્દકોષમાંથી શોધી કાઢ્યા બાદ ચાવીઓના બે વર્ગો નીચે પ્રમાણે પાડવા જોઈએ.

(૧) એકજ શબ્દ બંધ બેસતો હોય તેવી—તદ્દન નિશ્ચિત—ચાવીઓ.

(૨) આ વિકલ્પ ચાવીઓમાંથી દરેક પોતે પસંદ કરેલી અમુક ચાવીઓની એક જ શબ્દની પસંદગીની ચાવીઓ.

બ ગણિતની પદ્ધતિ મુજબ અંકપાશ કરવાની ચાવીઓ.

ઉપરના વર્ગીકરણથી એટલું સ્પષ્ટ થશે કે સૌથી પહેલાં જે ચાવીઓને એક જ શબ્દ બંધ બેસી શકતો હોય તે ચાવીઓના શબ્દો બધા પ્રવેશપત્રોમાં એક સરખા જ રાખવા પડે છે. પછી જે જે ચાવીઓને એક કરતાં વધુ શબ્દો બંધ બેસતા માલુમ પડતાં હોય તેમાંથી દરેક ચાવીને બે જ શબ્દો બંધબેસતા હોય તે પસંદ કરવા જોઈએ. કાંઈપણ એકજ ચાવીને બેથી વધુ શબ્દો બંધબેસતા હોય તો પણ તેમાંથી પસંદગી કરી બેજ શબ્દો રાખવા જોઈએ અને આ રીતે તે ચાવીઓમાંથી બીજા વિભાગના આ મુજબ જોટલી બને તેટલી ચાવીઓના પસંદગીના શબ્દો નક્કી કરી નાખવા. આ પસંદ કરેલી ચાવીઓનો પસંદગીનો એકજ શબ્દ પહેલા વિભાગની માફક દરેક પ્રવેશપત્રોમાં એક જ સરખો ભરવો જોઈએ.

આ રીતે કરતાં અમુક ચાવીઓ માટે અનિશ્ચિતતા રહેશે અને આ ચાવીઓના શબ્દો અંકપાશ કરવાના રહેશે. અંકપાશ કરવામાં ભૂલોનું પ્રમાણ અને પ્રવેશપત્રોની સંખ્યા મુકરર કરવી જોઈએ. જોટલા પ્રવેશપત્રો ભરવા હોય તે પ્રવેશપત્રોમાં અંકપાશ કરવાની ચાવીઓ પદ્ધતિ મુજબ ભરતાં અમુક જ ભૂલો આવશે. આ વસ્તુ દરેક કોઈ ઉપર જણાવવામાં આવી છે.

જે બીજા વર્ગમાં આ વિભાગની પસંદગીની ચાવીઓ બધી જ ખરી પડે તો અંકપાશ કરેલી ચાવીઓની ભૂલોનું પ્રમાણ કોઈ ઉપર જણાવ્યું છે તેટલું જ આવશે, પણ ઘણી વખત બીજા વર્ગના આ વિભાગની ચાવીઓમાં એકાદ બે ભૂલ પડે છે એટલે અંકપાશના કોઈનો ઉપયોગ કરવામાં બે ભૂલથી વધુ ભૂલના કોઈનો ઉપયોગ કરવો આર્થિક રીતે હિતાવહ નથી.

(૪)

ઉપર જણાવ્યા મુજબ વ્યૂહ નં. ૩૬ની ચાવીઓ વિભાગ પાડી નીચે જણાવવામાં આવી છે.

વર્ગ પહેલો : નિશ્ચિત ચાવીઓ

	આડી ચાવીઓ	ઊભી ચાવીઓ
૧ દુકાળ	૧૩ રખારણુ	૩ હાજરી
૨ મહાભારત	૧૮ ભૂલ નથી	૪ ભાગીદાર
૭ જગી	૧૯ ભૂલ નથી	૧૨ જવાબદારી
૧૦ મરીદા	૨૦ દેશદાઝ	૧૫ જુરમ
૧૧ રીજહા	૨૮ ઊભી પ્રમાણે	

વર્ગ બીજો : વિકલ્પ ચાવીઓ

દ્વીઅર્થી અથવા અનેકાર્થી ચાવીઓ

આડી ચાવીઓ	ઊભી ચાવીઓ
૬ ખસ, ખડુ	૫ તકદીર, તકરાર, તકરીર
૮ કળ, કઠી, કથા, કલા	૧૦ મહાકાય, મહાલય, મહાશય
૨૯ છેડ, છેદ	૧૪ બાલિશ, બાહોશ
૩૦ કાવ્ય, કાશી	૨૦ દેવસેવા, દેશસેવા
	૨૧ દામ, દારૂ, દાખ
	૨૪ ફરે છે, ફળે છે
	૨૭ દાની, જાની, માની
	૨૮ ઘી, ચા

જોડકામાં સંબંધિત ચાવીઓ (જોડકાં)

આડી ૯ {	નદી, યાદી	આડી ૨૩ {	જરિક, હરીક
ઊભી ૧ {	દુકાનદારી, દુનિયાદારી	ઊભી ૨૩ {	જળ, હળ
આડી ૧૬ {	રીઝ, રીસ	આડી ૨૫ {	સેના, સેવા
ઊભી ૧૭ {	ઝપાટો, સપાટો	ઊભી ૨૬ {	નાયકા, વાયકા
આડી ૨૨ {	ખોટો, મોટો		
ઊભી ૨૨ {	ખોળિયું, મોળિયું		

ઉપરની વિકલ્પ ચાવીઓમાં આઠ કે નવ ચાવી રાખી બાકીની ચાવીઓનું મનન કરીને તેની પસંદગીનો એક જ શબ્દ નક્કી કરવો જોઈએ, અને આ નક્કી કરેલો શબ્દ નિશ્ચિત ચાવીની માફક દરેક પ્રવેશપત્રમાં એક જ સરખો ભરવો જોઈએ. આમાં ખાસ ધ્યાન એ રાખવાનું છે કે બંને તેટલી ઓછી ચાવીઓ અંકપાશ માટે રાખવી જેથી વધુ પ્રવેશપત્રો ન ભરવા પડે યા વધુ ભૂલો ન પડવા પામે. વિકલ્પ ચાવીઓ થોડી રહેવાના કારણે થોડાં પ્રવેશપત્રોમાં તેને સારી રીતે અંકપાશ કરી શકાય.

ફટલાક દરીફા પ્રવેશપત્રોમાં બે સેટ (સમૂહ) તૈયાર કરે છે. એક સમૂહમાં અમુક સાત કે આઠ વિકલ્પ શબ્દોને નક્કી કરીને એક સરખાં બધા પ્રવેશપત્રોમાં ભરી બાકીની ચાવીઓ અંકપાશ કરે છે અને બીજા સમૂહમાં બીજા વિકલ્પ ચાવીઓ નક્કી કરી બાકીની ચાવીઓ અંકપાશ કરે છે. આમ વધુ પ્રમાણમાં શબ્દો અંકપાશ કરી શકાય છે.

આ રીતે નીચેના મુદ્દાઓ ધ્યાનમાં રાખવા જોવા છે.

(૧) દરેક ચાવીને લાગુ પડતાં શબ્દોનું વર્ગીકરણ કરવું.

(૨) તે પછી વિકલ્પ ચાવીઓમાંથી અમુક ચાવીઓના શબ્દો નક્કી કરી નાખવા.

(૩) બાકીનાં અંકપાશ મુજબ ગોઠવવાં.

અંકપાશ કરવા માટે નીચેના મુદ્દાઓ ધ્યાનમાં રાખવા.

(અ) અંકપાશ મુજબ ગોઠવવામાં વિકલ્પ ચાવીઓની સંખ્યા.

(બ) ભરવાનાં પ્રવેશપત્રોની સંખ્યા.

(ક) બધા ખરા, એક, બે, ત્રણ કે ચાર ભૂલમાં આવવાનો નિર્ણય, જે ઉપરના બે મદદ ઉપર ખાસ આધાર રાખે છે.

દાખલા તરીકે નવ વિકલ્પ ચાવીઓને આઠ પ્રવેશપત્રોમાં ભરી દોય અંત જે પસંદ કરેલી બાકીની નિશ્ચિત ચાવીઓ ખરી પડે તો અંકપાશ મુજબ ભરતાં ત્રણ ભૂલ જ ચાવી શકે. વળી ત્રણ ભૂલનો અર્થ એ નથી કે ત્રણજ ભૂલ આવે પણ તદ્દન ખરામાં, એક, બે અને ત્રણ ભૂલમાં આવવાનો ચાન્સ પણ રહે છે માત્ર ત્રણ ભૂલથી તો વધુ ભૂલો આ નવ ચાવીઓમાં ન જ પડે.

(૫)

ઉપરની સિદ્ધાંતિક ચર્ચા ‘જન્મભૂમિ વ્યૂહ નં. ૩૬’ના શબ્દોને દૃષ્ટાંત રૂપે લઈને વધુ વિસ્તૃત રૂપે નીચે આપી છે.

આડી ચાવી નં. ૬ માં બસ અને બહુ શબ્દોમાંથી પસંદગી કરી શકાતી ન હોય તો દરીફાને એક પ્રવેશપત્રમાં બસ અને બીજા પ્રવેશપત્રમાં બહુ શબ્દ ભરવા પડે છે, જ્યારે બાકીની ચાવીઓ માટે પોતાની પસંદગીના નિશ્ચિત શબ્દો લખે છે. આજ પ્રમાણે ઘણી વખત બે ચાવીઓના શબ્દો પણ નિશ્ચિત ન કરી શકાય એવું પણ બને. બે શબ્દોની પસંદગી ન કરી શકવાના કારણે ભૂલ ન પડતી જેઈએ એમ દરીફા મનમાં ઈચ્છે છે અને આ ઈચ્છા સંતોષવા ખાતર તે ચાર પ્રવેશપત્રો ભરે છે. જેમકે આડી ચાવી નં. ૬ અને ઊભી ચાવી નં. ૨૦ ની પસંદગીમાં અનિશ્ચિતતા છે, તો તે નીચે પ્રમાણે ચાર પ્રવેશપત્રો ભરે છે એ તો સામાન્ય વિદિત વાત છે.

૧ બસ દેવસેવા

૩ બસ દેશસેવા

૨ બહુ દેવસેવા

૪ બહુ દેશસેવા

આ બે શબ્દોની ભૂલ ચાર પ્રવેશપત્રોમાં નથી જ પડતી એ તો સાચા ઉકેલની સાથે સરખાવાથી જોઈ શકાશે.

વળી કોઈ હરીફને આ બે ચાવી ઉપરાંત ત્રીજી ચાવીમાં પણ અનિશ્ચિતતા છે. જેમકે ઊભી ચાવી નં. ૨૮માં ઘી અને આ શબ્દો વચ્ચે પસંદગી નથી કરી શકાતી. આ ત્રણ ચાવીઓ ખોટી પડે તો પણ તેનો ઉકેલ સાચા ઉકેલ સાથે સરખો જ આવે એમ ધ્વજિયા હોય છે અને આ ધ્વજિયા પૂર્ણ કરવા ખાતર તે વધુ પ્રવેશપત્રોનો આશરો લે છે. આમ કરતાં તેને આઠ પ્રવેશપત્રો ભરવા પડે છે. જેમ કે:—

૧	અસ	દેવસેવા	ઘી	૫	અસ	દેવસેવા	ચા
૨	બહુ	દેવસેવા	ઘી	૬	બહુ	દેવસેવા	ચા
૩	અસ	દેશસેવા	ઘી	૭	અસ	દેશસેવા	ચા
૪	બહુ	દેશસેવા	ઘી	૮	બહુ	દેશસેવા	ચા

ઉપર પ્રમાણેના આઠ પ્રવેશપત્રો ભરતાં હરીફનું એક પ્રવેશપત્ર તદ્દન ખરામાં આવે જ છે. હવે જે પોતાની પસંદગીની બાકીની વિકલ્પ ચાવીઓમાં ભૂલો પડે તો તેટલી ભૂલો ઓળખમાં ઓછી પડવાની જ કારણ કે પોતાની પસંદગીનો નિશ્ચિત શબ્દ આઠ પ્રવેશપત્રમાં એક જ સરખો લખેલો છે અને તેથી તે શબ્દની ભૂલ પડવાની જ. જેમકે આડી ચાવી નં. ૨૯ માટે હરીફે નિશ્ચિત પસંદગીનો શબ્દ છેડ નક્કી કર્યો છે અને આ છેડ શબ્દ આઠ પ્રવેશપત્રમાં ભર્યો છે પરંતુ સાચા ઉકેલ જેતાં જણાશે કે સાચા ઉકેલમાં છેડ શબ્દ છે અને આથી છેડ શબ્દની ભૂલ પડવાની જ.

ઉપર પ્રમાણે જેતાં જણાશે કે પસંદગીની નિશ્ચિત ચાવી જે ખોટી પડે તો તે ભૂલ અચાવવા ખાતર કોઈ રસ્તો નથી. હવે એક હરીફને ઊભી ચાવી નં. ૧૦ માટે અને બાકીની ઉપરની ચાવીઓ માટે અનિશ્ચિતતા છે. ઊભી ચાવી નં. ૧૦ માટે ત્રણ યોગ્ય શબ્દો છે : મહાકાય, મહાલય અને મહાશય. આ અનેકાર્થી ચાવી છે અને તેથી તે ત્રણ શબ્દોમાંથી ગમે તે બે શબ્દો વધુ યોગ્ય છે એમ ઉપર જણાવ્યા મુજબ નિશ્ચિત કરવું જોઈએ—મહાકાય, મહાલય અને મહાશયમાંથી ગમે તે બે શબ્દો ચાવી માટે પસંદ કરવા જોઈએ. અહીંયા ધારો કે આપણે મહાકાય અને મહાલય પહેલાં પસંદ કરીએ, અને છેવટ સુધી આપણે આ બે શબ્દોમાંથી પસંદગી ન કરી શકીએ તો તદ્દન સાચા ઉકેલ લાવવા માટે આપણે સોળ પ્રવેશપત્રો નીચે પ્રમાણે ભરવા પડે છે.

૧	અસ	દેવસેવા	ઘી	મહાકાય	૯	અસ	દેવસેવા	ઘી	મહાલય
૨	બહુ	„	„	„	૧૦	બહુ	„	„	„
૩	અસ	દેશસેવા	„	„	૧૧	અસ	દેશસેવા	„	„
૪	બહુ	„	„	„	૧૨	બહુ	„	„	„
૫	અસ	દેવસેવા	ચા	„	૧૩	અસ	દેવસેવા	ચા	„
૬	બહુ	„	„	„	૧૪	બહુ	„	„	„
૭	અસ	દેશસેવા	„	„	૧૫	અસ	દેશસેવા	„	„
૮	બહુ	„	„	„	૧૬	બહુ	„	„	„

ઉપર પ્રમાણે સોળ પ્રવેશપત્રો ભર્યાં હોય તો પણ ચાવી નં. ૧૦ માટે ભૂલ પડવાનો સંભવ રહે કારણકે આપણે મહાશય શબ્દને તદ્દન અયોગ્ય જ ગણ્યો છે, અને જે

ઉકેલમાં મહાશય શબ્દ આવે તો તે શબ્દની ભૂલ પડવાની જ. હવે જે હરીફ આટલી પસંદગી પણ કરી શકતાં નથી તેણે નીચે પ્રમાણે ૨૪ પ્રવેશપત્રો ભરવા જોઈએ, જેથી આ સંશય પણ ટળી શકે.

૧ બસ	દેવસેવા	ઘી	મહાકાય	૧૩ બસ	દેવસેવા	ચા	મહાલય
૨ બહુ	„	„	„	૧૪ બહુ	„	„	„
૩ બસ	દેશસેવા	„	„	૧૫ બસ	દેશસેવા	„	„
૪ બહુ	„	„	„	૧૬ બહુ	„	„	„
૫ બસ	દેવસેવા	ચા	„	૧૭ બસ	દેવસેવા	ઘી	મહાશય
૬ બહુ	„	„	„	૧૮ બહુ	„	„	„
૭ બસ	દેશસેવા	„	„	૧૯ બસ	દેશસેવા	„	„
૮ બહુ	„	„	„	૨૦ સહુ	„	„	„
૯ બસ	દેવસેવા	ઘી	મહાલય	૨૧ બસ	દેવસેવા	ચા	„
૧૦ બહુ	„	„	„	૨૨ બહુ	„	„	„
૧૧ બસ	દેશસેવા	„	„	૨૩ બસ	દેશસેવા	„	„
૧૨ બહુ	„	„	„	૨૪ બહુ	„	„	„

આ ઉપરથી જણાશે કે જે ચાવી માટે ત્રણ યા તેથી વધુ શબ્દો બંધબેસતા હોય તેને માટે પસંદગી કરી જે શબ્દો રાખવા વધુ યોગ્ય છે, જેથી પ્રવેશપત્રોની સંખ્યા ઘણી થાય નહિ. વળી ત્રણ શબ્દોમાંથી જે બંધ બેસતા યોગ્ય શબ્દો શોધવા તે ઘણી જ સહેલી વાત છે.

ઉપર પ્રમાણે વિચારતાં આપણે જોડકાંનો વિચાર કર્યો નથી. વળી હરીફને જોડકાં વિષે ઘણી જ અનિશ્ચિતતા રહે છે અને તે ખોટું પડે તો જે ભૂલો પડતી હોવાથી મૂંઝવણ થાય છે. એથી પોતાના ભરેલા પ્રવેશપત્રોની સંખ્યા ઉપર પ્રમાણે બેવડાવે છે. ધારો કે ઉપર પ્રમાણેની ચાવીઓની અનિશ્ચિતતા ઉપરાંત જોડકાંમાં જોડાયેલી આડી નં. ૯ અને ઊભી નં. ૧ ના શબ્દો પસંદ થઈ શકતા નથી. આ બંને ચાવી સંકળાયેલી હોવાથી ઉપરની રીતમાં સરળતા થાય છે. મહાશય શબ્દને અયોગ્ય ગણીએ તો નીચે પ્રમાણે ૩૨ પ્રવેશપત્રો અને મહાશયને પણ ગણતરીમાં લઈએ તો ૪૮ પ્રવેશપત્રો ભરવા પડે, એ સામાન્ય અનુભવની વાત છે.

૧ બસ	દેવસેવા	ઘી	મહાકાય	નદી-દુકાનદારી	૮ બહુ	દેશસેવા	ચા	મહાકાય	નદી-દુકાનદારી
૨ બહુ	„	„	„	„	૯ બસ	દેવસેવા	ઘી	મહાલય	„
૩ બસ	દેશસેવા	„	„	„	૧૦ બહુ	„	„	„	„
૪ બહુ	„	„	„	„	૧૧ બસ	દેશસેવા	„	„	„
૫ બસ	દેવસેવા	ચા	„	„	૧૨ બહુ	„	„	„	„
૬ બહુ	„	„	„	„	૧૩ બસ	દેવસેવા	ચા	„	„
૭ બસ	દેશસેવા	„	„	„	૧૪ બહુ	„	„	„	„

૧૫ બસ દેશસેવા ઘી મહાકાય યાદી-દુનિયાદારી	૨૪ બહુ દેશસેવા આ મહાકાય યાદી-દુનિયાદારી
૧૬ બહુ " " " " "	૨૫ બસ દેવસેવા ઘી મહાકાય " "
૧૭ બસ દેવસેવા " " " " "	૨૬ બહુ " " " " "
૧૮ બહુ " " " " "	૨૭ બસ દેશસેવા " " " " "
૧૯ બસ દેશસેવા " " " " "	૨૮ બહુ " " " " "
૨૦ બહુ " " " " "	૨૯ બસ દેવસેવા આ " " " "
૨૧ બસ દેવસેવા આ " " " " "	૩૦ બહુ " " " " "
૨૨ બહુ " " " " "	૩૧ બસ દેશસેવા " " " " "
૨૩ બસ દેશસેવા " " " " "	૩૨ બહુ " " " " "

ઉપર પ્રમાણે જ મહાકાય શબ્દ વાપરી ૨૪ પ્રવેશપત્રોવાળા કાઠાને બેવડાવી ૪૮ પ્રવેશપત્રો બનાવી શકાય અને આમ બેવડાંની બે ભૂલમાંથી બચી શકાય છે.

ઉપર પ્રમાણે જો શબ્દવ્યૂહમાં ત્રેવડું હોય તો તેની ત્રણ ભૂલો પડે છે અને તેમાંથી બચવા ખાતર ઉપર પ્રમાણે જ પ્રવેશપત્રોની સંખ્યા બેવડાવવી પડે છે.

આ વિસ્તૃત વિવેચન પરથી જોઈ શકાશે કે જેટલી ચાવીઓની પસંદગી કરી શકીએ તેટલી ચાવીઓની નિશ્ચિત પસંદગી કરવી વધુ હિતાવહ છે અને તદ્દન સાચો ઉકેલ લાવવા બાકીની ચાવીઓ ઉપર પ્રમાણે સમજાવ્યા મુજબ વધુ પ્રવેશપત્રો દ્વારા ભરવી જોઈએ.

સામાન્ય નિયમ

આપણે ઉપર જોયું કે:—

૧ ચાવી માટે	૨ પ્રવેશપત્રો	(૨ ^૧)	૬	"	૬૪ પ્રવેશપત્રો	(૨ ^૬)
૨ " "	૪ " "	(૨ ^૨)	૭	"	૧૨૮ " "	(૨ ^૭)
૩ " "	૮ " "	(૨ ^૩)	૮	"	૨૫૬ " "	(૨ ^૮)
૪ " "	૧૬ " "	(૨ ^૪)	૯	"	૫૧૨ " "	(૨ ^૯)
૫ " "	૩૨ " "	(૨ ^૫)	૧૦	"	૧૦૨૪ " "	(૨ ^{૧૦})

ઉપરના નિયમમાં ચાવીને માટે ફક્ત બે જ બંધ બેસતા શબ્દો હોવા જોઈએ એમ માનવામાં આવ્યું છે પણ જો કોઈ એકાદ ચાવીને ત્રણ શબ્દો બંધ બેસતા હોય તો તે ચાવી માટે પ્રવેશપત્રોની સંખ્યા ત્રણ ઘણી કરવી પડે છે.

આને વધુ વિસ્તૃત ન કરતાં ગણિતના નિયમના રૂપમાં સમજવા ગણિતજ્ઞો ૨૪ ના રૂપમાં લખે છે જ્યાં ૨ એટલે અનિશ્ચિત ચાવીઓની સંખ્યાનો આંકડો સમજવો જોઈએ.

બે શબ્દ અને ત્રણ શબ્દની પસંદગી કરવાની ચાવી માટે ૨૪x૩૬ લખે છે જ્યાં ૩ એટલે બે શબ્દમાંથી પસંદગી કરવાની ચાવીઓની સંખ્યા અને ૬ એટલે ત્રણ શબ્દમાંથી પસંદગી કરવાની ચાવીઓની સંખ્યા સમજવી. આ નિયમ ચાવીઓને સંપૂર્ણ અંકપાશ (Fully Permute) કરવી હોય તો વપરાય છે, અને તેથી જ આપણે તેને સંપૂર્ણ અંકપાશનો નિયમ કહીશું.

વળી ઉપરના વિવેચન ઉપરથી સમજાશે કે સંપૂર્ણ અંકપાશ કરવામાં વિકલ્પ દ્વીઅર્થી ચાવીઓ અને જોડકામાં કાંઈજ તફાવત નથી, એટલે જોડકું અંકપાશ કરવા જેટલા પ્રવેશપત્રો જોઈએ તેટલા જ વિકલ્પ ચાવી કરવામાં પણ જોઈએ છે.

(૬)

એક વિકલ્પ ચાવી

ઉપર જોયું કે એક શંકાસ્પદ ચાવી માટે તદ્દન ખરામાં આવવા એ પ્રવેશપત્રોની જરૂર પડે છે અને એક જ પ્રવેશપત્રમાં તો એક જ ભૂલ પડે છે.

બે વિકલ્પ ચાવીઓ

બે શંકાસ્પદ ચાવી માટે તદ્દન ખરામાં આવવા ચાર પ્રવેશપત્રોની જરૂર પડે છે જે આપણે આગળ જોઈ ગયા, પણ જો બે પ્રવેશપત્રો નીચે પ્રમાણે ભરવામાં આવે તો એક જ ભૂલ પડે છે.

૧ અસ દેવસેવા

૨ અહુ દેશસેવા

ત્રણ વિકલ્પ ચાવીઓ

ત્રણ શંકાસ્પદ ચાવી માટે તદ્દન ખરામાં આવવા આઠ પ્રવેશપત્રોની જરૂર પડે છે જે અગાઉ આપણે જોઈ ગયા, પણ નીચેના ચાર પ્રવેશપત્રો ભરવામાં આવે તો એકજ ભૂલ પડી શકે. (ઘી અને ચા શબ્દના સ્થાને દુકાનદારી-નદીનું જોડકું પણ વાપરી શકાય.)

૧ અસ દેવસેવા ઘી

૩ અસ દેશસેવા ઘી

૨ અહુ „ ચા

૪ અહુ „ ચા

આ ત્રણે ચાવીઓ નીચેના બે પ્રવેશપત્રોમાં ભરતાં એકજ ભૂલ પડે છે.

૧ અસ દેવસેવા ઘી

૨ અહુ દેશસેવા ચા

ચાર વિકલ્પ ચાવીઓ

ચાર શંકાસ્પદ ચાવીઓ માટે સંપૂર્ણ અંકપાશ કરતાં સાળા પ્રવેશપત્રોની જરૂર પડે છે, પણ નીચે પ્રમાણે ચારજ પ્રવેશપત્રો ભરવામાં આવે તો એકજ ભૂલ પડે છે.

૧ મહાકાય અસ દેવસેવા ઘી

૩ મહાલય અસ દેવસેવા ઘી

૨ „ અહુ દેશસેવા ચા

૪ „ અહુ દેશસેવા ચા

મહાકાય-મહાશય ચાવીના સ્થાને જોડકાનો ઉપયોગ કરી શકાય છે, જે નમૂના ખાતર નીચે આપવામાં આવે છે.

૧ યાદી-દુનિયાદારી અસ દેવસેવા ઘી

૩ નદી-દુકાનદારી અસ દેવસેવા ઘી

૨ „ „ અહુ દેશસેવા ચા

૪ „ „ અહુ દેશસેવા ચા

પણ બે પ્રવેશપત્ર ભરનાર માટે નીચેના બે પ્રવેશપત્રો ભરતાં બે ભૂલ પડશે.

૧ અસ દેવસેવા ઘી મહાકાય

૨ અહુ દેશસેવા ચા મહાલય

પાંચ વિકલ્પ ચાવીઓ

પાંચ શંકાર્પદ વિકલ્પ ચાવીઓ માટે તદ્દન ખરામાં આવવા ૩૨ પ્રવેશપત્રોની જરૂર પડે છે પણ આઠ પ્રવેશપત્રો ભરતાં એકજ ભૂલ પડે છે.

૧	અસ	દેવસેવા	ઘી	મહાકાય	કાવ્ય	૫	અસ	દેવસેવા	ચા	મહાલય	કાશી
૨	અહુ	"	"	"	"	૬	અહુ	"	"	"	"
૩	અસ	દેશસેવા	"	"	"	૭	અસ	દેશસેવા	"	"	"
૪	અહુ	"	"	"	"	૮	અહુ	"	"	"	"

ઉપરના આઠ પ્રવેશપત્રોમાં અસ-અહુ અને દેવસેવા-દેશસેવાના સ્થાને બે જોડકાંનો ઉપયોગ કરવામાં આવે તો પણ એક જ ભૂલ વધુમાં વધુ પડી શકે છે. આ કોડો ઘણો અગત્યનો છે માટે નીચે આપ્યો છે.

૧	સેના-નાયકા	ખોટા-ખોળિયું	ઘી	મહાકાય	કાવ્ય
૨	સેવા-વાયકા	"	"	"	"
૩	સેના-નાયકા	ખોટા-ખોળિયું	"	"	"
૪	સેવા-વાયકા	"	"	"	"
૫	સેના-નાયકા	ખોટા-ખોળિયું	ચા	મહાલય	કાશી
૬	સેવા-વાયકા	"	"	"	"
૭	સેના-નાયકા	ખોટા-ખોળિયું	"	"	"
૮	સેવા-વાયકા	"	"	"	"

ઉપરના કોડમાં આ રીતે સાત-વિકલ્પ ચાવીઓનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે.

ઉપરની પાંચ વિકલ્પ ચાવીઓ નીચેના બે પ્રવેશપત્રોમાં ભરવામાં આવે તો બે ભૂલ પડે છે.

૧	અસ	દેવસેવા	ઘી	મહાકાય	કાવ્ય
૨	અહુ	દેશસેવા	ચા	મહાલય	કાશી

છ વિકલ્પ ચાવીઓ

છ વિકલ્પ ચાવીઓ ભરવા માટે તદ્દન ખરામાં આવવા ૬૪ પ્રવેશપત્રોની જરૂર પડે છે જે અગાઉ આપણે સામાન્ય નિયમમાં જોઈ ગયા છીએ. (જુઓ પરિશિષ્ટ ૬માં કોડો નં. ૧૩) પણ એક ભૂલમાં નીચે પ્રમાણેના સોળ પ્રવેશપત્રો ભરવાથી આવી શકાય છે.

૧	અસ	દેવસેવા	ઘી	મહાકાય	કાવ્ય	છેડ	૯	અસ	દેવસેવા	ઘી	મહાલય	કાશી	છેડ
૨	અહુ	"	"	"	"	"	૧૦	અહુ	"	"	"	"	"
૩	અસ	દેશસેવા	"	"	"	"	૧૧	અસ	દેશસેવા	"	"	"	"
૪	અહુ	"	"	"	"	"	૧૨	અહુ	"	"	"	"	"
૫	અસ	દેવસેવા	ચા	"	"	"	૧૩	અસ	દેવસેવા	ચા	"	"	"
૬	અહુ	"	"	"	"	"	૧૪	અહુ	"	"	"	"	"
૭	અસ	દેશસેવા	"	"	"	"	૧૫	અસ	દેશસેવા	"	"	"	"
૮	અહુ	"	"	"	"	"	૧૬	અહુ	"	"	"	"	"

* આ ક્રાહમાં અસ-અહુ, દેવસેવા-દેશસેવા અને ઘી-ચાની વિકલ્પ ચાવીઓના સ્થાનમાં ત્રણ જોડકાંનો ઉપયોગ અગાઉ જતાવ્યા પ્રમાણે કરી શકાય. આથી નવ ચાવીઓનો ઉપયોગ આ ક્રાહમાં કરી શકાય છે. જ્યાં જ્યાં જોડકાંનો ઉપયોગ કહ્યો છે ત્યાં ત્રેવડાંનો ઉપયોગ પણ સમજ લેવો.

હવે તે ૭ વિકલ્પ ચાવીઓ નીચેના ચાર પ્રવેશપત્રોમાં ભરવામાં આવે તો એજ ભૂલ પડે છે.

૧ અસ દેવસેવા ઘી મહાકાય કાવ્ય છેડ ૩ અસ દેવસેવા ઘી મહાલય કાશી છેડ
૨ અહુ દેશસેવા ચા " " " ૪ અહુ દેશસેવા ચા " " "

પણ નીચેના બે પ્રવેશપત્રો ભરવામાં આવે તો ત્રણ ભૂલ પડે છે.

૧ અસ દેવસેવા ઘી મહાકાય કાવ્ય છેડ ૨ અહુ દેશસેવા ચા મહાલય કાશી છેડ

સાત વિકલ્પ ચાવીઓ

સાત વિકલ્પ ચાવીઓ ૧૨૮ પ્રવેશપત્રોમાં ભરવામાં આવે તો એક પ્રવેશપત્ર તદ્દન ખરામાં, બે પ્રવેશપત્રો એક ભૂલમાં, ચાર પ્રવેશપત્રો બે ભૂલમાં અને આઠ પ્રવેશપત્રો ત્રણ ભૂલમાં નિયમાનુસાર આવે છે જે અધ્યક્ષે ક્રાહઓ માટે સમજી શકાય તેમ છે. પણ એક ભૂલ માટે તો ફક્ત ૩૨ પ્રવેશપત્રની જ જરૂર પડે છે જે નીચે આપેલ છે.

૧	અસ	દેવસેવા	ઘી	મહાકાય	કાવ્ય	છેડ	આદેશ
૨	અહુ	"	"	"	"	"	"
૩	અસ	દેશસેવા	"	"	"	"	"
૪	અહુ	"	"	"	"	"	"
૫	અસ	દેવસેવા	ચા	"	"	"	"
૬	અહુ	"	"	"	"	"	"
૭	અસ	દેશસેવા	"	"	"	"	"
૮	અહુ	"	"	"	"	"	"
૯	અસ	દેવસેવા	ઘી	મહાલય	"	"	"
૧૦	અહુ	"	"	"	"	"	"
૧૧	અસ	દેશસેવા	"	"	"	"	"
૧૨	અહુ	"	"	"	"	"	"
૧૩	અસ	દેવસેવા	ચા	"	"	"	"
૧૪	અહુ	"	"	"	"	"	"
૧૫	અસ	દેશસેવા	"	"	"	"	"
૧૬	અહુ	"	"	"	"	"	"

* જોડકાંનો ઉપયોગ જે ક્રાહઓમાં કરી શકાતો હશે ત્યાં ત્યાં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે. બાકીના સ્થાને જોડકાંનો ઉપયોગ કરવાનો નથી.

૧૭	અસ	દેવસેવા	ઘી	મહાકાય	કાશી	છેદ	આલિશ
૧૮	બહુ	"	"	"	"	"	"
૧૯	અસ	દેશસેવા	"	"	"	"	"
૨૦	બહુ	"	"	"	"	"	"
૨૧	અસ	દેવસેવા	ચા	"	"	"	"
૨૨	બહુ	"	"	"	"	"	"
૨૩	અસ	દેશસેવા	"	"	"	"	"
૨૪	બહુ	"	"	"	"	"	"
૨૫	અસ	દેવસેવા	ઘી	મહાલય	"	"	"
૨૬	બહુ	"	"	"	"	"	"
૨૭	અસ	દેશસેવા	"	"	"	"	"
૨૮	બહુ	"	"	"	"	"	"
૨૯	અસ	દેવસેવા	ચા	"	"	"	"
૩૦	બહુ	"	"	"	"	"	"
૩૧	અસ	દેશસેવા	"	"	"	"	"
૩૨	બહુ	"	"	"	"	"	"

ઉપરના ક્રોડમાં અસ-બહુ, દેવસેવા-દેશસેવા, ઘી-ચા અને મહાકાય-મહાલયના સ્થાને નોંડકાંઓનો ઉપયોગ કરી શકાશે. નોંડકાંઓનો ઉપયોગ કરતાં પણ ભૂલોનું પ્રમાણ તેટલું જ રહેશે.

બે ભૂલમાં આવવા માટે નીચેના આઠ પ્રવેશપત્રો ભરી શકાય.

૧	આલેશ	અસ	દેવસેવા	ઘી	મહાકાય	કાશી	છેદ
૨	"	બહુ	દેશસેવા	ચા	"	"	"
૩	"	અસ	દેવસેવા	ઘી	મહાલય	કાવ્ય	છેદ
૪	"	બહુ	દેશસેવા	ચા	"	"	"
૫	આલિશ	અસ	દેવસેવા	ઘી	મહાકાય	કાશી	છેદ
૬	"	બહુ	દેશસેવા	ચા	"	"	"
૭	"	અસ	દેવસેવા	ઘી	મહાલય	કાવ્ય	છેદ
૮	"	બહુ	દેશસેવા	ચા	"	"	"

ઉપરના ક્રોડમાં આલેશ-આલિશના સ્થાને નોંડકાંઓનો ઉપયોગ કરી શકાશે. પણ ને બે નોંડકાંઓનો ઉપયોગ કરવો હોય તો નીચે પ્રમાણે આઠ પ્રવેશપત્રો ભરવા.

૧	સેના-નાયકા	ખોટા-ખોળિયું	અસ	દેવસેવા	ઘી	મહાકાય	કાશી
૨	સેવા-વાયકા	"	"	"	"	"	"
૩	સેના-નાયકા	ખોટા-ખોળિયું	"	"	"	"	"
૪	સેવા-વાયકા	"	"	"	"	"	"

૫	સેના-નાયકા	ખોટા-ખોળિયું	બહુ	દેશસેવા	ચા	મહાલય	કાવ્ય
૬	સેવા-વાયકા	”	”	”	”	”	”
૭	સેના-નાયકા	ખોટા-ખોળિયું	”	”	”	”	”
૮	સેવા-વાયકા	”	”	”	”	”	”

ઉપરની રીતે પણ આઠ પ્રવેશપત્રોમાં સાત વિકલ્પ ચાવીઓ ઉપયોગ કરી શકાશે. સાત વિકલ્પો એ પ્રવેશપત્રોમાં ભરવામાં આવે તો ત્રણ ભૂલ પડે છે.

૧	બસ	દેવસેવા	ઘી	મહાકાય	કાશી	છેડ	આહોશ
૨	બહુ	દેશસેવા	ચા	મહાલય	કાવ્ય	છેડ	આલિશ

આઠ વિકલ્પ ચાવીઓ

આઠ વિકલ્પ ચાવીઓ રાખનારને ૨૫૬ પ્રવેશપત્રો તદ્દન ખરામાં આવવા માટે ભરવા પડે.

એક ભૂલમાં આવવા ૬૪ પ્રવેશપત્રો ભરવા પડે. આ ૬૪ પ્રવેશપત્રો કાઢી ગયા વિભાગમાં અતાવેલ ૩૨ પ્રવેશપત્રના કાઢાને એવડાવવાથી થાય છે.

એ ભૂલમાં આવવા નીચે પ્રમાણે ૧૬ પ્રવેશપત્રો ભરવા પડે.

૧	છેડ	આહોશ	દારૂ	બસ	દેવસેવા	ઘી	મહાકાય	કાવ્ય
૨	છેડ	”	”	”	”	”	”	”
૩	છેડ	આલિશ	”	”	”	”	”	”
૪	છેડ	”	”	”	”	”	”	”
૫	છેડ	આહોશ	દામ	”	”	”	”	”
૬	છેડ	”	”	”	”	”	”	”
૭	છેડ	આલિશ	”	”	”	”	”	”
૮	છેડ	”	”	”	”	”	”	”
૯	છેડ	આહોશ	દારૂ	બહુ	દેશસેવા	ચા	મહાલય	કાશી
૧૦	છેડ	”	”	”	”	”	”	”
૧૧	છેડ	આલિશ	”	”	”	”	”	”
૧૨	છેડ	”	”	”	”	”	”	”
૧૩	છેડ	આહોશ	દામ	”	”	”	”	”
૧૪	છેડ	”	”	”	”	”	”	”
૧૫	છેડ	આલિશ	”	”	”	”	”	”
૧૬	છેડ	”	”	”	”	”	”	”

ઉપરના કાઢામાં છેડ-છેડ, આલિશ-આહોશ અને દારૂ-દામની વિકલ્પ ચાવીઓના સ્થાને ત્રણ જોડકાંનો ઉપયોગ કરી શકાશે પણ જો એ જ જોડકાંનો ઉપયોગ કરવો હોય તો નીચેના સોળ પ્રવેશપત્રો ભરવાથી ફક્ત એ જ ભૂલ પડે છે.

૧	સેના-નાયકા	ખોટા-ખોળિયું	અસ	ઘી	કાવ્ય	છેડ	આહોશ	દાર
૨	સેવા-વાયકા	"	"	"	"	"	"	"
૩	સેના-નાયકા	ખોટા-ખોળિયું	"	"	"	"	"	"
૪	સેવા-વાયકા	"	"	"	"	"	"	"
૫	સેના-નાયકા	ખોટા-ખોળિયું	અહુ	ચા	કાશી	"	"	"
૬	સેવા-વાયકા	"	"	"	"	"	"	"
૭	સેના-નાયકા	ખોટા-ખોળિયું	"	"	"	"	"	"
૮	સેવા-વાયકા	"	"	"	"	"	"	"
૯	સેના-નાયકા	ખોટા-ખોળિયું	અસ	ઘી	કાવ્ય	છેલ	આલિશ	દામ
૧૦	સેવા-વાયકા	"	"	"	"	"	"	"
૧૧	સેના-નાયકા	ખોટા-ખોળિયું	"	"	"	"	"	"
૧૨	સેવા-વાયકા	"	"	"	"	"	"	"
૧૩	સેના-નાયકા	ખોટા-ખોળિયું	અહુ	ચા	કાશી	"	"	"
૧૪	સેવા-વાયકા	"	"	"	"	"	"	"
૧૫	સેના-નાયકા	ખોટા-ખોળિયું	"	"	"	"	"	"
૧૬	સેવા-વાયકા	"	"	"	"	"	"	"

ત્રણ ભૂલમાં આવવા નીચેના ચાર પ્રવેશપત્રો ભરવા પડે.

૧	દાર	અસ	દેવસેવા	ઘી	મહાકાય	કાવ્ય	છેડ	આહોશ
૨	"	અહુ	દેશસેવા	ચા	મહાલય	કાશી	છેલ	આલિશ
૩	દામ	અસ	દેવસેવા	ઘી	મહાકાય	કાવ્ય	છેડ	આહોશ
૪	"	અહુ	દેશસેવા	ચા	મહાલય	કાશી	છેલ	આલિશ

દામ-દારની વિકલ્પ ચાવીના સ્થાને ગમે તે એક જોડકાનો ઉપયોગ કરી શકાય.

નીચેના બે પ્રવેશપત્રો ભરો તો એક પ્રવેશપત્ર ચાર ભૂલમાં આવશે.

૧	અહુ	દેવસેવા	ઘી	મહાકાય	કાવ્ય	છેડ	આહોશ	દાર
૨	અસ	દેશસેવા	ચા	મહાલય	કાશી	છેલ	આલિશ	દામ

નવ વિકલ્પ ચાવીઓ

નવ વિકલ્પ ચાવીઓ પર પ્રવેશપત્રોમાં સંપૂર્ણ અંકપાશના નિયમથી ભરવામાં આવે તો એક પ્રવેશપત્ર તદ્દન ખરામાં આવે છે. આ નવ વિકલ્પ ચાવીઓ ખરી નીકળે પણ પોતાની પસંદ કરેલી નિશ્ચિત ચાવીઓમાંથી એકાદ બે ખોટી પડે તો આર્થિક ફાયદો કંઈ પણ થવા ન પામે, આથી હવેની વધારાની ચાવીઓમાં સંપૂર્ણ અંકપાશ કરી પ્રવેશપત્રો ભરવા આર્થિક રીતે કાંઈ પણ કારણસર હિતાવહ નથી.

એક ભૂલમાં ૧૨૮ પ્રવેશપત્રો ભરવાથી ચાવી શકાય. આ કોડો હવે સ્વતંત્ર રીતે તૈયાર કરી શકાય. આઠ વિકલ્પના ૬૪ પ્રવેશપત્રના કોડોને બેવડાવવાથી તે તૈયાર થશે. આ કોડોનો ઉપયોગ પણ હિતવાહ નજ ગણી શકાય.

બે ભૂલ નીચેના ૩૨ પ્રવેશખંડો ભરવાથી પડે છે.

૧	અસ	દેવસેવા	ઘી	મદાકાય	કાવ્ય	છેડ	આહોશ	દાર	કથા
૨	અહુ	"	"	"	"	"	"	"	"
૩	અસ	દેશસેવા	"	"	"	"	"	"	"
૪	અહુ	"	"	"	"	"	"	"	"
૫	અસ	દેવસેવા	ચા	"	"	"	"	"	"
૬	અહુ	"	"	"	"	"	"	"	"
૭	અસ	દેશસેવા	"	"	"	"	"	"	"
૮	અહુ	"	"	"	"	"	"	"	"
૯	અસ	દેવસેવા	ઘી	મદાલય	"	"	"	"	"
૧૦	અહુ	"	"	"	"	"	"	"	"
૧૧	અસ	દેશસેવા	"	"	"	"	"	"	"
૧૨	અહુ	"	"	"	"	"	"	"	"
૧૩	અસ	દેવસેવા	ચા	"	"	"	"	"	"
૧૪	અહુ	"	"	"	"	"	"	"	"
૧૫	અસ	દેશસેવા	"	"	"	"	"	"	"
૧૬	અહુ	"	"	"	"	"	"	"	"
૧૭	અસ	દેવસેવા	ઘી	મદાકાય	કાશી	છેડ	આળિશ	દામ	કલા
૧૮	અહુ	"	"	"	"	"	"	"	"
૧૯	અસ	દેશસેવા	"	"	"	"	"	"	"
૨૦	અહુ	"	"	"	"	"	"	"	"
૨૧	અસ	દેવસેવા	ચા	"	"	"	"	"	"
૨૨	અહુ	"	"	"	"	"	"	"	"
૨૩	અસ	દેશસેવા	"	"	"	"	"	"	"
૨૪	અહુ	"	"	"	"	"	"	"	"
૨૫	અસ	દેવસેવા	ઘી	મદાલય	"	"	"	"	"
૨૬	અહુ	"	"	"	"	"	"	"	"
૨૭	અસ	દેશસેવા	"	"	"	"	"	"	"
૨૮	અહુ	"	"	"	"	"	"	"	"
૨૯	અસ	દેવસેવા	ચા	"	"	"	"	"	"
૩૦	અહુ	"	"	"	"	"	"	"	"
૩૧	અસ	દેશસેવા	"	"	"	"	"	"	"
૩૨	અહુ	"	"	"	"	"	"	"	"

ઉપરના ક્રોડમાં અસ-અહુ, દેવસેવા-દેશસેવા, અને ઘી-ચા ની વિકલ્પ ચાવીઓના સ્થાને જોડકાંનો ઉપયોગ થઈ શકશે. આજ ક્રોડ બીજી રીતે પણ તૈયાર થઈ શકે છે જે પરિશિષ્ટ બ માં આપવામાં આવ્યો છે (જુઓ ક્રોડો નં. ૩૦-૩૧)

ત્રણ ભૂલ નીચેના આઠ પ્રવેશપત્રો ભરવાથી પડે છે.

૧	અસ	દેવસેવા	ઘી	મહાકાય	કાવ્ય	છેડ	આલેશ	દારૂ	કથા
૨	બહુ	દેશસેવા	ચા	"	"	"	"	"	"
૩	અસ	દેવસેવા	ઘી	મહાલય	કાશી	છેડ	"	"	"
૪	બહુ	દેશસેવા	ચા	"	"	"	"	"	"
૫	અસ	દેવસેવા	ઘી	મહાકાય	કાવ્ય	છેડ	આલિશ	દામ	કલા
૬	બહુ	દેશસેવા	ચા	"	"	"	"	"	"
૭	અસ	દેવસેવા	ઘી	મહાલય	કાશી	છેડ	"	"	"
૮	બહુ	દેશસેવા	ચા	"	"	"	"	"	"

ઉપરના ક્રાંત્રામાં નેડકાંત્રા ઉપયોગ કરી શકાય નહિ પણ ને એકજ નેડકાંત્રા ઉપયોગ કરવો હોય તો નીચેનાં આઠ પ્રવેશપત્રો ભરવાથી ત્રણ ભૂલો પડશે.

૧	સેના-નાયકા	અસ	દેવસેવા	ઘી	મહાકાય	કાવ્ય	છેડ	આલેશ	દારૂ
૨	સેવા-વાયકા	"	"	"	"	"	"	"	"
૩	સેના-નાયકા	બહુ	દેશસેવા	ચા	"	"	"	"	"
૪	સેવા-વાયકા	"	"	"	"	"	"	"	"
૫	સેના-નાયકા	અસ	દેવસેવા	ઘી	મહાલય	કાશી	છેડ	આલિશ	દામ
૬	સેવા-વાયકા	"	"	"	"	"	"	"	"
૭	સેના-નાયકા	બહુ	દેશસેવા	ચા	"	"	"	"	"
૮	સેવા-વાયકા	"	"	"	"	"	"	"	"

પણ ને બે નેડકાંત્રા ઉપયોગ કરવો હોય તો આઠ પ્રવેશપત્રોમાં કરી શકાય અને આ રીતે કુલ ૧૧ વિકલ્પ ચાવીનો ઉપયોગ કરવા છતાં ત્રણ જ ભૂલો પડશે.

૧	સેના-નાયકા	ખોટા-ખોળિયું	અસ	દેવસેવા	ઘી	મહાકાય	કાવ્ય	છેડ	આલેશ
૨	સેવા-વાયકા	"	"	"	"	"	"	"	"
૩	સેના-નાયકા	ખોટા-ખોળિયું	"	"	"	"	"	"	"
૪	સેવા-વાયકા	"	"	"	"	"	"	"	"
૫	સેના-નાયકા	ખોટા-ખોળિયું	બહુ	દેશસેવા	ચા	મહાલય	કાશી	છેડ	આલિશ
૬	સેવા-વાયકા	"	"	"	"	"	"	"	"
૭	સેના-નાયકા	ખોટા-ખોળિયું	"	"	"	"	"	"	"
૮	સેવા-વાયકા	"	"	"	"	"	"	"	"

ઉપરના આઠ ચાવીના ક્રાંત્રાઓનો ઉપયોગ કરવો ઘણી વખત હિતાવહ નથી, કારણકે પસંદગી કરેલી એકાદ ચાવી ખોટી પડે તો આર્થિક નુકશાની જ થાય. વળી ચાર ભૂલના ક્રાંત્રા ફક્ત સમજવા ખાતર જ આપ્યો છે. તેનો ઉપયોગ કરવો ન જ નોંધીએ. નવ ચાવીઓ નીચેના બે પ્રવેશપત્રમાં ભરવાથી ચાર ભૂલ પડશે.

૧	અસ દેવસેવા	ઘી	મહાકાય	કાવ્ય	છેડ	ખાહોશ	દાર	કથા
૨	અહુ દેશસેવા	ચા	મહાલય	કાશી	છેડ	ખાલિશ	દામ	કલા

દશ વિકલ્પ ચાવીઓ

દશ વિકલ્પ ચાવીઓ ૧૦૫૨ પ્રવેશપત્રોમાં ભરવામાં આવે તો એક પ્રવેશપત્ર તદ્દન ખરામાં નીકળે, જ્યારે ૨૫૬ પ્રવેશપત્રો ભરવામાં આવે તો એક પ્રવેશપત્ર ચોક્કસ એક ભૂલમાં તો નીકળે. એક ભૂલથી વધુ ભૂલો આવવાનું વિકલ્પ ચાવીઓમાં સ્થાન નથી. આ સંખ્યા ઘણી મોટી હોવાને લીધે આર્થિક હિત નથી. જે ભૂલ ૬૪ પ્રવેશપત્રો ભરવાથી પડે, જે કાઠો હવે સ્વતંત્ર રીતે અગાઉના કાઠાઓને બેવડાવવાથી તૈયાર કરી શકાય. આ કાઠાનો ઉપયોગ પણ દિતાવડ તો નથી જ.

આઠ પ્રવેશપત્રોનો કાઠો નવ વિકલ્પ ચાવીના વિભાગમાં આપેલો છે તેને દશમી વિકલ્પ ચાવી વડે બેવડાવવાથી ૧૬ પ્રવેશપત્રો તૈયાર થશે અને આ સોળ પ્રવેશપત્રો ભરતાં ત્રણ ભૂલથી વધારે પડશે નહિ.

ચાર ભૂલના કાઠાનો ઉપયોગ દરિદ્રાઈમાં કરવો નિર્થક છે જતાં નીચેના ચાર પ્રવેશપત્રો સમજણ ખાતર આપ્યા છે. આમાં ચાર ભૂલ વધુમાં વધુ પડી શકે.

૧	અસ દેવસેવા	ઘી	મહાકાય	કાવ્ય	છેડ	ખાહોશ	દાર	કથા	માની
૨	અહુ દેશસેવા	ચા	મહાલય	કાશી	"	"	"	"	"
૩	અસ દેવસેવા	ઘી	મહાકાય	કાવ્ય	છેડ	ખાલિશ	દામ	કલા	દાની
૪	અહુ દેશસેવા	ચા	મહાલય	કાશી	"	"	"	"	"

વધુ વિકલ્પ ચાવીઓનો ઉપયોગ આર્થિક રીતે દિતાવડ નથી એટલે તે વિશે કંઈ પણ સમજણ આપી નથી.

આ ઉપરથી એટલું તો સમજી શકાશે કે સંપૂર્ણ અંકપાશના સિદ્ધાંતથી કાઠો બનાવ્યો હોય તો એક પ્રવેશપત્ર તદ્દન ખરામાં, જે પ્રવેશપત્રો એક ભૂલમાં, ચાર પ્રવેશપત્રો જે ભૂલમાં અને આઠ પ્રવેશપત્રો ત્રણ ભૂલમાં આવે છે. આમ ઉત્તરોત્તર પ્રવેશપત્રોની સંખ્યા વધતાં પણ ઉપરનું ઘોરણ જળવાઈ રહે છે. વળી સંપૂર્ણ અંકપાશની ચાવીઓ વધતાં પ્રવેશપત્રોની સંખ્યા પણ અમણી થતી જાય છે.

(૭)

ઉપરના કાઠાઓનું ખારીક અવલોકન કરતાં જણાશે કે જે પ્રવેશપત્રોમાં ત્રણ વિકલ્પ ચાવીઓ ભરતાં એક ભૂલ, પાંચ વિકલ્પ ચાવીઓ ભરતાં બે ભૂલ, સાત વિકલ્પ ચાવીઓ ભરતાં ત્રણ ભૂલ અને નવ વિકલ્પ ચાવીઓ ભરતાં ચાર ભૂલો પડે છે. આમ એક ભૂલ માટે ત્રણનો સમૂહ, બે ભૂલ માટે પાંચનો સમૂહ, ત્રણ ભૂલ માટે સાતનો સમૂહ અને ચાર ભૂલ માટે નવનો સમૂહ જે પ્રવેશપત્રો માટે તૈયાર થાય છે.

આ સમૂહો ખરાબર મનન કરવા યોગ્ય છે. આ સમૂહોનો ઉપયોગ જે ખરાબર સમજાઈ જાય તો ઉપરના કાઠાઓ બનાવવાનું કાર્ય તદ્દન સહેલું થાય છે. આ કાઠાઓ કેમ બનાવવામાં આવે છે તેનો ખ્યાલ નીચેના મુદ્દાઓ ઉપરથી વધુ સારી રીતે આવી શકશે.

- (૧) જેટલી ભૂલ માટેનો કોઠો તૈયાર કરવો હોય તેટલી ભૂલો માટેનો એ પ્રવેશપત્રોનો સમૂહ પહેલાં તૈયાર કરવો. સમૂહમાં પસંદગી પર ખાસ ધ્યાન આપવું.
- (૨) ઉપરના સમૂહની ચાવીઓ સિવાયની બાકીની ચાવીઓ સંપૂર્ણ અંકપાશ કરવી.
- (૩) આ સંપૂર્ણ અંકપાશ કરેલ કોઠા સાથે ઉપરના સમૂહને એક જ વિકલ્પ ધારી અંકપાશ કરવો જેથી પ્રવેશપત્રોની સંખ્યા બેવડી થશે.

ઉપર પ્રમાણે ગમે તેટલી ભૂલોના કોઠા તૈયાર થઈ શકશે. ઉપરની વસ્તુ વધુ સ્પષ્ટ કરવા નીચેના બે દાખલા વધુ અનુકૂળ પડશે.

આપણે એક ભૂલનો કોઠો તૈયાર કરવો છે. આ માટે ત્રણનો સમૂહ લેવામાં આવે તો બે પ્રવેશપત્રમાં એક જ ભૂલ આવે. હવે જો ચાર ચાવી માટે એક ભૂલનો કોઠો તૈયાર કરવો હોય તો ત્રણનો સમૂહ બાકીની એક ચાવી સાથે સંપૂર્ણ અંકપાશ કરતાં ચાર પ્રવેશપત્રોની જરૂર પડે. (જુઓ પરિશિષ્ટ ૬ કોઠો નં. ૭) જો પાંચ ચાવી માટે એક ભૂલનો કોઠો તૈયાર કરવો હોય તો ત્રણનો સમૂહ સંપૂર્ણ અંકપાશ કરીએ તો આઠ પ્રવેશપત્રોની જરૂર પડે. (જુઓ પરિશિષ્ટ ૬ કોઠો નં. ૧૦) આ પ્રમાણે છ ચાવી માટે સોળ પ્રવેશપત્રો, સાત ચાવી માટે ૩૨ પ્રવેશપત્રો એક ભૂલમાં આવવા ભરવા પડે.

ઉપર પ્રમાણે જો બે ભૂલોનો કોઠો તૈયાર કરવો હોય તો પાંચનો સમૂહ પસંદ કરવો જોઈએ, કારણ કે પાંચ ચાવીઓ બે પ્રવેશપત્રમાં ભરતાં ફક્ત બે જ ભૂલ પડે છે. હવે જો છ ચાવીઓ માટે બે ભૂલનો કોઠો તૈયાર કરવો હોય તો એક ચાવી સંપૂર્ણ અંકપાશ કરી, પાંચના સમૂહને સંપૂર્ણ અંકપાશ કરતાં ચાર પ્રવેશપત્રોની જરૂર પડે. (પરિશિષ્ટ ૬ કોઠો નં. ૧૬) સાત ચાવીઓ માટે આઠ પ્રવેશપત્રોની જરૂર પડે. (પરિશિષ્ટ ૬ કોઠો નં. ૨૧)

ઉપર પ્રમાણે ત્રણ ભૂલના કોઠા માટે સાતનો સમૂહ પસંદ કરવો અને તેને પણ ઉપર પ્રમાણે સંપૂર્ણ અંકપાશ કરવો. વળી એક સમૂહ બીજા સમૂહ સાથે પણ એક જ વિકલ્પ ધારી અંકપાશ કરી શકાય. આમ કરવાથી બધા જ કોઠા તૈયાર થશે.

સમૂહની પદ્ધતિનો જે ઉલ્લેખ કર્યો છે તેમાં સમૂહની પસંદગી પર ખાસ ધ્યાન રાખવું જોઈએ. જો સમૂહની પસંદગીમાંનો શબ્દ ખોટો આવે તો તદ્દન ખરામાં આવવાનો સંભવ ઓછો રહે છે, માટે સમૂહમાં પોતાની ખાસ પસંદગી રાખવી. વળી સંપૂર્ણ અંકપાશનો જ્યાં જ્યાં ઉપયોગ કર્યો છે ત્યાં ત્યાં જોડકાં અને ત્રેવડાંનો ઉપયોગ કરી શકાય છે, કારણકે સંપૂર્ણ અંકપાશમાં આથી કાંઈજ ફેર પડતો નથી.

જે હરીફને બેજ પ્રવેશપત્રો ભરવા હોય તેણે એકી સંખ્યાની ચાવીઓને વિકલ્પ ચાવીઓ તરીકેજ ભરવી, કારણકે તે વધુ હિતાવહ છે.

આ ઉપરથી વળી એક વસ્તુ તદ્દન તરી આવે છે. પોતાની પસંદ કરેલી ચાવી જે દરેક પ્રવેશપત્રમાં એક સરખીજ ભરેલી હોય છે તે જો ખોટી પડે તો તે ભૂલ આપણી પદ્ધતિના આધારે ભરેલા પ્રવેશપત્રોની ગણતરી બહારની છે, એ વસ્તુ પહેલેથીજ સ્પષ્ટ છે. આમ જો પસંદ કરેલી એકાદ બે ચાવી ખોટી પડે તો કોઠાનો ઉપયોગ કરતાં તે ભૂલો વધારે ગણવાની.

આજ કારણસર બે ભૂલથી વધુ ભૂલોના કોઠાઓનો ઉપયોગ કરવો કોઈપણ કારણસર હિતાવહ નથીજ.

પરિશિષ્ટ વ

આ પરિશિષ્ટમાં બધા ક્રાઠાઓ તૈયાર આપવામાં આવ્યા છે. આ ક્રાઠાઓનો ઉપયોગ કરતા પહેલાં નીચેના મુદ્દાઓ ખાસ ધ્યાનમાં રાખવા જોઈએ.

(૧) જે ચાવીને શબ્દકોષ અનુસાર એકજ શબ્દ બંધ ખેસતો હોય તેજ શબ્દ દરેક પ્રવેશપત્રમાં પહેલાં લખવો જોઈએ.

(૨) વિકલ્પ (શંકારૂપદ) ચાવીઓમાંથી અગાઉ જણાવ્યા મુજબ કેટલી ચાવીઓ અનિશ્ચિત છે તે તથા ભૂલોનું પ્રમાણ નક્કી કરવું. અનિશ્ચિત ચાવીઓ સિવાયની આકીની વિકલ્પ ચાવીઓમાં પસંદગી કરવી અને આ ચાવીઓના શબ્દો દરેક પ્રવેશપત્રમાં એક જ સરખા લખવા.

(૩) અનિશ્ચિત ચાવીઓમાં પણ દરેક ચાવી માટે લાગુ પડતાં જે જ શબ્દો હોવા જોઈએ. જેથી વધારે હોય તે પસંદગી કરી જે જ શબ્દો રાખવા.

(૪) પ્રવેશપત્રોમાં ઉપર પ્રમાણેના શબ્દો ભર્યા પછી તમારી અનિશ્ચિત ચાવીઓ માટે ક્રાઠાઓનો ઉપયોગ નીચે પ્રમાણે કરવો.

અ જે વિકલ્પ ચાવી વધુ શંકારૂપદ હોય તે ચાવી માટે ભરવાના જે શબ્દો નક્કી કરવા. આ જે શબ્દોમાંથી તમારી પસંદગીના શબ્દને ગુજરાતી અ ની સંજ્ઞા આપવી અને પસંદગીના બીજા શબ્દને બાળબોધ **અ** ની સંજ્ઞા આપવી. આ પ્રમાણે બીજા શંકારૂપદ ચાવીને નક્કી કરી તેની પસંદગીના પહેલા શબ્દને ગુજરાતી ક ની અને બીજા શબ્દને બાળબોધ **ક** ની સંજ્ઞા આપવી. આમ ઉત્તરોત્તર આકીની અનિશ્ચિત ચાવીઓના શબ્દો માટે જે ક્રાઠાના ઉપયોગ કરવાનો હોય તે ક્રાઠામાં આપેલી સંજ્ઞાઓ ચાવીઓના પસંદગીના શબ્દોને આપવી.

બ જે પ્રવેશપત્રના નંબરના ખાનામાં જે પ્રકારની સંજ્ઞાના અક્ષરો આવતા હોય તે સંજ્ઞાના ચાવીના મૂળ શબ્દો તે પ્રવેશપત્રમાં લખવા. આ રીતે દરેક પ્રવેશપત્ર માટે સમજવું.

દાખલા તરીકે વ્યૂહ નં. ૩૬માં નીચેના જે જોડકાં અને ત્રણ ચાવીઓ આઠ પ્રવેશપત્રમાં અંકપાશ કરવા છે. ક્રાઠાઓ જોતાં જણાશે કે એક ભૂલ માટે ક્રાઠો નં. ૧૦ વાપરવો જોઈએ. હવે પહેલાં દરેક જોડકાંને તથા વિકલ્પ ચાવીને સંજ્ઞા આપીએ.

૧ સેના—નાયકા	અ	૩ ખસ	ખ	૫ ઘી	ચ
સેવા—વાયકા	ઝ	બહુ	લ	ચા	લ
૨ ખોટા—ખોળિયું	ક	૪ દેવસેવા	ગ		
ખોટા—ખોળિયું	ક	દેશસેવા	ગ		

ક્રાઠામાં આ આઠ પ્રવેશપત્રો સંજ્ઞામાં લખેલા છે તેને સ્થાને કાગળ ઉપર તે તે સંજ્ઞાના શબ્દો ભરી ક્રાઠો તૈયાર બનાવવો જોઈએ. આ તૈયાર ક્રાઠો પાન નં. ૮૧માં છે તેજ છે. પછી પ્રવેશપત્રના નંબરની સામેના શબ્દો તે પ્રવેશપત્રોમાં ભરવા જોઈએ. આ રીતે ક્રાઠાઓનો ઉપયોગ કરવામાં આવે તો ક્રાઠાઓને અંગે કાઈ પણ જાતની મુશ્કેલી જામી થશે નહિ.

કોઠો નં. ૧

૧ વિકલ્પ ચાવી

તદ્દન ખરા માટે નીચેના બે પ્રવેશપત્રા

૧ અ

૨ અ

(જોડકું વાપરી શકાય.)

x

કોઠો નં. ૨

૨ વિકલ્પ ચાવીઓ

તદ્દન ખરા માટે નીચેના ચાર પ્રવેશપત્રા

૧ અ ક

૨ અ ક

૩ અ ક

૪ અ ક

(બે જોડકાં વાપરી શકાય.)

x

કોઠો નં. ૩

૨ વિકલ્પ ચાવીઓ

એક ભૂલ માટે નીચેના બે પ્રવેશપત્રા

૧ અ ક

૨ અ ક

(જોડકાંનો ઉપયોગ કરી શકાય નહિ.)

x

કોઠો નં. ૪

૩ વિકલ્પ ચાવીઓ

તદ્દન ખરા માટે નીચેના આઠ પ્રવેશપત્રા

૧ અ ક ખ

૨ અ ક ખ

૩ અ ક ખ

૪ અ ક ખ

૫ અ ક ખ

૬ અ ક ખ

૭ અ ક ખ

૮ અ ક ખ

(ત્રણ વિકલ્પો જોડકાં માટે વાપરી શકાય.)

x

કોઠો નં. ૫

૩ વિકલ્પ ચાવીઓ

એક ભૂલ માટે નીચેના બે પ્રવેશપત્રા

૧ અ ક ખ

૨ અ ક ખ

(આમાં ફક્ત ત્રણ ચાવીઓનો સમૂહ છે.)

x

કોઠો નં. ૬

૪ વિકલ્પ ચાવીઓ

તદ્દન ખરા માટે નીચેના સોળ પ્રવેશપત્રા

૧ અ ક ખ ગ

૨ અ ક ખ ગ

૩ અ ક ખ ગ

૪ અ ક ખ ગ

૫ અ ક ખ ગ

૬ અ ક ખ ગ

૭ અ ક ખ ગ

૮ અ ક ખ ગ

૯ અ ક ખ ગ

૧૦ અ ક ખ ગ

૧૧ અ ક ખ ગ

૧૨ અ ક ખ ગ

૧૩ અ ક ખ ગ

૧૪ અ ક ખ ગ

૧૫ અ ક ખ ગ

૧૬ અ ક ખ ગ

(ચારે વિકલ્પ ચાવીઓને અદલે જોડકાં વાપરી શકાય.)

x

કોઠો નં. ૭

૪ વિકલ્પ ચાવીઓ

એક ભૂલ માટે નીચેના ચાર પ્રવેશપત્રો

૧	અ	ક	ખ	ગ
૨	અ	ક	ચ	ગ
૩	અ	ક	ખ	ગ
૪	અ	ક	ચ	ગ

(અ-અ ની જગ્યાએ એક જોડકું વાપરી શકાય અને બાકીના સ્થાને વિકલ્પ ચાવીઓનો ઉપયોગ કરવાનો છે. આ ત્રણ ચાવીઓનો એક સમૂહ છે.)

x

કોઠો નં. ૮

૪ વિકલ્પ ચાવીઓ

બે ભૂલ માટે નીચેના બે પ્રવેશપત્રો

૧	અ	ક	ખ	ગ
૨	અ	ક	ચ	ગ

(આ કોઠામાં અ-અ ના સ્થાને જોડકું વાપરી શકાય અને બાકીની વિકલ્પ ચાવીઓ ભરવાની છે.)

x

કોઠો નં. ૯

૫ વિકલ્પ ચાવીઓ

ત્રણ ખરા માટે નીચેના ૩૨ પ્રવેશપત્રો

૧	અ	ક	ખ	ગ	ચ
૨	અ	ક	ખ	ગ	ચ
૩	અ	ક	ખ	ગ	ચ
૪	અ	ક	ખ	ગ	ચ
૫	અ	ક	ચ	ગ	ચ
૬	અ	ક	ચ	ગ	ચ
૭	અ	ક	ચ	ગ	ચ
૮	અ	ક	ચ	ગ	ચ

૯	અ	ક	ખ	ગ	ચ
૧૦	અ	ક	ખ	ગ	ચ
૧૧	અ	ક	ખ	ગ	ચ
૧૨	અ	ક	ખ	ગ	ચ
૧૩	અ	ક	ચ	ગ	ચ
૧૪	અ	ક	ચ	ગ	ચ
૧૫	અ	ક	ચ	ગ	ચ
૧૬	અ	ક	ચ	ગ	ચ
૧૭	અ	ક	ખ	ગ	ચ
૧૮	અ	ક	ખ	ગ	ચ
૧૯	અ	ક	ખ	ગ	ચ
૨૦	અ	ક	ખ	ગ	ચ
૨૧	અ	ક	ચ	ગ	ચ
૨૨	અ	ક	ચ	ગ	ચ
૨૩	અ	ક	ચ	ગ	ચ
૨૪	અ	ક	ચ	ગ	ચ
૨૫	અ	ક	ખ	ગ	ચ
૨૬	અ	ક	ખ	ગ	ચ
૨૭	અ	ક	ખ	ગ	ચ
૨૮	અ	ક	ખ	ગ	ચ
૨૯	અ	ક	ચ	ગ	ચ
૩૦	અ	ક	ચ	ગ	ચ
૩૧	અ	ક	ચ	ગ	ચ
૩૨	અ	ક	ચ	ગ	ચ

(પાંચ વિકલ્પ ચાવીઓના બદલે પાંચ જોડકાનો-બેવડાં, ત્રેવડાં સહિત-ઉપયોગ કરી શકાશે.)

x

કોઠો નં. ૧૦

૫ વિકલ્પ ચાવીઓ

એક ભૂલ માટે નીચેના ૮ પ્રવેશપત્રો

૧	અ	ક	ખ	ગ	ચ
૨	અ	ક	ખ	ગ	ચ
૩	અ	ક	ખ	ગ	ચ
૪	અ	ક	ખ	ગ	ચ

૫	અ	ક	ખ	ગ	ચ
૬	અ	ક	ખ	ગ	ચ
૭	અ	ક	ખ	ગ	ચ
૮	અ	ક	ખ	ગ	ચ

(ઉપરના કોઠામાં અ-અ અને ક-ક ની વિકલ્પ ચાવીઓના સ્થાને બે બોડકાંનો ઉપયોગ કરી શકાય. બાકીની ત્રણ વિકલ્પ ચાવીઓ વાપરવાની છે, જે ત્રણના સમૂહમાં છે.)

x

*કોઠો નં. ૧૧

૫ વિકલ્પ ચાવીઓ

બે ભૂલ માટે નીચેના બે પ્રવેશપત્રો

૧	અ	ક	ખ	ગ	ચ
૨	અ	ક	ખ	ગ	ચ

(બોડકાંનો ઉપયોગ કરી શકાય નહિ.)

x

*કોઠો નં. ૧૨

૫ વિકલ્પ ચાવીઓ

બે ભૂલ માટે નીચેના બે પ્રવેશપત્રો

૧	અ	ક	ખ	ગ	ચ
૨	અ	ક	ખ	ગ	ચ

(બોડકાંનો ઉપયોગ કરી શકાય નહિ. ઉપરના બે કોઠાઓ ફક્ત પાંચનો સમુદ્ધ છે.)

x

*કોઠો નં. ૧૩

૬ વિકલ્પ ચાવીઓ

તદન ખરા માટે નીચેના ૬૪ પ્રવેશપત્રો

૧	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૨	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ

૩	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૪	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૫	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૬	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૭	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૮	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૯	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૧૦	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૧૧	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૧૨	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૧૩	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૧૪	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૧૫	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૧૬	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૧૭	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૧૮	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૧૯	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૨૦	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૨૧	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૨૨	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૨૩	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૨૪	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૨૫	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૨૬	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૨૭	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૨૮	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૨૯	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૩૦	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૩૧	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૩૨	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ

*નોંધ:- કોઠો નં. ૧૧ અને કોઠો નં. ૧૨ એક સરખાનું છે. ફક્ત ગોઠવણીમાં થોડો ફેરફાર છે, જેથી તદ્દન ખરામાં અથવા એક ભૂલમાં આવવાનું પ્રમાણ વધે છે.

નોંધ-આ કોઠો સંપૂર્ણ અંકપાશ કરવાના નિયમના પ્રતિક રૂપે આપેલો છે. આ પરથી સંપૂર્ણ અંકપાશનો નિયમ ખરાબર સમજાઈ જશે.

૩૩	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૩૪	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૩૫	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૩૬	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૩૭	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૩૮	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૩૯	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૪૦	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૪૧	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૪૨	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૪૩	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૪૪	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૪૫	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૪૬	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૪૭	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૪૮	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૪૯	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૫૦	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૫૧	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૫૨	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૫૩	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૫૪	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૫૫	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૫૬	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૫૭	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૫૮	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૫૯	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૬૦	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૬૧	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૬૨	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૬૩	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૬૪	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ

(ઉપરના કોઠામાં ગમે તે વિકલ્પોને સ્થાને ગમે તેટલા જોડકાંનો ઉપયોગ કરી શકાશે.)

x

કોઠો નં ૧૪

૬ વિકલ્પ ચાવીઓ

એક ભૂલ માટે નીચેના સોળ પ્રવેશપત્રો

૧	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૨	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૩	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૪	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૫	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૬	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૭	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૮	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૯	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૧૦	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૧૧	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૧૨	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૧૩	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૧૪	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૧૫	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૧૬	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ

(ઉપરના કોઠામાં અ-અ, ક-ક અને ખ-ખની ત્રણ વિકલ્પ ચાવીઓના સ્થાનમાં ત્રણ જોડકાંનો ઉપયોગ કરી શકાશે. બાકીની ત્રણ વિકલ્પ ચાવીઓ ભરવાની છે, જે ત્રણના સમૂહમાં છે.)

નીચેના કોઠો પણ ઉપરના જેવો જ છે, ફક્ત ત્રણના હુમખાની જોડવણી જુદા પ્રકારની છે.

x

કોઠો નં. ૧૫

૬ વિકલ્પ ચાવીઓ

એક ભૂલ માટે નીચેના સોળ પ્રવેશપત્રો

૧	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૨	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૩	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૪	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ

૫	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૬	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૭	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૮	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૯	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૧૦	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૧૧	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૧૨	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૧૩	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૧૪	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૧૫	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૧૬	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ

(ગ-ગ, ચ-ચ અને જ-જની વિકલ્પ ત્રણ ચાવીના સમૂહની ગોઠવણી ફેરવવાથી તદ્દન ખરામાં આવવાનું પ્રમાણ વધે છે.)

x

કોઠો નં. ૧૩

૬ વિકલ્પ ચાવીઓ

બે ભૂલ માટે નીચેના ચાર પ્રવેશપત્રો

૧	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૨	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૩	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૪	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ

(ઉપરના કોઠામાં અ-અની વિકલ્પ ચાવીના સ્થાનમાં જોડકાનો ઉપયોગ કરી શકાય. બાકી પાંચ વિકલ્પ ચાવીઓ ભરવાની છે, જે પાંચના સમૂહમાં છે.)

જો જોડકાનો ઉપયોગ ન કરવો હોય તો ૬ વિકલ્પ ચાવીઓ માટે નીચેના કોઠો વધુ અનુકૂળતા વાળો છે.

x

કોઠો નં. ૧૭

૬ વિકલ્પ ચાવીઓ

બે ભૂલ માટે નીચેના ચાર પ્રવેશપત્રો

૧	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૨	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ

૩	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૪	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ

(ઉપરના કોઠામાં એકી ભૂલો આવવાનું પ્રમાણ વધે છે. અહીંના બે ત્રણ ત્રણના સમૂહ સંપૂર્ણ અંકપાલક કર્યા છે.)

x

કોઠો નં. ૧૮

૬ વિકલ્પ ચાવીઓ

ત્રણ ભૂલ માટે નીચેના બે પ્રવેશપત્રો

૧	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ
૨	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ

(ઉપરના કોઠામાં અ-અ ના સ્થાને જોડકાં વાપરી શકાય.)

x

કોઠો નં. ૧૯

૭ વિકલ્પ ચાવીઓ

એક ભૂલ માટે નીચેના ૩૨ પ્રવેશપત્રો

૧	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ
૨	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ
૩	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ
૪	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ
૫	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ
૬	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ
૭	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ
૮	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ
૯	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ
૧૦	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ
૧૧	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ
૧૨	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ
૧૩	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ
૧૪	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ
૧૫	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ
૧૬	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ
૧૭	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ
૧૮	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ

૧૯	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ
૨૦	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ
૨૧	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ
૨૨	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ
૨૩	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ
૨૪	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ
૨૫	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ
૨૬	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ
૨૭	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ
૨૮	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ
૨૯	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ
૩૦	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ
૩૧	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ
૩૨	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ

(ઉપરના કોઠામાં અ, ક, ખ અને ગ ના સ્થાને જોડકાં વાપરી શકાય. બાકીની ત્રણ ચાવીઓ એક સમૂહમાં છે.)

x

કોઠો નં. ૨૦

૭ વિકલ્પ ચાવીઓ

બે ભૂલ માટે નીચેના આઠ પ્રવેશપત્રો

૧	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ
૨	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ
૩	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ
૪	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ
૫	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ
૬	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ
૭	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ
૮	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ

(ઉપરના કોઠામાં અ-અ અને ક-કના સ્થાને બે જોડકાંનો ઉપયોગ કરી શકાય અને બાકીની વિકલ્પ ચાવીઓ પાંચના સમૂહમાં છે.)

૬ વિકલ્પ ચાવીઓ એક જોડકાં સાથે ભરવી હોય તો નીચેના કોઠો બહુ ઉપયોગી થશે.

કોઠો નં. ૨૧

૭ વિકલ્પ ચાવીઓ

બે ભૂલ માટે નીચેના આઠ પ્રવેશપત્રો

૧	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ
૨	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ
૩	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ
૪	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ
૫	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ
૬	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ
૭	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ
૮	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ

(અ-અના સ્થાને જોડકાં વાપરી શકાય.

અહીંયા ત્રણ ત્રણના બે સમૂહો એક ચાવી સાથે સંપૂર્ણ અંકપાશ કર્યા છે.)

x

કોઠો નં. ૨૨

૭ વિકલ્પ ચાવીઓ

ત્રણ ભૂલ માટે નીચેના બે પ્રવેશપત્રો

૧	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ
૨	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ

(અહીંયા જોડકાં વાપરી શકાય નહિ. સાત ચાવીઓના સમૂહ આપેલો છે.)

x

કોઠો નં. ૨૩

૭ વિકલ્પ ચાવીઓ

ત્રણ ભૂલ માટે નીચેના બે પ્રવેશપત્રો

પણ વાપરી શકાય. આ સાતે એક જ સમૂહમાં છે.

૧	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ
૨	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ

x

કોઠો નં. ૨૪

૮ વિકલ્પ ચાવીઓ

બે ભૂલ માટે નીચેના ૧૬ પ્રવેશપત્રો

૧	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત
૨	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત

૩	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત
૪	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત
૫	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત
૬	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત
૭	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત
૮	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત
૯	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત
૧૦	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત
૧૧	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત
૧૨	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત
૧૩	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત
૧૪	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત
૧૫	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત
૧૬	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત

(ઉપરના કોઠામાં અ-અ અને ક-કના સ્થાને જોડકાનો ઉપયોગ કરી શકાશે. બાકીની છ વિકલ્પ ચાવીઓ ત્રણ ત્રણના સમૂહમાં છે.)

x

કોઠો નં. ૨૫

૮ વિકલ્પ ચાવીઓ

બે ભૂલ માટે બે ત્રણ જોડકાનો ઉપયોગ કરવો હોય તો નીચેના ૧૬ પ્રવેશપત્રો ભરવાં.

૧	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત
૨	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત
૩	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત
૪	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત
૫	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત
૬	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત
૭	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત
૮	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત
૯	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત
૧૦	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત
૧૧	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત
૧૨	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત
૧૩	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત
૧૪	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત

૧૫	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત
૧૬	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત

(ઉપરના કોઠામાં અ-અ, ક-ક, અને ખ-ખ ના સ્થાને જોડકાં વાપરવાં. બાકીની ચાવીઓ પાંચના સમૂહમાં છે.)

x

કોઠો નં. ૨૬

૮ વિકલ્પ ચાવીઓ

ત્રણ ભૂલ માટે નીચેના ચાર પ્રવેશપત્રો

૧	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત
૨	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત
૩	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત
૪	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત

(ઉપરના કોઠામાં જોડકાંનો ઉપયોગ થઈ શકે નહિ. અહીંયા એક ત્રણનો સમૂહ અને એક પાંચનો સમૂહ એક બીજા સાથે સંપૂર્ણ અંકપાશ કર્યા છે.)

x

કોઠો નં. ૨૭

૮ વિકલ્પ ચાવીઓ

ત્રણ ભૂલ માટે નીચેના ચાર પ્રવેશપત્રો

૧	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત
૨	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત
૩	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત
૪	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત

(ઉપરના કોઠામાં અ-અના સ્થાને જોડકું વાપરી શકાય. બાકીની સાત વિકલ્પ ચાવીઓ સાતના સમૂહમાં છે.)

x

કોઠો નં. ૨૮

(૮ વિકલ્પ ચાવીઓ)

ચાર ભૂલ માટે નીચેના બે પ્રવેશપત્રો

૧	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત
૨	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત

(ઉપરના કોઠામાં અ-અ ના સ્થાને જોડકું વાપરી શકાય.)

કોઠા નં. ૨૯

૯ વિકલ્પ ચાવીઓ

બે ભૂલ માટે નીચેના ૩૨ પ્રવેશપત્રો

૧	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૨	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૩	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૪	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૫	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૬	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૭	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૮	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૯	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૧૦	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૧૧	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૧૨	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૧૩	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૧૪	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૧૫	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૧૬	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૧૭	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૧૮	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૧૯	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૨૦	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૨૧	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૨૨	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૨૩	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૨૪	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૨૫	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૨૬	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૨૭	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૨૮	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૨૯	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૩૦	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૩૧	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૩૨	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ

(ઉપરના કોઠામાં અ-અ, ક-ક, ખ-ખ, ગ-ગ ના સ્થાને જોડકાંનો ઉપયોગ કરી શકાશે. બાકીની પાંચ ચાવીઓ એક સમૂહમાં છે.)

x

કોઠા નં. ૩૦

૯ વિકલ્પ ચાવીઓ

બે ભૂલ માટે નીચેના ૩૨ પ્રવેશપત્રો

આ કોઠામાં ફક્ત ત્રણ જોડકાંનો ઉપયોગ કરી શકાશે.

૧	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૨	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૩	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૪	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૫	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૬	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૭	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૮	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૯	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૧૦	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૧૧	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૧૨	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૧૩	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૧૪	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૧૫	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૧૬	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૧૭	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૧૮	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૧૯	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૨૦	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૨૧	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૨૨	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૨૩	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૨૪	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ

૨૫	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૨૬	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૨૭	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૨૮	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૨૯	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૩૦	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૩૧	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૩૨	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ

(ઉપરના ક્રોડમાં અ-અ, ક-ક અને ખ-ખના સ્થાને જોડકાં વાપરવાના છે. બાકીની ૬ વિકલ્પ ચાવીઓ ત્રણ ત્રણના બે સમૂહમાં ગોઠવવામાં આવી છે.)

x

કોડો નં. ૩૧

૯ વિકલ્પ ચાવીઓ

ત્રણ ભૂલ માટે નીચેના આઠ પ્રવેશપત્રો એક પાળુ જોડકાંનો ઉપયોગ કરી શકાશે નહિ.

૧	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૨	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૩	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૪	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૫	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૬	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૭	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૮	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ

(ઉપરના ક્રોડમાં ત્રણ ત્રણના ત્રણ સમૂહ અંકપાશ કર્યા છે.)

x

કોડો નં. ૩૨

૯ વિકલ્પ ચાવીઓ

એક જોડકું અને ૮ વિકલ્પ ચાવીઓ ત્રણ ભૂલ માટે નીચેના આઠ પ્રવેશપત્રો

૧	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૨	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૩	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૪	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ

૫	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૬	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૭	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૮	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ

(ઉપરના ક્રોડમાં ત્રણનો સમૂહ, પાંચના સમૂહ સાથે અંકપાશ કરી એક વિકલ્પ સાથે અંકપાશ કર્યો છે. અહિંયા અ-અ ના સ્થાને જોડકાંનો ઉપયોગ કરી શકાય.)

x

કોડો નં. ૩૩

૯ વિકલ્પ ચાવીઓ

ત્રણ ભૂલ માટે નીચેના ૮ પ્રવેશપત્રો આ ક્રોડમાં બે જોડકાંનો ઉપયોગ કરી શકાશે.

૧	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૨	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૩	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૪	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૫	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૬	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૭	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૮	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ

(ઉપરના ક્રોડમાં સાતનો સમૂહ બે વિકલ્પ ચાવીઓ સાથે અંકપાશ કર્યો છે. અહીંયા અ-અ અને ક-ક ના સ્થાને બે જોડકાંનો ઉપયોગ કરી શકાશે.)

x

કોડો નં. ૩૪

૯ વિકલ્પ ચાવીઓ

ચાર ભૂલ માટે નીચેના બે પ્રવેશપત્રો

૧	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ
૨	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ

(અહીંયા જોડકાંનો ઉપયોગ કરી શકાય નહિ. ઉપર નવ ચાવીઓ એક જ સમૂહમાં છે.)

x

કોઠો નં. ૩૫

૧૦ વિકલ્પ ચાવીઓ

ત્રણ ભૂલ માટે નીચેના સોળ પ્રવેશપત્રો

૧	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન
૨	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન
૩	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન
૪	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન
૫	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન
૬	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન
૭	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન
૮	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન
૯	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન
૧૦	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન
૧૧	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન
૧૨	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન
૧૩	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન
૧૪	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન
૧૫	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન
૧૬	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન

(ઉપરના કોઠામાં એક વિકલ્પ સાથે ત્રણ ત્રણના ત્રણ સમૂહ અંકપાશ કરવામાં આવ્યા છે. અ-અના સ્થાને જોડકાંનો ઉપયોગ કરી શકાશે.)

x

કોઠો નં. ૩૬

૧૦ વિકલ્પ ચાવીઓ

ત્રણ ભૂલ માટે નીચેના સોળ પ્રવેશપત્રો આ કોઠામાં બે જોડકાંનો ઉપયોગ કરી શકાશે.

૧	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન
૨	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન
૩	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન
૪	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન
૫	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન
૬	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન

૭ અ ક ખ ગ ચ જ ટ ત દ ન

૮ અ ક ખ ગ ચ જ ટ ત દ ન

૯ અ ક ખ ગ ચ જ ટ ત દ ન

૧૦ અ ક ખ ગ ચ જ ટ ત દ ન

૧૧ અ ક ખ ગ ચ જ ટ ત દ ન

૧૨ અ ક ખ ગ ચ જ ટ ત દ ન

૧૩ અ ક ખ ગ ચ જ ટ ત દ ન

૧૪ અ ક ખ ગ ચ જ ટ ત દ ન

૧૫ અ ક ખ ગ ચ જ ટ ત દ ન

૧૬ અ ક ખ ગ ચ જ ટ ત દ ન

(ઉપરના કોઠામાં અ-અ અને ક-કના સ્થાને જોડકાંનો ઉપયોગ કરી શકાશે. અહીંયા ત્રણનો સમૂહ પાંચના સમૂહ સાથે અંકપાશ કરી બે વિકલ્પ સાથે અંકપાશ કર્યો છે.)

x

કોઠો નં. ૩૭

૧૦ વિકલ્પ ચાવીઓ

ત્રણ ભૂલ માટે નીચેના સોળ પ્રવેશપત્રો આ કોઠામાં ત્રણ જોડકાંનો ઉપયોગ કરી શકાશે.

૧	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન
૨	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન
૩	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન
૪	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન
૫	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન
૬	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન
૭	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન
૮	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન
૯	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન
૧૦	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન
૧૧	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન
૧૨	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન
૧૩	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન
૧૪	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન
૧૫	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન
૧૬	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન

(ઉપરના કોઠામાં અ-અ, ક-ક અને ખ-ખના સ્થાને ત્રણ જોડકાંનો ઉપયોગ કરી શકાશે. અહીંયા સાતનો સમૂહ ત્રણ વિકલ્પો સાથે સંપૂર્ણ અંકપાશ કર્યો છે.)

*કોઠો નં. ૩૮

૧૦ વિકલ્પ યાવીઓ

ચાર ભૂલ માટે નીચેના ચાર પ્રવેશપત્રો

૧	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન
૨	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન
૩	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન
૪	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન

(આ કોઠામાં જોડકાંનો ઉપયોગ કરી શકાય નહિ. અહીંયા પાંચ પાંચના બે સમૂહો સંપૂર્ણ અંકપાશ કર્યા છે.)

*કોઠો નં. ૩૯

૧૦ વિકલ્પ યાવીઓ

ચાર ભૂલ માટે નીચેના ચાર પ્રવેશપત્રો

૧	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન
૨	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન
૩	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન
૪	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન

(ઉપરના કોઠામાં જોડકાંનો ઉપયોગ કરી શકાય નહિ. અહીંયા સાતનો સમૂહ ત્રણના સમૂહ સાથે સંપૂર્ણ અંકપાશ કર્યો છે.)

*કોઠો નં. ૪૦

૧૦ વિકલ્પ યાવીઓ

ચાર ભૂલ માટે નીચેના ચાર પ્રવેશપત્રો

એક જોડકાંનો ઉપયોગ કરી શકાશે.

૧	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન
૨	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન

૩ અ ક ખ ગ ચ જ ટ ત દ ન

૪ અ ક ખ ગ ચ જ ટ ત દ ન

(ઉપરના કોઠામાં અ-અના સ્થાને જોડકાંનો ઉપયોગ કરી શકાશે. અહીંયા નવનો સમૂહ એક વિકલ્પ સાથે સંપૂર્ણ અંકપાશ કર્યો છે.)

*કોઠો નં. ૪૧

૧૧ વિકલ્પ યાવીઓ

ત્રણ ભૂલ માટે નીચેના ૩૨ પ્રવેશપત્રો

૧	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન	પ
૨	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન	પ
૩	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન	પ
૪	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન	પ
૫	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન	પ
૬	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન	પ
૭	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન	પ
૮	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન	પ
૯	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન	પ
૧૦	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન	પ
૧૧	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન	પ
૧૨	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન	પ
૧૩	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન	પ
૧૪	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન	પ
૧૫	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન	પ
૧૬	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન	પ
૧૭	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન	પ
૧૮	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન	પ
૧૯	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન	પ
૨૦	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન	પ
૨૧	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન	પ
૨૨	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન	પ
૨૩	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન	પ
૨૪	અ	ક	ખ	ગ	ચ	જ	ટ	ત	દ	ન	પ

*સમૂહો એક બીજા સાથે સંપૂર્ણ અંકપાશ કેમ કરી શકાય તેના પ્રતિકરણે આ કોઠાઓ આપ્યા છે.

૨૫ અ ક ખ ગ ચ જ ટ ત દ ન પ
 ૨૬ અ ક ખ ગ ચ જ ટ ત દ ન પ
 ૨૭ અ ક ખ ગ ચ જ ટ ત દ ન પ
 ૨૮ અ ક ખ ગ ચ જ ટ ત દ ન પ
 ૨૯ અ ક ખ ગ ચ જ ટ ત દ ન પ
 ૩૦ અ ક ખ ગ ચ જ ટ ત દ ન પ
 ૩૧ અ ક ખ ગ ચ જ ટ ત દ ન પ
 ૩૨ અ ક ખ ગ ચ જ ટ ત દ ન પ

(ઉપરના ક્રોડમાં અ-અ અને ક-કના સ્થાને બે બેડકાંનો ઉપયોગ કરી શકાય. આવીઆ ત્રણ વિકલ્પના ત્રણ સમૂહો એક બીજા સાથે સંપૂર્ણ અંકપાશ કરી બે વિકલ્પો સંપૂર્ણ અંકપાશ કર્યા છે.)

✖

ક્રોડો નં. ૪૨

૧૧ વિકલ્પ ચાવીઓ

ચાર ભૂલ માટે નીચેના આઠ પ્રવેશપત્રો

૧ અ ક ખ ગ ચ જ ટ ત દ ન પ
 ૨ અ ક ખ ગ ચ જ ટ ત દ ન પ
 ૩ અ ક ખ ગ ચ જ ટ ત દ ન પ
 ૪ અ ક ખ ગ ચ જ ટ ત દ ન પ
 ૫ અ ક ખ ગ ચ જ ટ ત દ ન પ
 ૬ અ ક ખ ગ ચ જ ટ ત દ ન પ

૭ અ ક ખ ગ ચ જ ટ ત દ ન પ
 ૮ અ ક ખ ગ ચ જ ટ ત દ ન પ

(ઉપરના ક્રોડમાં બેડકાંનો ઉપયોગ કરી શકાય નહિ. ત્રણ ત્રણના બે સમૂહો પાંચના એક સમૂહ સાથે સંપૂર્ણ અંકપાશ કર્યા છે.)

✖

ક્રોડો નં. ૪૩

૧૧ વિકલ્પ ચાવીઓ

ચાર ભૂલ માટે નીચેના આઠ પ્રવેશપત્રો

૧ અ ક ખ ગ ચ જ ટ ત દ ન પ
 ૨ અ ક ખ ગ ચ જ ટ ત દ ન પ
 ૩ અ ક ખ ગ ચ જ ટ ત દ ન પ
 ૪ અ ક ખ ગ ચ જ ટ ત દ ન પ
 ૫ અ ક ખ ગ ચ જ ટ ત દ ન પ
 ૬ અ ક ખ ગ ચ જ ટ ત દ ન પ
 ૭ અ ક ખ ગ ચ જ ટ ત દ ન પ
 ૮ અ ક ખ ગ ચ જ ટ ત દ ન પ

(ઉપરના ક્રોડમાં અ-અના સ્થાને બેડકાંનો ઉપયોગ કરી શકાય. ત્રણનો સમૂહ સાતના સમૂહ સાથે અંકપાશ કરી બાકીની એક વિકલ્પ ચાવી સંપૂર્ણ અંકપાશ કરવામાં આવી છે.)

એક જોતાં આપે બુદ્ધી માપવાનું યંત્ર બનાવ્યું ગણાય. હજારો માણસની બુદ્ધી કેવી ને કેટલી છે તે આપને જણાઈ આવશે. બુદ્ધીનું સત્વ નીચેવાઈ આપના કાર્યાલયમાં એકત્રિત થશે.

શબ્દરચના સર્વસંગ્રહ

વિભાગ ચોથો

‘જન્મભૂમિ’ વ્યુહાના સાચા
ઉકેલમાં આવેલા શબ્દોની
પસંદગીની સંપાદકની દલીલો.

હ રી ક્ષે ની અં જ લી

*

બુદ્ધિ માપવાનું યંત્ર
વાંચનને પ્રોત્સાહન
બુદ્ધિ વધે તેવો રસ્તો

*

*

બુદ્ધિની પ્રાધાન્યતા
હૃદય મંથક ઉકેલ
મતિમાપક યંત્ર

*

*

વાંચનનું સિમાચિન્હ
ભાષાજ્ઞાનની કસોટી
આર્થિક લાભનું આકર્ષણ

*

*

આનંદ આપનાર
નિવૃત્તિનો સદુપયોગ
નિર્દોષ હરિક્ષાઈ

*

જનમભૂમી શબ્દવ્યૂહ નં. ૧

આડી ૩૦ : કપડાનાં લીરા. [ચિંદરડા, ચીંથરડા]

ખરી રીતે ‘ચીંથરડા’ જેવો શબ્દ ગુજરાતી ભાષામાં છે જ નહિ. ખરો શબ્દ ‘ચીંથરા’ છે, જ્યારે ‘ચીંદરડા’ એ ગુજરાતી ભાષાનો શબ્દ છે.

આડી ૩૨ : એની કંખના કેવી હોય છે તે તો અનુભવી હોય તેજ જાણી શકે. [વેતન, વતન]

આ ચાવીનો વિચાર કરીએ તો જણાશે કે ભાટુ ચડી ગયું હોય, દૂધવાળો આંટાખાતો હોય, દાણાવાળો ગરમી ખતાવતો હોય, ને ખિસ્સામાં પાઈ ન હોય તે વખતે હવે ક્યારે પગાર આવે ને ક્યારે મુંઝવણ ઓછી થાય તેની કંખના તો જોઈ અનુભવી હોય તેજ જાણી શકે છે.

ઊભી ચાવીઓ

ઊભી ૪ : પરવશ, નિરાધાર ને લાચાર બનેલાં માનવીને ઘણી વખત...પડે છે. [રગતું, રડતું]

ગમે તેવો લાચાર માનવી હોય તો પણ એને ઘણી વખત રડતું પડતું નથી, જ્યારે એવા માનવીઓને જોઈતી વસ્તુ મેળવવા અગર પાતે જે સંયોગોમાં સપડાયો હોય તેમાંથી મુક્ત બનવા તેને કરગરતું પડે છે, લાચારી ભોગવવી પડે છે.

ઊભી ૧૬ : રાજકારણમાં કેટલાક સિદ્ધાંતહીન વિરોધીઓ કેટલીક વખતે એક ખીજની...તોડી પાડવામાં વડાઈ લે છે. [પત, જીત, મત, વાત]

એ સાચી વાત છે કે રાજકારણના વિરોધીઓ એક ખીજની ‘વાત’ ‘મત’ કે ‘જીત’ તોડી પાડે છે, પણ તે હમેશાં. પણ આ

ચાવીમાં બે મર્યાદાઓ હતી. એક ‘સિદ્ધાંતહીન’ અને બીજી ‘કેટલીક વખત.’

બધા રાજ્યદારી વિરોધીઓ એકખીજની વાત તોડી પાડે છે. જો તેમ ન હોય તો વિરોધીઓ કહેવાય નહિ ને તેમ તેઓ કરે તેમાં કશું અનુગતું નથી.

પણ આ ચાવી બધા રાજ્યદારી વિરોધીઓને લાગુ નહોતી પડતી. તે લાગુ પડતી હતી માત્ર ‘સિદ્ધાંતહીન’ ને તે પણ કેટલાક વિરોધીઓને. ‘સિદ્ધાંતહીન’ એટલે કે જેને નીતિ અનીતિ, ન્યાય અન્યાય, વાજખી ગેર-વાજખીની પરવા ન હોય ને જે માત્ર ગમે તેવો પોતાનો હેતુ સિદ્ધ કરવા મથે તેવો માણસ.

એવા રાજકારણના વિરોધીઓ કેટલીક વખત પોતાના હરીફને પ્રજામાં હલકો પાડવા—તેની પત—આખર ધટાડવા ન છાજે તેવાં પગલાં લે છે ને તે કારણે ‘પત’ શબ્દજ આમાં લાગુ થાય.

ઊભી ૨૨ : ઘણીખરી પ્રજાઓ તેને પોષણ આપવા પ્રયત્ન કરે છે. [રાષ્ટ્રસંઘ, રાષ્ટ્રભાષા, રાષ્ટ્રવાદ]

આજે જગતમાં રાષ્ટ્રવાદ, રાષ્ટ્રભાષા વિ. ને તો કાક અપવાદ વિનાની બધી પ્રજાઓ પોષણ આપે છે.

આ ચાવીમાં બે શબ્દો મહત્વના હતા. ‘ઘણી ખરી’ અને ‘પ્રયત્ન કરે છે.’ તેમાંથી પ્રયત્ન કરે છે એ શબ્દ વધારે મહત્વનો છે. “પોષણ આપે છે” ને “પોષણ આપવા પ્રયત્ન કરે છે,” તેમાં ઘણો તફાવત છે.

‘રાષ્ટ્રસંઘ’ ઈટલીની સામેની નિષ્ફળતાથી નકામી જેવી સંસ્થા બની છે. તેને નાખૂદ કરવી જોઈએ છતાં તેને જીવાડવા જગતની ઘણી ખરી પ્રજાઓ પ્રયત્ન કરે છે તે ખૂબ જાણીતી વાત છે.

ઊભી ૨૮ : એનો નાદ ફટલીક વખત ભય પ્રેરક બને છે. [મંજર, મંદિર]

ખિલાડીનો સામાન્ય અવાજ કામળ ને મૃદુ હોય છે. તે કદી ભય પમાડતો નથી. પણ કાઈ ધરનાં ખૂણે તેને સપડાવી આરણમાં લાકડી લઈ ખિલાડીને તેનો પ્રાણ ભયમાં મૂકવા પ્રયત્ન કરી બેઠો. તે એવો ધુરધુરાટ કરશે કે તમારે રસ્તો આપવો પડશે. એટલા માટે “ફટલીક વખત” એ શબ્દો જ મહત્વના હતા.

બેડકું

આડી ૧૨ :—એનો અર્થ બોજન આપવું એમ થાય છે. [ધરાવવું, ચરાવવું]

જન્મભૂમિ શબ્દવ્યૂહ નં. ૨

આડી ૨૬ : ઝણુ કરીને પણ ... પીવું એવો ચાર્વાકનો મત છે. [ધી, ભૂ]

પ્રાચિન કાળમાં જ્યારે જીવનને તપ, સંયમ ને બંધનોથી કુટીત કરવામાં આવ્યું હતું, ત્યારે તેની સામે ચાર્વાક નામના એક બીજા વિલક્ષણ પુરુષે બળવો જગાવ્યો. સામાન્ય રીતે જીવનમાં મોજમજાડ જ ઉડાવવી એમ ચાર્વાકનો મત હતો, એવી લોકમાન્યતા છે.

હવે ચાવીની સાથે સંબંધ ધરાવતું ચાર્વાકનું વચન નીચે આપેલા જાણીતા સંસ્કૃત શ્લોકમાં છે :—

યાવત્ જીવેત્ સુખમ્ જીવેત્ રણં કૃત્વા ધૃતમ્ પીખેત્
ભરમીભૂતસ્ય દેહસ્ય પુનારાગમનમ્ કુત : ૧

એટલે કે “જ્યાં સુધી જીવતું ત્યાં સુધી સુખથી જીવતું, ને રણુ કરીને પણ ધી પીવું (એટલે કે મોજમજાડ ઉડાવવી) કારણ કે આ દેહ એક વખત ભરમીભૂત બને પછી તે ક્યાંથી પાછો આવવાનો છે ?”

ચાર્વાકનો એ મત છે, ને એ મતના વાક્યમાંથી ‘ધી’ શબ્દ લીધેલો.

આડી ૨૮ : નહારાને એટી માણસોને

ઊભી ૧ :—જલમાંથી જન્મીને અંતે જલરૂપ બને છે. [જલધર, જલચર]

તમે ચાવીની રચના વાંચશો તો જલધર એટલે વાદળું એ શબ્દ જ બંધ બેસતો દેખાશે.

‘જલધર’ જળમાંથી જન્મે છે, જ્યારે ‘જલચર’ જળમાં જન્મે છે. જલધર એટલે વાદળું વરસીને અંતે જલરૂપ બને છે જ્યારે જલમાં વિહરતાં પ્રાણીઓ હંમેશાં અંતે જલરૂપ બનેતાં નથી.

[આ ચાવીની સાથે ચાવી આડી નં. ૧૨ સંકળાયેલ છે. ત્યાં બંને શબ્દો સરખા અર્થના છે એટલે આ ચાવી ઉકેલ નક્કી કરે છે.]

.....થી કશો ફાયદો થતો નથી. [જમાડવા, જગાડવા]

સવાલ એ છે કે નહારા ને એટી માણસોને જગાડવાથી ફાયદો ખરો કે નહિ. એવા માણસોને જગાડવાથી—બતગૃત કરવાથી કદાચ ફાયદો થવાનો સંભવ છે. નહારા માણસો કદાચ નુકશાન પણ કરે. બંને ચાવીની રચના એમ હોત કે ‘નહારા ને એટી માણસોને...થી કાઈ વખત નુકશાન થાય છે’ તો જગાડવા શબ્દ બંધ બેસત, પણ એવા લોકોને જમાડવાથી નથી તો જમાડનારનું હિત થતું, નથી જમનારનું. એટલે કે બેમાંથી કાંઈને કશો ફાયદો નથી. એ કારણે ‘જમાડવા’ શબ્દ ખરોખર બંધબેસતો છે.

ઊભી ચાવીઓ

ઊભી ૩ : વિયોગી પ્રેમીઓને...નો નાદ વિબુળ કરી મૂકે છે. [મોરલા, મોરલી]

તમે હોથલ પદમણીની વાર્તા વાંચી છે ? વાંચી ન હોય તો સાંભળી છે કે ?

પરદેશ વસતા હોથલ ને તેના પ્રેમીને મોરલાનો નાદ સાંભળીને પોતાનો દેશ સાંભરે

છે. દેશનો વિયોગ સહનારના હૃદયમાં મોરનો દર્દભર્યો અવાજ વિહ્વળતા જગવે છે, ને હોથલ બોલી બેઠે છે :-

મત લવ મત લવ મોરલ લવતો આઘો જ;
અંક તો આઠો અણોસરો ઉપર તું જ ધા.

અથવા

મારીશ તું ને મોર, સીંગણતા ચડાવે કરે;
અર્ધે ચીતના ચાર, આઠને ઉદાસ કીયો;

મોરની ‘હળુક’ હૃદયભેદક હોય છે. એનાં સ્વરમાં જ હમેશાં એવી ધ્રુજારી હોય છે કે જે માનવીના અંતર વીંધી નાખે છે. એ દર્દભર્યો અવાજ છે. પ્રેમીનાં અંતર એ સાંભળીને ભેદાધ્વજ જાય છે ને વિખુટા પડેલા પ્રિયતમ કે પ્રિયસીને ભેટવાનું કામ અજળ જ નવભાન જાગે છે.

‘મોરલી’નો નાદ તો વિયોગી પ્રેમીઓને ત્યારે જ વિહ્વળ બનાવે કે જ્યારે તેમાં કાંઈ એવો વિહ્વળ કરે તેવો રાગ કે રાગણી બજવાળી હોય.

ચાવીની રચનામાં ‘કામ વખતે’ એવા શબ્દો ઉમેર્યા હોત તો ‘મોરલી’ ઉકેલ બરોબર ગણાત. પણ એવી કશી મર્યાદા ન હોઈને જે ‘મોરલી’ ઉકેલ સાચો ગણીએ તો એનો અર્થ એ થાય કે તે હમેશાં વિહ્વળતા લાવે છે, જે ઉપર જણાવેલાં કારણે અશક્ય છે.

ઊભી ૧૦ : યુદ્ધમાંજ સફળતા મેળવે છે એમ ઘણા મુત્સદીઓ માનતા આવ્યા છે. [કપટી, કપટ]

આ ચાવીની રચના આમ હોત કે ‘યુદ્ધમાંથી જ સફળતા મળે છે એમ ઘણા મુત્સદીઓ માનતા આવ્યાં છે ’ તો ‘કપટ’ શબ્દ બરોબર હતો. પણ ‘મેળવે છે’ શબ્દ ‘કપટી’ ને વધુ લાગુ પડે છે ને ખાલી શબ્દ પછી ‘થી’ ને લીધે’ કે એવા કાંઈ પ્રત્યયનો અભાવ કપટીનો જ નિર્દેશ કરે છે.

ઊભી ૨૧ : હજુ સુધી એને કાંઈ જીતી શક્યું નથી. [જગ, જય, જમ, જરા]

આ ચાવી મુખ્યત્વે કરીને લોકપ્રચલિત એક ઉક્તિ પર રચાઈ હતી. ઘણી વખત આપણા સંસારી જીવનમાં આપણે સાંભળીએ છીએ કે ભાઈ જગને કાંઈ જીત્યું છે ? એ વાક્ય સામાન્ય રીતે જ્યારે કાંઈ માનવીને વિષે સમાજમાં, ગામમાં, કુટુંબમાં કે બીજે અનિષ્ટ ટીકા થાય છે ત્યારે તે માણસને આશ્વાસન રૂપે કહેવામાં આવે છે કે ભાઈ જગને કાંઈ જીત્યું નથી. હજુ સુધી એવો કાંઈ માનવી થયો નથી કે જેને વિષે દુનિયામાં કાંઈએ પણ વિરૂધ્ધ ટીકા ન કરી હોય. રામચંદ્રજી જેવાની પણ ટીકા કરનાર ધાખી નીકળ્યો હતો. એટલે ‘જમ’ ‘જરા’ અને ‘જય’ શબ્દ સામાન્ય જાનની કસોટી રૂપ હતો. ઘણી ‘જમ’ ને સાવિત્રીએ જીત્યો હતો ને પોતાનાં પતીને પાછો મેળવ્યો હતો એ જાણીતી વાત છે. ‘જરા’ આવ્યા પહેલાં ઘણા મૃત્યુ પામે છે એટલે તેઓ તેને જીતી શકત કે કેમ તે કહી શકાય નહિ. અવન ઋષિએ વૃધ્ધત્વને જીત્યું હતું એમ કહેવાય છે ને તેનાં નામનાં સ્મરણ રૂપે આજે પણ અનેક વિદ્વા ને દવાવાળાઓ ‘અવન’ ઋષીનું નામ આપી યૌવન આપવાનો દાવો કરનારી દવાઓ વેચે છે.

ઊભી ૨૨ : સાચા દીલના માનવીઓ ...ને પૂર્ણ કર્યા પછી જ જાંપે છે. [કરજ, કરજ, કારજ]

આ ચાવીના ઉકેલમાં ‘કરજ, કરજ’ એ બે શબ્દો હતા. ‘કારજ’ શબ્દ સાચે જ આપણા સમાજમાં પ્રવર્તી રહેલા માનસને તથા રૂઢીની ગુલામીનો સચોટ પૂરાવો આપે છે. પણ બહુ વધારે વિચાર કર્યા વિના સ્પષ્ટ જણાય છે કે ‘કારજ’ શબ્દ જરા પણ અંધ-બેસતો ન હતો.

‘સાચા દીલના’ માણસો એ વિશેષણ કરજ કરતાં કરજને વધારે લાગું પડે છે. કાંઈ પણ માણસને આપણે કામ સોંપ્યું હોય કે કાંઈને નોકરીએ રાખ્યો હોય તો સામાન્ય રીતે કહેવાય છે કે તે ‘સાચા દીલનો છે.’ ‘કરજ’ માટે ‘પ્રમાણીક’ શબ્દ વધુ યોગ્ય ગણાત. તે ઉપરાંત ‘પૂર્ણ’ કર્યા પછી જ પે છે’ તેમાં ‘પૂર્ણ કરવું’ એ ક્રિયાપદ ‘કરજ’ને વધારે બંધબેસતું છે.

ઊલી ૨૫:—વાધની...થી માણસો દર નાસે છે. [ખોડ, ત્રાડ]

આ ચાવીના ઉકેલમાં ‘ખોડ’ અને ‘ત્રાડ’ બે શબ્દોજ લાગુ પડતા હતા. ‘રાડ’ શબ્દ શબ્દ ભાષાની દ્રષ્ટીએ ખોટો હતો. આપણે ‘સિંહની ગર્જના,’ ‘ઘોડાનો હણહણાટ,’ ‘ખરનું ભૂંકવું,’ ‘શ્વાનનું ભસવું’ એમ હંમેશાં શબ્દ પ્રયોગો કરીએ છીએ. તે રીતે ‘વાધની ત્રાડ’ જ કહેવાય, ‘રાડ’ નહીં. ‘રાડ’ તો માણસની હોય. ભાષાના આ પ્રયોગોનું પણ ધ્યાન

રાખવું જોઈએ. ખીજું ‘ત્રાડ’ અને ‘રાડ’ માં બુદ્ધિપૂર્વક કશી દલીલ કરીને પસંદગી કરવાની હતી નહીં, એટલે પણ એવા શબ્દો ન આપ્યા હોય તેમ સમજવું હતું.

તમે કદી વાધની ત્રાડ સાંભળી છે?

એવી ત્રાડ સાંભળતાં જ તમારા પગ પાણી પાણી થઈ જશે, તો નાસવાની તો શું પણ ચાલવાની પણ તાકાત રહેશે નહિ. મોતનો ભય જ્યારે માણસને માથે આવી પડે છે ત્યારે તેની શક્તિઓ હણાઈ જાય છે. એટલે ‘ત્રાડ’ શબ્દથી નાસવાની શક્તિ જ નાશ પામે છે. એ કારણે ‘ત્રાડ’ શબ્દ તો ઉલટું એનાથી વિરુદ્ધ કારણ હોય તો જ બંધબેસતો થાય.

ત્યારે એ વાત સાવ ઉઘાડી છે કે જ્યારે માણસ ચાલ્યો જતો હોય ને માર્ગમાં તે વાધની ‘ખોડ’ જુએ અગર ‘ખોડ’ છે એમ તેને ખચર પડે કે તરતજ તે તેનાથી દૂર નાસવા માંડે છે. માનવ અનુભવની એ વાત છે.

જન્મભુમિ શબ્દવ્યૂહ નં. ૩

ઊલી ૧૦:—અંધારામાં એનો ઝગઝગાટ આકર્ષક હોય છે. [તારા, હીરા]

‘અંધારામાં’ એ શબ્દ બહુ મહત્વનો હતો. ‘હીરા’ અંધારામાં પ્રકાશિત લાગે છે તેવા જ પ્રકાશમાં કે દીપકમાળા વચ્ચે પણ આકર્ષક લાગે છે. કાંઈ મનોહર રાત્રિએ, કાંઈ લગ્ન કે ઉત્સવની મહેરીલમાં ‘હીરા’ જડીત લલનાઓનાં એ આભૂષણો અનેક કિરણાવલીઓથી પ્રકાશે છે એ અનુભવની વાત છે. ‘હીરા’ અંધારા ને અજવાળા બન્નેમાં પ્રકાશે છે, જ્યારે ‘તારા’ તો માત્ર અંધારા-માંજ પ્રકાશી શકે છે.

ઊલી ૧૧:—ત્રિલોકમાં એકે સ્થાન એવું નથી કે જ્યાં તે ન પહોંચી શકતો હોય. [કવિ, રવિ]

એ તો સામાન્ય ને પ્રચલિત ઉક્તિ છે કે ‘જ્યાં ન પહોંચે રવિ ત્યાં પહોંચે કવિ.’ એ ઉક્તિ પર આ ચાવી રચાઈ હતી. ત્રિલોકમાં એવા અનેક સ્થાનો છે કે જ્યાં ‘રવિ’ એટલે કે સૂર્ય કદી પહોંચી શકતો નથી. દા. ત. પાતાલ, ગુફાઓ, ભોંયરાઓ વિ., જ્યારે ‘કવિ’ને માટે એકે સ્થાન એવું નથી કે જ્યાં તે ન પહોંચી શકતો હોય.

ઊલી ૧૭:—પ્રાચીન હિંદમાં મુખ્ય વેપાર આની મારફત થતો હતો. [વણુજાર, વણુઝાર]

‘વણુજાર’ શબ્દને ગુજરાત વિદ્યાપીઠના જોડણીકાષિ રવીકારેલ છે : ને ‘વણુઝાર’ને રદ કર્યો છે. છતાં એ બન્ને એટલા પ્રચલિત હોઈ ‘વણુજાર’ અને ‘વણુઝાર’ની ભૂલ ગણવામાં આવી નથી.

ઊભી ૨૭:— પોતાનાં લક્ષ્યને એ હંમેશાં સંયોગતાથી સપડાવે છે. [ખાજ, ખાણ]
આમાં મુખ્ય શબ્દ ‘સંયોગતાથી’ ધ્યાનમાં રાખવાનો હતો. ‘સપડાવે છે’ એ શબ્દ પણ ખાજનો સૂચક હતો. વળી ‘હંમેશાં’ શબ્દ એને સમર્થન કરે છે. ‘ખાજ’ પોતાનાં શિકાર ને જ્યારે સપડાવે છે ત્યારે અપૂર્વ સંયોગતા વાપરે છે. ‘ખાણ’ ને માટે હંમેશાં શબ્દ ન વાપરી શકાય. એની સંયોગતા એને છોડનારની વિશારદતા પર આધાર રાખે છે.

ઊભી ૨૮:—મુંબઈના દેશી વેપારીઓના ગુમાસ્તાઓના નસીબે તહેવારના દિવસોમાં પણ ...માણી શકવાનું લખેલું નથી. [મજા, રજા]
‘માણવા’ શબ્દની સાથે ‘મજા’ અંધ બેસતો છે. બીજું તહેવારો હંમેશા મજા માણવા માટે હોય છે. ‘રજા એટલે કે આરામનો દિવસ.’ તહેવારો આરામનું સૂચન નથી કરતા પણ અનેક જાતનાં ઉત્સવોમાં સક્રિય મેજા માણવાની શક્યતા બતાવે છે. એટલે ‘મજા’ એ વધારે અંધબેસતો છે.

જન્મભુમિ શબ્દવ્યૂહ નં. ૪

આડી ૧૦:—કવિઓએ એની અવગણના કરી છે. [દેલ, દેડ]

કવિઓને કાવ્ય લખવાની સ્ફુરણા માટે ‘દેલ’ કાંઈ સામાન્ય વિષય કહેવાય નહિ. એવી રીતે કવિઓએ માનવ જાતની કામ કે વર્ગો ઉપર કવિતાઓ લખી નથી. કાવ્યો તો લખાયાં છે સમુદ્રો પર, નદીઓ ને પર્વતો પર, વિદ્યો ને પુણ્યો પર, પ્રેમ ને વિયોગ પર.

કવિઓએ મોરલાના કલાપતી પેટ ભરીને પ્રશંસા કરી છે. તેના દેલ સૌંદર્યના વખાણ કર્યા છે પરંતુ તેના સાનિધ્યમાં રહેતી ને તેના નૃત્ય વખતે તેના નયન આંસુને ઝીલી લઈને ગર્ભધારણ કરતી એવી ‘દેલ’ વિશે કાંઈને કેમ કવિતા લખવાનું નહીં સુઝ્યું હોય તે આશ્ચર્યજનક છે. એટલા માટે જ કવિઓએ તેની અવગણના કરી છે એમ પુછાયું હતું.

આડી ૧૪:—કેટલાક માણસો એનો ઉપયોગ કરે છે. [ઠીખ, દાખ, રાખ, શખ]

ચાવીમાં ક્યારે અને ક્યાં અને કેવા સંજોગોમાં ન હતું માટે જ એનો ઉકેલ સહેલો હતો. ‘દાખ’ કે ‘રાખ’નો ઉપયોગ માણસ સામાન્ય રીતે અમુક સંયોગોમાં જ કરે છે.

‘ટખ’ શબ્દ અંગ્રેજી છે. ‘શખ’નો ઉપયોગ કરતાં હશે. તો કાંઈક અધોરીઓ ને તે પણ અમુક સંયોગોમાં. એટલે સંયોગોની સૂચનાનો અભાવ એજ વાત ‘ઠીખ’ માટે સૂચક હતી.

ઊભી ચાવીઓ

ઊભી ૧:—આ દુનિયામાં આવા મનના માણસો બહુ ઓછા હોય છે. [નિર્મળ, નિર્બળ]

‘નિર્બળ’, ‘નિર્મળ’ અને ‘નિશ્ચલ’ ત્રણ શબ્દોમાં ‘નિર્બળ’ મનના માણસો ઓછા હોય છે એમ કહેવાની હિંમત કાંઈ કરી શકે તેમ નથી. એની સંખ્યા મોટી હોય છે. ‘નિશ્ચલ’ મનના માણસો ‘ઓછા’ હશે પણ ‘બહુ ઓછા’ નથી, પણ ખરી રીતે આપણે આ કળીયુગી દુનિયામાં જે ફરિયાદ કરીએ છીએ તે એ છે કે સાફ દિલનાં, નિખાલસ એવા નિર્મળ દિલના માણસો બહુ ઓછા હોય છે.

ઊભી ૩:—મુશ્કેલ સંયોગોમાં માણસને કાંઈ વખત અણધારી ... પ્રાપ્ત થાય છે. [કુમક, કુમતિ]

‘કુમક’ શબ્દ સ્પષ્ટ હતો. ‘કુમતિ’ શબ્દ હોત તો ‘એના કારણે માણસ મુશ્કેલ

સંનેગોમાં મુકાય છે' અથવા તો 'આવા સંનેગો આવવાના હોય ત્યારે માણસને સૂઝે છે' એવી કાઠકિ રચના હોત. વળી 'અણધારી' શબ્દ પણ ક્રમક્રમે વધારે અંધમેસતો હતો.

ઊભી ૬:— ગુજરાતી કવિતામાં માણક માટે વપરાતો આ શબ્દ આકર્ષક પણ પારકો છે. [દીલખર, દીલદાર]

આ બે શબ્દો વચ્ચે એક તફાવત છે અને તે તફાવત પર આ પસંદગી અવલંબતી હતી. 'દિલદાર' શબ્દનો અર્થ 'આશક' અને 'માણક' અનેને માટે વપરાય છે, જ્યારે 'દીલખર' 'માણક' ન સૂઝે છે, એટલે જો 'દીલદાર' શબ્દ હોત તો એમ લખ્યું હોત કે 'આશક તથા માણક અનેને માટે વપરાતો આ શબ્દ છે.'

ઊભી ૧૦ :—'મારે ઘેર આવજો માવા ભાવે તો...ખાવા' [ઢેખરું, ઢેખરાં]

'ઢેખરું' ને 'ઢેખરાં'ની ભૂલ ન કાઢવા માટેનું કારણ એ હતું કે આ કવિતા ગુજરાત તથા કાઠિયાવાડમાં પ્રચલિત છે, પરંતુ કેટલાક પ્રદેશમાં લોકો ગાતી વખતે 'ઢેખરું' વાપરે છે, કેટલાક 'ઢેખરાં' વાપરે છે. આ કારણે એ શબ્દપ્રયોગની ખોટી ભૂલ કાઢવામાં હરીફાઈને અન્યાય થાય એમ લાગવાથી એ છુલાસો કરેલો.

ઊભી ૧૬ :—આ દુનિયામાં ઘણાં માણસો આવા અન્યા વિના જીવન પૂરું કરે છે. [તાલેવર, તાબેદાર]

આ ચાવી દુનિયામાં શું જોવા મળે છે તેના અનુભવ જ્ઞાન પર રચાયેલી હતી. 'ઘણાં' શબ્દ ઉપયોગી હતો.

હવે 'ઘણા માણસો' આ દુનિયામાં કેવી રીતે જીવન પૂરું કરે છે ? તાબેદાર અન્યા વિના ? કે તાલેવર અન્યા વિના ? થોડોક જ વિચાર કરતાં તમને 'તાલેવર' શબ્દ અંધમેસતો લાગશે, કારણ કે આ દુનિયાની રચના ને

સમાજની વ્યવસ્થા જ એવી છે કે એક ખીજી રીતે એક ખીજાના 'તાબેદાર' અન્યા વિના જીવન પૂરું કરી શકે એવાં તો બહુ જ ઓછા માણસો નીકળશે. એટલે 'ઘણા' શબ્દથી જણાતું હતું કે 'તાલેવર' ધનવાન અન્યા વિના ઘણાં માણસો દુનિયામાં જીવન પૂરું કરે છે અને તે નજર સામેની સાચી વાત છે.

ઊભી ૨૦:—એનો સ્વાદ મીઠો લાગે છે. [રાયણ, રાયતું]

'રાયણ' તથા 'રાયતું' શબ્દ વચ્ચેની પસંદગીમાં ચાવીની રચના મહત્વની હતી. 'એનો સ્વાદ ખટમીઠો લાગે છે' એમ હોત તો 'રાયતું' શબ્દ સ્થાને હતો. પણ માત્ર 'મીઠો' સ્વાદ વપરાએલો હોઈને 'રાયણ' ન જવાબ હતો.

ઊભી ૨૧:—જો નારીના હૃદયમાં આના માટે સ્થાન હોતું નથી તેનું નારીત્વ અધૂરું છે. [વદાલમ, વલાલમ]

'વદાલમ' એટલે 'પતિ' દરેક નારીને હોવો જોઈએ એવી પુરાણી માન્યતા નષ્ટવત અતી રહી છે. ખીજું નારી એટલે પરિણિતજ શા માટે ? તે કુમારી પણ હોય, વિધવા પણ હોય. 'વદાલમ' શબ્દ હોત તો 'પરિણિત' શબ્દ વપરાયો હોત, અથવા તો તેનું 'પતિવત' કે 'પત્નીત્વ' અધૂરું ગણાય એવો પ્રયોગ હોત. પુરુષને માટે જેમ 'પૌરુષત્વ' શબ્દ છે તેમ નારીને માટે 'નારીત્વ' (નારીનાં હૃદય તથા મનના જરૂરી લક્ષણો) વપરાય છે. નારીત્વ રચવા માટે એક કરતા વધારે ગુણોનો સમુદ જોઈએ એટલે 'અધૂરું ગણાય' એ શબ્દપ્રયોગ હતો. એનો અર્થ એ હતો કે ઘણાં ગુણોમાં એક ગુણની પણ જરૂર હતી. 'નારીત્વ'ની સંપૂર્ણતા માટે 'વદાલમ' અનિવાર્ય નથી. 'વદાલમ' ન હોય તો પણ નારી સંપૂર્ણ અતી શકે છે.

જોડકું

આડી ૧૧ :—અનુયાયીઓના અંધળા ઉત્સાહને કારણે નેતાને ઘણી વખત...સહવી પડે છે. [હાનિ, હાર]

ઊભી ૯ :—એના કપાટામાં આવનારનો વિનાશ થાય છે? [શનિ, શર]

દરેક નેતાને અનુયાયીઓ હોય છે તે અનુયાયીઓમાં અંધ લોકો પણ હોય છે. આવા અંધ અનુયાયીઓથી નેતાઓને ઘણી વખત 'હાર' ખમવી પડે છે એમ કહીએ તો તે વાત વ્યવહારમાં જે બને છે તેને પૂરતી સંગત નથી.

નેતાઓને 'હાર' મળે છે, પણ તે કોઈક વખત. એમની 'હાર' માં બધી વખત અંધ અનુયાયીઓ કારણભૂત હોતા નથી, પણ કોઈક જ વખત 'હાર' ના અનેક કારણોમાં એક કારણ અંધ અનુયાયીઓનું હોય છે.

આ ચાવીમાં 'ઘણી વખત' શબ્દ સૂચક

હોતો. 'કોઈક વખત' એવો શબ્દ પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો હોત તો 'હાર' વધારે યોગ્ય લાગત, જ્યારે અંધ અનુયાયીઓથી 'હાર' સહવી પડે છે તે પુરવાર કરવાની જરૂર રહેતી નથી.

વિચક્ષણ બુદ્ધિના દરિફાએ ઊભા ચાવીમાં ? પ્રશ્નાર્થનું ચિન્હ જોયું હતું. 'શર' કે 'શની' વચ્ચેની પસંદગીમાં પ્રશ્નાર્થનું ચિન્હ ખૂબ અગત્યનો ભાગ ભજવતું હતું.

એક પ્રચલિત માન્યતા છે: 'શની' એ તુકશાન-કારક ગ્રહ છે. જે કોઈ માનવી એને કપાટે ચડે છે તેનું સ્વસ્થ જાય છે. એ માન્યતા સાચી છે કે ખોટી તેનો હજુ નિર્ણય થયો નથી એટલે માન્યતાની શંકાતાવસ્થાસૂચક પ્રશ્નાર્થ ચિન્હ હતું. 'શર'ના કપાટામાં આવનારનો વિનાશ થશે કે નહિ એવી શંકા ઉઠાવવાનું કારણ નથી કારણ કે એમાંથી બચાવું નથી. પરંતુ શનીના કપાટાની વાત શંકાશીલ હોઈને આ પ્રશ્નાર્થ ચિન્હ મૂકાયું હતું.

જન્મભૂમિ શબ્દવ્યૂહ નં. ૫

આડી ૧૨ :—આવું કામ પણ કોઈ વખતે લોકોની નજરમાં બેસી જાય છે. [નકલી, નકશી]

'નકશી' કામ તો હમેશાં નજરમાં બેસી જાય છે, પણ 'નકલી' કામ કોઈ વખતે જ માણસને ભૂલાવામાં નાંખે છે. 'પણ' શબ્દનો પ્રયોગ તે 'કોઈ વખત' એ શબ્દો સૂચક હતા.

આડી ૧૫ :—જૂના વખતમાં યુદ્ધમાં એની ઉપયોગીતા હતી. [ગજ, ગદ, ગદા]

ગદા હોત તો 'અતિ પ્રાચીન કાળમાં' એમ લખાયું હોત. 'ગદ'ની ઉપયોગીતા આજે ઓછી થઈ છે.

'ગજ' તો ઉપયોગ જૂના કાળમાં જ હતો. આજે યુદ્ધમાં તેનો ઉપયોગ મુદ્દલ થતો નથી. હજુ અશ્વારોહી સૈન્ય આધુનિક લશ્કરમાં દેખાશે, પણ ગજ તો મુદ્દલ નહિ.

ઊભી ચાવીઓ

ઊભી ૨ :—એનું ભાન થતાં માણસ કંટ-લીક વખત બેઆકળો બને છે. [ભૂલ, ભૂત, ભૂખ]
'ભૂત' શબ્દ તો તરતજ રદ કરી શકાતો હતો, કારણ કે 'ભૂત' ને ન માનનારા તેનાથી બેઆકળા બનતા નથી તે ભૂત છે એમ માનનારા તો 'બધી વખત' બેઆકળા બને છે.

'ભૂખ'થી પણ સામાન્ય રીતે માણસ બેઆકળો બનતો નથી. ભૂખ ખૂબ લાગી હોય તે ભૂખને શમન કરવાનો કોઈ માર્ગ ન હોય તે ક્ષણે ક્ષણે એની વેદના અસહ્ય બનતી જતી હોય ત્યારે તે માણસને બેઆકળો બનાવે છે.

જ્યારે પોતે ભૂલ કરી છે એનું ભાન થતાં

માણસ 'કેટલીક વખત' બેબાકજો બને છે, તે અનુભવની વાત છે.

તમે કાગળ લખ્યો હોય ને સરનામું કર્યા વિના ટપાલમાં નાખી દીધો હોય, • ઘોખીને કપડાં આપતાં ખિસ્સામાં દશની નોટ રહી ગઈ હોય, આ અને આવા 'કેટલાક' પ્રસંગે માણસ બેબાકજો બને છે.

ઊભી ૧૧ :—ઘણી વખત માણસના સ્વભાવમાં રહેલી આ વસ્તુ નુકશાનકારક દુર્ગુણનું સ્વરૂપ ધારણ કરે છે. [જક, શક, ધાક, શોક, ખીક]

'ખીક' તો માણસનાં સ્વભાવમાં હોય અને તે દુર્ગુણનું સ્વરૂપ અમુક સંયોગોમાં ધરતી નથી પણ તે દુર્ગુણ જ છે.

'ધાક' તો બહારની વસ્તુ છે. સ્વભાવમાં રહેલી નહિ એટલે તેનો વિચાર કરવા જેવું હોતું નથી. 'શક' અને 'જક' વચ્ચેનો તફાવત ચાવીની રચના પર નભતો હતો. 'શક' માણસના સ્વભાવમાં હોય તો પણ 'ખીક' ને લાગુ થઈ તેવી દલીલ તેને પણ લાગુ કરી શકાય. પરંતુ આ ચાવી એમ બતાવતી હતી કે આ વસ્તુ કેટલીક વખત જ નુકશાનકારક દુર્ગુણ બને છે. 'જક' એનો ઉત્તમ જવાબ હતો. 'જક'—હઠીલાઈએ હમેશાં દુર્ગુણ બનતી નથી, પરંતુ જ્યારે તે દુરાગ્રહ બને છે ત્યારે દુર્ગુણ ગણાય છે. બીજી બાજુ આગ્રહી સ્વભાવ કોઈ વખતે ગુણરૂપ પણ નીવડે છે. 'દુર્ગુણનું સ્વરૂપ ધારણ કરે છે' એ શબ્દો બતાવતા હતા કે આ વસ્તુ પ્રથમથી જ ને સ્વયં દુર્ગુણ નથી.

ઊભી ૧૬ :—"હીરા" શબ્દ પરથી રચાએલો આ નામવાળો પદાર્થ ઉપયોગી છે. [હીરાકશી, હીરાકણી]

'હીરાકણી' હીરામાંથી બની છે. 'હીરા-કશી' માં હીરા હોતો જ નથી પણ માત્ર

તે નામમાં હીરા શબ્દનો ઉપયોગ થયો છે. એટલે ચાવીમાં લખેલું કે 'હીરા' શબ્દ પરથી બનેલી.

ઊભી ૨૦ :—કેટલાક માણસો જ્યારે... બને છે ત્યારે આપણામાં દયા ઉદ્ભવે છે. [હિરાન, હેવાન]

આ ચાવીમાં નિર્ણયાત્મક શબ્દો 'દયા ઉદ્ભવે છે' તે હતા. 'હેવાન' પ્રતિ આપણને તિરસ્કાર કે ધૂણા બગે છે જ્યારે હિરાન બનનાર માણસ પ્રતિ આપણને સામાન્ય રીતે દયા ઉદ્ભવે છે. હરીફિએ જરા વિચાર કર્યો હોત તો તેમને તરત જ ખ્યાલ આવત કે 'દયા' માટે 'હેવાન' લાયક હોતો નથી એટલે તરતજ 'બને છે' એ શબ્દ પર ભાર મૂકીને હેવાન ઉકેલ શોધ્યો હતો તે ન શોધત.

ઊભી ૨૬ :—કેટલીક ચીજો...વાળા કેટલાક માણસો ખાતા નથી [બાદી, બાધા]

બાધાવાળા બધા માણસો તો ખોતાને બાધા હોય તે બધી વસ્તુ ખાતા જ નથી, પરંતુ બાદીવાળા બધા માણસો બાદી થાય તેવી ચીજો ખાતા નથી એમ જીવનમાં બનતું નથી. બાદી હોવા છતાં કેટલાક માણસો તો એવી ચીજો ખાય છે. 'કેટલાક' ને 'કેટલીક' જેવા શબ્દો ચાવીના ઉકેલમાં કેવી મદદ કરે છે તે આ ચાવી બતાવે છે.

ઊભી ૨૭ :—કેટલીક નારીઓએ એને માટે જીવ આપ્યા છે. [બાલ, શીલ]

આ ચાવીમાં મુખ્ય શબ્દ 'કેટલીક' હતો. હવે શીલ માટે પ્રાણ આપનાર નારીઓ 'કેટલીક' નહિ પણ 'અનેક ઘણી' છે. તમે રાજપુતાનાનો ઇતિહાસ ઉઘાડો. તમે ચીતોડ ને બુંદેલા ઘેરાની વાતો વાંચો. તમે અફઘાનો ને મોગલોની રાજપૂત પ્રદેશ પરની ચડાઈના વર્ણનો વાંચો. પરાજય નજીક આવતા હજાર હજાર રાજપુતાણીઓ જાંહર કરતી. એવા

એક નહિ પણ અનેક બનાવો બન્યાં છે, ને તે કારણે જ ‘કેટલીક’ શબ્દ નારીઓને અન્યાય-કારક હતો. જ્યારે પોતાના ‘બાલક’ (‘બાળક’ અને ‘બાલક’—બંને પ્રયોગો ‘કામલાંગી’ અને ‘કામળાંગી’ ની માફક શબ્દકોષે મંજૂર કરેલા છે) માટે પ્રાણ આપનાર નારીઓની સંખ્યા ઓછી, એટલે ‘કેટલીક’ શબ્દનો પ્રયોગ થયો હતો.

નોંધકાં

આડી ૮:—માણસોએ આનાથી દૂર રહેવું જોઈએ. [રણ, રૂપ]

ઊભી ૬:—વધારે પડતાં ...માં માણસ ઊભો રહી શકતો નથી. [તાણ, તાપ]

‘તાણ’ અને ‘તાપ’ વચ્ચેનો તફાવત શોધતાં થોડી મહેનત પડે તેમ હતી.

‘રૂપ’થી શા માટે દૂર રહેવું જોઈએ? ને તે પણ હમેશાં? ‘કાંઈ વખત દૂર રહેવું’ સાચું છે એવી રચના હોત તો ઠીક હતું, પણ ‘રૂપ’થી દૂર રહેવું જોઈએ એવી વાત તો પહેલીજ નજરે અસંગત ને ગેરવ્યાજબી લાગે છે, જ્યારે ‘રણ’ થી દૂર રહેવું જોઈએ એ વાતનો કાણ ઈન્કાર કરી શકે તેમ છે?

આડી ૧૮:—આવા માણસો અંતે લીધું કામ પૂરું કરે છે. [ધીટ, ધીમા]

ઊભી ૧૫:—માણસ એનાથી દૂર રહેવા પ્રયત્ન કરે છે. [ગટર, ગમાર]

‘ધીમા’ માણસો લીધું કામ પૂરુંજ કરે એમ માની લેવું ખરોખર નથી. ‘ધીમા’ માણસોમાં

કામને પૂરું કરવાની ધીરજ કે ચીકટાઈના ગુણનો સમાવેશ થતો નથી, જ્યારે ‘ધીટ’ માણસોનો ગુણજ એવો છે કે તેઓ અંતે લીધું કામ પૂરું કરે. વળી ઊભી ચાવીમાં સામાન્ય રીતે ‘ગમાર’નો ભેટો થઈ જાય તો આપણે તેનાથી દૂર રહેવા પ્રયત્ન કરતા નથી. બહુ તો તેની સાથે ઝાઝો વાર્તાલાપ કે સંબંધ બાંધતા નથી. જ્યારે ‘દૂર રહેવા પ્રયત્ન કરવો’ એમાં ઈચ્છાપૂર્વકનું આપણું કાર્ય કહેવું છે. એટલે ગટરથી આપણે હમેશાં દૂર રહેવા પ્રયત્ન કરીએ છીએ. તેની નજીક જઈ પહોંચ્યા હોઈએ તો પણ તેનાથી દૂર નાસવા, અને ત્યાં સુધી દૂર રહેવા પ્રયત્ન કરીએ છીએ. ગમાર પ્રત્યે આપણે નિષ્ક્રિય (Passive) રહીએ છીએ જ્યારે ‘ગટર’ના સંસર્ગ વખતે આપણે સક્રિય (Active) પ્રયત્ન કરીએ છીએ. એ રીતે ચાવીની રચનાને ‘ગટર’ વધારે બંધ બેસતો હતો.

આડી ૨૩:—બધાં માણસો એના પ્રતિ તિરસ્કાર દાખવે છે. [નરપશુ, નરપતિ]

ઊભી ૨૫:—એની સામે ઊભા રહેવામાં જોખમ છે પણ સંપૂર્ણ નહિ. [શુર, તીર]

‘નરપતિ’ની પ્રતિ કાંઈ બધા માણસો તિરસ્કાર દાખવતા નથી. એ પુરવાર કરવા માટે દલીલની જરૂર નથી. જ્યારે ‘નરપશુ’ પ્રતિ તો બધાજ લોકો તિરસ્કાર દાખવે છે તે ખુલ્લું છે. આમ ઊભી ચાવીમાં પણ શુર તેથી બંધ બેસે છે.

જન્મભૂમિ શબ્દવ્યૂહ નં. ૬

આડી ૩:—એને માટે કેટલાંક સર્વસ્વ ગુમાવ્યું છે. [વચન, વતન]

‘વતન’ને માટે તો હજારો ને લાખો માણસોએ સર્વસ્વ ગુમાવ્યું છે. દેશ દેશના ઇતિહાસ ને આજણા જ દેશનો છેલ્લા દશ વર્ષનો ઇતિહાસ એ વાતની ગવાહી પૂરે છે.

જ્યારે ‘વચન’ને માટે સર્વસ્વ ગુમાવનારા બહુ થોડા છે એ વાત પણ એટલી જ નિર્વિવાદ છે. ‘કેટલાક’ શબ્દ ‘વચન’ ઉકેલ જ સૂચવતો હતો.

આડી ૧૨:—એના બંધામાં કેટલીક વખત સાહસ કરવાની તક મળે છે. [માછી, માળી]

‘માણી’ના ધંધામાં સાહસ કરવાનો પ્રસંગ કદી આવતો હોય એમ જાણ્યું નથી, જ્યારે ‘માછી’નો ધંધો જ એવો છે કે સાહસના પ્રસંગો ઉપસ્થિત થાય છે.

આડી ૨૦ :—આવી વાત કરનાર માનવી પ્રિય સાથી અને છે. [સારી, સાફ, સાચી]

‘સાચી’ કે ‘સાફ’ વાત કહી દેનાર માનવી ઊલટો કડવો ને અપ્રિય અને છે. ને તે પ્રિય સાથી એટલે કે મિત્ર બનતો નથી. હા, કોઈક વખત એવા માણસ પ્રતિ માન થાય છે એટલે એ શબ્દોને રહેજે નકારી શકાય તેવા હતાં. બાકી ‘સારી’ વાત કરનાર માનવી આપણને ગમે છે ને તેવી વાત કરનારો આપણો સાથી પણ બની શકે છે, કારણકે તેની સરસ વાતો ખૂબ આહ્લાદ આપે છે. ‘સારી’ એટલે માત્ર ખુશામદનાં અર્થમાં આ શબ્દ લેવાનો નથી. ‘સારી’ એટલે મજાની, રસભરી, વખત વીતાવે તેવી.

આડી ૨૫ : ધણા નવરા માણસો આમાં ગૂંથાયેલા રહે છે. [ચોવટ, ચોપાટ]

‘ધણાં’ શબ્દ સૂચક હતો. ચોપાટમાં ગૂંથાઈ રહેતા નવરા માનવીઓ ધણા હોતા નથી. થોડા કે જૂજ હોય છે. જ્યારે ધણાખરા નવરા માણસોનો વખત પારકી ચોવટમાં જ જાય છે.

આડી ૨૬ :—એના માર્ગે ગયેલો માનવી સાધારણ રીતે જલદી પાછો ફરતો નથી. [વિદેશ, વિનાશ]

આ ચાવીમાં ‘સાધારણ રીતે’ અને ‘જલદી’ એ બે શબ્દો ધ્યાનમાં રાખવા જેવા હતા.

વિનાશને માર્ગે ગયેલા માનવીની સાથે ‘જલદી’ શબ્દ બંધબેસતો ન હતો, જ્યારે ‘વિદેશ’ને માર્ગે ગયેલાને માટે શબ્દ બરોબર બંધબેસતો હતો. જ્યારે માનવી પરદેશના પંથે પ્રયાણ કરે છે ત્યારે તે સાધારણ રીતે

જલદી પાછો ફરતો નથી એ જાણીતી વાત છે. વિદેશથી જલદી પાછો ફરાય નહિ, પણ ‘સાધારણ રીતે’ શબ્દ બતાવતા હતા કે કોઈ પ્રસંગ એવો પણ બને છે કે પરદેશ વળેલો જલદી પાછો ફરે. પણ તેવા બનાવ ઓછા, એટલે જો ‘વિનાશ’ ઉકેલ હોત તો ‘જલદી’ શબ્દનો પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો ન હોત.

ઊભી ચાવીઓ.

ઊભી ૧— પ્રદીપ્ત દશામાં હોય—ત્યારે તેનાથી સાચવીને ચાલવું. [દીવડો, દીપડો]

દીપડોથી તો હંમેશાં સાચવીને ચાલવાનું હોય છે, જ્યારે દીવડો પ્રદીપ્ત હોય ત્યારેજ તેનો ભય હોય છે.

ઊભી ૧૪ :—એના સકંજમાં સપડાનારા માણસોની દશા કેવી થઈ હશે તેનો ખ્યાલ કરતાં કમકમાં આવે છે. [મારા, સુરા, દારા]

બે પ્રયોગો ધ્યાનમાં રાખવાના હતા. ‘દશા કેવી થઈ હશે’ અને ‘કમકમાં’ આવે છે. તેમાં મુખ્ય શબ્દો ‘કમકમાં આવે છે’ તે હતા.

ઇતિહાસમાં ને લોકજીવનમાં ધણી વખત આપણે એવી કથાઓ કે બનાવો જાણીએ છીએ કે જેમાં એક વેરીએ પોતાનું વેર વાળવા, પોતાના દુશ્મનનો ઘાટ ધડવા, મારાઓ મોકલ્યા હોય. ‘મારા’ઓ—‘ખૂની’ઓના સકંજમાં સપડાયેલા માનવીઓની દશાનો ખ્યાલ કરતાં આપણને કમકમાં આવે છે.

એનાથી ઊતરતો શબ્દ ‘દારા’ હતો. કેટલીક પત્નીઓ એવા સ્વભાવની હોય છે કે તેમના પતિ તેનાથી ત્રાસી જાય છે, પણ તેના ત્રાસમાંથી મુક્ત બની શકતા નથી ને મૂંગે મોઢે પોતાની યાતના સહે છે. પરંતુ એવા માણસોની દશાનો ખ્યાલ કરતાં પણ આપણને કમકમાં આવતા નથી, કદાચ અનુકમ્પા ઊભરાતી હશે.

‘સુરા’ શબ્દ તો ખીલકુલ બંધબેસતો ન હતો. ‘સુરા’ના પાશમાં સપડાઈ જનારાની સ્થિતિ વિશે વિચારતા કમકમા નથી આવતાં. કાંતો દયા ને કાંતો ધૂણા ઉત્પન્ન થાય છે.

ઊભી ૧૯ :—એની સેવા એજ ખરો ધર્મ મનાય છે. [જનતા, જનેતા]

આ ચાવીમાં ‘મનાય છે’ શબ્દો બતાવતા હતા કે તે એક પ્રકારની માન્યતાનો સવાલ છે. ‘જનતા’ એટલે કે પ્રજાની સેવા એ ધર્મ છે, એવી માન્યતા આજના યુગમાં વધારે પ્રસરેલી છે, જ્યારે ‘જનેતા’ની સેવા એ તો ધર્મ જ છે. તેમાં માન્યતાનો સવાલ નથી.

ઊભી ૨૨ :—એની ફતેહનો આધાર એની સમજવટની શક્તિ પર રહેલો છે. [દલાલ, દલીલ]

‘એની સમજવટની શક્તિ’ એ શબ્દો સામાન્ય રીતે કોઈ માનવીના અંગે વપરાયા હોય તેમ બતાવતા હતા, તે સિવાય પણ ‘દલાલ’ની ફતેહ તે ગ્રાહકને સમજાવી શકે એના પર અવલંબે છે.

‘દલીલ’ શબ્દ હોત તો ‘સંગીનતા’ કે ‘પ્રમાણતા’ કે ‘આંતરીક બળ’ એવો શબ્દ પ્રયોગ થયો હોત.

ઊભી ૨૩ :—એના તેજ આગળ સામાન્ય માણસ ઝંખવાણો પડી જાય છે. [વીર, વીઘા]

‘વીઘા’ એ કોઈ પુરુષ કે સ્ત્રીનું જીવંત સ્વરૂપ નથી. એક પ્રકારની માનસીક કલ્પના છે, જ્યારે ‘વીર’ માનવી હોય છે. ‘વિઘા’ એના કાલ્પનીક સ્વરૂપમાં વપરાય તો એની આગળ તો બધાં માનવીઓ ઝાંખા લાગે, કારણ કે ‘વીઘા’ શબ્દ સર્વશ્રેષ્ઠ સરસ્વતીદેવીને લાગુ પડી શકે. એટલે ‘વીર’ માનવીની પાસે સામાન્ય માણસો ઝંખવાણા લાગે છે તે પુરવાર કરવા ઝાઝી દલીલની જરૂર જણાતી નથી.

ઊભી ૨૬ :—જેવી એની નિર્મળતા તેવી તેની કિંમત. [નીતિ, નીર]

માણસની ‘નીતિ’ની કિંમત તેની શુદ્ધતા ઉપર નભે છે. ‘નીતિ’ થોડી અશુદ્ધ હોય ને મુદ્દામ અશુદ્ધ પણ હોઈ શકે એટલે જેટલી એની શુદ્ધી એટલીજ એની કિંમત હોઈ શકે.

‘નીર’ શબ્દમાં નિર્મળતાની ચડતી ઉતરતી કક્ષા ‘નીતિ’ જેટલી હોતી નથી. વળી ‘કિંમતી’ શબ્દ કરતાં ‘ઉપયોગીતા’ શબ્દ હોત તો ‘નીર’ની સાથે યોગ્ય ગણાત.

ઊભી ૨૭ :—એના મોહમાં સપડાયલાંના જીવન કશું રીતે પૂરા થયાં છે. [સદ્દો, સદ્દા, સતા]

‘સતા’ના મોહમાં સપડાયલાના જીવન કશું રીતે પૂરા થયાં છે એમ કહી શકાય નહિ. કોઈકે નીકળે. ‘સદ્દામાં’ સપડાય છે ધૂણા, પરંતુ જીવનની ધૂળધાણી કરનાર વસ્તુ તો મોહ છે. એ મોહ એવો હોય છે કે માનવી હોય તે બધું ગુમાવીને પાયમાલ બને છે ને અંતે કશું રીતે જીવન પૂરું કરે છે.

જોડકાં

આડી ૬ :—એના લીધે સ્પર્શ સુખ મળી શકે છે. [ચામ, કામ]

ઊભી ૨ :—માણસ એનામાં અટવાઈ જાય છે પછી તેને સૂઝ પડતી નથી. [વિચાર, વિકાર]

‘ચામ એટલે ત્વચા’ અગર ચામડીને લીધે સ્પર્શ સુખ મળી શકે છે એ વાત સર્વના અનુભવની છે. ‘કામ’ શબ્દને તો આ ચાવી ખીલકુલ બંધબેસતી નથી. ‘સ્પર્શ સુખથી એ સંતોષ પામે ઇં’ એવી ચાવી હોત તો કામ બરોબર હતું. પરંતુ સ્પર્શ સુખ મળવાનું સાધન ‘કામ’ નથી ‘ચામ’ છે, જ્યારે સ્પર્શ સુખથી ‘કામ’ સાધ્ય છે.

સામાન્ય અનુભવ છે કે માણસ વિચાર વમળમાં ગૂંચવાઈ જાય છે ત્યારે તો તેને માર્ગ સૂઝતો નથી. ‘વિકાર’માં માણસ સપડાય છે ત્યારે તો તે બુદ્ધિભ્રષ્ટ બને છે. તેમાં ‘સૂઝ પડવા’ ન પડવાનો સમય રહેતો જ નથી. તે વખતે તો દેહનું પણ ભાન ભૂલી જાય છે.

આડી ૧૦ :—ભર ઉનાળે...જતા કેટલીક વખત માણસ પરસેવે નીતરી જાય છે. [ખજરે, ખપોરે]

ઊભી ૧૧ :—મોટા શહેરની...માં એક વખત સંપૂર્ણ સપડાઈ ગયા પછી માણસ તેમાંથી નીકળી શકતો નથી. [જાળ, પોળ]

‘કેટલીક વખત’ એ શબ્દો સૂચક ને નિર્ણયાત્મક હતા. ભર ઉનાળે ખપોરે જતાં માણસ હમેશા અથવા ઘણી વખત પરસેવે નીતરે છે; પરંતુ ખજરે જતાં તો કેટલીક વખત જ તેમ બને છે, કારણ કે તે સવારે પણ ખજરે જાય ને સાંજે કે રાત્રે પણ જાય તો તે પરસેવે નીતરતો નથી એટલે ખજરે તો અમુક વખતે જાય ને તે પણ ભર ઉનાળો હોય તોજ તે પરસેવે નીતરે છે.

ઊભી ચાવીમાં ‘નીકળી શકતો નથી’ એ શબ્દો જ ઉકેલનું સૂચન કરવા માટે પૂરતા હતા.

ગમે તેવું મોટું શહેર હોય, ગમે તેવી અટપટી ને ગૂંચવાડા ભરેલી પોળ હોય છતાં એમાં ગયેલો માણસ ગમે તેટલો ભૂલો પડે ને રખડે તો પણ તેમાંથી વહેલો મોડો પણ બહાર નીકળી શકે છે. તેમાંથી ‘નીકળી શકતો નથી’ એવું તો બનતું જ નથી એટલે દેખીતી જ ચાવી સૂચક હતી.

મુંબઈ શહેરમાં તમે એવાં સેંકડો જોશો કે જે લોકો આંહી આવીને આંહીની મોહજાળમાં એવા સપડાઈ જાય છે, વાલકેશ્વરના બંગલા ને કવીન્સ રોડ પરની જગજગતી મોટર-કારો જોઈને એવા મહત્વકાંક્ષી બને છે કે એક

વખતે આંહી બધું માણી શકાશે, એ લાલસા ને આશામાંથી તેઓ મુક્ત બની શકતા નથી.

આડી ૧૫ :—આ પાચક છે એમ માનવામાં આવે છે. [પાન, પાણી]

ઊભી ૮ :—બહુ ઓછા માણસો એના પર પ્રભુત્વ મેળવી શકે છે. [કમાન, કમાણી]

‘એમ માનવામાં આવે છે’ એ શબ્દો વિચારવા જેવા હતા. હમેશાં ‘છે’ ને ‘માનવામાં આવે છે’ એ બે શબ્દપ્રયોગોમાં ઘણો જ તફાવત છે.

‘પાણી’ પાચક છે એ વિષે કાઈને શંકા છે નહિ. તે અર્થેજ પાણીનો ઉપયોગ થાય છે. હા કાંઈક કાંઈક સ્થળનું પાણી એવું હોય છે કે જે પાચનકારક નથી હોતું, પરંતુ તેથી ચાવીના ઉકેલમાં ફેર પડતો નથી, કારણ ચાવીમાં પાણી નામના સામાન્ય નામનો ઉપયોગ થયો હતો. જ્યારે ‘પાન’ ખાનારા ને બીજા કેટલાક માને છે કે પાન પાચક છે ને એટલા કાર-સરજ લોકો પાન ખાય છે. મુખની શોભા ને સ્વાદ ગોળુ વસ્તુ છે.

‘કમાણી’ પર પ્રભુત્વ મેળવનાર માનવી હજુ જણાયો નથી. ધારે તેટલા ને ધારે ત્યારે ‘કમાણી’ કરી શકે એવી કાંઈ વ્યક્તિ છે નહિ. જ્યારે ‘કમાન’ એટલે ‘ધનુષ્ય’ પર પ્રભુત્વ મેળવનાર માનવીઓ ઘણા નહિ પણ બહુ ઓછા હોય છે તે સામાન્ય માહિતીની વાત છે.

આડી ૧૬ :—કાંઈક માણસોની પ્રકૃતિ આવી હોય છે. [અકળ, અમળ, અચળ]

ઊભી ૧૩ :—એનામાં પણ કાંઈ વખત સૌંદર્ય હોય છે. [નાક, નામ, નાચ]

આ ચાવીના ઉકેલનો મુખ્ય આધાર ‘પ્રકૃતિ’ શબ્દ હતો. માનવીઓ જાતજાતની પ્રકૃતિ, ખાસિયત કે મિજાજના હોય છે. જુદા જુદા માનવીઓની જુદી જુદી પ્રકૃતિ હોય છે. કાંઈની પ્રકૃતિ તામસી હોય છે, કાંઈની રાજસી હોય છે,

કાઈની કાંઈ ને કાઈની કાંઈ એમ લગભગ દરેક માનવીની પ્રકૃતિ જુદી જુદી જાતની હોય છે. તો પણ એવા કેટલાક માનવીઓ હોય છે કે તેમની પ્રકૃતિ કળા શકાતી નથી. કયા સંજોગોમાં તેનો મીઠાઈ કેવો રહેશે, અમુક પરિસ્થિતિમાં તેમની પ્રકૃતિ કયું સ્વરૂપ ધારણ કરશે તે કહી શકાય તેમ હોતું નથી.

અચળ કે અમળ શબ્દો પ્રકૃતિની સાથે બંધાયેલા નથી. 'પ્રકૃતિ' 'અચળ' કે 'અમળ' હોતી નથી. મન કે નિશ્ચય 'અચળ' હોય છે. તેક 'અચળ' હોઈ શકે પણ પ્રકૃતિ નહિ.

ઊભી ચાવીમાં પણ શબ્દોનો ઉપયોગ થયો હતો. સામાન્ય રીતે તેઓ જે નથી કરતા તે તેમણે કયું તે વસ્તુનો ભારપૂર્વક નિર્દેશ કરવા પણ શબ્દોનો ઉપયોગ થાય છે.

જન્મભૂમિ શબ્દવ્યૂહ નં. ૭

આડી ૭:—એની પૂર્ણ કલા પ્રગટ થાય છે ત્યારે પ્રેમીઓનાં હૃદય દ્રવે છે. [વીણા, વીધુ, વીલા, વીચી]

આ ચાવીમાં 'વીધુ' શબ્દ 'વીણા' કરતાં વધારે બંધાયેલો હતો, પણ તેને રદ કરવાનાં બે કારણો હતાં:

એક તો એ કે 'વીધુ'માં 'વિ' દૂસ્વ હતો.

બીજું સમજ કારણ ઊભી ચાવી ૩ હતી. 'વીધુ' હોય તો ઊભી ચાવી નં. ૩ 'વધુ' શબ્દ બનાવે જે શબ્દ સંપૂર્ણ અર્થવાળો છે—અર્થહીન નહિ.

જ્યારે વીણામાં 'વણા' શબ્દનો કશો અર્થ થતો નથી.

આડી ૧૧:—કાઈકે વખતે એ પણ બીપણુ હોય છે. [ગાન, જન, રાન, વન, મૌન, શ્વાન]

આમાં 'ગાન' 'શ્વાન' 'વન' 'ખૂન' એ શબ્દ મૂખ્યત્વે સૂઝે તેવા હતા. વન કાઈ વખતે

એ રીતે 'નાક' એ અવયવ એવું છે કે સામાન્ય રીતે તેનામાં સૌંદર્ય હોતું નથી પણ તે છતાં કાઈકે પુરુષ કે નારીનાં નાક એવા હોય છે કે તેનામાં સૌંદર્ય દેખાય છે. સુંદર સ્ત્રીના નાકને કવિઓએ દીપકની જ્યોત સાથે સરખાવેલ છે ને એમાં સૌંદર્યનું આરોપણ કરે છે એટલે 'કાઈકે વખતે' એ શબ્દો 'નાક' બતાવતા હતા.

'નામ' હોત તો સૌંદર્ય વિશેષણ યોગ્ય ન ગણાત. 'મધુર' કે 'મોહક' શબ્દ વપરાયા હોત. 'નાચ' કાઈકે વખત નહીં પણ ઘણી વખત સૌંદર્યથી ભરપૂર હોય છે. 'નાચ' કાઈકે જ વખત સૌંદર્યપૂર્ણ હોય છે એમ કહેવું તે બરોબર નથી, કારણ કે કાઈકે જ વખત નાચ એવાં હોય છે કે જેમાં સૌંદર્ય હોતું નથી.

નહિ પણ ઘણી વખત બીપણુ હોય છે. ખૂન તો હંમેશા બીપણુ હોય છે. 'શ્વાન' બીપણુ હોવાને બદલે કાઈ વખતે 'બીપણુ' બને છે એમ કહેવાય, જ્યારે 'ગાન' સામાન્ય રીતે મધુર ને કર્ણપ્રિય હોય છે, પરંતુ કાઈ વખતે એ 'ગાન' બીપણુ પણ હોય છે. એવું ગીત સાંભળીને માણસની કાયા પણ થરથરી ઊઠે છે. વળી 'પણુ' શબ્દનો પ્રયોગ સૂચક હતો. 'ગીત' નો સામાન્ય ગુણ મધુરતા છે, પણ કાઈ વખતે એ બીપણુ બને છે. તેના સામાન્ય ગુણથી જુદી જાતની વાત થઈ એટલે જ 'પણુ' શબ્દનો પ્રયોગ થયો હતો.

આડી ૨૯:—કાઈકે ઉઠાવગીરોનાંમાં કેટલાક ભોળા માણસો ફસાઈ જાય છે. [ફંદા, ફેંદ, ફંડ]

ઉઠાવગીરો ફંડ કરતા નથી, ફંદા અથવા ફેંદ ઉભા કરે છે અને તેમાં ભોળા માણસો ફસાઈ જાય છે.

આડી ૩૧ :—અંતે તો દુનિયા...ની છે [માયા, માટી, માન]

‘અંતે તો’ એ શબ્દો ‘માયા’નો જ નિર્દેશ કરતા હતા. ખીજું ‘દુનિયા’ શબ્દનો અર્થ સૃષ્ટિ-‘સંસાર’ થાય છે. તે કાંઈ ‘માટી’નો હોતો નથી. હા ‘પૃથ્વી’ શબ્દ ‘દુનિયા’ને સ્થાને હોત તો ‘માટી’ વધારે યોગ્ય ગણાત, કારણ કે ‘પૃથ્વી’ એટલે માત્ર જડ જમીન. જ્યારે દુનિયામાં ‘પૃથ્વી’ ઉપરાંત એતન સમાઈ જાય છે.

આડી ૩૪ :—એમાં ફસાયા પછી, માણસ હંમેશા ભયભીત રહે છે. [ગુના, ગુનો, ગુફા]

આમાં ‘ગુફા’ શબ્દ યોગ્ય ન હતો, કારણ કે માણસ તેમાં એક વખત સપડાયા પછી ‘હંમેશાં’ ભયભીત રહેતો નથી. વળી ‘ગુફા’માં માણસ સપડાય તો ત્યાં હંમેશાં ભરાઈ રહેતો નથી, તેમાંથી મુક્ત બને છે. જ્યારે ‘ગુના’માં સપડાયેલો માણસ તો ભયથી વ્યાપ્તજ રહે છે. ગુનો કર્યો છે એ જ્ઞાન હૃદયને શાંતિ લેવા દેતું નથી. ને એક વખત ગુનો થયો પછી તે ન થયો એ બનતું નથી. કરેલું કાર્ય ન કરેલું બનતું નથી. તેને કારણે જ તે ‘હંમેશાં’ ભયભીત રહે છે.

ઊભી ચાવીઓ

ઊભી ૧૪ :—જેના હાથમાં એ હોય છે તેમાંના કેટલાંક એને નુકશાન કરીને પોતાનાં ખિસ્સા ભરે છે. [જગીર, સગીર]

આ ચાવીમાં ‘જેના હાથમાં’ એ શબ્દો ‘જગીર’નો ઉકેલ સૂચવતાં હતાં. જગીર કાંઈ માણસના હાથમાં રહે છે. સગીર કાંઈ માણસની નીચે કે સંભાળમાં રહે છે. ખીજું સગીર કાંઈ એક માણસની સંભાળમાં હોય છતાં તેનો પૈસો ન હોય તો પેલો વાલી તેના પોતાના ખિસ્સા કેવી રીતે ભરી શકે ? જ્યારે ‘જગીર’માં તો પૈસા હોય જ.

ઊભી ૨૧ :—કાક માણસો આવા પણ હોય છે. [રાની, માની, ધુની, ખૂની, જાની, મુની]

આ ચાવીની રચના એવી હતી કે જેમાં એક કરતાં વધારે શબ્દો બંધ બેસતા લાગતા હતા. પહેલી નજરે ‘ધુની’ કે ‘માની’ શબ્દો યોગ્ય લાગતા હતા, પણ આ દુનિયામાં ‘માની’ માણસો કાંઈક નહિ પણ ધણાં હોય છે. ‘ખૂની’ માણસો તો જવલેજ મળે છે. તેની સંખ્યા તો ‘કાંઈક’ શબ્દથી નિર્દેશ થતી સંખ્યાના કરતા પણ ઓછી ગણાય. ‘ધુની’ માણસોની સંખ્યા ઘણી નહિ તો પણ ‘કાંઈક’થી નિર્દેશ થતી સંખ્યા કરતાં તો વધારે છે. ખરી રીતે તો માનસશાસ્ત્રીઓ કહે છે કે આપણે બધાંજ ‘ધુની’ છીએ. દરેક માણસનાં મનમાં કે મગજમાં એક કે બીજા પ્રકારની ‘ધુન’ હોયજ છે. ને એ રીતે દરેક માણસ વધતે કે ઓછે અંશે ‘ધુની’ હોય છે.

ઊભી ૨૬ :—માણસની પહેલી ફરજ પોતાનાં ...નું કલ્યાણ કરવાની છે. [દેહ, દેશ, દેવ]

આ ચાવીમાં ‘કલ્યાણ કરવું’ એ શબ્દ વપરાયો હતો. હવે ‘દેશનું કલ્યાણ કરું છું’ એમ કહેવાની ધૃષ્ટતા કાંઈ કરી શકે નહિ. ગાંધીજી પણ એમ નથી કહેતા કે ‘હું દેશનું કલ્યાણ કરું છું.’ તેઓ કે બીજા કાંઈ માત્ર દેશની ‘સેવા’ કરી શકે.

ચાવીનો બીજો સૂચક શબ્દ ‘પ્રથમ’ હતો. હવે પ્રથમ ફરજ કંઈ ? પ્રથમ ફરજ માનવીની પોતાનાથી જ શરૂ થાય છે. આ ચાવીની રચના વખતે મહાકવિ કાલીદાસનું એક સૂત્ર મને યાદ આવ્યું હતું. તે હતું: શરીરમાયં ચલુ ધર્મસાધનમ્

‘ધર્મનું મુખ્ય અને પહેલું સાધન શરીર છે.’ પાર્વતી જ્યારે ખૂબ તપ કરીને શરીરને

કૃશ બનાવતાં હતા ત્યારે તેમને ઉદ્દેશીને દેહને બચાવવા માટે આ સૂત્ર તેમની સમક્ષ ઉચ્ચારવામાં આવ્યું હતું ને તેનું તાત્પર્ય એ હતું કે ધર્મ, સેવા, ફરજ એ સર્વ દેહ હશે તો થઈ શકશે. દેહ નહિ હોય તો તે બધું અશક્ય છે. એ રીતે દેહ શબ્દ જ અહીં યોગ્ય હતો.

નોંધકાં

આડી ૧૨ :—એકજ સ્થળે થતા ચાલુ ધર્મણુથી ધરતી પર .. પડે છે. [ચીલા, ચીલો ચીરા]

ઊભી ૮ :—જેમ વધારે પોષણ મળે તેમ વધારે પ્રસરે છે. [વેલા, કલા, કરા]

આ ચાવીમાં 'ચીરા' શબ્દ યોગ્ય ન હતો, કારણ કે ધરતીના દેહ પરનાં ધર્મણુથી 'ચીરા' પડતા નથી. 'ચીરા' તો ધરતીકંપ કે એવો કોઈ ઉલ્કાપાત થાય ત્યારે જ ધરતીને ફાડી નાખે છે ને ચીરા દેખાય છે. વળી 'ચીરા' માટે 'એકજ સ્થળે' ને તે પણ 'ચાલુ' ધર્મણુની જરૂર ન હતી. 'ચીરા' તો એકાદ ધાથી એકજ વખતમાં પડી શકે. જ્યારે 'ચીલા' ચાલુ ધર્મણુથી કેવી રીતે પડે છે તે તો આપણા નીશદીનના અનુભવની વાત છે.

ઊભી ચાવીમાં 'વેલા' કે 'વેરા' શબ્દોમાં 'વેલા' શબ્દ તરત નક્કી થતો હતો, કારણ કે કરવેરા ને કદી પોષણ મળતું નથી. ને મળે છે તો પણ તે કાંઈ પ્રસરતો નથી. ધણી વખત એનો પ્રસાર તો 'વેરા' નાખતી વખતે નક્કી થઈ જાય છે એટલે તેને વધારે વિસ્તાર પ્રસરવા માટે રહેતો નથી.

આડી ૧૯ :—એનો આકાર ન્હાનો છતાં તેમાં રસ ભર્યો હોય છે. [તલ, દીલ]

ઊભી ૧૬ :—ધણા લોકો એમાં માનતા નથી. [મંતર, મંદિર]

આ ચાવીમાં ઊભી ચાવી નં. ૧૬ તરતજ નિર્ણય કરતી હતી. ધણા માણસોજ 'મંતર'માં

માનતા નથી, જ્યારે મંદીરમાં માનનારાઓની સંખ્યા તો હજુએ ઘણી છે. ને તેથી નક્કી કરવાપણું રહેતું ન હતું, તે છતાં 'તલ' ને 'દીલ' વચ્ચે નક્કી કરાવનાર શબ્દ 'આકાર' હતો. 'તલ'ને 'આકાર' હોય છે, પણ 'દીલ'ને 'આકાર' હોતો જ નથી. 'દીલ' તો માનવીનાં દેહમાં વસતી કોઈ અપાર્થિવ વસ્તુ છે. તે કોઈ નક્કર દેખી શકાય તેવી વસ્તુ નથી? એટલે તે નીરાકાર છે, પછી તેના આકારનો પ્રશ્ન રહ્યો જ ક્યાંથી ?

આડી ૨૨ :—માણસ માત્રનો દેહ તેનાથી વ્યાપ્ત હોય છે. [રગ, રજ]

ઊભી ૧૮ :—નારીનાં હૃદયનો પ્રાપ્ત કરવાનું ભાગ્ય કોકનુંજ હોય છે. [તાગ, તાજ]

'નારીના હૃદયનો તાજ પ્રાપ્ત કરવો' એ વાક્ય સુસંગત હતું નહિ, તેમજ તેનો કોઈ સમજી શકાય તેવો અર્થ નીકળતો ન હતો. 'નારીના હૃદયનો તાજ બનવું' એ વાક્યમાં અર્થ બને છે, પણ હૃદયનો તાજ એટલે મુગટ પ્રાપ્ત કરવો એ વાક્ય કોઈ રીતે બંધબેસતું થતું નહતું. જ્યારે 'તાગ' મેળવવો મુશ્કેલ છે એ વાત તો જાણીતી છે. નારીનાં હૃદયનો 'તાગ' મેળવી શકાતો નથી. આમ થતાં આડી ચાવીમાં રગ અનુકૂળ આવે છે.

આડી ૨૫ :—એને સાચવી શકે તેવા માણસો બહુ ઓછા હોય છે. [મિત્ર, મિત્રી]

ઊભી ૨૩ :—આજની વિયોગી નારી દરરોજ...ની રાહ જુવે છે. [પત્ર, પતિ]

મિત્રી શબ્દ વાપરીએ તો તેનો અર્થ તિથિ કે તારીખ થાય છે. હવે માણસ મિત્રીને જાળવી શકતો નથી એમ કહેવું તે પ્રયોગમાં કશો સંગત અર્થ નીકળતો નથી. જ્યારે 'મિત્ર' શબ્દ બરોબર ચાવીમાં બેસી જાય છે ને તે વાત સાચી છે.

ઊભી ચાવી ૨૩ માં 'પતિ' ને 'પત્ર' વચ્ચે પસંદગી કરવા પ્રેરનાર ચાવીના શબ્દો 'આજની' અને 'દરરોજ' હતાં. પહેલાં તો આડી ચાવીએ પત્ર શબ્દ નક્કી કરી આપ્યો હતો તેમાં આ ચાવીની રચના મદદકર્તા હતી.

પહેલાના વખતમાં 'પતિ' પરદેશ જતો, તો તે ક્યારે આવશે તે કહી શકાતું ન હતું એટલે 'નારી' દરરોજ 'પતિ'ની રાહ જોતી, 'પત્ર'ની નહિ. કારણકે પહેલાના વખતે 'પત્ર' 'દરરોજ' આવતા ન હતા.

આજની નારી 'પતિ' ક્યારે ને કઈ તારીખે આવવાનો છે તે જાણે છે, એટલે દરરોજ વાટ જોવાની જરા પણ જરૂર હોતી નથી, જ્યારે પત્ર આજે દરરોજ આવે છે એટલે રહેજે તે દરરોજ પત્રની રાહ જુએ.

આડી ૨૬ :- સામાન્ય રીતે માણસ એની અવગણના કરી શકતો નથી. [દેશાચાર, દેશાવર]

ઊભી ૨૪:- કાઈક પ્રસંગે એનાં ઝરણાં અખૂટ વહે છે. [વાચા, વાવ]

દેશાવર એટલે પરદેશ તેની અવગણના કરવી એટલે શું? માણસ સામાન્ય રીતે તેની અવગણના કરી શક્યો નથી. ચાવીમાં દેશાચાર એટલે રૂઢી કે જે સમાજમાં પોતે રહેતો હોય તેના રિતરીવાજ થાય છે. ને સામાન્ય રીતે માણસ તેને અનુસરે છે જ. કાઈ તે સામે બળવો જગવે છે કે તેને પાળતો નથી એ વાત જવલ્લેજ અને છે ને તેથી 'હમેશા' અવગણના નથી કરી શકતો એમ લખ્યું ન હતું પણ મુખ્ય વાત તો એ હતી કે દેશાવરની અવગણના કરી શકતો નથી એમ કહેવું તે સાથે ન હતું.

'વાચા' ને 'વાવ'માં 'પ્રસંગે' શબ્દ નિર્ણય આત્મક હતા. 'વાવ' હોત તો કાઈક સ્થળે એમ લખ્યું હોત. જ્યારે વાણીના ઝરણાં તો કાઈ પરિષદ, સભા, ચર્ચા અગર તો કાઈ ઝગડો કે વાદવિવાદ જોયો હોય તો ખખર પડે કે તે કેવી અખંડ વહે છે.

*જન્મભૂમિ શબ્દવ્યૂહ નં. ૮

આડી ૪:-એનો ભોગ બનનારા કેટલાંક સંક્રુચિત મનના માણસો રોષીત બને છે. [ઠઠાખાજી, ઠગખાજ, ઠગખાજી, ઠઠાખાજ]

ઠગખાજી સંબંધી વિચાર કરતાં ઠગખાજીનો ભોગ થતાં તો દરેક માણસ રોષીત બને જ. ઉદાર, સંક્રુચિત, ધીરા, ઉતાવળા દરેકને ઠગવામાં આવે તો એ બધા ઠગખાજીને કે ઠગને પહોંચી વળે કે નહિ તે જુદી વાત છે, પણ તે તરફ રોષીત તો જરૂર જ બને અને એમ કરવામાં તેઓ સ્વાભાવિક હોઈ તે માટે તેને સંક્રુચિત મનનાં પણ કહી શકાય નહિ.

'સંક્રુચિત મનનાં માણસો' એ ઠઠાખાજીને વિચાર કરવાનું સૂઝ્યું. તે કાઈ મહાન અનર્થ.

કારક અવગણ નથી તેમ તે સબ્ય પુરુષને યોગ્ય સદ્ગુણ પણ નથી. ઠઠાખાજીને વિનોદ કહી શકાય નહિ. ઠઠાખાજીમાં તો અણુજાજતો મિથ્યા પ્રલાપ છે. તેનો ભોગ બનતાં ઉદાસીનતા સેવી ચલાવી લે છે, પણ સંક્રુચિત મનનાં હોય તે ચલાવી લઈ શકતાં નથી, અને તેથી રોષીત બને છે. આવી સમજથી આ જગ્યાએ ઠઠાખાજી શબ્દ યોજ્યો છે.

આડી ૧૦ :-એને પ્રાપ્ત કરી શકનાર માનવીની શક્તિ અલૌકિક મનાય છે. [ધનિમ, ધનામ.]

ધનામ શબ્દને આપણે ઉડાવી નાખીએ તેમ છીએ કારણ કે :

(૧) ઇનામ પ્રાપ્ત કરવામાં કાઈનીય શક્તિ અલૌકિક ન થઈ શકે. (૨) ઇલમ પ્રાપ્ત કરવો એટલે શાસ્ત્ર, કળા, કે મેલી વિદ્યા પર પ્રભુત્વ મેળવવું તે. ગાંધીજીએ અહીંસાનું ઇલમ પ્રાપ્ત કર્યું છે તે જગતભરમાં જાણીતા થયા છે. આમ ઇલમને પ્રાપ્ત કરનાર અલૌકિક થઈ શકે છે. (૩) ઇનામ પ્રાપ્ત કરનાર માનવી માનવંતો બને છે. ત્યારે ઇલમ પ્રાપ્ત કરનાર અલૌકિક થાય છે.

આડી ૧૨ :—માણસ માણસ પ્રતિ... આયરે છે ત્યારે. વિચારવંત માનવીને શોચ થાય છે. [શકતા, શત્રુતા, શમતા]

શમતા આયરવાથી વિચારવંત માણસને દુઃખ ન થાય, એટલે તે શબ્દ નકામો છે.

ચાવીમાં 'વિચારવંત' શબ્દ આપણને ખરો માર્ગ શોધી આપે છે. જ્યારે માણસ બીજા માણસ તરફ વેર કરે ત્યારે ગમે તે પ્રકારના માણસને દુઃખ થાય જ, પછી તે વિચારવંત હોય કે સાધારણ બુદ્ધિવાળો હોય.

વળી એક માણસ બીજા માણસ પ્રતિ શકતા આયરતો હોય ત્યારે તટસ્થ માણસ વિચારવંત હોય તોજ તે લુચ્ચાઈ શોધી શકે. અને તેથી તેને દુઃખ થાય, પરંતુ સાધારણ

માણસ તે શોધી શકે નહિ અને તેથી તેને દુઃખ થવાનું કારણ રહેતું નથી. જો 'શત્રુતા' શબ્દ હોત તો 'આયરે છે' શબ્દોની જગ્યાએ 'કરે છે' શબ્દો ચાવીમાં આપ્યા હોત.

આડી ૨૦ :—ધણા ભાગે આકર્ષક હોય છે. [રાસ, રાગ, રાજ, રાણી, રાત્રી, રામા]

રાગ એને જ કહી શકાય, કે જે સંપૂર્ણ આકર્ષક હોય, એટલે 'રાગ' ધણા ભાગે આકર્ષક હોય છે એમ કહી શકાય નહિ. 'રાજ' પ્રદેશના અર્થમાં ઘટાવીએ તો બધા પ્રદેશો કંઈ આકર્ષક થોડા છે? રાણી ધણા ભાગે આકર્ષક હોય છે એવો કાઈ નિયમ નથી. મહિનાની બધી રાત્રીઓમાં શુકલ પક્ષમાં, તેમાં યે પૂર્ણિમાની રાત્રી કાઈ વેળા આકર્ષક હોય છે, પણ તેથી રાત્રીઓ ધણા ભાગે આકર્ષક હોય છે એમ ઠરતું નથી. રામા એટલે સુંદર સ્ત્રી. એ તો સંપૂર્ણ આકર્ષક હોય છે જ.

'રાસ'નો પ્રયોગ ધણા ભાગે આકર્ષક હોય છે. રાસની રચના, દિલને ધણા ભાગે આકર્ષી શકે છે. રાસનું આકર્ષણ આપણે નવરાત્રિના તહેવારો દરમિયાન જોઈ શકીએ છીએ. તેથી દરેક રીતે 'રાસ' શબ્દ જ આ ચાવી માટે બંધાયેલો છે.

*જન્મભૂમિ શબ્દવ્યૂહ નં. ૯

આડી ૧૦ :—જૂના વખતના માણસો એના વધારે ભોગી હતા. [રથ, રમા, રતી]

'રણુ' શબ્દ લડાઈના મેદાનના અર્થમાં ઘટાવતાં પણ અનુરૂપ નથી. 'રણુશુરા રજપુતો' એ પંક્તિઓ મશહૂર છે; પરંતુ માનવજાત રણુ-શુરી કે રણુભોગી હતી એ કહેવામાં તથ્ય નથી. હવે માત્ર 'રથ' જ રહે છે. ભૂતકાળમાં

'રથ'ની મહત્તા ખૂબ અંકાતી. એ જમાનાની વાર્તાઓ અને ઇતિહાસોમાં 'રથ'ની મહત્તા સિદ્ધ થઈ છે. તે જૂના વખતમાં વર્તમાન કાળના આગગાડી, સ્ટીમર, એરોપ્લેન કે તેવા બીજાં સાધનો વિદ્યમાન ન હતાં. એ રીતે પણ 'રથ' શબ્દ ચાવીને ઉચિત છે. આમ ચાવીને 'રથ' શબ્દ યોજવો સારો હતો.

* આમાંની દલીલો હરીફોની છે તે માટે તેમને ઇનામો મળ્યા છે.

આડી ૧૨ :- વિયોગી નારીનાં દિલમાં લમેશા આ હોય છે. [રમણ, રટણ]

વિયોગી નારીનાં દિલમાં રટણ હોય છે, એની કાઈ ના કહી શકે તેમ નથી, પણ ચાવીમાં ફાનું રટણ એ આપેલ નથી, જેથી રટણ શબ્દ નકામો બને છે.

રમણ એટલે ધણી-કાન્ત અને તે લમેશાં તેના દિલમાં મૂર્તિમંત રજાજ કરે છે. ખાતાં, પાતાં, સૂતાં કે બેસતાં તેને જ નજર આગળ દેખ્યા કરે છે, એટલે રમણ શબ્દ ઉપયુક્ત વિયોગી નારીનો નિર્દેશ કરે છે.

ઊભી ચાવીએ

ઊભી ૧ :-કેટલીક જમીનમાંજ...થાય છે. [ધાતુ, ધાન્ય, ધાણા]

‘કેટલીક’ અને ‘માંજ’ એ શબ્દપ્રયોગો વિચારેલી ઝીણવટ પછી અનુરૂપ શબ્દને આપાદ પકડે છે. તેમાયે ‘માં’ની સાથે ‘જ’નો વપરાશ વ્યૂહ રચનાતાની સરસ શક્તિનો ખ્યાલ આપે છે.

ધાણા અને ધાન્ય એ બંને જમીન ઉપર થાય છે. એટલે કે છોડામાં હોય એ જમીનમાં નથી. જમીનમાં તો મૂળિયા હોય છે. આમ ચાવીનો ‘માંજ’ શબ્દ પ્રયોગ ધાણા અને ધાન્ય સિવાયના કાઈ ત્રીજા શબ્દને જ સૂચવે છે.

ધાતુ તમામ જમીનમાં થતી નથી, ને વિશેષમાં ચાવીનો ‘માંજ’ (જમીનની અંદર) શબ્દ ધાતુનેજ સૂચવી શકે. સામાન્ય રીતે જમીનમાં ધાતુ ‘હોય છે’ એમ બોલાય છે; છતાં ‘થાય છે’ એ શબ્દ પ્રયોગ વધુ સરસ છે.

ઊભી ૫ :-ધણાની કિંમત આજે કાઠીની પણ લેખાતી નથી. [કરાર, કટાર, કબર]

રાષ્ટ્ર રાષ્ટ્ર વચ્ચે કાયમી સંધી જળવાય એવી જાતના કાલકરાર તૈયાર કરી તેના ઉપર મતાં મારે છે. પાછળથી અમુક રાષ્ટ્ર બળવાન

બને છે ત્યારે જૂના કરાર ઉપર લાલ શાહીના લીટા મારી સામા પક્ષને પડકાર કરે છે. દુનિયામાં આંતરક ‘બળીઆના બે ભાગ’ જેવી સ્થિતિ હોય ત્યાં આવા ‘કરાર’ની કિંમત કાઠીની પણ ન રહે. એમાં નવાઈ શું ?

ઊભી ૬ :-શ્રીમંતો જ્યારે વધુ પડતો... કરે છે ત્યારે તેમાંના કેટલાક સાન ગુમાવે છે. [નફો, નશો]

‘તેમાંના કેટલાક સાન ગુમાવે છે’ એ શબ્દો નશાને તદ્દન બિડાડી દે છે, કારણ કે નશાથી તો દરેક માણસો (શ્રીમંત યાને ગરીબ) સાન ગુમાવેજ, ત્યારે ચાવીમાં ‘કેટલાક’ શબ્દ આપેલો છે, તે અપરથી સમજાય છે કે દરેક શ્રીમંતો નફો કરે છે, પરંતુ સાન તો કેટલાક શ્રીમંતો જ ગુમાવે છે.

શ્રીમંતો નફો મેળવે, પરંતુ દરેક સાન ગુમાવે તેવા ન હોઈ શકે. ફક્ત કેટલાક શ્રીમંતોજ એવા હોય કે જે પોતાની શ્રીમંતાઈના મદને લીધે પોતાની ચૂસણ વ્યાજનીતિ ચલાવી ગરીબ જનતાને ખૂંદી રહ્યા હોય.

ઊભી ૧૮ :-ધણા ગામડાઓમાં...હોય છે. [દાયણુ, દાતણ]

દાતણ તો દરેક ગામડામાં હોય છે. વળી શહેરમાં પણ હોય છે. એટલે દાતણ શબ્દ રદ થાય છે.

દાયણુ એટલે સુયાણી. શહેરમાં ડોકટરો અને નર્સો મળે છે. પણ ગામડામાં તે સગવડ હોતી નથી. એટલે પ્રસવ કરાવવાનું કામ ત્યાં દાયણુ કરે છે. વળી દાયણુ ધણાં ખરાં ગામડાંમાં હોય છે. વળુ કાઈ કાઈ ગામમાં હોતી નથી. એટલે આ સ્થળે દાયણુ શબ્દજ વધુ બંધ બેસતો જણાય છે.

ઊભી ૨૭ :-મુઘ બાળા...રૂપી રેશમી દોરીથી બંધાયેલી હોય છે. [લગ્ન, લગ્ન]

ચાવીમાં ચોજકે મુઘ્યાળા શબ્દ વાપર્યો છે. યુવતી અને મુઘ્યાળા આ બેમાં બહુ ફેર છે. યુવતી એટલે ૧૬ થી ૩૦ વરસ સુધીની યુવાન સ્ત્રી. યુવતીની અવસ્થા બાળા ગણાતી નથી. તેમ લગ્ન એ ખાસ કરીને બાળાનું નહિ પણ યુવતીનુંજ ગણાય.

વળી ચાવીમાં 'રેશમી દોરી' શબ્દ ખાસ કરીને લગ્ન શબ્દનું વિશેષ સૂચન કરે છે. કારણ રેશમમાં જેવો મુલાયમપણાનો ગુણ છે તેવોજ ગુણ લગ્ન શબ્દમાં પણ દૃષ્ટિગોચર થાય છે, એટલે કે લગ્નની મારી તે વડીલોની આમન્યા પાળી શકે છે.

નોંધકાં

આડી ૭ :—શુક હોય છે ત્યારે ઇવન-પ્રવાસ નિરસ અને છે. [રમા, રસ]

ઊભી ૩ :—ભલભલા પણ જન્ય-હ્યમાન આગળ પીગળી જાય છે. [ભામા, ભાસ]

ભાસ એટલે કોઈ દેખાવથી ધણા અંતર્ગત શકે, પરંતુ અહીં તો પીગળી જવાની વાત સ્પષ્ટ છે, એટલે આ શબ્દ પણ અંધમેરતો નથી.

છેવટ ભામા અને રમાનું પૃથક્કરણ કરતાં ભામા એટલે સ્ત્રી એ જગન્નિયંતાની એવી કૃતી છે કે ભલભલા પણ જન્ય-હ્યમાન ભામા આગળ પીગળી જાય છે.

આડી ૮ :—કોઈક માણસો જોઈને આપણને આવા પ્રાણીનો ખ્યાલ આવે છે. [વાંઠા, વાંકા]

ઊભી ૨ :—એના આદેશની અવગણના કરવી અયોગ્ય છે. [સરદાર, સરકાર]

'અવગણના કરવી અયોગ્ય છે.' આ શબ્દો સરકાર શબ્દ શીટ કરવા જતાં જરા પણ અંધ નથીજ બેસતા. કોઈ પણ શાસન કરનારી સત્તાના કાયદાની અવગણના કરી શકાય જ નહીં. કરનારને બહુ જ મોંઘા મુલ

આપવા પડે. એટલે આ હિસાબે સરકાર શબ્દ ખાતલ જાય છે.

જ્યારે સરદાર શબ્દ ચાવી મુજબ આબાદ અંધ બેસે છે. નાયક, ઉપરી અધીકારીના આદેશને (હુકમને) ન ગણકારવા (અવગણના કરવી) તે જરૂર અયોગ્ય છે. એમ ઉપદેશાત્મક ચાવી હોઈ શકે, એટલે ત્યાં "સરદાર" શબ્દજ શીટ થાય છે.

આડી ૧૫ :—અતિ વિસ્તૃત...સામાન્ય વપરાશમાં નિષ્પયોગી છે. [નાળ, માળ]

ઊભી ૧૧ :—હવે બહુ ઓછા માણસો એની અગત્ય સ્વીકારે છે. [જનાનો, જમાનો]

જમાનો (વખત) ની અગત્યતા ઓછા માણસો સ્વીકારે તે કેવળ ખોટું છે, કારણ કે વખતની કિંમત ઘણીજ છે. 'હવે' શબ્દ જણાવે છે કે જનાનાની અગત્ય બહુ ઓછા માણસો સ્વીકારે છે. પહેલાંના જૂના વિચારના માણસો જનાનાની અગત્ય બહુજ સ્વીકારતા હતા પરંતુ હાલ હવે આ જમાનામાં એવું જરાપણ અનુભવ નથી.

જનાનો અને નાળ અન્ને એકબીજા છે પરંતુ આપણે વિચાર કરીએ તો અતિ વિસ્તૃત માળ સામાન્ય વપરાશમાં નિષ્પયોગીને અદલે ઘણોજ ઉપયોગી છે. નાનો અને સાંકડા માળ નિષ્પયોગી છે. જ્યારે અતિ વિસ્તૃત નાળ તદ્દન નિષ્પયોગી છે. નાળ એટલે નાના વાછડા કે વાછડીને છાશ વગેરે પાવાની નાળ. આથી 'જનાનો' અને 'નાળ'જ તદ્દન સાચા ઉકેલ છે તે નિર્વિવાદ વાત છે.

આડી ૧૬ :—આવા માણસો પ્રતિ કોઈક તિરસ્કાર દર્શાવે છે. [મૂર્તિ પુજક, મૂર્તિભંજક]

ઊભી ૧૭ :—ઘણા માણસોને...ની ક્રિયા ગમે છે. [પુજન, ભંજન]

ભંજક એટલે નાશ કરનાર. તેના પ્રતિ તો દરેક તિરસ્કારથીજ જુલે છે, પણ ચાવીના

ચોજકે 'કોઈકે' શબ્દ સૂચન રૂપે મૂકી ભંજક શબ્દની પસંદગી તોડી નાખી છે. તેમ ઊભી ચાવીમાં 'ભંજનની ક્રિયા' એટલે ભાંગ ફેડનું કામ ધણુને ગમે નહિ, એવું કામ તો કોઈકે જ્યક્તિને પસંદ પડે એથી કરીને જ ઊભી ચાવીમાં 'ધણુ માણુસોને' શબ્દની પસંદગી અટકાવેલી છે.

પૂજક એટલે પૂજ કરનાર. મૂર્તિ પૂજનારનો કાઈ તિરસ્કાર કરતું નથી. ઊભી ચાવીમાં પૂજન શબ્દ બને છે. પૂજનનું કામ દરેકને ગમે છે. ચલાય હિન્દુ હોય કે મુસલમાન હોય. કારણ હિંદુને તો પૂજનની ક્રિયા પસંદ હોયજ, પણ મુસલમાનો કબર ઉપર ફૂલ ચઢાવે છે તે શું છે? એ પણ એક પ્રકારની પૂજનની ક્રિયા જ છે.

આડી ૨૦ :—દરેક વસ્તુ માટે સંયોગો પ્રમાણે...સવુંજ હિતાવહ છે. [વિકા, વિમા]

ઊભી ૧૮ :—એના સાણુસામાંથી માણુસ છૂટી શકતો નથી. [જકાત, જમાત]

“દરેક વસ્તુ મા સંયોગો પ્રમાણે વિમા(સવું)જ હિતાવહ છે.” એમ કહેવું તદ્દન અયોગ્ય છે. “સંયોગો પ્રમાણેજ વિમા(સવું)” એમ ચાવી હોત તો વિમા(સવું) શબ્દ યોગ્ય ગણાત. વળી દરેક વસ્તુ માટે વિકા(સવું) (વિકાસ કરવો) તે હિતાવહ છેજ, એ પૂર્ણ સત્ય છે. કારણ માણુસ પોતે પ્રગતિ ચાહતો હોય તો તેણે દરેક વસ્તુમાં સંયોગ અને તક મળે એટલે પોતાનો વિકાસ કરી

લેવો જોઈએ. તેથી વિકા(સવું) જ યોગ્ય શબ્દ છે તે માટે કંઈ શંકા રહેતી નથી.

વળી ઊભી ચાવી માટે 'જમાત' કરતાં 'જકાત' વધુ સારો શબ્દ છે, કારણ જમાતના સાણુસામાંથી માણુસ સપડાયા પછી ન છૂટી શકે, પરંતુ 'સપડાયા પછી' એવા શબ્દો ચાવીમાં નથી. અને 'જકાત' ના સાણુસામાંથી તો કાઈ છૂટીજ નથી શકતું તે આજના જકાત ખાતાની વ્યવસ્થા જાણનાર સમજી શકે એમ છે. માટે જમાત-વિમા (સવું) કરતાં જકાત-વિકા (સવું) નું જોડકું જ વધારે યોગ્ય છે.

આડી ૨૫ :—કામ પાર પાડવા માણુસ માણુસનો...જરૂરી છે. [સંપ, ખપ]

ઊભી ૨૨ :—ધણુ માણુસોનું હૃદય...આવે ત્યારે ખીલે છે. [વસંત, વખત]

કામ 'પાર પાડવા' અને 'માણુસ માણુસનો' એ શબ્દો 'સંપને' પસંદગી આપવા પૂરતા છે. જ્યારે 'ખપ' એ શબ્દો બંધ બેસતાં નથી થતાં. જે ઠરાવેલ ઉકેલ તરીકે 'ખપ' હોત તો 'આ દુનિયામાં માણુસને માણુસનો ખપ પડે છે કે જરૂરી લાગે છે' એવી કંઈ રચના ચાવીની હોત. ચાવીની રચના પ્રમાણે અમુક માણુસોનું હૃદય અમુક વખતે ખીલે અને અમુક વખતે ન ખીલે અથવા અમુક ચોક્કસ વખતે તે ખીલેજ, જે અસંભવિત છે. એટલે 'વખત' શબ્દ ચાવીની રચના સાથે સુસંગત નથી, જ્યારે વસંત રતુના મોહક અને ઉત્તેજક સૃષ્ટિ સૌંદર્યમાં પ્રેમીઓના હૃદય ખીલે છે, એ તો જાણીતું છે.

જન્મભૂમિ શબ્દવ્યૂહ નં. ૧૦

આડી ૮ :—ધણુ દેશી રાજ્યનાં દવાખાનામાં...નો પણ અભાવ હોય છે. [દવા, દર્દી]

ધણુ દેશી રાજ્યના દવાખાનામાં દર્દીનો

પણ અભાવ હોય છે, એ હકીકત બુદ્ધિમાં ઊતરે તેવી નથી. નથી. વાસ્તવિક રીતે કહીએ તો દર્દીનો અભાવ હોય છે ત્યાં દવાખાનાની આવશ્યકતા જ રહેતી નથી.

‘દયાનો પણ અભાવ હોય છે’ એ વાત પણ અતિશયોક્તિ ભરી હોઈ, બુદ્ધિગમ્ય નથી. માનવ હૃદયમાં દયાનો ઝરો તો અખંડ વહાળ કરે છે.

સામાન્ય રીતે દવાખાનામાં પૂરતી દવા તો હોવી જ નોંધીએ. ચાવીમાંના ‘પણ’નો શબ્દ-પ્રયોગ કોઈ અસ્વાભાવિક અને વિરૂદ્ધ પરિસ્થિતિનો ઉલ્લેખ કરે છે. જે ખીજે શક્ય નથી તે દેશી રાજ્યના દવાખાનામાં ગેરવ્યવસ્થિત અને અંધેર કારોખારને લીધે શક્ય બને છે. આમ ‘પણ’ દવા માટે નિર્ણયાત્મક છે. દેશી રાજ્યના દવાખાનામાં પૂરતી દવાનો અભાવ હોય છે એ ઘણાના અનુભવની વાત છે.

આડી ૩૨ :—કેટલાં માણસો ...કરવામાં અજ્ઞાન બુદ્ધિ દાખવે છે. [વાદ, વાત, વાર્તા]

વાર્તા કરવામાં બુદ્ધિને ઓછું સ્થાન છે. અલગત વાર્તા બનાવવામાં વિશેષ બુદ્ધિ નોંધીએ. વાત સરસ શબ્દ છે. ‘વાત કરવાનાં જ નાણું છે’ એટલે વાત કરવામાં બુદ્ધિને સ્થાન છે. પરંતુ અજ્ઞાન બુદ્ધિ નહિ.

કેટલાક વાદોમાં અજ્ઞાન બુદ્ધિને સ્થાન છે. કારણ કે વાદમાં ખીજના મતનું ખંડન કરી પોતાનો મત સિદ્ધ કરવાનો હોય છે. વળી દરેક વાદમાં અજ્ઞાનતા દરેક માણસો દાખવી શકતા નથી, કારણ કે અજ્ઞાન બુદ્ધિ દાખવવી અને તે પણ વાદમાં એ અસાધારણ બાબત છે.

ઊભી ચાવીઓ

ઊભી ૧ :—કેટલાક માણસોને એમાં પણ મગ્ન આવે છે. [પ્રમાદ, પ્રમોદ]

ચાવીમાં થયેલ ‘પણ’ શબ્દનો પ્રયોગ સૂચક છે. એ ચાવીના સામાન્ય લક્ષણથી વિરૂદ્ધ લક્ષણનું એમાં આરોપણ કરે છે. આમ જીવનના સામાન્ય ગુણ-‘પ્રમોદ’ને ‘પણ’ શબ્દનો પ્રયોગ નિરર્થક બનાવે છે. સામાન્ય રીતે ‘પ્રમાદ’ એ ‘મગ્ન’નું સૂચક

નથી, પરંતુ ‘પણ’નો શબ્દ પ્રયોગ ‘પ્રમાદ’ને ‘મગ્ન’ સાથે જોડવામાં સફળ બને છે. તે બધા માણસો ‘પ્રમાદ’માં મગ્ન મહાલતા નથી, એટલે કેટલાકનો શબ્દ પ્રયોગ ચાવીને વિશેષ બુદ્ધિમય બનાવે છે.

જોડકાં

આડી ૭ :—રાજકારણમાં સંજોગ-વશાત્ માણસને...વું પણ પડે છે. [ફર, ફસા, મર]

ઊભી ૩ :—જુલ્મી સત્તાધીશો રાષ્ટ્ર-વાદનું સદંતર...કરવા નિરર્થક પ્રયત્ન કરે છે [દફન, દમન]

ચાવીમાંના સદંતર, જુલ્મી, અને નિરર્થક વિશેષણોની સાર્થકતા વિચારતાં દફન શબ્દ જ ઉત્તમ જણાશે. દલીલને ખાતર પણ ઊભી ચાવીમાં દમન ને યોજાવું તો આડી ચાવીમાં મર(વું) અને મના(વું) આવે છે, જે ચાવીને ખીલકુલ બંધ બેસતા નથી. ખરી હરીફાઈ તો ફર(વું) અને ફસા(વું) વચ્ચે જ છે.

દમન શબ્દની સાથે સદંતર શબ્દ બરાબર નથી. હમેશને માટે દમન કરવું એ શબ્દ પ્રયોગ ભાષાની દૃષ્ટિએ બરાબર નથી. એથી ઊલટું ‘સદંતર-સદાને માટે-દમન કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે’ એમ કહેવું જ સર્વથા યોગ્ય છે. ‘નિરર્થક પ્રયત્ન કરે છે’ એ શબ્દો દફનને વધુ વજનદાર બનાવે છે.

આડી ૧૭ :—પ્રેમ કોધનો...ગણાય છે. [શામક, શાશક]

ઊભી ૧૮ :—...વાળો માણસ પ્રિય બને છે. [મમતા, શમતા]

કોધ એ અગ્નિ રૂપ છે. એટલે કોઈ માણસ જ્યારે ક્રોધાયમાન થાય છે ત્યારે કોઈ પણ જાતની શરમ વિચાર કરતો નથી. પરંતુ માણસ (ક્રોધમાં આવેલ) પ્રેમપાત્ર તરફ ક્રોધ કરે છતાં તુરંતજ શાંત બને છે.

‘મમતા’ એટલે હેત, સ્નેહ. ‘શમતા’ એટલે સરખાપણું, સમાનતા. હવે જે માણસ હેતાળ છે તે માણસ દરેકને બહાલો લાગે. એ વિરોધી પક્ષ હોય છતાં પણ હેતાળ માણસ બંનેને સાચવી શકે. સરખામણીના સ્વભાવવાળો માણસ ગમે તે એક પક્ષ સાચવી શકે. માટે ‘મમતા’ એ શબ્દ યથાર્થ છે.

આડી ૩૩ :—એની મીઠાશ ને હુંક અનુભવતાં હોય તેજ નળી શકે છે. [હિત, ગીત]

ઊભી ૨૯ :—એના હિત માટે ફટલાક લોકો જીવન વિતાવે છે. [જાહેર, જગીર]

‘જગીર’ના હિત માટે જગીરદારો જીવન વિતાવતા નથી, પરંતુ પોતાનો લાભ એમાંથી તરતો રાખવાનું એમનું પ્રાધાન્ય ધ્યેય છે. જગીર સાચવવામાં લોકકલ્યાણની કાંઈ ભાવના જગીરદારોને હિંચે તરવરતી નળી નથી. ‘હુંક અનુભવતા હોય’ એ શબ્દોનો પ્રયોગ ગીતને અનુસરી ન શકે. મીઠા ગીતડાનો અનુભવ માનવી સામાન્ય રીતે ગમે ત્યારે લઈ શકે છે.

જવારડલાલજી, મહાત્માજી, સુભાષ બોઝ જેવા વીરજ પુરુષો ‘જાહેર’ના હિત માટે જીવનની પળેપળ વિતાવી રહ્યા છે, એ સૌના અનુભવનું સત્ય છે ને જાહેરના હિત માટે આવા પુરુષો થોડા નીકળે છે, એ પણ સત્ય છે. આમ આ ચાવી તો સહેલાઈથી ‘જાહેર’ને પકડી લે છે.

તે સામે ‘હિત’ શબ્દ પણ સંગત છે. માતાનો પ્રેમ અદ્ભૂત કહેવાય છે. એના ‘હિત’ની મીઠાશનું માપ અનુભવીઓ જ દોરી શકે. આમ ચાવીનું બંધારણ ‘હિત’ પૂરતું જ રચાયું છે.

આડી ૩૦ :—વધારે પડતા...થી માણસ હમેશા ત્રાસી જાય છે. [બોજ, બોધ]

ઊભી ૩૧ :—ફટલેક અવસરે આ અવિરત ચાલ્યાજ કરે છે. [જમણુ, ધમણુ]

બોજ એટલે વજન એવો અર્થજ લેવાનો નથી, પરંતુ બોજ એટલે બોજો-ભાર, એટલે કે કૌટુંબીક ભાર અથવા તો કાંઈપણ કાર્યના ભાર. ‘હમેશાં’ એ શબ્દ બોજને માટેજ વપરાયેલ છે. હમેશાં કાર્યનો બોજ વધારે પડતો રહેતો હોય તો માણસ ત્રાસી જાય જ. વધારે પડતા બોધથી માણસ ત્રાસતો નથી, કારણ કે બોધ લેવો એ કંઈ કાયમ અનતું નથી. ધમણુ એ સામાન્ય રીતે લુહારના માટે લાગુ પડી શકે. સમગ્ર પ્રજાને લાગુ પાડી ન શકાય. વળી ફટલેક અવસરે એ શબ્દો તથા અવિરત એ શબ્દ ધમણુ કરતાં જમણુને વધારે બંધ એસે છે, લગ્નાદી પ્રસંગે જમણુ અવિરત ચાલે છે, કારણ કે સગાસંબંધીમા લગ્ન હોય, ન્યાતમાં લગ્ન હોય અથવા તો જમણુ અમુક સમય સુધી ચાલ્યાજ કરે. માટે એ રીતે ત્યાં જમણુ શબ્દ પણ શીટ લાગે છે.

ત્રેવડ

આડી ૧૨ :—જે માણસ...વાળો હોય છે તેને પોતાના હાપણનું ગુમાન વધારે હોય છે. [જક, જર]

આડી ૧૫ :—સામાન્ય રીતે એની ભભક ને તેજ માનવીને મુઘ્ધ બનાવે છે. [રાણી, વાણી]

ઊભી ૯ :—એના પગલે ફટલીક વખત વિનાશ આવે છે. [તકરાર, તરવાર]

જર શબ્દ ઉપલક દષ્ટિએ સારો લાગે છે પરંતુ જરવાળો માણસ કાંઈ વખતે જર ગુમાન ધરી શકે તો તે પોતાની દોલતનું, નહિ કે પોતાના હાપણનું ગુમાન ! અત્રેનો ધ્વની એવો નીકળે છે કે, ગુમાન તો ખરું પણ હાપણનું, એટલે એવું હાપણ તો ફક્ત જકવાળા (જકડી-હડીલા) માનવીને જ હોય. આવા હડીલા માણસો પોતે જ સારો, સર્વ શ્રેષ્ઠ, અક્કલવાળો, પોતાની જાતને

ઉચ્ચ ક્ષાત્રીનો માની લઈ અન્યને બુદ્ધિહીન અને પોતાથી ઊતરતી ક્ષાત્રીના માની એસે છે. આ રીતે જર શબ્દ રફ જઈ જક શબ્દ બંધ એસે છે.

ઉપર જણાવેલ જર શબ્દ કોડી જતાં

તરવાર શબ્દ પણ રફ જાય છે, છતાં પણ તરવાર તો ઘાગી વખત બદલે હમેશા વિનાશને નોતરે છે. આવી તો કેટલીક વખત સ્પષ્ટ શબ્દો છે. આથી તરવાર શબ્દ રફ જઈ, તકરાર શબ્દ બંધ એસે છે.

જન્મભૂમિ શબ્દવ્યૂહ નં. ૧૧

આડી ૧૨ :— ‘એસો...બની ગઈ’ એવો શબ્દ પ્રયોગ સરદારે બારડોલી સત્યાગ્રહ વખતે પ્રચલિત કર્યો હતો. [મહમડી]

વ્યૂહ ૧૧ ની આડી ચાવી નં. ૧૨ વિષે કેટલાક હરીફના પત્રો આવ્યાં છે, ને ગયા વ્યૂહની ‘હજારી ગાંઠાને ગુલાબીહાર’ના જેવી આ ચાવી છે એમ લખે છે કારણ કે આઠ દસ વર્ષ પહેલાં સરદારે શો શબ્દ પ્રયોગ કર્યો હતો ને બધાને ખબર ન હોય ને છેલ્લી ઘડીએ ખૂબ ન આપવી એવી જાહેરાતને બદલે આ શબ્દ શું છે તે જણાવી દેવું વધારે સારું છે કારણ કે ત્યાં કોઈ વિકલ્પ શબ્દ છે નહિ.

આવી માંગણી વાજખી લાગતાં જણાવીએ છીએ કે સરદારે પ્રચલીત કરેલો શબ્દ ‘મહમડી’ હતો.

આડી ૨૧ :—સમાજવાદીઓના મનમાં ભાવીની...હોય છે [રચના, રટના]

સમાજવાદીના મનમાં ભાવીની ‘રટના’ કરતાં ‘રચના’જ વધારે હોય, ‘રટના’ શબ્દ ભાવી સાથે અર્થ વિનાનો લાગે છે. ‘ભાવીની રટના’ એટલે શું ?

સમાજવાદીઓ અત્યારે તો ભાવીની ‘રચના’ સમાજની, રાજ્યની, અર્થતંત્રની કેવી હોવી જોઈએ તેનીજ વાતો ને વિચાર કરે છે. એટલે ‘રચના’ શબ્દ બંધ એસતો છે.

આડી ૨૧ (અ) :—એની ચંચળતા એવી હોય છે કે તે કેવો માર્ગ લેશે તે કોઈ કહી શકતું નથી. [નવાખ, નસીખ]

માનવીનું નસીખ તો પહેલેથી નક્કી થઈ ગયેલી વસ્તુ છે. નસીખ ફેરવાતું નથી એ આપણે જાણીએ છીએ તો પછી તેની ચંચળતા કેવો માર્ગ લેશે એ સવાલ જ ઉપસ્થિત થતો નથી.

જ્યારે ‘નવાખ’ની અસ્થિરતા ને મનસ્વીપણીની માહિતી તો દેશી રાજ્યોમાં રહેતાં જાણે નથી ?

આડી ૨૨ :—આવો માણસ જીવનમાં કોઈ સિદ્ધિ મેળવી શકશે એમ કહી શકાય નહિં. [નરમ, નરસો, નરવો]

‘નરસો’ હોય તેથી સિદ્ધિ ન મેળવે, એમ કહી શકાય નહીં. ઘણા ‘નરસા’ માણસોએ સિદ્ધિઓ મેળવી હોય છે. નરવો એટલે તંદુરસ્ત માણસ. એવો માણસ કોઈ સિદ્ધિ મેળવે કે ન મેળવે. સિદ્ધિ માટે તંદુરસ્તીની આવશ્યકતા અનિવાર્ય નથી.

જ્યારે ‘નરમ’ માણસ એ એવો માણસ છે કે જેના વિષે આપણે કહી ન શકીએ કે તે કોઈ સિદ્ધિ મેળવશે. તેનો અર્થ એ નથી તે કદી સિદ્ધિ મેળવતો નથી. નરમ માણસોને પણ સિદ્ધિ મળે છે. પરંતુ સિદ્ધિ મેળવશે જ એમ એના વિષે કોઈ હિંમતથી કહી શકે નહિ.

ઉભી ચાવીઓ

ઊભી ૪ :—શબ્દ જૈન દેરાસરનાં આંતરિક ભાગનું વર્ણન કરતાં વાપરી શકાય [સુખડ, સુખડ] જૈન દેરાસરમાં સુખડનો ઉપયોગ ખૂબ થાય છે. બધે તે હોય

છે. એટલે સાધારણ રીતે જવાબમાં સુખડ લખી નખાય. પણ ખરી રીતે તેમ ન હતું. આવી એમ કહેતી હતી કે ‘વર્ણન કરતાં’. વર્ણનમાં હંમેશાં વિશેષણજ આવી શકે ને ‘આંતરિક ભાગ’માં એમ લખેલું હતું, તે “સુખડ”નોજ ઉકેલ ખતાવતા હતા. સુખડ તો અદારના ભાગમાં પણ હોય.

ઊભા ૫ :—આ યુગમાં એનું વર્ચસ્વ વધારે છે. [તરણુ, તરણી]

તરણી કરતાં તરણનું વર્ચસ્વ આજે સર્વત્ર વધારે છે. તરણીનું વર્ચસ્વ વધારે છે, પરંતુ તે માત્ર શિક્ષીત વર્ગમાં જ. પરંતુ માત્ર શહેરો કે મર્યાદીત વર્ગનું સુચન કરે તેવો એક શબ્દ આવીમાં ન હોઈને આવી શહેરો ને ગામડાઓ, શિક્ષીતો ને અશિક્ષીતો, દેશ ને પરદેશ બધાને લાગુ પડતી હતી. ને તે બધામાં તરણી નહિ પણ તરણનુંજ વર્ચસ્વ વધારે છે તે શંકા વિનાની વાત છે.

જોડકાં

આડી ૮ :—ખેડૂતના જીવનમાં ટાક વારજ એવા...નો પ્રસંગ આવે છે કે જ્યારે તે પોતાની સ્થિતિ સમૃદ્ધ કરી શકે. [મોકા, મોલ]

ઊભા ૩ :—એની વિશાળતા માનવીને કટલીક વખત દંગ કરે છે [મહાકાય, મહાલય]

‘મહાલય’ને જોઈ ને માણસ હમેશાં દંગ ની જતો નથી. ‘મહાકાય’ એટલે મહેલ કે મંદિરને જોઈને સામાન્ય રીતે દંગ થવાની જરૂર નથી. જ્યારે ‘મહાકાય’ એટલે વિરાટ શરીરવાળો, દેહવાળો, વિરાટ દેહને જોઈને માણસ દંગ બની જાય છે એ તદ્દન સ્વભાવિક છે, કારણ કે સામાન્ય રીતે આપણે વિરાટ દેહને જોવા ટેવાયલાં નથી.

મોલ સારો થાય છે ત્યારે પણ તે નિપ-જવવા માટેનાં બી, ખેતીનાં ખરચો અને જમીન અંગેના જખરા કરવેરાથી ખેડૂતના ધરમાં તેના ધરનાં માણસોને ખાવા પૂરતું પણ ભાગ્યેજ રહે છે. એટલે ખરી રીતે તો ખેતીનો ધંધો મોટે ભાગે ખોટમાંજ ચાલે છે. તેથી મોલ શબ્દ ખરાખર બંધ બેસતો નથી.

મોકા એટલે અણીનો અથવા ખરેખરો પ્રસંગ. આવી તક એટલે કે પોતાની સ્થિતિ સમૃદ્ધ કરવાની તક ખેડૂતોના જીવનમાં મોલના ભાવ અસાધારણ વધી જાય ત્યારેજ એટલે કે યુદ્ધના કે બીજા દેશમાં માલની ખાસ જરૂરીયાતના પ્રસંગ ઉભા થતાં આવે છે અને તેવા મોકાના પ્રસંગનો કાલ લઈ જીવનમાં કાક વારજ ખેડૂત પોતાની સ્થિતિ સમૃદ્ધ કરી શકે છે. એટલે મોકા શબ્દજ આ આવી માટે સંપૂર્ણ રીતે બંધ બેસે છે.

આડી ૧૪ :—એને જોતાં શાહી પણ યાદ આવે. [કાજળ, કાગળ, કામળ]

ઊભા ૧૫ :—દંવો ત્યાં હાજર હોય છે એમ મનાય છે, [જગન, ગગન, મગન]

‘કાગળ’ જોઈને શાહી યાદ આવેજ. તેમાં ‘પણ’ શબ્દની જરૂર નથી, જ્યારે ‘કાજળ’ની શ્યામતા જોઈને શ્યામરંગી અનેક વસ્તુ સાથે શાહી ‘પણ’ યાદ આવે છે, એટલા માટે ‘પણ’ શબ્દનો પ્રયોગ હતો.

આડી ૧૭ :—વધુ પડતી...માં ઉકળાટ થાય છે. (શબ્દ બંધેથી વાંચજો.) [દીરંગ, મીરંગ]

ઊભા ૧૭ :—મુસ્લિમ શાસનના વખતમાં એની વિપુલતા હતી. [દીનાર, મીનાર] ‘દીનાર’ એટલે અશરશી, સુવર્ણ મુદ્રાઓ કે જેનું ચલણ મુસ્લિમ સલ્તનતમાં હતું. ને એટલે જ તેની ‘વિપુલતા’ હતી એમ શબ્દ પ્રયોગ હતો. ‘મીનાર’ તો આજે પણ એટલી જ કે વધુ વિપુલતાથી નજરે ચડે છે.

આડી ૧૯ :—આવે માણસ ખીજની લાગણીઓ વિષે કાઠવાર બેદરકાર બને છે. [માની, જ્ઞાની]

ઊભી ૧૬ :—એનો ઉપયોગ મુખ્યત્વે માનવીના વિનાશ અર્થે કરવામાં આવે છે. [વિમાન, વિજ્ઞાન]

ચાવીમાં આવેલો ‘મુખ્યત્વે’ શબ્દ મહત્વનો હતો. વિજ્ઞાનનો ઉપયોગ માનવીનાં વિનાશ અર્થે કરવામાં આવે છે, પણ મુખ્યત્વે નહીં.

વિમાન અને રેલ્વે, તાર અને ટેલીફોન, વિજળી અને રેડીઓ, છાપખાના અને કારખાનાંઓ, તખીખી શોધો અને ખીજ માનવીનાં સુખની વસ્તુઓ વિજ્ઞાનથી સિદ્ધ થઈ છે. એટલે વિજ્ઞાનનો ઉપયોગ મુખ્યત્વે વિનાશ અર્થે કરવામાં આવે છે એમ કહી શકાય નહીં.

જ્યારે ‘વિમાન’નો ઉપયોગ આજે મુખ્યત્વે વિનાશ અર્થે જ થાય છે. પ્રવાસ માટેનો તેનો ઉપયોગ હજી બહુ ઓછો છે. રોપનનાં યુદ્ધમાં વિમાનનાં ઉપયોગની પ્રતિતી આપણને થઈ છે.

‘માની’ અને ‘જ્ઞાની’માં પણ પસંદગી સહેલી હતી. જ્ઞાની માણસો નિર્વિકાર હોય છે, સ્થિતપ્રજ્ઞ જેવા હોય છે. કાઠ પણ પ્રકારની લાગણીની તેના પર અસર થતી નથી એટલે તે ખીજની લાગણી પ્રત્યે હમેશાં જ્ઞાનમય બેદરકારી જ સેવે છે. જ્યારે માની માણસ

પોતાનાં અહંભાવમાં કેટલીક વખત ખીજની લાગણી વિષે વિચાર કરવો ભુલી જાય છે ને બેદરકાર બને છે.

આડી ૨૫ :—કેટલીક નારીઓ...કહે તેમ વર્તે છે. [મતિ, પતિ, ગતિ]

ઊભી ૨૫ :—કેટલાક પુરૂષો...માટે ધણું સહન કરવા તૈયાર હોય છે. [મત, પત, ગત]

ચાવીમાં ‘કેટલાક’ અને ‘વર્તે છે’ એ શબ્દો ચાવીના સૂચક છે.

યુરોપ અમેરિકા વગેરે દેશો તરફ દૃષ્ટિપાત કરીએ તો જણાશે કે કેટલીક સ્ત્રીઓ ‘પતિ’ કહે તેમ નથી કરતી. કદાચ હિંદને અંગે આ ચાવી રચાઈ હોવાનું માનીએ તો પણ ‘કેટલીક’ એ શબ્દો ‘મતિ’ શબ્દને પસંદ કરાવે છે. આજના સ્ત્રી સ્વાતંત્ર્યના જમાનામાં પતિની બંધી જાતની આજ્ઞા ઉઠાવવા સ્ત્રી તૈયાર નથી અને તેથી ‘પતિ’ શબ્દ રદ જાય છે.

‘મત એટલે અભિપ્રાય—મનતબ્ય. ‘તમારો આ બાબતમાં શું મત છે’ એમ આપણે પૂછીએ છીએ.

હવે ‘પત’ એટલે આબરૂ. આબરૂ માટે સહન કરવા તૈયાર હોય તેવા માણસોની સંખ્યા ‘ધણાં’ની હોય છે, જ્યારે મત એટલે અભિપ્રાય માટે સહન કરનારા થોડા હોય છે. એટલે ‘કેટલાક’ શબ્દ ‘મત’નો જ નિર્દેશ કરતો હતો.

જન્મભૂમિ શબ્દવ્યૂહ નં. ૧૨

આડી ૧૦ :—એનામાં બહુ અઝલ હોય તેમ મનાતું નથી. [કુંભાર, કુંવર]

‘મનાતું નથી’ એ શબ્દો ‘કુંભાર’ના સૂચક હતા. ‘કુંભાર જેવો છે’ એમ આપણને ઘણી વખત ઠપકારપે સાંભળવા મળે છે.

ખરી રીતે ‘કુંભાર’ અઝલહીન હોય કે ન હોય. કદાચ તે અઝલવાળો પણ હોય છતાં ‘માન્યતા’ લોકાની એવી છે કે તે અઝલહીન

છે ને તે માટે જ ‘કુંભાર’ ઉઝલ બરોબર હતો. ‘કુંવર’ અઝલહીન હોય ને ન પણ હોય. પણ તેને વિષે લોકામાં તો તે કુંવર છે તે કારણે અઝલહીન છે એવી માન્યતા પ્રવર્તતી નથી, જેવી ‘કુંભાર’ને વિષે પ્રવર્તે છે.

ઊભી ચાવીઓ

ઊભી ૧૩ :—ખેડૂતોને ઘણી વખત...ને માટે અરજ કરવી પડે છે. [મહેતલ, મહેસલ]

શબ્દો મૂકી વાક્યો વાંચતા જ જણાઈ આવે છે કે વાક્ય અધુરું છે. મહેસુલ માટે અરજી કરવી પડે છે, પણ શેની અરજી? એ વાક્યનો અર્થ સંપૂર્ણ નથી. જ્યારે બીજું વાક્ય તદ્દન સંપૂર્ણ છે. ‘મહેતલ’ એટલે સમય. હિટ્ટું એમ બરોબર લાગે કે ‘મહેસુલની મહેતલ’ માટે અરજી કરવી પડે છે.

‘મહેતલ’ શબ્દજ ચાવીમાં બેસે છે. મહેસુલથી ચાવીનો અર્થ અપૂર્ણ રહે છે એ બંને ચાવીઓમાં શબ્દો મૂકીને વાંચતા જણાશે.

ઊભી ૧૬ :—એનું જીવન ધણા ભાગે કલુષિત હોય છે. [નટ, નટી, નર]

કલુષિત શબ્દ કલુષ પરથી વિશેષ રૂપ બનેલો છે. ‘કલુષ’નો અર્થ કાદવવાળું, મેલું, ગંદું, દુષ્ટ, ઘાતકી, પાપી, વિ. થાય છે.

કલુષિતનો અર્થ આ ઉપરાંત ક્યવાએલું-રીસાએલું પણ થાય છે.

સંસ્કૃત ભાષામાં ‘નટ’ને માટે કલુષિત શબ્દ છે જેનો અર્થ પણ અયોગ્ય ચારીત્ર્ય તરફ ગમન કરે તેવો થાય છે. નટી માટે એવો શબ્દ નથી. ‘નટી’નું જીવન ધણા ભાગે કલુષિત હોય છે એ હકીકત નથી. ‘નટી’એને આજે જબ્બર માન મળે છે. તેની લોકપ્રિયતા ખૂબ હોય છે. તેમને સરસ પગારો મળે છે.

આજની જે સ્થિતિ છે તેમાં ‘નટી’ કરતાં નટનું જીવન વધારે કલુષિત હોય છે. નટીના જેટલી તેની પ્રસિદ્ધી કે લોકપ્રિયતા હોતી નથી. સાયગલ જેવો એકાદો અપવાદ હોય. વળી ‘નટ’ શબ્દ માત્ર સીનેમાના નટ નહીં, પણ રંગભૂમી, નાટકના નટને પણ લાગુ પડે છે. જ્યારે નાટક પર કામ કરનાર ‘નટી’ કાષ્ઠકજ છે, માત્ર અપવાદરૂપ છે. ને નાટકોમાં કામ કરતાં નટોનું જીવન તો ‘ધણે ભાગે’ કલુષિત હોય છેજ. એ રીતે ‘નટ’ વધારે વ્યાપક હતો, ને હકીકતોને વધારે બંધબેસતો હતો.

ઊભી ૨૦ :— ધણા ઓછા માણસોમાં ...નો ગુણ હોય છે. [સમર્પણ, સમજણ]

ધણા ઓછા માણસોમાં સમજણનો ગુણ હોય છે એમ કહેવું તે ધણા માણસોને અન્યાય કરવા જેવું છે, કારણ ‘ધણા ઓછા’થી નિર્દેશ થતી સંખ્યા કરતા વધારે માણસોમાં ‘સમજણ’નો ગુણ હોય છે તે અનુભવની વાત છે. જ્યારે ‘સમર્પણ’નો ગુણ સાચેજ ધણા ઓછામાં હોય છે તે વિશે શંકા નથી.

ઊભી ૨૩ :— આવો માણસ કદી છતરાતો નથી. [ચક્રાર, ચતુર]

‘ચતુર’નો મુખ્ય અર્થ ડાહ્યો થાય છે. ‘ચક્રાર’નો અર્થ સાવચેત થાય છે. માણસ ડાહ્યો હોય છતાં કાઈ વખત છતરાઈ પણ જાય છે, જ્યારે ‘ચક્રાર’ એટલે સાવચેત જાગૃત માનવીને છતરાવાપણું રહેતું નથી.

બંને શબ્દોના અર્થમાં સૂક્ષ્મ છતાં મહત્વનો તફાવત રહેલો છે.

ઊભી ૨૫ :— રાજ્યોમાં જમીનની જ્યારે ...થાય છે ત્યારે અમલદારોને ઘી ફળાં થાય છે. [માપણી, માગણી]

માગણીનો પ્રસંગ તો પાટનગરમાં હોય છે. ગામડામાં હોય તો પણ તે વખતે બધા અમલદારોને ઘી ફળાં થતાં નથી. ‘માગણી’ ખુદ્દી રીતે અનેકની હાજરીમાં લેવાતી હોય છે. વળી તે મંજુર કરાવવાની હોય છે એટલે તેમાં ‘ઘી ફળાં કરવાને’ તક ઓછી છે.

જ્યારે જમીનની માપણી માટે ગામમાં કે સીમમાં અમલદારો નીકળે છે ત્યારે તેમને ઘી ફળાં થાય છે એ નિત્ય અનુભવની વાત છે. ‘તારી જમીન લેખ કરતાં વધારે છે. દશગણો દંડ ભરવો પડશે’ એવી ખોટી દમદાટી આપીને અગર જાણી જોઈને વધારે જમીન ઓઠ્યાં કરાવી દઈને તેઓ ખીસ્સા ભરે છે. આમાં ઝાઝી તકરારને સ્થાન નથી.

જોડકાં

આડી ૮ :—એનું આયુષ્ય હજારો નહિ લાખો વર્ષનું હોય છે. [ખડક, ખલક,]

ઊભી ૫ :—માણસના ધણા અધૂરા રહે છે. [કોડ, કાલ]

‘ખલક’નું આયુષ્ય તો અમળે વર્ષોથી ગણાય છે, જુગો ને કલ્પો વીતે છે. એટલે ‘ખડક’ જ બરોબર હતો, કારણ કે ‘ખડક’ લાખો વર્ષ ટકી શકે છે. ખલક હોત તો કરોડો કે અમળે શબ્દ હોત.

તેજ રીતે ‘કોડ’ ધણાના અધૂરા રહે છે તે નિત્ય અનુભવની વાત છે. ‘કાલ’ શબ્દની સાથે અધૂરા બરોબર બંધ બેસતું ન હતું. ‘કાલ’ પણ વણ પાળ્યા રહે છે એમ ઠીક લાગે. પરંતુ આ ચાવી માટે નિર્ણયાત્મક આડી ‘ખડક’નીજ ચાવી હતી.

આડી ૯ :—નદી અને તેને કાંઠે આવેલી ઇમારત વચ્ચે ફેટલીક વખત સહેલા-જામે છે. [મિળ, મળ]

ઊભી ૬ :—માણસમાં એનો સંગ્રહ થાય છે ત્યારે લોકોને તેના પ્રતિ અણુગમે થાય છે. [મદ, મદ]

‘નદી અને તેને કાંઠે આવેલી ઇમારત વચ્ચે’ એ શબ્દો મળના સૂચક ન હતા. કારણ કે એ બે વચ્ચે મળ જામે તો તે કયા સ્થળે? પાણીની વચમાં? ઇમારત નદીને કીનારે હોય. મળ જામે તો કીનારે જ જામે, વચ્ચે ન જામે. વળી નદી કાંઠે ઇમારત આવી હોય તો ત્યાં મળ એટલે ક્યારે વિ. તો હોય જ, ને તે વચ્ચે મળ જામે. તેમાં ‘સહેલાઈથી’ શબ્દની જરૂર ન હતી.

‘ફેટલીક વખત’ ‘સહેલાઈથી’ અને ‘વચ્ચે’ એ શબ્દો મેળનાં જ સૂચક હતાં. ફેટલીયે નદીને કાંઠે ગામે કે શહેરો હોય છે. ત્યાં ઇમારતો હોય છે, પરંતુ બધી ઇમારતો નદી કાંઠે હોવા છતાં

શોભતી નથી. નદી અને તેના કાંઠાની ઇમારત વચ્ચે તાજમહાલ અને જમુનાની માફક મેળ કાઈક જ વખત જામી જાય છે. એ બે વચ્ચે સારો મેળ છે એમ આપણે કહી છીએ. એવી જ રીતે આંહી મેળ શબ્દ બંને વચ્ચે સુસંગતતા બતાવે છે.

‘મદ’ જામે તે માણસ પ્રતિ આપણને અણુગમે નહીં પણ ધૂણા જાગે છે, રોષ આવે છે. ‘મદ’થી ભરેલો માણસ ગર્વાન્વિત હોય છે, બીજાનો તિરસ્કાર કરે છે. તેના માણસ પ્રત્યે આપણને જે ભાવો જાગે છે તેને માત્ર ‘અણુગમા’થી વ્યક્ત ન કરી શકાય. જ્યારે મેદવાળો માણસ—ખુબ જાડો માણસ આપણે જોઈએ છીએ ત્યારે સામાન્ય રીતે તેના પ્રતિ અણુગમે થાય છે.

આડી ૧૪ :—ફેટલાક માનવીઓનું... મોહક હોય છે. [ડોલન, ચલન]

ઊભી ૮ :—જાહેર સંસ્થા માટે...અનિવાર્ય બને છે. [ખરડો, ખરચો]

ચલન મોહક હોય છે તેવી રચના બરોબર લાગતી ન હતી. તેનો ભાવ પણ બરોબર ન હતો. જ્યારે ડોલન મોહક હોય છે. કાઈ રાસ હોય કે ગરબામાં અગર તો કાઈ સંગીતની મહેફીલમાં ગયા હશે તો આ વાક્યનું સત્ય સમજાશે કે ફેટલાક માણસોનું ‘ડોલન’ મોહક હોય છે.

ઊભી ચાવીમાં પણ ‘ખરડો’ વાજખી હતો. ‘ખરચ’ અનિવાર્ય બને છે એમ કહેવાની જરૂર નથી. ખરચ તો થાય જ. પરંતુ ‘અનિવાર્ય’ શબ્દ એમ બતાવતો હતો કે ઇચ્છા ન હોય તો અમુક વસ્તુ કર્યા વિના ચાલતું નથી. ને તે ‘ખરડો.’ ‘ખરડા’ વિના કઈ જાહેર સંસ્થા ચાલી શકે છે?

આડી ૨૨ :—ઉંચા પ્રકારની હોય તો પણ રસોઈ માણસને...જોઈએ તોજ તેની કિંમત છે. [ચૂંચી, પચવી]

ઊભી ૧૮ :- ઋષિ મુનીઓ જંગલમાં એનો આશ્રય લે છે. [તરૂં, તપ]

રસોઈની કિંમત તો રચવા ઉપર જ છે ને ! ગમે તેવી કિંમતી ચીજોમાંથી રસોઈ બનાવી હોય તો પણ જો ન રચે તો તેની કિંમત શી ?

રસોઈ પચવી જોઈએ એ ઇચ્છનીય છે પણ માણસો રસોઈની કિંમત તેના પચવાના ગુણ પરથી નથી કરતા, પણ માણસને ગમે છે કે નહિ, ભાવે છે કે નહિ તેના પરજ અંકાય છે.

ઊભી ચાવી 'તપ' અને 'તરૂં' આ પરથી નિર્ણય થતાં હતાં. છતાં 'તપ'નો આશ્રય લે છે એમ કહેવું ખરોખર લાગતું ન હતું. આશ્રય લે છે એટલે શું ? જ્યારે તરૂં નો આશ્રય લે છે એ હકીકત છે ને ખરોખર બંધ બેસે છે.

આડી ૨૭ :- માણસના દિલ પર અન્યની ...ની ઊંડી છાપ પડે છે. [રહેણી, રહેમ]

ઊભી ૨૬ :- એમાં સપડાએલો માણસ મુંઝાઈ જાય છે. [ધાણી, ધામ]

'રહેમ'ની ઊંડી છાપ અમુક સંયોગોમાં પડે છે. જ્યારે માણસે અવગુણ બતાવ્યો હોય, છતાં તેના પર રહેમ લાવીને કાઈ માફ કરે તો તેવી રહેમની છાપ ઊંડી પડે ખરી. જ્યારે 'રહેણી' એ બીજા માણસનું જીવંત ધોરણ છે ને એવી 'રહેણી' જ્યારે આપણે જોઈએ છીએ ત્યારે આપણા પર એની ઊંડી છાપ પડે છે.

'ધાણી'નો અર્થ ફેટલાકે માત્ર શાબ્દિક જ કર્યો. તેલ પીસવાની ધાણી હોય છે તેવો. પરંતુ 'ધાણી'નો અર્થ આંહી સંજ્ઞાત્મક હતો. 'શું કરીએ ભાઈ ધાણીમાં ધલાણા છીયે' એમ નિઃશ્વાસપૂર્વક ધણાને બોલતા આપણે સાંભળ્યા છે. 'ધાણી' એટલે અહીં કષ્ટમય સંયોગો

થાય છે. એ તેનો સંજ્ઞાત્મક અર્થ છે. કાઈ માણસને વૈતરું કરવું પડે, કાઈને સંયોગો પ્રમાણે સવારથી રાત સુધી મહેનત કરવી પડે, કાઈને બીજાના હાથ નીચે સતત કામમાં મગ્યાં રહેવું પડતું હોય, તે બધાને સંજ્ઞાત્મક રીતે કહીએ તો 'ધાણી'માં સપડાયા છે એમ કહી શકાય.

આડી ૩૪ :- ફેટલાક માણસોને...તું ધણી વખત મુશ્કેલ પડે છે. [બનાવવા, મનાવવા]

ઊભી ૩૨ :- પોતાના કહ્યા પ્રમાણે ન કરનાર માણસ પાસેથી ધાયું કામ લેવા ફેટલાકો...નો ઉપયોગ કરે છે. [દાખ, દામ]

આ ચાવીના ત્રણ વિભાગો હતા. (૧) પોતાના કહ્યા પ્રમાણે ન કરનાર (૨) ધાયું કામ લેવા (૩) ફેટલાકો ઉપયોગ કરે છે.

જ્યાં દામથી કામ થતું હોય તો કહ્યા પ્રમાણે ન કરનાર એ શબ્દો નિરૂપયોગી છે. દામથી તો લગભગ બધા કામ કરે છે. પણ કહ્યા પ્રમાણે ન કરનાર શબ્દો બે માણસો વચ્ચે ઉપરીનો તથા નીચેનાનો સંબંધ દર્શાવતા હતા. વળી 'ધાયું કામ લેવા' શબ્દો પણ સૂચક હતા. ઇચ્છા પ્રમાણે વર્તવાની ફરજ તો દાખથી જ પાડી શકાય. પૈસા આપવામાં આવે તો પણ માણસો 'ધાયું' કામ કરતા નથી, ને પૈસા ખિસ્સામાં મૂકીને પણ પોતાની રીતે ને ઇચ્છામાં આવે તેમ વર્તે છે.

આ ચાવી આડી ચાવી 'બનાવવા-મનાવવા'નો નિર્ણય કરી નાખતી હતી. એ બે શબ્દોની વચ્ચે પસંદગી કરવી અઘરી હતી. તે બંને લગભગ એકસરખા જ બંધબેસતા લાગતા હતા. ને છતાં ફેટલાક માણસોને ધણી વખત બનાવી શકાતા નથી એ વાત વધારે વાસ્તવિક ને અનુભવ જેવી લાગતી હતી. ધણી વખત મનાવવાના પ્રસંગ ઓછા આવે છે.

જન્મભૂમિ શબ્દવ્યૂહ નં. ૧૩

આડી ૧૨ :—રણવગડામાં...જેવું ઘણી વખત જોવા મળે છે. [નવાઈ, નવાણ]

‘નવાઈ જેવું’ વધારે યોગ્ય હતો. કારણ કે ‘નવાણ જેવું’ હોઈ શકે નહિ. હોય તો નવાણ જ હોય, ‘નવાણ જેવું’ ન હોય. ને ઘણી વખત શબ્દો પણ ‘નવાઈ’ના સૂચક હતા.

આડી ૨૭ :—એમાં ઝડપાયેલો માણસ આકૂળવ્યાકૂળ બને છે. [તલપ, તરાપ]

તલપ ઉકેલ સાવ સ્પષ્ટ હતો. ખીડીની, દારૂની, અરે ચાની પણ તલપ લાગી હોય તે આકૂળવ્યાકૂળ બને છે.

ઊભી ચાવીઓ

ઊભી ૬ :—કોઈક માણસનાં દેહ પર એ જન્મથી હોય છે. [કમળ, કમળો]

‘કમળો’ માણસના દેહ પર જન્મથી હોતો નથી. ને હોય તો પણ ‘દેહમાં’ એમ પ્રયોગ હોત, જ્યારે ‘જન્મથી’ તો બીજીસ લક્ષણો કે ભાગ્યશાળી પુરુષોના દેહ પર હોય છે. ને એટલા માટે ‘કોઈ’ શબ્દનો પ્રયોગ હતો.

ઊભી ૧૯ :—ભૂતના આભાસથી કેટલાક માનવીને...ભય લાગે છે. [જખ્ખર, જર]

ભૂતના આભાસથી ‘જર’ ભય કેટલાકને નહીં પણ લગભગ બધાને જ લાગે. પણ ખીકની અસર કોઈના પર થોડી થાય, ને કોઈના પર વધારે થાય. એટલે ‘જખ્ખર’ ભય તો કેટલાકને જ લાગે, જ્યારે ‘જર’ ભય તો ઘણાને લાગે. એટલે જખ્ખર ઉકેલ સ્પષ્ટ હતો.

ઊભી ૨૮ :—હાથીના દેહનું મહત્વનું લક્ષણ...હોય છે. [મદ, કદ, મેદ, પાદ]

‘લક્ષણ’ શબ્દ ‘મદ’નો સૂચક હતો. ‘કદ’ તો ઊંટનું હોય છે, સિંહનું હોય છે, ગેંડાનું હોય છે, આખલાનું હોય છે, હીપોપોટેમસનું હોય છે. એટલે કદ એ કોઈ ખાસ લક્ષણ ન કહેવાય.

લક્ષણ એ એક વિશિષ્ટ વસ્તુ છે. ને તે કારણે ‘મદ’ એ હાથીના દેહની વિશિષ્ટ વસ્તુ છે. ‘મદ ઝરતા માતંગ’ એ અનોખા પ્રાણી છે. ખીજા કોઈ પ્રાણીના દેહમાંથી ‘મદ’ ઝરતો નથી, ને તેથી મદ એ માત્ર લક્ષણ જ નહિ પણ ‘મહત્વનું લક્ષણ’ છે.

ઊભી ૩૦ :—આવા માણસને કેટલીક વસ્તુઓ સ્વભાવથી જ અપ્રિય હોય છે. [સાદા, ગંદા, માંદાં]

સ્વભાવથી જ અપ્રિય વસ્તુ ‘સાદા’ માણસ માટેજ હોય. માંદા માણસને સ્વભાવથીજ અપ્રિય વસ્તુ હોય નહીં. માંદગીને કારણે અપ્રિય બને, અગર માંદગીને કારણે સ્વભાવ પડાય તો સ્વભાવથીજ ‘અપ્રિય બને છે’ એમ શબ્દ હોય.

ઊભી ૩૨ :—માણસનો દેહ માત્ર એનાથી શોભે છે, [રક્ત, રત્ન, રંગ]

‘રક્ત’ વિનાના માનવીના દેહને લાખોનાં ‘રત્નો’થી શણગારો તો પણ તેની શી કિંમત છે? તેની શી શોભા છે? લાલખુંદ જેવા લોહીથી ભરેલો માનવી રત્નો વિના પણ શોભી ઊઠે છે, પ્રભાવ પાડે છે. એટલે જ ‘માત્ર રક્ત’થી શોભે છે એવો પ્રયોગ હતો.

જોડકાં

આડી ૪ :—...હોય તોજ રાત્રિની કિંમત છે. [સુધાકર, સુખકર]

ઊભી ૫ :—એની મંદતા છતાં તેનો ઉપયોગ કરી શકાય છે. [ધાર, ખર]

‘ધાર’ અને ‘ખર’માં ધારજ યોગ્ય હતો કારણ કે ‘તેનો ઉપયોગ કરી શકાય છે’ એ શબ્દો ધારને સૂચવતા હતા. ‘ખર’ હોત તો ‘ઉપયોગ થાય છે’ એમ શબ્દો હોત, કારણ કે મંદ બુદ્ધિ છતાં ખરનો ઉપયોગ થાય છે.

આડી ૮ :— ચોકસાઈથી ઉપયોગ કરવામાં આવે તો ધારેલાં સ્થાને ચોંટી જાય છે. [ખાણુ મીણુ]

ઊભી ૩ :—આપેલી...ને જળવી રાખવા માણસ પ્રાણુ પણ પાથરે છે. [જખાન, જમીન]

આપેલી જમીનને જળવી રાખવા માણસને પ્રાણુ પાથરવાની શી જરૂર? એક માણસે એક વખત 'જમીન' આપી દીધી પછી તેની સાથે તેને નિસ્ખત નથી. જ્યારે જખાન એટલે કે વચન માટે માણસ પ્રાણુ પણ પાથરે છે એ જાણીતી વાત છે.

જન્મભૂમિ શબ્દવ્યૂહ નં. ૧૪

આડી ૬ :—આંખો...હોય તો માણસથી કદી કાંઈ દેખાતું નથી. [અંધ, બંધ]
'કદી કાંઈ દેખાતું નથી.' એ શબ્દો નિર્ણયાત્મક હતા. 'આંખો બંધ' હોય તો ખુલે ત્યારે દેખાય, પણ 'અંધ આંખો' હોય ત્યારે 'કદી' કાંઈ દી કાંઈ ન દેખાય એ ચોખ્ખી વાત છે.

આડી ૧૧ :—મોટા શહેરોમાં રહેવા માટે જે...સહન કરવાની ફરજ પડે છે તે અસહ્ય હોય છે. [ભાર, ભાડું]

'રહેવા'નો અર્થ વ્યાપક હોય છે. 'રહેઠાણ' શબ્દ હોત અગર તો 'મકાન'ને સૂચવે એવો શબ્દ હોત તો 'ભાડું' બંધ બેસત, પરંતુ 'વિલાયતમાં રહેવાનો ખર્ચ શું આવે છે?' એમ આપણે પૂછીએ તો તેનો અર્થ માત્ર ભાડું જ નથી થતો, સર્વ ખર્ચ આવી જાય છે. ને તે રીતે આંહી પણ માત્ર ભાડાની સુચના ચાવીમાંથી નીકળતી ન હતી એટલે 'ભાર' ઉકેલ મુકાયો હતો.

આડી ૩૦ :—આગળનાં રાજાઓ...ની ખરી કિંમત આંકી શકતા. [મર્દ, મલ્લ, મણિ]

આ ચાવીમાં 'મણિ' તો પહેલેથીજ ઊડી જાય છે. 'મણિ' પરત્વે આગળના અને અત્યા-રતા રાજા વચ્ચે કાંઈ તફાવત નથી.

'મલ્લ' આગળના વખતમાં એટલા વ્યાપક ન હતા. આજે પણ કેટલેક સ્થળે છે. જેમ કે 'ગામા'ને પતિયાળા નીલાવે છે.

તે ઉપરાંત 'મલ્લ'ની ખરી કિંમત આંકવી ને 'મર્દ'ની ખરી કિંમત આંકવી એ બે વાક્યોને વાંચતા પણ સહેજે જણાઈ આવે છે કે 'મર્દની ખરી કિંમત આંકવી' તેજ યોગ્ય લાગે છે. ને હકીકતમાં પણ તેજ છે. 'મર્દની કિંમત આગળના રાજાઓ કેવી આંકતાં તેની અનેક કથાઓ આપણે ત્યાં છે. આજે રાજાઓજ એટલા બધા અવદશાને પહોંચ્યા છે કે 'મર્દ'ની કિંમત તેઓ આંકતા નથી, આંકી શકતા નથી.

ઊભી ચાવીઓ

ઊભી ૧ :—દરેક માણસ માટે એનાં મૂલ્ય અતિશય હોય છે. [આંખો, આંખ, આંટ]
આંખના મૂલ્ય જ દરેક માણસ માટે અતિશય હોઈ શકે, આંટનાં નહિ, કારણ કે આંખ દરેકને અમૂલ્ય છે.

ઊભી ૨ :— પોતાની...પૂરી કરવા માણસ બને તેટલો સર્વ પ્રયત્ન કરે છે. [માનતા, માન્યતા]

'માનતા' પૂરી કરવાનો પ્રશ્ન હોય, 'માન્યતા' પૂરી કરવાનો પ્રશ્ન હોતો જ નથી, કારણ કે માન્યતા એટલે 'અભિપ્રાય.' 'આ ચોપડી બાબત તમારો અભિપ્રાય શું છે?' એમ કાંઈ ને પૂછીએ તેમાં તે માન્યતા પૂરી કરવાનો પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થતો નથી.

ઊભી ૧૫ :—આવા માણસો યુદ્ધમાં નુક-શાન કરે છે. [કાફર, કાયર]

'યુદ્ધ' શબ્દ આવ્યો માટે 'કાયર' શબ્દ મૂકી દીધો. આ પ્રકારની ચાવી

હંમેશાં વિચાર કરવા જેવી છે. ચાવીમાં અમુક શબ્દ સાથે ઉકેલનો અમુક શબ્દ સંકળાએલો છે એટલા માટેજ તે ઉકેલ હોય તે માની લેવાનું નથી. હોય પણ ખરો ને પણ ન હોય.

‘કાયર’ યુદ્ધમાં ફાયદો ન કરે એ ખરોખર પણ નુકશાનજ કરે એમ કેમ માની લેવું, કારણ કે યુદ્ધમાં બધાજ કાયરો હોતા નથી. ‘બધા’ સૂચક શબ્દ હોત તો ‘કાયર’ મૂકી શકાત.

યુદ્ધમાં તેજ રીતે બધાજ શૂરવીર હોતા નથી. લાખોના સૈન્યમાં થોડા ‘કાયર’ પણ હોય. તેમની હાજરી નુકશાનકારક પણ હોય.

જ્યારે યુદ્ધમાં ‘કાફર’ એટલે લુચ્ચા માણસો એકસ નુકશાને કરે એ દેખીતી વાત છે. ને એવા એકાદ માણસે કંઈ કંઈ સેના-ઓને હરાવ્યાનાં દાખલા ઇતિહાસમાં નોંધાયા છે. એટલે ‘કાફર’ શબ્દ જ ખરોખર હતો.

ઊભી ૨૪ :—એના સકંજમાં સપડાયા પછી છૂટવું સહેલું નથી. [જળો, જમ, જરા, જર, જશ.]

આ ચાવી બતાવે છે કે સકંજમાં સપડાએલો છૂટી શકે છે. માત્ર છૂટતાં મુશ્કેલી પડે છે. જમ અને જરાનાં સકંજમાં સપડાયા પછી છૂટી શકાતું જ નથી એટલે તે એ શબ્દો આપ મેળે ઉડી જતાં હતાં.

‘જળો’ની જેમ ચોંટી રહ્યો એ શબ્દ પ્રયોગ ધણી વખત થાય છે. ‘જળો’ ચોંટે છે પછી લોહી પીનેજ ઉખડે છે. તે પહેલાં ઉખેડવી હોય તો ખૂબ મુશ્કેલી પડે છે.

ઊભી ૨૭ :—...વિનાના માણસની આ દુનિયામાં ઓછી ગણતરી થાય છે. [વગ, વસુ, વટ]

‘વગ’ એ મોટી ચીજ છે. વાડ વિના વેલો ચડતો નથી. તેમજ વગ વિના આજે કયાંય ગણતરી થતી નથી. વસુ વિનાના કેટલાય માણસો આગળ આવી શકે છે, મહત્વ ધરી શકે છે, તેમનાં જ્ઞાન, સેવા કે એવાં બીજાં કારણે. પણ ‘વગ’ વિનાના માણસ સુકાન

વિનાના માણસ જેવો છે. ‘ઓછી કિંમત’ થાય છે એ શબ્દો સૂચક હતા. ‘વસુ’ વિનાના માણસની કાં તો ખૂબ કિંમત થાય છે ઉપર જણાવેલા એ ગુણોને કારણે, અગર તો મુદ્દલ થતી નથી. જ્યારે ‘વગ’ વિનાના માણસની કિંમત ‘ઓછી’ થાય છે. મુદ્દલ થતી નથી એમ નથી.

જોડકાં

આડી ૭ :—એનામાં ખૂબ તલ્લીન બનનાર સ્ત્રી કાઈ ધરકાર્ય કરી શકતી નથી. [રમત, રમણ]

ઊભી ૫ :—સાચા ક્ષત્રિઓ...ને જાળવવા પ્રાણ પાથરે છે. [પત, પણ]

રમણ કહેતાં પતિમાં તલ્લીન બનનાર સ્ત્રી ધરકાર્ય કરી શકે છે. કદાચ વધારે ઉમંગથી કરી શકે છે, કારણ કે રમણમાં તલ્લીન હોય તેથી કાંઈ સતત રમણની સંગેજ રહેવું એમ હોતું નથી. ત્યારે ‘રમત’માં તલ્લીન રહેનાર ધરકાર્ય ન કરી શકે એ સ્પષ્ટ છે. ‘પત’ એટલે આખર. ‘પણ’ એટલે ‘પ્રતિજ્ઞા.’ પ્રતિજ્ઞા કરતાં આખર જાળવવા માટે સાચા ક્ષત્રિઓ પ્રાણ પાથરે એ વધારે બને છે. ‘પણ’ ને માટે પ્રાણ પાથરનારાની સંખ્યા ‘પત’ માટે પ્રાણ પાથરનારા કરતાં ઓછી હોય છે, તેથી ચાવીમાં કાઈ મર્યાદાયુક્ત શબ્દ મૂકવામાં આવ્યો નથી.

આડી ૧૮ :—કેટલીક વખત તેનું ચાપલ્ય માનવીને આંજી દે છે. [કામિની, દામિની]

ઊભી ૧૧ :—સારી રકમના વધારે પડતા...થવાથી તે નાની બની જાય છે. [ભાગાકાર, ભાગીદાર]

‘કેટલીક વખત’ શબ્દ કામિની નક્કી કરી આપતો હતો, કારણ કે ‘દામિની’ એટલે વીજળીનું ચાપલ્ય તો હંમેશાં આંજી નાખે છે.

આને મળતી ઉપરની ચાવીના ઉકેલ માટે ‘ભાગીદારી’ કે ‘ભાગાકાર’ વચ્ચે બહુ પસંદ કરવા જેવો મહત્વનો તફાવત ન હતો, પરંતુ આ આડી ચાવી જ ઉપરની ચાવીનો સ્પષ્ટ નિર્ણય કરી આપતી હતી.

જન્મભૂમિ દીપોત્સવી સૂવર્ણવ્યૂહ

આડી ૯ :- આવા માણસો પણ દુનિયામાં ઓછા નથી. [રસધેલાં, રણધેલાં]

‘પણ’ તથા આશ્ચર્યચિહ્ન એ બંને ‘રસ-ધેલાં’નો નિર્દેશ કરતાં હતાં. ‘પણ’ શબ્દ બતાવતો હતો કે માણસો માની લે છે કે આમ નથી, એવું નથી, એટલે કે સામાન્ય રીતે અમુક બાબત કે વસ્તુ કે બનાવ પ્રસંગે સામાન્ય જનસમુહની અમુક માન્યતા બંધાઈ ગયેલી હોય છે, તે માન્યતામાં ભુલ છે એમ બતાવવા કે નિર્દેશ કરવા ભાર અર્થે પણ શબ્દ વપરાય. એટલે રસધેલાં માણસો ઓછાં છે એવી માન્યતાને હલાવે એવી વસ્તુ બતાવવા માટે એ પ્રયોગ છે. ને વળી આશ્ચર્યચિહ્ન એમાં ઉમેરો કરે છે. ‘રણધેલાં’ ધણા છે, પણ દુનિયા તે જાણે છે ને માને છે. તેથી ‘પણ’ શબ્દ નકામો હતો.

આડી ૧૩ :- ...ના વમળમાં સપડાએલા અસ્વસ્થ રહે છે. [બ્રાંતિ, બીતિ, કાંતિ]

‘વમળ’ શબ્દ સૂચક હતો. કોઈ મહાનદનાં વહેતાં પાણીમાં પડતાં ‘વમળ’ જોયા છે ? ‘બ્રાંતિ’ એટલે શંકા, મોહ આદીનાં વમળમાં માણસ સપડાય છે, ત્યારે પેલાં ‘વમળ’ની યાદ આવે છે.

‘વમળ’ શબ્દ બ્રાંતિને બેરોબર બેસી રહે છે. ‘કાંતિ’નું ‘વમળ’ હોય તો પણ તેમાં સપડાએલને અસ્વસ્થ રહેવાનું કોઈ કારણ નથી. ‘બીતિ’નું વમળ ન હોય. ‘બીતિ’માં સપડાએલો તો શેહ ખાઈ ગયેલો હોય. તે માત્ર અસ્વસ્થ ન હોય.

આડી ૩૧ :- વારંવાર નોકરીમાંથી જે માણસને રજા મળે છે તેને માટે ધણા ભાગે જવાબદાર હોય છે. [તકરાર, તકદીર, તક્સીર]

વારંવાર જે માણસને રજા મળતી હોય તે માટે વારંવાર તકરાર જ કારણ હોય એ માની શકાય નહિ. વારંવાર રજા મળનાર માણસને તકરારને કારણે રજા મળી હોય તો પણ તકરાર દરેક વખતે ન થાય. એવું બનતું હોય તો પણ તે અપવાદ રૂપ કિસ્સામાં. પણ ચાવી અપવાદ રૂપ કિસ્સાનો ઉલ્લેખ નથી કરતી.

તકદીર ધણા ભાગે જવાબદાર હોય છે તે પણ બેરોબર લાગતું નથી. વળી આજે ધણા લોકો તકદીરમાં માનતા નથી. તકદીર કોઈને રજા અપાવતું નથી. બલે કોઈ વહેમી માણસ એ કારણને ‘તકદીર’ કહે.

હવે તક્સીર એટલે કસુરજ રહે છે. વારંવાર રજા મળતા માણસના તેના કિસ્સામાં ‘ધણા ભાગે’ તક્સીર જવાબદાર હોય છે.

ઊભી ચાવીઓ

ઊભી ૧ :- સામાન્ય રીતે...એનાથી દૂર રહેવામાં સલામતી છે. [દીપક, દીપડી, દીપડો]
‘દીપડો’ ઉકેલ હોત તો ‘હમેશાં’ શબ્દ વપરાયો હોત.

ઊભી ૩ :- કરેલો ઉપકાર...માં પાપ છે. [વીસરવા]

આ ઉકેલમાં ‘વી’ દીર્ઘ હોઈને બીજા હ્રસ્વવાળાં શબ્દો નકામો હતો. આ ચાવીમાં કોઈએ ‘વીસરવા’ લખ્યું હશે તો તેની ભૂલ નહિ ગણાય.

જોડકાં

આડી ૮ :- જે ગામમાં...નું અસ્તિત્વ હોય છે તે ગામ આસપાસ જાણીતું બને છે. [સંપ, સંત]

ઊભી ૬ :- સાધારણ રીતે માણસને ...વિના ચાલતું નથી. [વપન, વતન]

‘આસપાસ’ જાણીતું બને છે એ મહત્વના શબ્દો હતા. આજના વખતમાં સંપીલા ગામ ઓછા છે. ગામેગામ અનેક જાતના કળિયાકલેશ ખટપટા ચાલે છે, પરંતુ કોઈ ગામમાં એ બધું ન હોય ને સંપ હોય તો તે ગામની ખ્યાતિ આસપાસ પ્રસરે છે, પરંતુ દેશવ્યાપી બનતી નથી.

એથી ઊંચડું ‘સંત’ સ્થાનવાળું ગામ તો ‘આસપાસ’ જ નહિ, ઘણું સ્થળે, બધે જાણીતું બને છે. સાગરમતીના સંતનું ગામ ક્યાં જાણીતું નથી.

ઊભી ચાવીમાં ‘સાધારણ રીતે’ ને ‘ચાલતું નથી’ એ શબ્દો અગત્યના હતા. દાઢી રાખે છે તેવાં માણસોને પણ દાઢી આસપાસ ‘વપન’ કરાવવું પડે છે.

‘વતન’ વિના ચાલતું નથી એટલે શું ? એ વાક્યનો સંપૂર્ણ ભાવાર્થ નીકળતો નથી. ક્યારે ચાલતું નથી ? કોને ચાલતું નથી ? અને ચાલતું નથી એટલે જ શું ?

‘વતન વિના ચાલતું નથી’ એમ કહેવામાં આવે તો અર્થમાં કોઈક અપૂર્ણતા રહે છે એમ સ્પષ્ટ જણાય છે. ‘વપન વિના ચાલતું નથી’ વાક્યનો અર્થ સંપૂર્ણ નીકળે છે.

આડી ૧૧ :- જેનું.....તંદુરસ્ત હોય છે તે માનવી જીવનમાં આગળ વધી શકે છે. [મન, તન]

ઊભી ૮ :- મોટા પુરૂષોની.....ની કિંમત વધુ અંકાય છે. [સંમતિ, સંતતિ]

આ જોડકાં વચ્ચે પસંદગીનો ભેદ પાડનારી લીટી ઘણી સુક્ષ્મ હતી. તન સારું હોય પણ ‘મન’ ન હોય તો તેથી ‘માણસ’ આગળ ન વધી શકે. જ્યારે સરસ ‘મન’વાળાં પણ ખરાબ ‘તન’વાળાં આગળ વધ્યાં જોઈએ છીએ.

ઊભી ચાવીમાં ‘સંમતિ’ ‘સંતતિ’ના જોડકામાં ‘સંમતિ’ ઊકિલ સ્પષ્ટ હતો. ગમે તેવો

મોટો માણસ હોય તો પણ તેની ‘સંતતિ’ની ‘કિંમત’ વધુ અંકાતી નથી, કદાચ લોકો તેને બાહ્ય રીતે માન આપતા હશે. જ્યારે કોઈ પણ વસ્તુ પર મોટા માણસની સંમતિની મહોર પડી એટલે બસ.

આડી ૧૨ :- તોફાની બાળકોને...થા તેઓ થોડો વખત તોફાન કરતા અટકી જાય છે [વારવા, મારવા]

ઊભી ૧૨ :- ચડેલા ઝેરનું...જલદી સૂઝતું નથી. [વારણ, મારણ]

‘મારવા’ થી બાળકો તોફાન કરતાં ‘થોડા વખત’ માટે નહિ પણ વધારે વખત માટે અટકી જાય છે. એ શબ્દો બતાવતા હતા કે વિક્ષેપની અસર ગંભીર નથી થતી. તાડન તો બાળકોને વધારે બીચરાવે છે. જ્યારે ‘વારવા’ ની અસર વારનાર હોય તેટલો વખતજ રહે છે, પછી પાછું તોફાન શરૂ થાય છે.

ઊભી ચાવીમાં ‘વારણ’ ‘મારણ’માં પણ સુક્ષ્મ તફાવત રહેલો છે. ‘મારણ’નો અર્થ શબ્દકોષમાં ‘મારવાનો તાંત્રિક પ્રયોગ’ એમ આપેલ છે. એટલે ‘ચડેલા ઝેર’ને મારવાનો તાંત્રિક પ્રયત્ન એ હકીકત બરોબર લાગતી નથી. માણસે ઝેર લીધું હોય ત્યારે હમેશાં એ ઝેરનો પ્રતિકાર શોધાય છે. ને તેથી ‘ચડેલું ઝેર’ શબ્દો અમુક તબક્કા સૂચવતા હતા. તે વખતે તેનું ‘વારણ’ જલદી સૂઝતું નથી એ અનુભવની હકીકત છે.

આડી ૧૪ :- સામાન્ય રીતે નારીઓ સોહામણાં ... નેજ પસંદ કરે છે. [વર, નર]

ઊભી ૧૪ :- ધનવાન લોકોમાં પણ ... જોવામાં આવે છે. [વફાદારી, નફાખોરી]

આ જોડકામાં પસંદગી સ્પષ્ટ હતી. નારી સોહામણા નરને પસંદ કરે છે, એમ કહેવું તેમા અનીતિનું સૂચન રહેલું છે.

‘વર’ શબ્દ ઘરોઘર હતો. નારી સોહામણાં વરનેજ પસંદ કરે એ સામાન્ય વાત છે.

ઊભી ચાવીમાં ‘પણુ’ શબ્દ ‘વફાદારી’નો સૂચક હતો. ‘નફાખોરી’ તો હોયજ. ‘નફાખોરી’ને કારણે તો શ્રીમંતો શ્રીમંત બનેલા હોય છે. ને તેથી ‘પણુ’ શબ્દ વફાદારનો સૂચક હતો.

આડી ૧૫ :—સારી ...વાળો માણસ જિંદગીમાં આગળ જલ્દી આવી શકે છે. [છાતી, છાપ]

ઊભી ૧૬ :—એની સંખ્યા સામાન્ય રીતે અતિશય હોય છે. [તીડ, પડ]

‘માણસ છે છાતીવાળો’ એમ કહેવાય છે. ને તેવો માણસ આગળ વધી શકે એ પણ ચોખ્ખું છે. ‘છાપવાળો’ એટલે શું? ‘સારી છાપ’ તો ભલમનસાઈની હોય. ક્ષમાશીલતાની ઉદારતાની હોય, સજ્જનતાની હોય, પણ આ ગુણોને કારણે માણસ આગળ આવી શકે છે એમ નથી. કેટલીક વખત આવા ગુણવાળો માણસ દુનિયામાં પછાત રહી જાય છે.

‘તીડ’ અને ‘પડ’માં પડની સંખ્યા અતિશય હોય છે, પણ ક્યારે? તે વસ્તુનું સૂચન ન હતું. ને તેથી હમેશને માટે પડની સંખ્યા અતિશય હોય એવો ભાવાર્થ નીકળતો હતો,

તે હકીકતમાં સાચો નથી. ‘તીડ’ની સંખ્યા તો જેણે ‘ગુડ અર્થ’નું ખોલપટ જોયું હશે તેને ખબર હશે કે કેટલી હોય છે. ‘તીડો’ ખેતરોનો એક સાથે નાશ કરે છે. એ રીતે ‘તીડ’ બંધબેસતો હતો.

આડી ૧૯ :—ગમે તેવા જોખમ સામે પણ...નહિ એ વીરતાનું લક્ષણ છે. [ડરવું, ડગવું]

ઊભી ૨૦ :—જેમ જેમ એ જામે છે તેમ તેમ તે સાઈં પરિણામ આપ છે. [રવૈયો, ગવૈયો]

‘જોખમ સામે’ એ શબ્દો તરતજ ‘ડરવું’ સૂચવતાં હતાં. વીરતાનું નીડરતા એ મુખ્ય લક્ષણ છે. એ પરથી ‘ડગવા’ કરતાં ‘ડરવું’ વ્યાજબી હતો. વળી ‘ડરવા’ની ક્રિયા થયાં પહેલાં ‘ડગવા’ની ક્રિયા થાય નહિ ને તેથી પણ ડરવું યોગ્ય હતું.

ઊભી ચાવીમાં ‘રવૈયો’ જામે છે ત્યારે ‘પરિણામ’ સારા આવે છે. દહીં જેણે વલોવ્યાં હશે કે વલોવાતા જોયાં હશે તેને વધારે સમજશે કે જેમ જેમ વલોણું (રવૈયા) વધારે ધૂમે તેમ તેમ સાઈં માખણ ઉતરે—સારા પરિણામ આવે. ને ‘ગવૈયો’ જામે ત્યારે કદાચ મજા ખૂબ આવે, પણ તેમાં પરિણામ આવવા જેવું કશું હોતું નથી.

જન્મભૂમિ શબ્દવ્યૂહ નં. ૧૫

આડી ૨૬ :—...તો માણસ કોઈ સિદ્ધિ મેળવી શકતો નથી. [ડગ, ડર]

‘ડગ’તો એટલે અસ્થિર માણસ કોઈ સિદ્ધિ મેળવી શકતો નથી એ સ્વાનુભવની વાત છે. જ્યારે ‘ડર’તો માણસ એ વાક્યમાં કાનાથી ડરતો એ બતાવ્યું નથી. વળી ‘ડર’તો હોય તો પણ મોડે મોડે જીવનના અંત ભાગે પણ કોઈ સિદ્ધિ તે મેળવી શકે. કેટલાય માણસો ‘ડરતા ડરતા’ ધણા કામો કરે છે ને પાર ઊતારે છે તે સ્વાનુભવની વાત છે.

આડી ૩૦ :—પ્રાચીન સંગ્રામમાં વિજયનો ધણો આધાર એના પર રહેતો. [રથી, હાથી, સાથી]

પ્રથમ ‘હાથી’ શબ્દ લઈએ. પ્રાચીન એટલે ધણા જૂના એટલે સન અગર સંવત પહેલાંનો વખત. હાથીનો ઉપયોગ જૂના અને હાલના વખતના વચ્ચેના વખતમાં થતો, છતાં પણ તેના ઉપર વિજયનો આધાર માનવામાં આવતો નહિ. હાથી શબ્દ અહીં બંધ બેસતો થતો નથી.

હવે ભાષી શબ્દનો ઉપયોગ કરીએ તો તેનો અર્થ બહાદુર યોદ્ધો અથવા લડવૈયો થાય છે. વિજયનો આધાર લડવાની સંખ્યા ઉપર રહે છે; યોદ્ધા ઉપર તો નહિ જ. જેથી ભાષી શબ્દ પણ અસ્થાને છે.

છેવટમાં 'રથી' શબ્દ વિષે વિચાર કરતાં તે બરાબર ચાવી પ્રમાણે બેસી જાય છે. રથી એટલે બહાદુર યોદ્ધો ખરો, પણ એક હજાર યોદ્ધા સામે એકલો લડી શકે તેવો બળવાન હોય છે. રથમાં બેસીને યુદ્ધ ખેલતા અને તે ઉપરથી રથી કહેવાતા. તે રથીઓમાં જે રથીની વિદ્યા સર્વોપરી હોય તેની જ જીત થતી. આપણે મહાભારત, રામાયણ વિગેરેમાં યુદ્ધો વિષે વાંચ્યું છે અને કુશળ યોદ્ધાઓ રથમાં બેસી લડતા અને તેઓ રથી કહેવાતા અને જે પક્ષમાં સર્વોત્તમ રથી (બાણાવળી) હોય તે પક્ષનો વિજય થતો. કદાચ જળપ્રપંચથી અગર બીજી રીતે તે પક્ષનો પરાજય થતો તો પણ તે કાઠકિ જ વખત અને તેટલા જ માટે ચાવીમાં 'ધણા આધાર' અર્થસૂચક શબ્દો મુકેલા છે. આ ઉપરથી 'રથી' શબ્દ બરાબર ચાવીને અનુરૂપ બંધબેસતો છે.

જોડકાં

આડી ૧૬ :—...થી માનવીની માણસાઈ ઢંકાતી નથી. [રજ, રાજ]

ઊભી ૧૨ :—દેશી રાજ્યોના...બહુ ત્રાસ-દાયક હોય છે. [કારભાર, કારાગાર]

માણસ સુશોભિત પોષાક પહેરે કે ઊંજળો હોય, પણ માણસમાં જો માણસાઈ રહેલી હોય તો તે છુપી રહેતી નથી. એટલે કે દીનહીન દશામાં કે ધૂળભરેલી સ્થિતિમાં હોય તો પણ તેની માણસાઈ ઢંકાતી નથી. 'રાજ'થી માણસની માણસાઈ ઢંકાતી નથી એવા વાક્યનો પુરો અર્થ નીકળતો નથી. માણસાઈ તો સારો ગુણ છે. કાઠિબરાબ ગુણ

હોત તો 'રાજ'થી એ ગુણ ઢંકાતો નથી એમ કહેવું વધારે સારું લાગે.

ઊભી ચાવી સહેલી હતી. દેશી રાજ્યોનો કારભાર એટલે કે વહીવટનાં ત્રાસ વિષે હવે લખવું તે 'સોના પર ઢોળ ચઢાવવા જેવું' છે. એટલે કે તે સ્વયંપ્રકાશિત છે.

જ્યારે દેશી રાજ્યોનાં કારાગાર ત્રાસદાયક હોય છે પણ બધે નહીં. કાઠિ સ્થળે તે પ્રગતિવાન નથી. પરંતુ ધણુ સ્થળે તો નિષ્પદવી હોય છે એટલે બધાને લાગુ પડતો ત્રાસદાયક શબ્દ 'કારાગાર' તે માટે યોગ્ય ન હતો.

આડી ૧૮ :—શ્રીમંત માણસના પુત્રને ધણી આવતની.....હોય છે. [છત, લત, ગત]

ઊભી ૧૫ :—એના દેહમાંથી નીકળતી ગંધ વિશિષ્ટ જાતની હોય છે. [માછણુ, માલણુ, માગણુ]

'માછણુ' અને 'માલણુ'નાં 'દેહમાંથી' તથા 'વિશિષ્ટ' એ બે શબ્દો માછણુનો જ નિર્દેશ કરતાં હતાં. માછલીઓના વેપારમાં જ રોકા-એલી 'માછણુ'નાં દેહમાં જ મરેલી મચ્છીની ગંધ પેસી જાય છે. 'માલણુ'નાં દેહમાં પુષ્પોની ગંધ પેસતી નથી. 'માલણુ'ના વસ્ત્રોમાંથી ફૂલની વાસ આવે પણ દેહમાંથી તો નહિ જ. વળી 'મચ્છી'ની ગંધ 'વિશિષ્ટ' જાતની હોય છે. પુષ્પોની ગંધ હોત તો 'વિશિષ્ટ' વિશેષણને બદલે બીજું વિશેષણ હોત.

આ ચાવી નક્કી થતાં આડી ચાવીમાં 'છત' આપોઆપ ચાવી જાય છે. વળી શ્રીમંત માણસનો પુત્ર હોય તો તેને ધણી જાતની 'છત' હોય તે સ્વભાવિક છે. 'લત' શબ્દ બધા શ્રીમંતોનાં પુત્રને નથી લાગુ થતો. જેને 'લત' હોય છે તેને પણ એક બે કે ત્રણ જાતની હોય છે. ધણી જાતની 'લત'વાળો શ્રીમંતનો પુત્ર તો કાકજ હોય છે, છતવાળો બધા હોય છે. ને ચાવીની રચના બધાને લાગુ પડે છે.

આડી ૨૭ : — આવી સ્ત્રીનું આજના જમાનામાં કામ નથી. [કાચી, પોચી]

ઊભી ૨૭ : — જૂની થતા સડી જાય છે. [કાચી, પોચી]

‘જૂની થતાં સડી જાય છે.’ ‘પોચી’ એટલે પુસ્તક ગમે તેવું જૂનું થાય તો પણ સડી જતું નથી, જ્યારે કાચી સડી જાય છે તે આપણે જાણીએ છીએ. આ રીતે ઊભી ચાવી ચોક્કસ થતાં આડી ચાવી આપો આપ બેસી જાય છે.

જન્મભૂમિ શબ્દવ્યૂહ નં. ૧૬

આડી ૬ : — મહેમાનો હોય ત્યારે દહીં ...કે નહિ તેની કેટલીક વખત મૂંઝવણ થાય છે. [જમાવવું, જમાડવું]

મહેમાનોને દહીં જમાડવાનો પ્રશ્ન મૂંઝવતો નથી. દૂધ લેશો કે દહીં તેમ પૂછી શકાય છે. પરંતુ તેમનાં માટે મિષ્ટાન્ન કરવા દહીં જમાવીને શિખંડ કરવો કે નહિ તેવો પ્રશ્ન ઘણી વખત ઊભો થાય છે. તમે કેવું જમાણું જમાશે એવું મહેમાનોને પૂછતાં સંકાય થાય છે ને તેમને તે માફક આવશે કે નહિ તે પણ પ્રશ્ન રહે છે, ને તેથી મૂંઝવણ થાય છે.

આડી ૧૫ : — સંતપ્ત હોય ત્યારે તેનાથી દૂર રહેજો. [વાસણુ, વારણુ, વાધણુ]

વાધણુ તથા વારણુથી તો તે સંતપ્ત હોય કે નહિ તો પણ દૂર રહેવામાં જ સલામતી છે. જ્યારે વાસણુ ગરમ અને તૃપ્ત હોય ત્યારે તેનાથી દૂર રહેવાની સલાહ વાજગી છે.

આડી ૨૬ : — પોતાના...માં કુલાઈ ગયેલો માનવી બીજાની પરવા કરતો નથી. [મન, મદ]

આંહી ‘મદ’ શબ્દ હોત તો ‘મદથી’ એમ રચના હોત. વળી તે માટે ‘પોતાનાં’ શબ્દની જરૂર ન હતી. વળી કુલાઈ જવું તે ‘મદ’થી જે અહંકાર પ્રાપ્ત થાય છે તેથી ઊતરતી

‘કાચી’ તથા ‘પોચી’ એ બંને ઉક્તિમાં એક કરતાં બીજો વધારે સારો છે એમ તરત નિર્ણય થઈ શકે તેમ નથી એ હું સ્વીકાર કરું છું, પરંતુ આવા પ્રસંગે જે સામાન્ય નિયમ અગાઉ આપ્યો છે તે લાગુ પડે છે, ને તે એ કે ઊભી ને આડી બે ચાવીમાં એક ચાવી ચોક્કસ ન થઈ શકતી હોય તો બીજી ચાવીની મદદ લેવી. આવી બીજી ચાવી તે અથ્રેજ રચાય છે ને તે જે નિર્ણય આપે તે સ્વીકારી લેવો.

કાટીની માનસિક અવસ્થા છે. પણ પોતાનાં મનમાં પોતાને સવાશેર માનનાર બીજાની પરવા કરતો નથી તે જાણીતી વાત છે.

ઊભી ચાવીએ

ઊભી ૬ : — માણસને જીવવા માટે...પડે છે [ખાવું, જોવું, નાવું]

આ ચાવીનો ઉક્તિ સીધો જ હતો. ખાય નહિ તો તે જીવી શકે નહિ, એટલે ખાવાની જરૂરિયાત માત્ર જીવવા માટે જ છે.

ઊભી ૨૪ : — શ્રીમંતોને ત્યાં લગ્ન પ્રસંગે ...નું ખર્ચ ધણું થાય છે. [રંગામણુ, રંધામણુ]

લગ્ન પ્રસંગે રંધામણુ એટલે કે રસોઈ કરાવવાનું ખર્ચ ધણું તે ત્યાં થાય છે, પરંતુ જે શ્રીમંતો હોય છે તે તો આ વખતે રંગ રોગાનનો ભારે ભપકો કરે છે ને તેથી તેનું ખર્ચ સ્વભાવિક રીતે જ વધુ થાય છે.

જોડકાં

આડી ૧૦ : — કોઈ કોઈ બટકણી હોય છે. [લાકડી, કાકડી]

ઊભી ૧ : — જ્યારે માણસનાં સ્વભાવમાં રહેલી...પ્રકટ થાય છે ત્યારે આપણામાં તેના પ્રતિ અભાવ જાગે છે. [હઠીલાઈ, હલકાઈ]

માણસનાં સ્વભાવમાં રહેલી હલકાઈ પ્રકટ થાય ત્યારે તો આપણાં દિલમાં તેનાં પ્રત્યે તિર-

રકાર જાગે છે, માત્ર અભાવ નહિ. જ્યારે હકીકત માણસ પ્રત્યે આપણને સહેજે આશ્ચર્ય થાય છે.

આડી ૧૩ :—...દાર માણસને ઘણા લોકો માન આપે છે. [વતન, વજન]

ઊભી ૧૪ :—પ્રમાણમાં એનું વજન હળવું હોય છે. [તલ, જલ]

ઊભી ચાવીમાં 'વચનદાર' શબ્દ રચાતો નથી. 'વજનદાર' એટલે શું? જ્યારે વતનદાર એટલે કે 'જાગીરદાર' જે હોય તેને ઘણાં લોકો માન આપે છે તે જાણીતી વાત છે.

ઊભી ચાવીમાં 'પ્રમાણ' માં શબ્દ મહત્વનો હતો. 'તલ' નું વજન હોય છે, પરંતુ 'પ્રમાણમાં' એટલે કે ખીજ વસ્તુઓની સરખામણીમાં તેનું વજન ઓછું હોય છે, જ્યારે 'જલ' તો

ભારે પણ હોય છે. વળી 'જલ' એટલે કેટલું 'જલ' તેનો ચાવીમાં નિર્દેશ હતો નહિ.

આડી ૨૮ :—દેશના મહાન અગ્રેસરોની ...અનેકને આકર્ષે છે. [નામના, કામના]

ઊભી ૨૮ :—એનામાં ભલક હોય તો માણસ આકર્ષાય છે. [નાચ, કાચ]

અગ્રેસરોની 'કામના' એટલે કે મહેત્તાઓ ગમે તે હોય. તે પ્રકટ પણ હોય અપ્રકટ પણ હોય. જ્યારે તેમની કીર્તિ તો અનેક માનવીઓમાં આકર્ષણની વસ્તુ બને છે.

માત્ર સાદા 'કાચ' માં આકર્ષણ જેવું શું છે? જ્યારે 'નાચ' અને તે પણ ભલક ભર્યો હોય તો માણસ તેના તરફ આકર્ષાય તે સ્વાભાવિક છે.

*જન્મભૂમિ શબ્દવ્યૂહ નં. ૧૭

આડી ૭ :—...દ્વારા સ્ત્રીઓનું રક્ષણ થાય છે એમ મનાય છે. [રણુવાસ, રખવાળ રહેવાસ]

ચાવીમાંના શબ્દો 'એમ મનાય છે' એ ઉપયોગી નીવડે છે. રખવાળદ્વારા રક્ષણ થાય છે, એ ખરું પણ તે ફક્ત સ્ત્રીઓનું જ નહીં, પણ સ્ત્રી પુરુષ સર્વનું રક્ષણ થઈ શકે છે. જ્યારે 'રણુવાસ' દ્વારા ફક્ત સ્ત્રીઓનું જ રક્ષણ થાય છે. અને એ અમુક વર્ગની જ માન્યતા હોઈ 'એમ મનાય છે' એ શબ્દપ્રયોગ કરવામાં આવ્યો છે.

આડી ૨૪ :—.....થી વ્યાપ્ત માનવી ગાંડો મનાય છે. [પ્રેમ, ભ્રમ]

'ભ્રમ'થી વ્યાપ્ત માનવી ગાંડો મનાય છે એ એકદમ અનુકૂળ હોય તેમ જણાય છે, અને જલ્મથી વ્યાપ્ત માનવી પણ ગાંડો મનાય છે. ચાવી ફરી વિચારતાં 'મનાય છે' એ શબ્દ વિચારપટ્ટા આણ્યો.

ભ્રમિત અને જલ્મી માણસો ગાંડા મનાતા નથી, હોય છેજ. તેમાં માન્યતાને સ્થાન નથી હોતું પણ દાર્શનિક સાચી જ હોય છે.

પ્રેમ શબ્દ ઉપર વિચાર થયો તો કવિ પાગલ નજર સામે આવી ખડા થયા. તેવા લોકોક્ત ઉદાહરણો પ્રેમમાં વ્યાપ્ત અર્ધ ગાંડા બનેલાના દ્રષ્ટાંત રૂપે ખડા છે. પ્રભુના પ્રેમમાં મસ્ત બનેલાની રસ મસ્તીન પણ જગતે એક પ્રકારની ગાંડાઈ જ માની લેવાનું ઘણી એવાર બન્યું છે.

ઊભી ચાવીઓ

ઊભી ૨ :—આવા પુરુષો સ્વાભાવિક રીતે જ પોતાને નુકશાન કરે છે. [મુઠ, મૂર્ખ] મૂર્ખ માણસને જે નુકશાન થાય છે તે પણ ફક્ત રીતે જ. તે તેના 'સ્વભાવથી' પોતાને નુકશાન કરતો નથી. એ તો ફક્ત થાય જ. મૂર્ખ માણસો જે કામ કરે છે તે પોતે તો

સાફ કરે છે એમ માનીને જ કરે છે, પરંતુ મૂર્ખ બુદ્ધિથી કરેલું કામ ખરાબ નીવડે છે, અને મૂર્ખ માણસને તેનું ભાન પણ ખરાબર થતું નથી. આથી કરીને ‘મૂર્ખ’ શબ્દ બંધ બેસતો ગણી શકાય નહિ. પરંતુ મૂઢ પુરૂષ સારા નરસાનો ખરાબર વિચાર કરી શકતો નથી અને તેવા પ્રકારનાં તેના સ્વભાવથી તે પોતાની જાતને નુકશાન કરે છે અને તેવા થયેલા નુકશાનનું તેને ભાન પણ થાય છે અને તે ફરીથી તેનું પગલું ન લેવાનો વિચાર પણ કરે છે, છતાં પણ જો મૂઢતા દૂર ન થાય તો તેવા સ્વભાવથી વારંવાર પોતાને નુકશાન કરે છે. માટે ‘મૂઢ’ શબ્દ ખરાબર ચાવીને બેસે છે.

નોંધકાં

આડી ૧૪:—કામિની વિષે જોને...હોય છે તે માનવી બધી વસ્તુ બુદ્ધી જાય છે. [લત, રત, હેત]

ઊભી ૧૧ :—પહેલાના વખતમાં...નું જેટલું મહત્વ હતું તેટલું આજે નથી. [તલવાર તરવાર, તહેવાર]

આ ચાવીમાં તહેવાર શબ્દ નકામો નીવડે છે, કારણકે તહેવારનું મહત્વ તો આજે જરાએ ઝાંખું નથી પડ્યું. દીવાળી પૂજનની માન્યતા જરા જેટલીએ ઘટી નથી, પણ તલવારનું મહત્વ આજે ઘટી ગયું છે. આજે ઝેરી ગેસ, અને હવાઈ વિમાનોએ તેનું સ્થાન લીધું છે, અને તેથી જ તેનું મહત્વ ઘટી ગયું છે.

‘વિષે’ એ શબ્દ ‘લત’નું સૂચન કરે છે. માતાનું પુત્ર માટે હેત ધણું હોય છે. ભાઈ બહેનનું અરસપરસનું હેત અપાર હોય છે પણ તેથી તેઓ સઘળી વસ્તુઓ બુદ્ધી જતા નથી પણ ‘કામિની’ વિષેની લત સઘળી વસ્તુઓ ભૂલવી નાખે છે.

ત્રેવડું

આડી ૫ :—...ને પિછાનનારા ઓછા હોય છે. [બોજ, ખૂજ]

આડી ૬ :—...વૃદ્ધિ પામતા તરત લક્ષ બેંચે છે. [કળ, કળી, કરો]

ઊભી ૩ :—એની મીઠાશથી માણસ આકર્ષાય છે. [તંબોળી, તંબોળ, તંબૂરો] પ્રથમ ‘તંબૂરો’ શબ્દ પર વિચાર કરતાં જણાયું કે ‘એની મીઠાશથી માણસ આકર્ષાય છે’ એ ખરાબર છે, પરંતુ જે સંગીતના શોખીન અથવા ભજનમાં પ્રીતિવાળાઓ અથવા તો જેણે બીજાં વાજાં ન સાંભળ્યા હોય તેવા માણસોને લાગુ પડે છે. પરંતુ જ્યાં આડી ચાવી ૫ ની સાથે સરખાવતાં ખૂજ એવો શબ્દ નીકળે છે તો ખૂજ-જ્ઞાન-સમજ-કદરને પીછાનનારા ઓછા નહીં પરંતુ ઘણા હોય છે જેથી અને આડી ચાવી-૬ સાથે મેળવતાં ‘કરો વૃદ્ધિ પામે તેમ તો આપણે તેને નાખૂદ કરવા મથીએ છીએ’ માટે આ શબ્દ ત્યાગ કરવાની ફરજ પડે છે.

‘તંબોળી’ની મીઠાશથી માણસ આકર્ષાય છે તે વાત ખરાબર છે. ગમે તેવા પુનાના સારાં પાન હોય પણ ‘બુદ્ધિના બેજર’ને આપો તો જરૂર નીરસ કરી નાખશે. વળી બીજી રીતે જેમ કંદોળની મીઠાઈ-મીઠાશ-પેંડા બરરી આદી છે તેમ તંબોળીની મીઠાશ ચીજ તંબોળ પાન છે. વળી આડી ચાવી ૫ સાથે સરખાવતાં તંબોળી કે તંબોળ બંને બંધ બેસે. કમકે બોજ-પરીક્ષાનો-કુટુંબનો-હૃદયનો-વેપારનો વીગેરે. પણ જ્યાં આડી ચાવી-૬ સાથે સરખાવતાં ‘કળ’ વૃદ્ધિ પામતા લક્ષ બેંચે નહિ પણ કળી પુષ્પની જેમ ખીલે તેમ તુરત જ સુગંધીથી આપણું લક્ષ બેંચે છે. તે ઉપરથી ‘તંબોળી’ સૈનિકને ‘શબ્દ વ્યૂહ રચના’ રૂપી યુદ્ધ ક્ષેત્રમાં મોકલ્યો.

જન્મભૂમિ શબ્દવ્યૂહ નં. ૧૮

આડી ૮ :—સારી હોય તો બધાને ગમે છે. [કન્યા, કથા, કલા]

આ ચાવીમાં શબ્દો વચ્ચે પસંદગી મુશ્કેલ હતી. પરંતુ ‘સારી કલા’ કાને કહેવી તે વિષે કલાકારોમાં જ અનેક પક્ષો છે તે પુષ્કળ મતભેદ છે. તેજ મુજબ ‘કથા’ એટલે નવલ-કથા વિષે પણ મતભેદ છે. જ્યારે ‘કન્યા’નાં વિષે મતભેદનો અવકાશ ઓછો હોય છે. કન્યા ખરેખર સારી હોય તો પછી તે બધાને ગમે એ તદ્દન સ્વાભાવિક લાગે છે.

આડી ૧૩ :—આવેલો...મૂર્ખ માણસ જ જતો કરે છે. [લાગ, લાભ]

આવેલો ‘લાભ’ જતો કરનાર માનવી ઉદાર દીલનો પણ હોય. કદાચ તે પરોપકારી પણ હોય. જ્યારે આવેલી ‘તક’ કે ‘લાભ’ જતો કરનાર માનવી જીવનનું એક મહત્વનું પગથિયું ચૂકે છે. તે આગળ વધતો અટકી જાય છે. ગયેલી તક કદી આવતી નથી. એટલે તેને જતી કરનારને મૂર્ખ કહી શકાય.

આડી ૨૬ :—કેટલાક નોકરો વગર કારણે...વહોરી લે છે. [નામોશી, નાલેશી]

ખીજ કાઢી ‘નીંદા’ એટલે કે ‘નાલેશી’ કરે તે આપણા હાથની વાત નથી. જ્યારે ખીજનો ઠપકો વહોરવો કે નહિ તે આપણા હાથની વાત છે. એટલે કેટલાક નોકરો એવા નીકળે છે કે જેઓ શેઠને હાથે વિના કારણ ઠપકો કે હીણપત પામે છે.

આડી ૨૭ :—આવા માણસો જોખમ સમયે માર્ગ કાઢી શકે છે. [શાણા, શાન્ત]

માણસ શાન્ત હોય તો પણ તેથી તે બુદ્ધિમાન હોય તેમ માની લેવાય નહિ. જોખમ સમયે માર્ગ કાઢનાર તેજસ્વી બુદ્ધિનો હોવો જોઈએ, એટલે ‘શાણા’ ઉકેલ યોગ્ય હતો.

ઊભી ચાવીઓ

ઊભી ૧૨ :—.....વિત્યા પછી ધારેલું કામ કરવું નકામું છે એમ કેટલાક માને છે. [મુરત, મુદત]

આ ચાવીમાં ‘માને છે’ શબ્દો મહત્વનાં હતાં. ‘મુદત’ વિત્યા પછી કાઢી કામ કરવું તે નકામું હોય જ. તેમાં માન્યતાનો સવાલ જ નથી. જ્યારે ‘મુરત’ પછી કામ ન કરવાનો વહેમ કેટલાકને હોય છે.

ઊભી ૨૧ :—જંગલમાં વનરાજની..... માનવીના પ્રવાસ પર અસર કરે છે. [ગર્જના, ગણુના]

‘જંગલમાં’ શબ્દ મહત્વનો હતો. તે શબ્દ બતાવે છે કે પ્રવાસ કામ દરમ્યાનની જ આ વાત છે, એટલે તે ‘ગર્જના’ શબ્દ યોગ્ય ઠરાવે છે. પ્રવાસ પહેલાં ‘ગણુના’ તો કરી લીધી જ હોય છે. એટલે પ્રવાસ વખતે તે નકામું છે.

જોડકાં

આડી ૬ :—વધુ પડતા...ને નાજૂક માણસ સહન કરી શકતો નથી. [તાપ, તાવ]

ઊભી ૭ :—શાળામાં નિયમીત રીતે... આવનાર વિદ્યાર્થી શિક્ષકની પ્રશંસા મેળવે છે. [પહેલો, વહેલો]

વધુ પડતા તાવને તો ‘નાજૂક’ ન હોય તેવા માણસ પણ સહન ન કરી શકે. જ્યારે ‘તાપ’ને તે પણ વધુ પડતો, ‘નાજૂક’ માણસ સહન કરી શકતો નથી.

શિક્ષકની પ્રશંસા તો જે અભ્યાસમાં તેજસ્વી હોય તેજ મેળવે. વળી કાઢક વખત તેજસ્વિતા દાખવે તેનો કાઢ અર્થ નહિ. એટલે જ નિયમિત રીતે ‘પહેલો’ આવે તેજ પ્રશંસા મેળવે છે. ‘વહેલો’ આવે તેથી શું ?

આડી ૮ :—વધારે પડતો...બળદની શક્તિ હણી લે છે. [માર, ભાર]

ઊભી ૯ :—આવા માણસને જલદીથી આપણા બનાવી શકાતો નથી. [માનવાળા, ભાનવાળા]

ભાર કદાચ વધારે પડતો હોય તો પણ તેથી તેની શક્તિ હળુતી નથી, તે એસી શકતો નથી.

જન્મભૂમિ શબ્દવ્યૂહ નં. ૧૯

આડી ૧૪ :—અસહનતા રાજ્યો પણ ... તે રીજવવાનો પોતાનો ધર્મ માનતા [પ્રજ્ઞ, પ્રભુ]

આજના રાજ્યો 'પ્રજ્ઞ'ને રીજવવાનો પોતાનો ધર્મ માનતા હોય એમ જણાતું નથી, જ્યારે 'પ્રભુ'ને રીજવવા આજે પણ રાજ્યો પ્રયત્ન કરતાં હશે. અનેક દેવ મંદિરો તે પ્રજ્ઞ પાઠમાં રાજ્યો સમય ગાળે છે.

આડી ૨૪ :—આ યંત્ર યુગમાં એનું મહત્વનું સ્થાન ઝૂંટવાઈ ગયું છે. [વણુઝાર, વણુકર]

અગાઉનાં વખતમાં જુદા જુદા પ્રદેશો વચ્ચેના વેપારનો સંબંધ 'વણુઝાર'થી હતો. રેલ્વેઓના જમાનામાં તે અક્ષણ બનેલ છે. 'વણુકર'નું મહત્વ આજે ઓછું બન્યું પણ નાબૂદ નથી થયું. વળી ખાદી યુગમાં તો તે પાછું સુધરતું જાય છે.

આડી ૨૬ :—અહુ...માણસોને કામ સોંપતા સાવધ રહેવું. [ખાહોશ, ખાલીશ]

'ખાલીશ'ને તે પણ 'અહુ' 'ખાલીશ'ને કામ સોંપાય જ નહિ. જ્યારે અહુ ખાહોશ' માણસને સોંપવામાં વાંધો નહિ. પણ અતિશય ખાહોશી ઉતાવળમાં પરિણમે છે, એટલે તેવા માણસને કામ સોંપતાં સાવચેતી રાખવી. કામ ન સોંપવું એવો એમાં અર્થ નથી.

ઊભી ચાવીઓ

ઊભી ૧૧ :—...એના સારાપણાથી

પણ જો તેને વધારે પડતો 'માર' પડે તો તેની શક્તિ હળુતી જાય છે તે સમજી શકાય છે,

'ભાનવાળા' માણસને આપણા બનાવી શકાતો નથી એમ કહેવું વિચિત્ર લાગે છે, જ્યારે જે માણસ હમેશા 'માનમાં' રહે છે તેની સાથે નિકટતા સાધવાનું મુશ્કેલ બને છે.

માલિક ઘણે અંશે નિશ્ચિંત બની શકે છે. [વાવેતર, વાણોતર]

'ઘણે અંશે' શબ્દો સૂચક હતાં 'વાવેતર' એ કાઈ અંત નથી. તે પછી તો ઘણું બતાવે બને. પણ 'ઘણે અંશે' તે ચિંતા વિનાનો બને છે. 'વાણોતર' સારો હોય તો માલિકને સંતોષ રહે છે.

ઊભી ૧૪ :—રાજ્યદારી નેતાઓ સામે તેમના વિરોધીઓ લાગ આવે ત્યારે...કરવા ચૂકતા નથી. [પ્રહાર, પ્રચાર]

'લાગ આવે ત્યારે' શબ્દો 'પ્રચાર'ને રદ કરતાં હતાં, કારણ કે રાજ્યદારી નેતાઓના વિરોધીઓ 'પ્રચાર' તો હમેશાં કરે છે, જ્યારે 'પ્રહાર' કરવાનું તો 'લાગ આવે ત્યારેજ' બને છે.

ઊભી ૨૧ :—સારા રાજનાં રાજ્યમાં પ્રજ્ઞને...કરવાનું કારણ નથી. [ફિતૂર, ફિકર]

રાજ સારો હોય છતાં પ્રજ્ઞને ફિકર કરવાનાં કારણો ઊભા થાય ખરાં, પરંતુ સારા રાજનાં રાજ્યમાં પ્રજ્ઞને ફિતૂર એટલે કે બળવો કરવાનું કાઈ કારણ હોય જ નહિ તે સમજી શકાય તેવું છે.

જોડકાં

આડી ૧૧ :—પુરૂષના...પર પણ કાઈક નારીઓ વારી જાય છે. [વાળ, વાત]

ઊભી ૨ :—કેટલાક વેપારીઓ...પર જ કમાવાની ધારણા રાખે છે. [દુકાળ, દુકાન]

‘વાત’ પર તો ‘કાઠકિ’ નહિ પણ ‘ધણી’ નારીઓ વારી જાય છે. જ્યારે ‘વાળ’ પર વારી જનાર નીકળે છે પણ તે કાક.

‘દુકાન’ પર કમાવાની આશા તો બધા જ વેપારીઓ રાખે, જ્યારે ‘દુકાળ’ પર કમાવાની આશા તો દાણાનો મોટો સંગ્રહ કરી રાખનાર ‘કટલાક’ વેપારીઓ રાખે છે.

આડી ૧૨ :— કટલીક સ્ત્રીઓનું મન... માંજ ગુંથાએલું રહે છે. [જમણું, રમણું]

ઊભી ૪ :—...ઉઘ થતાં ધણીવાર આફત આવી પડે છે. [મગજ, મગર]

આંહી પણ ‘કટલાક’ શબ્દ નિર્ણયાત્મક હતો. ‘રમણું’માં જેનું મન ગુંથાયું હોય તેવી નારી ‘કટલીક’ નહિ પણ ‘ધણી’ હોય છે.

આ ‘વાસણું’ ને ‘વાધણું’ જેવી ચાવી છે. ‘મગર’ તો આફત રૂપજ હોય, તેને ઉઘ થવા જરૂર નથી. જ્યારે ‘મગજ’ ઉઘ થાય ત્યારે ધણી વખત આફત આવે તે સ્વાભાવિક છે.

*જન્મભૂમિ શબ્દવ્યૂહ નં. ૨૦

આડી ૩૦ :—આજે ઘણા ઘરમાં દેખાય છે. [ગાદી, ખાદી, લાદી, મોદી, એદી]

આ ચાવીને સંખ્યાબંધ શબ્દો બંધ બેસે છે. જેવા કે એદી, ખદી, ખાદી, દાદી, લાદી અને ખાદી. આ શબ્દોને ચાવીની વાક્યરચના સાથે બરાબર વિચારતાં ‘ગાદી’ શબ્દની શક્યતા વધુ બને છે.

હવે ‘એદી’ એ વસ્તુ નથી. ખદી અને ખાદી પણ ‘એદી’ જેવા જ શબ્દો છે. આજે ‘ખદી’ છે, ને ભૂતકાળમાં નહતી, એ બરાબર નથી. ખાદી એ માણસના પેટ સાથે સંબંધ ધરાવે છે, એને ‘ઘર’ સાથે કશો સંબંધ નથી.

‘લાદી’ વિચારીયે. મુંબઈ જેવાં મોટાં શહેરોને બાદ કરતાં ‘લાદી’ ક્યાં દેખાય છે? ગામડામાં ‘લાદી’નું નામ નિશાન દેખાતું નથી.

ખાદીને વિચારીયે. ૧૯૩૨ ની સાલમાં ખાદીનાં જે દર્શન થતાં, તે ૧૯૩૮ ની સાલમાં થતાં નથી.

છેલ્લે ગાદી શબ્દ રહે છે. પ્રથમ તો ‘ગાદી’ નો અર્થ સમજી લઈએ. કોઈ શ્રીમંતને ત્યાં બે ચાર ગાદલાં નાંખી તે પર સરસ ઓછાડ પથરાય એ પણ ગાદી કહેવાય. કોઈ

મારવાડીની પેઢીમાં લાંબા અને પહોળાં ગાદલાં નખાય, ને તે પર સફેદ ખાદીનો ઓછાડ નખાય, તે પણ ગાદી કહેવાય. ને કોઈ ગામડાના ખેડૂતને ત્યાં એક ફાટયું તૂટયું ગોદડું નખાય અને તે પર બેસાય, એ પણ ગાદી કહેવાય. એટલે કે સૌના ઘરમાં સૌની શક્તિ પ્રમાણે અને ઉપયોગ પ્રમાણે આ નખાય છે. આ રીતે જોતાં આપણને આજે ઘણા ઘરે ‘ગાદી’ નાં દર્શન થશે.

ઊભી ચાવીઓ

ઊભી ૧૧ :—માણસનાં...પરથી એની પ્રકૃતિ કેવી હશે તે જણાઈ આવે છે. [લખાણ લક્ષણ, લઢાણ]

‘ઉસ્તાદ’...લેખક પોતાની પ્રકૃતિ છુપાવીને ધણીવાર લખાણ લખવા પ્રયત્ન કરે છે ખરો અને તેમાં ફતેહમંદ થતો પણ જણાય છે; પરંતુ ‘લખાણ’ એટલે ગમે તે લેખન નહિ પણ લેખો, વિચાર વ્યક્તવ્ય, ગ્રંથો એ સ્થાપિત અર્થ લઈએ તો લેખકની એ તેટલી ઉસ્તાદગીરી છતાં ઘણું ભાગે ઉસ્તાદ વાચક કે સામાન્ય વાચકથી પણ તેની પ્રકૃતિ અછતી રહેવાની નહિ.

હવે 'લક્ષણ' જેવો સુંદર અને સર્વાંગ સુદૃઢ શબ્દ, પસંદગી નથી પામી શક્યા તેનું એક જ કારણ ચાવીના શબ્દો. 'લશે'ને સ્થાને 'છે' એવો નિશ્ચયાત્મક શબ્દ હોત, તો સોએ સો ટકા 'લક્ષણ' શબ્દ બંધ બેસત.

નોંધકાં

આડી ૧૮ :- જેમ એનું કદ મોટું તેમ તેની કિંમત વધારે. [વાસણ, વારણ]

ઊભી ૧૩ : જે માણસનું દિલ...હોય છે તેના પ્રત્યે આપણને લાગણી થાય છે. [ઉદાસ, ઉદાર]

ચાવીમાં ઉદાસ શબ્દ દિલની પૂર્વે નહિ, પરંતુ પછી આવે છે એ ગુણવાચક નહિ, કીન્તુ વિધિવાચક વિશેષણ તરીકે વપ-

રાયો છે અને તેજ એનું વાસ્તવિક સ્થાન અને ઉપયોગ છે. જેનું દિલ ઉદાસ હોય તેના પ્રત્યેજ આપણને દિલસોજી સમભાવ થાય.

સામાન્ય સમજ તો માટીનાં નાનાં વાસણને માટીનાં મોટાં વાસણ સાથે, સોનાનાં નાના વાસણને સોનાનાં મોટા વાસણ સાથે, અને કલા કરીગરીવાળાં નાનાં વાસણને તેવાંજ મોટાં વાસણ સાથે એમ સમાન કક્ષાનાં વાસણોને કદ પ્રમાણે એક બીજા સાથે સરખાવે. સામાન્યબુદ્ધીના આજ અર્થ હોઈ શકે ! અને તદ્દનુસાર સાચો ઉકેલ 'વાસણ' નહિ તો અન્ય શો હોઈ શકે ?

'વારણ' હાથી જેમ મોટા હોય તેમ તેનું કદ વધારે હોય તેનું કાંઈ નથી.

જન્મભૂમિ શબ્દવ્યૂહ નં. ૨૨

આડી ૨૮ :- લગભગ દરેક ઘરનાં રસોડામાં તે હોય છે. [ખરણી, ખોરણી, ભરણી, ઝેરણી]

'ખરણી'નો અર્થ એક જાતનું પાત્ર એટલે કે વાસણ થાય છે, પરંતુ તેનો આકાર સામાન્ય રીતે નળાકાર (ગોળ) હોય છે. ખરણી એટલે કાચની જ એ માન્યતા ખોટી છે એટલે માત્ર મોટા શહેરોનો દાખલો નકામો છે. ગમે તેવા ઘરના રસોડામાં આવું એકાદ વાસણ તો હોય જ છે.

આડી ૩૦ :- ધારાસભ્યો ઘણો વખત ...માં પણ ગાળે છે. [વિનોદ, વિવાદ]

ચાવીમાં 'પણ' શબ્દ સૂચક છે. ધારાસભ્યોને તેમના કાર્ય અંગે વારે વારે વિવાદમાં ઊતરવું પડે છે, અને તેમાંજ તેમના વખતનો મોટો ભાગ જાય છે તે સ્વાભાવિક છે.

હવે 'વિનોદ' શબ્દ લઈએ. ધારાસભ્યોમાં 'વિવાદ' એ સામાન્ય વાત હોય છે પણ એવા પ્રસંગોમાં 'મૂંડે મૂંડે મતીલીના' ઉક્તિ ધ્યાનમાં

લેતાં ઘણીવાર ધારાસભ્યોમાં પોતાના મંતવ્ય રજૂ કરતાં 'વિનોદ' ઉત્પન્ન થાય છે, અને એવા પ્રસંગ વારે વારે દલીલને અંગે ઉપસ્થિત થાય છે. કેટલાક સભ્યોના રમુજી સ્વભાવ પણ આવી સ્થિતિ ઉત્પન્ન કરે છે, અને એમ દલીલો, સ્વભાવ, જુદા જુદા પ્રસંગો વડે 'વિનોદ'માં વખત ગાળવાનો પ્રસંગ મળે છે.

ઊભી ચાવીઓ

ઊભી ૧ :- ... નો ભોગ બનેલાં ન્હાનાં બાળકો પોતાનું અહિત કરે છે. [ખીક, ખીડી]

પ્રથમ નજરે આ બંને શબ્દો ચાવીને એકસરખા રીતે લાગુ પડે છે, પરંતુ 'નાના' શબ્દ તરફ જોતાં ચાવીનો ઉકેલ સરળ બને છે. ખીડીનો ભોગ બનેલ બાળકો તો શું પણ મોટા માણસો પણ પોતાનું અહિત કરે છે તો પછી 'નાના' શબ્દ વાપરવાનું કંઈ પ્રયોજન રહેતું નથી.

પરંતુ 'ખીક' શબ્દ ચાવીને બંધ બેસતો આવે છે. ન્હાના બાળકો ઘણીવાર ખીકનો

ભોગ થઈ પડે છે. આથી તેમને ઘણું નુકસાન થાય છે.

ઊભી ૨ :—દેવી દારપાળ. [પોઠીયા, પોળીયા]

કેટલાક ભાઈઓએ ‘પોઠીયા’ને બદલે ‘પોળીયા’નું સમર્થન કર્યું છે. પરંતુ ‘પોળીયા’નો અર્થ માત્ર ‘દરવાન’જ થાય છે, ‘દેવી દરવાન’ નહિ. તે માટે ‘દેવનો પોળીયા’ એવા વાક્યનો જ ઉપયોગ થાય છે. જ્યારે ‘પોઠીયા’ શંકરનું વાહન છે. તે ઉપરાંત દારપાળ પણ છે. દરેક શંકરનાં મંદિરનાં પ્રવેશદ્વારે તેની સ્થાપના થયેલી હોય છે. તે માત્ર વાહન હોવાને જ કારણે નહિ; કારણ કે તેમ હોત તો વિજયનાં મંદિરમાં ગરૂડની પ્રતિષ્ઠા થતી નથી તેમજ ખીજ દેવોના વાહનોની મૂર્તિઓ તેમનાં પ્રવેશદ્વારે રખાતી નથી. ત્યારે શીવ મંદિર પોઠીયાની સ્થાપના વિના અપૂર્ણ લેખાય છે. તેમ માત્ર વાહન ઉપરાંત ‘દરવાન’નું પણ કામ કરે છે.

ઊભી ૧૬ :—રાજકીય વાદ્યવિવાદમાં એનો આશ્રય ઘણી વખત લેવામાં આવે છે. [પત્રકાર, પક્ષકાર, પડકાર]

નરીમાન પ્રકરણની વાત હ્યો. નરીમાન પ્રકરણમાં ‘સેન્ટીનલ’નાં તંત્રીનો આશ્રય લેવામાં આવ્યો હતો, તે જાણીતી વાત છે.

આજનાં રાજકારણનું અંગ પ્રચાર છે. તે પ્રચાર અખબારો દ્વારાજ થઈ શકે છે, પરંતુ દરેક અખબારોની નીતિ એક જ હોતી નથી. તેના તંત્રી કે માલિક પ્રમાણે તે જુદી જુદી હોય છે. એટલે અમુક વર્ગના રાજ્ય દારીઓને અમુક જ તંત્રીઓનો ટેકા મળી શકે છે, બધાનો નહિ. અને તેથી જ્યારે રાજકીય વાદ્યવિવાદ જાગે ત્યારે પક્ષકારો એવા પત્રકારોનો જ આશ્રય શોધે છે. ‘કાઈ વખત’ હોત તો ‘પડકાર’ યોગ્ય ઉકેલ લેખાત.

નેહકાં

આઠી ૧૧ :—...થી માણસ કેટલીક વાર મુગ્ધ બને છે. [ભાર, મોહ]

ઊભી ૮ :—...વિના કાઈપણ દેશનું તંત્ર અટકી પડે છે. [સરકાર, સહકાર]

રાજસત્તાક રાજ્ય હોય કે પ્રજાસત્તાક રાજ્ય હોય પણ તેમાં સરકારની તો જરૂર પડે છે. તંત્રની સાથે બધાનો સહકાર ભલે હોય છતાં તંત્ર ચલાવનાર (સરકાર) ન હોય તો તંત્ર અટકી પડે.

આમાં ‘કેટલીકવાર’ અને ‘મુગ્ધ’ આ બે શબ્દો ખાસ ધ્યાન ખેંચે તેવા છે.

મોર જ્યારે કળા કરે ત્યારે તેની તરફ માણસ ઘણી વાર જોઈ રહે છે; કારણ કે તેમાં એવું સૌંદર્ય રહેલું છે. પરંતુ હરવખત મોરને જોઈ મુગ્ધ થવાતું નથી, માટે ‘કેટલીક વાર’ શબ્દ ‘મોર’ની જોડે બરાબર બેસે છે.

‘મોહથી કેટલીકવાર માણસ મોહિત બને છે’ આ વાક્ય વ્યાકરણની દૃષ્ટિથી ખોટું છે. મોહથી માણસ મોહિત બને જ તેમાં કેટલીકવાર શબ્દનો સમાવેશ નથી થતો.

આઠી ૧૨ :—નાનૂક નારી એનો જલ્દી આશ્રય લે છે. [રીસ, ચીસ]

ઊભી ૧૨ :—કામ કરવામાં માણસ...રાખે તો તે કામ વેળાસર પૂરું થાય છે. [રીત, ચીત]

કાઈ પણ કામ વેળાસર પૂરું કરવું હોય તો તે પદ્ધતિસર કરવું જોઈએ. વગર પદ્ધતિએ કરેલા કામમાં ગમે તેટલું ચિત્ત રાખવામાં આવે તો પણ તે વેળાસર પૂરું થતું નથી.

‘ચિત’ દઈને કામ કરે પરંતુ તેમાં કાઈ પણ જાતની રીત ન હોય તો તે વેળાસર ન થાય, માટે ‘રીત’ શબ્દ આ જગ્યાએ બંધ બેસે છે.

કાઈ પણ કાર્યમાં પોતાનું ધાયું ન થાય તો સ્ત્રીઓ રિસાય છે, એ જાણીતી વાત છે; પણ ચીસો પાડતી નથી.

‘આશ્રય લે છે’ એનો અર્થ—ધરિદાપૂર્વક કરે છે—એવો થયો. રીસાર્થ જવું એ ધરિદા-પૂર્વક બની શકે, પરંતુ ચીસ તો બીકને લીધે પાડે છે એટલે તે ધરિદાપૂર્વક થઈ શકે નહિ. ‘જલ્દી’ એ શબ્દ સૂચક છે. સ્ત્રીઓ વાત વાતમાં રીસાર્થ જાય છે. તેમાં ખાસ કંઈ કારણ હોવું જ નોંધ્યે એમ કંઈ નથી. એટલે કે રીસનો જલ્દી આશ્રય લે છે, પરંતુ વાતવાતમાં ચીસો પાડતી નથી.

આડી ૧૫: — ગામડાઓમાં જ્યારે ... થાય છે ત્યારે ખેડૂતો ટાળે વળે છે. [તાપણી, માપણી]

ઊભી ૧૦:—એ વિકાસની અંતિમ દશા સૂચવે છે. [પૂર્ણતા, પૂર્ણિમા]

ઊભી ચાવીમાં ‘વિકાસની અંતિમ દશા’ એ શબ્દો ‘સૂચક’ છે. વિકાસ એટલે ચંદ્રનો વિકાસ એવો મર્યાદીત અર્થ નિર્દિષ્ટ થયોજ નથી. પણ સામાન્ય વિકાસ એ અર્થ સુસ્પષ્ટ છે. છતાં દલીલને ખાતર માની લો કે વિકાસ એટલે ચંદ્રનો વિકાસ, તો પણ પૂર્ણિમા—પુનમ તો એક તિથિ જ છે એ ચંદ્રના વિકાસની અંતિમ દશા કેવી રીતે

સૂચવી શકે? ચંદ્રના વિકાસની અંતિમ દશાનો સૂચક શબ્દ તો ‘પૂર્ણિન્દુ’ થાય એટલે પૂર્ણિમા શબ્દ કોઈ રીતે બંધ બેસતો નથી.

આડી ચાવીના ‘ખેડૂતો ટાળે વળે છે’ એ શબ્દો સૂચક છે. ગામડાંઓમાં જ્યારે ‘માપણી’ થતી હોય ત્યારે માપવાના કામમાં રોકાએલા પાંચ દશ માણસો, તે પછી તે ખેડૂતો હોય કે ઈતર કામના હોય, રોજંદા હોય કે વેઠિયા—છુટા છવાયાં, ઊભીને માપવાના કામમાં મદદ કરે છે. માપણી એ કોઈ કુતુહલ ઉત્પન્ન કરે એવો તમાશો નથી.

હવે તાપણી કરવામાં આવે ત્યારે એની આસપાસ સ્વાભાવિક રીતે જ માણસો તાપવા માટે ટાળે વળે. હવે સવાલ એ રહ્યો કે માણસો ટાળે વળે એમ લખવાને બદલે ‘ખેડૂતો’ ટાળે વળે એમ ચાવીના શબ્દો કેમ હશે?

જેને ગામડાંનો થોડો પણ અનુભવ છે તે જાણે છે કે તાપવા માટે ગામડાંમાં કરેલી તાપણીની આસપાસ વળેલા ટાળામાં ધણો ખરો ભાગ ખેડૂતોનો જ હોય છે. બીજાઓ કદાચ હોય છે તો જૂજ. એટલે સાચો શબ્દ ‘તાપણી’ જ છે.

જન્મભૂમિ શબ્દવ્યૂહ નં. ૨૨

આડી ૫:—કોંગ્રેસ પ્રધાનો દેશની...માટે સતત પ્રયત્ન કરે છે. [આઝાદી, આઝાદી]

આઝાદી માટે તો માત્ર પ્રધાનો નહિ ને બીજાં પણ પ્રયત્ન કરે છે. વળી કોંગ્રેસ પ્રધાનો હોદ્દા પર હતાં ત્યારે દેશની આઝાદી કેમ મળે તે માટે સતત પ્રયત્ન કરતાં જ હતાં. તે તો આખરી ધ્યેય હતું. પ્રયત્ન તો લોકોની ખાસ કરીને ગરીબોની સુખાકારી ને આઝાદી માટે જ તેઓ કરતાં હતાં.

આડી ૧૧ :—.....વાળા માણસોની બીજા પર શેહ પડે છે. [સખ્તાઈ, સમ્યાઈ]

માણસ સાચુકલો હોય તો પણ ફટલીક વખત લોકો તેને પ્રમાણિક મૂર્ખ માની તેની અવગણના કરે છે. માત્ર ‘સમ્યાઈ’ પ્રભાવ પાડતી નથી. ‘સખ્તાઈ’ પ્રભાવ પાડે છે તે અનુભવની વાત છે.

આડી ૧૭ :—મુશ્કેલી વખતે પૈસાની માગણી કરનારને ગરીબ મિત્ર.....કહી શકતો નથી. [હા, ના,]

મુશ્કેલીમાં મુકાયેલાં મિત્રને મદદ કરવી એ ધર્મ છે પણ આતો પૈસાની મદદની જ જરૂર છે એટલે ગરીબ ‘હા’ કેવી રીતે કહી શકે?

આઠી ૩૬ :— દરેક કુટુંબને એની જરૂર પડે છે. [મોદી, મોચી]

દરેક વ્યક્તિ શબ્દ આવીમાં હોય તો કદાચ 'મોચી' ઉકેલ વધુ સુસંગત લાગત, કારણ કે વ્યક્તિ એકલી જ હોય તો કદાચ તેને 'મોદી'ની જરૂર ન પડે, ત્યારે કુટુંબ હોય તેને 'મોદી' એટલે કે દાણા પુરા પાડનારા જરૂર હોય જ તે સ્વભાવિક છે.

ઊભી આવીઓ

ઊભી ૧૬ :—એનામાં ફેલતે પોષક તત્વ રહેલું હોય છે. [મલાઈ, મકાઈ]

આ શબ્દો વચ્ચે પસંદગી કરવાનું મુશ્કેલ હતું પરંતુ મકાઈ માત્ર પોષક નહિ પણ બળદાયક છે. ને એટલે મલાઈ પસંદ થઈ હતી.

ઊભી ૨૨ :—...સરોવર માણસોને આકર્ષી રાખે છે. [વિશાળ, વિમળ]

સરોવર 'વિમળ' હોય પણ નાનકડું હોય તો માણસ તેને નીરખવાને ઝાઝી આકાંક્ષા સેવતો નથી; પરંતુ 'વિમળ' ન હોય છતાં વિશાળ સરોવર માનવીની દૃષ્ટિને જડી રાખે છે. અનુભવસિદ્ધ આ વાત છે.

જોડકાં

આઠી ૧૯ :—...જમીનને કારણે ફેટલીક વખત અદાલતી કળ્યા ઊભા થાય છે. [પડતર, નડતર]

ઊભી ૧૩ :—ધણાં વૃદ્ધ માણસો અનેક ...થી દુઃખ પામે છે. [સંતાપ, સંતાન]

'નડતર' જમીન માટે તો ફેટલીક વખત નહિ પણ ધણી વખત અદાલતી કળ્યા ઊભા થાય છે; જ્યારે 'પડતર' માટે ફેટલીક વખત.

ધણાં શબ્દો 'સંતાન' ને યોગ્ય ન હતાં. અનેક 'સંતાનો' હોવાથી 'ધણાં' વૃદ્ધો દુઃખ પામતાં નથી. સંતાનોની સંખ્યા નહિ પણ સંતાનોની વલણ દુઃખ આપે છે, પછી ભલે તે એક જ હોય. જ્યારે આજે અનેક વૃદ્ધો વિધ વિધ પ્રકારની ઉપાધીઓથી પીડાતા જોવામાં આવે છે.

આઠી ૩૪ :—માણસના ઉત્કર્ષનો આધાર સારા...ઉપર છે. [મન, તન]

ઊભી ૨૬ :—માણસને ફેટલાક કાર્યો ઈચ્છા હોય કે ન હોય છતાં...ને લઈને કરવાં પડે છે. [શરમ, શરત]

શરીર ગમે તેવું સારું કે અલમરત હોય તેથી 'ઉત્કર્ષ'નો આધાર' બની શકે નહિ. માણસનો ઉત્કર્ષ તો તેનું 'મન' જ શરીર શકે.

માણસ શરત મારે ત્યારે શરત મુજબ જે કામ કરવાની તેની ફરજ હોય તે કામ કરવા તેની ઈચ્છા હોય તોજ તેવી શરત મારે છે. એટલે તેમાં અનિચ્છાનો પ્રશ્ન રહેતો નથી. જ્યારે 'શરમ'ને ખાતર ધણી વખત આપણને અનિચ્છા છતાં ફેટલાક કામ કરવા પડે છે.

જન્મભૂમિ શબ્દવ્યૂહ નં. ૨૩

આઠી ૧૪ :—આ જમાનામાં સર્વત્ર એનો પ્રભાવ વધારે દેખાય છે. [દામ, દાતા, દાન]

આજે 'દાતા' કે 'દાન'માં ગણુના થાય છે; પરંતુ 'સર્વત્ર' પ્રભાવ તો તેમનો નહિ પણ 'દામ'નો પડે છે, તે તો તદ્દન બળ્ણીતી વાત છે.

આઠી ૩૪ :—સુંદર સોહામણો અને જુવાન .. કઈ નારીને પસંદ ન પડે ? [વર, નર]

'નર' શબ્દની પસંદગીમાં 'નારી' માટે અનીતિનું સૂચન આવતું હતું, એટલે આપો-આપ રદ જતો હતો. 'વર' શબ્દ જ આવીને આપોઆપ બંધબેસી જતો હતો.

ઊભી ચાવીઓ

ઊભી ૧૩ :—સામાન્ય રીતે ખાવામાં વપરાય છે. [જમકળ, જ્યકળ]

જ્યકળ ‘ખવાતું’ નથી પણ ખાવાની ચીજોમાં તેનો ઉપયોગ થાય છે. જ્યારે સામાન્ય રીતે તો જમકળજ ખાવામાં વપરાય છે.

ઊભી ૧૫ :—સ્વમાની પુરૂષની પત્નીનું ...તેને વિવશ બનાવી મુકે છે. [હરણ, મરણ]

‘મરણ’ તો લગભગ દરેકને વિવશ બનાવે. પરંતુ જે પતિ સ્વમાની હોય તેને પત્નીનું ‘હરણ’ ખૂબજ દુઃખ આપે ને આવરો બનાવે. ‘સ્વમાન’ વિશેષણ ઉકેલને માટે માર્ગદર્શક હતું.

જોડકાં

આઠી ૧૮ :— ...હોય છે ત્યારે બેપરવા નારી પણ નમ્ર બને છે. [ગરજ, ગરભ]

ઊભી ૧૯ :—અત્યારનો સમય જોતાં એની અવનતી થતી જાય છે તેમ લાગે છે [જગત, ભગત]

‘ગરભ’ હોય ત્યારે બેપરવા નારીને નમ્ર બનવાનું કોઈ કારણ નથી. આ ચાવી એવી છે કે ‘જેમાં નારી’ ને ‘ગરભ’ શબ્દો આવતો હોઈને હરીફ સહેજે ‘ગરભ મૂકવાનું જ નક્કી કરે’ એ છટકું છે. ને તેથી આવી ચાવીઓમાં સાવચેતી રાખવી જોઈએ.

‘ભગત’ એટલે કયો ભગત? ‘અંત’ શબ્દ હોય તો કદાચ ‘ભગત’ બંધ બેસત; જ્યારે આજના યુગમાં ‘જગત’ની અવનતિ થઈ રહી છે એ તો વિચારવંત પુરૂષોને જણાઈ રહ્યું છે.

આઠી ૩૧ :—આ શબ્દ નારીનાં સૌંદર્યનો સૂચક છે. [નમણી, રમણી]

ઊભી ૨૪ :—આવા માણસોનો વિશ્વાસ કોઈકે જ કરે છે. [નાદાન, નાદાર] ‘સૂચક’ શબ્દ ચાવીમાં મહત્વનો હતો ‘રમણી’નો અર્થજ સુંદર નારી થાય છે. તેમાં સૂચનાનો સવાલ નથી. જ્યારે ‘નમણી’ વિશેષણ હોઈને સૌંદર્યનો ખ્યાલ આપે છે.

‘નાદાર’ માણસો ઘણી વખત પોતાની પ્રતિષ્ઠા પુનઃ જમાવે છે ને જંગી વેપાર ધંધા ખેડે છે. એ તો મુંબઈની બજારોમાં અનુભવની વાત છે; પરંતુ ‘નાદાન’નો અનુભવ તો કોઈકે જ કરે છે, તે સાદી સમજની વાત છે.

આઠી ૩૩ :—બાળકોનાં સર્વદેશીય વિકાસ માટે..... ની જરૂર તો પડે છે. [ધાક, ધાન, ધામા]

ઊભી ૨૬ :—એના સૂર ઉપર એના આકર્ષણનો આધાર રહે છે. [ગાયક, ગાયન] ‘ધાન’થી તો માત્ર શરીરનોજ વિકાસ થાય છે. ‘ધાક’ એટલે કે અંકુશ કે ડર ન હોય તો બાળક ઉછાંચળું કે ઉદ્વિગ્ન બને છે, અગર તો નાકરમાન કે સ્વછંદી બને છે. એટલે ‘સર્વ દેશીય’ વિકાસ માટે તો ‘ધાક’ની જરૂર પડે છે જ.

‘ગાયન’ ગમે તે રાગનું હોય પણ સારું હોય તો તે બધાને ગમે છે; પરંતુ તેમાં ગમવાનો આધાર પણ ગાયક ઉપર છે. તે ‘ગાયક’ ગમે તેવો શાસ્ત્રીય હોય તો પણ તેનો સૂર એટલે કે કંઠ સારો ન હોય તો તે આકર્ષણ કરતો નથી. ‘ગાયક’ના આકર્ષણનો આધાર તો તેનાં કંઠ ઉપરજ છે.

જન્મભૂમિ શબ્દવ્યૂહ નં. ૨૪

આઠી ૧૩ :—દહીને માટે સારી... બહુ જરૂરી ગણાય છે. [હવા, દવા, સેવા] ‘ગણાય છે’ શબ્દો સૂચક હતાં. સારી

‘દવા’ તથા ‘સેવા’ની જરૂર તો છે જ, પણ ‘સારી હવા’ દહીં નિવારવા માટે ખૂબ જરૂરી છે, એમ ગણાય છે.

આહી ૨૨:—‘આ તરફ ગાયને જતી જોઈ કે ?’ એવા કસાઈએ પૂછેલા પ્રશ્નના જવાબમાં ગાયને જતી જોનાર સત્યવાદી પુરુષ જલદી કહી શકતો નથી. [ના, હા]

કસાઈ પ્રશ્ન પૂછે છે એટલે ગાયને બચાવવા ઈચ્છનાર ‘ના’ જ કહે છે, પરંતુ પુરુષ સત્યવાદી છે તેથી તે જલદી ‘ના’ કહી શકતો નથી, કારણ કે ‘હા’ ‘ના’ વચ્ચે તેનાં દિલમાં દંદ ચાલે છે. આંહી અંતે તે શું કહે છે તે પ્રશ્ન નથી. કદાચ ‘હા’ કહે. કદાચ ‘ના’ કહે. પરંતુ તત્કાલ તો તે ‘ના’ કહી શકતો નથી.

ઊભી ચાવીઓ

ઊભી ૯ :—જમીનની...થાય છે ત્યારે મોટા અમલદારો હાજર રહે છે. [માગણી માપણી]

માપણી તો માત્ર સામાન્ય હરીફા પણ કરે. તેમાં મોટા અમલદારોની જરૂર નથી પરંતુ માગણી વખતે તો અમલદારો રહે જ છે, કારણ કે તેમાં આવકનો સવાલ છે.

ઊભી ૧૮ :—દુઃખી માનવ જાતનાં કેટલાકાને એનું કાર્ય રાહત આપે છે. [દાતાર, દાકતાર]

આંહી દુઃખી શબ્દ હતો, રોગી નહિ. વળી ‘કેટલાકા’ શબ્દ પણ સૂચક હતો. હાલ તો ધરે ધરે રોગી છે એટલે ઘણાં શબ્દ હોય તો દાકતાર બરોબર હતું; જ્યારે ‘દાતાર’ કેટલાકાના દુઃખને નાબૂદ નથી કરી શકતો પણ રાહત તો આપી શકે છે.

જોડકાં

આહી ૩૦:—વર્ષો જૂની...માનવી જલદી તજી શકતા નથી [લિત, રીત]

ઊભી ૨૫ :—દુશ્મનનો જન લેવા...નો ઉપયોગ વધારે વખત થાય છે. [છલ, છરી]

માણસને જે વાતની લત લાગી હોય તે છોડવાનું જલદી બનતું નથી. તેને વાર લાગે છે. જ્યારે ‘રીત’ તો કદાચ સફળતા દાયક પણ હોય.

આંહી કઈવસ્તુનો ઉપયોગ ‘વધારે વખત’ થાય છે તે જોવાનું હતું. દુશ્મનને ઝેર, આપીને બીજી અનેક રીતે મારવામાં આવે છે. ‘છરીથી’ મારે તોય તેમાં ઘણી વખત ‘છલ’ તો હોય છે જ, એટલે દુશ્મનને મારવા માટે ‘ઘણી વખત’ દગા ફટકાનો ઉપયોગ થાય છે, તે હકીકત છે.

જન્મભૂમિ શબ્દવ્યૂહ નં. ૨૫

ઊભી ૩૦ :—એને નિયમનમાં રાખનાર ન હોય તો તે વિમાર્ગે જવા સંભવે છે. [નારી, નાત, નાદ, નાવ, નાણું]

નાવ, નાના, નાદ, નાણું અને નારી શબ્દો વત્તે એાંએ અંશે ચાવીને અનુરૂપ હતા.

‘સંભવે છે’ શબ્દો ખરા ઉકેલ—નારી માટે સર્વાંશે નિર્ણયાત્મક હતા.

‘નાવ’ને સુકાનનું નિયમન જોઈએ જ. એ એને માટે કાઈ પણ સંજોગોમાં અનિવાર્ય છે જ. સુકાની વગરની નૌકા કાઈ પણ ખડક સાથે અથડાઈ પડે કે ખરાબે ચડે.

એમાં શંકાને સ્થાન નથી. નિયમન વગરનું નાવ વિમાર્ગે જાય. એ નિશ્ચિત છે. એમાં ફક્ત ‘સંભવ’નો સવાલ નથી.

બંધબેસતા લાગતા બધા શબ્દોમાં નારી ઉકેલ તુલનાત્મક દષ્ટિએ ઉત્તમ હતો. સમાજ અને રૂઢીઓના બંધનોને લીધે સ્ત્રી સામાન્ય રીતે પુરુષના નિયમનમાં મુકાઈ છે એ હકીકત છે અને આ અંકુશ એવી માન્યતાથી મુક્યો છે કે આવી જાતના બંધનો અસ્તિત્વમાં ન હોય તો સ્ત્રી કદાચ ખોટે માર્ગે જાય. કહેવાતા ‘સ્ત્રી-સ્વાતંત્ર્ય’ના જમાનામાં સ્ત્રીઓ જાહેર

જીવનમાં અને રાજકારણમાં પુરુષ સમોવડી થઈને ફરતી આપણે નીરખીએ છીએ, પરંતુ રાજના સામાન્ય જીવનમાં તો ‘સ્ત્રી’ને માટેની જૂની માન્યતાઓ સંપૂર્ણપણે હજી પણ નષ્ટ થઈ નથી. આનો અર્થ એ નથી કે નિયમન ન હોય તો નારી વિમાર્ગે જ જાય ‘મંભવે છે’ શબ્દો આટલા માટે જરૂરી હતા.

જોડકાં

આઠી ૩૧ :— આ જમાનામાં વિચાર-શીલ માણસો એને બહુ મહત્વ આપતા નથી. [ગપ, શાપ]

ઊભી ૨૮ :— એને પોષણ મળે છે તેમ તે વૃદ્ધિ પામે છે. [આગ, આશા]

આશા બે પ્રકારની હોઈ શકે. (૧) સારી (૨) નરસી.

સારી આશાને પોષણ મળે તેમ ધણી

વખત વધતી જાય, એ સમજાય તેવી વસ્તુ છે. તેમ નરસી આશા પણ અમુક હદ સુધી પોષણ મળ્યે વધતી જાય છે. પણ તેમાં ભેદ છે. આશા-છઞ્છા કદપનાનો વિષય છે. તેને આપણે ગમે તેવી સંકુચીત અથવા વિશાળ બનાવી શકીએ છીએ. કેટલીક વખત આશા-છઞ્છાઓ અતિ તૃપ્તિથી નાશ પામે છે, કેટલીક વખત પોષણ ન મળે તો પણ અમુક સમય સુધી વધતી જાય છે.

એક સ્થળે ‘આગ’ લાગી હોય અને તેની આસપાસ અન્ય ધરો કે તેને વધારનારાં અન્ય સાધનો હોય, તો તે વધતી જ જાય છે. અને છેવટમાં ખૂબ જ ભયંકર અને બિહામણું સ્વરૂપ પકડે છે. એટલે જ્યાં સુધી તેને ખોરાક-પોષણ મળે ત્યાં સુધી તેનો નાશ થતો નથી. ઊભરી તેની વૃદ્ધિ થાય છે.

*જન્મભૂમિ શબ્દવ્યૂહ નં. ૨૬

ઊભી ૨૭ :—...નું દશ્ય જોઈને કેટલાક માનવીઓ વૈરાગ્યને પંથે પળે છે. [સંહાર, સંસાર]

“કેટલાક” અને “પંથે પળે છે” એ શબ્દો આવીના ખરા ઉકેલ માટે સહાયભૂત બને છે. પ્રિયજનના દગાથી, અતિતૃપ્તિથી, સંસાર અસાર લાગવાથી, પ્રિયજનનાં મૃત્યુનાં આધા-તથી, પ્રલયનાં દશ્યથી માનવી વૈરાગ્યને પંથે પળે છે; પણ આ દુનિયામાંનાં કેટલાંક-થોડાંક માનવીઓ વૈરાગી બને છે એટલે કે ઘણો ખરો ભાગ તો સંસારમાં રચ્યો પચ્યો જ રહે છે.

સંહાર કરતાં સંસાર વિશાળ અર્થમાં છે, કારણ કે સંહાર એ પણ સંસારના અમુક કડવા દૃષ્યોમાંનું જ એક છે. પ્રિયજનનાં દગો દેવાનાં કારણે ભર્તૃહરી વૈરાગી બની ગયો. સંસાર અસાર લાગવાથી મીરાં, નૃસિંહ ભક્ત, બુદ્ધદેવ વિગેરે વૈરાગ્યને પંથે ગયા.

પ્રિયજનનું મૃત્યુ, પ્રલય નાશનું દશ્ય એ પણ વાસ્તવિક રીતે સંસારમાંથી જ ઉદ્ભવતાં દૃષ્યો છે અને તેનાથી છુટાં પાડી શકાતાં નથી.

જોડકાં

આઠી ૨૧ :— ‘એ મૂર્ખ છે એની સાબિ-તીમાં તેને શીંગડા હોતા નથી.’ [નર, ખર]

ઊભી ૨૧ :—વાજબી કારણસર...માં સજ્જનતા રહેલી હોય છે. [નમવા, ખમવા]

‘ખર’ અને ‘ઉંટ’ મૂર્ખ છે કે નહિ તે એક જુદો પ્રશ્ન છે, પણ તે બન્ને પ્રાણીઓને મૂર્ખ માની લેવામાં આવ્યાં છે, તે તો નિર્વિવાદ જ છે.

હવે ‘નર’ રહ્યો. શીંગડા ન ઉગે અને મૂર્ખ હોય એવો ઉપહાસ, કોઈ પણ પ્રાણી કરતાં, બુદ્ધિશાળી મનાતી માનવ જાત માટે વધુ અનુરૂપ છે એ રહેજ જ ઊડા વિચારને અંતે સમજાઈ જાય એવું છે.

જન્મભૂમિ શબ્દવ્યૂહ નં. ૨૭

આડી ૨૬ :—એના વિના સારો પાક થતો નથી. [ખાતર, ખેતર]

‘ખેતર’ વિનાનો પાક થાય જ નહિ. ‘ખાતર’ વિના સારો પાક થતો નથી તે સ્વયં સિદ્ધ હકીકત છે.

ઊભી ચાવીઓ.

ઊભી ૧૧ :—સમાધાનના સંદેશાઓની સફળતાનો આધાર...પર ઘણી વખત અવલંબે છે. [માણસ, માનવ]

સંદેશાઓમાં સફળતાનો આધાર ‘માનસ’ ઉપર તો હંમેશા જ અવલંબે છે. જ્યારે ઘણી વખત તો તે સફળ થશે કે નહિ તેનો આધાર જે માણસો ચલાવતાં હોય તેનાં પર રહે છે; કારણ કે માણસની કુનેહ પર જ સંદેશાનો ઝોક રહે છે.

ઊભી ૨૨ :—કેટલાક બનાવો માનવીને ઘણી વખત...પમાડે છે [હિરત, હેમત]

આંહી ‘કેટલાંક’ અને ‘ઘણી વખત’ શબ્દો સૂચક હતાં. ‘હેમત’ પમાડે તેવાં બનાવો ઘણી

વખત બનતા નથી. તે ‘કેટલીક વખત’ બને છે. જ્યારે કેટલાક બનાવો એવા હોય છે કે જે માનવીને ઘણી વખત ‘હેમત’ પમાડે છે.

જોડકાં

આડી ૧૬ :—આ ફળનો ઉપયોગ સાધારણ રીતે ઠીક પ્રમાણમાં હોય છે. [કેળું, કેળું]

ઊભી ૧૬...ભાંગી જાય છે પછી માણસને પોતાની જાંદગી નકામી થયેલી લાગે છે. [કેડ, કેડ]

‘કેળાં’નો ઉપયોગ તો ખૂબજ વિસ્તાર પૂર્વક થાય છે. ‘સાધારણ રીતે ઠીક પ્રમાણ’ શબ્દો મર્યાદા બતાવે છે. કેળાંનું શાક ઘણું રથળે થાય છે. જ્યારે કેળું તો ખૂબજ પ્રચલિત છે.

‘કેડ’ ભાંગી જાય પછી તો માણસની જાંદગી નકામી બને છે જ; પરંતુ ‘કેડ’ એટલે કે અભિલાષાઓ ભાંગી જતાં માનવીને એમ લાગે છે કે તેની જાંદગી નકામી બની. ખરી રીતે તે નકામી ન પણ બને, કારણ કે ભવિષ્યમાં તેનાં ‘કેડ’ પુરા થાય તેવું બને પણ ખરું.

જન્મભૂમિ શબ્દવ્યૂહ નં. ૨૮

આડી ૭ :— વગર મહેનતે.....મળે તે કાણુ જવા દે! [લાલ, લાગ, લાખ, લાડી]

લાખ એ પણ લાભમાં સમાઈ જાય છે. જ્યારે ‘લાગ’ નો આધાર તો કયા પ્રકારનો ‘લાગ’ છે તેનાં પર જોવું જાઈ એ. એટલે વગર મહેનતે ‘લાલ’ મળતો હોય તો તે કાણુ જવા દે?

આડી ૧૨ :— સુંદર...કલાપ્રિય માણસને ખુશ કરે છે. [અંગ, રંગ, બાગ, ખગ]

આ ચાવીમાં પસંદગી મુશ્કેલ હતી; પરંતુ કલાપ્રિય શબ્દ ‘અંગ’ને માટે સૂચક

હતો. બાગ સુંદર હોય તો તે બધાને ખુશ કરે. પરંતુ ‘અંગ’ની સુંદર ખૂબીઓ કલાપ્રિય માણસ જેટલી જાણી શકે તેટલી બીજાં કાઈ ન જાણી શકે.

આડી ૨૩ :—પવિત્ર...નો પ્રસંગ જલદી બુલાતો નથી. [યાદ, યાદી, યાત્રા]

‘યાત્રા’ તો પવિત્ર હોય જ. તેને પવિત્ર વિશેષણની જરૂર નથી. ‘યાદી’ એટલે કે સૂચી કે ટિપ્પણ પવિત્ર કેવી રીતે હોય? ને તેને વળી પ્રસંગ શો? એટલે ‘યાદ’ બાકી રહે છે તે યોગ્ય છે.

આડી ૩૦ :—એના બહુરંગી સૌંદર્યથી કાણ મુગ્ધ નથી બન્યું? [ભાર, નાર]

‘બહુરંગી’ વિશેષણ ઉકેલતું સૂચક હતું. ‘નારીનું બહુરંગી સૌંદર્ય’ એટલે શું? જ્યારે ‘ભાર’ને માટે બહુરંગી વિશેષણ બરોબર લાગુ પડતું હતું. કુદરતની અદ્ભૂત કલાનાં નમૂના રૂપ એ કલાપીથી કાણ મુગ્ધ નથી બન્યું?

ઊભી ચાવીઓ

ઊભી ૪ :—બાલકને જખ્ખરથી ભય પમાડવો ન જોઈએ. [હાક, હાઉ]

રોતા બાળાકને છાતું રાખવા ‘હાઉ’ આવ્યો એમ કહેવાય છે; પરંતુ ‘જખ્ખર’ શબ્દ અસ્થાને હતો. જ્યારે ‘જખ્ખર હાક’થી બાળક બીક પામે છે ને એવી રીતે બાળકને ભય પમાડવો તે ઇચ્છનીય નથી.

ઊભી ૯ :—જેતું લક્ષ્ય.....માં રોકાઈ જાય છે તે પુરૂષ પોતાની ફરજ ચૂકવાના ભયમાં આવી પડે છે. [રમણ, રમત]

રમતમાં લક્ષ્ય રોકાય, છતાં માનવી એમાં જોલાન નથી બનતો કે પોતાની ફરજ પણ ભૂલી જાય. પરંતુ ‘રમણ’માં મુગ્ધ બનેલાના મનની સ્થિતિ અસ્થિર રહે છે ને તેમનાં મગજમાં ‘રમણ’ સિવાય બીજી કોઈ બાબત હોતી નથી. એટલે તેઓને ફરજ ચૂકવાનો ભય વધારે હોય છે.

ઊભી ૧૦ અ :—.....ને પ્રાપ્ત કરનાર

માણસ પ્રત્યે આપણને માન થાય છે. [વિજય, વિનય]

‘વિનય’ પ્રાપ્ત કરનારની આપણે પ્રશંસા કરીએ, તેનાં પ્રતિ આપણને પ્રીતિ ઉપજે, પરંતુ જોણે વિજય પ્રાપ્ત કર્યો હોય તેનાં પ્રત્યે તો આપણને માનની લાગણી જ થાય છે, કારણ કે તેનામાં કોઈ અસાધારણ ગુણો હશે એમ આપણે માનીએ છીએ.

જોડકાં

આડી ૨૭ :—ઈશ્વરનું અસ્તિત્વ છે કે? એવા પ્રશ્નનો ઉત્તર વિચારવંત પણ જુવાન માણસ એકદમ...માં આપી શકતો નથી. [ના, હા]

ઊભી ૨૭ :—એની કામળતા વિષે કોઈ જાતનો શંક નથી. [નાર, હાર]

જુવાન માણસ છે એટલે તે ‘ના’ કહે, પરંતુ તે માત્ર જુવાન નથી. તે વિચારવંત પણ છે; એટલે આવો માણસ જલદી એક બાજુ બંધાઈ જતો નથી. ને તેથી જ્યારે તેને આવો પ્રશ્ન પૂછવામાં આવે છે ત્યારે તે ‘જલદી’ ના કહેતો નથી. જલદી શબ્દ મહત્વનો હતો.

‘હાર’ તો પુખ્તનો પણ હોય ને સોનાનો પણ હોય. એટલે તેને કામળતા કેવી રીતે લાગુ પડે; જ્યારે જગતભરમાં ને આદીકાળથી નારીને કામળાંગી જ કહેવામાં આવી છે ને ખાસ અપવાદો બાદ કરતાં તે સત્ય છે. તે વિષે કોઈ જાતની શંકા નથી.

જન્મભૂમિ શબ્દવ્યૂહ નં. ૨૯

આડી ૨૮ :—આધુનિક સ્ત્રીઓની સર્વ ક્ષેત્રોમાં પુરૂષ સમોવડી બનવાની ઘેલછા સમાજને હિતકારી છે કે નહિ તેવા પ્રશ્નનો ઉત્તર વિચારવંત પુરૂષો ચાકસપણે...માં આપતાં નથી. [હા, ના]

આ ચાવીમાં ‘વિચારવંત’ તથા ‘ચાકસપણે’ તથા ‘સર્વક્ષેત્રો’માં શબ્દો સૂચક હતાં. નારીને સમાન હક્ક મળે તેમ બધા કહે છે. પરંતુ દરેક ક્ષેત્રમાં નારી પુરૂષ સમોવડી બને તો તેથી સમાજને લાભ છે કે નહિ તે

વિવાદરૂપે પ્રશ્ન બનેલો છે તે તેમાં વિચાર વંત માણસો તેથી ચોક્કસ લાભ થશે જ એમ ખાત્રી પૂર્વક કહેતાં નથી, એટલે ‘હા’ ઉકલ વાળી હતો.

ઊભી ચાવીઓ.

ઊભી ૨૬ :—આજનાં સમાજમાં તેનું સ્થાન અને મહત્વ પહેલાંનાં જેવાં જ રહ્યાં છે. [વિત્ત, વિદ્યા]

‘સ્થાન’ અને ‘મહત્વ’ શબ્દો ચાવીમાં અગત્યના હતાં. પહેલાંના સમાજમાં ‘વિદ્યાનું’ માન કદાચ વધારે હતું કારણ કે તે વખતે વિદ્યા બધાને લભ્ય ન હતી. આજે વિદ્યા બધાને લભ્ય છે. જ્યારે ‘વિત્ત’ એટલે પૈસાનું મહત્વ તો તે વખતે પણ જેમ “સર્વે” ગુણાઃ કાંચનં આશ્રયન્તે”ની માફક આજે પણ તેટલું જ છે. આજે જગત સુધરેલું મનાય છે પરંતુ આજે પણ ‘વસુ વિના નર પશુ સમાન લેખાય છે.”

ત્રેવકું

આડી ૬ :—...માનવીને જોઈને ઘણી વખત કુતૂહલ થાય છે [નવતર, નશાખોર]

જન્મભૂમિ શબ્દવ્યૂહ નં. ૩૦

આડી ૧૮ :—પુરૂષના...થી આકર્ષાઈ ઘણી નારીઓ તેની સાથે લગ્ન કરે છે એવી માન્યતા છે. [હિમ, હેત]

આંહી માન્યતા છે શબ્દ મહત્વનો હતો. ‘હેત’થી લગ્ન કરવાનું અત્યારે આપણા સમાજમાં છે જ નહિ. પરંતુ જ્યારે ‘નારી’ લગ્ન કરે છે ત્યારે લગ્ન કરનાર પુરૂષનાં ‘નાણાં’થી આકર્ષાઈને સ્ત્રી પરણે છે, એવી ‘માન્યતા’ છે.

આડી ૨૫ :—...થી સદંતર મુક્ત એવા માણસોની સંખ્યા તદ્દન અદ્ય છે. [નરસાઈ, નરમાઈ]

ઊભી ૭ :—જૂનું થાય તેમ તેની કિંમત ઘટતી જાય છે [વસ્ત્ર, શાસ્ત્ર]

ઊભી ૮ :—ધસાઈ જતાં બદલાવવું પડે છે, [તળિયું, ખોળિયું]

‘નશાખોર’ માનવીને જોઈને આપણને કાંતો અણગમો ને કાંતો ધૂણા જાગે છે, અગર તો દયા આવે છે. પરંતુ કુતૂહલ વૃત્તિ તો ‘નવતર’ માણસને જોઈને જ થાય. જો કે તે દરેક વખતે થતી નથી. એટલે ‘ઘણી વખત થાય છે’ એમ પ્રયોગ હતો.

‘શાસ્ત્ર’ જૂનું હોય તેથી તેની કિંમત ચોક્કસપણે ઘટતી નથી. કેટલીક વખત તો ઊલટી વધે છે. જ્યારે વસ્ત્ર જૂનું થાય તેમ તેની કિંમત ઘટે તે સ્વભાવિક છે.

આ ચાવીને લાગુ પડતાં બંને શબ્દો લગભગ સરખાં હતાં પરંતુ તેને માટે નિર્ણય કરનાર તો ઊભી ૭ તથા આડી ૬ ચાવીઓ હતી. તે બે ચાવીઓનાં શબ્દો ચોક્કસપણે નક્કી થતાં હતાં. ને તેથી આંહી ‘તળિયું’ શબ્દ આપોઆપ આવતો હતો.

‘અદ્ય’ સંખ્યા ચાવી માટે નિર્ણયાત્મક હતી. ‘નરમાઈ’થી તદ્દન મુક્ત એવા માણસોની સંખ્યા ઓછી કે ‘નરસાઈ’થી તદ્દન મુક્ત એવા માણસોની ઓછી? જગતમાં કોઈપણ પ્રકારની દુષ્ટતા કે અયોગ્ય દૃષ્ટિથી મુક્ત એવા માણસો તો જવલ્લેજ મળે છે. એવા ઉચ્ચા ભાવોની સંખ્યા અદ્ય જ હોય છે.

ઊભી ચાવીઓ.

ઊભી ૨૬ :—જિંડી...નો ભોગ બનેલા માણસ પ્રત્યે આપણમાં સહાનુભૂતિ ઉત્પન્ન થાય છે. [ધજા, ધર્ષા]

‘ઉડી ધર્મી’ એટલે શું? જ્યારે ‘ઊંડી ધર્મ’ શબ્દો બરાબરસંગત લાગે છે. વળી માત્ર ‘ધર્મી’નો ભોગ બનનાર પ્રત્યે આપણને સહાનુભૂતિ થતી નથી અને થાય છે તો તેમાંથી તેને કોઈ નુકશાન ગયું હોય તો. ભારે ઊંડી ધર્મ પામેલા પ્રત્યે આપણને સહાનુભૂતિ થાય છે જ.

નોંધકાં

આડી ૯ :—અતિ ઝીણી...ને નરી આંખે જોવાનું મુશ્કેલ પડે છે. [રેખા, રેતી]

ઊભી ૧૦ :—બળવાન અને કુર માણસ પોતાના વિરોધીને ઝેર ભર્યા...થી હતો ન હતો કરે છે. [ખાર, તીર]

નરી આંખે દેખાય છે ખરું, પરંતુ તે જોવામાં મુશ્કેલી પડે છે એવી શબ્દરચના ‘રેખા’નું જ સૂચન કરે છે. રેતીનું કણ જ ખૂબ નાનું હોય છે. તેમાં અતિઝીણી રેતી નરી આંખે તો દેખાય જ નહિ. ‘રેતી’ને સમૂદ વાયક લઈએ તો ગમે તેવી ઝીણી હોય છતાં તે સમૂદમાં હોઈને નરી આંખે ચોક્કસ દેખાય છે. એટલે રેખાજ ઉકેલ યોગ્ય હતો.

આંહી ચાવી આડી ૯ પર વધુ અવલંબતી હતી. તે છતાં ‘ઝેર ભર્યા તીર’ નો ઉપયોગ આજે થતો નથી, તે લક્ષમાં લેતાં ‘ખાર’ ઉકેલ ખરોજ હતો.

જન્મભૂમિ શબ્દવ્યૂહ નં. ૩૧

આડી ૨૫ :—ઊર્મિશીલ ને પ્રેમધેલા કવિઓ...માં લીન રહે છે. [રસ, રમા]

આવા કવિઓ ‘રમા’નાં વિચારો કરે તે સમજાય, પણ તેનામાં હરહંમેશ ‘લીન’ જ રહે છે તેમ કહેવું તે તેમની બદનક્ષી છે. ‘ધણા’ અગર ‘કેટલાંક’ એવું મર્યાદા સૂચક વિશેષણ હોત તો ‘રમા’ યોગ્ય ઠરત, પણ તેનાં અભાવે ‘રસ’ જ યોગ્ય ને સંગીન જવાબ હતો.

ઊભી ચાવીઓ

ઊભી ૧૭ :—લગ્ન જીવનને ખેર વિખેર કરવામાં કેટલીક વખત સાવ ક્ષુદ્ર.....કારણભૂત બને છે. [તકરાર, તકસીર]

ધણાં દંપતી જીવનનાં ખંડેરો જોવા મળે છે; પરંતુ જો તેનાં મૂળમાં જોઈએ તો કેટલીક વાર નાનકડી તકરારે ગંભીરરૂપ લીધેલું હોય છે. દેખીતી રીતે ક્ષુદ્ર દેખાતો ઝંઘડો ધીમે ધીમે બંનેનાં દીલ જુદા પાડે છે. ને તે લગ્ન જીવનનાં ભરખીભૂતપણામાં પરીણમે છે.

ઊભી ૩૨ :—આ વિશ્વ માયા છે તેથી માનવી પણ માયા છે ને તેને કારણે તેનાં કૃત્યો પણ માયા છે જેથી ગુરુજી ! પાપપુણ્ય પણ

માયા છે એ ખરું કે? એવો પ્રશ્ન કોઈ મુમુક્ષુ બ્રહ્મજ્ઞાની પંડિતને પૂછે તો તેનો જવાબ જલ્દી...માં મળતો નથી. [ના, હા]

જેને પૂછવામાં આવે છે તે બ્રહ્મજ્ઞાની છે. તે પાપ પુણ્યમાં માને છે; પરંતુ જગત એ માયા છે, બ્રહ્મસત્ય છે. જગત મિથ્યા છે એવું તે સદા શીખવાડે છે. એટલે તેનાં જ શબ્દો-માંથી તર્કશાસ્ત્ર અનુસાર આવો પ્રશ્ન પૂછતાં ગુરુજી વિચારમાં પડે છે. પાપ પુણ્યમાયા છે એ તે તો કહી શકે તેમ નથી. તેને ના કહેવી છે પરંતુ પ્રશ્નનો પ્રકાર એવો છે કે તે ‘જલ્દી’ ‘ના’ કહેતો નથી. વિચારમાં પડી જાય છે. તેથી ઉત્તર આપતા વિલંબ થાય છે.

નોંધકાં

આડી ૬ :—બાળકોના...માં કેટલાક મર્યાદા રાખતા નથી. [લાલન, પાલન]

ઊભી ૨ :—સ્વામદાર...કેટલી વખત સામાના દીક્ષમાં ડર પેસાડી દે છે. [લલાટ, લપાટ]

બાળકોનાં પાલનમાં મર્યાદા રાખવાનું કહેવું તેમાં કોઈ અર્થ નથી. પાલન તો બરો

બર જ કરવું જોઈએ. પરંતુ બાળકને જે લાડ લડાવવામાં આવે છે તેમાં ફટલાક હર્ષ ઘેલાં માખાપો ફાઈ જાતની મર્યાદા રાખતા નથી. પરિણામે બાળકને જ નુકશાન થાય છે. 'લપાટ' ફાધની હોય, રોષની હોય; ભપ-

કાની ન હોય. જ્યારે ભવ્ય ને પ્રતિભા ભર્યું લલાટ સામાના દિલમાં 'ડર' પેસાડે છે, પણ તે હમેશાં નહિ, ફટલીક વખત. એટલે 'લલાટ' યોગ્ય હતો. 'ઘણી વખત' શબ્દ વપરાયો હોત તો 'લપાટ'ને કાંઈક સ્થાન રહેત.

*જન્મભૂમિ શબ્દવ્યૂહ નં. ૩૨

આહી ૨૮ :—...રહેવાનું સાધારણ રીતે ફાઈકિ ને જ ગમે છે. [પરવશ, પરદેશ]

આ ચાવીમાં 'સાધારણ રીતે ફાઈકિને જ' શબ્દો પર ધ્યાન આપવાની જરૂર છે. પરદેશ રહેવાનું સાધારણ રીતે ફાઈકિને જ ગમે છે. આવી જાતનું કહેવું બીલકુલ ગેરવ્યાજબી કહી શકાય. 'સાધારણ રીતે' અને 'ફાઈકિને જ' શબ્દો પરદેશને બંધબેસતા આવતા નથી.

પરવશ એટલે બીજાને તાબે. પરવશતા ભાગવવી ફાઈપણ માનવી પસંદ કરતો નથી. સ્વતંત્રતા એ માનવીનો જન્મસિદ્ધ હક્ક છે. સ્વતંત્ર રહેવાનું દરેક માનવીને ગમે છે. 'સાધારણ રીતે' અને 'ફાઈકિને જ' શબ્દો પરવશની પરદેશ કરતાં વધારે સારી પસંદગી કરે છે.

ઊભી ચાવીઓ

ઊભી ૨૦ :—ઘણાં માણસ...ખાતર ઘણું ખર્ચ કરી નાખે છે. [શોભા, શોખ]

સામાન્ય શોખને અંગે ઓછું વતું ખર્ચ કરવું એ તો લગભગ દરેક માણસની પ્રકૃતિમાં છે, પરંતુ તેવા ખર્ચની ચાવીમાં વાત નથી.

સૌ ફાઈ શોભાને ખાતર ખર્ચ કરે છે. તેમાંએ પુત્ર પુત્રીઓનાં લગ્ન કે વહાલાંઓની મીજબાની આવી એટલે તો હૈયું હાથ રહેવું મુશ્કેલ થઈ પડે છે. સમજીમાં સમજી માણસ

પણ પોતાનાથી થાય તેટલું વધારે ખર્ચ કરવા પ્રેરાયા વગર રહેતો નથી.

બેકારીનું મોટામાં મોટું કારણ શોભાનો શોખજ છે.

ઊભી ૨૨ :—"નાણાંનો અભાવ હોય ત્યારે કનિયાખોર પત્નીની આભૂષણની માંગણીનો તત્કાળ ઉત્તર...હોતો નથી." [ના, હા] 'હા' કે 'ના' વાળી ચાવીઓમાં નિર્ણય કરવાનો મુખ્ય આધાર છેલ્લા ક્રિયાપદ તથા 'હા' કે 'ના' નાં પહેલાંના શબ્દ ઉપર વધારે હોય છે.

આ ચાવીમાંથી તમે 'કનિયાખોર' અને 'તત્કાળ' શબ્દો કાઢી લ્યો ને પછી જુઓ. "નાણાંનો અભાવ હોય ત્યારે પત્નીની આભૂષણની માંગણીનો ઉત્તર...હોતો નથી." આ પ્રમાણે ચાવી હોત તો આંહી 'હા' ઉત્તર વિના શંકાએ લખી શકત.

'હવે તે ચાવીમાં 'તત્કાલ' શબ્દ ઉમેરો. એ ઉમેર્યા પછી ચાવી વાંચતા 'હા' કે 'ના' વચ્ચે જરા વિચાર થઈ પડે છે. પત્નીની માંગણીનો ઉત્તર તાત્કાલિક શું આવે છે તેનો વિચાર થઈ પડે છે, જો કે તેમાં પણ "હા" ઉત્તર વધુ બંધ બેસતો થઈ રહે છે.

હવે 'કનિયાખોર' શબ્દ ઉમેરો. તો ચાવીનું આખું સ્વરૂપ ફરી જશે.

કનિયાખોર શબ્દ હોય ને તત્કાલ શબ્દ ન હોય તો પણ ઉત્તર હાની

તરફેણમાં નમે છે. પરંતુ કનિયાખોર અને તત્કાળ એ બે શબ્દો 'ના' જ નક્કી કરે છે. પૈસા નથી એટલે આભૂષણ અપાવવાનો પ્રશ્ન નથી. પરંતુ પત્ની કનિયાખોર છે, પતિ પાસે માગણી કરે છે ત્યારે પતિ જાણે છે કે 'ના' કહેતાં કળયો થવાનો છે. કળયાથી ત્રાસેલો પતિ તત્કાળ કળયો ન થાય તે માટે 'ના' પાડતો નથી, પરંતુ 'હા' પાડે છે. 'હોય છે' એમ ક્રિયાપદ હોય તો આંહી એજ ચાવીની રચનાં છતાં 'હા' ઉત્તર નક્કી થાત.

નોંધકાં

આડી ૩૦ :—અદાલતમાં તેને જવાનો પ્રસંગ ઘણે ભાગે આવે છે ખરો. [હકદાર, શકદાર]

જન્મભૂમિ શબ્દવ્યૂહ નં. ૩૩

આડી ૧૧ :—...ને ખાતર સર્વસ્વ ગુમાવ નારા માણસો પણ હોય છે. [જક, નાક, ટેક, નેક]

આ ચાવીમાં 'પણ' શબ્દ મૂળ જ સૂચક હતો. કાંગ્રેસવાદી ખાદી પહેરે એમાં કાંઈ નવાઈ ન કહેવાય; એટલે 'કાંગ્રેસવાદીઓ પણ ખાદી પહેરે છે' એમ કાંઈ બોલે નહિ, કારણકે તેઓ તો પહેરે છેજ. પણ 'સરકારી અમલદારો પણ ખાદી પહેરે છે' એમ કહી શકાય.

આ ચાવીમાં ટેક, નોક, નાક, હક વિ. શબ્દો પહેલી જ નજરે લાગુ પડતાં દેખાતા હતા. પરંતુ ટેકને ખાતર કે નોકને ખાતર કે હકને ખાતર સર્વસ્વ ગુમાવનારા હોય તેમાં કાંઈ નવાઈ નથી. સાચા માણસોનો એ સ્વભાવિક ગુણ છે, પરંતુ 'જક'ને ખાતર સર્વસ્વ ગુમાવવાનો ગુણ (કે પછી અવગુણ?) માનવીમાં હોવાની આપણે કલ્પના કરતાં નથી. વળી 'ગુમાવવું' ક્રિયાપદ સૂચક હતું. 'ટેક' કે 'નોક'ને શબ્દને માટે 'ભોગ આપવો' શબ્દ વધારે

ઊભી રપ :— 'પ્રેયસી વિષેનો આકસ્મિક...માનવીને વ્યાકુળ કરી મૂકે છે.' [સંદેહ, સંદેશ]

પ્રેયસી વિષેનો આકસ્મિક સંદેશ પ્રેમીજનને 'વ્યાકુળ' નહિ, પરંતુ આનંદ સમુદ્રમાં તરતો મૂકે છે. જો સંદેશ શબ્દ ચાવીને અનુરૂપ બનાવવો હોત તો સંદેશ શબ્દને માઠો અથવા તો ખરાબ વિશેષણ આપવાની જરૂર પડત.

હવે પ્રિયતમા વિષેનો એકાએક સંદેહ યાને શક પ્રેમીમાં અસ્વસ્થતા પેદા કરે છે, ગભરામણ ઉત્પન્ન કરે છે, યાને વ્યાકુળ બનાવે છે, એમ કહેવું સંપૂર્ણ અર્થસૂચક અંગ વ્યાજબી છે.

શોભત. 'ગુમાવવું'માં ગુમાવવામાં ગુણ જ છે, એમ સૂચન નથી.

આડી ૨૯ :—એની નિર્મળતા એનાં મૂલ્ય નક્કી કરે છે. [નીમ, નીતિ, નીર]

'નીર'માં મુખ્ય નક્કી કરવા જેવું હોતું નથી. 'નીતિ' જેટલી વધારે સ્વચ્છ તે ઉન્નત તોટલી તેની કિંમત વધારે.

આ વ્યૂહનો ઉકેલ પ્રસિદ્ધ થયા પછી ઉકેલ કમિટીના લક્ષ પર એ વાત લાવવામાં આવી છે કે આડી ચાવી ૨૯નાં જેવી જ એક ચાવી વ્યૂહ નં. ૬ માં આવી હતી. જેમાં "નીતિ" ઉકેલ આવ્યો હતો. તેથી ઘણા હરિફોએ આ ચાવીમાં "નીતિ" જ લખ્યો છે.

છઠ્ઠા વ્યૂહનો એ ઉકેલ જાહેર થયો ત્યારે આ કમિટી હતી નહિ. તેમ જ કમિટીને આ ચાવીની માહિતી હતી નહિ. કમિટીનો મત છે કે "નીતિ" અને "નીમ" એ બેમાં "નીમ" વધારે બંધબેસતો શબ્દ છે. પરંતુ ઉપરની હકીકતને કારણે હરિફોને અન્યાય ન

થાય તે ખાતર કમીટીએ “નીતિ” જેમણે લખ્યું હશે તેમની ભૂલ ન ગણવાની સૂચના આપેલી છે તે તે મુજબ પ્રવેશપત્રો તપાસાયા છે, એટલે કે “નીમ” અને “નીતિ” બંને સાચા ગણ્યા છે.

આડો ૩૧ :-ની અતિશયતા જેનામાં હોય એવો માનવી અન્ય માનવીઓથી જુદો તરી આવે છે. [અજ્ઞાન, વિજ્ઞાન]

‘વિજ્ઞાન’ની અતિશયોશક્તિથી ભરેલ હોવા છતાં કેટલાક માણસો એવા હોય છે કે તેઓ બાહ્ય રીતે તેવાં જણાઈ આવતાં નથી. જ્યારે ‘અજ્ઞાન’જ નહિ પણ તેની અતિશયતાથી ભરેલો માણસ તો તરત જ બીજાથી જુદો તરી આવે છે.

ઊભી ચાવીઓ

ઊભી ૧:-એની પ્રાપ્તિ માટે દરેક જીવન-ભર પ્રયત્ન કરે છે. [આત્માદી, આજાદી]

‘આત્માદી’ ‘આજાદી’ વચ્ચે નિર્ણય કરવા માટે ચાવીનો ‘દરેક’ તથા ‘જીવનભર’ શબ્દો સ્પષ્ટ હતા. ‘દરેક જીવનભર’ આજાદી માટે પ્રયત્ન કરતો નથી, જ્યારે ‘આત્માદી’ માટે કરે છે.

ઊભી ૨ :-ચંચળ અને મનસ્વી નારીનો સાચો પ્રેમ તેના...પ્રત્યે હોય છે કે નહિ તે શંકાયુક્ત સવાલ છે. [યાર, વર]

આ ચાવીની રચના સમજવા જેવી છે. ચાવી વાંચતાં એમ લાગે છે કે એક નારીને ‘યાર’ છે. એટલે જે નારીને યાર છે તેને વળી ‘વર’ પ્રત્યે ‘સાચો પ્રેમ’ ક્યાંથી હોય?

પણ આ તો પ્રાથમિક દૃષ્ટિની ભૂલ છે. ચાવી વર પ્રત્યે નારીને સાચો પ્રેમ હોય છે કે ‘યાર’ પ્રત્યે તેની પૃષ્ઠા કરતી નથી.

બંને પ્રત્યેની તેની લાગણીની આંહી સરખામણી કરવામાં નથી આવી. પણ બંને વિશે સ્વતંત્ર જ પ્રશ્ન પૂછાયો છે.

એટલે ‘ચંચળ’ અને ‘મનસ્વી નારી’ હોય અને તેને ‘યાર’ હોય તો તેને તેનાં ‘યાર’ પ્રત્યે સાચો પ્રેમ હોય તેમ ચોક્કસપણે કહેવાય નહિ એટલે કે તે શંકાયુક્ત સવાલ છે. નારી ચંચળ છે, મનસ્વી છે, એટલા માટેજ તે અનાચારી છે એમ માની ન શકાય. પણ જો તેને ‘યાર’ હોય તો પછી આવી નારીને ‘યાર’ પ્રત્યે કેવી રીતે સાચો પ્રેમ હોઈ શકે?

બીજી બાજુ એકલા ‘વર’ની વાત લઈએ તો ચંચળ તથા મનસ્વી નારી હોવા છતાં તેને ‘વર’ પ્રત્યે સાચો પ્રેમ હોય છે એમ જોવા મળે છે.

જોડકાં

આડો ૧૪ :-આજની સમાજ રચનામાં ...પ્રાપ્ત કરવાનું કામ દરેક માટે સહેલું નથી. [સમાનતા, સફળતા]

ઊભી ૧૫ :-આપણાં ગામડાંના ધૂળથી ભરેલા હોય છે. [માળિયા, ફળિયા]

‘સમાનતા’ તથા ‘સફળતા’ વચ્ચે ઝાઝો ભેદ નથી. જો કે આજનાં સમાજનો પાયોજ અસમાનતા પર રચાયો હોઈને ‘સફળતા’ મુશ્કેલ બને છે. કારણ કે સમાજ અસમાન વર્ગોથી જ ભરેલો છે. એ રીતે ‘સમાનતા’ વધુ યોગ્ય શબ્દ છે.

‘ફળિયા’ અને ‘માળિયા’માં કેટલાકાએ શહેર તથા ગામડાંનાં ‘માળિયા’ સરખાવ્યા છે ને દલીલ કરી છે કે શહેરનાં માળિયા પણ ધૂળથી ભરેલા છે માટે આંહી આ શબ્દ ન લાગુ થાય. એ ભૂલ ભરેલી દલીલ છે, કારણ કે આ ચાવીમાં સરખામણી શહેરના માળિયા અને શહેરનાં ‘ફળિયા’ વચ્ચે નથી, ગામડાના જ ‘ફળિયા’ અને ગામડાના જ ‘માળિયા’ વચ્ચે કરવામાં આવી છે. આ ભેદ ખાસ ધ્યાન રાખવાનો છે.

હવે ગામડાંનાં ‘માળિયા’ તથા ‘ફળિયા’ વચ્ચે સરખામણી કરતાં સ્પષ્ટ જણાશે કે

માળિયા તો ધૂળથી જ ભરેલાં હોય છે, જ્યારે કેટલાંય ‘ફળિયા’ એટલે કે આંગણાં છીંક આવે તેવા સ્વચ્છ હોય છે. કેટલાય સુંદર ગામડાંનાં ઘરનાં સ્વચ્છ આંગણાનો આવો ધણુને અનુભવ હશે.

આડી ૧૯ :— કચ્છ...દયાવંત માનવીના દિલને હલાવે છે. [યાચના, યાતના]

ઊભી ૨૦ :— ચોમાસામાં ભેંસોને... મળ પડે છે. [ચરવાની, તરવાની]

ધણુ વખત પહેલા આ પ્રકારની ચાવી-ઓની રચના વખતે મેં કાંઈક એવા અર્થનું લખ્યું હતું કે કેટલીક ચાવીની રચનામાં એવાં શબ્દો વાપરવામાં આવ્યા હોય છે કે તે વાંચતા જ હરીફ તે શબ્દના જ ઉચ્ચારથી જેનું સ્મરણ જાગે એવો શબ્દ લાગુ પડે છે એમ માની તેને નકકી કરી નાખે છે, પણ આ માત્ર બાહ્ય આભાસ હોય છે.

‘કચ્છ’ શબ્દ યાતના શબ્દ સાથે ભળી જતો દેખાય છે એટલે તે શબ્દની પસંદગી કરવાની વૃત્તિ થઈ જાય, પરંતુ ‘યાતના’ એટલે દુઃખ, રીઆમણી, ત્રાસ છે, કચ્છતા તેમાં સમાએલી જ છે. એટલે તેને કચ્છ વિશેષણની જરૂર નથી.

જ્યારે ‘યાચના’માં ગૌરવ પણ હોય, પરોપકારવૃત્તિ પણ હોય, દયા પણ હોય. યાચના માત્ર કચ્છ હોતી નથી એટલે કચ્છ વિશેષણ યાચનાને લાગુ પાડી શકાય.

ઊભી ૩૦માં ‘ભેંસ’ને ‘ચોમાસુ’ શબ્દો તરત જ ‘તરવાની’ શબ્દ નકકી કરે છે તેમ હરીફને લાગે. પરંતુ ચોમાસામાં તો ભેંસને ચરવાની જ મળ હોય ને ! ‘તરવાની’ મળ તો તેને ગમે તે ઋતુમાં પડે છે. ને ખાસ કરીને ઉનાળામાં વધારે. જ્યારે ‘ચરવા’ની મળ કાંઈ દરેક ઋતુમાં પડતી નથી.

આડી ૨૧ :—લાકડી. [લાઠી, કાઠી]

ઊભી ૧૭ :—...થી ભરેલા માણસ સાથે કામ પાડવાનું આપણને રચતું નથી. [હઠીલાઈ, હલકાઈ]

‘હલકાઈ’ તથા ‘હઠીલાઈ’ એ જે શબ્દોની પસંદગીમાં ચાવીને! “રચતું નથી” શબ્દ નિર્ણયાત્મક હતો. હલકટ માણસ સાથે કામ પાડતાં આપણને ધૂણા આવે છે. જ્યારે હઠીલા માણસ સાથે કામ પાડતાં અણગમો આવે છે. આડી ચાવીમાં ‘કાઠી’ તથા ‘લાઠી’ બન્ને એકાર્થો જ શબ્દ આવતાં હતાં. ચાવીમાં પણ ‘લાકડી’ શબ્દ જ આપેલો હતો. એટલે કેટલાકે આંહી જોડકું છે એમ માન્યું તે ભૂલ હતી.

આડી ૨૫ :—હિન્દુસ્તાનમાં કેટલોય પ્રદેશ...વાળો છે. [ખાર, ખાણ]

ઊભી ૨૨ :—એનો પણ ઉપયોગ હોય છે. [છાર, છાણ]

“ખાણવાળો” કેટલોય પ્રદેશ હિંદમાં છે એ હજુ જણાયું નથી. ઝરીઆની કાલસાની ખાણો તથા માછસોરની સોનાની ખાણ સિવાય બીજો કયાંય ખાણો શોધાઈ નથી કે કામ કરતી નથી. હિન્દુસ્તાનમાં ખાણો છે એમ “માન્યતા” છે. એટલે “ખાણ શબ્દ પસંદ કરવાનો હોત તો ‘માન્યતા’ શબ્દ વપરાયો હોત. જ્યારે ખારવાળી જમીનના ઢુકડા તો ઠેરઠેર નજરે ચડશે. ઊભી ચાવીમાં ‘પણ’ શબ્દ મહત્વનો હતો. ‘છ.ણ’નો ઉપયોગ છે તે તો આપણે નીશદીનનાં વ્યવહારથી જાણીએ છીએ. ‘ત્યારે ‘છાર’ એટલે ‘છંટવાડાનો ભૂકો,’ ‘ધૂળ’ ‘રાખોડી’નો પણ ઉપયોગ હોય છે.

આડી ૨૭ :—જીવલેણ રોગથી દરેક માણસને... પડે છે. [ઠરવું, મરવું]

ઊભી ૨૪ :—વધુ પડતું...થી કેટલીક વખત તુકશાન થાય છે. [રડવા, રમવા]

‘મરવું’ કરતાં ‘ઠરવું’ શબ્દ જ તદ્દન સ્પષ્ટ હતો. ‘દરેક’ શબ્દ આ વાત નક્કી

કરી આપતો હતો. 'ક્ષય' 'ભગંદર' મેનીનજા-
છટીસ, પ્લેગ, જેવાં રોગો જીવલેણ ગણાય છે.
છતાં તેનો ભોગ બનનાર 'દરેક' મરતો નથી,
ધણાંખરાં મરે. જ્યારે તેનાથી દરેકને 'ડરવું'
પડે છે તે સ્પષ્ટ હતું.

"રમવા"નો હેતુ શરીરને સ્ફૂર્તિ આપ-

વાનો તથા અંગ ખીલવવાનો છે. રડવાનો હેતુ
દિલને હળવું બનાવીને આશ્વાસન આપવાનો
છે; પરંતુ 'વધુ પડતી' ક્રિયા બંનેની થાય તો
તેનો જે હેતુ છે તે માર્યો જાય છે. 'વધુ
પડતું' 'રમવાથી' નુકશાન 'કેટલીક વખત' નહિ
પણ 'ધણી વખત' થાય છે, ત્યારે 'રડવા'થી
કેટલીક વખત.

જન્મભૂમિ શબ્દવ્યૂહ નં. ૩૪

આડી ૧૮ :—કેટલાંક માણસોને જ્યાં
ત્યાં વગર પૂછ્યે...કરવાની ટેવ હોય છે.
[લવાદી, લવારી]

'વગર પૂછ્યે' શબ્દો આ ચાવીમાં મહત્વનાં
હતાં. 'લવારી' કરવા માટે પૂછવાની કાંઈ જરૂર
નથી. 'લવારી' કરનાર 'લવારી' કર્યા જ કરે
છે, પરંતુ 'લવાદી' એટલે કે બીજામાં વચ્ચે
પડેલાં ઝગડામાં સ્વયં પંચ બનીને બંને પક્ષનો
તોડ લાવવાની કે શીખામણ આપવાની ટેવ
કેટલાકને પડેલી હોય છે. ને આવા ટેવવાળા
'તમે વચ્ચે પડો' એમ પૂછવાની રાહ
જોતા નથી.

આડી ૩૧ :—વિયોગી પ્રેમીઓની...કદી
પૂર્ણ થતી નથી. [તરસ, તલાસ]

'તલાશ' એટલે શોધ. આ શોધ તો એક
પ્રેમી ગુમ થયો હોય કે તેનો પતો ન લાગતો હોય
ત્યારે જ થાય. વળી ગુમ થયા પછી 'કદી'

પતો નથી લાગતો એમ પણ નથી. જ્યારે
પ્રેમીઓ એક બીજાનો વિયોગ સેવી રહ્યાં હોય
ત્યારે તેમની 'તરસ' છીપતી નથી.

ઊભી ૧૪:—સામાન્ય રીતે...નો હેતુ
પોતાના પક્ષને લાભ અપાવવાનો હોય છે.
[દલીલ, દલાલ]

દલાલનો હેતુ તો 'સામાન્ય રીતે' નહિ પણ
'હમેશા' પોતાનાં પક્ષને લાભ અપાવવાનો
હોય છે, પરંતુ 'દલીલ' તો જે પક્ષે 'દલીલ'
થતી હોય તે પક્ષનાં લાભ ખાતરજ થતી
હોય છે.

ઊભી ૨૩ :—નિર્બળ શ્રમજીવી વારંવાર
...સહન કરી શકતો નથી. [હડતાળો, હડસેલો]

નિર્બળ શ્રમજીવી એક વખત પણ 'હડસેલો'
સહન કરી શકતો નથી; જ્યારે એકાદ વખત
'હડતાળ' પડે તો એ ચલાવી શકે, પરંતુ વારં-
વારની હડતાળ તે સહન કરી શકતો નથી.

જન્મભૂમિ શબ્દવ્યૂહ નં. ૩૫

આડી ૧૮:—... આવી વસ્તુઓ
સામાન્ય રીતે માણસો ખરીદતાં નથી. [ભેગ,
ભેજ, ભેદ]

ભેજવાળી વસ્તુઓ તો માણસો કદી
ખરીદે નહિ. 'ભેદવાળી' વસ્તુઓ ખરીદવાને
કદાચ ઉલટું તેમને કુતૂહલ થાય, પરંતુ
'ભેગવાળી' વસ્તુઓ સામાન્ય રીતે આપણે

ખરીદતાં નથી. આજે બજારમાં અનેક 'ભેગ-
વાળી' વસ્તુઓ વેચાય છે; પરંતુ આપણે તે
જાણતા નથી. જાણીને ખરીદતા નથી. જે
ખરીદીએ છીએ તે અજાણપણાથી જ.

ઊભી ચાવીઓ

ઊભી ૫ :—અંધપણે ગમે તેવા...ને
વશ થનાર માનવી જીવનમાં સફળતા મેળવી
શકતો નથી. [આવેશ, આદેશ]

જીવનમાં સફળતા તો માણસ સ્થિર બુદ્ધિ રાખે તો જ મળી શકે. કદાચ કોઈ વખત બીજાનાં આદેશને માણસ માથે ચડાવી લે તેથી તે જીવનમાં સદંતર સફળતા ન મેળવી શકે તેમ કહેવાય નહિ. જ્યારે જે આવેશ આવ્યો, જે ઉભરો આવ્યો તેને વશવર્તીને ચાલનાર માણસને સફળતા મળતી નથી તે અનુભવની વાત છે. ‘અંધપણે’ શબ્દોય આવેશની જ પસંદગી કરતા હતા.

જોડકાં

આડી ૮ :— એનામાં દીનપણું હોય તો એનું કાર્ય વધુ દીપી ઉઠે છે. [દાતા, દાસ]

ઊભી ૧ :— જેવો...માણસને મળ્યો હોય તેને અનુરૂપ બનવું જોઈએ. [અવતાર, અવસર]

‘દાસ’ એટલે નોકર. તે દીન હોયજ. વળી તે વિનયી પણ હોય જ. વિનયી ન હોય તેવો નોકર શા કામનો ! પણ ‘દાતા’ એ ઉદ્ધત કે અભિમાની હોય તો તેણે કરેલાં દાન પ્રત્યે લોકોને માન થતું નથી. તેનાં પ્રત્યે બધાને અણગમો રહે છે, પરંતુ તે ‘દાતા’ નમ્રતા પણ દાખવે તો તેનું કાર્ય વધુ દીપી ઉઠે તે સમજી શકાય તેવી વાત છે.

જેવો ‘અવસર’ મળે તેને અનુરૂપ થવું તે કદાચ દરેક વખતે યોગ્ય ન હોય, પરંતુ માણસનું જીવન જેવા પ્રકારનું હોય તેવા

પ્રકારે તેણે વર્તવું જોઈએ, નહિ તો જીવન-વ્યવહાર ચાલી શકે નહિ.

આડી ૨૩ :— પ્રતિસ્પર્ધિના...ને કિન્ના-જોર માણસ સહન કરી શકતો નથી. [હીર, માર]

ઊભી ૧૭ :— પોતાનાં વિચારો...છે કે નહિ તેનો ખ્યાલ નવમતવાદીનાં અંધભક્તો રાખતા નથી. [બુદ્ધિવાન, બુદ્ધિમાન]

દરેક મત ધરાવનાર પોતાનાં મનને બુદ્ધિમાન બનાવવા પ્રયત્ન કરે છે. નવમતવાદીઓ તો બુદ્ધિને જ મુખ્ય વસ્તુ ગણે છે. એટલે પોતાના વિચારો બુદ્ધિમાન રાખવાનો તેઓ ખ્યાલ રાખે છે, પરંતુ આ વાદનાં આંધળા ભક્તો ફટલીક વખત એકાદ ભાષ્ટને વિચારોમા કઈ કહે છે તો તે બીજાને હાસ્યાસ્પદ અને મૂર્ખાઈ ભરેલાં લાગે છે. પોતાની માન્યતાઓ બુદ્ધિમાન ન હોય તો કાંઈ નહિ પરંતુ તે બુદ્ધિહીન અને કમઅક્ષલથી ભરેલા છે તેવું તો બીજાઓને ન લાગવું જોઈએ. પણ આજે જીનાને ધિક્કારનારને નવું એટલું જ સારું એમ માનનાર ‘વેદિયા’ નવ મતવાદીઓ, ફટલાક એવા વિચારો વ્યક્ત કરે છે કે તે અક્ષલહીન લાગે છે; પરંતુ તેઓ તેનો ખ્યાલ રાખતા નથી. પરીણામે તેમનો વાદ હાસ્યાસ્પદ બને છે.

***જન્મભૂમિ શબ્દવ્યૂહ નં. ૩૬**

આડી ૯ :— અતિશય લાંબી હોય તો આદિથી અંત સુધી પહોંચવાની ધીરજ રહેતી નથી. [યાદી, નદી]

ઊભી ૧ :—...થી અજાણ માણસ ધંધામાં ફતેહ પામી શકતો નથી. [દુનિયાદારી, દુકાનદારી]

ચાવીમાં ‘ધંધામાં’ એ પ્રયોગ થયો છે, માટે એનો ઉદ્દેશ ‘દુકાનદારી’ હોય તેમ માનવાને કોઈ સખળ કારણ બનતું નથી, કારણ કે દુનિયામાં દુકાન ચલાવવી એજ માત્ર એક ધંધો છે એ તથ્ય નથી. દુકાનથી અજાણ માણસ વકીલાતના ધંધામાં લાખો

રૂપિયા રળે છે, તેમ દુકાનદારી ન જાણનાર એક ડોક્ટર પોતાનું કાર્ય ધીખતું રાખી શકે છે.

‘દુકાનદારી’ની સાથે આવતો ‘નદી’ ઉકેલ પણ આડી ચાવીને સુયોગ્ય નથી. અતિ લાંબી નદીને પહોંચવાનું કાઈ કારણ નથી. વિશેષમાં વિજ્ઞાનનાં ઝડપી જમાનામાં એ માટે સાધનો પણ મળી આવે છે.

માણસે ગમે તેટલા ગ્રંથો વાંચ્યા હોય, ગમે તેટલી ડીગ્રીઓ પ્રાપ્ત કરી હોય, પરંતુ જ્યાં લગી વ્યવહારનું-દુનિયાનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત ન કયું હોય, ત્યાં લગી એ જીવનમાં સફળ થઈ શકતો નથી.

વકીલાતનો ધંધો કરનારને પણ દુનિયાથી વાકેફ બનવું પડે છે. દુનિયાના માણસોનો, એમની ખાસિયતોનો, કાવાદાવાનો, સાચાં જુઠાંણાંનો અભ્યાસ કરવો પડે છે. ને જે આ બરાબર કરી જાણે છે તે પોતાના ધંધામાં ફતેહના ડંકા વગડાવી જાણે છે. આમ દરેકે દરેક ધંધામાં દુનિયાના જ્ઞાનની આવશ્યકતા વિજય માટે પ્રધાનરથાને બિરાજે છે.

યાદી લાંબી હોય તો એને પહોંચવામાં કંટાળો લાગે છે. ‘દુનિયાદારી’ એ એવી વસ્તુ છે કે એનાથી અજાણ માણસ ફળજ ધંધામાં જ નહિ, પરંતુ જીવનમાં પણ ફતેહ પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી.

આડી ૧૬ :—આધુનિક યુગની મન-મોજ કામલાંગીની...કેટલો વખત ટકશે એ કહેવું મુશ્કેલ છે. [રીઝ, રીસ]

ઊભી ૧૭ :—ઝડપ અથવા વેગ. [ઝપાટો, સપાટો]

ચાવીના ‘આધુનિક યુગની’ સાથે ‘મન-મોજ કામલાંગીની’ એ શબ્દપ્રયોગ અતિ સૂચક છે. નાજુક દેહ સાથે તરંગી સ્ત્રીની આમાં વાત છે.

તરંગી સાથે કામજ નારીની વાત છે. ને આવી નારીની ‘રીસ’ ઝાઝો વખત ટકતી નથી.

આધુનિક યુગની મનમોજ કામલાંગી મસ્તી તોફાન, રસ, શોખ, ધૂન વગેરેમાં મસ્ત રહે છે, ને એથી આ બધાં સાધનો એમને ‘આનંદ’ પુરો પાડે છે. એટલે કે એ આનંદમાં-રીઝમાં તરખોળ બને છે, પરંતુ આ આનંદ કેટલો સમય ટકશે, એ કહેવું કઠીન છે; કારણ કે તરંગી સ્ત્રીઓનો આનંદ શોકમાં, દુઃખમાં પલટાતા વાર નથી લાગતી.

ચાવીના ‘કેટલો વખત ટકશે એ કહેવું મુશ્કેલ છે’ એ શબ્દો પણ અતિ સૂચક છે. એમાં ટાન્ટ Tantalosનો ભાવ સમાયો છે.

વિશેષમાં ચાવીનો ‘મનમોજ’ શબ્દપ્રયોગ એક સૂચક વાત કહે છે. આધુનિક યુગની મનમોજ નારીનો આનંદ કેટલીકવાર ક્ષણજીવી હોય છે. ને કેટલીકવાર તે દીર્ઘજીવી પણ હોય છે. આથી તેનો આનંદ (રીઝ) કેટલી વખત ટકશે તે કહેવું મુશ્કેલ છે, એ વાક્યરચના ‘રીઝ’ માટે અનુરૂપ છે.

નારીના નામે પ્રવેશપત્રો
ભરતા, દલીલો કરતા
ને વ્યૂહમાં ભાગ
લેતા હરીફોની
સમસ્યા

[કેટલાંક હરીફો પ્રવેશપત્રો દલીલો વિ. પોતાની મુદ્દિથી ભરે છતાં પોતાની પત્ની બહેન કે પુત્રને નામે લખે છે કે મોકલે છે. આ સમસ્યા પાછળનાં માનસ માટે પ્રશ્ન પૂછાયેલો. તેનો ઇનામી જવાબ નીચે મુજબ હતો.]

એમાં જેમને પ્રથમ ઇનામ મળે છે તે ઉર્મિલા દેસાઈ એક પુરુષ છે. તેમને ઇનામ પુરુષ હોઈને સ્ત્રી તરીકે લખ્યું છે તેટલા માટે માત્ર નહિ, પણ તેમણે લખેલું કારણ “બુદ્ધિમાન” લાગ્યું છે તેથી આપવામાં આવ્યું છે. તેમનો પત્ર આ મુજબ છે.

“તમારી મીઠી મૂંઝવણના ઉકેલના પ્રત્યુત્તર રૂપે જણાવવાનું કે પુરુષ પ્રકૃતિને તમારું જાહેર થતું ઇનામ નાનપ ભરેલું લાગે છે. કોઈ એડવોકેટને ૦-૮-૦ના પુસ્તકો મળે તેના કરતાં તેના શ્રીમતીના નામે એ ઇનામ જાહેર થાય તો બન્ને તેની વડાઈ ખાટે અને સ્ત્રીની વિશિષ્ટતા અંગત મિત્રોમાં તથા સ્નેહીઓમાં બહાર લાવી આનંદે.

બીજા અનેક કારણો છે છતાં જ્યાં આપે એકજ માગેલ છે તેથી ઉપર્યુક્ત કારણ જણાવેલ છે.

લી.

ઉર્મિલા દેસાઈ : રાજકોટ

તા. ૬. આ કાગળ પુરુષથી લખાયેલ છે, છતાં સહી સ્ત્રીના નામથી થાય છે તે રહેજ.

શબ્દરચના સર્વસંગ્રહ

વિભાગ પાંચમે

હરીફાઈની ટપાલથેલી
તથા સંપાદકના પત્રામાંથી
હરીફાઈને માર્ગદર્શક ચૂંટણી

થો ડાં ક પ્ર થો ગો

પૂરક હરીફાઈ

જન્મભૂમિ શબ્દવ્યૂહમાં આજ પહેલાં કેટલીક વખત પૂરક હરીફાઈઓનો પ્રયોગ કરવામાં આવેલો. શબ્દવ્યૂહની સાથે શબ્દવ્યૂહથી જુદા પ્રકારની એક નાનકડી હરીફાઈ અપાતી. તેનાં ઈનામો જુદા હતાં ને શબ્દવ્યૂહમાં જાગ લેનાર કે ઓછામાં ઓછા ત્રણ પ્રવેશપત્રો ભરનાર પૂરક હરીફાઈનું એક પ્રવેશપત્ર ભરી શકતો.

આ પૂરક હરીફાઈઓ જાતજાતની હતી. દેશનેતાઓનો અનુક્રમ, સીનેમા સ્ટારોનો અનુક્રમ, 'હા' કે 'ના'માં જ ઉત્તર આવી શકે તેવી પ્રશ્નાવલીનો અનુક્રમ, અમુક વિષય પર નિબંધ લખવાનું આમંત્રણ વિ. પ્રકારની એ પૂરક હરીફાઈઓ હતી; પરંતુ શબ્દવ્યૂહ જેટલું આકર્ષણ એ પૂરક હરીફાઈ કરી શકી નહતી.

*

સાચો ઉકેલ હરીફોનાં મત મુજબ

ખૂબી હરીફાઈમાં સાચો ઉકેલ સંપાદક કે કમિટી નક્કી કરે છે. 'જન્મભૂમિ' હરીફાઈમાં એક બે વખત એવા પ્રયોગો આવેલાં કે જેમાં હરીફો જેને વધુ મતે પસંદ કરે તે સાચો ઉકેલ ને તે મુજબ પ્રવેશપત્રો તપાસાય. આ પ્રયોગ કોઈએ કદી કર્યો ન હતો.

*

સ્થાનિક પ્રતિનિધિઓ

એક વખતે હરીફાઈમાં ગામેગામ પ્રતિનિધિઓ અમે નીચ્યાં હતાં કે જેમના પાસેથી રોકડ પાવતી વિગેરે મળી શકતું.

*

પુસ્તકોનાં ઈનામો

શબ્દવ્યૂહનાં પ્રારંભથી હરીફાઈમાં પુસ્તકોના ઈનામો અપાતાં. તે પછી જેમને પુસ્તકો ન જોઈતાં હોય તેમને તે કિંમતના પ્રવેશપત્ર ભરવાની પાવતીઓ અપાતી. પુસ્તકો ખંધ થતાં તે યોજના પણ ખંધ થઈ.

*

ગેરન્ટીડ ઈનામો

શબ્દવ્યૂહનાં ઈનામો હંમેશા ગેરન્ટીડ રહ્યાં છે. આવે તેટલી રકમ ખર્ચ કાપીને વહેંચી આપવી તેવી સૂચના અનેકોએ કરેલી. પણ આ યોજના સર્વથી શ્રેષ્ઠ છે હતાં એકાંતે વખત ઉપરની સૂચનાનાં પ્રયોગો કરેલાં. તે વખતે પણ ઓછામાં ઓછા રૂ. ૧૦૦૦નાં ઈનામની ખાંહેધરી આપેલી.

*

મતગણતરી

'જન્મભૂમિ' હરીફાઈ વિષે હરીફોનાં મત લીધેલાં ને તેમાં ૯૭ ટકા હરીફોએ હરીફાઈ પ્રત્યે સંપૂર્ણ સંતોષ વ્યક્ત કરેલ.

*

હરીફાઈ મંડળો

શરૂઆતમાં ઘણે સ્થળે હરીફાઈ મંડળો રચાએલાં ને સમૂહગત પ્રવેશપત્રો મોકલતાં આજે પણ એવાં હશે. આવા મંડળો વધુ વ્યવસ્થાથી બને તે ઇચ્છનીય છે.

*

કાંઈક નવીન

કાંઈક નવીન એ આ વ્યૂહોનો હંમેશા મુદ્દાલેખ રહ્યો છે. આજસુધીનાં વ્યૂહોમાં વ્યૂહો વ્યૂહો એવી કેટલીયે નવીનવી યોજનાઓ રજૂ થઈ છે કે જેનો ઉલ્લેખ કરતાં આ પાતું બરાબ.

પ્રથમ વ્યૂહની વાનંગી

(પ્રથમ વ્યૂહનાં ઉકેલ પછી સંપાદકે લખેલા પત્રમાંથી)

શબ્દ ચોરસોનાં ઉકેલ માટે અગત્યની અને ધ્યાનમાં રાખવાની વાત તો દરેક ચાવીની શબ્દરચના છે, એટલે કે દરેક અભ્યાસ બરોબર ન કર્યો હોય તો ચોચ શબ્દ ન જડે એ સ્વાભાવિક છે.

“ઘણા” અને “કેટલાક,” “ઘણી વખત” અને “કેટલીક વખત,” “બહુ” અને થોડા,” “છે” અને “પ્રયત્ન કરે છે,” “લાગે છે” અને હશે” આ અને આવા શબ્દો દરેક ચાવીમાં યોગ્ય શબ્દનો નિર્ણય કરવામાં મદદ કરે છે. તે ઉપરાંત સામાન્ય જ્ઞાન પણ હરીફને હોવું જ જોઈએ.

કેટલાકોએ એવી ફરિયાદ કરી છે કે સાચા ઉકેલમાં નીકળેલાં કેટલાક શબ્દો ગુજરાત વિદ્યા-પીઠના ‘સાર્થ’ ગુજરાતી જોડણીકાશમાં’ નથી.

આ ફરિયાદ હકીકતના પૂરતા અજ્ઞાન ને કારણે છે.

શબ્દ ચોરસના ઉકેલના હિતમાં એ સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું હતું કે આ શબ્દચોરસની રચનામાં “ગુજરાતી જોડણીકાશનો” માત્ર ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે.

તેમ જ એ વાત પણ ભાર મૂકીને લખવામાં આવી હતી કે આના ઉકેલ માટે કાઈ પણ શબ્દકાશની ફરજિયાત જરૂર છે નહિ.

અંગ્રેજી ‘ક્રોસવર્ડ પઝલ્સ’નાં ઉકેલમાં હમેશાં એકાદ શબ્દકાશ ખરીદ કરવાનું ફરજિયાત થઈ પડે છે. તે વિના ઉકેલ થઈ શકતો નથી. પણ ‘જન્મભૂમિ’નાં વાચકો માટે એ વાત શક્ય નથી. ‘જન્મભૂમિ’ની હરીફાઈમાં ઊતરવા માટે દરેક વાચકને ‘શબ્દકાશ’ ખરીદવો પાલવે નહિ. આર્થિક રીતે તે અવ્યવહારુ સૂચના છે.

તે આપણને ન પાત્રવે તે સમજી શકાય તેવી વાત છે. એટલા માટે શબ્દચોરસમાં માત્ર એવા શબ્દોનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો કે જે આપણને પરિચિત હોય.

એટલે એ વાત ખાસ સ્પષ્ટ કરવાની જરૂર છે કે આ શબ્દચોરસોની રચના ‘સાર્થ’ ગુજરાતી શબ્દકાશ’ની મદદથી કરવામાં આવશે પણ એનો અર્થ એ નથી કે તમારે એ શબ્દકાશનો ફરજિયાત ઉપયોગ કરવો પડશે કે બધાં જ શબ્દો એમાંથી જ લેવામાં આવશે. તે સાથે એ પણ જણાવવામાં આવે છે કે શબ્દ ચોરસના એકે શબ્દો ખૂણે ખાંચરેના અન્નણ્યા ને અણુઉપયોગી હોય તેવા પણ નહિ આવે.

આ શબ્દવ્યૂહનાં રચનારનો દાવો એવો છે કે શબ્દવ્યૂહની રચના એવી છે કે જે એક ચાવીને એક કરતાં વધારે શબ્દો લાગુ પડતાં દેખાય તો જે બરોબર બુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવામાં આવે તો એક જ શબ્દ લાગુ પડે.

એ કસોટીને આધારે જે બધા હરીફોની બુદ્ધિ એક સરખું જ કામ કરી જાય તો જેટલા હરીફાઈમાં હોય તેટલા બધાના જવાબો ખરાજ પડે. ને તે રીતે ઈનામ વહેંચાઈ જાય એટલે બુદ્ધિની કસોટી બરાબર પાર ઊતરે તો રચયિતાને પણ નિરૂપાય થવું પડે.

હવે જે ચાવીઓની રચના એવી રાખવામાં આવે કે રચયિતા કાઈ અન્નણ્યા ને ન કદપેલાં શબ્દો નક્કી કરે તો હરીફોનો તે સામે વિરોધ ઊઠે ને તેવો વિરોધ વાજખી પણ ગણાય. ચાવીના જવાબમાં તદ્દન અન્નણ્યો ચાલુ વપરા-શનો ન હોય તેવો ને સામાન્ય બુદ્ધિને અનૂકૂલો લાગે તેવો શબ્દ મૂકવામાં આવે

ને તેમ કરીને બધા ખરાની સંખ્યા મર્યાદીત કરવામાં આવે તે વાત પણ અયોગ્ય છે.

એટલે રચયિતા તો બધા સામાન્ય ને જાણીતા શબ્દો મૂકે છે એટલું જ નહિ પણ ચાર્વાનો ઉકેલ શોધતાં એ શબ્દો હરીફને આપ મેળે સુઝે તેવાજ હોવા જોઈએ.

એટલે શબ્દવ્યૂહના સિદ્ધાંતો મુજબ તેની રચનામાં ફેર ન થઈ શકે : તેને કારણે બુદ્ધિશક્તિ અસાધારણ રીતે યોગ્ય જવાબને શોધી શકે ને તેમ શોધનારની સંખ્યા જખ્ખર હોય તો તે સામે નિરૂપાય રહેવું પડે.

ગુજરાતી ભાષા એવી છે કે જેમાં કેટલાક શબ્દપ્રયોગો જુદી જુદી રીતે થાય છે. કેટલાક શબ્દો ગુજરાતમાં એક રીતે ને કાઠિયાવાડમાં બીજી રીતે વપરાય છે. તેમ જુદા જુદા વર્ગો ને કામમાં પણ એક જ શબ્દ અનેક રીતે બોલાય છે. આ પ્રથાને કારણે ઉકેલના શબ્દો સાચા હોય છતાં અક્ષરોમાં ફેર હોય છે. દાખલા આપીએ તો “વણુઝાર” અને “વણુખર,” “કામલાંગી” અને “કામળાંગી,” “ખાજ” અને “ખાઝ” વિ.

આવી રીતે ફેર હોય તો બૂલ કઢાય કે નહિ ?

ઉકેલમાં સિદ્ધાંતો

બૂલ તો પડશે :—

શબ્દવ્યૂહના ઉકેલ બાબત મારે થોડી વાતો કહેવાની છે.

આ ઉકેલની પાછળ એક સિદ્ધાંત એ છે કે જે કે ત્રણ શબ્દો જવાબરૂપે લાગે તેમાંથી એક જ શબ્દ એવો હોય છે કે જે ચાવીની રચના પ્રમાણે ખરો જવાબ હોય.

લગભગ દરેક ચાવીને આ પ્રમાણે રચવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવે છે. છ વ્યૂહોની એવી

કેટલાક ‘ળ’ની જગ્યાએ ‘લ’ ‘લ’ની જગ્યાએ ‘ળ’ વાપરે છે. કેટલાક ‘સ’ની જગ્યાએ ‘શ’ને ‘શ’ની જગ્યાએ ‘સ’નો ઉપયોગ કરે છે.

આ બધી ભૂલોનું શું ?

ખરી વાત તો એમ છે કે શુદ્ધ ભાષાની દૃષ્ટિએ આ શબ્દપ્રયોગોમાં ફેર હોય તો બૂલ ગણાય પરંતુ આપણે ત્યાં બધાને શુદ્ધ ભાષા કે શબ્દપ્રયોગનું જ્ઞાન ન હોય.

આ મુશ્કેલીનો એક ઉપાય શબ્દકોશનો આધાર છે. અંગ્રેજી અખબારોમાં અમુક શબ્દકોશ પરથી જ બધા શબ્દો લેવામાં આવ્યા છે એમ જાહેરાત થાય છે. એટલે હરીફો તે શબ્દકોશ લઈનેજ વ્યૂહોનો ઉકેલ શોધે છે.

આપણે ત્યાં ગુજરાતીમાં આપણા હરીફોને શબ્દકોશ લેવાની ફરજ પાડવી તે વધારે પડતું છે. આ વ્યૂહો રચવા માટે મુખ્ય આધાર ગુજરાત વિદ્યાપીઠના “સાર્થ ગુજરાતી શબ્દકોશ”નો લેવામાં આવે છે, પણ તેથી તે બહારનાં કેટલાક ચાલુ શબ્દ ન લેવા એમ નથી. એ કારણે શબ્દકોશનું બંધન અમે સ્વીકાર્યું નથી, કારણકે આપણા બધા હરીફો તે ખરીદી શકે નહિ અને તેથી જે લોકો ખરીદી શકે તે લોકો, જે હરીફો ન ખરીદી શકે તે પર સરસાર્થ ભોગવે.

સેંકડો ચાવીઓમાં કાઈ એકાદ બે સ્થળે ક્ષતિ થઈ ગઈ હોય તેનો હું ઇન્કાર કરવા નથી માગતો. માનવબુદ્ધિ સંપૂર્ણ નથી હોતી ને ગમે તેવી કળા મેં શબ્દવ્યૂહો રચવામાં પ્રાપ્ત કરી હોય છતાં તે સંપૂર્ણ કળા છે એવો દાવો કરવાની ધૃષ્ટતા કરતો નથી. તેમ જ મારા કરતાં વધારે સારા વ્યૂહો ન રચી શકાય એવું ગુમાન પણ મેં રાખ્યું નથી.

બીજી વાત એ છે કે શબ્દવ્યૂહોમાં જે બધા હરીફોના તદ્દન સાચા ન પડે તો એ

વાત અનિવાર્ય છે કે ઘણાં હરીફિએ પોતે દલીલ કરીને ભરેલો ઉકેલ ખોટો નીકળવા સંભવ છે. એટલે એક વ્યૂહમાં અ, બ, ક, નો રોષ મારા પર આવી પડે તો ખીજ વ્યૂહમાં ટ, ઠ, ડ, નો રોષ ઊતરે.

હરીફિ ઉકેલ ભરે ત્યારે તેમને વિશ્વાસ હોય કે પોતાની દલીલ સાચી જ છે ને તેથી પોતાનો ઉકેલ સાચો છે.

પરંતુ બધા એક જ પ્રકારની ઝીણવટથી ચાવીનો અભ્યાસ કરી શકતા નથી. ને તે કારણે જુદાજુદા કારણોસર જુદા જુદા હરીફિ જુદા જુદા ઉકેલ ભરે.

વળી આ હરીફાઈ બુદ્ધિની કસોટીની છે એટલે જે પોતાની બુદ્ધિનું તેજ વધારે દાખવી શકે તે આગળ આવી શકે.

એટલે આજે, કાલે કે ભવિષ્યમાં એ વસ્તુ તો અનિવાર્ય રીતે ઊભી જ રહેવાની કે સાચા ઉકેલ પ્રતી હરીફિના એક વર્ગને કહેવાનું રહેવાનું. તેનું નિરાકરણ તો લગભગ બધા હરીફિના બધા સાચા ઉકેલ આવી શકે (જેમ વ્યૂહ નં. ૩માં બની ગયું હતું તેમ) તોજ સાચા ઉકેલ પ્રતી કાંઈને કહેવાનું રહે નહિ, પણ એવી સહેલી હરીફાઈ પ્રતી તો હરીફિને વધારે અણગમે થયો છે એમ મારે અનુભવ છે.

એટલે પોતાના બુદ્ધિબળથી સારી જેવી રકમ મેળવી શકવાની શક્યતા હરીફને લાગે તોજ હરીફાઈનું આકર્ષણ ને રસ રહે.

એટલે જ્યાં ધરિદાપૂર્વકનો ખોટો ઉકેલ ન હોય ત્યાં ઉકેલ પ્રતી કેટલાકને કહેવાનુંજ રહેશે, ને તેનું નિવારણ માનવ શક્તિથી થઈ શકે તેમ નથી.

કાંઈ પણ હરીફ જ્યારે શબ્દવ્યૂહનો ઉકેલ પોતપોતાની બુદ્ધિ પ્રમાણે કરીને પ્ર. પત્રો મોકલે છે ત્યારે તેનાં મનમાં એક વાતની

ખાત્રી હોય છે ને તે એ કે પોતે પોતાની દલીલપૂર્વક જે ઉકેલ નક્કી કર્યો છે ને ભર્યો છે તેજ ઉકેલ સાચો હોવો જોઈએ ને હશે જ.

એટલે જ્યારે સાચો ઉકેલ પ્રસિદ્ધ થાય છે ત્યારે તેને કેટલાંક ઉકેલો આશ્ચર્યજનક લાગે છે.

જે લોકોએ ‘રૂપ’ને યોગ્ય ઉકેલ ગણ્યો હોય તે લોકો ‘રૂણ’ વાંચીને વિચારમાં પડે છે. જેમણે ‘ધીમા’ લખ્યો હોય તેઓ ‘ધીટ’ વાંચીને જરા તાજુખી બતાવે છે ને જેમણે ‘શીલ’ નક્કી કર્યો હોય તેઓ ‘બાલ’ વાંચીને આઘાત પામે છે.

પરિણામે કેટલાક વિચારે ચડે છે. કેટલાક પોતાની ભૂલ ક્યાં છે તે શોધવા પ્રયત્ન કરે છે. કેટલાક સંપાદકમાં કાંઈ હેતુનું આરોપણ કરતાં પણ અચકાતા નથી. તેવો સ્વાભાવિક રોષ તેમનામાં લભૂકી ઊરે છે.

તેવી જ રીતે જે ‘રૂપ’ સાચો ઉકેલ હોત, ‘ધીમા’ સાચો ઉકેલ ‘હોત, હેવાન’ સાચો ઉકેલ હોત, ‘શીલ’ સાચો ઉકેલ હોત તો જે લોકોએ ‘રૂણ’ ‘ધીટ’ ‘હેરાન’ ને ‘બાલ’ લખેલ હોત તેઓમાં પણ ઉપરોક્ત લાગણી થાત.

એટલે કે દરેક હરીફની દલીલો એક સરખી ન નીકળે, દરેકનાં બધાં સાચા ન પડે તો પણ શબ્દવ્યૂહમાં ભાગ લેનારામાં એવો વર્ગ તો રહેવાનો જ કે જેમને સાચા ઉકેલ માટે આજે ને હમેશાં કાંઈ ને કાંઈ કહેવાનું રહે જ.

શબ્દવ્યૂહનો ઉકેલ કમિટિ નક્કી કરે છે. તે ઉકેલ બધાને હમેશાં પસંદ પડે તે અશક્ય છે. ઉકેલની પસંદગીમાં કમિટિ હમેશાં પોતાની શુદ્ધ બુદ્ધિથી યોગ્ય શબ્દ પસંદ કરે છે. સૌથી પહેલાં આ ઉકેલ સંપાદકને પસંદ કરવાનો હતો. પરંતુ એક ચાવીની રચના પરથી એક શબ્દ નક્કી કરવાનું કાર્ય જે એકથી વધારે માણસો કરે તો તે પસંદગી

સર્વ દષ્ટિબિંદુથી થઈ શકે ને તેમાં ક્ષતિ રહેવાનો સંભવ રહે નહિ. તે કારણે કમિટિની રચના થઈ ને તેમાં જેનાં વ્યક્તિત્વ, જ્ઞાન, શુદ્ધ બુદ્ધિ તથા પ્રમાણિકતા વિશે કોઈ કદી શંકા ન કરી શકે તેવાઓને નીમવામાં આવ્યા છે.

પરંતુ આવી કમિટિ પણ કદી ભૂલ ન કરે તેમ હમેશ માટે કદી શકાય નહિ. જ્યારે જ્યારે કમિટિને પોતાનાં નિર્ણયથી હરીફાને અસાધારણ અન્યાય થતાં દેખાયો છે ત્યારે ત્યારે તે નિવારવા પ્રયત્ન કર્યો છે. 'નીમ'ની પસંદગી વખતે કમિટિ 'નીમ' શબ્દ શ્રેષ્ઠ છે એમ માનતી હતી ને માને છે, પરંતુ અગાઉના વ્યૂહમાં સંપાદકે એવી જ ચાવીની અમુક પસંદગી કરી હતી તે કારણે ગેરરસતે દોરવાયલાં હરીફાને ન્યાય આપ્યો હતો.

શબ્દવ્યૂહનો સામાન્ય નિયમ એવો છે કે કમિટિએ પસંદ કરેલાં શબ્દો સાથે જ તમારો ઉત્તર મળે તો જ તે સાચો ગણાય. આ નિયમને શબ્દશઃ કમિટિ વળગી રહી શકે છે. ને 'આરામ' ઉકેલ નક્કી કર્યો હોય તો કોઈએ 'વિરામ' લખ્યું હોય તો ભૂલ આપી શકે છે. પરંતુ ગુજરાતી ભાષાની સ્થિતિ તથા જે હરીફાનાં વર્ગ સાથે કામ લેવાનું છે તે જોતાં તથા આ વ્યૂહને ઉકેલવા માટે નક્કી

કરેલો શબ્દ બુદ્ધિ તથા દલીલથી સિદ્ધ થઈ શકે તેવો હોવો જોઈએ એવાં કમિટિનાં સિદ્ધાંતને કારણે કમિટિ શબ્દવ્યૂહનાં મૂળભૂત સિદ્ધાંતમાં અપવાદો રાખીને દરેક વ્યૂહની વાજખી ને ન્યાયી જાહેરાતો કરે છે.

આ જાહેરાતોનાં દૃષ્ટાંતો પરથી જ એટલી ખાત્રી થઈ શકે છે કે હરીફાને ધરાદાપૂર્વક અન્યાય પહોંચાડવાની ઇચ્છા નથી.

આ કારણે પ્રસિદ્ધ થયેલાં ઉકેલની વિશ્લેષણ દલીલો કરનાર જ્યારે કહે છે કે ફલાણા શબ્દ ખોટો છે માટે કમિટિએ વિચાર કરીને તે ફેરવવો તો તે માંગણી સ્વીકારી શકાય નહિ.

કોઈ પણ ઉકેલને ગમે ત્યારે ફેરવવાની સત્તા કદી આપી શકાય નહિ. તેવી સત્તા હરીફાનાં પોતાના જ લાભમાં નથી. તે મનસ્વી છે, ને તે માટે તો અમુક સિદ્ધાંતોનું જ અનુસરણ કરવું જોઈએ.

અગાઉનાં વ્યૂહમાં એક વખત એક શબ્દ આવ્યો તેથી તે જ શબ્દ ખીજા વ્યૂહમાં મૂકવો જોઈએ તેવી એક ભાઈની દલીલ હાસ્યાસ્પદ લાગે છે. હા, જે બંને ચાવીની રચના એક જ પ્રકારની હોય ને ચિકદ્ધ શબ્દો પણ એનાં એ જ હોય તો વાત ખરોખર છે, જેમ 'નીમ' 'નીતિ'માં બન્યું તેમ.

સાચાં શબ્દ કેમ શોધશો ?

'જન્મભૂમિ' શબ્દવ્યૂહનાં ઉકેલનો નિર્ણય ચાવીની રચના પરથી થાય છે. એક ચાવીને લાગુ પડતાં દેખાતાં અનેક શબ્દોમાંથી માત્ર એકજ શબ્દ ખરી રીતે ચાવીને લાગુ પડે છે. 'લાગુ પડતાં નહિ' પરંતુ 'લાગુ પડતાં દેખાતાં' એ શબ્દો ધ્યાનમાં રાખવાના છે. ચાવીની રચના એવી હોય છે કે પ્રથમ નજરે હરીફાને એમ લાગે કે આ શબ્દ પણ લાગુ પડે

છે ને તે શબ્દ પણ લાગુ પડે છે. પરંતુ ખરી રીતે તેમ હોતું નથી. ખરી રીતે એક શબ્દ લાગુ પડે છે ને તેનો નિર્ણય ચાવીમાં રહેલાં સૂચક શબ્દો પરથી તથા ચાવીમાં જે કથન પ્રતિપાદન કરવા કે ઇન્કાર કરવા કે વ્યક્ત કરવા પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો હોય તે કથનના સત્યાસત્ય ઉપર નભે છે. દાખલા તરીકે ચાવી એમ હોય કે 'સૂર્ય'નો જ્વલાંત પ્રકાશ આંખને

... કરી દે.' અહીં 'અંધ' તથા 'બંધ' શબ્દ બંને લાગુ પડે. પરંતુ આપણો અનુભવ છે કે સૂર્યનો આકરો પ્રકાશ આંખને બંધ જ કરે છે. 'અંધ' તો વર્ષોના તેજ ભર્યા પ્રકાશને પરિણામે જ બને છે. એટલે ચાવીની રચના ઉપરાંત સામાન્ય માનવ અનુભવો તથા જીવનના સામાન્ય સત્યો, માનવ સ્વભાવની સામાન્ય ખાસિયતો તથા સમાજની સામાન્ય રીત રસમ ને બનાવો, એ બધાના અનુભવ પરથી પણ ચાવીને અનુકૂળ શબ્દ નક્કી થઈ શકે છે.

ચાવીને કયો શબ્દ બંધ બેસતો છે તે માટે ચાવીમાં રહેલા 'પણુ,' 'તાત્કાલિક,' 'ઘણાં ભાગે,' 'સામાન્ય રીતે,' 'ક્રાંતિક' અને તેવાં બીજાં મર્યાદાવાળા શબ્દો ખૂબ સૂચક હોય છે.

ચાવીના શબ્દશબ્દને :એ રીતે છૂટા પાડીને ચાવીને લાગુ પડતાં શબ્દો સાથે વિચાર કરવામાં આવે તો જોઈતો શબ્દ જલદી મળી રહે છે.

ચાવીને અનુકૂળ શબ્દ શોધવાની બે ત્રણ રીતો છે. સૌથી પ્રથમ એક રીત એવી છે કે આ ચાવીને કયો શબ્દ વધારે લાગુ પડે છે તે જોવું. પહેલાં ચાવી વાંચ્યા. તેની સાથે બે શબ્દ સરખાવો ને એક શબ્દ કરતાં બીજો શબ્દ વધારે લાગુ પડતો દેખાય એટલે પહેલો શબ્દ રદ કરો. બે કરતાં વધારે શબ્દો હોય તો એ રીતે બખબેના જોડકાને ચાવી સાથે સરખાવીને એકને રદ કરી બીજો રાખો ને એ રીતે બે શબ્દોમાં જે સૌથી વધારે લાગુ પડતો શબ્દ હોય તે નક્કી કરો.

બીજી રીત નકારાત્મક છે. એક શબ્દ લો. તે ચાવીની સાથે વાંચ્યા ને તેનો વિચાર કરો. ચાવી તેને લાગુ પડતી નથી એમ લાગે એટલે તેને ફેંકી દો ને બીજો શબ્દ લ્યો. એમ રદ કરતાં કરતાં જે છેલ્લો શબ્દ રહે તે યોગ્ય માનીને મૂકો.

પરંતુ આવો શબ્દ નક્કી કરવા તો ખરી રીતે હરીફિ આ બંને પદ્ધતિઓ અખત્યાર કરવી જોઈએ, પહેલાં કયો શબ્દ સૌથી વધુ લાગુ પડે છે તે મુજબ શબ્દ નક્કી કરો. પછી કયો શબ્દ નથી લાગુ પડતો તે મુજબ છેલ્લો રહેલો શબ્દ નક્કી કરો. બંને શબ્દો એક જ આવશે, જે તમે યોગ્ય તુલના શક્તિ દાખવી હશે તો.

જોડકાં હોય છે ત્યાં ચાવીનો નિર્ણય કરવાનું કામ મુશ્કેલ બને છે. કેટલીક વખત એવું લાગે છે કે બિમી ચાવીમાં તમે અમુક શબ્દ નક્કી કરો એટલે આડી ચાવીમાં તે નક્કી કરેલા શબ્દને મળતો જ શબ્દ તમારે મૂકવો જોઈએ. હવે તે શબ્દ મૂકવા તમે આડી ચાવી વાંચ્યા તો તમને લાગે કે તે શબ્દ યોગ્ય નથી. તે આડી ચાવીને યોગ્ય શબ્દ તમે મૂકવા જાય તો તેથી બિમી ચાવીનો જે શબ્દ તમારે રાખવો પડે તે ચાવીને અનુકૂળ નથી. ચાવી મૂંઝવણ જોડકામાં કેટલીક વખત આવી જાય છે.

ખરી રીતે હરીફિને મૂંઝવણમાં મૂકવાની એ રચનાની ખૂબી છે, કારણ કે જે જોડકાનાં એક જ શબ્દને નક્કી કરવાથી બીજો શબ્દ સાચી રીતે મળી જતો હોય તો જોડકાનો ક્રાંતિ અર્થ નથી. તો જોડકું નિરર્થક બને. એટલે બંને ચાવી માટે હરીફિની બુદ્ધિ કસવાની એ રીત છે.

કેટલીક વખત એમ પણ બને કે બિમી કે આડી ચાવીને લાગુ પડતા શબ્દો લગભગ સરખા હોય. તેમની વચ્ચે ભેદની સુક્ષ્મરેષા હોય જે સામાન્ય હરીફિથી પારખી શકાતી ન હોય. તેવે વખતે જે આડી ચાવી આવી હોય તો બિમી ચાવીનો જે શબ્દ નક્કી થાય તેના પરથી તે શબ્દને લગતાં જોડકાનું ત્રાજવું નમે છે.

દાખલા તરીકે ઉરમાં વ્યૂહમાં ‘શક-કળ’ વાળું જોડકું હતું. તેમાં ‘કળ’ તથા ‘બળ’ શબ્દો વચ્ચે ભેદ પાડવો મુશ્કેલ હતો. આવા જોડકાંનો નિર્ણય ઉપરની ચાવી કરી દે છે, જે ઊભી ચાવીમાં ‘શબ્દ’ કરતાં ‘શક’ ચોક્કસ શબ્દ હતો; કારણ કે ‘શબ્દ’વાળા ધરમાં તો ‘કાઈ’ હિંમત કરે છે. ઘણી વખત સગા-સંબંધીઓમાં મૃત્યુ પ્રસંગે આખી રાત શબ્દ પડ્યું રહે ત્યારે માણસોને રહેવું પડે છે, પરંતુ જે ધરમાં રહેનારનું નખોદ નીકળે છે એવી માન્યતા જે ધરને લાગુ પડી હોય છે તેવા ધરમાં કાઈ હિંમત કરતું નથી. ‘હિંમત’ કરનાર હોય તો મુખ્ય પસંદગી ‘શબ્દવાળા’ ધરમાં રહેનાર કે ‘શકવાળા’ ધરમાં રહેનાર કે

‘શકવાળા’ ધરમાં રહેનારની હિંમતનો પ્રશ્ન વિચારવાનો રહે છે. એ રીતે ‘શક’ નક્કી થતાં આડી ચાવી આપમેળે નક્કી થઈ. ચાવીનાં ઉકેલનાં નિર્ણય માટે આવી જાતની પદ્ધતિ અખત્યાર કરવામાં આવે તો તે વધુ ફળદાયી બને છે.

બાકી જે હજારો હરીફો કુપન ભરે છે ત્યારે પોતે એમ માને છે કે કમિટિએ નક્કી કરેલા સાચા ઉકેલ મુજબ કુપન ભર્યું છે. પોતાની વિચારસરણી સંપૂર્ણ છે. પરંતુ સાચો ઉકેલ જોતાં તેની એ માન્યતા ખોટી પડે છે ને તેઓ રોષે ભરાય છે કે નારાજ થાય છે. હરીફ ખેલદીલ હોય તો ‘શીર લડેંગે’ કહીને નવો વ્યૂહ નક્કી કરવા બેસી જાય છે.

જ્યારે સંપાદક છટકાં ગોઠવે છે

ખીજા બધા વ્યૂહો કરતાં આ વ્યૂહ ૧૧માં ચાવીઓની રચના અનોખી હતી. તેનું એક કારણ એ હતું કે આ વ્યૂહમાં દરેક ચાવીનું સંરક્ષણ પ્રેક્ષિતર ભાનુશંકર વ્યાસના હાથે થયું હતું.

એટલે આ વ્યૂહની ચાવીઓમાં પહેલી જ વાર દાખલ કરવામાં આવેલી નવી ખૂબીઓ પ્રત્યે હરીફોનું લક્ષ્ય દોરવું વ્યાજબી ગણ્યું છું.

આ માટે હું પ્રથમ તો ‘મોલ-મોકા,’ ‘પતિ-મતિ,’ ‘જગન-ગગન’ એ ત્રણ ઉકેલ લઈશ, કારણ કે જે નવું તત્વ હતું તે મુખ્ય આ ત્રણ ચાવીઓમાં જ હતું.

[ચાવીઓની રચના માટે જુવો પાનું ૩૩-૩૪]

આ ત્રણ ચાવીઓ જ્યારે હરીફ સામાન્ય રીતે પ્રથમ વાંચે ત્યારે તેને એમ લાગે કે ‘ખેડુતનાં જીવનમાં’ એ શબ્દો જ છે, માટે ‘મોલ’ શબ્દ જ ઉકેલમાં આવે.

‘નારી’ની વાત છે માટે પતિ જ આવે

ને ‘દેવો’ શબ્દ ચાવીમાં છે ને તેથી દેવો તો ‘ગગન’માંજ હોય ને ?

આજ છટકું ! આજ ભૂલભુલામણી !

ચાવી વાંચતા જ ચાવીમાં નિર્દેશ કરેલા કાઈ એક શબ્દ સાથે ઉકેલના બે કે ત્રણ શબ્દમાંથી એક મળી જતો લાગે એટલે તેજ ઉકેલ છે એમ માનીને આપણે લખી નાખીએ.

જુદી હકીકત

જ્યારે ખરી હકીકત એથી જુદી જ હોય છે. શબ્દવ્યૂહોમાં ઘણી વખત ‘ઉકેલ’નો આધાર ચાવીમાં આવેલાં માત્ર એકાદ શબ્દ ઉપર જ નહિ પણ ચાવીની સમગ્ર રચના તથા ચાવીમાં વપરાયેલાં બે ત્રણ શબ્દોના એકત્ર બળથી થતાં દિશાસૂચન પર નભે છે.

ચાવીમાં ‘રેલવે’ શબ્દ હોય તો ટ્રેનજ ઉકેલ હોય એમ ન માની લેવાય.

અંગ્રેજી શબ્દવ્યૂહોમાં આવાજ છટકાં હોય છે. ને તેથી હરીફો પ્રથમ દર્શને અમુક શબ્દ

માની લે છે. તેમ વ્યૂહ અગિયારમાં 'ખેડૂત' ને 'મોલ' બંધ બેસતો ગણી લીધો, 'દેવોને' ગગન ગણી લીધો, ને 'નારી' માટે 'પતિ' માની લીધો.

શબ્દવ્યૂહની રચનાના આ નવા તત્વનું આટલું વિવેચન કર્યા પછી હવે આપણે ચાવીઓ તપાસીએ.

આઠમી આડી ચાવી આ પ્રમાણે હતી. 'ખેડૂતના જીવનમાં કોકજવાર એવા...નો પ્રસંગ આવે છે કે જ્યારે તે પોતાની સ્થિતિ સમૃદ્ધ કરી શકે.'

આ ચાવીના ઉકેલમાં બે શબ્દો હતાં. 'મોલ' અને 'મોકા.' સાધારણ રીતે હરીફ છટકામાં સપડાઈ 'મોલ' જ લખી નાખે.

પરંતુ ચાવી 'મોકા'નો નિર્દેશ કરતી હતી.

ખેડૂતનાં જીવનમાં 'મોલ' સારાને સભર માત્ર કોક જ વાર નથી આવતા. ઘણીવાર આવે છે. બે ત્રણ વર્ષ કે ચાર વર્ષ ખરાબ જાય તો એક વર્ષ સરસ આવે. પાંચ વર્ષે એક વર્ષ સારું ગણીએ તો પણ એનાં જીવનમાં ઘણા વર્ષો એવા સારા ગણાય. વચ્ચે મોલ સારો આવે તેથી તે કાંઈ સમૃદ્ધ નથી બની જતો. પાછલા વર્ષોના માટે ગમે તેવો સારો મોલ હોય તો પણ તે સમૃદ્ધિથી દૂર જ રહે છે ને એ કારણે 'મોલ' શબ્દ અસ્થાને હતો.

જ્યારે જીવનમાં 'મોકા'નો પ્રસંગ તો કાંઈક જ આવે કે જેનો લાભ ઉઠાવી ને તે સમૃદ્ધ બની શકે.

દાખલા તરીકે અનાજ કે રૂના ભાવ ચાર કે પાંચ ગણા થઈ જાય, રાજ્ય તરફથી એક-દમ મોટી જમીન બક્ષીસ મળી જાય તો તે વખતે 'મોલ' સારો આવ્યો હોય ને ઉપજ સારી હોય તોજ તેને સમૃદ્ધિ મળે. 'મોલ' ગમે તેવો ઉત્તમ હોય પણ ચીજોના ભાવ તળિયાના હોય તો કાંઈ વળે નહીં.

વળી 'મોલ' નો પ્રસંગ આવે છે એ રચના પણ બંધબેસતી નથી. આ કારણે 'મોકા' શબ્દ યોગ્ય હતો.

ઊભી ૧૫— 'દેવો ત્યાં હાજર હોય છે એમ મનાય છે.'

આ ચાવીમાં પણ એજ ભૂલભુલામણી હતી. 'દેવો' શબ્દ હોઈ ને હરીફ 'ગગન' લખી નાખે.

પણ ખરી રીતે 'જગન' એટલે યજ્ઞ શબ્દ જ ચાવીને અનુરૂપ છે.

'જગન' શબ્દ ગુજરાત વિદ્યાપીઠના શબ્દકોશમાં છે. તેમજ આપણે પણ બોલીએ છીએ 'એમાં એણે શો મોટા જગન' કરી નાખ્યો?

આપણા પુરાણોમાં 'જગન' એટલે 'યજ્ઞ' ની જે વાતો છે તેમાં એમ આવે છે કે 'જગન' વખતે દેવો હાજર રહીને તેમને અપાતો બલી સ્વીકારે છે. સોમરસ પાન વખતે પણ તેઓ હાજર રહીને પોતાના ભાગનો અંગીકાર કરે છે.

'મનાય છે' ને 'હાજર હોય છે' એ શબ્દો મહત્વનાં હતાં. 'જગન' માં દેવો 'હાજર હોય છે' એવી માન્યતા હતી ને છે. જ્યારે ગગનમાં દેવો છેજ, જો દેવોનું અસ્તિત્વ સ્વીકારીએ તો. ન સ્વીકારીએ તો જગન માટે પણ તે નિરર્થક છે. વળી 'હાજર હોય છે' એ શબ્દો અમુક ક્રિયાત્મક દશા દર્શાવે છે. 'ગગનમાં દેવો વસે છે' એમ કહેવાય, જ્યારે હાજર હોય છે એ એમ બતાવે છે કે અમુક પ્રસંગે કે ક્ષણે તેઓ ત્યાં છે.

આડી ૨૫:— 'કેટલીક નારીઓ...કહે તેમ વતે' છે. 'આંહી પણ ઘણાં 'પતિ' જ લખી નાખે, કારણ કે નારી છે; પણ ચાવીનું આખું વાંચન કરતાં કેટલીક શબ્દ મહત્વનો હતો.

આખાએ જગતમાં હજી નારી સ્વતંત્ર બની નથી. યુરોપ કે અમેરિકામાં પણ સ્વતંત્ર

નારીનું પ્રમાણ અલ્પ છે. લગભગ બધે જ નારી હજુએ પતિની આજ્ઞાધારીણી છે. ને પતિના વચનને ઉથાપી શક્તી નથી.

એટલે પતિ કહે તેમ વર્તનારી નારીની

સંખ્યા ખૂબજ વધારે પડતી છે. જ્યારે પોતાની 'મતિ' કહે તેમ વર્તનારી નારીની સંખ્યા અલ્પ છે ને એટલે 'કેટલીક' શબ્દ 'મતિ'નું સૂચન કરતો હતો.

ચાવીની રચના અને અનુસ્વાર

[જન્મભૂમિ શબ્દવ્યૂહની રચનામાં 'અનુસ્વાર'નાં પ્રયોગ વિષે વ્યાકરણનાં કેટલાંક પ્રશ્નો કેટલીક વખત હરીફિ તરફથી ઉઠાવવામાં આવે છે ને તેને અંગે એક પત્ર તથા તેમનો જવાબ આ નીચે પ્રસિદ્ધ કરેલ છે. હરીફિ તેનું મનન કરે-સંપાદક]

સંપાદકશ્રી ; 'જન્મભૂમિ હરીફિ'

'વ્યૂહની રચનામાં દ્રુસ્વ દીર્ઘનો નિયમ પળાશે' એવો 'શરતો અને નિયમો'માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવે છે. જન્મભૂમિના આગળના એક અંકમાં એવી મતલબની સૂચના પ્રગટ થઈ હતી કે, 'વ્યાકરણને ગૌણપદ આપવામાં આવે છે.'

વ્યાકરણનો અર્થ વાક્યરચના કરવામાં આવતો હોય તો વ્યાકરણને ગૌણ ગણવાની જાહેરાત ગુચવાડાભરી કહી ન શકાય-પરંતુ ચાવીઓની રચનામાં વ્યાકરણને (વાક્યરચના અર્થ સિવાય) બીજી રીતે પણ ગૌણપદ આપવામાં આવે છે કે કેમ ?

દા. ત. ઉકેલ તરીકે બંધબેસતા શબ્દો-માંથી ચાવીને આધારે નક્કી થતી જાતિ પ્રમાણે જ પસંદગી કરવામાં આવે છે કે તેમાં અપવાદને પણ સ્થાન હોય છે તે વિષે સ્પષ્ટીકરણની હું આશા રાખું છું.

પત્રનો જવાબ

(કમિટિના સભ્ય પ્રોફેસર ભાનુશંકર વ્યાસ તરફથી નીચે મુજબ સ્પષ્ટતા કરવામાં આવી છે)

આપની પાસેથી હું જે જાણવા માગું છું તે વિષે આપ સ્પષ્ટ રીતે સમજી શકો તે અર્થે એક ઉદાહરણ આપું તો ઠીક થઈ પડશે.

"સારા...ને દરેક શૃંગિણી પસંદ કરે છે"

આ ચાવીમાં "ધર" અને "વર" એમ બે શબ્દોમાંથી પસંદગી કરવાની હોય અને ઉકેલ-કમિટીને "ધર" ઉકેલ વધારે વ્યાજબી લાગે તો ધરને સાચા ઉકેલ તરીકે પસંદ કરે કે કેમ ?

મારી માન્યતા મુજબ દલીલની દૃષ્ટિએ ધર ઉકેલ વધુ વ્યાજબી જણાય તો પણ તે ઉકેલ પસંદ કરી શકાય નહિ. કારણ કે, વ્યાકરણ એટલે કે જાતિની દૃષ્ટિએ ચાવી નર-જાતિ શબ્દના ઉકેલની જ અપેક્ષા રાખે છે. જ્યારે ધર નાન્યતર જાતિ છે, એટલે ધરને વ્યાકરણના મૂળભૂત નિયમો અનુસાર ચાવીમાં બેસાડી શકાય નહિ.

ધરને માટે સારા નહિ પરંતુ, સારાં વિશેષણ વાપરી શકાય, અને ચાવીમાં તેમ ન હોવાથી બીજી બધી રીતે ધર શબ્દ યોગ્ય હોય તો પણ સાચા ઉકેલમાં તે ન આવી શકે. કારણ કે, ત્યાં વ્યાકરણના મૂળભૂત નિયમોનો 'નાશ' થઈ જાય છે.

મારી ઉપરોક્ત સમજણ સાચી છે કે નહિ તે વિષેનો જવાબ આપની પાસેથી મેળવવાની આશા રાખું છું.

'જેટલે અંશે ભાષાની શુદ્ધિ જાળવવામાં વ્યાકરણના નિયમોનું અનુસરણ અનિવાર્ય છે,

તેટલે અંશે વ્યાકરણને ગૌણપદ નજ આપી શકાય અને જ્ઞતિની આખતમાં અપવાદ નજ હોવો જોઈએ.

પણ હરીફાની ભૂલ થાય છે, અનુસ્વારના નિયમોના સ્પષ્ટ જ્ઞાનને અભાવે.

ઉદાહરણ તરીકે:-

સારા...ને દરેક ગૃહિણી પસંદ કરે છે. અહીં 'વર' ને 'ધર' અને ઉકેલને અવકાશ છે. કારણ કે 'સારું' ધર' એ પ્રમાણે વિકારી વિશેષણ 'ધર' જેવા નાન્યતર જ્ઞતિના શબ્દ સાથે સાનુસ્વાર રૂપ ધારણ કરે છે. પણ ધર શબ્દને વિભક્તિનો કાઈ પ્રત્યય લાગતાં 'સારું' અંત્ય 'ઉ' 'આ' અને છે ત્યારે અનુસ્વારનો લોપ થાય છે. જે પાછળ આવતું નામ બહુવચનનું હોય તો અનુસ્વાર રહે છે.

(૧) સારાં ધરને દરેક ગૃહિણી પસંદ કરે છે. (અનેક ધર)

(૨) સારા ધરને દરેક ગૃહિણી પસંદ કરે છે. (એક ધર) એજ પ્રમાણે, પાછળ આવતું

નામ નરજ્ઞતિનું હોય તો એકવચન કે બહુવચન-એમાંથી એક સ્થળે પણ અનુસ્વાર ન આવે

(૨) માં એક ધર કે એક વરને જ અવકાશ છે. માટે ધર શબ્દ ઉકેલ તરીકે હોય છતાં અનુસ્વારને અવકાશ નથી એ સ્પષ્ટ થાય છે.

હા, ગુજરાતમાં એક બહુ નાનો પક્ષ છે. જે એકવચનમાં પણ પાછળના નામને વિભક્તિ લાગતાં 'ઉ' નો 'આ' અને ત્યારે અનુસ્વાર વાપરે છે, પણ પરિણામે, એકવચન કે બહુવચનનો ભેદ રહેતો નથી. એટલે આ જ્ઞતિનો પ્રયોગ શિષ્ટ માન્ય નથી.

ઉદાહરણ :-

‘આવૃત્તિના પ્રકાશનની સાથે’ (પ્રો. બ. ક. ઠાંકર)

‘નીચે દેખાતા ખમીસ ઉપર’ (રા. વિ. પાઠક)

‘રંગપુરના નાન સ્ટેશન પર’ (ધૂમકેતુ)

‘જ્યારે પોતાના શરીરમાં લે છે’ (આનંદશંકર ધ્રુવ) વિગેરે વિગેરે...

હરીફા પૂછે છે : સંપાદક સમજાવે છે

નીચેની બાબતો જણાવી શકાય તો જણાવવા કૃપા કરશોજી. (અ) ગુજરાતી શબ્દકોશ કોને કહેવો ? જેનું નૂળ સંસ્કૃત છે તે ? કે ચાલુ વપરાતી જ ગુજરાતી ભાષાનો ? કે અરબી, ફારસી અથવા અંગ્રેજી કાઠપણ ભાષાનો હોય ? છતાં ચાલુ ગુજરાતી ભાષામાં પ્રચલિત છે, તેવા દરેક શબ્દો ગુજરાતી ભાષામાં ગણવા ? ઉપરની બાબત જણાવવા આભારી થશો અથવા-વિદ્યાપીઠના જોડણીકાષમાં જે શબ્દો દાખલ થયા હોય તે દરેક શબ્દો ગુજરાતીમાં જ ગણી લેવા જોઈએ વિગેરે બાબતો માટે ખાસ ધ્યાન ન હોવાથી તસ્દી આપવા ધારી છે એ જ.

આપના વાક્યોનો ઊંડો વિચાર કરતાં એક જ જવાબ આવે છે, એમ આપે અગાઉ જણાવ્યું છે. અલખત સાચા જવાબ ગમે તે હોઈ શકે : પરંતુ જે એટલા બધા વિચાર-પૂર્વક વીચારાતી રચના હોય તો તો કંઈજ કહેવાનું નથી-પરંતુ ઘણા ભાઈઓનું એમ જ માનવું છે કે જવાબો એકજ હોઈ શકે નહિ.

(૨) પ્રચલિત એટલે

(અ) સામાન્ય રીતે ગુજરાતી ભાષામાં એટલે કે નિત્યનાં વ્યવહારમાં, નિત્યના લખાણમાં પ્રચલિત બનેલાં શબ્દોનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. પછી તે સંસ્કૃતમાંથી આવેલા હોય કે અરબી, ફારસી હોય તે ગુજરાતી ભાષામાં

ચાલુ વપરાશના બની ગયા હોય. સામાન્ય રીતે આવા અતિ પરભાષી શબ્દોનું સૂચન આપવામાં આવે છે કે જેમકે ‘દીલખર’ ‘આ શબ્દ આકર્ષક પણ પરદેશી છે’ એમ ચાવી રચેલી.

પરંતુ આધાર માટે આવા અનુદાયા કે બહુ પ્રચલિત નહિ એવા શબ્દો માટે અમે ગુજરાત વિદ્યાપીઠ દાખલ કરેલા શબ્દો જ લઈએ છીએ પણ એનો અર્થ એ નથી કે શબ્દકોશના જ બધા શબ્દો હશે. એનું કારણ એ છે કે ગુજરાતી ભાષામાં હજારોને હિસાબે શબ્દો છે. શબ્દકોશમાં તો અમુક જ મર્યાદીત શબ્દો છે. એટલે એમાંથી જ શબ્દ વ્યૂહ બનાવવાનું કામ સહેલું બનતું નથી. તેથી તે ઉપરાંતના ચાલુ વપરાશના શબ્દો વાપરીએ છીએ.

(બ) ‘જવાબો એક જ હોઈ શકે નહિ’ એ કયા અર્થમાં લેવાનું છે તે વાત સમજતી નથી. જો એમ જ હોય કે કોઈપણ સંનેગોમાં માત્ર એક જ શબ્દ આવતો હોવો જોઈએ તે બે શબ્દો વચ્ચે દલીલથી પસંદગી કરવાનો અવકાશ ન હોવો જોઈએ તો તે સિદ્ધાંતથી શબ્દવ્યૂહો રચી શકાય પણ અર્થહીન તે માલ વિનાના તે બને.

(૨) તફાવતની કસોટી

બે શબ્દો વચ્ચે પસંદગી કરવાની જ રહે. હવે એક દાખલો આપું. ચાવી એમ હોય કે ‘પુત્ર’ અક્ષરો આપ્યા હોય. ‘—કરા’ હોય તો તેમાં ‘દીકરા’ અગર ‘છોકરા’ જવાબ હોય. બીજી વાત ચાવી એમ હોય કે ‘બાણ’ શબ્દ આપ્યો હોય, ‘—ર’ તેનો ઉકેલ ‘શર’ કે ‘તીર’ શું ઉકેલ હશે તે નક્કી કરવાનું કોઈ સાધન નથી. માત્ર ભાગ્ય ઉપર જ તમારે જવાબ લખી નાખવાનો છે. એ થઈ એક રીત કે જેને બુદ્ધિની હરીફાઈ કહી શકાય નહિ.

પણ બે શબ્દો એવા હોય કે જેમાં તફાવત માટે દલીલ કરવી પડે ને શબ્દ નક્કી કરવો પડે તો તેવી હરીફાઈ હમેશાં યોગ્ય છે. તે આકર્ષક નીવડે. હા એમ બને કે દલીલમાં કદાચ હરીફ ભૂલ કરે. કદાચ જે ધોરણ પર સંવાદ કે દલીલ કરી હોય તે કરતા જુદી લાઘનિ પર તે દલીલ કરી જુદો નિર્ણય કરે પરંતુ એમાં હમેશાં આકર્ષણ રહેલું છે.

(૩) પ્રચલિતની વધુ સ્પષ્ટતા

‘આડી ચાવી ૩૪ માં ‘જખખર શહેરમાં આની સંખ્યા અતિશય હોય છે.’ કમિટીએ દાકતર પસંદ કર્યો. તમારો એવો ગુજરાતી વ્યૂહ, તેમાં વળી દાકતર અંગ્રેજી ભાષા ક્યાંથી ધુસાડી.’

‘દાકતર’ ગુજરાતી શબ્દ નથી, એ એમની એક દલીલ છે. ગુજરાતી શબ્દવ્યૂહોમાં હમેશા પ્રચલિત શબ્દો આવે છે. પ્રચલિત એટલે જે લોકોમાં હમેશા વપરાતા હોય કે બોલાતા હોય કે લખાતા હોય.

કોઈ પણ ભાષાનાં બધા શબ્દો અણીશુદ્ધ તેજ ભાષાના હોતા નથી. અંગ્રેજી ભાષામાં ફ્રેન્ચ, લેટીન, ગ્રીક ભાષાનાં શબ્દો ઘૂસી જઈને તેજ ભાષાનાં અંગ બન્યા છે.

ગુજરાતી ભાષાના અડધા ઉપરાંત શબ્દો સંસ્કૃત ભાષાના છે. તે ઉપરાંત ઉર્દુ ભાષાના ફટલાએ શબ્દો આજે આપણી ભાષામાં પ્રવેશ્યા છે ને રૂઢ બન્યા.

ટબલ, પેન્સીલ, સ્લેટ, પીન, ફાટ, ફાલર, રેલ્વે, ટ્રામ, મોટર, બ્લોટીંગ, સ્ટેશન વી. અસંખ્ય શબ્દો, જે ગુજરાતી ભાષાના હોય તે રીતે બોલાય છે, જો કે તે બધા અંગ્રેજી ભાષાના છે. તેવી જ રીતે ઈસ્ક, મુફ્લીસ, દીલદાર શબ્દો ઉર્દુ ભાષામાંથી પ્રચલિત બન્યા છે.

એટલે એવા પ્રચલિત શબ્દો સામે વાંધો હોઈ શકે નહિ. ‘દાકતર’ શબ્દ ગુજરાત વિદ્યાપીઠનાં શબ્દકોષમાં પણ આપેલો છે.

(૪) મહત્વની વાત

આટલી ચર્ચા બાદ એક મહત્વની વાતની નોંધ લઈએ.

હરીદાષને ઉકેલ બહાર પડ્યા પછી અમદાવાદથી એક હરીદાષધુએ લખ્યું કે 'દામ-દાવાવા' તથા 'મેળ-મેદ'નો ઉકેલ અયોગ્ય છે. દલીલથી સિદ્ધ થઈ શકે તેવો નથી, માટે તે ઉકેલની ભૂલ ન ગણવા વિનંતિ છે.

આવી માંગણીઓ આજ પહેલાં કેટલાક હરીદાષએ કરેલી છે. તે માંગણી તદ્દન અસ્વીકાય છે. તેની દલીલ રૂપે આજ વખતે બીજા એવા કાગળો આવ્યા, તે નોંધતાં જણાઈ આવશે.

રાજકોટથી એક હરીદાષ લખ્યું 'તર-રચવી'નો ઉકેલ ખોટો છે માટે ભૂલ ન ગણશો.

સુરતથી એક ભાઈએ લખ્યું, 'ખલક-કાડ'નો ઉકેલ ન જોઈએ માટે ભૂલ ન ગણશો.

અમદાવાદવાળા ભાઈને હું એટલુંજ પૂછું છું કે તેમની માંગણી અમારે માન્ય રાખવી તો પછી રાજકોટ ને સુરતવાળાની માંગણી પણ માન્ય રાખવી ને ?

એના જવાબમાં તમારો જવાબ આવી જાય છે.

હરીદાષનો એ અચલીત અને આવશ્યક સિદ્ધાંત છે કે પ્રસિદ્ધ થયેલા ઉકેલ પ્રમાણે જ પ્રવેશપત્રો તપાસવા. એમાં કોઈ પણ પ્રકારનો ફેરફાર થઈ શકે નહિ.

અમદાવાદવાળા ભાઈને એ ઉકેલ ન યોગ્ય લાગ્યો. બીજા અનેક તેજ ઉકેલ લખ્યો હતો તેમને શું કહેવું ?

પરંતુ ઉકેલની સાથે એ જાતની છુટછાટ કોઈ પણ હરીદાષમાં સંપાદકને લેવા દેવી તે હરીદાષ માટે ગેરલાભકારક વસ્તુ છે. એમાં અનેક અનિષ્ટો સમાયા છે, જેનો ગેરલાભ હરીદાષને જ અંતે મળે.

ઉકેલના વ્યાજબીપણા વિષે મતભેદ ભલે રહે, પણ તેથી તપાસણીમાં જરા પણ ફેર ન થઈ શકે. આ વસ્તુ હરીદાષએ ધ્યાનમાં રાખવાની છે, કારણ કે તે તેમના જ લાભનું છે.

આવી છુટછાટ ક્યાં જઈને અટકે તે કહેવાય નહિ.

ઉમેદાનાં એક વકીલ હરીદાષધુ કેટલાક પ્રશ્નો પૂછે છે. તેમનાં પ્રશ્નો આ જાતના છે.

(૧) હરીદાષની ચાવીને એક જ અર્થનાં એક કરતાં વધુ શબ્દો લાગુ પડતાં હોય તો ગમે તે શબ્દ મુકાય તો ભૂલ ગણાય કે નહિ ?

(૨) 'પ્રવાસી'માં પ્રવેશપત્રો થોડા ક્રમ આવ્યાં ?

(૩) શબ્દકોશ કયો વાપરો છો ?

(૪) શબ્દકોશની બહારનાં શબ્દો ચાલે કે નહિ ?

હરીદાષની ચાવીની રચના વિષે એ હકીકતનું વારંવાર સ્પષ્ટીકરણ કરવામાં આવ્યું છે કે આ ચાવીઓની રચના મુજબ એક જ શબ્દ અંતે નક્કી થઈ શકે છે. પરંતુ જો એક જ અર્થનાં બે શબ્દો લાગુ પડતાં હોય તો સામાન્ય રીતે તેની ભૂલ ગણાતી નથી. દાખલા તરીકે 'વાણી' અને 'વાયા,' 'આરામ' અને 'વિરામ' 'ગાન' અને 'ગાણુ' વિ. પરંતુ કેટલીક વખત ચાવીની રચના એવી હોય કે જ્યાં બે એકાથી શબ્દો હોવા છતાં એક જ શબ્દ એને અનુરૂપ ગણાય, જ્યારે બન્ને અલિપ્ત રીતે સમાન અર્થના હોય છતાં ચાવીની રચનામાં પહેલાના રચાને બીજો આવી શકે નહિ. વ્યાકરણને કારણે કે બીજાં કોઈ કારણસર એ રીતે એકજ અર્થના હોવા છતાં એ શબ્દો વચ્ચે ભેદ પાડી શકાય. પણ તે માટે કોઈ સનાતન નિયમ બાંધી શકાય નહિ. તેનો આધાર તો દરેક ચાવીની રચના તથા તેને લગતાં શબ્દો ઉપર રહે છે.

આ ભાષના ખીજ પ્રશ્નના જવાબમાં જણાવવાનું કે કેટલીક વખત માત્ર પ્રવેશપત્રો કરતાં પણ ખીજ બાબત વધારે મહત્વની હોય છે. તે કારણે કાઈ વખતે પ્રવેશપત્રોની જગ્યાને રાખી લેવામાં આવે તો હરીફો ક્ષમા કરશે.

ત્રીજાં અને ચોથાં પ્રશ્નના જવાબમાં લખવાનું કે શબ્દવ્યૂહોની રચના ગુજરાત વિદ્યાપીઠે રચેલા અને સરકારે સ્વીકારેલા જોડ-ણીકાશને આધારે થાય છે. તે ઉપરાંત ખૂબ જ પ્રચલિત, ૩૬ અને હમેશનાં વપરાશમાં હોય તેવા જ શબ્દો લેવાય છે.

શંકા ભૂત અને મંછા ડાકણ

[શબ્દવ્યૂહ શરૂ થયો ત્યારથી હરિકાઈ વિષે અનેક જાતની શંકાઓ હરિકોએ દર્શાવી છે, તેમાંની એક શંકા જે હરિકોના ધણા વર્ગમાં એકાદા 'વહેમ' માફક ફેલાઈ ગઈ છે. તે એ છે કે 'શબ્દવ્યૂહ'નો સાચો ઉકેલ હરિકોનાં જુદા જુદા પ્રવેશપત્રો જોઈ લઈને પછી નક્કી કરવામાં આવે છે. આ ખુદા સંબંધે સંપાદકે એકવાર લખ્યું છે, તે પત્રોમાંથી અગત્યની ચૂંટણી નીચે આપી છે.]

હરીફાઈને ચલાવવાનું કામ ધારવામાં આવે તેટલું સહેલું નથી. સંસ્કૃત કહેવત છે કે 'તુંડે તુંડે મતિભીન્ના' એટલે જુદા જુદા મગજની મતિ જુદી જુદી હોય છે. એ રીતે અનેક પ્રકારનાં હરીફાઈની અનેક પ્રકારની વિચિત્રતાઓ, કુશંકાઓ, દલીલો ને આક્ષેપોનો ખોળે અમારે વહેવો પડે છે. એવી થોડી શંકાઓ ને આક્ષેપોનું નિવારણ કરવું અસ્થાને નહિ દેખાય.

હવે વાંચો આ શબ્દો :—

(૧) શંકાભૂત

'આપે' શબ્દરચના વ્યૂહ નંબર ૧ નો ખરો ઉકેલ એ વ્યૂહ નં. ૧ ના પ્રવેશપત્ર સ્વીકારવાનાં બંધ કીધા પછી તરત જ બહાર પાડ્યો હતો; જ્યારે વ્યૂહ નં. ૨ નો ખરો ઉકેલ પ્ર. પત્રની છેલ્લી તારીખ ૨૭-૬-૩૬ની હતી ત્યાર પછી ચાર દિવસ મોડો એટલે કે ૧-૭-૩૬ નાં રોજ બહાર પાડ્યો છે. આમ ખીજ વ્યૂહનો ખરો ઉકેલ મોડો બહાર પાડવાનો શું હેતુ છે? સિદ્ધાંત ફેર કરવાનું પ્રયોજન છે? અને ખીજ હરીફાઈ વાળા પ્ર. પત્રો મળી ગયા બાદ થોડા દિવસ રહીને પ્ર. પત્રો જોયા બાદ ખરો ઉકેલ બહાર પાડે છે, એમ આપે વ્યૂહ નં. ૨ નો ખરો

ઉકેલ પણ ચાર દિવસ મોડો બહાર પાડ્યો છે. એમાં શંકાને સ્થાન રહે છે તો ખુલાસો કરશો.'

આ પ્રકારની શંકાનો હેતુ શું છે તે અમને ખબર નથી, તેમજ તે ભાઈ ગર્ભિત રીતે શું સૂચવવા માગે છે તે સમજાતું નથી. ખીજ હરીફાઈવાળા શું કરે છે તે અમને ખબર નથી. પણ અમુક પ્રવેશપત્રો જોયા બાદ ખરો ઉકેલ બહાર પાડવામાં ખરા ઉકેલને ફેરવવામાં આવે એવો સંભવ છે, એમ જે સૂચવવામાં આવતું હોય તો તેમાં ભારે ભ્રમણા રહેલી છે.

ધણાં હરીફાઈ ખીજ હરીફાઈઓ વિષે અનેક જાતની શંકાઓ કરે છે. એમાં એક શંકા એ હોય છે કે ખરા ઉકેલને ફેરવતા તો નથી ને? આ એક તદ્દન ખોટી શંકા છે. પ્ર. પત્રો તપાસ્યાં પહેલાં ખરો ઉકેલ ફેરવવામાં આવે તો એ બધાં પ્ર. પત્રો ફેરવેલાં ઉકેલ પ્રમાણે ફરી તપાસવા જોઈએ ને તેમ કરવાથી લાભ શો? હેતુ શો?

આવી શંકા અંગ્રેજ અખબારોમાં હરીફાઈ ભરતાં અનેક શિક્ષિતોના મનમાં થયાની અમને જાણ છે, પણ તે શંકા ખોટી છે.

શંકાની પછવાડે એક માન્યતા અપ્રમાણિકતાની રહેલી છે. હવે જો હરીફાઈનાં સંચાલકોને અપ્રમાણિકતા કરવી હોય તો સાચો ઉકેલ ફેરબ્યા સિવાય બીજી અનેક રીતે થઈ શકે છે. જ્યાં અપ્રમાણિકતા એજ ધ્યેય હોય ત્યાં એના રસ્તા મળી રહે છે. ને તેમાં ઉકેલનો ફેરફાર એ સૌથી નકામો માર્ગ છે.

ગેરન્ટીડ ધનામો આપવાના જ છે. એ ધનામો કોને જાય તે પ્રતિ અમને લેવાદેવા નથી, એટલે આવી શંકાઓ અસ્થાને છે.

(૨) વિશ્વાસ ન હોય તો

“તમે ચાલુ કરેલી સીરીઝ નં. ૭ ની વ્યૂહ હરીફાઈની ઊભી ચાવી નં. ૨૧-માં ‘ની’ અક્ષર મુકી ‘કાક માણસો આવા પણ હોય છે’ એટલો ખૂલાસો સમજ માટે આપ્યો છે. આ માટે પ્રમાણરૂપ સાચો ઉકેલ તમારો શું હશે એ તો બહાર પડે ત્યારેજ ‘મણી રત્ન’ ગણાય. આ માટે તો મારું માનવું છે કે બધાનો ઉકેલ આવ્યા પછી કે ઉકેલની જાહેરાત આપતાં પહેલાં જેટલા હરીફાઈની એન્ટ્રીઓ આવી હશે તેની ‘વર્ગણી’ ‘તારીજ’ કરી તમે કોઈ શબ્દ એવો નિયત કરશો કે જેથી મોટા જાગના હરીફાઈ ખોટા ઠરે.”

‘આવી રમતોથી લાગણીનો ઉચ્છેદ વધે છે. આમાં જો કે વ્યક્તિગત આક્ષેપ કરવા જેવું કંઈ નથી, છતાં અજાણપણે સાચા રપટ લખાણમાં તેવું ઊંડે ઊંડે અપમાનજનક જરા પણ કોઈને સમજાય તો તે હરીફાઈમાં ઊતરનાર લાઈની શુભનિષ્ઠા અને પ્રોત્સાહન રૂપ માની તેનો ખૂલાસો આપશો તો આભારી થઈશ.’

કોઈક કોઈક હરીફાઈનાં આવા પત્રો આવે છે, ત્યારે મને હમેશાં શોચ થાય છે, ને તે બે કારણે. એક તો એ કે આવા લખાણ લખીને તેમાં દર્શાવેલી શંકા પ્રદર્શિત કરનાર હરીફાઈના

માનસમાં હકીકતો ને પરિસ્થિતિનાં અજ્ઞાનથી કેવા ખ્યાલો હોય છે તે માટે. ને બીજું ગમે તેટલી નિખાલસતા ને સત્ય માર્ગે ચાલવાના પ્રયત્ન છતાં થતા આક્ષેપો માટે.

આપણું ડાહ્યા વડીલોની શાણપણ ભરી સલાહ એ છે કે જ્યાં તમને શંકા હોય, જ્યાં તમને અપ્રમાણિકતાનો ભાસ હોય ત્યાં તેનાથી દૂર રહેવું. એટલે આ અને આવા લાઈઓને એક જ જવાબ આપી શકાય કે અમારી કાર્યવાહી આટલી પ્રસિદ્ધ ને નિખાલસ છતાં તમને શંકા રહેતી હોય તો તમારે અમારા સંસર્ગથી દૂર રહેવું. જગતમાં અવિશ્વાસ ને શંકાશીલતાની કશી દવા નથી. ને પોતાની દલીલ શક્તિ પ્રમાણે ઉકેલ ન નીકળે તે માટે અપ્રમાણિકપણની દલીલ કરવી તે ન્યાયી નથી.

શંકાના બે જવાબો છે. એક તો અમારી પોતાની સમ્મ્યાઈ. તેમાં તમેને વિશ્વાસ ન હોય તો તે સામે બીજો કોઈ ઉત્તર અમે આપી શકીએ નહિ. ને બીજો વધારે સંગીન જવાબ તો એ છે કે કોઈ અપ્રમાણિકપણે તેમ કરવા ઇચ્છે તો પણ તે કરી શકે નહિ.

હરીફાઈમાં આવેલા પાંચ કે છ હજાર પ્રવેશપત્રોની કુલ રૂપ ચાવીઓમાં હરીફાઈએ કયો ઉકેલ લખ્યો છે તેની પહેલાં તારીજ કરવી તેજ તદ્દન અશક્ય વાત છે. ને તેમ કરીને કયો ઉકેલ રાખવાનું નક્કી કરવું એ માટે પહેલાં તો અમારે આઠ દશ કલાકો રાખવા જોઈએ ને તે પછી બધાં તેમની મારફત જાહેર જાણી શકે કે આવી અપ્રમાણિકતા આચરાય છે. ને તેમ કરીને પણ કયો હેતુ સરવાનો હતો? જે ધનામ જાહેર કર્યાં છે એમાંથી પાઈઓછી થવાની નથી. કોને ધનામ જાય તેમાં અમને રસ નથી. આ પ્રમાણે કરવું જ અશક્ય છે તે તો જેને અનુભવ હોય તેજ સમજી શકે ને તેમ કરવાનો કશો હેતુ પણ નથી.

આ બાબતનો આટલો લંબાણ જવાબ આપવો પડ્યો છે તેનું કારણ એ કે જે હરીફ આવા પ્રકારની શંકા કરે છે તેમના માનસમાં રહેલી અજ્ઞાનતા માટે મને શોચ થાય છે તે છે. ને તેથીએ વધુ આવી શંકા ને દલીલ એક પ્રકારની આંતરવેદના જગવે છે. દલીલોનાં મત-ભેદ ગમે તેવા આકરા હોય તેની મારા પર અસર થતી નથી. પણ આવી વસ્તુ શોચ કરાવે છે.

(૩) મંછા હાકણ

ધંધુકાના એક હરીફ બંધુ આ પ્રમાણે લખે છે:

“નિષ્પક્ષપાત પણે નીચેની વસ્તુ તરફ આપનું લક્ષ દોરું છું. (૧) છેલ્લી વ્યવસ્થા મુજબ બંધ તારીખ પછી ઉકેલ ૪ દિવસે પ્રસિદ્ધ થતો. વ્યૂહ ૪ અઠવાડિયા ચાલતો. આ વખતે વ્યૂહ ૫ અઠવાડિયા ચાલે છે ત્યારે બંધ તારીખ પછી ઉકેલ પ્રસિદ્ધ થવા ૪ ને ૫ દિવસ લેવાયા છે. આ વસ્તુ શું સૂચવે છે ! અગાઉ હરીફને આપે શંકાનું સમાધાન કરેલું કે આવેલ પ્ર. પત્રો તપાસી પછી ઉકેલ નક્કી થતો નથી. પણ જેમ પ્ર. પત્રો વધુ આવે તેમ ઉકેલ નક્કી કરવા એક દિવસ વધુ લેવાયો છે. એવી શંકા અરથાને જ ગણવી ?

હરીફાઈના પ્રારંભમાં આવા કાગળો અમને મળેલા તે પ્રસિદ્ધ કરેલા ને તેનો યોગ્ય જવાબ આપેલો. તે છતાં આ પ્રકારની શંકા રાખનારા હરીફ નીકળે છે ને તેમાંએ તેવા હરીફ સુશિક્ષિત હોય તેમ લાગે છે ત્યારે ખરેખર શોચ થાય છે.

હકીકત એમ છે કે ‘જન્મભૂમિ’નો ઉકેલ ચાર સભ્યોની પહેલેથી કમિટી નક્કી કરે છે. એ કમિટી તે પર સહી કરે છે. આ કમિટીમાં સેન્ટ એવીઅર્સ કોલેજના પ્રાફેસર, એક સોલીસિટર અને ‘જન્મભૂમિ’ના તંત્રી છે.

આવા સભ્યપદવાળી કમિટીને દરરોજનાં આવતા પ્રવેશપત્રો જોઈને ઉકેલમાં ફેરફાર કરવાની ઈચ્છા રહે તેવું સૂચન કરવું તે ખરેખર શોચનીય છે. તેમાંએ જ્યારે એ હકીકત હરીફ જાણે છે કે ઉકેલ ગમે તે આવે જેથી ‘જન્મભૂમિ’ને જે ધનામો આપવાનાં છે તે તો આપવાનાં જ છે ત્યારે આ પ્રકારનાં ‘છળ’ નો કશો હેતુજ રહેતો નથી.

આ ઉપરાંત જે હરીફ આવા ફેરફારની શંકા સેવે છે તેમને જણાવવાનું કે આવો ફેરફાર કરવાની કાઈની ઈચ્છા હોય તો પણ તે અશક્ય છે. હજારો પ્રવેશપત્રોમાંથી કયા પ્રવેશપત્રોમાં શું ને કયાં કયાં ફેરફારો છે ને તે મુજબ કઈ ચાવીમાં ફેરફાર કરવો કે વધારેના ખોટા પડે એ જાતની યોજના અમલમાં મૂકવી જ અશક્ય છે.

સરેરાશ ‘જન્મભૂમિ’ની હરીફાઈમાં પાંચથી દશ હજાર પ્રવેશપત્રો વધતાં ઓછાં આવ્યા કરે છે. દરેક પ્રવેશપત્રમાં ઓછામાં ઓછી ૧૬ ભૂલોની જોગવાઈ હોય છે એટલે કે લગભગ એક લાખ કરતાં વધારે ખાનામાં શું છે તે જે યાદ રાખી શકે તે જ આવો ફેરફાર કરી શકે. આવી યાદી રાખવી અશક્ય છે ને તેમાંએ જ્યારે એવી મહેનતથી કાઈ અર્થ સરવાનો નથી તો પછી શા માટે આ કરવું પડે ?

હું તો આવી શંકા રાખતા કાઈ પણ હરીફને ઓફર આપવા માંગું છું. એવા હરીફને માત્ર પાંચસો જ પ્રવેશપત્ર સોંપીશ ને તેમાંથી એ પ્રવેશપત્રોની વધારેમાં વધારે ભૂલો આવે એવા ઉકેલનો ફેરફાર કરી આપે.

એટલે આ જાતની હરીફાઈની શંકા અમારા દિલમાં હરીફાઈની મનોવૃત્તિ માટે શોક જન્માવે છે ને તેથી એક વખત મેં જે વિનંતી કરી હતી તે પુનઃ આજે કરું છું કે ‘જન્મભૂમિ’

હરીકાષ્ઠિના સંચાલનની એકનિષ્ઠામાં તમને પુરેપુરો ને સો ટકા વિશ્વાસ હોય તો જ તેમાં ભાગ લેશો. નહિતર એનાથી અક્ષિપ્ત રહેશો કે જેથી તમારા અને અમારા બંનેનાં મન કાઈ પણ જાતના કચવાટથી મુક્ત રહેશે.

બંધ તારીખ પછી પાંચ દિવસે ઉકેલ પ્રસિદ્ધ થાય છે તેનું કારણ અગાઉ જાણાવી દીધેલો તે મુજબ એ છે કે હરિકાષ્ઠિમાં આવતાં દરેક કવરને રજીસ્ટર કરવામાં આવે છે. તે પહેલાં દરેક પ્રવેશપત્ર-રી કેવી રીતે આવી તે હકીકત નક્કી કરવાની હોય છે. તે પછી પ્રવેશપત્રો નિયમો મુજબ હોય તો જ તે રજીસ્ટર થાય છે.

વળી ૭૫ ટકા પ્રવેશપત્રો બંધ તારીખ અને તે પછીના ત્રણ દિવસો દરમિયાન આવે છે, જેને કારણે સાચો ઉકેલ બહાર પાડવા પહેલાં બધાં પ્રવેશપત્રો નોંધાઈને ઉકેલ બહાર પડ્યાં પહેલાં કવરો સુરક્ષિત સ્થાને મૂકી દેવાય તે અર્થે હરીકાષ્ઠ વિભાગને બંધ તારીખ પછીના ત્રણ દિવસો દરમિયાન રાત દિવસ કાર્ય કરવું પડે છે.

કેટલાય પ્રવેશપત્રો ઠેઠ ગુરુવારે આવે છે ને કલકત્તા રંગુન જેવાનાં પ્રવેશપત્રો શુક્રવારે પણ પહોંચે છે. અલબત્ત એ બધામાં સોમવારે પોસ્ટ થયેલાં હોય છે તેનેજ સ્વીકારાય છે.

સાચો ઉકેલ પ્રસિદ્ધ કરતાં પહેલાં આ જાતની હરીકાષ્ઠિની વ્યવસ્થા હોઈને સાચો ઉકેલ ત્રણ કે ચાર કે પાંચ દિવસ પછી જ પ્રસિદ્ધ થઈ શકે છે.

શંકાશીલોનાં સમાધાન અને હરીકાષ્ઠિની આંતરીક વ્યવસ્થાની આટલી વાતો રજૂ કરવી પડે છે તે છતાં જો કાંઈને શંકા રહેતી હોય તો અમે નિરૂપાય છીએ. તેઓને માટે એ જ માર્ગ છે કે જેના પ્રત્યે તેમને શંકા રહે તેવી હરીકાષ્ઠિમાં ભાગ ન લેવો.

આપણા કેટલાક ભાઈઓની આવી મનોદશા જ્યારે પત્રમાં વ્યક્ત થાય છે ત્યારે એક પ્રબળ તરીકે, એક રાષ્ટ્ર તરીકે, એક વ્યક્તિ તરીકે આપણો કેટલો વિનીપાત થયો છે તે યાદ આવે છે ને શોક થાય છે.

એ શબ્દ તમે કેમ પસંદ કર્યો ?

દલીલો

[‘જન્મભૂમિ’ શબ્દરચના હરિકાષ્ઠિમાં દરેક વ્યૂહનો સાચો ઉકેલ પ્રસિદ્ધ થવા સાથે હરિકેને તેમના સાચા પડેલાં શબ્દની દલીલો કરવા આમંત્રણ આપવામાં આવે છે. અમુક શબ્દ તમે શા માટે પસંદ કર્યો ? તેવા હરિકેની દલીલો પણ રસદાયક અને માર્ગદર્શક હોય છે. આ દલીલ પદ્ધતિ વિષે ‘ટપાલ શેક્ષી’માંથી અગત્યની ચૂંટણી અહીંયા આપવામાં આવી છે.]

(૧) મહત્વનું અંગ

સાચા ઉકેલ પછી દલીલોનું આમંત્રણ અને તેને માટે ધનામેની જાહેરાત એ હરીકાષ્ઠિનું અગત્યનું અંગ બની ગયેલ છે. તેને લીધે હરીકાષ્ઠ સાથે હરીકેનો સંસર્ગ જળવાઈ રહે છે. જેઓ કદી લખતા નથી તેઓને લખવાની પ્રેરણા મળે છે અને પોતે એક શબ્દ શા માટે પસંદ કર્યો તેની દલીલો વિચારી હોય

તે કરતાં લખતી વખતે વધારે આકર્ષક લાગે છે.

આવા આમંત્રણથી સાચા ઉકેલની તરફેણની દલીલો પ્રાપ્ત કરવાનો કામીયો જડી ગયો છે એમ કેટલાક હરીકેનો આક્ષેપ છે, પરંતુ તે આક્ષેપ ખોટો છે, કારણ કે વિરૂદ્ધ દલીલોને પણ એટલું જ સ્થાન આપવામાં આવે છે. એટલું જ નહિ પણ વિરૂદ્ધ

દલીલોને લક્ષ પર પણ વધારે લેવામાં આવે છે. દલીલો એ હરીફાઈનું એક અંગ છે. હરીફાઈમાં તે વિવિધતા લાવે છે ને ધનામો ન મેળવી શકનાર હરીફોને પણ દલીલોનું ધનામ મેળવીને કાર્ધ આશ્વાસન લેવાની તક રહે છે.

દલીલો લખવાની પદ્ધતિ હોય છે. કેટલાક હરીફો દશ લીટીમાં દલીલ લખી મોકલે છે, કેટલાક હરીફો બે ટુલસકેપના પાના ભરીને દલીલ લખે છે. આ બંને પદ્ધતિ દોષયુક્ત છે.

કેટલાંક હરીફો એક ચાવીની ચર્ચામાં ૨૦ થી ૩૦ શબ્દો લખીને તેની ચર્ચા કરે છે. આ પણ ખરોખર નથી. દલીલોનો અર્થ એ છે કે એક ચાવીને લાગુ પડતા દેખાતા ન હોય તે શબ્દોનો નિર્દેશ કરવાની કે તેની ચર્ચા કરવાની પણ મુદ્દલ જરૂર નથી. દાખલા તરીકે ૨૩માં વ્યૂહમાં 'જ' થી શરૂ થતી ઊભી ૧ ચાવીમાં જરા, જખતી, જગ જેવા શબ્દો લાગુ પડતા દેખાતા હતા. પરંતુ જરી, જખ, જપ, જય, જલ, જવ, એવા શબ્દો તેને મુદ્દલ લાગુ પડતા દેખાતા જ ન હતા. એટલે તે શબ્દોને દાખલ કરી દલીલ કરવાની જરૂર ન હતી.

એટલે પ્રથમ તો દલીલ માટે ત્રણ ચાર કે પાંચ જે શબ્દો લાગુ પડતા દેખાતા હોય તેનો જ વિચાર કરવાનો.

તે પછી દલીલની પદ્ધતિ બે પ્રકારની હોઈ શકે. કાં તો નકારાત્મક ને કાં તો હકારાત્મક અગર તો બન્ને.

નકારાત્મક પદ્ધતિમાં એક શબ્દ લખીને ચાવી સાથે તે બંધ બેસતો નથી માટે તેને રદ કરવામાં આવ્યો. પછી બીજો, પછી ત્રીજો ને છેલ્લે એથો રહ્યો તે રાખ્યો એ દલીલ થઈ શકે.

હકારાત્મક પદ્ધતિમાં એક શબ્દ ચાવીને બંધ બેસે છે, તે કરતાં બીજો વધારે બંધ બેસે છે. બીજા કરતાં ત્રીજો વધારે બંધ બેસે છે ને તેથી ત્રીજો પસંદ કર્યો.

તે શા માટે બંધ બેસતો નથી કે બંધ બેસે છે તેની દલીલો આપવાની હોય છે.

ચાવીની દલીલ માટે તેમના ઉકેલના શબ્દોની પસંદગીમાં એક વાત હરીફોએ યાદ રાખવાની છે. ને તે એ છે કે બંધ બેસતા દેખાતા શબ્દોમાં સૌથી વધારે શબ્દ કયો બંધ બેસે છે તે જ તેમને જોવાનું છે. પસંદ કરેલો શબ્દ કદાચ સંપૂર્ણ બંધ બેસતો ન હોય તો પણ તેટલાં કારણસર તેનો ઇન્કાર કરવો નહિ, કારણ કે કયો શબ્દ સૌથી વધારે બંધ બેસે છે, તે જ તેમને જોવાનું છે. બીજો શબ્દ પસંદ કરે તો તે તેનાથી ઓછો બંધ બેસે.

કેટલીક વખત આ બંને પદ્ધતિથી દલીલ કરીને એક શબ્દ નક્કી કરી શકાય.

બેવડા વાક્યોમાં જ્યારે ઊભી કે આડી એક ચાવીના શબ્દો વચ્ચે પસંદગી મુશ્કેલ હોય ત્યારે બીજી ચાવીના શબ્દોની પસંદગી પર તેનો આધાર રહે છે ને તે રીતે દલીલ કરી શકાય.

(૩) એક ક્ષતિ

'ચાવીઓ' ની દલીલોમાં મોટા ભાગનાં હરીફોની એક ક્ષતિ હતી. ધણાંખરાએ પોતે પસંદ કરેલો શબ્દ શામાટે પસંદ કર્યો એટલું જ લખ્યું હતું. પરંતુ ચાવીઓની દલીલોની પદ્ધતિ એ છે કે પ્રથમ તો જે બે કે ત્રણ શબ્દો હોય તેમાંથી પોતે પસંદ કરેલા શબ્દ સિવાયના શબ્દો શા માટે રદ કર્યા તે બતાવવું જોઈએ. એટલે કે રદ કરેલાં શબ્દોનાં રદ કરવાના કારણો બતાવાય ત્યારે જ પસંદ કરેલાં શબ્દોની ચોખ્ખતા સમજાવી શકાય.

એક ભાઈએ 'ગજ' શબ્દની ખૂબ પ્રશંસા લખી હતી, પરંતુ 'ગઢ' ને 'ગદા' તેમણે કેમ

નકાર્યા તે વિષે કાંઈ લખ્યું ન હતું. આ રીતની દલીલ તે દલીલ કહેવાય નહિ.

(૪) દલીલ કરને નિબંધ ન લખશો

અત્યારે આવી રહેલી દલીલો વિષે થોડીક વાતો લખી લઉં તો તે હરીફાને માર્ગદર્શક બનશે.

કેટલાક હરીફા એ વાત ભૂલી જાય છે કે તેમણે પોતાનાં એક નામે માત્ર એક જ ચાવીની દલીલ લખવાની હોય છે. વિરુદ્ધ દલીલો ગમે તેટલી ચાવીની લખી શકાય છે. આ નિયમ-અંગને કારણે કેટલીક વખત ઇનામ લાયક દલીલ પણ રદ જાય છે.

કેટલાક હરીફા દલીલ ખૂબજ લાંબી લખે છે. કેટલીયે વખત મેં લખેલું છે કે દલીલની વધુ પડતી લંબાઈ તેની કિંમત ઓછી કરે છે.

દલીલની શક્તિ તથા સામા પર તેની સચોટતાની છાપનો આધાર તેના પિષ્ટ-પેશણુભર્યા વિસ્તારમાં નહિ, પણ સંક્ષિપ્તતામાં રહેલો છે. થોડા શબ્દોમાં ગૂઢ અર્થને ઉતારવાની તાકાત જે કલમમાં હોય તે વધુ સફળ થાય છે. તેથી વધુ પડતી લંબાઈ નકામી છે. મારી ગણતરી પ્રમાણે ૫૦ લીટીથી વધારે લીટીની દલીલ ન હોવી જોઈએ.

કેટલાક હરીફા દલીલ લખવા ખેસે છે, ત્યારે દલીલને બદલે નિબંધ લખી નાખે છે.

કરાંચીનાં એક હરીફાનાં ખૂબજ મહેનત લઈ તથા અક્ષરોના જાદા જુદા મરોડથી લાંબી લાંબી દલીલ મોકલે છે. ને તેમાં દલીલને બદલે નિબંધ જેવું થઈ જાય છે. ‘નાદાન’ વિષેની તેમની દલીલમાં જેમ્સ બીજો ને એવી ઐતિહાસિક વાતોનો ઉલ્લેખ આવે છે. “કહેવતોની દૃષ્ટિએ” “સમાજની દૃષ્ટિએ” “ઈતિહાસની દૃષ્ટિએ” એવા એવા પેટા વિભાગો નીચે તેમની દલીલ ચાલે છે. એ દલીલ નહિ પણ નિબંધ બને છે. બીજાં કેટલાંક હરીફા એ પદ્ધતિને અનુસરે છે.

પરંતુ આવા નિબંધ તથા વ્યૂહનાં ઉકેલ માટે માગવામાં આવતી દલીલ વચ્ચે ઘણો તફાવત છે, ને તે તફાવત ખાસ લક્ષમાં રાખવા જોવો છે.

આંહી જે દલીલ માગવામાં આવે છે તે એ હોય છે કે એક ચાવીની રચના પ્રમાણે તેને લાગુ પડતાં દેખાતાં બે કે ત્રણ શબ્દોમાંથી તમે પસંદ કરેલો સાચો નીવડેલો શબ્દ તમે શા કારણોથી પસંદ કર્યો તે જણાવો.

આ એક સીધી સટ નાની દલીલ છે. ચાવીનાં ઉકેલમાં ‘નાદાન’ ‘નાર’ ‘રમા’ ‘ગીત’ કે એવા શબ્દો આવતા હોય તેથી તે શબ્દો અગર તો તે શબ્દોથી નિર્દિષ્ટ થતાં પ્રદેશ પર તમારે નિબંધ લખવાનો નથી.

મધ્યમાં ખીલો હોય તેની ચારે તરફ વર્તુલાકારે ખીલેથી બંધાએલી સાંકળથી જેમ અશ્વ ફર્યા કરે તે મુજબજ ચાવી રૂપી મધ્યબિંદુને પકડીને અમુક શબ્દ એ ચાવીને શા માટે બંધ ખેસતો છે અને અમુક શબ્દ શા માટે નથી તે બતાવવાનું છે. આખી દલીલમાં ચાવીની રચનાને ભૂલી જવાની નથી, કારણ કે શબ્દની થયેલી પસંદગી માત્ર ચાવી ઉપર જ આધાર રાખે છે. એજ શબ્દો હોય છતાં ચાવીની રચનામાં જરીક જેટલો પણ તફાવત હોય તો પસંદ થયેલ શબ્દને બદલે બીજો જ શબ્દ નક્કી થાય.

એટલે ચાવીની રચના પ્રમાણે એક શબ્દ બંધખેસતો નથી પણ બીજો છે તે તમારે બતાવવાનું હોય છે. દલીલમાં તથા વ્યૂહનો ઉકેલ શોધતી વખતે તમારે એક બીજી વાત ખાસ ધ્યાનમાં રાખવાની છે.

કેટલીક વખત એવું દેખાય કે પસંદ કરેલો શબ્દ ચાવીને સંપૂર્ણપણે બંધખેસતો ન હોય, પરંતુ એટલા જ કારણે તમારે તેને રદ કરવાનો નથી. તમારે જે જોવાનું છે તે એ

છે કે લાગુ પડતાં દેખાતાં શબ્દોમાં કયો શબ્દ સૌથી વધુ બંધ બેસતો છે? સૌથી વધુ બંધબેસતો શબ્દ કદાચ 'સંપૂર્ણ બંધબેસતો' ન પણ હોય, પણ તેથી તે અયોગ્ય ઠરતો નથી, કારણ કે એ શબ્દ રદ કરી બીજો પસંદ કરો તો તે બીજો શબ્દ પહેલાંની સરખામણીમાં ગિતરતો હોય. શબ્દ-વ્યૂહના ઉદ્ધત્તની શોધમાં જો આ હકીકત ધ્યાનમાં રહે તો ભૂલ ઓછી થવા સંભવ છે. તથા 'તમે પસંદ કરેલો શબ્દ ચાવીને પૂર્ણ રીતે બંધ બેસતો નથી' એવી ફરિયાદ કરવાપણું પણ રહેશે નહિ. ને તેજ મુજબ તમે જો ચાવીની દલીલો કરશો તો તે દલીલો ઈનામને લાયક જલ્દી જનશે.

(૫) જળવાતી રસવૃત્તિ

હરીફાઇનું એક અંગ દલીલોનાં ઈનામો છે. સાચો ઉદ્ધત્ત પ્રસિદ્ધ થાય ત્યારે હરીફાઇ તેની સાથે પોતાના પ્રવેશપત્રો સરખાવે છે. કોઈને ભૂલ, કોઈને જે ભૂલ, કોઈને ચાર કે આઠ ભૂલ હોય છતાં ઘણાંએ કેટલાક એવા શબ્દો પણ પસંદ કર્યા હોય કે જે શબ્દો પણ સાચા ઉદ્ધત્તમાં આવેલાં શબ્દો સાથે મળી રહે તેથી તેમને આનંદનો પણ અનુભવ થતો હશે. હવે સવાલ એ છે કે એક ચાવીને અનુરૂપ થતાં

ચાવીઓની રચનાં એક રસિક ચર્ચા

(લીલિયાનાં એક હરિક બંધુનો એક રસિક ચર્ચા છેડતો પત્ર મળ્યો છે. તે આ નીચે આપ્યો છે.)

સ્ત્રીસમાજમાં પણ હરીફાઈની ચર્ચા થતી હોય છે પરંતુ સ્ત્રીસમાજમાંથી એક પ્રશ્ન ઉપધિસ્ત થયો છે એટલું જ નહિ પણ દરેકનો પ્રશ્ન છે કે [૧] શબ્દ રચનામાં સ્ત્રી સૌંદર્યતાના શબ્દોની સંકલના અને સ્પષ્ટિકરણ પ્રત્યેક વ્યૂહમાં આવે છે તે પરત્વે ચર્ચા થતી વખતે

દેખાતાં એ શબ્દોમાંથી એક શબ્દ તમે કેમ પસંદ કર્યો? ને બીજો શબ્દ તેમણે કેમ છોડી દીધો? દરેક હરીફ જ્યારે ચાવીને અનુરૂપ એ શબ્દોમાંથી એક શબ્દ પસંદ કરે છે ત્યારે તેને હંમેશા તે માટે કારણો હોય છે, કારણ કે ચાવીની રચના એવી હોય છે કે તેને માત્ર એકજ શબ્દ લાગુ પડે. એ એક શબ્દ કઈ દલીલોથી તમે પસંદ કર્યો.

હરીફા પાસે એ રીતે પોતે પસંદ કરેલો શબ્દ પોતે શા માટે પસંદ કર્યો તેનાં કારણો માંગવામાં આવે છે. એ રીતે આવેલી દલીલો-માંથી જે હરીફની દલીલો સર્વશ્રેષ્ઠ હોય છે તે હરીફને ઈનામ આપવામાં આવે છે. કોઈ વખત રોકડ, કોઈ વખત પુસ્તકો અપાય છે, ને ઘણાં ભાગે હરીફાઈમાં વિના લવાજમે ભાગ લેવાની છૂટ અપાય છે. એ રીતે એક વ્યૂહ પુરો થવા પછી પણ હરીફાઈની રસવૃત્તિ જળવી રાખવા પ્રયત્ન થાય છે. હરીફાઈની દલીલશક્તિ ખીલે છે. કેટલીક વખતે એકાદ શબ્દ ગમે તેમ પસંદ કરીને મોકલી દીધા પછી પોતે શા કારણે પસંદ કર્યો તેની દલીલો શોધતાં પણ હરીફાઈને મળ પડે છે, એટલું જ નહિ પણ આ દલીલોને કારણે ઝડપી વ્યૂહોમાં ચાવીઓનું અન્વેષણ કરીને સાચો શબ્દ શોધવાનું તેમને માર્ગદર્શન મળે છે.

વિવાદ કરવામાં મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન થવાની દહેશત હોઈને મૌન સેવવું પડે છે. જેમકે :

(૧) યૌવનમસ્ત રસધેલી નાર (૨) રસ-ભરી કે રીસભરી માનીની (૩) કેટલીક રોષ-ભરી મોહક લાગે છે. તેમાં તરતો શબ્દ રમા-રદ છે. (૪)...ભરી માનીનીની છટા ઘણી વખત ખૂબ મોહક હોય છે. તરતા શબ્દો રસ કે રીસ. આવી અનેકવાર શબ્દ ગૂંથણીઓ આવે છે. હવે આ બાબતમાં તરતા શબ્દો કે

મહાંત શબ્દોની વિચારણા માટે મર્યાદામાં રહી શકે તે તે અનુરૂપ શબ્દો મનોમન વિચારવો રહે છે. આપ પણ માન્ય કરશો કે હરીદાષિની વ્યૂહ સ્ત્રીપુરુષોની મર્યાદામાં રહી રચાતા હોય તો અન્યો અન્ય ચર્ચા કરવામાં પૂર્ણ છૂટ રહે એમ થવા વિનંતી છે. હરીદાષિ કે પત્ર પુરુષો પૂરતું મર્યાદિત હોઈ શકે નહિ. અને હોવું પણ ન જોઈએ.

સુધરેલા કે કેળવાયલા શહેરીજીવનના સ્ત્રી પુરુષો ભલે આ વાતનો અસ્વીકાર કરી હાસ્વારપદ લેખે, પણ સામાન્ય જનસમાજ કે જેને તમે ફીચુસ્ત કહો છો તેમાં અથવા અમારી જેવા ગામડાના અણધારે સ્ત્રીપુરુષો તો આવી વધુ પડતી છૂટવાળી હરીદાષિને મર્યાદા બહારની ગણી ચર્ચા કરતાં સંકાય ધરાવીએ. મેં જે પ્રથમ પાનામાં ચાર ચાવીઓ પ્રતિ આપશ્રીઓનું લક્ષ્ય ખેંચ્યું છે તે ચાવીઓ છૂટથી સ્ત્રી સમાજ અન્યો અન્ય ચર્ચા શકે ખરો?

લીલીયાના ભાઈએ જે પ્રશ્ન છેડ્યો છે તે ખરેખર રસિક છે. એટલું જ નહિ પણ ચાવીઓની રચનાની ઉચ્ચ ભાવના વિષે પણ હરીદા 'જન્મભૂમિ' પાસેથી કેવી આશા રાખે છે તેની પ્રતિતી કરાવે છે.

પ્રારંભથીજ 'જન્મભૂમિ'ની ચાવીઓ વિષે અમુક પ્રકારનું ધોરણ હોવું જ જોઈએ એવી હરીદાની માન્યતા છે. સ્વચ્છાતનાં એકાદ વ્યૂહમાં એક ચાવીને 'રમત' તથા 'રખાત' એમ બે શબ્દો લાગુ પડતાં હતાં તે વખતે ઘણા હરીદાએ 'રખાત' શબ્દ રદ કર્યો હતો, તે એવી મણતરીએ કે 'રખાત' જેવો શબ્દ 'જન્મભૂમિ' વ્યૂહમાં પસંદ થાય નહિ.

'જન્મભૂમિ' વિષે આવી ઉચ્ચ કક્ષાની આશાની અમે હંમેશાં કદર કરીએ છીએ અને તે માટે એક જાતનો સંતોષ અનુભવીએ છીએ. ચાવીઓની રચનાનું ઉચ્ચ ધોરણ જાળવી

રાખ્યા અમે હંમેશાં પ્રયત્ન કરીએ છીએ. ને છતાં આ ભાઈએ જે પ્રશ્ન છેડ્યો છે તે મનનીય છે.

ચાવીઓની રચના એવી હોવી જોઈએ કે તે નરનારીઓ એક સાથે ખેસીને ચર્ચા શકે તેવા સિદ્ધાંતનો અમે સ્વીકાર કરીએ છીએ. સવાત્ર માત્ર એ રહે કે કઈ ચાવી એવી હોવી જોઈએ કે જે આ સિદ્ધાંતમાં આવી જાય.

આજના યુગમાં મર્યાદા અને સંકાયનાં જીનવાણી વાડાઓ નાશ પામ્યા છે. જુદા જુદા વર્ગો, મંડળો ને સમુહોમાં મર્યાદા અને સંકાય વિષે જૂદી જૂદી માન્યતાઓ, કલ્પનાઓ અને વિચારો પ્રવર્તે છે. આ ભાઈ લખે છે તેમ ગ્રામ્ય વિસ્તારોમાં વસતી નારીઓ અમુક ચાવીઓની ચર્ચા કરતાં સંકાય અનુભવે કે જે સંકાય શહેરી જીવનનાં સુધરેલાં વાતાવરણમાં રહેતી બહેનો ન અનુભવે.

આવા સંજોગોમાં ચાવીઓ માટે અમુક ધોરણ નક્કી કરી શકાય? આ ભાઈએ જે દાખલા આપ્યા છે તેમાં ખીજ તથા ત્રીજ નંબરના દાખલામાં કશું વાંધાભર્યું નથી. પહેલા દાખલાના શબ્દો વાંધા ભર્યા છે કે નહિ તેનો આધાર આખી ચાવીની રચના ઉપર છે.

ચાવીની રચના એવી હોય કે તેમાં આવતા તથા તેને લાગુ પડતાં શબ્દોનો વિચાર કરતાં જે વિચારસૃષ્ટિ મગજમાં ઉત્પન્ન થાય, જે કલ્પનાચિત્ર ખડું થાય તે યોગ્ય છે કે નહિ તેનો જ વિચાર કરવાનો રહે છે.

એટલે કે ચાવીમાં વપરાતાં 'રમા' 'માનીની' 'વૌવનમસ્ત' કે 'રસધેણી' જેવા શબ્દો સામે વાંધો ન લઈ શકાય. પરંતુ આખી રચના વાંચતાં મગજમાં જે ચિત્ર

ખડું થાય છે તે તથા તેની ચર્ચા કરતાં સુરચીનો ભંગ થાય છે કે નહિ તે જોવાનું રહ્યું. ને તે દૃષ્ટિએ ચાવીઓની રચના થશે.

જો કે ગ્રામ્ય અને શહેરી પ્રદેશોની બહેનો વચ્ચે સંકાયના પડદાનાં આછાપાતળાપણા વચ્ચે ભેદ તો રહેવાનો.

છૂ-ટું-છ-વા-યું

[૧] મૂળ તત્ત્વો

(૧) આપનો બીજો નિયમ એ છે કે ગમે તેટલી કુપનો ભરી હશે છતાં ઇનામ તો એક જ કુપન માટે મળશે. જ્યારે ઇનામ એકજ કુપન માટે મળે તો ત્રણ કુપન ભરાવવાનો અર્થ શો? ત્રણ કુપનમાં ભરવાનું તો એકને એકજ હોય ને? પછી ત્રણ કુપનો અને બમણી શી શા માટે? (એક ચાવીને બે ત્રણ શબ્દો લાગુ પડે છે એવી લાંબી ચર્ચા પછી એ ભાઈ આગળ લખે છે કે) આવી રીતે બખ્ખે અર્થ નીકળવાથી તો આપની હરીફાઈ માટે એક ગંભીર પ્રશ્ન ઊભો થયો છે. આપના ઉપર એવો આક્ષેપ ન મૂકી શકાય કે આપે આવે રીતે બખ્ખે અર્થોના શબ્દો રાખી એક કુપન સંપૂર્ણ સાચું આવે જ નહિ એવું કાવતરું રચ્યું છે? આ કારણે ખોટા ઉકેલો-વાળાની શીનાં નાણા હજમ કરી જવાની આ મુક્તિ રચી છે?

(૨) “એન્ટ્રી”નો અર્થ હું આવો સમજું છું કે, “એકજ નામથી ભરાયેલ ૧ રૂના ત્રણ પ્રવેશપત્ર, અથવા આઠ આનામાં ભરાયેલ એક પ્રવેશપત્ર.” જો આ મારી સમજ બરાબર હોય તો શંકા એ થાય છે કે, “તો પછી ‘એન્ટ્રી’ની સંખ્યા દરેક હરીફ દીઠ એકજ થાય, કારણ કે એકજ નામથી અનેક ‘એન્ટ્રી’ ભરનારને આપના નિયમ નં. ૧૭ પ્રમાણે એક જ ઇનામ મળે, એટલે કેઈ પણ હરીફ અનેક એન્ટ્રી એકજ નામથી ન જ ભરે તેથી સંખ્યા સૂચવવી નીરર્થક થઈ પડે.” અથવા તો આમાં

મારી સમજફેર થતી હોવી જોઈએ. અમારા મંડળમાં ચર્ચા થતાં પણ આનો ઉકેલ નથી આવી શક્યો.

(૩) તમે તમારી હરીફાઈમાં હમેશાં એવા શબ્દો મુકો છો કે માણસ ભૂલ ખાય. દાખલા તરીકે વ્યૂહ નં ૩માં પટલાણી ને પટરાણી તથા હીરા ને તારા છે.

[આ પત્રો ને મૂંઝવણ શબ્દરચના હરીફાઈની પાછળ રહેલાં મૂળ તત્ત્વોની અજાન-તાનાં સુચક છે.]

જો એકજ હરીફને એકજ ઇનામ મળે તો તેણે એક કરતાં વધારે પ્રવેશપત્રો શા માટે ભરવાં? એ શંકાનો ઉદ્ભવ સ્વભાવિક છે. ને તમારી ચાવીઓના જવાબમાં એક કરતાં વધારે શબ્દો લાગુ પડતા જણાય છે એ મૂંઝવણમાં ઉપલી શંકાનો ઉત્તર છે.

આ હરિફાઈનું બંધારણ એમ છે કે ખાલી ખાનાઓમાં અમુક શબ્દોનાં એક બે કે ત્રણ અક્ષરો આપવામાં આવ્યા હોય, ને ખાકીનાં અક્ષરો શોધી એક શબ્દ બનાવવાનો હોય છે. એ રીતે શબ્દ બનાવવામાં મદદકર્તા તરીકે ચાવીઓને રચવામાં આવે છે. એ ચાવીઓ પરથી શબ્દની શોધ માણસને કરવાની હોય છે. હવે જો ચાવીઓની રચના એવી હોય કે તત્કાળ એકજ ચોક્કસ શબ્દ નક્કી થઈ જાય ને બીજા એક શબ્દની શક્યતા ન હોય તો બધા હરિફોના જવાબો બધા ખરા પડે. તેમ બને તો તે પહેલાં તો હરીફાઈ જ ન કહેવાય. હરીફાઈના

શબ્દનો અર્થ જ એ કે અમુક નક્કી કરેલા શબ્દો શોધી કાઢવામાં સ્પર્ધા કરવી. ને તે માટે બુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવો. એટલે ચાવી-ઓની રચના એવી હોવી જોઈએ કે તેને એકથી વધુ શબ્દો લાગુ પડતાં દેખાય.

હવે આંહી એક મહત્વની વાત રહે છે. એક કે વધુ શબ્દો લાગુ પડતા દેખાતા હોય તો સાચા ઉકેલમાં કયો શબ્દ 'હશે' ? તેનો નિર્ણય હરીફે કરવાનો. આ નિર્ણય કરવામાં ભાગ્ય કે બુદ્ધિ પર આધાર રાખવાનો રહે છે.

એક દાખલો આપું. 'પરિચારક' એમ એક ચાવી હોય. ખાલી ખાનામાં 'કર' અક્ષરો હોય. એક અક્ષર મૂકવાથી એનો ઉકેલ આવતો હોય તો તેનો ઉકેલ 'નોકર' અગર 'ચાકર' એમ બંનેથી ચાવી શકે. હવે આ બે શબ્દોમાંથી કયો શબ્દ સાચા ઉકેલમાં આવશે તે માત્ર ભાગ્યાધીન છે. તેમાં દલીલ કે બુદ્ધિને અવકાશ નથી.

ન્યારે બીજી બાજુ ચાવીની રચના એવી હોય કે જો એક ચાવીને બે શબ્દો લાગુ પડતા હોય તો ચાવીના બારીક અભ્યાસથી, બુદ્ધિ તથા દલીલની મદદથી એકજ શબ્દ લાગુ પડતો હોય, એમ પુરવાર કરી શકાય. આ બીજા પ્રકારનાં વ્યૂહરચનાનો જન્મભૂમિનો દાવો છે.

હવે આ પ્રમાણે એક ચાવીને વધારે શબ્દ લાગુ પડતા હોય, દાખલા તરીકે 'હીરા' ને 'તારા' તથા 'કવી' ને 'રવી' તો તે માણસ એકજ પ્રવેશપત્ર ભરે તો તેને તેમાં કાં તો 'હીરા' તથા 'કવિ' અગર 'હીરા' તથા 'રવિ' અગર 'તારા' તથા 'કવિ' અગર 'તારા' તથા 'રવી' મૂકવા પડે. ને બીજાં શબ્દો રહી જાય. ને આવી ચાવીઓ વધારે હોય એટલે તેણે એક પ્રવેશપત્રમાં એક ને બીજામાં બીજા ને ત્રીજામાં ત્રીજા એમ ભરીને પાંધા ખરાની સંભાવના વધારવી જોઈએ.

દલીલથી માણસ એક જ વાત નક્કી કરી શકે, પણ તેમાં બે મુદ્દાઓ છે. એક તો બધાં માણસો એક સરખી બુદ્ધિવાળા હોતા નથી, ને એક સરખી ચોક્કસતાથી ચાવીઓનો અભ્યાસ કરતાં હોતાં નથી. ને બીજો મુદ્દો માનસશાસ્ત્રનો છે.

હરીફને હંમેશાં મનમાં એક પ્રકારની અનિશ્ચિતતા હોય છે, આ હશે કે તે હશે. એ પ્રકારની વિમાસણ હોય છે. વ્યૂહના રચનારાએ આ શબ્દ ભુલવવા મુક્યો હશે, આ શબ્દ જાણી કરી ખોટો મૂક્યો હશે, એ પ્રકારનો એક વસવસો પ્રવેશપત્ર ભરતી વખતે તેના મનમાં થાય છે. એટલે બુદ્ધિથી અમુક શબ્દ યોગ્ય લાગતો હોય છતાં ભૂલ ન ખવાય એટલા માટે બીજાં પ્રવેશપત્રમાં તે બીજો શબ્દ મૂકે છે. ને એટલાં માટે એક એક હરીફે એક બે નહિ પણ ૩૬ ને ૪૮ પ્રવેશપત્રો ભર્યાના દાખલા મળે છે.

જો તેમ ન હોય તો બધાના બધા ખરા પડે ને ઇનામ શું મળે ?

[૨] મર્યાદાસૂચક શબ્દો

'અતિશય' શબ્દથી આ ભાષા અને બીજાઓ દોરવાઈ ગયા છે. સંખ્યાનું વધતું ઓછું પ્રમાણ બતાવવા માટે આપણી ભાષામાં 'ધણાં' 'અતિશય,' 'પુષ્કળ,' અસંખ્ય,' 'અનેક,' 'ખૂબ,' બહુ,' વીં વધતા ઓછા અર્થવાળા શબ્દો છે. શહેરોજ માત્ર હોત તો "અતિશય" શબ્દ "દાદર" ને લાગુ પડત પરંતુ "જળખર શહેરો" શબ્દો હતાં ને તે માટે "અતિશય" વિશેષણ દાદરની સંખ્યા માટે પૂરતું ન હતું. કારણ કે જળખર શહેરોમાં દાદર દરેક મકાનમાં હોય છે એટલું જ નહિ પણ એકજ મકાનમાં પણ ચારથી આઠ દાદર હોય છે. એટલે જળખર શહેરોની દાદરોની સંખ્યા માટે અસંખ્ય કે એવું વિશેષણ વાપરીએ તો પણ તે ઓછું પડે.

આજે આપણે કહીએ છીએ કે વકીલો અતિશય થઈ ગયાં છે, હોટલો અતિશય છે, તેજ મુજબ તખીઓ પણ અતિશય છે એમ કહેવાય છે. એમ “અતિશય” વિશેષણ એટલું વ્યાપક નથી કે જે જગત્પર શહેરનાં દરેક મકાનમાં દાદરને લાગુ પડી શકે, જ્યારે મુંબઈ જેવા શહેરોમાં દાકતરોનાં પાટિયાં તમે જુઓ તો તમને ચોક્કસ લાગે કે આંહી દાકતરો અતિશય છે. અતિશય એટલે જરૂર કરતાં વધારે.

[૩] સુધારણા

In my puzzle read prema in clue down.

તા. ૩ જી ઓગસ્ટે હરીફાઈની છલ્લી તારીખ પછી ત્રીજે દિવસે અમને એક હરીફ તરફથી ઉપલો તાર મળ્યો.

પહેલા તો પ્ર. પત્રો મોકલ્યાં પછી પત્ર મારફતે તેમાં સુધારા વધારા સૂચવી શકાય નહિ. એમ હોય તો તેનો અંત આવે નહિ એટલું જ નહિ પણ ગેરવ્યવસ્થા થવા સંભવ રહે. જેમને પ્ર. પત્રો મોકલવા હોય તેમણે બધો વિચાર કરીને તથા બધી ખાત્રી કરીને જ મોકલવા. આ તાર ઉપરાંત બીજાં એક બે હરીફોના કાગળો પણ હતા કે અમારા પ્ર. પત્રમાં સુધારા કરશો. આ માંગણી સ્વીકારવી તદ્દન અશક્ય છે.

[૪] નોટપેડ

બીજાં એક બે હરીફોનાં પત્રો એવા હતા કે અમે પ્ર. પત્રો મોકલ્યાં છે. પણ ભૂલથી ટિકીટ ચોડવી રહી ગઈ છે. આ સાથે ટિકીટો મોકલી છે તો નોટપેડ સ્વીકારી લેશો.

નોટપેડ કાગળો સ્વીકારી ન શકાય તે તો સ્પષ્ટ છે. જે ભાઈઓ પોતાની ભૂલ જાણી ને ટિકીટો મોકલે તેમના કાગળ તો નોટપેડ નકાર્યા પછી જ મળવા સંભવ છે,

એટલે એવી ભૂલ થયેલાં ભાઈઓએ કાં તો પ્ર. પત્રો ભરીને બીજું કવર મોકલવું અગર તો પોતે મોકલેલાં કવરનાં પાછા ફરવાની રાહ જોવી.

[૫] વિશેષણ અને નામ

આ ભાઈની દલીલ એમ લાગે છે કે ‘મહાશય’ એ વિશેષણ છે, જ્યારે ‘મહાકાય’ એ નામ છે. તેથી ‘એની’ શબ્દ નામનેજ લાગુ પડે, વિશેષણને નહિ.

પરંતુ વિશેષણનો પ્રયોગ નામની જગ્યાએ થઈ શકે છે. જ્યારે વિશેષણ એ આખા વર્ગનું સૂચક હોય ત્યારે નામને સ્થળે તેનો ઉપયોગ થઈ શકે છે. દાખલા તરીકે ‘ગરીબ’ ‘તવંગર’ ‘દુષ્ટ’ ‘નાલાયક’ એ બધા વિશેષણો છે, છતાં નામની માફક વાપરી શકાય છે. ‘ગરીબોની દુનિયા’ ‘દુષ્ટોનું જગત’ એ રીતે વિશેષણને નામ તરીકે વપરાય. એ રીતે વાપરતાં એ વિશેષણની મર્યાદામાં આવતાં બધાનો જ તેમાં સમાવેશ થાય. ‘દુષ્ટો’ એટલે કે બધા જ દુષ્ટો, ‘ગરીબો’ એટલે કે બધા જ ગરીબો. અંગ્રેજીમાં જેમ The Poor, The Rich એમ વર્ગસૂચક નામો વિશેષણમાંથી બની શકે છે તેવીજ રીતે ‘મહાકાય’ શબ્દ એ વિશેષણ હોવા છતાં વર્ગ સૂચક નામ તરીકે તેનો ઉપયોગ એ અર્થમાં થઈ શકે કે ‘મહાકાય’ એટલે બધાં જ એવા મોટા શરીરવાળા.

બીજો વાંધો એમ લાગે છે કે મહાકાય શબ્દ વાપર્યા પછી તેની ‘વિશાળતા’ શબ્દનો પ્રયોગ બરોબર ન હતો. પરંતુ તે પણ બરોબર નથી. એકજ ગુણસૂચક બે ત્રણ વિશેષણો હોય તો તે વારાફરતી વાપરી શકાય છે. ‘હૃદયહીનતા’ ‘કંગાળોની કંગાલિયત’ ‘ગુણીજનની ગુણુક્ષતા’ ‘જ્ઞાનીનું જ્ઞાન’ એ રીતે પ્રયોગ થઈ શકે છે ને તેમાં કશું ખોટું નથી.

આણંદના ભાઈને જણાવવાનું કે ઘણી વખત વિશેષણ સમૂહવાચક નામ તરીકે વપરાય છે, જેમકે 'ગરીબ' 'શ્રીમંત' 'ઢાંગી' 'લુચ્ચા' અંગ્રેજીમાં પણ એજ રીતે વિશેષણનો ઉપયોગ એ વિશેષણથી વ્યક્ત થતાં ગુણો ધરાવતાં વ્યક્તિ સમુહને માટે વપરાય છે. અંગ્રેજીમાં તે માટે 'The' પ્રત્યય લગાડવામાં આવે છે.

[૬] શુદ્ધનો પ્રશ્ન

સાચા ઉકેલમાં ચાવીને અનુરૂપ જે શબ્દ પસંદ કરવામાં આવ્યો છે તે શબ્દ ચાવીને સંપૂર્ણપણે બંધ બેસતો નથી એવી દલીલ કદાચ કોઈ પસંદ કરેલા શબ્દ વિષે કરી શકાય. પરંતુ જે વસ્તુ ધ્યાનમાં રાખવાની છે તે એ છે કે એક ચાવીને બે કે ચાર શબ્દો લાગુ પડતા દેખાતા હોય તો તેમાં કયો શબ્દ સૌથી વધારે બંધબેસતો દેખાય છે. જિભી ચાવીમાં 'નિરાહાર' 'નિરાધાર' અને 'નિરાકાર' એમ ત્રણ શબ્દો લાગુ પડતાં દેખાતાં હતાં. એ ત્રણમાંથી કયો શબ્દ સૌથી વધુ બંધ બેસતો છે? તેજ પ્રશ્ન હતો ને શબ્દવ્યૂહમાં આજ પ્રશ્ન હંમેશાં હોય છે. આ ભાઈ કહે છે કે 'નિરાહાર' સંપૂર્ણપણે બંધ બેસતો નથી. તો પછી જો 'નિરાકાર' કે 'નિરાધાર' બન્ને શબ્દોમાંથી કોઈ નક્કી થયા હોત તો તે તેના કરતાં પણ ઓછા બંધ બેસતા હોત. આ ભાઈ એ દલીલ કરી છે પણ તે એકપક્ષી છે. તેમણે કહ્યું કે 'નિરાકાર' બંધ બેસતો નથી. બહુ સારું તો કહો 'કયો શબ્દ બંધ બેસતો છે? ને શા માટે.' આ દલીલ તેઓ જ્યારે કરવા બેસશે ત્યારે તેમને જણાશે કે ચાવીને માટે ત્રણ શબ્દોમાં નિરાહાર સૌથી શ્રેષ્ઠ શબ્દ છે.

[૭] રસિક ટપાલથેલી

હરીફાઈના સંપાદકની ટપાલથેલી જેટલી રસમય હોય છે તેટલી જ વિચિત્ર હોય છે.

કોઈ પ્રશંસાના પુખ્તો વેરે છે, કોઈ રોષ ઠાલવે છે, કોઈ બુદ્ધિ, ને દલીલની ખામી જણાવે છે કોઈ શંકા ને આક્ષેપ કરે છે. એમ અનેક પ્રકારના પત્રોનું વાંચન અમારે કરવું પડે છે.

'તમારી દલીલો વિચિત્ર લાગે છે. તમે જે સાચો ઉકેલ નક્કી કરો છો તેની પાછળની દલીલો કોઈ વખતે જુદી જાતની હોય છે, એટલે મારો ઉકેલ સાચો નથી પડતો, નહિ તો બરાબર દલીલસર કામ કરો તો મારો ઉકેલ સાચો પડે,' એક હરફ ઉપર મુજબ લખે છે. તેની પાછળ એમની એવી માન્યતા લાગે છે કે દલીલમાં તેઓ સંપૂર્ણ છે ને તેઓ જે દલીલોથી પોતાનો ઉકેલ નક્કી કરેલ છે તે દલીલોમાં કશો દોષ હોતો નથી

કોઈ પણ માનવી પોતાને માટે એવો દાવો કરી શકે નહિ, માનવી કદી સંપૂર્ણ હોતો નથી.

બીજું જો બધાંજ માનવીની દલીલ બુદ્ધિ એકજ સરખી હોત તો બધાનાં બધા ખરા પડત.

હવે માનો કે આ શબ્દવ્યૂહ મેં ન રચ્યો હોત. પણ મારા જે અનેક ટીકાકારો છે, જેઓ મને કહે છે કે કોઈ વખતે મારી દલીલ તેમને ગળે જતરતી નથી તેજ ટીકાકારોએ એ વ્યૂહ રચી ને તેનો સાચો ઉકેલ નક્કી કર્યો હોત તો શું તેમણે નક્કી કરેલાં ઉકેલની સામે કોઈ દલીલ ન કરત? હું શબ્દવ્યૂહ રચું કે મારા કોઈ કે બધા ટીકાકારો શબ્દવ્યૂહ રચે તો પણ તેઓએ નક્કી કરેલા ઉકેલના દોષો બતાવનારા નીકળવાનાજ, એટલે કે તેઓ પણ કદાચ એવાજ દોષો આચરત અગર તો તેમની સામે મારી સામે થાય છે તેવી દલીલો થાત.

ને તે છતાં આવી ચર્ચાને દલીલ ખૂબ પ્રકાશ પાડે છે. મારી અગર હરીફાઈની ક્ષતિઓ

હોય તો તેનું ભાન કરાવે છે, એટલે પ્રશંસા કરતાં ટીકાઓના, રોષના, વિરૂદ્ધ દલીલોના કાગળો આવે છે. તમને જે જે દોષો કે ક્ષતિઓ જણાય તે જરૂર લખશો. ભાષાની કડકાર્થ વાપરતાં પણ અચકાશો નહિ. મને તો એવાં વિરોધપત્રોનો અભ્યાસ આવકારદાયક છે ને તે માટે હું હરીફાને જાહેર આમંત્રણ આપું છું.

[૮] હ્રસ્વ દીર્ઘ

શબ્દવ્યૂહોના શબ્દોની રચનામાં હ્રસ્વ તથા દીર્ઘનો ખ્યાલ રાખવામાં આવે છે, પરંતુ હરીફાની તેવી ભૂલ ગણાતી નથી.

દાખલા તરીકે એક જગ્યાએ શરૂ થતા શબ્દનો પહેલો અક્ષર 'વિ' હોય તો 'વિ' હ્રસ્વથી જ શરૂ થતો કોઈ શબ્દ લેવાય છે. જે કે હરીફા કોઈ સ્થળે 'વિ' હ્રસ્વ ને બદલે 'વિ' દીર્ઘ લખે તો તેમની ભૂલ લેખાતી નથી.

શબ્દવ્યૂહરચનામાં ખીજો નિયમ એ છે કે એક જ ચાવીને લાગુ પડતાં એક જ અર્થના શબ્દો વચ્ચે હરીફાને કદી પસંદગી કરવાની હોતી નથી. માત્ર જુદા જુદા અર્થનાં વિરોધી શબ્દો વચ્ચે જ પસંદગી કરવાની હોય છે. સાચા ઉકેલમાં જે શબ્દ પસંદ થયો હોય તેવાજ અર્થવાળો ખીજો શબ્દ હરીફ મૂકે તો ભૂલ ન અપાય. દાખલા તરીકે 'આરામ' અને 'વિરામ.'

[૯] વ્યાકરણ

સાધારણ રીતે વ્યાકરણ પર ચાવીઓની રચના હોય છે, પરંતુ મુખ્ય વાતનો તો ચાવીઓની શબ્દરચના પરથી કયો શબ્દ ચાવીને વધુ અનુકૂળ પડે છે તેજ તમારે

નક્કી કરવાનું હોય છે. વ્યાકરણના અતિ સુક્ષ્મ ઊંડા કે અટપટા નિયમોમાં પડી જઈને તમારે ચાવીનો શબ્દ શોધવા પ્રયત્ન કરવાની જરૂર નથી. માત્ર સામાન્ય બુદ્ધિ, દુન્યવી જ્ઞાન, નિરીક્ષણ, તથા અનુભવ પરથી જ તમે વિચારણા કરીને ચાવીને અનુરૂપ શબ્દ નક્કી કરી શકો છો.

[૧૦] ત્રિવિધ અર્થ

'જો આ ઉકેલને આપ સર્વેએ યોગ્ય ગણ્યો તો પછી તેની ચાવીમાં વપરાયેલ ગુજરાતી ભાષા બરાબર છે? 'સવાલ' જેવા અમૂર્ત શબ્દ સાથે 'સમક્ષ' હંમેશા મૂર્ત સ્વરૂપવાળા શબ્દ સાથે આવે છે. સવાલ પૂછનાર સમક્ષ હોઈ શકે, પરંતુ 'સવાલ' કે 'પરીક્ષા' જેવા શબ્દો સમક્ષ લખવા રીવાજ નથી અને લખાય તો તે ગુજરાતી ભાષા સાહિત્યની દૃષ્ટિએ દોષયુક્ત નથી જણાતી?

[કમિટી તરફથી પ્રોફેસર ભાનુભાઈ એ આ પત્ર વાંચીને નીચે મુજબ નોંધ કરી છે.] 'શબ્દના વાચ્ય, લક્ષ્ય અને વ્યંગ્ય ત્રણ પ્રકારના અર્થો હોય છે. એટલે દરેક સ્થળે વાચ્ય અર્થજ ઇષ્ટ છે એમ આગ્રહ ન હોઈ શકે. તેજ પ્રમાણે પોતે કરેલો અર્થ સર્વ રીતે સત્ય છે એમ આગ્રહ દરેક હરીફ અવશ્ય કરે પણ વિકલ્પને અવગણી હોય ત્યાં સમિતિનો અર્થજ માન્ય ગણાય. ઊભી ચાવી ૨૧ માં 'રક્ષણ' શબ્દ મુદ્દલ બંધબેસતો નથી. 'માણસનાં રક્ષણ પરથી એનાં મુલ્ય આંકી શકાય છે.' હવે 'રક્ષણ'ની જગ્યાએ 'લક્ષણ' મુકીને ચાવી વાંચે તો તેનું વ્યાજખીપણું સમજાઈ જશે.

શબ્દરચના સર્વસંગ્રહ

વિભાગ છઠ્ઠો

‘જન્મભૂમિ’ વ્યૂહ નં. ૧ થી ૩૬
સુધીના સાચા ઉકેલમાં આવેલા
શબ્દોનું કક્કાવાર સૂચિપત્ર

==હરીફાને સૂચના==

- (૧) ટપાલથેલી માટે હરીફા જે પત્ર લખે તે કાગળની એક જ બાજુએ લખેલો હોવો જોઈએ. બન્ને બાજુ લખેલા બધા પત્રો છાપવા માટે નકામા હોય છે તે ધ્યાનમાં રાખશો.
- (૨) તમારા બધા પત્રોનાં અંગત જવાબો આપવામાં આવતા નથી. અનિવાર્ય સંજોગોમાં ને બાજબી લાગે તોજ વ્યક્તિગત જવાબ અપાય છે. માટે કોઈએ જવાબ માટે ટપાલની ટીકીટો કે પત્તાં ખીલવા નહીં. જવાબ આપવાનો હશે તો અમારે ખર્ચે આપીશું.
- (૩) વ્યૂહ ચાલુ હોય ત્યારે તેની કોઈ ચાવી વિષે ચર્ચા કે ખુલાસો થઈ શકે નહિ. વ્યૂહને અતે ફરિયાદો પર લક્ષ રાખીને યોગ્ય કરવામાં આવે છે.
- (૪) પ્રવેશપત્રો ભર્યા પછી કેટલાક હરીફા લખે છે કે “અમુક ચાવીમાં અમે અમુક શબ્દ લખ્યા છે તેને બદલે અમુક શબ્દ વાંચજો.” પણ એ ચાલી શકશે નહિ.
- (૫) જન્મભૂમિ શબ્દરચના હરીફામાં પ્રવેશ કરી દર પ્રવેશપત્રે (નવ) ચાના છે.
- (૬) પણ દર બે પ્રવેશપત્રે એક પ્રવેશપત્ર મફત ભરી શકાય છે. નં. ૪ પ્ર. પત્રે ૪ મફત ભરી શકાય છે.
- (૭) એક અથવા વધારે હરીફા પોતાનાં પ્રવેશપત્રો એક જ કવરમાં મોકલી શકે છે. પણ તેમ કરતાં દરેક પ્રવેશપત્ર જુદા કવરમાં હોવું જોઈએ. તે એક મોટા કવરમાં મોકલી શકાય છે.
- (૮) તમારા કવરની પછવાડે તમારું નામ ને પ્રવેશપત્રોની સંખ્યા લખશો.
- (૯) મનીઓર્ડર કર્યો હોય, તો ટપાલ ઓફીસમાંથી મળતી પહોંચ પ્રવેશપત્રો સાથે જ ખીલશો. તથા મનીઓર્ડર નીચેના ખાલી કુપનમાં તમારું નામ તથા સરનામું લખશો.
- (૧૦) નોટપેડ કાગળો સ્વીકારશે નહિ.

સાચા ઉકેલનો શબ્દ વ્યૂહ નંબર આડી કે ગિબી ચાવી નંબર

અ

અકળ	૬	આ.	૧૬
અજર	૧૭	ગિ.	૪
અગાણુ	૨૪	ગિ.	૧
અગાન	૩૩	આ.	૩૧
અદાલત	૩૫	ગિ.	૭
અનાજ	૨૬	આ.	૨૩
અલંકાર	૨૭	ગિ.	૧૭
અવતાર	૩૫	ગિ.	૧
અશ્રુ	૨૩	ગિ.	૩૦
અંગ	૨૮	આ.	૧૨
અંધ	૧૪	આ.	૬

આ

આકાર	૩૪	ગિ.	૧
આગ	૨૫	ગિ.	૨૯
આકૃત	૨૭	ગિ.	૨૦
આખાદી	૨૨	આ.	૫
આખાદી	૩૩	ગિ.	૧
આરસ	૨૪	ગિ.	૨૩
આવેશ	૩૫	ગિ.	૫
આશક	૩૫	ગિ.	૨૪
આંખો	૧૪	ગિ.	૧
આંધી	૨૦	ગિ.	૧

ઈ

ઈન્ન	૩૦	ગિ.	૨૬
ઈલિમ	૮	આ.	૧૦

ઉ

ઉમ	૨૦	આ.	૧૩
ઉદાસ	૨૦	ગિ.	૧૩
ઉદેશ	૨૬	ગિ.	૧

ઓ

ઓળ	૩૫	આ.	૩૧
----	----	----	----

સાચા ઉકેલનો શબ્દ વ્યૂહ નંબર આડી કે ગિબી ચાવી નંબર

ક

કમત	૩૧	આ.	૯
કથા	૩૬	આ.	૮
કદમ	૩૫	ગિ.	૨૬
કન્યા	૧૮	આ.	૮
કપટ	૩૪	ગિ.	૨૦
કપટી	૨	ગિ.	૧૦
કપાળ	૧૪	આ.	૧૦
કપાળ	૨૩	ગિ.	૧૧
કમળ	૧૩	ગિ.	૬
કમાન	૬	ગિ.	૨૮
કશર	૯	ગિ.	૫
કશ્વ	૧૬	આ.	૩૦
કલમ	૩૪	આ.	૨૦
કલદાર	૨૨	આ.	૩૦
કલંક	૨૫	આ.	૧૫
કવિ	૩	ગિ.	૧૧
કસમ	૨૭	ગિ.	૧
કળ	૯	ગિ.	૨૪
કળ	૩૨	આ.	૩૧
કળી	૧૭	આ.	૬
કાચી	૧૫	આ.	૨૭
કાજ	૩૧	ગિ.	૨૯
કાજળ	૧૧	આ.	૧૪
કાચી	૧૫	આ.	૨૭
કાનુન	૨૫	આ.	૨૬
કાપ	૩૧	ગિ.	૨૨
કાફર	૧૪	ગિ.	૧૫
કામિની	૧૪	આ.	૧૯
કાયમ	૨૮	આ.	૧૫
કાયા	૨૧	આ.	૨૧
કારણ	૨૦	આ.	૧૪
કારભાર	૧૫	આ.	૨૭

કાલ	૩૪	બી.	૩૦	ગણિત	૩૫	બી.	૧૦
કાવ્ય	૩૬	આ.	૩૦	ગત	૧૮	બી.	૨૫
કાતિ	૯	બી.	૧૩	ગપ	૨૫	આ.	૩૧
કુમક	૪	બી.	૩	ગમત	૩૫	આ.	૩૦
કુંજર	૩૦	આ.	૭	ગરજ	૧૫	બી.	૮
કુંડ	૩૦	બી.	૭	ગરજ	૩૫	બી.	૧૪
કુંભાર	૧૨	આ.	૧૦	ગરજ	૨૩	આ.	૧૮
કેક	૨૧	આ.	૧૯	ગરીબી	૩૨	બી.	૪
કેક	૨૬	બી.	૧૪	ગર્જના	૧૮	બી.	૨૧
કેશરી	૨૦	આ.	૨૭	ગળવા	૧૨	બી.	૧૨
કેઠાર	૨૯	બી.	૧૯	ગાદી	૨૦	આ.	૩૦
કેડ	૨૭	બી.	૧૬	ગાન	૭	આ.	૧૧
કેડ	૧૨	બી.	૫	ગાન	૩૨	આ.	૧૪
કાથળી	૩૫	બી.	૨૨	ગામે	૨૩	આ.	૨૬
કાળું	૨૭	આ.	૧૬	ગાય	૮	બી.	૩૦
ક્ષત્રી	૧૪	બી.	૨૫	ગાયક	૨૩	બી.	૨૬
	ખ			ગાયક	૨૫	બી.	૧૭
ખડક	૧૨	આ.	૮	ગિરનાર	૧૧	આ.	૩૦
ખરડો	૧૨	બી.	૮	ગુના	૭	આ.	૩૪
ખાક	૨૩	આ.	૨૩	ગુલામ	૧૮	બી.	૨૦
ખાટ	૮	બી.	૧૯	ગોફળ	૨૬	બી.	૨૪
ખાડી	૧૬	આ.	૨૬	ગોરા	૧૦	આ.	૧૩
ખાતર	૨૭	આ.	૨૬		ધ		
ખામેશ	૨૩	બી.	૨૩	ધાણી	૧૨	બી.	૨૬
ખાર	૩૩	આ.	૨૫	ધાત	૨૦	બી.	૭
ખાર	૩૦	બી.	૧૦	ધી	૩૬	બી.	૨૮
ખાવું	૧૬	બી.	૬	ધી	૨	આ.	૨૬
ખીજ	૪	આ.	૧૫		ચ		
ખુમારી	૨૫	આ.	૨૧	ચકાર	૧૨	બી.	૨૩
ખેડવા	૮	બી.	૧૯	ચણિયાઈ	૮	આ.	૧૬
ખોટા	૩૬	આ.	૨૨	ચર	૨૬	બી.	૨૬
ખોળિયું	૩૬	બી.	૨૨	ચરણ	૨૫	બી.	૨૮
	ગ			ચરવાની	૨૩	બી.	૨૦
ગજ	૫	આ.	૧૫	ચલતી	૩૨	આ.	૧૬
ગટર	૫	બી.	૧૫	ચલમ	૧૧	બી.	૭

ચંડાળ	૧૨	બી.	૩	જરિફ	૩૬	આ.	૨૩
ચાદર	૨૪	આ.	૬	જરીક	૩૫	આ.	૨૫
ચાનક	૨૬	આ.	૧૨	જલજ	૮	બી.	૧૩
ચામ	૬	આ.	૬	જલદી	૨૩	બી.	૬
ચિત્રાવલી	૧	બી.	૫	જલધર	૧	બી.	૧
ચિંદરડા	૧	આ.	૩૦	જળ	૩૫	બી.	૨૫
ચીલા	૭	આ.	૧૨	જળ	૩૬	બી.	૨૩
ચોવટ	૬	આ.	૨૫	જળો	૧૪	બી.	૨૪
				જંતુ	૨૯	આ.	૨૪
છત	૧૫	આ.	૧૮	જા	૨૦	આ.	૩૧
છલ	૨૪	બી.	૨૫	જાગીર	૭	બી.	૧૪
છાતી	સૂવણું	આ.	૧૫	જામફળ	૨૩	બી.	૧૩
છાપ	૩૩	આ.	૨૨	જાયા	૧૬	આ.	૭
છાર	૩૩	બી.	૨૨	જાળ	૬	બી.	૧૧
છેલ	૩૬	આ.	૨૯	જાહેર	૧૦	બી.	૨૯
				જાના	૨૧	બી.	૨૬
				જોગી	૨૫	બી.	૨૪
જક	૧૦	આ.	૧૨			ઝ	
જક	૩૩	આ.	૧૧	ઝપાટો	૩૬	બી.	૧૭
જક	૫	બી.	૧૧	ઝાળ	૯	આ.	૨૮
જકાત	૯	બી.	૧૮	ઝાળ	૧૫	બી.	૧૦
જગ	૨	બી.	૨૧	ઝેર	૨૧	બી.	૨૫
જગન	૧૧	બી.	૧૫			ટ	
જગત	૨૩	બી.	૧૯	ટકવું	૨૫	બી.	૧૧
જનતા	૬	બી.	૧૯			ઠ	
જનતો	૯	બી.	૧૧	ઠકાખાજી	૮	આ.	૪
જનોઈ	૫	બી.	૧	ઠરેલ	૩	બી.	૨૦
જપાન	૧૩	બી.	૩	ઠીપ	૪	આ.	૧૪
જખખર	૧૩	બી.	૧૯			ડ	
જમ	૨૩	બી.	૧	ડગ	૧૫	આ.	૨૬
જમણુ	૧૦	બી.	૩૧	ડગવા	૩૪	આ.	૨૮
જમણુ	૧૯	આ.	૧૨	ડર	૨૨	બી.	૨૦
જમાડવા	૨	આ.	૨૮	ડરવું	સૂવણું	આ.	૧૯
જમાત	૧૭	આ.	૧૦	ડરવું	૩૩	આ.	૨૭
જમાવવું	૧૬	આ.	૯	ડસ	૨૮	આ.	૧૮
જરદાર	૯	આ.	૧૮	ડોલન	૧૨	આ.	૧૪

ઢેમરૂં	૪	ઢ	ગિ.	૧૦	તાલેવર	૪	ગિ.	૧૯
ઢેમ	૪	આ.		૧૦	તીડ	સૂવણું	ગિ.	૧૬
		ત			તીથ	૩૦	ગિ.	૪
					ત્રિશુળ	૨૫	ગિ.	૧
તક	૧૦	ગિ.		૩૪		ઢ		
તકરાર	૧૦	ગિ.		૯	દતક	૩૪	આ.	૧૭
તકરાર	૩૧	ગિ.		૧૭	દકન	૧૦	ગિ.	૩
તકરાર	૩૬	ગિ.		૫	દમ	૧૯	આ.	૨૬
તકરીર	સૂવણું	આ.		૩૧	દમન	૩૫	ગિ.	૬
તગાદો	૩૨	ગિ.		૧૧	દરદી	૨૬	ગિ.	૨૦
તન	૩૦	આ.		૨૮	દરબાર	૩૧	આ.	૧૧
તખીયત	૮	આ.		૩૩	દલાલ	૬	ગિ.	૨૨
તમાશો	૩૧	ગિ.		૨૪	દલીલ	૩૪	ગિ.	૧૪
તરશ	૩૪	આ.		૩૧	દવા	૧૦	આ.	૮
તર	૧૨	ગિ.		૧૮	દશા	૨૦	આ.	૪
તરણ	૧૧	ગિ.		૧૫	દાકતર	૧૩	આ.	૩૪
તલ	૧૬	ગિ.		૧૪	દાણુચોરી	૧૫	ગિ.	૨
તલ	૨૭	આ.		૧૩	દાતા	૩૫	આ.	૮
તલ	૧૫	આ.		૨૪	દાતાર	૨૪	ગિ.	૧૫
તલ	૭	આ.		૧૯	દાનત	૩૦	ગિ.	૨૨
તલપ	૧૩	આ.		૨૭	દાખ	૧૨	ગિ.	૩૨
તલવાર	૧૭	ગિ.		૧૧	દામ	૨૩	આ.	૧૪
તસવીર	૨૮	ગિ.		૨	દામ	૨૭	ગિ.	૨
તળિયું	૨૯	ગિ.		૮	દાયજો	૨૫	આ.	૨૩
તંબોળી	૧૭	ગિ.		૩	દાયણુ	૯	ગિ.	૧૯
તાકાત	૧૧	આ.		૨૯	દાર	૩૬	ગિ.	૨૧
તાગ	૭	ગિ.		૧૮	દિવાલ	૨૬	આ.	૯
તાજ	૩૧	આ.		૩૧	દીક્ષા	૩૧	ગિ.	૪
તાક	૮	ગિ.		૨૯	દીનાર	૧૧	ગિ.	૧૭
તાણુ	૫	ગિ.		૬	દીપક	સૂવણું	ગિ.	૧
તાપ	૧૮	આ.		૬	દીરગ	૧૧	આ.	૧૭
તાપણી	૨૧	આ.		૧૫	દીલખર	૪	ગિ.	૬
તારા	૩	ગિ.		૧૦	દીવડો	૬	ગિ.	૧
તારાજ	૬	આ.		૧૮	દુકાન	૧	આ.	૨૪
તાલ	૧૪	આ.		૮	દુકાળ	૧૯	ગિ.	૨

દુઃખદ	૨૨	ગિ.	૧૨	નરમ	૧૧	આ.	૨૨
દુનિયાદારી	૩૬	ગિ.	૧	નરમાઈ	૨૦	ગિ.	૧૨
દેવદાર	૨૮	ગિ.	૧૨	નરમાશ	૩૫	આ.	૨૭
દેવદાર	૫	ગિ.	૧૬	નરસાઈ	૩૦	આ.	૨૫
દેશ	૧૭	આ.	૨૦	નવતર	૨૬	આ.	૬
દેશસેવા	૩૬	ગિ.	૨૦	નવરાશ	૨૦	ગિ.	૨૪
દેશાચાર	૭	આ.	૨૬	નવાઈ	૧૩	આ.	૧૨
દેહ	૭	ગિ.	૨૬	નવાળ	૧૧	આ.	૨૧
દોર	૩૨	આ.	૧૮	નંદી	૨૬	ગિ.	૪
				ના	૨૪	આ.	૨૨
ધનવાન	૨૭	ગિ.	૩	ના	૨૫	આ.	૩૨
ધમાલ	૨૮	ગિ.	૧૭	ના	૨૭	આ.	૨૩
ધરાવતું	૧	આ.	૧૨	ના	૨૮	આ.	૨૭
ધાક	૨૩	આ.	૩૩	ના	૩૧	ગિ.	૩૨
ધાતુ	૯	ગિ.	૧	ના	૩૨	ગિ.	૨૨
ધાર	૧૩	ગિ.	૫	નાક	૬	ગિ.	૧૩
ધીટ	૫	આ.	૧૮	નાચ	૧૬	ગિ.	૨૮
ધોળા	૧૩	આ.	૨૯	નાદાન	૨૩	ગિ.	૨૪
				નામ	૨૬	આ.	૨૨
નકલી	૫	આ.	૧૨	નામના	૧૬	આ.	૨૮
નકલી	૨૨	ગિ.	૨૮	નામોશી	૧૮	આ.	૨૬
નકશો	૨૭	આ.	૫	નાયક	૧૮	ગિ.	૪
નકામો	૧૫	ગિ.	૩	નાર	૨૮	આ.	૨૭
નગદ	૧૨	આ.	૧૧	નારી	૨૫	ગિ.	૩૦
નટ	૧૨	ગિ.	૧૬	નાવ	૧૩	ગિ.	૧૬
નટ	૨૯	ગિ.	૨૩	નાશ	૨૧	આ.	૨૯
નટી	૩૨	ગિ.	૧૦	નાળ	૯	આ.	૧૫
નદી	૧૦	ગિ.	૨	નિરાશા	૧૦	ગિ.	૧૦
નફટાઈ	૧	ગિ.	૨૯	નિરાહાર	૩૪	ગિ.	૨
નફો	૯	ગિ.	૬	નિરીક્ષા	૧૦	આ.	૧૦
નમણી	૨૩	આ.	૩૧	નિર્મળ	૪	ગિ.	૧
નમન	૩૨	ગિ.	૨	નીતિ	૬	ગિ.	૨૬
નમવા	૨૬	ગિ.	૨૧	નીમ	૩૩	આ.	૨૯
નર	૨૬	આ.	૨૧	નીર	૨૮	આ.	૧૮
નરક	૨૬	ગિ.	૭	નીરસતા	૧૪	ગિ.	૧૯
નરપશુ	૫	આ.	૨૩	નેહ	૩૪	આ.	૨૨

પ				પ્રભાત			
પટલાણી	૩	ગી.	૧	પ્રભાત	૨૯	આ.	૯
પડતર	૨૨	આ.	૧૯	પ્રમાદ	૧૦	ગી.	૧
પત	૧	ગી.	૧૬	પ્રવાસ	૩૨	ગી.	૫
પત	૧૪	ગી.	૫	પ્રહાર	૧૯	ગી.	૧૪
પતન	૧૭	ગી.	૯	પ્રેમ	૧૭	આ.	૨૪
પતિ	૧૮	ગી.	૩	ફે			
પત્ર	૭	ગી.	૨૩	ફડ	૨૫	આ.	૨૮
પત્રકાર	૨૧	ગી.	૧૬	ફર	૧૦	આ.	૭
પરવશ	૩૨	આ.	૨૮	ફરક	૧૦	આ.	૩૬
પરદદ	૨૮	આ.	૮	ફરજ	૨	ગી.	૨૨
પવન	સૂવર્ણ	ગી.	૬	ફળો છો	૩૬	ગી.	૨૪
પશુ	૧૨	ગી.	૩૦	ફંદા	૭	આ.	૨૯
પહેલો	૧૮	ગી.	૭	ફંદા	૨૧	ગી.	૨૭
પહોર	૧૭	આ.	૯	ફિતૂર	૧૯	ગી.	૨૧
પંખો	૩૧	આ.	૨૧	ફૂં	૩૧	ગી.	૧૯
પંગત	૩૧	ગી.	૨૧	ફેલ	૩૪	ગી.	૫
પાક	૧૫	ગી.	૧૭	ફેલી	૨૯	ગી.	૧
પાટી	૩૦	ગી.	૧૩	બ			
પાન	૬	આ.	૧૫	બકવાદ	૧૯	ગી.	૧૭
પારાયણ	૧૬	ગી.	૨૦	બગલ	૪	ગી.	૧૩
પાવક	૨૫	ગી.	૮	બખર	૩૦	આ.	૨૪
પાવન	૨૪	ગી.	૧૪	બખરે	૬	આ.	૧૦
પાશ	૧૬	આ.	૨૦	બનાવ	૧૯	ગી.	૨૦
પુજન	૯	ગી.	૧૭	બનાવવા	૧૨	આ.	૩૪
પૂજાપા	૨૦	ગી.	૯	બરણી	૨૧	આ.	૨૮
પૂર્ણતા	૨૧	ગી.	૧૦	બસ	૩૬	આ.	૬
પોઠિયો	૨૧	ગી.	૨	બંકો	૩૫	આ.	૨૧
પોપચું	૨૬	ગી.	૧૫	બાજ	૩	ગી.	૨૭
પોર	૨૪	ગી.	૨૭	બાજ	૩૫	આ.	૧૯
પોલ	સૂવર્ણ	ગી.	૨	બાજી	૬૧	ગી.	૧૨
પોસાણ	૨૬	આ.	૧૫	બાણ	૧૩	આ.	૮
પ્રજા	૧૯	આ.	૧૪	બાદી	૫	ગી.	૨૬
પ્રજા	૧૫	આ.	૩૧	બારસ	૩૦	ગી.	૧૧
પ્રદેશ	૨૪	ગી.	૫	બાલ	૫	ગી.	૨૭
				બાલિસ	૮	ગી.	૫

બાહોશ	૧૯	આ.	૨૯	મતિ	૩૨	આ.	૭
બાહોશ	૩૦	આ.	૧૧	મદ	૧૮	બિ.	૨૮
બાહોશ	૩૬	બિ.	૧૪	મન	સૂવણું	આ.	૧૧
બીક	૨૧	બિ.	૧	મન	૨૨	આ.	૩૪
બીમારી	૭	બિ.	૨૮	મન	૧૬	આ.	૨૭
બુદ્ધિહીન	૩૬	આ.	૬	મના	૧૧	બિ.	૨૭
બેન	૯	આ.	૨૧	મમતા	૧૦	બિ.	૧૮
બેડી	૯	બિ.	૨૧	મરકી	૩૨	આ.	૨૩
બોજ	૧૭	આ.	૫	મરામત	૨	બિ.	૧૫
બોજ	૧૦	આ.	૩૦	મર્દ	૧૪	આ.	૩૦
બોડ	૨	બિ.	૨૫	મલમ	૧૫	બિ.	૨૩
				મલરાજ	૮	આ.	૧૪
				મલાઈ	૨૨	બિ.	૧૬
ભાગાકાર	૧૪	બિ.	૧૧	મસાણુ	૧૪	આ.	૨૦
ભાજી	૧૯	આ.	૧૩	મહાકાય	૧૧	બિ.	૩
ભાર	૧૪	આ.	૧૧	મહાલય	૩૬	બિ.	૧૦
ભારત	૨૭	આ.	૨૭	મહિલા	૩૩	બિ.	૧૮
ભામા	૯	બિ.	૩	મહેતલ	૧૨	બિ.	૧૩
ભાલ	૩	આ.	૨૫	મંજર	૧	બિ.	૨૮
ભાષા	૮	બિ.	૨૮	મંતર	૭	બિ.	૧૬
ભુલ	૫	બિ.	૨	માગણી	૨૪	બિ.	૯
ભેગ	૩૫	આ.	૧૮	માછણુ	૧૫	બિ.	૧૫
ભેટ	૨૯	આ.	૪	માછી	૬	આ.	૧૨
બ્રાંતિ	સૂવણું	આ.	૧૩	માણસ	૨૭	બિ.	૧૧
				માતા	૮	બિ.	૮
				માન	૧૯	આ.	૨૩
મગજ	૧૯	બિ.	૪	માન	૨૦	આ.	૧૬
મચ્છર	૨૪	બિ.	૧૨	માનતા	૧૪	બિ.	૨
મચ્છર	૧૧	બિ.	૧૩	માનપત્ર	૧૫	બિ.	૪
મજા	૨૩	બિ.	૩૨	માનવાળા	૧૮	બિ.	૯
મજા	૩	બિ.	૨૯	માનવી	૩૧	આ.	૨૭
મજા	૨૭	આ.	૪	માની	૩૬	બિ.	૨૭
મજા	૨૮	બિ.	૧૬	માની	૧૧	આ.	૧૯
મત	૧૧	બિ.	૨૫	માપણી	૧૨	બિ.	૨૫
મતિ	૧૧	આ.	૨૫	માયા	૭	આ.	૩૧
મતિ	૮	બિ.	૧૧	માર	૧૮	આ.	૯
મતિ	૧૭	બિ.	૨૫				

મારા	૬	ગિ.	૧૪	રણુવાસ	૬૭	આ.	૭
માત્ર	૩૫	ગિ.	૨૬	રતાશ	૨૪	આ.	૩૧
માળિયા	૩૩	ગિ.	૧૫	રતાંધળો	૨૦	ગિ.	૧૫
મિત્ર	૭	આ.	૨૫	રથ	૯	આ.	૧૦
મુઠ	૧૭	ગિ.	૨	રથી	૧૫	આ.	૩૦
મુરત	૧૮	ગિ.	૧૨	રમખાણુ	૨૬	ગિ.	૧૯
મુર્તિપુજક	૯	આ.	૧૬	રમણુ	૯	આ.	૧૨
મેઢ	૧૨	ગિ.	૯	રમણી	૨૮	ગિ.	૯
મેળ	૧૨	આ.	૯	રમત	૧૪	આ.	૭
મેઝા	૧૧	આ.	૮	રમા	૯	આ.	૭
મેઢી	૨૨	આ.	૩૬	રવેશ	૧૦	આ.	૨૦
મેર	૨૮	આ.	૩૦	રવૈયો	સૂવણુ	ગિ.	૨૦
મેર	૨૧	આ.	૧૧	રસ	૩૧	આ.	૨૫
મેરલા	૨	ગિ.	૩	રસ	૨૭	આ.	૨૪
	૫			રસધેલાં	સૂવણુ	આ.	૯
ધમ	૧૫	ગિ.	૨૯	રસમ	૧૩	ગિ.	૨૦
ધશ	૪	ગિ.	૨	રહીશ	૩૪	ગિ.	૨૭
યાચના	૮	ગિ.	૧૭	રહેણી	૧૨	આ.	૨૭
યાચના	૩૩	આ.	૧૯	રહેણી	૩૦	ગિ.	૧૬
યાદ	૨૮	આ.	૨૩	રંગામણુ	૧૬	ગિ.	૨૪
યાદી	૩૬	આ.	૯	રાખ	૩૨	આ.	૧૩
યાર	૩૩	ગિ.	૬	રાખડી	૨૦	ગિ.	૨
	૨			રાગ	૨૦	આ.	૨૯
રક્ત	૧૩	ગિ.	૩૨	રાજવટ	૧૯	આ.	૩૦
રગ	૭	આ.	૨૨	રાજ	૭	ગિ.	૨૧
રગતું	૧	ગિ.	૪	રાજા	૧૬	ગિ.	૨
રચના	૧૧	આ.	૨૧	રાણી	૧૦	આ.	૧૫
રચવા	૧૧	આ.	૬	રામનામ	૧૩	ગિ.	૧૧
રજ	૧૫	આ.	૧૬	રાયણુ	૪	ગિ.	૨૦
રજપુતાઈ	૨૧	આ.	૯	રાસ	૮	આ.	૨૦
રજા	૨૬	આ.	૮	રાષ્ટ્રસંઘ	૧	ગિ.	૨૦
રડવા	૧૭	આ.	૧૬	રીઝ	૨૫	ગિ.	૨
રડવા	૩૩	ગિ.	૨૪	રીઝ	૩૬	આ.	૧૬
રણુજીત	૮	ગિ.	૨૩	રીઝ	૧૫	આ.	૯
રણુધીર	૨૨	ગિ.	૨૧	રીત	૨૧	ગિ.	૧૨
				રીસ	૨૧	આ.	૧૨

૩	૩૦	ગિ.	૨૩	વણુખર	૩	ગિ.	૧૭
૩ચવી	૧૨	આ.	૨૨	વણુઝાર	૧૯	આ.	૨૪
૩ણુ	૫	આ.	૮	વતન	૧૬	આ.	૧૩
૩ેખા	૩૦	આ.	૯	વર	સૂવણું	આ.	૧૪
				વર	૨૩	આ.	૩૪
	લ			વર્તન	૨૯	ગિ.	૨
લક્ષ	૨૪	ગિ.	૨૯	વનાચર	૧૩	આ.	૧૭
લક્ષણુ	૧૨	ગિ.	૨૧	વફાદારી	સવણું	ગિ.	૧૪
લખાણુ	૨૦	ગિ.	૧૧	વસંત	૯	ગિ.	૨૨
લગની	૨૮	ગિ.	૧૧	વસાણુ	૧૫	ગિ.	૫
લગ્નકાર્ય	૨૫	ગિ.	૨૦	વસીલો	૮	ગિ.	૨૬
લગ્ન	૯	ગિ.	૨૭	વસ્ત્ર	૨૯	ગિ.	૭
લગ્નવી	૧૨	ગિ.	૧૫	વહાલ	૨૪	આ.	૨૮
લટ	૨૫	આ.	૧૦	વહાલપ	૪	ગિ.	૨૧
લડત	૭	આ.	૩૨	વહેણુ	૨૬	આ.	૧૩
લડવા	૨૮	આ.	૧૧	વહેવાર	૨૫	આ.	૧૨
લડવું	૧૫	ગિ.	૨૫	વાચન	૨૬	આ.	૨૫
લત	૧૭	આ.	૧૪	વાચા	૭	ગિ.	૨૪
લત	૨૪	આ.	૩૦	વીજ	૧૯	ગિ.	૨૭
લલાટ	૩૧	ગિ.	૨	વાણી	૧૫	ગિ.	૨૦
લવાદી	૩૪	આ.	૧૮	વાણી	૩૨	આ.	૩૨
લસણુ	૨૨	ગિ.	૧૦	વાત	૧૯	આ.	૧૫
લહર	૨૫	આ.	૨૦	વાદ	૧૦	આ.	૩૨
લહેર	૧૪	ગિ.	૬	વામા	૩૩	ગિ.	૧૦
લાકડી	૧૬	આ.	૧૦	વાયકા	૩૬	ગિ.	૨૬
લાગ	૧૮	આ.	૧૩	વાયરો	૩૩	આ.	૭
લાગણી	૩	આ.	૮	વારણુ	સૂવણું	આ.	૧૪
લાગણી	૩૫	ગિ.	૪	વારણુ	૧૯	ગિ.	૧૫
લાઠી	૩૩	આ.	૨૧	વારવા	સૂવણું	આ.	૧૨
લાભ	૨૮	આ.	૭	વાવેતર	૧૯	ગિ.	૧૧
લાલન	૩૧	આ.	૬	વાસણુ	૧૬	આ.	૧૫
લેણદાર	૨૬	ગિ.	૧૧	વાસણુ	૨૦	આ.	૧૮
લોહી	૩૪	આ.	૩૨	વાળ	૧૯	આ.	૧૧
	વ			વાંદા	૯	આ.	૮
વગ	૧૪	ગિ.	૨૭	વિકા	૯	આ.	૨૦
વચન	૬	આ.	૩	વિજય	૨૮	ગિ.	૧૦૫

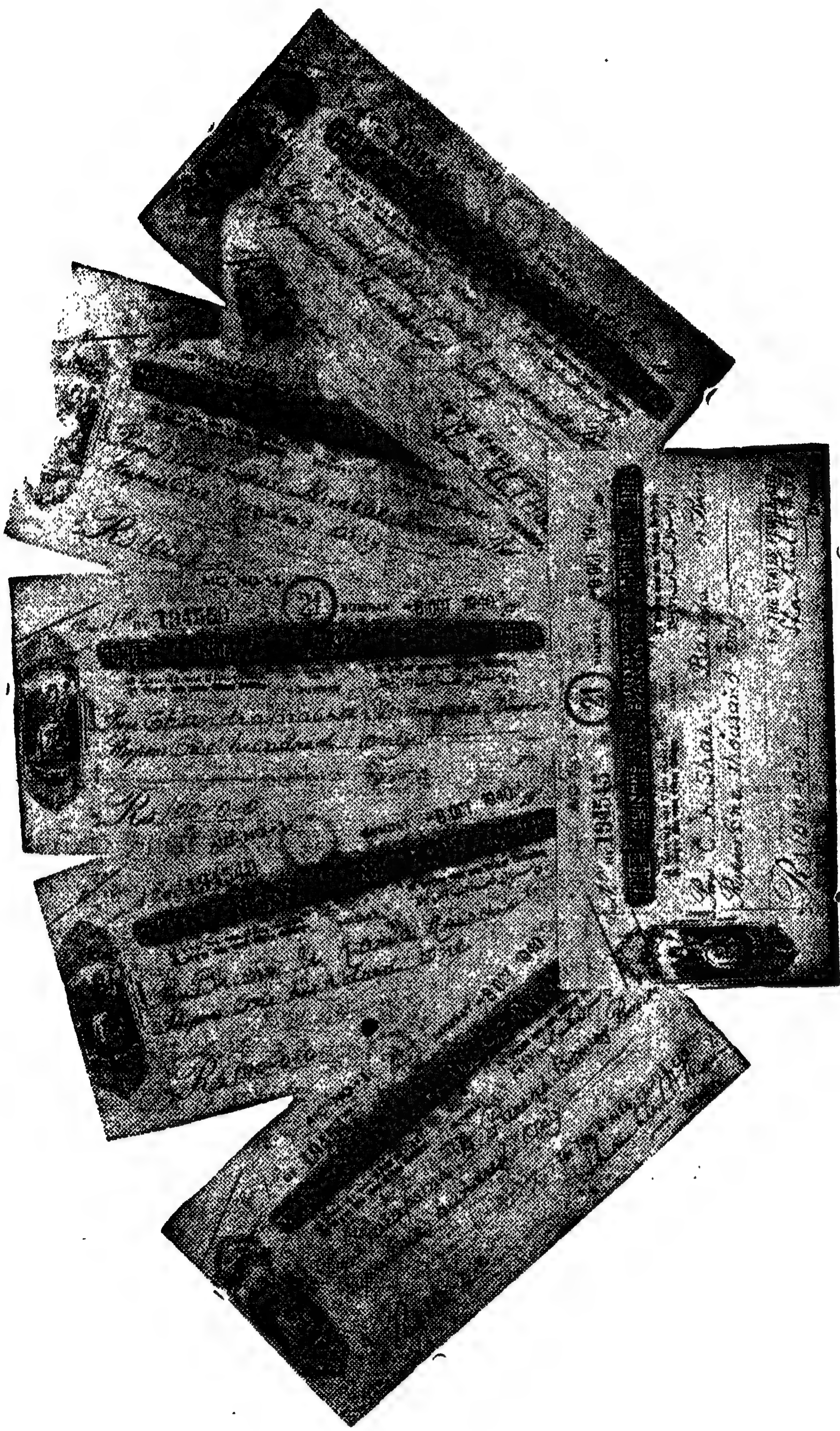
વિત્ત	૧૭	આ.	૧૨	સ			
વિત્ત	૨૯	બી.	૨૬	સખત	૧૫	બી.	૧
વિદેશ	૬	આ.	૨૯	સખ્તાર્ધ	૨૨	આ.	૧૧
વિનોદ	૨૧	આ.	૩૦	સળ	૨૬	બી.	૩
વિમાન	૧૧	બી.	૧૬	સળ	૩૨	બી.	૧
વિલાપ	૨૮	બી.	૧	સળ	૧૫	બી.	૨૮
વિશાલ	૨૨	બી.	૨૨	સળયો	૨૧	આ.	૮
વીચાર	૬	બી.	૨	સદા	૬	બી.	૨૭
વીણા	૭	આ.	૭	સલા	૨૭	બી.	૨૫
વીરો	૨૪	બી.	૧૮	સમય	૧૫	આ.	૨૮
વીર	૬	બી.	૨૩	સમર્પણ	૧૨	બી.	૨૦
વીર	૧૮	આ.	૫	સમાનતા	૩૩	આ.	૧૪
વેરી	૭	આ.	૩૩	સરકાર	૨૧	બી.	૮
વેલણુ	૨૨	બી.	૩	સરદાર	૯	બી.	૨
વેલા	૭	બી.	૮	સવાલ	૧૨	આ.	૨૦
				સળી	૧૩	આ.	૨૨
	૨૧			સંતતિ	૩૨	આ.	૨૫
				સંતાપ	૨૨	બી.	૧૩
શક	૩૨	બી.	૨૯	સંદેહ	૩૨	બી.	૨૫
શઠ	૩	આ.	૧૯	સંપ	૯	આ.	૨૫
શઠતા	૮	આ.	૧૨	સંપ	સૂવર્ણ	આ.	૮
શઠતા	૨૬	આ.	૧૦	સંમતિ	સૂવર્ણ	બી.	૮
શત્રુ	૨૯	બી.	૨૨	સંસાર	૨૬	બી.	૨૭
શનિ	૪	બી.	૯	સાખ	૨૬	બી.	૧૬
શમતા	૪	આ.	૭	સાગર	૧૪	બી.	૨૨
શરમ	૨૨	બી.	૨૬	સાચાર્ધ	૨૪	બી.	૨
શહેર	૧૦	બી.	૨૧	સાદા	૧૩	બી.	૩૦
શાણા	૧૮	આ.	૨૭	સાખૂત	સૂવર્ણ	બી.	૨૪
શામક	૧૦	આ.	૧૭	સાર	૨૬	આ.	૩૦
શિક્ષક	૨૩	બી.	૧૭	સારી	૬	આ.	૨૦
શિખર	૨૯	બી.	૧૫	સાહેલી	૩૧	બી.	૨૩
શીલ	૧૭	આ.	૨૬	સુધડ	૧૧	બી.	૪
શુર	૫	બી.	૨૫	સુધાકર	૧૩	આ.	૪
શોધક	૩૨	આ.	૨૦	સેવા	૩૬	આ.	૨૫
શોભા	૩૨	બી.	૨૦	સોટી	૨૩	આ.	૧૨
શોર	૩૧	આ.	૩૦	સોટી	૩૦	આ.	૧૭

હ	હ	હ	હ	હ	હ	હ	હ
હકદાર	૩૨	આ.	૩૦	હાજત	૪	ભી.	૧૧
હકીકત	૧૦	ભી.	૧૪	હાનિ	૪	આ.	૧૧
હઠ	૨૯	આ.	૧૦	હામ	સૂવર્ણ	ભી.	૧૮
હઠીલાઈ	૧૬	ભી.	૧	હામ	૩૪	આ.	૯
હડતાળો	૩૪	ભી.	૨૩	હીર	૩૫	આ.	૨૩
હદ	૧૦	આ.	૧૪	હીર	૩૧	ભી.	૧
હરણ	૨૩	ભી.	૧૫	હીરાકશી	૫	ભી.	૧૬
હવા	૨૪	આ.	૧૩	હેત	૧૦	આ.	૨૩
હસ્તાક્ષર	૧૩	આ.	૨૪	હેત	૬	ભી.	૨૮
હા	૨૯	આ.	૨૮	હેમ	૩૦	આ.	૧૮
હા	૩૦	આ.	૨૭	હેરત	૨૭	ભી.	૨૨
હાક	૨૯	આ.	૧૦	હેરાન	૫	ભી.	૨૦
				હેવાલ	૨૭	ભી.	૭

બુદ્ધિની કુસ્તી

હરીશ્ચંદ્ર એ તો અંતે બુદ્ધિની રમત છે. ક્રિકેટમાં દડા ફેંકનારો પોતાની અનેક કલા બેટ લેનારને આઊટ કરવા અજમાવે છે, ફુટબોલમાં ગોલકીપર સામા પક્ષનાં અનેક હુમલાને ખાળવા પ્રયત્ન કરે છે, મલકુસ્તીમાં મલરાજો અનેક દાવપેચ લડે છે, તેવીજ રીતે શબ્દરચના હરીશ્ચંદ્ર એ બુદ્ધિની કુસ્તી છે. સંપાદક તમારા સમક્ષ કાયડો મૂકે છે. કાયડામાં મજા હોય છે. તેમાં છટકું પણ હોય છે. તમારે એ હરીશ્ચંદ્રમાં તમારી બુદ્ધિનો ઉપયોગ કરી સંપાદકની રમતને પકડી પાડવાનું છે. અલબત્ત તેમાં ઇશિદાપૂર્વક ખોટો માર્ગ દોરવે એવી અયોગ્ય ચાવી ન હોવી જોઈએ. બાકી સામાન્ય વાચક આ રસ્તે ચડી જશે એમ સંપાદક કહી શકે છે, જ્યારે ખરો માર્ગ બીજો હોય છે. તે બનાવવા ચાવીઓમાં જ એવી રચના હોય છે કે હરીશ્ચંદ્ર જરા બુદ્ધિ કસે તો તેને ખરો માર્ગ જડી જાય.

—એક હરીશ્ચંદ્ર

આવા અનેક ચેકો હરીકો મેળવી ગયાં છે.

शब्दरचना सर्वसंग्रह

विभाग सातमो

सामान्य ज्ञान
आपनार भाडिती

હરીફાઈની મુખ્ય શરતો અને નિયમો

- [૧] આ હરીફાઈમાં દાખલ શ્રી દર એક પ્રવેશપત્ર નવ આના રહેશે. પણ જે કોઈ એ પ્રવેશપત્ર ભરશે તેને દર એ પ્રવેશપત્રે એક મફત પ્રવેશપત્ર તેજ કવરમાં ભરવાનો હક્ક રહેશે. પોતાના એક નામનાં ચાર પ્ર. પત્રો ભરનાર એક નામે ચાર પ્ર. પત્રો મફત ભરી શકશે એટલે કે ૨-૪-૮ માં આઠ પ્ર. પત્રો ભરી શકાશે. એકજ હરીફને એકજ વ્યૂહમાં એક કરતાં વધારે ઇનામ મળશે નહિ. ટપાલની ટિકિટો કે એકથી પ્રવેશ શ્રી ભરી શકાશે નહિ.
- [૨] વ્યૂહનો ઉકેલ કમિટીએ નક્કી કરીને સીલબંધ કવરમાં સેન્ટ્રલ બેન્કના સેફ ડીપોઝીટના ખાનામાં મુકેલો છે. કમિટીના સભ્યો નીચે મુજબ છે:- [૧] પ્રોફેસર ભાનુશંકર વ્યાસ, ઝેવીયર્સ કોલેજના ગુજરાતીના પ્રોફેસર [૨] શ્રી. અમૃતલાલ દલપતભાઈ શેઠ, મેનેજીંગ ડીરેક્ટર તથા તંત્રી [૩] શ્રી. ચીમનલાલ શાહ, સોલિસિટર, જે. પી. કમિટીના મત મુજબ એ ઉકેલના શબ્દો ચાવીઓની રચના પ્રમાણેના ઐષ્ઠ જવાબો છે. કોઈ વાજબી કારણે કમિટી કોઈ ચાવીનો ઉકેલ રદ કરી શકશે પણ એક શબ્દને સ્થાને બીજો મુકી શકશે નહિ.
- [૩] આ હરીફાઈમાં દાખલ થવાની શ્રી મનીઓર્ડરથી અગર પોસ્ટલ ઓર્ડરથી મોકલી શકાશે. અગર અમારે ત્યાંથી મંગાવેલ રોકડ પાવતીથી મોકલી શકાશે. મનીઓર્ડરની ટપાલ ઓફીસમાંથી મળેલી રસીદ પ્રવેશપત્રો સાથે જ મોકલવી પડશે. આવેલી પ્રવેશ શ્રી કોઈ પણ કારણસર પાછી માગવાનો હક્ક રહેશે નહિ. આ હરીફાઈમાં જ્યાં એકજ અક્ષરના ફેરફારથી ઊભા અને ગાડા બે શબ્દોનો ફેરફાર થતો હશે તેવા એક ખોટા અક્ષરે બે ભૂલ ગણવામાં આવશે. દૂસ્વ દીર્ઘની ભૂલ ગણાશે નહિ, પરંતુ વ્યૂહની રચનામાં દૂસ્વ દીર્ઘનો નિયમ પળાશે.
એકચાક, ફેરફાર, ટીકડીઓ ચોડેલું કે સુધારાવાળું પ્રવેશપત્ર રદ ગણાશે. કોઈ એન્ટ્રી ટપાલમાં ગુમ થાય કે ગેરવલ્લે જાય તે માટે અમે જવાબદાર નથી. ઓછી શીવાળાં બધા પ્રવેશપત્રો રદ થશે. ‘જન્મભૂમિ’ના તંત્રીનો નિર્ણય દરેક બાબતમાં છેવટનો તે કાયદેસર બંધનકર્તા છે એ શરતે જ આ હરીફાઈમાં દાખલ થઈ શકાશે. પ્રવેશપત્રો માત્ર શાહીથી જ કે ટાઇપરાઈટરથી ભરવા. પેન્સિલથી ભરેલાં પ્રવેશપત્રો રદ ગણાશે.
- [૪] આ હરીફાઈમાં દાખલ થવાના કરાર મુબઈમાં થએલા ગણાશે તે તેને અંગેના કોઈ પણ કાયદેસરનાં પગલાં મુબઈ શહેરની જ અદાલતોમાં લઈ શકાશે.
- [૫] મનીઓર્ડર, રજીસ્ટર કે પત્રવ્યવહાર સર્વ નીચેને સરનામે કરવો.

ગુજરાતી શબ્દરચના હરીફાઈ “જન્મભૂમિ” : ૧૩૮, મેડોઝ સ્ટ્રીટ, મુબઈ

મુબઈ

[૧] અનાજ

ધઉં	ચોખા	બાજરો
જુવાર	મઠ	મગ
તુવેર	અડદ	તલ
કળથી	મકાઈ	કોદરા
ચણા	મસુર	અળસી
સરસવ	મગફળી	

[૨] અંતરનું માપ (દેશી)

૮ આડાજવ=૧ આંગળ	૪ હાથ=૧ દંડ
૪ આંગળ =૧ મુઠી	૨૦૦૦ દંડ=૧ ગાઉ
૩ મુઠી =૧ વેંત	૪ ગાઉ =૧ જોજન
૨ વેંત =૧ હાથ	

[૩] અંતરનું માપ (અંગ્રેજી)

૧૨ ઇંચ=૧ ફુટ	૮ ફર્લાંગ=૧ માઈલ
૩ ફુટ=૧ વાર	૧૭૬૦ વાર=૧ માઈલ
૫૫ વાર=૧ પોલ	૫૨૮૦ ફુટ=૧ માઈલ
૪૦ પોલ=૧ ફર્લાંગ	

[૪] ઋતુઓ

હેમંત	શીશીર	વસંત
ગ્રીષ્મ	વર્ષા	શરદ

[૫] કવિઓ ને લેખકો (ગુજરાતના)

ધૂમકેતુ	શ્રી. ખખરદાર
બળવંતરાય ઠાકોર	ધરમશી સંપટ
ચંદ્રવદન મહેતા	ધનવંત ઓઝા
દુર્ગેશ શુક્લ	કાકા કાલેલકર
ચુનીલાલ વ. શાહ	કીશોરલાલ ધ. મશરૂવાલા
ચંદુલાલ વ્યાસ	રમણલાલ દેસાઈ
મોહનલાલ મહેતા	ઉમાશંકર
ગગનવિહારી મહેતા	ઝવેરચંદ મેઘાણી
યશવંત પંડ્યા	ગુલાબદાસ ઓઝર

કનૈયાલાલ મુન્શી

નાનાલાલ કર્કવ

હંસા મહેતા

પન્નાલાલ પટેલ

નાગરદાસ પટેલ

મનુભાઈ જોધાણી

શ્રી. શયદા

ગુણવંતરાય આચાર્ય

[૬] કોંગ્રેસના પ્રમુખો (અનુક્રમે)

ડબ્લ્યુ. સી. ખેનરજી	દાદાભાઈ નવરોજી
(મુંબઈ)	(કલકત્તા)
બદ્રુદીન તૈયબજી	જી. યુલે
(મદ્રાસ)	(અલ્લાહાબાદ)
વિલીયમ વેડબર્ન	સર શ્રીરોજશાહ મહેતા
(મુંબઈ)	(કલકત્તા)
પી. આનંદ ચાર્લ્સ	ડબ્લ્યુ સી. ખેનરજી
(નાગપુર)	(અલ્લાહાબાદ)
દાદાભાઈ નવરોજી એ વેબ એસ. એમ. ખેનરજી	
(લાહોર) (મદ્રાસ)	(પુના)
આર. એમ. સિયાની	સી. શંકરન નાયર
(કલકત્તા)	(અમરાવતી)
એ. એમ. બોઝ	રોમેશચંદ્ર દત્ત
(મદ્રાસ)	(લખનૌ)
એન. જી. ચંદાવરકર	દિનશા વાચ્છા
(લાહોર)	(કલકત્તા)
સુરેન્દ્રનાથ ખેનરજી	લાલ મોહન ઘોષ
(અમદાવાદ)	(મદ્રાસ)
સર હેત્રી કોટન	ગોપાલકૃષ્ણ ગોખલે
(મુંબઈ)	(બનારસ)
દાદાભાઈ નવરોજી	રાશબીહારી ઘોષ
(કલકત્તા)	(સુરત)
મદનમોહન માલવિયા	સર વીલીયમ વેડબર્ન
(લાહોર)	(અલ્લાહાબાદ)
બિશનનારાયણ ધાર	નવાબ સૈયદ મહમદ
(કલકત્તા)	(પટણા)
આર. એમ. મુઘોલકર	ભૂપેન્દ્રનાથ બોઝ
(કરાંચી)	(મદ્રાસ)

સત્યપ્રસન્નસિંહા (મુંબઈ)	આંખિકાયરણ મજુમદાર (લખનૌ)
ડો. એની બેસન્ટ (કલકત્તા)	હસન ઈમામ (મુંબઈ)
મદનમોહન માલવિયા (દિલ્હી)	મોતીલાલ નહેરૂ (અમૃતસર)
લાલા લજપતરાય (કલકત્તા)	સી. વીજયરાધવાચાર્ય (નાગપુર)
હકીમ અજમલખાન (અમદાવાદ)	ચિતરંજનદાસ (ગયા)
મૌલાના મહમદઅલી (કોકોનાડ)	મહાત્મા ગાંધી (ખેલગામ)
સરોજીની નાયડુ (કાનપુર)	શ્રી. નિવાસ આયંગર (ગૌહતી)
એમ. એ. અન્સારી (મદ્રાસ)	મોતીલાલ નહેરૂ (કલકત્તા)
જવાહરલાલ નહેરૂ (લાહોર)	વલ્લભભાઈ પટેલ (કરાંચી)
પંડિત માલવિયા (કલકત્તા)	રાજેન્દ્રપ્રસાદ (મુંબઈ)
પંડિત જ. નહેરૂ (લખનૌ)	પંડિત જ. નહેરૂ (ફૈજપુર)
સુભાષચંદ્ર બોઝ (હરિપુરા)	સુભાષચંદ્ર બોઝ (ત્રિપુરી)
અબુલ કલામ આઝાદ (રામગઢ)	

❀
[૭] ઝાંઘો

પૃથ્વી	ગુરૂ	મંગળ
બુધ	ચંદ્ર	વરુણ
શનિ	સૂર્ય	શુક્ર

❀
[૮] જળચર

માછલી	શાર્ક	ઠહેલ
જળધોડો	મગર	કરચલો

દેડકો	કાચખો	જળો
જળકુકડી	જળ લોંકડી	

❀
[૯] જાણીતી કહેવતો

- ૧ પહેલું સુખ તે જાતે નર્પા.
- ૨ વાવે તેવું લણે, કરે તેવું ભરે.
- ૩ લેને ગઈ પૂત, ખો આવી ખસમ.
- ૪ ડોસી મર્યાનો ભય નથી, જમ ધર ભાળી
જાય તેનો ભય છે.
- ૫ અજાણ્યું ને આંધળું બેય ખરાખર.
- ૬ મીયાં પડ્યાં પણ તંગડી ઊંચી.
- ૭ હાથનાં કર્યા હૈયે વાગ્યાં.
- ૮ વિનાશકાળે વિપરીત બુદ્ધિ
- ૯ દૂધના દૂધમાં ને પાણીનાં પાણીમાં.
- ૧૦ દુખળી ગાયને અગાઈએ ધણી.
- ૧૧ અજિયાનાં બે ભાગ.
- ૧૨ ગરીબની વહુ સહુની ભાભી.
- ૧૩ કુંગરા દૂરથી રળિયામણા.
- ૧૪ ખોદો કુંગર ને કાઢ્યો ઉંદર.
- ૧૫ શેરને માથે સવાશેર.
- ૧૬ દામ કરે કામ, ખીખી કરે સલામ.
- ૧૭ ખાળે ડૂચા અને દરવાજા મોકળા.
- ૧૮ પાણી પહેલાં પાળ આંધવી.
- ૧૯ ઉતાવળા સો ખડાવરા, ધીરા સો ગંભીર.
- ૨૦ ચોર કાટવાળને દંડે.
- ૨૧ ગામ હોય ત્યાં ઢેઢવાડો હોય.
- ૨૨ ટીપે ટીપે સરોવર ભરાય.
- ૨૩ સોનાની થાળીમાં લોઢાની મેખ.
- ૨૪ અક્કરમીનો પડિયો કાણો.
- ૨૫ કુમળુ ઝાડ જેમ વાળીએ તેમ વળે.
- ૨૬ કમજોર ગુસ્સા બહોત.
- ૨૭ સોખત તેવી અસર.
- ૨૮ રોતો જાય તે મુવાના ખખર લાવે.
- ૨૯ ગામમાં પેસવાના સાંસા, ત્યાં પટેલને ઘેર
ઊનાં પાણી.

- ૩૦ આપકી લાપશી, પરત્વ કુશકી.
૩૧ પહેલો મારે કદી ન હારે.
૩૨ મોરીનું ચંડાળે જાય.
૩૩ વખાણી ખીચડી હાંતે વળગે.
૩૪ આપ ભલા સો જગ ભલા.
૩૬ ભણ્યો બૂલે ને તારો દૂખે.
૩૭ હમા કીસીકા સગા નહિ.
૩૮ નાયવું નહિ તેનું આંગણું વાંકું.
૩૯ સીદીભાઈને સીદકાં બહાલાં.
૪૦ જાગ્યા ત્યારથી સવાર.
૪૧ સાઠે બુદ્ધિ નાડી.
૪૨ એકને પાપે વહાણુ દૂખે.
૪૩ નીચી ખોરડી સહુ ખૂડે.
૪૪ તતોરખાનામાં તતૂડીનો અવાજ ન સંભળાય.
૪૫ હસવામાંથી ખસવું થયું.
૪૬ ચાકરી કરે તે ભાખરી પામે.
૪૭ આડે લાકડે આડો વેહ.
૪૮ ભંટ કરે ઢેકા તો માણસ કરે કાઠા.
૪૯ ઉતાવળે આંખા પાકે નહિ.
૫૦ બીખનું હાલ્લું શિકે ચઢે નહિ.
૫૧ પડી પટાળે ભાત, ફાટે પણ શીટ નહિ.

[૧૦] જીવજંતુ

પતંગિયું	કાડી	મંકાડી
ઉધઈ	માંખી	વાંદો
કંસારી	તીડ	જી
સપં	વીંછી	ગોકળમાય
કરોળીયો	અમર	મધમાખ

[૧૧] થાહીક તારીખો

બુદ્ધનો જન્મ	૫૫૦
બુદ્ધનું મૃત્યુ	૪૭૭
સિંકદરનું હિંદ પર આક્રમણ	૩૨૭

ચંદ્રગુપ્તની મૌર્ય વંશની સ્થાપના	૩૨૨
સમ્રાટ અશોકનું શાસન	૨૬૦ થી ૨૨૩
સીઝરનું શાસન	૬૦
હમ્પ્ટો જન્મ	૪
હમ્પ્ટો વધસ્થંભ	૩૦
નીરોનું શાસન	૬૪
કવિકુલગુરુ કાળીદાસ	૪૦૦
મહમદ પયગંબરનો જન્મ	૫૬૬
હિંદ પર મહમદ ગીઝનીનો પહેલો હલ્લો	૧૦૦૧
‘મેઝના કાર્ટા’	૧૨૧૫
તૈમુરનો હિંદ પર હુમલો	૧૩૯૮
જોન ઓફ આર્કને સળગાવી	૧૪૩૧
અમેરિકા શોધાયો	૧૪૯૨
વાસ્કોડી ગામા હિંદ આવ્યો (૨૦ મે)	૧૪૯૮
બાબરની જીત	૧૫૨૫
ઈસ્ટ ઇન્ડિયા કંપનીની સ્થાપના	૧૬૦૦
ઈંગ્લેંડનાં રાજાને ફ્રાંસી (૩૦ જાન્યુઆરી)	૧૬૪૯
ઔરંગઝેબનું મૃત્યુ (૨૨ ફેબ્રુઆરી)	૧૭૧૭
અમેરિકા સ્વતંત્ર બન્યું (જુલાઈ ૪)	૧૭૭૬
ફ્રાન્સનો વિપ્લવ (૧૪ જુલાઈ)	૧૭૮૯
વોટરલુમાં નેપોલીયનનો પરાજય (જૂન ૨૮)	૧૮૧૫
નેપોલીયનનું મૃત્યુ (મે ૫)	૧૮૨૧
હિંદનો બળવો	૧૮૫૭
ઈસ્ટ ઇન્ડિયા કંપની બિખેરી વિકટોરિયા સામ્રાજી થયા (ઓગસ્ટ બીજી)	૧૮૫૮
રાષ્ટ્રીય મહાસભાની સ્થાપના	૧૮૮૫
ચીન સ્વતંત્ર બન્યું	૧૯૧૨
પહેલું વિશ્વ યુદ્ધ (૪ ઓગસ્ટ)	૧૯૧૪
રશિયાની ક્રાંતિ (૧૨ માર્ચ)	૧૯૧૭
સુલેહ થઈ (૧૧ નવેમ્બર)	૧૯૧૮
વર્સેલ્સના કરાર (જૂન ૨૮)	૧૯૧૯
આયર્લેન્ડ સ્વતંત્ર બન્યું (૬ ડિસેમ્બર)	૧૯૨૨
તિલકનું મૃત્યુ (૧ લી ઓગસ્ટ)	૧૯૨૦

તિલકનો જન્મ	(૨૩ જુલાઈ)	૧૮૫૬
ગાંધીજીનો જન્મ	(૨ ઓક્ટોબર)	૧૮૬૯
રોલેટ કાયદો		૧૯૧૯
જલીયાંનવાલાની કત્લ	(૧૩ એપ્રિલ)	૧૯૧૯
અસહકારની જાહેરાત	(૧ ઓગસ્ટ)	૧૯૨૦
લેનિનનું મૃત્યુ	(૨૧ જાન્યુ.)	૧૯૨૪
સંપૂર્ણ સ્વતંત્રતાનો ઠરાવ	(લાહોર)	૧૯૨૯
હાંડી કૂચ	(૧૨ માર્ચ)	૧૯૩૦
ગાંધી ઈર્વિન કરાર	(૫ માર્ચ)	૧૯૩૧
આઠમા એડવર્ડનો		
ગાદી ત્યાગ	(૧૦ ડિસેમ્બર)	૧૯૩૬
ત્રાવણકોરમાં અસ્પૃશ્યો માટે		
મંદિર ખુલ્લા મુકાયા		૧૯૩૬
મહાસભાનો હોદ્દા સ્વીકાર	(જુલાઈ)	૧૯૩૭
વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહ	(અક્ટોબર)	૧૯૪૦
ખીજું વિશ્વ યુદ્ધ	(૭ સપ્ટેમ્બર)	૧૯૩૯

[૧૨] દિશાઓ

ઉત્તર	દક્ષિણ	પૂર્વ
પશ્ચિમ	ઈશાન	અગ્નિ
નૈરૂત્ય	વાયવ્ય	

[૧૩] દુનિયાનાં દેશો

એખીસીનિયા	અફઘાનિસ્તાન	આલ્બેનિયા
એન્ડોરા	અરબસ્તાન	આર્જેન્ટિના
ઓસ્ટ્રેલિયા	ઓસ્ટ્રીયા	બેલ્જિયમ
બ્રેસિલિયા	બ્રાઝીલ	બલ્ગેરીઆ
કેનેડા	ચિલિ	ચીન
કોલમ્બિયા	કોસ્ટારિકા	ક્યુબા
એકોરલોવેકિયા	ડાન્ઝીગ	ડેન્માર્ક
ઈકિવાડોર	ઈજિપ્ત	ઇંગ્લેન્ડ
ઈસ્ટોનીયા	ફિન્લેન્ડ	ફ્રાન્સ
જર્મની	ગ્રીસ	હાન્ડુરાસ
હંગેરી	આઈસલેન્ડ	હિન્દુસ્તાન
ઈરાક	આયલેન્ડ	ઇટલી

જાપાન	લેટવીઆ	લિથુઆનીઆ
મેક્સિકો	મોનાકો	મોરોક્કો
હોલાંડ	ન્યુફાઉન્ડલેન્ડ	ન્યુઝિલેન્ડ
નિકારાગુઆ	નોર્વે	પેલેસ્ટાઈન
પરિન	પેરુ	પોલેન્ડ
પાવા	સુમાત્રા	પોનિથો
પોર્ટુગલ	રુમાનીઆ	રશિયા
સ્કોટલેન્ડ	સિયામ	દક્ષિણ આફ્રિકા
સ્પેન	સ્વીઝર્લેન્ડ	તુર્કસ્તાન
અમેરીકા	ઉરુગ્વે	યુગોસ્લાવીઆ
સ્વીડન	લીબીયા	આલ્બર્સ
કાંગો	ટયુનીસ	સોમાલીલેન્ડ
ગ્રીનલેન્ડ	લક્ષમબર્ગ	જાવાસુમાત્રા
મલાયા	સીલોન	તિબેટ
નેપાલ	ભૂતાન	શ્રીલંકા
હવાઈ	ન્યુગીઆના	શ્રીલીપાઈન
જમૈકા	ક્યુબા	ડોમીનીક
પેરુ	બ્રાઝીલ	ઉરુગ્વે

[૧૪] ધર્મ સંસ્થાપકો

રામ	કૃષ્ણ	રામાનૂજ
બુદ્ધ	મહાવીર	ઈસુ
મહમ્મદ	શંકરાચાર્ય	વલ્લભાચાર્ય
સ્વામીનારાયણ	ઝોરોસ્ટર	ક્રોન્ડયુસીયસ

[૧૫] ધાતુઓ (ખનીજ)

સોનું	રૂપું	ત્રાંબુ
પિત્તળ	જસત	સીસું
એલ્યુમીનીયમ	કાંસુ	પ્રવાળ
લોહું	કલ્કાઈ	પોલાદ
અબરખ	પારો	ચક્રમક
મોહચૂંબક	આરસ	પ્લેટીનમ
કાલસો	પેટ્રોલીયમ	મેંગેનીજ

[૧૬] નક્ષત્રો

૧ અશ્વિની	૧૫ સ્વાતી
૨ કૃત્તિકા	૧૬ વિશાખા
૩ મૃગશીર્ષ	૧૭ અનુરાધા
૪ રોહિણી	૧૮ જ્યેષ્ઠા
૫ મૃગશીર્ષ	૧૯ મુળ
૬ આર્દ્રા	૨૦ પુર્વાષાઢા
૭ પુનર્વસુ	૨૧ ઉત્તરાષાઢા
૮ પુષ્ય	૨૨ શ્રવણ
૯ આશ્લેષા	૨૩ ધનિષ્ઠા
૧૦ મઘા	૨૪ શતતારકા
૧૧ પુર્વા ફાલ્ગુની	૨૫ પુર્વાભાદ્રપદ
૧૨ ઉત્તરા ફાલ્ગુની	૨૬ ઉત્તરાભાદ્રપદ
૧૩ હસ્ત	૨૭ રેવતી
૧૪ ચિત્રા	

[૧૭] નગરો (હિંદનાં)

આગ્રા	અમદાવાદ	અજમેર	અલાહાબાદ
અમૃતસર	બેંગલોર	વડોદરા	બનારસ
કલકત્તા	મુંબઈ	કાનપુર	હૈદરાબાદ
કરાંચી	જયપુર	જમ્મુ	લાહોર
લખનૌ	મદ્રાસ	નાગપુર	પટણા
પુના	કવેટા	પુરી	સીમલા
ઉદયપુર	રંગૂન	પેશાવર	મદુરા
રાજકોટ	ભાવનગર	જુનાગઢ	જામનગર
સુરત	ભરૂચ	વડોદરા	ઈંદોર

[૧૮] પાટનગરો (જગતનાં)

દિલ્હી	રંગૂન	ઓટાવા	ચુકોંગ
(હિંદ)	(બ્રહ્મદેશ)	(કેનેડા)	(ચીન)
ટાકોચો	રામ	મોસ્કો	જેરૂસાલેમ
(જાપાન)	(ઈટલી)	(રશિયા)	(પેલેસ્ટાઈન)
અંગોરા	કેપટાઉન	બુખારેસ્ટ	એથેન્સ
(તુર્કી)	(દ. આફ્રિકા)	(રુમાનીયા)	(ગ્રીસ)

ફેરો	બર્લિન	ક્રાપનહેગન	બુડાપેસ્ટ
(ધર્મ)	(જર્મની)	(ડેનમાર્ક)	(હંગરી)
ઓસ્લો	બ્રસેલ્સ	લંડન	માદ્રીડ
(નાવે)	(બેલ્જિયમ)	(ઇંગ્લેંડ)	(સ્પેન)
ડબ્લીન	પેરીસ	વોશીંગ્ટન	
(આયર)	(ફ્રાન્સ)	(અમેરિકા)	
આમસ્ટર્ડામ	ઓકલાંડ	લીસ્બન	
(હોલાંડ)	(ન્યુઝીલેંડ)	(પોર્ટુગલ)	
સીડની	પ્રાગ	સોફીયા	
(ઓસ્ટ્રેલીયા)	(ઝેકાસ્લોવેકીયા)	(બલ્ગેરીયા)	
સ્ટોકહોમ	કાબુલ	કાલમ્બે	
(સ્વીડન)	(અફઘાનીસ્તાન)	(સીલોન)	
બાંકોક	તેહરાન	વોર્સો	
(સીયામ)	(ઈરાન)	(પોલાંડ)	

[૧૯] નદીઓ (હિંદની)

ગંગા	જમુના	ગોદાવરી
કાવેરી	કૃષ્ણા	સિંધુ
સતલજ	નર્મદા	તાપી
ભાદર	મહી	આજી
નાગમતી	ગોમતી	બ્રહ્મપુત્રા
સરસ્વતી	સાબરમતી	રાવી
ચીનાબ	જેલમ	વિશ્વામિત્રી

[૨૦] નદીઓ (બીજા દેશની)

અમેરિકા
મિસિસિપી, એમેઝોન, કાલોરોડો, કાલંબિયા
યુરોપ
વોલ્ગા, ડાન્યુબ, ડોન, નીપર, એલ્પ, વિસ્તુલા,
રહાઈન, ડોન
એશિયા
આમૂર, યાંગ્સે, યુફ્રેટીસ, લીના
આફ્રીકા
નાઈલ, કાંગો, ઝાંબેસી, ઓરેન્જ

[૨૧] પક્ષીઓ (ખેચર)

મોર	ચકલી	કપૂતર
હોલો	પોપટ	મેના
કાખર	કાગડો	સમડી
લક્ષ્મીપોદ	કાકાકૌવા	કુંજડાં
હંસ	બતક	મરઘી
બગલો	શહામૃગ	ધૂવડ
કાચલ	ચામાચીડીયું	તેતર
નીલકંઠ	ગરૂડ	બાજ
ગીધ	સારંગ	સારસ

[૨૨] પર્વતો (હિંદના)

હિમાલય	આબુ	ગીરનાર
શત્રુંજય	વિંધ્યાચલ	અરવલ્લી
સાતપુડા	હિંદુકુશ	

પર્વતો (બીજા દેશોના)

કારાકોરમ	મેક્કિન્લી	કોકેસસ
માઉન્ટબ્લેન્ડ	પીરીનીઝ	આલ્પ્સ
કિલીમાન્જારો	એન્ડીઝ	મોનાકી
માઉન્ટ એલ્બ્રઝ		

[૨૩] પશુઓ (ભૂચર)

ગાય	બળદ	બેંસ
ઉંટ	હાથી	અશ્વ
બકરી	ઘેરું	ગધેકું
ખચ્ચર	ખિલાડી	કૂતરો
ભૂંડ	વાંદરો	કાંગારૂ

[૨૪] પશુઓ (રાત્રી)

સિંહ	વાઘ	દીપડો
વર	નાર	શીંછ
ચિત્તો	ગેડો	લોંકડી
શિયાળ	હરણ	રૌઝ
કુકર	નોળીચો	સસલું

[૨૫] પ્રવાહીઓ

પાણી	દૂધ	તેલ
ઘી	મધ	હારી
છાશ	ચા	કંઈરી
શરબત	સરસિયું	કોકો

[૨૬] ફરસાણુ

ભજ્યાં	પાતરાં	ખમણુઢોકળાં
કચોરી	સેવ	ગાંઠિયા
ચેવડો	ઢોકળાં	મુઠીયા

[૨૭] ફળો

ફરી	સીતાફળ	નાંબુ
જામફળ	નારંગી	મોસંખી
લીંબુ	દાડમ	સફરજન
રાયણુ	ચીકુ	ખેર
અંજીર	પપનસ	તરબૂચ
અનનાસ	સાકરટેટી	પોપૈયું
સોપારી	ફળાં	નાળિયેર
ફળુસ	શેરડી	કાકું

[૨૮] ફૂલો

ગુલાબ	મોગરો	ચંપો
જાંબ	જાંબ	કરેણુ
કમળ	સૂરજમુખી	કેવડો
બટમોગરો	ગજરો	શેવતી
ચમેલી	મેંદી	ગલગોટો

[૨૯] બીમારીઓ

તાવ	ત્રિદોષ	ક્ષય
કાલેરા	ખેગ	મહામારી
બળિયા	ખાંડુરોગ	હરસ
અપચો	અજીણું	શળ
સંધીવા	પક્ષપાત	ભગંદર

વાળો	હાથીપથું	સવારોગ
કમળો	કંપવા	કોહ
રક્તપીત	આધાશીશી	વાઈ
પ્રદર	પ્રમેહ	ઉંટાંટીયું
ઉધરસ	જળોદર	વ્રણ (કિન્સર)
મોતીચો	ફૂલું	પથરી
રતવા	ખીલ	બાદી
દમ	કંઠમાળ	આંચકી
સળેખમ	સનેપાત	મરડો
ખરજવું	સારણગાંઠ	ઝામરવા

[૩૦] મહિનાનાં નામો (હિંદુ)

૧ કારતક	૨ માગશર	૩ પોષ
૪ મહા	૫ ફાગણ	૬ ચૈત્ર
૭ વૈશાખ	૮ જ્યેષ્ઠ	૯ અષાઢ
૧૦ શ્રાવણ	૧૧ ભાદરવો	૧૨ આસો

[૩૧] મહિનાનાં નામ (પારસી)

૧ ફરવરદીન	૨ અરદીબેહસ્ત	૩ ખોરદાદ
૪ તીર	૫ અમરદાદ	૬ શેહરેવર
૭ મેહેર	૮ આવાં	૯ આદર
૧૦ દેહો	૧૧ બેરમેન	૧૨ સ્ફંદારમદ

[૩૨] મહિનાનાં નામ (મુસ્લિમ)

૧ મોહરમ	૨ સફર	૩ રબીઊલ અવ્વલ
૪ રબીઊલ આખર	૫ જમાદીઊલ અવ્વલ	
૬ જમાદીઊલ આખર	૭ રજ્જબ	૮ શાબાન
૯ રમઝાન	૧૦ સવ્વાલ	૧૧ જુલકાદ
		૧૨ જુલહેજ

[૩૩] મીઠાઈ

મેસૂખ	સૂતરફેણી	લાડુ
ખુંદી	હલવો	ખરશી
ગુલાબખંબુ	ધારી	સાટા

દૂધપાક	શ્રીખંડ	લાપસી
બાસુદી	ધેવર	જલેખી
મેહનથાળ	મગજ	સુખડી

[૩૪] મેવો

બદામ	પીસ્તા	ચારોલી
દ્રાક્ષ	કાળુ	અખરૌડ
ખજૂર	ખારેક	સીંગ

[૩૫] રત્નો

અકીક	માણેક	હીરા	પાનું
નીલમ	પોખરાજ	પીરોજ	શની
લસણીયો	પુષ્કરજ	મેતી	મંચળ

[૩૬] રસદાયક માહિતી

- ૧ આખા જગતમાં સૌથી વધારે રખ્ખર મલાયામાં થાય છે.
- ૨ સૌથી વધુ કોશી બ્રાઝીલમાં થાય છે.
- ૩ જૂનામાં જૂનું પ્રજ્ઞસત્તાક રાજ્ય સ્વીટ્ઝર્લેન્ડ છે.
- ૪ પેટ્રોલીયમનો કૃં લાગ અમેરિકામાં થાય છે.
- ૫ હીરા મુખ્યત્વે દક્ષિણ આફ્રીકામાં થાય છે.
- ૬ 'શણ'નો હિંદને ઇન્જરો છે.
- ૭ જગતની ૭૫ ટકા ભૂમિપર માત્ર ૭ સત્તાઓ શાસન કરે છે. બાકીના ૨૫ ટકા ૬૦ સત્તાઓ વચ્ચે વહેંચાઈ છે.

[૩૭] રાશી

કુંભ	મેષ	કર્ક	મકર
મિથુન	વૃશ્ચિક	સિંહ	તુલા
મીન	ધન	વૃષભ	કન્યા

[૩૮] વજન (દેશી)

૪૧૧ પૈસાભાર = ૧ અધોળ ૧૨ મણુ = ૧ માણુ
 ૨૧૧ રૂ. ભાર = ૧ અધોળ ૧૬ મણુ = ૧ કળશી
 ૨ અધોળ = ૧ નવટાંક ૨૦ મણુ = ૧ ખાંડી
 ૨ નવટાંક = ૧ પાશેર ૨૧ મણુ = મોટાહારો
 ૨ પાશેર = ૧ અચ્છેર ૨૪ મણુ = ૧ ભાર
 ૨ અચ્છેર = ૧ શેર ૩૦ મણુ = ૧ ગાલ્લી
 ૪૦ શેર = ૧ મણુ ૩૨ મણુ = ૧ બેડીયું
 ૫ મણુ = ૧ કાથળો

[૩૯] વજન (અંગ્રેજી)

૧૬ ડ્રામ = ૧ ઓંસ ૪ ક્વાર્ટર = ૧ હંદ્રવેટ
 ૧૬ ઓંસ = ૧ પૌંડ ૨૦ હંદ્રવેટ = ૧ ટન
 ૧૪ પૌંડ = ૧ સ્ટોન ૧ ક્વાર્ટર = ૧ મણુ
 ૨ સ્ટોન = ૧ ક્વાર્ટર ૧ ટન = ૮૦ મણુ
 ૨૮ પૌંડ = ૧ ક્વાર્ટર

[૪૦] વાદ્ય અને વાજીત્રો

ઝાંઝ	પખાજ	ઢોલ
રણુશીંગુ	શરણાઈ	પિપૂડી
સારંગી	મોરલી	સરોદ
મોરચંગ	વીણા	સિતાર
તંબુર	મૃદંગ	તબલાં
ખંજરી	હારમોનીયમ	

[૪૧] વાર (હિંદુ)

રવિવાર	સોમવાર	મંગળવાર
બુધવાર	ગુરુવાર	શુક્રવાર
	શનિવાર	

[૪૨] વાર (મુસ્લિમ)

આઈતિવાર	પીર	મંગળ
બુધ	બુમેરાત	બુમ્મા
	શનિવાર	

[૪૩] વૃક્ષો

સાગ	પીપળો	વડ
લીમડો	આંબલી	ખાખરો
આશોપાલવ	બાવળ	દેવદાર
તાડ	ખજૂરી	જાંબુડો
આંબો	રાયણુ	સીતાફળી
તુળસી	સુખડ	સીસમ

[૪૪] શાકભાજી

વેંગણુ	ભીંડા	તૂરિયાં
દીંડોરા	દૂધી	ગલકાં
કારેલાં	કંટોલા	કોખી
શકરિયાં	બટેટા	કાંદા
લસણુ	મેથી	તાંદળજો
સરણુ	રતાળું	ચોળાસીંગ
કાથમીર	મરચાં	ગાજર
કાળું	મૂળાં	ટમેટા
ગવાર	પરવર	પંડોળા
લીલવા	સરગવાની	સીંગ દોડી
કાલીંગડા	કાકડી	મોગરી

[૪૫] સમયની ગણતરી (દેશી)

૬૦ વિપળ = ૧ પળ ૮ પહોર = ૧ રાત્રિ દિવસ
 ૬૦ પળ = ૧ ઘડી ૭ દિવસ = ૧ અઠવાડિયું
 ૭૧ ઘડી ૧ પહોર

[૪૬] સમયની ગણતરી (અંગ્રેજી)

૬૦ સેંકડ = ૧ મિનિટ ૩૦ દિવસ = ૧ માસ
 ૬૦ મિનિટ = ૧ કલાક ૧૨ માસ = ૧ વરસ
 ૨૪ કલાક = ૧ દિવસ ૩૬૫ દિવસ = ૧ વરસ
 ૭ દિવસ = ૧ અઠવાડિયું ૫૨ અઠવાડિયા = ૧ વરસ
 ૧૫ દિવસ = ૧ પખવાડિયું
 ૪ અઠવાડિયાં = ૧ માસ

[૪૭] સમુદ્રો

હિંદી મહાસાગર	અરબી સમુદ્ર
બ્રમ્ધ્ય સમુદ્ર	પેસીફિક સમુદ્ર
આટલાંટીક સમુદ્ર	રાતો સમુદ્ર
કાળો સમુદ્ર	એજીયન સમુદ્ર
કાર્પીઅન સમુદ્ર	બૈકલ
બાલ્ટિક	આર્કટીક
ફરિબીયન	બાલ્ટીક

[૪૮] સૌથી વધુ

સૌથી જાંચો પર્વત ગૌરિશંકર
„ મોટું પુસ્તકાલય લેનીન લાયબ્રેરી
„ „ રણ સહરા
„ જિંચું મકાન એમ્પાયર બીલ્ડીંગ (ન્યુયોર્ક)
„ મોટા મહેલ વેટીકન (પોપનું મકાન)
„ મોટું શહેર લંડન
„ જિંચું બાવલું ન્યુયોર્કમાં સ્વાતંત્ર્ય દેવીનું
„ જિંડો સમુદ્ર પાસીફિક
„ લાંબી રેલ્વે રીગાથી લેડી વોસ્ટોક (૬૦૦૦ માઈલ)
„ લાંબી નદી મીસીસીપી

[૪૯] હિંદનાં પ્રાંતો

મુંબઈ	મદ્રાસ	બંગાળ	બિહાર
યુક્તપ્રાંત	ઓરિસ્સા	પંજાબ	સિંધ
સરહદપ્રાંત	મધ્યપ્રાંત	આસામ	કૂર્ગ
અજમેર-મેરવાડા	દિલ્હી	બલુચિસ્તાન	
પશ્ચિમહિંદ	એજન્સી		

[૫૦] હિંદની ભાષાઓ

સંસ્કૃત	મરાઠી	બંગાળી	ઉડિયા
હિંદી	ઉર્દુ	હિંદુસ્તાની	પંજાબી

તામીલ	તેલુગુ	ગુજરાતી	મારવાડી
નેપાલી	સીંધી	કાશ્મીરી	આસામીઝ
પુસ્તુ	કાનડી	સંતાલી	ગુલુ
મલાયલમ	કન્નડી		

[૫૧] હિંદ વિષે જાણવા જોગ

- ૧ હિંદની વસ્તી દુનિયાનાં પાંચમાં જાગની છે
- ૨ બંગાળ પ્રાંતની વસ્તી બધા પ્રાંતોમાં વધારે છે
- ૩ મધ્ય પ્રાંતમાં સૌથી વધુ તે આસામમાં સૌથી ઓછું મરણ પ્રમાણ છે.
- ૪ મદ્રાસમાં દર ૧૦૦૦ પુરુષોએ ૧૦૨૫ સ્ત્રીઓ છે. પંજાબમાં દર હજાર પુરુષે ૮૬૧ સ્ત્રીઓ છે.
- ૫ દર દશ હજાર માણસોમાં ૬૮૨૪ હિંદુઓ છે
- ૬ બંગાળમાં દર ૧૦૦૦ સ્ત્રીઓમાં ૨૨૬ વિધવા છે.
- ૭ વિસ્તારમાં સૌથી મોટું દેશી રાજ્ય કાશ્મીર છે. વસ્તીમાં હૈદ્રાબાદ છે.
- ૮ હિંદમાં દર હજારે ૩૮ જન્મ તથા ૩૩.૩ મરણ થાય છે.
- ૯ રાષ્ટ્રફળ ૯ અબજનું છે.
- ૧૦ દર દશમાંથી નવ માણસોનો આધાર ખેતી પર છે.
- ૧૧ ચેરાપુંજીમાં દર વર્ષે ૪૬૦ ઇંચ વરસાદ પડે છે.
- ૧૨ હિંદીઓની વાર્ષિક આવક દાદાભાઈ નવરોજીના કહેવા મુજબ દર વર્ષે રૂ. ૨૦ છે. લોર્ડ કર્ઝનનાં કહેવા મુજબ રૂ. ૩૦ છે. સાઈમન કમીશનનાં કહેવા મુજબ રૂ. ૧૦૮ છે.
- ૧૩ હિંદની વસ્તીમાં માત્ર ૮ ટકા શિક્ષિત છે.

—શબ્દ રચના સર્વ સંગ્રહ—

ના

સંપાદકના તંત્રીપણા નીચે પ્રગટ થતું

સન

ગુજરાતી હરીફાઈઓની રસપ્રદ અને દલીલપૂર્વક ચર્ચા આપવાની પહેલ કરનાર અને સાથી જૂનું, ચાર વર્ષથી પ્રગટ થતું પત્ર.

વિશિષ્ટતાઓ

- * એકી વખતે વ્યૂહની સંપૂર્ણ ચર્ચા
- * તુલનાત્મક દૃષ્ટિની દ્રૂકી અને રસપ્રદ ચર્ચા
- * અધરા શબ્દોનો ચાવીમાં સ્પષ્ટ અર્થ
- * ચાવીમાંના છટકાંઓની સંપૂર્ણ છણાવટ
- * હરીફપત્રોની પસંદગીનો કોઠો
- * પસંદગીના બે, ચાર અને આઠ પવેશપત્રો
- * વ્યૂહ ઉપરનું સંગીન અંકપાશ
- * સહકારી યોજના

(વગેરે વિગેરે)

અવનવા આકર્ષણોવાળો એક જ નમુનાનો અંક ત્રણ આના મોકલી મંગાવો.

અનેક હરીફાઈએ આ પત્રની મદદથી ઈનામો મેળવ્યા છે અને તમે પણ મેળવો.

છુટકે નકલના ત્રણ આના

છ માસિક લવાજમના

રૂા. ૧-૦-૦

વાર્ષિક લવાજમના

રૂા. ૨-૦-૦

લખો:—

સન કાર્યાલય

પોષ્ટ બોક્ષ નં. ૨૦૯૭

મુંબઈ ૨

ઉત્તરાર્ધ

શબ્દરચના સર્વસંગ્રહ

સાર્થ શબ્દકોષ

એક, બે, ત્રણ અને ચાર
અક્ષરનો સાર્થ શબ્દકોષ
તેમજ અંત્યાક્ષરી શબ્દકોષ

સંક્ષેપોની સમજ

અઃ	અઞ્યય	પુઃ ળઃ વઃ	પુલિંગ બહુવચન
અઃ કિઃ	અકર્મક ક્રિયાપદ	પ્રઃ	} પ્રમાણુશાસ્ત્ર
ઉદાઃ	ઉદાહરણ	પ્રઃ શાઃ	
એઃ વઃ	એકવચન	ભૂઃ	ભૂગોળ
કઃ	કચ્છી	રવઃ	રવાનુકારી
કાઃ	કાઠિયાવાડી	લાઃ	લાક્ષણિક
કાઃ શાઃ	કાવ્યશાસ્ત્ર	વિઃ	વિશેષણ
ખઃ	ખગોળશાસ્ત્ર	વિઃ પુઃ	વિશેષણ પુલિંગ
ગઃ	ગણિત	વિઃ સ્ત્રીઃ	વિશેષણ સ્ત્રીલિંગ
ઠઃ	ઠેન	વિઃ નઃ	વિશેષણ નપુસકલિંગ
જ્યોઃ	જ્યોતિષ	વૈઃ	વૈદક
નઃ	નપુસકલિંગ	ઘ્યાઃ	ઘ્યાકરણ
નઃ ળઃ વઃ	નપુસકલિંગ બહુવચન	શઃ પ્રઃ	શબ્દપ્રયોગ
ન્યાઃ	ન્યાયદર્શન; ન્યાયશાસ્ત્ર	સઃ	સર્વનામ
ન્યાઃ શાઃ	ન્યાયશાસ્ત્ર (પ્રમાણુશાસ્ત્રના અર્થમાં)	સઃ કિઃ	સકર્મક ક્રિયાપદ
પઃ	પદ્યમાં જ વપરાતો	સંઃ	સંજ્ઞાવાચક
પઃ વિઃ	પદાર્થવિજ્ઞાનશાસ્ત્ર	સ્ત્રીઃ	સ્ત્રીલિંગ
પુઃ	પુલિંગ	સ્ત્રીઃ ળઃ વઃ	સ્ત્રીલિંગ બહુવચન

ચિહ્નોની સમજ

+ કાલઞ્જરત શબ્દ

x એ અર્થનો નહિ

(-) આગલા અક્ષરનો વિકલ્પ બતાવે છે :
અણિ (- ણી) = અણિ, અણી
અત્ર (- ત્રે) = અત્ર, અત્રે

એક અક્ષરના શબ્દો

આ સં નજીકનું
 ઇ સ્ત્રીં પૈસો, સંપત્તિ
 એ પું તે, પેલું
 ઐ અં હેં, હાં, પગી !
 ઔ સં તે, પેલું; અં અરેરે
 કાં અં કેમ
 કે અં અથવા, એટલે
 કો વિં કોઇ
 કયાં અં કઇ જગાએ ?
 કયાં અં કહીં, કયહું
 ખ નં આકાશ, મીઠું
 ખા અં લેતો જ સૂચક
 ખાં પું ખાન, ઉરતાદ
 ખે પું ક્ષય, નાશ
 ખો સ્ત્રીં ટેવ, બચન, વેર, ખાઇ
 ગા સ્ત્રીં ગાય
 ગૂ નં વિઠા, મળ
 ગૌ સ્ત્રીં ગાય
 ઘા પું ઝટકો, કાપ, જખમ, રૂ કાગળ
 ઘી નં ધૂત, વૂપ
 ચ અં અને, પુનઃ
 ચા પું એક છોડ, ચાનાં પાનનું પીણું
 છ નં જતા રહેલું તે
 છો સ્ત્રીં ચૂનાનો કેળ; અં ભલે
 જ અં વારં; સ્ત્રીં માતા, બા
 જે પું સ્ત્રીં જય, ફતેહ
 જ્યાં અં જે જગાએ
 ઝા જણવું
 ઢ પું ઢાઢ માણસ

તા પું કાગળ, તાવ, તાપ, ગરમી
 તો અં તો
 ત્યાં અં તે ઠંકાણે
 ત્રિ વિં ત્રણ
 દા પું દાવ
 દી પું દિવસ
 દૂ વિં બમાણું
 દો વિં બે
 ધા પું મદદનો પોકાર, હાથ
 ધી સ્ત્રીં બુદ્ધિ
 ધો પું પ્રવાહ, ધોવણું
 ન અં નહિ
 ના સ્ત્રીં નકાર; અ. નહિ
 ને અં અને
 પા વિં ચોથા ભાગનું
 પી અં હુરિયો
 પૈ નં પૈડું
 પો સ્ત્રીં ચોપાટમાં પહેલું ખાનું
 ફી સ્ત્રીં લવાજમ, મહેનતાનું
 બા સ્ત્રીં મા, વહાલનો એક ઉદ્ગાર
 બી નં બીજ, મૂળ કારણ; અં પણ
 બે વિં '૨'
 ભા પું હાદા; સ્ત્રીં તેજ
 ભૂ સ્ત્રીં પૃથ્વી; ન. પાણી
 ભો પું ભય; અં ઓ ! એ !
 ભોં સ્ત્રીં ભોય
 મા સ્ત્રીં માતા; અં ના
 મોં નં મુખ

યા અં હે ! અથવા
 રા પું રાજ, હથેર; સીં ધન, ફરિયાદ
 રૂ નં બી કાઢેલો કપાસ
 વા પું પવન, તરંગ, જીવ; અં અથવા
 શું વિં સરખું, સર્વનામ
 શ્રી પું મંગળ શબ્દ; સીં શોભા, લક્ષ્મી
 સુ અં સાડું
 સો વિં ૧૦૦
 સૌ વિં સધળા, સર્વ
 રૂ પું પેચવાળો ખીલો
 સી સીં ઝેરી, પત્ની
 રવ સં પોતાનું
 હા અં સંમતિ, અરે !
 હાં અં આગ્રહ, ભાર
 હું અં પહેલો પુરુષ

* રૂપક શબ્દો

બોવું-બો
 ગાવું-ગા
 ફવું-ફ
 છોવું-છો
 જવું-જ
 જોવું-જો
 થવું-થા
 ઘોવું-ઘો
 પાવું-પા
 પીવું-પી
 રોવું-રો
 લેવું-લે, લો
 વાવું-વા

* સકર્મક ક્રિયાપદોના આજ્ઞાર્થના રૂપો એકાક્ષરી હોય છે તેથી તે રૂપક શબ્દોનો અહિંયા સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.

એ અક્ષરના શબ્દો

અ

અક્ષા સ્ત્રીં અમોલા; લાઇખંધી તોડવી તે
અક્ષ પુંં રમવાનો પાસો (૨) માળાનો મણકો
(૩) ધરી (૪) આંખ (૫) જ્ઞાનેન્દ્રિય
અખે વિં + અક્ષય
અગ્નિ પુંં દેવતા (૨) જઠરાગ્નિ; પાચક તત્ત્વ
અથ વિં મુખ્ય; પહેલું (૨) નં આગી; ટોચ; છેડો
અધ નં પાપ
અર્ચુ વિં સારં
અજ વિં નહિ જન્મેલું (૨) પુંં પ્રજ્ઞા (૩) બકરો
અજ સ્ત્રીં માયા; કુદરત (૨) બકરી
અજ વિં અજાણુ (૨) મૂર્ખ
અઠે અં અહીં
અઠ વિં આઠ
અડ સ્ત્રીં અડચણુ (૨) આંટ (૩) આડાઇ
અડા સ્ત્રીં ટેકો
અડી સ્ત્રીં કટોકટીનો વખત
અડે પુંં એકઠા મળવાની જગા (૨) હઠામહ
અઢી વિં રફે
અણુ (-ણી) સ્ત્રીં વસ્તુનો ઝીણો, ખૂંચે એવો
છેડો (૨) ટોચ; શિખર (૩) છેક છેડાનો
ભાગ; અવધિ; અંત (૪) કટોકટીનો સમય
આણુ વિં જરા જેટલું; અતિ સૂક્ષ્મ (૨) પુંં
નાનામાં નાનો ભાગ
અતિ વિં અતિશય; ધણું
અત્ર (-ત્રે) અં અહીં
અદો પુંં દાદો
અદ્ય અં આજ (૨) હમણાં
અદ્રિ પુંં પર્વત
અધ વિં અર્ધ; અડધું
અધિ અં ઉપરીપણું
અધો અં નીચે
અનુ અં પછી એવો અર્થ બતાવનારો ઉપસર્ગ

અને અં ને; તથા
અન્ન નં રાંધેલું અનાજ; ખોરાક
અન્ય વિં બીજું (૨) બિન્ન
અન્યા સ્ત્રીં પરસ્ત્રી
અપ નં પાણી
અપિ અં પણ; વળી
અખી અં હમણાં જ
અખે અં અરે; એ
અખજ વિં સો કરોડ (૨) નં કમળ
અખદ પુંં વાદળ (૨) નં વધ
અખિધ પુંં સમુદ્ર
અખખા પુંં બાપા (૨) સ્ત્રીં મા (૩) ડોસી
અભિ અં -ની તરફ એવો અર્થ દર્શાવતો ઉપસર્ગ
અભે પુંં અભય
અભ્ર નં વાદળું
અમ સં અમે (૨) [પ.] અમારું
અમી નં અમૃત (૨) મીઠાશ ૩) કૃપા (૪) થૂંક
અમ્મા સ્ત્રીં મા
અમ્લ વિં ખાટું (૨) નં 'એસિડ'
અય નં + લોખંડ (૨) પાસા (૩) અં હે; અરે
અયિ અં એક પ્રેમસંબોધન
અર પુંં આરો (પૈડાનો) (૨) વિં ગતિમાન
અરિ પુંં દુશ્મન
અરુ (રું) અં અને
અરે અં આશ્ચર્ય; દુઃખ ઈત્યાદિ સૂચક ઉદ્ગાર
અર્ક પુંં અરક; સત્ત્વ (૨) સૂર્ય (૩) કિરણ
અર્ધ પુંં કિંમત (૨) ચોખા, દૂર્વા ઇત્યાદિથી
સન્માન કરવું-પૂજા કરવી તે
અર્ધ્ય વિં મૂલ્યવાન (૨) પૂજ્ય (૩) પુંં પૂજા
સન્માન
અર્થા સ્ત્રીં પૂજા (૨) આડ; અર્થના; પિયળ
અર્જ સ્ત્રીં અરજ; વિનંતી (૨) કૃતિયાદ

અર્થ પુંં હેતુ (૨) માયનો; સમજૂતી (૩) ધન,
 સંપત્તિ (૪) ગરજ; પ્રયોજન
 અર્થા વિં ગરજવાળું; મતલબી (૨) યાચક
 અર્થે અં માટે; વાસ્તે
 અર્ધ વિં અડધું
 અર્ધુ વિં અડધું
 અર્ધા વિં સ્તુત્ય (૨) પૂજ્ય (૩) ઉચિત
 અલ અં + ખચીત (૨) ખસ
 અલિ પુંં ભમરો
 અલી સ્ત્રીં સખી (૨) અં એક સંખોધન
 અલપ વિં થોડું (૨) કુલ્લક
 અલ્લા પુંં ખુદા; ઇશ્વર
 અવ અં હવે (૨) નિશ્ચય બતાવતો ઉપસર્ગ
 અશુ વિં + નામનું; નહિ જેવું
 અશ્વ પુંં આંસુ
 અશ્વ પુંં ઘોડો
 અષ્ટ વિં આઠ
 અસિ સ્ત્રીં તલવાર
 અસુ પુંં પ્રાણ
 અસુ વિં + આણું
 અસ્ત પુંં આથમવું તે (૨) પડતી (૩) નાશ; મરણ
 અસ્તિ સ્ત્રીં હોવાપાણું; હયાતી; હસ્તી
 અસ્તુ અં ભલે; ખેર
 અસ્ત્ર નં ફેંકવાનું હથિયાર (૨) હથિયાર
 અસ્ત્રા પુંં અસ્તરો; છર
 અસ્થિ નં હાડકું
 અહ પુંં દિવસ

અહં સં હું (૨) નં હુંપદ; અહંકાર
 અહા અં આશ્ચર્ય ઇત્યાદિં દર્શાવતો ઉદ્ગાર
 અહિ પુંં સાપ
 અહીં અં અત્ર; આ સ્થળે
 અહો અં આશ્ચર્ય ઇત્યાદિં દર્શાવતો ઉદ્ગાર
 અણુ નં અણવી
 અંક પુંં આંકો; ચિહ્ન (૨) સંખ્યાનું ચિહ્ન; આંકડો
 (૩) ખોળો (૪) નાટકનો વિભાગ (૫) ટેક
 અંકે અં આંકડામાં લખેલી સંખ્યા શબ્દોમાં
 દર્શાવી હોય ત્યારે વપરાતો શબ્દ
 અંગ નં શરીર (૨) અવયવ (૩) ભાગ
 અંગી વિં ખાસ પોતાનું (૨) સ્ત્રીં એક ડગલી
 અંગે અં માટે; -ની બાબતમાં
 અંચ સ્ત્રીં (૫.) આંચ
 અંડ નં પેળ; ગોળી (ગુલાંગની) (૨) ઇંડું
 અંત પુંં છેડો; (૨) હદ; સીમા (૩) મરણ; વિનાશ
 અંત્ય વિં છેવટનું; છેલ્લું
 અંધ વિં આંધળું
 અંધુ વિં આંધળું
 અંબ પુંં પાણી (૨) મા; દેવી (૩) મરડો
 અંબા સ્ત્રીં મા (૨) દુર્ગા
 અંબુ નં પાણી
 અંભાં અં ગાય-વાછરડાંનું ખોલવું તે
 અંશ પુંં ભાગ
 અંશી વિં અંશવાળું (૨) ભાગિયું
 અંશુ નં કિરણ
 અંહ અં કરડાકા

આ

આઇ સ્ત્રીં મા (૨) દાદી (૩) દેવી
 આઉ નં બાવલું; અડાણું
 આકા પુંં શેઠ
 આખા પુંં બં વં અક્ષત; વાળુભાગેલા ચોખા
 આખી સ્ત્રીં અક્ષત ઉતારવા તે
 આખુ પુંં ઉંદર
 આખું વિં ભાંગ્યા વિનાનું (૨) પૂરું; બધું; સળંગ
 આખ્યા સ્ત્રીં નામ (૨) અટક (૩) નામના
 આગ સ્ત્રીં જુઓ અગ્નિ (૨) પુંં આવરો
 આગા પુંં આકા; શેઠ
 આગુ વિં + આગલું

આગે અં પૂર્વે (૨) પાસે
 આધુ વિં દૂર; છેડું
 આધે અં છેડે; દૂર; વેગળે
 આછ સ્ત્રીં આછાપાણું (૨) છાશનું પાણી; પરાછ
 (૩) પાતળાપણું
 આછું વિં ભરેલું નહિ તેવું (૨) થોડું (૩)
 પાતળું (૪) ઝાંખું
 આજ અં આજે (૨) સ્ત્રીં આજનો દિવસ
 આજે અં આજ; આજને દિવસે
 આજા સ્ત્રીં હુકમ
 આટ પુંં વણકરનું એક ઓળર

આટો પું લોટ (૨) ભૂકો
 આઠ વિં ૮
 આઠી સ્ત્રીં એક ધરેણું (૨) એક રમત
 આઠું નં આઠના ગુણાકારનો ઘડિયો
 આઠ સ્ત્રીં પ્રતિબંધ (૨) વચમાં પડી રક્ષણ
 કરવું તે (૩) આઠાઈ (૪) આઠું તિલક
 આડી સ્ત્રીં આડે મૂકવાની વસ્તુ (૨) બાધા;
 આખડી (૩) હઠ (૪) સીમા
 આડું વિં સીધું નહિ તેવું (૨) હઠીલું (૩)
 વાંધાખોરિયું (૪) અં આડી બાજુએ
 આડે અં વચમાં; સામે; વિરુદ્ધમાં
 આડો પું અટકાવ, વિરોધ (૨) હઠ; આડાઈ
 આઠ પું ઢગલો (૨) પૂંછ
 આઠય વિં ધનવાન
 આણુ સ્ત્રીં વ્યાજા; (૨) મનાઈ; શપથ (૩) ઢંઢેરો
 આણું નં પિયરથી વહુને આણની તે; તેહું (૨)
 કરિયાવર
 આતો પું પાટવી પુત્ર (૨) દાદો
 આત્મ પું આત્મા; જીવ; પોતાની નત
 આત્મા પું જીવ; જીવનતત્ત્વ (૨) અંતઃકરણ
 (૩) પોતાની નત (૪) જીવાત્મા
 આથ(-થા) સ્ત્રીં પૂંછ; થાપણ
 આથા સ્ત્રીં આથ; પૂંછ
 આથો પું અથાવું તે; ખમીર ચડવું તે
 આદ વિં આદ્ય
 આદિ વિં પહેલું (૨) પું પ્રારંભ (૩) અં વગેરે
 આદું નં એક કંદ, જે સુકાવાથી સૂંઠ બને છે
 આદ્ય વિં પ્રથમનું; પ્રારંભનું; મૂળ
 આદ્ય વિં અડધું
 આધિ પું માનસિક પીડા
 આન વિં + અન્ય
 આની સ્ત્રીં ચાર પૈસાની-રૂપિયાના સોળમા ભા-
 ગનું નાણું (૨) [લા.] સોળમો ભાગ
 આનો પું ચાર પૈસાની કિંમતનું નાણું
 આપ નં પાણી (૨) પોતાપણું; અહંતા (૩)
 સં તમે (માનાર્થે) (૪) પોતે; ખુદ
 આપા અં આ બાજુ; આ તરફ
 આપુ નં + પોતાપણું (૨) સં જુઓ આપ
 આપો પું બાપ; પિતા (ભરવાડોમાં)
 આખ નં પાણી; જળ (૨) તેજ; નૂર (૩) ધાર
 આખા પું પિતા (૨) દાદો

આભ નં આકાશ (૨) વાદળું
 આભા સ્ત્રીં તેજ; દીપ્તિ (૨) કાન્તિ; શોભા
 આભું વિં ચક્રિત; દિગ્ગ
 આમ પું કાચો મળ; જળસ (૨) મરડો (૩)
 સ્ત્રીં કેરી (૪) વિં સામાન્ય (૫) અં
 આ પ્રમાણે (૬) અહીં
 આમ્ર પું આંમો
 આય પું આવક (૨) પેદાશ (૩) સ્ત્રીં હિંમત
 આયા સ્ત્રીં ધાવ
 આયુ નં આયુષ્ય (૨) વય; ઉમર
 આર પું તાણુ (પાણીનું) (૨) આહાર (૩) કાંજ;
 બેજ (૪) સ્ત્રીં આળી (લોઢાની) (૫)
 પરોળી (૬) મોચીનું ટોચણું
 આરી સ્ત્રીં નાની કરવતી (૨) મોચીનું આનર
 આરો પું કિનારો (૨) પાર; છેરો (૩) માર્ગ
 આર્ત [-ર્ત] વિં પીડિત; દુઃખી
 આર્દ્ર વિં ભીનું (૨) દ્રવનું; મૃદુ (૩) માયાળુ
 આર્દ્રા સ્ત્રીં છટું નક્ષત્ર
 આર્ય વિં સુધરેલું; કુલીન (૨) આર્યલોકોને
 લગતું (૩) પું એ નામની પ્રજા (૪) કુલીન
 આર્યા સ્ત્રીં કુલીન સ્ત્રી (૨) એક છંદ
 આર્ષ વિં ઋષિ સંબંધી (૨) પવિત્ર; દિવ્ય
 આલ સ્ત્રીં ટેવ (૨) નં હરિતાલ; હડતાલ
 આલા વિં ઉત્તમ; શ્રેષ્ઠ
 આલુ નં ખોટો આરોપ; આક્ષેપ
 આલૂ નં એક મેવો; જરદાળુ (૨) બટાટો
 આલે વિં નજીકનું; વધુ પ્રિય (૨) આલા
 આવ સ્ત્રીં આવક (૨) આદરમાન
 આવું વિં આના જેવું; આ નતનું
 આશ સ્ત્રીં (૫) આશા
 આશા સ્ત્રીં ઉમેદ; ઇચ્છા; ધારણા (૨) વિશ્વાસ
 આરી સ્ત્રીં સર્પની દાઢ (૨) જીવલેણું ઝેર
 આશુ વિં શીઘ્ર; ઉતાવળું
 આસ્તે અં ધીમે
 આહ સ્ત્રીં હાય; નિસાસો (૨) અં અરે
 આહા અં આશ્ચર્ય, દુઃખ સૂચવનાર ઉદ્ગાર
 આળ નં ખોટો આરોપ; તહોમત
 આણું વિં લીલું; ભીનું (૨) તાજું ઉતરડેલું; કાચું
 (ચામડું) (૩) જરા અડકવાથી દુખાવાય
 એવું (૪) નરમ; પોચું
 આળે અં એળે

આંક પું સંખ્યા; (૨) ભાવ; મૂલ્ય (૩) ભડાઇ કે
પાતળાઇનો હિસાબ (સુતરનો) (૪) નિશાની
(૫) અડસટો (૬) સીમા; હદ (૭) ઝીણા
છિદ્રવાળી ચાળાળી (૮) ધરી
આંકે પું નિશાનીની લીટી (૨) હદ; નેક
આંખ સ્ત્રીં ચક્ષુ; નેત્ર (૨) નિધા; દેખરેખ (૩)
નાનું કાણું; છિદ્ર
આંખી સ્ત્રીં [જૈન] મૂર્તિના શણગાર
આંખલ વિં અંગેજીને લગતું
આંચ સ્ત્રીં સખત તાપ (૨) દીપ્તિ; શેહ; રચાણ
(૩) ધમકી; ત્રાસ (૪) ઈભ
આંછ સ્ત્રીં જાંખ (૨) આંખની છારી
આંટ સ્ત્રીં આંટી; ગૂંચ (૨) કીનો; વેર (૩) શાખ;

આખર (૪) હથોટી; હોશિયારી; ઝડપ (૫)
તાકોડિયાપણું; ચોટ
આંટી સ્ત્રીં ગડ; ગાંઠ; ગૂંચ (૨) ફાળફી ઉપરથી
ઉતારેલા સુતરની ગડી. (૩) કીનો (૪) ફાંસો;
પેચ; પ્રપંચ (૫) કોચડો (૬) શાખ; આખર
આંટો પું વળ; ચકરાવો (૨) ફેરો; ધક્કો
આંચ નં આંતરડું
આંધી સ્ત્રીં વાવાઝાડું (૨) અધાપો
આંધ પું (સં.) તેલગુ પ્રદેશ; તેલંગણ
આંખો પું આંખવૃક્ષ (૨) છાકરાની એક રમત
આંસુ નં અશ્રુ
આંહાં અં નકાર બતાવવાનો ઉદ્ગાર
આંહીં અં અહીંયાં

ઇ

ઇક્ષુ સ્ત્રીં શેરડી
ઇચ્છા સ્ત્રીં મરજી (૨) રુચિ; કામના; વાસના
શોખ (૩) ઉમેદ (૪) આશા; મુરાદ
ઇટ્ટા (-ટ્ટી) સ્ત્રીં કટ્ટી; અક્કા
ઇતઃ અં અહીંથી
ઇતિ અં આ પ્રમાણે (૨) સ્ત્રીં સમાપ્તિ
ઇલા સ્ત્રીં પૃથ્વી (૨) યા ખુદા !
ઇવ અં -ની પેઠે; જેમ
ઇશક પું પ્રેમ; રનેહ (૨) કામવિકાર
ઇશકી વિં પ્રેમી (૨) ફક્કડ; હેલ
ઇશ્યુ પું વાદનો મુદ્દો (૨) ખુટ્ટો; તર્ક
ઇષુ પું તીર (૨) પાંચની સંખ્યા

ઇષ્ટ વિં ઇચ્છેલું (૨) પ્રિય; મનગમતું (૩) યોગ્ય
(૪) હિતાવહ (૫) નં ઇચ્છા (૬) અગ્નિ હોત્ર
ઇષ્ટિ સ્ત્રીં ઇચ્છા (૨) યજ્ઞ
ઇસ્કુ પું ગોળ આંઠાવાળો ખીલો; 'રકુ'
ઇસ્ત્રી સ્ત્રીં ઇસ્તરી
ઇહ અં અહીં
ઇહાં અં + અહીંયાં
ઇચ પું તસુ
ઇદુ પું ચંદ્ર
ઇદ્ર પું (સં.) દેવોનો રાજા
ઇદ્રી સ્ત્રીં જુઓ ઇદ્રિય

ઈ

ઈક્ષા સ્ત્રીં નજર (૨) જોવું—વિચારવું તે
ઈખ સ્ત્રીં શેરડી
ઈભ સ્ત્રીં પીડા; કષ્ટ
ઈદ સ્ત્રીં મુસલમાનોનો એક તહેવાર
ઈમ અં + એમ
ઈર્ષા સ્ત્રીં + ઈર્ષા
ઈર્ષા (-ર્ષ્યા) સ્ત્રીં અદેખાઇ
ઈવ સ્ત્રીં આલ સ્ત્રી; આદમની જોડિયણ
ઈશ પું ધણી; માલેક (૨) પરમેશ્વર

ઈસ સ્ત્રીં ખાટલાના પાયાને જોડતાં બે લાંબાં
લાકડાંમાંનું કોઇ પણ એક
ઈસુ, પું (સં.) ઇશુ
ઈસુ વિં + આણું
ઈસ્વી વિં ઇસવી
ઈટ સ્ત્રીં ધર ઇત્યાદિ ચણવામાં વપરાતું માટીનું
ચોસણું
ઈડું નં ખેડું (૨) શિખર પરનો કળશ

ઉ

ઉક્ત વિં કહેલું
ઉક્તિ સ્ત્રીં કથન (૨) શબ્દલાલિત્ય; વાક્યાતુર્ય
ઉશ્ન વિં આકરું; જલદ (૨) કોષી (૩) ખિડામણું
ઉચ્ચ વિં જુઓ જાંચું
ઉડુ પું તારો (૨) મહ (૩) નક્ષત્ર
ઉત્ક વિં આતુર
ઉદ નં પાણી
ઉદે પું + ઉદય
ઉદ્ અં ઉપર
ઉપ અં પાસે
ઉમા સ્ત્રીં (સં.) પાર્વતી

ઉર નં હૃદય (૨) છાતી (૩) ધ્યાન; લક્ષ
ઉક વિં વિશાળ (૨) મોટું (૩) જાંચું
ઉદ્ સ્ત્રીં હિંદુસ્તાની
ઉર્ક (-ર્ક) અં ઉરકે
ઉર્વા સ્ત્રીં પૃથ્વી (૨) જમીન
ઉલ્લુ વિં મૂરખ; ગમાર
ઉપા સ્ત્રીં પરોઢ; મળસકું (૨) મળસકાનું અજ-
વાળું (૩) ખારી જમીન
ઉષ્ણુ વિં ગરમ
ઉષ્મા સ્ત્રીં ગરમી (૨) હૂંફ (૩) વરાળ

ઊ

ઊક (-કુ) વિં સાડાત્રણગણું
ઊઠાં નં જાં વં સાડાત્રણના ગુણાકારવાળા ધડિયા
ઊડ સ્ત્રીં ઊડવાની શક્તિ
ઊઠ વિં પરણેલું (૨) પું પરણેલો માણસ
ઊઠા વિં સ્ત્રીં પરણેલી
ઊણુ વિં જાણું (૨) સ્ત્રીં જાણુપ
ઊણું વિં આછું ભરાયેલું; અપૂર્ણ
ઊદું વિં ભૂરું; ભૂરાશ પડતું
ઊધ સ્ત્રીં (ગાડાનો) ધોરિયો
ઊન વિં જાણું (૨) સ્ત્રીં; નં ઘેટાના વાળ
ઊનું વિં ગરમ (૨) તાવભર્યું
ઊખ સ્ત્રીં પૂગ
ઊભ વિં જાણું; જરાક જાંચું હોય એવું
ઊભું વિં જાણેલું (૨) ટટાર; સીધું
ઊરુ પું નંધ
ઊર્ણુ નં જાન (૨) તાર (૩) કરોળિયાનું જાળું
ઊર્ણુ સ્ત્રીં જાન (૨) આંખની ભમરો વચ્ચેની
વાળની રેખા

ઊર્ધ્વ વિં જાંચું; ઉપરનું; ગગન તરફનું (૨)
સીધું; ટટાર (૩) જાંચું કરેલું; ઉન્નત (૪)
અં જાંચે; ઉપર; ગગન તરફ (૫) મોટેથી
ઊર્મિ સ્ત્રીં તરંગ; મોજાનું (૨) પ્રવાહ (૩) લાગ-
ળીનો તરંગ-ઉછાળો
ઊલ સ્ત્રીં જીભ ઉપરનો મેલ
ઊસ પું એક ક્ષાર (૨) સ્ત્રીં રોરડી
ઊહ પું તર્ક; કલ્પના (૨) પરીક્ષણ (૩) અભ્યાસ
ઊંધ સ્ત્રીં નિદ્રા
ઊંચ વિં ઉચ્ચ; ચડિયાતું (૨) ઉમદા
ઊંચું વિં સપાટી ઉપરની જાણી લંબાઈવાળું (૨)
ઉચ્ચ; ચડિયાતું ઉમદા
ઊંચે અં સપાટીથી ઉપર; જાંચાણમાં; જાંચી દિશામાં
ઊંટ નં એક પ્રાણી
ઊંડું વિં સપાટીથી નીચે જતરતું (૨) અંદરથી
લાંબું (૩) ગહન; ગંભીર (૪) ઘાડું; ગીચ
ઊંધું વિં અવળું; જલદું

ઋ

ઋચ[-ચા] સ્ત્રીં ઋગ્વેદ (૨) વેદનો મંત્ર
ઋણુ નં દેવું; આભારનો ભાર
ઋણી વિં દેણદાર
ઋત નં સત્ય (૨) દૈવી નિયમ (૩) પાણી
ઋતિ સ્ત્રીં કલ્યાણ (૨) માર્ગ (૩) નિંદા (૪)
રૂપધા (૫) ગમન (૬) નરમેધનો અધિષ્ઠાતા દેવ

ઋતુ પું ઋતુકાલ (૨) અડકાવ; રજસ્રાવ (૩)
મોસમ (૪) હવાપાણી
ઋતે અં સિવાય; સિવાય કે
ઋદ્ધિ સ્ત્રીં વૃદ્ધિ (૨) લક્ષ્મી; પાર્વતી; સમૃદ્ધિ
ઋષિ પું મંત્રદ્રષ્ટા (૨) મુનિ; તપસ્વી; સાધુ

એ

એઈ સ્ત્રી + મર્યાદા; આમન્યા
 એક વિં ૧ (૨) પહેલું (૩) મુખ્ય (૪) અન્નેડ
 (૫) ચોક્કસ (૬) બેદરહિત (૭) સરખું;
 મળતું (૮) ફરે નહિ તેણું
 એઈ સ્ત્રી એકતા (૩) [લા.] પેશાબની હાજત
 એકે(-કકે) વિં એક પણ
 એકકો પું ઉમણિયું (૩) સંપ (૪) શ્રેષ્ઠ પુરુષ
 એઠ વિં એહું (૨) ખરાબ (૩) સ્ત્રી નં એકવાડ
 (૪) કચરો-પૂંને (૫) ખરાબ માણસ
 એહું વિં જમતાં વધેલું (૨) ખાધેલું
 એડી સ્ત્રી પાનીનો છેડો (૨) ખૂટની એડી
 (૩) ખીણું
 એડો વિં પું આડો; ખરાબ (૨) પું નેડો
 એણુ નં એક જાતનું કાણું હરણુ
 એણું નં ઢોરનું વસૂકી જણું તે
 એણે વિં એ
 એથી અં એ કારણથી

એદી વિં આળસુ; સુરત
 એન વિં ખરું; અસલ (૨) ખાસ; મુખ્ય (૩)
 સ્ત્રી; નં શોભા; (૪) આળીનો વખત
 એખ સ્ત્રી ખોડખાપણુ; ખામી (૨) દૂબણુ; કલંક
 એમ અં એ રીતે; એ પ્રમાણે
 એરા પું ખં વં નહોર; પંખ (૨) સ્ત્રી પકડ
 (૩) કળને; પહોંચ
 એરુ પું સાપ
 એરો પું અવરજવર (૨) હવાડો
 એવ અં નિશ્ચિતપણે (૨) જ (૩) ફક્ત
 એવું વિં એ રીતનું-પ્રકારનું
 એશ સ્ત્રી મોજમજ; સુખચેન; રંગબાજ
 એહ વિં પેલું (૨) સં એ; તે (૫.)
 એળે અં ફેકટ; વૃથા (૨) અમથામાં
 એંટ સ્ત્રી મમત; નિદ (૨) આંટ; સાખ (૩) ટેક
 એંટી વિં એંટાળ
 એંશી(-સી) વિં ૮૦

એ

એકય નં એકતા

એયો વિં પું આ; પેલો

ઓ

ઓક સ્ત્રી ઊલટી (૨) નં ધર (૩) આશ્ચર્યથાન
 ઓધ પું પૂરનું પાણી; પ્રવાહ (૨) ઢગલો
 ઓધો પું ગંજ (૨) જોટો; કચકચતા વાળનો જથો
 ઓછ સ્ત્રી ઓછાપણું; ઓટ
 ઓછું વિં જોઈએ તેથી થોડું; કમી (૨) હલકું
 ઓઝી સ્ત્રી કુંભારણુ
 ઓઝો પું કુંભાર
 ઓટ પું; સ્ત્રી ભરતીનું ઉતરી જણું તે (૨)
 ઓથું; પડદો (૩) એ નામનું ધાન્ય
 ઓટો પું (ક.) ઓટલો
 ઓઠ પું હોઠ
 ઓહું વિં ભોહું; ઝાંખું (૨) નં ઓથું; આંતરો
 ઓહ વિં વિચિત્ર; નવાઈભર્યું; અજળ
 ઓહું નં ખેતરનો ચાડીયો (૨) રમકડું; પૂતણું

ઓણુ અં આ સાલમાં (૨) ચાલુ સમયમાં
 ઓથ સ્ત્રી આશરો; શરણુ (૨) મદદ
 ઓથું નં ઓથો; પડદો; આંતરો
 ઓહો પું અધિકાર; પદવી; દરજ્જો
 ઓધ સ્ત્રી વંશ; કુળ (૨) વારસો (૩) ખભો
 ઓપ પું ઝળકાટ; ચળકાટ; ઢોળ (૨) સફાઈ; શોભા
 ઓભા સ્ત્રી મુશ્કેલી; ઉપાધિ; પીડા
 ઓર વિં અવર; અન્ય (૨) નિરાણું; વિચિત્ર
 ઓઈ વિં નજીક; પાસે
 ઓરો અં ઓરે; પાસે (૨) પું ઓરનાર
 ઓલા પું કાચું ચામડું, ખાલ
 ઓલાં નં ખં વં કરા
 ઓહું(-હયું) વિં પેલું
 ઓલો પું ચૂલાની સાથે જોડેલો નાનો ચૂલો

ઓદ્યુ વિં ઓહું
ઓષ્ટ પું હોઠ
ઓસ પું સ્ત્રીં ઝાકળ (૨) મૃગજળ

ઓળ સ્ત્રીં હાર; પંકિત (૨) મેણી; વર્ગ (૩)
ગલી; શેરી (૪) જલ ઉતારવાની ચીપ
ઓળા પું બં વં લીલા ચણાના પોપટા
ઓળો પું પડછયો

ઔ

ઔઠ વિં + સાડા ત્રણ
ઔષ્ઠ્ય વિં ઔઠ (-હોઠ) ને લગતું

ઔષ્ઠ્ય નં ઉષ્ણતા; ગરમી
ઔસ પું; નં એક અંગ્રેજ વગન

ક

કંઠ સં (૨) વિંસ્ત્રીં કયુંનું સ્ત્રીલિંગ
કકકો પું [લા.] પ્રાથમિક જ્ઞાન
કક્ષ પું બગલ; કાખ (૨) [લા.] કંદોરો
કક્ષા સ્ત્રીં સ્થિતિ; શ્રેણી (૨) કેડ; પડખું
(૩) કાછડી (૪) અંત:પુર
કધા પું ખરાબ-અયોગ્ય ધા
કચ પું માથાનો કેશ; ચાટલો
કચ્ચું વિં કાચું; અનુભવ વિનાનું (૨) નં કાચકું
કચ્છ પું કછોટો; લંગોટ (૨) કાચમો (૩) કિનારો
કચ્છો પું લંગોટ; કછોટો
કચ્છી વિં કચ્છનું (૨) પું કચ્છનો રહેવાસી
કચ્છુ (-ચ્છ) સ્ત્રીં ખસ; ખૂજળી (૨) લીંગડું
કજ્જ સ્ત્રીં યુક્તિ; તદખીર (૨) નસીબ (૩) કમ-
નસીબ (૪) ઈન્ન; નુકસાન (૫) મોત
કજ્જ નં કાર્ય
કટ સ્ત્રીં કેડ (૨) ધાસની સાદડી (૩) મહેનત;
મજ્જુરી (૪) કટ્ટા; કટ્ટી (૫) કંકણ; કડું (૬)
પર્વતની ધાર-ખાજુ (૭) પું કાપ; વેતર-
વાની રીત (પોષાક)
કટિ (-ટી) સ્ત્રીં કેડ; શરીરનો મધ્યભાગ
કટ્ટ વિં કડવું (૨) તીખું (૩) લાં અપ્રિય
કઠ સ્ત્રીં તાડછાંની કોથળી-સાદડી (૨) કઠારો; બફારે
કડ સ્ત્રીં કગર (૨) એકવાર ખાંડેલી ડાંગર; કરડ
કડા સ્ત્રીં મોટી કઢાઈ
કડી સ્ત્રીં આંકડી; 'હૂક' (૨) ખેડી (૩) કવિતાનું
પદ; ચરણ (૪) ઓળ; હાર
કડું નં મોટી કડી (૨) હાથનું એક ધરણું
કડે અં પાસે (૨) તરફ
કઠી સ્ત્રીં ખાવાની એક વાની

કઢો પું કલેશ; કઢાપો (૨) કાઢો; ઉકાળો
કણ પું દાણો (૨) પરમાણું (૩) કાંગરી
કણા સ્ત્રીં લીંટીપીપર (૨) જુરું
કણી સ્ત્રીં છેક જીળી રજ-કરચ-કણ
કણું નં નાનો કણ-દાણો (૨) કરતર; રજ; ખારીક
કરચ (૩) કણી; કપાસી
કણો પું થોડા દિવસનું જન્મેણું સાપનું અચ્યું
(૨) ફેટો (૩) રેંઠિયાની ધરી
કતિ વિં કતિપય
કત્તા સ્ત્રીં ઠીકરાનો ગોળ કકડો; કૂકો
કથા સ્ત્રીં વાર્તા; કહાણી (૨) ઈશ્વરના ગુણ સંબંધી
દષ્ટાંતો સહિત જે બાષણ, કીર્તન કે વાર્તા-
કથન થાય તે (૩) વૃત્તાંત; ચરિત્ર
કથ્ય વિં કથવા-કહેવાયોગ્ય
કદ નં પ્રમાણ; વિરતાર; આકાર (૨) વગન; ભાર
કદા અં ક્યારે (૨) કોઈ સમયે; કદાચ
કદી અં કદાપિ; ક્યારેય પણ (૨) કોઈક વેળા
કદું પું કોણું (૨) ખત્તો (૩) ઘોકણું
કની અં કે નહિ ?
કને અં પાસે
કન્ના સ્ત્રીં પતંગ જડી શકે એ માટે એના ઢઢા
અને કમાન સાથે બંધાતી દોરીની યોજના
કન્યા સ્ત્રીં કુંવારી છોકરી (૨) પુત્રી; દીકરી
કપ પું જમગરી; કફ (૨) પ્યાલો
કપિ પું વાંદરો
કપ્પી સ્ત્રીં કુપ્પી
કફ પું ક્ષેષ્મ (૨) ખાંસી; ઉધરસ (૩) ગળફો
કફા વિં ખફા; કોધાયમાન; નાખુશ
કખા સ્ત્રીં ઝખો (અમીરી)

કપ્પૂ અં કદી; કોઈવાર
 કપ્પૂ સ્ત્રીં કબર
 કમ વિં ઓછું (૨) ખરાબ
 કમી વિં કમ (૨) બાણું (૩) સ્ત્રીં ઓછપ
 કચું સં (૨) વિં કોણુ; શું
 કર પું હાથ (૨) વેરો; મહેસૂલ; જકાત (૩)
 લાગો (૪) કિરણ (૫) સૂંઢ (૬) ખેની સંજા
 કરા પું બં વં આકાશમાંથી પડતા કુદરતી
 ખરફના કકડા
 કરી પું હાથી (૨) સ્ત્રીં પરહેજ (૨) અણુને
 કરો પું ધરની બાજુની દિવાલ
 કર્ક પું કરચલો (૨) એક રાશિ (૩) ઘોળો
 ઘોડો (૪) કાંટો
 કર્ણ પું કાન (૨) સુકાન
 કર્તા (-ર્તા) વિં કરનારું; બનાવનારું (૨) પું
 કરનાર-બનાવનાર માણસ; રચયિતા
 કર્મ નં ક્રિયા; વ્યાપાર (૨) કાર્ય; કામ (૩)
 પ્રવૃત્તિ; ધંધો (૪) સંસ્કાર (૫) કર્તવ્ય
 કર્મી વિં નસીબદાર; તાલેવંત (૨) ઉધોગી
 કર્ષ પું એક પ્રાચીન તોલ
 કલ પું એક અવાજ; ગુંજન (૨) વલણ; ઇચ્છા
 કલા (-ળા) સ્ત્રીં કોઈ પણ વસ્તુનો એક ભાગ
 (૨) ચંદ્રનો સોળમો ભાગ (૩) કાલમાન
 (૪) યુક્તિ; હિકમત (૫) હુન્નર; કસબ (૬)
 સૌંદર્યયુક્ત રચના (૭) તેવી હિકમત
 કલિ (-ળિ) પું ટંટો (૨) લડાઇ (૩) કળિયુગ
 કલો (-ળો) પું કલહ
 કલક વિં પાપી (૨) પું પાપ (૩) દંભ; છેતર-
 પિંડી (૪) કીચડ; કચરો (૬) કાનનો મેલ
 કલપ પું સંકલપ (૨) અભિપ્રાય
 કલ્પ્ય વિં કલ્પનામાં આવે એવું
 કલ્લી સ્ત્રીં હાથનાં કાંડામાં પહેરવાનું એક ધરણું
 કલ્લું નં સ્ત્રીઓના પગનું એક ધરણું
 કલ્લો પું ઘોંઘાટ; શોરખકોર (૨) હાથમાં માય
 એટલું તે (ધાસ ઇત્યાદી); કોળિયું
 કવ અં + ક્યારે
 કવા પું પ્રતિકૂળ પવન (૨) પ્રતિકૂળ સમય
 કવિ પું કાવ્ય-કવિતા કરનાર (૨) ભાટ
 કવ્ય નં પિતૃને આપેલ પિંડ, ભોજન વગેરે
 કશ સ્ત્રીં નરાશ; કોશ (૨) વરત
 કચું સં કોઈ; કંઈ (૨) શું (૩) વિં કંઈ; જરા

કપ્પટ નં મહેનત; શ્રમ (૨) દુઃખ; સંતાપ
 કપ્પટો સ્ત્રીં હપતો
 કસ પું કરોટી ઉપરથી નક્કી કરેલો સોના રૂપાના
 ભાવનો આંક (૨) કરોટી (૩) સાર; માલ;
 સરવ (૪) બળ; ભેર
 કસ્તી સ્ત્રીં પારસીની જનોઇ
 કહીં અં કયાં; કયે ઠેકાણે
 કહું નં કહેલું તે; વચન; શિખામણ
 કળ સ્ત્રીં પેટી વગેરેને જડેલું ચંત્ર (૨) ચંત્રની
 ચાવી; ચાંપ (૩) યુક્તિ; કરામત (૪) મૂર્ખો
 (૫) અટકળ; ઉકેલ; સમજ (૬) નિરાંત; ઠાઠક
 કળા સ્ત્રીં જુઓ કલા
 કળિ પું જુઓ કલિ
 કળી સ્ત્રીં અણખીલ્યું પૂલ; કલિકા
 કળો પું કલહ; કઢાપો (૨) આવેશ
 કંઈ વિં કશું (૨) લગાર; જરા (૩) કેટલુંયે (૪)
 સં કોઈ; કોઈ એક (૫) કેટલાંયે; કેટલાંયે
 કંક પું બગલો (૨) પીંછાળું તીર
 કંકુ નં ચાંદલા ઇત્યાદિ કરવામાં વપરાતું લાલ દ્રવ્ય
 કંકું વિં કડક; ઉમ્મ; મિનજી (૨) નં ખરેદું
 કંઠ પું ગળું; ડોક (૨) હિટિયો (૩) કંઠમાંથી નીક-
 ળતો અવાજ; સૂર; સાદ
 કંઠી સ્ત્રીં ડોકનું એક ધરણું
 કંઠો પું હાર; મોઠા મળકાની માળા
 કંડ પું કુંડ (૨) કૂવો ચણવાની વાંકી ઇંટ
 કંડી પું વાદી; સાપ પાળનારો મદારી
 કડું (-ડું) સ્ત્રીં ચળ; ખજવાળ (૨) ખસ; ખૂંટણી
 કંત પું + કંથ
 કંથ પું કાન્ત; પિયુ (૨) પતિ; ભરથાર
 કંથા સ્ત્રીં ચાંચરાંનું બનાવેલું વસ્ત્ર (૨) ગોદડી
 કંદ પું; નં જેમાં ખાવાનો ગર હોય તેવું મૂળ
 ઉદાં સૂરણ, બઢાટા ઇત્યાદિ (૨) મૂળ
 કંધ સ્ત્રીં રકંધ; ખભો (૨) ભાર વહેનાર પશુઓની
 ખાંધ-ખોચી (૩) નાગરમોથ
 કંપ પું કંપારો; ધ્રુજરો
 કંપુ સ્ત્રીં; નં ટોળી; જૂથ (૨) ફોજની ટુકડી
 (૩) પડાવ; છાવણી; 'કેમ્પ'
 કંખા સ્ત્રીં વાંસની ચીપ (૨) સુતારનો વાંસનો ગજ
 કંખુ પું; નં શંખ (૨) શંખની બંગડી; વલય
 કંખૂ વિં ચો
 કંસ પું (સં.) દૃષ્ટિનો મામો

કાઈ સ્ત્રીં કાયા; શરીર (૨) આવરણ
 કાઈ પું કાગડો
 કાઠી સ્ત્રીં કાકાની સ્ત્રી
 કાકો પું બાપનો ભાઈ (૨) [વ્યંગમાં] દુશ્મન; વેરી
 કાખ સ્ત્રીં બગલ
 કાખુ પું કાખનો વાળ
 કાગ પું કાગડો
 કાચ પું રેતી અને ખારવાળી માટી ઓગાળીને
 બનાવાતો એક પદાર્થ (૨) દર્પણ
 કાચુ વિં પાકેલું નહિ એવું (૨) બરાબર નહિ
 રંધાયેલું (૩) કુદરતી રિયતિમાં હોય એવું
 (૪) તકલાદી (૫) નાદાન (૬) અધૂરું
 (૭) નરમ (૮) કામચલાઉ
 કાછ, પું કાછડો
 કાજ નં કામ; કાર્ય
 કાજ પું ઈસ્લામી ન્યાયધીરા (૨) ઈસ્લામી
 વિદ્વાન-પંડિત
 કાજુ વિં સાડ; ખાસું (૨) પું એક સૂકો મેવો
 કાજે અં માટે; વાસ્તે
 કાજે પું કચરો; પૂંજે
 કાટ પું ધાતુ પર થતો વિકાર-મેલ (૨) હમારતી
 લાકડું
 કાઠ વિં ધૂત; પહોંચેલ (૨) પું કાઠ (૩) કાઠડો
 કાઠી વિં કાઠિયાવાડની એક અસહી ભત (૨)
 સ્ત્રીં બાવળનું લાકડું (૩) લાકડી; વાંસ
 કાઠું વિં કઠણ (૨) કઠોર (૩) કંબૂસ (૪) ખરાબ;
 માઠું (૫) નં શરીરનો બાંધો
 કાઢો પું ઉકાળો; કાવો
 કાણુ સ્ત્રીં મરણ પાછળ રોવું, કૂટવું અથવા
 લૈકિકે જવું તે
 કાણું વિં વેહ-છિદ્રવાળું (૨) એક આંખવાળું
 (૩) નં વેહ; છિદ્ર; બાકું
 કાત સ્ત્રીં પેટું (૨) તાકાત; કૌવત
 કાતી સ્ત્રીં છરી (૨) કાપવાનો દાંત; રાક્ષસી
 કાતું નં બૂઠી છરી-પાળી
 કાથ પું સત્ત્વ; પાણી; દેવત (૨) નં કથન
 કાથી સ્ત્રીં નાળિયેરનાં છાંટાંના રેસાની દોરી
 કાથો પું ખેરની છાલનું સત્ત્વ (૨) નાળિયેરનાં
 છાંટાંની દોરી-દોરડું
 કાન પું સાંભળવાની ઇન્દ્રિય (૨) [લા.] લક્ષ; ધ્યાન
 (૩) નાકું; છિદ્ર

કાનો પું વાસણની કોર
 કાપ પું કાપવું તે (૨) કાપવાથી પડતો આંકો;
 વાઢ; કાપો (૩) વેતરવાની-રીત ખૂબી
 કાપો પું આંકો; લીટો; છેકો (૨) ચીરો; કાપ
 કાફી સ્ત્રીં એક રાગિણી
 કાખૂ પું સત્તા; અખત્યાર (૨) અંકુશ (૩) કબજે
 (૪) વજન; વગ
 કાખો પું લુટારો
 કાલા સ્ત્રીં કુભારભ
 કામ પું ઇચ્છા; વાસના (૨) મૈથુનેચ્છા (૩) કામદેવ
 (૪) નં કાર્ય (૫) કર્તવ્ય (૬) કર્મ; કૃત્ય
 (૭) વ્યવસાય (૮) ખપ, ઉપયોગ
 કામા સ્ત્રીં કામિની; સુંદરી
 કામી વિં વિષયી; વિષયાસક્ત
 કામું નં કામ; કાર્ય (૨) વ્યાપાર; ક્રિયા
 કામો પું બહાદુરીનું કામ; પરાક્રમ
 કામ્ય વિં ઇચ્છા કરવા યોગ્ય (૨) કામનાથી-
 ઇચ્છાથી કરેલું (૩) સુંદર
 કાય સ્ત્રીં કાયા; શરીર (૨) નં કાયફળ
 કાયા સ્ત્રીં શરીર; દેહ
 કાર પું કામકાજ; ધંધો; ઉદ્યમ (૨) શાખ;
 આબરૂ (૩) નિશ્ચય (૪) યત્ન (૫) ક્રિયા;
 કાર્ય (૬) સંબંધ (૭) ફેરફાર (૮) ભોધ
 કારી વિં પ્રાણધાતક (૨) કારમું (૩) સ્ત્રીં
 યુક્તિ; તદ્બીર
 કારુ વિં કરનાર; બનાવનાર (૨) પું કારીગર
 કાર્ડ નં ભડા કાગળનો કટડો (૨) ટપાલનું પત્રું
 (૩) રમવાનું પત્રું
 કાર્ય નં કરવાનું હોય તે; કામકાજ (૨) પ્રયોજન
 કાલ સ્ત્રીં ચાલતા દિવસની આગળ કે પાછળનો
 દિવસ (૨) [લા.] હમણાં; થોડા દિવસ ઉપર
 કાલુ પું; સ્ત્રીં દરિયાઈ ખડક (૨) કાલુમાછલી
 કાલું વિં તોતળું (૨) બાલિશ; અણુસમજી
 કાવ પું હેતુ (૨) કામ
 કાવો પું ઉકાળો; કાઢો (૨) છળ; પ્રપંચ
 કાવ્ય નં કવિતામાં જે કલાત્મક રસનું તત્ત્વ હોય
 છે તે (૨) રસાત્મક વાક્ય કે પદ્યબંધ (૩)
 પદ્ય; કવિતા
 કાશ (-સ) પું એક ઘાસ (૨) ખાંસી; ઉધરસ
 (૩) સ્ત્રીં આટખીલી; નડતર; પીટ
 કાશી સ્ત્રીં (સં.) એક ભત્રાનું રથળ; વારાણસી

કાષ્ટ નં લાકડું (૨) કાઠી; ખળતણ
 કાષ્ટા સ્ત્રીં દિશા; પ્રદેશ (૨) હદ; સીમા
 કાળ પુંં જુઓ કાલ (૨) દુકાળ (૩) કોધ
 કાળા પુંં બં વં નકારા લેખ; દુર્ભાગ્ય
 કાળી સ્ત્રીં (સં.) કાલિકા
 કાળું વિં મેશના જેવા રંગનું (૨) [લા.] નકાર; દુષ્ટ; અધાર
 કાંઈ વિં (૨) અં જુઓ કંઈ
 કાંઉં અં + કેમ
 કાંકે અં કેમકે (૨) કાંઈ પાળુ (૩) રીસમાં
 કાંક્ષા સ્ત્રીં આકાંક્ષા; ઇચ્છા
 કાંચું વિં નિર્માલ્ય; રાંક (૨) કાયર; રોતડું
 કાંચિ(-ચી) સ્ત્રીં ધૂધરીવાળો કંદોરો
 કાંછ સ્ત્રીં રાખ (૨) લાહી (૩) ખેળ
 કાંજે અં કેમ જે; કારણકે
 કાંડું નં બઠનનું કાણું; નાકું (૨) સોહો
 કાંટો પુંં શૂળ [લા] રોમાંચ (૨) નડતર; ફાંસ (૩) વહેમ; શંકા (૪) જુસ્સો (૫) ટેક; મમત
 કાંઠો પુંં કિનારો (૨) ઘડો, ગાગર, કૂવો છત્યાં-દિની છેક ઉપરનો વર્તુલાકાર ભાગ (૩) અંત; છેડો
 કાંડ પુંં પ્રકરણ; વિભાગ (૨) ડાળી (૩) તીર
 કાંડી સ્ત્રીં દીવાસળી; દીવાસળીની પેટી
 કાંડું નં જ્યાં આગળ હાથને પાંજે બેસાયેલો છે તે ભાગ
 કાંત વિં ઈચ્છિત; પ્રિય (૨) મળેનું; અનુકુળ (૩) સુંદર; મનોહર (૪) પુંં પ્રીતમ (૫) વર; પતિ (૬) અંદ્ર (૭) રેંઢિયાની ત્રાક (૮) ઓસડ (૯) નં કેસર (૧૦) કંક (૧૧) એક પ્રકારનું લોહું
 કાંતા સ્ત્રીં પ્રિયા (૨) સુંદર સ્ત્રી; લલના (૩) પત્ની (૪) પૃથ્વી
 કાંતિ સ્ત્રીં શોભા; સૌંદર્ય; મનોહરતા (૨) તેજ; નૂર; દીપ્તિ (૩) ચહેરાનું તેજ
 કાંતો અં અથવા; અગર તો
 કાંદો પુંં ડુંગળી (૨) કંદ; હરકોઈ વનસ્પતિના મૂળની ગાંઠ—જડ (૩) લાભ; ફાયદો
 કાંધ સ્ત્રીં ખભો (૨) ખાંધ; ધૂંસરીનું આંટણ
 કાંધુ નં હપતો
 કાંધો પુંં કાંધું; હપતો
 કાંપ પુંં કંપ; કંપારો (૨) ચીકણો કરેલો કાદવ

કાંખ સ્ત્રીં વાંસની ચીપ (૨) વાંસનો ગળ; આંકળી
 કાંરે અં કેમરે
 કાંસ પુંં પાણી લઈ જવાને બનાવેલી નાની નહેર
 કાંસાં નં બં વં કાંસીબેડ
 કાંસું નં તાંબું
 કિત્તો પુંં બડા કાપની કલમ-લેખણ (૨) સારો લખેલો ખરડો (૩) અં એનું એજ; સદરજી
 કિન્નો પુંં કીનો
 કિલ્લો પુંં કોઠ; દુર્ગ
 કિશ્ત (-સ્ત) સ્ત્રીં શેહ (૨) ખેતી; વાવેતર
 કિશ્તી (-સ્તી) સ્ત્રીં હોડી
 કિસ્ત સ્ત્રીં ખંડણી; કર (૨) જુઓ કિશ્ત
 કિસ્તી સ્ત્રીં કિશ્તી
 કિસ્સો પુંં કહાણી; અદ્ભુત કથા—બનાવ (૨) કલ્પિત વાર્તા
 કિંતુ અં પરંતુ; તોપણ
 કિંવા અં અથવા
 કીકી સ્ત્રીં બાળકરૂપ છોકરી (૨) આંખની પુતળી
 કીકો પુંં બાળકરૂપ છોકરો; બચ્ચો
 કીચ પુંં કીચડ; કાદવ
 કીટ વિં બરાબર પાડે—મોઢે કર્યું હોય એવું (૨) પ્રવીણ; કામલ (૩) પુંં મુસાફરીનો સરસામાન
 કીટ પુંં કીટો; જંતુ (૨) મેલ; કાટ (૩) કચરો; કરતર (૪) ગઢો; ગાંઠ
 કીટી સ્ત્રીં રૂમાં જે કરતર વળગી રહેલું હોય તે
 કીડી સ્ત્રીં એક જીણું જીવ-જંતુ
 કીડો પુંં પેટે ચાલનારો નાનો જીવડો
 કીનો પુંં વેર; અંટસ
 કીર પુંં પોપટ
 કીર્તિ (-ત્તિ) સ્ત્રીં ખ્યાતિ; નામના
 કીલ પુંં (ગાડાની) મળી (૨) મેખ; ખૂંટો (૩) ઢેર બાંધવાનો ખીલો
 કીલી સ્ત્રીં કીકી; બાળકરૂપ છોકરી (૨) કૂંચી (૩) તિજેરી; નાણાંની પેટી
 કીલો પુંં કીકો
 કીસ વિં શું ? કેવી બતનું ? કોણ ? (૨) સ્ત્રીં મહેસૂલ; કિરત; સરકારભરાણું
 કુક્ષ (-ક્ષિ) સ્ત્રીં કૂખ
 કુચ પુંં સ્ત્રીની છાતી; રતન
 કુજ પુંં એકમુદ; મંગલ (૨) જાડ
 કુટી સ્ત્રીં કુંપડી

કુણ સં + કોણ
 કુત્તી સ્ત્રીં કૂતરી
 કુત્તો પુંં કૂતરો
 કુથ વિં સુંદર (૨) સાદડી; રોતરંછ (૩) કંથા
 કુપ્પી સ્ત્રીં નાનો કુપ્પો
 કુપ્પો પુંં કુપ્પું
 કુપ્પળ વિં ખૂંધું - કૂપડું
 કુપ્પળ વિં સ્ત્રીં ખૂંધી - કુપડી સ્ત્રી
 કુરુ પુંં (સં.) પાંડવકૌરવોનો પૂર્વજ
 કુલ વિં એકંદર; ખંધું મળીને - સરવાળે થાય
 એટલું (૨) તમામ
 કુલ (-ળ) નં કુલું; વંશ (૨) ખાનદાની; કુલીનતા
 (૩) ટોળું; જૂથ (૪) અસીલ (વકીલનો)
 કુલે(-લે) અં જુમલે; સરવાળે; એકંદરે
 કુલ્યા સ્ત્રીં સુશીલ સ્ત્રી (૨) નાની નદી; નહેર
 કુલ્લી સ્ત્રીં કુલડી (૨) ધી કે તેલ ભરવાનું ચામડાનું
 નાનું કુલું
 કુલું નં ધી કે તેલ ભરવાનું ચામડાનું મોટું પાત્ર
 (સાંકડા મોંતું અને પહોળા પેટનું)
 કુલે અં કુલે
 કુશ પુંં એક જાતનું ધાસ; દર્બ
 કુષ્ઠ પુંં; નં ચામડીનો એક રોગ; કોઠ
 કુઠી વિં કોઠીલું
 કુષ્ પુંં કોયલનો સ્વર-મિલ-આલાપ
 કુળ નં જુઓ કુલ
 કુંજ સ્ત્રીં જાડ અથવા વેલાના પાંદડાથી થયેલી
 ઘટા; લતામંડપ
 કુંજે પુંં ભોટવો; ચંબુ; કુંજે
 કુંડ પુંં વેદી (૨) પાણી માટેનો પાકો, પગથિયાં-
 વાળો ખાડો; હોજ (૩) કુંડી (૪) ગર્ત
 કુંત પુંં ભાલો (૨) જીવડું
 કુંતા(-તી) સ્ત્રીં (સં.) પાંડુરાજની સ્ત્રી, અને
 પાંડવો તથા કર્ણની માતા
 કુંદ વિં ભરાઈ ગયેલું; રૂંધાઈ ગયેલું (૨) પુંં;
 નં એક જાતનો મોગરો; એનું પૂલ
 કુંદો પુંં દંડુકો; ઘોકો (૨) લાકડી અથવા ખંદૂકનો
 જડો છેડો
 કુંભ પુંં ધડો (૨) ગંડસ્થળ
 કુંભી સ્ત્રીં થાંભલા નીચેની પથ્થર અથવા લાકડાની
 ખેસાળી (૨) મકાનનો થાંભલો; કુંભી
 કુંધ સ્ત્રીં નાનો કૂવો

કૂડી સ્ત્રીં નાનો કૂકો
 કૂકો પુંં ઠીકરીનો ગોળ કકડો
 કૂખ સ્ત્રીં પેટનું પડખું (૨) પેટ (૩) ગર્ભસ્થાન
 કૂચ સ્ત્રીં રવાના થવું - મુઠામ ઉપાડી ચાલતાં જવું
 તે (૨) લશ્કરી ઢળની ચાલ (૩) ફૂંપી વાત;
 રહસ્ય (૪) પુંં કુંજે; ભોટવો
 કૂચો પુંં કચરાવાથી અથવા ચવાવાથી જેના
 રેસેરેસા જુદા થઈ ગયા હોય તેવી વસ્તુ
 કૂંજે પુંં ભોટવો; ચંબુ
 કૂટ વિં ન સમજાય કે ન વંચાય એવું (૨) ભેદ
 અથવા ગૂંચવણભર્યું (૩) જૂઠું; કૂડભર્યું (૪)
 પુંં; નં ઠગાઈ (૫) પર્વતની ટોચ; શિખર
 (૬) ઢગલો (૭) સ્ત્રીં કડાકૂટ(૮) ભંગાર
 કૂટો પુંં કચરાયેલું - ખંડાયેલું હોય તે; ભંગાર;
 ભૂકો (૨) માર; ઠોક
 કૂડ નં કપટ; ઠગાઈ; છુચ્ચાઈ (૨) વાંધો; વચકો
 કૂડું વિં કૂડવાળું; કપટી (૨) વાંકું
 કૂણું વિં કૂળું; કુમળું
 કૂથો પુંં ગરબડગોટો; ગૂંચવાડો (૨) કડાકૂટ (૩)
 કૂથો (૪) કુથલી; નિંદા
 કૂન વિં નવ (વેપારીનો સંકેત)
 કૂપ પુંં કૂવો
 કૂપી સ્ત્રીં નાનો કૂપો
 કૂપો પુંં કુલેલા પેટનું અને સાંકડા મોંતું ચામ-
 ડાનું પાત્ર; કુલું
 કૂમો પુંં એક વનસ્પતિ (૨) પક્ષીએ ખાંધેલો
 માળો (૩) ધુમ્મટવાળું ધાસનું ઝૂપડું
 કૂર પુંં ભાત; રાંધેલા ચાખા
 કૂમ્ પુંં કાચખા
 કૂલ પુંં કિનારો
 કૂલી પુંં મજૂર
 કૂલો પુંં ધગડો
 કૂવો પુંં જમીનમાંથી પાણી કાઢવા માટે ખોદેલો
 ખાડો (૨) કૂવાથંભ
 કૂંચી સ્ત્રીં ચાવી (૨) [લા.] ઉપાય (૨) રહસ્ય
 જાણવાનું સાધન
 કૂંડી સ્ત્રીં કુંડ જેવો નાનો ખાડો (૨) પહોળા
 મોંતું નાના કુંડ જેવું વાસણ (૩) ગળી
 કૂંણું વિં કૂણું; કૂળું
 કૂપો સ્ત્રીં જુઓ કૂપી
 કૂંપી પુંં જુઓ કૂપો

ક્ષ

ક્ષણ સ્ત્રીં વખતનું એક માપ; સેકન્ડનો ૪
ભાગ (૨) છેક જ જૂન સમય
ક્ષણ સ્ત્રીં + ક્ષણ
ક્ષત વિં ઇજ પામેલું; જખમી (૨) ઓછું થયેલું
(૨) નં નાનો છેદ; ધા
ક્ષતિ સ્ત્રીં ક્ષત-છેદ-ધા થવો તે (૨) નુકસાન;
હાનિ (૩) ઊણપ; ખોડ (૪) કલંક
ક્ષત્રી પુંં ક્ષત્રિય
ક્ષપા સ્ત્રીં રાત્રિ
ક્ષમ વિં સહન કરી શકે એવું (૨) સમર્થ;
શક્તિવાન (૩) યથાર્થ; યોગ્ય (૪) ધીરજવાળું
ક્ષમા સ્ત્રીં આમોશી--દરગુજર કરવું તે; માફી
ક્ષમ્ય વિં ક્ષમા આપી શકાય એવું
ક્ષય પુંં ક્ષીણ થવું--ઘસાઇ જવું તે; ઘટાડો
(૨) નાશ (૩) ક્ષયરોગ
ક્ષયી વિં ક્ષયવાળું
ક્ષર વિં નાશ પામે એવું
ક્ષાત્ર વિં ક્ષત્રિયનું--ને લગતું (૨) નં ક્ષત્રિયનું
કર્મ (૩) ક્ષત્રિયપણું (૪) ક્ષત્રિયોનો સમૂહ
ક્ષાર વિં ખારું (૨) પુંં ખારાશવાળું તત્ત્વ
ક્ષાંત વિં ક્ષમાવાળું; સહનશીલ
ક્ષાંતિ સ્ત્રીં ક્ષમા; સહિષ્ણુતા
ક્ષિતિ સ્ત્રીં પૃથ્વી
ક્ષિત્ર વિં નાખી દીધેલું; તળેલું
ક્ષિત્ર અં તરત; જલદી
ક્ષિત્રા સ્ત્રીં ખીચડી (૨) [સં.] એક નદી

ક્ષીણ વિં ઘસાઇ ગયેલું; સુકાયેલું; નખળું
ક્ષીર નં દૂધ (૨) પાણી (૩) દૂધભાતની એક
વાની; ખીર (૪) ગાડનું દૂધ-રસ
ક્ષુણ્ણ વિં ખાંડેલું; દળેલું (૨) પગ તળે
વઢાયેલું (૩) અભ્યસ્ત
ક્ષુદ્ર વિં નજીવું; તુચ્છ
ક્ષુધા સ્ત્રીં ભૂખ
ક્ષુધ્ય વિં હોળાયેલું; અરિથર (૨) ક્ષોભ પામેલું
(૩) આકુળવ્યાકુળ (૪) હરેલું
ક્ષુર પુંં અસ્ત્રો (૨) જનવરના પગની ખરી
ક્ષુરી પુંં હજમ
ક્ષેત્ર નં જમીન; ખેતર (૨) રથાન; જગા; પાત્ર
(૩) શરીર; દેહ (૪) જત્રાનું ડેકાણું; તીર્થ
(૫) રણંગાળ (૬) સ્ત્રી
ક્ષેત્રી પુંં ખેડૂત (૨) આત્મા (૩) પતિ
ક્ષેપ પુંં ફેંકવું--નાખી દેલું તે (૨) ગાળવું--
ગુમાવવું તે (સમયનું)
ક્ષેમ વિં સુખશાંતિ આપનારું (૨) સુખશાંતિવાળું;
આબાદ (૩) નં સુખશાંતિ (૪) કલ્યાણ;
શ્રેય (૫) આરોગ્ય
ક્ષોણિ (-ણી) સ્ત્રીં પૃથ્વી (૨) એકની સંખ્યા
ક્ષેમી વિં ક્ષેમવાળું; કુશળ
ક્ષોભ પુંં મનનો ગભરાટ; વ્યગ્રતા (૨) ઓસારો
ખાવો-શરમાવું તે (૩) ખળભળાટ
ક્ષૌર નં હજમત; મુંડન
ક્ષૌરી પુંં અસ્ત્રો

ખ

ખઇ પુંં + ક્ષયરોગ (૨) ખાઇ
ખખ વિં ખખળી ગયેલું; જીર્ણ
ખગ પુંં પક્ષી (૨) ગ્રહ (૩) તારો (૪) સૂર્ય
ખચ (-ચ) અં ખેંચીને; સખત રીતે
ખટ વિં છ (૨) પુંં કળ (૩) એક રાગ
ખડ નં ધાસ; કટખ (૨) ખેતરમાં ઊગેલું નકામું
ધાસ; નીંદામણ
ખડા સ્ત્રીં પાવડી; ચાખડી
ખડી સ્ત્રીં એક જાતની ઘોળી માટી (૨) જોડડી;
વગર વિચાયેલી ભેંશ

ખડું વિં ઊભું (૨) તત્પર (૩) નં ઠીકરું
ખડો પુંં જોડાની એડીનો ભાગ; ખરો (૨) કૂકડાં
કે કબૂતરને રાખવાનું પિંજરું
ખડું વિં અનુભવી (૨) વયોવૃદ્ધ (૩) હોશિયાર;
ચાલાક
ખણ સ્ત્રીં ક્ષણ (૨) વલૂર; ચળ; ખંજવાળ
ખત નં લેખ; લખત; દસ્તાવેજ
ખતા (-તા) સ્ત્રીં નુકસાન; ઠોકર (૨) ચૂક
ખત્તો પુંં કામળો; ધાખળો (૨) ખત્તા; ઠોકર
ખધ્યા સ્ત્રીં + ક્ષુધા; ભૂખ

અનિ-(ની) સ્ત્રીં ખાણુ
 અન્નું નં અથાણું
 અપ પું માલનો ઉપાટ (૨) વાવર; વપરાશ
 . (૩) ઉપયોગ; અગત્ય; જરૂર; તંગી
 અફા વિં નાખુશ; કોધાયમાન
 અભો પું શરીરનો એક ભાગ
 અમા સ્ત્રીં ક્ષમા (૨) સખરી
 અમ્મા અં ક્ષેમકુશળ રહો-હુ:ખ ન થાઓ એવું
 ખતાવતો ઉદ્દગાર
 અર પું ગધેડો (૨) વિં ડોક; મૂર્ખ (૩) ખોખરું
 અરી સ્ત્રીં કેટલાંક ચાપગાં પ્રાણીઓને પગનાં
 આંગળાંને દેકાણે જે આખા કે ફાટવાળા
 નખ હોય છે તે
 અરું વિં સાચું (૨) પાકું (૩) અં અડા,
 સાચું, વારુ એવો અર્થ દર્શાવનાર ઉદ્દગાર
 અરે અં સાચે; અરેખાત (૨) નક્કી
 અર્થ નં; પું જુઓ અરથ
 અર્થ વિં જુઓ અરવ
 અલ પું ઓષધ વગેરે કચરવાનો કે ધૂંટવાનો
 ખાડાવાળો ઘડેલો પથરો
 અલ(-ળ) વિં શઠ; ધૂર્ત
 અલા પું જ્યાં કોઈ ન હોય એવું સ્થળ
 અલી સ્ત્રીં ખિસકોલી (૨) છોકરાંની એક રમત
 અલી(-ળી) સ્ત્રીં ખળું (૨) કડોળની દાળ
 કરવાની જગા
 અલુ અં જરૂર; નક્કી
 અલો પું જોડો (૨) એક ખાળરમત
 અલક સ્ત્રીં જુઓ અલક
 અષ્ટ વિં છોભું; અસિયાળું
 અસ સ્ત્રીં ચામડીનો એક રોગ (૨) વીરણનો વાળો
 અસી(સસી) વિં જેના અંડ-વૃષણ કાપી નાખ્યા
 હોય એવું
 અઘા વિં ખલ; શઠ; ધૂર્ત
 અળું નં કળસલાં ગૂંદીને કે જૂંદીને અનજ કાઢે-
 વાની જગા
 અંખ વિં ખાલી (૨) ધનદીન (૩) પું પાયમાલી
 (૪) સ્ત્રીં ખંત (૫) ઇચ્છા; ભૂખ
 અંગ પું ખરકલો; ઢગલો (૨) દાઝ; વેર (૩)
 ખદલો (૪) ખંત (૫) વિં ખજ; લૂલું
 અંજ વિં લંગડું; લૂલું

ખંડ પું ભાગ; કકડો (૨) પ્રકરણ (૩) એક ચોળી
 કે કાંચળી થાય તેટલું મોળિયાં સાથે વણેલું
 કપડું; રેન્ને (૪) ઘરનો એક ભાગ; ચોરડો
 ખંત સ્ત્રીં ચીવટ; કાળજી
 ખંતી વિં ખંતવાળું
 ખંધું વિં લુચ્ચું; ધૂર્ત
 ખંભ પું થાંભલો
 ખંભો પું ખભો
 ખાઈ સ્ત્રીં ખાણુ; જાડો ખાડો (૨) કોટને ફરતે
 ખોદેલી ખાડી (૩) ગામનું પાણી જવા
 ખોદેલી જાડી નીક (૪) ખાવાની ચીજ
 ખાઉ નં ખાવાનું; ખાવું
 ખાક(-ખ) સ્ત્રીં રાખ; ધૂળ (૨) મારેલી ધાતુ (૩)
 નાશ; પાયમાલી
 ખાકી(-ખી) વિં ખાખવાળું; રાખોડી ચોળનારું
 (૨) રાખોડિયા રંગનું (૩) ઘેરા પીળા રંગનું
 ખાખી વિં નિર્ધન (૨) નં ખાખી રંગનું લૂગડું
 ખાજ નં ખવાય એવી વસ્તુ (૨) ખાળું (૩)
 સ્ત્રીં ખૂજળી; ખંજવાળ
 ખાળું નં એક ખાવાની વાની
 ખાટ સ્ત્રીં હીડોળાખાટ (૨) લાભ
 ખાડું વિં ખટાશવાળું (૨) કચવાયેલું; નારાજ
 ખાડ સ્ત્રીં ખાડો; ખાઈ
 ખાડી સ્ત્રીં દરિયાની ભરતી પહોંચે ત્યાંસુધીનો
 નદીનો ભાગ (૨) જમીનમાં ગયેલો દરિયાનો
 સાંકડો પ્રવાહ (૩) ગટર
 ખાડું નં ભેંસોનું ટાળું
 ખાડો પું જમીનમાં ખોદાણુ (૨) ખોટ; નુકશાન
 ખાણુ સ્ત્રીં ખનીજ પદાર્થો ખોદી કાઢવા માટે
 ખોદેલો ખાડો (૨) ભંડાર (૩) ઉત્પત્તિસ્થાન
 ખાણી સ્ત્રીં ખાણુ; ઉત્પત્તિસ્થાન (૨) ભંડાર
 ખાણું નં જમણુ; ભોજન (૨) મિજબાની
 ખાત વિં ખોદેલું (૨) સ્ત્રીં + ઉદ્ભવ; લખાણુ
 ખાતું નં લેણાદેણીનું લખાણુ (૨) વિષય
 ખાદી સ્ત્રીં હાથે કાંતેલા સૂતરનું હાથે વણેલું
 કાપડ
 ખાદ્ય વિં ખવાય એવું; ખાવાયોગ્ય
 ખાધ સ્ત્રીં ખોરાક; આહાર (૨) ખોટ; નુકસાન
 (૩) ખોડ; ખાંપણુ
 ખાન પું શાહનદા, અમીર, ગૃહસ્થ વગેરેને
 અપાતું મુસલમાની ઉપનામ

ખાનું નં ધર; ધરનો ભાગ; ખંડ (૨) ભંડાર; નિધિ (૩) પેટીપટારામાં કે મેજ, કબાટ વગેરેમાં વસ્તુ મૂકવા માટે કરેલો વિભાગ (૪) લખાણ કે આંકડા ભરવા માટે કાગળ પર પાડેલો વિભાગ; કોઠો

ખાપ સ્ત્રીં મોં જોવાનો કાચ; દર્પણ

ખામી સ્ત્રીં ખોટ; કસર (૨) ખોટ; ઘટ (૨) ભૂલ; દોષ

ખાર પું ખારાશવાળો પદાર્થ; ક્ષાર (૨) વેર; દ્વેષ (૩) ઈર્ષ્યા; અદેખાઇ

ખારી સ્ત્રીં ખારવાળી માટી (૨) એક વજન

ખારું વિં મીઠાના જેવા સ્વાદવાળું

ખારો પું એક ક્ષાર; સંચોરો; પાપડખાર

ખાલ સ્ત્રીં ચામડી (૨) છાલ

ખાલી વિં ઠાલું (૨) નિર્ધન (૩) સ્ત્રીં ઝણઝણી (૪) અં અમથું; વ્યર્થ (૫) માત્ર; ફક્ત

ખાલું નં જોડાનું ઉપલું ચામડું

ખાલું સં કિં અત્ર લેવું; જમવું (૨) વેઠવું; ખમવું (૪) વાપરવું; ભોગવવું (૪) લાવવું (૫) ક્રિયા કરવી (૬) વગર-હકકે લેવું; ચોરીછપીથી લેવું (૭) નં પકવાન

ખાવો પું એતરોમાં થતું જોડા મૂળનું એક ઘાસ

ખાશ સ્ત્રીં ખાવાની શક્તિ (૨) ખાવાનો જથ્થો

ખાસ વિં પોતીકું; અંગત (૨) વિશિષ્ટ; અસાધારણ (૩) ખરું; અસલ (૪) અમીરી

ખાસું વિં રૂડું; મજેનું; સુંદર (૨) અં વાહ; શાખાશ (૩) સુંદર! મેશ! ખરાખર

ખાળ પું; સ્ત્રીં મેલા પાણીના નિકાલ માટેનો નળ-નીક (૨) ખાળવાળી ચોકડી

ખાણું નં જમાની; ખાંહેધરી

ખાળો પું અટકાવ; રોકાણ (૨) વાર; વિલંબ (૩) ખંદર (૪) સુકામ; વિસામો

ખાંખાં નં ખં વં (કા.) ફાંફાં

ખાંગુ પું જાણુભેદ; મળતિયો; જસૂસ

ખાંચ સ્ત્રીં ખાંચો; નાનો ખાડો-કાપ (૨) સાંકડ; ગૂંચવણ (૩) ખોટ; તોટો (૪) વધઘટ

ખાંચો પું સાંકડો રસ્તો; ગલી (૨) ખૂણો (૩) વાંધો; હરકત; અટકાવ

ખાંજ નં લંગડાપાણું

ખાંડી સ્ત્રીં રં મળનું તોલ—માપ

ખાંડું વિં ખંડિત; ખાણ પડેલું; ભાંગેલું (૨) નં મિથારી તલવાર; તલવાર (૩) વરને બદલે એનું ખાંડું લઇને ગયેલી જન

ખાંત સ્ત્રીં ખંત (૨) હોંશ (૩) લાલસા; તૃષ્ણા

ખાંધ સ્ત્રીં ખભો (૨) પશુની ગરદન

ખાંધી વિં ખાંધવાળું (૨) પું બળદ

ખાંધું નં કાંધું; હપતો

ખાંપ સ્ત્રીં ખોટ; ખામી (૨) લાંબાછટ થઇને પડવું-સૂવું તે; પ્રણામ

ખાંપો (લા.) રાભો; ગામડિયો

ખાંભ પું થાંભલો

ખાંભી સ્ત્રીં પાળિયો; સ્મરણસ્તંભ (૨) ખોભાળ; પાટિયાં ખેસાડવા લાકડામાં પાડેલી ખાંચ

ખાંભું નં ખાતરપૂંજે નાખવાનો ખાડો

ખાંસી સ્ત્રીં ઉધરસ; ઠાંચો

ખિન્ન વિં ખેદ પામેલું; દિલગીર; ગમગીન

ખિન્ની સ્ત્રીં રાયણ

ખિમા સ્ત્રીં ક્ષમા [જૈન]

ખિસ્સું નં ખીસું; ગજવું

ખીચ વિં ગીચ; ભરચક (૨) સ્ત્રીં ખીચડી

ખીજ સ્ત્રીં ચીડ; ગુસ્સો (૨) ખિજવવા માટે પાડેલું નામ, જેનાથી ખિજાય તે

ખીણ સ્ત્રીં જે ટેકરીઓ વચ્ચેનો સાંકડો માર્ગ (૨) પર્વતના જે મોટા ભાગ વચ્ચેનો પ્રદેશ

ખીમો પું માંસનો છંદો

ખીર વિં સારલીન; નકામું (૨) સ્ત્રીં દૂધ ભાતની એક રસોઇની વાની

ખીરું નં લોટ અને પાણીને ભેગા અડવાળી કરેલો રગડો

ખીલ પું જીવાનીમાં મોં પર થતી ફેલ્લી

ખીલી સ્ત્રીં નાનો ખીલો; ચૂંક

ખીલો પું મોટી ખીલી

ખીસું નં ગજવું

ખીટો પું ખીલો; મેખ

ખુદ વિં અસલ; શુદ્ધ (૨) સં પોતે; જાતે

ખુદા પું ઇશ્વર; પ્રભુ

ખુદલું વિં ઉધાડું (૨) નિખાલસ; ચોખ્ખું (૩) સ્પષ્ટ (૪) નાગું; ઢાંકેલું નહિ તેવું (૫) છપું નહિ તેવું; જહેર (૬) અસભ્ય (૭) અણુધે-રાયેલું (૮) ઘેરું નહિ એવું; આધું

ખુશ વિં આનંદમાં હોય એવું; (૨) તંદુરસ્ત

ખુશી સ્ત્રીં હર્ષ; રાજપો (૨) મરજ; ઇચ્છા; રૂચિ
ખૂટ સ્ત્રીં ખોટ; ઘટ
ખૂણુ સ્ત્રીં નિશાની; ચિહ્ન (૨) ખૂણો; દિશા
ખૂણો પુંં કોણ; ખાંચો
ખૂત સ્ત્રીં હરકત; અડચણ; વાંધો
ખૂન નં લોહી (૨) ખૂનની—વેરની તરસ; ખૂનસ
ખૂની વિં ખૂન કરે એણું; ઘાતકી (૨) હત્યારું
ખૂખ વિં સારું; સુંદર (૨) ઘણું; પુષ્કળ
ખૂખી સ્ત્રીં ખાસ ગુણ; રહસ્ય (૨) મન; લિંગજત
(૩) ચતુરાઈ (૪) સૌંદર્ય; ચમત્કાર (૫) બલાઈ
ખંટ પુંં આખલો; સાંઠ (૨) સ્ત્રીં હદનું નિશાન
(૩) અં ખરાબર માપસર; પૂરેપૂરું
ખૂટી સ્ત્રીં ખીટી (૨) લાકડાની મેખ
ખૂટો પુંં ખીલો (૨) ખૂટું
ખૂંધ સ્ત્રીં વાંસા પર નીકળેલો ઢેકો
ખંધું વિં ખૂંધિયું
ખેટ નં ખેડ; ગામડું (૨) પુંં; નં શિકાર
ખેડ સ્ત્રીં ખેતી (૨) નં ખેડ; ગામડું
ખેડુ પુંં ખેડનારો; ખેડૂત
ખેડું નં ગામડું (૨) ગેંડાની ઢાલ (૩) બાલો
ખેત નં જમીન ખેતી થતી હોય એવા જમીનનો
ભાગ—ટુકડો (૨) ધંધો (૩) અવકાશ
ખેતી સ્ત્રીં ખેડવાનું કામ
ખેદ પુંં શેષ; સંતાપ; દિલગીરી
ખેદા(-ધો) પુંં કેટો; પીછા
ખેપ સ્ત્રીં આંટો; ફેરો (૨) લાંબી મુસાફરી; સફર
(૩) ધોખીને ધોવા આપેલાં લૂગડાંની ગાંસડી
(૪) ખંત (૫) હપતો; વારો
ખેપી વિં આક્ષેપ કરનારું (૨) ચાનકવાળું
ખેર સ્ત્રીં પીડા; બલા અં બલે; હશે; ફિકર નહિ
ખેરી પુંં ઘેટો (૨) સ્ત્રીં કંસારી (૩) ખેરો; રજ
ખેલ પુંં રમત (૨) તમારો; જોવાનું નાટક;
ભવાઈ (૩) [લાં] રચના; લીલા
ખેવ પુંં; સ્ત્રીં ક્ષણ; પળ; વેળા
ખેસ પુંં ખભે નાખવાનું વસ્ત્ર; હુપટો
ખેસી વિં નજીકનું; અંતરનું
ખેહ સ્ત્રીં ધૂળ; રજ (૨) પુંં ક્ષય
ખેળ સ્ત્રીં લાલી; આર; કાંચ
ખેળો પુંં ભવેયો

ખેંચ સ્ત્રીં ખેંચાણુ; તાણ (૨) આગ્રહ
ખોખ નં મોઠા કદનું પાણુ ખાલી ખોખું હોય તે
ખોખું નં અંદરથી પોણું ને સાર-ગર કાઢી લીધેલું
જે કાંઈ હોય તે (૨) નમૂનો; ખીખું (૩)
કાચું લખાણુ; મુસદ્દો (૪) કલેવર; હાડપિંજર
ખોખો સ્ત્રીં એક રમત; ખો
ખોજ સ્ત્રીં તપાસ; શોધ; ખોળ
ખોટ સ્ત્રીં ઘટ; એછાપણું; અપૂર્ણતા (૨)
નુકસાન; ગેરલાભ (૩) ભૂલ; ચૂક
ખોટી અં વિલંબ-ઢીલ થાય એમ
ખોટું વિં જૂઠું; અસત્ય; ભૂલચૂકવાળું (૩) ખરાબ;
નઠારું (૪) ફરી જાય એણું; ખવડા
ખોડ સ્ત્રીં ટેવ; આદત (૨) શારીરિક ખામી
ખોડું વિં ખોડિયું (૨) લંગડું
ખોડો પુંં સંહાર; નાશ
ખોખો પુંં ખોખલો
ખોરું વિં એક જાતના રવાદવાળું
ખોલ સ્ત્રીં ખામી; પોલાણ (૨) ઊતરી ગયેલી—જીર્ણ
ચામડી (૩) ગાદીતકિયા વગેરેનું ખોળિયું
ખોલી સ્ત્રીં ખોળી (૨) ચોરડી (૩) ગધેડી
ખોલો પુંં ગધેડો
ખોલું સં કિં ગુમાવણું (૨) ગેરલાભ થયો
ખોહ સ્ત્રીં ખો, કેતર; ખીણ
ખોહો પુંં ખોસનારો (૨) લડીગો (૩) મૂરખો
ખોળ પુંં તેલી ખીનો તેલ કાઢી લીધા બાદ
રહેતો કૂચો (૨) સ્ત્રીં તપાસ; શોધ
ખોળી સ્ત્રીં રક્ષણ માટે વરતુના છેડા ઉપર
ગોઠવેલું ધાતુનું ઢાંકણ
ખોંચ સ્ત્રીં ખાંચો; ખોલાણુ; ખાણ (૨) કસર;
કમીના (૩) વાંધો, અડચણ (૪) મુશ્કેલી
ખ્યાત વિં પંખાયેલું; નામીયું (૨) સ્ત્રીં ખ્યાતિ
ખ્યાતિ સ્ત્રીં પ્રસિદ્ધિ; કીર્તિ
ખ્યાલ પુંં તર્ક; વિચાર; હદપના (૨) છાલ; કેટો
ખ્યાલી વિં તરંગી (૨) ખ્યાલ-લાવાળી જોડનારું
ખિસ્ત પુંં (સં.) જુઓ ઇસુ
ખિસ્તી વિં ઇસુ સંબંધી; ઇસુના ધર્મનું (૨)
પુંં એ ધર્મ માનનારો માણસ
ખવાખ પુંં; નં સ્વપ્ન
ખવાખી વિં સ્વપ્નનું—સંબંધી (૨) સ્વપ્ન રચ્યા
કરનારું; સ્વપ્નશીલ

ગ

ગગી સ્ત્રીં છોડી; દીકરી
 ગગો પું છોકરો; દીકરો
 ગગ્ય અં પસંદ; માફક (૨) વિં સજડ
 ગગ્ય અં સજડ; વૃદ્ધિ નહિ એવું
 ગગ્યી (-ગગી) સ્ત્રીં માટી, ઇંટો, કાંકરા અને
 ચૂનો વગેરેનું બાઝી જવું તે (ઉદાં ચૂના-
 ગગ્યી (૨) અગાસી; ધામું (૩) છાબંધ
 જમીન (૪) વર્ગ; ગગ્ય
 ગગ્ય પું સમુદાય; જથો
 ગગ પું હાથી (૨) લંબાઈ ભરવાનું ચોવીસ તસુનું
 માપ (૩) બારણાની ભૂંગળ (૪) ધાતુનો
 નક્કર સળિયો (૫) બંદૂકની નાળમાં દારૂ
 ઠાંસવા માટે વપરાતો સળિયો
 ગગ વિં ગજના માપનું (૨) સ્ત્રીં ગગિયાળી
 ગગું નં ગુંતરા; શક્તિ
 ગઠ અં ગઠ; ગઠક
 ગઠી (-ઠું) વિં ઠીંગણું (૨) બઠકું અને જઠું
 ગઠો પું ગાંગડો; ગચિયું; બાઝી ગયેલો જથો
 ગઠ નં ગાંઠ (૨) ગૂમઠું; ગોઠ (૩) સ્ત્રીં ગઠી
 ગઠી સ્ત્રીં ગાંઠ; ગાંઠી (૨) ગેઠ (૩) ગરેડીનો
 ખચકો (૪) પું દક્ષણી આકર; ઘાટી
 ગઠ પું કિલ્લો; કોઠ
 ગઠી વિં ગઠમાં રહેનારું (૨) સ્ત્રીં નાનું ગઠવું
 ગણ પું ટોણું; મંડળ (૨) જાત; વર્ગ
 ગણું વિં-થી ગણતાં આવે તેટલું (ઉદાં ચારગણું)
 ગત વિં ગયેલું (૨) મરી ગયેલું (૩) સ્ત્રીં જીવો
 ગતિ (૪) વગાડવાની ચીજ (૫) અં સુધી
 ગતિ સ્ત્રીં ચાલ (૨) ઝડપ (૩) પ્રવેશ (૪) સમજ;
 મતિ (૫) શક્તિ; બળ (૬) રિયતિ; દશા
 (૭) મૂઆ પછીની હાલત
 ગઠ સ્ત્રીં; નં રમતમાં હારવું તે (૨) રોગ; માંદગી
 ગઠા સ્ત્રીં લડાઈનું એક હથિયાર
 ગઘ નં પદ્યથી બેલકું-સાદું લખાણ
 ગઘી સ્ત્રીં ગધેડી
 ગઘો પું ગધેડો (૨) [લા.] મૂર્ખ માણસ
 ગપ સ્ત્રીં બેઠતી વાત; અફવા (૨) ખોટી વાત; ડીંગ
 ગપ્પી વિં ગપ્પાં મારે એવું
 ગપ્પું નં જીવો ગપ

ગફા સ્ત્રી + ગુફા
 ગખી સ્ત્રીં લખોટીઓ કે મોઢદંડાની રમતમાં
 જે નાનો ખાડો કરવામાં આવે છે તે
 ગખો (-ખો) પું મૂરખો; રાખો
 ગખો પું મોટી ગખી (૨) શેરડીની ગાંઠ (૩)
 ધખો (૪) રાખો; ગખો
 ગમ સ્ત્રીં બાળુ (૨) મનનું વલણ (૩) સમજાણ;
 સૂઝ (૪) શોક; દુઃખ (૫) ગમખારી
 ગમી સ્ત્રીં દિલગીરી (૨) અં તરફ; ભાગી
 ગમ્ય વિં જવાય એવું (૨) સમજાય એવું
 (૩) ઔષધિથી મટાડી શકાય તેવું; સાધ્ય
 ગર પું ફળની કે જાડના થડની અંદરનો ગર્ભ
 (૨) મનનો ભેદ; મર્મ (૩) ઝેરી અધાર; ગલ
 ગર્ત પું; નં ખાડો; ખાણ
 ગર્દ સ્ત્રીં મૂળ; રજ
 ગર્ભ પું માના પેટમાં રહેલું જીવનું રૂપ (૨) ગર;
 અંદરનો માવો
 ગર્વ પું અભિમાન; ગુમાન
 ગર્વા વિં ગર્વિષ્ઠ
 ગલ પું માછલાં પકડવાનો આંકડો (૨) લાંચ;
 લાલચ (૩) બાતમી (૪) ખિલાડી (૫) ઝેરી
 અધાર-લાળ (૬) ગુલબાસ (૭) ગર;
 માવો; સત્ત્વ
 ગલી સ્ત્રીં સાંકડી વાટ-શેરી (૨) ગલીપચી
 ગલ્લો પું પરચૂરણ વફરાનું નાણું નાખવાનું પાત્ર
 (૨) નાણું રાખવાનું કામ-ખર્ચનો
 ગવ્ય નં ગાયમાંથી નીપજતું દૂધ, દહીં, ઘી,
 છાણુ, મૂત્ર વગેરે
 ગસ્ત સ્ત્રીં ચોકી; રખવાળી
 ગળી સ્ત્રીં એક વનસ્પતિ (૨) એનાં પાંદડાંમાંથી
 કઢાતો નીલો રંગ (૩) અવાજ; સૂર
 ગળું નં શરીરનું એક અંગ (૨) અવાજ; સૂર
 ગળો સ્ત્રીં એક વેલ (ઔષધિ) (૨) પું ટેવ; લત
 ગળયું વિં ગોળ-સાકરના જેવા રવાદવાળું; મીઠું
 ગંગ સ્ત્રીં (સં.) ગંગા નદી (૨) પું એ નામનો
 એક હિંદી કવિ
 ગંગા સ્ત્રીં (સં.) એ નામની હિંદુઓની પવિત્ર
 નદી; ભાગીરથી

ગંજ પુંઠ ઢગલો (૨) એક જતની એકખીજમાં
ખેસતી વસ્તુઓની ઉતરડ
ગંજ સ્ત્રીઃ ધાસનો ઢગલો; ઓઘો
ગંઠો પુંઠ કોટે પહેરવાનું એક ગાંઠેલું ધરેણું;
કંઠો (૨) દાખીને બાંધેલી ગાંસડી (૩)
આઠ પૂટની લંબાઇનું માપ
ગંડ પુંઠ લમણો (૨) ગાલ (૩) ગાલ ને લમણ
સહિત ચહેરાની એક બાજુ
ગંડું વિંઠ ગાંડું
ગંડું વિંઠ ગંદકીવાળું; મેલું
ગંધ સ્ત્રીઃ સોડ; વાસ (૨) દુર્ગંધ (૩) સુગંધી
પદાર્થ; ચંદન (૪) તિલક; ચાંદલો
ગાઉ પુંઠ (દોઢેક માઇલ જેટલા) અંતરનું એક
પરિમાણ
ગાજ પુંઠ; નંઠ એક જતનું કાપડ (૨) મોરિયું
ધાલવાનું ઓટેલું નાકું
ગાજી (-ઝી) વિંઠ ધર્મને માટે મરનાર વીર
ગાકું વિંઠ ધસાયેલું; નળણું પડેલું (૨) હારેલું
ગાડી સ્ત્રીઃ એક પ્રકારનું વાહન
ગાડું નંઠ એક પ્રકારનું વાહન
ગાઢ (-ઢું) વિંઠ અત્યંત; ઘાગું (અજ્ઞાન; અંધારું)
(૨) ભારે; ઘાર (નિદ્રા) (૩) ઘટ્ટ; ઘાડું
ગાણું નંઠ ગાયન; ગીત
ગાન નંઠ શરીર (૨) શરીરનો અવયવ-ભાગ
ગાથા સ્ત્રીઃ કથા (૨) છંદબદ્ધ વાર્તા (૩) શ્લોક
(ઉદા. જોષ્ઠગાથા) (૪) એક પ્રાકૃત ભાષા
ગાદી સ્ત્રીઃ ખેસવાનું ગાદલું (૨) તખ્ત; સિંહાસન
ગાન નંઠ ગાલું તે; ગાયન; ગીત
ગાલ પુંઠ ગલ (મનુષ્યેતર પશુની માદાનો)
ગાભો પુંઠ જોનાથી વસ્તુની અંદરનું પોલાણ
પૂરવામાં આવે તે (૨) પાઘડીનું ખોતાનું
(૩) ધરેણીની અંદરનો તાંબાપિત્તળનો સળિયો
(૪) અંદરનો ગર-ગરબ (૫) રહી કપડું-દૂધો
ગામ નંઠ વસવાટનું સ્થળ
ગામી પુંઠ ગામનો માલિક (૨) મુખી (૩) માણી
ગાય સ્ત્રીઃ એક પ્રકારનું પ્રાણી
ગાર સ્ત્રીઃ લીંપવા માટે બનાવેલો છાણુમાટીનો ગારો
(૨) વિંઠ ગાર જેવું (૩) ઘણું જ ઠંડું
ગારો પુંઠ કાદવ, કીચડ (૨) ચણતરમાં વાપરવા
તૈયાર કરેલી માટી (૩) કેલ

ગાડી પુંઠ (લશ્કરી) પહેરેગીર; રક્ષક (૨) આગગાડીને
સંભાળીને હંકાવી જનાર
ગાલ પુંઠ મોંઢા પરની ચામડીનો ભાગ
ગાલિ સ્ત્રીઃ ગાળ; અપશબ્દ
ગાલ્લી સ્ત્રીઃ ડમણિયું (૨) ત્રીસ મણનું માપ
ગાલ્લું નંઠ ગાડું
ગાવી પુંઠ ગાવડોલ ઉપર ચડાવેલો સઢ
ગાવું સંઠ કિંઠ (ગીત વગેરે) (૨) વખાણ કરવાં
(૩) એકની એક વાત વારંવાર કહેવી
ગાળ પુંઠ ગાળતાં નીકળેલો કચરો (૨) સ્ત્રીઃ
અપશબ્દ
ગાળી સ્ત્રીઃ ગાળ
ગાળો પુંઠ સરકાવી શકાય એવું નાકું; ફાંસો (૨)
જેરાંને પહેરવાનું એક જતનું વસ્ત્ર (૩) અમુક
સમય (૪) મોસમ ઉદા. કેરીગાળો (૫) ફેર;
વઢાવ (૬) ધરનો વિભાગ; ખંડ (૭) પહો-
ળાઈ, પનો (૮) અમુક જગા (૯) દળાગું
આરવાનું ધંટીનું મોં (૧૦) શરીરનો સાંધો
ગાંચું વિંઠ કાંચું; નમાલું; રાંક
ગાંગો પુંઠ ઘરઘેર ફરીને તેલ, દિવેલ વગેરે વેચ-
નારો (૨) ગરીબ-રાંક માણસ
ગાંજો પુંઠ એક છોડ અથવા તેની કળી (તેને
અલમમાં પીવાથી નશો ચડે છે.)
ગાંઠ સ્ત્રીઃ આંટીવાળો બંધ; ગ્રંથિ (૨) જાડને
જ્યાંથી ડાળાં પૂટે છે તે ભાગ (૩) મૂળનો
ગઠા જેવો ભાગ (૪) શરીરમાં લોહી ગંઠાઈ
જઈ બાઝેલી ગોળી (૫) એક રોગ; પ્લેગની
ગંઠ (૬) [લા.] અંઠસ; કીનો (૭) સંપ
ગાંઠી સ્ત્રીઃ એક ધરેણું
ગાંઠો પુંઠ મોટી ગાંઠ; વેઢો; પેરાઈ આગળનો ભાગ
ગાંધી પુંઠ કરિયાણું વગેરે વેચનારો વેપારી
ગિરા સ્ત્રીઃ ગાળી (૨) ભાષા
ગિરિ પુંઠ પર્વત
ગિલ્લી સ્ત્રીઃ મોઢ (૨) ગડગુમડ કે ખીજ દરદને
લીધે અમુક જગાએ આવતો સોજો; વેળ
ગિલ્લો પુંઠ આળ; આલેપ; નિંદા
ગિસ્ત વિંઠ નિષ્કળ; ફેગટ
ગીગી સ્ત્રીઃ નાની છાકરી; કીકી
ગીગો પુંઠ નાનો છાકરો; કીકો
ગીચ વિંઠ પાસેપાસે સંકડાઈને આવી રહેલું
ગીત નંઠ કાવ્યનો એક પ્રકાર

ગીતા સ્ત્રીં કેટલાક ધાર્મિક પદ્યત્રયોને આપવામાં
આવેલું નામ
ગીતિ સ્ત્રીં એક છંદ
ગીધ નં મૂએલાં પ્રાણીઓ ખાનારું એક પક્ષી
ગીની સ્ત્રીં સોનાનો એક ખિટિશ સિક્કો
ગીરો વિં ગીરવેલું
ગુચ્છ (-ચ્છો) પુંં ગોટો; કલગી (૨) વાળનો
જથો-જુલકું
ગુટી સ્ત્રીં ગુટિકા
ગુડ પુંં ગોળ
ગુણ પુંં નતિસ્વભાવ; લક્ષણ; ધર્મ (૨) સદ્ગુણ
(૩) અસર; ફાયદો (૪) ઉપકાર (૫) દોરડું;
દોરી (૬) પલુછ (૭) દોકડો; 'માર્ક'
ગુણી વિં સદ્ગુણી
ગુણ્ય વિં ગુણવાળું (૨) [ગ.] જેને ગુણવાનું
હોય તેવું; 'મલ્ટિપ્લિકન્ડ'
ગુનો પુંં અપરાધ; વાંક; તકસીર
ગુપ્ત વિં છુપાવેલું; સંતાડેલું (ધન વગેરે) (૨)
છાનું; ગૂઢ (વાત વગેરે)
ગુપ્તી સ્ત્રીં લાકડીની અંદર ગુપ્ત-છપું રહે એવું
એક હથિયાર
ગુફા સ્ત્રીં પર્વતની અંદરની ખોલ
ગુમ વિં ખોવાયેલું
ગુરુ વિં મોટું (૨) ભારે (૩) દીર્ઘ (૪) પુંં
શિક્ષક (૫) પુરોહિત; ગોર
ગુલ નં પૂલ (૨) ખત્તી ઉપરનો ખળેલો ભાગ
ગુસ્સો પુંં ક્રોધ
ગુહા સ્ત્રીં ગુફા
ગુહા વિં છપું; છુપાવવાયોગ્ય (૨) નં રહસ્ય;
મર્મ (૩) અપ્રગટ અર્થ; છપી વાત
ગુંજ પુંં ગણગણાટ (૨) નં છપી વાત; ભેદ (૩)
સ્ત્રીં ચણોડી (૪) રતીનું વજન (૫) ગાંઠ
ગુંજ સ્ત્રીં ચનોડી (૨) ચનોડી જેટલું વજન; રતી
ગુંઠો પુંં જમીનનું માપ (એકરનો ૪૦મો ભાગ)
ગુંડ-ડો) વિં જળરહસ્તીનાં કામ કરનારું; બદમાશ;
દાંડ (૨) પુંં એવો આદમી
ગુંદ પુંં કેટલાંક જાડમાંથી જરતો ચીકણો રસ (૨)
ચોટાડવાના કામમાં આવતો બાવળનો રસ
ગુંફ પુંં ગૂંથણ (૨) ઝૂમખું
ગૂજ સ્ત્રીં ગુપ્ત વાત; રહસ્ય

ગૂડું વિં લુચ્ચું; શઠ
ગૂડો પુંં મરનારને રોવા જવું તે; કાણુ (૨)
પગનો નળો (૩) બળ; શક્તિ; હાંન
ગૂઢ વિં ગુહા; છાનું (૨) ન સમજાય એવું; ગડન
ગૂણુ સ્ત્રીં થેલો; કોથળો (૨) છાલકું (ગધેરા વગેરે
ઉપરનું) (૩) ચાર મણનું માપ
ગૂલી સ્ત્રીં ગળી
ગૂંચું વિં નાકમાંથી ખોલતું (૨) મૂંચું (૩) નં
નાકના મળનો ખંધાઈ ગયેલો પોપટો
ગૂંજો પુંં (નાકમાંનું) ગૂંચું
ગૂંચ સ્ત્રીં (દોરા વગેરેનું) ગંઠાઈ જવું તે (૨)
[લા.] આંટીધૂંટી; મુશ્કેલી
ગૂંજું નં ગજવું
ગૂંતો પુંં ગૂંચ (૨) વાંધો; શંકા (૩) કલંક
ગૂંથ સ્ત્રીં (કા.) ગૂમડાં વગેરે રુઆતાં તે જગાએ
ગાંઠ જેવું ખંધાઈ જાય છે તે
ગૂંદી સ્ત્રીં એક જાડ
ગૂંદું નં ગુંદીનું ફળ
ગૂહ નં ધર
ગૂહી પુંં ગૂહરથ; ધરધાગી
ગેડ સ્ત્રીં પડ; ગડી (૨) સર (૩) બંધન
ગેડી સ્ત્રીં ગેડીદડાની રમતમાં વપરાતી છોટી
વાંપી લાકડી
ગેડો પુંં ગેડી જેની વળેલી મોટી લાકડી
ગેમ વિં ન દેખાય એવું; અદૃશ્ય
ગેમી વિં ગુપ્ત; અદૃશ્ય; ગૂઢ
ગેય વિં ગવાય એવું
ગેર પુંં ગરેલો ભૂકો
ગેરુ વિં ભગવું (૨) નં એક જાતની લાલ મટોટી
ગેરો પુંં ગરેલો ભૂકો; રજ
ગેલ સ્ત્રીં લાડ (૨) અં પાછળ
ગેલી સ્ત્રીં (છાપખાનામાં) ગોઠવેલાં ખીખાંના ચોકઠાને
મૂકવાનું લંબચોરસ પતરું કે પાટિયું
ગેસ પુંં વાયુરૂપી પદાર્થ (૨) કોલસામાંથી કઢાતો
બળે એવો વાયુ
ગેસુ પુંં વાળની લટ; જુલકું
ગેહ નં ધર
ગેંડી સ્ત્રીં ગેંડાની માદા
ગેંડો પુંં એક જંગલી જનવર
ગોખ પુંં છત્તું; ઝરખો (૨) ગોખલો

ગોખો પું. પક્ષીનો માળો
 ગોટ પું. ધૂંટડો (૨) ગોટો (ધુમાડાનો) (૩) જેરાં
 તથા છોકરાંને હાથે પહેરવાનું એક ધરેણું
 ગોટી સ્ત્રી. ગોળી (૨) નાની ગાંઠ
 ગોટો પું. પૂલનો તોરો; કલગી (૨) ગલગોટો
 (૩) ધુમાડાનો ગોળો (૪) ગોટાળો
 ગોઠ સ્ત્રી. છાતી અંતરની વાતચીત (૨) મિજબાની
 (૩) મરકરી (૪) મિત્રતા (૫) ભેટ
 ગોઠી પું. જેન હેરાસરનો નોકર-પૂજરી
 ગોઠા પું. ઢોર બાંધવાનું સ્થળ (૨) પક્ષીનો માળો
 (૩) જંપ; નિરાંત
 ગોત સ્ત્રી. શોધ; ખોળ (૨) નં. ગોત્ર; કુળ
 ગોતું નં. ઢોરને માટે બાફેલું ખાણું (૨) વિં
 ટાહું ને સ્વાદ વગરનું (૩) છાંડેલું; ગંદું
 ગોત્ર નં. વંશ; કુલ 'ટ્રાઇબ' (કોઇ ખાસ મુનિથી
 શરૂ થતું) (૨) તેવા વંશ કે કુલનું નામ
 ગોત્રી વિં. એક ગોત્રનું; ગોત્રજ
 ગોથ વિં. ચાર (૨) સ્ત્રી. બાંધે માથે ફરી જવું
 તે; ગુલાંટ (૩) ભૂલથાપ; ગોથું
 ગોથું નં. ગુલાંટ (૨) માથું મારતું તે (૩)
 [ખ. વ.] નકામાં ફાંફાં (૪) [લા.] ભૂલથાપ
 ગોદ સ્ત્રી. ખોળો (૨) વારંવાર ટોક્યા કરતું તે
 (૩) ડખલ; અંતરાય
 ગોદી સ્ત્રી. પાણી અંદર કઢાયધલાય એવી સવડાણું
 વહાણો બાંધવાનું અને બાંસ રાખવાનું બંદર
 (૨) ગોડાઉન
 ગોદો પું. મુઠો; ઠોંસો (૨) [લા.] ખોટ; નુકશાન
 ગોધો પું. આખલો; ખરસી નહિ કરેલો બળદ
 ગોપ પું. ગોવાળિયો
 ગોપી સ્ત્રી. જુઓ ગોપિકા
 ગોપ્ય વિં. ગુપ્ત રાખવા યોગ્ય
 ગોર પું. ખાદ્યણ; પુરોહિત (૨) તીર્થનો ગોર;
 પંડો (૩) છાણાંનો ભૂકો (૪) ઢોરનો સમૂહ
 (૫) વિચાર; મનન
 ગોરી સ્ત્રી. ગૌર વર્ણવાળી-સુંદર સ્ત્રી
 ગોરો પું. ગોરો માણસ
 ગોલ(-ળ) વિં. વતુર્લના-દડાના આકારનું (૨) પું.
 ગોળ આકાર
 ગોલી સ્ત્રી. ગોલણ (૨) જનાનખાનાની દાસી
 ગોલો પું. એ નામની જ્ઞાતિનો માણસ (૨) જના-
 નખાનાનો નોકર (૩) ગંજીશનું એક પતું

ગોલ્લો પું. વાછડો (૨) ગોલ્લેયો
 ગોષ્ઠ પું. ગાયોનો વાડો (૨) ભરવાડવાડો
 ગોષ્ઠિ (-ષ્ઠી) સ્ત્રી. વાતચીત; ગોઠડી (૨) મસલત
 ગોસ વિં. જમણી બાજુનું (૨) નં. માંસ
 ગોહ સ્ત્રી. ગુફા
 ગોળ વિં. જુઓ ગોલ (૨) ઘોળ (૩) શેરડીના રસને
 ઉકાળીને બનાવતો એક ખાદ્ય પદાર્થ
 ગોળી સ્ત્રી. નાની ગોળ વસ્તુ (૨) દવાની ગોળી;
 ગુટિકા (૩) સીસાની ગોળી (૪) પાણી ભરવાની
 માટલી (૫) દહીં વલોવવાનું ગોળ વાસણ
 ગોળો પું. કોઇપણ ગોળ વસ્તુ; પિટો (૨) પેટનો
 વાયુનો એક રોગ (૩) ગપગોળો
 ગોડ પું. બંગાળાનો એક પ્રાચીન વિભાગ
 ગોડી સ્ત્રી. ગોડ પ્રાંતની સ્ત્રી (૨) એક ખોલી
 (૩) ગોળમાંથી કાઢેલો દારૂ
 ગોણુ વિં. મુખ્ય નહિ એવું
 ગાર વિં. ગારું
 ગૌરી સ્ત્રી. પાર્વતી (૨) આઠ વર્ષની બાળા
 ગસ્ત વિં. ગસાયેલું
 ગાહ પું. (પ્રાચીન વ્યાખ્યા પ્રમાણે) સૂર્ય, ચંદ્ર,
 મંગળ, બુધ, ગુરુ, શુક્ર, શનિ, રાહુ અને કેતુ
 એ નવમાંનો એક (૨) [અર્વાચીન વ્યાખ્યા
 પ્રમાણે] સૂર્યની આસપાસ ફરતો આકાશીય
 ગોળો (ઉદા. બુધ, શુક્ર, પૃથ્વી, વગેરે)
 ગંથ પું. પુસ્તક
 ગંથિ સ્ત્રી. ગાંઠ (૨) સાંધો
 ગામ નં. ગામ; ગામડું (૨) સમૂહ
 ગામ્ય વિં. જુઓ ગામડિયું
 ગાસ પું. કાળિયો (૨) ગ્રહણને લીધે સૂર્યચંદ્રનો
 ઘેરાયેલો ભાગ
 ગાહ પું. ગ્રહણ; પકડ (૨) મગર
 ગાહી વિં. ગ્રહણ કરનારું (૨) દરત રોકનારું
 ગાદિ વિં. ગ્રહણ કરવા યોગ્ય
 ગ્રીક વિં. ગ્રીસ દેશનું (૨) પું. ગ્રીસ દેશનો
 વતની (૩) સ્ત્રી. ગ્રીસ દેશની ભાષા
 ગ્રીવા સ્ત્રી. ગરદન; ડોક
 ગ્રીષ્મ પું. ગ્રી. ગરમીની મોસમ
 ગ્લાનિ સ્ત્રી. થાક (૨) અનુસાહ; ખિન્નતા (૩)
 ધૂણા; આશુગમો
 ગ્લાસ પું. કાચ (૨) કાચનો પ્યાલો (૩) બોલો
 અને લાંબો કોઈ પણ પ્યાલો

ધ

ઘઉં પું. બ. વ. એક પ્રકારનું અનાજ
 ઘઘો પું. ઝઘો
 ઘઘો પું. ઠાઠ અથવા ખેવકૂં માણસ
 ઘટ પું. ઘટો (૨) શરીર (૩) હૃદય; મન (૪)
 સ્ત્રી. ઘટાડો (૫) ખોટ (૬) વિ. ઘાડું; ઘોડું
 ઘટા સ્ત્રી. જમાવ; ઝુંડ; સમૂહ
 ઘટી સ્ત્રી. ઘટિકા
 ઘટ્ટ વિ. ઘાડું; ઘાડું
 ઘડી સ્ત્રી. જુઓ ઘડી (૨) [લા.] ક્ષણ (૩) તક
 ઘડું ન. અનાજ કે પાણી ભરવાની મોટી કોડી
 ઘડો પું. પાણી ભરવાનું વાસણ
 ઘણુ પું. મોટો, ભારે ઉથોડો
 ઘણું વિ. ખૂબ; પુષ્કળ
 ઘન વિ. નફર (૨) ઘાડું; ગીચ (૩) ઘણું; પુષ્કળ
 (૪) પું.; ન. વાદળું
 ઘર ન. રહેવાનું ઠેકાણું (૨) કુટુંબ (૩) કુળ
 ઘરું ન. કોઈ વસ્તુ રાખવાનું ખોખું—ઘર
 ઘંટ પું. અવાજ ઉત્પન્ન કરનાર સાધન
 ઘંટા સ્ત્રી. ઘંટ; ઘંટડી
 ઘંટી સ્ત્રી. દળવાનું સાધન (હાથનું કે યાંત્રિક); ચક્કી
 ઘંટુ પું. હાથીનો ઘંટ
 ઘંટો પું. મોટો ઘંટ (૨) મોટી ઘંટી
 ઘંડ પું. ભમરો
 ઘાટ પું. આકાર; દેખાવ (૨) બાંધેલો આરો;
 ઓવારો (૩) પહાડી રસ્તો (૪) [લા.] પ્રસંગ;
 લાગ (૫) રીત; લક્ષણ; શોભા
 ઘાટી વિ. દખખાણના પહાડી પ્રદેશમાં—ઘાટમાં રહેતી
 એક જાતનું (૨) પું. તે જાતનો માણસ
 ઘાડું વિ. ઘાડું
 ઘાણુ પું. આખો જથ્થો; આખા જથ્થાનો ભાગ
 (૨) સંહાર; ખરાબી (૩) મોટો ઉથોડો; ઘણુ
 (૪) ગંધ; ખદખો
 ઘાત પું. ઝટકો; ઘા (૨) નાશ; ખૂન (૩) સ્ત્રી.
 અકાળ મૃત્યુની ઘાંટી
 ઘાતી વિ. હત્યા—ખૂન કરનારો (૨) પું. કસાઈ
 ધામ પું. તાપ (૨) ઉકળાટ; ખફારો (૩) પરસેવો
 ધાયો વિ. પું. ધાયલ થયેલો (૨) ધાયલ થવાથી
 મરી ગયેલો (૩) પું. ચોવીસ કાગળ; ધા (૪)
 દિલ પર અસર કરે એવું માર્મિક લખાણ

ધારી સ્ત્રી. એક મીઠાઈ
 ધારું ન. નારું (૨) ઘેટીનું ખચ્ચું; મેંદું
 ધાલ સ્ત્રી. સાથે જમવા ખેડેલાઓની હાર—ઓળ
 (૨) તેમનો આખો સમૂહ (૩) નુકસાન; ખાધ
 ધાવ પું. ધા; જખમ (૨) સમસ્યા
 ધાસ ન. ખડ; ચાર (૨) સ્ત્રી. ધસારો (૩) ખોટ
 ધાંધું વિ. ઉતાવળું (૨) ગભરાયેલું
 ધાંચ સ્ત્રી. ચીલામાં પડેલો ખાડો; ખાડો (૨)
 ગૂંચ; મુશ્કેલી; અલચણ
 ધાંચી વિ. ધાણી ચલાવી તેલ કાઢવાનો ને વેચવાનો
 ધંધો કરતી ન્યાતનું (૨) પું. તે ન્યાતનો માણસ
 ધાંચો પું. વાંસફોડો; ટોપલા, સાદડી વગેરે બના-
 વનાર (૨) ધાંચી (રીસ કે તિરસ્કારમાં)
 ધાંટી સ્ત્રી. હેરિયો (૨) અવાજ; સૂર (૩) મુશ્કેલીનો
 ખારીક સમય (૪) હરકત; અલચણ
 ધાંટો પું. અવાજ (૨) સાદ; મોટો સાદ; ખૂમ (૩)
 ખિન્નઈને કાઢેલો સાદ
 ધિયો પું. ધી વેચનારો
 ધિસ્સો પું. એકદમ જોરથી પડેલો ધસરકો
 ધીચ વિ. ગીચ
 ધીમ પું. વહેમ; શંકા
 ધીસ સ્ત્રી. રોન (૨) હોળીનો વરઘોડો; માર; ઠાક
 ધુમ્મો પું. ધીળકો; મુક્કો
 ધૂક ન. ધુવડ
 ધૂડ પું. ન. ધુવડ
 ધૂનો પું. ખાઈ
 ધૂમ અ. (તર્કમાં) ગરક—લીન (૨) [નશાથી]
 ચકચૂર—ખેલાન
 ધસ પું. ઉંદર; કોળ
 ધૂંટ પું. ધૂંટો (૨) ધાંટો; કંક
 ધૂંટી સ્ત્રી. પગની પાટલી અને નળાને જોડનાર
 સાંધા આંગળનું હાડકું (૨) ગળથૂથી (૩)
 ગૂંચવણ; ભરાઈ પડાય એવી મુશ્કેલી
 ધૂંટો પું. ધૂંટીને બનાવેલો લોંઘો (૨) ધૂંટવાનું
 સાધન (૩) ધૂંટવાથી આવેલો આપ
 ધૂણા સ્ત્રી. તિરસ્કાર (૨) દયા; અનુકંપા
 ધૂત ન. ધી
 ઘેટી સ્ત્રી. ઘેટાની માદા
 ઘેટું ન. જેના શરીર ઉપર બન થાય છે તે પ્રાણી

ઘેટો પુંઠો ઘેટાનો નર
 ઘેડ સ્ત્રીઠો નાનો ઘડો; લોટું; ઢોચકું
 ઘેન નઠો નશો; કેફ; સુસ્તી (૨) મદ; અભિમાન
 ઘેર પુંઠો ઘેરાવ (૨) સ્ત્રીઠો કોર પરનો ભાગ
 (૩) ઘેરેયાનું ટોળું; હોળી ખેલવા નીકળેલી
 ટોળી (૪) અઠ ધરમાં; ધર તરફ
 ઘેરી સ્ત્રીઠો માથા પરની ધારી
 ઘેરું વિઠો ગાઢ; પાકું (રંગના સંબંધમાં) (૨)
 ચકચૂર; ખુમારીવાળું (આંખના સંબંધમાં)
 ઘેરો પુંઠો ઘેરવું-ઘેરી લેવું તે (૨) રોકાણ; અટકાવ
 (૩) સમૂહ; ધન્યમલો (જન્મકે જાડનો)
 ઘેલું વિઠો ગાંડું; અફલ વગરનું (૨) નઠો ગાંડપણ
 ઘેશ (-સ) સ્ત્રીઠો ખાવાની એક હલકી વાની-
 ભરડું
 ઘોઘો વિઠો પુંઠો અભાણ; મૂર્ખ માણસ (૨) પુંઠો
 સાપ (૩) મોંમાથું ઢંકાય એમ આઢવું તે
 ઘોડી સ્ત્રીઠો ઘોડાની માદા (૨) જેની ઉપર કોઈ
 વસ્તુ મુકાય અથવા ગોઠવાય કે ટંગાવાય
 એવી લાકડા કે ધાતુની બનાવટ (૩) જેનો
 ટેકો લઈ ચલાય એવી લાકડી

ઘોડું નઠો ઘોડો અથવા ઘોડી (૨) નાનું અથવા
 દુર્બળ ઘોડું; ઠંદું (૩) હચમચ; ઘોડાનો સમૂહ
 ઘોડો પુંઠો અશ્વ (૨) લોઢ (૩) ચાંપ-કળ (૪) મોટી
 ઘોડી (૫) ચાર પાંખડીનું કપાસનું કાલું
 ઘોર વિઠો બિહામાણું (૨) કમકમાટી ઉપજાવે એવું
 (૩) ગાઢ; અત્યંત (૪) પુંઠો અવાજ; રણકો
 (૫) કયાસ; વિચાર (૬) સ્ત્રીઠો મહત્ત્વ દાઢવાનો
 ખાડો; કળર
 ઘોરી વિઠો ઊંઘણુશી
 ઘોણું નઠો બિલોહું (૨) આડખીલી; ડખલ
 ઘોપ પુંઠો ગોખવું તે (૨) મોટો ધ્વનિ; અવાજ
 (૩) ઢંઢેરો (૪) ગોવાળિયાનું રહેઠાણ; ઝૂંપડું
 (૫) વિઠો કોમળ; મૃદુ (વર્ણ કે વ્યંજન)
 ઘોણું વિઠો ઘોળેલું-ઘૂટેલું (૨) અઠ બળવું; હશે
 ઘોંકો પુંઠો કોળીનો ગોદો; ઠોસો (૨) મુક્કો
 ઘોંઘો નઠો રાંખના જેવો પાળીમાંનો એક જીવડો
 ઘોંચ સ્ત્રીઠો ખાડો (ખાસ કરીને ગાડાંના અવરજવ-
 રથી પડેલો) (૨) ભોંકાવાથી પડેલો ખાડો
 (૩) [લા.] નુકસાન
 ઘાણુ નઠો વાસ; ગંધ (૨) નાક
 ઘાવું સઠો કિંઠો સૂંઘવું (૨) ચુંબવું

ચ

ચક પુંઠો બારણા પર નાખવાના સળીઓનો પડદો;
 જળીદાર અંતરપટ
 ચકા સ્ત્રીઠો સરકટ કે સાંઠાની ચીપ
 ચકી સ્ત્રીઠો ચકલી (૨) ચક્કી; ઘંટી
 ચકો પુંઠો ચકલો (બાળકોની ભાષામાં)
 ચક્કી સ્ત્રીઠો ઘંટી (૨) ધાગી
 ચક નઠો પૈડું (૨) ધારવાળું એક ગોળ હથિયાર
 (૩) વિષજીનું એક હથિયાર-સુદર્શન ચક
 (૪) ફૂંડાણું; ગોળાકાર (૫) ધાણું મોટું
 રાજ્ય (૬) સમૂહ; સમુદાય; મંડળ
 ચકી વિઠો ચકવાળું (૨) સાર્વભૌમ (૩) પુંઠો
 ચકવતી (૪) [સં.] વિષજી (૫) કુંભાર
 ચક્ષ (-ક્ષ) નઠો આંખ
 ચટ સ્ત્રીઠો કાળજી; ચાનક (૨) જિદ; હઠ (૩) અઠ
 ઝટ (૪) ઓછાં કરેલું હોય તેમ
 ચડ અઠ જોતજોતામાં; જલદીથી; ચટ
 ચડી સ્ત્રીઠો અર્ધું પાઢલૂન; ભંધિયો

ચણુ સ્ત્રીઠો પાંખીઓને ચણવા માટે નખાતું અનાજ
 (૨) કરચલીવાળી કપડાની સીવાળી
 ચણી સ્ત્રીઠો નાનો ચણો; ચણાની એક જાત
 ચણો પુંઠો એક જાતનું કઠોળ
 ચપ અઠ ચટ લઈને; એકદમ
 ચપ્પુ પુંઠો; નઠો કાપવાનું ઓળર
 ચમૂ સ્ત્રીઠો સેના
 ચચ પુંઠો ઢગલો; રાશિ (૨) વધારો
 ચર વિઠો ચંચળ; અસ્થિર; ફરતું (૨) પુંઠો જસૂસ;
 ખાતમીદાર (૩) હોમ નિમિત્તે રાંધેલું અન્ન
 (૪) સ્ત્રીઠો કિલ્લાની આસપાસ બોદેલી ખાઈ
 (૫) ચૂલ; તમાણુ (૬) અઠ કપડું વગેરે
 ફાટવાનો અવાજ
 ચરી સ્ત્રીઠો બેહક બેહેલા ઢોરને બધું રાખવાની
 લાકડાની ઘોડી (૨) કરી; પરેજી
 ચરુ પુંઠો એક પહોળા મોંનું વાસણ; દેગ (૨) હોમ
 કરવા માટે રાંધેલું અન્ન-ભાત
 ચરો પુંઠો ગાયર તરીકે વપરાતી પડતર જમીન

અર્થ નં પ્રિસ્તીઆનું પ્રાર્થના કરવાનું મંદિર
 અર્થા સ્ત્રીં વાદવિવાદ (૨) કુચલી (૩) લેપ
 અર્મ નં આમહું; ત્વચા
 અર્થા સ્ત્રીં કામકાળ; વ્યવહાર (૨) રીતભાત; વર્ત-
 બુંક (૩) સેવા (૪) અંદરનો ભાવ સમજાય
 તેવો દેખાવ—અહેરો; શિકલ
 અલ(-ળ) વિં અસ્થિર; અલાયમાન
 અલ્લી સ્ત્રીં ચકલી
 અલ્લું નં ચકલાની જાતનું નાનું પંખી; ચકલું
 (૨) ચાંગળું; અંજલિ
 અલ્લો પુંં ચકલો
 અવ પુંં; સ્ત્રીં મોતીનું એક તોલ; ટકો
 (રતિ=૧૩૧૧ ટકા) (૨) હોશ; રામ; સકાર
 (૩) આવડત; ગમ (૪) ઢંગ; ઠેકાણું (૫)
 રવાદ; લહેજત
 અવો પુંં પગને તળિયે થયેલો ફેલેલો
 અશ્મ સ્ત્રીં આંખ
 અશ્મી વિં સ્ત્રીં આંખના આકારની (કોર)
 અશ્મું નં આંખે ખરાબર દેખાય તે માટે પહેરવાનો
 કાચ (મોટે ભાગે બહુવચનમાં જ વપરાય છે;
 અશ્માં)
 અશ્મો પુંં પાળીનો ઝરો
 અહુ વિં ચાર
 અળ વિં અલ; અસ્થિર (૨) સ્ત્રીં ખૂબલી; ખંજવાળ
 અળું નં જમી બીને હાથમાં ઘેવાં તે
 અંગ વિં રવચ્છ (૨) મજેદાર (૩) તંદુરસ્ત (૪)
 પુષ્કળ (૫) પુંં મોંથી પકડીને વગાડવાનું
 એક વાળું; મોરચંગ (૬) વગાડવાની પિત્ત-
 જની તકતી; તાળ (૭) પતાંગનું પૂંછડું
 અંગી વિં ભાંગજાંતમાં મસ્ત રહેનાર; વ્યસની
 (૨) કાછડીફટો
 અંગું વિં નીરોળી; તંદુરસ્ત
 અંચુ(-ચ) સ્ત્રીં આંચ
 અંક વિં ગરમ (૨) કોધી (૩) ભયંકર
 અંકા(-કી) સ્ત્રીં ઉમ્મ સ્વભાવની સ્ત્રી
 અંત પુંં આશક (૨) નં ચિત્ત
 અંદ વિં થોડું જ; જૂજ (૨) કાળજાગુર (૩) પુંં
 ચંદ્ર (૪) આંહી તરીકે કપાળે ચોડવાની ટીકી
 અંદા સ્ત્રીં ચંદ્ર (૨) ચંદની; આંદરાણું
 અંદી સ્ત્રીં ઘોડા અથવા બળદને રોજ અપાતો
 સૂકો દાણો

અંદો પુંં આંદો (૨) અહેરો; મુખવટો (૩) આંદલો
 (૪) મહોર; છાપ
 અંદ્ર પુંં આંદો (૨) ઉપમહ (૩) 'હંદણું'; ટપકું
 (૪) આંદલો (૫) એકની સંજ્ઞા
 અંપી સ્ત્રીં મસળવું-દળાવવું તે
 અંપો પુંં એક પૂલજાડ
 અંપુ પુંં ફૂંજે; ભોટવો
 આક વિં તંદુરસ્ત (૨) પુંં પેડું; ચક્ર (૩)
 અંખોડાનું એક ધરોણું (૪) ચક્રગતિ; ધૂમરી
 (૫) એક જાતની ઘોળી ને પોચી માટી-ખટી
 આકી સ્ત્રીં ખીલા, રકૂ વગેરે સાથે વપરાતી પેચવાળી
 કે પેચ વિનાની જાળ ચકતી (૨) જાળ ગાંઠડી
 (૩) જાળવાને કરેલો ઢગલો
 આકુ પુંં; નં અપ્પુ
 આકું નં ચકતું (૨) ગચ્ચિયું (૩) ખજૂરનું
 વાલિયું-ગૂણુ
 આચો પુંં કાકો
 આટ વિં ભોંકું; શરમિંદું (૨) પુંં વિશ્વાસ ઉત્પન્ન
 કરાવી ચોરી કરનાર (૩) સ્ત્રીં કૂતરાને
 ખાવાનું નાખવાનું ઠામ (૪) લપડાક (૫)
 મહેણું; ટાંગો (૬) જીભનો ચસકો
 આહુ વિં પ્રિય; મીઠું (વચન) (૨) સ્ત્રીં પ્રિય
 ભાગે તેણું વાક્ય—વાત
 આહું નં ડાઘ; ચકામું
 આહ સ્ત્રીં ચીવટ; કાળજી (૨) [કા.] સ્પર્ધા; ચડસ
 આડી સ્ત્રીં એકની વાત ખીજતને કાઢી દેવી તે (૨)
 જમાં જાળો મુદાય છે એ જાણણનો ભાગ
 આહું નં જાણણની આડી (૨) ખાડાવાળું દીવો
 મૂકવાનું ચોક્કું (૩) મોં; ડાચું (૪) ખામાણું
 આખ નં ધનુષ્ય
 આમ નં આમડી; આમહું
 આર વિં '૪' (૨) પુંં જસૂસ (૩) ખેપિયો
 (૪) સ્ત્રીં લીલું ધાસ
 આરુ વિં સુંદર; મનોહર
 આરું નં ખોદીને પડતર રાખેલું ખેતર (૨) વારં-
 વાર આર ભોંકાવાથી પડેલું આંટણું
 આરો પુંં પશુપંખીનો ખોરાક; ભક્ષ (૨) ઇલાજ;
 ઉપાય (૩) વર્તન; રીતભાત (૪) ચલાણું
 આર્થી સ્ત્રીં (સં.) કુખિરની પત્ની

ચાલ પું રિવાજ (૨) સ્ત્રીં ચાવવાની પદ્ધતિ;
 હીંડછા (૩) ચાલચલગત; વર્તણૂક (૪) ચાલી
 ચાલી સ્ત્રીં પાઘડીપને બાંધેલી અનેક ઓરડાઓ
 વાળી ઇમારત
 ચાવી સ્ત્રીં કૂચી (૨) [લા.] ઉપાય
 ચાસ પું ખેડવાથી પરતો લાંબો આંકો
 ચાહ પું જુઓ ચાહના
 ચાહું સં કિં 'ચાહવું' નો પ્રથમ ભૂતકાળ
 ચાળ સ્ત્રીં અંગરખાનો છાતી નીચેનો ઘેર
 ચાળા પું બં વં મરકરી ખાતર કોઇનું
 અનુકરણ-નકલ કરવી તે (૨) હાવભાવ;
 નખરાં; અંગચેષ્ટા (૩) અટપલાં; તોફાન
 ચાળો પું ચાળાનું એકવચન (૨) છ.પરું ચાળનારો;
 સંચારો (૩) ચિહ્ન; નિશાની
 ચાંચ સ્ત્રીં પક્ષીઓનું અણિચાણું મોં (૨) તેના
 આકારની વસ્તુ. ઉદા. પાઘડીની ચાંચ
 ચાંદ પું ચાંદો (૨) ચંદ્રક; બિલ્લો
 ચાંદી સ્ત્રીં એક ધાતુ; શુદ્ધ રૂપ (૨) ચેપી રોગ
 ચાંદું નં ચામડી જતી રહી માંસ દેખાય એવું
 ગોળ ગૂમડું; ધારું (૨) એનો ડાઘ; ચાહું
 (૩) [લા.] લાંછન; ડાઘ (૪) છિદ્ર; દોષ
 ચાંદો પું ચંદ્ર (૨) તેના જેવો ગોળ આકાર
 ચાંપ સ્ત્રીં કળ; પેચ; નાનો ઉલાળો (૨) [લા.]
 દાળ; ધાક (૩) સાન; ચેતવાળી (૪) કાળજી
 ચાંદલો પું કપાળ વચ્ચે કરાતું કંકરું ગોળ ટપકું
 (૨) તેની ઉપર ચોટવાની ટીપકી (૩) શુભ
 પ્રસંગે આપવાની નાણાંની ભેટ
 ચિહ્ની સ્ત્રીં થોડી મતલબનો નાનો કાગળ (૨)
 તેડું; નોતરું (૩) હુકમ (૪) કાળોતરી
 ચિત નં જ્ઞાન; ચેતના (૨) ચિત્ત (૩) ચેતન્ય
 ચિતા સ્ત્રીં મહદું બાળવા ગોઠવેલી લાકડાની ચાકી
 ચિત્ત નં અંતકરણ; મન
 ચિત્તો પું એક જાતનો વાધ
 ચિત્ર નં છબી
 ચિત્રો પું જુઓ ચિતરો
 ચિર વિં લાંબું (સમય માટે) (૨) લાંબા વખતનું
 (૩) અં લાંબા વખત સુધી
 ચિહ્ન નં નિશાની (૨) [ગ.] 'સાધન'
 ચિંત (-તા) સ્ત્રીં ચિંત (૨) વિચાર
 ચીકુ નં એક ફળજાડ (૨) એનું ફળ
 ચીજ સ્ત્રીં વસ્તુ (૨) સરસ ગાયન

ચીકું વિં ચીકણું; ચીકટવાળું (૨) નં ધી તાબ્યા
 પછી નીચે કરતો કચરો-છાશ ઇત્યાદિ; કીકું
 ચીક સ્ત્રીં ગુસ્સો; રીસ (૨) સખત અણુગમો
 ચીત વિં પીઠ પર પડેલું; ચતું (કુસ્તીમાં) (૨)
 નં ચિત્ત
 ચીની વિં ચીન દેશનું-ને લગતું (૨) સ્ત્રીં એક
 જાતની સફેદ માટી
 ચીપ સ્ત્રીં લાંબી ચપટી પટ્ટી; ચીપટ (૨) પત્તાં
 ચીપવની વારી
 ચીખું વિં ખેડેલા-ચપટા નાકવાળું
 ચીર સ્ત્રીં ચીરી (૨) ફાડ; તરડ (૩) સ્ત્રીઓનું
 એક રેશમી વસ્ત્ર (૪) વલકલ
 ચીરી સ્ત્રીં નાની પાતળી ફાડ-કકડો
 ચીરો પું લાંબો પાતળો કકડો (ચીરીને પાડેલો)
 (૨) ફાડ; તરડ; કાપ (૩) ઓવારો; ધાટ
 ચીલ સ્ત્રીં વનરપતિમાંથી ફૂઝતો ચીકણો રસ; ચીક
 (૨) એક વનરપતિ (૩) એક પંખી; સમડી
 ચીલો પું ગાડાવાટ-ધરડ (૨) [લા.] રિવાજ; રૂઢિ
 ચીસ સ્ત્રીં તીણી ખૂમ; રાડ
 ચીસું વિં દોઢ ડાહ્યું; ચીકણું (૨) કંજૂસ
 ચુસ્ત વિં એકનિષ્ઠ; આઝાડી
 ચુંગી સ્ત્રીં તમાકુ પીવાની નળીના આકારની ચલમ;
 લૂખિયું (૨) દાણ
 ચૂઓ પું બંદર
 ચૂક સ્ત્રીં ભૂલ; કસૂર
 ચૂક સ્ત્રીં ચાંટી; પકડ (સાપની) (૨) વિધવા પહેરે
 છે તે ચૂડાના આકારનું ધરેણું (૩) મોતી જડેલું
 હાથનું ધરેણું (છાકરાં માટે)
 ચૂડા સ્ત્રીં ચોટલી (૨) મરતક (૩) શિખર; ટોચ
 ચૂડી સ્ત્રીં નાનો ચૂડો
 ચૂડો પું સ્ત્રીઓના કાંડાનું એક ધરેણું
 ચૂની સ્ત્રીં લીરાકળી (૨) ચૂનીવાળી નાકની નાની
 જડ
 ચૂનો પું કેલ
 ચૂંપ વિં (૨) અં શાંત
 ચૂમી સ્ત્રીં બચ્ચી
 ચૂર (-રો) પું ચૂરો; ભૂકો
 ચૂર્ણ નં જુઓ ચૂરણ
 ચૂલ સ્ત્રીં રસોઈ માટે બાહેલો મોટો ચૂલો; તમણ
 ચૂલી સ્ત્રીં નાનો ચૂલો
 ચૂલો પું
 ચૂલું અં કિં ટપકવું; ગળતું (છાપરામાંથી)

ચૂવો પું. ઉંદર; ચૂચો (૨) વરસાદનું પાણી ગળે
એણું છાપરામાંનું કાણું (૩) લાકડું કે કાચલી
બાળતાં નીકળતો રસ

ચૂસ સ્ત્રી. ચૂસી ખાણું તે

ચૂંક સ્ત્રી. પેટની આંકડી (૨) નાની ખીલી; રેખ
ચૂંચાં ચૂંચાં (૨૫૦) ચોડુંધણું પણ ભોલે-સામે
જવાબ આપે તેમ (૨) નં આનાકાની

ચૂંચી સ્ત્રી. રતનની ડીંઠડી (૨) રતન

ચૂંટ સ્ત્રી. ખંજવાળ; વધૂર

ચૂંટી સ્ત્રી. ચીમટી

ચૂંથ સ્ત્રી. ચૂથારો-પીડ

ચૂંથો પું. રોળાયેલો ચોળાયેલો દુચો

ચૂંધી સ્ત્રી. ખાણુખોદ; ટીકાખોર દંદિ

ચેક પું. એક ભતનું ચેકડી ભાતનું કાપડ (૨)
એકમાંથી નાણાં ઉપાડવાની ચિટ્ટી

ચેટિ (-ટી) સ્ત્રી. દાસી; લોંડી

ચેત સ્ત્રી. ચેતના; જ્ઞાન (૨) હોરા; સુધ

ચેતા પું. બં. વં ખબર-સૂચના-ચેતવાળી

ચેન નં ચિહ્ન; લક્ષણ (૨) સ્ત્રી. સુખ; આરામ
(૩) ગમ્મત; મોજમજ

ચેપ પું. પડ; રસી (૨) ખીનના રોગ કે સોજતની
અસર (૩) દુખાણ

ચેપી વિં. ચેપ લગાડે તેણું (૨) કંબૂસ

ચેપુ વિં. કંબૂસ

ચેરો પું. છોકો

ચેલી સ્ત્રી. શિષ્યા

ચેલો પું. શિષ્ય

ચેળા સ્ત્રી. જુઓ ચાળા (૨) ઠકો; મરકરી (૩)
પ્રયત્ન (૪) વર્તન

ચેહ સ્ત્રી. ચિતા

ચૈત્ય નં હદ બતાવતો પથ્થર (૨) સ્મરણસ્થંભ;
પાળિયો (૩) દેવાલય (૪) બુદ્ધદેવના અવશેષ ઉપર
બાંધેલો મિનારો; જૈન મંદિર (૫) દેરાસરમાંની
મૂર્તિ [જૈન]

ચોક વિં. રિથર; વશ (૨) પું. ધર વચ્ચેની ચોખંડી
છાખંધ ખુદલી જગા (૩) આંગણા આગળની
ખુદલી જગા (૪) વસતી વચ્ચેની ખુદલી જગા
(૫) બજાર; ગુજરી (૬) પળ; ક્ષણ (૭) ચાર
કડીઓની ટૂક (૮) (પાસાની રમતમાં) ચારનો દાવ

ચોકી સ્ત્રી. રખેવાળને રહેવાનું સ્થાન, 'જેટ' (૨)
તપાસ-સંભાળ (૩) (જકાત લેવાનું) નાકું (૪)
એક ભતનું ધરેણું (૫) નાનો બાજઠ

ચોકો પું. ચાર ખૂણાવાળી જગા (૨) રસોઇ કરવા
સાફ કરેલી જગા (૩) મરનારને સુવાડવા માટે
લીંપી તૈયાર કરેલી જગા

ચોકો(-કો) પું. ચારની સંજ્ઞાવાળું ગંજાનું પતું
ચોખ વિં. ચોખખું (૨) સ્ત્રી. ચોખખાઇ (૩)
[લા.] નિકાલ

ચોખા પું. બં. વં એક ભતનું અનાજ

ચોખો પું. ચોખાનો દાણો

ચોખખું વિં. સ્વચ્છ (૨) ભેળ વગરનું (૩) સાચું;
પ્રામાણિક (૪) ખુદલું; સ્પષ્ટ

ચોટ સ્ત્રી. આઘાત; પ્રહાર; મુક્તી (૨) દાવ; લાગ
(૩) એક ભતનું બફ-મારણ; મૂઠ (૪) નિશાન
(તીર, ગોળીનું)

ચોટી પું. ચોટ-નિશાન-તાકનાર (૨) સ્ત્રી. ચોટલી
ચોટું વિં. ચોરી કરવાની ટેવવાળું (૨) લુચ્ચું

ચોટું વિં. પહોળું (૨) ચાર પડવાળું

ચોડો પું. એક ઉપર એક વસ્તુઓનો ખડકલો

ચોથ સ્ત્રી. પખવાલિયાની ચોથી તિથિ (૨) વદ
ચોથે કરવાનું એક વ્રત (૩) જુઓ ચોથાઇ (૪)
નં કલ્લાના પખિયારાનો નાનો ભાગ

ચોથું વિં. (સંજ્ઞા દર્શક વિશેષણ)

ચોપ સ્ત્રી. ખંત (૨) ઉત્સાહ (૩) જુઓ ચોખ

ચોખો પું. મથુરા તરફનો ખાલણ (૨) ઢોલ
વગાડવાનો દંડુકો (૩) ઢોલ ઉપર પડેલો દંડુકાનો
સોળ (૪) ચપકો; ડામ (૫) છૂંદણું

ચોર પું. ચોરી કરનાર

ચોરી સ્ત્રી. ચોરણ અથવા ચોરાણું તે (૨) ચોરનો
ધંધો (૩) માલગર; વરકન્યા પરણવા બેસે
છે તે મંડપ

ચોરો પું. ગામમાં સહુને ખેસવાની જગા (૨)
પોલીસ યાણું; 'જેટ' (૩) મોટો ચોટલો

ચોણું સં. કિં. ધાંચણું; ખાસણું (કાદવમાં)

ચોળ સ્ત્રી. ચોળવાની ક્રિયા (૨) એક ભતની શીંગ

ચોળા પું. બં. વં એક કઠોળ

ચોળી સ્ત્રી. સ્ત્રીઓનો ટૂંકો બાંયનો કબજો

ચોળો પું. પ્રવાહીમાં ચોળીને કે ઉકાળીને બનાવેલું
પેય (૨) વિચારોની ધરભાંગ (૩) અંગર-
ખાનો કોઠો

ચોંક સ્ત્રી. ચોંકણું તે; અમક

ચોંટ સં. કિં. ચોટણું; વળગણું

ચોંટી સ્ત્રી. ચૂંટી

ચોંપ સ્ત્રીં ખંત; ચાનક (૨) ઉતાવળ (૩) ઠેસ;
કળ (૪) ઢોલ વગાડવાનો દાંડિયો
ચૌદું નં બળર

ચૌદ વિં '૧૪'
ચ્યુત વિં પડેલું; બ્રષ્ટ થયેલું
ચ્યુતિ સ્ત્રીં પતન (૨) ખામી (૩) રખલન; ભૂલ

છ

છક અં દિગ્મૂલ; ચકિત (૨) પું છાક; તોર
છકો પું છ ચિહ્નવાળું ગંજકાનું પતું (૨) છ
દાણાવાળો પારો
છળું નં ઝરખો
છટ અં ધુત્કારસૂચક ઉદ્ગાર (૨) (કા.) સ્ત્રીં ગંધ
છટા સ્ત્રીં શોભા; કાંતિ (૨) રીત; ખૂખી
છઠ સ્ત્રીં પખવાટિયાની છટ્ટી તિથિ (૨) પું
એક સાથે છ ટંક ન ખાવાનું પ્રત (જૈન)
છટ્ટી સ્ત્રીં બાળકના જન્મ પછીનો છટ્ટો દિવસ
(૨) તે દિવસે કરવામાં આવતી ક્રિયા
છડ પું લાંબો ખર (૨) બાલાનો દાંડો (૩) વાંસ
(૪) જાડની છલ (૫) (કા.) તાણ; જોર
છડા પું બં વં કંકુના થાપા મારવા તે
(૨) સ્ત્રી કે બાળકના પગનું એક ઘરેણું
છડી સ્ત્રીં સીધી પાતળી સોટી (૨) રાજચિન્દ
તરીકે રાજ વગેરે આગળ રખાતો દંડ (૩)
ગુલછડીનું પૂલ (૪) સળી ઉપર પૂલ ખાંધી
કરેલો ગોટો-કલગી
છડું વિં એકલું; સાથ વિનાનું (૨) [લા.] કુંવારું
(૩) છાકરાં છેયાં વિનાનું
છડો પું મોતીનો કંડો (૨) છંટકાવ
છટ સ્ત્રીં હોવાપાણું; હસ્તી (૨) પુષ્કળપાણું; ભરતી
(૩) ચંદરવો; વિતાન
છટાં અં તોપણ
છટું વિં જીવતું; વિદ્યમાન (૨) ચપું; સવળું (૩)
ઉધાડું; બહેર
છતે અં છતાં
છત્ર નં મોટી ભારે છત્રી (૨) રાજચિહ્ન તરીકે
વપરાતી છત્રી (૩) [લા.] રક્ષણ કરનાર
છત્રી સ્ત્રીં છત્ર તરીકે વાપરવાનું સાધન
છન્નુ (-ન્નુ) વિં '૯૬'
છપ્પો પું છપદનો એક છંદ
છમિ (-મી) સ્ત્રીં તસવીર
છરી સ્ત્રીં પાણી; કાતું
છરો પું મોટી છરી (૨) સીધો જમૈયો (૩)
સીસાની ગાળી

છલ(-ળ) પું; નં છેતરપિંડી; છપટ (૨) ખોટો
વેશ (૩) બહાનું
છવિ સ્ત્રીં છબી (૨) સૌંદર્ય; કાંતિ
છસે(-સો) વિં '૬૦૦'
છળ પું; નં છલ
છંદ પું અક્ષર અથવા માત્રાના મેળ-નિયમથી
બનેલી કવિતા; વૃત્ત (૨) લત; વ્યસન (૩)
સ્ત્રીંઓને કાંડે પહેરવાની અમુક જાતની
ચૂડીઓનો સમૂહ
છંદી વિં વ્યસની; છંદીલું
છાક પું નશો; કેફ (૨) તોર; મિજાજ (૩) સ્ત્રીં
દારની દુર્ગંધ [મોંની]
છાજ નં છાપડું છાવાના કામમાં આવતું એક
જાતનું ધાસ (૨) છાજલી-અભરાઇ
છાજું નં વંડી ઉપર છાયેલું ધાસનું આચ્છાદન
છાટ સ્ત્રીં ટાંકાની અંદરની છતી (૨) પથ્થરનો
લાંબોપહોળો કકડો
છાજુ નં ગાયભેંસનો મળ; જોખર
છાજું નં બાળવા માટે છાજીને થાપીને સૂકવેલું
ચકરડું
છાતી સ્ત્રીં શરીરનો એક ભાગ (૨) [લા.] હિંમત
છાત્ર પું વિદ્યાર્થી
છાનું વિં ગુપ્ત (૨) મૂગું
છાપ સ્ત્રીં એક વસ્તુ ખીન પર દબાવાથી તેની
આકૃતિ પડે તે (૨) આકૃતિ પાડવાનો સિફો
(૩) મન ઉપર થયેલી અસર; અભિપ્રાય (૪)
શેડ; દાખ (૫) છાપવાની સફાઇ
છાપું નં વર્તમાનપત્ર (૨) ખીખું (૩) આમાચેણું
છાપો પું ઓચિતો હુમલો (૨) છાપ વડે કરેલું
ચિહ્ન (૩) લાગો; વેરો
છાખ સ્ત્રીં વાંસની છાછરી ટોપલી
છાયા સ્ત્રીં પરછાયો (૨) [લા.] આશ્રય; ઓથ
છાયો પું પરછાયો; ઓળો
છાર પું; સ્ત્રીં ઇંટવાડાનો ભૂકો (૨) પૂગ (૩) પૂળ
(૪) રાખોડી (૫) છારી
છારી સ્ત્રીં વસ્તુ પર બાઝતો આછો થર; પોપડી

છાલ સ્ત્રીં ત્વચા (ઝાડની) (૨) પુંં કેડો; પીછા
 છાલાં નં બં વં છાતરાં; છાડાં
 છાલી સ્ત્રીં નાની છાછરી વાડખી (૨) ચૂડી
 છાહું નં છાહું; ફેતરં (૨) ધંટીમાંથી લોટ વાળ-
 વાનું નાળિયેરનું છાહું (૩) વાડકો
 છાવું સં કિં છાજ વડે ઢાંકણું
 છાશ(-સ) સ્ત્રીં
 છાશી (-સી) વિં '૮૬'
 છાઇ સ્ત્રીં છાયા
 છાલાં નં બં વં છાતરાં; છાડાં
 છાંટ સ્ત્રીં ઝીણા ઝીણા છાંટા; ફરફર (૨) ઝટપ;
 છાંટાવળ (૨) ગપ્પું; બહાઈ (૪) ઉપર-ઉપરથી
 કાપતાં પડેલા કકડા
 છાંટું વિં ગપ્પી
 છાંટો પુંં ટીપું (૨) ડાઘ; કલંક
 છાંચ સ્ત્રીં છાંચો
 છાંચો પુંં છાંચ
 છિદ્ર નં કાણું; બાકું; નાકું; (૨) દોષ; ખામી
 છિન્ન વિં છેદેલું; ભૂદું પાડેલું
 છીછી અં છટ; છિ:
 છીટ અં છટ
 છીડું નં દોષ; બાકાનું; છીંડું
 છીણી સ્ત્રીં છીણવાનું સાધન (૨) લાકડાં ફાડવામાં
 વપરાતી લોઢાની ફાયર
 છીપ સ્ત્રીં એક જાતની માછલીનું કોટલું-ધર
 છીપો પુંં કપડાં છાપનારો
 છીપું નં તપેલી પર ઢાંકવાનું છાછરું ઢાંકણું
 છીંક સ્ત્રીં
 છીંટ સ્ત્રીં એક જાતનું રંગિત, ભાતીગર કપડું
 છીંડી સ્ત્રીં સાંકડી ગલી-નવેળિયું (૨) નાનું છીંડું
 છીંડું નં વાડમાં જવા આવવા રાખેલું બાકું (૨)
 દોષ; બાકાનું
 છુદ્દી સ્ત્રીં રત્ન (૨) નવરાશ
 છુદ્દું વિં જાઓ છુદ્દું
 છુરી સ્ત્રીં છરી
 છુટ સ્ત્રીં મોકળાશ (૨) રત્ન (૩) જતી કરેલી રકમ
 છૂટી સ્ત્રીં જુઓ છુટી
 છૂડું વિં બંધન વિનાનું (૨) ભભરં (૩) વચમાં
 અંતર હોય તેવું (૪) નં પરચૂરણ (નાણાંનું)
 છૂપું વિં ગુપ્ત; છાનું
 છૂરી સ્ત્રીં છરી

છૂંવું સં કિં અડવું; છાવું
 છૂંદો પુંં છંદીંછંદીને બનાવેલો લોચો (૨)
 છીગેલી કેરીનું અથાણું
 છેક અં તફન; સાવ
 છેકો પુંં છેકવા માટે દોરેલો લીટો
 છેદી સ્ત્રીં નાની પોતડી
 છેડું વિં વેગળું (૨) નં બે જગા વચ્ચેનું અંતર
 છેડ સ્ત્રીં ખીજવણું તે-પજવાળી (૨) ખીજ
 છેડો પુંં અંત (૨) હદ; સીમા (૩) પાલવ
 છેદ પુંં કાપો; ચીરો (૨) છિદ્ર
 છેલ પુંં વરણાગિયા માળસ
 છેલો પુંં છાકરો; છેયો
 છેલ્લું વિં છેવટનું
 છેહ પુંં દગો; વિશ્વાસઘાત (૨) ત્યાગ (૨) છેવટ
 છેયું નં છાકરું
 છેયો પુંં છાકરો
 છોઇ સ્ત્રીં સાંકા ઉપરની પાતળી ચીપ; છાલ (૨)
 પતરાળાં કરવાની સળી (૩) છા
 છોગું નં કલગીની જેમ ખાસેલો બરતો કે જૂલતો
 ફેંટા-ફાળિયાનો છોડો (૨) પાધડીમાં ખાસેલો
 પૂલનો તોરો
 છોહું વિં બાણપવાળું; ચોહું (૨) અસહાય; અકલું
 છોડું વિં નાનું
 છોડ પુંં રોપો; છોડવો (૨) નં સુકાઈને થયેલું
 છોડું (૩) સુકાઈ ગયેલો ગર્ભ
 છોડી સ્ત્રીં છાકરી
 છોડું નં છોડિયું
 છોતો પુંં વાસણ ધોવાનો કૂચડો
 છોને અં ભલેને
 છોભું વિં છાભીલું
 છોર પુંં છર; અસ્ત્રો
 છોરી સ્ત્રીં છાકરી; છોડી
 છોરુ(-રુ) નં છાકરું
 છોરો પુંં છાકરો
 છોલ પુંં; સ્ત્રીં વનરપતિ ઉપરની ત્વચા; છાલ
 છોવું સં કિં અડકવું; અડકાને અપવિત્ર કરવું
 (૨) [ધરને] છા કરવી (૩) અં કિં અડકવાથી
 અપવિત્ર થવું
 છોહ પુંં છહ (૨) વિયોગ
 છોળ સ્ત્રીં તરંગ; મોજા; છાલક
 છયાશી (-સી) વિં '૮૬'

જ

જક સ્ત્રીં જહ; હક
 જકડી વિં જક કરનારં (૨) નં એક પક્ષી
 જગ નં જગત (૨) સ્ત્રીં જગા
 જગા સ્ત્રીં સ્થળ; ઠેકાણું (૨) ખાલી જગા
 જટ વિં હડીલો; અનાડી
 જટા સ્ત્રીં વધારેલા તથા વણીને ઊભા આઠા-
 રમાં બાંધેલા માથાના વાળ
 જડ વિં જવ વિનાનું (૨) [લા.] લાગણી, બુદ્ધિ
 કે સ્ફૂર્તિ વિનાનું (૩) સ્ત્રીં ખીલી; મેખ
 જણુ પું; નં પુરૂષ; આદમી; વ્યક્તિ
 જત અં 'લખવાનું' કે' એ અર્થમાં પત્રની
 શરૂઆતમાં મુકાતો શબ્દ
 જતિ પું જૈન સાધુ; ગોરજ (૨) જુઓ યતિ
 જથા અં યથા; જેવી રીતે
 જથો (-થો) પું સમૂહ; સમુદાય
 જન પું; નં માણસ (૨) લોકોનો સમુદાય
 જનિ (-ની) સ્ત્રીં જન્મ (૨) સ્ત્રી (૩) માતા (૪)
 પત્ની (૫) દીકરાની વહુ
 જન્મ પું જન્મવું-પેદા થવું તે (૨) જનમારો
 જન્ય વિં —થી જન્મેલું; પેદા થયેલું
 (સમાસને અંતે)
 જપ પું નામ, મંત્ર ઇત્યાદિનું રટન
 જમ વિં જુઓ જપત
 જમ્મી સ્ત્રીં જપતી
 જફા સ્ત્રીં જુલમ; જળરદસ્તી
 જમ પું જુઓ ચમ
 જમા વિં એકઠું થયેલું; એકઠું (૨) સ્ત્રીં
 આવક; ઊપજ; વસૂલ (૩) સરવાળો
 જય પું જીત; ફતેહ
 જયી વિં જય મેળવનાર; વિજયી
 જર પું કસળ (સોનારૂપાના તાર) કે કસળનું
 વણતર (૨) પૈસો; નાણું; સોનું
 જરા સ્ત્રીં વૃદ્ધાવસ્થા (૨) સાપની કાંચળી (૩)
 વિં (૪) અં લગાર; થોડું
 જરી સ્ત્રીં કસળ (૨) વિં કસળ સાથે વણેલું;
 કસળી (૩) થોડું (૪) અં લગાર; સહેજ
 જલ નં પાણી
 જવ પું એક ધાન્ય (૨) જવ જેટલી લંબાઈ અથવા
 વળનનું માપ (૩) વેગ (૪) અં ન્યારે

જવું અં કિં
 જશ પું યશ; કીર્તિ
 જહાં સ્ત્રીં દુનિયા; જહાન
 જહોં અં જ્યાં; જે ઠેકાણે
 જળ નં પાણી
 જળો સ્ત્રીં પાણીમાં રહેતો એક જીવડો
 જંધ પું પૈસો; દોઢિયું
 જંગ પું મોટી લડાઈ; યુદ્ધ
 જંગી વિં જંગ-લડાઈને લગતું (૨) મોટું; જખરું
 જંધ(-ધા) સ્ત્રીં નંધ; સાથળ
 જંત પું જંતુ
 જંતુ પું; નં નાનું જીવડું
 જંત્ર વિં પ્રખર; તીવ્ર (૨) એક જતનું તંતુવાદ્ય
 જંત્રી પું જંત્ર વગાડનાર (૨) જહુગર; ખેલાડી
 જંપ પું શાંતિ; નિરાંત
 જાંધ વિં સ્ત્રીં જાણી; જાણેલી (૨) સ્ત્રીં મા (૩)
 દેવી; માતા (૪) એક વેલ
 જાગ પું યાગ; યજ્ઞ (૨) જગા
 જાટ વિં રજપૂતોની એક જતનું (૨) પું તે જતનો
 આદમી (૩) સ્ત્રીં ઘેટાળકરાના વાળ
 જાડું વિં દળદાર (૨) ચરખીથી ભરેલું (૩) ધાડું
 (૪) તીણું નહિ એવું (૫) ખોખરું (૬) [લા.]
 મંદ બુદ્ધિવાળું (૭) ગામડિયું; અશિષ્ટ
 જાણુ વિં જાણનાર (૨) જાણખાણવાળું; પરિચિત
 (૩) સ્ત્રીં માહિતી (૪) જાણખાણુ
 જાણે અં 'એવું જ હોયને' એવી ઉત્પ્રેક્ષા
 બતાવતો શબ્દ (૨) 'માનો કે' એવો ભાવ
 બતાવતો શબ્દ
 જાત વિં જન્મેલું; ઉત્પન્ન થયેલું (૨) સ્ત્રીં જાતિ;
 વર્ગ (૩) નાત; જ્ઞાતિ (૪) પંડ; દેહ
 (૫) [લા.] મૂળ સ્વભાવ
 જાતિ સ્ત્રીં વર્ગ; સમુદાય
 જાતે અં પોતે
 જાત્રા સ્ત્રીં તીર્થોની મુસાફરીએ જવું તે (૨) દેવ
 કે મહાપુરુષને નિમિત્તે થતો મોટો સમારંભ
 કે મેળો (૩) ભરણપોષણનો માગ
 જાથુ અં હમેશ રહે-ચાલ્યા કરે એમ
 જાદુ(-ફ) પું; નં મંત્રતંત્ર કે હાથચાલાકીનું કામ
 જાદો પું દીકરો

જાન પું. જીવ; પ્રાણ (૨) સ્ત્રી. વરને પરાગાવવા
 એની સાથે જનારાંઓનો સમૂહ (૩) ન.
 નુકસાન; હાનિ
 જાની વિ. જાનસમું પ્રિય (૨) જીવલેણ (૩) પું.
 યજ્ઞ કરાવનાર; પુરોહિત
 જાપ પું. જીવો જાપ
 જાપેતો પું. જીવો જાપેતો
 જામ પું. ખ્યાલો (૨) જામનગરના દરબારનો ઈલકાળ
 (૩) એક પહોર (૪) ન. ખ્યાલું (૫) જામફળ
 જામો પું. મોટા ઘેરવાળો ધણો જ નીચે અંગરજો
 જાયા સ્ત્રી. સ્ત્રી; પત્ની
 જાયુ વિ. જન્મેલું
 જાયો પું. પુત્ર
 જાર પું. પરસ્ત્રી સાથે પ્રાપ્તિ કરનાર; ચાર (૨)
 સ્ત્રી. એક અનાજ-જીવાર
 જારી સ્ત્રી. જીવો જારકર્મ (૨) અ. ચાલુ
 જારુ અ. જારી; ચાલુ
 જાલ(-ળ) સ્ત્રી. માછલાં, પાંખી વગેરે પકડવા
 માટેની જાળી (૨) ધણી વસ્તુઓ ગૂંચવાઈને
 થયેલું જાળું
 જાલી વિ. કૂર; જીલમી
 જાસો પું. અંગત વેર વાળવા લોકો પર કરાતી
 જખરદસ્તી (૨) તેને માટે અપાતી ધમખી
 જસ્તી સ્ત્રી. જીલમ; જખરજસ્તી
 જાળ સ્ત્રી. જીવો જાલ (૨) ભમરડો ફેરવવાની દોરી
 જાળી સ્ત્રી. વચમાં કાળાં રહે એવી ગૂંથાળી
 (૨) ભમરડાની જાળ
 જાંળું ન. ધુંગું (૨) કરોળિયાનું ખાતું (૩)
 આંખની છારી
 જાંગી સ્ત્રી. મોટું ઢોલ
 જાંધ સ્ત્રી. સાથળ; જંધા
 જાંબુ ન. જાંબુડાનું ફળ
 જિત વિ. જીતનારું (૨) જિતાયેલું
 જિદ સ્ત્રી. જક; હક
 જિદી વિ. જકી; હકીલું
 જિન વિ. (રાગ દ્વેષાદિ ઉપર) જય મેળવનારું (૨)
 પું. બુદ્ધ (૩) જૈન તિર્થંકર (૪) વિષ્ણુ
 જિદલો પું. વિભાગ (૨) કલેકટરની હકૂમત નીચે
 મુકાતો દેશનો ભાગ
 જિહ્વા સ્ત્રી. જીભ
 જીજી સ્ત્રી. જી; ખા (૨) મોટી મા; દાદી

જીત સ્ત્રી. ફતેહ; વિજય
 જીદ સ્ત્રી. જીવો જિદ
 જીન પું. એક જાતનું જૂત (૨) ન. કપાસ લોઢ-
 વાનું કારખાનું (૩) ઘોડાનું પલાણ
 જીનો પું. દાદરબારી; અલગ કાઢેલી સીડી
 જીભ સ્ત્રી.
 જીર્ણ વિ. છેક જૂનું; ધસાઈ કે ખવાઈ ગયેલું
 જીવ પું. શરીરનું ચેતનતત્ત્વ (૨) પ્રાણી (૩) [લા.]
 પૂંજી; દોલત (૪) દમ; સાર
 જીવા સ્ત્રી. ધનુષ્યની દોરી
 જીવી વિ. (સમાસને અંતે) જીવનારું; નભનારું
 ઉદા. 'શ્રમજીવી'
 જીવિત વિ. યુક્ત; જોડેલું (૨) યોગ્ય; અનુકૂળ
 જીવિત સ્ત્રી. યુક્તિ, તદખીર
 જીગ પું. યુગ; જમાનો
 જીકું વિ. ખોટું; અસત્ય (૨) કૃતિમ; (૩) અજીકું
 જીત વિ. યુત; જોડાયેલું (૨) ન. બળદની જોડ
 જીદું વિ. છૂટું; અલગ; વેગળું (૨) ચોર; અનોખું
 જીર્ણ ન. યુદ્ધ; લડાઈ
 જીમા પું. શુક્રવાર
 જીમો પું. જોખમદારી; જવાબદારી
 જીરસો પું. જીભરો; જોસ (૨) લાગણીનો જીરસો
 (૩) જોમ; ખળ
 જીંધ સ્ત્રી. એક પૂલવેલ
 જીજી વિ. બહુ થોડું; જરા
 જીટ પું. (વાળનો) ઝંડો; સમૂહ
 જીઠ ન. જીઠાણું
 જીતું ન. ખાસડું
 જીથ ન. ટોળું; સમૂહ
 જીનું વિ. પુરાણું (૨) જીર્ણ
 જીવો પું. ઢોરના શરીર પર ચોંટતું એક જીવડું
 જોજો પું. જયજય; વંદન
 જોઠ પું. વરનો મોટો ભાઈ (૨) વિક્રમ સંવતનો
 આઠમો મહિનો (૨) વિ. જીવો જોયેઠ
 જોતા પું. જીત મેળવનાર; વિજેતા
 જોખ પું; સ્ત્રી. જીલમ (૨) ખીસું (૩) શોભા
 જોમ અ. જો રીતે
 જોર અ. વશ; તામે; પરાજિત
 જોલ સ્ત્રી. કેદખાનું
 જૈન વિ. (સં.) જિને (તિર્થંકરે) પ્રવર્તાવેલું (૨)
 જૈનધર્મને લગતું (૩) પું. જિનનો ઉપાસક;
 માવક

જેક સ્ત્રીં જળો (૨) ઢોરનો વાડો (૩) (ઢોરનું) જૂથ
 જેખ પું સુખ; આનંદ (૨) સ્ત્રીં જુઓ જેક
 (૩) નં જેખવાનું કાઠલું (૪) જેખવાની
 રીત; તોલ (૫) તાજલું; કાંટો
 જેગ વિં (૨) અં જુઓ જેગું (૩) પું જુઓ
 યોગ (૪) જેગવાઈ
 જેગી પું યોગી (૨) રૌવપંથી ખાખી ખાવો
 (૩) એક રાગ (૪) એ નામની જાત; રાવળિયો
 જેગું વિં યોગ્ય; લાયક (૨) અં પ્રતિ; પ્રત્યે
 જેટો પું ખે સરખી વસ્તુઓની જેટ (૨) એક
 વસ્તુને બધી રીતે મળતી આવતી ખીજ વસ્તુ
 જેડ સ્ત્રીં ખે સરખી વસ્તુઓની જેડી (૨)
 હરીફાઈ કે સરખામણીમાં બરાબર બીજે
 તેવી ખીજ વસ્તુ (૩) સંગતિ; સોખત
 જેડી સ્ત્રીં ખે સરખી વસ્તુઓની જેડ (૨) નાનાં
 છોકરાનું પગરખું
 જેડો પું પગરખું
 જેણું નં જેણું તે (૨) તમાસો; ફજેતો
 જેત સ્ત્રીં તેજ; પ્રકાશ (૨) દીવાની શિખા
 જેદો પું થાકો; લડવેયો
 જેમો પું જીવ બીડો બીડી જીવો-ખેજાન થઈ
 જીવું તે
 જેમ નં જીરસો; બળ; શક્તિ

જેર નં બળ; કૌવત; શક્તિ
 જેર સ્ત્રીં જેરી; વહુ
 જેણું સં કિં દેખણું (૨) [લા.] તપાસણું; વિચા-
 રણું; ધ્યાન આપણું
 જેશ (-ષ) પું જ્યોતિષથી જણાણું નસીબ-ભવિષ્ય
 જેશ (-સ) પું; નં ઉછાળો; બિહરો (૨) જીરસો
 (૩) વેગ; જેર
 જેશી (-ષી) પું જેશ જેનારો
 જાત વિં જાણેણું
 જાતા પું જાણનારો
 જાતિ સ્ત્રીં ન્યાત; નાત
 જાન નં જાણણું તે; જાણ; ખખર (૨) પ્રજ્ઞજ્ઞાન
 જાની વિં જ્ઞાનવાણું
 જોય વિં જાણવાયોગ્ય
 જ્યાદા વિં વધારે
 જ્યારે અં જે વખતે
 જ્યેષ્ઠ વિં મોટું; વડું (૨) પું જેઠ માસ
 જ્યોતિ પું; સ્ત્રીં જુઓ જેત (૨) આકાશના
 સૂર્ય, ચંદ્ર, તારા વગેરે તેજસ્વી પદાર્થ
 જ્યોત્સ્ના સ્ત્રીં ચાંદની; ચાંદરણું
 જવર પું તાવ
 જવાલા(-ળા) સ્ત્રીં અગ્નિની શિખા

ઝ

ઝટ અં તરત; તાળડતોળ
 ઝડ સ્ત્રીં જુઓ ઝડઝમક (૨) એક જાતનો તાલ
 (૩) લેહ; લગની
 ઝડી સ્ત્રીં એકી સપાટે-જેરજેર વરસણું તે
 (૨) રમઝટ
 ઝપ અં ઝટઝટ
 ઝમ અં ઝોચિંતું; એકદમ
 ઝમે સ્ત્રીં વધેરણું-ભોગ આપવો તે; કતલ
 ઝમે(-ભો, -ભો) પું લાંબો અને ખૂલતો ડગલો
 ઝરો પું જમીન કે પહાડમાંથી ઝરીને શરૂ થયેલો
 વહેણો (૨) એક જીવડો
 ઝંઝા સ્ત્રીં પવનનો કે પવન સાથે પડતા વરસાદનો
 સુસવાટ
 ઝંડો પું ઝુંડો; ધ્વજદંડ (૨) [લા.] ઝુંબેશ
 ઝાણું વિં પુષ્કળ

ઝાડ નં વૃક્ષ
 ઝાડી સ્ત્રીં ઝાડ વેલા ધાસ વિં નો ભરાવો
 (૨) જંગલ
 ઝાડુ નં સાવરણી; સાવરણો (૨) પૂંજે
 ઝાડો પું વિષ્ટા (૨) ઝડતી; ખારીક તપાસ
 ઝાર પું ભરતી (૨) રશિયાના રાજાનો ઈલકાળ
 ઝારી સ્ત્રીં નાળચાવાળી ટોપલી
 ઝારું નં મોટું ડાણું (૨) ધાડું; ટોણું
 ઝારો પું મોટી ઝારી (૨) પાણી છાંટવાનું
 નાળચાવાળું વાસણ (૩) તંબૂરાનો પિત્તળનો
 તાર; ખરજસ્વરનો તાર
 ઝાલ સ્ત્રીં કાનનું એક ઘરેણું
 ઝાલાં નં બં વં મહેણું; ટોણું
 ઝાવાં નં બં વં ટૂંકતા માણસનાં તરફડિયાં
 ઝાળ સ્ત્રીં જવાલા; તેની આંચ (૨) [લા.] કોથનો
 આવેશ

ઝાંખ સ્ત્રીં ઝાંખાપણું (૨) બદો; લાંછન
 ઝાંખી સ્ત્રીં દર્શન (૨) ભારપૂર્વક દર્શન
 ઝાંખું વિં અસ્પષ્ટ; આછું (૨) ઓછા પ્રકાશવાળું
 ઝાંઝ સ્ત્રીં છમ્મીકાં; કાંસીભેદ (૨) ગુસ્સો; રીસ
 ઝાંઝી વિં ઝટ ચિદાઇ નય તેવું-ચીડિયું
 ઝાંપો પું (શેરી, વાડા વગેરેનો) દરવાજો (૨)
 ઝામની ભાગોળ
 ઝાંચ સ્ત્રીં પ્રતિબિંબ; પડછાયો (૨) ઝલક; તેજ
 ઝીક સ્ત્રીં ઝીકવું તે—પછાડ (૨) કસબી તારનું
 ભરત
 ઝીણું વિં બારીક (૨) ઝીણવટથી કામ કરનારું
 ઝીંક સ્ત્રીં ઊંચું લઈ ભેરથી નીચે અફાળવું તે
 ઝુંડ નં જૂથ; ટોળું
 ઝુંડો પું ભુઓ ઝડો
 ઝૂઝ સ્ત્રીં ઝૂઝવું તે
 ઝૂડ નં મોટો મગર (૨) ચૂડ; મજબૂત પકડ
 ઝૂડી સ્ત્રીં નાનો ઝૂડો
 ઝૂડો પું ઘણી ચીજોનો સાથે બાંધેલો જથ્થો
 ઝૂલ સ્ત્રીં શોભા માટે રાખેલી ઝૂલતી કિનાર
 ઝૂલો પું જેમાં ઝૂલી શકાય તે; હીંચકો (૨) [લા.]
 નુકશાન; ખાધ
 ઝૂંટ સ્ત્રીં ઝૂંટવી લેવું તે

ટકો પું ત્રણ પૈસા (૨) રૂપિયો; નાણું (૩)
 સેંકડાના પ્રમાણમાં ગણતરી; 'પરસેન્ટેજ'
 ટચ વિં ઊંચી ભતવું (૨) પું સોનાના કસનો
 આંક (૩) અં (૨૧૦) જરી વારમાં; ઝટ
 ટટ્ટી સ્ત્રીં કામઠાનો કે વાંસની ચીપોનો પડદો (૨)
 ભજર; સંડાસ (૩) વીરણનો બનાવેલો ચક
 ટકું પું નં ડીંગણું ઘોડું (૨) નળણું ઘોડું
 ટટ્ટો પું ટ અક્ષર
 ટન પું એક અંગ્રેજી તોલ—(આશરે ૫૪ મણનું)
 ટપ અં (૨૧૦) (૨) ઝટ
 ટપો પું અમુક લંબાઈનો આંતરો (૨) મુસા-
 ફરી; મજલ; વિસ્તારો (૩) ઘોડા કે બળદનું
 વાહન (૪) ગંપું
 ટપ નં ઘણું પહોળું લાકડાનું અથવા પતરાનું
 વાસણ
 ટલ્લો પું ફેરો; આંટો; ધક્કો
 ટશ(-સ) સ્ત્રીં મીઠ; અનિમેષ નજર

ઝેર નં વિષ (૨) ઈર્ષ્યા (૩) વેર (૪) ઝાંઝર (કવિતામાં)
 ઝેરી વિં ઝેર-વિષવાળું (૨) અદેખું; અટંસવાળું
 ઝોક પું; સ્ત્રીં વાંક; વલણ; ઝૂકવાપણું (૨) ગોષ્ટ;
 ગાય ઘેટાં બકરાનો વાડો (૩) આંખમાં કાંઈ
 ઝપટાવું (૪) નુકશાન
 ઝોકું નં ઊંધ કે ઘેનનું ડોલું
 ઝોકો પું હેઝો; હડસેલો (૨) આંખની ઝોક (૩)
 ત્રાજવાં ખોટાં નમાવવાની યુક્તિ
 ઝોડ નં ઝૂડ; વળગણ
 ઝામો(-ભો) પું ભુઓ ભેમો
 ઝાલ સ્ત્રીં ઝૂલવું તે; ઠીલાસને લીધે તારનું વચ્ચેથી
 ઝૂલી જવું તે
 ઝાણું નં ઝુંડ; ટોળું (૨) ઝોકું; ડોલું
 ઝાલો પું ઝૂલો; હિંડોળો (૨) હેલો; હીંચકાનો
 એક ઝોક (૩) ઝાલ
 ઝાળ સ્ત્રીં ઝાળ; જવાલા (૨) નં ઝાડ; વળગણ
 ઝાળી સ્ત્રીં 'કપડાના ચાર છેડા પકડી ઝૂલવું'
 પાત્રાકાર કરાય છે તે ઉદા. 'શાકની ઝાળી,'
 'સાધુની ઝાળી' (૨) બાળકની ખોદ
 ઝાળો પું ઝાલો; નમી પડવું તે (૨) મોટી ઝાળી
 ઝાંકો પું ઝોકો
 ઝાંટ સ્ત્રીં ઝૂંટ; ઝડપ

ટ

ટાંક પું છાપ મારેલો સિફો; ટકો (૨) સ્ત્રીં નક્કી
 કરેલો વખત (૩) પૈસાભાર; ટાંક
 ટાંગ સ્ત્રીં ટાંગો; પગ
 ટાંટો પું કળિયો; તકરાર
 ટાટ નં શણની દોરીઓના વણાટનું નાડું કપડું
 (૨) પું મોટી-તાસકના ઘાટની છીછરી
 થાળી (૩) અં સાવ; તદ્દન ઉદા. 'લુખો ટાટ'
 ટાડું નં કામઠાની ચીપોની ઝૂંથેલી સાદડી, ભીંત
 કે ઝાંપો (૨) ટાટાનું બનાવેલું ઝૂંપડું
 ટાઢ સ્ત્રીં ઠંડી
 ટાડું વિં શીતળ; ઠંડું (૨) વાસી (૩) [લા.]
 ધીમું; મંદ (૪) ઝટ ઉશ્કેરાય નહિ એવું
 ટાઢો પું ટાઢો ડામ; અંદરથી બાળી મૂકે એવું
 મર્મવચન
 ટાણું નં સારોનરસો પ્રસંગ; અવસર (૨) સંધિ; લાગ
 ટાપુ પું ખેટ; દ્વીપ
 ટાલ સ્ત્રીં વાળ જતા રહ્યા હોય એવો માથાનો ભાગ

ટાળી અં વિના; સિવાય
 ટાળો પું ટાળવું-વાયદા કર્યા કરવા તે (૨)
 જુદાઈ—અંતર ગણવું-રાખવું તે (૩) ખેલ;
 ચમત્કાર (૪) સંજોગ; તાકડો
 ટાંક સ્ત્રીં શેરનો ઉરમો ભાગ (૨) મોતી તોળવાનું
 એક વજન—તોલ (૩) ઘડેલી કલમની આળી
 (૪) 'નિખ'; અણિયું (૫) પું લખત;
 લખાણ (૬) ટંક; વેળા
 ટાંકી સ્ત્રીં પાળી ભરવાનો છાખંધ કે લોખંડનો
 કોઠો (૨) નાનું ટાંકું (પાળીનું) (૩) ચાંદીનો
 રોગ (૪) ટાંકવાની-કોતરવાની ક્રિયા (૫)
 [લા.] ફાયદો-અસર (દવાની)
 ટાંકું નં વરસાદનું પાળી ભરી મૂકવાને જમીનની
 અંદર ખનાવેલો છાખંધ કોઠો (૨) [જમવા
 માટે] પાળીથી ઠારેલું ધી (૩) તાકું
 ટાંકો પું બળિયો; સીવણ
 ટાંગ સ્ત્રીં ટાંગો; પગ
 ટાંગો પું ઘોડાગાડી; ટપ્પાગાડી (૨) ટાંગ
 ટાંચ સ્ત્રીં જપતી (૨) કલમની આળીનો ત્રાંસો
 કાપ (૩) ટચકો (૪) ઘટ; ખોટ
 ટાંચું વિં બાણું; ચોધું (૨) નં બાણુપ; ઘટ
 ટાંડી સ્ત્રીં (કા.) દીવાસળી
 ટાંપ સ્ત્રીં; નં વાક્યમાં આવતું વિરામચિન્હ (૨)
 પૂર્ણવિરામ
 ટાંપું નં મળવા જવું તે (૨) ફેરો; આંટો
 ટિક્કી સ્ત્રીં સફળતા (૨) લાગવગ; સિક્કારસ (૩)
 ટીપકી-ટીલડી
 ટિક્કો પું ચાંદલો; મોટું ટીલું (૨) ડામ
 ટિન નં એક ધાતુ-કલાઈ
 ટિંબો પું ટેકરો, ટીંબો
 ટીકા સ્ત્રીં સમજૂતી આપવા કરેલું વિવરણ (૨)
 ગુણદોષની સમાલોચના (૩) નિંદા; વગોવળી
 ટીકી સ્ત્રીં સોનેરી કે રૂપેરી ટપકી (૨) ઝીણો
 ચાંદલો; ટીલડી
 ટીપ સ્ત્રીં યાદી; નોંધ (૨) ઉધરાણીનો કાગળ;
 લખાણી (૩) કેદની સજ (૪) પાળીની તંગી;
 ટિપ્પણી (૫) થાખડી; ટીપણી
 ટીપું નં પ્રવાહીનું ટપકું
 ટીલી સ્ત્રીં જુઓ ટીલડી
 ટીલું નં તિલક
 ટીલો પું બહુ ટીલું; તિલક

ટીશી(-સી) સ્ત્રીં અંકુર; ફૂંપળ (૨) આળીદાર કળી
 (૩) ટોચ; શિખર (૪) શેખી; પતરાજી
 ટીંબો પું જુઓ ટિંબો
 ટુલૂ અં (૨૧૦) કોચલના ટહુકાની જેમ
 ટૂંક સ્ત્રીં ટોચ; શિખર (૨) કવિત ની અમુક કડીઓનો
 સમૂહ; વૂંક
 ટૂંક સ્ત્રીં સ્વમાનની ટેક-લાગણી (૨) કવિતાની
 વૂંક (૩) વિં ટૂંકું
 ટૂંકું વિં લાંબુ-મોટું નહિ એવું
 ટૂંપો પું હેડિયો (૨) ફાંસો
 ટૂંબો પું ટૂંબો; મહેણું; ટાળો
 ટેક પું; સ્ત્રીં પણ; નિશ્ચય (૨) શાખ; આખર
 (૩) ટેકો (૪) કવિતાનું ધ્રુવપદ
 ટેકી વિં ટેક-વટવાળું
 ટેકો પું આધાર; આશ્રય (૨) આધારની વરતુ;
 થાંભલો
 ટેટો પું વડનું ફળ (૨) ફટાકડો
 ટેડું વિં વળેલું; વાંકું; આડું (૨) [લા.] મિનતજી
 ટેરો પું પડદો; અંતરપટ (૨) પથ્થર જેવી કઠણ
 ચીજ (૩) વડનો ટેટો
 ટેવ સ્ત્રીં લત; ખો
 ટેંડું વિં ટે-કું થઈ ગયેલું (૨) અશીલુથી
 ખેડાલ-ચકચૂર (૩) નં અશીલુયો; દરિદ્રી
 ટેંટ અં (૨૧૦) (૨) સ્ત્રીં પતરાજી (૩)
 અણુગમાનો બળાટ
 ટોક સ્ત્રીં વારંવાર કહેવું—ઠપકો આપવો તે
 (૨) નજર લાગવી-ટોકાણું તે
 ટોચ સ્ત્રીં છેક ઉપરનો ભાગ; શિખર (૨) ભોંક
 (૩) મહેણું; ટૂંબો
 ટોચો પું ગોદો; તેનો ધા (૨) [લા.] મહેણું
 ટોણો પું મહેણું; મર્મવચનનો ઠોક (૨) જાદુટોણાં
 ટોપ પું લોઢાની લશ્કરી ટોપી (૨) વરસાદ વખતે
 ચોઢવાની ખનાતની ટોપી (૩) મોટી છત્રી
 (૪) રાંધવાનું મોટું તપેલું
 ટોપી સ્ત્રીં
 ટોયો પું ખૂમો પાડી ખેતરમાંથી પંખી ઉડાડનારો
 ટોલ પું કર; દાણ; વેરો (૨) [ક.] ધરેણું
 ટોલો પું બારસાખના ઉપલા લાકડા આગળ
 રહેતો છેડો (૨) ટલો; વાયદો (૩) ઉડાડવું
 —ઉછાળવું તે (૪) મોઈના છેડા ઉપર દંડનો
 ફટકો મારી તેને ઉડાડવી તે

ટોપું સં કિં ખમ પાડી પક્ષી ઉડાડવાં [ખેતર
સાચવવા] (૨) ટીપે ટીપે પાણી પાડવું
ટોળ વિ*ં (૨) પું; સ્ત્રી; નં હસવું આવે એવી
ક્રિયા અથવા ખેલ; મશકરી ઠકો
ટોળી સ્ત્રીં મંડળી (૨) વિં મશકરું
ટોળું નં સમુદાય; સમૂહ

ટોંચ સ્ત્રીં ટોંચવાથી પડેલો ખાટો (૨) ફાચર; ફાંસ
(૩) મહેણું; ટાણું (૪) ઠપકો; ગોદ
ટોકો પું જુઓ ટહુકો
ટ્રસ્ટ નં ન્યાસ; સુપરત (૨) સાચવાળી અને વ્યવ-
સ્થા માટે સુપરત કરેલો પારકો માલ
ટ્રસ્ટી પું જેને ટ્રસ્ટ સોંપવામાં આવ્યું હોય તે
દ્રામ સ્ત્રીં એક વાહન

૬

ઠગ વિં ઠગનારું (૨) લૂંટારાની એક જાતનું
(૩) પું એ જાતનો માણસ (૪) ઠગનાર
ઠઠ સ્ત્રીં બીડ; ગિરદી; જમાવ
ઠકો પું ઠ અક્ષર (૨) મશકરી; ઠેકડી
ઠસ વિં ઠાંસીને—સમજાડ ભરેલું (૨) સમજાડ;
અફાડ (૩) આશ્ચર્યચક્ષિ (૪) અં ઠસાઠસ
ઠસસો પું ભભકો (૨) રોફ (૩) લટકો
ઠંડ (-ડી) સ્ત્રીં ઠાઠ (૨) શીતળતા (૩) શરદી
ઠંડુ વિં ઠાઠું; શીતળ (૨) મંદ; સુસ્ત
ઠાઠ પું ભપકો; શોભા
ઠાઠી વિં ઠાઠવાળું; ભપકાદાર (૨) [લા.] બહારનો
દેખાવ કરનારું; દાંબિક
ઠાકું નં હાડપિંજર (૨) ખોખું; કોઈ પણ જાણું
થઈ ગયેલી વસ્તુ (૩) ભાગીવૃદ્ધી ઢાલ
ઠાણુ નં તમેલો (૨) થોડીની ગર્ભાવસ્થા (૩) સ્ત્રીં
ઢાપટીપ; નખરાં
ઠામ પું; નં સ્થાન; ઠેકાણું (૨) વાસણ
ઠાર પું; નં એસ; ઝાકળ (૨) ટાઢી હવા; લીકળ
(૩) ઠામ, ઠેકાણું [કવિતામાં] (૪) પું સુતાર
ઠાણું વિં ખાલી; નહિ ભરેલું (૨) નકામું; ધંધા
વિનાનું (૩) નહિ વાસેલું; ખુદ્દુ (૪)
અં નાહક; ફોગટ
ઠાગું વિં ધૂર્ત (૨) નં પીરસેલી થાળી; બાણું
ઠાંસી સ્ત્રીં ખાંસી
ઠાંસો પું લૂખી ઉધરસ (૨) ગોદો; મુકકો
ઠીક વિં સારું; ગોચ; જોઈએ તેવું (૨) સાધારણ
(૩) અં વારુ-સારું એ અર્થ બતાવતો ઉદ્ગાર

ઠીઠી અં (સ્વં) (મોટેથી હસવાનો અવાજ)
ઠીકું નં ભાંગીવૃદ્ધી-જાણું અને અવાવરું ચીજ
ઠીમ સ્ત્રીં ભાંગેલા હાંડલાનો તળિયાનો ભાગ;
મોટું ઠીકરું
ઠીખું નં માટીનું ઠામ
ઠૂશ(-સ) સ્ત્રીં (સ્વં) દમ; અડદાળો (૨) વિં
નકામું; નખણું; નિઃસત્ત્વ
ઠુંકું વિં આંગળા વિનાના કે થોડાધણા કપાઈ ગયેલા
હાથવાળું (૨) નં ટાળાં વગેરે કાપ્યાં પછી
રહેતું જાડનું થયેલું (૩) બીડી પિવાઈ રહ્યા
પછી રહેલો ભાગ
ઠૂંશ(-સ) સ્ત્રીં ખોટો ગર્વ; ઠાંસ
ઠેક સ્ત્રીં મશકરી
ઠેકો પું નરધાં કે ટફ ઉપદ જરથી દેવાતો તાલ
(૨) ઇન્તરો
ઠેઠ અં છેડા લગી
ઠેખું નં પગની ઠેસ
ઠેર અં ખરી જગાએ; અસલ ઠેકાણે (૨) ઠાર
ઠેલા પું હડસેલો (૨) ઠેલીને લઈ જવાની ગાડી
ઠેશ(-સ) સ્ત્રીં ઠોકર (૨) હલકી લાત (૩) નાનું
અઠકણ—ઉલાળી (૪) નાની ફાચર
ઠેશી(-સી) સ્ત્રીં ફાચર (૨) ઉલાળી
ઠોક પું; સ્ત્રીં પ્રહર (૨) ઠપકો (૩) ટોંગો
ઠોકો પું ઠોક; ફટકો (૨) તેનો અવાજ
ઠાઠ વિં એછી અફલ—સમજવાળું; જડસું
ઠાઠા પું બં વં બાફેલા આખા ધઉં
ઠાંસો પું જુઓ ઠાંસો

ડ

ડહો પું વહાણનો માલ ચડાવવાઉતારવા બાંધેલો
 ધાટ; 'ડોક' (૨) દરિયા કે નદીના ખાણી
 સામે રક્ષણ રાટે બાંધેલો બંધ
 ડખો પું (૨) [લા.] ગોઠાળો; ખીચડો (૩) વાંધો;
 ઝંધડો
 ડગ નં પગલું (૨) તેનું અંતર
 ડચ અં (૨૧૦) (૨) નં જીભ થરકાવીને કરાતો
 નકારસૂચક અવાજ (૩) બળદ વગેરે હાંકતાં
 કરાતો અવાજ (૪) પું વલંદો
 ડટો પું ડટો; ડટા તરીકે વાપરેલો ટૂચો
 ડફ સ્ત્રીં; નં એક વાદ્ય (૨) અં ઝટ
 ડબ્બુ નં કલછી
 ડખો(-ખખો) પું દાખડા (૨) રેલગાડીનો ડખો
 (૩) ધડિયાળનો ડખો (૪) એક નવનું કાનન
 (૫) કોળિયો (૬) હરાયાં દોર પૂરવાનો વાડો
 ડખખી સ્ત્રીં ડખી; દાખડી
 ડર પું ભય; ખીક
 ડંકો પું નગારું; ઢોલ (૨) ઘોડાની પીઠ ઉપર
 ભે બાજુ લટકાવેલાં ઢોલ (૩) [લા.] ફતેહના
 અવાજ; ફતેહ
 ડંખ પું અઠકો; દંશ (૨) કીનો; વેર (૩) આંકડો;
 ઝેરી કાંટો-અણી
 ડંડો પું નડી ટૂંકી લાકડી; ડંગોરો
 ડાક સ્ત્રીં ટપાલ (૨) મુસાફરો, ટપાલ વગેરે લઈ
 જવા માટેની ટપ્પાઓની ગોઠવણ (૨)
 નં ડાકલું
 ડાકુ પું લૂંટારો; ઘાટપાકુ
 ડાકું વિં અપમાનિત; બટ્ટો લાગેલું
 ડાધ (-ધો) પું (ગંદો લખાય એવો) ડપકો (૨)
 [લા.] કલંક; બટ્ટો
 ડાધુ પું મરદાને બાળવા લઈ જનારો; બાંધિયો
 ડાધો પું જુઓ ડાધિયો (૨) જુઓ ડાધ
 ડાચુ નં જલચુ (૨) મોં (તિરસ્કારમાં)
 ડાટ પું બારે નાશ; ખુવારી
 ડાટી સ્ત્રીં દાટી; બીડ; ગિરદી (૨) ધમકી
 ડાટો પું ટૂચો
 ડાબુ વિં જમણાથી જલદું (૨) [લા.]
 અળખામાણું; અળગું

ડામ પું ગરમગરમ વરતુ ચામડી ઉપર ચાંપી દેવી
 તે; ચપકો (૨) [લા.] કલંક; લાંછન (૩)
 કંઈ નહિ; ટીકો (તિરસ્કારમાં)
 ડારો પું ધમકી; ડપકો
 ડાહું વિં ડહાપણવાળું; સમજી
 ડાળ સ્ત્રીં; નં ડાળું
 ડાળી સ્ત્રીં નાનું ડાળું
 ડાળું નં મુખ્ય થરમાંથી નીકળતો ફાંટો; શાખા
 ડાંગ સ્ત્રીં લાંબી મજબૂત લાકડી
 ડાંડ વિં છટું; ધેરીછોકરાં વિનાનું (૨) ડંડાથી
 કામ લેનાર; લાંઠ (૩) નાગું; લખાડ; લુચ્ચું
 ડાંડી સ્ત્રીં નાની લાકડી, હાથો કે દંડો (૨) જંને
 ભે છેડે તાજવાનાં પહીં બાંધાય છે તે લાકડી
 (૩) દીવાદાંડી (૪) સીધી કિનારી-ધાર (નાકની)
 ડાંડો પું ટૂંકો દંડો (૨) હાથો (૩) ફળગો; ગરબો
 ડાંસ પું એક નવનાં મચ્છર
 ડિલ નં દિલ; મન (૨) શરીર
 ડિંગ સ્ત્રીં; નં બોટી-બનાવટી વાત; ગપ
 ડીટ (-ટી) સ્ત્રીં રતનનું ટોચકું; ડીંટડી
 ડીખો પું ટૂંકો (૨) મોટો લખોટો
 ડીંટ સ્ત્રીં જુઓ ડીટ
 ડીંડુ નં (ફળનું) ડીડું
 ટૂચો પું નકામા કાગળ કે કાપડનો પિંડો (૨)
 એનો દાંડો (૩) મોટો કોળિયો (૪) [લા.]
 અસંસ્કારી માણસ; રાભો
 ટૂંકો પું લાગણીના આવેશથી છાતીમાં ભરાતો
 ટચૂરો
 ટૂલ વિં ટૂલેલું (૨) નં એક કાનનું ધરેણું
 ટૂશ સ્ત્રીં અડદાવો; ટૂશ
 ટૂંખ સ્ત્રીં કૂંપળ; આગળ પૂટતો ભાગ
 ટૂંટી સ્ત્રીં ટૂંટી; નાભિ
 ટૂંટો પું મોટી ટૂંટી (૨) ટૂંટા જેવો બપોસી
 આવેલો ભાગ
 ટૂંડી સ્ત્રીં નહોરાત કરવા વગાડવાની નાની નગારી
 ટૂંડું નં કણનો ડોડો—કણસલું
 ટૂંડો પું જુઓ ફરમો (૨) ટૂંટો (૩) મોટું ટૂંડું
 ડેરો પું તંબુ (૨) [લા.] પડાવ (૩) તોફાની
 દોરને ગળે બાંધેલું લાકડું

ડેલી સ્ત્રીં ખડકી; પડાળી (૨) પોલીસચોકી
 ડેલું (-લો) નં મોટાં પહોળાં બારણાંવાળું મકાન
 (૨) મકાનનો ખડકી જેવો મોટો દરવાજો
 ડેયું નં કંઈ નથી મળવાનું એમ કહેવા મૂઠીવાળીને
 બતાવેલો અંગૂઠો; ડામ
 ડોક સ્ત્રીં ગળું; કોટ; ગરદન
 ડોકી સ્ત્રીં ડોક
 ડોકું નં માથું (૨) ડોકિયું
 ડોકો પું કડબનો સાંઠો
 ડાધું વિં સાળડમોથું; ખાચડ
 ડાટો પું ફટકો; દડાને ગેડાનો માર
 ડાડ પું મરડાડ; રીસ
 ડાઢી સ્ત્રીં પહેરાવાળાને ખેસવા કાઢેલી પડાળી-ડેલી
 ડાખું વિં કંઈ ન સમજે એવું; સાવ ખાચડ
 (૨) નં ભેંશ

ઢગ પું ઢગલો; ગંજ
 ઢઢો પું ઢ અક્ષર (૨) ઢ; ઢોઠ આદમી (૩)
 પતંગનો વચ્ચેનો ભોમો સળિયો
 ઢમ સ્ત્રીં રીત; પદ્ધતિ (૨) અં (૨૦) (૩)
 શૂન્ય; ધબ
 ઢખુ સ્ત્રીં ઢીંગલી
 ઢખુ(-ખખુ) પું જુઓ ઢખુવો
 ઢખો(-ખખો) પું ખેવકૂં આદમી (૨) ખાચલો
 -નામદ આદમી
 ઢંગ પું વર્તન; રીતભાત (૨) ચેનચાળા; ઢાળો
 ઢાઢી પું માગણ (૨) શરણાર્થ વગાડનારો
 ઢાલ સ્ત્રીં પ્રહાર-ઝટકો ઝીલવાનું ચામડાનું એક
 સાધન (૨) [લા.] રક્ષક વસ્તુ
 ઢાળ પું ઢોળાવ; ઉતાર (૨) રીત; ઢબ; ઢંગ
 (૩) ગાવાની ઢબ (૪) સંબંધ; ધરોખો
 (૫) ખેતરના પાકનો અંદાજ
 ઢાળો પું આરામ; વિશ્રાંતિ (૨) ઢંગ; રીતભાત
 ઢાંદું નં મરી ગયેલું ઢોર
 ઢાંઢો પું મોટો બળદ
 ઢીકો પું જુઓ ઢીકો
 ઢીમ સ્ત્રીં; નં સોનાની લગડી
 ઢીલ સ્ત્રીં વાર; વિલંબ (૨) તંગથી બિલકું-
 શિથિલ હોવાપણું (૩) [લા.] બેહરકારી
 ઢીલું વિં શિથિલ; તંગ ન હોય એવું (૨) કડણ
 નહિ એવું; પોચું (૩) [લા.] કમજોર; મદ
 ઢોક સ્ત્રીં ધીબકો; ધાપો

ડાચો પું નાળિયેરને કાતરીને કરેલું વાસણ (૨)
 નાળિયેરનું ખોખું, જેમાં દૂધનો મેર ધસાય
 છે (૩) ડાઈ (૪) મોટો ખીલો; ગરજો
 ડાલ સ્ત્રીં બાલદી; પાણીનું એક વાસણ (૨)
 પું વહાણનો કૂવાથંભ
 ડાલું નં ડાકું (૨) ગોથું; છકડ
 ડાલું સં કિં હલાવી ભેળવી દેવું; રીણું
 ડાશી(-સી) સ્ત્રીં ધરડી સ્ત્રી
 ડાસું નં ધરડું-નમાલું માણસ
 ડાસો પું ધરડો માણસ
 ડાળ પું કઠોળ ભરડતાં આખો રત્ની ગયેલો દાળો
 (૨) આકાર (૩) બહારનો દેખાવ; ઢાંગ
 ડાળી વિં ડાળધાલું; દંભી (૨) સ્ત્રીં જૂલતી ડાળી;
 માંચી (૩) માઠી ખબર; મોકાણ
 ડાળો પું આંખનો કાચ-ગોળો (૨) નજર; ધ્યાન
 (૩) દોહદ (૪) પહેલું આણું

૬

ઢોકો પું મુકી; ગડદો; ઢોરિં
 ઢોચ સ્ત્રીં પીવાનું અકરાંતિયાપણું
 ઢૂંસો પું ધડનો નડો મોટો બાખરો (૨) નંડો
 કામળો
 ઢેકો પું બપોસેલો ભાગ; ટેકરો (૨) હાટકું
 ઢંડ પું એ નામની એક અત્યંત નતનો આદમી
 ઢેડી સ્ત્રીં જુઓ ઢેણ
 ઢેડું વિં જુઓ ઢેડાઉ (૨) નં એકવાડ લૂંટી
 ખાનારું હલકી વર્ણનું ઢાળું
 ઢેડો પું ઢેડ
 ઢેઢ પું જુઓ ઢેડ
 ઢેપું (-કું) નં જુઓ ઢેપલું
 ઢેર પું ઢગલો
 ઢેલ સ્ત્રીં મોરની માદા
 ઢેંક વિં તદ્દન હલકી કોટિનું
 ઢંગી વિં આળસુ; એદી
 ઢોર નં પશુ; ગાય, ભેંસ વગેરે ચોપણું પ્રાણી
 ઢોરો પું બપોસેલી જમીન; ટેકરો
 ઢોલ પું; નં એક વાદ્ય; નગારું
 ઢોલી પું ઢોલ વગાડનારો
 ઢોલો પું વર; ધણી (૨) મૂર્ખ માણસ
 ઢોળ પું ચોપ; ધાતુને રસવી તે
 ઢોળો પું જુઓ ઢોળાવ
 ઢાંગ પું ખોટો દેખાવ; દંભ
 ઢાંગી વિં ઢાંગથી ભરેલું; દંભી

ત

તક સ્ત્રીં અનુકુળ વખત-પ્રસંગ; લાગ
 તકતી સ્ત્રીં જુઓ તકતી
 તકતો પુંં જુઓ તકતો
 તક સ્ત્રીં; નં છાશ
 તખ નં જુઓ તખત
 તખતી સ્ત્રીં જુઓ તખતી
 તખો પુંં જુઓ તખો
 તજ સ્ત્રીં; નં એક જતનો તેજનો
 તટ પુંં કિનારો; કાંઠો
 તડ સ્ત્રીં ફાટ; ચીરો (૨) નં પક્ષ; ભાગલો (૩)
 રણમાં આવેલી ઝાડપાણીવાળી જગા
 તડી સ્ત્રીં ઝડી; દરોડો (૨) મારની ઝડી
 તડું નં તડ; પક્ષ; ભાગલો
 તત્વ નં સાર; રહસ્ય (૨) મૂળ અસલ રૂપ
 તત્ર અં ત્યાં
 તથા અં અને (૨) તે પ્રમાણે; તેમ (૩) સ્ત્રીં
 રપેહા; તમા (૪) વિસ્તાર; લંબાણ
 તથ્ય વિં સત્ય; સાચું (૨) નં સત્ય; સાચાપણું
 તદા અં ત્યારે
 તન નં શરીર; દેહ (૨) પુંં પુત્ર; દીકરો
 તનુ વિં કૃશ; પાતળું (૨) થોડું (૩) નાનું (૪) સુંદર
 તનુ (-નૂ) સ્ત્રીં; નં શરીર
 તપ નં ઇન્દ્રિયદમન; તપસ્યા (૨) સ્ત્રીં જુઓ તપત
 તપ્ત વિં તપેલું
 તમ નં અંધરું (૨) તમોગુણ (૩) સં તમે
 તમા સ્ત્રીં પરવા; દરકાર (૨) કમીના; ખોટ
 તર વિં રસકસથી ભરેલું; તાનું (૨) ધરાયેલું;
 તૃપ્ત (૩) પૈસાદાર (૪) મરત; ચકચૂર
 (૫) સ્ત્રીં દહીંદૂધ પરની મલાઈની પોપડી
 તરિ(-રી) સ્ત્રીં હોડી
 તરી સ્ત્રીં તર; મલાઈ (૨) કાંપ (૩) જળમાર્ગ
 તરુ નં ઝાડ
 તર્ક પુંં અનુમાન; કલ્પના (૨) વિચારપ્રક્રિયા (૩)
 સંભવિત ખુલાસો (૪) તર્કશાસ્ત્ર;
 તલ પુંં એક તેલી ખી તથા તેનો છોડ (૨) એને
 મળતો ચામડી ઉપરનો ડાઘો
 તલ(-ળ) નં તળિયું (૨) નીચેનો પ્રદેશ; તળેટી
 તલી સ્ત્રીં ઝીણા તલ (૨) શેરડીનો એક રોગ (૩)
 ખરોળની ગાંઠ

તવ સં (૫.) તારું (૨) અં (૫.) ત્યારે
 તવી સ્ત્રીં નાનો તવો; લોઢી
 તવો પુંં રોટલા રોકવાનું એક પાત્ર; મોટી લોઢી
 (૨) ચલમમાં મૂકવાની ગોળ ચપટી ઠીકરી
 તસુ પુંં; સ્ત્રીં ઇંચ
 તસું અં (૫.) તેણું
 તસ્દી સ્ત્રીં મમ; મહેનત
 તલ પુંં; સ્ત્રીં; નં સુલેહ; સંધિ
 તલિ(-લી) અં (૫.) ત્યાં
 તળ નં (૨) મૂળ (૩) પાયા (૪) જન્મસ્થાન
 તળી સ્ત્રીં જોડામાં પગના તળિયાને અડીને રહેતી
 ચામડાની પટ્ટી; સખતળી
 તળું નં જુઓ તળિયું
 તળે અં નીચે; તળિયે
 તંગ વિં લીડાતું (૨) તાણેલું (૩) છટ વગરનું
 (૪) કાયર; કંઠાળેલું (૫) પુંં ઘોડાનું
 જીન ખસી ન જાય તે માટે પેટને કસીને
 ખાંધેલો પટો
 તંગી સ્ત્રીં તાણ; ન્યૂનતા; અછત
 તંત પુંં તંતુ (૨) ચર્ચા; વાદવિવાદ; પંચાત (૩)
 છલ; કેડો (૪) મમત; જિદ
 તંતુ પુંં તાર; તાંતણો; રેસો કે પાતળી નસ
 તંત્ર નં હિંદુઓના એક પ્રકારનાં શાસ્ત્રો (૨)
 વ્યવસ્થા; પ્રબંધ (૩) યોજનાપૂર્વક ચાલતું કામ
 તંત્રી પુંં તંત્ર ચલાવનાર; અધિપતિ (૨) છાપાનો
 સંપાદક (૩) સ્ત્રીં તંતુવાદનો તાર (૨)
 ધનુષ્યની દોરી; પણછ
 તંદ્રા સ્ત્રીં આળસ; સુસ્તી; ઘેન (નિદ્રાનાં)
 તાઈ પુંં મુસલમાનની એક નાત; પીંજરો; વણકર
 (૨) સ્ત્રીં એક વસ્ત્ર
 તાક સ્ત્રીં છાશ (૨) ત્રાક (૩) નેમ; ચોટ (૪)
 લાગ; તાકડો
 તાકું નં ગોખલો; હાઠિયું
 તાકો પુંં ફાડ્યા વિનાનું લાંબું એકસરખું લૂગડું
 તાગ પુંં છોડો; પાર; અંત; નિવેડો
 તાજ પુંં મુગટ; રાજમુગટ (૨) ગંજફાનું તેવા
 ચિહ્નવાળું પાનું (૩) ત્યાગ
 તાજ વિં અરખી-ઉત્તમ પ્રકારનો (ઘોડો)
 તાજું વિં નવું; તરતનું (૨) થાક ઊતરી જઈને
 રકુર્તિમાં આવેલું (૩) પૈસાથી ભરેલું; તર

તાટ વિં તંગ; સક્કસ; અક્કડ (૨) પું ઠાટ;
 છછરી મોટી થાળી (૩) નં શાળુનું કપડું
 તાટું નં વાંગ-ધામની નાની ચટાઈ કે પરદો
 તાડી સ્ત્રીં તાડ-ખજૂરાં ઇત્યાદી છેદવાથી નીકળતો
 ફેરી રસ
 તાડો પું સોબને લીધે આપડી તાળાઈ થતી પીડા;
 તતડાટ (૨) જૂનો ઝપંડો (૩) આશ્રદ; ડડ
 તાણુ સ્ત્રીં શરીરની-રંગાની ખેંચ (૨) તંગી; અછત
 (૩) આશ્રદ; ખેંચ (૪) નં પાળીના
 વહેણનું જોર
 તાણુ (-ણું) વિં 'દડ'
 તાણો પું વણવા માટે તાણેલા લાંબા-ઊંચા તાર
 (આડા તારને વાણો કહે છે) (૨) તાંનો; ટાણો
 તાત પું પિતા; બાપ
 તાતા પું રોટલો (બાળકોની ભાષામાં)
 તાતું વિં ખૂબ ગરમ-તપેડું (૨) આકળા સ્વભા-
 વનું (૩) તરતનું; તાંતું (૪) તેજસ્વી
 તાન સ્ત્રીં; નં ગાયનમાં લેવાતા પલટા; આલાપ
 (૨) ધૂન; લેડ; લગની (૩) મસ્તી; તોફાન
 તાનો પું ટાણો; મહેણું (૨) કોષ
 તાપ પું તડકો (૨) ગરમી; આંચ (૩) જ્વર;
 તાવ (૪) કરપ; ધાક (૫) દુખ; સંગાપ
 તામે અં તાળામાં; કળતમાં
 તામે પું કળમે; હવાલો
 તામ્ર નં તાંબું
 તાર વિં ઉત્તમ (૨) પું તંતું; દોરો; રેસો (૨)
 ધાતુનો ખેંચીને બનાવેલો તાર (૩) તાર મારફત
 સંદેશો (૪) કેફની ખુમારી (૫) તા; એક
 કાગળ (૬) સામો કાંડો (૭) અંત; છંદો
 તારું સં (ખીજે પુરુષ અં વં)
 તારો પું આહાશમાં ઝમ્કતો ગોળો (૨) આંખની
 કાકી (૩) હોશિયાર તરનારો
 તાલ પું ગાયનના ઠોકનું આપ (૨) મત્ર; રંગ;
 રસ (૩) લાગ; યોગ્ય સમય (૪) તાડ (૫)
 યુક્તિ; ખેલ; પ્રપંચ (૬) સ્ત્રીં માથાની ટાલ
 તાલુ સ્ત્રીં; નં તાળવું
 તાવ પું એક રોગ (૨) એક કાગળ; તા
 તાસ પું ઝાલર (૨) કલાક (૩) આપ;
 આપવાળો કસબ (૪) સ્વાદ; મત્રા; રંગ
 તાળો પું મળતું-ખંધ ખેસતું હોવાપણું (૨)
 હિસાબ ખરો છે કે ખોટો તેની તપાસ

તાંત સ્ત્રીં ચીકળા પદાર્થનો તંતુ; ચીકળો તાર
 (૨) આંત્રની બનાવેલી પોંજણની દોરી
 તાંતો પું તાંતણો; તાર (૨) પંક્તિ; હાર
 તાંબું નં આછા રાતા રંગની એક ધાતુ
 તિથિ સ્ત્રીં વિક્રમ મહિનાનો દિવસ; મિતિ (૨)
 સંવત્સરીનો દિવસ
 તીક્ષ્ણુ વિં બારીક ધારવાળું (૨) આકરું; તીખું
 (ભાષણ) (૩) ચકોર; ચપળ; કુશાશ્ર બુદ્ધિનું
 તીખાં નં બં વં મર્યાં (૨) મરી
 તીખું વિં ધમધમાટ; જમ ચચરે એવું (૨)
 પાળીવાળું; તેજ; જલદ (૩) ઉશ્ર; ગરમ
 મિત્તનનું (૪) નં ખરું લોટું; પોલાદ
 તીક નં એક જતનો પાંખાળો જીવ
 તીણું વિં ઝીળી ધારવાળું (૨) ઝીળી આળીવાળું
 (૩) સૂક્ષ્મ પણ તીવ્ર (સૂર)
 તીર નં કાંડો; કિનારો (૨) બાગ (૩) પારસી
 આથો મહિનો (૪) [છાપરાંગો] ઊંચો દેકો
 તીર્થ નં ધાટ; પાર જીવવાનો માર્ગ (૨) પવિત્ર
 જગ્યા કરવા લાયક જગ્યા
 તીવ્ર વિં તીક્ષ્ણ (૨) આકરું; સખત
 તીસ વિં ત્રીસ
 તુકો પું નાની વાત; કૂચકો (૨) મનનો તરંગ (૩)
 બુદ્ધિ તીર; માથે ઇંગારું ધાલેલું તીર
 તુચ્છ વિં તુચ્છકારને પાત્ર (૨) નજીક; માલ
 વગરનું (૩) અતિ અલ્પ
 તુજ સં તારું (કવિતામાં)
 તુર્કી વિં તુર્કનું-ને લગતું (૨) નં તુર્કસ્તાન
 તુલ્કા સ્ત્રીં ત્રાજતું; કાંટો (૩) [લા.] તુલના
 તુલ્ય વિં સરખું
 તુષ્ટ વિં સંતુષ્ટ; પ્રસન્ન થયેલું
 તુષ્ટિ સ્ત્રીં સંતોષ; તૃપ્તિ; પ્રસન્નતા
 તુંગ વિં ઊંચું (૨) પું પર્વત (૨) દોચ; શિખર
 તુંડ વિં ચડાઉ-તુમાખી; ઉદ્ધત (૨) નં સુખ;
 મોં (૩) આંચ
 તુંખ નં તુંખડું
 તૂઈ સ્ત્રીં તોઈ; શીત (૨) એક જતનું પાંખી
 તૂક સ્ત્રીં કવિતાની કડી
 તૂટ સ્ત્રીં તૂટી જતું તે; ભંગાણું (૨) આણબનાવ;
 વિરોધ (૩) ખોટ; તંગી
 તૂત નં બનાવટી વાત; જૂઠાણું; ગપ (૨) તરકટ;
 પ્રપંચ; જાળ (૩) ચેષ્ટા; નખરાં

તુપ નં ધી
 તૂરિ સ્ત્રીં એક વાધ; તુરાઇ (૨) પું ઘોડો
 તૂરું વિં આંખળાના જેવા સ્વાદનું
 તૃષ્ટ નં તરણું; ધાસ; ખડ
 તૃમ્ વિં ધરાયેલું; સંતુષ્ટ
 તૃમિ સ્ત્રીં ધરાયાપણું; સંતોષ
 તૃપા સ્ત્રીં તરસ પ્યાસ (૨) [લા.] તીવ્ર ઇચ્છા
 તૃષ્ણા સ્ત્રીં તૃપા; તરસ (૨) ઇચ્છા; કામના
 તેખ સ્ત્રીં તળવીજ; ખોજ (૨) ખંત (૩) ત્રેવડ;
 કરકસર (૪) જુઓ તેખડું
 તેગ (-ગા) સ્ત્રીં નાની તરવાર; કઠાર
 તેજ વિં તીક્ષ્ણ (૨) ઉત્ત્ર; આકરુ (૩) અપળ
 (૪) નં પ્રકાશ (૫) [લા.] પ્રભાવ; પરાક્રમ
 તેજ વિં જુઓ તેજ (૨) સ્ત્રીં તેજસ્વિતા;
 અળકાટ (૩) ભાવ-પ્રિયતામાં વધારો (૪)
 હોંશ; ઉત્સાહ; સૃષ્ટિ (૫) અલતી; આળાદી
 (૬) પું તેજસ્વભાવનો ઘોડો; ઘોડો
 તેડું નં આમંત્રણ; નાતરું
 તેમ અં તે રીતે-પ્રમાણે
 તેર વિં '૧૩'
 તેલ નં તલ વંદેમાંથી કઢાતો ચીકણો પ્રવાહી
 પદાર્થ (૨) તેલમાં કાઢેલું સત્ત્વ (૩) [લા.]
 અડદાળો; દમ
 તેલી વિં તેલવાળું; તેલિયું (૨) પું ધાંચી
 તેલું નં જુઓ તેલાં (૨) ત્રણનું જૂમણું
 તેવે અં તે સમયે; ત્યારે
 તેલ નં તેલ
 તેલી વિં તેલવાળું (૨) ચીકડું (૩) પું તેલી;
 તેઇ સ્ત્રીં તૂઈ; કસબની કિનારી
 તેજ સ્ત્રીં વિધેટી; સાંચ (૨) સાર; સત્ત્વ
 તેટો પું ખોટ; નુકસાન (૨) હરડિયો
 તેડ સ્ત્રીં નિહાલ; ફટકો; ફેંસલો
 તેડી સ્ત્રીં એક રાગિણી-ટોડી
 તેડો પું ટોડો; પગનું સાંકળું (૨) પુર્ણ આ
 કાંતવાં પડેલો ફોદો (૩) હજાર રૂપિયાની
 થેલી (૪) ટોડયા (૫) મિનારો; શિખર;
 કાંગરો (૬) ખંડૂકની જામગીરી
 તેતો પું પોપટ
 તેપ સ્ત્રીં દારૂગોળો ફેંકવાનું સાધન (૨) [લા.]
 મોટી ગપ

તોખા અં (૨) સ્ત્રીં 'હવે હદ થઈ' એવો અર્થ
 બતાવતો ગ્રાસ કે કંઠાળાનો ઉદ્દગાર
 તોર પું મિતજ; અહંકાર (૨) તર; મલાઇ
 તોરી વિં તોરવાળું; મિતજ (૨) સ્ત્રીં મિતજ
 (૩) રીસ; આંજ (૪) પું ઘોડો
 તોરો પું છોગું; પાલવ(૨) પાધડીનો કસળ
 (૩) પૂલનો ગોટો-કલગી (૪) મિતજ; દમામ
 તોલ પું નં વજન (૨) વજન કરવાનું કાઢલું
 તોલું નં દશ શેર વજન (૨) ધીનું પાટું (૩)
 [લા.] માથું
 તોલે અં સરખામગીમાં
 તોલો પું રૂપિયાભાર
 ત્યજ વિં તળેલું
 ત્યાગ પું તળવાની ક્રિયા (૨) સંન્યાસ (૩) દાન
 ત્યાગી વિં ત્યાગ કરનારું (૨) પું સંન્યાસી; દાતા
 ત્યાગ્ય વિં તળવાયોગ્ય
 ત્યારે અં તે વખતે
 ત્યારી(-સી) વિં '૮૩'
 ત્રણ વિં '૩'
 ત્રય વિં ત્રણ (૨) નં ત્રણનો સમૂહ
 ત્રયી સ્ત્રીં ત્રણનું જૂથ
 ત્રસ્ત વિં ડરેલું; ભડકેલું (૨) ખીકણ
 ત્રાક સ્ત્રીં જેના પર સૂતર કંતાય છે તે સોય
 ત્રાગું નં ખીજને ઉકાળે લાવવા પોતાના ઉપર
 કરેલી જળરહસી (૨) હઠ; નિહ
 ત્રાગો પું જુઓ ત્રાગડો
 ત્રાડું નં તાડું; કામડાનો ખડકો; ટટી
 ત્રાડ સ્ત્રીં મોટી ખૂમ; ગર્જના
 ત્રાણ નં રક્ષણ; અચાવ (૨) શરણ
 ત્રાણ(-ણ) વિં ત્રાણું-'૮૩'
 ત્રાતા પું રક્ષણ કરનાર; અચાવનાર
 ત્રાપો પું જુઓ ત્રાપો
 ત્રાસ પું જુલમ (૨) પગવાળી; કંઠાળો (૩)
 કમકમાટી (૪) ઘાઠ; ખીક
 ત્રાસું વિં તિરકસ; વાંકું; ત્રાંસું
 ત્રાહિ અં (૨) સ્ત્રીં રક્ષણ કરો એવો ઉદ્દગાર
 ત્રાંસ પું ત્રાંસાપાણું; વાંક (૨) ફાંસ; ફાંસો (૩)
 વજન; કાઢલું (૪) તાંબાની રકાખી; તાસક
 ત્રાંસું વિં વાંકું; આડકતર; કતરાતું
 ત્રિધા અં ત્રણ પ્રકારે

ત્રિયા સ્ત્રીં સ્ત્રી
ત્રીજ સ્ત્રીં પખવાડિયાની ત્રીજ તિથિ
ત્રીશ(-સ) વિં '૩૦'
ત્રુટી સ્ત્રીં ઊલુપ; ખામી; દોષ

ત્રોતું અં કિં શરીરે કૃશ-ફૂળળા થતું (૨) ગર્ભ-
પાત થતો (પશુનો)
ત્વચ્ચા સ્ત્રીં ચામડી
ત્વરા સ્ત્રીં ઉતાવળ; ઝડપ

થ

થકું અં -ને લીધે; -ની વતી
થક નં (૨) અં (૨૫૦)
થડી સ્ત્રીં થપ્પી; ગંજ
થડું નં જુઓ થડિયું
થપ્પી સ્ત્રીં એક ઉપર એક ગોઠવીને કરેલો ગંજ
થયું અં કિં 'થયું' ક્રિયાપદનો પ્રથમ ભૂતકાળ
(૨) અં ખસ
થર પું પડ (૨) ચરતી ભરતી ચૂડીઓનો જથ્થો
થયું અં કિં હોયું; ખનયું
થળી સ્ત્રીં સોની-કંસારાનું એક ઓળર
થંભ નં સ્તંભ; થાંભલો
થાક પું થાકવું તે
થાણું નં પોલીસચોકી; દેવડી (૨) ખામાણું
થાન નં (કાપડનો) તાકો (૨) સ્તન; ધાઇ (૩)
સ્થાન (૪) નાકું
થાપ સ્ત્રીં થાપટ (૨) ભૂલથાપ (૩) થેપ; રથપટ
થાપી સ્ત્રીં જુઓ થાંપડી
થાપો પું પૂંઠનો ભાગ; ઢગરો (૨) મોભારિયું
(૩) કંકુવાળા પંજની છાપ
થાળ પું; સ્ત્રીં મોટી થાળી
થાળી સ્ત્રીં
થાણું નં ઘંટીનું ચોકડું (૨) કુવાના મોં ઉપર
ચણીને બનાવેલી જગા (૩) મૂળના ગાંઠાવાળો
થડિયાનો ભાગ
થાળો પું મોટી થાળી; ખૂમચો

થાંથું વિં મંદ; સુસ્ત (૨) મેકું; ગંદ
થીનું વિં થીજેલું; ઘટ્ટ
થીર વિં જુઓ સ્થિર
થૂઇ સ્ત્રીં વિરામ (રમતમાં)
થૂથો પું કૂચો (૨) રંછું
થૂલી સ્ત્રીં ઘઉં વગેરેના ભરડેલા કકડા
થૂલું નં લોટને ચાળવાથી નીકળેલો છાંતો ભૂકો
થૂંક નં
થેઇં અં [૨૫૦] નાચવાનો અવાજ (૨) બાળકને
ઊભું કરતાં બોલાતો ઉદગાર
થેપ સ્ત્રીં જાડું લીપણ; જાડો લેપ
થેભો પું થોભિયો (૨) થાંભલો; ટેકો
થેલી સ્ત્રીં કોયળી
થેલો પું મોટી થેલી; કોયળો
થોક પું; સ્ત્રીં જથ્થો; ઝૂડો; ખરકલો
થોડું વિં અલ્પ (ધાણુંથી ઊલટું)
થોથ સ્ત્રીં પોચ; કણ વગરની ડાંગર
થોથું નં પોલો સળેલો કણ (૨) ફાટેલું કે લખાણની
દષ્ટિએ નકામું પુસ્તક (૩) ખૂડું તીર
થોભ પું અટકવાપાણું; અંત
થોભા પું ખં વં મૂછના બંને છેડા આગળ
ગાલના ભાગ ઉપર વધારેલા વાળના ગુચ્છો
(૨) સ્ત્રીઓનાં કદલાંનાં ટેકણ
થોર પું એક કાંટાળી વનસ્પતિ
થોંટ સ્ત્રીં જોરથી મારેલી થપ્પડ

દ

દક્ષ વિં ચતુર; પ્રવીણ (૨) પું (સં.) ઉમાના પિતા
દખ નં જુઓ દુઃખ
દગો પું છગ; કપટ (૨) વિશ્વાસઘાત
દગ્ધ વિં બળેલું; દાંઝેલું
દડી સ્ત્રીં નાનો દડો
દડો પું
દધિ નં દહીં (૨) પું ઉદધિ સમુદ્ર

દન પું દિન; દિવસ
દફે વિં વિખેરી નાખેલું; નાશ કરેલું (૨) માંડી
વાળેલું; પતાવેલું (૨) સ્ત્રી—વાર
દમ પું શ્વાસ (૨) શ્વાસનો એક રોગ (૩)
પ્રાણવાયુ; જીવ (૪) [લા.] સત્ત્વ; શક્તિ;
પાણી (૫) ઇંદ્રિયોને દબાવવી તે; દમન
દમ્ય વિં દમવા યોગ્ય

દયા સ્ત્રીં કૃપા; કરુણા
દર પું ભાવ; કિંમત (૨) ન્યાં ભિસ-ખાર થાય છે
તે જગા (૩) નં કોઈ પ્રાણીએ જમીનમાં
રહેવાને કરેલું કાણું-છિદ્ર (૪) અં દરેક
દર્દ નં ભુઓ દરદ
દર્દી વિં ભુઓ દરદી
દર્પ પું ગર્વ; અહંકાર
દર્પી વિં ભુઓ દર્પિત
દર્ભ પું એક વનસ્પતિ-દરભ
દર્શી વિં (સમાસને અંતે વપરાય છે) જોનારં
(૨) ખતાવનારં
દલ નં પાંદડું (૨) પૂલની પાંદડી (૩) સૈન્ય
(૪) જડાર; ધનતા
દલ્લો પું થાપણ; પૂજ
દવ પું વન (૨) દાવાનળ (૩) [લા.] સંતાપ
દવા સ્ત્રીં એસડ
દશ (-સ) વિં '૧૦'
દશા સ્ત્રીં રિથિતિ; હાલત (૨) પડતી હાલત (૩)
કપડાની આંતરી (૪) દશમાની ક્રિયાવિધિ
દશા(-સા) પું બં વં એ નામની પેઠાનાતના
લોકો. ઉદા. 'દશાલાટ'
દસ્ત પું હાથ (૨) સત્તા; અધિકાર (૩) જાડો; રેચ
દસ્તો પું ખાંડળીનો હાંડો; પરાધ (૨) હાથો
(૩) ચોવીસ કાગળની થોકડી; ધા
દસ્તુ પું ચોર; લૂંટારો
દહી નં
દળ નં ભુઓ દલ (૨) એક મીઠાઈ
દંગ વિં દિંગ; ચકિત
દંગો પું તોફાન; ખખેડો; હુલ્લડ (૨) ખંડ; કિતૂર
દંડ પું હાથમાં જાલવાની લાકડી (૨) વેત્ર; છડી
(૩) શિક્ષા; સજા (૪) શિક્ષા તરીકે લેવાનું
નાણું (૫) ભુઓ ભુજદંડ (૬) એક ભતની
કસરત (૭) ચાર હાથની લંખાઈ જેટલું માપ
દંડી પું દંડધારી સંન્યાસી
દંડો પું ટૂંકી ભડી લાકડી; ડંડો (૨) મોઢ
ઉડાડવાનો દંડો
દંત પું દાંત
દંતી વિં દંતરથાની (૨) દાંતવાળું (૩) સ્ત્રીં
દંતીખીજ (૪) પું હાથી
દંત્ય વિં દાંત સંબંધી (૨) દંતરથાની
દંભ પું ડાળ; ઢોંગ

દંભી વિં દંભવાળું; ઢોંગી
દંશ પું ડંખ; સાપ વિગેરે ઝેરી જીવનંતુનું
કરડવું તે (૨) [લા.] કીનો; વેર
દંશી વિં દંશ-વેર રાખે એવું (૨) સ્ત્રીં એક
ભતની માખ
દાઇ સ્ત્રીં ભુઓ દાઈયણ
દાધ પું ભુઓ ડાધ
દાજ સ્ત્રીં લાગણી; અનુકંપા (૨) ચીડ; ગુસ્સો
(૩) દ્રેષ; વેર (૪) દાઝેલો-ખળેલો ભાગ
દાટ વિં ભરચક; પુષ્કળ (૨) પું ભુઓ ડાટ
દાટી સ્ત્રીં ભીડ; ગિરદી (૨) ધમકી
દાટો પું ડાટો
દાઢ સ્ત્રીં ચપટા માથાનો ચાવવાનો દાંત
દાઢા પું બં વં લોઢાના દાંતા
દાઢી સ્ત્રીં
દાણુ નં જકાત; હાંસલ; ટોલ
દાણી વિં દાણનું હકદાર (૨) પું દાણ
ઉધરાવનારો
દાણો પું અનાજ; ધાન્ય (૨) અનાજનો કણ
દાતા વિં આપનારં (૨) દાન કરનારં; ઉદાર
(૩) પું દાન આપનારો પુરૂષ
દાત્રી સ્ત્રીં દાતા સ્ત્રી
દાદ સ્ત્રીં ક્રિયાદ; અરજ (૨) ઈન્સાફ
દાદી સ્ત્રીં બાપ કે માની વડિયાઈ
દાદો પું બાપનો કે માનો બાપ; વડવો
દાન નં પુણ્યાર્થે આપવું તે (૨) વારો
દાની વિં દાન આપનારું; સખી; ઉદાર
દાનો વિં પું વિવેકી; ડાહ્યો; સમજી
દાપું નં હકનું માગણું; લાગો
દાખ પું દખાણ; આગ્રહ (૨) અંકુશ; ધાક
દામ પું પૈસો (૨) કિંમત
દાયા સ્ત્રીં ભુઓ દાઈ
દાર(-રા) સ્ત્રીં પત્ની
દારુ નં દેવદારનું જાડ (૨) લાકડું
દાર પું મદિરા (૨) બંદૂક, દારખાના વગેરેમાં
ફેડાતું ગંધક અને કોલસા વગેરેનું મિશ્રણ
દાવ પું રમતમાં આવતો વારો; દા (૨) પાસામાં
પડતા દાણા (૩) લાગ
દાવો પું હક્ક; માલિકી
દાસ પું સેવક (૨) સ્ત્રીં દાસ્ય; સેવા
દાસી સ્ત્રીં સેવિકા; નોકરડી; લૂંટી

દાહ પું બળતુ તે; બળતરા; અગન
 દાળ સ્ત્રીં કઠોળનું કાઠિયું (૨) એની બનાવેલી
 વાની (૩) ઘડાની જરદી
 દાંડ વિં (૨) પું બુઝો ડાંડ
 દાંડી સ્ત્રીં બુઝો ડાંડી
 દાંડો પું બુઝો ડાંડો
 દાંત પું દાંત (૨) દાંતો (૩) વેર; કીના
 દાંતો પું દાંત (૨) અચકો; અસરકો (૩) વેર
 દિન પું દિવસ
 દિલ નં હૃદય; મન; ચિત્ત
 દિવા અં દિવસે; દિવસ દરમિયાન
 દિવ્ય વિં દેવી; અદ્ભુત (૨) સુંદર
 દિશ(-શા) સ્ત્રીં
 દિંગ વિં અકિત; છક્ક
 દીક્ષા સ્ત્રીં ગુરુ પારોથી પ્રત, નિયમ કે મંત્ર
 લેવો તે
 દીન વિં (૨) પું ગરીબ (૩) રાંક; લાચાર
 દીપ પું દીવો; દીપક
 દીર્ઘ વિં લાંબુ
 દીવી સ્ત્રીં દીવો મૂકવાની ઘોડી
 દુઆ (-વા) સ્ત્રીં આત્મીવાદ
 દુખ નં દુઃખ
 દુગ્ધ નં દૂધ
 દુર્ગ પું કિલ્લો
 દુર્ગા સ્ત્રીં (સં.) પાર્વતી
 દુવા સ્ત્રીં આશિષ; દુઆ
 દુષ્ટ વિં નકારું; અધમ; પાપી
 દુષ્ટા વિં સ્ત્રીં દુષ્ટનું સ્ત્રીલિંગ
 દુડો પું દોહરો
 દુંદ સ્ત્રીં પેટની ફાંદ
 દુઃખ નં વ્યથા; ખીટા; કષ્ટ
 દુઃખી વિં બુઝો દુખી
 દૂત પું સંદેશો પહોંચાડનારો (૨) ખાતમી-
 દાર; જરૂર
 દૂતું વિં લુચું; ધૂત
 દૂધ નં
 દૂધો પું બુઝો દૂધો
 દૂર વિં વેગળું; આધું (૨) અં વેગળે; આધે
 દહ વિં સિંધર; મળખૂત
 દશ્ય વિં જોવા જેવું (૨) નં દેખાવ
 દષ્ટિ સ્ત્રીં નજર (૨) [લા.] ધ્યાન; લક્ષ
 દેણુ (-ણું) નં દેણું; કરજ

દેન સ્ત્રીં તાકાત; મગદૂર (૨) નં દહન
 દેતું નં દેવદેવીનું સ્થાન—મંદિર
 દેવ પું
 દેવી સ્ત્રીં
 દેવું સં કિં આપણું (૨) બંધ કરણું (૩) નં કરજ
 દેશ પું રાષ્ટ્ર (૨) વિભાગ (૩) વતન
 દેશી વિં દેશનું, -ને લગતું (૨) પું સ્વદેશનો રાષ્ટ્રીય
 દોહ પું શરીર; કાયા
 દૈત્ય પું રાક્ષસ
 દૈવ વિં દેવ-દેવતાને લગતું (૨) નં નરસીંગ
 દૈવી વિં બુઝો દૈવિક
 દોટ સ્ત્રીં દોડવાની ક્રિયા
 દોઢી સ્ત્રીં દેવડી; માંડવી
 દોઢું વિં દોઢગણું
 દોળી સ્ત્રીં હાંદલી (દૂધ, દોડી વગેરે બારવાની)
 દોળું નં મોટી દોળી
 દોત્તા નં વરરાજનો એક પ્રકારનો પોશાક
 દોથો પું ખાંખા; મૂંડા
 દોર પું અમલ; સના (૨) દમામ; ભભકો (૩) બહું
 દોરડું (૪) પું સ્ત્રીં પતંગની દોરી
 દોરી સ્ત્રીં રસી; દોરડી
 દોરો પું દોરડો (૨) મંત્રલો દોરો
 દોડું વિં ભોળું (૨) ઉદાર જીવનું; અખી
 દોશી પું કાપડ વેચનારો ફેરિયા (૨) એક અડક
 દોપ પું ભૂલ (૨) ખામી (૩) ગુનો (૪) લાંબન
 દોસ્ત પું મિત્ર; ભાઈબાંધ
 દોરતી સ્ત્રીં બુઝો દોરતદારી
 દોંગું વિં ધર્ત (૨) ખેતર; ઉધત
 ધૂત નં જૂગડું; જુગાર
 દ્યોત પું ધુતિ; તેજ; પ્રકાશ
 દ્રવ્ય નં પેસો; નાણું (૨) વરત; પદાર્થ
 દ્રષ્ટા પું જોનારો
 દ્રોહ પું દણ; ખેવફાઈ (૨) ઇર્ષા; વેર; દ્રેપ
 દ્રોહી વિં દ્રોહ કરનારું
 દ્રંક પું ખેનું જોડું; ઝંઘડા; ખખડો
 દ્વાર નં બારણું
 દ્વારા અં મારફતે
 દ્વિજ વિં ખેવાર જન્મેલું (૨) પું આઘાણ, ક્ષત્રિય
 કે વેશ્ય (૩) દાંત (૪) નં પંખી
 દ્વીપ પું ખેટ; ટાપુ
 દ્વેષ પું ઇર્ષા; વેર (૨) અપ્રિયતા; તિરસ્કાર
 દ્વેષી વિં દ્વેષવાળું

ધ

ધક સ્ત્રીં તરમ (૨) ધગશ; ભેશ
 ધકકો પુંં હરેલો (૨) નુકસાન (૩) ફેરો (૪)
 ઠકો; માલ ચલાવવા ઉતારવાની જગા
 ધજ સ્ત્રીં વાવટો; નિશાન
 ધડ નં માથા વિનાનું શરીર
 ધડો પુંં ચાલવાનું સમતોલપાણું લાવવા મુકાતો
 ભાર (૩) ખાધ (૪) નિયમ; ડેકાણું
 ધણુ પુંં નં (ગાયોનું) ટોણું
 ધણી પુંં માલિક (૨) પતિ
 ધન નં દોલત; પૈસો
 ધની વિં ધનવાન
 ધનુ(-બ્ય) નં કામઠું; ચાપ
 ધન્ય વિં ભાગ્યશાળી (૨) વખાણવાયોગ્ય
 (૩) કૃતાર્થ (૪) અં શાખાશ; વાડવાડ
 ધન્યા વિં સ્ત્રીં સુખી; સુભાગી
 ધપો(-ખો) પુંં મુકો; ચાપટ
 ધરા સ્ત્રીં પૃથ્વી
 ધરી સ્ત્રીં વાડનની લટી; આંસ
 ધરો પુંં પાળી ભરેલો બિંટો ખાટો (૨) ખે
 ખાનુ પેડાં પરોવાય છે તે ગાડાની આડી
 ધર્મ પુંં
 ધર્મા વિં અમુક ધર્મ-ગુણવાળું (૨) ધર્મિષ્ઠ
 ધંધા પુંં ઉદ્યમ; રોજગાર; પ્રવૃત્તિ (૨) વેપાર
 ધાઇ સ્ત્રીં રતન; થાન
 ધાક પુંં; સ્ત્રીં ઠર; ખીક (૨) બહેરાપાણું
 ધાગો પુંં દોરો (૨) જૂનું ફાંટું લૂગડું
 ધાટી સ્ત્રીં રીત; ઢળ; રેલ્લી
 ધાડ સ્ત્રીં લૂંટારાની ટોળીનો ઘસારો (૨)
 દરોંડા (૩) ઉલાવળ
 ધાડું નં ધાડું; મોટું ટોણું
 ધાણા પુંં ખં વં એક મસાલો
 ધાણી સ્ત્રીં શેકવાથી પૂટેલા અનાજના દાણા
 ધાત સ્ત્રીં વીર્ય (૨) કોડો; કોષ્ટક
 ધાતુ પુંં ખનિજ દ્રવ્ય
 ધાત્રી સ્ત્રીં દાઇ; ધાવ
 ધાન (-ન્ય) નં અનાજ
 ધાપ સ્ત્રીં છેતરપિંડી; ફરેખ
 ધાણું નં (છાપરાને ઠેકાણે કરેલી) અગાસી
 (૨) ડાઘો (૩) ફાંદો; છટકું

ધામો પુંં ચૂનો, પંચોગ્ય મત્યાદિના દરેલા
 રથ્યડને ટીપવો તે (૨) એ ટીપવાનો કૂમો
 ધામ નં રહેવાનું રથળ; ધર (૨) દેવસ્થાન; તીર્થ
 ધામો પુંં લાંબા વખત માટેનો પડાવ
 ધાર સ્ત્રીં હથિયાર કે ઓજારની તીળી કોર (૨) છંડો
 ધારા સ્ત્રીં દાર (૨) પ્રવાહીની ધાર-શેડ (૩) વૃષ્ટિ
 ધારો પુંં રિવાજ; પ્રથા (૨) કાયદો
 ધાયું વિં ધારેલું (૨) નં ધારણા; સંકલ્પ
 ધાવ સ્ત્રીં ખાળકને ધવડાવવા રાખેલી સ્ત્રી
 ધાવું અં કિં દોડવું; મઠું દોડવું; બપોરનું
 ધારતી સ્ત્રીં ઠર; દહેશત
 ધિક અં ધિકારવાચક ઉદ્ગાર; ફટ
 ધિંગું વિં બહું; મજબૂત; લકુ
 ધીજ સ્ત્રીં આકરી પરીક્ષા; દિવ્ય
 ધીટ વિં સહનશીલ (૨) નીડર
 ધીમું વિં મંદ (૨) ઉત્ર નહિ એવું; શાંત
 ધીમે અં ધીરે; આરતે; હળવું
 ધીર વિં ધૈર્યવાન; અડગ; નિશ્ચયી (૨) ગંભીર;
 ઠરેલ (૩) સ્ત્રીં ધીરજ (૪) ભરોસો; પતીજ
 ધીરું વિં ધીમું (૨) ધીર
 ધીરે અં ધીમે; ધીમેધીમે
 ધીંગું વિં ધિંગું
 ધુરા સ્ત્રીં ધૂંસરી
 ધૂણી સ્ત્રીં ધુમાડી
 ધૂન સ્ત્રીં લહે (૨) તરંગ (૩) સૂરનો ગુંબરવ
 ધૂની વિં ધૂનવાળું (૨) તરંગી
 ધૂપ પુંં સુગંધી દ્રવ્ય (૨) પુંં; સ્ત્રીં તલકો
 ધૂમ વિં પુંં ધુમાડો (૨) સ્ત્રીં શોર; ધમાલ
 ધૂમ્ર વિં ધુમાડવાળું (૨) પુંં ધુમાડો
 ધૂત વિં લુચ્ચું (૨) કામલ (૩) પુંં ઠગ
 ધૂળ સ્ત્રીં
 ધૂળ્ટ વિં હિંમતવાન (૨) ખેડારમ; ઉદ્ધત
 ધેન(-નુ) સ્ત્રીં ગાય
 ધૈર્ય નં હિંમત (૨) ધીરજ (૩) સ્વસ્થતા
 ધોકો પુંં બડી લાકડી (૨) ધક્કો; નુકસાન (૩)
 વિપત્તિ (૪) ગડદો
 ધોખો પુંં રોપ (૨) નુકસાન (૩) ચિંતા (૪) દગો
 ધોધ પુંં ઊંચેથી નેરથી પડતો પાણીનો પ્રવાહ
 ધોખી પુંં કપડાં ધોવાનો ધંધો કરનારો

ધોળું વિં ઠોઠ; કમચકલ (૨) નં ઇં; રોડું
 ધોળો પું ઠોઠ માણસ (૨) ખોખો; અંજલિ
 ધોમ પું સૂર્ય (૨) સખત તડકો (૩) કોધ
 ધોરી વિં મુખ્ય; સરિયામ (૨) પું બળદ
 ધોલ સ્ત્રીં તમાચો
 ધોલું સં કિં પાણીથી સાફ કરવું
 ધોળ પું; નં ગીતનો એક પ્રકાર
 ધોળું વિં સફેદ; બિજળું
 ધોળાં નં બં વં પળિયાં

ધ્યાન નં ચિંતન (૨) લક્ષ; એકાગ્રતા
 ધ્યાની વિં ચિંતનશીલ (૨) ધ્યાન ધરનારું
 ધ્યેય વિં ધ્યાન કરવા યોગ્ય; ચિંતનીય (૨)
 આદર્શ; લક્ષ્ય; નેમ
 ધ્રુવ વિં સ્થિર; નિશ્ચય (૨) પું ધ્રુવતારો
 ધૂળ સ્ત્રીં ધૂળરી
 ધ્વજ પું ધન; વાવટો
 ધ્વનિ પું અવાજ (૨) વ્યંગના
 ધ્વંસ પું વિનાશ

ન

નંધ સ્ત્રીં દૂધી
 નક્કી વિં ચોક્કસ (૨) અં જરૂર
 નખ પું નખ; નહોર
 નમ્ન વિં નાચું (૨) ઉધાડું (૩) ખેશરમ
 નટ પું વેશ બજવનાર (૨) દોરડા પર નાચનાર
 નટી સ્ત્રીં નટની સ્ત્રી (૨) વેશ બજવનાર સ્ત્રી
 નથ સ્ત્રીં નાકની વાળી; વેસર
 નદ પું મોટી નદી
 નદી સ્ત્રીં
 નન્નુ (-નો) પું નકા
 નબ નં આકાશ
 નઝ વિં વિનયી; સાલસ
 નર પું પુરુષવાચક પ્રાણી (૨) મનુષ્ય
 નરું (-રું) વિં તંદુરસ્ત; નીરોગી
 નર્ત પું નાચ
 નર્મ નં રમત (૨) આનંદ (૩) ઠકામરકરી
 નયું વિં (૨) અં જુઓ નરદમ
 નલ (-ળ) પેટમાંનું મોટું આંતરડું (૨) માટી
 કે ધાતુનો ગોળ પોલો લાંબો ઘાટ
 નવ વિં નવું (૨) સુંદર (૩) '૯' (૪) અં નહિ
 નવું વિં તરતનું (૨) બદલાયેલું (૩) શરૂ થતું
 નશો પું કેશી ચીજથી ચડતો કેફ
 નષ્ટ વિં નાશ પામેલું (૨) ખરાબ; નીચ
 નસ સ્ત્રીં રંગ; રસવાહિની (૨) રેસો
 નહિ (-હી) અં ના
 નળી સ્ત્રીં જૂંગળી (૨) ચાડું (૩) પવાલી
 નળો પું મોટી નળી (૨) ધૂંટણથી પાટલી
 સુધીનો લાંબો અવયવ કે તેનું હાડકું

નંગ નં પહેલ પાડેલો હીરો (૨) [લા.] મૂર્ખ
 માણસ (૩) લુચ્ચો અને ખંચો માણસ
 નંદ પું વાણિયો
 નંદિ (-દી) પું (સં) શિવનો પોઠિયો
 નાંધ (-વી) પું વાળંદ; હાનમ
 નાક નં નાસિકા (૨) [લા.] આખર
 નાકું નં કાણું (૨) જકાત લેવાનું થાણું (૩) જ્યાં
 ઘણા રસ્તા મળતા હોય તેનું સ્થળ (૪)
 રસ્તાનો છેડો કે પ્રવેશદ્વાર
 નાગ પું ફેણવાળો સાપ
 નાગું વિં ઉધાડું (૨) ખેશરમ (૩) લુચ્ચું
 નાચ પું નૃત્ય
 નાટ્ય નં નૃત્ય અને અભિનય
 નાડ સ્ત્રીં રંગ (ખાસ કરીને કાંડા પાસેની જેના
 ઉપરથી લોહીની ગતિ વૈદ્ય પારખે છે) (૨)
 કમળની પોલી નળી-દાંડી (૩) [લા.] વલણ
 (૪) લગામ; કાળ
 નાડી સ્ત્રીં નાડ; રંગ (૨) નાની દોરી
 નાડું નં નાની દોરી (૨) નાડાછડી (૩) લેંઘા કે
 ધાધરામાં ધાલવાની દોરી (૪) અંગ્રોડો
 બાંધવાની દોરી (૫) હાંડ; આંકો
 નાણું નં ચલાણી સિક્કો (૨) ધન; પૈસો
 નાત સ્ત્રીં જ્ઞાતિ; જાત (૨) નાતના માણસોને
 આપેલું જમણું
 નાતો પું સંબંધ
 નાથ પું રવામી (૨) માલિક (૩) બળદ વગેરેની
 નાકની આરપાર ધાલવામાં આવતી દોરી
 નાદ પું અવાજ (૨) ટેવ; છંદ (૩) ગર્વ

નાની સ્ત્રીં માની મા
 નાનું વિં થોડી ઉમરનું (૨) કદમાં અલ્પ
 નાનો પું માનો બાપ
 નાભિ સ્ત્રીં દૂંટી (૨) કેંદ્ર; મધ્યભાગ
 નામ નં સંજ્ઞા (૨) કૃતિ
 નામી વિં પ્રખ્યાત (૨) સુંદર
 નામું નં જમેઉધારનો નામવાર હિસાબ
 નાર પું પાણી (૨) પ્રાણી (૩) સ્ત્રીં નારી
 નાવ સ્ત્રીં; નં હોડી; વહાણ
 નાવી પું હનમ
 નાશ પું સંહાર; પાયમાલી (૨) નુકશાન
 નાસ પું નાક વાટે ધૂણી કે વરાળ લેવા તે
 નાસ્તો પું હાજરી; શિરામણ
 નાહીં અં (પ.) નહિ
 નાળ સ્ત્રીં લાંબી પોલી નળી (૨) ગર્ભમાં બાળકની
 દૂંટી સાથે જોડાયેલી રંગોની લાંબી
 નળી (૩) ઘોડા તથા બળદને પગે કે જોડાની
 એડીએ જડવામાં આવતી લોખંડની જડી પટ્ટી
 નાળું નં વહેળો; નાની નદી
 નિકા પું લગ્ન
 નિજ વિં પોતાનું
 નિત્ય વિં શાશ્વત; અવિનાશી (૨) રોજનું
 નિદ્રા સ્ત્રીં ઊંઘ
 નિધિ પું ભંડાર
 નિશ(-શા) સ્ત્રીં રાત્રિ (૨) કેફ
 નિકા સ્ત્રીં શ્રદ્ધા; ભક્તિ; વફાદારી (૨) આસ્થા
 (૩) એકાગ્રતા (૪) આશય
 નિંદા સ્ત્રીં બદમાઈ; વગોવણી
 નિંધ વિં નિંદાને લાયક
 નિંબ પું લીમડો
 નિંબુ નં લિંબુ
 નીક સ્ત્રીં પાણી જવાનો રસ્તો
 નીચ વિં અધમ; હલકું
 નીચું વિં નીચ (૨) ઢળતું (૩) ઓછી ઊંચાઇનું
 નીચે અં હેઠે
 નીતિ સ્ત્રીં ધર્મ પ્રમાણેનું આચરણ; સદાચાર (૨)
 ચાલચલગત (૩) રાજનીતિ (૪) પદ્ધતિ
 નીમ પું નિયમ
 નીર નં પાણી (૨) દમ; કસ
 નીંદ સ્ત્રીં ઊંઘ

નૂર નં તેજ; પ્રકાશ (૨) બાહું
 નૃત્ત(-ત્ય) નં નાચ
 નેક વિં પ્રામાણિક; ન્યાયી (૨) નીતિમાન (૩)
 ધાર્મિક (૪) સ્ત્રીં નેકી; ન્યાયીપણું
 નેકી સ્ત્રીં પ્રામાણિકપણું (૨) સજ્જનતા (૩)
 સદાચાર (૪) છડી (પોકારવી)
 નેજો પું વાવટો; નિશાન (૨) ખરછી
 નેડો પું નેહ; પ્રેમ
 નેણુ નં નયન
 નેતા પું આગેવાન
 નેત્ર નં આંખ
 નેન નં નેત્ર
 નેફો પું જેમાં નાહું ધાલવામાં આવે છે તે ચણિયા
 કે સુરવાલની ખોલ
 નેમ સ્ત્રીં નિશાન (૨) આશય; હેતુ
 નેવ(-વું) નં નળિયું (૨) છાપરાના છેડા
 ઉપરનાં નળિયાં
 નેવું(-વું) વિં '૯૦'
 નેસ્તી પું મોદી
 નેહ પું પ્રેમ; સ્નેહ (૨) સ્ત્રીં હૂકાની નળી
 નેળ સ્ત્રીં સાંકડી ગલી- નળી
 નોક(-ખ) વિં સુંદર (૨) પું; સ્ત્રીં આળી;
 છેડો (૩) ટેક; વટ (૪) છટા (૫) ઘાટ
 નોખું વિં જુદું
 નોટ સ્ત્રીં સિક્કાને ડેકાણે વપરાતો ચલણી કાગળ
 (૨) નોંધ (૩) ચિઠ્ઠી (૪) કોરા કાગળની
 બાંધેલી વહી; નોંધપોથી
 નોળું નં એક જાતનું સાપોલિયું (૨) ગોરસિયાં
 ધોવાનો કૂચો
 નોંધ સ્ત્રીં ટાંચણ (૨) ટિપ્પણી (૩) જેમાં
 આપેલો માલ વીગત સાથે નોંધાય છે તે
 ચોપડી
 નૌકા સ્ત્રીં હોડી
 ન્યાત સ્ત્રીં જ્ઞાતિ
 ન્યાય પું ઇનસાફ (૨) ધારો (૩) દૃષ્ટાંત
 ન્યાયી વિં ખરાબર ન્યાય આપે એવું (૨)
 વાજખી
 ન્યાય્ય વિં ન્યાયી
 ન્યારું વિં જુદું (૨) અન્યથા
 ન્યાલ વિં કૃતાર્થ (૨) પૈસાદાર
 ન્યૂન વિં ઓછું; ઊણું

પ

પક્ષુ વિં માહિતગાર; છેતરાય નહિ તેહું
 (૨) ખંધું; પૂરેપૂરું
 પક્ષ પું બાળુ (૨) પક્ષપાત (૩) પખવાડિયું
 પક્ષી નં પાંખી
 પગ પું પાદ
 પગી પું પગલું પારખી ચોરની બાળ કાઠનાર
 (૨) ચાકિયાત
 પછી અં પાછળ; પાછળથી
 પટ પું ખાનાં ચીતરેલું પાટિયું કે કપડું (ચેતરંજ
 વગેરે રમવા માટે) (૨) પરદો (૩) નદીની
 પહોળાઈ (૪) વિસ્તાર (૫) પાટ
 પટા પું ણં વં તરવાર કે લાકડીથી ધા ઝીલવા
 ને ધા કરવા તે
 પટી(-ટ્ટી) સ્ત્રીં લૂગડાનો કે કાગળનો લાંબો કટકો
 (૨) મલમવાળો તેવો કટકો
 પટ્ટ વિં ચાલાક (૨) પું તરવાર
 પટો(-ટ્ટો) પું સનદ (૨) કમરખંધ
 પટ્ટ વિં મુખ્ય
 પટ્ટું વિં અલમસ્ત; પહેલવાન
 પડ નં થર (૨) ઢાંકણ (૩) ગડી (૪) ઘંટીના બે
 પથરામાંનો દરેક
 પડો પું મોટું પડીકું કે ઝૂંડો (૨) ઢોલ (૩) ઢંઢેરો
 પણુ નં પ્રતિજ્ઞા (૨) અં પરંતુ
 પણે અં પેલે ઠેકાણે
 પત સ્ત્રીં આખર-ટેક (૨) વિશ્વાસ (૩) ગળતો કોઠ
 પતિ પું ધાળી
 પત્તં નં પાંદડું (૨) કાગળનું જાડું પાન
 પત્તો પું ઠેકાણું (૨) બાળ; શોધ
 પત્ની સ્ત્રીં વહુ
 પત્ર પું; નં કાગળ (૨) નં પાંદડું (૩) છાપું
 પથ પું રસ્તો
 પથ્ય વિં અનુકૂળ; હિતકર (૨) નં કરી; પરહેજ
 પદ પું પગ (૨) નં દરજ્જો
 પદ્મ નં કમળ (૨) હળર અબજ (૩) વિષગુનું
 એક આયુધ
 પદ્ય નં કવિતા (૨) છંદબદ્ધ શબ્દરચના
 પનો પું કાપડની પહોળાઈ
 પય નં પાણી (૨) દૂધ
 પર વિં પારકું (૨) અન્ય (૩) અં ઉપર

પરી સ્ત્રીં પાંખોવાળી દેવતાઈ સુંદરી
 પરું વિં અળગું (૨) નં શહેર બહારનો વસવાટ
 પાણું નં પાંદડું
 પર્વ નં અંચનો ભાગ (૨) તહેવાર
 પદલું નં ત્રાજવાનું એક છાબડું (૨) વર તરફથી
 કન્યાને અપાતું સ્ત્રીધન
 પદલા પું પાલવ (૨) મજલ; છેડું
 પશુ નં જનવર; ચોપગું પ્રાણી
 પસ્તી સ્ત્રીં જુઓ પુસ્તી
 પળ સ્ત્રીં ઘડીનો સાડમો ભાગ
 પંક પું કાદવ
 પંક્તિ સ્ત્રીં લીટી (૨) હાર; પંગત
 પંખ સ્ત્રીં (પ.) પાંખ
 પંખી નં પક્ષી
 પંખો પું વીંજણો
 પંગુ વિં પાંગળું
 પંચ વિં પાંચ (૨) નં કોઈ વાતનો તોડ લાવવા
 માટે નિમાયેલા પાંચ કે તેથી વધારે માણસો
 પંજો પું પાંચ આંગળાં અને હથેળીથી બનેલો
 અવયવ
 પંડ પું શરીર (૨) પોતાની જાત
 પંડો પું તીર્થનો ગોર
 પંડયો પું તીર્થનો ગોર; પંડો
 પંથ પું માર્ગ (૨) ધર્મનો સંપ્રદાય
 પંથા પું રસ્તો
 પંચી પું સુસાફર
 પંપ પું પાણી કાઢવાનું યંત્ર
 પાઈ સ્ત્રીં પેસાનો ત્રીજો ભાગ
 પાક વિં પવિત્ર (૨) પું ખેતીની નીપજ
 પાકું વિં પરિપક્વ (૨) છેતરાય નહિ તેહું
 પાગ પું પગ [પ.] (૨) સ્ત્રીં પાગડી
 પાચ નં પરુ; ગૂમડામાંથી નીકળતી રસી
 પાધું અં પાછળ (૨) વળી; ફરીથી
 પાણ વિં હલકું; નીચ (૨) કંજૂસ
 પાટ પું બાજક (૨) તાકો (૩) જમીનનો લાંબો પટ
 પાટી સ્ત્રીં રલેટ (૨) ગામમાં ગરાસદારનો હિસ્સો
 પાટુ સ્ત્રીં; નં લાત
 પાટો પું લૂગડાનો ચીરો (૨) જેના ઉપર આગ-
 ગાડી દોડે છે તે લોઢાનો પાટો

પાઠ પું બાણી જલુ—ખોલી જલુ તે (૨) ધાર્મિક
અંથ કે સ્તોત્ર વગેરેનું રોજનું વાચન (૩)
બોધ; શીખ
પાઠું નં પીઠ ઉપર થતું ગૂમડું
પાઠ પું ઉપકાર
પાડી સ્ત્રીં ભેંસનું માદા બચ્ચું
પાડું નં ભેંસનું બચ્ચું
પાડો પું ભેંસનું નર બચ્ચું (૨) આંકનો ગડિયો
પાણુ સ્ત્રીં ચોથો ભાગ દર્શાવનારી કાના જેવી ઊભી
લીટી (૨) પું પહાણુ; પાધાણુ (૩) હાથ
પાણિ પું હાથ
પાણી નં જળ (૨) નૂર (૩) શૂરાતન; પોરસ (૪)
ટેક; વટ
પાત પું પતન
પાત્ર વિં યોગ્ય; લાયક (૨) નં વાસણુ (૩)
નાટકમાં વેશ લેનાર (૪) કથા કે વાતમાં
આવતી વ્યક્તિ
પાદ પું પગ (૨) ચોથો ભાગ (૩) કવિતાની
કડી
પાન નં પીણું તે (૨) પાંદડું (૩) પૃષ્ઠ (પુસ્તકનું)
પાની સ્ત્રીં પગનું તળિયું
પાનું નં પાંદડું (૨) પૃષ્ઠ (૩) ગંજીશનું પત્તું
(૪) ચપ્પુ કે છરીનું ફળ (૫) જિંદગી પર્યં-
તનો સંબંધ
પાનો પું પોરસ; જીરસો; શૌર્ય
પાપ નં ધર્મ વિરુદ્ધનું કૃત્ય (૨) [લા.] કપટ
(૩) [લા.] અણુગમતી વ્યક્તિ
પાપી વિં પાપ કરનારું
પાય પું પગ
પાયો પું ખુરશી ખાટલા ટેબલ ઈ. નો પગ (૨)
જે મૂળ ચણતર ઉપર ઇમારત ઊભી કરવામાં
આવે છે તે (૩) [લા.] આધાર; મૂળ
પાર પું છેડો (૨) કાંઠો; તીર (૩) [લા.] ઊંડો
મર્મ; ભેદ
પારો પું એક ખનીજ પ્રવાહી ધાતુ (૨)
માળાનો મણકો
પાલી સ્ત્રીં કાઠિયાવાડનું અનાજનું એક માપ;
તેનું વાસણુ (૨) (મુંબઈમાં) ચાર શેરનું માપ
પાલો પું ઢોરને ખાવાનાં પાંદડાં (૨) પાણી
પીવાનું વાસણુ
પાવો પું એક ભતની વાંસળી

પાશ પું ફાંસો; ગાળો
પાસ વિં ક્તેહમંદ (૨) મંબૂર (૩) સોળતની
અસર (૪) સ્ત્રીં બાજુ
પાસે અં નજીક (૨) તાબામાં
પાસો પું ચોપટ રમવામાં વપરાતા અંક પાડેલા
લંબચોરસ કદામાંનો એક
પાળ સ્ત્રીં તળાવ કે સરોવરનો કિનારો
પાળી સ્ત્રીં છરી (૨) વારો (૩) પાકી
પાણું નં પગે ચાલનારું
પાળો પું પગપાળો મુસાફર (૨) પેદળ, મુલકી
કે લશ્કરી સિપાઈ
પાંખ સ્ત્રીં પક્ષીનો ઊડવાનો અવયવ (૨) છાપરાનો
જે તરફનો બહાર પડતો ભાગ
પાંખું વિં છટું; આછું
પાંગું વિં પાંગણું (૨) નં ઢોર
પાંડુ વિં શીકું
પાંથી સ્ત્રીં સેથી
પિચ્છ નં પીછું
પિતા (-તુ) પું બાપ
પિતૃ પું બં વં પૂર્વજે; મરી ગયેલા બાપદાદાઓ
પિત્તો પું [લા.] ક્રોધની તીવ્ર લાગણી
પિયુ પું પતિ
પિંડ પું ગોળો (૨) પિતૃઓને નિમિત્તે લોટ કે
ભાતનો વાળેલો ગોળો (૩) શરીર
પિંડી સ્ત્રીં પગના નળાની પાછળનો માંસનો કોચો
(૨) શિવલિંગ
પીછ નં પીછું
પીછી સ્ત્રીં વાળ, પીછાં કે તેવી બીજી વસ્તુની
હાથાવાળી બનાવટ
પીછું નં પીછ (૨) તેની કલમ
પીછો પું કેટો
પીઠ સ્ત્રીં બળર (૨) બળરબાવ (૩) વાંસો
પીઠી સ્ત્રીં લગ્ન પ્રસંગે વરકન્યાને શરીરે ચોળવાનો
પીળો સુગંધી પદાર્થ
પીઠું નં બળર કે દુકાન
પીડ સ્ત્રીં પીડા (૨) ચૂંક (૩) વેણુ
પીડા સ્ત્રીં દુઃખ (૨) નડતર
પીઠ વિં મોટી ઉંમરનું; ઠરેલ
પીણું નં પીવાની વસ્તુ; પેય
પીપ નં લાકડાનું કે ધાતુનું નળાકાર વાસણુ
પીર પું મુસલમાનોમાં પવિત્ર ગણાતો પુરુષ

પીઠું વિં હળદરના રંગ જેવું; પીત
 પીંછ નં પીંછું; પીછ
 પીંછી સ્ત્રીં જુઓ પીછી
 પીંછું નં જુઓ પીછું
 પુષ્પ વિં પાકું; પાકટ; ઠરેલ
 પુચ્છ નં પૂંછડી
 પુણ્ય વિં પવિત્ર (૨) નં સત્કર્મ
 પુત્ર પું દીકરો
 પુત્રી સ્ત્રીં દીકરી
 પુનઃ અં ફરીથી
 પુર નં શહેર
 પુરી સ્ત્રીં નગરી
 પુલ પું સેતુ
 પુષ્ટ વિં પોષાયેલું; જડું
 પુષ્ટિ સ્ત્રીં પોષાયુ (૨) સમર્થન (૩) ઉત્તેજન
 પુષ્પ નં ફૂલ
 પુસ્તી સ્ત્રીં નિરુપયોગી પોથી કે પોથીના કાગળ
 (૨) પસ્તી
 પુસ્તો પું પાણીનો ઘસો ઝીલે તેવું ખાંધકામ કે
 ચણતર; હાથળી; ટકો
 પુંજ પું ઢગલો
 પૂછ નં પુચ્છ
 પૂજ સ્ત્રીં પૂજન; ઉપાસના (૨) [લા.] માર
 પૂજ્ય વિં પૂજવાયોગ્ય (૨) પું વડીલ
 પૂઠ સ્ત્રીં શરીરનો પાછલો ભાગ (૨) [લા.]
 કેડો; પીછો
 પૂઠું નં કડોળ ઉપરનું છાડું (૨) ચોપડીનું ઢાંકણ
 પૂઠે અં પાછળ
 પૂણી સ્ત્રીં કાંતવા માટે પીંજેલા રૂનો વણીને
 બનાવેલો લાંબો ગોળ આકાર
 પૂત વિં પવિત્ર (૨) પું પુત્ર
 પૂર વિં પૂરેપૂરું; સંપૂર્ણ (૨) નં નવા પાણીનું
 નદીનાળાંમાં જોડાઈ આવતું તે
 પૂરું વિં જુઓ પૂર્ણ
 પૂર્ણ વિં સમાપ્ત (૨) [લા.] મીડું
 પૂર્તિ(-તિ) સ્ત્રીં ઉમેરણ; વધારો
 પૂર્વ વિં પ્રાચીન (૨) આગળનું (૩) ઉગમણું
 પૂર્વે અં પહેલાં
 પૂળી સ્ત્રીં ધાસની ઝૂડી
 પૂળો પું ધાસ કે ઠડળનું મોટું પૂળિયું
 પૂંછ નં પૂંછડું

પૂંછ સ્ત્રીં દોલત
 પૂંજે પું કચરો; વાસીદું
 પૂંઠ સ્ત્રીં જુઓ પૂઠ
 પૂંઠે અં પૂંઠે; પાછળ
 પૃથ્વી સ્ત્રીં જુઓ પૃથિવી
 પૃષ્ઠ નં પીઠ; વાંસો (૨) સપાટી
 પેક વિં પક્કું; હોશિયાર
 પેચ પું આંટો; વળ (૨) રફૂ (૩) [લા.] યુક્તિ;
 પ્રપંચ; ફાંદો
 પેટ નં જઠર (૨) પોતાનું સંતાન
 પેટું નં અંશ; ભાગ
 પેટે અં બાળતમાં (૨) સાટે; બદલામાં
 પેઠ(-ઠે) અં રીતે; માફક
 પેડું(-ડું) નં દૂંદીની નીચેનો પેટનો ભાગ
 પેઠી સ્ત્રીં શરાફની દુકાન (૨) વંશપરંપરાનું
 પગથિયું
 પેદું નં અવાળું
 પેણી સ્ત્રીં તાવડી
 પેણો પું મોટી પેણી
 પેદા વિં ઉત્પન્ન (૨) કમાયેલું; મેળવેલું
 પેન સ્ત્રીં પથ્થરપેન
 પેપું વિં સ્પૂર્તિ વગરનું; ઢીલું
 પેચ વિં પીવાયોગ્ય (૨) નં પીણું
 પેર સ્ત્રીં પ્રકાર; રીત (૨) ખબર (૩) તદખીર
 પેરે અં પ્રકારે (૨) પેઠે
 પેણું વિં સામે આંગળીથી બતાવેલું (૨) પાછીનું
 પેશી સ્ત્રીં માંસનો લોચો
 પેશો પું ધધો; ઠસબ
 પેડો પું માટીનો લોંહો (૨) દૂધના માવાની
 બનાવેલી એક ગળી વાની
 પેંધું વિં પેધું
 પેઠી અં -માંનું; -માંથી
 પેડું નં ચક્ર; ચાક
 પેસો પું આનાનો ચોથો ભાગ (૨) [લા.]
 દોલત; ધન
 પોક સ્ત્રીં ખૂમ પાડીને રડવું તે
 પોચું વિં નરમ (૨) બીકળું
 પોટો પું ફાનસનો ગાળો
 પોઠ સ્ત્રીં પ્રાણીની પીઠ ઉપર નખાય તેવી બેવડી
 ગૂણ (૨) વણબર (૩) પોઠિયો

પોત નં ઝીણું કાપડ (૨) વજનો વણાટ (૩)
પોતાનું ખરું સ્વરૂપ

પોતે સં જાતે

પોથી સ્ત્રીં લાંબાં છટાં પાનાંનું પુસ્તક

પોથું નં મોટી પોથી-પુસ્તક (તિરસ્કારમાં)

પોપું વિં કાંગુ; પોથું (૨) નં પોચાપણું

પોર અં ગયે વર્ષે કે આવતે વર્ષે

પોરો પું પાણીમાં થતો ખારીક જીવ (૨) અવસર

પોલ સ્ત્રીં પોલાણુ (૨) મિથ્યા દેખાવ (૩) અંધા-
ધૂંધી (૪) રૂની થેપલી

પોહ પું મોટું પરોઢિયું (૨) અં ઢોરને પાણી
પાવાને ઉચ્ચારાતો ઉદ્દગાર

પોળ સ્ત્રીં શેરી (૨) દરવાજો

પોંચા(-વા) પું જાં વં શેકેલી ડાંગરને ખાંડાને
કાઢેલા અપઠા દાણા

પ્યાજ નં ડુંગળી

પ્યાદું નં શતરંજમાં પેટળ સિપાઈનું મહોરું

પ્યાર પું પ્રેમ

પ્યારી સ્ત્રીં વડાલી સ્ત્રી

પ્યારું કિં વડાલું

પ્યારો પું વડાલો પુરુષ

પ્યાલી સ્ત્રીં નાનું પવાલું

પ્યાલું પું પવાલું

પ્યાલો પું મોટું પવાલું

પ્યાસ સ્ત્રીં તરસ

પ્રજ સ્ત્રીં જનતા; લોકસમૂહ (૨) રૈયત (૩)
સંતતિ

પ્રજ પું જ્ઞાની

પ્રજા સ્ત્રીં બુદ્ધિ

પ્રત સ્ત્રીં નક્કલ

પ્રતિ સ્ત્રીં પ્રત (૨) અં તરફ (૩) વિરુદ્ધ
(૪) હરેક

પ્રત્યે અં તરફ

પ્રભા સ્ત્રીં તેજ; કાંતિ (૨) દમામ

પ્રભુ પું પરમેશ્વર (૨) માલિક; સ્વામી

પ્રશ્ન પું સવાલ

પ્રાણુ પું જીવ (૨) શ્વાસ (૩) જીવનશક્તિ

પ્રાપ્ત વિં મેળવાયેલું; મળેલું (૨) ઉપરિથત

પ્રાપ્તિ સ્ત્રીં લાભ (૨) શકિત

પ્રાપ્ય વિં લભ્ય; મળે એલું

પ્રાય વિં લગભગ સરખું (૨) અં મોટા ભાગે (૩)
ખધી રીતે

પ્રાસ પું કવિતાની તૂકને અંતે મળતા અક્ષર
આવવા તે (૨) ભાલો

પ્રાંત પું દેશનો વિભાગ

પ્રિય વિં વડાલું; ગમતું (૨) પું પિયુ; કાંત (૩)
નં કિં; કલ્યાણ (૪) મિષ્ટ વચન

પ્રિયા સ્ત્રીં કાંતા; વડાલી સ્ત્રી

પ્રીછ સ્ત્રીં ઓળખ

પ્રીત સ્ત્રીં પ્રેમ

પ્રીતિ સ્ત્રીં પ્રેમ

પ્રેત નં શબ (૨) અવગતિયો જીવ

પ્રેમ પું પ્રીતિ (૨) રુચિ

પ્રેમી વિં પ્રેમવાળું; પ્રેમ કરનારું

પ્રેસ નં રૂ વગરેને દાખી ગાંસડીઆ ખાંધવાનો
સંચો (૨) છાપવાનું ચંત્ર (૩) છાપખાનું

પ્રોહ વિં આગ્રેહ (૨) ગંભીર (૩) ભવ્ય

પ્રોહા સ્ત્રીં ત્રીસથી પંચાવન વરસની નાચિકા

પેલંગ પું મરફી; મહામારી

ફ

ફઈ સ્ત્રીં ફોઈ; ખાપની બહેન

ફકત અં માત્ર; કેવળ

ફટ અં તિરસ્કારનો અવાજ

ફણુ સ્ત્રીં સાપની ફેણ

ફણી પું સાપ (૨) સ્ત્રીં કાંસકી

ફના નિં નાશ પામેલું; પાયમાલ

ફરી અં ખીજવાર

ફલ(-ળ) નં વનસ્પતિનું ફળ (૨) પરિણામ (૩)
ફાયદો (૪) પાનું (હથિયાર કે ઓળખરતું)

ફસ સ્ત્રીં નસ; નાડી

ફળ નં ફલ

ફળી સ્ત્રીં નાનું ફળિયું (૨) શિંગ

ફળું નં ફળ; પાનું

ફંડ નં ઉધરાણું; ફાળો; ટીપ

ફંદ(-દો) પું કાવતરું (૨) [લા.] દુર્વ્યસન

ફંદી વિં કપટી (૨) દોંગી (૩) દુર્વ્યસની

ફાગ પું વસંત (૨) હોળીનાં શૃંગારી ગીતો કે
ખોલાતા અપશબ્દ

ફાટ સ્ત્રીં ફાટવું તે (૨) તરત (૩) ભેદ; ઝૂટ
 ફાટું (-ટયું) વિં ફાટવું (૨) અસહ્ય (૩) ઉદ્ધત
 ફાડ સ્ત્રીં ચીરી
 ફાની વિં નાશવંત
 ફાલ પું પાક (૨) અનિશચતા
 ફાળ સ્ત્રીં ફાળ (૨) ઘાસકો
 ફાળો પું હિરસો (૨) વહેંચણી (૩) દીપ
 ફાંકો પું તોર; અભિમાન
 ફાંચું વિં એક આંખે ત્રાંસું જોનાર; ખાડું
 ફાંટ સ્ત્રીં ખાંધ (૨) ઝાળી
 ફાંટો પું શાખા; ભાગ (૨) કીના (૩) તરંગ
 ફાંદ સ્ત્રીં પેટનો જૂલતો ભાગ
 ફાંદો પું પ્રપંચ; જળ
 ફાંફાં નં બં વં વલખાં; મિથ્યા પ્રયત્ન
 ફાંસ સ્ત્રીં લાકડાની ઝીળી કરચ (૨) આડાખીલી
 ફાંસી સ્ત્રીં ફાંસો દંધ મારી નાંખવાની શિક્ષા
 ફાંસો પું ફાંદો (૨) દોરડાનો ગાળો
 ફિક્કું વિં નિસ્તંજ (૨) નીરસ; મોળું
 ફિક્કા વિં ખૂબ ખુશ (૨) અતિ આસક્ત
 ફીકું વિં ફિક્કું
 ફીજી નં પ્રવાહી પર થતો ઘોળો પદાર્થ
 ફીકું નં (કા.) અનાજનું ફેતરું—ખોખું
 ફીસી સ્ત્રીં ખડાઈ
 ફુધ સ્ત્રીં ફાઈ
 ફુઓ પું ફાઈનો વર

ફૂટ પું ખાર ઇચનું માપ કે તેવડી પટી (૨)
 સ્ત્રીં ભંગાણ; કુસંપ
 ફૂડું નં પાંખોવાળું નાનું જીવડું (૨) પતંગિયું
 ફૂર્તિ સ્ત્રીં ઉત્સાહ (૨) સ્પૂર્તિ; જન્યુતિ
 ફૂલ નં પુષ્પ (૨) આંખનો રોગ (૩) સ્ત્રીં
 પતરાજી; ગર્વ
 ફૂલું નં આંખનો એક રોગ
 ફૂંક સ્ત્રીં મોંથી પવન ફેંકવો તે (૨) પ્રાણ
 ફેજ પું ખરાબી; દુર્દશા (૨) શિક્ષા
 ફેજી સ્ત્રીં ફાગા
 ફેન નં ઝીણું
 ફેર પું તકાવત (૨) તમ્મર (૩) અં ફરીથી
 ફેરી સ્ત્રીં ચક્કર; આંટો (૨) કોઈ પાણુ વરતું વેચવા
 માટે ફેરવું તે (૩) વખત; વાર
 ફેરો પું આંટો (૨) વારો (૩) ચક્કર
 ફેલ પું ઢોંગ
 ફેંટો પું માથે બાંધવાનું લૂગડું; ફાળિયું
 ફેઈ સ્ત્રીં બાપની બહેન
 ફેઈક વિં ફેગટ; રદ
 ફેજ સ્ત્રીં સેના
 ફેટો પું છખી
 ફેડ પું; સ્ત્રીં ફેડવું તે (૨) વિગત (૩) નિકાલ
 (૪) વહેંચણી
 ફેર સ્ત્રીં સુગંધ; સુવાસ
 ફેરું નં છાંટો; ટપકું
 ફેરી વિં બાયલું; ઢીલું

ખ

ખક(-ગ) પું બગલો
 ખગી સ્ત્રીં એક જાતની ઘોડાગાડી
 ખચી (ચચી) સ્ત્રીં ચુંબન
 ખચ્યું નં બાળક
 ખચો પું છોકરો (લાડ કે તિરસ્કારમાં)
 ખડ પું નાનો છોકરો
 ખટ્ટો પું આળ; તહોમત (૨) લાંછન
 ખડ વિં મોટું (૨) ખરડ
 ખત્તી સ્ત્રીં દીવો
 ખથ સ્ત્રીં (કા.) બાથ
 ખત્તી સ્ત્રીં દુરાચરણ; અનીતિ (૨) કુટેવ
 ખચું વિં સંધળું; સર્વ
 ખધે અં સંધળે ઠેકાણે; સર્વત્ર

ખન્ને(-ન્નો) વિં ખેલ જાણ
 ખળે વિં ખેલ
 ખર પું પનો (૨) જાત (૩) માલ (૪) વિં સફળ
 (૫) યોગ્ય (૬) અં પ્રમાણે
 ખરો પું તોર; મગફરી (૨) પતરાજી
 ખલિ(-ળિ) પું ભોગ; દેવને માટે કાઢેલો ભાગ
 ખસ અં થયું; પૂરતું
 ખસેં(-સો) વિં '૨૦૦'
 ખહુ વિં (૨) અં ખૂબ
 ખળ નં જોર (૨) લશ્કર
 ખંકો વિં પું ખંકેરાવ
 ખંટી સ્ત્રીં એક જાતનું અનાજ
 ખંડ નં હુલ્લડ; બળવો

અંડી સ્ત્રી એક જાતનું બદન
અંદી પું. કેદી (૨) અંદીજન (૩) સ્ત્રી અંધી;
મના (૪) ગુલામડી
અંદા પું. સેવક; દાસ (૨) પોતે (બહાઈ
બતાવવા વપરાય છે)
અંધ વિ. વાસેલું (૨) ચાલુ નહિ એવું (૩)
અંધન (૪) પ્રતિબંધ
અંધી સ્ત્રી મના (૨) પરેજી (૩) પાકી
અંધુ પું. ભાઈ (૨) સગો
અંને વિ. બન્ને; બેઉ
અંબો પું. પાણી કાઢવાનું યંત્ર
અંસી સ્ત્રી અંસરી; વાંસળી
આકી વિ. અપૂર્ણ (૨) વધેલું
આગ પું. બગીચો
આધુ વિ. મૂઠ; ગતાગમ વિનાનું
આજ પું. એક શિકારી પક્ષી; શકરો
આજી સ્ત્રી સંગઠાં કે ગંજીફાની રમત (૨) યુક્તિ;
પ્રપંચ
આજી(-જી) સ્ત્રી છંદો; અંત (૨) દિશા; પાસું;
પડખું (૩) પક્ષ; તરફેણ
આડી સ્ત્રી છાણાંની આંચથી શેકેલા કળકના ગાળા
કે જડી ભાખરી
આડું વિ. ત્રાંસા ડોળાવાળું
આણુ ન. તીર (૨) શિવલિંગ
આણુ(-ણું) વિ. 'દર'
આથ સ્ત્રી બે હાથ પહોળાં કરી દીધેલી ચૂડ
(૨) ટકર
આદ વિ. ખાતલ; કમ (૨) અ. પછી
આદી સ્ત્રી અપચો; બદલજમી
આધ પું. અડચણ (૨) દોષ (૩) વિરોધ
આધા સ્ત્રી માનતા; આખડી (૨) વિષ
આધુ વિ. (પ.) બધું; આખું
આન વિ. (૨) ન. જમીનગીરીમાં પકડેલું (૨)
ન. ખાનું
આનુ(-નૂ) સ્ત્રી સારા ધરતી સ્ત્રી; સત્રારી
આનું ન. સોદાના સાઠા પેટે અગાઉથી અપાયેલું
નાણું
આપ પું. પિતા
આફ પું. સ્ત્રી બફારો (૨) પરસેવો (૩) વરાળ
આખ પું. પ્રકરણ (૨) બાળત; વિષય
આમ પું. દુખાવો મટાડવા ચોપડાતો મલમ

આર વિ. '૧૨' (૨) પું. બંદૂક વગેરેનો અવાજ
(૩) ન. બારણું
આરી સ્ત્રી નાનું બારણું (૨) [લા.] છટકવાનું
બારું; બહાનું
બારું ન. બંદરમાં પેસવાનો માર્ગ (૨) બારણું;
રસ્તો (૩) છટકવાની બારી; બહાનું
બાલ પું. વાળ
બાલ (-બા) વિ. નાનું (૨) ન. બાળક
બાલા (-બા) સ્ત્રી છાકરી (૨) ૧૬ વર્ષની
અંદરની સ્ત્રી
બાલ્ય ન. બાળપણ
બાવી સ્ત્રી સાધુડી; બાવાની સ્ત્રી
બાવું ન. કરોળિયાનું જળું
બાવો પું. સાધુ (૨) બાપ
બાહુ પું. બાવડું (૨) હાથ
બાહ્ય વિ. બહારનું
બાળ વિ. (૨) પું. (૩) ન. જુઓ બાલ
બાળા સ્ત્રી જુઓ બાલા
બાંક પું. ખેસવાની પાટલી
બાંકું વિ. છેલ; ફાંકડું (૨) ટેકું; વિચિત્ર મિન-
જનું (૩) સાહસિક (૪) નાજુક (કામ)
બાંગ સ્ત્રી નમાજનો સમય સૂચવવા મુદલાંએ
કરેલો પોકાર
બાંટ ન. કાંટા (૨) પું. એક મીઠી વાની
બાંઠ વિ. ડીંગાણું; ગદું
બાંડું વિ. પૂંછડી વગરનું (૨) વરતું
બાંદી સ્ત્રી ગુલામડી
બાંધ પું. પુસ્તો; પાળ (૨) બંધ
બાંધો પું. બંધારણ; કાઢું (૨) બંધન
બાંબુ પું. પોલો વાંસ
બાંચ સ્ત્રી હાથને ઢાંકતો અંગરળો, ચાળી વગેરેનો
ભાગ (૨) હાથ (૩) [લા.] મદદ
ખિન પું. દીકરો (૨) અ. વિના
ખિના સ્ત્રી હકીકત
ખિયું ન. ખીજ
ખિયો પું. કળિયો
ખિલ્લી સ્ત્રી ખિલાડી
ખસ્તો પું. ખિસ્તરો; પથારી
ખિંદુ પું. ન. દીપું; ટપકું (૨) મીઠું
ખિંબ ન. જેનું પ્રતિબિંબ પડ્યું હોય તે (૨) છયા;
પ્રતિમા

ખીક સ્ત્રીં ભય; દહેશત
 ખીજ નં જુએ ખી (૨) [લા.] ઓલાદ (૩)
 સ્ત્રીં ખીજ તથિ
 ખીજું વિં દ્વિતીય (૨) જુદી જતનું (૩) અં
 વળી; વધારામાં
 ખીડ નં ધાસની જમીન; ચરો
 ખીડી સ્ત્રીં ખાનખીડી (૨) તમાકુની ખીડી
 ખીડું નં મોટી ખીડી
 ખીડા પું કાગળ ઘાલેલું મોટું પરખીટિયું
 ખીન નં એક વાદ્ય; વીણા
 ખીખી સ્ત્રીં મુસલમાન સ્ત્રી
 ખીયું નં કોઈ આકૃતિ છાપવાનું કોતરેલું સાધન
 (૧) ટાઈપ (૩) [લા.] નમૂનો; પ્રતિફિતિ
 ખુફી સ્ત્રીં (કાનની) ખુટ (૨) નાનો ખુટો-ભાત
 ખુટો પું ભરત કે વગાટમાં પૂલના જેવો આકાર
 (૨) તરંગ
 ખુટું વિં ધાર વગરનું (૧) [લા.] જડી ખુદ્દિનું
 (૩) લાગણી વગરનું
 ખુટું વિં ધરડું
 ખુદ્ધ વિં સમજી; જંગલું (૧) પું (સં.) જૌતમખુદ્ધ
 ખુદ્ધ સ્ત્રીં સમજ; વિવેક (૨) વિચારશક્તિ
 ખુધ વિં ડાઘું; વિદ્વાન (૧) પું એ નામના
 ગ્રહ (૩) ખુધવાર (૪) વિદ્વાન
 ખુદ નં ટીપું
 ખૂચ પું ડાંટી (૨) ખાનાંની એક રમત
 ખૂચું વિં ખેંડેલા નાકનું (૨) કાન વગરનું [લા.]
 ધરેણું વગરનું (કાન કે નાક)
 ખૂજ સ્ત્રીં કદર
 ખૂડું વિં ખુટું
 ખૂડું વિં ખૂટિયું; ધરડું
 ખૂમ સ્ત્રીં ખરાડો; પોકાર (૨) અફવા
 ખૂરું વિં ખરાબ (૨) નં ધોચેલી જીળી ખાંડ
 ખૂડું વિં જડ; જડું; અરસિક
 ખૂડો પું મૂર્ખ

ખેડિ વિં ખન્ને
 ખેડી સ્ત્રીં ખેથી ભાગી શકાય એવી સંખ્યા
 ખેટ પું ચારે ખાજુએ ખાજીથી વીંઠળાયેલી જમીન
 ખેટી સ્ત્રીં દીકરી
 ખેટો પું દીકરો
 ખેડું વિં ખેડેલું (૨) નીચું (ઘાટમાં)
 ખેડી સ્ત્રીં જંજીર (૨) [લા.] ખંધન; જંજળ
 ખેલ પું ખળદ
 ખેલી પું ધાળી; મુરખી; સડાય કરનાર
 ખેલું નં જોડકું (૨) ધાળો રેતાળ પથ્થર
 ખેરી સ્ત્રીં સ્ત્રી
 ખેરું નં ખેરી
 ખોખું વિં ખોખલું
 ખોધું વિં ઓલિયું; મૂર્ખ
 ખોચી સ્ત્રીં ગરદન
 ખોજ પું ભાર (૨) મોભો (૩) પોત; કુમાશ
 ખોજો પું ભાર (૨) જવાબદારી; જોખમ
 ખોટ સ્ત્રીં હોડી; મછવો
 ખોડ સ્ત્રીં ખંખાલ; ગુફા
 ખોડું વિં માથે વાળ વિનાનું (૨) [લા.] ઉધાડું;
 ખુદ્ધું (માથું; ખેતર)
 ખોણી સ્ત્રીં પહેલો વકરો (૨) ખસતા વર્ષની બદિશ
 ખોડું વિં ખોખરું
 ખોધ પું ઉપદેશ (૨) જ્ઞાન
 ખોર નં ખોરડીનું ફળ (૨) સ્ત્રીઓનું એક ધરેણું
 ખોલ પું શબ્દ; વચન (૨) મહોળું
 ખોલી સ્ત્રીં ભાષા (૨) કબૂલાત
 ખોસા પું ખચ્ચી
 ખોખ પું તોપની મદદ વિના એમને એમ પૂટે
 તેની દાડગોળાની એક ખનાવટ
 ખ્યાન નં વર્ણન
 ખ્યાશી (-સી) વિં 'દર'
 ખ્યા નં પરમાત્મા (૨) પું ખ્યા (૩) ખ્યાળ
 ખ્યા પું સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ કરનાર વેદધર્મની ત્રિમૂ-
 ર્તિમાંના એક દેવ

ભ

ભકત વિં -તા પર આશક કરનારું
 ભકિત સ્ત્રીં ભજન (૨) પ્રેમ; આદર
 ભક્ષ (-ખ) પું ખોરાક
 ભક્ષ્ય વિં ખાવાયોગ્ય (૨) નં ખાવાનું

ભગ્ન વિં ભાગેલું (૨) હતાશ
 ભટ પું યોદ્ધો (૨) પંડિત (૩) ભિક્ષુક ખાદ્યાળ
 (૪) રસોધયો (૫) અં તરત જ
 ભટ્ટ પું વિદ્વાન ખાદ્યાળ; ભટ

ભટ્ટી સ્ત્રીં નીચેથી આંચ કે પવન દઈ શકાય એવો
થાપીકરી કરેલો ચૂલો (૨) ચૂનો, ઇંટ જેવું
પકવવાની રચના
ભડ વિં બળવાન (૨) પુંં યોદ્ધો
ભણી અં તરફ; બાળુએ
ભત્તું(-થ્થુ) નં ભાતું (૨) ખાસ કામ માટે
અપાતું પગારુંઉપરનું મહેનતાણું
ભદ્ર વિં કલ્યાણકારી (૨) માંગલિક (૩) ભાગ્યશાળી
ભય પુંં; નં બીક
ભર વિં 'ખરેખરું; બરખર' એ અર્થમાં શબ્દના
આદિમાં લાગે છે (ઉદાં ભરતુવાની)
ભર્તા(-ર્તા) પુંં સ્વામી (૨) પોષણ કરનાર
ભલા અં 'હીક, ભાઈ' એવા અર્થના ઉદ્ગાર
ભલું વિં સારું (૨) માયાળુ
ભલં અં હીક; સારું (૨) શાળાશ!
ભવ પુંં સંસાર (૨) જન્મ (૩) [સં.] માદાદંવ
ભવું નં ભમ્મર
ભવ્ય વિં ગૌરવશાળી; પ્રભાવશાળી
ભસ્મ સ્ત્રીં રાખાડી
ભંગ પુંં ભાંગી પડતું તે (૨) નાશ (૩) વિધન
ભંગી વિં કેરી (૨) પુંં ભંગિયો
ભભો પુંં પાણી રાખવાનું વાસણ
ભાઈ પુંં માન્યો; સહોદર
ભાગ પુંં અંશ; હિસ્સો
ભાગ્ય નં નસીબ
ભાગ્યે અં કદાચ; કવચિત
ભાજ સ્ત્રીં શાહલાયક કુમળા છાંટ
ભાટ પુંં રાજઓનાં ગુણગાન ગાનાર એક જ્ઞાતિના
માણસ-ખારોટ
ભાડું નં વાણ; ચાંદું; ભાડ
ભાડું નં કોઈ પણ વસ્તુ વાપર્યા બદલમાં
આપવાનું નાણું
ભાણું નં પીરસેલી થાળી
ભાત પુંં રાંધેલા ચોખા (૨) પુંં; નં ટાંગર
(૩) સ્ત્રીં વેલખુટ્ટીવાળી છાપ
ભાતું નં મુસાફરીમાં સાથે લીધેલું ખાવાનું
(૨) ભથ્થું
ભાથું નં નુઓ ભાતું (૨) ભાથો
ભાથો પુંં બાણ રાખનાની કોથળી
ભાન નં શુદ્ધિ; હોંશ (૨) સ્મરણ (૩) સમજ;
અક્ષ (૪) કલ્પના; ભાસ (૫) સાવચેતી

ભાનુ પુંં સૂર્ય
ભાભી સ્ત્રીં ભાઈની સ્ત્રી
ભાભો પુંં કણખી (૨) જટરો
ભામ પુંં ચામડાં ઉપરનો નેરો
ભામા સ્ત્રીં ભામિની
ભાર પુંં વજન (૨) [લા.] જવાબદારી
(૩) વિસાત
ભારી વિં ભારે (૨) સ્ત્રીં મોટી ઝૂડી
ભારે વિં વજનદાર (૨) મુશ્કેલ (૩) ક્રીમતી
(૪) અં અતિ; બળ
ભારો પુંં મોટી ભારી (૨) ખુલ્લા મહેના છોડો
ભાર્યા સ્ત્રીં પત્ની
ભાલ નં કપાળ (૨) પુંં; નં મોળધાના
આનુબાનુનો પ્રદેશ
ભાલું નં ભાલો
ભાલો પુંં એક દેવિયાર
ભાવ પુંં ધરાદો; મતલબ (૨) ટૂંનિ; લાગણી
(૩) ચેષ્ટા; અભિનય (૪) હેત (૫)
આસ્થા (૫) કિંમત; દર
ભાવિ(-વી) વિં ભવિષ્યમાં થનારું (૨) નં
ભવિષ્ય
ભાપા સ્ત્રીં બોલી; વાણી; જળાન
ભાસ પુંં આભાસ; ખ્યાલ (૨) ઝાંખા પ્રકાશ
ભાળ સ્ત્રીં પત્તો; ખબર (૨) સંભાળ
ભાંગ સ્ત્રીં ગાંજનાં પાંદડાંનું બનાવેલું પીણું
ભાંડુ નં ભાઇબહેન
ભિક્ષા સ્ત્રીં ભીખ
ભિક્ષુ પુંં માગણ (૨) પૌદ્ધ સાધુ
ભિન્ન વિં જુદું (૨) ભાંગેલું
ભિસ્તી પુંં પખાલી
ભીખ સ્ત્રીં ભીખલું તે
ભીર સ્ત્રીં ગિરદી (૨) તંગી
ભીતિ સ્ત્રીં બીક
ભીનું વિં પલળેલું
ભીર વિં બીકણ
ભીલ પુંં એક રાત્રી પ્રજ્વલે માણસ
ભીખ વિં ભયંકર
ભીંડો પુંં એક શાક
ભીંત સ્ત્રીં દીવાલ
ભીંસ સ્ત્રીં (કા.) ભીંસાતું તે; દબાણ; ધક્કો
ભુજ પુંં હાથ

ભુજા સ્ત્રીં ભુજ; હાથ
 ભુસ્કો પુંં કુદકો; ભૂસ્કો
 ભૂકી સ્ત્રીં ખારીક ભૂકો
 ભૂકો પુંં ચૂરો; ચૂર્ણ
 ભૂખ સ્ત્રીં કુધા (૨) [લા.] ઇચ્છા
 ભૂખ્યું વિં જોને ભૂખ લાગી હોય તેવું (૨) [લા.]
 લાલચ (૩) ગરીબ
 ભૂત વિં થઈ ગયેલું (૨) પ્રેત; પિશાચ
 ભૂતિ સ્ત્રીં સમૃદ્ધિ
 ભૂપ પુંં રાજ
 ભૂમા પુંં અનંતતા; વિશાળતા
 ભૂમિ(-મી) સ્ત્રીં પૃથ્વી (૨) દેશ
 ભૂરું વિં આસમાની રંગનું (૨) ગારું
 ભૂલું સ્ત્રીં ગદ્ગત (૨) વિસ્મૃતિ (૩) ગેરસમજ
 ભૂલું વિં ભૂલેલું
 ભૂલો પુંં ભૂત કાઢનાર
 ભૂસું નં ગૂલું (૨) ચવાણાનું એક મિશ્રણ
 ભૂંડ નં હુકર; સૂવર
 ભૂંગ પુંં ભમરો
 ભેખ પુંં; સ્ત્રીં સંન્યાસની દીક્ષા (૨) ભેખટ
 ભેગ પુંં મિશ્રણ
 ભેગું વિં એકઠું; સાથે (૨) મિશ્ર
 ભેજ પુંં ભીનાશ
 ભેજું નં મગજ
 ભેટ સ્ત્રીં મેળાપ (૨) બક્ષિસ (૩) [લા.] કમ્મરે
 તાણી બાંધેલું કપડું
 ભેટો પુંં મેળાપ (૨) આલિંગન
 ભેડો પુંં (લા.) ભેખટ
 ભેદ પુંં તફાવત (૨) પ્રકાર (૩) છાની વાત (૪)
 છળભેદ (૫) પૂઠ પાડવી તે

ભેદ પુંં ભેદ જાણનાર (૨) જસુસ (૩) પૂઠ
 પડાવનાર
 ભેરિ(-રી) સ્ત્રીં નોખત; નગારું
 ભેરુ પુંં સાથી; બિલ્લુ
 ભેળું વિં (૨) અં ભેગું; સાથે
 ભેંશ(-સ) સ્ત્રીં એક દૂધ દેનારું ઢોર; ડોખું
 ભેંયો પુંં ભાઈ (૨) ઉત્તરહિંદનો વતની
 ભોઈ પુંં પાલખી ઉપાડવાનો ધંધો કરનાર
 ભોકતા પુંં ભોગવનાર
 ભોગ પુંં ભોગવવું તે (૨) ભોગવવાની સામગ્રી
 (૩) દેવને ધરાવવાનો પ્રસાદ (૪) બલિદાન
 ભોગી વિં ભોગવનાર (૨) પુંં આરાક; પ્રીતમ
 ભોગ્ય વિં ભોગવવા લાયક (૨) નં ધન; પૂંજ
 ભોટ વિં (૨) પુંં મૂઠ; મિલકૂદ
 ભોડું વિં શરમિંદું; ખસિયાણું
 ભોમ પુંં મંગળનો ત્રણ (૨) મંગળવાર
 ભોમ સ્ત્રીં ભૂમિ
 ભોર પુંં; સ્ત્રીં પરોઢિયું (૨) ધાસના પૂજાથી
 ભરેલું ગાડું
 ભોળું વિં કપટમાં ન સમજે તેવું; સાલસ
 ભોંડું વિં ભોંકપવાળું
 ભોંણુ નં (લા.) દર
 ભોંચ સ્ત્રીં જમીન
 ભ્રમ પુંં સંદેહ (૨) ભ્રાન્તિ
 ભ્રંટ વિં દુરાચારી (૩) અપવિત્ર થયેલું
 ભ્રંશ(-સ) પુંં નીચે પડવું તે; અધઃપાત
 ભ્રાત(-તા) પુંં ભાઈ
 ભ્રાંત વિં ભ્રાંતિવાળું
 ભ્રાંત(-તિ) સ્ત્રીં ભ્રમ (૨) અંદેશો

મ

મગ પુંં એક કઠોળ
 મગ્ન વિં તલ્લીન (૨) મગન
 મચ્છ પુંં; નં માછલું
 મચ્છી સ્ત્રીં માછલી
 મજા સ્ત્રીં આનંદ; લહેર
 મઠ પુંં એક કઠોળ (૧) સાધુઓનો આશ્રમ
 મઠો પુંં દહીંને છાણીને બનાવેલી છાશ(૧)
 તેની એક વાની

મડું નં મડદું
 મઢ પુંં દરજારગઢનો આગલો જાંચો મેડાદાર
 ભાગ (૨) ડહેલું (૩) પોળ
 મઢી સ્ત્રીં કુટિર; છાપરી
 મણુ પુંં ચાળીસ શેરનું તોલ
 મણા સ્ત્રીં જાણપ; ખામી
 મણિ પુંં કીમતી પથરો; રત્ન
 મત પુંં; નં અભિપ્રાય (૨) મમત (૩) સ્ત્રીં મતિ

મતા સ્ત્રીં માલમિલકત; દોલત
 મતિ સ્ત્રીં બુદ્ધિ
 મતું નં કબુલાતની સહી
 મત્ત વિં ઉન્મત; મસ્ત
 મત્સ્ય નં માછલું
 મદ પું કેફની ખુમારી (૨) ગર્વ; તોર (૩)
 હાથીના ગંડસ્થળમાંથી ઝરતો રસ
 મધ નં મદિરા; દારૂ
 મધ નં મધમાખીઓએ એકઠો કરેલો રસ
 મધુ મીઠું; ગધુ (૨) નં મધ (૩) પું દારૂ
 મધ્ય વિં વચ્ચેનું
 મધ્યા સ્ત્રીં વચલી આંગળી
 મધ્યે અં વચ્ચે; માં
 મન નં દિલ (૨) ઇચ્છા
 મના સ્ત્રીં ખંધી; નિષેધ
 મમ પું ખં વં ચવાણું (ખાળ ભાષામાં) (૨)
 સં મારું
 મર અં હશે; છાને; ભલે
 મરુ પું રણ (૨) મારવાડ
 મરો પું મોત (૨) હેરાનગતિ
 મર્થ વિં મરણશીલ (૨) પું માણસ
 મર્દ પું જુઓ મરદ
 મર્મ પું છપી વાત (૨) રહસ્ય (૩) મર્મસ્થાન
 મલ પું કુસ્તીખાન; પહેલવાન
 મલ (-ળા) પું મેલ (૨) વિષા
 મલ્લ પું પહેલવાન
 મસ્ત વિં મદમાતું; ઉન્મત્ત; ચકચૂર
 મસ્તી સ્ત્રીં તોફાન (૨) મસ્ત હાલત
 મહા વિં (સમાસમાં) મોટું
 મહિ સ્ત્રીં પૃથ્વી
 મહી સ્ત્રીં પૃથ્વી (૨) ગાય (૩) નં દહીં
 મહીં અં અંદર
 મળ પું મેલ (૨) વિષા
 મળી સ્ત્રીં પૈડામાં જાંજલા દિવેલ તથા ચીંથરાનો
 થતો મેલ (૨) હનુમાનની મૂર્તિ ઉપરનો તેલ
 અને સિંદુરનો મેલ
 મંચ પું માંચડો (૨) ખેતરમાં ખાંધેલો માળો
 મંત્ર પું દેવ કે કોઈ શક્તિ સાધ્ય કરવાના ગુઢ
 શબ્દ કે વાક્ય (૨) મંત્રણા
 મંત્રી પું સલાહકાર (૨) પ્રધાન કાર્યકર્તા
 મંદ વિં ધીમું; ધીરું; થોડું

મંદી સ્ત્રીં કમીપણું (૨) ભાવની પડતી
 મંદું વિં મંદ
 માઇ સ્ત્રીં મા
 માખ(-ખો) સ્ત્રીં એક ઊડતું જીવડું
 માખી સ્ત્રીં માખ
 માગ પું રસ્તો (૨) જગા; અંતર (૩) સ્ત્રીં
 માગણી; અપત (૪) ઉપરાણી
 માણું નં માગણી
 માણ વિં અગાઉ થઇ ગયેલું (૨) મરહૂમ (૩)
 સ્ત્રીં દાદી
 માઝા સ્ત્રીં મર્યાદા
 માટ નં માટલું
 માટી વિં જોરાવર (૨) પું ઘણી (૩) મરદ (૪)
 સ્ત્રીં મટોડી (૫) માંસ
 માટે અં વાસ્તે (૨) તેથી
 માકું વિં ખરાબ; ભૂંડું (૨) કંઈક ઓછું
 માડી સ્ત્રીં મા
 માઠ પું મેડીવાળું સુંદર મકાન (૨) વાસ
 માણુ સ્ત્રીં ગાગર (૨) ઉતરડ (૩) નં સીમા
 માણું નં (કા.) અનાજ ભરવાની નવ શેરના
 માપની પાલી
 માત સ્ત્રીં માતા (૨) વિં હારી ગયેલું
 માતા સ્ત્રીં જનની (૨) દેવી
 માત્ર વિં બધું (૨) અં ક્રમ; કેવળ
 માત્રા સ્ત્રીં કાન્ય કે સંગીતમાં સમયની ગણનાનો
 એકમ (૨) ધાતુની ભરમ; રસાયણ (૩)
 માપ; પ્રમાણ
 માથું નં મસ્તક
 માદા સ્ત્રીં પશુ કે પંખીમાં સ્ત્રીજાત
 માન નં આગર (૨) આદર (૩) અભિમાન
 માની વિં અહંકારી (૨) ગૌરવયુક્ત
 માન્ય વિં માનનીય (૨) કબૂલ કરવા યોગ્ય
 માપ નં લંબાઈ, પહોળાઈ, વજન વગેરેનું પ્રમાણ
 (૨) પ્રતિષ્ઠા; ભાર (૩) હદ; ગળું
 માપું નં જુઓ માપિયું
 માફ વિં ક્ષમા કરેલું; જવા દીધેલું
 માફી સ્ત્રીં ક્ષમા (૨) જતું કરતું તે; મુક્તિ
 માફો પું રથ
 માયા સ્ત્રીં જોનાથી પ્રભાંડ રચાયું છે કે ભાસમાન
 થાય છે તે આદિશક્તિ—અવિદ્યા (૨) મમતા
 (૩) કૃપા (૪) છળ; પ્રપંચ; ઇદ્રજળ (૫)
 મૂડી; દોલત

માર પું મારવું તે (૨) [લા.] મારો; વિપુલતા
 મારુ વિં મારી નાખે—વીધી નાખે તેવું (૨) પું
 મારવાડ (૩) એક રાગ
 મારું સં પોતાનું
 મારો પું મારી નાખાશે; જલ્લાદ (૨) ઉપરા
 ઉપરી પ્રદાર (૩) [લા.] રમજડ
 માર્ગ પું રસ્તો (૨) રૂઢિ (૩) મત; સંપ્રદાય
 માર્ગી વિં માર્ગનું—પંથનું અનુયાયી (૨) એ
 નામના કાકિયાવાડના એક પંથનું (૩) પું
 મુસાફર (૪) માર્ગી પંથનો અનુયાયી
 માલ પું સામાન (૨) વિસાત (૩) [લા.] સત્તવ
 માવો પું દૂધ બાળીને બનાવેલો ઘટ્ટ પદાર્થ
 મારી (-સી) સ્ત્રીં માની બહેન
 માસ પું મહિના
 માળ પું મેડો; મળલો (૨) સ્ત્રીં માળા
 માર્ગી પું પૂલજાડ ઉછેરનાર (૨) પૂલ વેચનાર
 માળા પું પંખીનું ઘર (૨) ઘણા કુટુંબી રહી
 શકે એવું ઘણા માળવાળું મકાન
 માંગ સ્ત્રીં માગણી
 માંચી સ્ત્રીં ખાટલી
 માંડ અં માંડમાંડ
 માંદું વિં બીમાર; રોગી
 માંસ નં શરીરની સાત ધાનુમાંની એક
 માંડી (-હે, -હા) અં અદર
 મિત વિં પરિમિત; પ્રમાણસર
 મિતિ સ્ત્રીં તિથિ; તારીખ
 મિત્ર પું સામીપ્ય
 મિથ્યા વિં અસત્ય; અવાસ્તવિક (૨) અં ફોગટ
 મિયાં પું મુસલમાન ગૃહસ્થ (૨) તેનું સંભાધન
 મિલ સ્ત્રીં મોટું કારખાનું
 મિશ્ર વિં બેળસેળવાળું; મિશ્રિત
 મિય નં બહાનું
 મિષ્ટ વિં મીઠું
 મિસ્ત્રી પું હોશિયાર કારીગર (ખાસ કરીને
 સુતાર, કાંચીયા)
 મીટ સ્ત્રીં નજર; અનિમેષ દષ્ટિ
 મીઠી સ્ત્રીં બચ્ચી (૨) રનેડાલિંગન
 મીઠું વિં ગળ્યું (૨) મધુર (૩) નં લવાણુ; નિમક
 મીઠું નં શૂન્ય; બિંદુ; ટપકું
 મીણુ નં મધપૂડો જેનો બનેલો હોય છે તે
 ચીકણા પદાર્થ

મીણુ પું કેફ (૨) કેફ ચડે તેવો ઝેરી પદાર્થ
 મીન સ્ત્રીં બારમી રાશિ (૨) નં માછલું
 મીની સ્ત્રીં મીનડી; બિલાડી
 મીર પું અમીર
 મોઢું વિં મનમાં ને મનમાં સમજે પણ બહાર
 દેખાવા ન દે તેવું (૨) બંધું; મૂત
 મુક્કી સ્ત્રીં ઠોસો
 મુક્કો પું ઠોસો; ગડદો
 મુક્ત વિં બંધન રહિત; છટું (૨) મુક્તિ પામેલું
 મુક્તા નં મોતી
 મુક્તિ સ્ત્રીં મોક્ષ (૨) છુટકારો
 મુખ નં મોં; ગહેરો (૨) આગલો કેઉપરનો ભાગ
 (૩) નદી સમુદ્રને મળે છે તે ભાગ
 મુખી પું અગ્રેસર (૨) ગામના વંડા
 મુખ્ય વિં પ્રધાન; પહેલું
 મુઘ્ય વિં મોદ પામેલું (૨) આનુસમન્ન (૩)
 સાલસ; નિષ્પાપ (૪) મોહક
 મુઘ્યા સ્ત્રીં જેને જીવાની તરતની પૂટી હોય તેવી સ્ત્રી
 મુજ સં મારું
 મુઠી સ્ત્રીં આંગળાં હથેળી સાથે વાળવાથી થતો ઘાટ
 મુઠો પું મોઢી મુઠી; ખાચકો
 મુદો પું પુરાવો; પ્રમાણ (૨) મૂળ; પાથો
 મુદ્રા સ્ત્રીં છાપ (૨) વીંટી (૩) સિકકો
 મુનિ પું ઋષિ; તપસ્વી
 મુંઠ નં માથું
 મૂક વિં મૂગું
 મૂગું વિં અવાચક (૨) શાંત
 મૂઝ સ્ત્રીં ઉપલા હોઠ ઉપર બેગતા વાળ
 મૂજ વિં કંજૂસ (૨) જડ
 મૂઠ સ્ત્રીં મૂઠી (૨) બ્યાંથી તરવાર વગેરે પકડાય
 છે તે હાથો (૩) પીડા કરવાનો કે મારી
 નાખવાનો એક તાંત્રિક પ્રયાગ
 મૂઠી સ્ત્રીં જીઆ મુઠી
 મૂંકો પું મોટી મૂઠી
 મૂડી સ્ત્રીં પૂંજ; થાપણ
 મૂડો પું મોટો માણસ (૨) સો માણનું વજન
 મૂઠ વિં મૂર્ખ; ડોઠ (૨) સતબ્ધ; નિશ્ચેષ્ટ
 મૂત્ર નં મૂતર; પેશાબ
 મૂર્ખ વિં અભણ; બેવકૂફ; અક્કલહીન
 મૂર્તિ વિં મૂર્તિમાન; સાકાર
 મૂલ (-લ્ય) નં કિંમત

મૂલ (-ળ)નં પાથો; નદીનું ઉત્પત્તિસ્થાન
 મૂલું વિં મૂલેલું
 મૂળ વિં અસલ; પહેલાંનું; મૂળભૂત
 મૂળો પું શાકમાં વપરાતું એક મૂળ
 મૂંચું વિં મૂચું; મૂક
 મૂંડી સ્ત્રીં બોડી સ્ત્રી (૨) માથું; જાણ
 મૂંડું વિં બોડાવેલું
 મૃગ પું પશુ (૨) હરણ (૩) નં પાંચમું નક્ષત્ર
 મૃગી સ્ત્રીં હરણી
 મૃત વિં મરણ પામેલું
 મૃત્યુ નં મરણ
 મૃદુ વિં કોમળ; સુંવાળું (૨) મધુર
 મેખ સ્ત્રીં ખીલી (૨) કાચર
 મેઘ પું વરસાદ (૨) વાદળ (૩) એક રાગ
 મેજ સ્ત્રીં; નં ટેબલ
 મેડી સ્ત્રીં નાનો માળ
 મેડો પું માળ
 મેથી સ્ત્રીં એક બી
 મેદ પું ચરખી
 મેદી સ્ત્રીં એક વનરપતિ; મેંદી
 મેદો પું બોયેલા ઘઉંનો લોટ; મેંદો
 મેઘા સ્ત્રીં ભુદ્ધિ (૨) ચતુર્શક્તિ
 મેના સ્ત્રીં એક પક્ષી; સારિકા
 મેનો પું જુઓ મ્યાનો
 મેર પું શિરોમણિ; મુગટ (૨) સૌરઠમાં વસતી એક
 નતિ (૩) (સં.) મેરુ પર્વત (૪) સ્ત્રીં
 બાળુ; દિશા
 મેરુ પું સોળતી (૨) [સં.] એક પર્વત (સોનાનો)
 જેને આધારે પૃથ્વી રહી છે તથા ગ્રહો વગેરે
 જેની આસપાસ ફરે છે એમ મનાય છે
 મેલ પું કચરો
 મેલી સ્ત્રીં ઓર; જરાયુ
 મેલું વિં ગંદું (૨) કપટી (૩) નં મળ
 મેવો પું લીલાં કે સૂકાં ફળ
 મેશ (-સ) સ્ત્રીં કાજળ
 મેળ પું રોજનો આવક ખર્ચનો હિસાબ (૨) સંપ
 મેળે અં જતે; પોતે (૨) પોતાની રાજપુત્રીથી
 મેળો પું મેળાપ; ભેટો (૨) ઘણાં માણસનું એકઠા
 થવું તે (ઉત્સવ, યાત્રા વગેરે નિમિત્તે)
 મેંદી સ્ત્રીં ઘેટી
 મેંડું નં ઘેડું

મેંદો પું ઘેટો
 મેંદી સ્ત્રીં એક વનરપતિ
 મેંદો પું જુઓ મેંદો
 મેંદી સ્ત્રીં લાઈખંધી
 મોઈ સ્ત્રીં મોઈ દંડાની રમતમાં નાનો લાકડાનો કકડો
 મોકો પું પ્રસંગ; લાગ
 મોક્ષ પું મુક્તિ; છુટકારો
 મોખ પું પ્રસંગ; લાગ; અનુકૂળતા
 મોધું વિં વધારે કિંમત આપવી પડે તેવું (૨)
 [લા.] અતિપ્રિય
 મોથી પું જોડા સીવવાનો ધંધો કરનાર
 મોજ સ્ત્રીં આનંદ (૨) મરજ
 મોજ વિં લહેરી; વિલાસી (૨) મનસ્વી
 મોજી નં પાણીનો તરંગ (૨) હાથપગનું ગૂંથેલું
 ઢાંકણ
 મોજે અં રથાને; ગામે
 મોડું વિં નાનાથી જોડા (૨) [લા.] ઉદાર; સખી
 (૩) પ્રતિષ્ઠિત; આજરદાર
 મોડ પું લગ્ન વગેરે શુભ પ્રસંગે સ્ત્રીને માથે
 મુકાતો સુથાળિયાની સળીઓ વગેરેનો એક ઘાટ
 (૨) [લા.] જોખમદારી; ભાર
 મોડી સ્ત્રીં મરાઠી ભાષાની હાથે લખવામાં
 વપરાતી લિપિ
 મોડું વિં મુકરર વખત પછીનું; અસૂરું (૨)
 નં વેળા વટી જવી તે (૩) ઢીલ; કાળક્ષેપ
 મોઢ પું (મોઢેરાનો રહીશ) ખાલણ, વાણિયા,
 સુતાર તથા ધાંચીમાં એ નામની પેટા
 ન્યાતનો માણસ
 મોડું નં મોં; મુખ
 મોણુ નં મોવા માટે વપરાતું ચીકટ
 મોત નં મૃત્યુ
 મોતી નં છીપમાંથી નીકળતી એક દરિયાઈ પેદાર
 મોદ પું આનંદ (૨) સ્ત્રીં મોટી નંડી આદર
 મોદી પું અનાજ, ધી, મસાલો વગેરે વેચનાર
 વેપારી; નેસ્તી (૨) કોઠારી; ભંડારી
 મોભ પું છાપરાના ટેકાફ મુખ્ય આડું લાકડું
 મોભી પું ધરનો વંડો માણસ
 મોભો પું આખર; પ્રતિષ્ઠ; ઈજ્જત
 મોર પું એક પક્ષી; મયૂર (૨) આંખા, આંખલી
 વગેરેનાં પૂલ (૩) અં આગળ

મોરી સ્ત્રીં ગટર (૨) મોરડી; મોરડો
 મોર અં આગળ
 મોલ પુંં પાક
 મોહ પુંં ભ્રમ (૨) મૂછાં (૩) પ્યાર
 મોળ સ્ત્રીં શરીરમાં વાયુનું જોર થવાથી મોઢામાં
 લાળ છટે તે (૨) મંદી
 મોળું વિં ફિકું (૨) [લા.] પોચું

મોંધું વિં જુઓ મોધું
 મોન નં ન બોલવું તે
 મ્યાન નં ધારવાળા હથિયારનું ધર
 મ્યાનો પુંં એક જાતની પાલખી
 મ્લાન વિં કરમાયેલું; ખિન્ન
 મ્લેચ્છ પુંં આર્યોની સંસ્કૃતિથી ભિન્ન સંસ્કૃતિનો
 માળુસ

ય

યક્ષ પુંં એક દેવોત્તમ; કુમેરનો અનુચર
 યજ્ઞ પુંં યાગ (૨) સેવાર્થ કરેલું કર્મ
 યતિ પુંં જિતેન્દ્રિય પુરુષ; સંન્યાસી (૨) જૈન
 સાધુ
 યતી પુંં યતિ; સંન્યાસી
 યત્ન પુંં પ્રયત્ન; મહેનત; ઉદ્યોગ
 યત્ર અં જ્યાં
 યથા અં જેની રીતે; જે પ્રમાણે
 યમ પુંં નિમ્રહ; સંયમ (૨) [સં.] મૃત્યુનો દેવ
 યશ પુંં કીર્તિ (૨) [લા.] ફતેહ; સિદ્ધિ
 યંત્ર નં સંયો (૨) ગૂઢ શક્તિવાળી તાંત્રિક આદૃતિ
 યાગ પુંં યજ્ઞ
 યાત્રા સ્ત્રીં જુઓ જાત્રા
 યાત્રી વિં યાત્રા કરનારું (૨) પુંં યાત્રાળુ
 યાદ સ્ત્રીં રમણ (૨) યાદી; ઠાંચળું
 યાદી સ્ત્રીં ટીપ; વિગતવાર ઠાંચળું
 યાર પુંં દોરત (૨) આશક; જર

યારી સ્ત્રીં પ્યાર (૨) સ્ત્રી પુરુષનો અનુચિત પ્રેમ
 કે સંબંધ (૩) મદદ
 યાલ(-ળ) સ્ત્રીં સિંહની ગરદન પરના વાળ
 યુક્ત વિં જોડાયેલું (૨) યોગ્ય; ઘટતું
 યુક્તિ સ્ત્રીં તદ્દખીર; કરામત (૨) ન્યાય; તર્ક
 યુગ પુંં પૌરાણિક રીતે પાડેલા કાળના લાંબા ચાર
 વિભાગમાંનો દરેક (સત્ય, ત્રેતા, દ્વાપર અને
 કલિ) (૨) [લા.] જમાનો
 યુદ્ધ નં લડાઈ; સંગ્રામ
 યથ નં ટોળું
 યોગ પુંં મેળાપ (૨) ઉપાય (૩) પરમાત્મા સાથે
 સંબંધ કરવાનો ઉપાય (૪) અવસર; લાગ
 યોગી પુંં યોગસાધના કરનાર; તપસ્વી
 યોગ્ય વિં છાજતું; ઘટતું; લાયક
 યોદ્ધો પુંં લડવૈયો
 યોધ પુંં લડવૈયો; યોદ્ધા
 યોનિ(-ની) સ્ત્રીં સ્ત્રીની જનનેન્દ્રિય (૨) દેવ,
 મનુષ્ય, પશુ વગેરે જીવની જાતોમાંની દરેક

ર

રકત વિં લાલ (૨) નં લોહી
 રક્ષા સ્ત્રીં રક્ષણ (૨) રાખડી (૩) રાખોડી
 રખે અં કદાચ; કદાપિ
 રખ્યા સ્ત્રીં રાખ; ભરંમ
 રગ સ્ત્રીં નસ (૨) [લા.] મનોવૃત્તિ; વલાણું
 રજ વિં થાઈ (૨) સ્ત્રીં ધૂળનો કણ (૩) કરતર
 (૪) નં સ્ત્રીનો માસિક અટકાવ
 રજ સ્ત્રીં પરવાનગી (૨) છટ્ટી (૩) રખસદ
 રજી સ્ત્રીં રેતી
 રજૂ વિં નજર સામે રાખેલું; હાજર કરેલું
 રજળુ સ્ત્રીં દોરી; દોરડું

રઠ સ્ત્રીં લગની (૨) હઠ; આગ્રહ
 રણુ નં રેતીનું મેદાન કે પ્રદેશ (૨) યુદ્ધ (૩)
 લડાઈનું મેદાન (૪) જાણ; દેવું
 રણી વિં રણિયું; દેવાદાર
 રત વિં લીન (૨) આસક્તિ (૩) સ્ત્રીં જાતુ
 રતિ સ્ત્રીં આસક્તિ (૨) આનંદ (૩) કામઠીડા
 (૪) (સં.) કામદેવની સ્ત્રી
 રતી સ્ત્રીં ચનોડી
 રત્ન નં કીમતી પથ્થર (મણિ વગેરે) (૨) દરેક
 જાતિમાં ઉત્કૃષ્ટ વસ્તુ
 રથ પુંં ઉપર ધુરમટ જેવા છત્રવાળું એક વાહન

રથી પું રથમાં ખેસી લડનાર યોદ્ધો (૨) એક
હજાર યોદ્ધાઓ સાથે એકલો લડનાર યોદ્ધો
રદ વિં નકામું; ખાતલ કરેલું
રદી વિં રદ કરેલું; નકામું
રકુ વિં નાઠેલું; પલાયન કરી ગયેલું
રમા સ્ત્રીં લક્ષ્મી (૨) સુંદર સ્ત્રી
રમ્ય વિં રમણીય
રવ પું અવાજ
રવિ પું સૂર્ય (૨) રવિવાર
રવો પું દાણાદાર લોટ
રશિમ પું; નં કિરણ (૨) લગામ; રાશ
રસ પું જીભથી માલુમ પડતો રવાદ (૨) કાવ્ય
જેવા સાંભળવાથી રચાયેલાવોના ઉદ્દેશ થતાં
થતો અલૌકિક આનંદ (૩) વનસ્પતિ કે
ફળનો પ્રવાહી (૪) સાર; સત્ત્વ
રસી સ્ત્રીં પરુ; તેના જેવું પાણી (૨) દોરડી
રસો પું અથાણું, શાક અને મુરખ્યા વગેરેનો
મસાલાવાળો જાંડો રસ (૨) જાંડું દોરડું
રસ્તો પું માર્ગ; રાહ
રંગો પું કમાણી
રંક વિં ગરીબ
રંગ પું લાલ, પીળો વગેરે વર્ણ (૨) આનંદ;
મસ્તી; તાન (૩) રંગભૂમિ
રંજ સ્ત્રીં દુઃખ; ખેદ; દિલગીરી
રંડા સ્ત્રીં રાંડ; રંડી (એક ગાળ)
રંડી સ્ત્રીં વેશ્યા
રંદો(-ધો) પું લાકડું છોલી લીસું કરવાનું એક
સુતારી આભર
રંભા સ્ત્રીં એક અપ્સરા (૨) સુંદર સ્ત્રી
રાઈ સ્ત્રીં એક જાતનાં મસાલાનાં ખી
રાખ સ્ત્રીં રાખોડી (૨) રખાત
રાગ પું મોહ; આસક્તિ (૨) મનોરંજન થાય તેવી
ગાવાની રીત (૩) અવાજ; સૂર
રાગી વિં રંગેલું (૨) લાલ (૩) સંસાર સુખમાં
આસક્તિવાળું (૪) પ્રેમી (૫) કોપી
રાચ નં આભર (૨) રાચરચીલું
રાજ પું રાજ (૨) નં રાજ્ય
રાજ પું રાજ્ય કરનાર આદમી
રાજ વિં ખુશ (૨) સંમત
રાજ્ય નં રાજની હુકમતનો પ્રદેશ
રાણી સ્ત્રીં રાણી

રાહ સ્ત્રીં ચીસ; ખૂમ (૨) કનિયો (૩) ફરિયાદ
રાડું નં જીવાર, ખાજરી કે સરકટનો સાંઠો
રાણી સ્ત્રીં રાજની સ્ત્રી
રાણો પું રજપૂત રાજ
રાત સ્ત્રીં રાત્રિ (૨) પું વાળંદ
રાતું વિં લાલ રંગનું (૨) આસપ્ત; લીન
રાત્રિ(-ત્રી) સ્ત્રીં સૂર્ય આથમે ને ઊગે તેની
વચ્ચેનો સમય; રાત
રાન નં જંગલ (૨) ઉજ્જડ પ્રદેશ
રાની વિં જંગલી
રાખ સ્ત્રીં ભરડકું; કાંજ; ઘેંશ
રાણું વિં ગામડિયું; અણધર
રામ પું જીવ; હોંશ (૨) આનો (વ્યાજ)
રામા સ્ત્રીં સ્ત્રી (૨) સુંદર સ્ત્રી
રાય પું રાજ (૨) ધનવાન માણસ
રાવ પું રાય (૨) સ્ત્રીં ફરિયાદ (૩) સહાયતા
માટેની આજીજી (૪) ચાડી
રાશ સ્ત્રીં દોરડું (૨) લગામ (૩) સરાસરી
રાશિ પું ઢગલો (૨) ગણિતનો આંકડો (૩) સ્ત્રીં
નક્ષત્રનાં બાર જુમખાંમાંનું પ્રત્યેક
રાશી વિં ખરાખ; હલકું
રાષ્ટ્ર નં દેશ; રાજ્ય
રાસ પું ગાતાંગાતાં ગોળાકારે ફરતાં કરાતો નાચ
(૨) જુઓ રાશ
રાસો પું એક પ્રકારનું વીરરસ કાવ્ય
રાસ્તી વિં રાસ્ત (૨) સ્ત્રીં રાસ્તાપણું; ધમાનદારી
રાહ પું રસ્તો (૨) સ્ત્રીં રીત (૩) વાટ
રાડુ પું (સં.) પુરાણાનુસાર નવ મહોમાંનો એક;
સૂર્યચંદ્રને ત્રસનાર પીડાકારી ગ્રહ
રાંક(-કું) વિં ગરીબ; સાલસ
રાંગ સ્ત્રીં કોટની દીવાલની ખાજી (૨) સવારી
રાંદું વિં વાંકું; વળી ગયેલું (૨) ખોટું
રાંડ સ્ત્રીં રાંડેલી; વિધવા (૨) વેશ્યા
રાંપી સ્ત્રીં મોચીનું એક આભર
રિક્ષા સ્ત્રીં માણસથી ખેંચાતી નાની બે પેડાંની ગાડી
રિદ્ધિ સ્ત્રીં ઋદ્ધિ; સમૃદ્ધિ
રિપુ પું શત્રુ
રીઝ સ્ત્રીં ખુશી; આનંદ
રીડ સ્ત્રીં ખૂમ; પોકાર
રીઠું વિં વપરાઈને મજબૂત થયેલું (૨) દુઃખ વેઠી
કઠણ થયેલું (૩) સુધરે નહિ એવું

રીત સ્ત્રીં જુઓ રીતિ (૨) કરકરિયાવર
 રીતિ સ્ત્રીં પ્રકાર; તરેહ (૨) પદ્ધતિ; રૂઢિ
 રીધ સ્ત્રીં + રિધ્
 રીમ નં વીસ ધા (કાગળ)
 રીર સ્ત્રીં + રાડ; ખૂમ
 રીસ સ્ત્રીં રિસાડું તે; રોપ; ગુસ્સો
 રીંછ નં એક રાની હિંસ પ્રાણી
 રળુ વિં માંડું
 રચિ સ્ત્રીં ઇચ્છા; ભાવ
 રદ્ર વિં ભયંકર (૨) પું (સં.) મહાદેવ
 રદ્રી સ્ત્રીં શિવની સ્તુતિનું વૈદિક સૂત્ર
 રચો અં પ્રમાણે
 રખ સ્ત્રીં અટકળ (૨) વિચાર; અભિપ્રાય; વલાળ
 (૩) યોગ્ય પ્રસંગ; મોખ
 રઝ સ્ત્રીં રઝાવું તે
 રડું વિં સારું; ઉત્તમ; સુંદર
 રઢ વિં ધણુ કાળથી પ્રચાર કે વપરાશમાં હોવાથી
 દઢ થયેલું
 રૂઢિ સ્ત્રીં રૂઢ થયેલી રીતિ કે રિવાજ
 રૂપ નં આકાર; દેખાવ; સ્વરૂપ (૨) સૌંદર્ય (૩)
 વેશ
 રૂપું નં એક ધાતુ
 રૂવું નં શરીર ઉપરનો નાનો વાળ; રુવાંટું
 રૂહ પું; નં આત્મા; જીવાત્મા
 રુંચું નં રુદન
 રુંછું નં જુઓ રુંછું
 રુંવું નં રુવાંટું
 રેખ સ્ત્રીં રેખા (૨) દાંતે જડાવેલી સોનાની ટપકી
 રેખા સ્ત્રીં લીટી; આંકે
 રેચ પું જુલાળ
 રેજો પું કાંચળીમાં વપરાતો સુતરાઉ કે રેશમી
 કાપડનો કકડો
 રેહું વિં રખડતું; સંભાળ વિનાનું (૨) ગાઢું
 રેણુ નં ધાતુની સાંધ કરવાનું ઝારણુ
 રેત સ્ત્રીં ઝીળી રેતી (૨) નં વીર્ય
 રેતી સ્ત્રીં પથ્થરનો ઝીળો ભૂકો; વાલુકા
 રેન સ્ત્રીં રાત (૨) લગામ
 રેલ સ્ત્રીં પૂર (૨) [લા.] આગગાડીના પાટા
 રેલો પું નાનો પ્રવાહ

રેખા સ્ત્રીં રેખા; લીટી
 રેસો પું તંતુ (વનસ્પતિ, ફળ વગેરેનો)
 રેંટ પું કૂવામાંથી પાણી કાઢવાનું ઢોલકાંવાળું ચક્કર
 રોક વિં રોકડું (૨) સ્ત્રીં રોકળી
 રોગ પું શરીરનો વિકાર; વ્યાધિ
 રોગી વિં રોગવાળું; માંદું
 રોગું વિં (કા.) નકરું; કેવળ; માત્ર
 રોચું વિં રોચું
 રોજ પું દિવસ (૨) એક દિવસની મજૂરી (૩)
 અં હુમેશ
 રોજી સ્ત્રીં રોજગાર (૨) રોજની આવક
 રોજો પું મોટા અને ધાર્મિક મુસલમાનની કબર
 (૨) મુસલમાનનો દિવસનો ઉપવાસ
 રોઝ નં ઘાટને મળતું એક જંગલી પશુ
 રોઝી વિં સ્ત્રીં (કા.) એક જાતની ઘાટી
 રોટી સ્ત્રીં રોટલી (૨) પાઉંરોટી
 રોડું નં ઘંટનો કકડો
 રોણું નં રુદન
 રોહો પું ખાડો
 રોધ પું અટકાવ
 રોન સ્ત્રીં રાતની ચોકી
 રોપ (-પો) પું છાંટ
 રોક (-મ) પું દબદબો (૨) પ્રતાપ; દાળ
 રોકી વિં રોકવાળું
 રોમ પું; નં રૂવાંટું; રૂવું; શરીર ઉપરના વાળ
 રોચું વિં પીટયું; રડયું (સ્ત્રીઓની ગાળ)
 રોલ પું ચક્કર (૨) આંકળી
 રોલું વિં બાધું; મૂર્ખ; મૂઢ
 રોવું અં કિં રડવું
 રોષ પું ગુસ્સો
 રોળો પું કમાઈ
 રોંચું વિં ગામડિયું; જંગલી; અસહ્ય
 રોંચો પું રાભો; જડસો
 રોંદું નં ત્રીજો પહોર; સમીસાંજનો વખત
 રોંઢો પું ત્રીજ પહોરનું જમણું (૨) વાળુ (૩) રોઢું
 રોદ્ર વિં રુદ્ર સંબંધી (૨) ભયંકર; ઉગ્ર (૩) કાવ્યના
 નવ રસમાંનો એક
 રૈપ્ય વિં રૂપાનું (૨) રૂપા જેવું

લ

લક્ષ વિં લાખ (૨) નં ધ્યાન (૩) ઉદ્દેશ (૪)
[તાકવાનું] નિશાન
લક્ષ્મી સ્ત્રીં (સં.) વિષ્ણુની પત્ની (૨) સ્ત્રીં
ધન; દોલત
લક્ષ્ય વિં લક્ષ આપવા જેવું (૨) તાકવાનું
(૩) નં બ્યેય (૪) હેતુ
લાખ વિં લાખ (૨) સ્ત્રીં લા (૩) લક્ષ્મી
લગ સ્ત્રીં ટેકણ; ટેકો (મોલનો)
લગી અં સુધી
લગે અં લાગ્યા ! કાળ્યા ! હં !
લગ્ન વિં લીન; આસક્ત (૨) પરણવું તે; વિવાહ
લઘુ વિં નાનું (૨) હલકું (૩) સહેલું
લગ્ન સ્ત્રીં શરમ (૨) અપકીર્તિ
લટ સ્ત્રીં થોડા વાળની સેર (૨) મોતીની સેર
લટ્ટુ વિં નરમધંશ (૨) પરવશ (૩) સ્તબ્ધ
લઠ(-હ) વિં જડું અને મજબૂત (૨) પું ટંગોરો
લટું પું લાડુ
લત સ્ત્રીં લગની (૨) ટેવ; વ્યસન
લતા સ્ત્રીં વેલ
લત્તા સ્ત્રીં લાત
લત્તો પું શહેરનો ભાગ; મહોદ્દલો; ફળિયું
લપ સ્ત્રીં પીડા; ઉપાધિ; લફટું
લપ્પી વિં જુઓ લપિયું
લપ્પો પું ભરચક કસળવાળો લપેટો
લપ્ધ વિં મળેલું
લપ્ધિ સ્ત્રીં પ્રાપ્તિ
લય પું પ્રલય (૨) એકતાર થઈ જવું તે
(૩) ગાવાનો ઢંગ; સ્વર કાઢવાનો ઢંગ
લહે સ્ત્રીં લગની; તાન (૨) લહેજત; આનંદ
લંક વિં પેસાદાર (૨) સ્ત્રીં લંકા
લંકા સ્ત્રીં (સં.) રાવણની નગરી (૨) સિલોન
લંધા સ્ત્રીં રાજિયા ગાઈ કુટાવનારી (૨) જુઓ
વડારણ
લંધો પું શરણાઈ વગાડવાનો ધંધો કરનાર
લંબ વિં લાંબુ
લાક્ષા સ્ત્રીં લાખ
લાખ વિં સો હજાર (૨) સ્ત્રીં ખાખરો, પીપળો,
ખોરડી વગેરે પર થતા કીડાઓએ
ખનાવેલો પદાર્થ

લાખું વિં શરીર ઉપરનું જન્મથી પડેલું ચાકું
લાગ પું તાકડો; દાવ; પ્રસંગ (૨) આધાર;
ટેકણ (૩) ચુકિત
લાગુ વિં સંબંધ હોય તેવું (૨) બંધનિસતું
(૩) અં ચાકું; જરી
લાગો પું દાપું; હકસાઈ (૨) કર; વેરો (૩)
સંબંધ; સગપણ (૪) પીછો; કેડો
લાજ સ્ત્રીં લજ્જત; શરમ (૨) મર્યાદા; મલાંતે
લાટી સ્ત્રીં લાકડાનું પીઠું
લાટો પું સાબુ કે કોઈ ધાતુનો લાંબો દુકડો
લાઠી સ્ત્રીં જડી લાકડી; ડાંગ
લાડ નં હસાવી ખેલાવી રાજી રાખવું તે
લાડી સ્ત્રીં કન્યા (૨) નવી પરણેલી વહુ
લાડુ પું મોદક; એક મીઠી વાની
લાડો પું વર (૨) લાડકવાયો છાકરો
લાણી સ્ત્રીં (લહાણી) કાપણી; લણણી
લાત સ્ત્રીં પગથી કરેલો આધાત; પાટુ
લાતી સ્ત્રીં બંદર ઉપરની વખાર; કોઠી
લાદ સ્ત્રીં ઘોડાનું છાણ
લાદી સ્ત્રીં ફરસબંધી
લાફે પું તમાચો
લાભ પું ફાયદો
લાય સ્ત્રીં આગ (૨) બળતરા
લાર સ્ત્રીં લાંબી હાર
લારી સ્ત્રીં રેલના પાટાપર ઠેલીને ચલાવવાની
ગાડી (૨) માલ વહી જવાની ગાડી
લાલ વિં રાતા રંગનું (૨) પું છેલ; રંગીલો
લાલા પું લહેરી; ફફડ
લાલી સ્ત્રીં રતાશ (૨) ઘંટની જીભ-લોલક
લાલો પું લાલ; ફાંકડો
લાશ(-સ) વિં બરણાદ (૨) સ્ત્રીં મરદું
લાસુ વિં લૂપું; ધી કે ચીકટ વિનાનું
લાડી સ્ત્રીં ઘઉંના લોટની ખેળ
લાળ સ્ત્રીં મોઢાનો ચીકણો પ્રવાહી
લાંચ સ્ત્રીં અમલદાર કે સત્તાધારીની અધઠિત
કામગીરી માટે સ્વપાતી કે લેવાતી રકમ
લાંબું વિં લાંબાઈ, વિસ્તાર, સમય વગેરેમાં ઘણું
લિપિ(-પી) સ્ત્રીં લાપાના વર્ણો લખવાની રીત
લિપ્તિ સ્ત્રીં મેળવવાની ઇચ્છા (૨) લાલસા

લિંગ નં ચિહ્ન (૨) ભતિ (વ્યા.) (૩) મહાદેવની
 મૂર્તિ (૪) પુરુષની ઇંદ્રી
 લિંગુ નં એક ખાટું ફળ
 લીખ સ્ત્રીં જૂનાં ઇંદ્રાં
 લીટી સ્ત્રીં પહોળાઇ વગરની રેખા (૨) હાર;
 એળ (૩) પદ; કડી (૪) લીક; હદ
 લીટો પું નડી લીટી (૨) છેકો
 લીધે અં તેથી; તેટલા માટે; કારણે
 લીન વિં લય પામેલું (૨) ગરક; તક્લીન
 લીરો પું (કા.) લૂગડાનો લાંબો કકડો; ચીરો
 લીલ સ્ત્રીં બંધિયાર પાણીમાં કે તેવી જગામાં થતી
 લીલી ચીકણી વનસ્પતિ (૨) જલ
 લીલા સ્ત્રીં કીડા; ખેલ (૨) અદ્ભુત ખેલ
 (૩) અવતારે કરેલાં કામ
 લીલું વિં કાચી કેરીના રંગનું (૨) લીનું (૩) તાજું
 લીસું વિં ખરખચડું નહિ તેવું; સુંવાળું; સરકણું
 લીંટ નં નાકનો ચીકણો મળ
 લીંબુ નં લિંબુ
 લૂચું વિં કપટી; દોંગું (૨) ખંધું; પકડું
 લૂપ્ધ વિં લોભિયું; લાલચુ (૨) લોભાયેલું
 લૂપું વિં ચીકટ વિનાનું (૨) નિર્ધન; ખાલી
 લૂટ સ્ત્રીં લૂટવું તે (૨) લૂંટલો માલ
 લૂણુ નં મીઠું; નિમક
 લૂણો પું બીનાશથી ઇંટ, છો વગેરે ખવાઈને ઉપર
 વળતી છારી
 લૂમ સ્ત્રીં ફળનું જૂમખું
 લૂલી સ્ત્રીં જીભ
 લૂલું વિં લંગડું; જોડું (૨) અશક્ત; નિર્બળ
 લૂંટ સ્ત્રીં જીભો લૂટ
 લૂંડી સ્ત્રીં દાસી; ગુલામડી
 લૂંડો પું દાસ; ગુલામ
 લૂખ પું; લખાણ (૨) ખત (૩) ટૂંકો નિબંધ
 લૂખા સ્ત્રીં લીટી; રેખા
 લૂખું નં મોંચે ગણાય એવો ટૂંકો સહેલો હિસાબ
 (૨) ગણતરી; હિસાબ (૩) ગળું

લૂખે અં હિસાબે; પ્રમાણે (૨) પ્રીત્યર્થે; વારતે
 લૂણુ વિં 'લેનાર' એ અર્થમાં શબ્દને છેડે (ઉદા.
 જીવલેણ) (૨) નં લેણું; લેવાનું તે
 લૂણું નં આપેલું પાછું લેવાનું તે (૨) આગલા
 જન્મનું લેણું હોય તેવો સારો સંબંધ
 લૂપ પું ઢીલા પદાર્થનો પાતળો થર
 લૂવું સં કિં અહાણ કરવું; સ્વીકારવું (૨) ખરીદવું
 લૂશ વિં જરાક (૨) પું આણું; બહુ જ થોડો ભાગ
 લૂસ સ્ત્રીં જરીની કિનાર
 લૂંધો પું મોટું સૂંચણું; ચારણો
 લૂંક પું જનસમૂહ (૨) વર્ગ
 લૂંચ પું માથાના વાળ પોતાને હાથે ટૂંપી કાઢવા
 તે (જૈન) (૨) નં આંસુ
 લૂંચો પું લૂંદો (૨) ડખૂંચો (૩) ગોઠાળો (૪) વાંધો
 લૂંટ પું બારીક ભૂકો; આટો
 લૂંટી સ્ત્રીં નાનો લૂંટો
 લૂંટો પું જીભો કળશિયો
 લૂંઠ પું પાણીનું મોજું
 લૂંઠાં નં બં વં લૂંઠાંના એકબેરો
 લૂંઠી સ્ત્રીં લૂંઠાની તવી
 લૂંડું નં એક ધાતુ; લૂખંટ
 લૂંથ સ્ત્રીં લાશ; મરડું (૨) [લા.] પીડા (૩)
 વિં તદ્દન થાકી ગયેલું (૪) નકામું
 લૂંપ પું લૂપ થવું તે; નાશ પામવું તે (૨)
 દેખાતા બંધ થવું તે
 લૂંભ પું લાલચ; તૃણા
 લૂંભી વિં લોભિયું; લોભવાળું
 લૂંમ પું; નં વાળ; રૂવું; રોમ
 લૂંલ વિં ચંચળ (૨) સુંદર (૩) આતુર (૪)
 નં ગરખાની લીટીને છેડે આવતો શબ્દ
 લૂંલ નં લૂંલું
 લૂંલી નં રઘિર; ખૂન (૨) [લા.] કુળ
 લૂંડું વિં પૈસાદાર; માતખર
 લૂંદો પું ચીકણા નરમ પદાર્થનો લૂંચો

વ

વકી સ્ત્રીં સંભવ (૨) આશા; ઉમેદ
 વકતા પું ખોલનાર; બાષણ કે કથા કરનાર
 વક વિં વાંકું
 વક્ષ નં છાતી

વખો પું લૂખમરાનું સંકટ (૨) સંકટ
 વગ પું; સ્ત્રીં જીભો વગવસીલો (૨) તક;
 અવસર (૩) પક્ષ; તરફેણ (૪) જગા
 વચ્ચે અં વચમાં

વચ્છ પું; નં વાછરડું
 વજે સ્ત્રીં પાકેલા અનાજમાં હિસ્સો પાડી લેવાતી
 મહેસૂલ
 વજ્ર નં દધિચિ ઋષિનાં હાડકાંનું અનેકું ઇંદ્રનું
 આયુધ
 વટ વિં મુખ્ય (૨) પું વડ (૩) સ્ત્રીં ટેક (૪)
 આખર
 વટી વિં ટેકવાળું (૨) ધીરધાર કરનારું
 વડ પું એક ઝાડ
 વડી સ્ત્રીં ચોળાની દાળની એક બનાવટ
 વડું વિં મોટું (૨) નં ચાલદની દાળની એક
 વાની
 વડે અં વતી; થી
 વણુ અં વિના
 વતી અં વડે (૨) માટે; બદલે
 વતું નં હાલમત
 વતે અં વડે; થી
 વતું વિં વધારે
 વત્સ પું બાળક (૨) નં વાછરડું
 વત્સા સ્ત્રીં પુત્રી
 વદ(-દિ,-દ્ય) અં કૃષ્ણપક્ષમાં
 વધ પું કાપીને મારી નાખવું તે (૨) સ્ત્રીં વધારે
 વધુ વિં વધારે
 વધૂ સ્ત્રીં વહુ; જીવાન પત્ની (૨) છોકરાની વહુ
 વધ્ય વિં વધ કરવાયોગ્ય
 વન નં જંગલ
 વના સ્ત્રીં વનિતા (૨) અં વિના; સિવાય
 વનો પું વિવેક; વિનય
 વપુ નં શરીર
 વફા સ્ત્રીં વચનને વળગી રહેવું તે; પ્રમાણિકપણું
 (૨) ભક્તિ; શ્રદ્ધા; વિશ્વાસ
 વભો પું સાહેબી (૨) મર્યાદા (૩) પ્રતિષ્ઠા; વજન
 વય નં; સ્ત્રીં ઉમર
 વર વિં ઉત્તમ (૨) પું વરરાજા (૩) પતિ (૪)
 વરદાન
 વરુ પું; નં એક ચોપણું હિંસ્ર પ્રાણી
 વરૌ પું નાત જમાડવી તે (૨) વપરાશ; ખરચ
 વર્ગ પું મોટા સમુદાયનો એક ભાગ (૨) શ્રેણી
 વર્ણ પું રંગ (૨) રૂપ (૩) પું; સ્ત્રીં હિંદુ
 સમાજના ચાર વિભાગમાંનો દરેક
 વચ્ચ વિં પ્રધાન; શ્રેષ્ઠ

વર્ષ નં બાર માસનો સમય
 વર્ષા સ્ત્રીં વરસાદની ઋતુ—બ્રાવણ અને બાદરનો
 વલે સ્ત્રીં હાલ; દશા (૨) જૂંડા હાલ (૩) ઉપાય
 વંવો પું વકાર (૨) વિવેક
 વશ વિં તાબે; શરણે (૨) મુગ્ધ
 વશા સ્ત્રીં વાંજણી સ્ત્રી (૨) હાથગી (૩) સ્ત્રીં
 પત્ની (૪) નણુંદ
 વશ્ય વિં વશ કરાય તેવું (૨) તાબે; અધીન
 વષ્ટિ સ્ત્રીં સમાધાનીની વાટાઘાટ
 વસુ વિં આઠ (૨) નં સોનું (૩) પું; સ્ત્રીં ધન
 વસ્તિ પું; સ્ત્રીં પેહુ; મૂત્રાશય
 વસ્તી સ્ત્રીં જીઓ વસતી
 વસ્તુ સ્ત્રીં પદાર્થ; ચીજ (૨) સત્ય (૩) નં નાટક
 કે કથાનો વિષય
 વસ્ત્ર નં કપડું
 વસ્ત્ર પું મેળાપ; સમાગમ (૨) સંબંધ
 વહી સ્ત્રીં નામાનો ચોપડો (૨) વંશાવળીની
 ચોપડી (૩) ચોપડી (કોરી કે લખેલી)
 વહુ સ્ત્રીં પત્ની (૨) છોકરાની સ્ત્રી
 વળ પું યુક્તિ; કરામત (૨) દાવ (૩) અંટસ
 વળી સ્ત્રીં પાતળો લાંબો સોટો (૨) લાકડીનેડેછે
 જડાતી ખોળી (૩) અં વધારામાં
 વંજા સ્ત્રીં વંધ્યા; વાંજણી સ્ત્રી
 વંઠ પું શરીરમાં વાયુના ગોળા આવવા તે
 વંડી સ્ત્રીં ખુદલી જમીનની આસપાસની નાની
 ભીંત
 વંડો પું મોટી વંડી (૨) તેના વડે આંતરેલું
 મોટું સ્થાન (૩) પોળ
 વંદો પું એક જીવડું
 વંધ્ય વિં વાંજિયું; નિષ્ફળ
 વંધ્યા સ્ત્રીં વાંજણી
 વંશ પું કુળ (૨) આલાદ (૩) વંસ
 વાઇ સ્ત્રીં મૃગી; ફેફરું; 'હિસ્ટીરિયા'
 વાક પું કસ; સત્ત્વ (૨) સ્ત્રીં વાળી
 વાકય નં પૂર્ણ અર્થ બતાવતો શબ્દસમૂહ
 વાગ સ્ત્રીં વાળી (૨) લગામ
 વાઘ પું એક હિંસ્ર પ્રાણી; શેર
 વાઘો પું ડગલો; પોશાક (૨) ગાંસડી
 વાચ (-ચા) સ્ત્રીં વાળી; ભાષા; મોલી
 વાજ પું ઘોડો (૨) બાણ
 વાળુ નં વા, ધા કે ધસરકો એ ત્રણ પૈકી એક
 મારફતે અવાજ નીકળે તેવું સાધન

વાટ સ્ત્રીં રસ્તો (૨) રાહ (૩) દિવેઠ
 વાડ સ્ત્રીં જમીનની આબુખાબુ કાંઠા વગેરેથી
 કરેલી આડ (૨) મહોલ્લો
 વાડી સ્ત્રીં બાગ; બગીચો
 વાડો પુંં પછવાડે આંતરેલી ખુલ્લી જગા (૨)
 (૩) તડ; પક્ષ (૪) સંઘાસ
 વાઢ પુંં જખમ (૨) શીરડીનું ખેતર (૩) ચૂંક
 (૪) કાપણી
 વાઢી સ્ત્રીં ધી ભરવાનું નાળચાવાળું માટીનું વાસણ
 વાણુ સ્ત્રીં ખોલી; વાણી (૨) તંગી; કસર
 વાણી સ્ત્રીં સરસ્વતી (૨) વચન; ખોલી (૩) વાચા
 (૪) વાગિંદ્રિય; જીભ (૫) સ્વર; સૂર
 વાત પુંં પવન (૨) વાર્તા (૩) હકીકત (૪) ગપાટો
 વાદ પુંં ચર્ચા (૨) ભાંજગડ (૩) ચડસાચડસી
 વાદી પુંં વાદ કરનાર (૨) ફરિયાદી (૩) મદારી
 વાદ્ય નં વાજી
 વાન પુંં વર્ણ; રંગ
 વાની સ્ત્રીં એક જાતની મીઠી જીવાર (૨) જણસ;
 ચીજ; પ્રકાર (જમણની)
 વાનું નં વસ્તુ; ચીજ; જણસ
 વામ વિં ડાબું (૨) સુંદર (૩) અધમ
 વામા સ્ત્રીં નારી (૨) સુંદર સ્ત્રી
 વાય પુંં વાયુ (૨) સ્ત્રીં છત
 વાયુ પુંં પવન (૨) બાદી
 વાયુ નં પવન લાગે નહિ એવું દીવો મૂકવાનું
 માટીનું ફાનસ
 વાર પુંં અઠવાલિયાનો દરેક દિવસ
 વારિ નં પાણી; નીર
 વારી પુંં ઘોડો (૨) સ્ત્રીં વારો (૩) બદલો
 લેવાનો અવસર
 વારુ અં ઠીક
 વારો પુંં વારી; કમ; પાણી (૨) અણોળે; પાકી
 વાર્તા (-ત્તા) સ્ત્રીં કથા (૨) ખીના; હકીકત
 વાલ નં એક કડોળ (૨) ત્રણ રતી જેટલું તોલ
 વાલી પુંં રક્ષક; પાલક
 વાવ સ્ત્રીં આંદર ઊતરવાનાં પગથિયાંવાળો કૂવો
 વાવા વિં સારું; મજેનું
 વાવું અં કિં (પવનનું) પૂંકાવું (૨) [શરીરને
 પવનની] અસર થવી
 વાસ પુંં વસવાટ (૨) મુકામ (૩) પોળ (૪)
 સ્ત્રીં ગંધ (૫) દુર્ગન્ધ (૬) નં વસ્ત્ર

વાસી વિં રહેનારું (૨) આગલા દિવસનું
 વાસુ પુંં ખેતરમાં રાતવાસો રહી ચોરી કરનાર
 વાસો પુંં વાસ કરવો તે (૨) દહાડો (પ્રસવ
 થયાનો) (૩) મુકામ
 વાસ્તુ નં ધર બાંધવાની જગા
 વાસ્તે અં કાળે; અર્થે
 વાળ પુંં કેશ
 વાળી સ્ત્રીં નથ (૨) કડી
 વાળુ સ્ત્રીં રેતી; કાંકરી (૨) નં રાત્રિભોજન
 વાળો પુંં ધાતુનો લાંબો પાતળો તાર (૨)
 એક રોગ
 વાંક પુંં અપરાધ (૨) વક્તા; રાંઠ
 વાંછા સ્ત્રીં વાંછના; ઈચ્છા
 વાંજ સ્ત્રીં સંતતિ ન થતી હોય તેવી સ્ત્રી; વંઘ્યા
 વાંઠી વિં સ્ત્રીં પરણ્યા વિનાની
 વાંઠો વિં પુંં કન્યા ન મળવાથી કુંવારો રહેલો
 વાંદો પુંં એક જીવડો
 વાંધો પુંં હરકત; અટચાણુ (૨) વિરોધ; તકરાર
 વાંભ સ્ત્રીં (કા.) જીઓ વામ
 વાંસ પુંં એક ઝાડ (૨) તેનો સોટો
 વાંસે અં પૂંદે; પછવાડે
 વાંસો પુંં બરડો; પીઠ
 વિખ નં વિષ; ઝેર
 વિદન નં હરકત; સંકટ; મુશ્કેલી
 વિચિ(-ચી) સ્ત્રીં મોજી; તરંગ
 વિણુ અં વિના
 વિત્ત નં દ્રવ્ય (૨) શક્તિ (૩) સાર
 વિદ્યા સ્ત્રીં જ્ઞાન (૨) તેનું શાસ્ત્ર કે કળા
 વિધા સ્ત્રીં પ્રકાર
 વિધ પુંં (સં.) બ્રહ્મા (૨) ભાગ્યદેવતા (૩)
 આજ્ઞા (૪) સંસ્કાર (૫) સ્ત્રીં ક્રિયા
 વિધુ પુંં ચંદ્રમા
 વિના અં સિવાય
 વિપ્ર પુંં બ્રાહ્મણ
 વિભા સ્ત્રીં પ્રકાશ (૨) શોભા (૩) કિરણ
 વિભુ વિં સર્વવ્યાપી (૨) શક્તિમાન (૩) મહાન, શ્રેષ્ઠ
 વિશે(-ષે) અં સંબંધી
 વિશ્રી વિં શોભાલીન; કુરૂપ; બિહૂંડ
 વિશ્વ નં જગત; સૃષ્ટિ
 વિષ નં ઝેર

વિષે અં માં (૨) ખાખત
 વિષ્ટા સ્ત્રીં મળ; નરક
 વિષ્ટિ સ્ત્રીં સમાધાનીની વાટાઘાટ
 વિષ્ણુ પું (સ.) ત્રિમૂર્તિમાં સૃષ્ટિનું પાલન કરનાર
 સ્વરૂપ
 વિંધ્ય પું (સં.) દક્ષિણાપથ અને ઉત્તરાપથની
 વચ્ચે આવેલી પર્વતમાળા
 વીધું નં જમીનનું એક માપ (૪૦ ગુંઠા)
 વીધો પું વીધું
 વીચિ (-ચી) પું; સ્ત્રીં તરંગ; મોજા
 વીછી (-છુ) પું એક ઝેરી જંતુ
 વીણુ સ્ત્રીં પ્રસવની પીડા
 વીણુ સ્ત્રીં ખીન; એક તંતુવાદ્ય
 વીમો પું વસ્તુ કે નિર્દોશીને નુકસાન પહોંચતાં
 તે બદલ પૈસાથી થતી ભરપાઈ
 વીર વિં શૂર; પરાક્રમી (૨) પું બાઈ
 વીરી સ્ત્રીં બહેન
 વીરો પું બાઈ
 વીર્ય નં શુક્ર; ધાતુ (૨) બળ; પરાક્રમ
 વીલ નં વસિયતનામું
 વીશું વિં શરમિંદું; ભોંકું (૨) રજળતું; છટું
 વીશ (-સ) વિં '૨૦'
 વીશી સ્ત્રીં નાણું આપવાથી તૈયાર રસોઈ મળે તે
 જગા (૨) વીસનો સમૂહ
 વીંછી (-છુ) પું એક ઝેરી જંતુ; વીંછી
 વીંટી સ્ત્રીં આંગળી ઉપર પહેરવાનું ગોળ ધરણું
 વીંટો પું વીંટાળેલો ગોળ આકાર (૨) પથારીનો
 વીંટો
 વીંધ નં ઠાણું; નાકું
 વૃક્ષ નં જાડ
 વૃત્ત નં વર્તન (૨) સમાચાર (૩) વર્તુળ
 વૃત્તિ સ્ત્રીં ચિત્તમાં ઊઠતો વિચાર; ચિત્તનો વ્યાપાર
 (૨) મનનું વલણ (૩) સ્વભાવ (૪) ધંધો
 વૃથા અં ફેગટ; નિષ્ફળ
 વૃષ્ટ વિં ધરડું (૨) વડીલ
 વૃષ્ટા વિં સ્ત્રીં ધરડી થયેલી (૨) સ્ત્રીં ડોસી
 વૃષ્ટિ સ્ત્રીં વધારો (૨) આખાદી
 વૃષ પું આખલો
 વૃષ્ટિ સ્ત્રીં વરસાદ
 વૃંદ નં ટોળું
 વૃંદા સ્ત્રીં તુલસી (૨) (સં.) રાધિકા

વેગ પું ઝડપ (૨) જીરસો
 વેળ સ્ત્રીં નિશાન; નેળ (૨) વિપત્તિ (૩) પ્રભ
 વેળું નં બં વં વલખાં; ફાંફાં
 વેઠ સ્ત્રીં વગરદામનું વૈતરું (૨) ફરજિયાત વૈતરું
 (૩) [લા.] ભાર; પીડા; ઉપાધિ
 વેઠ પું આંગળી ઉપર સાંધા આગળનો કાપો
 (૨) બેથી વધારે આંટાની અંગૂઠી
 વેઠો પું આંગળી ઉપરનો સાંધા આગળનો કાપો
 (૨) લાકડાની ગાંઠ
 વેણુ સ્ત્રીં કપાસનો છોડ (૨) પ્રસવની પીડા;
 વીણુ (૩) નં વચન (૪) વેણી (૫)
 વેણિ (-ણી) સ્ત્રીં ચોટલો (૨) અંગોઠે બાંધવાનો
 પૂલનો ગજરો
 વેણુ સ્ત્રીં વાંસળી
 વેણું નં પાણીની ગાડી
 વેત પું ઘાટ; મોખ (૨) તજવીજ; ત્રેવડ
 વેતા પું બં વં ભલીવાર; ટહાપણુ; આવડ
 વેત્તા પું જાણનાર
 વેદ પું જ્ઞાન (૨) શાસ્ત્રીય જ્ઞાન
 વેદિ (-દી) સ્ત્રીં હોમ વગેરે માટે તૈયાર કરેલી
 ચોટલી કે કુંડ
 વેદ્ય વિં જાણવાનું; જાણવાયોગ્ય
 વેધ પું છિદ્ર (૨) જખમ (૩) [લા.] ખાર
 વેધી વિં વીંધનારું (૨) વેધવાળું
 વેધુ વિં વીંધનારું
 વેન નં વાહન (૨) લંગાર; હાર (૩) વભો
 વેર નં શત્રુવટ (૨) દ્વેષ; ઝેર (૩) અં સુધી
 વેરી વિં વેર રાખનારું (૨) પું દુશ્મન; શત્રુ
 વેરે અં જોડે; સાથે
 વેરો પું કર; જકાત
 વેલ (-લી) સ્ત્રીં વેલી; લતા
 વેલા સ્ત્રીં જીઆ વેળા (૨) મર્યાદા (૩) વાળી
 વેલી સ્ત્રીં વેલ
 વેલો પું મોટી વેલ (૨) વંશનો વેલો
 વેશ (-ય) પું પોશાક; પહેરવેશ (૨) રૂપ; સોંગ
 વેશ્યા સ્ત્રીં ગણિકા; પાતર
 વેડ પું વીંધ; શાર (૨) નાકું (૩) દર
 વેળ સ્ત્રીં વેળા (૨) આંકડી (૩) મનનો તરંગ
 વેળા સ્ત્રીં સમય (૨) વિલંબ
 વેળુ સ્ત્રીં રેતી; ધૂળ
 વેળું નં કુરસદ; નવરાશ

વૈદ (-દ) પું. રોગ જાણી દવા કરનાર
 વૈદુ નં. વૈદનો ધંધો
 વૈર નં. વેર
 વૈરી વિં. (૨) પું. વેરી
 વૈશ્ય પું. ચાર વર્ગોમાંનો ત્રીજો—ખેતી, ગોરક્ષા
 અને વેપાર કરનારો વર્ણ
 વ્યક્ત વિં. રૂપ; પ્રુદ્ધ
 વ્યક્તિ સ્ત્રી. કોઈપણ વર્ગમાંનું એક (૨) માણસ
 (૩) વ્યક્ત થતું તે
 વ્યથ વિં. વ્યાકુળ; અસ્થિર; ગભરાયેલું
 વ્યથા સ્ત્રી. દુઃખ; પીડા
 વ્યય પું. ખર્ચ; વાપર
 વ્યયી વિં. વ્યયવાળું
 વ્યર્થ વિં. ફોગલ; મિથ્યા (૨) અં. નિર્થક
 વ્યંગ વિં. એકાદ અંગ વિનાનું (૨) નં. કટાક્ષ

વ્યાખ્યા સ્ત્રી. વસ્તુનું પૂરતું અને આવશ્યક વર્ણન
 વ્યાધ પું. વાધ
 વ્યાજ નં. નાણાં વાપરવા બદલ મૂળ રકમ ઉપર
 આપવો પડતો વધારો (૨) બહાનું
 વ્યાજુ વિં. વ્યાજે ધીરેલું અથવા લીધેલું
 વ્યાધ પું. પારધી
 વ્યાધિ પું. સ્ત્રી. રોગ; મરણ
 વ્યાપ વિં. વ્યાપેલું
 વ્યાસ પું. (સં.) મહાભારત અને પુરાણોના કર્તા
 ઋષિ (૨) પું. જડાર્ધ; વિરતાર
 વ્યૂહ પું. સૈન્યની ગોઠવણી
 વ્યોમ નં. આકાશ
 વ્યન નં. (સં.) વૃંદાવન (ગોકુળ ખાસે) (૨) ગોવા-
 જોનું ગામ (૩) પું. સમૂહ
 વ્યુ પું. નં. ધા; નારું
 વ્યત નં. નિયમપૂર્વક આવરવાનું પુણ્યકર્મ

૨૧

શક પું. વહેમ; શંકા (૨) સંવત
 શક્તિ સ્ત્રી. સામર્થ્ય; બળ (૨) દેવી
 શક્ય વિં. કરી શકાય તેવું
 શક પું. ઇંદ્ર
 શગ સ્ત્રી. શંકુ આકારની (૨) શંકુ આકારનો ઢગલો
 (૩) દીવાની જ્યોત
 શચિ(-ચી) સ્ત્રી. (સં.) ઇંદ્રાણી
 શઠ વિં. ધૂત; લુચ્ચ (૨) પું. તેવો માણસ
 શણુ નં. લીંડાની જાતનો એક છોડ
 શત વિં. સો
 શત્રુ પું. દુશ્મન
 શનિ પું. એ નામનો ગ્રહ (જુઓ ગ્રહ) (૨) શનિ-
 વાર (૩) નીલમ
 શખ નં. મડદું
 શખ્દ પું. અવાજ (૨) ખોલ; વચન
 શમ પું. શાંતિ (૨) ક્ષમા
 શય્યા સ્ત્રી. પથારી
 શર પું. નં. બાણ
 શરૂ નં. આરંભાયેલું; ચાલુ
 શલ્ય નં. તીર (૨) કાંટો
 શવ નં. શબ; મડદું
 શરી પું. ચંદ્ર

શસ્ત્ર નં. (મારવાનું) હથિયાર
 શંકા સ્ત્રી. શક; સંદેહ (૨) કલ્પિત ભય
 શંકુ નં. ગોળ ખેંટકની ઉપર જતાં અણિયાળી થતી
 જતી ધન આકૃતિ (૨) હજાર અખજ
 શંખ પું. એક જાતના દરિયાઈ પ્રાણીનું કોટલું,
 જેને પૂંકવાથી અવાજ થાય છે (૨) [લા.]
 મૂર્ખ; ઠોઠ આદમી
 શંઢ પું. પંઢ; નપુંસક (૨) કંચુકી
 શંભુ પું. (સં.) શિવ
 શાક નં. રાંધીને ખાઈ શકાય તેવાં કંદ, બાજી
 શાખ સ્ત્રી. અટક (૨) આખર; વટ (૩) સાક્ષી
 શાખા સ્ત્રી. ડાળી (૨) વિભાગ
 શાણું વિં. ચતુર; ડાહ્યું
 શાતા સ્ત્રી. શાંતિ; ટાઢક; નિરાંત
 શાદી સ્ત્રી. વિવાહ
 શાન સ્ત્રી. ચહેરાનો દેખાવ; શિકલ (૨) પહેરવા
 ઓઢવાની છટા કે ભભકો
 શાપ પું. બદ્ધવા
 શાલ સ્ત્રી. ઊનનું ભરેલી કિનારનું ઓઢવાનું
 કીમતી વસ્ત્ર
 શાલા(-ળા) સ્ત્રી. મકાન (૨) નિશાળ
 શાસ્ત્ર નં. ધર્મગ્રંથ (૨) કોઈપણ વિષયનું તાર્કિક
 તેમજ વ્યવસ્થિત જ્ઞાન

શાસ્ત્રી પું. શાસ્ત્ર જાણનાર
 શાહ પું. મુસલમાન રાજા; ખાદશાહ (૨) શરાફ
 (૩) પ્રમાણિક; વટવાળો
 શાહી વિં. શાહ સંબંધી (૨) સામ્રાજ્યનું, —ને
 લગતું (૩) સ્ત્રી. લખવામાં વપરાતો પ્રવાહી
 રંગીન પદાર્થ
 શાંત વિં. શાંતિયુક્ત
 શાંતિ સ્ત્રી. વેગ, દ્વેષ કે ક્રિયાનો અભાવ (૨)
 કલેશકંકાસ કે યુદ્ધનો અભાવ (૩) ધીરજ;
 (૪) વિશ્રામ; નિવૃત્તિ
 શિક્ષા સ્ત્રી. જ્ઞાન; બોધ; શિખામણ (૨) સભ
 શિખા સ્ત્રી. ચોટલી (૨) છાત્રું (૩) ભેત
 શિયા વિં. એ નામના મુસલમાની સંપ્રદાયનું
 શિર નં. માથું (૨) ટોચ; મથાણું
 શિરા સ્ત્રી. રક્તવાહિની; નસ
 શિલા સ્ત્રી. પથ્થરની છાત
 શિલ્પ નં. કારીગરી; કળા (૨) બાંધકામની કળા
 શિલ્પી વિં. શિલ્પને લગતું (૨) પું. શિલ્પશાસ્ત્રી
 (૩) કારીગર
 શિવ વિં. શુભ (૨) પું. [સં.] શંકર (૩) નં
 કલ્યાણ
 શિશુ પું. નં બાળક; બચ્ચું
 શિષ્ટ વિં. વિદ્વાન; સુશિક્ષિત (૨) સંભાવિત
 શિષ્ય પું. શ્રેણી; વિદ્યાર્થી
 શિષ્યા સ્ત્રી. સ્ત્રી શિષ્ય
 શિસ્ત વિં. લાયક (૨) સ્ત્રી. નિયમબદ્ધ વર્તન
 શિંગ સ્ત્રી. કઠોળની કે તેના જેવી બીવાળી પાપડી
 (૨) નં શિંગડું
 શીકું નં. અક્ષર લટકાવાય એવો ઝોળી જેવો ઘાટ
 શીખ સ્ત્રી. શિખામણ (૨) વિદ્યાગીરીની ભેટ
 (૩) પું. ગુરુ નાનકતા સંપ્રદાયનો અનુયાયી
 શીઘ્ર વિં. સત્વર (૨) અં. જલદી
 શીત વિં. ઠાઠું (૨) નં શરીર ઠંડું પડી જવું તે
 શીદ અં. શા માટે
 શીદી(-ધી) પું. હબસી; આફ્રિકાનો મૂળ વતની
 શીધું નં. રસોઈની કાચી સામગ્રી; સીધું
 શીરો પું. જમવાની એક વાની
 શીર્ષ નં. માથું
 શીલ (-ળ) નં. સ્વભાવ (૨) વર્તણૂક (૩) ચારિત્ર્ય
 (૪) શિયળ
 શીશ નં. માથું

શીશી સ્ત્રી. ખાટલી
 શીશો પું. મોટી શીશી
 શીળી સ્ત્રી. એક રોગ; શીતળા
 શીળું વિં. ઠંડું
 શીળો પું. છાંયો
 શીંકું નં. જુઓ શીકું
 શીંગ સ્ત્રી. જુઓ શિંગ
 શુક પું. પોપટ
 શુક પું. એ નામનો ગ્રહ (૨) શુકવાર (૩) નં વીર્ય
 શુચિ વિં. પવિત્ર
 શુદ્ધ વિં. સ્વચ્છ (૨) દોષરહિત (૩) ભેળસેળ વિનાનું
 શુદ્ધિ સ્ત્રી. પવિત્રતા; સ્વચ્છતા (૨) પ્રાયશ્ચિત કરી
 પવિત્ર થવું તે
 શુની સ્ત્રી. કૂતરી
 શુભ વિં. મંગળપ્રદ (૨) નં કલ્યાણ
 શુભ્ર વિં. ઉજ્જવળ (૨) સફેદ
 શુષ્ક વિં. સૂકું; રસ વગરનું; લૂખું
 શુંડ પું. હાથીનો લાંબો નાસિકેદ્રિયવાળો અવયવ;
 સૂંઢ
 શુદ્ર પું. ચોથી વર્ણનો માણસ (જુઓ વર્ણ)
 શુદ્રી સ્ત્રી. જુઓ શુદ્રાણી
 શૂન સ્ત્રી. શૂન્ય; મીઠું
 શૂન્ય વિં. ખાલી (૨) જ્ઞાન વિનાનું (૩) નં મીઠું
 શૂર વિં. બહાદુર (૨) પું. શૂરવીર (૩) નં શૌર્ય
 શૂરું વિં. શૂરવાળું; શૂરવીર
 શૂલ(-ળ) નં. શૂળી (૨) ત્રિશૂળ (૩) કાંટો
 શૂળી સ્ત્રી. જમીનમાં રોપેલો અણીવાળો મોટો
 જાડો સળિયો, જેના પર પરોવી મોતની
 શિક્ષા કરવામાં આવે છે
 શૃંગ નં. શિખર; ટોચ (૨) શિંગડું
 શેક પું. શેકવું તે (શરીરના કોઈ ભાગને)
 શેખ પું. આરખોની ટોળીનો ઉપરી (૨) મુસલ-
 માનોની એક ભતનો આદમી
 શેખા સ્ત્રી. જુઓ શેખાઈ
 શેઠ પું. મોટો આબરૂદાર વેપારી; સાહુકાર;
 વાણિયો (૨) માલિક (નોકરનો)
 શેડ સ્ત્રી. ધારા; ધાર
 શેઠો પું. ખેતરની હદ ઉપરની પાળ; આંતરો
 શેર પું. એક તોલ; મણનો ચાળીસમો ભાગ (૨)
 વાધ; ચિત્તો (૩) સ્ત્રી. કવિતા; કવિતાની કદી
 શેરી સ્ત્રી. સાંકડી ગલી (૨) ફળિયું; પોળ

શેરો પું. ચરણ વગેરે પર અધિકારીએ ઢૂંકમાં કરેલું ટિપ્પણ

શેણું નં. કસબી ઉપરણો—ખેસ

શેવ સ્ત્રી. ચણાના લોટની લાંબી સળી જેવી એક તળેલી વાની (૨) ઘઉંના મેદાની એ જ આકારની ચોસાવીને ખાવાની વાની

શેષ વિ. બાકી રહેલું (૨) પું. (સં.) શેષનાગ (૩) સ્ત્રી. પ્રસાદ

શેહ સ્ત્રી. હરાવણું તે; દબાવણું તે (૨) દાખ; છાપ શૈલ પું. પર્વત

શેલી સ્ત્રી. ઢળ; રીત (૨) લખાણની રીત

શેવ વિ. શિવ સંબંધી (૨) પું. શિવભક્ત

શેક પું. ખેદ; સંતાપ (૨) સ્ત્રી. પતિની ખીજ સ્ત્રી

શેખ પું. હોંસ; ઇચ્છા; કોડ (૨) મેજમજ

શેગ પું. શોક

શેચ પું. શોક (૨) ફિકર (૩) પરતાવો

શેધ પું.; સ્ત્રી. શોધણું તે; ખોળ; તપાસ

શેભા સ્ત્રી. સુંદર દેખાવ; સૌંદર્ય (૨) પ્રતિષ્ઠા

શેર પું. કોલાહલ; ઘોંઘાટ

શેપ પું. ખ્યાસ; સોસ

શેચ નં. સ્વચ્છતા; પવિત્રતા (૨) મલોત્સર્ગ

શેચ નં. શૂરતા; પરાક્રમ; બહાદુરી

શ્યામ વિ. ઠાણું (૨) પું. [સં.] શ્રીકૃષ્ણ

શ્યામા સ્ત્રી. સોળ વર્ષની જુવાન સ્ત્રી

શ્રદ્ધા સ્ત્રી. આસ્થા; વિશ્વાસ

શ્રમ પું. મહેનત

શ્રદ્ધ નં. પિતૃઓની તૃપ્તિ માટે શ્રદ્ધાથી કરાતી તર્પણક્રિયા

શ્રાંત વિ. થાકેલું

શ્રુત વિ. સાંભળેલું

શ્રુણિ(-ણી) સ્ત્રી. પંક્તિ; હાર

શ્રેય નં. મોક્ષ (૨) કલ્યાણ; હિત; શુભ

શ્રેષ્ઠ વિ. સર્વોત્તમ; ઉત્કૃષ્ટ

શ્રેષ્ઠિ પું. શેઠ; મહાજનનો આગેવાન

શ્રોતા પું. સાંભળનાર

શ્લાઘા સ્ત્રી. પ્રશંસા

શ્લેષ્મ નં. કફ

શ્લોક પું. ચાર ચરણનું પદ

શ્વાન પું. કૂતરો

શ્વાસ પું. નાકથી વાયુ લેવો મૂકવો તે (૨) દમ; હાંફ

શ્વત વિ. સફેદ

૫

પટ વિ. છ

પળ વિ. છટ્ટો

પળી સ્ત્રી. છઠ (૨) બાળકના જન્મનો છટ્ટો દિવસ

પંડ પું. નપુંસક

સ

સઘ પું. દરજી

સખ નં. સુખ; જંપ

સખા પું. મિત્ર

સખી વિ. દાની; ઉદાર (૨) સ્ત્રી. સાહેલી

સખત વિ. જુઓ સખત

સખતી સ્ત્રી. જુઓ સખતી

સખ્ય નં. મિત્રતા; પ્રીતિ

સગ સ્ત્રી. (કા.) દીવાની જોત; શગ

સગું વિ. એક લોહીનું કે લગ્નસંબંધથી જોડાયેલું (૨) તેણું માણસ

સચ્ચું વિ. સાચું

સજ્જ(-જજ) વિ. (સજ્જને) તૈયાર થયેલું

સજ્જ સ્ત્રી. શિક્ષા; દંડ; નસિયત

સજ્જ સ્ત્રી. શય્યા (૨) તેરમાને દિવસે અપાતું ખાટલા અને પથારીનું દાન

સટ પું. સમાન વસ્તુઓનો સમૂહ (૨) અં. ઝડ; એકદમ

સટ્ટો પું. લાભનું લેખું માંડીને કરેલું સોદાનું સાહસ

સડો પું. બગાડો (૨) [લા.] દુરાચરણ

સઢ પું. પવન ભરાઈને વહાણને ગતિ મળે તે માટે વહાણના થાંભલાને બાંધવામાં આવતું કપડું

સત નં. સાચાપણું (૨) સતીત્વનો જુરસો

સતી સ્ત્રી. પતિવ્રતા (૨) મૃત પતિ સાથે ચિતામાં બળનારી સ્ત્રી

સતું વિં સાચું (૨) હયાત; ચાલતું
 સત્તા સ્ત્રીં સ્વામિત્વ; માલકી (૨) અધિકાર; હક
 (૩) અમલ (૪) બળ; જોર
 સત્ત્વ નં સાર (૨) બળ; પરાક્રમ
 સત્ય વિં સાચું; વાસ્તવિક; ખરું (૨) નં ખરા-
 પાણું; તથ્ય; સાચી વાત
 સત્ર નં યજ્ઞ શરૂ થઈ પૂરો થાય ત્યાંસુધીનો (૧૩
 થી ૧૦૦ દિવસનો) સમય (૨) શાળાનો
 અભ્યાસનો સમય (૩) સદાગત
 સદા અં હંમેશાં
 સદી સ્ત્રીં સૈકા
 સન પું શક; સંવત (ખ્રિસ્તી કે હિજરી)
 સમ વિં સાત
 સદા વિં સાફ; સ્વચ્છ
 સભા સ્ત્રીં પરિષદ (૨) મંડળી; સમાજ
 સભ્ય વિં વિવેકી; સંભાવિત (૨) પું સભાસદ
 સમું વિં સરખું; દુરસ્ત; વ્યવસ્થિત
 સમો પું સમય; વખત
 સર પું (બ્યાજ ગણવામાં) મુદ્દલ અને મુદ્દતના
 મહિનાનો ગુણાકાર (૨) સ્ત્રીં સેર (૩) નં
 સરોવર
 સર્ગ પું સૃષ્ટિ (૨) અધ્યાય (કાવ્યનો)
 સર્પ પું સાપ
 સર્વ વિં બધું; સઘળું
 સવા વિં '૧૧' (૨) અનુકૂળ (પવન)
 સહ અં સાથે
 સહી સ્ત્રીં (ખત, કાગળમાં) નીચે પોતાનું નામ
 લખવું તે . (૨) અં કબૂલ; નક્કી
 (૩) સ્ત્રીં સખી
 સહુ વિં સૌ
 સળ પું ગેડ કે દબાણનો આંકો-કાપો (૨) સોળ
 સળી સ્ત્રીં ધાસની, લાકડાની કે ધાતુની લાંબી
 પાતળી ગોળ ચીપ
 સળો પું સળવું તે
 સંખ્યા સ્ત્રીં રકમ; આંકડો
 સંગ પું સહવાસ
 સંધ પું ટોળું (૨) યાત્રાળુઓનો સમૂહ (૩)
 સંગઠિત અને વ્યવસ્થિત સમુદાય
 સંચો પું યંત્ર (૨) સંચ
 સંજ્ઞા સ્ત્રીં જ્ઞાન; ચેતના (૨) જ્ઞાન; સમજ (૩)
 જ્ઞાન; નિશાની (૪) નામ

સંત વિં સાધુ; પવિત્ર (૨) પું સાધુ પુરુષ
 સંત્રી પું પહેરેગીર
 સંધ પું + સાંધો
 સંધિ પું; સ્ત્રીં જોડવું તે (૨) સાંધો (૩)
 સુલેહ (૪) અણીનો વખત (૫) બે યુગ
 કે વિશિષ્ટ સમયો વચ્ચેનો સમય
 સંધું વિં સઘળું; તમામ
 સંધ્યા સ્ત્રીં બે સમયને જોડનારો-વચગાળોનો ટૂંકો
 વખત (૨) સાંજ (૩) સંધ્યા વખતે કરાતું
 નિત્યક્રમ
 સંપ પું ઐક્ય; મેળ
 સંસ્થા સ્ત્રીં રચના; વ્યવસ્થા (૨) સ્થાપિત
 વ્યવસ્થા કે રીતિ (૩) મંડળ
 સાકી પું મધ પાનાર (૨) માથૂકનું સંમોધન
 સાક્ષી સ્ત્રીં શાહેદી
 સાખ સ્ત્રીં સાક્ષી; શાહેદી (૨) જાડ ઉપર જ
 પાકેલું ફળ (૩) [લા.] ખારણું
 સાખી સ્ત્રીં બે ચરણોનો એક પ્રકારનો દોહરો કે પદ
 સાગ પું જેનાં ઈમારતી લાકડાં બને છે તે જાડ
 સાચ નં સત્ય
 સાચું વિં ખરું; સત્ય; હોય તેવું (૨) સત્ય
 ખોલનારું (૩) એકવચની
 સાચે અં ખરે; નક્કી (૨) વાજખી રીતે
 સાજ પું ઉપયોગી સરસામાન (૨) શણગાર (૩)
 નં સારંગી જેવું એક વાદ્ય
 સાજું વિં તંદુરસ્ત (૨) ભાગેલું નહિ એવું
 સાડું નં કરાર; કબાલો (૨) મૂલ ડેરવવું તે (૩)
 બહાનાની રકમ (૪) બદલો; અવેજ
 સાટે અં બદલે; અવેજમાં; બારોબાર
 સાટો પું ધીથી મોથેલો ચોખાનો લોટ
 સાઠ વિં '૬૦'
 સાઠી સ્ત્રીં સાઠ વર્ષની વય (૨) ધરપાળુ
 સાડી સ્ત્રીં કીમતી સાદલો
 સાડુ (-ડુ) પું સાળીનો વર
 સાત વિં '૭'
 સાથ પું સોબત (૨) સહકાર
 સાથી પું જોડીદાર (૨) ખેડ માટે રાખેલો નોકર
 સાથે અં જોડે; સંગાથે
 સાદ પું અવાજ; ધાંટો; સૂર (૨) ખૂમ
 સાદું વિં આડંબર, દંભ કે કૃત્રિમતા વિનાનું

સાધુ વિં સદાચરણી (૨) પું તેવો પુરુષ (૩)
 ત્યાગી; બાવો; વેરાળી
 સાધ્વી વિં સ્ત્રીં શીલવતી; પતિવ્રતા (૨) સ્ત્રીં
 બાવી; સાધુડી
 સાન સ્ત્રીં ઇશારો; આંખમચકારો (૨) સમજાણ
 (૩) સ્વમાન (૪) છટા (૫) નં ગારો
 મૂકવું તે; અવેજ
 સાપ પું સર્પ; ભુજંગ
 સાફ વિં સ્વચ્છ (૨) નિષ્કપટી (૩) અં બિલકુલ
 ધસીને
 સાફી સ્ત્રીં પતરાણ (૨) વિં વળતર વગરનું
 સાફો પું ફેટો
 સાળુ પું ક્ષાર અને તેલની મેળવણીથી બનાવેલો
 મેલ કાપે તેવો પદાર્થ
 સામું વિં સામે આવેલું (૨) વિરુદ્ધ
 સામે અં રૂબરૂ (૨) વિરુદ્ધમાં
 સામ્ય નં સમાનતા
 સાયો પું મદદ; આશરો (૨) ફકીરનો જબ્બો
 સાર પું કસ (૨) તાત્પર્ય; સારાંશ (૩) [લા.]
 લાભ (૪) વિં સાફ
 સારું અં ને માટે
 સારું વિં સુંદર (૨) અં (જવાબમાં) ઠીક; બલે
 સાલ સ્ત્રીં વર્ષ (૨) નં નડતર; આટખીલી
 સાલ્લો પું સ્ત્રીઓને પહેરવાનું વસ્ત્ર
 સાવ અં તદન
 સાસ પું શ્વાસ; દમ (૨) [લા.] જીવ
 સાસુ સ્ત્રીં વર કે વહુની મા
 સાહી સ્ત્રીં શાહી; રુશનાઈ
 સાળ સ્ત્રીં કપડાં વાળવાનું યંત્ર
 સાળુ પું સ્ત્રીઓને પહેરવાનું ઝીણું રંગીન વસ્ત્ર
 સાંઈ પું પરમેશ્વર; ખુદા (૨) ફકીર
 સાંચો પું સંચો (૨) બીજું
 સાંજ(-ઝ) સ્ત્રીં સંધ્યાકાળ
 સાંજ સ્ત્રીં સાંજે ગાવાનાં લગ્નગીત
 સાંઠો પું જુવાર, શેરડી વગેરેનો પેરામવાળો દાંડો
 સાંઠ પું ગોધો; આખલો (૨) [લા.] માતેલો-
 નિરંકુશ માણસ
 સાંતી સ્ત્રીં એક હળથી વચાવે તેટલી જમીન (૨)
 નં સાંતીદું
 સાંથ સ્ત્રીં ગણોત; જમીન ખેડવા આપ્યા બદલ
 લેવાનું ભાડું

સાંથી વિં સાંથે રાખનાર (૨) પું સાંથીડો
 સાંધો પું જ્યાં બે વસ્તુઓ જોડાઈ કે સિવાઈ
 હોય તે જાગ
 સાંસા પું બં વં તંગી (૨) તંગીનાં ફાંફાં
 સિકકે અં સુધ્ધાં
 સિક્કો પું છાપ; મહોર (૨) ચલણી નાણું
 સિદ્ધ વિં સફળ; પ્રાપ્ત (૨) સાબિત (૩) નિષ્ણાત
 (૪) સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી હોય તેવું (૫)
 પું સિદ્ધિઓ મેળવી હોય તેવો યોગી
 સિદ્ધિ સ્ત્રીં પરિપૂર્ણ, સફળ કે સાબિત થવું તે
 (૨) સાબિતી (૩) ફલપ્રાપ્તિ (૪) છેવટની
 મુક્તિ (૫) યોગથી મળતી આઠ
 શાખાઓમાંની દરેક
 સિર નં માથું
 સિંગ સ્ત્રીં સીંગ
 સિંધુ પું સમુદ્ર (૨) સ્ત્રીં (સં.) એ નામની
 હિંદુસ્તાનની પ્રસિદ્ધ નદી
 સિંહ પું રાની હિંસક પ્રાણી; પશુઓનો રાજા
 સીદી સ્ત્રીં એઠ કે ભૂંગળી જેવા સાધનથી પવન
 પૂંકોને કરાતો તીંગો અવાજ
 સીડી સ્ત્રીં નિસરાણી
 સીદી પું આફ્રિકાનો મૂળ વતની; હબસી
 સીધું વિં પાંશરું; પાધરું (૨) સરળ (૩) નં
 સંધીખાવા જેટલું કાચું અનાજ વગેરે
 સીમ સ્ત્રીં ખેતર કે ગામની હદ
 સીમા સ્ત્રીં હદ; મર્યાદા
 સીસી સ્ત્રીં શીશી; ખાટલી
 સીસું નં એક ધાતુ
 સીસો પું શીશો; ખાટલો
 સીંગ સ્ત્રીં શિંગ
 સુખી વિં સુખવાળું; દુઃખ વિનાનું
 સુમ વિં ડાલું; ચતુર; વિદ્વાન
 સુત પું પુત્ર
 સુતા સ્ત્રીં પુત્રી
 સુદ(-દિ) અં શુકલ પક્ષમાં
 સુધા સ્ત્રીં અમૃત
 સુધી અં લગી; પર્યંત
 સુદાં અં પણ (બાળી રહ્યા વિના)
 સુન્ની પું એક મુસલમાની સંપ્રદાય
 સુપ્ત વિં સૂતેલું; ઊંઘેલું
 સુર પું દેવ (૨) સૂર; અવાજ; સ્વર

સુરા સ્ત્રીં મદિરા; દાર
 સુસ્ત વિં આળસુ (૩) મંદ; ધીમ્
 સુસ્તી સ્ત્રીં આળસ; બંધનું ધન
 સૂકું વિં શુષ્ક; ભીનાશ વિનાનું (૨) કૃશ
 સૂકો પું તમાકુનો ભૂકો; જરદો
 સૂક્ષ્મ વિં ઝીણું; ખારીક
 સૂગ સ્ત્રીં અતિશય અણુગમે; ચીતરી
 સૂચિ(-ચી) સ્ત્રીં ચાદી; સાંકળિયું (૨) સોય
 સૂજ સ્ત્રીં સોજો
 સૂઝ સ્ત્રીં સૂઝવું તે; સમજ; ગમ; પહોંચ
 સૂડી સ્ત્રીં સોપારી કાતરવાનું સાધન
 સૂડો પું મોટી સૂડી (૨) એક જાતનો પોપટ
 સૂત પું સારથિ; રથ હાંકનાર
 સૂત્ર નં દોરો; તાંત્રો (૨) પ્રાચીન શાસ્ત્રકારોએ
 રચેલાં મૂળ સંક્ષિપ્ત વાક્ય કે તેવો ગ્રંથ (૩)
 ધ્યેય તરીકે સ્વીકારેલું ટૂંકું વાક્ય
 સૂધ સ્ત્રીં શુદ્ધિ; જ્ઞાન (૨) જાળ; ખખર
 સૂન વિં શૂન્ય (૨) નં કળી (૩) પૂલ
 સૂનું વિં નિર્જન; ઉજ્જડ; વસતી કે સહવાસ
 વિનાનું (૨) સંભાળ કે રક્ષણ વિનાનું
 સૂખો પું ઈલાકા કે પ્રાંતનો હાકેમ
 સૂખ વિં (૨) પું કંજૂસ; ખખીલ
 સૂર પું અવાજ; સુર; કંઠ; સ્વર (સંગીત)
 સૂરિ(-રી) પું વિદ્વાન; પંડિત; આચાર્ય
 સૂર્ય પું સૂરજ
 સૂળ નં જુઓ શૂળ
 સૂળી સ્ત્રીં જુઓ શૂળી
 સૂંઠ સ્ત્રીં સૂકવેલું આદું
 સૂંઠ સ્ત્રીં હાથીનો લાંબો નાકવાળો અવયવ
 સૂંઠ સ્ત્રીં સરજેલું તે; વિશ્વ; જગત
 સેજ સ્ત્રીં પથારી
 સેતુ પું પુલ
 સેન નં સૈન્ય (૨) સ્ત્રીં આંખનો આળો; સાન
 સેના સ્ત્રીં લશ્કર; ફોજ (૨) નં ખખતર
 સેર સ્ત્રીં જે દોરામાં મોતી, મણકા વગેરે પરોવ્યાં
 હોય તે (૨) ધારા (૩) નસ
 સેવ સ્ત્રીં સેવા; ચાકરી (૨) શેવ
 સેવા સ્ત્રીં ચાકરી (૨) ખરદારત
 સેંથી(-થો) પું માથાના વાળના બે ભાગ પાડી
 વચ્ચે પાડેલી લીટી
 સેંથો પું જુઓ સેંથી

સૈકો પું સો વર્ષનો સમય
 સૈન્ય નં લશ્કર; ફોજ
 સોઈ સ્ત્રીં સગવડ; વ્યવસ્થા (૨) દરજી
 સોગ પું શોક
 સોજ પું સોજો; દરદ (૨) [લા.] લાગણી
 સોજું વિં સારું; ઉત્તમ (૨) સ્વચ્છ
 સોજો પું લોટીનો જમાવ થઈ ચામડી બપસી
 આવવી તે
 સોટી સ્ત્રીં નેતર અથવા જાડની પાતળી લાકડી
 સોટો પું મોટી જડી સોટી; ડગોરો
 સોડ સ્ત્રીં પાસું (૨) પું; સ્ત્રીં વાસ (૩) ખા
 સોણું નં સ્વપ્નું
 સોત(-તું) અં સુધ્ધાં; સહિત
 સોદો પું વેચવાનો ધંધો; વેપાર (૨) [લા.] ખરીદી
 સોની પું સોનાના ઘાટ ઘડવાનું કામ કરનાર
 સોનું નં પીળા રંગની એક કીમતી ધાતુ
 સોપો પું રત્રીના પહેલા પહોરમાં પ્રાણીઓ
 નિદ્રાવશ થતાં વળતો જંપ કે શાંતિ
 સોફા પું લાંબો અને નીચો ગાદીવાળો ખેસ-
 વાનો કોચ
 સોય સ્ત્રીં સીવવાનું નાકવાળું પાતળું
 આણીદાર સાધન
 સોયો પું મોટી સોય
 સોયું સં કિં સૂપડામાં નાંખી આમતેમ ફેરવીને
 જાટકવું
 સોસ પું અતિશય તરસ; ગળે પડતી રૂક
 સોળ વિં '૧૬' (૨) પું મારનો પડેલો આંકો
 સોંધું વિં સરતું
 સૌમ્ય વિં સુશીલ; શાંત (૨) મનોહર; સુંદર
 સ્કંધ પું ખભો (૨) ડાળી (૩) વિભાગ
 સ્તન નં થાન; ધાઈ
 સ્તબ્ધ વિં આશ્ચર્યચક્ષિ થયેલું; દિડમૂઠ (૨)
 જડ; નિશ્ચેષ્ટ
 સ્તંભ પું થાંભલો; ટેકો
 સ્તુતિ સ્ત્રીં ગૃણપ્રશંસા; તારીફ; વખાણ
 સ્તુત્ય વિં પ્રશંસા કરવાયોગ્ય
 સ્તોત્ર નં કોઈ પણ દેવની છંદોબદ્ધ સ્તુતિ
 સ્થલ (-ળ) નં જગા; સ્થાન (૨) જમીન
 સ્થાન નં સ્થળ (૨) રહેઠાણ (૩) પદ; પદવી
 સ્થાયી વિં ધાળીવાર ટકે તેવું (૨) સ્થિર
 સ્થિત વિં રહેલું (૨) સ્થિર

સ્થિતિ સ્ત્રીં એક સ્થાન કે અવસ્થામાં સ્થિર
રહેવું તે (૨) અવસ્થા; દશા (૩) પદ
સ્થિર વિં હાલતું ચાલતું ન હોય તેણું (૨)
અટલ (૩) સ્થાયી (૪) નિશ્ચિત
સ્થૂલ(-ળ) વિં ભડું; મોટું (૨) મૂર્ખ; જડ
સ્નાન નં નાવણુ (૨) મરણુ નિમિત્તે નાહવું તે
સ્નાયુ પુંં માંસના તંતુ
સ્નિગ્ધ વિં લીસું; ક્રોમળ (૨) ચીકણું
સ્નેહ પુંં પ્રેમ; પ્રીતિ; વહાલ
સ્નેહી વિં પ્રેમી (૨) પુંં મિત્ર
સ્પર્ધા સ્ત્રીં હરીફાઈ (૨) ઇર્ષા
સ્પર્શ પુંં અડવું તે; સંસર્ગ
સ્પષ્ટ વિં સહેલાઈથી દેખી કે સમજી શકાય તેણું
સ્પૃશ્ય વિં અડકવા યોગ્ય
સ્પૃહા સ્ત્રીં ઈચ્છા; તૃષ્ણા (૨) દરકાર; પરવા
સ્પૃતિ(-ત્તિ) સ્ત્રીં ભગૃતિ; તેજ; ચંચળાઈ
સ્મિત નં મંદ હાસ્ય
સ્મૃતિ સ્ત્રીં સ્મરણ; યાદ
સ્મૃષ્ટા પુંં બનાવનાર; રચનાર
સ્લેટ સ્ત્રીં પથ્થરપાટી

સ્વચ્છ વિં ચોખ્ખું; સાફ
સ્વત્વ નં પોતાનું હોવાનો ભાવ (૨) પોતાપણું
સ્વપ્ન નં ભાંધમાં ભાસતો દેખાવ; સપ્ના
સ્વયં અં પોતાની મેળે; આપોઆપ
સ્વર પુંં અવાજ; ધ્વનિ
સ્વર્ગ નં દેવોનો લોક
સ્વલ્પ વિં થોડું; કિંચિત્
સ્વસ્તિ અં 'કલ્યાણ થાઓ' એવો આશીર્વાદાત્મક
ઉચ્ચાર
સ્વસ્થ વિં નીરોગી; તંદુરસ્ત (૨) ગભરાટ કે ઉદ્વેગ
વિનાનું; શાંત; સાવધાન
સ્વાદ પુંં રસનેંદ્રિયથી થતો અનુભવ (૨) ચાખવું તે
સ્વાદુ વિં સ્વાદિષ્ટ
સ્વામી પુંં પતિ (૨) માલિક (૩) રાજા (૪)
સાધુસંતને બોલાવતાં વપરાતું સંબોધન
સ્વાર્થ પુંં પોતાની મતલબ; પોતાનું હિત
સ્વાર્થા વિં આપમતલબી; એકલપેદું
સ્વાંગ પુંં સોંગ; બનાવટી વેશ
સ્વેચ્છા સ્ત્રીં પોતાની ઇચ્છા

૬

હક(-ક્ક) પુંં દાવો (૨) દસ્તૂરી; લાગો (૩) વિં
વાજબી; સાચું
હજ સ્ત્રીં ભત્રા (મક્કાની)
હજ(-જી) અં અત્યારલગી (૨) હવે પણ
હટ અં 'દૂર ખસ' એ અર્થનો ઉદ્ગાર
હઠ પુંં; સ્ત્રીં જઠ; જદ; ખોટો આગ્રહ
હડી સ્ત્રીં દોટ
હત વિં મરાયેલું; ધવાયેલું (૨) હલકું
હત્યા સ્ત્રીં વધ; જીવ લેવો તે (૨) પ્રાણીને માર-
વાથી લાગતો દોષ
હથ્થુ અં હસ્તક; મારફત
હદ સ્ત્રીં મર્યાદા; સીમા (૨) છેડો
હય પુંં ઘોડો; અશ્વ
હર પુંં શંકર (૨) વિં હરનાર (૩) અં દરેક
હરિ પુંં (સં.) વિષ્ણુ (૨) ઘોડો (૩) સિંહ
હર્ષ પુંં હરખ; આનંદ
હલ(-ળ) નં જમીન ખેડવાનું ઓળર
હલ્લો પુંં હુમલો (૨) [લા.] નુકશાન; ઉધોગ

હવા સ્ત્રીં પવન; વાયુ (૨) વાતાવરણ
હવે અં અમુક પછી; અત્યારે (૨) અત્યારપછી
હશે અં ખેર; કંઈ ચિંતા નહિ
હસી સ્ત્રીં હાંસી; મશ્કરી
હસ્ત પુંં હાથ (૨) તેરમું નક્ષત્ર
હત્તી પુંં હાથી (૨) સ્ત્રીં હયાતી; અરિતત્વ
હંસ પુંં એક પક્ષી (૨) જીવ; આત્મા
હાઉ પુંં બાળકને ભય ઉપજાવનારો કાલ્પનિક
ખિહામણો જીવ (૨) સાપ
હાક સ્ત્રીં હોકારો; ખૂમ (૨) દોર; પ્રતાપ; છાપ
હાજ પુંં હજ કરી આવેલો મુસલમાન; મક્કાનો
ભત્રાણુ (૨) અં જ હા; હા સાહેબ
હાટ સ્ત્રીં; નં દુકાન (૨) ગુજરી; બજાર
હાડ નં હાડકું (૨) કાકું (૩) અં અતિશય
હાણુ સ્ત્રીં હાનિ; નુકસાન
હાથ પુંં હસ્ત (૨) દાવ (રમતમાં)
હાથી પુંં હસ્તી; ગજ

હાથો પું. હથિયાર કે ઓળર ન્યાંથી પકડાય તે ભાગ; મૂઠ કે દસ્તો (૨) સહાય
હાનિ સ્ત્રી. નુકસાન (૨) પાયમાલી; નાશ
હામ સ્ત્રી. હિંમત
હામી પું. હામીદાર (૨) સ્ત્રી. નમીન; બાંધધરી
હાય અ. હુઃખ, ત્રાસ કે અફસોસનો ઉદ્ગાર (૨) સ્ત્રી. અંતરના ઊંડા હુઃખની બદ્દહવા
હાર પું. પૂલની મોટી માળા (૨) સ્ત્રી. પરાજય (૩) ઓળ; પંક્તિ
હારે અ. નેડે; સાથે
હાઈ ન. હેઢય (૨) મર્મ; રહસ્ય (૩) બાવાઈ
હાલ પું. બ. વ. દશા; સ્થિતિ (૨) અવદશા (૩) અ. હમણાં; અત્યારે
હાલો પું. હાલરહું
હાવ પું. શંગારયુક્ત ચેષ્ટા કે ચાળો (સ્ત્રીનો)
હાશ અ. સંતોષ અથવા નિવૃત્તિનો ઉદ્ગાર
હાસ્ય ન. હસવું તે
હાડો સ્ત્રી. હોકાર (૨) ધામધૂમ
હાંડિં અ. હાં; બસ
હાંક સ્ત્રી. બોલાવવા માટેની બૂમ
હાંજ પું. બ. વ. હિંમત; શક્તિ
હાંડી સ્ત્રી. હાંલ્લી (૨) દીવો મૂકવાનું લટકતું વાસણ
હાંડો પું. મોટો દેગડો (૨) એક વાની
હાંફ સ્ત્રી. ઉતાવળો શ્વાસ ચાલવો તે (૨) તેથી થતી છાતીની રંધામણ; અમૂંઝણ
હાંસી સ્ત્રી. મનક; મશ્કરી (૨) ફળેતી
હિત ન. કલ્યાણ; શ્રેય (૨) લાભ; ફાયદો
હિમ ન. બરફ (૨) ઘણો સખત દાર
હિસ્સો પું. ભાગ; ફાળો
હિંગ સ્ત્રી. વધારણી
હિંદ પું; સ્ત્રી; ન. (સં.) હિંદુસ્તાન
હિંદી વિ. હિંદનું (૨) પું. ઉત્તર હિંદુસ્તાનમાં બોલાતી ભાષા; હિંદની રાષ્ટ્રભાષા
હિંદુ વિ. (૨) પું. હિંદુધર્મનો અનુયાયી
હિંસા સ્ત્રી. જીવનો વધ કે પીડા
હીણુ વિ. અધમ (૨) બિતરતું (૩) ભેગવાળું (૪) વિનાનું; કમ
હીણું વિ. નીચ; હલકું (૨) નરસું; ભેગવાળું
હીન વિ. વગરનું, વિનાનું
હીર ન. રેશમ (૨) કાંતિ (૩) સત્વ (૪) હિંમત
હીરો પું. એક હામતી પથ્થર; ઘોળા રંગનું રત્ન
હીડી અ. (સ્વ.) હસવાનો અવાજ
હોંચ સ્ત્રી. એક તાલવાળો ઠેકો

હુકો પું. તમાકુ પીવાનું એક સાધન
હુકો પું. જુઓ હુકો
હૂરી સ્ત્રી. સ્વર્ગની સુંદરી; અપ્સરા
હૂંડી સ્ત્રી. દેશપરદેશ વચ્ચે નાણાંની આપલે કરવા ચલાવવામાં આવતી શાહુકારી ચિટ્ટી
હૂંફ સ્ત્રી. ગરમાવો (૨) સહાયતા; આશ્રય
હેઠ(-ઠે) અ. નીચે
હેકું વિ. જુઓ હેઠાણું (૨) અ. હેઠે; નીચે
હેડ સ્ત્રી. (૨) [લા.] નેલ; કેદ
હેડી સ્ત્રી. બરાબરી
હેડો પું. એડો; અતિશય ખ્યાર; આસક્તિ
હેત ન. પ્રીતિ; રનેહ
હેતુ પું. ઉદ્દેશ (૨) સળબ
હેમ ન. સોનું
હેર પું. બાતમીદાર; નસૂસ
હેલ સ્ત્રી. બોલો (૨) બંચકવાની મનૂરી
હેલી સ્ત્રી. સતત વરસાદ (૨) સાહેલી
હેવા પું. બ. વ. આદત; મહાવરો
હેળ સ્ત્રી. હેવા; મહાવરો
હેકું ન. હેયું
હેયું ન. દિલ; મન; અંતઃકરણ
હોકો પું. હુકો (૨) હોકાયંત્ર
હોજ પું. પાણીનો કુંડ
હોઠ પું. ઓઠ
હોડ સ્ત્રી. શરત
હોડી સ્ત્રી. મછવો; પનાઈ
હોજ ન. હવનનો કુંડ
હોદો પું. પદવી; અધિકાર (૨) અંબાડી
હોમ પું. હવન; યજ્ઞ
હોય અ. હશે ! ખેર !
હોરી સ્ત્રી. એક તાલ (૨) હોળીના દિવસોમાં ગવાતું એક ગાયન (૩) વહોરી
હોરો પું. જુઓ વહોરો
હોલી સ્ત્રી. હોલાની માદા (૨) હોળી
હોલો પું. એક પંખી
હોવું અ. કિં થવું; બનવું; હયાતીમાં આવવું
હોવે અ. હા
હોશ પું. બાન; શુદ્ધિ (૨) શક્તિ; રામ
હોહા સ્ત્રી. ગરબડ; ઘોંઘાટ; ધમાલ (૨) ગભરાટ; ખળખળાટ
હોળી સ્ત્રી. ફાગણ પૂર્ણિમાનો તહેવાર; તે દિવસે લોકડાં વગેરેનો દગલો સળગાવવામાં આવે છે તે
હોંશ(-સ) સ્ત્રી. બલટ; ઉમંગ

ત્રણ અક્ષરના શબ્દો

અ

અકતો પું કારીગરોની ધરીનો દિવસ; અઝુલો
અકથ્ય વિં અકથનીય
અકર્મ નં કર્મનો અભાવ (૨) ખોટું કામ
અકલ(-ળ) વિં ન કળી શકાય એવું
અકલી વિં અક્લવાળું (૨) કસબી; હિકમતી
અકલ્પ્ય વિં ન કલ્પી શકાય એવું
અકાક વિં સુખદુઃખથી પર
અકાજ વિં નકામું (૨) લાચાર
અકામ નં ન કરવા જેવું-ખરાબ કામ
અકારું વિં અપ્રિય; અળખામણું
અકાર્ય વિં ન કરવા જેવું (૨) નં ખોટું કામ
અકાલ(-ળ) વિં કવખતનું
અકાલી પું શીખ સંપ્રદાયનો એક ફાંટો
અકીર્તિ(-ત્તિ) સ્ત્રીં અપયશ; નામોશી
અકૃત્ય નં ન કરવા જેવું કામ; અપકૃત્ય
અકૃપા સ્ત્રીં કૃપાનો અભાવ; અવકૃપા
અકેક(-કુ) વિં એક પછી એક (૨) પ્રત્યેક; દરેક
અક્કડ વિં કડક (૨) ટઠાર (૩) મગરખીવાળું
અક્કર્મ વિં જુઓ અકર્મી
અક્કલ સ્ત્રીં ખુર્દિ
અક્રિય વિં નિષ્ક્રિય (૨) નિરુદ્ધોગી; સુરત
અકૂર વિં કૂર નહિ તેવું; દયાળુ
અકોધ પું કોધનો અભાવ; શાન્તિ
અકોધી વિં શાન્ત
અક્ષત વિં ઈન્ત પામ્યા વિનાનું; અખંડ (૨)
અણિશુદ્ધ અનાજના દાણા-ચોખા વગેરે
અક્ષમ્ય વિં ક્ષમ્ય નહિ એવું
અક્ષય(-યી,ય્ય) વિં અખૂટ (૨) અવિનાશી
અક્ષાંશ પું વિષુવદ્વૃત્તથી સમાંતરે ઉત્તર દક્ષિણ
દોરેલી ગોળ રેખાઓમાંની કોઈ પણ એક
અક્ષીણુ વિં ક્ષીણુ નહિ થયેલું એવું
અક્ષુબ્ધ વિં ક્ષોભ પામ્યા વિનાનું; સ્વસ્થ

અખંડ વિં આખું
અખાજ(-ઘ) વિં ન ખાવા યોગ્ય (૨) નં માંસ
અખાડો પું કસરતશાળા (૩) સમવ્યસનીઓને
એકઠા થવાની જગા
અખાત વિં નહિ ખોદેલું (૨) પું જમીનની
અંદર ગયેલો સમુદ્રનો ફાંટો
અખિલ વિં આખું; સમસ્ત
અખૂટ વિં ખૂટે નહિ એવું
અગત્ય સ્ત્રીં જરૂર (૨) માલતવ
અગન સ્ત્રીં અગ્નિ (૨) બળતરા; ઝાળ; લાલ
અગમ નં ભવિષ્ય
અગમો પું આગમો
અગમ્ય વિં ગૂઢ
અગર પું મીઠું પકવવાની જમીન (૨) અગર;
અંદન (૩) અં અથવા; જો
અગાડિ અં પૂર્વે; પહેલાં
અગાડી અં આગળ
અગાધ વિં અતિ ઊંડું
અગાશી(-સી) સ્ત્રીં ધરના ઉપલા ભાગમાં કરેલી
ખુલ્લી છાખંધ જગા
અગૂઠ વિં ગૂઠ નહિ તેવું
અગ્રજ પું મોટો બાઈ (૨) બ્રાહ્મણ
અગ્રજ વિં સ્ત્રીં પહેલી જન્મેલી-મોટી બહેન
અગ્રણી પું આગેવાન
અગ્રાહિ વિં ગ્રહણ ન કરવા યોગ્ય
અધરું વિં મુરકેલ
અઘાટ વિં [દરતાવેજમાં] કુલ હક્ક સાથેનું (૨)
ઓવારો
અઘામું વિં + ભયંકર, ત્રાસદાયક (૨) અધરું
અઘોર વિં અતિ ભયાનક (૨) ધાતકી
અઘોરી વિં એઠી (૨) જુગુપ્સા ઉપભવે એવું
અચલ વિં અવિકારી (ગ.)

અચલ(-ળ) વિં ૬૬; સ્થિર (૨) પું ૦ પર્વત
 અચળો વિં નવાઈ
 અચાર નં અચાર્યું
 અચિંતું વિં અચિંતું
 અચિંત્ય વિં ચિંતની ન શકાય એવું
 અચૂક વિં ચૂકે નહિ એવું
 અચેત વિં જડ (૨) ખેલાન
 અચ્છેર વિં અર્ધા શેરના વળનનું
 અચ્છેરો પું ૦ અર્ધા શેરનું વળન
 અછત સ્ત્રીં તંગી; તાણુ
 અછતું વિં અણુછતું; ગુમ
 અછત વિં અસ્પૃશ્ય
 અછોડો પું ૦ ગળામાં પહેરવાનો સોનારૂપાનો દોરો
 અજન્મા વિં પું ૦ જેને જન્મ નથી એવું; (ઈશ્વર)
 અજન્મ વિં નવાઈ જીવને એવું; આશ્ચર્યકારક
 અજમો પું ૦ એક વનસ્પતિ-ઓષધિ
 અજય(-ચ્ય) વિં ન જિતાય એવું
 અજર વિં ધરડું ન થાય એવું; અક્ષય
 અજંપ(-પો) પું ૦ જંપનો અભાવ; અશાંતિ
 અજાણુ વિં વાકેફ-માહિતગાર નહિ તે
 અજાણુ(-ણુયે) અં અજાણતાં
 અજાત વિં નહિ જન્મેલું
 અજિત વિં નહિ જિતાયેલું (૨) ન જિતાય તેવું
 અજીકું વિં એકું
 અજીણું નં અજીરણુ
 અજેય વિં જીતી ન શકાય તેવું
 અજોગ પું ૦ કમુરત (૨) દુશ્મનાવટ
 અજોડ વિં જેની જોડ ન હોય એવું
 અજ્ઞાત વિં જ્ઞાત નહિ તેવું (૨) ગુમ
 અજ્ઞાન નં અબુધપણું (૨) અવિદ્યા (૩) અભણ
 અજ્ઞાની વિં મૂર્ખ (૨) અભણ
 અજોય વિં જાગી ન શકાય તેવું
 અટક સ્ત્રીં અડક (૨) નડતર (૩) કાચી કેદ (૪)
 પ્રતિજ્ઞા; સંકલ્પ
 અટવિ(-વી) સ્ત્રીં જંગલ
 અટક(-કું) વિં ટેકીકું
 અટાણુ અં (કાં) આ વખતે; હમણાં
 અટારી(-લી, -ળી) સ્ત્રીં ઝરખો; છત્તું
 અટાવું અં કિં અટવાવું; પિલાવું
 અઠંગ વિં પાકો; ઉસ્તાદ
 અઠીક વિં ખોટું (૨) અસ્વસ્થ

અહમ પું ૦ એકસાથે આઠ ટંક નહિ ખાવાનું મત
 અહાઈ સ્ત્રીં આઠ દિવસ સુધી ચાલતી ધાર્મિક
 પ્રવૃત્તિ (જૈનોમાં)
 અહાણુ(-ણું) વિં '૯૮'
 અડક સ્ત્રીં નામ જોડે મૂકવામાં આવતું ગોત્ર
 ધંધો કે વતન ઇત્યાદિ બતાવતું ઉપનામ
 અડમ વિં ૬૬
 અડદ પું ૦ બં ૦ એક અનાજ
 અડધ વિં અડધું
 અડધી સ્ત્રીં પાધ
 અડધું વિં અધ
 અડધો પું ૦ આઠ આનાનો ચલાણી સિકકો
 અડ(-ડી)નું વિં નજીકનું
 અડપ સ્ત્રીં ઘેર્ય (૨) ખંત (૩) આમ્રહ
 અડવું વિં શણગાર વિનાનું (૨) ઉધાડપણું
 અડવું સં કિં અડકવું (૨) મંડયા રહેવું (૩)
 [લા.] નુકસાન થવું
 અડંગો પું ૦ ધામો
 અડાયું નં પડયું પડયું સુકાઈ ગયેલું ગાય ભેંસના
 છાણુનું પોચકું
 અડીનું વિં અડનું; નજીકનું
 અઢાર વિં '૧૮'
 અણુ(-ણો)જો પું ૦ કારીગરોનો રત્નનો દિવસ
 અતકું વિં ભળી ન જાય એવું (૨) તોછડું
 અતથ્ય વિં ખોટું; અસત્ય
 અતર્ક વિં ન્યાયવિરુદ્ધ (૨) પું ૦ ખોટો તર્ક
 અતલ(-ળ) વિં તળિયા વિનાનું; જાંડું
 અતંગ વિં તંગ વિનાનું (૨) તંગ નહિ તેવું
 અતાગ વિં તાગ વિનાનું; બહુ જ જાંડું
 અતિથિ પું ૦ મહેમાન (૨) અભ્યાગત; બિશુક
 અતિશે વિં અતિશય
 અતીત વિં પર થયેલું (૨) ગત (૩) પું ૦ વેરાળી
 અતીવ વિં અત્યંત
 અતુલ(-લ્ય) વિં અનુપમ (૨) ધણું જ
 અતૂટ વિં સળંગ (૨) તોડયું વૂટે નહિ એવું
 અતૃપ્ત વિં અસંતુષ્ટ (૨) ભૂખ્યું
 અતૃપ્તિ સ્ત્રીં તૃપ્તિનો અભાવ
 અતૃષ્ણા સ્ત્રીં તૃષ્ણાનો અભાવ
 અતોલ વિં જુઓ અતુલ
 અત્તર નં પુષ્પાદિક સુગંધીદાર પદાર્થનો અર્ક
 અત્યંત વિં જેનો અંત-છેડો ન હોય તેવું; ધણું જ

અત્યાજ્ય વિં ત્યાજ્ય નહિ તેવું
 અત્યારે અં આહુ ધડી
 અત્યારે અં હમણાં જ; આહુ ધડીએ
 અત્યુક્તિ સ્ત્રીં વધારીને ખાલવું તે
 અથવા અં કિંવા
 અથાક(-ગ) વિં અતાગ (ર) પાર વિનાનું
 અથાણું નં મીઠા કે મસાલામાં આથી રાખેલાં
 રૂળ, મૂળ ઈત્યાદિ
 અદકું વિં અધિક; વધારે
 અદક્ષ વિં અકુશળ
 અદગ્ધ વિં નહિ બળેલું
 અદના વિં મામૂલી; રંક
 અદખ સ્ત્રીં વિવેક (ર) બંને હાથને કાળીથી
 વાળી છાતી આગળ એક બપર એક ગોઠવેલા તે
 અદમ્ય વિં દખાઈ જાય નહિ તેવું
 અદલ વિં બરાબર; ખરું; યથાર્થ
 અદાદિ વિં બળે નહિ તેવું
 અદીઠ(-કું) વિં દીઠેલું નહિ તેવું
 અદશ્ય વિં દેખાય નહિ એવું; ગુપ્ત (ર) અલોપ
 અદેખું વિં અદેખાઈવાળું
 અદેહી વિં શરીર વિનાનું
 અદલ અં બરાબર
 અદાપી અં હજુ પાશુ
 અદ્વૈત નં એકતા (ર) જીવાત્મા અને પરમાત્માની
 એકતા (૩) બ્રહ્મ
 અધન(-ની) વિં નિર્ધન; પૈસા વિનાનું
 અધન્ય વિં ધન્ય નહિ એવું; નિર્ભાગી (ર) તુચ્છ
 અધમ વિં નીચ; નકારું (ર) ધિક્કારવા યોગ્ય
 અધર વિં નીચેનું (ર) પું હોઠ
 અધ(-ર) અં હવામાં લટકતું; ટેકા વિનાનું
 અધર્મ પું પાપ; અનીતિ (ર) અન્યાય
 અધર્મી વિં ધર્મ વિરુદ્ધ વર્તનારું; પાપી
 અધિક વિં વધારે; વધારાનું
 અધિકું વિં વધારે; બહુ જ; પુષ્કળ
 અધિપ પું રાજ; ઉપરી; સૂખો
 અધીન વિં વશ; તાબેદાર
 અધીર વિં ઉતાવળું (ર) સ્ત્રીં અધીરાઈ
 અધીરું વિં ધીરજ ખોઈ ખેંચેલું
 અધુના અં હમણાં
 અધૂરું વિં અપૂર્ણ
 અધેડ વિં આધેડ

અધેલી સ્ત્રીં અડધો રૂપિયો
 અધેલો પું અડધો પૈસો
 અધોળ વિં અઢી રૂપિયાભાર
 અદ્ધર અં આધાર વગર
 અધ્યક્ષ પું ઉપરી; મુખ્ય અધિકારી; પ્રમુખ
 અધ્યાય પું પ્રકરણ
 અધ્યારુ પું અધ્વર્યુ (ર) મહેતાજી (૩) પારસી-
 ઓનો ધર્મગુરુ (૪) નોતરિયો
 અધ્રુવ વિં અસ્થિર
 અધ્વર્યુ પું યજ્ઞક્રિયા કરાવનાર યજુર્વેદ જાણનારો
 બ્રાહ્મણ
 અનથ વિં અનાથ (ર) નાશ્યા વિનાનું; નિરંકુશ
 અનન્ય વિં અન્ય-જુદું નહિ તેવું (ર) અજેડ
 અનન્ન વિં નન્ન નહિ એવું; ઉદ્ધત; મિભજ
 અનર્થ પું ખોટો અર્થ (ર) જીલમ
 અનલ(-ળ) પું અગ્નિ
 અનંગ વિં અંગ વિનાનું (ર) પું કામદેવ
 અનંત વિં અપાર
 અનાજ નં ધાન્ય; દાણા
 અનાડી વિં મૂર્ખ; ગમાર
 અનાથ વિં નિરાધાર
 અનાદિ વિં આદિરહિત (ર) પહેલું નહિ એવું
 અનામ વિં નામ વિનાનું
 અનામી વિં નામ વિનાનું (ર) સ્ત્રીં ડાઠડી
 અનાર નં દાડમ
 અનાર્થ વિં અસહ્ય (ર) પું આર્થ નહિ
 તે-ચવન
 અનિચ્છા સ્ત્રીં ઇચ્છાનો અભાવ (ર) નાખુશી
 અનિત્ય વિં નશ્વર
 અનિદ્રા સ્ત્રીં નિદ્રા-બંધનો અભાવ
 અનિલ પું પવન
 અનિષ્ટ વિં નહિ ઈચ્છેલું (ર) નહિ ઇચ્છવા જોગ;
 ખૂટું (૩) નં ભૂંડું
 અનિંદ્ય વિં નિર્દોષ (ર) સુંદર
 અનીતિ સ્ત્રીં દુરાચરણ; પાપ (ર) અન્યાય
 અનુચ વિં ઉચ્ચ નહિ એવું; શાંત; સૌમ્ય
 અનુજ વિં પછી જન્મેલું (ર) પું નાનો ભાઈ
 અનુજ વિં પાછળ જન્મેલી (ર) સ્ત્રીં નાની બહેન
 અનુજા સ્ત્રીં પરવાનગી
 અનુપ વિં અનુપમ; શ્રેષ્ઠ
 અનૃત નં અસત્ય

અનેક વિં એક નહિ તે; ખડુ
અનરું વિં ખીલું (૨) અસાધારણ
અનૈક્ય નં જુદાઈ (૨) કુસંપ
અનોખું વિં અનેરું
અન્યત્ર અં ખીલે ઠેકાણે
અન્યથા અં ખીલ રીતે (૨) આડું; ઊલટું
અન્યાય પું ન્યાય વિરુદ્ધનું કર્મ; ગેરઈન્સાફ
અન્યાયી વિં અન્યાયયુક્ત
અન્યાય્ય વિં ન્યાય્ય નહિ તેવું
અન્યોન્ય સં પરસ્પર; એકમેક
અપકવ વિં પકવ નહિ તેવું; કાચું
અપક્ષ વિં પાંખ વિનાનું (૨) નિષ્પક્ષ
અપચો પું બદલજમી; અજરણ
અપત્ય નં સંતાન
અપથ પું કુમાર્ગ (૨) પાખંડી મત
અપથ્ય વિં પથ્ય નહિ એવું (૨) નં કુપથ્ય
અપર વિં ભિન્ન (૨) ઓરમાન
અપંગ વિં પાંગળું (૨) [લા.] લાચાર
અપાત્ર વિં પાત્ર નહિ તેવું; અયોગ્ય
અપાર વિં પાર વિનાનું
અપુણ્ય વિં અધર્મ્ય; અપવિત્ર; મલિન
અપુત્ર વિં પુત્રહીન
અપૂજ વિં ન પૂજતું
અપૂજ્ય વિં પૂજ્ય નહિ એવું
અપૂત વિં અપવિત્ર
અપૂર્ણ વિં પૂર્ણ નહિ એવું
અપૂર્વ વિં અવનવું (૨) અસામાન્ય
અપેક્ષા સ્ત્રીં ઈચ્છા (૨) [વ્યા.] આકાંક્ષા
અપ્રક(-ગ)ટ વિં છાનું
અપ્રાપ્ત વિં નહિ મળેલું; ન આવેલું
અપ્રાપ્તિ સ્ત્રીં પ્રાપ્તિનો અભાવ
અપ્રાપ્ય વિં પ્રાપ્ય નહિ એવું
અપ્રિય વિં પ્રિય નહિ એવું
અપ્રીત(-તિ) સ્ત્રીં અણુગમે; વેર
અપ્સરા સ્ત્રીં સ્વર્ગની વારાંગના; પરી
અફર વિં નિશ્ચિત; અચળ
અફવા સ્ત્રીં ઊડતી ખખર; ગામગપાટો
અફળ વિં નિષ્ફળ; નકામું (૨) વાંઝિયું
અફાટ વિં ખૂબ વિશાળ (૨) અં ધસારાખંધ
અફીણુ નં ખસખસનાં ડોડવામાંથી નીકળતો ઝેરી-
માદક પદાર્થ

અફીણી વિં જુઓ અફીણિયું
અખ(-ભ)ખો પું અણુગમે; અરુચિ; અભાવો
અખજ વિં સો કરોડ
અખળા વિં સ્ત્રીં અદ્ય ખળવાળી
અખીર(-લ) નં સુગંધીદાર ઘોળી ભૂકી
અખુ(-ખો)ધ વિં અણુસમન્તુ (૨) મૂખ
અખુદ્ધિ સ્ત્રીં મૂર્ખતા
અખૂ(-ભૂ)જ(-ઝ) વિં અણુસમન્તુ; મૂખ
અખોટ પું રસોઈ અને જમવાની જગાને છાણ
માટીથી લીંપવી તે
અખોલ વિં મૂગું (૨) ખેલાન
અખોલા પું બં વં રિસાઈને અમુકની સાથે
ન ખોલવું તે
અભક્ષ્ય વિં ન ખાવા જેવું
અભગ વિં અભાગી
અભણુ વિં ભણેલું નહિ તેવું; નિરક્ષર
અભદ્ર વિં અશુભ (૨) ખરાબ; દુષ્ટ
અભય વિં નીરર (૨) પું; નં ભયનો અભાવ
અભંગ વિં અખંડ (૨) પું એક મરાઠી છંદ
અભાગી વિં અભાગિયું
અભાગ્ય નં દુર્ભાગ્ય; કમનસીબ
અભાવ પું અસ્તિત્વ ન હોવું તે (૨) અણુગમે
અભાવો પું અણુગમે
અભિધા સ્ત્રીં શબ્દનો મૂળ અર્થ (૨) એ અર્થની
બોધક શબ્દશક્તિ
અભિન્ન વિં જુદું નહિ તેવું; એક
અભુક્ત વિં અણુભોગવ્યું (૨) નહિ જમેલું
અભૂજ(-ઝ) વિં અખૂઝ
અભૂત વિં નહિ થયેલું
અભેદ વિં એકરૂપ (૨) પું અદ્વિત
અભેદ્ય વિં ભેદી ન શકાય એવું
અભોગ્ય વિં ભોગ્ય નહિ એવું
અભોજ્ય વિં ભોજ્ય નહિ એવું
અભ્યાસ પું અધ્યયન (૨) મહાવરો
અભ્યાસી વિં મહાવરાવાળું (૨) પું વિદ્યાર્થી
અમથું વિં વ્યર્થ; નકામું
અમન નં શાંતિ (૨) સુખચેન; આરામ
અમર વિં મરે નહિ એવું (૨) પું દેવ
અમર્ય વિં અમર
અમલ(-ળ) વિં નિર્મળ; શુદ્ધ
અમલ પું સત્તા (૨) હુકમ (૩) કેફ

અમલી વિં અમલમાં મુકાયેલું અથવા મૂકવાનું
 અમરતું વિં અમરું
 અમાત્ય પું પ્રધાન; મંત્રી
 અમાન્ય વિં માન્ય નહિ એવું; નામજૂર
 અમાપ વિં ખેલુદ
 અમારું સં 'હું'નું છઠ્ઠી વિભક્તિનું બહુવચન
 અમાસ સ્ત્રીં દૃણપક્ષનો-અંધારિયાનો છેલ્લો દિવસ
 (૨) [લા.] સંપૂર્ણ અંધકાર
 અમીર પું ઉમરાવ (૨) ખાનદાન કુટુંબનો માણસ
 (૩) પૈસાદાર માણસ
 અમીરી વિં અમીરના જેવું
 અમુક વિં વિશેષ અર્થમાં મુકરર કરેલું; ચોક્કસ;
 ફલાણું (૨) અનિશ્ચિત (૩) સં અમુક(બાણ)
 અમૂલ(લ્ય) વિં અમૂલ્ય
 અમૂલું વિં અમૂલ્ય
 અમૂલ્ય વિં ધણું જ કીમતી
 અમૃત વિં અમર (૨) નં અમર કરે એવો રસ
 અમોઘ વિં અમૂક; રમણાણ
 અમોલ(-લું) વિં અમૂલ્ય
 અયોગ્ય વિં અધટિત (૨) અપાત્ર
 અરજ સ્ત્રીં વિનંતી; અર્જ (૨) ફરિયાદ
 અરજી સ્ત્રીં જેમાં અરજ લખી હોય એવો કાગળ
 (૨) અરજ; અર્જ
 અરણ્ય નં જંગલ
 અરથ પું જુઓ અર્થ
 અરધું વિં અડધું
 અરર(-રેરે) અં ચિંતા, દિલગીરી, દુઃખ ખતાવ-
 નાર ઉદગાર
 અરાગ વિં નિર્વિકાર (૨) પું અપ્રીતિ (૩) ટટો
 અરીસો પું આયનો; દર્પણ
 અરુચિ સ્ત્રીં અણુગમો (૨) જૂખ ન હોવી તે
 અરુણ પું સૂર્યનો સારથિ (૨) પરોઠ
 અરૂપ(-પી) વિં આકારરહિત
 અરેરે અં શોક અથવા ભયને લીધે થતો ઉદગાર
 અર્ચન નં અર્ચના
 અર્ચના સ્ત્રીં પૂજા (૨) કપાળે ચંદન લગાડવું તે
 અર્ચવું સં કિં પૂજા કરવી
 અર્ચિત વિં પૂજેલું; સન્માનેલું
 અર્જન નં મેળવવું-કમાવું તે
 અર્જિત વિં મેળવેલું; કમાયેલું
 અર્જવ પું સમુદ્ર

અર્થાર્થી વિં ધનલોભી (૨) સ્વાર્થી
 અર્ધાંગ નં અડધું અંગ
 અર્પણ નં આપવું તે (૨) ભેટ કરવું તે
 અર્પવું સં કિં આપવું (૨) ભેટ કરવું
 અર્પિત વિં અર્પેલું
 અર્પુદ પું વાદળ; મેઘ (૨) [સં.] આપુ પર્વત
 અર્ભક પું બાળક
 અલગ વિં જુદું (૨) અં દૂર; છેડું
 અલભ(-લ્ય) વિં અપ્રાપ્ય; ન મળે એવું
 અલાભ પું નુકસાન
 અલાવા અં તે સિવાય; ઉપરાંત
 અલિપ્ત વિં લિપ્ત નહિ તેવું
 અલિંગ(-ગી) વિં નતિરહિત (૨) પું પરમાત્મા
 અલૂણું વિં લૂણ-મીઠા વિનાનું (૨) નં એવું
 ખાવાનું વ્રત
 અલોક પું પ્રભ; અહાલોક
 અલેખું વિં લેખા વિનાનું (૨) નકામું; અફળ
 અલેખે અં અફળ; અંગે
 અલેણું નં લેણાદેણી ન હોવી તે; આણખનાવ
 અલોપ વિં અદશ્ય; લુપ્ત
 અલપજ વિં થોડું જાણનાર
 અલપતા સ્ત્રીં આછાપણું
 અલપાયુ વિં ટૂંકી આવરદાવાળું
 અલસડ વિં નાદાન (૨) ઉચ્છૂંખણ
 અવજ્ઞા સ્ત્રીં અવગણના
 અવધ સ્ત્રીં અવધિ; હદ (૨) નિશ્ચિત વેળા
 અવધિ પું; સ્ત્રીં હદ (૨) અંત (૩) નિશ્ચય સમય
 અવનિ(-ની) સ્ત્રીં પૃથ્વી
 અવર સં ઇતર (૨) વિં ખીજું; અન્ય
 અવણું વિં રંગદીન (૨) વર્ણદીન; અંત્યજ
 અવણ્યું વિં વર્ણવી ન શકાય એવું
 અવલ વિં પહેલું; મુખ્ય (૨) ઉત્તમ
 અવશ વિં પરતંત્ર (૨) લાચાર
 અવશ્ય અં ખચીત
 અવસ્થા સ્ત્રીં રિથિતિ; દશા (૨) ઉમર (૩) ઘડપણ
 અવળું વિં બંધું (૨) પ્રતિકૂલ (૩) ખોટું
 અવાક(-ચ) વિં મૂક; રતબ્ધ
 અવાજ પું ધ્વનિ; શબ્દ (૨) ઘાંટો; નાદ
 અવાસ પું + આવાસ
 અવાળું પું; નં દાંતના પારા-પીઠિયાં
 અવિધા સ્ત્રીં અજ્ઞાન (૨) માયા (વેદાંત)

અવેળ પું. બદલો (૧) નાણું; મૂડી
 અવેળ વિ. બદલામાં કામ કરનારું; હંગામી
 અવ્યક્ત વિ. અરપટ (૧) અદૃશ્ય (૩) [ગ.]
 અજ્ઞાત
 અવ્યય વિ. શાશ્વત (૨) નં. (વ્યા.) ભતિ, વચન
 કે વિભક્તિના પ્રત્યય ન હોય તેવો શબ્દ
 અન્યાય વિ. નિષ્કપટ; સરળ
 અશક્ત વિ. નબળું; કમતાકાત
 અશક્તિ સ્ત્રી. શક્તિનો અભાવ; નબળાઈ
 અશક્ય વિ. અસંભવિત
 અશન નં. ખાતું તે; ભોજન
 અશસ્ત્ર વિ. હથિયાર વિનાનું; નિઃશસ્ત્ર
 અશાતા સ્ત્રી. અશાત
 અશાંત વિ. શાંતિરહિત; ઉદ્વિગ્ન (૨) તોફાની
 (૩) ચંચળ (૪) આતુર
 અશાંતિ સ્ત્રી. ઉદ્વેગ (૨) બગેરો
 અશિષ્ટ વિ. શિષ્ટ નહિ એવું; અસંસ્કારી; આચ્ય
 અશુચિ વિ. અપવિત્ર; અશુદ્ધ (૨) સૂતકી
 અશુદ્ધ વિ. અપવિત્ર (૨) મલિન (૩) અપ્રામાણિક
 (૪) સંદોષ; ભૂલભરેલું
 અશુદ્ધિ સ્ત્રી. અશુદ્ધ હોવું તે
 અશુભ વિ. અમંગલ (૨) મરણને લગતું
 અશૌચ નં. અશુદ્ધિ; મલિનતા (૨) સૂતક
 અશ્રદ્ધા સ્ત્રી. અનાસ્થા; અવિશ્વાસ
 અશ્રાંત વિ. થાક્યા વિનાનું (૨) સતત
 અશ્રુત વિ. નહિ સાંભળેલું
 અસ્લીલ વિ. ખીભત્સ; નકારું
 અષ્ટક નં. આઠનો સમુદાય
 અષ્ટાંગ વિ. આઠ અંગવાળું
 અસત વિ. ખોટું (૨) ખરાબ (૩) નં. અસત્ય
 અસત્ય વિ. જૂઠું (૨) નં. જુઠાણું (૩) માયા
 અસભ્ય વિ. અવિનયી; જંગલી
 અસર સ્ત્રી. લાગણી (૨) પરિણામ (૩) છાપ
 અસલ વિ. મૂળ (૨) પ્રાચીન (૩) ખરું
 અસહ(-હ) વિ. સહન ન થઈ શકે તેવું
 અસંખ્ય (-ખ્યાત) વિ. ખેશુમાર; અગણિત
 અસંત વિ. અધર્મી; અપવિત્ર
 અસાધ્ય વિ. સિદ્ધ ન થઈ શકે એવું
 અસામ્ય નં. સામ્યનો અભાવ; તફાવત
 અસાર વિ. સાર વિનાનું (૨) નિર્થક (૩) તુચ્છ
 અસીમ વિ. સીમા વિનાનું; ખેહ

અસીલ વિ. ભતવાન (૨) પું. કુળ (વકીલનો)
 અસુખ નં. દુઃખ (૨) ખેચેની
 અસુખી વિ. દુઃખી (૨) ખેચેન
 અસુર પું. દૈત્ય; રાક્ષસ
 અસૂયા સ્ત્રી. અદેખાઈ
 અસૂર(-રુ) અં. મોહું
 અસ્તર નં. અંદરનું પડ (ડાંગલા ઈત્યાદિનું)
 અસ્તરો પું. વાળ કાઢવાનું ઓળતર; અસ્રો
 અસ્તિત્વ નં. અસ્તિ
 અસ્થાન નં. અયોગ્ય સ્થળ-પ્રસંગ
 અસ્થાયી વિ. ટકે નહિ એવું; ચંચળ
 અસ્થિર વિ. ડગમગતું (૨) ચંચળ (૩) ઢ્યુપચ્યુ
 અસ્તિનૃધ વિ. રનેહ-ચીકાશ વિનાનું
 અસ્પષ્ટ વિ. સ્પષ્ટ નહિ એવું
 અસ્પૃશ્ય વિ. ન અડકાય એવું
 અસ્મિતા સ્ત્રી. અહંતા (૨) પોતાપણાનું જ્ઞાન
 અસ્વચ્છ વિ. સ્વચ્છ નહિ એવું
 અસ્વસ્થ વિ. અશાંત (૨) સહેજ ખીમાર
 અહહ અં. દુઃખ, શોક, આશ્ચર્ય, દયા, સંબોધન,
 શ્રમ વ્રત્યાદિ સૂચવતો એક ઉદ્ગાર
 અહંતા સ્ત્રી.
 અહાહા અં. અહા
 અહિત નં. જૂઠું; અકલ્યાણ (૨) નુકસાન
 અહિંસા સ્ત્રી. મન, વાણી અથવા કર્મથી હિંસા
 ન કરવી તે
 અહિંસ્ર વિ. હિંસા ન કરે એવું; નિર્દોષ
 અહીર પું. આહીર; ભરવાડની એક જાત
 અહીયાં અં. અહીં
 અહુણા અં. + અધુના; હમણાં
 અહોહો અં. આશ્ચર્ય, ખેદ ઇત્યાદિ સૂચક ઉદ્ગાર
 અળગું વિ. છેદેનું (૨) જુદું
 અળશી(-સી) સ્ત્રી. એક તેલી ખી
 અળાઈ સ્ત્રી. હનાળામાં શરીરે થતી ઝીણી ફેલલી
 અંકિત વિ. અંકાયેલું; પ્રસિદ્ધ
 અંકુર પું. ફાળો (૨) [લા.] મૂળ
 અંકુશ પું. દાળ; કાખ (૨) હાથીને હાંકવાનો
 લોઢાનો પરોણો
 અંકોડો પું. ખેડ છેડે વાળેલો ધાતુનો સળિયો;
 સાંકળનો આંકડો (૨) સાણસો
 અંગત વિ. ખાનગી; જાતને લગતું
 અંગના સ્ત્રી. સ્ત્રી (૨) સુંદર સ્ત્રી

અંગનું વિં પોતાનું; ખાસ સંબંધ ધરાવનારું;
 વિશ્વાસુ (૨) નજીકનું (સગું)
 અંગાર(-રો) પું સળગતો કોલરો (૨) બળતરા;
 અગન (૩) [લા.] કપૂત
 અંગારી સ્ત્રી નાનો અંગારો; ચિનગારી
 અંગુલિ(-લી) સ્ત્રી આંગળી
 અંગુષ્ઠ પું અંગૂઠો
 અંગૂઠી સ્ત્રી પગને અંગૂઠે પહેરવાનું સ્ત્રીઓનું
 ધરણું; વીંટલા
 અંગૂઠો પું હાથ અથવા પગનું બડામાં બડું
 પહેલું આંગળું
 અંગ્રેજ પું ઇંગ્લેન્ડનો વતની
 અંગ્રેજી વિં અંગ્રેજ લોકોનું (૨) સ્ત્રી તેની ભાષા
 અંચળો પું અંચળનો
 અંજન નં આંજવાનો પદાર્થ; કાળજી; સુરમો
 અંજલિ(-ળિ) સ્ત્રી ખોખો (૨) [લા.] માન
 અંજળ નં અન્નજળ; દાણોપાણીનું નિર્માણ
 અંજમ પું અંત (૨) પરિણામ
 અંજવું અં કિં તેજને લીધે આંખનું મીંચાઈ
 જવું (૨) ખીનના મુકાબલામાં આંખ પડી જવું
 અંજર નં એક મેવો
 અંટસ પું વેર; પાડાખાર
 અંતર વિં અંદરનું (૨) નં અંતઃકરણ; મન (૩)
 છેદું (૪) વચ્ચે કાળ (૫) તફાવત (૬) ભેદ
 અંતિમ વિં છેવટનું (૨) જહાલ
 અત્યંજ વિં અસ્પૃશ્ય ગણાતી વર્ણનું

અંત્યેષ્ટિ સ્ત્રી અંત્યક્રિયા; અગ્નિસંસ્કાર
 અંદર અં માં; મહી
 અંદાજ પું અડસટો
 અંદાજી વિં અંદાજથી નક્કી કરેલું
 અંદેશ(-શો) પું સંદેહ; વહેમ
 અંધતા સ્ત્રી
 અંધત્વ વિં આંધળાપણું
 અંધાપો પું આંધળાપણું
 અંધાર પું અંધકાર; અંધારું
 અંધારાં નં બં વં મગજમાં ઉપરાઉપરી
 અંધારું થવું તે; તમ્મર
 અંધારું નં અંધકાર (૨) અન્યવરથા (૩) અજ્ઞાન
 અંધેર નં અન્યવરથા; અરાજકતા
 અંધેરી સ્ત્રી (સં) અરાજકતાના ધામરૂપ એક
 કલ્પિત નગરી
 અંખર નં વસ્ત્ર (૨) કસબી બુટાવાળી રેશમી
 સાડી (૩) એક સુગંધી પદાર્થ
 અંખાડી સ્ત્રી હાથી ઉપરની બેઠક
 અંખાર પું ઢગલો; ભંડાર
 અંખાવું અં કિં ખટાઈ જવું
 અંખોડી સ્ત્રી નાનો અંખોડો
 અંખોડો પું સ્ત્રીઓના માથાના વાળ ગૂથીને
 પાછળ વાળવામાં આવતી ગાંઠ
 અંશતઃ અં કાંઈક અંશે; અમુક દરજ્જે
 અંશાંશ પું ભાગનો ભાગ (૨) ઈશ્વરની વિભૂ-
 તિના અંશનો પણ અંશ હોય તેવો અવતાર

આ

આઈજી સ્ત્રી સાસુ
 આકરું વિં સખત (૨) મુશ્કેલ (૩) ગરમ સ્વભા-
 વનું (૪) ભાવમાં આકરું-મોઢું
 આકળું વિં ઝટ ગુસ્સે થઈ જાય એવા સ્વભાવનું
 આકંપ પું સહેજ ધ્રુનરી
 આકાર પું આકૃતિ; ઘાટ (૨) વિધાટી
 આકાશ નં ગગન; આસમાન
 આકાશી વિં આકાશનું (૨) દિવ્ય
 આકાંક્ષા સ્ત્રી ઇચ્છા; આશા
 આકાંક્ષી વિં આકાંક્ષા રાખનારું
 આકીન પું; નં શ્રદ્ધા

આકુલ(-ળ) વિં અસ્વસ્થ; ગભરાયેલું
 આકૃતિ સ્ત્રી આકાર (૨) મૂર્તિ
 આકંદ નં રુદન; વિલાપ
 આક્ષેપ પું આરોપ
 આખડી સ્ત્રી બાધા; માનતા
 આખર સ્ત્રી અંત (૨) અં અંતે
 આખરે અં છેવટે (૨) નિરુપાયે
 આખલો પું સાંઠ; ખસી કર્યા વિનાનો બેલ
 આખ્યાન નં કથા; વૃત્તાંત
 આગમ પું આગમન (૨) ધર્મશાસ્ત્ર
 આગલું વિં પહેલાંનું

આગવું વિં ઈલાયદું; પોતીકું
 આગળ અં અગાઉ (૨) પ્રથમ (૩) પાસે (૪)
 સન્મુખ (૫) બહાર (૬) હવે પછી
 આગળી સ્ત્રીં ઉલાળી (૨) મલમની પટ્ટી
 આગળો પુંં આગળિયો
 આગામી વિં આગામિક
 આગાર નં ધર; નિવાસ સ્થાન
 આગાહી સ્ત્રીં ભવિષ્યનું સૂચન
 આગિયું વિં આગવાળું (૨) જલદ; મિત્ર
 આગિયો પુંં ખદોત
 આગ્રહ પુંં ખંત (૧) નિહ; મમત (૩) આજીજી
 આગ્રહી વિં આગ્રહવાળું; નિશ્ચયી (૨) હડીલું
 આઘાત પુંં પ્રહાર (૨) દુઃખની તીવ્ર લાગણી
 આઘેરું વિં આધું
 આચકી સ્ત્રીં તાણુ
 આચકો પુંં ધકકો (૨) સંકોચ (૩) ધાસકો
 આચાર પુંં વર્તન (૨) રીતિ; રિવાજ
 આચાર્ય પુંં ધર્મ-અપ્રદાય ચલાવનાર; ધર્મોચ્ચક્ષ
 (૨) ગુરુ; મુખ્ય શિક્ષક (૩) ગોર (૪) વિદ્વાન
 આછેરું વિં ધાણું-વધારે આધું
 આજન્મે અં જન્મથી જ (૨) જિંદગીભર
 આજમ વિં મોહું (૨) માનનીય
 આજર પુંં મંદવાડ (૨) ઉપદ્રવ; મરજ
 આજરી વિં દરદી; રોગી
 આજીજી સ્ત્રીં કાલાવાલા; આગ્રહભરી વિનંતી
 આઝાદ વિં સ્વતંત્ર
 આઝાદી સ્ત્રીં સ્વતંત્રતા
 આટલું વિં અમુક દેખાડેલા પ્રમાણ જેટલું
 આટોપ પુંં આટંબર
 આડત સ્ત્રીં એજન્સી (૨) હકસાઈ; દલાલી
 આડશ સ્ત્રીં આંતરો; પડદો; ભીંત
 આડાઈ સ્ત્રીં વાંકાપાણું (૨) દુરાગ્રહ
 આઢવું અં કિં ચરવા-રખડવા જરૂં
 આણુંદ પુંં+ આનંદ
 આતપ પુંં તાપ
 આતમ(-મા) પુંં + આત્મા
 આતશ(-સ) પુંં અગ્નિ
 આતિથ્ય નં પરોણાચાકરી
 આતુર વિં અધીરું (૨) ઉત્સુક
 આત્મજ્ઞ વિં આત્મજ્ઞાની
 આત્મત્વ નં પોતાપણું; સ્વત્વ

આત્મીય વિં આત્માનું (૨) અંગત; સગું
 આથણું નં અથાણું
 આર્થિક વિં નાણાં સંબંધી
 આદત સ્ત્રીં ટેવ; માફાવરો
 આદમ પુંં આદિ પુરુષ; સૃષ્ટિમાં સૌથી પ્રથમ
 ઉત્પન્ન થયેલો પુરુષ (૨) માણસ
 આદમી પુંં માણસ; પુરુષ
 આદર પુંં સન્માન
 આદર્શ પુંં દર્પણ (૨) ધ્યેય
 આદિત્ય પુંં સૂર્ય
 આદેશ પુંં આજ્ઞા (૨) ઉપદેશ
 આઘંત અં આદિથી તે અંત સુધી
 આધણુ નં અનાજને બાફવા માટે ઉકળવા
 મૂકેલું પાણી
 આધાર પુંં ટેકો (૨) આશ્રય (૩) સાબિતી
 આધીન વિં અધીન; વશ
 આધેડ વિં પ્રોંઠ વયનું
 આનંદ પુંં હર્ષ; પ્રસન્નતા
 આનંદી વિં ખુશમિત્તજી; મોજ
 આપણુ(-ણે) સં હું અને તમે (૨) [વ્યંગમાં]
 હું (૩) તમે; આપ. ઉદા. “આપણે કારભાર
 કરો ત્યારે સરત રાખજો” (સરસ્વતીચંદ્ર)
 આપત સ્ત્રીં જીવો આપત્તિ (૨) આચપત
 આપત્તિ સ્ત્રીં આફત (૨) દુઃખ
 આપદ(-દા) સ્ત્રીં જીવો આપત્તિ
 આપલે સ્ત્રીં આપણું અને લેણું તે; લેવડદેવડ
 આપણું સં કિં અર્પણું (૨) હવાલે કરણું
 આફત સ્ત્રીં જીવો આપત્તિ
 આફરો પુંં પેટ ચડણું તે
 આફુંડું(-ડું) અં જીવો આફણિયું
 આફૂંસે સ્ત્રીં એક બતની કેરી
 આફ્રીદી વિં હિંદની સરહદ ઉપરની એક ટાળીનું
 આખર સ્ત્રીં પ્રતિષ્ઠા; કીર્તિ; શાખ
 આખાદ વિં સમૃદ્ધ (૨) સલામત (૩) ભારે
 (૪) સરસ (૫) અં અચૂક
 આખાદી સ્ત્રીં આખાદ-સમૃદ્ધ હોણું તે
 આભણું નં આકાશ; આભ (૨) દર્પણ
 આભાર પુંં ઉપકાર; અભેશાન
 આભારી વિં આભારયુક્ત
 આભાસ પુંં જે વસ્તુ વચ્ચે સરખાપણાનો દેખાવ
 (૨) ભ્રમ (૩) ઝાંખો પ્રકાશ

આમટી સ્ત્રીં આમલીના પાણીની કઢી
 આમન્યા સ્ત્રીં આજ્ઞાપાલન (૨) મર્યાદા
 આમળ સ્ત્રીં; નં આંતરડાંનો નીચલો ભાગ
 આમળું નં એક કૂળ
 આમળો પું વળ (૨) ટેક (૩) દ્વેષ
 આમાત્ય પું અમાત્ય
 આમીન અં તથાસ્તુ
 આમુખ નં પ્રસ્તાવના; ઉપોદ્ધાત
 આમેજ વિં સામેલ; ભેળવેલું
 આમોદ પું આનંદ (૨) સુગંધ
 આય(-વ)ખુ નં આયુષ્ય; આવરદા
 આયનો પું દર્પણ; અરીસો
 આયદે અં હવે પછી; ભવિષ્યમાં (૨) સરવાળે
 આયાત વિં બહારગામથી આવેલું
 આયાસ પું પ્રયત્ન
 આયુધ નં હથિયાર
 આયુષ(-વ્ય) નં આવરદા
 આરભ સ્ત્રીં જૈન સાધ્વી; ગરબીજી
 આરભૂ સ્ત્રીં ઇચ્છા (૨) ઉમેદ (૩) આતુરતા
 આરતી સ્ત્રીં દેવની મૂર્તિ સમક્ષ દીવો ઉતારવો તે
 (૨) એવો દીવો ઉતારતી વખત ગવાતું પદ
 આરસ પું આરસપડાણ
 આરસી સ્ત્રીં નાનો અરીસો
 આરસો પું અરીસો
 આરંભ પું શરૂઆત; તૈયારી
 આરામ પું વિશ્રાન્તિ (૨) નિવૃત્તિ
 આરિયું નં કાઢી; ચીબડું
 આરૂઠ વિં ઉપર ચડેલું—ખેડેલું
 આરોગ્ય નં તંદુરસ્તી
 આરોપ પું આક્ષેપ; તહોમત (૨) આરોપણ તે
 આરોપી પું તહોમતદાર
 આર્જવ નં સરળતા (૨) કાલાવાલા
 આર્થિક વિં નાણાં સંબંધી
 આર્દ્રતા સ્ત્રીં
 આલમ સ્ત્રીં દુનિયા; જગત
 આલય નં ઘર; સ્થાન; રહેઠાણ
 આલવું સં કિં આપણું
 આલંબ પું આધાર; ટેકો (૨) લંબરેખા
 આલાપ પું વાતચીત (૨) ગાયનની પૂર્વે અને
 વચ્ચે રાગની 'ધૂનમાં 'આ આ' એમ
 ગાવામાં આવે છે તે (૩) ગુંજન

આલોક પું આહાલોક
 આલેખ પું લખાણ (૨) દસ્તાવેજ
 આલોક પું જોવું તે (૨) દેખાવ (૩) દષ્ટિમર્યાદા
 આવક સ્ત્રીં કમાણી
 આવખું નં આયુષ્ય
 આવળ સ્ત્રીં આવણું અને જણ તે
 આવડ સ્ત્રીં કુશળતા
 આવડું વિં અમુકના જેવડું; આટલું
 આવરો પું આવકની નોંધપોથી
 આવવું અં કિં આગમન થવું
 આવશ્ય વિં અગત્યનું
 આવાસ પું ઘર
 આવૃત્તિ સ્ત્રીં પુસ્તકનું પ્રકાશન; 'એડિશન'
 આવેગ પું જુરસો (૨) આવેશ (૩) ઉતાવળ
 આવેશ પું જુરસો; બિભરો (૨) ગુરસો
 આશક પું પ્રેમી (૨) વિં મોહિત
 આશય પું ઈરાદો (૨) નં સ્થાન
 આશરે અં શુમારે; લગભગ
 આશરો પું આશ્રય (૨) અંદાજ
 આશંકા સ્ત્રીં શંકા; વહેમ
 આશિષ સ્ત્રીં દુવા; આશીર્વાદ
 આશ્ચર્ય નં નવાઈ (૨) અમત્કાર
 આશ્રમ પું નં સાધુનો નિવાસ; પર્ણકુટી (૨)
 જીવનનો વિભાગ (હિંદુધર્મમાં ધર્મચરણ માટે
 જીવનના જે ચાર વિભાગ પાડ્યા છે તેમાંનો
 કોઈ પણ) (૩) છાત્રાલય સાથેની શાળા—
 મહાશાળા (૪) રાષ્ટ્રીય યા ધાર્મિક હિલ-
 ચાલનું મથક
 આશ્રય પું આશરો; આધાર (૨) શરણું
 આશ્રિત વિં આશ્રયે રહેલું
 આસન નં ખેસવાની જગા
 આસવ પું સત્ત્વ; અર્ક (૨) ગાળેલો દારૂ
 આસાન વિં સહેલું; નરમ
 આસાની સ્ત્રીં સહેલાઈ
 આસામી પું વ્યક્તિ (૨) પૈસાદાર-પ્રતિષ્ઠિત
 માણસ (૩) ધરાક
 આસુર(-રી) વિં રાક્ષસી; જંગલી
 આસ્તિક વિં શ્રદ્ધાળુ
 આસ્વાદ પું આખરું-સ્વાદ લેવો તે
 આહાર પું ખોરાક (૨) ખાવાનું માપ
 આહીર પું ભરવાડ; રખારી

આહુતિ સ્ત્રીં હોમવું તે (૨) ખલિદાન
આળસ સ્ત્રીં; નં આલસ્ય; એદીપણું; સુરતી
આળસુ વિં આળસવાળું; મંદ; સુરત
આંકડી સ્ત્રીં કડી; 'હૂક' (૨) ચૂક (૩) તાણ
આંકડો પું સંખ્યા (૨) લેણદેણનો હિસાબ (૩)
છેડેથી વળેલો સળિયો; 'હૂક' (૪) ટંખ (૫)
વળ (મૂછનો) (૬) પરઠણ
આંકણી સ્ત્રીં આંકવાનું-લીટી દોરવાનું સાધન
(૨) કસ-કિંમતનો અડસદો કાઢવો તે
આંકવું સં કિં લીટી દોરવી (૨) અડસદો કાઢવો
આંગડી સ્ત્રીં અંગરખી; ઝભણ
આંગળ નં આંગળી (૨) તસુ (૩) દસની સંજ્ઞા
આંગળી સ્ત્રીં હાથપગના પંખ આંગળના પાંચ
અવયવોમાંનો દરેક અવયવ
આંગળું નં આંગળી
આંચકી સ્ત્રીં તાણ; આંકડી (૨) હેડપી

આંચકો પું જુઓ આચકો
આંચળ પું પશુમાદાના આઉનો અન્નભાગ
આંચળી સ્ત્રીં છેડો; પાલવ
આંજણ નં અંજન; કાજળ (૨) છેતરપિંડી
આંજણી સ્ત્રીં પાંપણના મૂળ આગળ થતી ફેદલી
આંજવું સં કિં આંખમાં લગાડવું (૨) અતિ
પ્રકાશથી આંખનું તેજ હરી લેવું (૩)
શેહમાં નાખવું; છક કરી દેવું
આંટવું સં કિં તાકવું (૨) ટપી જવું
આંતર વિં અંદરનું; માંહોમાંહેનું; આંતરિક
આંતર નં આંતરડું
આંતરો પું અંતર; ગાળો (૨) પડદો (૩) જુદાઈ
આંધણ નં [કા.] આધણ
આંધળું વિં અંધ (૨) વિચારહીન
આંખવું અં કિં પહોંચવું; પકડી પાડવું
આંખેલ નં એક ટંક અણણું જમવાનું વ્રત (જૈન)

ઇ

ઇચ્છવું સં કિં ઇચ્છા કરવી
ઇચ્છિત વિં ઇચ્છેલું
ઇજન નં નોતરું; આમંત્રણ
ઇજર સ્ત્રીં સુરવાળ; લેંધી
ઇજરો પું ઠરાવેલી શરત પ્રમાણેનો કોઈ હક્કનો
એકહથ્થુ ભોગવટો; ડેકો
ઇજ્જત સ્ત્રીં આખર
ઇતર સં; વિં અન્ય; ખીજું
ઇતિશ્રી સ્ત્રીં સમાપ્તિ
ઇત્યાદિ વિં વગેરે
ઇનામ નં ખસિસ
ઇનામી વિં ઇનામ તરીકે આપેલું-મળેલું
ઇન્સાન પું; નં માણસ (૨) માણસનાત
ઇન્સાફ પું ન્યાય (૨) ચુકાદો
ઇમામ પું મુસલમાનોનો વડો ધર્મગુરુ (૨) મુદલાં
ઇયળ સ્ત્રીં એક કીડો

ઇરાદો પું ધારણા; ઉદ્દેશ; આશય
ઇલમ પું શાસ્ત્ર; કળા (૨) મેલીવિદ્યા (૩) ઉપાય
ઇલાકો(-ખો) પું પ્રાંત (૨) હક્કમતનો પ્રદેશ
ઇલાજ પું ઉપાય (૨) ઉપચાર; દવા
ઇલાહી વિં ખુદા-ઇશ્વર સંબંધી (૨) વંદનીય
ઇશક પું જુઓ ઇશક
ઇશારો પું ઇશારત (૨) સૂચન
ઇસમ પું માણસ; વ્યક્તિ
ઇસ્તરી સ્ત્રીં સફાઈ અથવા કટકપાણું લાવવા માંડ
ઘોચેલાં કપડાં પર ફેરવવાનું અગ્નિ ભરેલું પાત્ર
ઇસ્લામ પું મુસલમાની ધર્મ
ઇએજ પું અંએજ
ઇએજ વિં (૨) સ્ત્રીં જુઓ અંએજ
ઇદ્રિય સ્ત્રીં જ્ઞાન તથા કર્મનું સાધન (૨) મન (૩)
જનનેદ્રિય; લિંગ
ઇધન નં બાળવાનું લાકડું; કાઠી

ઈ

ઈજત સ્ત્રીં ઇજ્જત; આખર
ઈમાન પું; નં શ્રદ્ધા (૨) દીન (૩) પ્રમાણિકતા
ઈશાન સ્ત્રીં ઉત્તર અને પૂર્વ વચ્ચેની દિશા
ઈશ્વર પું પરમેશ્વર (૨) માલેક

ઈસવી વિં ઈસુ ખ્રિસ્તનું
ઈટાળો પું ઈટનો કકડો (૨) તે બનાવવાનું ઓળર
ઈઠોણી સ્ત્રીં ઉઠાણી
ઈધણ(-ણું) નં ઈધન

ઉ

ઉકાળો પું. આસહિયાં કે તેજનાનો કાવો (૨) ધામ (૩) સંતાપ	ઉત્કટ વિં. તીવ્ર; જલદ
ઉકેલ પું. સ્ત્રીં સૂઝ; સમજ (૨) નિકાલ	ઉત્કર્ષ પું. ઉન્નતિ
ઉખાણું નં. સમરયા (૨) કહેવત; દષ્ટાંત	ઉત્કંઠ વિં. અતિ ઉત્સુક; આતુર
ઉગમ પું. મૂળ (૨) આરંભ (૩) જગણું તે	ઉત્કંઠા સ્ત્રીં તીવ્ર ઇચ્છા; આતુરતા (૨) આશા
ઉગાર પું. બચાવ; છટકો (૨) બચત; લાભ	ઉત્કૃષ્ટ વિં. શ્રેષ્ઠ; ઉત્તમ
ઉગારો પું. જુઓ ઉગાર (૨) ઉગાવો	ઉત્કાંતિ સ્ત્રીં વિકાસ; ખિલવાળી
ઉચ્ચતા સ્ત્રીં	ઉત્તમ વિં. સૌથી સારું; શ્રેષ્ઠ
ઉઘાડ પું. આકાર વાદળાં વિનાનું થઈ તટકો	ઉત્તર પું. નં. જવાળ; સ્ત્રીં ઉત્તરદિશા
નીકળે તે (૨) [લા.] ઉદય; લાભ	ઉત્તીર્ણ વિં. પાસ થયેલું (પરીક્ષામાં)
ઉઘાડું વિં. નહિ ઢાંકેલું (૨) છડેચોક	ઉત્તુંગ વિં. જાંચું
ઉઘાટ પું. ચિંતા; ફિકર (૨) અધીરાઈ	ઉત્થાન નં. જાંચું-જાણ થવું તે (૨) ઉદય; જગૃતિ
ઉઘાળો પું. ધરવાખરો	ઉત્પત્તિ સ્ત્રીં પેદાશ (૨) જન્મ (૩) મૂળ
ઉચિત વિં. યોગ્ય; ઘટિત	ઉત્પન્ન વિં. નીપજેલું (૨) નં. નીપજ
ઉચ્ચતા સ્ત્રીં	ઉત્પાત પું. ધાંધલ
ઉચ્ચાર પું. ખોલવાની ઢળ	ઉત્પ્રેક્ષા સ્ત્રીં ધારણા; કલ્પના
ઉચ્છવ પું. + ઉત્સવ	ઉત્સવ પું. તહેવાર (૨) આનંદ
ઉચ્છં(-છં)ગ પું. ખોળો	ઉત્સંગ પું. હિંગ; ખોળો
ઉચ્છિષ્ટ વિં. અડ; ખોટું	ઉત્સાહ પું. ઉમંગ
ઉચ્છેદ પું. જટમૂળથી ઉખાડી નાખવું તે	ઉત્સુક વિં. આતુર (૨) અધીરું
ઉછાંળો પું. એકાએક વધારો (૨) જાળકો	ઉદાધ પું. સમુદ્ર
ઉછીતું(-તું) વિં. થોડા દિવસ પછી પાછું આપ- વાની શરતે આપેલું-લીધેલું	ઉદય પું. જાગવું તે (૨) ઉન્નતિ (૩) જન્મ
ઉછર પું. સ્ત્રીં ઉછરવું તે	ઉદર નં. પેટ
ઉજાણી સ્ત્રીં જડત; મિજબાની	ઉદાત્ત વિં. ઉદાર; સખી દિલનું
ઉજાશ(-સ) પું. અજવાળું	ઉદામ વિં. + ઉદામ
ઉજ્જડ વિં. જાડ; પેરાન	ઉદાર વિં. સખી દિલનું (૨) ખુલ્લા મનનું
ઉજ્જન નં. (સં.) પ્રાચીન ઉજ્જયની	ઉદાસ વિં. ગમગીન
ઉજ્જવલ(-ળ) વિં. જાણું; દેદીપ્યમાન	ઉદાસી વિં. ઉદાસ (૨) પું. ઉદાસીપંથનો સાધુ (૩) સ્ત્રીં ઉદાસીનતા
ઉટાંકો પું. અડસટો	ઉદામ વિં. અંકુશ કે બાંધન વિનાનું (૨) સ્વચ્છંદી; ઉચ્છ્રંખલ (૩) ઉમ્ર; જાડાલ
ઉઠાડિ વિં. નજર ચુકાવી પારકી વસ્તુ ઉઠાવનારું- ચોરનારું	ઉદેશ પું. ધારણા
ઉઠાવ પું. જાંચું-જાપસવું તે (૨) ખપત (૩) ખુટો (૪) દેખાવ; બહક	ઉદ્ભવ વિં. ઉચ્છ્રંખલ; અસહ્ય
ઉઠાડિ વિં. અતિ ખર્ચાળ	ઉદ્ધાર પું. મુક્તિ (૨) છુટકારો
ઉતાર પું. ઉતરણું (૨) ઉપાય (૩) [લા.] તદન નકામું અથવા ભૂંડામાં ભૂંડું માણસ	ઉદ્ધાત વિં. અવતરણ તરીકે લીધેલું
ઉતારુ પું. જતરી જનાર અથવા જતરેલો મુસાફર	ઉદ્યત વિં. ખંતીલું (૨) કૃતનિશ્ચય; તત્પર
ઉતારો પું. જતરવાનો મુકામ (૨) ઠાંચણું	ઉદ્યમ પું. યત્ન; મહેનત (૨) ઉદ્યોગ; ધંધો
	ઉદ્યમી વિં. મહેનતુ; ખંતીલું (૨) ધંધાદારી
	ઉદ્યાન પું. નં. બગીચો; વાડી
	ઉદ્યોગ પું. રોજગાર (૨) મહેનત

ઉધોગી વિં ધંધાદારી (૨) મહેનતુ; ખંતીયું
 ઉદ્વિગ્ન વિં વ્યાકુળ; ખિન્ન; દુઃખી
 ઉદ્વેગ પું વ્યાકુળતા (૨) ચિંતા
 ઉધામો પું પ્રયત્ન (૨) વલખું
 ઉધાર(-રું) વિં પૈસા આપ્યા વિના નામે લખાવીને
 લીધેલું-આપેલું
 ઉધારો પું ઉધાર કિસાબ (૨) વાયદો (૩) વિલંબ
 (૪) સાંસા; ખોટ
 ઉધેઈ સ્ત્રીં એક જીવડું
 ઉધ્ધ વિં ઉધડ
 ઉનાળુ વિં ઉનાળામાં વવાતું-પાકતું (૨) ઉનાળાને
 લગતું
 ઉનાળો પું ફાગણથી જોઠ માસ સુધીનો સમય
 ઉન્નત વિં ઊંચું (૨) ટટાર
 ઉન્નતિ સ્ત્રીં ચડતી (૨) મોટાઈ
 ઉન્નત વિં જ્ઞાન વગરનું (૨) કેશી (૩) કોધી (૪)
 આડંકારી (૫) ઉક્ષત
 ઉન્માદ પું ગાંડપણ (૨) નેર (૩) એક રોગ
 ઉપમા સ્ત્રીં સરખામણી
 ઉપર અં ઊંચે (૨) વધારે
 ઉપરી પું ઉપરના અધિકારી
 ઉપલું વિં ઉપરનું (૨) આગળ જાણાવેલું
 ઉપાર(-ડો) પું આવેશ (૨) આરંભ (૩) મૂકેલાં
 નાણાંમાંથી પાછું લેવું તે; પાછી લીધેલી
 રકમ (૪) ઉઠાવ; માગ
 ઉપાધિ સ્ત્રીં આપદા (૨) જંગળ (૩) ખિતાબ
 ઉપાન નં પગરખું; જોડો
 ઉપાય પું ઇલાજ (૨) ચિકિત્સા

ઉપાસી વિં ભક્ત (૨) ઉપવાસી
 ઉપેક્ષા સ્ત્રીં અનાદર (૨) ઉદાસીનતા (૩) ખેદરકારી
 ઉફાણો પું ઊભરો; જોશ; આવેશ
 ઉફાન નં ઉફાણો
 ઉફાળો પું ફૂદકો; ઉછાળો
 ઉખાન વિં છાતીચલું; હિંમતવાળું; ખડાદુર
 ઉભય વિં બન્ને
 ઉમદા(-દું) વિં શ્રેષ્ઠ (૨) કીંમતી
 ઉમ(-મ્મ)ર સ્ત્રીં વય (૨) ઊમેરો (ધરંનો)
 ઉમંગ પું ઉત્સાહ(૨) આનંદ (૩) ખુશી
 ઉમંગી વિં ઉમંગવાળું
 ઉમેદ સ્ત્રીં આશા (૨) ઇચ્છા
 ઉરદૂ સ્ત્રીં ઉદૂં
 ઉરફે અં ખીજો નામે; કિંવા
 ઉરસ પું એલિયાની મરણતિથિનો ઉત્સવ
 ઉલ(-લં)મા પું ઇસ્લામી પરિત-શાસ્ત્રી
 ઉલાણુ(-ળ) વિં ઊલળતું (૨) પું ગાડા ઈત્યાદિના
 પાછળના ભાગમાં વધારે વજન હોતું તે
 ઉલાળો પું ઊભો આગળો (૨) ઉછાળો
 ઉલ્લચ(-ચો) પું રમાલ (૨) અંદરવો
 ઉલ્લાસ પું આનંદ
 ઉલ્લેખ પું નિદેશ
 ઉલેખ પું ઉપેક્ષા; અનાદર
 ઉશીકું(-સું) નં આશીકું
 ઉળગુતા સ્ત્રીં
 ઉસ્તાદ વિં કામલ (૨) પું વિદ્યાગુરુ
 ઉંદર પું
 ઉંમર(-રો) પું ધરંનો ઊમરો

ઉ

ઊગમ પું ઊગતું તે (૨) મૂળ; ઉદ્ભવસ્થાન
 ઊગર સ્ત્રીં બચાવ (૨) બચત
 ઊગવું અં કિં પૂઠવું (ખીજમાંથી)
 ઊચક અં ઉચ્ચક
 ઊજડ વિં ઉજ્જડ; વેરાન
 ઊજમ પું હોંશ; ઉમંગ (૨) ઉલ્લમ
 ઊજળું વિં ધોળું (૨) તેજસ્વી (૩) ઊચ વર્ણનું
 ઊઠવું અં કિં ઊભા થવું (૨) જાગવું અને
 પથારી છોડી ઊભા થવું
 ઊડણુ વિં ઊડે એવું (૨) ચંપી

ઊડવું અં કિં હવામાં અધ્ધર જવું
 ઊણુપ(-મ) સ્ત્રીં આછપ (૨) અપૂર્ણતા
 ઊગાશ સ્ત્રીં ઊણાપાણું
 ઊથંકા પું ઊધાચતા થઈને ખીજ ખાતું પર પડતું
 (૨) ગંધેલો મંદવાડ પાછો આવે તે
 ઊધઈ સ્ત્રીં એક જીવડું
 ઊધડ(-દું) વિં ભાવતાલ કે વજન કયાં વગર
 એમનું એમ આપેલું
 ઊધડું નં ઊધડું કામ (૨) ધમકાવતું તે
 ઊધડો પું જુઓ ઊધડું

ઊનવા પું એક મૂત્રરોગ
 ઊપજ સ્ત્રીં પેદાશ (૨) આવક; મળતર (૩) નફો
 ઊખક સ્ત્રીં ખકારી; ઊખકો
 ઊખકો પું ઊલટી થવાનો ઉછાળો; ખકારી
 ઊખળ પું ઊલટો વળ
 ઊભક પું દહાડિયો; મજૂર
 ઊભણી સ્ત્રીં ઘરના પરચારથી મેડા લગીની ઊંચાઈ
 ઊભરો પું ઊભરાયું તે (૨) લાગણીનો ઉછાળો
 ઊભવું અં કિં ઊભા રહેવું-થવું (૨) થંભવું
 ઊમરો પું ઉંમરો (ઘરનો)
 ઊર્મિલ વિં લાગણીપ્રધાન; તરંગવશ
 ઊલટ સ્ત્રીં હોંશ; ઉમંગ

ઊલટી સ્ત્રીં ઓકવું તે; વમન
 ઊલટું વિં અવળું (૨) વિરુદ્ધ
 ઊંકારો પું જુઓ ઊલકારો
 ઊંધવું અં કિં નિદ્રા લેવી (૨) અન્નભૂમાં રહ્યા કરવું
 ઊંધાળ વિં ઊંધણી
 ઊંચાઈ સ્ત્રીં ઊંચાપણું
 ઊંચાણુ નં ઊંચાઈ (૨) ઊંચી જગા; ટેકરી
 ઊંચેરું વિં ઊંચું દેખાતું
 ઊંટડી સ્ત્રીં સાંઢણી; ઊંટની માદા
 ઊંડાઈ સ્ત્રીં ઊંડાપણું
 ઊંદર પું ઉંદર
 ઊંધયું નં અમુક રીતે ખાફેલાં સોંગ-કંદનું ખાણું

૨૬

જગ્ગેદ પું (સં.) ચતુર્વેદમાંનો પહેલો વેદ
 જગ્ગેદી વિં જગ્ગેદને જાણનારું

જગ્ગિવજ પું યજ્ઞ કરાવનાર પ્રાહ્માણુ; પુરોહિત
 જગ્ગલ પું આખલો

એ

એકકું વિં એકું (૨) અં એક જગાએ-સાથે
 એકડો પું એકનો સંજ્ઞાસૂચક આંકડો (૨) સહી
 (૩) જ્ઞાતિનો ગોળ
 એકતા સ્ત્રીં એકત્ય
 એકત્ર અં એક જગાએ-સાથે (૨) એકંદર
 એકદા અં એક વખતે
 એકધા અં એક રીત
 એકમ પું ગણતરી વગેરે હેતુઓ માટે એક અને
 આખી પૂર્ણ માનેલી વસ્તુ અથવા સમૂહ
 એકર પું ૪૮૪૦ ચોરસ ફૂટ જમીનનું માપ
 એકલ વિં એકલું
 એકલું વિં કોઈના સાથ વિનાનું; એકાકી
 એકાકી વિં સાથ વિનાનું (૨) નિરાધાર
 એકાક્ષ(-ક્ષી) વિં કાણું (૨) પું કાગડો
 અકાશ વિં એકલક્ષી (૨) તદ્દલીન
 અકાદ(-દુ) વિં કોઈ એક (૨) એક અથવા બે
 (૩) ભાગ્યે એક
 એકાથ(-થી) વિં એક-સરખા અર્થનું (૨)
 એક આશયવાળું

એકાંત વિં કોઈના અવરજવર વિનાનું
 એકકું વિં + એક પછી એક
 એકેક વિં છટું; નોખું (૨) અં એકી વખતે
 એક એમ
 એકેકું વિં એક પછી એક
 એટલું વિં જણાવેલા માપ કે સંખ્યાનું
 એટલે અં અર્થાત્ (૨) એ ઉપરથી
 એંધાણુ નં એંધાણી
 એંધાણી સ્ત્રીં સંજ્ઞા; નિશાની
 એંરણુ સ્ત્રીં અમુક આકારનું લોખંડનું ગચિયું
 એલચી પું એક રાજ્યનો ખીન્ન રાજ્યમાં મોકલેલો
 પ્રતિનિધિ-વકીલ
 એલ(-ળ)ચી નં; સ્ત્રીં ઇલાચચી
 એવડું વિં એટલા કદનું (૨) એટલું બધું
 એંટાળ વિં જક્કી; આડું
 એંધાણુ નં એંધાણ
 એંધાણી સ્ત્રીં એંધાણી

ઐ

ઐચ્છિક વિં પોતાની ઈચ્છાનું
ઐશ્વર્ય નં પ્રભુતા (૨) સાહેબી (૩) સંપત્તિ

ઐહિક વિં સાંસારિક
ઐંદ્રીય વિં ઇન્દ્રિયોને લગતું

ઐ

ઐધ્યાં અં ઐડકાર આવતાં થતો સંતોષજનક
ઉદ્ગાર (૨) નં પચાવી પડતું-પાડતું તે
ઐક્યું સં કિં બલથી કરવી (૨) લીધેલું પાછું
આપવું (૩) કહી નાખવું
ઐકારી સ્ત્રીં બકારી; બલથી
ઐખર નં નરક; ગંદવાડ
ઐખાત(-દ) સ્ત્રીં ગુંજશ (૨) વિસાત
ઐધડ વિં અણધડ; ખાથડ
ઐચિંતું વિં અણચિંતંયું
ઐચ્છવ પું ઉત્સવ
ઐછંગ પું + ઉછંગ; ખાળો
ઐછાડ પું ચાદર
ઐછાયો પું પડછાયો (૨) સંકોચ
ઐજસ નં પ્રકાશ (૨) પ્રતિભા (૩) ચેતન્ય
ઐજસ્વી વિં તેજવાળું (૨) પરાક્રમી
ઐજનર નં રાત્ર; હથિયાર
ઐજલ પું; સ્ત્રીં; નં ખુરખો (૨) જનાનો
ઐટલો પું
ઐટવું સં કિં અખિયો દેવો
ઐઢણ(-ણ) નં સ્ત્રીઓ અને છોકરીઓને માથે
નાંખવાનું વસ્ત્ર
ઐઢણી સ્ત્રીં છોકરીઓને માથે ઐઢવાનું વસ્ત્ર
ઐઢવું સં કિં શરીર કે માથું ઢાંકવું [લા.]
વહોરવું; માથે લેવું
ઐણકું વિં આ સાલનું

ઐતાર પું ઉતાર
ઐતારી શં પ્રં ઐહો ! વાહરે !
ઐધાન નં ગર્ભ રહેવો તે
ઐપવું સં કિં માંજ ધસીને ચળકતું કરવું (૨)
[સોનારપાનો] ઢોળ ચડાવવો
ઐયરે અં ઐય
ઐરડી સ્ત્રીં નાનો ઐરડો
ઐરડો પું ધરની અંદરનો મોટો-મુખ્ય ખંડ
ઐરત સ્ત્રીં સ્ત્રી; બેરી
ઐરતો પું લાડવાની ઉમેદ
ઐરમું નં એક મિષ્ટાન્ન
ઐરવું સં કિં—માં નાખવું; દરેડો કરવો
ઐરસ પું જીઓ ઉરસ
ઐલાદ સ્ત્રીં સંતતિ (૨) વંશ
ઐલિયો પું ખુદાનો ખંદો; ભક્ત
ઐવારો પું કિનારો; નાહવાધોવાનો ઘાટ
ઐશ(-સ)રી સ્ત્રીં અડાળી; માંડવી
ઐશી(-સી)કું નં ઉશીકું
ઐસડ નં દવા
ઐળખ સ્ત્રીં ઐળખાણ
ઐળવું સં કિં હોળવું
ઐળાયો પું અમુક હદ દેખાડનારી, લખવામાં
વપરાતી ૭ આવી નિશાની
ઐંજણું નં (કા.) ગરાસિયાની કન્યાને પરણીને
તેડી લાવવા માટે જતું ખાંડા સાથેનું વેલહું

ઐ

ઐચિત્ય નં બચિતપણું; યોગ્યતા
ઐત્સુક્ય નં ઉત્સુકતા
ઐદાર્ય નં ઉદારતા
ઐદાસ્ય નં ઐદાસીન્ય

ઐદીચ(-ચ) વિં ઉત્તરદિશાનું (૨)
એક જ્ઞાતિ
ઐપધ નં ઐસડ
ઐષધિ(-ધી) સ્ત્રીં વનરપતિ (૨) ઐસડ

ક

કચરો પું નકામું અને ફેંપી દેવા જેવું જે હોય તે
 કચાલ પું અરાખ-અયોગ્ય વર્તણૂક (૨) કુટેવ
 કચાશ સ્ત્રીં કાચાપણું (૨) ન્યૂનતા
 કચેરી સ્ત્રીં કોર્ટ (૨) કાચોલય
 કચોરી સ્ત્રીં ખાવાની એક બનાવટ
 કચ્ચર વિં કચરાઈ-ફાંદાઈ ગયું હોય એવું
 કચ્ચાઈ સ્ત્રીં કાચાપણું
 કછોટી સ્ત્રીં લંગોટી
 કછોટો પું કાછોટો
 કછોરું(-રું) નં નઠારું છોકરું
 કખત વિં હલકા કુટુંબનું; નીચ
 કખિયો પું તકરાર; કંકાસ
 કખેડ વિં અણુસરખું (૨) સ્ત્રીં અયોગ્ય ભેટી
 કખેડું નં સ્વભાવ, રૂપ કે ઉમ્મર હત્યાદિમાં
 અસમાન-અયોગ્ય ભેડું (વરવહનું)
 કટક નં સૈન્ય (૨) છાવણી
 કટ(-ડ)કી સ્ત્રીં નાનો ટુકડો
 કટ(-ડ)કો પું ટુકડો
 કટાક્ષ સ્ત્રીં; નં પ્રેમ, સંકેત કે કાંધભરી વહદશિ
 (૩) [લા.] વક્રોક્ષિ
 કટાણું વિં કાટ ખાધા જેવું બગડેલું (મોં);
 અણુગમાલયું (૨) નં કવેળા
 કટાર(-રી) સ્ત્રીં એક મિથાઈ શસ્ત્ર (૨) વર્તમાન-
 પત્રનું કોલમ
 કટાવ પું પત્તાની રમતમાં અમુક પત્તાં ન હોવાં
 તે (૨) પતંગોના પેચ થવા-કરવા તે
 કટાણું અં કિં કાટ ચડવો
 કટુતા સ્ત્રીં
 કટેવ સ્ત્રીં કુટેવ
 કટોરો પું વાડકો
 કટ્ટર વિં ચુસ્ત; જીવલોનું
 કઠણુ વિં સખત (૨) મજબૂત (૩) નિર્દય
 કઠણું અં કિં હુઝા થયું; મૂંઝાણું
 કઠિન વિં કઠણું
 કંઠડો (-રો) પું બારી, કૃત્યાદિ રથાનાંચ પડી
 ન જવાય તે મોટે કરેલી આડ (૨) ગોળ
 કંઠાર વિં કઠણું (૨) નિર્દય
 કંઠાળ નં દાળ પડે એવું—દિલ્લ અનાજ
 કડક વિં આકરં (૨) કાચું

કડકો પું કકડો
 કડછી સ્ત્રીં રસોઈ પીરસવાના કામમાં આવતું છેડે
 વાડકી જેવું લાંબી ઢાંડીનું એક સાધન
 કડદો પું ઓછું આપણું તે (૨) ભેગ
 કડપ પું જીઓ કરપ (૨) કડખ
 કડખ સ્ત્રીં જરખાજરીના સૂકા સાંઠા
 કડલું નં પગનું એક ધરોણું; કલ્લું
 કડલું વિં કટુ (૨) અપ્રિય
 કડાક અં કડાક એવો અવાજ કરીને
 કડાકો પું મોટો અવાજ (૨) નકોરડો; ઉપવાસ
 કડિયો પું છોવાળાવાનું કામ કરનાર કારીગર
 કંડાળ વિં ખેડાળ; કદરૂપું
 કઢવું સં કિં ખૂબ ઉકાળવું
 કઢંચું વિં ઢંગ વગરનું; ખેડાળ
 કઢાયું નં મોટી કડાઈ
 કણુક સ્ત્રીં ખાંધેલો લોટ
 કણુકી સ્ત્રીં આખાના ભગાર
 કણુખી વિં એક જ્ઞાતિ
 કતલ સ્ત્રીં કાપાકાપી
 કતાર સ્ત્રીં હાર
 કથન નં કહેવું તે (૨) વર્ણન
 કથની સ્ત્રીં કથા; વાત (૨) કહેણી
 કથણું સં કિં કહેવું; ખાલણું
 કથાર નં હલકી—તુચ્છ વસ્તુ
 કથારું વિં (કા.)
 કથ્યાઈ વિં કાથાના જેવા રંગનું
 કદમ નં પગ (૨) પગણું
 કદર સ્ત્રીં ખૂબ
 કદલી(-ળી) સ્ત્રીં કેળ
 કદાચ અં રંગને (૨) કોઈ વાર
 કદાપિ અં કદાચિત્
 કદીક અં જવદલે
 કદુવા સ્ત્રીં શાપ
 કદુપું વિં કૂળડું
 કધાણું(-તું) વિં ધાયું ન ધોવાય એટલું મેલું
 કનક નં સોનું
 કનાત સ્ત્રીં તંબુની કપડાની ભીંત
 કનિષ્ઠ વિં સૌથી નાનું (૨) હલકામાં હલકું
 કન્યકા સ્ત્રીં નાની અને કુંવારી છોકરી

કપટ નં છળ; પ્રપંચ
 કપટી વિં કપટ કરનારું
 કપડું નં કાપડ (૨) પહેરવાનું લૂગડું
 કપરું વિં મુશ્કેલ
 કપાલ(-ળ) નં લલાટ (૨) ભાગ્ય
 કપાલી પું ઓપરીનો હાર રાખનાર (૨) એક
 ભતનો અથોરી બાવો
 કપાસ પું કપાસનો છોડ (૨) બી સાથેનું ડ
 કપૂત પું ખરાબ—નામ ભોળે એવો પુત્ર
 કપૂર નં એક સુગંધી પદાર્થ
 કપોત નં કમૂતર
 કફન નં શબને ઓઢાવવાનું લૂગડું
 કફોડું વિં વિષમ (૨) કઢંગું (૩) મુશ્કેલ
 કમજ વિં બંધકોશવાળું
 કમળે પું લવાસો; ભોગવેટો (૨) પદ્મ (૩) બાંચ
 વગરનું અથવા ટૂંકી બાંચનું બદન
 કમર સ્ત્રીં દરેલા મહદા ઉપર કરેલું આગુતર
 કમાટ પું; નં કપાટ
 કમાડ વિં કદરૂપું; ખરાબ (૨) લાકડું
 કમાડી વિં કબાટાં કરનારું (૨) પું કઠિયારો
 કમાડું વિં ખેડાળ (૨) નકારું
 કમાલો પું સારું
 કમીલો પું કુટુંબ; પરિવાર
 કમૂંચ સ્ત્રીં કુમુદ્ધિ
 કમૂલ વિં મંજૂર; માન્ય
 કમમો પું કાપડું; કાંચળી
 કમત સ્ત્રીં કમતિ; કુમુદ્ધિ
 કમ (-મ)ર સ્ત્રીં કેટ
 કમલ(-ળ) નં એક ફૂલ
 કમલા(-ળા) સ્ત્રીં લક્ષ્મી (૨) સુદરી
 કમળા પું જેમાં આંખો ને શરીર પીળાં પડી
 ભય છે એવો એક રોગ
 કમાઈ સ્ત્રીં કમાળી
 કમાડિ વિં રળતું
 કમાડ નં ખારાગું
 કમાળી સ્ત્રીં રળતર
 કમાન સ્ત્રીં કમહું
 કમાલ વિં સંપૂર્ણ (૨) ધાતું સારું
 કમાવું સં કિં રળતું
 કમીના સ્ત્રીં ઓછપ
 કમોત નં અસ્વાભાવિક મોત

કમોદ સ્ત્રીં એક બાંચી ભતની ડાંગર
 કરજ નં દેવું
 કરડું વિં આકરું (૨) કઠોર
 કરણ નં કર્મ (૨) એક ફૂલગ્રાહ
 કરણી સ્ત્રીં કરતૂક
 કરપ(-ખ) પું દાખ; ધાક
 કરમ નં કર્મ; કૃત્ય (૨) વિધાતા (૩) એક જીવ
 કરમી વિં નસીબદાર (૨) ધનાઢય
 કરાર પું કબૂલાત; નિરાંત
 કરાળ વિં ભયંકર (૨) ઉમ્મ
 કર્ણ વિં દયાળનક
 કર્ણા સ્ત્રીં અનુકંપા
 કરપ(-પુ) વિં કદરૂપું
 કરેણુ સ્ત્રીં એક ફૂલગ્રાહ
 કરોડ વિં મો લાખ (૨) સ્ત્રીં ખરડાનું બિયું હાંડકું
 કર્કશ વિં કઠોર (૨) કડવાંમોલું
 કર્કશા વિં સ્ત્રીં કંકાસિયાળુ
 કર્તાર પું કિરતાર; સ્વષ્ટા
 કલગી સ્ત્રીં મુગટ અથવા મસ્તક પર મૂકવાનો
 એક શાળુગાર (૨) ફૂલોનો ગોઠો
 કલપ(-ફ) પું વાળ રંગવાની એક બનાવટ
 કલમ સ્ત્રીં લેખણ (૨) કલમની પેઠે ત્રાંસી કાપીને
 ઉગાડેલી જાડની ડાળી (૩) કરારની શરત
 કલમો પું કુરાનનું મૂળ સૂત્ર-ફરમાન
 કલ(-ળ)શ પું લોટો (૨) દહિરા ઉપર ધડાના
 આકારનું ધાતુ કે છોતું શિખર-ટાચ
 કલાક પું કળિયો; લડાઈ
 કલંક નં લાંછન (૨) આળ
 કલાઈ સ્ત્રીં એક ધાતુ
 કલાક પું ૬૦ મિનિટ જેટલો સમય
 કલાપ પું સમૂહ (૨) મોરનાં પીંછાંનો સમૂહ
 કલાલ પું દારૂનો દુકાનદાર
 કલિકા સ્ત્રીં આણખીલેલું ફૂલ; કળી
 કલેણું નં કાળણું (૨) મન
 કલપના સ્ત્રીં નડું ચિંતની કે ઉપજની કાઢવાની
 શક્તિ (૨) ધારણા (૩) તરંગ
 કલપવું સં કિં કલપના કરવી
 કલપાંત નં રડારોળ
 કલિપત વિં જોડી કાઢેલું
 કલ્યાણ નં સુખ (૨) મેય
 કવચ નં બખતર

કવર નં પરખીડિયું (૨) પૂઠું
 કવાસ સ્ત્રીં કઠેકાણું
 કવિત નં એક જાતની કવિતા; મનહર છંદ
 કવિતા સ્ત્રીં કાવ્ય
 કવિદ્યા સ્ત્રીં ખોટી વિદ્યા
 કવીંદ્ર પું કવિઓમાં ઇંદ્ર-શ્રવણ
 કવેણુ નં ખોટું-અધટિત વેણુ
 કવેળા સ્ત્રીં કવખત
 કસખ પું રેશમ સાથે વણેલા સોનારૂપાનો તાર
 (૨) રોજગાર (૩) હુન્નર
 કસખી વિં કળાકુશળ; કારીગર
 કસખો પું સુસલમાનોની વિશેષ વસ્તીવાળું ગામ
 કસમ પું સોગમ
 કસર સ્ત્રીં ઘટ (૨) કરૂર (૩) કરકસર
 કસવું સં કિં ખૂળ ખેંચવું (૨) કરોટી કરવી
 (૨) સતાવવું
 કસાઈ પું ખાટકી (૨) ખૂની
 કસાણું વિં કરાણું
 કસૂર સ્ત્રીં ભૂલચૂક
 કસૂંખી સ્ત્રીં કસૂંખાના પૂલનો રંગ
 કસૂંખો પું પાણીમાં ઘોળેલું અશીણુ
 કસોટી સ્ત્રીં સોનાનો કસ જોવાની પથરી (૨)
 તપાસ-પરીક્ષા
 કસ્તર નં તણખલું
 કહાણી સ્ત્રીં વાર્તા (૨) કહેવત
 કહોંક અં કોઈ અનિશ્ચિત સ્થળે-સ્થાને; કયાંક
 કહેણુ નં સંદેશો (૨) તેહું; નોતરું
 કહેણી સ્ત્રીં કહેવત (૨) લોકાપવાદ
 કહેવું સં કિં ખોલવું
 કળવું સં કિં સમજવું
 કળશ પું ધૂમટની ટોચ; કલશ
 કળશી સ્ત્રીં સોળ મણનું માપ
 કંઈક વિં (૨) સં જુઓ કંઈ
 કંકણુ નં કાચની કે સોનાની ખંગડી
 કંકાસ પું કળિયો; કલેશ
 કંગન નં કંગણ; કંકણ
 કંગાલ(-ળ) વિં દરિદ્રી; નિર્માલ્ય
 કંચન નં સોનું
 કંચની સ્ત્રીં ગણિકા
 કંચુકી સ્ત્રીં કાંચળી; કમખો
 કંજૂસ વિં કૃપણ

કંટક પું કાંટો (૨) [લા.] નડતર
 કંટાળો પું અવિવિધતા અથવા થાકને લીધે ઊપ-
 જતો અણગમો
 કંઠાશ અં મોઢે
 કંઠાર પું (કા.) નકસી; કોતરણી
 કંડિકા સ્ત્રીં નાનું પ્રકરણ
 કંડિયો પું કરંડિયો
 કંતાન નં શણનું કપડું
 કંદરા સ્ત્રીં ગુફા; ખો; ખખોલ
 કંદર્પ પું કામદેવ
 કંદોઈ પું સુખડિયો
 કંદોરો પું કમરે પહેરેલો કે પહેરવાનો કોઈ પણ
 દોરો-સેર
 કંપવું અં કિં ધ્રુજવું (૨) ખીલું
 કંપારી સ્ત્રીં ધ્રુજારી (૨) કમકમાટી
 કંપારો પું થરેરાટ (૨) કમકમાટ
 કંપિત વિં કંપેલું
 કંસાર પું એક ખાવાની વાની
 કંસારી સ્ત્રીં એક જીવડું
 કંસારો પું ધાતુનું વાસણ ઘડવા વેચવાનો ધંધો
 કરનારો પુરુષ
 કાકડી સ્ત્રીં આરિયું
 કાકડો પું ચીંથરાની મોટી કાકડી (૨) ગળાની
 ખારીની આસપાસનો એક અવયવ
 કાકરી સ્ત્રીં નાનો કાકરો (૨) કરકર
 કાકીડો પું કાચડો
 કાખલી સ્ત્રીં ખગલ
 કાગળ(-જ, -ળ) પું કાગળ (૨) પત્ર
 કાગડો પું કાક; એક ઠાણું પક્ષી
 કાગલી પું કાગળ વેચનારો-ખાંધનારો વેપારી
 કાચખી સ્ત્રીં કાચખાની માદા
 કાચરી સ્ત્રીં સુકવણી
 કાચણું નં નાળિયેરનું બાગેલું કોટણું
 કાછડો પું ઘોતિયું કે સાલો ભંચો લઈ ખે
 પગની વચ્ચેથી પાછળ ખોસવો તે
 કાછિયો પું શાક વેચવાનો ધંધો કરનાર
 કાજળ(-ળી) નં મેશ
 કાટણું નં તોલવાનું અમુક નક્કી વજનનું સાધન
 (૨) ઘડી-ટીપી મારી નાખવું તે
 કાઠવું સં કિં ખહાર ખેંચવું-લાવવું (૨) દૂર
 કરવું (૩) રદ કરવું

કાતર સ્ત્રીં કાતરવાનું ઓભર
કાતરો પું આમલીનો કાતરો
કાતળી સ્ત્રીં પાતળી-ચપટી કકડી
કાતિલ વિં કતલ કરનારું-કરે એલું (૨) ધાતક
કાદવ પું ધૂળ-મટોડીમાં પાળી મળીને બનતો ગારો
કાનન નં વન
કાનસ સ્ત્રીં અતરડી
કાનુડો પું (સં.) કૃણુ
કાનૂન પું કાયદો; રિવાજ
કાનૂની વિં કાનૂનને લગતું
કાપડ નં કોરું કપડું
કાપડું નં કાંચળી
કાપણી સ્ત્રીં લણળી
કાપલી સ્ત્રીં કાગળ કે કપડાનો નાનો કકડો
કાપલું સં કિં વાઢવું
કાફર વિં અધર્મી (૨) હરામખોર
કાફલો પું સમુદાય (૨) લડાયક વહાળોનો સમૂહ
કાખર સ્ત્રીં એક પાંખી
કાખેલ વિં પહોંચેલું (૨) બાહોશ
કામડું સ્ત્રીં ધનુષ
કામણુ નં વરીકરણુ (૨) ધંતરમંતર
કામના સ્ત્રીં વાસના (૨) ઇચ્છા
કામ(-મિ)ની સ્ત્રીં સ્ત્રી (૨) સુંદરી
કામવું સં કિં ઇચ્છા કરવી (૨) મેળવવું; સંપાદન કરવું; કમાવું
કામળ(-ળી) સ્ત્રીં બનતી ધાળળી
કામળો પું ધાળળો; મોટી કામળી
કામાગ્નિ પું કામવાસના રૂપી અગ્નિ
કામાંધ વિં કામાવેશથી આંધળું બનેલું
કામેચ્છા સ્ત્રીં કામની -વિષયભોગની ઇચ્છા
કાયદો પું નિયમ
કાયમ(-મી) વિં હમેશ માટેનું
કાયર વિં હરકણુ; બાયલું
કારજ નં વિવાહ અથવા મૃત્યુ સંબંધીનો વરો
કારણુ નં કાર્યની ઉત્પત્તિ કે પ્રવૃત્તિનું મૂળ
કારણુ વિં કૂટ સ્વરૂપવાળું (૨) ભયંકર
કારસો પું હિકમત
કારણુય નં કરણુ
કારેલી સ્ત્રીં જેને કારેલાં બેસે છે એ વેલો
કારેલું નં શાક તરીકે વપરાતું એક કડવું ફળ
કાલિમા સ્ત્રીં કાળપ (૨) અંધારું

કાવડ(-ડી) સ્ત્રીં ખાંચે બોલે ઉપાડાવાની તુલા
કાસદ પું ખેપિયો
કાસળ નં નટતર
કાળકા સ્ત્રીં (સં.) કાલિકા
કાળજી સ્ત્રીં ચીવટ
કાળાશ સ્ત્રીં કાળાપાણું
કાળિયું વિં કાળા રંગનું
કાંકરી સ્ત્રીં બીણો કાંકરો
કાંકરો પું બીણો પથ્થર (૨) કંટક; ફાંસ
કાંગરો પું શિખર (૨) કોટના ફોરાણુ ઉપરનું એક ચણતર
કાંચન નં સોનું
કાંચળી સ્ત્રીં કાપડું
કાંટાળું વિં કાંટાવાળું
કાંઠલો પું ગળાને બેસતો આવતો અંગરખાનો કાપ (૨) હાંસડી (૩) ઘડા, ગાગર વગેરેના પેટાની ઉપરનો -કંઠના ભાગનો ગાળ ભાગ
કાંતણુ નં કાંતવું તે; કાંતવાની ક્રિયા
કાંતવું સં કિં વળ દઈને તાર કાઢવો
કાંધિયો પું મૂડું બચકનાર આદમી (૨) સાગરીત
કાંબળો પું ધાબળો
કાંસડી સ્ત્રીં વાળ ઓળવાનું એક સાધન
કિતાબ સ્ત્રીં ચોપડી
કિનારો પું કાંઠો
કિન્નર પું એક જાતનો દેવ
કિરણુ નં; પું તેજની રેખા
કિરાત પું ભીલ
કિરીટ પું મુગટ
કિશોર વિં સગીર
કિશોરી સ્ત્રીં ૧૧ થી ૧૫ વર્ષ સુધીની છોકરી; કુમારી
કિસમ સ્ત્રીં જાત; પ્રકાર
કિસ્મત નં નસીબ
કિંકરી સ્ત્રીં ચાકરડી
કિંમત સ્ત્રીં મૂલ્ય (૨) કદર; બૂજ
કીટલી સ્ત્રીં ચાદાની
કીમતી વિં ભારે કિંમતનું
કીમિયો પું હલકી ધાતુને કીમતી બનાવવાની ગુપ્ત રસાયણવિદ્યા (૨) ઇલમ
કીર્ત(-ત્ત)ન નં ગુણ-વર્ણન (૨) ગાયન અને સંગીત સાથેનું ઇશ્વરનું ગુણ-વર્ણન
કુકર્મ નં ખોટું-ખરાબ કમ

કુકર્મી વિં કુકર્મ કરનારું
 કુચામ નં નકામું ગામ
 કુચાલ સ્ત્રીં ખરાળ ચાલ
 કુચેષ્ટા સ્ત્રીં ખરાળ ચેષ્ટા
 કુછંદ પું ખરાળ છંદ; લંપટપાણું
 કુછંદી વિં કુછંદે ચડેલું; દુરાચારી
 કુટાણું અં કિં ખંડાણું (ર) પીટાણું
 કુટિલ વિં છળવાણું; કપટી
 કુટુંબ નં એક બાપનો પરિવાર-વંશ
 કુટુંબી વિં કુટુંબનું
 કુટેવ સ્ત્રીં નહારી ટેવ-આદત
 કુડલું નં કુલું
 કુતર્ક પું ખોટો તર્ક
 કુથલી સ્ત્રીં નિંદા
 કુધારો પું ખોટો-ખરાળ રિવાજ
 કુનેહ સ્ત્રીં લિકમત (ર) ચતુરાઇ
 કુપથ પું ખરાળ-અનિતિનો માર્ગ
 કુપાત્ર વિં નાલાયક
 કુપુત્ર પું કપૂત
 કુમળ સ્ત્રીં કુળડી સ્ત્રી (ર) ખરાળ સ્ત્રી
 કુબુદ્ધિ સ્ત્રીં નહારી બુદ્ધિ
 કુમેર પું (સં.) ઇંદ્રના ધનનો ભંડારી
 કુમોઘ પું નહારી શિખામણ
 કુભાંડ નં જૂઠું તહોમત
 કુમક સ્ત્રીં મદદ
 કુમતિ સ્ત્રીં નહારી મતિ
 કુમળું વિં જુઓ કોમળ
 કુમાર પું પાંચ વર્ષની ઉમ્મરનો બાળક
 કુમારી સ્ત્રીં જુઓ કુમારિકા
 કુમાર્ગ પું નહારો-આડો રસ્તો
 કુમાર્ગી વિં કુમાર્ગે જનારું
 કુમાશ સ્ત્રીં સુવાળખ
 કુમુદ નં ઘેણું કમળ; પોચાણું
 કુરતું નં કુડતું; પહેરણું
 કુરૂપ વિં કદરૂપું
 કુર્નિશ સ્ત્રીં નમીને-જૂકીને કરેલી સલામ
 કુન્નટા સ્ત્રીં ખરાળ ચાલની સ્ત્રી
 કુન્નડી સ્ત્રીં કસલી જેવું નાનું માટીનું વાસણ
 કુલીન વિં જિંચા કુળનું; ખાનદાન
 કુવાસ સ્ત્રીં ખરાળ વાસ-ગંધ
 કુશકા પું બં વં ટાંગર, કોદરા ઈત્યાદિનાં છાંડાં

કુશકી સ્ત્રીં ખાંડેલી ટાંગરનું ઝીણું ઝટકામાણું
 કુશલ(-ળ) વિં આરોગ્યવાન
 કુસંગ પું નહારો સંગ
 કુસંપ પું સંપ નહિ તે
 કુસુમ નં પૂલ
 કુહાડી સ્ત્રીં નાનો કુહાડો
 કુંકુમ નં કંકુ
 કુંજડી સ્ત્રીં એક પક્ષી
 કુંજર પું હાથી
 કુંકિત વિં ખૂંકું (ર) રૂંધાયેલું
 કુંડલ(-ળ) નં કાન પહેરવાનું એક ધરેણું
 કુંડલી(-ળી) સ્ત્રીં નાનું કુંડાણું
 કુંદન નં શુદ્ધ સોનું
 કુંભાર વિં માટીનાં વાસણ ઘડનાર; એક જ્ઞાતિ
 (ર) [લા.] આણુઘટ અથવા મૂર્ખ માણસ
 કુંવર પું રાજકુમાર
 ફૂકડી સ્ત્રીં મરઘી
 ફૂચડો પું વાસણને અદરથી માંજવાનો એક
 છોડેથી કચરેલો લાકડાનો કકડો
 ફૂટવું સંકિં મૂએલાની પાછળ જાતી પીટાની
 ફૂણપ સ્ત્રીં કુણાશ
 ફૂણાશ સ્ત્રીં કુણાપાણું
 ફૂતરી સ્ત્રીં ફૂતરાની માદા
 ફૂતરો પું ફૂતરાનો નર
 ફૂદવું અં કિં છલંગ મારવી
 ફૂંખડું વિં કદરૂપું
 ફૂંડાણું નં વર્તુલ
 ફૂતન(-ની) વિં નિમકાદરામ
 ફૂતરા(-સી) વિં નિમકાલલાલ
 ફૂપણું વિં કંજૂસ
 ફૂપાણું પું તરવાર; ખટ્ણ
 કેટલું વિં સંખ્યા-માપ પૂછતાં વપરાતો શબ્દ
 કેટિયું નં કેટ સુધી આવે એવું બદન; બંડી
 કેમકે(-જે) અં કારણ કે
 કેમરે અં (ધમકાવવા માટે) કેમ અલ્યા ?
 કેવડું વિં કેટલા માપનું ?
 કેવડો પું એક જાડ
 કેવલ(-ળ) વિં નિર્ભેળ (ર) માત્ર
 કેશ(-સ)ર નં એક વનરપતિ
 કેસરી વિં કેસરના રંગનું (ર) પું કેસરી; સિંહ
 કેંદ્રસ્થ વિં કેંદ્રવર્તી

કેદ્રિત વિં કેદ્રમાં સ્થિત કરેલું
કેલાસ પું હિમાલયનું એક શિખર
કેવલ્ય નં બ્રહ્મરૂપ થવું તે (૨) મોક્ષ
કેકડું નં [લા.] ગૂંચવણુભયું કામકાળ-રચના
કેકમ નં એક ખાડું કળ
કેકિલ પું કોયલનો નર
કેકિલા સ્ત્રીં કેકિલની માદા; કોયલ
કેમળો પું મોં ભરાય એટલું પાણી
કેચલું નં કોટલું
કેટડી સ્ત્રીં ઓરડી
કેટડું નં દીવાલ
કેઠાર પું અનાજ ભરવાનો ઓરડો; ભોયરું કે
ચાર ભીતોવાળી ચણેલી ઊંચી કોઠી
કેઠારી પું કોઠારનો ઉપરી
કેડિયું નં મારીનું નાનું શકોરું
કેડીલું વિં કોડવાળું
કેઠલું નં ઢોરને બાંધવાની જગા; કોઠ
કેઠિલું વિં કોઠના રોગવાળું
કેતર નં જમીન કે પર્વતોમાંનો ઊંડો, પહોળો
ખાડો અથવા ખગોલ
કેથળી સ્ત્રીં થેલી (૨) હજારની સંજ્ઞા
કેથળો પું થેલો
કેદાળી સ્ત્રીં ખોદવાનું એક ઓળર
કેપરું નં નાળિયેરની અંદરનો ગર; ટોપરું
કેપવું અં કિં કેપ-ગુરસો કરવો
કેમલ(-ખ) વિં કુમળું
કેય(-ર)ડો પું ગૂંથેલો ચાખકો (૨) દોર; સત્તા
(૩) ત્રાસ

કોયલ સ્ત્રીં એક પક્ષી; કોકિલા
કોરવું અં કિં વીંધવું
કોરાડું(-ણ, -ણ) વિં બીનું નહિ એવું; કોરું
કોલસો પું લાકડાનો અડધો બળેલો ભાગ
કોલેરા પું જાડા અને ઊલટીનો એક રોગ
કોશેટો પું રેશમના કીડાનું ધર-કોકડું
કોષ્ટક નં કોઠો
કોહવું અં કિં સડવું (૨) કોહ થવો
કોહેલું વિં સડેલું
કોળિયો પું મોંમાં માય એટલો ખોરાક-ત્રાસ
કોટિલ્ય પું (સં.) કુટિલ રાજનીતિજ્ઞ આયુધ્ય
કોત(-તુ)ક નં કુવડલ
કોપીન નં લંગોટી; કોપીન
કોભાંડ નં કાવતરું
કોમાર(-ય) નં કુમારપણું
કોરવ પું (સં.) કુરનો વંશજ
કોવત નં તાકાત
કોશલ(-લ્ય) નં પ્રવીણતા
કયામત સ્ત્રીં ઈશ્વર આગળના ઇન્સાફનો દિવસ
કંદન નં રડવું તે; રદન
કુધિત વિં કોધે ભરાયેલું
કૂરતા સ્ત્રીં
ક્ષણિક વિં ક્ષણનું
ક્ષત્રિય વિં જોના ધર્મ પ્રગટનું સંરક્ષણ કરવાનો
છે તે વર્ણ
ક્ષિતિજ સ્ત્રીં દૃષ્ટિમર્યાદા
ક્ષુધિત વિં ભૂખ્યું
ક્ષુલ્લક વિં થોડું (૨) તુચ્છ

ખ

ખગોલ(-ખ) પું ગગનમંડળ
ખશાસ પું આખા પ્રકૃતિ દંકાર્થ જવું તે
ખચ(-ચ)ર નં ઘોડો અને ગધાડું એ બંનેની
મિશ્ર જાતિનું પ્રાણી
ખચિત વિં જડેલું; ખેસાડેલું
ખચીત અં જરૂર; અવશ્ય
ખંખ(-ખ)નો પું લંડાર (૨) [લા.] ધન
ખજૂર નં એક કળ
ખજૂરી સ્ત્રીં ખજૂરનું ઝાડ
ખટક સ્ત્રીં ખટકો (૨) ચાનક

ખટકો પું ખટકવું તે (૨) હરકત (૩) અદેશો
(૪) ચાનક
ખટલો પું કુટુંબકપીલો; પરિવાર (૨) મુકદ્દમો
ખટારો પું ભાર ભરવાનું ગાડું
ખટારી સ્ત્રીં ખટાર (૨) [લા.] અણખનાવ
ખડક પું ખરાબો; ધારદાર ભેખડ
ખડકી સ્ત્રીં ડેલી
ખડકું નં પથ્થરનો કે લાકડાનો લૂગડો ધોવામાં
વપરાતો નાનો કકડો
ખડગ નં તલવાર (૨) ગેંડાનું શિંગડું

ખડતું નં રત્ન; ખરતરરી
 ખડપું નં ખડપવાનું ઓળર; ખરપટી
 ખડવું સં કિં લેપ કરવો (૨) ખરડવું (૩)
 સંડોવવું (૪) અં કિં હાથ પગ ઇત્યાદિ
 અવયવનું ઊતરી જવું (૫) અટકી પડવું
 ખડંગ અં ખડંગ એવો અવાજ કરીને
 ખડિયો પું લખવાની શાદી રાખવાનું પાત્ર;
 ખલતો; વાટવો
 ખણકો પું રણકો (૨) સણકો
 ખણવું સં કિં ખોતરવું (૨) ખોદવું
 ખણસ સ્ત્રીં અદેશો (૨) ઝાડાપેશાબની હાજત
 ખતમ અં ખલાસ; સમાપ્ત
 ખતરી વિં કાપડ રંગવાનો ધંધો કરતી એક ન્યાતનું
 ખતરો પું ભય; ભેખમ (૨) અદેશો
 ખદડો પું હીજડો; રાંડવો
 ખનિ(-ની)જ વિં ખાણમાંથી નીકળેલું (૨) નં
 તેવી ધાતુ (સોનું, લોહું વગેરે)
 ખપત સ્ત્રીં વેચાણ
 ખપતું વિં વપરાય એવું ઉપયોગી
 ખપવું અં કિં વેચાણ (૨) કામમાં આવવું
 (૩) કામ આવવું (ભેમકે લડાઈમાં)
 ખપાટ સ્ત્રીં વાંસની-લાકડાની ચીપ
 ખપેડો પું અપરેડો; વાંસની ટટ્ટી
 ખપ્પર નં જેમાં આવેલું બધું નાશ પામે એવું
 પાત્ર (દેવીનું)
 ખફગી સ્ત્રીં નાખુશી; ઇતરાજ
 ખખર પું બં વં; સ્ત્રીં સમાચાર (૨) સંદેશો
 ખમણ નં છીણીને કરેલો છંદો
 ખમણી સ્ત્રીં ખમણવાનું ઓળર
 ખમતું વિં ખમી શકે એવું (૨) સક્ષર
 ખંમવું સં કિં સહન કરવું
 ખમીર નં ભેશ; તાકાત
 ખમીસ નં એક જાતનું પહેરાણું
 ખરચ નં; પું ખર્ચ; વાપર
 ખરચી સ્ત્રીં ખરચવાને માટે ભેઈતી રકમ
 ખરચુ નં ઝાડે જવું તે; મળત્યાગ
 ખરડો પું મુસદ્દો (૨) ચાદી (૩) ખરડ; લેપ
 ખરલ પું ખલનો ખતો (૨) ખરડ
 ખરવ વિં ખર્વ; હજાર કરોડ
 ખરવું અં કિં ઉપરથી નીચે પડવું (૨) [લા.]
 હારીને દૂર થવું

ખરાખ વિં નઠારું
 ખરાખી સ્ત્રીં બગાડ; નુકસાન
 ખરાખો પું ખેડવા લાયક ન હોય તેવી જમીન
 ખરીતો પું સરકારી કાગળિયાંના લખોટો-થેલો
 ખરીદ(-દી) સ્ત્રીં ખરીદવું તે
 ખરીફ સ્ત્રીં ચોમાસુ પાક
 ખરેરી સ્ત્રીં ખખરી (૨) ગળામાં ખરખર થવું તે
 ખરેરો પું ઘોડા, બળદ વગેરેના શરીરને માલિસ
 કરવાનું ઓળર
 ખચવું સં કિં ખરચવું
 ખચાઉ(-ળ, -ણ) વિં ખરચાઉ
 ખલક સ્ત્રીં જગત; દુનિયા
 ખલતો પું ખાનાંખાનાંવાળી થેલી
 ખલાસ વિં સમાપ્ત; પૂરું
 ખલાસ(-સી) પું ખારવો
 ખલીતો પું લખોટો; પરખીડિયું
 ખલીફ પું મહંમદ પેગંબરની ગાદીએ ખેસનાર
 ખલેલ સ્ત્રીં હરકત; અલચાણ (૨) નુકસાન
 ખવાખ પું ખવાળ; સ્વપ્ન
 ખવાસ પું હજૂરિયો (૨) સ્વભાવ; મિનજ
 ખવીસ પું એક જાતનું ભૂત-પ્રેત
 ખસમ પું પતિ; ધણી
 ખસવું અં કં સરકવું (૨) લપસવું
 ખસૂસ નં અં ખચીત; જરૂર
 ખંખોળા પું બં વં ખોળખોળા
 ખંચાવું અં કિં ખમચાવું; અટકવું
 ખંજર નં કઠાર જેવું, ખંધારું એક હથિયાર
 ખંજરી સ્ત્રીં એક વાદ્ય; ધૂધરીઓવાળી નગારી
 ખંડણી સ્ત્રીં તામેદાર રાજ્ય ઉપરી રાજ્યને જે
 રકમ દર વર્ષે ભરે તે
 ખંડન નં તોડવું તે
 ખંડિત વિં ભાંગેલું; ખાંડું
 ખંડિયું વિં ખંડણી ભરનારું
 ખંડેર નં ખંડિયેર
 ખંધાઈ સ્ત્રીં લુચ્ચાઈ
 ખંધોલું નં ખભો; ખાંધ
 ખંધોલો પું ખંધોલું
 ખંપાલી(-ળી) સ્ત્રીં ખેતીનું એક ઓળર
 ખાઉકી સ્ત્રીં લાંચ (૨) ખોરાકી
 ખાએશ સ્ત્રીં ખાહિશ; ઇચ્છા; મરજી
 ખાકટી સ્ત્રીં કેરીનો મરવો; ખાખડી

ખાખર(-રો) પું એક ઝાડ
 ખાખરી સ્ત્રી નાનો ખાખરો; રોટલી
 ખાખરો પું રોકીને ઠડક કરેલી રોટલી
 ખાચર વિં કાઠી લોકોની એક જાતનું
 ખાજલી નં નાનું ખાજું
 ખાટકી પું કસાઈ
 ખાટલી સ્ત્રી નાનો ખાટલો; માંચી
 ખાટલો પું ચારપાઈ (૨) [લા.] મંદવાડ
 ખાટવું સં કિં ફાયદો મેળવવો
 ખાટાઈ સ્ત્રી ખાટાપાટું (૨) ખાટી વરતું
 ખાતર નં ખેતર સુધારવા સારું તેમાં નખાતા છાણ,
 કાંપ, લીંડી વગેરે પદાર્થો (૨) ચેરી
 ખાતરી સ્ત્રી બરોસો; પતીજ (૨) સાબિતી
 ખાધરું વિં ખાઉધરું; ખાઉં ખાઉં કરનારું
 ખાનગી વિં ગુપ્ત
 ખાપરું વિં કોઈથી ગાંજ્યું ન જાય એવું; ખલ
 ન પહોંચેલું
 ખાયકી સ્ત્રી કોઈનું છાનું ખાવું-મેળવવું તે
 ખારવો પું ખલાસી
 ખારાશ સ્ત્રી ખારાપાટું; ખારાટ
 ખારિયું વિં ખારવાળું; ખારીયું
 ખારીયું વિં ફેણીયું
 ખારેક સ્ત્રી સૂકવેલી ખજૂર
 ખાલસા વિં પોતાની કુલ માલિકીનું; આગવું
 (૨) સરકારના વહીવટનું; સરકારી
 ખાવ(-વિં)દ પું માલિક (૨) ઈશ્વર
 ખાવાનું વિં ખાવા જેવું (૨) નં ભોજન
 ખાસકું નં જૂતું; જોડો (૨) [લા.] ઠપકો
 ખાળવું સં કિં અટકાવવું; રોકવું
 ખાંચરો પું નાનો ખૂંચો; ખાંચા
 ખાંચાળું વિં ખાંચાવાળું
 ખાંજરું નં કૂટાળખાતું
 ખાંડણી સ્ત્રી ખાંડવાનું પાત્ર; નાનો ખાંડણિયા
 ખાંડવું સં કિં કચરવું
 ખાંતીયું વિં ખાંતવાળું
 ખિતાબ પું ઈલકાબ
 ખિન્નતા સ્ત્રી
 ખિલાફ વિં વિરુદ્ધ
 ખાચડી સ્ત્રી
 ખાચડો પું આખા મગને ચોખાની અથવા
 આખા ઘઉં ને દાળની ખાચડી (૨) ગોઠાળો

ખીજડો પું એક વનસ્પતિ
 ખીજવું સં કિં ગુસ્સે થવું
 ખીલડો પું ઘંટીના હેઠલા પડમાં વચ્ચોવચ્ચ
 આવેલી ખીલી, જેના પર ઉપલું પડ ફરે છે
 ખીલવું અં કિં વિકસવું (૨) ખુશીમાં આવવું
 ખુડ(-ર)હો પું પરચૂરણ
 ખુદાઈ વિં ઈશ્વરનું-ને લગતું (૨) પવિત્ર
 ખુન્નસ સ્ત્રી; નં જેરી લાગણી; વેરજેર
 ખુમાની સ્ત્રી ઘેન; મસ્તી (૨) ગર્વ
 ખુરશી(-સી) સ્ત્રી એક જાતનું ચાસન
 ખુલાસો પું ચોખવટ (૨) નિકાલ; રસ્તો
 ખુવાર વિં હેરાનહેરાન (૨) પાયમાલ
 ખુવારી સ્ત્રી પાયમાલી; નાશ
 ખુશકી સ્ત્રી જમીનમાર્ગ
 ખુશખો સ્ત્રી સુગંધી
 ખુશાલ વિં ખુશ હાલતમાં હોય એવું; સુખી
 ખુશાલી સ્ત્રી હરખ
 ખૂજલી(-ળી) સ્ત્રી ખંજવાળ
 ખટવું અં કિં ઘટવું
 ખટલ વિં (કા.) અપ્રમાણિક
 ખૂટલ વિં પૂટેલું; વિશ્વાસઘાતી
 ખૂનસ સ્ત્રી નં ખૂનની-વેરની તરસ
 ખૂમચો પું ઠાટ; તાસક
 ખૂલવું અં કિં ખુલ્લું થવું; બિઘટવું
 ખૂંખારો પું ખૂંખરાવું તે
 ખૂંચવું અં કિં નડવું; ભોંકાવું
 ખૂંટકું નં બળદ
 ખૂંટિયો પું આખલો; સાંઠ
 ખૂંતવું અં કિં ખૂંપવું; કાદવમાં ઊતરી જવું
 ખૂંદણું નં ધમ્માચકડી; ધિંગાણું
 ખૂંદવું સં કિં કચરવું
 ખૂંધિયું વિં વાંચે ખૂંધ નીકળી હોય એવું
 ખેચરી સ્ત્રી દેવી; ભૂતડી; જોગણી
 ખેડવું સં કિં જમીનને હળ વડે ખોદી, ચાસીને
 પોચી કરવી (૨) [લા.] સુધારવું
 ખેડાણું વિં ખેડેલું
 ખેડૂત પું
 ખેતર નં જમીન ખેતી થતી હોય એવો જમીનનો
 ભાગ-ટુકડો (૨) અવકાશ
 ખેપટ સ્ત્રી ધૂળ (૨) અં મૂઠીઓ વાળીને
 ખેપિયો પું કાસદ

ખેરાત સ્ત્રીં સખાવત
ખેરાત નં ખેરાત-રમણં તે
ખેરાત અં કિં રમણં; ગમ્મત કરવી
ખેરાતી વિં ચતુર; ચુસદી (૨) પું ખેરાત કરે તે; નટ
ખેરાત સ્ત્રીં કાળજી; ચાનક
ખેરાત સં કિં તાણુ (૨) આગ્રહ કરવો
ખેરાત નં તાણુ (૨) આગ્રહ
ખેરાત નં ઘોડિયે કપડું બાંધીને બાળકને બાંધા-
ડવા માટે કરેલી-આંધેલી ઝાળી
ખેરાત વિં અડધું-પડધું ભાંગેલું-પૂટેલું
ખેરાત વિં ખેરાતી ગયેલું; વૃક્ષ
ખેરાત સં કિં ખેરાત
ખેરાત પું ખેરાત; ઘટ
ખેરાત વિં જૂઠું
ખેરાત પું ખેરાત ચલું તે; રોકાણ
ખેરાત વિં આજસુ

ખેરાત સં કિં દાઢણું; રોપણું
ખેરાત વિં ખેરાત; અપંગ
ખેરાત સં કિં; અં કિં ભોંય ઉખેડવી
ખેરાત નં ખેરાતેલું તે; ખેરાતમ
ખેરાત નં માટીની ભીતણું નાનું ઘર
ખેરાત પું ખાવાનો પદાર્થ
ખેરાત સ્ત્રીં ગુજરાતની વસ્તુ
ખેરાત સ્ત્રીં ખેરાતણું
ખેરાત સ્ત્રીં ખેરાતણું સ્ત્રીલિંગ
ખેરાત નં ગધેડાનું નાનું બચ્ચું
ખેરાત પું ગધેડો
ખેરાત સં કિં ઉઘાડણું
ખેરાત સં કિં જોરથી દાખલ કરણું; ધાલણું
ખેરાત સં કિં તપાસ કરવી
ખેરાત નં ખેરાત (૨) શરીર; કલેવર
ખેરાત પું ખૂંખારો

ગ

ગગન નં આકાશ; આબહું
ગગન સ્ત્રીં નાસી જણું તે
ગગન પું કેર (૨) આશ્ચર્ય
ગગન પું ગગન; ફલનો હાર-તોરો
ગગન નં ખીસું
ગગન પું મિસ્રી
ગગન સ્ત્રીં એક ફારસી રાગ
ગગન સ્ત્રીં ગંડું પાણી જવાની નીક-મેરી; ખાળ
ગગન સ્ત્રીં પોટલી; ખચકી
ગગન વિં હુચ્ચું; પાકું
ગગન પું ઠોંસો; ધીબકો
ગગન પું; સ્ત્રીં ગાળ ભેળવી કચરેલી તમાકુ
ગગન વિં ચારણની જાતિનું
ગગન પું મોટેરો-મુખ્ય માણસ
ગગન(-ના) સ્ત્રીં જુઓ ગગનરી
ગગન સં કિં સંખ્યા કાઢવી
ગગન સ્ત્રીં ગુણકા
ગગન નં ગગનવિદ્યા
ગગન પું (સં.) ગગનપતિ
ગગન સ્ત્રીં; નં સાંથ (૨) ગગનનામું
ગગન નં ગાદણું (૨) ભડી ગાદી
ગગન(-ધે)ડો પું

ગગન સ્ત્રીં ગગનપણું; મૂર્ખતા
ગગન પું ગગ
ગગન નં ગગન
ગગન પું નાનું બહુન (૨) હવાઈ
ગગન વિં સંગીન (૨) પૈસાદાર
ગગન વિં નિર્દોષ; ભોળું
ગગન(-મા)ણુ સ્ત્રીં ઢોરના ખીલા આગળ આડું
લાકડું રાખી ચાર નાંખવાને કરેલી જગા
ગગન નં ગામના પાદર પરની ગોચર જમીન; ચરો
ગગન(-રો) પું દેવાલયની અંદરનો ભાગ,
જ્યાં મૂર્તિ હોય છે; ગર્ભાગાર
ગગન વિં વિનોદી (૨) આનંદી
ગગન નં જણું-ચાલણું તે
ગગન અં કિં મનને સારું લાગણું
ગગન વિં અણસમણ (૨) ગામણિયું
ગગન સ્ત્રીં જુઓ ગમત
ગગન વિં જુઓ (૨) મગન; લીન
ગગન સ્ત્રીં ખપ (૨) સ્વાર્થ
ગગન વિં ગગનકે
ગગન પું નાણું; પૈસો
ગગન સ્ત્રીં ગિરદી; ભીડ
ગગન સ્ત્રીં સ્ત્રીઓના રાગમાં ગાવાની એક ભતની
કવિતા

ગરબો પું નોરતામાં અથવા માતા આવે છે તે
 પ્રસંગે કાણાંવાળી માટલી જેમાં ચાલુ ધીનો
 દીવો રખાય છે તે (૨) મોટી ગરબી; રાસડો
 ગરભ પું ગર્ભ
 ગરમ વિં ઊનું (૨) જોસમાં કે કોધમાં આવેલું
 ગરમી સ્ત્રીં ઉષ્ણતા; તાપ
 ગરભ નં વિષ; ઝેર
 ગરાસ પું ગામનું રક્ષણ કરવાના બદલામાં કાઢી
 આપેલી જમીન અથવા ઉચક રકમ
 ગરીબ વિં નિર્ધન (૩) સાલમ; રાંક
 ગરીબી સ્ત્રીં જુઓ ગરીબાઈ
 ગરુડ પું; નં એક પક્ષી
 ગરૂરી સ્ત્રીં મગરૂરી
 ગરેડી સ્ત્રીં ગરગડી
 ગરોડો પું ઢેડનો ગોર
 ગરોળી સ્ત્રીં એક ઝેરી જનાવર
 ગર્જન નં ગર્જવું તે
 ગર્જના સ્ત્રીં ગર્જવું તે
 ગર્હભ (-વ) પું ગર્વેડો
 ગર્ભિણી સ્ત્રીં જેના પેટમાં ગર્ભ રહ્યો હોય
 તેવી સ્ત્રી
 ગર્ભિત વિં ધ્રુપું
 ગણત વિં ભૂલભરેલું; ભૂલું
 ગણતી સ્ત્રીં ભૂલ; ચૂક
 ગણીચ વિં ગંદું-અતિ ગંદું
 ગણેક પું ગાદીતક્રિયા વગેરેની ખોલ
 ગણોકું નં ગાલનો અંદરનો ભાગ
 ગણોલ સ્ત્રીં ગોફળ જેવું એક સાધન
 ગણોલો પું ગણોલ વડે મારવાનો ગોળ કાંકરો
 ગવલી પું ગોવાળિયો
 ગવાર પું એક વનસ્પતિ
 ગવાવું અં કિં નિંદાવું; ફજેત થવું
 ગવાહ પું સાક્ષી પૂરનાર; સાક્ષી
 ગવાહી સ્ત્રીં સાક્ષી; પુરાવો
 ગવૈયો પું ગાનારો
 ગહન વિં ગંદું; ગાઠ (૨) અકળ; ગૂઠ
 ગળચી સ્ત્રીં ખોચી; ડોક; ગરદન
 ગળણી સ્ત્રીં ગાળવાનું કાણાંવાળું સાધન
 ગળણું નં પાણી વિ. ગાળવાનો કપડાનો કકડો
 ગળફો પું બળખો
 ગળવું સં કિં ગળામાં ઉતારી જવું (૨) ગાળવું

ગંગોત્રી સ્ત્રીં ગંગાનદીના મૂળ આગળનું તીર્થ
 ગંજન નં જીલમ (૨) ચડિયાતાપણું
 ગંજફો પું રમવાનાં પાનાંનો જથ્થો
 ગંજેટી(-રી) વિં ભાંગગાંજનો વ્યસની
 ગંડેરી સ્ત્રીં નાના નાના કકડા (શેરડી કે લાકડાના)
 ગંદકી સ્ત્રીં અસ્વચ્છતા
 ગંધક પું એક ખનિજ પદાર્થ
 ગંધર્વ પું સ્વર્ગનો ગવૈયો
 ગાફ(-ફે)લ વિં અસાવધ
 ગાખડું નં ખાકું (૨) ખાડો (૩) [લા.] નુકસાન
 ગાભણી વિં સ્ત્રીં ગર્ભવાળી (મનુષ્યેતર પશુની માદા)
 ગાભરું વિં ગભરાયેલું
 ગામઠી વિં ગામડિયું
 ગામડું નં નાનું ગામ
 ગામેતી પું ગામનો મુખ્ય માણસ; મુખી
 ગામોટ(-ટી) પું ગામનો ગોર
 ગાયક પું ગાનારો; ગવૈયો
 ગાયત્રી સ્ત્રીં એક વેદિક છંદ
 ગાયન નં
 ગારુડી પું મદારી
 ગાલીચો પું ઊનનું એક જાતનું પાથરાણું
 ગાળવું સં કિં કચરો કાઢી શુદ્ધ કરવું
 ગાંગડો પું કોઈ પાણુ વસ્તુના બાજુ ગયેલો નક્કર
 કકડો-કાંકરો
 ગાંગલું વિં કાંગલું; નમાલું
 ગાંઠનું વિં પોતાનું
 ગાંઠડી સ્ત્રીં ગાંસડી (૨) ધન; સંપત્તિ
 ગાંઠડો પું મોટી ગાંઠડી; ગાંસડો
 ગાંઠવું સં કિં તામે રહી હુકમ માનવો
 ગાંઠિયો પું ચૂકવેલી હળદરનો કાંકરો (૨) ચણાના
 લોટની એક તળેલી વાની
 ગાંડાઈ સ્ત્રીં ઘેલછા
 ગાંડિયું વિં ગાંડું; ગાંડા જેવું
 ગાંડિ(-ડી)વ નં (સં.) અનુનનું ધનુષ્ય
 ગાંદરો પું ગામની ભાગોળ
 ગાંધર્વ પું સ્વર્ગનો ગવૈયો
 ગાંભીર્ય નં ગંભીરતા
 ગાંસડો પું મોટી ગાંસડી; પોટલો
 ગિરદી સ્ત્રીં ભીડ
 ગીરણી સ્ત્રીં મિલ
 ગીરવી વિં ગીરવેલું

ગીર્વાણ પું નેવ; સુર
 ગુજરી સ્ત્રીં શહેર-કસળામાં ભરાતું ખમર
 ગુજરા પું નિર્વાહ; ગુજરાન
 ગુજ્જર વિં સુતારવાણિયાની એક ન્યાત
 ગુટિકા સ્ત્રીં ગોળી (દવાની)
 ગુણકા સ્ત્રીં ગણિકા; વેશ્યા
 ગુણ્ણ વિં કદરદાન
 ગુણ્ણુ સં કિં એક સંખ્યાને ખીજ સંખ્યા
 જોડલી વાર વધારવી
 ગુણ્ણક પું ગુણ્ણકાર કરવાથી આવેલી રકમ
 ગુમાન નં અભિમાન; ગર્વ
 ગુમાની વિં અભિમાની
 ગુરખો પું નેપાળદેશનો વતની
 ગુરતા સ્ત્રીં
 ગુરુત્વ નં ગુરુપાણું (૨) મોઢાઈ (૩) ભારેપાણું
 ગુજર વિં ગુજરાતનું
 ગુજરી સ્ત્રીં ગુજરાતણ
 ગુલામ નં એક પૂલઝાડ (૨) તેનું પૂલ
 ગુલાખી વિં ગુલાખના રંગનું (૨) મજેદાર
 ગુલામ પું ખરીદ કરેલો ચાકર (૨) [લા.]
 પરતંત્ર માણસ
 ગુલામી સ્ત્રીં ગુલામપાણું (૨) પરાધીનતા
 ગુલાલ પું; નં રાતા રંગનો સુગંધીદાર ભૂકો
 ગુલાંટ સ્ત્રીં ગાટીમટું (૨) [લા.] બલટું ફરી જવું
 ગુવાર પું ગવાર
 ગુંજન નં ગણગણાટ
 ગુંજવું અં કિં ગણગણવું
 ગુંજર પું ગુંજવાનો અવાજ (૨) [લા.]
 અવ્યક્ત મધુર અવાજ
 ગુંજશ સ્ત્રીં ગન્ડું; તાકાત
 ગુંદર પું જુઓ ગુંદ
 ગુંદિયું નં ગુંદરિયું
 ગુંખજ પું ધૂમટ
 ગૂગળ પું ડુંગરી ઝાડનો ગુંદર
 ગૂહવું સં કિં કાપવું (૨) ખોદવું
 ગૂહતા સ્ત્રીં
 ગૂણિયું નં ગુણપાદનો ખનાવેલો થેલો
 ગૂર્જર વિં (૨) પું જુઓ ગૂર્જર
 ગૂર્જરી સ્ત્રીં ગૂર્જરી
 ગૂંચ(-છ)ણું નં ગોળ આકારમાં વળેલું હોય તે
 ગૂંચાવું અં કિં જુઓ ગૂંચવાવું

ગૂંથણ નં ગૂંથવું તે
 ગૂંથવું સં કિં
 ગૂંદવું સં કિં પગ તળે કચરવું; ખૂંદવું
 ગૃહસ્થ પું સારો ખાનદાન માણસ; સન્ન
 ગૃહિણી સ્ત્રીં ગૃહસ્થની સ્ત્રી; ઘરઘણિયાણી
 ગોકળી પું ગાયોનો ગોવાળ
 ગોકીરો પું શોરખકોર
 ગોખલી સ્ત્રીં નાનો ગોખલો
 ગોખલો પું ગોખ
 ગોખવું સં કિં મોઢે કરવું
 ગોચર નં ગૌચર; ચરો
 ગોચરી સ્ત્રીં ભિક્ષા
 ગોઝારું વિં પાપી (૨) ન્યાં હત્યા થઈ હોય એવું
 ગોઝારો પું ગાયની હત્યા કરનારો; હત્યારો
 ગોટલી સ્ત્રીં નાનો ગોટલો
 ગોટલો પું ફળની અંદરનું કોટલાવાળું ખીજ
 ગોટાવું અં કિં ધુમાડું (૨) ગૂંચાવું
 ગોટાળો પું અવ્યવસ્થા (૨) ગૂંચવાળું
 ગોઠડી સ્ત્રીં છાની-અંતરની વાતચીત
 ગોઠણ પું ઘૂંટણ (૨) સ્ત્રીં સ્ત્રી મિત્ર
 ગોઠવું અં કિં અનુકૂળ આવવું; ગમવું
 ગોઠિયો પું મિત્ર; દોરત
 ગોતર નં ગોત્ર; કુળ
 ગોતવું સં કિં શોધવું
 ગોદડું નં પાથરાવું
 ગોદાન નં ગાયનું દાન
 ગોદામ સ્ત્રીં; નં ગોડાઉન; ગોદી
 ગોધણ નં ગાયોનું ટોણું
 ગોધન નં ગાયોરૂપી ધન-દોલત
 ગોપન નં ગુપ્ત રાખવું તે
 ગોપિકા સ્ત્રીં ગોવાળણી
 ગોફણ સ્ત્રીં ગોળા-પથરા ફેંકવાનું ચામડાનું કે
 સૂતરનું જોતર
 ગોખર નં (ગાયનું) છાણ (૨) છાણાનો ભૂકો
 ગોખરું વિં ગંદું (૨) નં ગોખર
 ગોમાંસ નં ગાયનું માંસ
 ગોમુખ નં ગાયનું મોઢું
 ગોમુખી સ્ત્રીં માળા જપવાની ગાયના મુખના
 આકારની કોથળી
 ગોમૂત્ર નં ગાયનું મૂતર; ગૌમૂત્ર
 ગોરક્ષા સ્ત્રીં ગૌરક્ષા

ગોરજ સ્ત્રીં સમીસાંજ
ગોરજ પુંં જૈન સાધુ-ધર્મોપદેશક
ગોરમા સ્ત્રીં કુમારીકાઓનું ગૌરીપૂજનનું વૃત
ગોરસ નં દૂધ, દહીં વગેરે
ગોરસી સ્ત્રીં દહીં દૂધ રાખવાનું માટીનું વાસણ
ગોલોક પુંં વિષ્ણુ વા કૃષ્ણનું નિવાસસ્થાન
ગોવધ પુંં ગાયનો વધ
ગોવાળ પુંં ગાય-ઢોર ચરાવનારો
ગોસાંઈ પુંં એક જાતનો સાધુ-વેરાગી
ગોહત્યા સ્ત્રીં ગાયને મારી નાંખવી તે
ગોંદરો પુંં જુઓ ગોંદરો
ગોંધવું સં કિં બંધ જગામાં પૂરવું
ગોચાસ પુંં ગવાનિક
ગોચર નં ગોચર; ચરો
ગોદાન નં ગાયનું દાન
ગોધન નં ગાયોરૂપી ધન

ગોમુખ નં ગાયનું મોં; ગોમુખ
ગોમુખી સ્ત્રીં જુઓ ગોમુખી
ગોમૂત્ર નં ગાયનું મૂત્ર
ગોરક્ષા સ્ત્રીં ગાયની રક્ષા
ગોરવ નં જાર (૨) મોટાઈ; મહત્તા
ગોરાંગ વિં ગોરા અંગવાળું
ગોશાલા(-ળા) સ્ત્રીં ગાયો રાખવાનું મકાન
ગોહત્યા સ્ત્રીં જુઓ ગોહત્યા
ગ્રહણ નં ગ્રહવાની ક્રિયા (જુઓ ગ્રહવું) (૨)
[જ્યો.] સૂર્ય અને ચંદ્રનું ઘેરાવું તે
ગ્રહવું સં કિં લેવું; પકડવું (૨) સમજવું
ગ્રામીણ વિં ગામડાંનું-ને લગતું (૨) પુંં ગામડિયો
ગ્રામ્યતા સ્ત્રીં
ગ્રાહક વિં ગ્રહણ કરનારું
ગ્રાહિતા સ્ત્રીં

ધ

ઘટના સ્ત્રીં બનાવ
ઘટવું અં કિં છાજવું (૨) ઓછું થવું
ઘટાડો પુંં ઘટ
ઘટિકા સ્ત્રીં ઘડી; સાઠ પળ-૨૪ મિનિટ જેટલો વખત
ઘાંટત વિં યોગ્ય; ઉચિત
ઘડવું સં કિં ઘાટ-આકાર આપવો
ઘડિયો પુંં આંકનો પાડો
ઘડૂલી સ્ત્રીં નાનો ઘડૂલો
ઘણુંક વિં ('ધણું' થી જરાક ઓછો અર્થ બતાવે છે)
ઘણેરું વિં ઘણું (કવિતામાં વપરાય છે)
ઘનિષ્ઠ વિં ગાઠ; ખૂબ વધારે
ઘમંડ પુંં અહંકાર
ઘમંડી વિં ઘમંડવાળું (૨) સ્ત્રીં અભિમાન
ઘરડ સ્ત્રીં ચીલો (૨) [લા.] ચાલુ પ્રજાલી કે રૂઢિ
ઘરડું વિં પાકી ઉમ્મરે પહોંચેલું
ઘરણુ નં સૂર્યચંદ્રનું ગ્રહણ (જુઓ ગ્રહણ)
ઘરાક પુંં; નં ખરીદ કરનાર
ઘરાકી સ્ત્રીં દુકાન પર ઘરાકોનો આવરો (૨)
ખપત; ઉઠાવ
ઘરૂણી સ્ત્રીં ગૃહિણી; પત્ની
ઘરેડ સ્ત્રીં જુઓ ઘરડ (૨) કુવા પરના પથ્થર
ઉપર દોરડાના ધસારાથી પડેલો ખાડો

ઘરેડી સ્ત્રીં ગરગડી (૨) મરતી વખતનો શ્વાસ
ઘરેડો પુંં મરતી વખતના શ્વાસથી થતો અવાજ
ઘરેણું નં દાગીનો; આભૂષણ
ઘરેણો અં આંટમાં-ગીરો આપેલું લીધેલું હોય તેમ
ઘરેપું નં ગાઠ સંબંધ
ઘર્ષણુ નં ઘસારો (૨) [લા.] ખાલાચાલી
ઘવાવું અં કિં ધાયલ થવું
ઘસવું સં કિં ચોળવું (૨) માંજવું
ઘસાવું અં કિં ઘસારો-નુકસાન વેડવું
ઘસારો પુંં જુઓ ઘસારણુ
ઘંટડી સ્ત્રીં છેક નાનો ઘંટ; ટોકરી
ઘંટલા પુંં ભરડવાની થાળા વિનાની ઘટી
ઘાઘરી સ્ત્રીં નાનો ઘાઘરો
ઘાઘરો પુંં ચણિયો
ઘાટણુ સ્ત્રીં ઘાટીની સ્ત્રી
ઘાટીલું વિં ઘાટદાર; રૂપાળું
ઘાતક વિં મોત નિપજાવે એવું; નારાક
ઘાતકી વિં ખૂની (૨) ફર
ઘાયલ વિં જખમી
ઘારણુ નં ઘોર નિદ્રા
ઘાલવું સં કિં ખોસવું; અંદર મૂકવું
ધાંચણુ સ્ત્રીં ધાંચી સ્ત્રી

ધિસોડું નં ધિસોડીનું ફળ; એક શાક
 ધાકાંટો પું ધીનું ખમર
 ધાકેળાં નં ખં વં [લા.] બારે લાભ
 ધુવડ પું; નં રાત્રે જ દેખી શકતું એક પક્ષી
 ધુમટ(-ધુ) પું ગુંખજ
 ધધરી સ્ત્રીં એક રમકડું; નાનો ધૂધરો
 ધૂધરો પું અંદર કાંકરા જેવી વસ્તુ ભરીને કરેલો
 ખખડે તેવો ધાતુ વગેરેનો પોલો ગાળો (૨)
 એક મીઠાઈ
 ધૂમટો પું ધૂધટ
 ધૂમરી સ્ત્રીં વમળ; ભમરો
 ધૂમવું અં કિં ગોળ ફરવું
 ધૂસવું અં કિં ગમે તેમ કરી પેસી જવું
 ધૂધટ(-ટો) પું ધૂમટો
 ધૂંટડો પું ગળાવાટે એક સાથે ઊતરી શકે તેટલો
 પ્રવાહી પદાર્થ
 ધૂંટણુ નં ઢીચણુ
 ધૂટવું સં કિં લસોટવું
 ધેધૂર વિં મરત; ચકચૂર

ધેરવું સં કિં ચારે તરફનો વિસ્તાર
 ધેરાવ(-વો) પું ચારે તરફથી વીંછળાઈ વળવું
 ધેરાવું અં કિં ચારે બાજુ વીંછળાવું
 ધેરૈયો પું હોળી ખેલવા નીકળેલો, ઘેરમાંનો માણસ
 ઘેલછા સ્ત્રીં ગાંડપણ (૨) ખૂન
 ઘોઘડું વિં ખોખરું-ભારે સાદવાળું
 ઘોઘરો(-ગો) પું ભારે સાદ; ધાંટો
 ઘોઠાર સ્ત્રીં ઘોઠા ખાંધવાની જગા; તખેલો
 ઘોડિયું નં એક જતનું પારણું
 ઘોરણુ નં ઘોરવું-ખૂબ ઊંધવું તે
 ઘોરવું અં કિં ઘસઘસાટ ઊંધવું
 ઘોલકું નં નાનકડું અંધારું ઘર
 ઘોપણુ સ્ત્રીં ઢંઢેરો
 ઘોળવું સં કિં ફરતેથી દાખીને નરમ કરવું
 (૨) આગાળવું
 ઘોંઘાટ પું શોરખકોર; ગરબડાટ
 ઘોંચવું સં કિં ભોંકવું
 ઘોંટવું અં કિં ઘોરવું; ઊંધવું

ચ

ચકતું વિં સાવચેત (૨) નં ગોળ કે ખૂણાદાર
 ચોરસ ઢેકું (૩) [લા.] ચકામું
 ચકરી વિં ગોળ આકારનું (૨) સ્ત્રીં તરમર
 ચકલી સ્ત્રીં ચકલાની માદા (૨) [લા.] પાણીનો
 નળ ખોલવાની ચાવી
 ચકલું નં એક પંખી (૨) ચાર રસ્તા મળતા હોય
 એવું નાકું
 ચકલા પું એક પંખી (૨) મહોલ્લાનું ચકલું
 ચકવું વિં લાગ જોતું ખેડેલું; તત્પર
 ચકવો પું એક પંખી; ચકવાક
 ચકામું(-યું) નં ચામડી પર પડેલું ચાંદું કે ચાહું
 ચકિત વિં છક થઈ ગયેલું
 ચકોર વિં ચાલાક
 ચકર વિં ચસકેલું (૨) નં પેડું (૩) ચકરી
 ચગવું અં કિં આકાશમાં-ઊંચે ઊડવું (૨)
 [લા.] રંગમાં આવવું; ખીલવું
 ચચાર વિં ચાર ચાર
 ચટક વિં સ્વાદ (૨) ડંખ (૩) ચાનક
 ચટકી સ્ત્રીં તીવ્ર લાગણી (૨) ચૂંટી
 ચટકો પું દંશ; ડંખ

ચટણી સ્ત્રીં
 ચટાઈ સ્ત્રીં સાદડી
 ચડતી સ્ત્રીં ઉન્નતિ (૧) ખડતી
 ચડતું વિં વધવું (૨) ચડિયાતું
 ચડવું સં કિં; અં કિં નીચેથી ઉપર જવું (૨)
 ચડાઈ કરવી (૩) બકાવું (૪) ગર્વથી પૂલવું
 (૫) સંકોચાવું (૬) -ના કરતાં શ્રેષ્ઠ કરવું
 ચડાઈ સ્ત્રીં હુમલો
 ચડાઉ વિં પૂલણુ
 ચડાણુ નં ચડાવવાળો માર્ગ
 ચડાવ પું ઊંચાણુ
 ચડાવો પું જુઓ ચડાવ (૨) ઉશ્કેરણી
 ચણવું સં કિં મકાન વગેરે ચણવું (૨) વીળીને
 ખાવું (પક્ષી માટે)
 ચણો(-નો)ડી સ્ત્રીં વાલના ત્રીજા ભાગનું વજન
 ચતુર વિં ચાલાક
 ચતુરા સ્ત્રીં ચતુર સ્ત્રી
 ચપટી સ્ત્રીં હાથનો અંગૂઠો અને આંગળી બીડવાં
 તે (૨) પકડ; ચીમટી

અપદ્ વિં બેઠેલું; દખાયેલું
 અપલ(-ળ) વિં ચંચળ (૨) હોશિયાર
 અપલા (-ળા) સ્ત્રીં અપળ સ્ત્રી (૨) વીજળી
 અપાટી(-તી) સ્ત્રીં ચાર પડવાળી રેડલી
 અમક સ્ત્રીં અમકારો (૨) ધૂનરી
 અમચી સ્ત્રીં નાનો અમચો
 અમચો પું
 અમડી સ્ત્રીં ચામડી
 અમન પું; નં બાગ (૨) આનંદ
 અમર સ્ત્રીં વાળ કે પીછાં (૨) સ્ત્રીં; નં અમર
 અમરી સ્ત્રીં મચ્છર વગેરે ઉડાડવાની ઘોડાના વાળની
 બનાવેલી ચામર
 અમાર વિં ચામડિયાની જ્ઞાતિનું
 અમેલી સ્ત્રીં એક પૂલવેલ; અંપેલી
 અમ્મર સ્ત્રીં; નં અમરી ગાયના પૂંછડાના કે
 બીજા વાળની બંનેલી અમરી; ચામર
 અરક સ્ત્રીં પાંખીની અધાર
 અરકું(-ખું) વિં સહેજ તમતમું તથા કડ્ડયું
 અરખો પું કપાસ લોઢવાના સંચો
 અરહ અં (રવં) કપડું વગેરે ફાટતાં થતો અવાજ
 અરણુ પું પગ (૨) નં કડી (કવિતાની)
 અરખી સ્ત્રીં પ્રાણીઓના માંસમાં રહેલો તૈલી
 પદાર્થ (૨) અભિમાન
 અરમ વિં અંતિમ (૨) નં મગદળ
 અરવું અં કિં ઘાસ, દાણો વગેરે ફરીને શોધી
 ખાતો (પશુપાંખીએ) (૨) રળવું
 અરસ પું અડસ
 અરાઈ સ્ત્રીં ઢોર વગેરે ચારવાતું મહેનતાણું
 અરાઉ વિં અરવા માટે યોગ્ય
 અરાણુ નં ગોચર
 અરિત્ર નં આચરણુ (૨) જીવનચરિત્ર
 અરૂડી સ્ત્રીં નાનો અરુ; દેડળી
 અરૂડો પું માટીનો લોટો
 અરૂડો(-રો) પું અરૂડો; ધ્રાસકો (૨) ચીરો
 અર્યાવું સં કિં અર્યા કરવી
 અર્યાવું અં કિં અર્યા થવી
 અલણુ નં અમલ (૨) અલણી નાણું (૩) રિવાજ
 અલણી વિં વ્યવહારમાં પ્રચલિત-વપરાતું હોય એવું
 અલતી સ્ત્રીં સંગીતની એક ઢળ
 અલન વિં હાલતું (૨) નં ચાલવાની ક્રિયા
 અલમ સ્ત્રીં તમાકુ વગેરે પીવા માટેનું માટીનું પાત્ર

અલાણું નં પડધીવાળી નાની ખાલી
 અરહ વિં મુશ્કેલીથી તૂટે, ફાટે કે અવાય એવું
 અવડું વિં અવડ
 અવલી સ્ત્રીં બેચાની
 અવાણું નં કાચુંકોરું કે શેકેલું ખાવાનું
 અસકો પું અસક; સળક
 અસમું નં જુઓ અસમું
 અસવું અં કિં અળવું; ખસવું
 અહેરો પું મોંનો ઘાટ; શિક્કલ; સૂરત
 અળક સ્ત્રીં અળકાટ
 અળવું અં કિં ડાગવું (૨) [લા.] પતિત થવું
 અળાઈ સ્ત્રીં અળામણી
 અંચલ(-ળ) વિં ડામગતું (૨) અધીરું (૩) ચકોર
 અંચલા(-ળા) સ્ત્રીં લક્ષ્મી (૨) વીજળી
 અંડાલ(-ળ) વિં ધાતકી (૨) પાપી
 અંડિકા સ્ત્રીં ઉમ્મર સ્વભાવની સ્ત્રી
 અંડૂલ પું અરીણુનું સર્વ (અલમમાં પીવાનું)
 અંડોલ(-ળ) પું એક પક્ષી (૨) ચકડોળ
 અંદન નં સુખડનું ઝાડ—લાકડું
 અંદની સ્ત્રીં અંદની (૨) અંદરવો
 અંદાવા વિં અંદ્રના જેવું—જેટલું
 અંદ્રક પું અંદલો
 અંદ્રમા પું અંદો
 અંદ્રિકા સ્ત્રીં અંદની
 અંપક પું અંપો
 અંપલ પું; સ્ત્રીં; નં
 અંપાવું અં કિં 'અંપવું'નું કર્મણિ રૂપ
 અંપે(-મે)લી સ્ત્રીં એક પૂલવેલ
 આગિસ પું લશ્કરમાં ટંકા વિ. ની ટૂકડીનો જમાદાર
 આકડો પું કુંભારનો ચાક
 આકર પું દાસ; નોકર
 આકરી સ્ત્રીં સેવા; સારવાર
 આકળો પું ગોળનાની ગાદી
 આખવું સં કિં જીભથી સ્વાદ જોવો
 આગણું (-ણું) વિં પવિત્ર હોવાનો ઢોંગ કરતું
 (૨) ખ્યારું; લાડીલું
 આટણું નં આટણ
 આટલું નં દપૈણ
 આટવું સં કિં
 આડિયું વિં આડી ખાનારું

ચાડિયો પું નિંદાપાત્ર માણસનું પૂતળું (૨) પંખી,
વાંદરા વગેરેને બિવરાવવા માટે કરેલો માણસ
જેવો આકાર

ચાડીણું વિં (કા.) ચાડ રાખનારું (૨) ચડસીણું
ચાણકય પું (સં.) અથેશાસ્ત્રનો લેખક-કૌટિલ્ય
ચાતક પું; નં એક પંખી

ચાતુરી સ્ત્રીં ચતુરાઈ

ચાતુર્ય નં ચતુરાઈ

ચાદર સ્ત્રીં

ચાદાની સ્ત્રીં ચાની ઠીટલી

ચાનક સ્ત્રીં કાળજી (૨) ચાલાકી

ચાનકી સ્ત્રીં નાનો રોટલો; ભાખરી

ચાપડો પું સજ્જડ રાખે એવો બંધ-પટો

ચાપાણી નં બં વં ચા વગેરેનો નારતો

ચાખખો પું કોરડો

ચાખુક પું ચાખખો; કોરડો

ચામડું વિં વાંધાખોરિયું (૨) નં ચાડું; સોળ

ચામડી સ્ત્રીં ત્વચા (શરીર પરની)

ચામર પું; નં ચમ્મર; ચમરી (૨) એક છંદ

ચારણ વિં રાજનાં ગુણકીર્તન સ્થને વખાણ કર-
વાનો ધંધો કરનારી એક જાતિનું

ચારણી વિં ચારણનું-ને લગતું

ચારવું સં કિં (ઢોર) ચરાવવું

ચારિત્ર(-ત્ર) નં આચરણ (૨) શીલ; સદાચાર

ચાર્વાક પું (સં.) નારિતક મતનો પ્રવર્તક

ચાલક વિં ચલાવનારું; પ્રવર્તક

ચાલન નં ચલાવવાની ક્રિયા (૨) હલાવવું તે

ચાલવું અં કિં હીંડવું

ચાલાક વિં ચતુર (૨) ધૂર્ત

ચાલાકી સ્ત્રીં ચાલાકપણું

ચાવડી સ્ત્રીં પોલીસથાણું

ચાવડો પું ચાવડા વંશનો રજપૂત

ચાવણું નં કાચુંકોરું ખાવાનું; ચવાણું

ચાવલ પું બં વં ચાખા

ચાવળું વિં દોઢડાપણ કરનારું (૨) ચિખાવણું

ચાસકો પું (કા.) ખૂમ; રાડ

ચાસણી સ્ત્રીં ખાંડનું પાણી ઉકાળીને કરેલો પ્રવાહી

ચાહના સ્ત્રીં પસંદગી (૨) પ્યાર

ચાહવું સં કિં ઈચ્છવું (૨) પ્રેમ કરવો

ચાળણ નં જુઓ ચળામણ

ચાળણી સ્ત્રીં ચાળવાનું બારીક છિદ્રોવાળું સાધન

ચાળણો પું મોટી ચાળણી

ચાળવું સં કિં ચાળણી વડે ચાખખું કરવું
(૨) સંચારવું (છાપવું)

ચાંચડ પું

ચાંચિયો પું દરિયાઈ છુટારો

ચાંડાલ(-ળ) વિં (૨) પું ચંડાળ

ચાંદની સ્ત્રીં ચંદની

ચાંદલો પું ચાંદલો

ચાંપતી સ્ત્રીં તાકીદ; ચેતવણી

ચાંપતું વિં ચાકરું (૨) ઝટ અસર કરે તેવું

ચાંપણું વિં દોઢડાણું; ચિખાવણું

ચાંપવું સં કિં દખાવવું (૨) [લા.] લાંચ આપવી

ચિકાર વિં ભરપૂર

ચિકિત્સા સ્ત્રીં વૈદકનો ઉપચાર

ચિચૂકો (-ડો) પું ચાંબલીનો ઠળિયો

ચિડાવું અં કિં ખીજવાવું

ચિતાર પું ચિત્ર (૨) ચામેદૂળ વાગ્ન

ચિતારો પું ચિત્રકામ કરનારો

ચિત્કાર પું ચીસ

ચિખુક સ્ત્રીં હડપચી; દાઢી

ચિમેર(-મો)ર સ્ત્રીં એક વનરપતિ-ઓપધિ

ચિરાગ પું દીવો; ખત્તી

ચિરાડો પું ચીરો

ચિરાયુ વિં દીર્ઘાયુ

ચિરાવું અં કિં 'ચીરવું'નું કર્મણિ રૂપ

ચિંતક વિં ચિંતન કરનારું (૨) પું વિચારક

ચિંતન નં વિચાર; મનન

ચિંતવું સં કિં મનન કરવું; વિચારવું

ચીકટ વિં ચીકણું

ચીકડું વિં ચીકટવાળું

ચીકણું વિં ચોટી રહે તેવું (૨) [લા.] ચિંગુસ

ચીકાશ સ્ત્રીં ચીકણાઈ

ચીડિયું વિં સહેજ સહેજમાં ચિડાઈ જતું

ચીતરી(-ળી) સ્ત્રીં સૂગ કે અણગમાની કંપારી

ચીથરી સ્ત્રીં જુઓ ચીથરી

ચીથરું નં જુઓ ચીથરું

ચીપટી સ્ત્રીં ચપટી

ચીપડું નં સુકાઈ ગયેલો આંખનો મેલ; ચીપડો

ચીપડો પું આંખનો મેલ; પિયો

ચીપવું સં કિં દાખી ખેંચીને ચીપ બનાવવી
(૨) ગંજીકાનાં પત્તાંને ક્ષટાં પાડવા
ઉપરતળે કરવાં

ચીપિયો પું. દેવતા વગેરે ઝાલવા બનાવેલી પકડ
 ચીખડી સ્ત્રી. એક પક્ષી
 ચીભડી સ્ત્રી. એક વેલો
 ચીભડું નં. ચીભડીનું ફળ
 ચીમની સ્ત્રી. ધુમાડિયું (૨) ફાનસની બત્તીનું
 રક્ષણ કરનારી કાચની નળી
 ચીરવું સં. કિં. ફાડવું
 ચીરિયું નં. ફાડ; ચીરી (૨) અથાણાનો કકડો
 ચીવટ સ્ત્રી. કાળજી
 ચીંથરી સ્ત્રી. નાનું ચીંથરું; ચંદરડી
 ચીંથરું નં. ફાટી ગયેલું કપડું કે તેનો ટુકડો
 ચીંધવું સં. કિં. આંગળી કરીને દેખાડવું
 ચુકાદો પું. ફેંસલો
 ચુગલ(-લી) સ્ત્રી. ખીઠ પાછળ ફરેલી નિંદા
 ચુડેલ સ્ત્રી. ડાકણ
 ચુનંદું વિં. ખાસ પસંદ કરેલું; ઉત્તમ
 ચુનારો પું. ચૂનો પકવનાર
 ચુસાવું અં. કિં. 'ચૂસવું'નું કર્મણિરૂપ
 ચુંગ(-ગા)લ સ્ત્રી. સકંચો
 ચુંખક વિં. ચુંખન કરનારું (૨) લોહચુંખક
 ચુંખન નં. બચ્ચી
 ચુંખવું સં. કિં. બચ્ચી કરવી
 ચુંખાળાં નં. બં. ૪૪ વર્ષની ઉંમર થતાં
 આંખે ઝાંખ પડતી-નબળાઈ આવવી તે
 ચૂકવું વિં. ચૂકવી દીધેલું (ઉદા. દેવું)
 ચૂગવું સં. કિં. ચાંચ મારીને ખાવું
 ચૂડલો પું. ચૂડો
 ચૂપકી સ્ત્રી. શાંતિ; મૌન
 ચૂમવું સં. કિં. બચ્ચી કરવી
 ચૂરણ નં. ભૂકો (૨) ઔષધિનો ભૂકો
 ચૂરમું નં. ભોજનની એક વાની-ફટો લાડુ
 ચૂસણી સ્ત્રી. ધાવણી (૨) ચૂસી ખાવું તે
 ચૂસવું સં. કિં. મોં વડે રસ ખેંચવો
 ચૂંટણી સ્ત્રી. પસંદગી; ઇલેક્શન
 ચૂંટવું સં. કિં. તોડવું (૨) પસંદ કરવું
 ચૂંથવું સં. કિં. ફેંદવું
 ચૂંચાણુ નં. ચૂંચાવું તે; ચૂંચારો
 ચૂંચારો પું. ચૂંચાઈ ગયેલી વસ્તુ (૨) ગભરામણ
 ચૂંચાવું અં. કિં. 'ચૂંચવું'નું કર્મણિ રૂપ
 ચૂંદડી સ્ત્રી. એક જાતનું ભાતીગર રેશમી લૂગડું
 ચેટક નં. ભૂત; વળગણુ (૨) જાદુ

ચેતન વિં. સજીવ (૨) હોશ; સૂધ
 ચેતના સ્ત્રી. જીવનશક્તિ
 ચેતવું અં. કિં. ઈશ્વારમાં સમજી જવું (૨)
 સાવધાન થવું
 ચેરવું સં. કિં. છેકવું
 ચેલકું નં. છોકરું (વડાલમાં)
 ચેલકો પું. છોકરો (વડાલમાં)
 ચેષ્ટક વિં. ચેષ્ટા કરનારું
 ચેષ્ટાળી સ્ત્રી. ઠેકડી; મશ્કરી
 ચૈતન્ય નં. ચેતના
 ચોકડું નં. ખારીનાં ખારણાં ખેસાડવા ચાર લાકડાં
 સાલવીને કરેલો ચોખડો ઘાટ (૨) (લા.)
 ચુક્તિ; ખાજી
 ચોકડી સ્ત્રી. x આવી આકૃતિ (૨) ચોરડામાં
 પાણી ઢોળવા કરવામાં આવતું ખાજવાળું
 કડિયાકામ. (૨) ચારની ટોળી
 ચોકડું નં. ઘોડાના મોંમાં રહેતો લગામનો લોઢાનો
 ભાગ (૨) (લા.) ચંકુશ
 ચોક(-ક્ક)સ વિં. નક્કી (૨) સાવધાન
 ચોકસી પું. સોનારૂપાનો કસ કાઢનાર
 ચોખંડ વિં. ચોખંડું
 ચોખંડું વિં. ચારખૂણિયું (૨) ચોરસ
 ચોખામું વિં. જીવો ચોખલિયાત; વટાળ વિનાનું
 ચોખંટ વિં. ચારે દીશાની મર્યાદામાં આવતું
 ચોખખાઈ સ્ત્રી. સ્વચ્છતા (૨) પ્રમાણિકતા
 ચોગણું વિં. ચારગણું
 ચોગમ અં. ચારે દિશામાં; ચોમેર
 ચોગાન નં. ખુદલી જગા
 ચોટલી સ્ત્રી. શિખા
 ચોટલો પું. વેળી; અખોટો
 ચોટવું સં. કિં. વળગવું
 ચોટાઈ સ્ત્રી. ચોટાપાણું
 ચોટવું સં. કિં. ચોટાડવું (૨) જાડવું
 ચોડાઈ સ્ત્રી. પહોળાઈ
 ચોતરો પું. અખૂતરો (૨) પોલીસચોકી
 ચોતારો પું. ચોતારા વણાડનું કપડું
 ચોથાઈ સ્ત્રી. ખંડળી તરીકે આપવાના મહેસૂલનો
 ચોથો ભાગ
 ચોથિયું વિં. ચોથો ભાગ
 ચોધરી પું. સારથી
 ચોધાર વિં. (૨) અં. પુષ્કળ (આંસુ માટે)

ચોધારું વિં ચાર ધારવાળું
 ચોપગું વિં ચાર પગવાળું (૨) નં જનવર
 ચોપ(-પા)ટ સ્ત્રીં સોગટાંની રમત
 ચોપડી સ્ત્રીં પુરતક
 ચોપડો પુંં હિસાબ લખવાની વહી
 ચોપાઈ સ્ત્રીં એક છંદ (૨) ચારપાઈ
 ચોપાસ અં ચારેખાનું
 ચોક્ષાળ પુંં જડી મોટી પિછોડી
 ચોલીલું વિં છોલીલું; ભોંહું
 ચોમગ અં ચોપાસ; ચોમેર
 ચોમાસુ વિં ચોમાસામાં થતું
 ચોમાસું નં વરસાદના ચાર મહિના
 ચોમુખ(-ખુ) વિં ચાર મોં કે ખાનુઓવાળું
 ચોમેર અં ચારે તરફ
 ચોરકું વિં ચોટું
 ચોરણી સ્ત્રીં લેધી; સૂંથણી
 ચોરણો પુંં સાથળ આગળનો ખૂલતો લેંધો

ચોરવું સં કિં પારકાનું છપી રીતે લઈ જવું
 ચોરસ પુંં ચોરસ આકૃતિ
 ચોરસો પુંં જડા કપડાનો ચોરસ કકડો
 ચોરાઉ વિં ચોરાયેલું
 ચોરાશી(-સી) વિં '૮૪' (૨) સ્ત્રીં બ્રાહ્મણોની
 ચોરાશી-ખધી નાતોનું જમણું
 ચોવટ પુંં; નં ચકલું (૨) પંચનો નિર્ણય-ચુકાદો
 ચોવડું વિં ચાર પટવાળું (૨) ચારગાળું
 ચોવાટ(-ટે) અં ચોતરફ; ખધી ખાનુએ
 ચોવાડ વિં ચારે ખાનુએ વાડવાળું
 ચોસલું નં ગચિયું
 ચોહાણુ પુંં ચોહાણુ
 ચોળવું સં કિં ધસલું-મસળવું (૨) ચૂંથવું
 ચોંકવું અં કિં ભટકવું
 ચોંટિયા પુંં બં વં ચૂંટીઓ; ચૂંટલા
 ચૌદશ(-સ) સ્ત્રીં પખવાડિયાની ચૌદમી તિથિ
 ચૌહાણુ પુંં એ નામની રજપૂત શાખાનો પુરુષ

છ

છકડી સ્ત્રીં છ કાગળની ચોકડી
 છકડું નં છનો જથો
 છકવું અં કિં બહેકી જવું
 છકાઈ સ્ત્રીં છ ઉપવાસ કરવાનું એક જૈન વ્રત
 છકેલ(-લું) વિં છકી ગયેલું
 છક્કડ સ્ત્રીં તમાચ; થપ્પડ (૨) ભૂલથાપ
 છચોક અં ખુલ્લી રીતે; જહેરમાં
 છટકું નં દાવપેચ; જળ
 છટેલ વિં જુઓ છકેલ
 છટાંક નં નવટાંક
 છઠિયું નં છઠીને દિવસે બાળકને ઓઢાડવામાં
 આવતું લૂગડું
 છડવું સં કિં ખાંડીને છોડાં જુદાં કરવાં
 છડિયું નં મુસાફર; ઉતારું
 છણુકો પુંં ગુરસાનો ખોલ (૨) તરછોટ
 છણુવું સં કિં બારીક કપડાથી ચાળવું કે ગાળવું
 છત્તર નં જુઓ છત્ર
 છધારું વિં છ ધાર-ખાનુઓવાળું
 છપગું વિં છ પગવાળું
 છપગો વિં પુંં વ્યભિચારી
 છપ(-પ્પ)ર નં છાપરું

છપાઈ સ્ત્રીં છાપવાનું મહેનતાણું (૨) છાપ; છાપણી
 છપ્પન વિં '૫૬'
 છપ્પય પુંં છ પદનો એક છંદ
 છામવું અં કિં પહોંચવું (૨) છુપાવું
 છામીલું વિં મોહક છાપાવાળું; રુપાળું
 છલક સ્ત્રીં છલક
 છલંગ સ્ત્રીં ઠેકડો; ફલંગ
 છાલ(-ખિ)ત વિં છેતરાયેલું (૨) ચમકેલું
 છાળના સ્ત્રીં દગલખાણ; છેતરપીંડી
 છાળવું સં કિં છેતરવું
 છંટાવ પુંં છંટકાવ
 છંટાવું અં કિં 'છાંટવું'નું કર્મણિરુપ
 છંડાવું અં કિં તબલવું (૨) જમતા બાળામાં વધવું
 છાકડું વિં દારૂ પીને બાન ભૂલેલું
 છાકટો પુંં છાકટનું પુંલિંગ
 છાકોરો પુંં જુઓ છાક
 છાજલી સ્ત્રીં છાજ ઉપરની નાની અગાસી
 છાજવું સં કિં લાયક હોવું
 છાજિયું નં શોકના આવેશમાં છાતી ફૂટવી તે
 છાપણીસ્ત્રીં છાપવાની રીત-સફાઈ
 છાપરી સ્ત્રીં નાનું છાપરું (૨) જૂંપડું

છાપડું નં મહાન પર કરેલું ઢાંકણ (૨) ઝૂંપડું
છાપડું સં કિં
છામડી સ્ત્રીં વાંસની છાછરી ટોપલી
છાયલ નં એક ભતનો છાપેલો સાલેલો
છાલક સ્ત્રીં પાણીની છાળ
છાલકું વિં છાછરું (૨) નં ગધેડા ઉપર નાખ-
વાની ખે પાસિયાંવાળી ખુલ્લી ગૂળુ-કેથળો
છાલિયું નં પહોળાં મોંની વાડકી
છાવણી સ્ત્રીં લશ્કરનો પડાવ
છાંટણું નં (કંકુ-કેસર વગેરેથી) છાંટવું તે
છાંટવું સં કિં છાંટાછાંટા થઈને પડે એમ નાખવું
છાંડવું સં કિં તજવું (૨) ફારગતી આપવી
છાંદવું સં કિં છાંદા વડે થેપવું-નહું લીપવું
છાંચડો પું છાંચો
છાછરું વિં થોડી ભાંડાઈવાળું
છીપર સ્ત્રીં પથ્થરની છાટ; શિલા
છીપવું અં કિં શમવું; શાંત થવું (તરસવું)
છીંકણી સ્ત્રીં સૂંધવા માટેની ધૂટેલી તમાકુ
છીંકવું અં કિં છીંક ખાવી
છુપાવું અં કિં સંતાવું
છટક વિં છટુંછટું
છટકો પું છટકારું; મુક્તિ
છટવું અં કિં બાંધનમાંથી છટા થવું
છૂપવું અં કિં સંતાવું; છુપાવું
છૂંદણું નં શરીર પર છૂંદીને પાડેલું ટપકું

છૂંદવું સં કિં સોય કે તેવા અણીવાળા હથિ-
યાર વડે ટોચવું
છોકવું સં કિં લખેલું રદ છે એમ જણાવવાને
ઉપર લીટો ખેંચવો
છેડતી સ્ત્રીં છિદ્ર; દોષ (૨) અડપણું; અટકચાળું
છેડવું સં કિં અટકચાળું કરવું; ખીજવવું
છેદન નં છેદવું-કાપવું તે
છેદવું સં કિં કાપવું (૨) છિદ્ર-કાણું પાડવું
છેલડો પું છેલ
છેલણુ સ્ત્રીં છેલડી
છેવટ નં અંત; છેડો
છેવટ(-ટે) અં અંતે; છેડે
છેવાડું વિં છેલ્લું; છેડા ઉપરનું
છોકરી સ્ત્રીં
છોકરું નં
છોકરો પું
છોગાળ(-ણું) વિં છેલ છખીણું
છોડવું સં કિં છૂટું કરવું (૨) તજવું
છોડવો પું છોડ; રોપો
છોડિયું નં સૂકા લાકડાની છાલનો કકડો
છોતરું નં છોડું; ફોતરું
છોખંધ વિં જેના પર છો કરી હોય એવું
છોભીણું વિં ખસિયાણું; ઝંખવાણું; શરમિંદું
છોલણી સ્ત્રીં છોલવાનું આજર (૨) છોલવાની રીત
છોલવું સં કિં ઉપરઉપરથી ઉખેરવું (૨) [ફળની]
છાલ કાઢવી (૩) [લાકડું] ધડવું
છોલાવું અં કિં 'છોલણું'નું કર્મણિરૂપ

૪

જમક વિં જમ્ (૨) અશક્ત
જમફી સ્ત્રીં ઘડપણ (૨) અશક્તિ
જકાત સ્ત્રીં નાકાવેરો; દાણ
જકાતી વિં જકાતવું-ને લગતું (૨) પું જકાતદાર
જખમ પું ધા
જખમી વિં જખમ થયો હોય એવું
જગત નં વિશ્વ; બ્રહ્માંડ (૨) દુનિયા; પૃથ્વી
જગન પું યજ્ઞ
જટિલ વિં જટાવાળું (૨) ગૂંચાયેલું
જઠર નં હોજરી
જડતા સ્ત્રીં
જડણું નં દાંતવાળો મોંનો નીચલો ભાગ

જડવું સં કિં સજ્જાદ ખેસાડવું (૨) અં કિં
મળવું
જડણું વિં શરીરે મોટું પણ અક્કલમાં આધું
જડાઉ(-વ) વિં જડેલું-ખેસાડવું
જડાવ વિં જડાઉ; જડિત (૨) પું; નં લીરા-
માણેક વગેરે જડયા હોય તેવો દાગીનો
જણવું સં કિં (બચ્ચાને) જન્મ આપવો
જણસ સ્ત્રીં વરતું; ચીજ
જણસી સ્ત્રીં રોકડ નાણું
જતન નં સંભાળ; સાચવણી
જતના સ્ત્રીં જુઓ જતન
જનક વિં ઉત્પન્ન કરનાર(૨) પું બાપ

જનતા સ્ત્રીં લોકોનો સમૂહ; સમાજ
 જનન નં ઉત્પત્તિ; જન્મ
 જનમ પુંં જન્મ
 જનાજો પુંં મુસલમાનોમાં મહદું દાઢવા લઈ
 જવાની ખાટલી
 જનાનો પુંં ઓઝલમાં રહેનારો; સ્ત્રીસમુદાય
 જનામ વિં મહેરબાન; કૃપાળુ
 જનેતા સ્ત્રીં જન્મ આપનારી-મા
 જનેઈ સ્ત્રીં; નં જુઓ યજ્ઞોપવીત
 જન્નત નં સ્વર્ગ; જિન્નત
 જન્મવું અં કિં ઉત્પન્ન થવું
 જન્મારો પુંં જન્મથી મરણ લગીનો કાળ; ભવ
 જન્માંધ વિં જન્મથી આંધળું
 જન્મોત્તરી સ્ત્રીં જન્મોત્તરી
 જપતી સ્ત્રીં ગુનાના દંડરૂપે સરકારે કે માગતા
 પેટ કોઈએ લીધેલો કળજો (૨) ટાંચ
 જપવું સં કિં જપ કરવો
 જખ(-ખખ)ર વિં જુઓ જખરું
 જખરી સ્ત્રીં જખરજસ્તી
 જખરું વિં જોરાવર; બળવાન
 જખાન સ્ત્રીં જલ (૨) ખોલી; ભાષા
 જખાની સ્ત્રીં જુખાની
 જખમર વિં જુઓ જખરું
 જખડો પુંં જખ; જખદૂત
 જખણુ નં ભોજન (૨) નાતવરો
 જખણું વિં
 જખવું સં કિં ભોજન કરવું; ખાવું
 જખાઈ પુંં દીકરીનો વર
 જખાત સ્ત્રીં (એક નાતના કે પંથના લોકોનો)
 સમુદાય; સમૂહ (૨) બાવાઓનો સમૂહ
 જખાન પુંં જખીન
 જખાનો પુંં યુગ; લાંબો સમય
 જખાવ પુંં ભરાવો; ભીર
 જખત્રી પુંં વિજયની દેવી (૨) એક રાગિણી
 જખંતી સ્ત્રીં મહાન વ્યક્તિનો જન્મદિવસ
 જરઠ વિં વૃદ્ધ; ઘરડું (૨) કઠણુ
 જરદ વિં પીળું; ઝાંખું પીળું
 જરદો પુંં તમાકુનો ભૂકો
 જરક વિં (૨) અં થોડું; લગાર
 જરિત વિં જર્ણું; ખખળી ગયેલું
 જરીક વિં (૨) અં સહેજ; થોડું

જરીક સ્ત્રીં જખીનમાપણીનું કામ (૨) પુંં
 મોજણીદાર
 જરર સ્ત્રીં જરરત (૨) અં અવશ્ય; અલખત
 જરરી વિં જરરતું; અગત્યનું
 જલજ વિં પાણીમાં ઉત્પન્ન થવું (૨) નં કમળ
 જલદ વિં ઉઝ (૨) પુંં વાદળ; મેઘ
 જલદી અં ઉતાવળથી; સત્વર
 જલસો પુંં આનંદ યા ઉત્સવનો મેળાવડો
 જલલાદ પુંં ગરદન મારનાર (૨) કસાઈ
 જવલ્લે અં કવચિત્; ભાગ્યે
 જવાખ પુંં ઉત્તર
 જસત નં એક ધાતુ
 જહાજ નં મોટું વહાણ
 જહાન સ્ત્રીં દુનિયા; આલમ
 જહાલ વિં ઉદામ; આકળું
 જહેજ નં કન્યાદાન
 જજણુ નં બળતણુ; લાકડાં
 જજવું અં કિં બળવું; સળગવું
 જજસ નં ઝાડા વાટે પરતો પરુ જેવો પદાર્થ
 જજાડિ વિં બાળવાના કામનું (લાકડું)
 જંગમ વિં એક ઠેકાણેથી બીજો ખસી શકે એવું
 જંગલ નં વન
 જંગલી વિં જંગલનું (૨) [લા.] સંસ્કાર
 જંગળ સ્ત્રીં ઉપાધિ; ખટપટ
 જંગળી વિં જંગળવાળું
 જંગુર સ્ત્રીં સાંકળ (૨) નાની તોપ
 જંતર પુંં; નં યંત્ર; તાંત્રિક આદૃતિ
 જંતુદ્ધન વિં જંતુઓનો નાશ કરે એવું
 જંપવું અં કિં નિરાંત વાળવી; શાંત પરવું
 જખૂર નં ખીલા ખેંચી કાઢવાનું ઓભર
 જગતું વિં જગત (૨) સાવધાન
 જગવું અં કિં ભાંધમાંથી બહવું
 જગીર સ્ત્રીં સરકાર તરફથી બક્ષિસ તરીકે મળેલી
 જખીન કે ગામ
 જગૃત વિં જગેલું; જગતું; જગત
 જગૃતિ સ્ત્રીં જગતાપણું (૨) [લા.] ચપળતા
 જજમ સ્ત્રીં પહોળું; જડું પાથરાણું
 જજર પુંં; નં સંડાસ; પાયખાનું
 જજીતું વિં જોળખીતું (૨) અનુભવી (૩) પ્રસિદ્ધ
 જતક નં જન્માક્ષર; જન્મકુંડળી
 જાતીય વિં જાતિનું-ને લગતું

જાત્રાળુ પું; નં જાત્રા કરવા જનાર
જાથુ(-થૂક) અં હમેશ રહે-ચાલ્યા કરે એમ
જાદવી સ્ત્રીં ચાદવી; જાદવાસ્થળી (૨) દુર્ગા
જાદુ(-દૂ)ધ વિં જાદુથી થયેલું; ચમત્કારિક
જાનૈયો પું જાનમાં જનાર પુરુષ
જાપતો પું પાકો ખંદોખરત
જાફત સ્ત્રીં મિજબાની
જામવું અં કિં ખંધાવું; ખાઝવું (૨) ખરાખર
જામાતા(-તૃ,-ત્ર) પું જમાઈ
જામીન પું ખીજની જોખમદારી પોતા પર લઈ તે
વિષે કબૂલાત આપનારો
જાલિમ વિં જુલમી; નિર્દય
જાવક વિં ખડાર જતું (૨) સ્ત્રીં ઉધારેલી રકમ
જાસૂસ પું શત્રૂની છપી રીતે ખાતમી નાળી લાવ-
નાર (૨) કાસદ
જાસૂસી સ્ત્રીં છપી ખાતમી લાવવાનું કામ
જાડેર વિં ગુપ્ત નહિ એવું (૨) સાર્વજનિક
જાંગલ વિં જોવા દેખાડવા મૂલ્ય આપ્યા કે સોદો
કયાં સિવાય લીધેલું (૨) અં ઘેરા અવાજથી
જાંધિયો પું જાંધ ઢંકાય એવડો તાંગિયો -ચટ્ટી
જાંબુડું વિં જાંબુના રંગનું (૨) નં જાંબુ
જાકર સ્ત્રીં આગ્રહ; હઠ; મમત
જાગર નં દિલ; હૈયું
જાગીપુ વિં જાતવાની ઇચ્છાવાળું
જાજાસા સ્ત્રીં જાણવાની ઇચ્છા; જ્ઞાનપ્રાપ્તિની ઇચ્છા
જાજાસુ વિં જાજાસાવાળું
જાજત નં સ્વર્ગ; જન્મત
જાવારો પું જન્મારો
જાંદગી સ્ત્રીં જીવન (૨) આયુષ્ય
જીજમા સ્ત્રીં ધરડી મા; દાદી
જીતવું સં કિં ફતેહ મેળવવી
જીલખલો અં અતિશય તાગેદારી સૂચવતો ઉદગાર
જીવડો પું જીવ; આત્મા (૨) કીડો
જીવન નં જીવવું તે (૨) આયુષ્ય
જીવંત વિં જીવતું
જીવાત સ્ત્રીં જીવડા કે કીડાનો સમૂહ
જીવાતમા પું જીવ; જીવદશાવાળો આત્મા
જીવિકા સ્ત્રીં આજીવિકા; ગુજરાનનું સાધન
જીવિત વિં જીવતું (૨) નં જીવતર; જિંદગી

જીઆ(-વા)રું નં સંયુક્ત કુટુંબમાંથી છટા પડી
નવો માંડેલો ગૃહસંસાર
જીઆ(-વા)ળ પું જરતી; ઝાર
જીગાર પું જૂગતું; ધુત
જીગારી વિં જીગાર રમવાની લતવાળું
જીગુસા સ્ત્રીં નિંદા (૨) ચીતરી
જીદાઈ સ્ત્રીં જીદાપણું
જીખાની સ્ત્રીં ખોલીને જાણાવેલી હકીકત; સાક્ષી
જીલકું નં વાળની લટ-ગૂછણું
જીલમ પું જળરદસ્તી; ખળાત્કાર
જીલમી વિં જીલમ કરનારું
જીલાખ પું (૨) દસ્ત; ઝાંડો
જીવાળ પું જરતી; ઝાર
જૂગડું નં જીગાર
જૂજવું વિં જુદું; નોખું
જૂઠણ નં એકું; છંડામણ (૨) પું રંગલો
જૂઠાણું નં જૂઠી વાત
જૂતવું સં કિં જોડવું (ગાડું, બળદ વગેરે)
જૂતિયું નં પગરખું; ખાસડું
જેટલો અં જે વખતે; જ્યારે
જેઠાણી સ્ત્રીં જેઠની વહુ
જેમકે અં દાખલા તરીકે
જેવારો પું જયનો વારો-વખત
જેપ્રિકા સ્ત્રીં લાકડી; સોદી
જેહાદ સ્ત્રીં ધર્મ ખાતર કરેલું યુદ્ધ; કુરસદ
જેઘતું વિં જરૂર જેટલું; જરૂરી; આવશ્યક
જેખમ નં તુકસાન; ધોકો (૨) જવાબદારી
જેખવું સં કિં તોળવું; વળન કરવું
જેગટો પું જેગી; ખાવો (તિરસ્કારમાં)
જેજન પું; નં ચાર ગાઉનું અંતર
જેડકું નં એકખીજની સાથે વળગેલી બે વસ્તુઓ
જેડવું સં કિં ભેગું કરવું; વળગાડવું (૨) નં
જેડું; યુગ્મ
જેડિયો પું સાથી
જેતર(-રું) નં ધુસરીની સાથે બળદને જોડવાનો
પટો
જોખન નં જીવાની; યૌવન
જોડર નં સામુદાયિક આત્મહત્યા (૨) જવેરાત
જાતવ્ય વિં જાણવાયોગ્ય
જાપક વિં જાણાવનારું

ઝ

ઝગવું અં કિં ઝગમગ થવું
 ઝગાર(-રો) પું ઝગઝગાટ
 ઝઘડો પું લડાઈ; ઠટો
 ઝટક સ્ત્રીં ઝટકો (૨) સપાટો
 ઝટકો પું ધા (૨) આચકો
 ઝડતી સ્ત્રીં બારીક તપાસ (૨) ટાંચ; જપતી
 ઝડપ સ્ત્રીં વેગ (૨) ઝડપવાની ક્રિયા
 ઝનૂન સ્ત્રીં; નં ગાંડો જુરસો
 ઝનૂની વિં ઝનૂનવાળું
 ઝપા(-પે)ટો પું ઝડપ; વેગ (૨) અડફટ
 ઝમ(-ભ)લું નં નાના છાકરાનું પહેરણું
 ઝખા(-ખૂ)કો પું ઝળકારો
 ઝરણુ(-ણું) નં જમીન કે પહાડમાંથી ઝરતો
 ખાળીનો રેડો
 ઝલ(-ળ)ક સ્ત્રીં ઝોપ; ચળકાટ
 ઝવેર નં જવાહિર (૨) [લા.] ખાળી; દમ
 ઝવેરી પું ઝવેરના વેપારી
 ઝંકાર પું (૨૫૦) ઝણકાર
 ઝંખના સ્ત્રીં વારંવાર રમરણ (૨) ચિંતા; ધખારી
 ઝંખવું સં કિં ઝંખના કરતી (જુઓ ઝખના)
 ઝાકળ સ્ત્રીં; નં ઝોસ; તુષાર
 ઝાડવું સં કિં ઝાડથી ઝાટકવું; ખંખેરવું
 ઝાપ(-પો)ટ સ્ત્રીં ઝપટ; અડફટ
 ઝાપટું નં થોડા સમય માટે વરસાદનું એકદમ
 તૂટી પડવું તે
 ઝામરી સ્ત્રીં હથેલીમાં થતો ફેફલો

ટકાડિ વિં લાંબો વળત રહે તેવું; મજબૂત
 ટકોર સ્ત્રીં વક્રોક્તિ (૨) ટોક; ટોકણી
 ટકોરી સ્ત્રીં નાનો ટકોરો (૨) નાની ધડિયાળ
 ટચકું નં ટેરવું (૨) ટાણું ટચકું; નાનો પ્રસંગ
 ટચકો પું (૨૫૦) ઝટકો; ધા (૨) તેનો અવાજ
 ટટા(-ટ્ટા)ર વિં અફટ (૨) [લા.] સશક્ત
 ટપકું નં ટીપું (૨) નાનું ગોળ બિંદુ-ચિન્હ
 ટપકો પું જન્મપત્રિકા; જન્મદક્ષર
 ટપલી સ્ત્રીં ધીમેથી મારેલી થપાટ
 ટપલો પું મોટી જોરની ટપલી

ઝારણુ નં રેણુ (ધાતુનાં વાસણુ સાંધવાનું)
 ઝારવું સં કિં બના ખાળીની ધાર વડે ધોવું
 ઝાલક સ્ત્રીં છોળ; છાલક
 ઝાલ(-ળ)ણુ નં ઝારણુ; રેણુ (૨) તેના વડે
 કરેલું ધાતુનું સાંધણુ (૩) મોલ; પાટડી
 ઝાલરી સ્ત્રીં વગાડવાની નાની ઝાલર
 ઝાલવું સં કિં પકડવું
 ઝાંખપ સ્ત્રીં ઝાંખાપણું
 ઝાંખાશ સ્ત્રીં ઝાંખાપણું
 ઝાંજર નં નૂપુર (૨) [લા.] બેડી; જંજીર
 ઝાંજવાં નં બં વં મૃગજળ
 ઝીકણુ નં પગવાળી; માથાઝીક
 ઝીકવું સં કિં જોરથી ફેંકવું
 ઝીણાશ સ્ત્રીં બારીકી (૨) અતુરાર્થ; હડાપણુ
 ઝીલવું સં કિં પકડી લેવું
 ઝુંબેશ સ્ત્રીં જોશપૂર્વકની ચળવળ-હિલચાલ
 ઝૂમખું નં ઝૂમખો; લૂમખું
 ઝૂમખો પું અનંક વસ્તુઓનાં જથ્થો; લૂમખો
 ઝૂલવું વિં ઝેલાં ખાતું; લટકવું
 ઝૂંટવું સં કિં ઝડપ મારી ખૂંચવી-પડાવી લેવું
 ઝૂંપડી સ્ત્રીં ઘાસ વગરેથી બનાવેલું છાપરું
 ઝૂંપડું નં ઝૂંપડી; છાપરું
 ઝૂંસરી સ્ત્રીં ધૂંસરી
 ઝેરણી સ્ત્રીં દહીં વલેવવાની નાની હાથ-રવાઈ
 ઝેરીલું વિં ઝેરવાળું (૨) અદેખું
 ઝોંટવું સં કિં ઝૂંટવું; ખૂંચી લેવું

ટ

ટપાલ સ્ત્રીં ડાક; પોસ્ટ
 ટપાલી પું ટપાલવાળો
 ટપૂડી સ્ત્રીં નાની લોટી; કસલી
 ટમેટું નં એક શાકફળ
 ટશ(-સ)ર સ્ત્રીં આંખમાં દેખાતી ઝીણી લાલ રંગ
 ટડુકો પું મોરનો બોલવાનો અવાજ (૨) ટોકો
 (૩) હુંકારો
 ટડેલ સ્ત્રીં માગવા જતાં જત્યક રોજ સંભળાવે છે
 તે ઉક્તિ—કહેણુ
 ટળવું અં કિં દૂર થવું

ટંકાર પું ધનુષ્યની પણુછનો અવાજ
 ટંગાવું અં કિં લટકાવું
 ટાઢક સ્ત્રીં ઠંડક (૨) [લા.] નિરાંત
 ટાપલી સ્ત્રીં ટપલી
 ટાપરી(-સી) સ્ત્રીં ચાલતી વાતમાં પુરાતો હાજિયો
 ટાપુવો પું રોટલો
 ટાયણું નં વગર જરૂરની દોઢડહાપણુની અથવા
 આપવડાઈની વાત-વચન
 ટાલકું નં તાલકું
 ટાળવું સં કિં દૂર કરવું; નિવારવું
 ટાંકણી સ્ત્રીં કાગળ ઇત્યાદિમાં ખોસવાની માથાદાર
 ઝીણી ખીલી
 ટાંકણું નં ટાંકવાનું ઝોભર (૨) ભેગ; પ્રસંગ
 ટાંકવું સં કિં ખાણવું (૨) સાંધવું
 ટાંગવું સં કિં લટકાવવું
 ટાંચણું નં ઢૂંકી નોંધ
 ટાંચણી સ્ત્રીં ટાંકણી (૨) ટાંચણું
 ટાંચવું સં કિં ટાંકા મારવા (૨) ખોસવું
 ટાંટિયો પું પગ
 ટાંપવું સં કિં તાકી રહેવું; તલખી રહેવું
 ટિકિટ સ્ત્રીં
 ટિચાવું અં કિં અફળાવું; કુટાવું
 ટિંગાવું અં કિં ટંગાવું; લટકાવું

ટીકડી સ્ત્રીં
 ટીખળ નં આનંદ ખાતર કરેલી મશકરી
 ટીપણું નં પંચાંગ
 ટીલડી સ્ત્રીં નાનો ચાંદલો
 ટુકડી સ્ત્રીં ટોળી
 ટુકડો પું નાનો ભાગ; કકડો
 ટુચકો પું રસ ઉપજો તેવી ટૂંકી વાત (૨) સંકેત
 ટુવાલ પું અંગૂઠો
 ટૂંટિયું નં કોકડું વળીને સૂવાની રીત (૨) એક
 પ્રકારના તાવનો રોગ
 ટેકણું નં ટેકો; આધાર
 ટેકરી સ્ત્રીં ભાંચી જગા (૨) ડુંગરી; નાનો પવત
 ટેકવું અં કિં ટેકો-આધાર લેવો
 ટેકીણું વિં ટેક-વટવાળું
 ટેખલ નં મેજ
 ટોકણી સ્ત્રીં વારંવાર કહેવું-ઠપકો આપવો તે
 ટોકરી સ્ત્રીં ઘંટડી
 ટોડર પું ડમરો; ડમરાની મંજરી
 ટોપરું નં જુઓ કોપરું
 ટોપલો પું મોટી ટોપલી
 ટોળકી સ્ત્રીં ટોળી
 ટોળિયો પું મશકરો; વિદૂષક

ઠ

ઠગણું વિં ઠગારું; લુચ્ચું
 ઠગવું સં કિં ભોળવાનું છેતરવું; ધૂતવું
 ઠગાઈ સ્ત્રીં ઠગવાની ક્રિયા; ઠગ્યાણ
 ઠઠારો પું ઠઠારવું તે; ઠઠમાઠ
 ઠણુકો પું ઠણુકારો (૨) ઠમકો (૩) કંપ
 ઠપકો પું
 ઠમક સ્ત્રીં ચાલવાની છટા (૨) ઠમકતી ચાલ
 ઠરાવ પું ઠરાવેલી-નક્કી કરેલી વાત (૨) નિશ્ચય
 ઠરેલ વિં પુખ્ત વિચારનું; ડાહ્યું; શાણું
 ઠસક(-કો) પું ભભકો; રોફ (૨) લટકો
 ઠગિયો પું ફળનું કઠણ ખી
 ઠંડક સ્ત્રીં શીતળતા (૨) [લા.] શાંતિ
 ઠંડાઈ(-શ) સ્ત્રીં શીતળતા (૨) [લા.] ધીમાશ; સુસ્તી
 ઠંસાવું અં કિં ઠાંસીને ભરાવું
 ઠાકોર પું નાનો રાજા (૨) ઠાકોરજી

ઠાઠડી સ્ત્રીં શખને લઈ જવાની વાંસની એક ખનાવટ
 ઠામ(-મૂ)કું અં સાવ; તદન
 ઠાવકું વિં ગંભીર; ડાહ્યું; વિવેકી
 ઠાંગરું(-ણું) નં પીરસેલું બાણું
 ઠીકરું નં માટીના વાસણનો ભાગેલો કકડો (૨)
 [લા.] માટીનું વાસણ
 ઠોંગણું વિં પ્રમાણમાં યોગી ભંચાઈનું-ગદુ
 ઠૂમકો પું ભેરથી મારેલી ઠૂમકી
 ઠેકડી સ્ત્રીં મશકરી
 ઠેકડો પું કૂદકો; છલંગ
 ઠેકાણું નં મુકામ (૨) સ્થાન; સ્થળ (૩) [લા.]
 સ્થિરતા (૪) ઢંગ
 ઠાકર સ્ત્રીં ઠેસ (૨) [લા.] ભૂલ (૩) ખોટ
 ઠાકવું સં કિં માર મારવો (૨) ગપ મારવી
 ઠાખારી વિં મૂર્ખ; ઠાઠ

ડ

ડખલ સ્ત્રીં જુઓ દખલ
 ડગર સ્ત્રીં વાઠ; રાહ (૨) ધરડ; ચીલો
 ડગરું નં ધરડું માણસ; ડોસલું
 ડગરો પું ડોકરો; ડોસો
 ડગલું નં જુઓ ડગ (૨) જડું બદન
 ડગલો પું મોટો અંગરખો; કોટ
 ડગલું અં કિં ડગમગલું
 ડચરો પું ગળા કે છાતીમાં રંધામણ
 ડઝન વિં બાર (૨) નં બારનો સમૂહ
 ડપ(-મ)કો પું ધાણું; ડધા (૨) [લા.] વહેમ;

શંકા (૩) ફળ

ડપટ વિં બેવડું; હોપટ (૨) સંતાડેલું
 ડફણું નં નાનો, જડો દંડુકો-ધોકો
 ડફાંસ સ્ત્રીં ખોટી બટાશ; ડંફાસ
 ડફાળ વિં જડલું; બેવડું
 ડમલું નં ચામડાનું વાસણું; કુલું (૨) લોડું
 ડમણી સ્ત્રીં ડમણિયું (૨) નાની લાકડી
 ડમર નં એક વાઘ; ડાઠલું
 ડમાક પું રોક; બપકો; ડાઠ
 ડરલું અં કિં બીલું
 ડસકું નં ડૂસકું
 ડસલું સં કિં કરડલું; દંશ દેવો
 ડહોળું વિં ડહોળાયેલું
 ડંખલું સં કિં દંશ દેવો; કરડલું
 ડંખીલું વિં ડંખવાળું
 ડંગરો પું જડી ટૂંકી લાકડી; ધોકો
 ડંડી(-ડૂ)કો પું નાનો ડંડો; દંડૂકો
 ડંકાશ(-સ) સ્ત્રીં જુઓ ડંકાસ
 ડકણ સ્ત્રીં એક જતની ભૂતડી; મેલી વિદ્યા
 જળનારી સ્ત્રી
 ડાહિયો પું ખાઉધરો માણસ
 ડાગળી સ્ત્રીં સમજશક્તિ (૨) થીંગડી; ડગળી
 ડાટલું સં કિં દાટલું (૨) સંતાડલું
 ડાખડો(-લો) પું દાખડો

ડામેરી વિં ડાખોડિયું
 ડામર પું કોલદાર
 ડામલું સં કિં ડામ દેવો (૨) મહેણું મારલું
 ડામીજ(-સ) વિં ગુનેગાર તરીકે પંકાયેલું; બદમાશ
 ડાયરી સ્ત્રીં રોજનીશી; તે નોંધવાની ચોપડી
 ડાયરો પું નાત; જમણ (રજપૂતોમાં)
 ડારલું સં કિં ડરાવલું; ધમકી દેવી
 ડાદિલું વિં દોઢડાણું; ચાંપલું
 ડાળખું નં નાનું ડાળું
 ડાંખળી સ્ત્રીં ડાળમાંથી પૃદ્દલી નાની ડાળી
 ડાંગ(-ગે)ર સ્ત્રીં એક ધાન્ય
 ડાંડલી સ્ત્રીં બીગી ડાળી (૨) પાનની ડાંખળી
 ડાંડાઈ સ્ત્રીં ડાંડપાળું; નાગાઈ
 ડાંડિયો પું ડાંડ આદમી (૨) દાંડી પીઠનાર
 ડિંગળ નં ડિંગ; જૂદા તડાકો
 ડીમચું નં લાકડાનું ફૂણકું; ઢીમચું
 ડીંટડી સ્ત્રીં રતનનું ટોચકું; ડીંટી
 ડુકાલું અં કિં ભુલાવામાં પડલું
 ડુકર નં એક પશુ—ભૂંડ
 ડુખાસ પું વડાણનો દલાલ—મારફતિયો
 ડુમાસ નં એક જતનું કાપડ
 ડુંગર(-રો) પું નાનો પર્વત (૨) મોટો ઢગ
 ડુંગળી સ્ત્રીં એક શાક-કંદ; ડુંગળી
 ડૂકલું અં કિં થાકલું (૨) રાટ્ટી જલું; બંધ પડલું
 ડૂમકી સ્ત્રીં પાણીમાં પેસલું તે
 ડૂમલું અં કિં પાણીની અંદર જલું (૨) [લા.]
 દેવાળું કાઢલું
 ડૂસકું નં રતા રાટ્ટી રાટ્ટીને જોડથી ખેંચાતો શ્વાસ
 ડોકરી સ્ત્રીં ડોસી (તુચ્છકારમાં)
 ડોઝરું નં હોજરું; પેટ (તિરકારમાં)
 ડોલચી સ્ત્રીં નાની ડોલ (૨) ચામડાની ડોલ
 ડોલન નં ડોલવાની ક્રિયા (૨) 'રીધમ'
 ડોળિયું નં રંપરેખા; નમૂનો; મુસદ્દો

ઢ

ઢગલો પું પુંજ; ખડકલો
 ઢચરો પું ધરડો માણસ (તિરકારમાં)

ઢચર વિં ખજુ ધરડું; ખોખા જોડું-જીર્ણ
 ઢખુવો પું બેવડિયો પૈસો (૨) જુઓ ઢખો

ઢરડો પું ઢસરડો; વેઠ; અરસિક વૈતરું
 ઢળવું અં કિં આહું થવું; એક ખાનુ નમવું
 ઢંઢેરો પું જહેરનામું (૨) સરકારી જહેરનામું
 ઢાકળો પું ઢંગ (૨) ડહાપણ (૩) બલીવાર
 ઢાળવું સં કિં નીચે નાખવું; પાથરવું
 ઢાંકણું નં ઢાકણું (૨) સંરક્ષણ
 ઢાંકણું નં વસ્તુને ઢાંકવા તેને ખસતો કરેલો ઘાટ
 ઢાંકવું સં કિં
 ઢીખવું સં કિં ધીખવું; માર મારવો
 ઢીમયું (-સું) નં જહો અંનં ટૂંકો લાકડાનો કકડો
 ઢીમણું નં ગાંઠ જેવો કઠણ સોજો
 ઢીમર પું માછી (૨) ખારવો
 ઢીંકણું વિં ફલાણું; અમુક
 ઢીંકવો પું નદી કે તળાવના સૂકા તળિયામાં પાણી
 માટે ખોદેલો ખોડો
 ઢીંગલી સ્ત્રીં નારીડખની પૂતળી

ઢીંચવું સં કિં હદથી વધારે પીવું
 ઢૂંકવું અં કિં નજીક જવું; ઢૂંકવું
 ઢૂંકવું સં કિં શોધવું; ખોળવું
 ઢેખાળો પું ધંતનો કકડો; રોહું
 ઢેડણ સ્ત્રીં ઢેડની કે ઢેડ જાતની સ્ત્રી
 ઢેપણું નં રોહું; ઢેપું (૨) ચાસણું; દગડું
 ઢેખરું નં એક ખાવાની વાની
 ઢોકળી સ્ત્રીં એક ખાવાની ખનાવટ
 ઢોચકું નં સાંકડા મોનો માટીનો ઘડો (૨)
 [લા.] માથું
 ઢોલક(-કી) સ્ત્રીં નાનું ઢોલ; પખાજ
 ઢોલિયો પું ખાટલો; પલંગ
 ઢોળવું સં કિં રેડવું
 ઢોળાણું નં ઢોળાવ; ઢાળ
 ઢોળાવ પું ઢોળાણું; ઢાળ

ત

તક્ષક પું સૂત્રધાર (૨) સુતાર
 તગડું વિં ખૂણ જાડું; હ્રષ્ટપૃષ્ઠ
 તગણું વિં ત્રણગણું
 તગાદો પું આંપતી ઉધરાણી
 તગારું નં છાખણા ઘાટનું લોઢાનું એક પાત્ર
 તગાવી સ્ત્રીં સરકાર તરફથી ખેડૂતને ધીરવામાં
 આવતા નાણાં
 તજવું સં કિં જોડવું; ત્યાગવું
 તડકો પું તાપ
 તડક અં (૨૧૦) તૂટવાનો અવાજ
 તડકો પું જૂઠી વાત
 તણુખો પું દેવતાની ચિનગારી કે અંગારો
 તતૂડું નં (૨૧) એક જાતનું રણશિંગું
 તત્કાલ(-ળ) અં તે જ વખતે; તરતજ
 તત્કાણુ અં તે જ ક્ષણે; તાજડતોખ
 તત્ત્વજ્ઞ વિં તત્ત્વને જાણનારું (૨) પું ફિલસૂફ
 તત્પર વિં એકધ્યાન (૨) તૈયાર
 તથાપિ અં તોપણ
 તથાસ્તુ શં પ્રં 'તેમ થાઓ'; 'એવું હો'
 તદપિ અં તોપણ
 તદ્દન અં બિલકુલ (૨) નર્મ
 તદ્દપ વિં તેના જેવું

તનખો પું તણુખો
 તનય પું પુત્ર
 તનયા સ્ત્રીં પુત્રી
 તનુજ પું પુત્ર
 તન્મય વિં એકાગ્ર; લીન
 તપવું અં કિં બનું-ગરમ થવું
 તપસી(-સ્વી) વિં તપ કરનારું
 તપસ્યા સ્ત્રીં તપ; તપશ્ચર્યા
 તપાસ સ્ત્રીં તપાસવાની ક્રિયા
 તપેલી સ્ત્રીં પહોળા મોનું એક વાસણ
 તપેલું વિં બનું થયેલું (૨) [લા.] કોથિ બરાયેલું
 તપકો પું રિથતિ; દશા
 તપણું નં એક વાદ્ય; નરધું
 તખીખ પું વૈદ્ય; હકીમ
 તખીખી વિં તખીખને લગતું (૨) સ્ત્રીં વૈદ્ય
 તખેલો પું ઘોડા, ખજાદ વગેરે ખાંધવાનું તથા ગાડી
 રાખવાનું ડેલું કે મકાન
 તમાણું વિં ત્રણગણું
 તમરું નં રાત તીણા અવાજથી ખોલતું જીવડું
 તમસ નં અધારું (૨) અજ્ઞાન (૩) તમોગુણ
 તમંચો પું પિસ્તોલ
 તમાકુ સ્ત્રીં તંબાકું

તમાચો પું. થપડ; લપડાક
 તમામ વિ. (૨) અ. બધું; સંપૂર્ણ
 તમાશો(-સો) પું. ઘણા લોકો જોવા મળે એવો
 ખેલ કે રમત
 તમ્મર સ્ત્રી. આંખે આવતાં ચક્કર; અંધારાં
 તરડ સ્ત્રી. તડ; ફાટ
 તરણું ન. તૃણ; તરખણું
 તરત અ. એકદમ; ઝડ
 તરફ સ્ત્રી. બાજુ; પક્ષ (૨) અ. બાજુ; બાણી
 તરવું સ. કિં. ઓળંગવું
 તરશ(-સ) સ્ત્રી. પાણી પીવાની ઈચ્છા
 તરસં ન. એક જંગલી જાનવર-ઝરખ
 તરસું વિ. ખ્યાસું
 તરંગ પું. મોજા (૨) બુદ્ધો
 તરંગી વિ. મનના તરંગ પ્રમાણે વર્તનારું
 તરાપ સ્ત્રી. છલંગ (૨) એકદમ મારેલી ઝૂંટ
 તરપો પું. ત્રાપો
 તરિયો પું. એકાંતરિયો તાવ
 તરણુ વિ. જીવાન
 તરણી વિ. સ્ત્રી. યુવાન સ્ત્રી; યૌવના
 તરેહ સ્ત્રી. રીત; પ્રકાર (૨) ભાત; જાત
 તરણુ ન. તૃપ્તિ (૨) જીવ્યા જલાંજલિ
 તલખાં ન. બ. વ. ઝંખના
 તલપ(-ખ) સ્ત્રી. તાલાવેલી
 તલા(-લ્લા)ક સ્ત્રી. ફટાછેડા; ફારગતી
 તલાટી પું. મહેસૂલ વસૂલ કરનાર સરકારી મહેતો
 તલાશ સ્ત્રી. શોધ; તપાસ
 તલ્લીન વિ. ગરક; હીન; એકાકાર
 તવાઈ સ્ત્રી. કમળખતી; આફત; ધાડ
 તવેથો પું. રસોઈમાં ઉપરતળે કરવાનું સાધન
 તસ્કર પું. ચાર
 તળાઈ સ્ત્રી. ખૂબ ૩ ભરીને બનાવેલું ગાદલું
 તળિયું ન. છેક નીચેનો ભાગ
 તળેટી સ્ત્રી. પર્વતની આજુબાજુનો નીચાણનો પ્રદેશ
 તંગડી સ્ત્રી. ટંગડી; ઠાંટિયો (૨) ટૂંકી ચારણી
 તંગાશ સ્ત્રી. તંગી; અછત
 તંખૂરો પું. એક તંતુવાદ્ય
 તંબોળી પું. પાનસોપારી વેચનારો
 તાકડો પું. તાક; લાગ (૨) તાગડો; દોરો
 તાકવું સ. કિં. એકી નજરે જોવા કરવું
 તાકાત સ્ત્રી. શક્તિ; સામર્થ્ય; મજદૂર

તાકીદ સ્ત્રી. ઉતાવળ (૨) ચેતવણી; ધમકી
 તાજગી સ્ત્રી. તાજપણું
 તાજણુ સ્ત્રી. ઘોડી
 તાજવું ન. ત્રાજવું
 તાજિયો પું. તાખૂત
 તાજુખ વિ. આશ્ચર્યચકિત; દંગ
 તાજુખી સ્ત્રી. આશ્ચર્ય; નવાઈ
 તાજૂડી સ્ત્રી. તાજકલમ
 તાડન ન. તાડવું તે; માર
 તાડવું સ. કિં. મારવું (૨) ત્રાડવું
 તાણવું સ. કિં. ખેંચવું (૨) ધસડવું
 તાપર્ય ન. ભાવાર્થ; મતલબ (૨) હેતુ
 તાદશ વિ. તેના જેવું જ; આમેદૂળ
 તાપણી સ્ત્રી. તાપવા માટે કરેલો અગ્નિ
 તાપણું ન. જીવ્યા તાપણી
 તાપવું અ. કિં. અગ્નિથી ટાઢ ઉડાડવી
 તાપસ વિ. તપ કરનાર (૨) પું. તપસ્વી
 તાપસી સ્ત્રી. તપ કરનાર સ્ત્રી
 તાપોટો પું. સુખત તાપ; કઠારો (૨) તાપને
 લીધે થયેલો ફેદલો
 તાખૂત પું; ન. તાજિયો
 તામસી વિ. કોમ્પી
 તાયફો પું. ટોળી; સમૂહ; મંડળ (૨) ગાવા
 બગતવાનું કામ કરનાર રામજણી
 તારણુ ન. ઉદ્ધાર
 તારાજ વિ. ખેદાનમેદાન; જમીનદોસ્ત; ફના
 તારીખ સ્ત્રી. એક આખો દિવસ (ઈસ્વી કે સુસ-
 લમાની મહિનામાં)
 તારીજ સ્ત્રી. જમેઉધારનું તારણુ
 તારીફ સ્ત્રી. વખાણ; પ્રશંસા
 તારણી સ્ત્રી. તરણી; જીવાન સ્ત્રી
 તારણુય ન. તરણુવરથા; જીવાની
 તાર્કિક વિ. તર્કને લગતું
 તાલકું ન. ટાલકું
 તાલીમ સ્ત્રી. શિક્ષણ (૨) શિસ્ત
 તાલુકો પું. જીલ્લાનો નાનો ભાગ; પરગણું
 તાવડી સ્ત્રી. પેણી; કઢાઈ
 તાવડો પું. ખૂબ મોટી પેણી; કઢાધું
 તાવણુ(-ણી) સ્ત્રી. તાવવાની-કકડાવીને શુદ્ધ
 કરવાની ક્રિયા (૨) [લા.] કરોટી
 તાવણું વિ. તાવવાણું (માણસ)

તાવલી સ્ત્રીં થોડો ધીમો તાવ
 તાવવું સં ક્રિં શુદ્ધ કરવા માટે ખૂબ તપાવવું
 (૨) ઓગાળવું (૩) [લા.] કસવું
 તાવીજ નં મંતરજંતરનો દોરો કે માદળિયું
 તાસક સ્ત્રીં ધાતુના પતરાની છીછરી થાળી
 તાસીર સ્ત્રીં છાપ; અસર (૨) રૂપ; ધાટ
 તાળવું નં
 તાંડવ નં શિવનું નૃત્ય
 તાંતણો પું તંતુ
 તાંત્રિક વિં તંત્રશાસ્ત્રને લગતું
 તાંદુલ પું બં વં ઓખા (૨) તાંદળાં
 તાંખડી સ્ત્રીં નાનો તાંખડો; વટલોહ
 તાંખિયો પું તાંખાનો લોટો, વાડકો કે સિફો
 તાંખૂલ નં નાગરવેલનું પાન (૨) પાનખીડું
 તાંખૂલી સ્ત્રીં નાગરવેલ
 તાંસળી સ્ત્રીં નાનું તાંસળું
 તિજોરી સ્ત્રીં કામતી માલમત્તા ઇત્યાદિ રાખવાની
 લોખંડની મજખૂત પેટી
 તિતિક્ષા સ્ત્રીં સહનશીલતા
 તિમિર વિં અંધારું (૨) નં અંધકાર
 તિલક નં દીકું
 તિલાટ વિં ગાદીનું વારસ
 તીક્ષ્ણતા સ્ત્રીં
 તીખાશ સ્ત્રીં તીખાપાણું
 તીરછું વિં વાંકું; આડું; કતરાતું
 તીવના સ્ત્રીં
 તુમાર પું બિ પક્ષ વચ્ચેનો લાંબો પત્રવ્યવહાર
 તુમુલ વિં દારણ (યુદ્ધ)
 તુરક પું તુર્કસ્તાનનો રહેવાસી
 તુરત અં તરત
 તુરંગ પું ઘોડો (૨) નં કેદખાનું
 તુલના સ્ત્રીં સરખામણી
 તુલ(-ળ)સી સ્ત્રીં એક વનસ્પતિ
 તુવેર સ્ત્રીં એક કઠોળ
 તુંકાર(-રો) પું તું કાઢી ખોલાવવું તે; ટુંકારો
 તુંખડું નં તુંખડીનું ફળ
 તૂટક વિં છટું પડી ગયેલું (૨) ખણિત
 તૂટવું અં ક્રિં ભાગવું (૨) [લા.] દેવાળું
 તૂતક સ્ત્રીં; નં વહાણના ઉપલા ભાગમાં કરેલી
 સપાટી-અગાસી
 તૂરાશ સ્ત્રીં તૂરાપણું

તૂંખડી સ્ત્રીં તુંખડી
 પાત(-ત) વિં તૃપાથી ખીડાતું; તૃપાતુર
 તેજસ્વી વિં તેજ-પ્રકાશવાળું (૨) પ્રભાવશાળી
 તેજનો પું તજ, લવિંગ વગેરે ગરમ મસાલો
 તેજખ પું એસિડ
 તેટલું વિં
 તેડવું સં ક્રિં નોતરવું
 તેરીખ સ્ત્રીં વ્યાજનો દર
 તેવડું વિં તેના જેવડું (૨) ત્રાણાણું
 તેવાર(-રે) અં તે સમયે-પ્રસંગે; ત્યારે
 તૈયાર વિં
 તૈયારી સ્ત્રીં
 તેખાર પું ઘોડો
 તેછડું વિં અસહ્ય; ઉદ્ધત
 તેડવું સં ક્રિં ચૂંટવું; છટું પાડવું
 તેતલું(-ળું) વિં (૨) અં અડધા અને કાલા
 ખોલ ખોલતું
 તેતિંગ વિં (કા.) બહુ મોટા કદનું
 તેપચી પું ગોલંદાજ
 તેફાન નં ઘાંધલ (૨) મારામારી
 તેફાની વિં તેફાન કરનારું
 તેખરો પું ઘોડાને ચંદી ખવડાવવાની ચામડાની
 કોથળી (૨) [લા.] રીસથી ચંટેલું મોં
 તેરણુ નં કમાનવાળો દરવાજો (૨) શોભા માટે
 બંધાતો કાગળ, પાન વગેરેનો હાર
 તેલડી સ્ત્રીં રાંધવાનું માદીનું વાસણ
 તેળવું સં ક્રિં જોખવું; વગન કરવું
 તમણું વિં ત્રાણાણું
 તાગડો પું તાંતણો; દોરો
 તાજવું નં ત્રાજૂડું
 તાડવું અં ક્રિં ગર્જના કરવી
 તાહિત વિં અન્યથું
 ત્રિકાલ(-ળ) પું ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાન કાળ
 ત્રિકોણ પું ત્રણ ખૂણાવાળી આકૃતિ
 ત્રિતાલ પું સંગીતના એક તાલ
 ત્રિદંડ પું વાઘદંડ; મનોદંડ અને કાયાદંડ એ ત્રણ
 સંયમ ધારણ કર્યાની નિશાનીરૂપ સંન્યા-
 સીનો દંડ
 ત્રિદાપ પું સનેપાત
 ત્રિનેત્ર પું (સં.) ત્રણ નેત્રવાળા-મહાદેવ

ત્રિપક્ષી નં ત્રણ પળવાડિયાં બાદ મરનાર પાછળ
કરવાનું શ્રાદ્ધ

ત્રિપથ પું ૭૦ ૧૦ સ્વર્ગ, મૃત્યુ અને પાતાલ

ત્રિપુટી સ્ત્રી ૦ ત્રણનો સમૂહ

ત્રિપુંડ નં ત્રણ લીટીનું તિલક

ત્રિકલ(-ળા) સ્ત્રી ૦ દરદાં, ખેડાં ને આમળાંનું ચૂર્ણ

ત્રિભેટો પું ૦ ન્યાં ત્રણ રરતા મળતા હોય એવી
જગા; ત્રિપથ

ત્રિરાશિ સ્ત્રી ૦ આપેલી ત્રણ સંખ્યા બપરથી

આથી સંખ્યા કાઢવાની રીત (ગ.)

ત્રિલોક પું ૦ ત્રિભોવન

ત્રિવર્ગ પું ૦ ત્રણનો સમૂહ ધર્મ, અર્થ અને કામ
(૨) કાય, સ્થિતિ અને વૃદ્ધિ

ત્રિવિધ વિં ત્રણ પ્રકારનું

ત્રિવેદી પું ૦ ત્રણ વેદ જાણનારો (૨) એક અડક

ત્રિશૂલ(-ળ) નં ત્રણ ફળાંવાળું એક હથિયાર

ત્રુકવું અં કિં પ્રસન્ન થવું

ત્રેખડ સ્ત્રી ૦ (૨) નં ત્રેખડ

ત્રેવડ સ્ત્રી ૦ કરકસર (૨) તળવીજ; ગાઠવાળું

ત્રેવડું વિં ત્રણ પડવાળું (૨) ત્રણગાળું

ત્વરિત વિં ત્વરાવાળું

થ

થડક સ્ત્રી ૦ ખીક

થડકો પું ૦ થડકારો

થપાટ સ્ત્રી ૦ થપ્પડ; લપડાક

થપ્પડ સ્ત્રી ૦ તમાચો; લપડાક

થંભવું અં કિં થોભવું

થાકવું અં કિં કામ કર્યાને લીધે શિથિલ થવું

થાનક નં સ્થાન; રહેઠાણ

થાનેલો પું ૦ (કા.) રતન; ધાઈ

થાપટ સ્ત્રી ૦ લાથના પંખને પ્રહાર

થાપણ સ્ત્રી ૦ મૂડી; પૂંજી (૨) લીંપણ

થાપના સ્ત્રી ૦ સ્થાપના

થાપવું સં કિં સ્થાપવું

થાંભલી સ્ત્રી ૦ નાનો થાંભલો

થાંભલો પું ૦ લાકડાનો બોમો ટેકો; સતંબ

થીગડી સ્ત્રી ૦ થીંગડી

થીગડું નં થીંગડું

થીજવું અં કિં-ઠરી જવું; જમવું

થીરતા સ્ત્રી ૦ સ્થિરતા

થૂંકવું સં કિં થૂંક બહાર કાઢી નાખવું

થેપલું નં થેપીને બનાવેલી ચીજ

થોકડી સ્ત્રી ૦ નાનો ખરકલો

થોડુંક વિં જરાક; થોડું

થોથર સ્ત્રી ૦ મોં પરનો સોજો અથવા ફિફારા

થોભવું અં કિં નહિ ચાલતાં બોમો રહેવું

દ

દક્ષ(-ક્ષિ.-ખ)ણી સ્ત્રી ૦ દક્ષિણ

દક્ષતા સ્ત્રી ૦

દક્ષિણ વિં જમણું

દક્ષિણી વિં દક્ષિણનું, -ને લગતું

દખલ સ્ત્રી ૦ ડખલ

દગડું વિં દગડ (૨) પું ૦ પથ્થર

દટણ વિં (૨) નં ડટણ

દટાવું અં કિં 'દાટવું'નું કર્મણિ રૂપ

દટ્ટન વિં દટાયેલું; ડટણ (૨) નં દટાવાથી

થતો નાથ; ડટંતર

દડણું નં ઢેકું; ચોસલું

દડિયો પું ૦ પડિયો

દત્તક પું ૦ શાસ્ત્રવિધિ પ્રમાણે પોતાનો કરેલો
ખીલનો પુત્ર

દધીચ(-ચિ) પું ૦ (સં.) વજ બનાવવા દેવાને
પોતાનાં હાટકાં આપનાર પ્રસિદ્ધ ઋષિ

દનુજ પું ૦ દાનવ; દૈત્ય

દનૈયું નં કાચો રોજમેળ

દફન નં મુલદાને દાટવું તે

દખાણ નં વજન (૨) [લા.] અંકુશ

દખ(-ખા)વું અં કિં ધમકાથી નરમ થવું

દમડી સ્ત્રી ૦ પૈસાનો ચોથો ભાગ

દમડો પું ૦ દમ; ડવ (૨) દમડી

દમામ પું ૦ દખદખો; લપડો; રોફ

દયાદ્ર વિં દયાથી પીગળી ગયેલું
 દયાલુ(-ળ,-ળુ) વિં દયાવાળું; કૃપાળુ
 દરજી પું લૂગડાં શીવવાનો ધંધો કરનારો
 દરજો(-જો) પું પાયરી; કોટી; હોદ્દો; અધિકાર
 દરદ નં દુઃખ; પીડા; વ્યથા
 દરદી વિં દરદવાળું; માંદું
 દરાજ સ્ત્રીં આમડીના એક રોગ (૨) રોગો
 દરિદ્ર(-દ્રી) વિં ગરીબ; કંગાળ (૨) એકી
 દરિયો પું સમુદ્ર
 દરેક વિં હરેક
 દરેડો પું ધારા; ધોધવો; રેલો
 દરોગો પું તપાસ રાખનારો અમલદાર; દારોગો
 દરોડો પું ધાડ
 દપીણુ નં; સ્ત્રીં ખાપ; ચાટલું; આરસો
 દર્શક વિં દેખાડનારું
 દર્શન નં જ્ઞેવાની ક્રિયા
 દલાલ પું સાદું ગાંઠની આપનાર; મારફતિયો
 દલાલી સ્ત્રીં દલાલનું કામ
 દલાલું નં દલાલનું કામ (૨) દકસાઇ
 દલીલ સ્ત્રીં (વાતના ટેકામાં દર્શાવેલો) સબબ
 દવલું વિં અળખામાળું; અણુમાનીતું
 દશમ વિં દશમું (૨) સ્ત્રીં પખવાલિયાની તિથિ
 દશાંશ પું દશમો ભાગ (૨) વિં [ગ.] દશકથી
 ગણાતું; 'ડેસિમલ'
 દસેરા પું; સ્ત્રીં વિજયાદશમી
 દસ્કત પું જુઓ દસકત
 દસ્તૂર પું રિવાજ (૨) પારસીઓનો ગોર
 દડન નં દડતું—ખાળતું તે
 દહાડો પું દિવસ; વાર
 દળણું નં દળવાનું અનાજ
 દળદ્રી વિં ગરીબ; કંગાલ
 દળતું સં ક્રિં
 દંગલ પું; નં ટંટો; તકરાર
 દંગો પું ખખેડો; હુલ્લટ
 દંડક પું દંડૂકો; લાકડી
 દંડતું સં ક્રિં શિક્ષા—સજા કરવી
 દંડૂકો પું જડી ઢૂંકી લાકડી; ઘોડો
 દંપતી નં ખં વં વરવહુ
 દાખડો પું ત્રાસ; હેરાનગતિ
 દાખલ વિં અંદર ગયેલું—પેડેલું
 દાખલો પું દર્શાવ; ઉદાહરણ

દાખતું અં ક્રિં ખળતું; ઊનું લાગતું
 દાટતું સં ક્રિં ડાટતું
 દાડમ નં એક રૂળ
 દાતણુ નં
 દાદર પું દાદરો (૨) સ્ત્રીં દરાજ
 દાદરો પું નિસરાળી
 દાનત સ્ત્રીં મનનું વલણ; વૃત્તિ
 દાનવ પું રાક્ષસ
 દાનાઈ સ્ત્રીં ડાડાપણુ (૨) ભલમનસાઈ
 દાખડો પું ઢાંકણવાળું એક જાતનું ધાતુનું પાત્ર
 દાયકો પું દસકો
 દાયજો પું સ્ત્રીં ધન
 દાયણુ સ્ત્રીં સુયાળી; દાઇ
 દાયરો પું સમુદાય (૨) ડાયરો; રાવાળું
 દારૂડી સ્ત્રીં એક વનસ્પતિ (૨) એક પક્ષી
 દારોગો પું દરોગો
 દાસત્વ નં દાસપણું
 દાહક વિં દાહ કરનારું
 દાળિયા પું ખં વં (જાડાં વગરના) શેકેલા ચણા
 દાંડાઈ સ્ત્રીં જુઓ ડાંડાઈ
 દાંપત્ય નં દંપતીપણું
 દાંભિક વિં દંભા; ઢોંગી
 દિગંત પું દિશાનો અંત
 દિમાક(-ગ) પું મગજ; બુદ્ધિ (૨) ગર્વ
 દિય(-યે)ર પું વરના નાનો ભાઈ
 દિલાસો પું ધીરજ; આશ્વાસન
 દિલેર વિં ખડાદુર; હિંમતવાન
 દિલેરી સ્ત્રીં ખડાદુરી
 દિલ્લગી સ્ત્રીં દિલચરખી (૨) મનોરંજન
 દિવસ પું
 દિવાસો પું અપાડ વહ અમાસનું પવ
 દિવાળી સ્ત્રીં દીપોત્સવી
 દિવેટ સ્ત્રીં દીવાની વાટ; ખત્તી
 દિવેલ નં એરડિયું
 દીકરી સ્ત્રીં પુત્રી
 દીકરો પું પુત્ર
 દીક્ષિત વિં દીક્ષા લીધી હોય એવું
 દીદાર પું ખં વં અહેરો; સ્વરૂપ; કાંતિ
 દીનતા સ્ત્રીં
 દીપક વિં હિત્તેજક (૨) દીવો
 દીપડો પું વાધની જાતનું એક પ્રાણી

દીપવું અં કિં શોભવું
 દીર્ઘાયુ વિં લાંબા આયુષ્યવાણું
 દીવટ સ્ત્રીં દિવેટ
 દીવડું નં દીવી (૨) દીવો
 દીવડો પું કાળકના કોલિયામાં કરેલો દીવો
 દીવાન પું વજર
 દીવાની વિં લેખદેણના ઈન્સાફને લગતું (૨)
 સ્ત્રીં ગાંડાઈ
 દીવાલ સ્ત્રીં ભીત
 દુકાન સ્ત્રીં
 દુકાની સ્ત્રીં બે પાઈડું(૨) બુકાની
 દુકાળ પું અનાજ ધાસ વગેરેની તંગીનો સમય
 દુખણું નં બં વં ઓવારણું
 દુખવું અં કિં દુઃખ થવું
 દુખિયું વિં દુખી
 દુખાણું નં દૂધ દેતું ઢોર
 દુખાવું અં કિં દાઝવું; બળવું
 દુનિયા સ્ત્રીં સૃષ્ટિ; જગત; સંસાર
 દુન્યવી વિં દુનિયાતું; સંસારી
 દુપટ્ટો પું ખેસ
 દુભાવું અં કિં 'દૂભવું'નું કર્મણિ રૂપ
 દુરસ્ત વિં જેવું જોઈએ એવું
 દુરસ્તી સ્ત્રીં સમારવું—સુધારવું તે
 દુરાત્મા વિં (૨) પું દુષ્ટ; પાપી
 દુર્ગંધ સ્ત્રીં ખરાબ વાસ
 દુર્ગુણી વિં દુર્ગુણવાળું
 દુર્જન વિં દુષ્ટ; ખરાબ (૨) પું તેવો માણસ
 દુર્જય વિં જીતવું મુશ્કેલ
 દુર્દશા સ્ત્રીં ખરાબ--માઠી દશા
 દુર્દિન પું ખરાબ દહાડો (૨) વાદળો, વરસાદ કે
 વટોળવાળો દિવસ
 દુર્દૈવ નં કમનસીબ; દુર્ભાગ્ય
 દુર્ખલ(-ળ) વિં કમજોર; દૂખળું
 દુષ્ટિ વિં ખરાબ બુદ્ધિવાળું
 દુર્ભાગી વિં કમભાગી
 દુર્લક્ષ નં ખેતરકારી; ઉપેક્ષા
 દુર્લક્ષ્ય વિં મુશ્કેલીથી જોઈ શકાતું; લગભગ અદૃશ્ય
 દુર્લભ વિં મળવું મુશ્કેલ
 દુર્વાઈ સ્ત્રીં જાહેરનામું (૨) મનાઈ
 દુશાલો પું કીમતી ખેવડી શાલ
 દુશ્મન પું શત્રુ

દુષ્કર વિં કરવું મુશ્કેલ; અઘરું
 દુષ્કર્મ નં દુરાચરણ
 દુષ્કાલ(-ળ) પું દુઃકાળ
 દુષ્ટતા સ્ત્રીં
 દુસ્તર વિં મુશ્કેલીથી તરાય—ઓળંગાય એવું
 દુહિતા સ્ત્રીં દીકરી
 દુંદાગો પું (સં.) દુંદવાળા દેવ-ગણેશ
 દુંદુભિ સ્ત્રીં; નં એક જાતનું નગારું
 દુઃસહ વિં સહવું મુશ્કેલ
 દુઃસ્વર પું ખરાબ કંઠ-સૂર
 દૂઝણું(-તું) વિં દૂધ આપતું (ઢોર માટે)
 દૂઝવું અં કિં દૂધ દેવું
 દૂધિયું વિં દુધાળ
 દૂખળું વિં દુર્ખલ; કમજોર
 દૂપણ નં દોષ; ખોટાખોટાણું
 દૂપિત વિં દોષ-દૂપણવાળું
 દહતા સ્ત્રીં
 દેખવું સં કિં જોવું
 દેખાડો પું ડોળ
 દેખાવ પું દૃશ્ય (૨) આકૃતિ (૩) [લા.] ડોળ
 દેખાતું વિં પ્રત્યક્ષ; ખુલ્લું; દેખાતું
 દેગડો પું ધાતુનું એક મોટું વાસણ; હાંડો
 દેડકો પું નર દેડકું
 દેણુગી સ્ત્રીં દેવું; ઋણ (૨) બક્ષિસ (૩) દાન
 દેદાર પું દિદાર; દેખાવ
 દેરાણી સ્ત્રીં દિયરની વહુ
 દેવડી સ્ત્રીં ચોપા
 દેવતા પું દેવ (૨) અગ્નિ
 દેવાળું નં દેવું આપવાની અશક્તિ
 દેવાંશી વિં દેવના અશવાળું
 દોરવું સં કિં દોરવણું
 દોરંગી વિં બે રંગવાળું
 દોલત સ્ત્રીં પૈસા; પૂંજી
 દોષિત વિં દોષવાળું
 દોહન નં દોહવું તે
 દોહરો પું એક છંદ
 દોહવું સં કિં ઢોરનું દૂધ કાઢવું
 દોંગાઈ સ્ત્રીં લુચ્ચાઈ; ખૂર્તતા
 દૌર્બલ્ય નં દુર્બળતા
 દ્વિતીય વિં બીજું
 દ્વિવિધ વિં બે પ્રકારનું

ધ

ધખારો પું. બાફ; ગરમી; તપારો
 ધગડો પું. કૂલો; થાપો (૨) લંગોટિયો બારો
 ધગવું અ. કિં. ધીકવું
 ધગશ સ્ત્રી. દાઝ; ઉત્સાહ
 ધડક સ્ત્રી. હૃદયનો કંપ
 ધડાકો પું. મોટો અવાજ; બડાકો
 ધતિંગ ન. તોફાન (૨) ઢોંગ
 ધતૂરો પું. એક વનસ્પતિ; ધતૂરો
 ધનિક વિ. ધનવાન
 ધપવું અ. કિં. આગળ ધસવું
 ધમાકો પું. મોટો અવાજ
 ધમકી સ્ત્રી. ઠર
 ધમણ સ્ત્રી. પવન પૂંકવાનું એક સાધન
 ધમાલ સ્ત્રી. ધાંધળ
 ધરણિ(-ણી) સ્ત્રી. પૃથ્વી (૨) જમીન; ભોંય
 ધરતી સ્ત્રી. પૃથ્વી (૨) જમીન
 ધરમ પું. ધર્મ
 ધરવું સ. કિં. સાહવું; પકડવું
 ધરાર અ. અલખત; અવશ્ય
 ધર્માદા વિ. દાનમાં આપેલું
 ધર્માદો પું. દાન; સખાવત
 ધર્મિંધ વિ. ધર્મની બાબતોમાં અવિચારી
 આગ્રહવાળું
 ધવલ(-ળ) વિ. ધોળું (૨) નિર્મળ
 ધસારો પું. ધસવાની ક્રિયા
 ધંતર ન. જાડું (૨) ધૂતી લેવાની કળા
 ધાડિયું ન. ધાડું
 ધાબળ(-ળી) સ્ત્રી. પાતળો, ધાબળો
 ધાબળો પું. જાડા બિનનું બનૂંસ; કામળો
 ધારણ સ્ત્રી. ધીરજ
 ધારણા સ્ત્રી. મનસૂમો (૨) કટપના
 ધારવું સ. કિં. માનવું (૨) ઇચ્છવું
 ધારિયું ન. એક હથિયાર
 ધાર્મિક વિ. ધર્મને લગતું
 ધાવણ ન. માતું દૂધ

ધાંધલ(-ળ) સ્ત્રી. ન. ગરબડ; ધમાલ; તોફાન
 ધિક્કાર પું. ફિટકાર
 ધિંગાણું ન. તોફાન; જોશમાં મચેલી લડાઈ
 ધીકવું વિ. ધગધગવું [લા.] આબાદ
 ધીમંત વિ. બુદ્ધિશાળી
 ધીમાન વિ. ધીમંત
 ધીમાશ સ્ત્રી. ધીમાપણું
 ધીરજ સ્ત્રી. ધૈર્ય; હિંમત
 ધીરતા સ્ત્રી.
 ધીરપ સ્ત્રી. વેપારમાં શાખ
 ધીરવું સ. કિં. ઉછીનું કે વ્યાજે આપવું
 ધીંગાણું ન. ધિંગાણું
 ધુળરી સ્ત્રી. કંપારી
 ધુળરો પું. કંપારો; ધુળરી
 ધુતારું વિ. ડગારું
 ધુતારો પું. ડગ
 ધુપેલ ન. માથામાં નાખવાનું એક જાતનું તેલ
 ધુમાડો પું. ધુમાડો; ધૂળી
 ધુમ્મસ ન. ધૂમસ
 ધુળેટી સ્ત્રી. હોળી પછીનો દિવસ
 ધૂવાડો પું. ધુમાડો
 ધૂંસરી સ્ત્રી. ઝૂંસરી; ધુરા
 ધૃષ્ટતા સ્ત્રી. હિંમત (૨) ખેશરમી
 ધોતિયું ન. થેપાડું
 ધોખણ સ્ત્રી. ધોખીની સ્ત્રી
 ધોરણ ન. વલણ (૨) વર્ગ (૩) વાળીવટ
 ધોરિયો પું. પાણીની નીક; ઢાળિયો
 ધોવાણ ન. પાણીથી માટીનું ધોવાઈ જવું તે
 ધોળવું સ. કિં. ચૂના લગાડવો
 ધોળાશ સ્ત્રી. ધોળાપણું
 ધોંસરી સ્ત્રી. ધૂંસરી
 ધોંસરું ન. ધૂંસરું
 ધુળરી સ્ત્રી. કંપારી; ધુળરી
 ધુસકો પું. ભેંકડો; ધુસકો
 જવું અ. કિં. કંપવું; થથરવું

ન

નકડું વિ. નાક વિનાનું (૨) [લા.] ખેશરમ
 નકતો પું. અજળ તર્ક; બુદ્ધો

નકર અ. નહિ તો; નીકર
 નકલ સ્ત્રી. અનુકરણ

નકલી વિં બનાવટી
 નકરી સ્ત્રીં કોતરકામ
 નકરી પું જગા કે પ્રદેશનો માપસર આલેખ
 નકામું વિં અં નિર્થક
 નકાર પું ના; નનો
 નક્ષત્ર નં તારાનું જૂમખું
 નક્ષત્રી વિં સ્ત્રીં ક્ષત્રીય વિનાની
 નખરું નં લટકું; શૃંગારિક ચેષ્ટા
 નખલી સ્ત્રીં સ્ત્રીઆનું કાનનું એક ધરણું
 નખલા પું નખતા આકારનો ચાંદલો (૨) ચહેરો
 નખેદ વિં અશુભ
 નખેદ નં વંશનો ઉછેદ (૨) સત્યાનાશ
 નગ(-ગુ)ણું વિં ઉપકાર ભૂલી જનાર; કૃત્તન
 નગદ(-દી) વિં રોકડું
 નગર નં શહેર
 નગરી વિં નગરનું; શહેરી (૨) સ્ત્રીં શહેર
 નગારું નં ઢોલ
 નચિંત વિં ભેદિકર
 નજર સ્ત્રીં દષ્ટિ (૨) લક્ષ (૩) ભેદ
 નજૂમ પું જ્યોતિષવિદ્યા
 નજૂમી વિં જ્યોતિષને લગતું (૨) પું જ્ઞેશી
 નટડી સ્ત્રીં નટી
 નઠારું વિં ખરાબ; ગંદું
 નઠાર વિં શિખામણ ન લાગે એવું નફટ
 નડતું સં ક્રિં હરકત કરવી; ખીડતું
 નડાવ પું નડતર
 નણુદી સ્ત્રીં નણુંદ
 નણુંદ સ્ત્રીં વરની બહેન
 નતીજો પું પરિણામ; ફળ
 નનામી સ્ત્રીં ઠાઠડી
 નનામું વિં નામ વિનાનું
 નનૈયો પું નકાર
 નપાસ વિં પાસ નહિ થયેલું
 નખણું વિં અશક્ત; કમજોર
 નખીરો પું દીકરા કે દીકરીનું સંતાન
 નભતું અં ક્રિં ટકવું; પોપાતું
 નભાવ પું નિભાવ
 નમક નં મીઠું; લૂણ; નિમક
 નમણું વિં નમેલું (૨) વાંકું
 નમતું વિં નીચે વળતું-ઢળતું
 નમન નં નમસ્કાર

નમતું સં ક્રિં નીચા વળતું
 નમાજ સ્ત્રીં બંદગી
 નમાયું વિં મા વિનાનું
 નમાણું વિં નકામું; શહૂર વિનાનું
 નમૂનો પું વાનગી
 નમેરું વિં નિર્દય
 નમ્રતા સ્ત્રીં
 નયન નં આંખ
 નરક નં દોષખ (૨) વિષ્ટા
 નરણું વિં ખાધા વિનાનું (૨) એકલું
 નરતું વિં નકારું; ખરાબ
 નરમ વિં સુંવાળું; મુલાયમ
 નરતું વિં નીરોગી (૨) અં નરદમ
 નરસ(-સુ) વિં રસ વિનાનું (૨) નકારું
 નરેશ પું રાજા
 નરેંદ્ર પું નરેશ; રાજા
 નર્તકી સ્ત્રીં નાચનારી (૨) નટકી
 નર્તન નં નાચ
 નવતા સ્ત્રીં નવાપાણું
 નવધા અં નવ પ્રકારે
 નવરું વિં કામ વગરનું (૨) કામથી ફારગ
 નવલ વિં નવું; આશ્ચર્યકારક
 નવચું વિં વસ્ત્ર વગરનું; નાગું
 નવાઈ સ્ત્રીં નવીનતા (૨) અચરજ
 નવાણુ નં જળાશય
 નવામ પું સૂમો
 નવીન વિં નવું
 નવેલી સ્ત્રીં નવવધૂ
 નવેળી સ્ત્રીં છોડી (૨) પાણી જવાની નીક
 નવોઢા સ્ત્રીં નવવધૂ
 નવ્યાશી(-સી) વિં '૮૯'
 નવ્વાણુ(-ણું) વિં '૯૯'
 નશ્વર વિં નાશ પામે તેવું
 નસીખ નં ભાગ્ય
 નસતર નં વાઢકાપ (૨) વાઢકાપ કરવાનું હથિયાર
 નહેર સ્ત્રીં સરોવર કે મોટી નદીમાંથી ખોદેલો
 મોટો કાંસ
 નહેર પું પંજનો નખ (૨) નખનો ઉઝરડો
 નંદન નં (સં.) ઇંદ્રનું ઉપવન
 નંદિની સ્ત્રીં છોકરી
 નાકાર(-રો) પું નકાર

નાખુશ વિં નારાજ
 નાખુશી સ્ત્રીં નારાજ
 નાગડો પું બાવો (તિરસ્કારમાં)
 નાગણુ(-ણી) સ્ત્રીં સાપણુ
 નાગર વિં નગરનું
 નાગરી વિં નગરનું (૨) નાગર સંબંધી
 નાગાઈ સ્ત્રીં નકટાઈ (૨) લુચ્ચાઈ
 નાગેંદ્ર પું રોષનાગ (૨) ઔરાવત
 નાચવું અં કિં નાચ કરવો
 નાચીજ વિં નકામું
 નાજર પું અદાલતનો એક અમલદાર
 નાજુક વિં સુકુમાર
 નાટક નં દશ્ય કાવ્ય
 નાટકી વિં નાટકના જેવું; નાટકિયું
 નાટિકા સ્ત્રીં નાટક
 નાડાવા અં નાડા જેટલે અંતરે
 નાતરું નં સ્ત્રીનું ફરીથી પરણવું તે
 નાતાલ સ્ત્રીં રિસેબરની પચાસમીથી તેની આખર
 તારીખ સુધી ચાલતા ખિસ્તી તહેવારો
 નાદર વિં ઉત્તમ
 નાદાન વિં અણસમજી; મૂખં
 નાદાની સ્ત્રીં નાદાનપણું
 નાદાર વિં કંગાલ
 નાદારી સ્ત્રીં ગરીબી (૨) દેવાળું
 નાનપ(-મ) સ્ત્રીં હલકાઈ; ગાણુપણું
 નાનેરું વિં નાનું
 નાપાક વિં અપવિત્ર
 નાપાસ વિં નાપસંદ
 નાખૂદ વિં ખેદાનખેદાન
 • નાખૂદી સ્ત્રીં સમૂળ ઉચ્છેદ-નાશ
 નામના સ્ત્રીં કીર્તિ
 નામનું વિં માત્ર દેખાડવાનું; કહેવામાત્ર
 નામદ વિં બાયલું
 નામેરી વિં એક જ નામનું
 નામેરી સ્ત્રીં લીણુપત
 નાયક પું આગેવાન સરદાર (૨) નાટકનું કે
 વાર્તાનું મુખ્ય પાત્ર
 નાયકા સ્ત્રીં નાયિકા
 નાયખ વિં હાથ નીચેનું—મદદગાર
 નાયિકા સ્ત્રીં મુખ્ય સ્ત્રી પાત્ર (૨) ગુણુકા
 નારકી વિં નરકનું

નારદ પું (સં.) એક દેવર્ષિ
 નારંગી વિં નારંગી રંગનું
 નારાજ વિં નાખુશ
 નારાજી સ્ત્રીં નાખુશી
 નાંદેરી(-સી) સ્ત્રીં નિંદા; બદગોઈ
 નાવડી સ્ત્રીં નાની હોડી
 નાવણુ નં સ્નાન
 નાવલો પું પતિ
 નાવક પું વડાણુવટી
 નાસવું અં કિં દોડવું (૨) જતા રહેવું
 નાહક અં વગરકારણે
 નાહવું અં કિં સ્નાન કરવું
 નાંખવું સં કિં નાખવું
 નિકર પું સમૂહ
 નિકાલ પું ફેંસલો (૨) નીકળવાનો માર્ગ
 નિકાશ(-સ) સ્ત્રીં માલનું પરદેશ જવું તે
 નિગમ પું વેદ; ધર્મશાસ્ત્ર
 નિગાહ સ્ત્રીં દષ્ટિ (૨) મહેરબાની
 નિશ્ચય પું અવરોધ
 નિચોડ પું નિચોવીને કાઢેલો રસ
 નિતંબ પું કૂલો
 નિત્યતા સ્ત્રીં શાશ્વતતા
 નિદાન નં મૂળ કારણ (૨) રોગનાં કારણોની તપાસ
 નિદ્રાણુ-વિં ભંધે ભરાયેલું (૨) ભંધણુશી
 નિધન નં મૃત્યુ
 નિધાન નં નિધિ (૨) આધાર
 નિતાદ પું અવાજ
 નિપુણ વિં પ્રવીણ
 નિખંધ પું મુદાસર લેખ
 નિભા(-મા)ડો પું પકવવા ગાઠવેલાં માટીનાં
 વાસણોનો ઢગલો
 નિભાવ(-વો) પું ભરણુપોષણ (૨) આધાર
 નિમક નં મીઠું
 નિમજ્જ વિં લીન; એકતાર
 નિમાજ સ્ત્રીં મુસલમાનોની પ્રાર્થના; નમાજ
 નિમાવું અં કિં 'નીમવું'નું કર્મણિ રૂપ
 નિમિત્ત નં કારણ (૨) હેતુ
 નિમેષ પું આંખનો પલકારો (૨) પળ
 નિયત વિં નક્કી કરેલું (૨) સ્થાપેલું
 નિયમ પું કાયદો (૨) રીત (૩) વ્રત
 નિયંતા પું નિયમમાં રાખનાર-ઈશ્વર

નિયુક્ત વિં નિમાયેલું
 નિરાશ વિં નાઉમેદ
 નિરાશા સ્ત્રીં નાઉમેદી
 નિરાણું વિં નુદું; ન્યારું
 નિરાંત સ્ત્રીં કુરસદ
 નિરીક્ષા સ્ત્રીં અવલોકન
 નિરુદ્ધ વિં રોકેલું (૨) કેદ કરેલું
 નિરોધ પું રોકાણ; નિગ્રહ
 નિર્ગમિ પું બહાર જવું તે
 નિર્ગંધ વિં ગંધ વગરનું
 નિર્જન વિં ઉગ્ગરડ
 નિર્જલ(-ળ) વિં પાણી વગરનું
 નિર્જીવ વિં જીવ વગરનું
 નિર્જીવ્ય પું નિશ્ચય (૨) ફેંસલો
 નિર્જૂત વિં નક્કી કરેલું
 નિર્દય વિં નિર્ધૂળ
 નિર્દેશ પું આજ્ઞા (૨) ઉદ્દેશ્ય
 નિર્ધન(-ની) વિં ગરીબ
 નિર્ધાર પું નિર્ણય
 નિર્ભય વિં નીરર
 નિર્ભર વિં ભરેલું (૨) પુષ્કળ
 નિર્મળ વિં નિર્મલ
 નિર્માણ નં સર્જન (૨) નસીબ
 નિર્માલ(-લ્ય, -ળ) સ્ત્રીં; નં દેવ ઉપરથી
 ઉતારેલી કે દેવને ચડેલી વસ્તુ (પૂલ વગેરે)
 નિર્મોહ વિં મોહ વગરનું
 નિર્લજ્જ વિં લાજ વગરનું; અવિવેકી
 નિર્લેપ વિં નિર્લિપ્ત
 નિર્વંશ પું વંશનો અંત
 નિર્વાણ નં મોક્ષ
 નિર્વાહ પું ગુન્નરો (૨) ટકાવ
 નિર્વિધન વિં વિધન વગરનું
 નિવાસ પું રહેઠાણ
 નિવૃત્તિ સ્ત્રીં નિરાંત (૨) કુરસદ
 નિવેડો પું ફેંસલો (૨) છવટ
 નિશાન નં ચિહ્ન (૨) ચોટ
 નિશાની સ્ત્રીં ચિહ્ન (૨) સંજ્ઞા
 નિશાળ સ્ત્રીં શાળા
 નિશ્ચય પું સંકલ્પ (૨) ખાતરી
 નિશ્ચલ(-ળ) વિં અચળ; સ્થિર
 નિશ્ચિત વિં નક્કી કરેલું

નિશ્ચિંત વિં ચિંતા વગરનું; બેફિકર
 નિશ્વાસ પું નિસાસો
 નિષિદ્ધ વિં મના કરેલું; ત્યાગ્ય
 નિષેધ પું મના
 નિષ્કુર વિં નિર્દય (૨) કઠોર
 નિષ્પક્ષ વિં પક્ષ વગરનું; તટસ્થ
 નિષ્પાપ(-પી) વિં પાપ વગરનું
 નિષ્પ્રાણ વિં પ્રાણ વગરનું; મૃત
 નિષ્ફલ(-ળ) વિં ફળ વગરનું (૨) નકામું
 નિસર્ગ પું સૃષ્ટિ (૨) કુદરત
 નિસાસો પું નિશ્વાસ
 નિંદક વિં (૨) પું નિંદા કરનાર
 નિઃશંક વિં શંકા વગરનું; ભય વગરનું
 નિઃશ્વાસ પું જીવો નિશ્વાસ
 નિઃસ્પૃહ વિં સ્પૃહા વગરનું
 નીકર અં નહિ તે
 નીચતા સ્ત્રીં
 નીચલું વિં નીચે આવેલું
 નીચાણ નં નીચી જગ્યા (૨) ઢોળાવ
 નીરર વિં નિર્ભય
 નીપજ સ્ત્રીં પેદારા
 નીભવું અં કિં ટકવું
 નીમવું સં કિં કામ કે પદ ઉપર સ્થાપવું
 નીરણુ નં નીરેલું ધાસ
 નીરવ વિં શાંત
 નીરવું સં કિં ઢોરને ધાસ નાખવું
 નીરસ વિં રસ વગરનું
 નીરોગી વિં તંદુરસ્ત
 નીંદર સ્ત્રીં નીંદ; બંધ
 નીંદવું સં કિં અનાજના ખેતરમાંથી નકામું ધાસ
 ખોદી કાઢવું
 નોંભર વિં (૨) અં (કા.) મૂઠ
 નુકતો પું કોયડો (૨) ખુટો
 નુસખો પું જેના ઉપર વેદે દરદીને દવા લખી
 આપી હોય તે કાગળ
 નૂતન વિં નવું
 નૂપુર નં ઝાંઝર
 નૃપતિ પું રાજા
 નૃપાલ(-ળ) પું નૃપ; રાજા
 નૃશંસ વિં કૂર; નીચ

નૃસિંહ પું સિંહ જેવો પરાક્રમી માણસ
નેતર નં એક ભતનો વેલો અને તેની સોટી
નેતરું નં વલોણાનું દોરડું
નેપથ્ય નં રંગભૂમિના પડદો
નેપાળો પું રેચક ખીવાળી એક વનસ્પતિ
નેપુર નં ઝાંઝર
નેષિક વિં નિષાવાળું
નોકર પું ચાકર; સેવક
નોકરી સ્ત્રીં ચાકરી; સેવા

નોકાર પું જૈનોને જપવાનો એક મંત્ર
નોતરું નં આમંત્રણ
નોધારું વિં આધાર વગરનું
નોખત સ્ત્રીં મોઢું નગારું
નોરતું નં નવરાત્રિમાંનો દરેક દિવસ
નોંધણી સ્ત્રીં નોંધવાની ક્રિયા
નોંધવું સં ક્રિં નોંધ કરવી
નોકાર પું જુઓ નોકાર
ન્યૂનતા સ્ત્રીં

પ

પકડ સ્ત્રીં પકડવાની શક્તિ
પક્કાઈ સ્ત્રીં ખંધાઈ; લુચ્ચાઈ
પખાજ સ્ત્રીં પખવાજ
પખાલ સ્ત્રીં પાગી ભરી લાવવાની ચામડાની થેલી
પગથી સ્ત્રીં પગરવટ
પગલી સ્ત્રીં પગલાંની પંક્તિ
પગલું નં હગલું
પગાર પું વેતન; દરમાયો
પગેરું નં ચોરનું પગલું
પચવું સં ક્રિં ઇ.ર. થવું
પછાડી અં પાછળ
પછાત અં પાછળ
પછીત સ્ત્રીં ઘરની પાછલી દિવાલ
પછેડી સ્ત્રીં ઓઢવાની ભડી ચાદર
પછેડો પું મોટી પછેડી
પટારો પું મોટી પેટી
પટોળું નં એક ભતનું રેશમી કપડું
પઠાણ પું એ નામની મુસલમાન ભતનો આદમી
પડખું નં પાસું (૨) પક્ષ (૩) મદદ
પડવો પું સામો અવાજ; પ્રતિધાપ
પટ્ટી સ્ત્રીં પતન
પડતું વિં નળણું (૨) નં ભૂસકો
પડ(-ર)જો પું આંતરો (૨) કાનનો ઢોલ
પડવું અં ક્રિં પતન થવું
પડવે સ્ત્રીં પડવો; પ્રતિપદા
પડવો પું પખવાડિયાની પહેલી તિથિ
પડાઈ સ્ત્રીં નાની ધળ (૨) પતંગ
પડારો પું (કા.) વડાઈ; શેખી
પડાવ પું મુકામ; છાવણી

પડાળ નં છાપરાના બે ઢોળાવમાંનો એક
પડિયો પું પાંદડોનો વાટકો; દરિયો
પડીકું નં વસ્તુને કાગળમાં લપેટીને કરેલું બાંધણું
પડોશ પું પાડોશ
પડોશી પું પાડોશી
પતન નં પડવું તે
પતરું નં ધાતુનો પાતળો મોટો ધાટ
પતવું અં ક્રિં પૂરું થવું (૨) તોડ આવવો
પતંગ પું કનકવો (૨) પતંગિયું
પતાકા સ્ત્રીં નાની ધળ
પતાસું નં ખાંડની એક ળનાવટ
પતિત વિં પડેલું; પાપી
પતીજ સ્ત્રીં આળસ (૨) વિશ્વાસ
પતેતી સ્ત્રીં પારસીઓના ખેસતા વર્ષનો તહેવાર
પત્તર નં પાત્ર (૨) સ્ત્રીં આળસ
પત્રક નં ટીપ-ચાદીના કાગળોની નોટ
પનાણુ નં પતરાણું
પત્રિકા સ્ત્રીં ચિઠ્ઠી (૨) નાનું છાપું
પથરી સ્ત્રીં નાનો પથર (૨) મૂત્રમાર્ગનો એક રોગ
પથરો પું પથર
પથારા(-રો) પું મોટી પથારી (૨) વિસ્તાર; ફેલાવો
પથારી સ્ત્રીં બિરતરો (૨) મુકામ (૩) માંદગી
પથિક પું વેટમાર્ગ
પથ્થર પું પથરો; પાપાણુ
પદર પું પોતાનો
પદાર્થ પું શબ્દાર્થ (૨) ચંજ
પનારો પું ફરજિયાત સહવાસ
પનીર નં દહીંમાંથી પાણી કાઢી લઈ ળનાવેલો
ખાધ પદાર્થ

પનોતી સ્ત્રીં શનિની દશા
 પપૈયો પું પપૈયાનું ઝાડ (૨) ચાતક
 પરખ સ્ત્રીં પરીક્ષા
 પરત અં પાશુ
 પરખ સ્ત્રીં રરતામાં મુસાફરને ધર્મોદા પાણી
 પાવાની જગા
 પરમ વિં ઉત્તમ
 પરવ નં તહેવાર
 પરવા સ્ત્રીં દરકાર (૨) ગરજ
 પરશુ સ્ત્રીં; નં કુહાડી
 પરસ્ત્રી સ્ત્રીં બીજની સ્ત્રી
 પરંતુ અં પાણુ
 પરાણે અં બળાત્કારે
 પરાત(-શ) સ્ત્રીં છાશ ઉપરનું પાણી
 પરાન્ન નં પારકું અન્ન
 પરાર અં ગયે કે આવતે ત્રીજે વર્ષ
 પરાયં વિં બીજનને માટે હોય તેવું
 પરાધં વિં છેલ્લી સંખ્યા
 પરાળ નં ડાંગર વગેરે અનાજનું પોચું ઘાસ-
 ખરસલું
 પરાંત વિં બાકી રહેલું; શેષ
 પરિધ પું વર્તુળનો ઘેરાવો
 પરીક્ષા સ્ત્રીં તપાસ; કરોડી
 પરેણ સ્ત્રીં પરહેણ
 પરેક્ષ વિં અપ્રત્યક્ષ
 પરેઠ પું (૨) નં પ્રભાત; સવાર
 પરેણી સ્ત્રીં સ્ત્રી મહેમાન
 પરેણો પું મહેમાન (૨) આરવાળી લાંબી લાકડી
 પર્યાંક પું પલંગ
 પર્યાંત અં સુધી
 પરણી સ્ત્રીં પવિત્ર દિવસ
 પર્વત પું પહાડ
 પરેન્ન વિં પરહેન્ન
 પરેણ સ્ત્રીં પરહેણ
 પલક સ્ત્રીં ગાંબીરો પલકારો (૨) પળ
 પલરો પું ફેરબદલી
 પલંગ પું એક પ્રકારનો મોટો ખાટલો
 પલાણુ નં ઘોડાની પીઠ ઉપર નાખવાનો સામાન
 પલાંડી સ્ત્રીં પગ વાળીને ચપટ બેસવાની રીત
 પલીત પું; નં ભૂતપ્રેત
 પલ્લવ પું; નં કૂંપળ (૨) પાલવ; વિસ્તાર

પલ્લવી વિં પલ્લવોવાળું [વૃક્ષ] (૨) સ્ત્રીં
 ચલનવલનથી કરેલા ઈશારા
 પવન પું વહેતો વાયુ
 પવાલી સ્ત્રીં નાનું પવાલું
 પવાલું નં પાણી પીવા માટે નાનું વાસણ
 પવિત્ર વિં શુદ્ધ; પાવન
 પશુતા સ્ત્રીં
 પશ્ચિમ વિં આયમાયું
 પસ(-હ)ર નં મળસકે ઢોરને ચરવા લઈ જવા તે
 પસલી સ્ત્રીં ભાઈની બહેનને બક્ષિસ
 પસંદ વિં ગમતું (૨) ચૂંટી કાઢેલું; સ્વીકારેલું
 પસાર વિં આળંગનારું (૨) [લા.] પાર બીતરેલું
 પસાર પું ફેલાવો (૨) પ્રવેશ
 પસીનો પું પરસેવો
 પસ્તાનું નં મુદૂર્ત સાચવવા પોતાને ધરથી નીકળી
 બીજને ઘેર વાસ કરવો તે
 પસ્તાવું અં કિં પસ્તાવો કરવો
 પસ્તાવો પું પશ્ચાતાપ
 પસ્તાળ સ્ત્રીં ઉપરાઉપરી ઠાક; વાળીના પ્રહાર
 પહાડ પું ડુંગર; પર્વત
 પહાડી વિં પહાડનું (૨) [લા.] કદાવર
 પહાણુ(-ણો) પું પથ્થર
 પહેરો પું તપાસ; ભપતો (૨) સંભાળ
 પહેલ પું પાસો (૨) સ્ત્રીં પ્રારંભ
 પહેલાં અં અગાઉ; પૂર્વે
 પહેલું વિં પ્રથમ (૨) પહેલા દરજ્જાનું; મુખ્ય
 પદો(-દોં)ચ સ્ત્રીં પાવતી (૨) [લા.] અફલ
 (૩) [લા.] શક્તિ
 પદોર પું પ્રહર; ત્રણ કલાક
 પદોરો પું પહેરો; ચોક્કસ
 પદોણું વિં પનાદાર (૨) મોકળું
 પદોંચી સ્ત્રીં પહોંચાનું એક ઘરોચું
 પહોંચો પું હાથનું કાંડું
 પળિયું નં પાકીને ઘોળો થયેલો વાળ
 પંખિણી સ્ત્રીં માદા પક્ષી; પક્ષિણી
 પંખેરું નં પક્ષી
 પંગત સ્ત્રીં જમવા બેઠેલાંની હાર
 પંચક નં ધનિષ્ઠાના ઉત્તરાર્ધથી રેવતીના અંત
 લગી આવતાં પાંચ નક્ષત્રો
 પંચત્વ નં મૃત્યુ

પંચાત સ્ત્રીં તકરારનો નિવેડો લાવવા નીમેલી પાંચ
 કે વધુ માણસોની મંડળી (૨) ભોજગટ
 પંચાંગ વિં પાંચ અગવાળું (૨) નં દીપાળું
 પંચિયું નં દૂકું ઘોતિયું
 પંડિત પું વિદ્વાન; સાક્ષર
 પંતૂળ પું મહેતાળ (૨) વેદિયું દેર
 પંથક પું મુસાફર (૨) દૂત
 પાકટ વિં પાકું; પુખ્ત
 પાકવું અં કિં પરિપક્વ થવું (૨) [લા.] ઉત્પન્ન
 થવું
 પાકીટ નં પૈસા રાખવાની ખીસામાં મુકાય તેવી
 ચામડાની એક બનાવટ
 પાક્ષિક વિં પખવાડિયાનું
 પાખંડ નં ઢોંગ
 પાખંડી વિં ઢોંગી
 પાગ(-ધ)ડી સ્ત્રીં
 પાગ(-ધ)ડું નં પેંગડું
 પાગલ વિં ગાંડું
 પાચક વિં પાચનક્રિયાને મદદ કરનારું; પચાવનારું
 પાચન નં હજમ કરવું-પચવું-પચાવવું તે
 પાછલું વિં પાછળનું (૨) પૂર્વનું; પહેલાંનું
 પાટણુ નં જુઓ પટણુ
 પાટલી સ્ત્રીં સાંકડી પાટ; ખાંક (૨) કપડાની ચાર
 પાંચ આંગળ પહોળી ગેટ
 પાટલો પું ભોંયથી ત્રણચાર આંગળ ઊંચું લાકડાનું
 આસન
 પાટવી વિં ગાદીનો વારસ
 પાટિયું નં લાકડાને કે પથ્થરને વહેરીને પાડેલાં
 પાતળાં પટમાંનું; એક
 પાઠક પું અધ્યાપક
 પાડોશી પું પડોશી
 પાણીયું નં પાણીથી ભરેલું નાળિયેર (૨) [લા.]
 ડુખસદ
 પાતક નં પાપ
 પાતકી વિં પાપી
 પાતર સ્ત્રીં ખાતળ
 પાતળ સ્ત્રીં પત્રાળું
 પાતળું વિં જડું નહિ તેવું
 પાત્રતા સ્ત્રીં યોગ્યતા; લાયકાત
 પાદર નં ભાગેળ આગળનું મેદાન
 પાદુકા સ્ત્રીં પાવડી; ચાખડી

પાધરું વિં આડુંઅવળું નહિ પણ સીધું
 પાનડી સ્ત્રીં નાનાં કુમળાં પાંદડાં (૨) પાંદડાંની
 નાની નાની દકડીઓ
 પાપડ પું એક ખાવાની વાની
 પાપડી સ્ત્રીં વાલની શિંગ
 પાપણી સ્ત્રીં પાપી સ્ત્રી
 પાપિયું વિં પાપી
 પાપિષ્ઠ વિં અત્યંત પાપી
 પામર વિં કંગાલ; રાંક (૨) તુચ્છ
 પાયગા સ્ત્રીં ઘોડાર (૨) ઘોડેસવારની દુકડી
 પાયરી સ્ત્રીં પગથિયું (૨) દરજ્જો
 પારકું વિં ખીન્નનું
 પારખું નં પરીક્ષા (૨) પરતો
 પારણું નં ઘોડિયું (૨) પ્રત કે ઉપવાસની સમા-
 પ્તિએ કરવામાં આવતું ભોજન
 પારધી પું શિકારી
 પારસ પું પારસમણિ
 પારસી વિં ધરાનથી હિંદમાં આવી વસેલો જર-
 ચારતી કે તેનો વંશજ (૨) સ્ત્રીં સાંકેતિક
 ખોલી
 પારેખ પું (સિક્કાની) પરીક્ષા કરનાર
 પારેવું નં કબૂતર
 પાલક વિં (૨) પું ઉછેરીને મોટું કરનાર
 પાલખ સ્ત્રીં કલિયા વગેરે કારીગરોને ઊંચે કામ
 કરવા માટે કરેલો વાંસવળીઆનો આધાર
 પાલખા સ્ત્રીં સુખપાલ
 પાલન નં પાળવું તે
 પાલવ પું પહેરેલા સાલ્લાનો લટકતો છંડો
 પાવક વિં પાવન કરનાર (૨) પું અગ્નિ
 પાવડી સ્ત્રીં પાદુકા; ચાખડી
 પાવડો પું માટી કચરો વગેરે ઉસરડવાનું કે
 ભરવાનું એક સાધન
 પાવતી સ્ત્રીં રસીદ; પહોંચ
 પાવન વિં પવિત્ર; શુદ્ધ
 પાવરો પું તોબરો
 પાવળું નં નાની પળી
 પાશવ વિં પશુનું; પશુના જેવું
 પાશવી વિં પશુને લગતું; પશુના જેવું
 પાશેર વિં શેરના ચોથા ભાગનું
 પાશ્ચાત્ય વિં પશ્ચિમનું
 પાષાણુ પું પથ્થર

પાળવું સં ક્રિં રક્ષણ કરવું (૨) ભરણપોષણ કરવું
 પાળિયો પું ઘાટપાડુ સાથે લડતાં મરાયેલાના સ્મારક તરીકે બોલો કરેલો પથરો
 પાંખડી સ્ત્રીં કળી ખીલતાં છટા પડતા અવયવો-માંનો દરેક
 પાંખાળું વિં પાંખવાળું (૨) દાંતાવાળું
 પાંગત(-થ) સ્ત્રીં પથારી કે ખાટલાનો પગ તરફનો ભાગ
 પાંગળું વિં પગ અપંગ (૨) [લા.] અશક્ત
 પાંચડો પું પાંચનો આંકડો-પ
 પાંચમ સ્ત્રીં પખવાડિયાની પાંચમી તિથિ
 પાંચાલી(-ળી) સ્ત્રીં (સં.) પંચાલ દેશના રાજની પુત્રી-દ્રૌપદી
 પાંજરું નં પશુપક્ષીને પૂરી રાખવા બનાવેલું સળિયાનું ઘર
 પાંડવ પું (સં.) પાંડુનો દીકરો
 પાંદડી સ્ત્રીં પાનડી
 પાંપણ સ્ત્રીં પોપચાંની કિનારી ઉપરના વાળ
 પાંશ(-સ)રું વિં સીધું; ડાહ્યું; પાધરું
 પાંસળી સ્ત્રીં છાતીના માળાનાં બંને બાજુનાં હાડકાંમાંનું દરેક
 પિછાન સ્ત્રીં ઓળખાણ
 પિછોડી સ્ત્રીં પછોડી
 પિત્તળ નં તાંબા અને જસતની મિશ્ર ધાતુ
 પિત્તાર્ધ પું કાઠાના છોકરા
 પિપાસા સ્ત્રીં તરસ
 પિપૂડી સ્ત્રીં પૂંકીને વગાડવાની ભૂગળી
 પિય(-યે)ર નં સ્ત્રીના માળાપનું ઘર
 પિયેર નં જુઓ પિયર
 પિશાચી સ્ત્રીં પિશાચળી
 પિંગળ નં છંદશાસ્ત્ર
 પિંગલા(-ળા) સ્ત્રીં દ્વંદ્વગ્રામમાં માનેલી ત્રણ પ્રધાન નાડીઓમાંની એક
 પાંજર નં પાંજરું
 પીઠિકા સ્ત્રીં બાજક
 પીડન નં પીડા
 પીડવું સં ક્રિં દુઃખ દેવું
 પીડવું અં ક્રિં 'પીડવું'નું કર્મણિરૂપ
 પીડિત વિં પીડા પામેલું
 પીતળ નં જુઓ પિત્તળ

પીપર સ્ત્રીં એક જાડ
 પીપળ(-ળો) પું એક જાડ; અશ્વત્થ
 પીયળ સ્ત્રીં કપાળમાં કરેલી ક કુની અર્ચા
 પીલવું સં ક્રિં દબાર્ધ-કચરાર્ધ નિચોવાય એમ કરવું
 પીસવું સં ક્રિં દળવું
 પીળાશ સ્ત્રીં પીળાપણું
 પીંખવું સં ક્રિં ચૂંટી નાખવું
 પીંજણ સ્ત્રીં પીંજવાનું સાધન (૨) [લા.] (વાતને) નકામું ચૂંથવું-લંબાવવું તે
 પીંજરું નં પાંજરું
 પીંજવું સં ક્રિં રૂના રેસા છૂટા પાડવા
 પીંજરો પું પીંજવાનું કામ કરનારો
 પીંઢારો પું એક પ્રસિદ્ધ લૂટારુની જાતિનો માણસ
 પુકાર પું પોકાર; ખૂમ
 પુનિત વિં પવિત્ર
 પુરાણ વિં પ્રાચીન
 પુરાણું વિં પ્રાચીન
 પુરાવું અં ક્રિં 'પૂરવું'નું કર્મણિરૂપ
 પુરાંત વિં જુઓ પરાંત
 પુરુષ પું મરદ
 પુષ્કળ વિં ખૂણ; મસ
 પુસ્તક નં ચોપડી; ગ્રંથ
 પૂછડું નં પૂછડું; પુચ્છ
 પૂજક પું પૂજ કરનાર
 પૂજન નં પૂજ (૨) સંમાન; સત્કાર
 પૂજપો પું પૂજનો સામાન
 પૂજરી પું પૂજ કરનાર પુરુષ
 પૂજવું અં ક્રિં 'પૂજવું'નું કર્મણિરૂપ
 પૂઠળ અં પાછળ
 પૂડલો પું પૂડો
 પૂતના સ્ત્રીં (સં.) કર્સે બાળક કૃષ્ણને મારવા મોકલેલી રાક્ષસી
 પૂતળી સ્ત્રીં માટી, ધાતુ વગેરેનો બનાવેલો સ્ત્રીનો ઘાટ (૨) આંખની કીકી
 પૂતળું નં લાકડા વગેરેનો બનાવેલો મનુષ્યનો ઘાટ
 પૂનમ સ્ત્રીં પૂર્ણિમા
 પૂરાણ નં પૂર્ણ
 પૂરણી સ્ત્રીં પૂરવું તે
 પૂરત સ્ત્રીં પહેરામાણીનો અધૂરો અવેજ પૂરો કરનારી રકમ

પૂરતું વિં જોઈએ તેટલું
 પૂરતું સં કિં ભરતું; ભરી કાઢતું
 પૂર્ણતા સ્ત્રીં
 પૂર્ણિક પું (અપૂર્ણિકથી ઊલટો) પૂરો અંક
 પૂર્ણિંગ નં આખું અંગ
 પૂર્વજ પું વડવો; પિતૃ
 પૂર્વાર્ધ પું; નં આગલો અડધો ભાગ
 પૂઠળ અં પૂઠળ; પાછળ
 પૂંભડું નં પૂમડું
 પૃથિવી સ્ત્રીં પૃથ્વિસંગ્રહ
 પેગામ પું સંદેશ
 પેટાતું અં કિં 'પેટતું'નું કર્મણિરૂપ
 પેટિયું વિં પેટપૂર અન્ન બદલ નોકરી કરનારું
 પેદાશ સ્ત્રીં ઉત્પન્ન; ઊપજ
 પેધવું અં કિં ટેવાતું
 પેરવી સ્ત્રીં તજવીજ; ગાંઠવાળું
 પેશવા પું સતારાના મરાઠા રાજાઓનું વંશપરં-
 પરાગત પ્રધાનત્વ ધરાવનાર બ્રાહ્મણ
 પેશાબ પું મૂતર
 પેસવું અં કિં દાખલ થવું
 પેસાર(-રો) પું દાખલ થવું તે; પ્રવેશ
 પેંતરો પું કુસ્તી વગેરેની શરુઆતમાં આગલા
 પગને જરા વાળીને અને પાછલા પગને
 ટટાર રાખી ઊભા રહેવું તે
 પૈશાચ્ય વિં રાક્ષસી
 પોકળ વિં પોલું (૨) ખોટું
 પોકાર પું ખૂમ (૨) ફરિયાદ
 પોગળ નં ભોપાળું
 પોટકી સ્ત્રીં નાની ગાંસડી
 પોટલી સ્ત્રીં પોટકી
 પોટીસ સ્ત્રીં ગરબીમટ પકવવા માટે ઘઉંના લોટ
 વગેરેની ગરમ લૂગદી
 પોઠિયો પું પોઠ ઉપાડનાર બળદ (૨) મહાદેવનાં
 નંદી
 પોઢણ નં શયન
 પોઢવું અં કિં સૂવું
 પોતીકું વિં પોતાનું
 પોદળો પું છાણનો લોંદો
 પોપચું નં આંખનું પાંપણવાળું ઢાંકણ
 પોપટ પું શુક; સૂડો
 પોપડો પું ઊપસેલું, ઊખડેલું કે લાગેલું પડ

પોપલું વિં પોચું
 પોપૈયું નં પપૈયો
 પોખાર પું ખં વં ફતેહ
 પોમલું વિં પોપલું
 પોરસ પું ખુશાલીનો ઉકરાંટો
 પોરિયું નં છોકરું
 પોલકું નં સ્ત્રીઓ કે બાળકોનું એક ભતનું બદન
 પોલાણ નં પોલાપણું; પોલો ભાગ; પોલ
 પોલાદ નં ખરું-તીખું લોદું; ગજવેલ
 પોલાદી વિં પોલાદનું (૨) [લા.] મજબૂત
 પોશાક પું પહેરવેશ; લેખાસ
 પોપણ નં પોપણું તે
 પોસાતું વિં પુષ્ટ; મોટું
 પોસાણ નં માગણી; ખપત
 પોસાવું અં કિં પોષાવું
 પોંક(-ખ)ણું નં પોંખવાની ક્રિયા
 પોંક(-ખ)વું સં કિં પોંખણ વડે વરકન્યાને
 વધાવવાં
 પૌષ્ટિક વિં પુષ્ટિ આપનાર
 પ્રકાર પું ભેદ (૨) રીત
 પ્રકાશ પું અજવાળું
 પ્રકીર્ણ વિં વેરાયેલું (૨) પરચૂરણ
 પ્રકૃતિ સ્ત્રીં કુદરત (૨) સ્વભાવ (૩) તબિયત
 પ્રકોપ પું ગુસ્સો; ક્રોધ (૨) પ્રબળતા
 પ્રખર વિં ઉગ્ર; તીક્ષ્ણ
 પ્રખ્યાત વિં પ્રસિદ્ધ
 પ્રગટ વિં ઉઘાડું (૨) અં ખુલ્લી રીતે
 પ્રગતિ સ્ત્રીં ઉત્તરિ
 પ્રગાઢ વિં બહુ ગાઢ
 પ્રચંડ વિં ભયંકર (૨) કદાવર
 પ્રચાર પું ફેલાવો (૨) વાટીવટ; રૂઢિ
 પ્રચુર વિં ખૂબ; પુષ્કળ
 પ્રણય પું પ્રેમ (સ્ત્રી પુરુષનો)
 પ્રણયી વિં પ્રેમ કરનાર કે પ્રેમનું પાત્ર થયેલો પુરુષ
 પ્રણામ પું નમસ્કાર
 પ્રણાલી સ્ત્રીં જુઓ પ્રણાલિકા
 પ્રતાપ પું સામર્થ્ય (૨) તેજ (૩) રુઆબ
 પ્રતિજ્ઞા સ્ત્રીં શપથ
 પ્રતિભા સ્ત્રીં કાંતિ; તેજ
 પ્રતિમા સ્ત્રીં મૂર્તિ
 પ્રતિષ્ઠા સ્ત્રીં આબરુ (૨) વિધિપૂર્વક સ્થાપના

પ્રતીક નં પ્રતિમા (૨) નશાન
 પ્રતીક્ષા સ્ત્રીં વાટ જોવી તે
 પ્રતીત(-તિ) સ્ત્રીં ભરોંસો; વિશ્વાસ (૨) ખાતરી
 પ્રત્યેક વિં દરેક
 પ્રથમ વિં પહેલું
 પ્રહીપ પું હીવો
 પ્રદેશ પું મુલક; ભૂમિ
 પ્રધાન પું વજર; કારભાર
 પ્રપંચ પું છળકપટ
 પ્રપંચી વિં કપટી
 પ્રમલ(-ળ) વિં બળવાન (૨) અત્યંત
 પ્રમંથ પું ઇતિહાસ અને દંતકથાથી મિશ્રિત
 લેખ (ઉદા. ભોજપ્રમંથ) (૨) ગોઠવણ
 પ્રમોધ પું ભગૃતિ (૨) જ્ઞાન (૩) ઉપદેશ
 પ્રભવ પું ઉત્પત્તિ; જન્મ
 પ્રભાત નં સવાર
 પ્રભાવ પું શક્તિ (૨) પ્રતાપ (૩) દુઆબ
 પ્રભુતા સ્ત્રીં માલિકી (૨) ગૌરવ
 પ્રભુત્વ નં માલિકી (૨) કાબૂ
 પ્રમત્ત વિં પ્રમાદી; ગાફેલ
 પ્રમદા સ્ત્રીં જીવાન, સુંદર સ્ત્રી
 પ્રમાણુ વિં માન્ય કરવાયોગ્ય (૨) પુરાવો; સાબિતી
 પ્રમાદ પું ગફલત (૨) આળસ
 પ્રમાદી વિં પ્રમાદવાળો
 પ્રમુખ પું સમાપતિ; અધ્યક્ષ (૨) આગેવાન
 પ્રમોદ પું આનંદ
 પ્રયત્ન પું પ્રયાસ; કોશિશ
 પ્રયાણુ નં જવું તે; પ્રસ્થાન
 પ્રયાસ પું મહેનત
 પ્રયોગ પું ઉપયોગ; વાપર
 પ્રલય પું વિનાશ
 પ્રલાપ પું આવેશમાં મોટથી અસંબદ્ધ બોલવું
 તે (૨) વિલાપ
 પ્રવાહ(-ળ) નં ધર; પરવાળું
 પ્રવાસ પું મુસાફરી
 પ્રવાસી પું મુસાફર
 પ્રવાહ પું વહેણ
 પ્રવાહી વિં રેલો ચાલે એવું
 પ્રવીણુ વિં કુશળ
 પ્રવેશ પું દાખલ થવું તે (૨) નાટકમાં અંકનો
 પેદાવિભાગ

પ્રશસ્તિ સ્ત્રીં પ્રશંસા; વાહવાહ
 પ્રશંસા સ્ત્રીં વખાણ
 પ્રશાંત વિં ખૂબ શાંત
 પ્રશ્નાર્થ વિં પ્રમવાચક
 પ્રસન્ન વિં ખુશ; આનંદી
 પ્રસવ પું જન્મ આપવો તે
 પ્રસંગ પું જુઓ અવસર (૨) સહવાસ
 પ્રસાદ પું પરસાદ
 પ્રસાદી સ્ત્રીં દેવને ધરાવેલી સામગ્રી
 પ્રસાર પું ફેલાવો
 પ્રસિદ્ધ વિં વિખ્યાત (૨) પ્રકાશિત
 પ્રસિદ્ધિ સ્ત્રીં ખ્યાતિ
 પ્રસૂતા સ્ત્રીં જેને તરતમાં પ્રસવ થયો હોય એવી સ્ત્રી
 પ્રસૂતિ સ્ત્રીં પ્રસવ (૨) સુવાવટ (૩) સંતાન
 પ્રસ્તાવ પું પ્રસંગ (૨) દરખાસ્ત
 પ્રસ્તુત વિં કહેવામાં આવેલું; ચર્ચાતું
 પ્રસ્થાન નં પ્રયાણ
 પ્રસ્વેદ પું પરસેવો
 પ્રહર પું ત્રણ કલાક; પહોર
 પ્રહાર પું ધા
 પ્રાચીન વિં જૂનું
 પ્રાણાંત પું મૃત્યુ
 પ્રાણેશ પું પ્રાણનાથ
 પ્રાધાન્ય નં પ્રધાનપણું; પ્રધાનતા
 પ્રામલ્ય નં પ્રબળપણું; જોર
 પ્રારબ્ધ વિં શર કરેલું (૨) નં નસીબ
 પ્રારંભ પું શરૂઆત
 પ્રાર્થના સ્ત્રીં અરજ (૨) ઇશ્વરસ્તુતિ
 પ્રાસાદ પું મહેલ
 પ્રાંતિક વિં પ્રાંતને લગતું
 પ્રીતમ પું પ્રિયતમ
 પ્રેક્ષક પું જોનાર માણસ
 પ્રેમદા સ્ત્રીં પ્રમદા
 પ્રેમલ(-ળ) વિં પ્રેમવાળું
 પ્રેમાળ વિં હેતાળ; વહાલસોયું
 પ્રેરક વિં પ્રેરણા, ગતિ કે ઉત્તેજન આપનારું
 પ્રેરણા સ્ત્રીં પ્રેરવું તે (૨) પ્રોત્સાહન (૩)
 પ્રેરિત વિં પ્રેરાયેલું
 પ્રૌઢતા સ્ત્રીં

ફ

ફકરો પું. કડિકા; 'પેરેઆફ'
 ફકીર પું. ત્યાગી
 ફગવું અ. કિ. બોલીને ફરી જવું
 ફજર સ્ત્રી. મળરકું
 ફજેત વિ. બદનામ
 ફજેતી સ્ત્રી. ભવારો (૨) બદનામી
 ફજેતો પું. ફજેતી (૨) ફેરીના ગોટલા, છાતરાં
 વગેરે ઘેઈ ફરેલી કઠી
 ફટક વિ. શરમ વગરનું
 ફટકો પું. આખૂક કે સોટીનો પ્રહાર
 ફટાકો પું. જુઓ ફટાકિયો
 ફટાયો પું. વારસાનો ભાગ લઈ ભાઈથી જુદો
 પડેલો ઠાકોર
 ફડક સ્ત્રી. બીક
 ફડ્યો પું. નિકાલ; તોડ
 ફડશ સ્ત્રી. ચીરી
 ફડાકો પું. ટોટો (૨) બીક
 ફળુગો પું. અંકુર
 ફતવો પું. હુકમ
 ફતેહ સ્ત્રી. સફળતા
 ફદિયું ન. પેસો
 ફરક પું. તફાવત
 ફરજ સ્ત્રી. કર્તવ્ય
 ફરમો પું. છાપવાને માટે ગાંઠીને તૈયાર કરેલ
 બીબાનું ચોકકું
 ફરવું અ. કિ. આમતેમ કે ગોળગોળ ચાલવું
 ફરસું વિ. ચાણા, વટાણા વગેરે કઠોળ ખાતાં લાગતા
 સ્વાદનું
 ફરસ સ્ત્રી. તખતી
 ફરાળ ન. ઉપવાસનો ખાસ ખોરાક
 ફરીથી(-ને) અ. બીજવાર
 ફરેખ પું; સ્ત્રી. દગો; ઘોખો; ઠગખાજ
 ફરેલ(-લુ) વિ. મિનજી; અવિચારી
 ફલાણું વિ. અમૂક
 ફળવું અ. કિ. ફળ આવવાં (૨) સિદ્ધ થવું
 ફળિયું ન. મહોલ્લો (૨) ફળ
 ફંગોળો પું. મોટો હીંચકો; તેનું આંદોલન
 ફંટાવું અ. કિ. ફાંટા પડવા
 ફંફેરો પું. (કા.) ખાનગી વાત જાહેર થવી તે

ફાકડો પું. ફાકો
 ફાચર સ્ત્રી. લાકડાની ફાટ વગેરેમાં ધાલવાની લાક-
 ડાની નાની ચીર
 ફાજલ વિ. વધેલું
 ફાટક પું; સ્ત્રી. દરવાજો (૨) બાકું
 ફાટવું અ. કિ. તૂટવું; ફાટ પડવી
 ફાટેલ(-લુ) વિ. ફાટું
 ફાડવું સ. કિ. ચીરવું; તોડવું
 ફાનસ ન. બત્તી; દીવો
 ફાકડો પું. થાપડો
 ફાયદો પું. લાભ
 ફારક(-ગ) વિ. છૂટું; મુક્ત (૨) નવરું
 ફારસ ન. પ્રહસન
 ફાલતુ વિ. પરચૂરણ (૨) વધારાનું
 ફાલવું અ. કિ. પ્રકુલ થવું
 ફાવવું અ. કિ. ગોઠવું; અનુકૂળ આવવું
 ફાળકો પું. ફાળકું (૨) ચગડોળ
 ફાળિયું ન. ફેટો (૨) પંચિયું
 ફાંસિયો પું. ફાંસો દઈ મારનાર
 ફિકર સ્ત્રી. ચિંતા; કાળજી
 ફિકાશ સ્ત્રી. ફિકાપણું
 ફિતર ન. ફેલ (૨) બળત્રો
 ફિરકો પું. કોમ (૨) વર્ગ (૩) એક રાષ્ટ્રની પ્રજા
 ફિરંગી પું. પોર્ટુગલ દેશનો વતની (૨) ગોરો
 ફિસાહ સ્ત્રી. તોફાન (૨) હુલ્લડ
 ફુતકાર પુ. પૂંકડો
 ફુલેકું ન. વરઘોડો
 ફુવારો પું. પાણી જીડતું પડે એવી રચના
 ફૂટકું વિ. સુંદર; રૂપાળું
 ફૂદડી સ્ત્રી. ગોળગોળ ફરવું તે
 ફૂમતું ન. પૂમકું
 ફૂલવું અ. કિ. ખીલવું (૨) [લા.] હરખાવું
 ફૂવડ વિ. આળસુ (૨) ગંદું
 ફૂંકવું સ. કિ. પૂંક મારવી
 ફૂંકાટો(-ડો) પું. પૂંકવાટો
 ફેફરું ન. વાઈ
 ફેફસું ન. શરીરનું હવા લેવાકાઢવાનું અંગ
 ફેરિયો પું. ફેરી કરનાર
 ફેલાવું અ. કિ. પ્રસારવું (૨) વધવું

ફેસલો પું નિકાલ; ફેસલો; અંત
ફેંકવું સં ક્રિં નાંખવું
ફેંદવું સં ક્રિં ચૂંચવું
ફેંસલો પું જીઓ ફેસલો

ફેક(-ગ)ટ વિં (૨) અં નકામું; વ્યર્થ
ફેડલો પું ફેડલો
ફેડવું સં ક્રિં પૂટે એમ કરવું
ફેતરું નં છોતરું (૨) કાગળનો ટુકડો

ખ

ખકરો પું
ખકવું સં ક્રિં નકામો લવારો કરવો
ખકાત વિં વાપરતાં વધેલું
ખકારી સ્ત્રીં બલદી
ખકાલ(-લી) પું કાછિયો
ખકાલું નં લીલોતરી; શાક
ખકોર પું ઘાંધાટ
ખફવું સં ક્રિં ભેટ તરીકે આપવું
ખફિશ(-સ) સ્ત્રીં ભેટ
ખખારો(-જો) પું મોટો ઘાંટો; ખુમાટો; હોહા
ખખીલ વિં કંજૂસ (૨) કંગાલ
ખખેડો પું મારામારી
ખખોલ સ્ત્રીં ખાકું-પોલાણ
ખગલ સ્ત્રીં ખભા તળેનો હાથના મૂળ આગળનો ખાટો
ખગાડ(-ડો) પું નુકસાન; ખરાખી (૨) વિકાર;
સડો (૩) અણખનાવ (૪) બ્રષ્ટતા
ખગાસું નં બંધ કે કંઠાળાને લીધે મોં ફાડવું તે
ખગીચો પું ખાગ
ખચકી સ્ત્રીં નાની પોટલી
ખચકું નં ઠરડવું તે
ખચત વિં ખચેવું
ખચવું અં ક્રિં બગરવું
ખચારું વિં ખીચારું
ખચાવ પું સંરક્ષણ
ખજર પું; સ્ત્રીં તમાકુ; છીંકણી
ખજર પું; સ્ત્રીં; નં ચૌદું; હાટ
ખટક વિં ખરડ
ખડવો વિં પું માંથું મૂંડાવેલો (૨) પું જેને
જનોઈ દેવામાં આવતું હોય તેવો છોકરો
ખડાઈ સ્ત્રીં મોટાઈ (૨) પૂલ
ખડાશ સ્ત્રીં ખડાઈ; પૂલ
ખડીકો પું (કા.) દંડૂકો; દાંડિયો
ખડતી સ્ત્રીં આખાદી (૨) પગારમાં વધારો

ખણગું નં ગપગોળો
ખતક નં (૨) સ્ત્રીં એક પક્ષી (૨) ખતકના
આકારનું પાણી રાખવાનું પાત્ર
ખત્રીસું નં ખત્રીસ વસાણાનું ચૂર્ણ
ખદન નં શરીર
ખદખો સ્ત્રીં દુર્ગંધ (૨) ખદનામી
ખદલ અં ખદલે
ખદલો પું સાટું; અવેળ
ખધિર વિં ખહેરું
ખનવું અં ક્રિં થવું (૨) ખનાવ—મેળ હોવો
ખનાવ પું પ્રસંગ; ઘટના (૨) રનેહ
ખપોર પું મધ્યાહ્ન
ખફારો પું ધામ; ખાફ
ખયાન નં વર્ણન
ખરછી સ્ત્રીં બાલા જેવું એક હથિયાર
ખરડ વિં જટ ભાંગી જાય તેવું
ખરડો પું પીઠ; વાંસો
ખરણી સ્ત્રીં એક જાતનું પાત્ર
ખરફ પું; નં ઠરી ગયેલું પાણી
ખરફી સ્ત્રીં એક મીઠાઈ
ખરાક સ્ત્રીં સિપાઈઓને રહેવાની ચોરડીઓની
લાંખી હાર
ખરાડો પું ખરાડ
ખરોળ સ્ત્રીં પેટને ડાબે પડે એવો અવયવ
ખલકે અં એટલું જ નહિ પણ
ખલિષ્ટ વિં સૌથી ખળવાન
ખલૂન નં વિમાન
ખહાર પું; સ્ત્રીં ભભકો (૨) અં અંદર નહિ
ખહાલ વિં મંજૂર; કાયમ
ખહુધા અં અનેક રીતે
ખહેરું વિં ન સાંભળી શકે તેવું
ખહોળું વિં વિરતારવાળું
ખળખો પું ગળફો
ખળતું વિં સળગતું

બળદ પું
બળવું અં કિં સળગવું
બળવો પું બંડ
બળાપો પું સંતાપ
બળિયું વિં ભેરાવર
બંગડી સ્ત્રી સ્ત્રીઓનું કાંડે પહેરવાનું કાચનું કે
ધાતુનું ધરેણું
બંગલો પું વાડીવાળું સુદર મકાન
બંદગી સ્ત્રી પ્રાર્થના
બંદર નં દરિયા કે નદિને કિનારે આવેલું વહા-
ણીની આવળ થઈ શકે તેવું સ્થાન
બંદૂક સ્ત્રી
બંધન નં પ્રતિબંધ (૨) કેદ
બંધવ પું ભાઈ
બંધવો પું ભાઈ (૨) કેદી
બંધાણ નં બંધારણ (પેટે બાંધવાનું) (૨) પ્રતિબંધ;
અટકાવ (૩) વ્યસન
બંધાણી વિં વ્યસની
બંધુતા સ્ત્રી બંધુત્વ (૨) ભાઈચારો; મિત્રતા
બાધડો પું બાધા માણસ
બાચકો પું પાંચે આંગળાં વડે ભરેલો ચીમટો
બાજઠ પું ચાર પાળાયાળું આસન
બાજરો પું મોટા દાણાની બાજરી
બાજંદું વિં ધૂર્ત; હોંશુ; પહોંચેલું
બાજેઠ પું બાજઠ
બાજવું સં કિં ટાંટો કરવા
બાતમી સ્ત્રી સમાચાર; બાળ
બાતલ વિં રદ; નકામું (૨) કાઢી મૂકેલું
બાધક વિં બાધ કરનારું
બાપડું વિં ગરીબ; રાંકડું; દયામાણું
બાપૂડું વિં બાપનું; વારસામાં મળેલું
બાપૂડું વિં બાપડું (૨) વડાલું
બાફવું સં કિં પાણીમાં ઉકાળીને રાંધવું (૨)
[લા.] બગાડી મૂકવું
બાખત સ્ત્રી સુદો; કામ (૨) વિગત
બાખરાં નં બં વં માથાના વીંખાયેલા વાળ
બાખરી સ્ત્રી માથા ઉપર વાળનો ગુચ્છો
બાયડી સ્ત્રી સ્ત્રી (૨) પત્ની
બાયલું વિં નામદં; બીકણ
બારણું નં દાર; દરવાજો

બારમું વિં ક્રમમાં અગિયાર પછીનું (૨) નં
મરનારનો બારમો દિવસ
બારીક વિં બીજું; સૂક્ષ્મ
બારોટ પું ભાટની એક જાતનો માણસ
બાલ(-બ)ક નં છોકરું (૨) પું છોકરો
બાલદી સ્ત્રી ડોલ
બાલિશ વિં છોકરવાદ; નાદાન
બાવરું વિં બેબાકણું
બાહેર અં + બહાર
બાહોશ વિં ચાલાક; હોશિયાર
બાંકાઈ સ્ત્રી બાંકાપાણું
બાંગડ વિં લુચ્ચો; ખંધો
બાંધણી સ્ત્રી બાંધવાની રીત (૨) રંગેલું કપડું
બાંધવ પું ભાઈ (૨) સગો
બાંધવું સં કિં બંધ વડે જકડવું
બિચારું વિં દુઃખી; રાંક
બિછાનું નં પાથરાણું (૨) પથારી
બિર(-ર)દ નં પ્રતિજ્ઞા; ટેક
બિરંજ પું કેસરી ભાત
બિરુદ નં બિરદ; ટેક
બિસાત સ્ત્રી વિસાત; પૂંજ
બિસ્તરો પું બિછાનું; પથારી
બીકણ(-ણું) વિં બી જાય તેવું; હરપોષ
બીભત્સ વિં ચીતરી ચડે તેવું (૨) ભૂંડું
બીમાર વિં માંદું
બુકાની સ્ત્રી દાઢી અને ગાલ ઉપર આવી રહે તેમ
માથે બંધાતો કપડાનો કકડો
બુખાર પું તાવ
બુખારું નં પાણીના માટલા ઉપર ઢાંકવાનું પાત્ર
બુઢાપો પું ધડપાણું
બુતાન નં બારિયું
બુમારો પું બુમાટ
બુરખો પું ચહેરો ઢાંકવાનું જાળીવાળું કપડું
બુરજ પું કિલ્લાના મથાળા પર તોપ ગોઠવવા
કાઢેલી અગાશી જેવી રાવડી
બુલંદ વિં ભવ્ય (૨) ઊંચો (અવાજ)
બૂડવું અં કિં ડૂબવું
બૂરવું સં કિં પૂરવું
બેકાર વિં નવરું (૨) નકામું
બેકારી સ્ત્રી કામ ધંધાનો અભાવ
બેગમ સ્ત્રી મોટા દરજ્જાની મુસલમાન સ્ત્રી

બેગાર પું; સ્ત્રીં વેઠ
 બેચેન વિં અસ્વસ્થ; અજં પાવાળું
 બેચેની સ્ત્રીં બેચેનપાણું; અસ્વસ્થતા; અજં પો
 બેજાન વિં જીવ વિનાનું; મૂર્છિત
 બેઠક સ્ત્રીં આસન
 બેઠાડું વિં બેઠાગરું
 બેડોળ વિં ઠદરપુ
 બેતમા વિં બેદરકાર
 બેદિલી સ્ત્રીં નાખુશી (૨) આણખનાવ
 બેધારું વિં બે ધારવાળું (૨) ગોળગોળ
 બેપગું વિં બે પગવાળું
 બેકામ વિં ધ્યાન-લક્ષ વિનાનું (૨) ગાફેલ
 બેભાન વિં બેશુદ્ધ
 બેરખો પું રુદ્રાક્ષના મોઢા મણકાની માળા
 બેરંગ(ગી) વિં ભડી કે બગડી ગયેલા રંગવાળું
 બેવડ વિં બેવડેલું હોય તેવું
 બેવફા વિં નિમકહરામ; બેઈમાન
 બેશક અં શક વગર
 બેશુદ્ધ વિં બેભાન
 બેસાણું નં આસન

બેસવું અં ક્રિં ઉપર આસન માંડવું
 બેસારું પું ઉતારું (વાહનનો)
 બેહદ વિં હદ વગરનું
 બેહાલ વિં ભૂડી હાલતમાં આવી પડેલું
 બેહૂકું વિં બેવકૂરીભરેલું; નિરુપયોગી
 બેહોશ વિં બેભાન
 બેયર સ્ત્રીં ઘેરી
 બોકડો પું બઠરો
 બોખલું વિં દાંત પડી ગયા હોય તેવું
 બોથડ વિં જડ; ઠાઠ (૨) સુસ્ત
 બોધક વિં બોધ આપનારું
 બોધવું સં ક્રિં ઉપદેશ આપવો
 બોખડી સ્ત્રીં જીભ
 બોખડું વિં તોતડું
 બોલકું વિં બોલકાળું
 બોલછા સ્ત્રીં બોલવાની ઢળ
 બોળવું સં ક્રિં પ્રવાહીમાં ડુબાવવું
 બ્રહ્માંડ નં વિશ્વ
 બ્રાહ્મણ પું હિંદુઓની ચાર વર્ગોમાંની પહેલી

ભ

ભક્ષક વિં ખાનાર
 ભક્ષણ નં ખાવું તે
 ભગત વિં (૨) પું ભક્ત; ભજન કરનાર
 ભગ્નાશ વિં નિરાશ; હુતારા
 ભજન નં નામરમરણ; ભક્તિ
 ભડક સ્ત્રીં ચમક; ખીક
 ભડકું નં રાખડી
 ભડકો પું અમિનો ભભૂકો (૨) જાળ; લાય
 ભડાકો પું ધડાકો (૨) ગપગોળો
 ભભક સ્ત્રીં ચળકાટ; જળક
 ભભકો પું રોફ; આડંબર
 ભભૂત(-તી) સ્ત્રીં ભરમ
 ભમર સ્ત્રીં ભૂકુટિ
 ભમરો પું ભ્રમર
 ભરડો પું ભરડેલું તે
 ભરણ નં ગુજરાન
 ભરત નં માપ; પ્રમાણ (૨) લૂગડાં ઉપર વેલ,
 બુટ્ટી વગેરે ભરતી તે

ભરતી સ્ત્રીં ભરવું કે ભરાવું તે; ઉમેરણ
 ભરાકિ વિં ભરેલું; પુષ્ટ
 ભરાડી વિં ચોર; ઉઠાઉગીર
 ભરાવ(-વો) પું જથ્થો (૨) ભરપૂરતા
 ભરોળ સ્ત્રીં (કા.) સોટી કે ખીનથી પડતો સોળ
 ભલાઈ સ્ત્રીં સારાપાણું
 ભવન નં રહેઠાણ
 ભવાડો પું ફળેતો
 ભવિષ્ય વિં આવતા કાળનું
 ભવંચો પું ભવાચો
 ભળતું વિં ગમે તે ભતનું (૨) અચોક્કસ
 ભંગાણ નં ભંગ (૨) તૂટ
 ભંગાર પું ભાંગેલાં વાસણ કે ખીન્ને સરસામન
 ભંગુર વિં નાશવંત; અસ્થાયી
 ભંજન નં ભાંગવું તે (૨) નાશ
 ભંડક નં ભોંયરું
 ભંડાર પું ધનધાન્ય વગેરે ભરી રાખવાની જગા
 ભંડારી પું ખાનનચી (૨) કાઠારી

ભંડારો પું ગામના કે નાવના તમામ માણસોને

અપાતું જમણુ

ભંડોળ નં ભેગી કરેલી કોઈ પણ મૂડી

ભાખરી સ્ત્રીં જડી કઠણ રોટલી

ભાગેડુ પું નાસી જનાર

ભાટાઈ સ્ત્રીં ભાટનું કામ-પદ (ર) ભાટવેડા

ભાટિયો પું ભાટિયા જ્ઞાતિનો માણસ

ભાટૂત પું ભાડે રહેનાર

ભામટો પું રખડેલ; ઉઠાઉગીર

ભાયડો પું પુરુષ (ર) પતિ

ભાયાત પું પિત્રાઈ (ર) રાજનો પિત્રાઈ

ભારજ સ્ત્રીં ભાર્યા

ભારણુ નં દબાણુ; વજન

ભારત પું; નં હિંદુસ્તાન

ભારથી વિં બહાદુર

ભાવના સ્ત્રીં કદપના (ર) અભિલાષા; કામના

ભાપણુ નં બોલવું તે (ર) બ્યાખ્યાન

ભાંભણું વિં ખારું (ર) રવાદવગરનું

ભિક્ષુક પું માગણુ (ર) બૌદ્ધ સાધુ

ભિખારી વિં (ર) પું ભીખ માગનાર

ભિન્નતા સ્ત્રીં જુદાપણું

ભીતર અં અંદર

ભીનાશ સ્ત્રીં ભીનાપણું

ભોંગડું નં ભિંગડું; છોડું

ભોંજવું અં કિં ભિજવું; પલાળવું

ભોંસવું સં કિં દાખવું

ભુજંગ પું સાપ

ભુજંગી પું એક છંદ

ભુવન નં જગત; લોક

ભૂખડું વિં ભૂખ્યું (ર) કંગાલ

ભૂગોળ પું પૃથ્વીનો ગોળો

ભૂદેવ પું બ્રાહ્મણ; ભૂસુર

ભૂપતિ પું રાજ

ભૂપાલ(-ળ) પું રાજ

ભૂમિકા સ્ત્રીં રથળ (ર) નાટકનું પાત્ર કે તેનો

ભાગ કે શણગાર

ભૂમિતિ સ્ત્રીં રેખાગણિત

ભૂરકી સ્ત્રીં મંતરેલી ભસ્મ (ર) મોહિની

ભૂલવું અં કિં ભૂલ કરવી

ભૂપણુ નં શોભા (ર) ધરણું

ભૂસકો પું કૂદકો; ભાંચેથી નીચે પડવું તે

ભૂંગળ સ્ત્રીં; નં બારણું બંધ રાખવાનો લાંબો

આડો (ર) એક વાજિંત્ર

ભૂંગળી સ્ત્રીં પોલી નળી (ર) પૂંકળી

ભૂંજવું સં કિં શેકવું

ભૂંસવું સં કિં ભૂસવું; કાઢી નાખવું

ભેખડ સ્ત્રીં ઢેકું (ર) કરાડ

ભેટવું સં કિં આલિંગન આપવું

ભેળવું સં કિં મિશ્રિત કરવું

ભેંકડો પું લાંબે સાહે રડવું તે

ભેંકાર વિં ભયંકર (ર) પું ભેંકડો

ભોગળ સ્ત્રીં ભૂંગળ

ભોજન નં જમણુ

ભોપાણું નં પોલ; પોકળ

ભોમિયું વિં ભણકાર

ભોમિયો પું ભાણકાર માણસ

ભોરિંગ પું મોંઢા નાગ

ભોળપ સ્ત્રીં ભોળપણુ

ભોંચડું નં જમીનની અંદર કરેલું ધર

બ્રમણુ નં ફરવું-રખડવું તે

બ્રમણા સ્ત્રીં બ્રમ; બ્રાંતિ

બ્રમર પું ભમરો

બ્રષ્ટતા સ્ત્રીં

બ્રાતૃત્વ નં બ્રાતૃતા

મ

મકાન નં ઘર; ઇમારત.

મક્રમ વિં દંડ

મક્ષિકા સ્ત્રીં માખ

મગજ પું ચણાના લોટની એક મીઠી બનાવટ; બેળું

મગન વિં શણ

મગર પું મકર (ર) અં પરંતુ

મચકો પું લટકો; લહેકો

મચ્છર પું ડાંસ (ર) ગુમાન

મછવો પું હોડી

મજમુ વિં મળિયાડું

મજરે અં પેટે; સાટે

મજરો પું મુજરો; સલામ

મજલ સ્ત્રીં એક દિવસની મુઆફરી જેટલું અંતર
 મજલો પુંં માળ; મેડો
 મજક સ્ત્રીં મશરી
 મજા(-જે)નું વિં સુંદર; મનોહર
 મજલ સ્ત્રીં મગદૂર
 મજૂર પુંં રોજિંદા હામ લઈ મહેનત કરનાર
 મજૂરી સ્ત્રીં વેતરું; મહેનત
 મટ(-ટ)કી સ્ત્રીં હાંદલી; માટલી
 મટોડી સ્ત્રીં માટી
 મડદું નં શળ
 મડમ સ્ત્રીં યુરોપિયન સ્ત્રી
 મણુકો પુંં વેહ પાંડલો ગાળ દાગો
 મતાંધ વિં પોતાના મત પાછળ અંધ બનેલું
 મતીરું નં ચીલકું
 મત્સર પુંં ઈર્ષ્યા; અદેખાઈ
 મથક નં મુખ્ય સ્થાન
 મથન નં વલોવતું તે (૨) માથાકૂટ
 મથાળું નં ટોચ (૨) પાધડી
 મથોડું વિં (૨) નં માણસની ઊંચાઈ જેટલું
 મદદ સ્ત્રીં સહાયતા
 મદન પુંં કામ; કામદેવ
 મદાર પુંં આધાર; ભરોસો
 મદારી પુંં સાપ કેળની ખેલ કરી બતાવનાર
 મદાંધ વિં મદથી અંધ બનેલું
 મદિરા સ્ત્રીં દારૂ
 મદાઈ પુંં મદનો અર્ક; 'આલકોહોલ'
 મધુર(-રું) વિં ગળ્યુ (૨) પ્રિય (૩) સુંદર
 મધ્યમ વિં વચ્ચે
 મધ્યમા સ્ત્રીં વચલી આંગળી
 મનન નં ચિંતન
 મનસા અં મનથી
 મનસ્વી વિં સ્વચ્છંદી (૨) ઉદાર (૩) માની
 મનીષા સ્ત્રીં ઇચ્છા (૨) ખુદ્દિ; જ્ઞાન
 મનુ ય પુંં; નં માણસ
 મનોજા વિં મનપસંદ; સુંદર
 મક્ત અં વગરપૈસે
 મમત પુંં હૃદ; દુરાગ્રહ (૨) ચડસ
 મમતી વિં હઠીલું; આગ્રહી
 મયંક પુંં મૃગાંક; ચંદ્ર
 મયૂર પુંં મોર
 મયૂરી સ્ત્રીં ઢેલ

મરકી સ્ત્રીં મહામારી (૨) એક મીઠાઈ
 મરઘી સ્ત્રીં કૂકડી
 મરચી સ્ત્રીં મરચાંનો છાટ
 મરણ સ્ત્રીં ઇચ્છા; ખુશી
 મરડો પુંં એક રોગ
 મરણ નં મોત; મૃત્યુ
 મરદ પુંં પુરુષ (૨) વીર પુરુષ
 મરની(-ને) અં જીવ્યા મર
 મરતું અં કિં મરણ પામતું
 મરવો પુંં નાની કાચી કેરી (૨) એક છાટ
 મરીચી પુંં સૂર્ય
 મરુત પુંં પવન
 મરોડ પુંં વાંક; વલણ; (અક્ષરનો) આકાર
 મર્કટ પુંં વાંદરો
 મર્દન નં યોગલું તે (૨) દમન; નાશ
 મર્મજા વિં મર્મ જાણનાર; ચતુર
 મર્યાદ(-દા) સ્ત્રીં હદ (૨) અદળ; વિવેક
 મલમ પુંં ગડગૂમડ ઉપર ચોપડવાનું ચોપધ
 મલાઈ સ્ત્રીં દૂધ ગરમ કરવાથી ઉપર જમતું જાડું પડ
 મલિન વિં મેલું
 મલેક પુંં મુસલમાનોની એક જાતનો માણસ
 મલિકા સ્ત્રીં એક વેલ અને તેનું કૂલ
 મવાલી પુંં કંગાળ; ભિખારી (૨) ગૂડો
 મશરૂ પુંં રેશમ તથા સૂતરનું ઘણું રંગના પટા-
 વાળું કપડું
 મશાલી પુંં મશાલચી
 મશકરી સ્ત્રીં મજક; ઠકો; ટોળ
 મસકો પુંં માખણ (૨) [લા.] ખુશામત
 મસાણુ નં રમશાન
 મસાત સ્ત્રીં ખેડવાની જમીનની માપણી (૨)
 મહેસૂલ
 મસાલો પુંં રસોઈ ધમધમાટવાળી કે સ્વાદિષ્ટ
 કરવા નાખવાનો તેલનો
 મસી(-રિજ)દ સ્ત્રીં નિમાજ પઢવાનું સ્થાન
 મસોતું નં ચૂલા ઉપરના ગરમ વાસણ પકડવા
 વપરાતું ચીથરું
 મસ્તક નં માથું
 મસ્તાન વિં મસ્ત; ઉન્મત્ત
 મહત વિં મોટું
 મહર્ષ નં મોટાપણું; મહિમા; અગત્ય; પ્રતિષ્ઠા
 મહર્ષિ પુંં મોટો ઋષિ

મહંત પુંં મોટો સાધુ; મહાધિકારી
 મહાન વિં મોટું
 મહાર પુંં ભાંગી; ચંડાળ
 મહિનો પુંં માસ; વરસના બાર ભાગમાંનો એક
 મહિમા પુંં પ્રતાપ; યશ
 મહિલા સ્ત્રીં સ્ત્રી (૨) રાણી
 મહિષ પુંં પાડો
 મહિષી સ્ત્રીં ભેંસ (૨) પટરાણી; રાણી
 મહેક સ્ત્રીં ફેરમ; સુગંધ
 મહેણું નં ટોણો; મર્મવચન
 મહેતી સ્ત્રીં શિક્ષિકા (૨) મહેતાજીની સ્ત્રી
 મહેતો પુંં શિક્ષક (૨) કારકુન
 મહેર સ્ત્રીં કૃપા; દયા
 મહેલ પુંં રાજમહેલ
 મહે(-દો)દો પુંં ફળિયું; શેરી
 મહેંદ્ર પુંં (સં.) ઇંદ્ર
 મહેર સ્ત્રીં ગીની (૨) છાપ; સિંહો
 મળવું અં કિં જોડાવું (૨) પ્રાપ્ત થવું
 મંગલ(-ળ) વિં શુભ; કલ્યાણકારક
 મંચક પુંં માંચડો (૨) ખેતરમાં બાંધેલો માળો
 મંજર પુંં બિલાટો
 મંજરા પુંં બં વં કાંસીજોડાં; કરતાલ
 મંજૂર વિં કબૂલ; માન્ય; બહાલ
 મંજૂરી સ્ત્રીં બહાલી; હા પાડવી તે
 મંડન નં શણગાર (૨) [મનવું] સ્થાપન
 મંડપ પુંં માંડવો
 મંડલ(-ળ) નં કૂટણું (૨) ટોણું
 મંડવું અં કિં ખંતથી વળગવું
 મંડાણુ નં ચારંભ; પાયો
 મંડૂક પુંં દેડકો
 મંતર પુંં મંત્ર
 મંતવ્ય વિં મનન કરવા યોગ્ય (૨) નં મત
 મંત્રણા સ્ત્રીં ખાતણી મસલત
 મંત્રિત્વ નં મંત્રીપણું
 મંથન નં વલોવવું તે (૨) [લા.] ગડમથલ
 મંદતા સ્ત્રીં
 મંદિર નં દેવાલય (૨) ઘર (૩) વિદ્યાનું ધામ
 માકલ(-ણ) પુંં એક જીવડું
 માખણુ નં દહીં વલોવવાથી નીકળતું સત્વ
 માગણુ પુંં માગનાર; ભિખારી

માગણી સ્ત્રીં માગવું તે (૨) માગ; ખપત
 માગતું વિં માગણી કરતું (૨) નં લેણું
 માછણુ સ્ત્રીં માછીની સ્ત્રી
 માજણુયું વિં એક માનું; સહોદર
 માજયો પુંં ભાઈ
 માઝમ વિં મધ્યમ; મધ્ય
 માટણું નં માટીનું એક વાસણું
 માટીડો પુંં પુરપ (૨) ધાણી
 માણસ પુંં; નં મનુષ્ય
 માણેક નં રાતો માળી
 માતમ નં શોક; રડાકૂટ
 માતંગ પુંં હાથી
 માતાજી સ્ત્રીં જનની (૨) દેવી
 માતૃશ્રી સ્ત્રીં મા (માનસૂચક)
 માતૃત્વ નં
 માતેલું વિં હૃદયપુષ્ટ તથા મરતીમાં આવેલું
 માત્સર્ય નં બીજનું સુખ દેખી બળવું તે; ઈર્ષા
 માંથાડું નં માથું ટૂંમે તેડવું બાંધાણું
 માદક વિં કેરી
 માધુરી સ્ત્રીં માધુર્ય; મીઠાશ (૨) ભલાઈ
 માનતા સ્ત્રીં બાધા; આખડી
 માનદ વિં માન આપવું (૨) 'આનરરી'
 માનવી વિં મનુષ્ય સંબંધી (૨) પુંં માણસ
 માનવું સં કિં કબૂલ કરવું; સ્વીકારવું
 માનસ વિં મન સંબંધી (૨) નં મન
 માનિની સ્ત્રીં અભિમાની સ્ત્રી
 માનીતું વિં ધણું વડાણું
 માન્યતા સ્ત્રીં માનવું તે (૨) આખડું; પ્રતિષ્ઠા
 માપણી સ્ત્રીં માપવું તે; માપવાનું કામ
 માપવું સં કિં માપ કાઢવું
 માફક વિં અનુકૂળ; રુચિયું (૨) અં પેઠે; પ્રમાણ
 મામલો પુંં કટોકટીનો સમય
 મામૂલી વિં સામાન્ય; સાધારણ
 મામેરું નં મોસાણું
 માયનો પુંં અર્થ
 માયાવી વિં મિથ્યા; ભ્રમરૂપ
 માયાણુ વિં રનેહાળ; હેતાળ
 મારગ પુંં માર્ગ
 મારણુ નં મારવાનો તાંત્રિક પ્રયોગ
 મારવું સં કિં પ્રહાર કદ્યો

મારુતિ પું હનુમાન
 માળર પું બિલાટો
 માદવ નં મૃદુતા
 મામિક વિં મર્મજ (૨) મર્મભેદી
 માલાણુ સ્ત્રીં માળીનો ધંધો કરનાર સ્ત્રી
 માલિ(-લં)ક પું સ્વામી; શેઠ (૨) પરમેશ્વર
 માલૂમ વિં ભાગીતું
 માવડું નં કમ્પતુનો વરસાદ
 માશૂક સ્ત્રીં પ્રિયા
 માસિક વિં નં દર મહિને પ્રગટ થતું પત્ર
 માહિત વિં વાકેફ
 માહિતી સ્ત્રીં વાકેફગારી; જાણ
 માહેર વિં માહિતગાર
 માહિરું નં લગ્નવિધિ કરવાનો મંડપ
 માળિયું નં માળ; મેડો
 માંકડ(-ણ) પું માકણ
 માંકડું નં લાલ માંતું વાંદરું
 માંચડો પું માંચો; જાંચી ખેઠક
 માંડવી સ્ત્રીં ઘર આગળની જાંચી ખેઠક (૨) રવેશી
 માંડવો પું મંડપ
 માંદગી સ્ત્રીં બીમારી
 માંસલ વિં માંસવાળું; જાડું; બરાવદાર
 માંદેલું વિં અંદરનું
 મિજળ પું ગુરસો (૨) અભિમાન (૩) પ્રકૃતિ
 મિત્રતા સ્ત્રીં દોસ્તી; બાઈજાંઘી
 મિથુન નં જોડું; જોડ (૨) મૈથુન
 મિયાન નં તલવાર વગેરેનું ઘર
 મિલન નં મુલાકાત; મિલાપ; મળવું તે
 મિલાપ પું મેળાપ; મેળ
 મિશ્રણ નં મેળવણી; ઉમેરો
 મિશ્રિત વિં મિશ્રણ કરેલું; બેળવેલું
 મિષ્ટતા સ્ત્રીં
 મીચવું સં કિં બીડવું; બંધ કરવું
 મીઠાઈ સ્ત્રીં ગળી વાની
 મીઠાશ સ્ત્રીં મીઠાપાણું
 મીણિયું વિં મીણવાળું (૨) મીણું
 મીનડી સ્ત્રીં બિલાડી
 મુકામ પું રહેઠાણ (૨) પટાવ; ઉત્તરો
 મુકુલ નં ખીલતી કળી
 મુખ્યતઃ અં ખાસ કરીને

મુખ્યત્વે અં વિશેષ કરીને; ધાણું કરીને
 મુગટ પું રાબનો મુગટ; તાજ
 મુગટો પું અમોઢમાં પહેરવાનું રેશમી વસ્ત્ર
 મુગ્ધતા સ્ત્રીં
 મુજરો પું સલામ
 મુકદ્દુ નં શળ
 મુત્સદ્દી પું મુનીમ (૨) રાજદ્વારી પુરુષ [લા.]
 ખટપટિયો
 મુદિત વિં આનંદિત
 મુદલ નં મૂળ થાપણ; મૂડી (૨) અં સાવ; તદ્દન
 મુદામ વિં ઘણા વખતનું (૨) અં વિશેષ કરીને
 મુદ્રણ નં છાપવું તે
 મુનરી પું લેખક (૨) લલિયો
 મુનીમ પું પેઢીનો મુખ્ય ગુમાસ્તો
 મુમુક્ષુ વિં મોક્ષની ઈચ્છાવાળું
 મુરખમી વિં વકાલ (૨) કદરદાન
 મુરાદ સ્ત્રીં ઉમેદ
 મુલક પું દેશ; પ્રદેશ
 મુલકી વિં મુલકને લગતું; દીવાની; વસૂલાતી
 મુલામ(-મો) પું ઢોળ
 મુશ(-સ)ળ નં સાંભિલું
 મુશકેલ વિં અઘરું; કડળ
 મુશકેલી સ્ત્રીં મુસીબત
 મુસદ્દો પું ખરડો; કાચું લખાણ
 મુસાર(-રો) પું પગાર
 મુસ્તાક વિં આતુર
 મુસ્લિમ વિં ઈસ્લામનું અનુયાયી
 મુહૂર્ત નં મે ઘડી જોડેલો સમય
 મુંડન નં માથું મૂંડાવવું તે
 મૂએલું વિં મરેલું
 મૂતર નં પેશાણ
 મૂરખ વિં મૂર્ખ
 મૂર્ખાઈ સ્ત્રીં મૂર્ખતા
 મૂળિયું નં મૂળ; જડ
 મૂંડવું સં કિં મુંડન કરવું; ખાટવું
 મૃગયા સ્ત્રીં શિકાર
 મૃગલો પું હરણ
 મૃગાંક પું (સં.) ચંદ્ર
 મૃગેંદ્ર પું સિંહ
 મૃદંગ નં બંને બાજુ વગાડાય તેવું તબલા જેવું
 એક વાદ્ય

મૃદુતા સ્ત્રી
 મેદની સ્ત્રી હુનિયા (૨) ભીડ; જમાવ; ટોણ
 મેદાન નં ખુલ્લી સપાટ જમીન
 મેદિની સ્ત્રી પૃથ્વી; હુનિયા
 મેધાવી વિં બુદ્ધિમાન; પંડિત
 મેરાઈ પું દરજી
 મેલવું સં કિં મૂલ્ય
 મેળાપ પું મળવું તે; સમાગમ (૨) સદ્ભાવ
 મેથુન નં નરમાદનો સંભોગ
 મૈયત સ્ત્રી મરણ (૨) મોકાણ
 મોકાણ સ્ત્રી મરણના સમાચાર [લા.] પીડા; આકૃત
 મોકૂફ વિં બંધ પાડેલું; રહેવા દીધેલું; મુલતવી
 મોઘમ વિં (૨) અં સામાન્ય; અસ્પષ્ટ
 મોચન નં મુક્ત કરવું તે (૨) પતરાળ
 મોજડી સ્ત્રી નાનુક કે કસળી પગરખું
 મોજડું નં પગરખું
 મોજીલું વિં લહેરી; વિલાસી (૨) મનસ્વી
 મોજૂદ વિં હાજર; તૈયાર
 મોટપ(-મ) સ્ત્રી મોટાપાણું; પ્રતિષ્ઠા; આબરૂ
 મોટેરું વિં મોટું; વડીલ

મોડવું સં કિં મરડવું; મરડી તોડી નાખવું
 મોદક પું લાડુ
 મોભારો પું મોભ
 મોરચો પું લશ્કરની બૂલરચના
 મોરલી સ્ત્રી વાંસળી
 મોરલા પું મોર
 મોરસ સ્ત્રી દાણાદાર પરદેશી ખાંડ
 મોલવી પું મુસલમાન વિદ્વાન
 મોવડી વિં આગળનું (૨) પું અગ્રેસર
 મોસમ સ્ત્રી ઋતુ
 મોસળી સ્ત્રી એક ફળ
 મોસાળ નં માનું પિયર
 મોડક વિં 'મોડ પમાડનારું'
 મોડની સ્ત્રી મોડ; ભૂરખી
 મોડાંધ વિં મોડથી અંધ બનેલું
 મોળપ સ્ત્રી મોળાપાણું
 મોળાશ સ્ત્રી મોળપ; મોળાપણું
 મોકિતક નં મોતી
 મોલાના પું મોટો મોલવી
 મોલિક વિં મૂળ; મૂખ્ય; 'આરિજિનલ'

ય

યકીન નં વિશ્વાસ
 યક્ષ(-ક્ષિ)ણી સ્ત્રી યક્ષ સ્ત્રી; યક્ષની સ્ત્રી
 યથાર્થ વિં સાચું (૨) અં વારતવિક રીતે
 યથેચ્છ(-છ) વિં મરજી મુજબનું (૨) અં ઇચ્છા
 પ્રમાણે
 યથોક્ત વિં કહ્યા પ્રમાણેનું
 યદપિ અં જોકે; યદપિ
 યવન પું આર્યસંસ્કૃતિ બહારનો માણસ; મલેચ્છ
 યંત્રણા સ્ત્રી કલેશ; વેદના (૨) નિયંત્રણ
 યાચક પું માગણ
 યાચના સ્ત્રી વિનંતી (૨) માગણી; ભીખ
 યાચવું સં કિં યાચના કરતી
 યાજન નં યજ્ઞ કરાવતો તે; પુરોહિતપાણું
 યાજ્ઞિક વિં યજ્ઞ સંબંધી
 યાતના સ્ત્રી દુઃખ; કષ્ટ; પીડા
 યાત્રાણુ પું યાત્રા કરનારો

યાદવ પું યદુનો વંશજ
 યામિની સ્ત્રી રાત્રી
 યાદોમ અં મરણિયા થઈને
 યાંત્રિક વિં યંત્રનું; યંત્ર સંબંધી; યંત્ર જેવું
 યુગલ નં જોડું
 યુવતી સ્ત્રી જુવાન સ્ત્રી
 યુવાન વિં યુવાવસ્થામાં આવેલું
 યોગસ્થ વિં યોગમાં સ્થિર થયેલું
 યોગિની સ્ત્રી યોગાભ્યાસ કરનારી સ્ત્રી; તાપસી
 યોગીંદ્ર પું યોગીઓમાં શ્રેષ્ઠ
 યોજક વિં (૨) પું યોજના કરનાર
 યોજન પું ચાર ગાઉ
 યોજના સ્ત્રી ગોઠવણ; વ્યવસ્થા
 યોજવું સં કિં રચવું; ગોઠવવું (૨) નીમવું
 યૌવન નં જુવાની
 યૌવના સ્ત્રી યુવતી

૨

રકમ સ્ત્રીં ચીજ (૨) દાગીનો
 રકાખી સ્ત્રીં નાનું, છીછરું એક વાસણ
 રક્ષક વિં (૨) પું રક્ષણ કરનાર
 રક્ષણ નં રખવાળી; ખચાવ; પાલન
 રક્ષણું સં કિં રક્ષણ કરતું
 રક્ષિત વિં રક્ષાયેલું
 રખડું વિં રખડાઉ
 રખાત સ્ત્રીં વગર પરણે રાખેલી સ્ત્રી
 રખેને અં કદાચ; કદાપિ
 રખોપું નં રખવાળું
 રગડો પું જડો પ્રવાદી પદાર્થ (૨) ખટખટ
 રગણું અં કિં રગરગણું
 રગીલું વિં રગિયું; હઠીલું
 રચના સ્ત્રીં રચણું-ખનાવણું તે (૨) ગાઠવણ
 રચણું સં કિં રચના કરતી
 રજક પું ઘોખી (૨) નં દાગોપાણી
 રજત વિં રૂપાનું (૨) ઘોળાશ પડતું (૩) નં રૂપું
 રજનિ(-ની) સ્ત્રીં રાત્રી
 રજઈ સ્ત્રીં થોડા રૂની આઢવાની ગોઢી
 રજો(-વ્ય)ણો પું જેન સાધુની પૂજાળી-આધા
 રટણું(-ન) નં રટણું તે
 રડણું અં કિં રુદન કરતું
 રણિયું વિં દેવાદાર
 રતન નં રત્ન (૨) આંખની કીકી
 રતલ પું સાડી આડત્રીસ રૂપિયાભાર જેટલું
 એક અંગ્રેજી વજન
 રતવા પું આમડીનો એક રોગ
 રતાશ સ્ત્રીં લાલાશ
 રથ્થર પું માટી અને છાગુનું જડું લીંપણ
 રદિયો પું કહેલી વાતને રદ કરે તેવો સામો
 જવાબ
 રકત સ્ત્રીં પ્રીતિ; રંતક (૨) મહાવરો
 રફીક પું ભાઈખંધ
 રખર નં એક જાડના રસનો ખનતો પદાર્થ
 રખારી પું ભરવાડ
 રમચી(-જી) સ્ત્રીં સોનાગેરું; એક જાતની લાલ માટી
 રમણ પું કાંત; પતિ (૨) નં વિલાસ; કીડા
 રમણી સ્ત્રીં સ્ત્રી (૨) સુંદર સ્ત્રી
 રમત સ્ત્રીં ખેલ; કીડા; ગમત (૨) રમવાની રીત

રમણું અં કિં ખેલણું (૨) આનંદ માનવો
 રમૂજ સ્ત્રીં મન ખુશ થાય તેવી ગમ્મચ (૨) મરક
 રમૂજ વિં ગમતી; વિનોદી
 રચણું(-ણી, -ની) સ્ત્રીં x રજની; રાત્રી
 રવણું અં કિં અવાજ કરવો
 રવાના(-ને) અં મોકલેલું; વિદાય કરેલું
 રવાલ સ્ત્રીં ઘોડા તથા ખળદની એક પ્રકારની ચા
 રવેશ પું ઝડપો (૨) રિવાજ; ધારો
 રવેયો પું દાદી વલોવવાના વાંસ (૨) શિરસ્તો
 રસજ વિં રસ અનુભવનાર (૨) પું તેવો માણ
 રસમ સ્ત્રીં રિવાજ
 રસાલો પું ઘોડેસવાર પલઠન
 રસિક વિં રસવાળું (૨) રસિયું; ભાતુક
 રસીદ સ્ત્રીં પહોંચ; પાવતી
 રસીલું વિં રસિયું (૨) છખીલું (૩) રવાદિષ્ટ
 રસૂલ પું પેગંબર
 રસોઈ સ્ત્રીં રાંધણું (૨) રાંધેલું અન્ન ભોજન
 રસોડું નં રસોઈ કરવાની જગ્યા
 રહસ્ય નં છપો ભેદ (૨) મર્મ; તત્ત્વ
 રહિત વિં વગરનું
 રહીમ વિં રૂપાણું (૨) પું પરમેશ્વર
 રહીશ વિં રહેવાસી
 રહેણી સ્ત્રીં રહેવાની રીત; વર્તન; વ્યવહાર
 રહેમ સ્ત્રીં રૂપા
 રહેણું અં કિં વસણું (૨) ઠકણું (૩) થાભણું
 રળણું સં કિં કમાણું
 રળાકિ વિં રળણું; કમાણું (૨) નફો થાય તેણું
 રંગત વિં રંગણું (૨) સુશોભિત
 રંગલો પું મરકરો; વિદૂષક; હસાવનારો
 રંગણું સં કિં રંગ વ્યવહારો
 રંગાટી સ્ત્રીં રંગાટ (૨) રંગરેજ
 રંગારો પું રંગરેજ
 રંગિત વિં રંગેલું; રંગત
 રંગીલું વિં આનંદી (૨) સુંદર
 રંગોળી સ્ત્રીં જમવાના આસનની આસપાસ રંગ
 પૂરી પાડેલાં ચિત્ર
 રંજન નં ખુશ કરણું તે (૨) રંગણું તે
 રંજડ પું; સ્ત્રીં ખિગાટ (૨) તોફાન (૩) કનડગ
 રંડાપો પું વિધવાપણું

રાક્ષસ પું. દાનવ; દૈત્ય; અસુર
 રાખોડી સ્ત્રી. રાખ; ભસ્મ
 રાગડો પું. લાંબો સાદ (ગાવાનો) કે રડવાનો
 રાચવું અ. ક્રિ. રાજ થવું (૨) શોભવું
 રાજવી પું. રાજ (૨) રાજ જેવો ભાગ્યશાળી
 માણસ
 રાજગા સ્ત્રી. રાજનો હુકમ
 રાજિયો પું. રાજ (૨) મરસિયો
 રાજપો પુ. રાજપાણું; ખુશી
 રાખેતો પું. ધારો; રિવાજ
 રાખેયું ન. રામપાત્ર; શકોરું
 રાયત સ્ત્રી. આરામ; વિસામો (૨) પક્ષપાત
 રાષ્ટ્ર(-ષ્ટ્રી)ય વિ. રાષ્ટ્રનું, -ને લગતું
 રાસડો પું. એક જાતનો ગરમો
 રાસભ પું. ગમેડો
 રાહત સ્ત્રી. આરામ; વિસામો
 રાંડવું અ. ક્રિ. વિધુર કે વિધવા થવું
 રાંડવો પું. બાયલો; નામદં
 રાંડેલી વિ. સ્ત્રી. વિધવા
 રાંધણું ન. રાંધવાનું કામ
 રાંધણી સ્ત્રી. રસોડું (૨) રાંધવાની રીત
 રાંધવું સ. ક્રિ. ખાસક પકાવવો
 રિપોર્ટ પું. સવિરતર હેવાલ
 રિવાજ પું. ચાલ; ધારો
 રિશ્વત સ્ત્રી. લાંચ
 રિસાવું અ. ક્રિ. ક્રોધથી નારાજ થવું
 રીઝવું અ. ક્રિ. ખુશ થવું; સંતુષ્ટ થવું
 રુઆખ પું. દમામ; ભપકો; દોર
 રુચવું સ. ક્રિ. ગમવું

રુદન ન. રડવું તે; રોદણું
 રુદ્રાક્ષ પું; સ્ત્રી. એક વૃક્ષ અને તેનું બી
 રુધિર ન. લોહી
 રુધન ન. રોકવું; રોકાવું કે ગૂંચળાવું તે
 રૂઠવું અ. ક્રિ. કોપવું
 રૂપાણું વિ. સુંદર
 રૂપેરી વિ. રૂપાનું; રૂપા જેવું
 રૂમાલ પું. (હાથમાં લૂછવાનો) લૂગડાનો કકડો
 રૂસાણું ન. રિસાવું તે
 રૈચક વિ. જીલાબ કરે એવું
 રૈડવું સ. ક્રિ. પ્રવાલીની ધાર કરવી
 રૈતાળ વિ. રૈતીવાળું
 રૈશમ ન. એક જાતના કીડાની લાળના તંતુ
 રૈંકડી(-ળી) સ્ત્રી. નાની બળદગાડી
 રૈંટિયો પું. હાથે સૂતર કાંતવાનું પૈડાવાળું એક
 સાધન
 રૈંડલો પું. વાછરડો
 રૈયત સ્ત્રી. પ્રજા
 રોકડું વિ. ઉધાર ન રાખેલું પણ તરત આપેલું
 રોકાણું ન. રોકવું કે રોકાવું તે (૨) અટકાયત
 રોગિષ્ટ(-ષ્ટ) વિ. રોગી
 રોજિંદું વિ. રોજનું
 રોટલી સ્ત્રી. ધઉંના લોટની પાતળી ગોળ વાની
 રોદન ન. રુદન
 રોનક સ્ત્રી. તેજ; ભપકો
 રોખડ વિ. જડ; મૂર્ખ; અરસિક
 રોમાંચ પું. (લાગણીથી) શરીર ઉપરનાં રૂવાં
 ઊભાં થવાં તે
 રોશન વિ. ચળકતું (૨) જાહેર
 રોશની સ્ત્રી. રોશનાઈ (૨) રુશનાઈ

લ

લકવો પું. પક્ષાઘાત
 લકીર સ્ત્રી. લીટી; રેખા
 લક્ષણું ન. ચિહ્ન (૨) ઢંગ; આચરણું
 લક્ષ્યા અ. લાખ રીતે
 લખત ન. કરાર; સંતી સાથેનું લખાણું
 લખવું સ. ક્રિ. લખાણું કરવું
 લખાણું ન. લખવું તે (૨) લખેલું તે
 લખોટી સ્ત્રી. કાચ કે પથ્થરની નાની ગોળી
 લખખણું ન. લખણું; લક્ષણું

લગત વિ. લગતું; નજીકનું (૨) સ્ત્રી. સંબંધ
 લગતું વિ. સંબંધી; લાગુ પડતું; નજીકનું
 લગની સ્ત્રી. રહે; લહે; લત
 લગામ સ્ત્રી. ઘોડાના મોંનું લોઢાનું ચાકડું
 લગા(-ળી)ર વિ. થોડું (૨) અ. થોડા વખત માટે
 લઘુતા સ્ત્રી.
 લચક સ્ત્રી. મચકોડ (૨) લચકાતી ચાલ
 લચવું અ. ક્રિ. ભારથી નમી જવું
 લઙ્ગિજત વિ. લગ્ન પામેલું; શરમાયેલું

લટક સ્ત્રીં મચકોટ (૨) લટકો (૩) છટા; ખૂખી
 લટકો પું શરીરનો મોહક ચાળો; નખરું
 લટાર સ્ત્રીં આંટો; ફેરો; ચક્કર
 લડત સ્ત્રીં લડાઈ
 લડધું વિં લટું; અલમરત
 લડાઈ સ્ત્રીં યુદ્ધ; જંગ (૨) ટટો; ઝઘડો
 લઢણુ સ્ત્રીં પદ્ધતિ (૨) ટેવ
 લણવું સં કિં પાક ઉતારવો (૨) [લા.] ફળ
 મેળવવું
 લપવું અં કિં સંતાવું
 લપાટ સ્ત્રીં લપડાક
 લપ્પડ સ્ત્રીં લપડાક
 લફંગું વિં કપડી (૨) લંપટ (૩) નિર્લજ્જ
 લખાડ(-ડી) વિં જૂઠું ખાલવાની ટેવવાળું
 લમણું નં ગાલની ઉપરનો ઠાન આગળનો માથાનો
 ભાગ
 લલના સ્ત્રીં સુંદર સ્ત્રી
 લલાટ નં કપાળ
 લલિત વિં મનોહર (૨) પ્રિય (૩) નાનુક
 લલિતા સ્ત્રીં જીવાન સુંદર સ્ત્રી
 લવણુ નં મીઠું
 લવાઈ પું પંચ (૨) પંચાતિથા
 લવારું નં બકરીનું બચ્ચું (૨) ધાવણું બાળક
 લવિંગ નં લવંગ
 લરકર નં સૈન્ય
 લસણુ નં એક કંદ
 લહાણી સ્ત્રીં ખુશાલીને પ્રસંગે બેઠની વહેંચણી
 લહાવું સં કિં લહાણી કરવી (૨) અં કિં દાઝવું
 લહાવો પું આનંદનો ઉપભોગ (૨) ઓરતો
 લહિયો પું લખવાનું કામ કરનારો માણસ
 લહેર સ્ત્રીં તરંગ; મોજું (૨) લીલાલહેર (૩) મન;
 ચમન
 લહેરી વિં આનંદી (૨) હડાઉ (૩) સ્ત્રીં મોજું
 લંગર નં વહાણુ થોભાવી રાખવા જમીનમાં ભરાય
 તેમ નાખવાનું વાંકા અંકોરાવાળું એક સાધન
 (૨) [લા.] લાંબી હારવાળું ટોળું
 લંપટ વિં વ્યભિચારી; વિષથી
 લંખાઈ સ્ત્રીં લાંખાપાણું (૨) તેનું માપ
 લાકડી સ્ત્રીં સોટી; લાડી
 લાકડું નં જાડનાં સૂકાં ઘડ, ડાળ વગેરે
 લાખેણું વિં પ્રતિષ્ઠિત (૨) કીમતી

લાગટ અં સતત; ચાલુ
 લાગત સ્ત્રીં મૂળ કિંમત (૩) દાણ; જકાત
 લાગણું અં તરત જ
 લાગવું સં કિં અથડાવું (૨) વળગવું (૩) ભસવું
 (૪) કિંમત પડવી (૫) અં કિં સળગવું
 લાચાર વિં નિરુપાય; વિવશ (૨) ગરીબ; દીન
 લાચારી સ્ત્રીં લાચારપાણું; વિવશતા
 લાજવું અં કિં શરમાવું
 લાડકું વિં લાડવાયું
 લાડવો પું લાડુ
 લાહવું સં કિં સામાન ભરવો
 લાધવું સં કિં પ્રાપ્ત થવું; મળવું
 લાપ(-પો)ટ સ્ત્રીં તમચ્યા
 લાયક વિં યોગ્ય (૨) લાયકાતવાળું (૩) અનુકૂળ
 લાયરી સ્ત્રીં પતરાજી; શોખી; ટંકાસ
 લાલચ સ્ત્રીં લાલસા; લોભ (૨) લાંચ
 લાલચુ વિં લાલચવાળું; લોભી
 લાલસા સ્ત્રીં ઉત્કટ ઇચ્છા; તૃપ્ણા
 લાલાજી પું છેલ; ફક્કડ
 લાલાશ સ્ત્રીં રતાશ
 લાલિત્ય નં લલિતપાણું
 લાલિમા સ્ત્રીં લાલાશ
 લાવણુય નં સૌંદર્ય
 લાવવું સં કિં લઈ આવવું; આણવું
 લાંગૂલ નં પૂછડું
 લાંછન નં ડાઘ; કલંક (૨) ચિહ્ન
 લિખિત વિં લખવું
 લિખાસ પું પોશાક
 લિલામ નં હરાજી
 લિસોટી સ્ત્રીં નાની લીટી કે ઉઝરડો
 લીપણુ નં જમીન ઉપર કરેલો છાણુમાટીના લેપ
 લીમડો પું એક જાડ
 લુગાઈ સ્ત્રીં સ્ત્રી; ઝેરી
 લુચ્યાઈ સ્ત્રીં લુચ્યાપાણું
 લુટાઉ વિં લૂંટનું (૨) નઘણિયાનું
 લુટાર(-રો) પું લૂંટનારો; ધાડપાડુ
 લુહાર પું લોહું ઘડવાનો ધંધો કરનાર એક
 જ્ઞાતિનો આદમી
 લૂગડું નં વસ્ત્ર (૨) સાદલો
 લૂટવું સં કિં બળાત્કારે હરી લેવું; ઝૂંટવી લેવું
 લૂમખું નં ઝૂમખું; મોટી લૂમ

લેખક પું. લહિયો (૨) અંથ કે લેખ લખનાર
લેખણ(-ણી,-ની) સ્ત્રી. કલમ
લેખિકા સ્ત્રી. સ્ત્રી લેખક
લેખિની સ્ત્રી. લેખણ
લેખન સ્ત્રી. કસરતનું એક સાધન
લેખન નં. લેખ કરવો તે
લેખાસ પું. પોશાક; પહેરવેશ
લેખણ વિં. લઈને નાસી જનારું
લેવડ સ્ત્રી. ઉધાર લેવાનો વ્યવહાર

લેખાંડ નં. લોહું
લેખન નં. દૂંપણું (૨) લૂંટી લેવું તે (૩) આંખ
લેખિયો પું. વહોરો
લેખાન પું. એક વૃક્ષનો ગુંદર
લેખિત વિં. લેખાયેલું
લેખિયું વિં. લેખવાળું; લેખી
લેલક નં. લટકતી અને ઝૂલતી વસ્તુ
લેલુપ વિં. લલુતાવાળું; તૃણાતુર
લૈલિક વિં. લોકોમાં ચાલતું (૨) આ લોકનું
લ્યાનત સ્ત્રી. લ્યાનત; શરમ; ફિટકાર

વ

વકફ વિં. સાર્વજનિક
વકરો પું. વેચાણ (૨) વેચાણનું નામું
વકીલ પું. સનદી કાયદાશાસ્ત્રી (૨) એલચી
વકતૃત્વ નં. ખેલવાની છટા
વખત પું. કાળ; સમય (૨) તક (૩) નવરાશ
વખાણુ નં. પ્રશંસા
વખાર સ્ત્રી. ક્રોધાર
વગડો પું. જંગલ
વગર અં. વિના
વગેરે અં. અને બીજા; ઈત્યાદી
વગોણું નં. ફળેતી; નીંદા
વચકો પું. વાંધો (૨) વહેમ
વચન નં. વેળ (૨) પ્રતિજ્ઞા (૩) સંખ્યા (વ્યા.)
વચની વિં. વચન પાળનારું; સત્યવાદી
વચમાં અં. વચ્ચે
વચેટ વિં. વચ્ચું
વછેરો પું. નાનો ઘોડો (૨) વાછડો
વજન નં. ભાર (૨) તોલ (૩) દળાણ (૪) મોભો
વજર પું. પ્રધાન
વજૂદ નં. ખરાપાણું; વાસ્તવિકતા
વટાવ પું. છટ (૨) વેચાણ ઉપરનું વળતર
વટાળ પું. વટલાવાપાણું; ભ્રષ્ટતા
વટિકા સ્ત્રી. ગોળી
વડવો પું. પૂર્વજ (૨) બાપ અથવા માનો બાપ
વડાઈ સ્ત્રી. મોટાઈ; કીર્તિ (૨) અભિમાન
વડીલ વિં. પૂજ્ય (૨) પું. તેવો માણસ
વઢવું અં. કિં તકરાર કરવી
વણુજ પું. વેપાર; ધંધો

વણાટ પું. વળતર; કુમાશ; પોત
વણિક પું. વાણિયો (૨) વેપારી
વતન નં. ધૂળ ગામ કે દેશ
વતની વિં. મૂળ રહીશ
વદન નં. મૂખ
વદવું સં. કિં ખેલવું (૨) અં. કિં મંજૂર થવું
વદાય વિં. (૨) સ્ત્રી. જુઓ વિદાય
વધવું અં. કિં વધારો થવો; મોટા થવું
વધારે વિં. અધિક; વિશેષ
વધારો પું. ઉમેરો (૨) નફો (૩) બાકી
વનશ્રી સ્ત્રી. જંગલની શોભા
વનિતા સ્ત્રી. સ્ત્રી
વપન નં. વાળ કપાવવા તે
વમન નં. ઊલટી
વમળ નં. વહેતા પાણીમાં થતું ફંટાણું-ભમરો
વરક(-ખ) પું. સોનાચાંદીનું છંક પાતણું પતરું
વરદી સ્ત્રી. ખજાર; કહેણ (૨) હુકમ
વરસ નં. વર્ષ
વરા(-રે)ડુ નં. દોરડું
વરાળ સ્ત્રી. [લા.] ખળતરા; દાઝ; જુરસો
વરિષ્ઠ વિં. સર્વોત્તમ
વરુણ પું. પાણીનો અધિષ્ઠાતા દેવ
વચસ્વી વિં. તેજસ્વી
વર્જન નં. વર્જવું તે
વર્જિત વિં. તજેલું; છાડી દીધેલું
વર્ણન નં. ખ્યાન (૨) પ્રશંસા
વર્ણવું સં. કિં વર્ણવવું (૨) ધ્યાન કરવું
વર્ણિત વિં. વર્ણવેલું

વર્તન નં આચરણ; રીતભાત
 વર્તુ અં કિં ચાલવું (૨) થવું; હોવું
 વર્તાવ પું વર્તાવું; રીતભાત
 વર્તુલ(-ળ) નં ગાળ ફંડાળું; 'ર ફંલ' (ગ.)
 વર્ધિત વિં વધેલું
 વક્ષમાં નં બં વં ફંફં
 વલય નં કંકણ; કડું
 વલ્લાળું નં વળોવવું તે (૨) રવેચો
 વસતિ(-તી) સ્ત્રીં વસવું તે (૨) વાસ; રહેઠાણ
 વસવું અં કિં રહેવું (૨) સનમાં ઠસવું
 વસંત પું; સ્ત્રીં ફાગળચૈત્ર માસની ઋતુ;
 વસાણું નં આપધીઓ નાખી બનાવેલો પાક (૨)
 ગાંધીને ત્યાં મળતી કેઈ પણ સ્ત્રીં
 વસાત સ્ત્રીં માલ; પૂંછ (૨) હિસાબ; ગાળતરી
 વસુધા સ્ત્રીં પૃથ્વી
 વસૂલ નં આમદાની (૨) મહેસૂલ
 વસ્તાર પું વિસ્તાર (૨) બહોળું કુટુંબ
 વસ્તુતઃ અં ખરી રીતે
 વહાણુ નં નાવ; મોટો મહંગા
 વહાણું નં પ્રભાત
 વહાલ નં પ્રીતિ
 વહાણું વિં પ્રિય
 વહેમ પું શક; સંદેહ (૨) ભ્રમ; ખોટી માન્યતા
 વહેલ સ્ત્રીં રથ; વાહન
 વહેણું વિં ઉતાવળું; જલદી
 વહેવું સં કિં બિંચકણું (૨) ખમવું; વેઠવું
 વળાક પું ઘાટ; મરોડ (૨) રીતભાત
 વંચના સ્ત્રીં ઠગાઈ (૨) ભ્રમ
 વંચિત વિં છેતરાયેણ (૨) વિમુખ; દીન
 વંદના સ્ત્રીં નમસ્કાર
 વંદિત વિં પૂજ્ય; આદરણીય
 વાકેફ વિં જાણીતો (૨) પ્રવીણ
 વાગમાણુ નં મહેણું
 વાચન નં વાંચવું તે (૨) વાંચવાની ઢળ
 વાછૂટ સ્ત્રીં ગુદા વાટે પવન નીકળવો તે
 વાજખી વિં યોગ્ય
 વાજિત્ર નં વાજિત્ર; વાદ્ય
 વાટ(-ડ)કી સ્ત્રીં છાલી
 વાટિકા સ્ત્રીં બગીચો; વાડી
 વાઢિયું નં ખબૂર ભરવાનો સાદહીનો થેલો
 વાણિજ્ય નં વેપાર

વાણિયો પું એ નામની નાતનો આદમી
 વાત્સલ્ય નં સંતતિ પ્રત્યેનો રનેહ
 વાદન નં વગાડવું તે
 વાદળ નં આકાશમાં એકઠો થયેલો વરાળનો સમૂહ,
 જે વરસાદરૂપે નીચે પડે છે
 વાનગી સ્ત્રીં નમૂનો (૨) નવાઈની ચીજ
 વાનર પું વાંદરો; કપિ
 વાપસ અં પાછું
 વામન વિં (૨) ઠીંગાળું [લા.] લુચ્ચો
 વાયકા સ્ત્રીં વાત; ગપ; અફવા
 વાયદો પું મુદત; અવધ
 વાયરો પું પવન
 વાયસ પું કાગડો
 વારણ પું હાથી (૨) નં વારણ-અટકાવવું તે
 વારસ પું મરનારની મિલકતનો હકદાર
 વારંટ નં ગુનેગારને પકડવાના તાકીદનો હુકમ
 વારિજ વિં પાણીમાં ઉત્પન્ન થયેલું (૨) નં કમળ
 વાંદ પું મેઘ (૨) નં વાદળ
 વાપિક વિં વરસ સળધી
 વાલુકા સ્ત્રીં રેતી
 વાવરો પું ધન
 વાવર પું વપરાશ (૨) સમાચાર, ખાતમી
 વાસણુ નં પાત્ર; ડામ
 વાસના સ્ત્રીં પૂર્વના સંસ્કારોથી દૃઢ થયેલી કામના
 વાસીદું નં દોરવું છાણુ, મૂતર વગેરે કચરો; પૂંને
 વાહન નં જમીન પર આવત માંડ વપરાતું સાધન
 વાળણુ નં ઉતાર
 વાળંદ પું હજમ; નાવી
 વાંકાઈ(-શ) સ્ત્રીં વાંકાપાણું (૨) આડાઈ
 વાંચન નં વાંચવું તે (૨) અભ્યાસ
 વાંછના સ્ત્રીં ઈચ્છા
 વાંછિત વિં ઈચ્છેલું
 વાંસડો પું વાંસનો સોટો
 વાંસલો પું લાકડાં છાલવાનું સુતારી ઓળતર
 વાંસળી સ્ત્રીં બંસી
 વિકલ(-ળ) વિં વિહ્વળ; વ્યાકુળ (૨) ખંડિત
 વિકલ્પ પું તર્કવિતર્ક (૨) અનિશ્ચય; સંદેહ
 વિકાર પું ફેરફાર; પરિવર્તન
 વિકાસ પું ખીલવું તે (૨) ઉત્કાંતિ
 વિકૃત વિં વિકાર પામેલું
 વિકૃતિ સ્ત્રીં વિકાર

વિકલ્પ પું વેચાણ
 વિક્ષેપ પું અડચણ (૨) વાર (૩) અસ્થિરતા
 વિખ્યાત વિં પ્રસિદ્ધ
 વિગત વિં ગત; અતીત (૨) મૃત
 વિગ્રહ પું યુદ્ધ; સંગ્રામ (૨) શરીર
 વિચાર પું મનન કરવું તે (૨) અભિપ્રાય
 વિચિત્ર વિં તરેહવાર; વિલક્ષણ (૨) અદ્ભુત
 વિચ્છેદ પું કાપ; છેદ (૨) વિભાગ (૨) વિયોગ
 વિજય પું ફતેહ
 વિજયી વિં ફતેહમંદ
 વિજેતા પું વિજય મેળવનાર
 વિજ્ઞપ્તિ સ્ત્રીં વિનતિ
 વિજ્ઞાન નં સવિશેષ જ્ઞાન; શાસ્ત્રીય જ્ઞાન
 વિજ્ઞાની વિં (૨) પું વૈજ્ઞાનિક
 વિદાય વિં વળાવેલું (૨) સ્ત્રીં રજા
 વિદુષી વિં સ્ત્રીં પંડિતા
 વિદેશ પું પરદેશ
 વિદ્યાર્થી પું ભાગુનાર; અભ્યાસી
 વિદ્યુત સ્ત્રીં વીજળી
 વિદ્વતા સ્ત્રીં પંડિતાઈ; જ્ઞાન
 વિદ્વાન વિં (૨) પું જ્ઞાનવાન; પંડિત; જ્ઞાની
 વિધવા સ્ત્રીં જેનો પતિ મરી ગયો હોય તેવી સ્ત્રી
 વિધાતા પું (સં.) પ્રજ્ઞા (૨) સ્ત્રીં વિધાત્રી
 વિધાન નં વિધિ; રીત (૨) શાસ્ત્રાજ્ઞા (૩) ક્રિયા
 વિધુર પું જેની પત્ની મરી ગઈ હોય એવો પુરુષ
 વિનય પું નમ્રતા (૨) સહ્યતા
 વિનાશ પું નાશ
 વિનાશી વિં નાશ કરનારું (૨) નાશ પામે તેવું
 વિનીત વિં સૌમ્ય; વિવેકી (૨) સુશિક્ષિત
 વિનોદ પું મોજ; આનંદ (૨) મશકરી
 વિનોદી વિં આનંદી; મોજીલું
 વિપથ પું કુમાર્ગ
 વિપદ(-દા) સ્ત્રીં વિપત્તિ
 વિપુલ વિં વિશાળ (૨) પુષ્કળ (૩) ગાઢ
 વિપ્લવ પું બળવો (૨) વિપત્તિ (૩) વિનાશ
 વિફલ(-ળ) વિં નિષ્ફળ
 વિભક્ત વિં વિભાગ કરેલું
 વિભાગ પું ભાગ (૨) હિસ્સો
 વિભૂતિ સ્ત્રીં સંપત્તિ; ઐશ્વર્ય
 વિમલ(-ળ) વિં નિર્મળ
 વિયોગ પું જુદા પડવું તે (૨) વિરહ

વિયોગી વિં વિરહી
 વિરક્ત વિં અનુરાગ વિનાનું; સ્પૃહા વિનાનું
 વિરહ પું પ્રિયજનનો વિયોગ
 વિરાટ વિં મોટું; ભવ્ય; અતિ વિશાળ
 વિરામ પું વિરામવું તે (૨) આરામ (૩) અંત
 વિરોધ પું વિરુદ્ધતા (૨) દ્વેષ (૩) કળિયો
 વિરોધી વિં વેરી (૨) વિરુદ્ધ
 વિલંબ પું ઢીલ; વાર
 વિલાપ પું રોવું તે; રુદન; આક્રંદ
 વિલાસ પું ખેલ; કીડા (૨) ચેનખાણ; મોજ
 વિલાસી વિં (૨) પું કામાસક્ત; વિષયી
 વિવશ વિં પરાધીન (૨) બ્યાકુળ
 વિવાદ પું ચર્ચા (૨) ઝઘડો (૩) મતભેદ
 વિવાહ પું વેવિશાળ (૨) લગ્ન
 વિવિધ વિં અનેક પ્રકારનું
 વિવેક પું વિવેકબુદ્ધિ (૨) સહ્યતા
 વિવેકી વિં સહ્ય (૨) વિચારવાન; જ્ઞાની
 વિશાલ(-ળ) વિં મોટું; વિસ્તીર્ણ
 વિશિષ્ટ વિં વિશેષતાવાળું; અસાધારણ
 વિશુદ્ધ વિં પવિત્ર (૨) નિર્મળ
 વિશેષ વિં વધારે (૨) પું તકાવત
 વિશ્રામ પું વિસામો (૨) આરામ લેવાનું સ્થાન
 વિશ્રાંત વિં થાકી ગયેલું
 વિશ્રાંતિ સ્ત્રીં વિશ્રામ
 વિશ્વાસ પું ભરોંસો (૨) શ્રદ્ધા
 વિશ્વાસુ વિં વિશ્વાસ રાખનાર
 વિષમ વિં અસમાન (૨) મુશ્કેલ (૩) પ્રતિકૂળ
 વિષય પું કામભોગ (૨) વસ્તુ (૩) ઉદ્દેશ
 વિષયી વિં વિષયાસક્ત; કામી
 વિષાદ પું ખેદ; દિલગીરી (૨) નિરાશા
 વિસાત સ્ત્રીં માલ; કિંમત (૨) ગજી
 વિસ્તૃત વિં વિસ્તારવાળું
 વિસ્મય વિં વિસ્મય પામેલું
 વિહંગ નં પક્ષી
 વિહાર પું કીડા (૨) ભ્રમણા (૩) મઠ
 વિહીન વિં વિનાનું
 વિહોણું વિં વિહીન; વિનાનું
 વીજળી પું પંખો
 વીજળી સ્ત્રીં વીજ; વિદ્યુત
 વીણવું સં કિં ચૂંટવું (૨) પસંદ કરવું
 વીતક નં; સ્ત્રીં વીતેલું તે (૨) સંકટ

વીરતા સ્ત્રીં શૂરવીરતા; પરાક્રમ
 વૌજણે પુંં વીજણે; પંખે
 વૃત્તાંત પુંં; નં હકીકત; વર્ણન (૨) ખબર
 વૃષભ પુંં આખલો; પોઢિયો
 વેગળું વિં દૂર (૨) જુદું; અલગ
 વેચવું સં કિં કિંમત લઈને આપવું
 વેચાડિ વિં વેચવાનું હોય એવું
 વેચાતું વિં કિંમત આપીને લીધેલું કે આપેલું
 વેઠવું સં કિં સહન કરવું (૨) નિભાવવું
 વેતન નં પગાર
 વેદના સ્ત્રીં પીડા
 વેદાંત પુંં; નં વેદોનો અંતિમભાગ-ઉપનિષદ
 વેપાર પુંં માલ વેચવાસાટવાનો ધંધો
 વેપારી પુંં વેપાર કરનાર
 વેરાગી પુંં બાવો; સાધુ
 વેરાન વિં ઉજ્જડ
 વેસણુ નં રોટલી વગેરે વણવાનું સાધન

વેસણુ નં ચણાનો લોટ (૨) તેનું ખીરું
 વૈકુંઠ નં વિષ્ણુનું ધામ
 વૈતરો પુંં વૈતરું કરનાર; મજૂર
 વૈદિક વિં વેદોને લગતું (૨) વેદોમાં કહેલું
 વૈધવ્ય નં વિધવાપણું; રંડાપો
 વૈભવ પુંં વિભવ
 વૈરાગ(-ગ્ય) પુંં વિરક્તિ
 વૈશાખ પુંં વિક્રમસંવતનો સાતમો મહિનો
 વૈષ્ણવ વિં વિષ્ણુ સંબંધી
 વ્યકિતત્વ નં વ્યક્તિનો વિશેષ ગુણ
 વ્યગ્રતા સ્ત્રીં
 વ્યથિત વિં વ્યથા પામેલું
 વ્યવસ્થા સ્ત્રીં બંદોબસ્ત; ગોઠવણ
 વ્યસન નં ટેવ; લત (૨) દુઃખ
 વ્યસની વિં વ્યસનવાળું
 વ્યાકુલ(-ળ) વિં ગાબરું; બાવરું; ગભરાયેલું
 વ્યાપક વિં સર્વ ઠેકાણે વ્યાપી રહેનારું (૨) વિશાળ
 વ્યાપાર પુંં ઉદ્યોગ; ધંધો (૨) વેપાર

૨૧

શકટ નં ગાડું
 શકરો પુંં બાળપક્ષી
 શકુન નં ભાવિ શુભાશુભસૂચક ચિહ્ન
 શખસ પુંં માણસ
 શગડી સ્ત્રીં કોલસા બાળવાનું એક સાધન
 શઠતા સ્ત્રીં
 શતક નં સોનો સમુદાય (૨) સૈકું
 શતધા અં સો રીતે
 શતશઃ અં સોવાર
 શત્રુતા સ્ત્રીં શત્રુવઠ; દુશ્મનાઈ
 શપથ પુંં સોગંદ; કસમ
 શબ્દાર્થ પુંં શબ્દનો અર્થ
 શમતા સ્ત્રીં શાંતિ (૨) ક્ષમા; ધીરજ
 શમન નં શાંત પાડી દેવું તે
 શમવું અં કિં શાંત પાડવું (૨) નાશ પામવું
 શયન નં સૂવું તે (૨) પથારી
 શરણુ(-ણુ) નં આશ્રય; રક્ષણ; ઓથ
 શરત સ્ત્રીં હોડ; કરાર; બોલી
 શરદ સ્ત્રીં આસોથી કાર્તિક માસ સુધી રહેતી ઋતુ
 શરદી સ્ત્રીં હંડી; બેજ (૨) સળેખમ

શરમ સ્ત્રીં લગ્ન (૨) પ્રતિષ્ઠા; ઇજ્જત
 શરણ પુંં નાણાવટી; સરાફ
 શરાફી વિં શરાફને લગતું (૨) સ્ત્રીં નાણાવટું
 શરાખ પુંં દારૂ
 શરીફ વિં બ્રિટિશ કુળનું (૨) પ્રતિષ્ઠિત; આબરુદાર
 શરીર નં દેહ
 શહીદ વિં (૨) પુંં ધર્મયુદ્ધમાં પ્રાણ આપનાર
 શહેર નં નગર; મોટું ગામ
 શહેરી વિં શહેર સંબંધી
 શંકર પુંં (સં.) શિવ
 શંકિત વિં શંકાવાળું
 શાપિત વિં શાપ પામેલું
 શાખાશ અં ધન્ય ! વાહ !
 શાખિદક વિં શબ્દનું, -ને લગતું (૨) મૌખિક
 શાય(-હે)ર પુંં કવિ; વિદ્વાન
 શારદા સ્ત્રીં (સં.) સરસ્વતી
 શાદૂલ પુંં વાધ
 શાશ્વત વિં નિત્ય
 શાસક પુંં શિક્ષા કરનાર (૨) રાજા; હાકેમ
 શાસન નં શિક્ષા (૨) અમલ; રાજ્ય

શાસ્ત્રજ વિં (૨) પું શાસ્ત્ર જાણનાર
શાસ્ત્રીય વિં શાસ્ત્ર સંબંધી; શાસ્ત્રનું
શાહેદી સ્ત્રીં સાક્ષી; પુરાવો
શિક(-ક)લ સ્ત્રીં મુખાકૃતિ; ચહેરો
શિકસ્ત સ્ત્રીં પરાજય; હાર
શિકાર પું ગમ્મત; મૃગયા
શિક્ષક પું શિક્ષણ આપનાર
શિક્ષણ નં કેળવણી (૨) બોધ; ઉપદેશ
શિક્ષિકા સ્ત્રીં સ્ત્રી શિક્ષક
શિક્ષિત વિં શિક્ષણ પામેલું
શિખર નં પર્વતની ટોચ (૨) મથાણું; ટોચ
શિખંડ પું દહીંની એક મીઠી બનાવટ
શિખાઉ વિં શીખતું; બિનઅનુભવી
શિથિલ વિં નરમ (૨) નિર્બળ (૩) થાકેલું
શિયળ નં શીલ; સતીત્વ; સ્ત્રીનું પાવિત્ર્ય
શિયાળુ વિં શિયાળામાં થતું
શિરસ્તો પું ઘારો; પ્રથા
શિષ્ટતા સ્ત્રીં
શીખવું સં ક્રિં બાળવું; જ્ઞાન મેળવવું
શીઘ્રતા સ્ત્રીં ઝડપ; ઉતાવળ
શીતલ(-ળ) વિં ઠંડું
શીતલા(-ળા) સ્ત્રીં બળિયા
શીર્ષક નં માથું (૨) ખોપરી
શુશ્રૂષા સ્ત્રીં સેવાચાકરી
શંખલા સ્ત્રીં સાંકળ (૨) બેઠી
શંખાઈ સ્ત્રીં પતરાજી; બટાઈ

શેઠાઈ સ્ત્રીં શેઠપણું
શેઠાણી સ્ત્રીં શેઠની સ્ત્રી
શેઠિયો પું સાહુકાર (૨) માથે ગોરો એવો બળદ
શેતાન પું શયતાન
શેવાલ(-ળ) સ્ત્રીં લીલ (૨) બાફ; વરાળ
શૈશવ નં બાળપણ
શોખીન વિં શોખ કરનારું; શોખ મારનારું
શોચક વિં શોચ કરનારું
શોચવું સં ક્રિં શોચ કરવો
શોધક વિં (૨) પું શોધ કરનાર
શોધન નં શોધવું તે (૨) પરીક્ષા
શોષક વિં શોષી લેનારું
શોષણ નં શોષવું તે; શોષાવું તે
શમશાન નં મરદાં બાળવાનું સ્થાન
શ્રદ્ધાલુ(-ળુ) વિં શ્રદ્ધાવાળું
શ્રમિત વિં થાકેલું
શ્રવણ નં સાંભળવું તે (૨) પું કાન
શ્રાવક વિં સાંભળનાર (૨) પું જૈન ગૃહસ્થ
શ્રીખંડ પું મોર (૨) શિખર (૩) નં ચંદન
શ્રીફળ નં નાળિયેર
શ્રીમંત વિં તવંગર
શ્રીમાન વિં ધનવાન (૨) શોભાવાન
શ્રીયુત વિં પુરુષના નામ આગળ મુકાતો
આદરસૂચક સંજ્ઞા
શ્રેષ્ઠતા સ્ત્રીં
શ્વશુર પું સસરો

સ

સકલ(-ળ) વિં સર્વ; તમામ
સક્રિય વિં ક્રિયાયુક્ત; અમલી
સખત વિં કઠણ (૨) દઢ (૩) કઠોર
સખેદ વિં ખેદયુક્ત (૨) અં ખેદ સાથે
સગર્ભા વિં સ્ત્રીં ગર્ભવતી; ભારેવાઈ
સગાઈ સ્ત્રીં સગપણ
સગીર વિં (કાયદા પ્રમાણે) કાચી ઉંમરનું
સઘળું વિં સકળ; બધું; તમામ
સચિત્ર વિં ચિત્રવાળું
સચિવ પું પ્રધાન; વજીર
સચોટ વિં અચૂક; નિષ્ફળ ન જાય એવું
સચ્ચાઈ સ્ત્રીં સાચાપણું; પ્રમાણિકતા

સજની સ્ત્રીં સખી (૨) પ્રિયા
સજત વિં કુલીન; ખાનદાન
સજયો પું અસ્ત્રો; છર
સજીવ વિં જીવવાળું; જીવતું
સજોડે અં પતિ કે પત્નીની સાથે
સજ્જન પું સમ્ય (૨) નં સજ્જ કરવું તે
સડક સ્ત્રીં પાકો રસ્તો
સડાકો પું ચાખૂકનો અવાજ (૨) સડકો
સતત વિં કાયમી (૨) અં હંમેશાં; નિરંતર
સતેજ વિં પ્રકાશયુક્ત કે સજગતું (૨) ઉત્સાહયુક્ત
સત્કર્મ નં સારું કામ
સત્પથ પું સન્માર્ગ

સત્પાત્ર વિં યોગ્ય પાત્ર
 સત્યતા સ્ત્રીં
 સત્યાંશ પુંં સત્યનો અંશ
 સત્વર વિં ત્વરાયુક્ત (૨) અં નલદી
 સત્સંગ પુંં સંત કે સન્નતની સોખત
 સદન નં ધર; રહેઠાણ
 સદર વિં મુખ્ય; વડું; શ્રેષ્ઠ (૨) સદરહુ (૩) કુલ
 સધવા વિં સ્ત્રીં સૌભાગ્યવતી (૨) સ્ત્રીં તેવી સ્ત્રી
 સદ્ધર વિં શક્તિમાન; સખધું (૨) પૈસાદાર
 સન(-નં)દ સ્ત્રીં અધિકાર પત્ર; પરવાનગી
 સનમ સ્ત્રીં માશૂક
 સન્માન નં સત્કાર (૨) પ્રતિષ્ઠા
 સન્માર્ગ પુંં સારો-નીતિનો માર્ગ
 સપત્ની સ્ત્રીં શોક
 સપાટ વિં ખાડાટેકરા વિનાનું (૨) તમામ
 સપાટો પુંં ઝપાટો; ઝડપ (૨) તમાચો
 સપૂત પુંં સારો પુત્ર
 સમક નં સાતનો સમૂહ
 સફર સ્ત્રીં પ્રવાસ; મુસાફરી
 સફલ(-ળ) વિં ફળવાળું (૨) સિદ્ધ; સાર્થક
 સફાઈ સ્ત્રીં સ્વચ્છતા (૨) ટાપટીપ
 સફેદ વિં ધોળું
 સખખ પુંં કારણ; હેતું (૨) અં કારણકે
 સખલ(-ળ) વિં બળવાન
 સભય વિં ભયયુક્ત
 સભ્યતા સ્ત્રીં સભ્યપણું (૨) સંસ્કૃતિ; સુધારો
 સમક્ષ વિં નજર સામેનું (૨) અં રૂબરૂ
 સમશ્ચ વિં સધળું; તમામ
 સમજ સ્ત્રીં અક્ષલ; જ્ઞાન; રહાપણ
 સમજી વિં સમજાણું; શાણું
 સમય પુંં વખત; કાળ (૨) લાગ; અવસર
 સમર્થ વિં બળવાન; શક્તિમાન
 સમરત વિં સધળું; તમામ
 સમર્યા સ્ત્રીં પ્રમ; કોયડો
 સમાજ પુંં સમુદાય (૨) મંડળી; સભા
 સમાન વિં સરખું
 સમાપ્ત પુરું; પૂર્ણ
 સમાવું અં કિં માણું; અંદર આવી જવું
 સમિતિ સ્ત્રીં મંડળી; સભા
 સમીપ વિં નજીક; નિકટ
 સમીર પુંં પવન

સમુદ્ર પુંં દરિયો
 સમૂહ પુંં ટોળું; જથો
 સમૃદ્ધ વિં સમૃદ્ધિવાળું; સંપન્ન
 સમૃદ્ધિ સ્ત્રીં આખાદી; ઐશ્વર્ય; સંપત્તિ
 સમ્રાટ પુંં રાજધિરાજ; શહેનશાહ
 સરત સ્ત્રીં નજર (૨) ચાદદારત (૩) બ્યાન
 સરલ(-ળ) વિં સીધું (૨) નિષ્કપટી
 સરસ વિં સાડું (૨) પુંં સરેશ
 સરિત (-તા) સ્ત્રીં નદી
 સર્જક વિં (૨) પુંં સર્જનાર
 સર્જન નં સર્જવું તે (૨) સર્જલું તે; સૃષ્ટિ
 સર્જવું સં કિં પેદા કરવું; ઉત્પન્ન કરવું; રચવું
 સર્વજ્ઞ વિં બધું જાણનારું
 સર્વત્ર અં દરેક સ્થળે
 સર્વથા અં સર્વ પ્રકારે; બધી રીતે
 સર્વદા અં હંમેશાં; નિરંતર
 સર્વસ્વ નં પોતાનું બધું
 સલાટ પુંં પથ્થર ઘડનારો
 સલાહ સ્ત્રીં શિખામણ (૨) સુલેહ
 સલિલ નં પાણી
 સવડ સ્ત્રીં સગવડ
 સવાઈ વિં સવાગળી (૨) આડયાતી
 સવાયો પુંં પૈસો; દોઢિયું
 સવાર સ્ત્રીં; નં પ્રાતઃકાલ; વડાણું
 સવાલ પુંં પ્રમ (૨) માગળી (૩) ખાલ
 સવેળા અં વખતસર; આગળથી
 સશસ્ત્ર વિં શસ્ત્રસન્ન
 સસરો પુંં વર કે વહુનો બાપ
 સસ્મિત વિં સ્મિતવાળું (૨) અં સ્મિત સાથે
 સહજ વિં સાથે જન્મેલું (૨) કુદરતી
 સહર્ષ વિં હર્ષયુક્ત (૨) અં હરખકેર
 સહસ્ત્ર વિં હજાર
 સહાય પુંં મિત્ર; મદદગાર (૨) સ્ત્રીં મદદ
 સહિષ્ણુ વિં સહન કરે તેવું; સહનશીલ
 સહેજ વિં થોડું; અલ્પ
 સહેલ વિં સહેલું (૨) મોજમજ; લહેર
 સહેલું વિં મુશ્કેલ નહિ તેવું; સરળ
 સહેલું સં કિં સહન કરવું; ખમલ
 સળંગ વિં સાંધ વિનાનું; આખું
 સંકટ નં દુઃખ; આફત
 સંકલ્પ પુંં નિશ્ચય; મનસૂબો

સંકેચ પું તંગી (૧) આચકે
 સંક્ષિપ્ત વિં દૂકું
 સંક્ષેપ પું ટૂંકાણુ; સાર
 સંગત(-તિ) સ્ત્રીં સંયોગ (૨) મેળ
 સંગમ પું સંયોગ; મેળાપ; સમાગમ
 સંગીત નં ગાયન, વાદન અને નૃત્યના સમાહાર
 (૨) ગાયન કે વાદન
 સંગીન વિં પથ્થરનું બનેલું (૨) ટકાઉ
 સંશ્લેષ પું એકઠું કરવું તે
 સંચય પું સંગ્રહ; જમાવ
 સંજોગ પું સંયોગ; ભેટા
 સંહાર પું; નં બંધ
 સંતતિ સ્ત્રીં વિરતાર (૨) બાળબચ્ચાં
 સંતાન નં સંતાન
 સંતાપ પું કલેશ; પશ્ચાત્તાપ
 સંતુષ્ટ વિં સંતોષ પામેલું
 સંતોષ પું તૃપ્તિ; સમાધાન
 સંતોષી વિં સંતોષ રાખનારું
 સંદિગ્ધ વિં સંદેહ યુક્ત; અરપષ્ટ
 સંદેશ(-શો) પું કહેણુ; ખબર
 સંદેહ પું શંકા; વહેમ
 સંન્યસ્ત વિં તથા દીધેલું (૨) નં સંન્યાસ
 સંપત્તિ સ્ત્રીં ધન; દોલત (૨) આબાદી
 સંપદ(-દા) સ્ત્રીં સંપત; સંપત્તિ
 સંબંધ પું સંયોગ (૨) વિવાહ (૩) મિત્રતા
 સંભવ પું શક્યતા (૨) મૂળ (૩) ઉત્પત્તિ
 સંભાળ સ્ત્રીં તપાસ; દરકાર; કાળજી
 સંભોગી વિં (૨) પું સંભોગ કરનાર
 સંમત વિં સંમતિવાળું (૨) માન્ય; પસંદ
 સંમતિ સ્ત્રીં અનુમતિ; કબૂલાત
 સંમોહ પું મૂછો (૨) બ્રાંતિ
 સંયમ પું નિમ્રહ (૨) ઇન્દ્રિયનિમ્રહ
 સંયુક્ત વિં જોડાયેલું; યુક્ત
 સંયોગ પું સંબંધ (૨) સમાગમ (૩) સંજોગ
 સંવાદ પું વાતચીત; સવાલજવાબ (૨) ચર્ચા
 સંશય પું સંદેહ (૨) ભય
 સંશુદ્ધિ સ્ત્રીં પવિત્રતા; શુદ્ધ
 સંસદ સ્ત્રીં સભા
 સંસર્ગ પું સંબંધ (૨) લંપટતા
 સંસાર પું જગત (૨) માયાનો પ્રપંચ
 સંસ્કાર પું શુદ્ધ કરવું તે (૨) શિક્ષણ; કેળવણી

સંસ્કૃત વિં સંસ્કાર પામેલું
 સંસ્કૃતિ સ્ત્રીં સભ્યતા; સામાજિક પ્રગતિ
 સંસ્થાન નં નાનું રાજ્ય; રજવાડો
 સંહાર પું નાશ (૨) સંક્ષેપ
 સાકર સ્ત્રીં ખાંડના પાસાદાર ગાંગડા
 સાકાર વિં આકારવાળું
 સાક્ષર વિં (૧) પું બાગેલો (૨) શિક્ષિત
 સાગર પું દરિયા
 સાચાઈ સ્ત્રીં સચ્ચાઈ; સાચવટ
 સાહસ પું સાહસો
 સાત્ત્વિક વિં સત્ય (૨) પ્રમાણિક
 સાથળ સ્ત્રીં ભંધ
 સાથિયો પું ૐ આવી મંગળસૂચક આકૃતિ
 સાદડી સ્ત્રીં ચટાઈ (૨) સાદ (પ.)
 સાદાઈ સ્ત્રીં સાદાપાત્રું
 સાધન નં ઉપકરણ (૨) ઉપાય; યુક્તિ
 સાધુતા સ્ત્રીં
 સાખાશ અં શાખાશ ! ધન્ય !
 સાગિત વિં સિદ્ધ; પુરવાર
 સાખૂત વિં આખું (૨) સંગીન; નકર
 સામગ્રી સ્ત્રીં કોઈ કાર્યમાં ઉપયોગી સામાન
 સામદું વિં ભેગું (૨) અં સાથેલાગું
 સામનો પું વિરોધ; બાકરી
 સામર્થ્ય નં બળ; શક્તિ; તાકાત
 સામાન પું સામગ્રી (૨) ભાર
 સામાન્ય વિં સાધારણ; ખાસ નહિ તેવું
 સામેલ વિં ભળેલું; જોડાયેલું
 સામ્રાજ્ય નં એક હકૂમત નીચે આવેલાં અનેક
 રાષ્ટ્રોનો સમૂહ (૨) તેની હકૂમત
 સાયર પું સાગર
 સારથિ પું રથ હાંકનાર
 સાર્થક વિં સફળ (૨) નં સફળતા
 સાવકું વિં ઓરમાયું; અપરમાનું
 સાવજ પું વાધ
 સાવધ વિં સાવચેત
 સાશંક વિં શંકાયુક્ત
 સાહસ નં જોખમભરેલું કામ (૨) અવિચારી
 સાહિત્ય નં સાધન; સામગ્રી
 સાહેબ પું માલિક (૨) યુરોપિયન (૨) ઈશ્વર
 સાહેલી સ્ત્રીં સાખી
 સાંકડું વિં પહોળાઈમાં ઓછું (૨) બિડાતું

સાંખ્યું સં ક્રિં ખમ્યું (૨) ક્ષમા કરવી
 સાંત્વન નં આશ્વાસન; શાંતિ
 સિતમ પું જલમ
 સિદ્ધાંત પું નિશ્ચિત મત; નિર્ણય
 સિપાઈ(-હી) પું સૈનિક (૨) અપરાસી (૩) પોલીસ
 સિરસ્તો પું ચાલુ વાદીવટ; ધારો
 સિલક સ્ત્રીં ખર્ચ જતાં બાકી વધેલી રકમ
 સિલાઈ સ્ત્રીં સીવવાની રીત
 સિવાય અં વિના; વગર
 સીમંત નં સ્ત્રીઓનો સેંગો (૨) અધરાળી
 સુકાન નં જેને મરવાથી વડાણ હીશા બદલે
 છે તે ભાગ
 સુકાળ પું સારા પાકનો વખત
 સુકૃત્ય નં સારું કામ; પુણ્ય
 સુખક સ્ત્રીં અંદનના જાડનું સુગંધી લાકડું
 સુગમ વિં સહેલું
 સુગંધ(-ધી) સ્ત્રીં સારી ગંધ; ખુશબો
 સુધક વિં સ્વચ્છ (૨) ચતુર
 સુજન પું સારો સદાચારી માણસ
 સુતા(-થા)ર પું લાકડા ધડનાર કારીગર
 સુદૂર વિં ધણું દૂર
 સુધારો પું સુવરણું તે; ફેરફાર (૨) સંસ્કૃતિ
 સુપાત્ર વિં યોગ્ય; લાયક
 સુખોધ પું સારું જ્ઞાન કે શિખામણ
 સુખટ પું બહાદુર લડવૈયા
 સુયાણી સ્ત્રીં પ્રસવ કરાવનારી સ્ત્રી; દાઈ
 સુરીલું વિં મીઠા સુરવાળું
 સુલભ વિં સહેલાઈથી મળે એવું
 સુલેહ સ્ત્રીં સલાહશાંતિ; સમાધાની; સંધિ
 સુવર્ણ વિં સુંદર રંગનું (૨) નં સોનું
 સુવાસ સ્ત્રીં સારી વાસ; સુગંધી
 સુશીલ વિં ઉત્તમ શીલવાળું; વિવેકી; વિનયી
 સુસ્પષ્ટ વિં ખૂબ સ્પષ્ટ
 સુંદર વિં રૂપાળું; સુશોભિત; મજેનું
 સૂચક વિં સૂચવે એવું
 સૂચન નં સૂચવવું તે
 સૂચના સ્ત્રીં સૂચવવું તે; ઈશારો; ચેતવણી
 સૂતર નં ૩ કાંતીને કાઢેલો તાર
 સૂતળી સ્ત્રીં શાગુની પાતળી દોરી
 સૂરજ પું સૂર્ય
 સૂરત સ્ત્રીં ચહેરો; મુખાકૃતિ

સૂલટ(-ટું) વિં ચતુ; સવળું (૨) અનુકૂળ
 સૂંધવું સં ક્રિં વાસ લેવી
 સેતાન પું શયતાન
 સેનાની પું સેનાપતિ
 સેવક પું આદર (૨) ઉપાસક; ભક્ત
 સેવન નં સેવવું તે
 સેવર્થી વિં સેવાના ઉદ્દેશવાળું
 સેવિકા સ્ત્રીં સ્ત્રી સેવક
 સૈનિક વિં સૈન્યનું, -ને લગતું (૨) પું લડવૈયા
 સાગન નં; પું બં વં સમ; કસમ; શપથ
 સાનેરી વિં સોના જેવા પીળા રંગનું (૨) સોનાનું
 સાપારી સ્ત્રીં; નં ફેફાળ
 સાખત સ્ત્રીં સાથ; મૈત્રી; મંગ
 સાખતી પું સાથી; ભેટિયો; મિત્ર
 સાહાગ પું સામાન્ય (૨) રહું બાગ્ય
 સાહાગી વિં સુશોભિત (૨) સુખી (૩) આનંદી
 સાંપવું સં ક્રિં ભાળવવું
 સાંસરું વિં આરપાર
 સાંજન્ય નં સુજનતા; ભલાઈ
 સામાન્ય નં સારું બાગ્ય (૨) સુખ; કલ્યાણ
 સાંદર્ય નં સુંદરતા
 સખલન નં ભૂલ; ચૂક
 સતવન નં સતુતિ
 સ્થાનક નં સ્થાન; રહેઠાણ (૨) બેઠક
 સ્થાપક વિં (૨) પું સ્થાપન કરનાર
 સ્થાપના સ્ત્રીં સ્થાપવું તે
 સ્થાવર વિં અચલ; સ્થિર (૨) પું પર્વત
 સ્થિરતા સ્ત્રીં
 સ્નેહાળ વિં હેતાળ; સ્નેહવાળું
 સ્ફટિક પું એક જાતનો સફેદ કીમતી પથ્થર
 કે રત્ન
 સ્ફુરણ નં સ્ફુરવું તે (૨) સ્ફૂર્તિ
 સ્મરણ નં યાદ; સ્મૃતિ
 સ્મારક વિં યાદ ઠરાવનારું (૨) નં સંભારણું
 સ્વગત અં પોતાની સાથે જ; મનમાં
 સ્વચ્છંદ પું પોતાની જ મરજી પ્રમાણે વર્તવું તે
 સ્વજન પું; નં સગું; સંબંધી
 સ્વતંત્ર વિં સ્વાધીન
 સ્વદેશ પું પોતાનો દેશ; જન્મભૂમિ
 સ્વધર્મ પું પોતાનો ધર્મ

સ્વભાવ પું. પ્રકૃતિ; તાસીર (૨) ટેવ; આદત
સ્વરૂપ નં. ધાટ (૨) વર્ણ (૩) સુંદરતા (૪) લક્ષણ
સ્વસ્તિક પું. સાધિયો
સ્વાગત નં. આવકાર; સત્કાર
સ્વાતંત્ર્ય નં. સ્વતંત્રતા

સ્વાદિષ્ટ વિં. રોચક સ્વાદવાળું
સ્વાધીન વિં. સ્વતંત્ર
સ્વામિત્વ નં. ધણીપણું; માલિકી
સ્વાશ્રય નં. પોતાના પર આધાર રાખવો તે
સ્વીકાર પું. સ્વીકારવું તે

હ

હકીમ પું. યુનાની વૈદ્ય કરનારો; મુસલમાન વૈદ્ય
હજમ વિં. પચેલું (૨) [લા.] ઉચાપત કરેલું
હમમ પું. વાળંદ
હમર વિં. '૧૦૦૦'
હમૂર સ્ત્રીં. હાજરી; તહેનાત
હમૂરી સ્ત્રીં. તહેનાત; સેવાચાકરી
હઠીલું વિં. હઠવાળું (૨) હઠે નહિ તેવું
હજુવું સં. કિં. મારી નાખવું; જીવ લેવો
હતાશ વિં. નિરાશ; નાસીપાસ
હથોડી સ્ત્રીં. ટીપવાનું મોગરી જેવું સાધન
હખક સ્ત્રીં. સખત બીક; ક્ષણ
હમાલ પું. બોલે ઉપારનારો; મજૂર
હમેશ(-શાં) અં. રોજ; નિત્ય
હયાત વિં. જીવતું; વિદ્યમાન
હરખ પું. હર્ષ; આનંદ
હરણુ નં. હરિણ; મૃગ (૨) હરી જવું
હરસ પું. ગુદામાં થતો એક રોગ; અર્શ
હરાજ વિં. લિલામથી વેચેલું
હરાજી સ્ત્રીં. લિલામ
હરામ વિં. કુરાનમાં મના કરેલું હોય એવું (૨)
વગરહકનું; અધઠિત (૩) સુરત; બેઠાખાઉ
હરામી વિં. હરામખોર
હરાયું વં. રખડતું (૨) અંકુશ વગરનું; માતેલું
હરીફ પું. પ્રતિસ્પર્ધી (૨) વિરોધી; દુશ્મન
હરેક વિં. દરેક; પ્રત્યેક
હર્પાશ્રુ નં. હરખનું આંસુ
હલકું વિં. એછા વજનનું
હલવો પું. એક મીઠાઈ
હલાલ વિં. (ઇસ્લામી) ધર્મમાં જેની રત્ન છે એવું
હલેસું નં. હોડી ચલાવવાનો ચાટવો
હવન પું. હોમ; યજ્ઞ
હવસ પું. વાસના (૨) કામવાસના (૩) લોભ
હવાઇ વિં. હવાનું; ને લગતું (૨) તરંગી

હવાલ પું. અવસ્થા; હાલત (૨) અહેવાલ
હવાલો પું. કળજે; તાબો (૨) સુપરત
હવેથી અં. અત્યારપછીથી
હવેલી સ્ત્રીં. મોટું નં. સુંદર બાંધણીનું મકાન
હસવું અં. કિં. દાંત ઠાઠવા
હસ્તક અં. હાથ (૨) હવાલે; તાબે
હળવે અં. ધીમેથી; આરતે
હંગામી વિં. મોસમ પૂરતું; કામચલાઉ
હંમેશ(-શાં) અં. હમેશ; રોજ
હાકલ સ્ત્રીં. બોલાવવા માટે પાઉલી મોટી ખૂમ
હાકે(-કો)ટો પું. મોટો ધાંટો; ખૂમ
હાકેમ પું. સૂબો; રાજ્યકર્તા; અમલદાર
હાજત સ્ત્રીં. જરૂરિયાત; આવશ્યકતા (૨) આદત
હાજર વિં. સમક્ષ; મોજૂદ હોય તેવું
હાજરી સ્ત્રીં. હાજર હોવું તે (૨) નાસ્તો
હાજીહા સ્ત્રીં. ખુશામત
હાલકું નં. અસ્થિ
હારવું અં. કિં. પરાજિત થવું
હાલત સ્ત્રીં. અવસ્થા; સ્થિતિ (૨) ટેવ
હાલવું અં. કિં. હોલવું (૨) જવું; ચાલવું
હાંફળું વિં. વ્યાકુળ; બાવરું
હાંસિયો પું. કાગળ પર એક બાનુએ જુદો
પાઉલો લખ્યા વગરનો ભાગ
હિતાર્થી વિં. ભલું ઇચ્છનારું
હિતાર્થે અં. હિતાર્થ; હિત માટે
હિતેચ્છુ વિં. હિત ઇચ્છનાર
હિસામ પું. ગણના; ગણતરી (૨) દાખલો
હિંમત સ્ત્રીં. બાહાદુરી
હિંસક વિં. હિંસા કરનારું
હીજડો પું. નપુંસક; રાંડવો
હીનતા સ્ત્રીં.
હીરક પું. હીરો
હીંચકો પું. હીંચવા માટે ટંગાવેલું સાધન

હીંચવું અં કિં ઝાલો ખાવો; હીંચકો ખાવો
 હીંચવું અં કિં ચાલવું
 હુકમ પું આજ્ઞા; ફરમાન
 હુમર પું કારીગરી; કસબ
 હુમલો પું આક્રમણ; ધસારો; છાપો
 હુરિયો પું ફજોતો; ભવાંડો
 હુલ્લડ નં તોફાન; ખમ્મડો; ખંડ
 હુંપદ(-હું) નં અભિમાન; અહંકાર
 હૂલકું નં અચિતો ગભરાટ
 હૃદય નં જ્યાંથી લોહી શરીરમાં ધકેલાય છે તે
 (૨) છાતી (૩) દિલ (૪) મર્મ
 હેઠલું વિં હેઠળનું; તળેનું

હેઠળ અં નીચે; તળે
 હેડકી સ્ત્રીં ભારે શ્વાસનું હચકું (૨) વાધળી
 હેતાળ વિં હેતવાળું; માયાળુ
 હેખક(-ત) સ્ત્રીં હખક; ધારતી
 હેમંત સ્ત્રીં માગશર નં પોષ મહિનાની ઋતુ
 હેસ્ત સ્ત્રીં નવાઈ; આશ્ચર્ય
 હેરાન વિં હેરાનગતિ પામેલું; કંટાળેલું
 હેવાન વિં ઢોર જેવું (૨) નં પશુ; ઢોર
 હોકારો પું ખુમાટો; ખરાડો
 હોજરી સ્ત્રીં જઠર; પેટ
 હોડકું નં નાની હોડી
 હોમવું સં કિં યજ્ઞમાં આહુતિ આપવી.

ચાર અક્ષરના શબ્દો

અ

અકડાઈ સ્ત્રીં અકટપાણું (૨) ફાંકડાપાણું
 અકડાણું અં કિં સાંધાનું—અંગનું ગલાઈ જવું
 (૨) ભક્ષકામાં ફરવું; મગરૂરીમાં રહેવું
 અકમ્ધ વિં જમનું તેમ; વગર ખોલેલું
 અકરામ નં કૃપા; માન; બક્ષિસ
 અકર્ત્ત(-ત્ત)વ્ય વિં ન કરવા જેવું
 અકલિ(-ળિ)ત વિં ન કળેલું—ન કલપેલું એવું
 અકલિપત વિં સાચું (૨) ઓચિંતું
 અકસીર વિં રામખાણું (૨) સ્ત્રીં કીમિયો; રસાયણ
 અકળાણું અં કિં અમૂંજાણું (૨) કંઠાળણું
 અકારણું વિં કારણું વગરનું (૨) અં કારણું વગર
 અકિંચન વિં સાવ ગરીબ
 અકૃત્રિમ વિં સ્વાભાવિક; કુદરતી
 અક્ષરશઃ અં અક્ષરે અક્ષર
 અખતરે પું પ્રયોગ
 અખત્યાર પું અધિકાર (૨) પસંદગી
 અખમાર પું; નં વર્તમાનપત્ર; છાપું
 અખંડિત વિં ખંડિત નહિ એવું
 અખાત્રીજ સ્ત્રીં અક્ષયતૃતીયા
 અખેપાત્ર નં + અક્ષયપાત્ર
 અગણિત વિં અસંખ્ય
 અગરિયો પું મીઠું પકવનારો; અગર રાખનારો
 અગવડ સ્ત્રીં સગવડ ન હોય તે; સંકટાશ
 અગિયારી સ્ત્રીં પારસી લોકોનું મંદિર
 અગોચર વિં ઇંદ્રિયાતીત; અગમ્ય
 અગ્નિદાહ પું મુહૂર્તને ખાળવું તે
 અગ્નિરથ પું આગગાડી
 અગ્રગણ્ય વિં ગાણતરીમાં પહેલું; મુખ્ય
 અગ્રલેખ પું વર્તમાનપત્રનો મુખ્ય લેખ
 અગ્રસ્થાન નં આગળ પડતું—મુખ્ય સ્થાન
 અગ્રેસર પું આગેવાન; નાયક; નેતા
 અઘટિત વિં અઘટતું

અધરણી સ્ત્રીં પહેલવહેલો ગભ રહેવો તે (૨)
 એની ક્રિયા; સીમંત
 અચકન પું; નં ઉત્તર હિંદુસ્તાનમાં પહેરાતો
 લાંબો ડગલો
 અચકાણું અં કિં અચકવું
 અચરજ(-ત) નં નવાઈ
 અચલિ(-ળિ)ત વિં ચલિત નહિ એવું
 અચાનક અં એકાએક
 અચેતન નં જડ (૨) ખેભાન
 અચેતના સ્ત્રીં મૂર્છા; જડતા; ખેભાનપણું
 અચ્છેરિયો પું અર્ધા શેરનું માપ અથવા વજન
 અછબડા પું બં વં એક રોગ, જેમાં શરીર
 પર આછીઆછી ફેફલીઓ નીકળે છે
 અજગર પું એક જાતનો જડો, મેટો સાપ
 અજવાશ પું ઉભરો
 અજવાળી વિં સ્ત્રીં અજવાળાવાળી; ચાંદરણાવાળી
 અજવાળું નં પ્રકાશ; ઉભરો
 અજ(-યા)ચક વિં અયાચક
 અજણુતાં અં ન જાણતાં; ખેસમજથી
 અજનયમ વિં અજળ જેવું; આશ્ચર્યકારક
 અજનયખી સ્ત્રીં નવાઈ; આશ્ચર્ય; વિલક્ષણતા
 અજરણું નં અપચો
 અજુગતું વિં અધટિત; અયોગ્ય
 અટકણું વિં અટકી જાય એવું (૨) સ્ત્રીં; નં
 ટેકો (૩) ઠેસ (૪) ચાંપ
 અટકવું અં કિં ગતિ કે પ્રવૃત્તિનું બંધ પડવું
 અટકળ સ્ત્રીં કલ્પના; અનુમાન
 અટકાવ પું અંતરાય; હરકત (૨) અટકાવ
 અટપટું વિં ગૂંચવણભરેલું
 અટાપટા પું બં વં રંગભેરંગી લાંબા પહોળા
 લીટા; ચટાપટા (૨) આટાઅવળા પટા
 અટામણું નં રોટલી વણવા માટેનો કોરો લોટ

અટ્ટહાસ્ય નં ખટખટાટ હસતું તે
 અઠિંગણુ નં ટેકો; તકિયો
 અડકતું સં કિં અડતું; સ્પર્શ કરવો
 અડકાળ પું સ્ત્રીનું અલડાવું તે; રત્નેદર્શન
 અડચણ સ્ત્રીં હરકત (૨) મુશ્કેલી (૩) વાંધો
 અડદિયું વિં અડદના રંગનું (૨) નં તેનું વસાણું
 અડધિયું નં અડધું માપ (૨) અર્ધો-નાનો ચૂડો
 અડખોત(-થ) વિં અડખંગ (૨) સ્ત્રીં ઘોલ
 અડસદ્દો પું અંદાજ; શુભાર
 અડીદડી સ્ત્રીં એક રમત; દમગોદીલો
 અડોઅડ અં લગાલગ
 અઢળક વિં પુષ્કળ
 અઢેલવું સં કિં ટેકો દેવો
 અણુગમે પું નાપસંદગી (૨) કંઠાળો
 અણુધડ વિં ઘડાયા-કેળવાયા વિનાનું
 અણુખણુ વિં જોને જાણુ નથી તેવું (૨) સ્ત્રીં
 અજ્ઞાન; જાણુ-સમજનો અભાવ
 અણુનમ વિં નમે નહિ એવું
 અણુપુદ્ધ વિં બુદ્ધિ વિનાનું (૨) અજ્ઞાન
 અણુમૂલ વિં અમૂલ્ય
 અણુવર પું પહેલી વાર સાસરે જતાં વર અથવા
 કન્યા સાથે મોકલાતો રોજાતી
 અણુવીંધ્યું વિં વીંધ્યા વિનાનું
 અણુસાર પું મળતાપણુનો અંશ
 અણુસારો પું ઈશારો; સંકેત (૨) ગણુસારો
 અણિયાણું વિં અણીદાર
 અણિ(-ણી)શુદ્ધ વિં સાવ અખંડિત
 અણુમાત્ર વિં બિલકુલ ઘોડું (૨) અં જરાક પાણુ
 અતડાઈ સ્ત્રીં અતડાપણું
 અતરડો પું મોટી કાનસ
 અતિક્રમ પું હદ બહાર જવું તે (૨) ઘસારો
 અતિક્રાંત વિં હદ બહાર ગયેલું
 અતિદૂર અં બહુ જ આધે
 અતિરથ(-થી) પું જળરો- શ્રેષ્ઠ થોડો
 અતિરાગ પું અતિ આસક્તિ
 અતિલોભ પું હદ ઉપરાંતનો લોભ
 અતિવૃષ્ટિ સ્ત્રીં અત્યંત-જોઈએ તે કરતાં વધારે
 વરસાદ થવો તે
 અતિશય વિં ઘણું જ (૨) પુષ્કળતા
 અતિ(-તી)સાર પું સંધરણી
 અત્યાચ્છ પું અતિ આગ્રહ

અત્યાચ્છી વિં અતિ આગ્રહી
 અત્યાચાર પું અધર્માચરણ (૨) બળાત્કાર
 અત્યાચારી વિં અત્યાચાર કરનારું
 અત્યુત્તમ વિં અતિ ઉત્તમ; શ્રેષ્ઠ
 અદરાવું અં કિં વિવાહ-સગાઈ થવી
 અદાલત સ્ત્રીં કોર્ટ; ઈન્સાફની કચેરી
 અદાવત સ્ત્રીં વેર
 અદેખાઈ સ્ત્રીં છપા
 અદ્યતન વિં આજનું; વર્તમાન
 અધકોસ પું અધો ગાઉ; અધગાઉ
 અધધડી સ્ત્રીં અડધી ઘડી; થોડી વાર
 અધમણુ વિં અડધા માણુના વજનનું (૨) નં
 માણુનો અર્ધો ભાગ
 અધમતા સ્ત્રીં નીચતા
 અધરાત સ્ત્રીં અડધી રાત
 અધ:પાત પું નીચે પડવું તે (૨) અધોગતિ
 અધાર્મિક વિં ધાર્મિક નહિ એવું
 અધિકાર પું દરજ (૨) હકૂમત (૩) પદવી
 (૪) પાત્રતા; લાયકાત (૫) હક (૬) પ્રકરણ
 અધિકારી વિં પાત્ર (૨) પું અમલદાર
 અધિપતિ પું ઉપરી (૨) વર્તમાનપત્ર ચલાવનાર
 અધિષ્ઠિત વિં સ્થાપેલું; નીમેલું
 અધીરાઈ સ્ત્રીં અધીરાપણું
 અધોગતિ સ્ત્રીં અવનતિ (૨) અવગતિ
 અધ્યયન નં બાણુવું તે
 અધ્યાપક પું શિક્ષક; ગુરુ
 અધ્યાપન નં બાણુવવું તે
 અનધ્યાય પું અભ્યાસમાંથી છુટી
 અનર્થક વિં નિરર્થક
 અનશન નં ઉપવાસ
 અનહદ વિં મિહદ (૨) અનાહત
 અનંતર વિં નજીકનું; પછીનું
 અનાચાર પું દુરાચાર; અધર્મ
 અનાદર પું અવજ્ઞા; અપમાન
 અનામત વિં સાચવી રાખવા સોંપેલું (૨) સ્ત્રીં;
 નં થાપણુ
 અનામિકા સ્ત્રીં વીંટી
 અનાયાસ પું આજસ (૨) કરાર
 અનાવૃષ્ટિ સ્ત્રીં દુકાળ
 અનાશ્રિત વિં નિરાધાર
 અનાહાર પું ઉપવાસ

અનિશ્ચિત વિં નિશ્ચિત નહિ એવું
 અનુકંપા સ્ત્રીં દયા; સહાનુભૂતિ
 અનુકૂલ(-ળ) વિં પોતાની તરફનું (૨) માફક
 અનુકૃતિ સ્ત્રીં નકલ
 અનુચર પું પાછળ ચાલનારો; ચાકર
 અનુદાર વિં સાંકડા મનનું
 અનુપમ વિં જેનું હપમા નથી એવું; સર્વોત્તમ
 અનુપાન નં ઔપધિની સાથે લેવાતી મદદરૂપ વસ્તુ
 અનુપ્રાસ પું એકનો એક અક્ષર જેમાં વારંવાર
 આવે એવો શબ્દાલંકાર
 અનુભવ પું પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન (૨) પ્રયોગ
 અનુભવી વિં અનુભવવાળું
 અનુમતિ સ્ત્રીં સંમતિ
 અનુમાન નં અટકળ
 અનુયાયી વિં અનુસરનારું
 અનુરાગ પું પ્રેમ; આસક્તિ; રત્ન
 અનુવાદ પું તરજૂમો; ભાષાંતર
 અનુસાર અં પ્રમાણે
 અનેકધા અં અનેક રીતે
 અનેનાસ નં એક ફળ; અનનાસ
 અન્નજલ(-ળ) નં દાણોપાણી; લેણાદેણી; ભાગ્ય
 અન્નદાતા વિં ખાવાનું આપનાર
 અન્નદાન નં અન્નનું દાન
 અન્નાહાર પું અનાજનો આહાર-ખોરાક
 અન્વેષક વિં તપાસનાર (૨) પું 'ઓહીદર'
 અન્વેષણ નં તપાસ; શોધ; સંશોધન
 અપકાર પું હાનિ; ભૂંડું (૨) દ્રોહ
 અપકૃત્ય નં ખરાબ કામ; દુરાચરણ
 અપજ્ઞા(-સ) પું બદનામી; અપકીર્તિ
 અપભ્રંશ પું પડવું તે
 અપમાન નં અનાદર; તિરસ્કાર
 અપયશ પું બદનામી; અપકીર્તિ
 અપરાધ પું દોષ; ગુના (૨) પાપ
 અપવાદ પું નિંદા; આળ
 અપવિત્ર વિં નાપાક; અશુદ્ધ
 અપૂર્ણતા સ્ત્રીં અધુરાપાણું
 અપ્રક(-ગ)ટ વિં છાતું
 અપ્રતિમ વિં અનુપમ; શ્રેષ્ઠ
 અપ્રસિદ્ધ વિં પ્રસિદ્ધ નહિ તેવું
 અપ્રસ્તુત વિં પ્રસ્તુત નહિ તેવું
 અફસોસ પું પસ્તાવો

અફીણિયું વિં અફીણના વ્યસનવાળું (૨) એદી
 અખધડી અં હમણાં જ
 અભરાઈ સ્ત્રીં છાજલી
 અભિનય પું વેશ ભજવવો તે
 અભિપ્રાય પું મત (૨) હેતુ
 અભિમાન નં આહંકાર; ગર્વ
 અભિરુચિ સ્ત્રીં શોખ; પ્રીતિ
 અભિલાષ(-ષ) પું મનકામના
 અભિષેક પું મંત્રપૂર્વક જલસિંચન
 અભ્યર્થના સ્ત્રીં વિનંતી
 અભ્યાગત પું અતિથિ (૨) ભિક્ષુ
 અમર્યાદ વિં નિરંકુશ
 અમંગલ(-ળ) વિં અશુભ (૨) નં દુભાગ્ય
 અમીદષ્ટિ સ્ત્રીં મીઠી નજર
 અમીરાઈ(-ત) સ્ત્રીં અમીરપાણું
 અરક્ષિત વિં રક્ષિત નહિ એવું
 અરેરાટ પું ફિકર; ચિંતા
 અર્થયુક્ત વિં અર્થવાળું
 અર્થલાભ પું અર્થપ્રાપ્તિ
 અર્થલોભ પું ધનનો લોભ
 અર્થવાન વિં અર્થવાળું (૨) ધનવાન
 અર્ધગોળ વિં અડધું ગોળ
 અર્ધદર્ઘ વિં અડધું બળેલું
 અર્ધાંગના સ્ત્રીં ધર્મપત્ની
 અર્વાચીન વિં આધુનિક
 અલક્ષણ વિં ફાલતું; અલક્ષણ
 અલભેલું વિં ફાંકડું; પૂટડું (૨) ઈશ્કી
 અલમસ્ત વિં મસ્તાન
 અલંકાર પું ધરેણું (૨) શણગાર
 અલંકૃત વિં શણગારેલું
 અલાયદું વિં ભિન્ન; જુદું
 અલૌકિક વિં અસામાન્ય; અદ્ભુત (૨) દિવ્ય
 અલપાહાર પું થાડું ખાણું તે
 અવકાશ પું આકાશ; ખાલી જગા
 અવકૃપા સ્ત્રીં ઈતરાણ
 અવગતિ સ્ત્રીં ખરાબ દશા
 અવગુણ પું દોષ (૨) દુર્ગુણ
 અવતાર પું ઉત્પત્તિ; જન્મ; જન્મારો
 અવધાન નં લક્ષ; એકાગ્રતા (૨) કાળજી
 અવનતિ સ્ત્રીં પડતી
 અવનવું વિં નવતર (૨) વિચિત્ર

અવયવ પું શરીરનો ભાગ
 અવશેષ પું અટકાયત
 અવશેષ પું બાકી રહેલો ભાગ (૨) ખેર
 અવસર પું સમય (૨) ટાણું
 અવસાન નં મોત
 અવળાઈ સ્ત્રીં આડાઈ (૨) હઠીલાઈ
 અવાચક વિં મૂંઝું (૨) ખેભાન
 અવિચળ વિ અવિચલ
 અવિચારી વિં મૂર્ખ (૨) અવિવેકી
 અવિવેક પું અવિચાર (૨) વિચારશૂન્યતા
 અવિશ્વાસ પું વિશ્વાસનો અભાવ
 અશરણ વિં ઈમાનદાર; ખાનદાન
 અશિક્ષિત વિં શિક્ષિત-ભણેલું નહિ એવું
 અશ્રદ્ધાળુ વિં બદ્ધા-આકીન વિનાનું
 અશ્રુપાત પું આંસુ પડવાં-પાડવાં તે
 અસભ્યતા સ્ત્રીં અસભ્યપણું
 અસવાર પું સવાર
 અસહાય વિં એકલું (૨) નિરાધાર
 અસંગત વિં મેળ ન ખાય એવું
 અસંતોષ પું સંતોષ ન થયો તે
 અસંભવ પું સંભવનો અભાવ
 અસંમત વિં સમંત નહિ એવું
 અસંયમ પું સંયમનો-અભાવ

અસ્થિરતા સ્ત્રીં અસ્થિરપણું
 અસ્વીકાર પું સ્વીકારનો અભાવ
 અહંકાર પું અભિમાન; ગર્વ
 અહંપદ નં હુંપદ
 અહંભાવ પું અહંનો ભાવ; અહંતા
 અહિંસક વિં અહિંસાવાળું; દયાવાન
 અહેવાલ પું વૃત્તાંત
 અહેશા(-સા)ન નં ઉપકાર; આભાર
 અદોનિશ અં અહર્નિશ; દિનરાત
 અંગમલ(-ળ) નં શરીરબળ
 અંગભૂત વિં અંગરૂપ બનેલું એવું
 અંગરખું નં અંગરખો
 અંગીકાર પું સ્વીકાર
 અંચળવો પું નાનાં છાકરાંને આઢારવાનો
 ભાતીગળ કમાલ
 અંતકાલ(-ળ) પું મોતની ઘડી
 અંતરાત્મા પું જીવાત્મા (૨) અંતઃકરણ
 અંતરાય પું અડચણ; વિષ
 અંતરિ(-રી)ક્ષ વિં અક્ષર; ભંચે
 અંતર્યામી વિં (૨) પું અંતરજ્ઞમી
 અંતઃપુર નં જ્ઞાનખાનું
 અંધકાર પું અંધારું
 અંધાધુની સ્ત્રીં અંધાધૂંધી
 અંધાધુધ(-ધી) સ્ત્રીં અરાજકતા; અવ્યવસ્થા

આ

આકર્ષણ નં ખેંચાણ (૨) મોહ
 આકસ્મિક વિં અચિંતું; અણધાર્યું
 આક્રમણ નં ચડાઈ; હુમલો
 આગગાડી સ્ત્રીં રેલગાડી
 આગબોટ સ્ત્રીં રટીમર
 આગમન નં આવવું તે
 આગળિયો પું બારણું ઉઘાડવાવાસવાની કળ
 આગંતુક વિં આવી ચડેલું; (૨) પું અતિથિ
 આગાખાન પું (સં.) ખોલખોના ધર્મગુરુ
 આગેવાન પું નેતા; સરદાર
 આચરણ નં ચાલચલકત; વર્તણૂક
 આછકલું વિં છીછરા મનનું; પૂલણુજી
 આજકાલ અં આજે અથવા કાલે
 આજીવન વિં જીવનપર્યંતનું

આજીવિકા સ્ત્રીં ગુજરાન
 આજ્ઞાધીન વિં આજ્ઞાને આધીન
 આજ્ઞાપત્ર નં રાજનો લેખી હુકમ
 આડખીલ(-લી) સ્ત્રીં વિષ (૨) આગળી
 આડંબર પું દબદબો (૨) અહંકાર
 આડોડાઈ સ્ત્રીં (કા.) આડાઈ
 આજીગમ અં આ બાજુ
 આતુરતા સ્ત્રીં અધીરાઈ
 આત્મગત વિં મનમાંનું (૨) અં સ્વગત
 આત્મઘાત પું આપઘાત
 આત્મબલ(-ળ) નં આત્માનું બળ
 આત્મભાન નં પોતાની જાતનું જ્ઞાન-જ્ઞાન
 આત્મભોગ પું આપભોગ
 આત્મરક્ષા સ્ત્રીં પોતાનું રક્ષણ—સંભાળ

આત્મહત્યા સ્ત્રીં આપઘાત
 આથમણું વિં પશ્ચિમ દિશા તરફનું
 આથમણું અં કિં અરત પામણું
 આદરણું સં કિં આરંભણું
 આદિકાલ(-ળ) પું આરંભકાલ
 આધિપત્ય નં અધિપતિપણું; ઉપરીપણું
 આધુનિક વિં અર્વાચીન
 આપકર્મી વિં પોતાના જ પુરુષાર્થ પર રહેનાર
 આપખુદ વિં સર્વસત્તા સ્વાધીન રાખનાર
 આપખુદી સ્ત્રીં આપખુદ વર્તન
 આપભોગ પું સ્વાર્થત્યાગ
 આપવીતી સ્ત્રીં પોતાને વીતેલું તે
 આપોઆપ અં પોતાની મેળે; સહજ
 આમજન પું; નં સગું; સંનદી
 આફળિયે અં પોતાની મેળે (૨) એકાએક
 આફરીન વિં દુરબાન; ફિદા
 આખકારી સ્ત્રીં દારૂ વિ. ફેરી ચીજો પરનો કર
 આખેહૂમ વિં તાદેશ
 આખોહવા સ્ત્રીં હવાપાણી
 આભૂષણ નં ધરણું
 આમવર્ગ પું સાધારણ લોકોનો વર્ગ-સમૂહ
 આમંત્રણ નં માલ્યાવણું તે; નોતરું
 આયુર્વેદ પું આર્યોનું વૈદકશાસ્ત્ર
 આરાધના સ્ત્રીં પૂજા; સેવા
 આરોપણ નં આરોપણું તે (૨) આક્ષેપ
 આરોહણ નં ચઢણું તે (૨) સવારી કરવી તે

આર્ત(-ર્ત)નાદ પું દુઃખનો પોકાર
 આલંબન નં આધાર; ટેકો
 આલિંગન નં છાતીસરસું આંપણું તે
 આલેશાન વિં આલિશાન
 આવકાર પું આદરમાન
 આવડત સ્ત્રીં કુશળતા
 આવરદા પું; સ્ત્રીં; નં આયુષ્ય
 આવશ્યક વિં જરૂરી
 આશાભર્યું વિં આશાથી ભરેલું
 આશાભંગ પું આશાનું ભાંગી જવું તે
 આશાવંત વિં આશાવાળું
 આશાવાદ પું નિરાશ થવાપણું કદી નથી એવો મત
 આરીર્વાદ પું હુવા
 આશ્વાસન નં દિલ્લોસો; સાંત્વન
 આસપાસ અં આનુભાનુ
 આસમાન નં આકાશ; ગગન
 આગસાઈ સ્ત્રીં આગસ; આગસુપણું
 આગેખણું સં કિં દોરણું; ચીતરણું
 આંગલદેશ પું અંગ્રેજોનો દેશ; ઇંગ્લંડ
 આંગલભાષા સ્ત્રીં અંગ્રેજી ભાષા
 આંટોકેરો પું આંટો અંને ફેરો
 આંતરડી સ્ત્રીં દિલ; હૃદય
 આંતરડું નં પેઠનો નળ
 આંતરિક વિં અંદરનું
 આંદોલન નં ઝૂલન (૨) ખળભળાટ
 આંધળિયું નં અવિચારી કર્મ

ઈ

ઈકરાર પું કેફિયત
 ઈચ્છાવર પું નતં પસંદ કરેલો વર
 ઈચ્છાશક્તિ સ્ત્રીં ઈચ્છાબલ; સંકલ્પબળ
 ઈતમાર પું વિશ્વાસ
 ઈતરાજી સ્ત્રીં નાખુશી; ખોફ
 ઈતિહાસ પું તવારીખ; ભૂતકાળનું વૃત્તાંત
 ઈનકાર પું નિષેધ; મના
 ઈમારત સ્ત્રીં મોટું મકાન; હવેલી
 ઈલકાખ પું ખિતાબ

ઈશારત સ્ત્રીં સ્થાન; સંકેત
 ઈશકખાજ વિં પ્રેમમાં લીન; પ્રણયી
 ઈષ્ટદેવ પું જેની ઉપર આસ્થા ખેઠી હોય તે દેવ
 ઈસ્કામત સ્ત્રીં માલમતા; મિલકત
 ઈસ્કોતરો પું ઈસ્કોતરિયા
 ઈંતેજર વિં આતુર; અધીરું
 ઈંદ્રજલ(ળ) સ્ત્રીં જલ; નજરખંધી
 ઈંદ્રલોક પું સ્વર્ગ

ઈ

ઈશ્વરેચ્છા સ્ત્રીં ઈશ્વરની ઈચ્છા

ઈસ્વીસન પું; સ્ત્રીં ઈસવીસન

ઉ

ઉકરડો પું છાણ અને પૂંનનો ઢગલો
 ઉકળાટ(-ટો) પું ધામ; ગુસ્સો
 ઉકાળવું સં કિં ઊકળે એમ કરવું
 ઉકેલવું સં કિં ગૂંચ કાઢવી
 ઉગમણું વિં પૂર્વદિશા તરફનું
 ઉગાડવું સં કિં ઊગે એમ કરવું
 ઉગામવું સં કિં મારવા ઉપાડવું
 ઉગારવું સં કિં રક્ષણ કરવું; ખચાવી લેવું
 ઉઘરાણી સ્ત્રીં લોળાની વચૂલાત
 ઉચાપત સ્ત્રીં ખેડી રીતે ઉપાડી જવું તે
 ઉચ્ચતમ વિં સૌથી ઉચ્ચ; ઊંચામાં ઊંચું
 ઉચ્ચતર વિં વધારે ઉચ્ચ
 ઉચ્ચવાળું પું ઊંચી વર્ણ-નાત
 ઉછરંગ પું આનંદ
 ઉછાંછળું વિં અવિચારી; ઉદ્ધત
 ઉજમ(-વ)ણી સ્ત્રીં ઊભવવું તે (૨) ઉન્નાળી
 ઉજગરો પું જગરણ
 ઉજળવું સં કિં ઊજળું કરવું
 ઉઠમ(-વ)ણું નં મેસાણું (મરણનું)
 ઉઠાવવું સં કિં ઉપાડવું (૨) ઉપાડી જવું
 ઉઠાંતરી સ્ત્રીં આલ્યા જવું તે
 ઉડામણી સ્ત્રીં હાંસી
 ઉડાડવું સં કિં ચગાવવું (૨) વાપરી નાખવું
 (૩) જવાબમાં આલાકી કરવી
 ઉતારવું સં કિં ઉપરથી નીચે મૂકવું
 ઉતાવળ સ્ત્રીં ત્વરા; તાકીદ
 ઉતાવળું વિં ઉતાવળવાળું
 ઉત્તરાધર્(-દ્ધ) પું બાકીનો અર્ધો ભાગ
 ઉત્તેજક વિં ઉત્તેજન આપે તેવું (૨) જલદ
 ઉત્તેજન નં ઉત્સાહ આપવો-પુષ્ટિ આપવી તે
 ઉત્પાદક વિં ઉત્પન્ન કરનારું; પેદા કરનારું
 ઉત્પાદન નં પેદાશ
 ઉથાપવું સં કિં ન માનવું; સામા થવું
 ઉથામવું સં કિં ઊચકવું; ઉપાડવું
 ઉદારતા સ્ત્રીં
 ઉદાસીન વિં ઉદાસ

ઉદ્ધતાઈ સ્ત્રીં ઉદ્ધતપાણું
 ઉદ્ધારક વિં ઉદ્ધાર કરનારું
 ઉદ્ધારવું સં કિં ઉદ્ધાર કરવો
 ઉધરસ સ્ત્રીં ઠંસો; કફ
 ઉધારવું સં કિં નામે લખવું
 ઉપકાર પું; કલ્યાણ (૨) મદદ
 ઉપચાર પું સારું કરવા જે ઉપાય કરવાં તે
 ઉપદેશ પું મોઘ; શિખામાળ
 ઉપદ્રવ પું પજવાણી
 ઉપનામ નં ખીલું નામ; અડક
 ઉપપત્ની સ્ત્રીં રખાત
 ઉપભોગ પું ભોગવટો
 ઉપયોગ પું વપરાશ (૨) જરૂરિયાત
 ઉપયોગી વિં ઉપયોગમાં આવે તેવું
 ઉપરાંત અં વધારે; વિશેષમાં
 ઉપલક વિં ઉપરઉપરનું; ફાલતું
 ઉપલબ્ધ વિં મળેલું; મેળવેલું
 ઉપવન નં ખગીચો; વાડી
 ઉપવાસ પું વ્રત કે નિયમ તરીકે ન ખાવું
 ઉપવીત નં જનોઈ
 ઉપહાર વિં ભેટ; બક્ષિસ
 ઉપહાસ પું મશકરી; ઠેકડી
 ઉપાડવું સં કિં ઊંચું કરવું-ઉઠાવવું
 ઉપાજન નં કમાઈ
 ઉપાલંભ પું ઠપકો
 ઉપાશ્રય પું અપાસરો
 ઉપાસક પું ઉપાસના કરનાર પુરુષ
 ઉપાસના સ્ત્રીં પૂજા; સેવા; ભક્તિ
 ઉપાહાર પું નારતો
 ઉમરાવ પું અમીર (૨) શ્રીમંત
 ઉલાળવું સં કિં ઊલળે એમ કરવું
 ઉલાળિયો પું ઉલાળો (૨) દેવાળું કાઢવું તે
 ઉલ્કાપાત પું મહા અનર્થ-ઉત્પાત
 ઉલ્લંઘન નં ઓળંગવું તે
 ઉલેખવું સં કિં ઉપેક્ષા કરવી
 ઉરકેરણી સ્ત્રીં ઉરકેરવું તે

ઊ

ઊકલવું અં કિં ગૂંચ-ગાંઠનું ખૂલવું (૨) વંચાવું
 ઊકળવું અં કિં ગરમ થવું

ઊખડેલ વિં વહેલ
 ઊગરવું અં કિં ખચવું

ઉધડવું અં કિં ઉધાડું થવું; ખૂલવું
ઉધરવું અં કિં મોટા થવું
ઉટકવું સં કિં માંજવું
ઉઠખેસ સ્ત્રીં ઉઠવું અને ખેસવું તે
ઉતરવું અં કિં નીચે આવવું
ઉલળવું અં કિં નમી જવું (૨) ગાડાં ઇત્યાદિનું
આગળથી જાંચા થઈ જવું

ઉહકારો પું ઈર્ધં નિશ્વાસ; નિસારો
ઉંધાળવું વિં ઉંધણી
ઉંચકવું સં કિં નીચેથી ઉંચું કરવું
ઉંચનીચ વિં ઉંચું અને નીચું
ઉંટદવૈ(-ઘ) પું લેખાગુ વૈદ
ઉંધુંચ(-છ)તું વિં આડુંચવળું
ઉંખાડિયું નં ઉમાડિયું; ખોચણું

ઋ

ઋણુમુક્ત વિં ઋણુ-દેવામાંથી છટું થયેલું
ઋતુકાલ(-ળ) પું ગર્ભાધાનનો સમય

ઋતુધર્મ પું ઋતુદર્શન
ઋતુમતી વિં સ્ત્રીં રત્નરવલા

એ

એકચક્રે અં એકચક્રે
એકજીવ વિં એકરૂપ
એકડિયાં પું બં વં બાળપોથીનો વર્ગ
એકદમ અં તાળટોળ
એકધારું વિં એકસરખું
એકધ્યાન વિં એકચિત્ત
એકનિષ્ઠ વિં એકનિષ્ઠાવાળું
એકમેક સં અન્યોન્ય
એકરાગ પું એકમતી
એકરાર પું ઈકરાર
એકવડું વિં એકવડિયું

એકાએક અં એચિંતું; એકદમ
એકાકાર વિં એકરૂપ (૨) સેળભેળ
એકાચતા સ્ત્રીં તદ્દલીનતા
એકાદરી સ્ત્રીં અગિયારશ
એકાંતરે અં એકાંતરા
એકીએકી સ્ત્રીં એક રમત
એજીપેર(-રે) અં એ રીતે
એનઘેન સ્ત્રીં છાકરાંની એક રમત
એરંડિયું નં દિવેલ
એલફેલ વિં આડુંચવળું; અવિચારી

ઓ

ઓકાવવું સં કિં ઓઠે એમ કરવું
ઓઠાઓઠું વિં થોડું ભોલનારું
ઓછુંવત્તું વિં ઓછું કે વધારે; થોડુંધણું
ઓડકાર પું
ઓતપ્રોત વિં એકબીજામાં પરોવાયેલું
ઓદ્દેદાર વિં ઓદ્દાવાળું
ઓલવવું સં કિં ખૂઝવવું; હોલવવું
ઓશિયાળું વિં પરાધીન - દબાયેલું
ઓશિંગણ વિં ઓશિંગળ

ઓસરવું અં કિં સંકોચાવું (૨) ઓછુંથવું
ઓસામણ નં ઓસાવવાથી નીકળેલું પાણી
ઓળખવું સં કિં જાણવું; પિછાનવું
ઓળખાણુ સ્ત્રીં; નં પિછાન; પરિચય
ઓળખીતું વિં પરિચિત
ઓળવવું સં કિં પચાવી પાડવું
ઓળંગવું સં કિં વટાવી જવું (૨) અવગણના
કરવી; લોપવું

ક

ક(ળ)કળવું અં કિં કદખાંત કરવું
ક(ળ)કળાટ પું કનિયો; રડારોળ

કચરવું સં કિં ચગદવું
કચવાટ પું અસંતોષ

કટિ(-ટી)ખદ્ધ વિં કેટ બાંધીને ઊભેલું; તૈયાર
 કઠિનતા સ્ત્રીં
 કઠિયારો પું લાકડાં કાપી વેચનારો
 કઠોરતા સ્ત્રીં કઠોરપણું
 કટકાઈ સ્ત્રીં કટકતા (૨) નાણાંની તાણ
 કડવાશ સ્ત્રીં કડવાપણું
 કડાકૂટ સ્ત્રીં માથાકુટ
 કડીતોડ વિં મળખૂત
 કડેટાટ અં સપાટાખંધ
 કણુમણુ સ્ત્રીં કણુખીની સ્ત્રી
 કણુસણું નં ડૂંહું
 કતરાતું(-યું) વિં ત્રાંસું; આહું જતું
 કત્લેઆમ સ્ત્રીં અંકુશ વિનાની કતલ
 કથાકાર પું કથા કહેનાર
 કથાનક નં કથાનો ભાગ-ફિરસો
 કદરૂપું વિં કૂળડું; ખેડોળ
 કદાચિત અં કોઈ વખતે; કદી
 કદાવર વિં મોટા કદવાળું
 કનકવો પું પતંગ
 કન્યાકાળ પું કુંવારાપણાનો સમય
 કન્યાદાન નં કન્યાને પરણાવતી વખતે જે કાંઈ
 આપવામાં આવે તે
 કન્યાવસ્થા સ્ત્રીં જુઓ કન્યાકાળ
 કન્યાશાળા સ્ત્રીં છોકરીઓની નિશાળ
 કપાતર વિં નાલાયક
 કખૂતર નં એક પંખી
 કખૂલ (-લા)ત સ્ત્રીં કખૂલણું તે
 કખૂલણું સં કિં હા પાડવી (૨) કખૂલાત આપવી
 કખરસ્તાન નં કખરસ્તાન
 કભારજ સ્ત્રીં કર્કશા સ્ત્રી
 કમકમાં નં ખં વં ધુન્તરી
 કમજાત વિં કમઅસલ
 કમજેર વિં ફૂર્જળ
 કમઠાણુ નં મોટો ખટલો; રસાલો
 કમનીય વિં સુંદર
 કમંડલુ(-ળ) નં સંન્યાસીનું જલપાત્ર
 કમોસમ સ્ત્રીં કમ્મડુ
 કરડાકી(-ગી) સ્ત્રીં વકતા (૨) અકડાઈ
 કરતૂક નં કૃત્ય; કરણી
 કરભાર પું કરવેરાનો ભાર-મોજો
 કરવત સ્ત્રીં; નં લાકડાં વહેરવાનું એક ઓળર

કરંડિયો પું કરિયો
 કરામત સ્ત્રીં કારીગરી (૨) કળા
 કરિયાણું નં ગાંધીને ઘેર મળતું ઓસડ, મસાલો વગેરે
 કરાણાણુ વિં દયાણુ
 કરોળિયો પું એક જીવડું
 કર્ણધાર પું સુકાની; નેતા
 કર્મયોગ પું કર્મ માર્ગની સાધના
 કર્મવીર વિં કર્તવ્ય કર્મ કરવામાં વીર
 કલદાર વિં અંગ્રેજી ચલણનું (નાણું)
 કલપાંત પું; નં જુઓ કલપાંત
 કલંકિત વિં કલંકવાળું; કલંક પામેલું
 કલાકાર પું કલાયુક્ત રચના કરનારો પુરુષ
 કલાધર પું મોર (૨) ચંદ્ર
 કલુપિત વિં કચવાયેલું
 કલ્લેવર નં શરીર; આળિયું
 કવાયત સ્ત્રીં લશ્કરી તાલીમ
 કવિરાજ પું મોટો-ઉત્તમ કવિ
 કવિવર પું કવિઓમાં શ્રેષ્ઠ-ઉત્તમ એવો કવિ
 કવીશ્વર પું સૌથી મોટો કવિ
 કસદાર વિં કસ-સત્વવાળું
 કસમજ સ્ત્રીં ખોટી અયોગ્ય સમજ
 કસમય પું કવખત; કવેળા
 કસરત સ્ત્રીં વ્યાયામ
 કસાયેલું વિં પલોટાયેલું; અનુભવી
 કળતર નં શરીરની અદર થતી પીડ-વેદના
 કળાયલ વિં કળા કરેલી હોય એવો (મોર)
 કળાવંત વિં જુઓ કલાવંત
 કળાવાન વિં જુઓ કલાવાન
 કંઠમાળ સ્ત્રીં ગળાનો એક રોગ
 કંતામણુ નં કંતાઈ
 કંદમૂલ(-ળ) નં કંદ તથા મૂળ
 કાકલૂદી સ્ત્રીં કાલાવાલા
 કાછિયણુ સ્ત્રીં કાછિયાની સ્ત્રી
 કાટમાળ પું જૂનુંનણું ઇમારતી લાકડું
 કાતરણું સં કિં કાપણું
 કાતરિયું નં છેક છાપરાની નીચેનો નીચો મેડો
 કાનપટી(-ટી) સ્ત્રીં કાનની ખૂટ
 કાનોકાન અં જુઓ કાનેકાન
 કાપકૂપ સ્ત્રીં સુધારોવધારો (૨) કરકસર
 કાપડિયો પું કાપડ વેચનારો
 કાપાકાપ(-પી) સ્ત્રીં કતલ; ખૂનરેજ

કામકાજ નં વ્યવસાય (૨) ધંધો; રોજગાર
 કામકીડા સ્ત્રીં સંભોગ (૨) મેથુન
 કામગ(-ગી)રી સ્ત્રીં નોકરી; ચાકરી
 કામગરુ' વિં ઉદ્યોગી
 કામજિત વિં વિષયવાસના જેણે જીતી છે એણે
 કામદાર પુ'ં અમલદાર; અધિકારી
 કામદેવ પુ'ં મદન
 કામધંધો પુ'ં વેપારરોજગાર
 કામધેનુ સ્ત્રીં મનકામના પૂર્ણ કરનારી એક
 કલ્પિત ગાય
 કામખાણુ નં કામદેવનું ખાણુ
 કામભાવ પુ'ં કામવાસના
 કામવશ વિં કામવાસનાને વશ બનેલું
 કામશાસ્ત્ર નં કામભોગનું શાસ્ત્ર
 કામાતુર વિં કામ—વિષયેચ્છાથી આતુર બનેલું
 કામાંધતા સ્ત્રીં
 કારકુન વિં પુ'ં ગુમાસ્તો; મહેતો
 કારખાનું નં જેમાં હુત્રરઉદ્યોગનું કામ થતું હોય
 તે મકાન
 કારતૂસ સ્ત્રીં ફેડવાના દારથી ભરેલું ખોખું
 કારભાર પુ'ં વ્યવસ્થાનું કામ
 કારભારી પુ'ં કારભાર કરનારો; પ્રધાન
 કારસ્તાન નં પ્રપંચ
 કારાગાર નં કેદખાનું; તુરંગ
 કારાગૃહ નં કારાગાર
 કારાવાસ પુ'ં જીવો કારાગારવાસ
 કારીગ(-ગી)રી સ્ત્રીં કળાકૌશલ્ય; ચતુરાઈ
 કારોખાર પુ'ં કારભાર
 કાર્યકર વિં કાર્ય—કામ કરનારું કરે એણે
 કાર્યકર્તા(-ર્તા) પુ'ં કામ કરનારો
 કાર્યક્ષેત્ર નં કાર્યનું—કામનું ક્ષેત્ર
 કાર્યદક્ષ વિં કાર્યનિપુણ
 કાર્યાલય નં કામ કરવાની જગા
 કાલ(-ળ)રાત્રિ (-ત્રી) સ્ત્રીં ઘોર અંધારી રાત
 (૨) કાળરૂપી રાત્રી
 કાલાવાલા પુ'ં બં વળ આજીજી
 કાલ્પનિક વિં કલ્પનાથી ઉત્પત્ત થયેલું
 કાવડિયું નં પૈસો
 કાવતરું નં છળ; પ્રપંચ; કારસ્તાન
 કાળચક્ર નં કાલચક્ર
 કાળખાળ વિં કાળની ઝાળ જેણે

કાળખળ નં કાળનું—સમયનું બળ
 કાળમીઠ વિં ધણું જ કાળું (૨) નિષ્કુર
 કાળમુખું વિં કાળના જેવા મોંવાળું
 કાળાંતરે અં ધણા લાંબા સમયના—યુગોના
 અંતર પછી
 કાળીટીલી સ્ત્રીં કલંક; લાંછન
 કાંતિમાન વિં કાંતિવાળું
 કિકિયારી સ્ત્રીં ચીસ; તીણી કારમી ખૂમ
 કિનખાખ પુ'ં કસબ
 કિનાખોર વિં કીનાખોર
 કિરતાર પુ'ં સૃષ્ટિનો કરનારો—સ્રષ્ટા; કર્તાર
 કિલ્લેદાર પુ'ં કિલ્લાનો ઉપરી અમલદાર
 કિંખડુના અં વિશેષ (કહેવા)થી શું ?
 કીડિયારું નં કીડીઓનું દર
 કીનાખોર વિં કીનો—વેર રાખે એણે; દંશીલું
 કીરતન નં જીવો કીર્તન
 કીર્તિ(-ર્તિ)માન વિં કીર્તિવાળું; નામાંકિત
 કીર્તિ(-ર્તિ)વંત વિં કીર્તિમાન
 કુટિલતા સ્ત્રીં
 કુતૂહલ નં કૌતુહ (૨) નવાઈ
 કુદરત સ્ત્રીં નિસર્ગ; પ્રકૃતિ
 કુદરતી વિં કુદરત સંબંધી
 કુમકુમ નં કુંકુમ; કંક
 કુમળાશ સ્ત્રીં કુમળાપણું
 કુમારિકા સ્ત્રીં બાર વર્ષ સુધીની કન્યા
 કુરખાન વિં ન્યોછાવર; ફૂલ
 કુલ(-ળ)દેવ પુ'ં કુળનો ઈષ્ટદેવ
 કુલ(-ળ)ધર્મ પુ'ં વંશપરંપરાથી ચાલતો આવેલો
 કુળનો વિશિષ્ટ ધર્મ—આચાર
 કુલવધૂ સ્ત્રીં સારા કુટુંબની વહુ—સ્ત્રી
 કુલાંગના સ્ત્રીં કુલીન ઘરની (સુશીલ) સ્ત્રી
 કુલાંગાર પુ'ં કુળમાં અંગારા જેવો
 કુશલ(-ળ)તા સ્ત્રીં
 કુસ્તીખાજ વિં કુસ્તીમાં પ્રવીણ
 કુળગોર પુ'ં વંશપરંપરાનો ગોર
 કુળવાન વિં કુલીન
 કુંભારણુ સ્ત્રીં કુંભારની સ્ત્રી
 કુંવારકા સ્ત્રીં કુંવારી કન્યા
 કૃત્રિમતા સ્ત્રીં
 કૃપણતા સ્ત્રીં કંજુસાઈ
 કૃપાદષ્ટિ સ્ત્રીં રહેમનજર

કૃપાનાથ પું. કૃપા કરવી જેના હાથની વાત છે એ
 કૃપાનિધિ પું. કૃપાનો નિધિ—ભંડાર તે
 કૃપાપાત્ર વિ. કૃપાને યોગ્ય
 કૃપાવંત વિ. કૃપાળુ
 કૃપાવાન વિ. કૃપાવંત
 કૃષિકાર ન. ખેડૂત
 કૃષ્ણપદ્મ પું. ન. અંધારિયું
 કૃષ્ણાપીણુ ન. કૃષ્ણ ભગવાનને અર્પણ કરવું તે
 કેદખાનું ન. જેલ; કારાગાર; તુરંગ
 કેશપાશ પું. વેળી; ચોટલો
 કેશવાળી સ્ત્રી. સિંહ અથવા ઘોડાની ગરદન ઉપ-
 રના વાળ
 કેસરિયાં ન. બ. વ. કેસરી વાધા પહેરીને યા
 તો છેલ્લો કરૂંખો પીને મરણિયા થઈને
 લડવું તે
 કેળવણી સ્ત્રી. શિક્ષણ
 કેળવવું સ. ક્રિ. વ્યવસ્થિત રીતે ખીલવવું
 કોઈવાર અ. કોઈ વખત
 કોગળિયું ન. કોલેરા
 કોટવાસ(-ળ) પું. કોટનો—શહેરનો ખંદોખસ્ત
 રાખનાર અમલદાર
 કોડામણું વિ. કોડીકું
 કોતરણી સ્ત્રી. કોતરકામ; નકશી

કોમલાંગી વિ. સ્ત્રી. કોમળ—નાનુક શરીરની
 કોમીવાદ પું. કેવળ કોમના જ સાંકડા હિતાહિતની
 દષ્ટિથી કરેલો વાદ—મત
 કોશા(-પા)ગાર પું. ન. ખળનો; ભંડાર
 કોહવાટ પું. સડો
 કૌતૂહલ ન. કુતૂહલ; કૌતુક (૨) ઈતેજરી
 કમવાર અ. નંખરવાર; હારખંધ
 કીડાંગણુ ન. કીડા કરવાની જગા
 કૂંરપણું ન.
 કોધાવેશ પું. કોધનો આવેશ
 ક્ષણજીવી વિ. અદ્યજીવી
 ક્ષણમાત્ર અ. એક ક્ષણ સુધી
 ક્ષત્રિયાણી સ્ત્રી. જુઓ ક્ષત્રિયા
 ક્ષમાપત્ર ન. ક્ષમા માગવી તે
 ક્ષમાપાત્ર ન. ક્ષમાને યોગ્ય
 ક્ષમાવંત વિ. ક્ષમાવાળું
 ક્ષમાવાન વિ. ક્ષમાવંત
 ક્ષમાશીલ વિ. ક્ષમાવાળું
 ક્ષયરોગ પું. એક રોગ; ધાસણી
 ક્ષાત્તેજ ન. ક્ષત્રિયનું તેજ—પરાક્રમ
 ક્ષાત્તધર્મ પું. ક્ષત્રિયનો ધર્મ
 ક્ષુધાતુર વિ. ભૂખ્યું
 ક્ષેત્રફલ(-ળ) ન. જમીનની લંબાઈ પહોળાઈનું માપ

ખ

ખ(ંડ)ખડવું અ. ક્રિ. ખડખડ એવો અવાજ થવો
 ખરખરો પું. શોક; સંતાપ
 ખચકાવું અ. ક્રિ. અચકાવું; અટકવું
 ખજવાળ સ્ત્રી. ખંજવાળ
 ખજનચી પું. ખજનાનો ઉપરી—કોપાધ્યક્ષ
 ખટખટ સ્ત્રી. નડતર (૨) માથાકૂટ
 ખટપટ સ્ત્રી. પ્રાપંચિક ગોઠવણ
 ખટપટી વિ. ખટપટિયું
 ખટમીકું વિ. ખટમધુકું
 ખટરાગ પું. અણખનાવ
 ખટ(-ટા)વવું સ. ક્રિ. કમાય-લાભ મેળવે એમ કરવું
 ખડકવું સ. ક્રિ. ઉપરાઉપરી ગોઠવવું; સીંચવું
 ખતવણી સ્ત્રી. ખતવવું તે
 ખપજોગું વિ. ઉપયોગ પૂરતું; જોઈતું
 ખખૂતર ન. કખૂતર

ખમાવવું સ. ક્રિ. [જેન] ક્ષમા માગવી
 ખરચવું સ. ક્રિ. ખર્ચ કરવું; વાવરવું
 ખરચાઉ(-ળ, -ણું) વિ. ખર્ચ કરે એવું
 ખરજવું ન. ચામડીનો એક રોગ
 ખરીદવું સ. ક્રિ. વેચાતું લેવું
 ખરે(-રો)ખર અ. સાચે (૨) ખચીત
 ખવાસણ(-ણી) સ્ત્રી. દાસી
 ખસિયાણું વિ. છાણું
 ખસેડવું સ. ક્રિ. દૂર કરવું
 ખળાવાડ સ્ત્રી. ખળું કરવાની જગા; ખરવાડ
 ખંખેરવું સ. ક્રિ. ખેરવી નાખવું (૨) ધમકાવવું
 ખંજવાળ સ્ત્રી. ચળ; વલૂર
 ખંજોળવું સ. ક્રિ. ખંજવાળવું
 ખંડવવું સ. ક્રિ. ખાંડે એમ કરવું
 ખંડિયેર ન. ભાંગીતૂટી ઈમારત

ખાઉધર(-રૂં) વિં ખાતાં ધરાય નહિ એવું
ખાતાવહી સ્ત્રીં ખાતાંવાર હિસાબ નોંધવાનો મેળ
ખાનદાન વિં કુળવાન (૨) પ્રતિષ્ઠિત
ખાનદાની સ્ત્રીં ખાનદાનપણું
ખાનપાન નં ખાવું પીવું તે
ખાઓચિયું નં પાણીથી ભરેલો નાનો ખાડો
ખારવણુ સ્ત્રીં ખારવાની સ્ત્રી
ખારોપાટ પું છોકરાંની એક રમત (૨) ખારા-
ટવાળી જમીન
ખાસદાર પું ઘોડાની ચાકરી કરનાર; અશ્વપાલ
ખાસિયત સ્ત્રીં સ્વભાવ; પ્રકૃતિ
ખાંડગિયો પું અનાજ કે ખીજ ચીજ ખાંડવા
માટે બનાવેલું લાકડા કે પથ્થરનું સાધન
ખિજ(-દ)મત સ્ત્રીં સેવાચાકરી; તહેનાત
ખિલવણી સ્ત્રીં ખીલવવું તે
ખીજવવું સં કિં ચીડવવું

ખીલવવું સં કિં ખીલે એમ કરવું
ખુટાડવું સં કિં ખૂટે એમ કરવું
ખુટામણુ સ્ત્રીં પૂટ; દગો
ખુશનુમા વિં સુંદર; રમણીય
ખુશામત(-દ)સ્ત્રીં સ્વાર્થ માટે કરેલાં વખાણુ
ખૂનખાર વિં લોહી રેડાય એવું (૨) ઘાતકી; ખૂની
ખૂનરેણુ સ્ત્રીં કાપાકાપી; કતલ
ખૂખીદાર વિં ખૂખીવાળું
ખેતરવા વિં એક ખેતરના જેટલી લંબાઈનું
ખેરખાણુ વિં ભણું ચાલનારું; શુભેચ્છક
ખેસવવું સં કિં ખસેડવું
ખેંચતાણુ સ્ત્રીં ખેંચાખેંચ (૨) [લા.] આમલ
ખોતરવું સં કિં આણુંઆણું ખોદવું; ખણવું
ખોળાધરી સ્ત્રીં જમીનગીરી
ખોંખારવું અં કિં ઉધરસ ખાવી

ગ

ગજાહીણુ વિં ગજ વગરનું
ગડ(-ર)મડ સ્ત્રીં ઘાંધાટ (૨) અવ્યવસ્થા
ગણતરી સ્ત્રીં ગણવું તે
ગતાગમ સ્ત્રીં સમજણ; જ્ઞાન
ગતિમાન વિં ગતિમંત
ગદગદ વિં પાણી જેવું; ઢીલું
ગદાધર પું ગદા ધારણુ કરનાર
ગપસપ સ્ત્રીં ગપ
ગફલત સ્ત્રીં ખેદરકારી
ગભરાટ પું ગભરામણુ
ગભરાવું અં કિં ગૂંચાવું; મૂંઝાવું
ગમગીન વિં ખિન્ન; ઉદાસ
ગરકાવ વિં ગરક; મશગૂલ
ગરજવું અં કિં ગર્જના કરવી
ગરદન સ્ત્રીં ગળચી; ખોચી
ગરનાળું નં નાળું
ગરાસિયો પું ગરાસ ખાનારો રજપૂત
ગરીખાઈ સ્ત્રીં નિર્ધનતા; કંગાલિયત
ગર્ભાશય નં સ્ત્રી શરીરમાં ગર્ભને રહેવાની જગા
ગળચવું સં કિં ખૂળ ખાવું
ગળથૂથી સ્ત્રીં તરત જન્મેલા બાળકને આપવાનું
ગોળ, ધી તથા પાણીનું મિશ્રણ

ગળાફાંસો પું ગળે ફાંસો ખાવો-દેવો તે
ગળેપડુ વિં પારકી વસ્તુ બથાવી પડનારું
ગંભીરતા સ્ત્રીં
ગાડરિયું વિં ગાડરની જમ-આંધળી રીતે અનુસરતું
ગાદીપતિ પું ગાદીનો ધણી—રાજ
ગામડિયું વિં ગામડાની રીતભાવનું
ગાંડપણુ નં ગાંડાઈ
ગાંડુંતૂર વિં છેક ગાંડું
ગિર(-રિ)ધર પું કૃષ્ણ
ગિરનાર પું (સં.) કાઠિયાવાડનો એક પર્વત
ગુજરાતી વિં ગુજરાતનું-ને લગતું
ગુજરાન નં નિર્વાહ; ગુજરો
ગુજરવું સં કિં ગાળવું (૨) વિતાડવું
ગુણુકારી વિં ગુણુકારક
ગુણુગાન નં વખાણુ
ગુણુદોષ પું ગુણુ અને દોષ
ગુણુવાન વિં ગુણુવાળું
ગુણુકાર પું એક સંખ્યાને ખીજથી ગુણુવી તે
ગુણિયલ વિં સદ્ગુણી
ગુનેગાર વિં ગુનો કરનારું; અપરાધી
ગુમદાન નં છપું દાન
ગુફતેગો સ્ત્રીં ગુફતગો

ગુલતાન વિં મશગૂલ; તદ્લીન
 ગુલામડી સ્ત્રીં ખરીદ કરેલી દારી-લૂંડી
 ગુંડશાહી સ્ત્રીં ગુંડાઓનો અમલ
 ગુંદરિયું નં પલાળેલો ગુંદર રાખવાનું પાત્ર
 ગૂંજરાત પું; સ્ત્રીં; નં ગૂંજરાત
 ગૂંગળાવું અં કિં આસ રુંધાવો
 ગૂંચવવું સં કિં ગૂંચવાગમાં નાંખવું
 ગૃહપતિ પું છત્રો પર દેખરેખ રાખનાર શિક્ષક
 ગૃહલક્ષ્મી સ્ત્રીં સુશીલ, સચ્ચરિત સ્ત્રી
 ગેરલાલ પું ખોટા; નુકસાન (ર) ખોટો લાભ
 ગોઠવણ(-ણી) સ્ત્રીં ગોઠવવાની રીત; રચના
 ગોઠવવું સં કિં વ્યવસ્થિત રીતે મૂકવું

ગોઠિયણ સ્ત્રીં સ્ત્રીમિત્ર; સખી
 ગોરક્ષણ નં ગોરક્ષા
 ગોવાળિયો પું ગોવાળ
 ગોળાકાર વિં ગોળ આકારનું
 ગૌરવણું વિં ગોરા રંગનું (શરીર માટે)
 ગ્રહદશા સ્ત્રીં [લા.] દુર્દશા
 ગ્રંથકાર પું ગ્રંથકર્તા
 ગ્રંથપાલ(-ળ)પુસ્તકાલયમાં પુસ્તકોની રક્ષા અને
 આપવાલેવાની વ્યવસ્થા કરનાર
 ગ્રંથમાળા સ્ત્રીં ગ્રંથોની માળા
 ગ્રંથાલય નં પુસ્તકાલય
 ગ્રામસેવા સ્ત્રીં ગામડાંઓની સેવા

ધ

ધચરકો પું ગચરકો
 ઘટમાળ સ્ત્રીં ક્રમ; પ્રણાલી
 ઘટાવવું સં કિં ખેસતું કરવું; લાગુ પાડવું
 ઘડતર નં ઘડવાની રીત (ર) ઘડામણ
 ઘડપણ નં વૃક્ષાવસ્થા
 ઘડભાંગ(-જ) સ્ત્રીં વિચારોનું ડામાડોળપણું
 ઘડાયેલું વિં અનુભવથી પાકું થયેલું
 ઘડિયાળ સ્ત્રીં; નં વખત જણાવનારું ચંત્ર
 ધમસાણ નં રમણુભમણ; તોફાન
 ધમાધમ સ્ત્રીં ધમ્માચકડી
 ધરખર્ચ પું; નં ધરખરચ
 ધરગતુ(-થુ-થ્યુ) વિં જેની ઉત્પત્તિ કે વપરાશ
 ધરમાં જ હોય તેવું
 ધરચોણું નં સ્ત્રીઓને પહેરવાનું એક રેશમી વસ્ત્ર

ધરધણી પું ધરનો માલિક
 ધરફાડુ વિં ધરફાડીને ચોરી કરનારું
 ધરખાર નં ધર, રાચરચીલું, માલમિલકત વિગેરે
 ધરમેળે અં માંહોમાંહે સમજીને
 ધરવાસ પું ગૃહસ્થાશ્રમ
 ધરવાળી સ્ત્રીં ધરધણિયાણી
 ધરવેરો પું ધર ઉપર લેવાતો કર
 ઘંટારવ પું ઘંટનો અવાજ—રાગુકો
 ધુસણિયું વિં ગમે તેમ કરીને ધૂસનારું
 ઘેલુંતૂર વિં ગાંડુંતૂર
 ઘોડદોડ સ્ત્રીં ઘોડાઓની દોડવાની હરીફાઈ
 ઘોડાગાડી સ્ત્રીં ઘોડા વડે ખેંચાતી ગાડી
 ઘોડાપૂર નં એકદમ આવી ચડતું મોટું પૂર

ચ

ચકચાર સ્ત્રીં તપાસ; પડપૂછ
 ચક(-ગ)ડોળ પું પારણા જેવી ડોળીમાં ખેસીને
 ગોળ ફરવાનો ફાળકો
 ચકમક પું એક જાતનો પથ્થર (ર) [લા.] તકરાર
 ચકરડી સ્ત્રીં પૂદડી (ર) ફેર
 ચકરાવો પું ફેરાવો (ર) ઘેર
 ચકાસવું સં કિં તપાસીને જોવું
 ચકાકાર વિં ચકના આકારનું
 ચણિયારું નં જે ખાડામાં ટેકાવાથી ખારણું
 ફેરે છે તે

ચણીખોર નં ચણા જેવું નાનું ખોર
 ચતુરંગ વિં ચાર અંગવાળું
 ચતુરાઈ સ્ત્રીં ચતુરપણું
 ચતુદિશા સ્ત્રીં ચારે દિશા
 ચતુર્માસ પું જાં વં ચાતુર્માસ
 ચતુર્વર્ણ પું જાં વં ચાર વર્ણ
 ચપરાસી પું ચપરાસવાળો-પટાવાળો
 ચખરાક વિં ચપળ; ચાલાક
 ચખૂતરો પું પંખીઓને માટે દાણા નાખવાની
 જગા; પરખડી

અમકાર(-રૌ) પું. ઝખકારૌ
અમત્કાર પું. આશ્ચર્યકારક બનાવ (૨) કરામત
અરૌતર નં મહી અને સાખર એ મે નહીઓ
વચ્ચેનો ગુજરાતનો પ્રદેશ
અર્થાપત્ર નં અર્થ કે વિવેચનનો છાપામાં આવેલો
પત્ર-લખાણ
અર્માલય નં આમણં કેળવવાનું કારખાનું
અલાવવું સં કિં નલાવી લેવું
અળકવું અં કિં તેજ મારવું; ઝખકવું
અળકાટ પું. અકચકાટ; પ્રકાશ
અળવળ સ્ત્રીં હિલચાલ; આંદોલન
અંદરવો પું. છતનું રંગમેરંગી કપડું; છત
અંદરુખી વિં સ્ત્રીં અંદ્રના જેવા મુખવાળી
ચાકરડી સ્ત્રીં ચાકરનું કામ કરનાર સ્ત્રી
ચારેગમ અં ચોમેર
ચિણુ(-ન)ગારી સ્ત્રીં તણુઓ
ચિત્તચોર પું. ચિત્ત ચોરી જનાર
ચિત્તભ્રમ પું. ઉન્માદ (૨) ભ્રમ
ચિત્રકલા(-ળા) સ્ત્રીં ચિત્ર દોરવાની કળા
ચિત્રકાર પું. ચિત્ર દોરનારૌ
ચિત્રપટ પું. નં સિનેમાની 'ફિલ્મ'

ચિખાવણું વિં દોઢડાણું
ચિરકાલ(-ળ) પું. દીર્ઘ-લાંબો સમય
ચિરંજીવ(-વી) વિં લાંબી આવરદાવાળું (૨)
પું. પુત્ર
ચિંતાતુર વિં ચિંતાથી આતુર-વ્યાકુળ બનેલું
ચીકણાઈ(-શ) સ્ત્રીં ચીકણાપણું
ચીતરવું સં કિં ચિત્ર કાઢવું; આલેખવું
ચીંદરડું નં સાંકડો પણ લાંબો લૂગડાનો કાપલો
ચૂકવવું સં કિં ભુલાવવું; પતાવવું (કળિયો,
ચૂપચાપ અં છનામાના
ચોકસાઈ સ્ત્રીં ખાતરી
ચોકિયાત પું. રખવાળ
ચોકીદાર પું. ચોકિયાત; રખેવાળ
ચોટાડવું સં કિં 'ચોટવું'નું પ્રેરક રૂપ
ચોડવવું સં કિં પકવવું; ચડવવું
ચોતરફ અં ચારેખાળુ
ચોપડવું સં કિં લગાડવું; લપેડવું
ચોપાનિયું નં વર્તમાનપત્ર
ચોખદાર પું. છડીદાર
ચોવટિયું વિં દોઢડાણું
ચોવટિયો પું. આગેવાન પુરુષ

છ

છટકવું અં કિં [લા.] નાસી જવું; સટકવું
છટાદાર વિં છટાવાળું
છડીદાર વિં છડી ઝાલનાર
છતરાયું વિં ખુદ્દલું; ચાહન
છત્રપતિ પું. રાજા; શહેનશાહ
છપાવવું સં કિં 'છાપવું'નું પ્રેરક રૂપ
છમકલું નં અટકચાળું (૨) નાનકડું તોફાન
છલકાવું અં કિં ઊછળી બહાર પડવું (૨)[લા.]
અભિમાનથી ફુલાવું
છલોછલ અં છલાછલ
છળભેદ પું. છળપ્રેમ્ય
છંછેડવું સં કિં પજવવું; ચીડવવું

છંટકાવ પું. છાંટવું તે
છાકટાઈ સ્ત્રીં છાકટાપણું
છાનુંમાનું વિં છાનુંછપનું; ગુપ્ત
છાપખાનું નં મુદ્રણાલય
છિન્નભિન્ન વિં ભાંગીતૂટી ગયેલું
છુટકારૌ પું. મુક્તિ; છટકો; અંત
છટાછેડા પું. બં વં ફારગતી
છૂટાપણું નં સ્વતંત્રતા
છૂમંતર નં જડું; જંતરમંતરનો પ્રયાગ
છેડાછેડી સ્ત્રીં વરના જમા સાથે વહુની ધાટીની
ગાંઠ બાંધે છે તે
છેતરવું સં કિં ઠગવું; છળવું

જ

જકડવું સં કિં અસકે નહિ એમ બાંધવું
જગદીશ પું. જગતનો ધણી-પરમેશ્વર
જજમાન પું. યજમાન

જડવાદ પું. જગતનું મૂળ જડ છે, ચેતન નહિ
એવો વાદ
જડીબુટ્ટી સ્ત્રીં અમત્કારિક ગુણવાળી જડી

જનમવું અં કિં ઉત્પન્ન થવું; જન્મવું
જનહિત નં લોકોનું હિત
જનાવર નં જનવર; પશુ
જન્મગાંઠ સ્ત્રીં વરસગાંઠ; જન્મતિથિ
જન્મભૂમિ સ્ત્રીં માતૃભૂમિ
જન્મરાઈ સ્ત્રીં જન્મરજરતી
જમદૂત પું ચમદૂત
જમફળ નં જમફળ
જમાદાર પું સિપાઈઓની દુકાની ઉપરી
જલ(-ળ)મય વિં બધે પાણી પાણી થઈ ગયું
હોય એવું
જવાહિર નં હીરામાણિક વગેરે ઝવેરાત
જહાંગીરી વિં આપખુદ; જોહુકમીભયું
જળચર વિં (ર) નં જલચર
જળાશય નં જલાશય
જળોદર નં જલંદર
જગરણુ નં જગલું તે; ઉત્તગરો
જાણુકાર વિં (ર) પું જાણુનાર
જાણુભેદુ વિં અંદરની વાત જાણુનું
જાતવંત વિં જાંચા ખાનદાનનું

જાતવાન વિં જુઓ જાતવંત
જાદુ(-દ્)ગ(-ગી)ર પું જાદુંનું કામ કરનાર
જાનમાલ નં જીવ અને માલમિલકત
જાનવર નં જુઓ જનાવર
જાળવવું સં કિં સંભાળવું; સાચવવું
જાભાનેડી(-ળી) સ્ત્રીં જાભાખોલી; તકરાર
જાણેદાર પું જાણું થયેલાનું સમરામાણ
જાવદયા સ્ત્રીં જાવો-પ્રાણીઓ ઉપર દયા
જુગટિયું વિં જુગડું રમનારું (ર) નં જુગડું
જુનવાણી વિં જૂનું
જુલમાટ પું જુલમ
જુવાનિયો પું જુવાન
જેલજા(-યા)ના સ્ત્રીં જેલમાં જવું તે
જેલવાસ પું જેલમાં જવું તે
જેડીદાર પું સાથી (ર) ખરાખરિયા
જોહુકમી સ્ત્રીં જોહુકમ; આપખુદી
જ્ઞાનયોગ પું શ્રવણ, મનન ને નિદિધ્યાસનનાં
સાધનવાળો એક યોગ
જ્ઞાનવાન વિં જ્ઞાનવાળું

ઝ

ઝાડવું અં કિં લાડવું; ટટો કરવો
ઝમ્મવું અં કિં બાહાર ઝૂકવું (ર) જોર કર્યા કરવું
ઝડપવું સં કિં એકદમ પકડવું
ઝપાઝપ(-પી) સ્ત્રીં કાપાકાપી; મારામારી
ઝખૂકવું અં કિં ઝખૂકઝખૂક પ્રકાશવું
ઝમકાર(-રો) પું (રવં) રણકો; ઠણકો
ઝરમર નં સ્ત્રીની કોટનું એક ધરેણું

ઝવેરાત નં હીરા, માણિક, મોતી; (ર) [લા.] બળ
ઝળકવું અં કિં તેજ મારવું; ચળકવું
ઝળકાટ પું ઝળકવું તે
ઝંઝાવાત પું ઝંઝાનિલ
ઝાટકણી સ્ત્રીં [લા.] સખત ઠપકો
ઝુકાવવું સં કિં ઝંપાલવવું; ચાહોમ કરવું
ઝુલાવવું અં કિં 'ઝૂલવું'નું કમંણિ રૂપ

ટ

ટટળવું અં કિં ટળવળવું; પીડવું; ઝૂરવું
ટપકવું અં કિં ટીપેટીપે નીચે પડવું; ચૂડું
ટહુકવું અં કિં (મોર કે કોયલે) ખોલવું
ટહુકાર પું (કોયલ કે મોરનો) ટહુકો
ટહેલવું અં કિં આંઠા મારવા (ર) ગામમાં
ટહેલ નાંખવી
ટંકશાળ સ્ત્રીં ચલણી સિક્કા પાડવાનું કારખાનું

ટંટાખોર વિં ટંટો-કળિયો કરવાની આદતવાળું
ટાપટીપ સ્ત્રીં વ્યવસ્થા; સુધરતા
ટિંગાર(-વ)વું સં કિં લટકાવવું; ભરવવું
ટીકાકાર પું ટીકા કરનાર; વિવેચક
ટોપીવાળો પું યુરોપિયન; ગોરો
ટોળખાણ સ્ત્રીં ઠકામશકરી

ઠ

ઠકરાત સ્ત્રીં ઠાકોરપણું (૨) શેઠાઈ
ઠગખાણ સ્ત્રીં ઠગાઈ; પ્રપંચ
ઠગવિદ્યા સ્ત્રીં ઠગવાની વિદ્યા-કળા (૨) ઠગખાણ
ઠકાખોર વિં ઠકા મશ્કરી કરવાની આદતવાળો
ઠકાખાણ સ્ત્રીં ઠકામશ્કરી
ઠરાવવું સં કિં નકકી કરવું

ઠસ્સાદાર વિં ઠસ્સાવાળું
ઠાકોરણ પુંં દેવની વિષ્ણુની મૂર્તિ
ઠાઠમાઠ પુંં ભપકો; શોભા
ઠાવકાઈ સ્ત્રીં ઠાવકાપણું
ઠાંસાખાણ સ્ત્રીં સામ સામે ઠાંસા મારવા તે

ડ

ડરામણી સ્ત્રીં ધમકી; ખીક; સતામણી
ડહાપણુ નં ડાહ્યાપણું; શાણુપણુ
ડહોળવું સં કિં (પ્રવાહીને) હલાવવું
ડંડાખાણ સ્ત્રીં ડંડા-લાકડીની મારામારી
ડામચિયો પુંં ગોદદાં વગેરે મૂકવાની ઘોડી

ડામાડોળ વિં અરિથર; ડોલતું
ડુખાવવું સં કિં ડુખાડવું
ડુંગરાળ વિં જેમાં ઠેકઠેકાગિ ડુંગરા હોય એવું
ડોળધાણુ વિં સ્ત્રીં દંભી; આડંબરવાળું

ઢ

ઢમદાર વિં ઢખવાળું
ઢમઢોલ વિં ઢોલ જેવું પૂલેલું
ઢરડવું સં કિં ઢસડવું; ધસડવું
ઢસડવું સં કિં ધસડવું (૨) [લા.] વેઠ ઉતારવી
ઢસરડો પુંં ઢસડવાથી થયેલો ધસરકો
ઢંકાયેલું નં બંધ; ઢંકેલું (૨) ગુપ્ત; અણુપરખ્યું

ઢંગધડો પુંં ઢેકાણું
ઢંઢોળવું સં કિં ખૂળ હલાવવું
ઢાંકણિયું વિં ઢાંકે એવું
ઢીંકાપાટુ સ્ત્રીં; નં જુઓ ઢીંકાપાટુ
ઢીંચણિયું નં ઢીંચણ નીચે મૂકવાનું ટેકણું

ત

તકદીર નં નસીબ
તકરાર સ્ત્રીં કળિયો; ટંટો
તકલા(-લે)દી વિં ટકાઉ નહિ તેવું-નાજીક
તકલીફ સ્ત્રીં તરદી; કષ્ટ
તકસીર સ્ત્રીં ભૂલ; કસૂર
તકેદારી સ્ત્રીં ચાંપ; ભપતો; દેખરેખ
તખલ્લુસ નં ઉપનામ
તળવીળ સ્ત્રીં તપાસ; શોધ
તડનેડ સ્ત્રીં સમાધાન
તડમાર અં ધમધોકાર; ઝપાટાબંધ
તણુ(-ર)ખણું નં તરણું; ધાસની સગી
તત્વજ્ઞાન નં તત્વ સંબંધી જ્ઞાન; ફિલસૂફી
તપખીર સ્ત્રીં છીંછણી

તપાવવું સં કિં તપવવું
તપાસવું સં કિં શોધવું; ખોળવું
તપોખલ(-ળ)નં તપનું બળ; તપનો પ્રભાવ
તપોભૂમિ સ્ત્રીં તપથી પવિત્ર થયેલી ભૂમિ
તફાવત પુંં ફરક
તખલચી પુંં તખલાં-નરધાં વગાડનાર
તખિયત સ્ત્રીં મનની રિયતિ-મિતલ
તરકટ નં પ્રપંચ; કાવતરું
તરગાળો પુંં ગાવા નાચવાનો ધંધો કરનાર એક
ન્યાતનો માણસ
તરજૂમો પુંં બાષાંતર
તરફેણ સ્ત્રીં પક્ષ (૨) તરફદારી

તરખૂચ નં તરખૂચ
 તર(-લ)વાર સ્ત્રીં સમરીર; ખડ્ડ
 તરુવર નં મોટું જાડ
 તર્કવાદ પું તર્કને આધારે સ્થાપેલો વાદ
 તર્કશાસ્ત્ર નં ન્યાયશાસ્ત્ર; 'લોજિક'
 તલભાર વિં તલ જેટલું; સહેજ (૨) અં તલપૂર
 તલમાત્ર વિં (૨) અં જુઓ તલભાર
 તલસાટ પું આતુરતા; તરફડાટ
 તવંગર વિં પૈસાદાર
 તવારીખ સ્ત્રીં ઇતિહાસ
 તસવીર સ્ત્રીં છબી; ચિત્ર
 તહકુખી સ્ત્રીં તહકુખ રાખવું તે; મોકૂરી
 તહેનાત સ્ત્રીં સેવાચાકરી; તાબેદારી
 તહેવાર પું ઢાણું; ખુશાલીનો દિવસ
 તહેમત નં આરોપ; આળ
 તંદુરસ્તી સ્ત્રીં આરોગ્ય

તાજપોરી સ્ત્રીં ગાદીએ આવવાની ક્રિયા
 તાજેતર વિં તાજેતાનું; તરતનું
 તાડપત્ર નં તાડનું પાંદડું; તાડછું
 તાબેદાર વિં હુકમમાં રહેનારું (૨) પરાધીન
 તારવણી સ્ત્રીં તારવણું તે (હિસાબને)
 તાલખંધ વિં પદ્ધતિસર
 તાલાવેલી સ્ત્રીં આતુરતા; ચટપટી
 તાલેવંત વિં નસીબદાર (૨) તવંગર
 તાલેવાન વિં ભાગ્યશાળી (૨) પૈસાદાર
 તિરસ્કાર પું તુચ્છકાર; અનાદર; ધિક્કાર
 તીરંદાજ વિં નિશાનખાજ
 તીર્થયાત્રા સ્ત્રીં તીર્થોની યાત્રા
 તુચ્છકાર પું અનાદર; તિરસ્કાર
 તૃપાતુર વિં તરસથી વ્યાકુળ; તરસ્યું
 તેજસ્વિતા સ્ત્રીં તેજસ્વીપણું
 તોછડાઈ સ્ત્રીં તોછડાપણું

થ

થડકાર પું થડકવાનો અવાજ
 થપડાક સ્ત્રીં લપડાક; તમાચો

થાણુદાર પું થાણુનો અમલદાર; ફોજદાર
 થોડખંધ વિં જથાખંધ; પુષ્કળ

દ

દગડાઈ* સ્ત્રીં
 દગાખોર વિં જુઓ દગાખાજ
 દગાખાજ વિં દગો કરનાર
 દફતર નં કામકાજનાં કાગળિયાં, (૨) પાકીટ
 દખદખો પું ઠાઠમાઠ; લપકો; દમામ
 દખામણી સ્ત્રીં દખાણુ (૨) દાખ
 દયાનિધિ પું દયાનો ભંડાર—ઈશ્વર
 દયાભાવ પું દયાનો ભાવ; રહેમનજર
 દયામણું વિં દયા આવે એવું
 દરખાસ્ત સ્ત્રીં અરજ (૨) પ્રસ્તાવ
 દરજણુ સ્ત્રીં દરજની સ્ત્રી
 દરખાર પું; સ્ત્રીં રાજસભા (૨) પું રાજ
 દરમાયો પું માસિક પગાર
 દરમ્યાન અં દરમિયાન
 દરરોજ અં રોજ; હંમેશ
 દરવાજો પું
 દરિયાઈ વિં દરિયાનું, ને લગતું

દવાખાણું નં ઔષધાલય
 દવાદાર નં ઔસડવેસડ
 દસકત પું દસ્કત; અક્ષર; હરફ (૨) અક્ષરની
 લખાવટ (હાથની) (૩) સહી
 દસ્તાવેજ પું લેણુદેણુ સંબંધી લખત
 દહેશત સ્ત્રીં ખીક; ભય
 દળદર નં દરિદ્રતા; ગરીબી
 દળદાર વિં દળવાણું; જડું (૨) ભારે
 દંડવત્ અં દંડની પેટે લાંબા પડીને; સાષ્ટાંગ
 દંડાખાજ વિં દંડાખાજ કરવાની ટેવવાણું
 દંતકથા સ્ત્રીં મુખપરંપરાથી ચાલતી આવેલી વાર્તા
 દાણુચોઢી સ્ત્રીં જકાતધર; ટોલ લેવાની જગા
 દાણુચોરી સ્ત્રીં દાણુ ભરવાનું ચુકાવણું તે
 દાણુલીલા સ્ત્રીં દૂધ દહીં વેચનારી ગોખીઓ પાસે
 દાણુ લેવાની કૃષ્ણ કરેલી લીલા
 દાણુપીઠ સ્ત્રીં દાણુખનર; કણુપીઠ
 દાતરડું નં ઘાસ કાપવાનું એક ઓળર

દાદાગીરી સ્ત્રીં જળરદસ્તી
દાનવીર પું દાન કરવામાં પાછી પાની ન કરે
એવો માણસ
દાદખાનું નં આતસખાજની ચીજ
દાદગોળો પું દાદ, ગોળા વગેરે યુદ્ધનો સામાન
દાદહિયો પું દાદનો વ્યસની
દાદખંધી સ્ત્રીં દાદની બધી
દાવાનસ(-ળ) પું દવ
દિગંખર વિં નગ્ન
દિનચર્યા સ્ત્રીં રોજનું કામકાજ
દિનરાત અં દિવસે અને રાત્રે
દિલગીર વિં નાખુશ; અપ્રસન્ન
દિલદાર વિં પ્રાણપ્રિય
દિલખર સ્ત્રીં માશૂક
દિલસોજ વિં લાગણીવાળું; સમભાવી
દિલાવર વિં મોટા મનનું; ઉદાર
દીનાનાથ પું ગરીબનો ખેલી
દીપમાળ સ્ત્રીં મંદિર આગળ દીવાઓ ગોઠવી
કરેલો મિનારો
દીપાવલિ(-લી) સ્ત્રીં દિવાળી
દીર્ઘદષ્ટિ સ્ત્રીં (૨) વિં અગમખુદ્ધિ
દીર્ઘાયુષી વિં લાંબા આવરદાવાળું
દીવાદાંડી સ્ત્રીં જતાંઆવતાં વહાણને ચેતવવા
માટે સમુદ્રમાં ખડક ઉપર બાંધેલો દીવાવાળો
મિનારો
દીવાખત્તી સ્ત્રીં દીવા વગેરે
દીવાસળી સ્ત્રીં
દુકાળિયું વિં દુકાળ વેઠતું; ભૂખે મરતું
દુખિયારું વિં દુખી
દુરાચલ પું ખોટો આચલ

દુરાચાર પું ખોટો—અનીતિયુક્ત આચાર
દુઃખકર વિં દુઃખ કરનારું
દુઃખમય વિં દુઃખથી ભરેલું
દૂધપાક પું દૂધ અને ચોખાની એક વાની
દૂખળાઈ સ્ત્રીં દૂખળાપણું; દુર્બળતા
દૂરખીન નં દૂરદર્શકચંત્ર
દષ્ટિપાત પું નજર પડવી—જેવું તે
દેખાડવું સં ક્રિં 'દેખવું' નું પ્રેરક રૂપ
દેખાદેખી સ્ત્રીં અનુકરણ (૨) અં જોઈ જોઈને
દેણુદાર વિં દેવાદાર
દેરાસર નં દેવમંદિર (ખાસ કરીને જૈન)
દેવતાઈ વિં દેવી; અલૌકિક
દેવદૂત પું દેવનો દૂત
દેવવાણી સ્ત્રીં આકાશવાણી
દેવસેવા સ્ત્રીં દેવની—મૂર્તિની પૂજા વગેરે
દેવાલય નં દેવમંદિર; દેરું
દેવાળિયું વિં દેવાળું કાઢનારું; નાદાર
દેવાંગના સ્ત્રીં દેવની સ્ત્રી (૨) અપ્સરા
દેશકાલ(-ળ) પું ચાલતો રીતરિવાજ
દેશદાઝ સ્ત્રીં દેશની લાગણી
દેશદ્રોહ પું દેશ પ્રત્યે ખેવકાઈ
દેશપાર અં દેશની બહાર (દેશનિકાલ)
દેશપ્રેમ પું દેશને માટે પ્રેમ
દેશખંધુ પું દેશભાઈ
દેશવટો પું દેશાટન
દેશસેવા સ્ત્રીં દેશની સેવા
દેશાવર પું પરદેશ
દેહધર્મ પું શરીરના ગુણધર્મ
દોડધામ સ્ત્રીં દોડાદોડ
દોરવણી સ્ત્રીં દોરવવું તે (૨) શિખવણી

ધ

ધકેલવું સં ક્રિં ધકકો મારવો
ધણિયાણી સ્ત્રીં વહુ (૨) માલિક સ્ત્રી
ધનધાન્ય નં ધન અને ધાન્ય
ધનપતિ પું (સં.) કુમેર
ધનવંત વિં ધનવાન
ધનવાન વિં પૈસાદાર
ધનહિન વિં ધન વિનાનું; ગરીબ
ધન્યવાદ પું શાબ્દાશી

ધર્મદેવ નં પવિત્ર રથળ-ધામ
ધર્મપંથ પું ધર્મપથ
ધર્મયુદ્ધ નં ધર્મ ખાતર કરેલું યુદ્ધ
ધર્મધતા સ્ત્રીં
ધંધાદારી વિં ધંધાદાર (૨) સ્ત્રીં ધંધો
ધાડપાડુ પું ધાડ પાડનારો લૂંટારો
ધામધૂમ(-મી) સ્ત્રીં
ધારદાર વિં ધારવાળું

ધારાશાસ્ત્રી પું કાયદાનો પાંડિત; વકીલ
ધારાસભા સ્ત્રી કાયદા ધટનારી સભા
ધાંધલિ(-ગિ)યું વિં ધાંધલ કરનારું
ધીરધાર સ્ત્રી લેવડદેવડ
ધુરંધર વિં શ્રેષ્ઠ (૨) અગ્રેસર

ધૂમકેતુ પું પૂંછડિયો તારો
ધૂંધ્રપાન નં બીડી પીવી તે
ધગધાણી સ્ત્રી ખરાબી; ખરબાદી
ધગધોયો પું સોના ચાંદીની રજ શોધવા ધૂળ યોનાર
ધોધમાર અં પુષ્કળ; મોટી ધારાઓમાં

ન

નકારવું સં કિં ના પાડવી
નકો(-કો)રડો વિં પું કશું ખાધા વિનાનો
(ઉપવાસ)

નખરાણું વિં નખરાં કરનાર
નખશિખ અં પગથી માથા સુધી
નજદીક અં પાસે; નજીક
નડતર નં હરકત (૨) વળગણ
નપાણિયું વિં પાણી વિનાનું
નપુંસક વિં પુરુષત્વ વિનાનું
નફટાર્ધ સ્ત્રી બિશરમી
નફરત સ્ત્રી તિરસ્કાર; ધૂણા
નફાખોરી સ્ત્રી બહુ જ નફો ખાવો તે
નખળાર્ધ સ્ત્રી અશક્તિ; કમજોરી
નભાવવું સં કિં પોષવું (૨) ચલાવી લેવું
નમસ્કાર પું નમન; વંદન
નરદમ વિં શુદ્ધ (૨) અં તદન
નરપતિ પું રાજા
નરપશુ પું પશુના જેવો માણસ
નરમાર્ધ સ્ત્રી + નરમપણું; નમ્રતા
નરમાદા નં બં વં નર અને માદા
નરમાશ સ્ત્રી નરમપણું; નમ્રતા
નરસાર્ધ સ્ત્રી નરસાપણું
નરાધમ પું અધમ-નીચ આદમી
નરાધિપ પું રાજા
નવટાંક વિં શેરના આક્રમા ભાગ જેટલું
નવતર(-રું) વિં નવું
નવનીત નં માખણ
નવરાર્ધ(-શ) સ્ત્રી કુરસદ
નવરાત(-ત્રિ,-ત્રી) સ્ત્રી નોરતાં
નવાલકા સ્ત્રી નાની નવલકથા
નવાજવું સં કિં વધાવવું (૨) ભેટ આપવી
નવાજિશ સ્ત્રી કૃપા (૨) બક્ષિસ
નવા(-ત્રી)જૂની સ્ત્રી જાણવા જેવા સમાચાર

નવારસ(-સુ,-સુ) વિં વારસ વગરનું
નવેસર અં ફરીથી શરૂ કરીને
નશાખોર વિં નશામાં ચકચૂર રહેનારું
નશાખાજ વિં જુઓ નશાખોર
નસકોરી સ્ત્રી નસકોરામાંની કૂમળી ચામડી
નસંતાન વિં વાંઝિયું
નસિયત સ્ત્રી શીખ (૨) સખ
નહોતર અં નહિ તે
નંદવાવું અં કિં ભાગવું (કાચની વસ્તુનું)
નાઈલાજ વિં ઈલાજ વગરનું; લાચાર
નાઉમેદ વિં નિરાશ
નાકખૂલ વિં નામંજૂર
નાકોવત વિં અશક્ત; કમજોર
નાજનીન સ્ત્રી પ્રિયા (૨) ખૂબસૂરત સ્ત્રી
નાણાવટ સ્ત્રી નાણાખતર
નાતખત સ્ત્રી જ્ઞાતિ અને જાતિ
નાદુરસ્ત વિં માંદું
નાનકડું વિં નાનું
નામચીન વિં નામીયું
નામઠામ નં નામ અને ઠામ; સરનામું
નામદાર વિં મશહૂર (૨) માનવાંત
નામદોઈ સ્ત્રી ખાચલાપણું
નામવર વિં પ્રખ્યાત
નામંજૂર વિં નાકખૂલ
નામાંકિત વિં પ્રખ્યાત
નારિ(-ગિ)યેળ નં શીફળ
નાલાયક વિં અયોગ્ય
નાશવાંત વિં નાશ પામે તેવું; નશ્વર
નાસ્તિકતા સ્ત્રી નાસ્તિકપણું
નિખાલસ વિં ખુલ્લા-શુદ્ધ દિલનું
નિચોવવું સં કિં દબાવીને પાણી બહાર કાઢવું
નિદ્રાવશ વિં નિદ્રાને આધીન-બંધનું
નિભાવવું સં કિં ચલાવી લેવું

નિમંત્રણ નં આમંત્રણ; નોતરુ
નિયમિત વિં મુકરર કરેલું (૨) નિયમખર્ચ
નિરધાર અં નક્કી
નિર્થક વિં નકામું
નિરંકુશ વિં અંકુશ વગરનું
નિરાધાર વિં આધાર વગરનું
નિરાશ્રિત વિં નિરાધાર
નિરાહાર(-રી) વિં ભૂખ્યું
નિરીક્ષક પું નિરીક્ષણ કરનાર માણસ
નિરીક્ષણ નં અવલોકન
નિરુત્તર વિં જવાબ વગરનું
નિરુત્સાહ પું ઉત્સાહનો અભાવ; નાઉમેદી
નિરુદ્ધમી વિં ઉદ્ધમ વગરનું; આળસુ
નિરુપાય વિં ઉપાય વગરનું; લાચાર
નિર્જનતા સ્ત્રીં ઉન્નતતા
નિર્જીવતા સ્ત્રીં અચેતનતા
નિર્હયતા સ્ત્રીં નિર્હયપણું
નિર્દોષતા સ્ત્રીં નિરપરાધીતા
નિર્ભયતા સ્ત્રીં નીડરતા
નિર્મલ(-ળ)તા સ્ત્રીં સ્વચ્છતા

નિવારણ નં વારણું તે; દૂર કરણું તે
નિશદ્દિન અં રાતદિવસ; અહોરાત્ર
નિશાચર પું રાક્ષસ (૨) ભૂત (૩) ચોર
નિષ્કંટક વિં કાંટા વગરનું
નિષ્કુરતા સ્ત્રીં નિર્હયતા
નિસરણી સ્ત્રીં સીડી
નિંદાપાત્ર વિં નિંદા
નીડરતા સ્ત્રીં નિર્ભયતા
નીતિમાન વિં નીતિવાળું
નીરસતા સ્ત્રીં નવિનતા
નુકસાન નં હાનિ; ગેરફાયદો
નૂતનતા સ્ત્રીં નવિનતા
નૃત્યકાર પું નાચનાર
નૈસર્ગિક વિં કુદરતી
નૌકાફોજ સ્ત્રીં નૌકાસૈન્ય
નૌકાસૈન્ય નં દરિયાઈ લશ્કર
નૌજવાન પું નવયુવક
ન્યાયશાસ્ત્ર નં ન્યાયદર્શન
ન્યાયાધીશ પું ન્યાય આપનાર અમલદાર
ન્યાયારસન નં ન્યાયાધીશને ખેસવાનું સ્થાન

પ

પકડવું સં કિં ઝાલવું
પકવાન નં જુઓ પકવાન
પકવાન્ન નં તળીને બનાવેલી મીઠાઈ
પક્ષકાર વિં (૨) પું પક્ષ કરનાર
પક્ષપાત પું વગ; તરફદારી
પક્ષાઘાત પું લકવો
પગથિયું નં
પગભર વિં બીજના આશ્રય વગર ટકી રહે તેવું
પગરખું નં ખાસદું
પગરવ પું પગનો અવાજ
પચરંગ વિં પાંચ રંગવાળું
પજવણી સ્ત્રીં પજવણું તે; હાલકી
પટરાણી સ્ત્રીં રાજની મુખ્ય રાણી
પટલાણી સ્ત્રીં પટેલની સ્ત્રી
પટાખાજ વિં પટા ખેલી જાણનાર
પટાવાળો પું નોકર; અપરાસી
પટેલાઈ સ્ત્રીં પટલાઈ
પડકાર(-રી) પું મોટા સાદથી સંબોધન; આહવાન

પડધમ સ્ત્રીં; નં ઢોલ જેવું વાદ્ય
પડ(-ર)છંદો પું પડધો
પડછાયો પું ઓળો (૨) પ્રતિબિંબ
પડતર વિં નફો ચડાવ્યા વિનાનું (૨) ખેડ્યા
વિનાનું (૩) વેચ્યા વગર પડી રહેલું (૪)
પુલકું; ઈમારત વિનાનું
પડોશણ સ્ત્રીં પાડોશણ
પતરાજ(-જી) સ્ત્રીં બડાઈ
પતરાળી સ્ત્રીં પતરાવળ (૨) બાણું
પતિવ્રતા વિં સ્ત્રીં (૨) સ્ત્રીં સતી
પદભ્રષ્ટ વિં અધિકારથી દૂર થયેલો
પમરાટ પું મહેક; ખુશમી
પરગણુ વિં પરોપકારી
પરગામ નં બીજું ગામ
પરણવું સં કિં લગ્ન કરવું
પરતંત્ર વિં પરવશ; પરાધીન
પરદુઃખ નં પારકાનું દુઃખ
પરદેશ પું પારકો દેશ

પરદેશી વિં પારકા દેશનું
 પરધન નં પારકું ધન
 પરધર્મ પું બીજનો ધર્મ
 પરનાર સ્ત્રીં બીજની સ્ત્રી
 પરપોટો પું હવા બરાવાથી પ્રવાહીમાં થતો
 કુકો-બુદબુદ
 પરભવ પું બીજે અવતાર
 પરમાત્મા પું પરમેશ્વર
 પરમાર્થ પું પરોપકાર
 પરલોક પું મૃત્યુ પછી ન્યાં જવાનું થાય છે તે
 સ્વર્ગ વગેરે બીજ લોક
 પરવશ વિં પરાધીન
 પરવાનો પું રત્નનો લેખી હુકમ
 પરસાળ સ્ત્રીં પડસાળ
 પરસેવો પું આમડીનાં છિદ્રોમાંથી નીકળતું પાણી
 પરસ્પર અં એકબીજાને; અરસપરસ
 પરહેજ વિં બંધનમાં પડેલું; કેદી
 પરહેજ સ્ત્રીં કેદ (૨) કરી
 પરંપરા સ્ત્રીં ચાલતો આવેલો રિવાજ
 પરાક્રમ નં બહાદુરી; શૂરાતન
 પરાજય પું હાર
 પરાધીન વિં પરતંત્ર
 પરાભવ પું પરાજય
 પરિચય પું ઓળખાણ (૨) સાહવાસ
 પરિચિત વિં ઓળખીતું
 પરિણામ પું; નં અંત; નતીજે
 પરિણીત વિં પરણેલું
 પરિતાપ પું તાપ; સંતાપ
 પરિપૂર્ણ વિં ભરપૂર
 પરિખળ નં ભેર
 પરિસીમા સ્ત્રીં હદ
 પરિહાસ પું મશકરી
 પરીક્ષક પું પરીક્ષા કરનાર
 પર્ણકુટિ(-ટી) સ્ત્રીં ઝૂંપડી
 પર્ણપિણ નં પળસણ
 પલકારો પું આંખનું પલકવું તે (૨) ઝબકારો
 પલટણ(-ન) સ્ત્રીં લશ્કરની ટુકડી
 પલાયન નં નાસી જવું તે
 પવિત્રતા સ્ત્રીં શુદ્ધતા
 પશ્ચાન્નાપ પું પરતાવો
 પહેરણ નં કુહતું; બદન (૨) પહેરવાની રીત

પહેરવું સં કિં શરીર ઉપર ધારણ કરવું
 પહો(-હોં)થવું અં કિં (ધારેલા ઠેકાણે) જવું
 પંચનામું નં પંચ સમક્ષ કરેલી તપાસાળીની નોંધ
 પંચાતિયું વિં પંચાત કરનારું (૨) પંચાતખોર
 પંચાયત સ્ત્રીં પંચાત કરનારી મંડળી
 પંડિતાર્થ સ્ત્રીં વિદ્વતા; સાક્ષરતા
 પંપાળવું સં કિં બહાલથી હાથ ફેરવવો
 પાટીદાર પું જમીનદાર; વતનદાર
 પાઠશાલા(-ળા) સ્ત્રીં નિશાળ
 પાટોશણ સ્ત્રીં પટોશણ
 પાણિયારી સ્ત્રીં પાણી ભરનારી
 પાણિયારું નં ધરમાં પાણીનાં વાસણ રાખવાની જગા
 પાણીદાર વિં પાણીવાળું; તેજ
 પાદશાહ પું બાદશાહ; સમ્રાટ
 પાનખર સ્ત્રીં જેમાં પાન ખરે છે એ ઝગડું
 પાનદાની સ્ત્રીં પાનદાન
 પાનખીડી સ્ત્રીં પાનનું ખીડું
 પાપભીરુ વિં પાપથી ડરનારું
 પામરતા સ્ત્રીં તુચ્છતા
 પાયદળ નં પગપાળું લશ્કર
 પાયમાલ વિં છેક દુદાંશમાં આવી પડેલું; ખુવાર
 પારખવું સં કિં પરીક્ષા કરવી
 પારસલ નં ટપાલ કે રેલવે મારફત મોકલવાનું
 પોટકું
 પારંગત વિં પૂરેપૂરું માહિતગાર
 પારાવાર વિં અપાર; પુષ્કળ
 પાવરધું વિં કુશળ
 પીતાંબર નં પીળું રેશમી અભોરિયું
 પીરસવું સં કિં જમવા માટે બાણમાં મૂકવું
 પીંજરણ સ્ત્રીં પીંજરાની વહુ
 પુણ્યવાન વિં પુણ્યદાન કરનારું; ધર્મિષ્ઠ
 પુત્રવધૂ સ્ત્રીં પુત્રની વહુ
 પુનરુક્તિ સ્ત્રીં એકની એક વાત ફરીને કહેવી તે
 પુનર્જન્મ પું ફરી જન્મવું તે; નવો જન્મ
 પુનર્લગ્ન નં પુનર્વિવાહ
 પુરવાર વિં સાબિત
 પુરાતન વિં પ્રાચીન
 પુરુષાર્થ પું ઉદ્યોગ
 પૂજનીય વિં પૂજ્ય
 પૂજરણ સ્ત્રીં પૂજ કરનાર સ્ત્રી
 પૂરપાટ અં અત્યંત વેગથી

પૂર્વજન્મ પું. આ જન્મ પહેલાંનો જન્મ
 પેશકરી સ્ત્રી. ખંડણી
 પૈસાદાર વિ. ધનવાન
 પોખરાજ પું. પીળા રંગનું એક રત્ન
 પ્રકરણ ન. પ્રસંગ; વિષય (૧) અંથનો વિભાગ
 પ્રકાશક વિ. પ્રકાશ કરનારું
 પ્રકાશન ન. પ્રસિદ્ધ કરેલો અંથ
 પ્રકાશવું અ. કિં. ચળકવું
 પ્રકાશિત વિ. પ્રકાશવાળું
 પ્રચારક પું. પ્રચાર કરનાર
 પ્રજાકીય વિ. પ્રજાનું—ને લગતું
 પ્રજાતંત્ર ન. પ્રજાસત્તાક રાજ્યતંત્ર; 'રીપબ્લિક'
 પ્રણાલિકા સ્ત્રી. રીઠિ; પદ્ધતિ
 પ્રતિ(-તી)કાર પું. વિરોધ (૨) બદલો
 પ્રતિકૂલ(-ળ) વિ. વિરુદ્ધ; બિલદું
 પ્રતિનિધિ પું.—ને બદલે,—ના તરફથી કામ કરવા
 નિયુક્ત કરેલો માણસ
 પ્રતિપક્ષ પું. સામેનો પક્ષ
 પ્રતિષ્ઠા ન. પદ્ધતિ
 પ્રતિરોધ પું. અટકાવ; રોકાણ
 પ્રતિષ્ઠિત વિ. પ્રતિષ્ઠાવાળું
 પ્રતિ(-તી)હાર પું. દ્વારપાળ
 પ્રદક્ષિણા સ્ત્રી. કોઈ પણ વસ્તુ કે વ્યક્તિને
 જમણી બાજુ રાખી તેની આસપાસ ફરવું તે
 પ્રદર્શન ન. હુન્નર, વિદ્યા, કળા વગેરેનાં દર્શાવવાને
 જાહેરમાં જોવા મૂકવાની યોજના

પ્રભાતિયું ન. સવારમાં ગાવાનું પદ
 પ્રમાણિક વિ. સાચું; ધમાનદાર
 પ્રયોજન ન. સખળ; હેતુ
 પ્રલોભન ન. ભારે લાલચ
 પ્રવચન ન. વ્યાખ્યાન
 પ્રવીણતા સ્ત્રી. કુશળતા
 પ્રશંસક વિ. વખાણનાર
 પ્રસન્નતા સ્ત્રી. સંતુષ્ટતા
 પ્રસ્તાવના સ્ત્રી. ઉપોદ્ધાત; આશુખ
 પ્રહસન ન. દુર્ગુણની ફજેતી કરનારું એક કે બે
 અંકનું હાર્યરસપ્રધાન નાટક
 પ્રાચીનતા સ્ત્રી.
 પ્રાણનાથ પું. પ્રિયતમ; પતિ
 પ્રાણવાન વિ. પ્રાણવાળું
 પ્રાથમિક વિ. આરંભનું
 પ્રાયશ્ચિત ન. પાપના નિવારણ માટેનું તપ
 પ્રિયતમ પું. કાન્ત (૨) પતિ
 પ્રિયતમા સ્ત્રી. કાન્તા; પ્રિયા (૨) પત્ની
 પ્રેતલોક પું. પ્રેતોને રહેવાનો લોક
 પ્રેમપત્ર ન. પ્રેમ દર્શાવતો પત્ર
 પ્રેમપાશ પું. પ્રેમરૂપી બંધન
 પ્રેમરસ પું. પ્રેમરૂપી રસ
 પ્રોત્સાહન ન. ખૂબ ઉત્સાહ આપવો તે
 પ્રોત્સાહન ન. આધેડપણું

૨

ફટકડો પું. ટોટો; એક દારૂખાનું
 ફરમાન ન. હુકમ (૨) સત્ત
 ફરમાશ(-સ) સ્ત્રી. હુકમ; ઉપરીની સૂચના
 ફરસાણ ન. હરકોઈ ફરસી વાની
 ફરિયાદ સ્ત્રી. જીલમ કે અન્યાય સામેનો પોકાર
 ફરિયાદી પું. ફરિયાદ કરનાર પુરુષ; વાદી
 ફક્ત(-ળી)ભૂત વિ. સાર્થક (૨) ફળવાળું
 ફસાવવું સ. કિં. 'ફસવું'નું પ્રેરકરૂપ
 ફળદાયી વિ. ફળ દેનારું (૨) ફાયદાકારક
 ફળદ્રુપ વિ. રસાળ; સારો પાક—ફળ આપે એવું

ફળાહાર પું. ફળનો ખોરાક (૨) ફરાળ
 ફારગતી સ્ત્રી. છુટકારો; મુક્તિ
 ફાળવણી સ્ત્રી. વહેંચણી
 ફિલસૂફ પું. તત્ત્વજ્ઞાની
 ફિશિ(-સિ)યારી સ્ત્રી. બડાઈ; પતરાળ
 ફૂલજીવ(-શી) વિ. વખાણ કર્યાથી ફુલાઈ જાય તેવું
 ફેરફાર પું. ફરક; તફાવત (૨) સુધારો
 ફોજદાર પું. એક પોલીસ અમલદાર
 ફોજદારી વિ. ગુના સંબંધી

બ

અકવાટ(-દ) પું અકવા
 અખતર નં લોઢાનો પોશાક; કવચ
 અચપણુ નં બાળપણુ
 અખલિયો પું નટ; દોરણ ઉપર નાચનાર
 અખવાણી સ્ત્રી અમલમાં મૂકવું-મુઠાવું તે
 અટકણ(-ણું) વિં ખરડ (ર) કરડકણું
 અતાવવું સં કિં દેખાડવું
 અદનક્ષી સ્ત્રી અદનામી
 અદનામ વિં અદનામી પામેલું
 અદમાશ(-સ) વિં કાળાં કર્મ કરનાર; લુચ્ચું
 અરખાસ્ત વિં બીખરાયેલું; વિસર્જિત
 અરખાદ વિં રદ; નકામું (ર) પાયમાલ
 અરોમર વિં (ર) અં સમાન (ર) સરખું
 અહાદુર વિં શૂરવીર; હિંમતવાન
 અહાદુરી સ્ત્રી પરાક્રમ; હિંમત
 અહુમતી સ્ત્રી અહુમત
 અહુમૂલ્ય વિં ભારે કિંમતનું
 અહુરૂપી પું અનેક વેશ ધારણ કરનારો
 અળજેરી સ્ત્રી અહુ આગ્રહ
 અળતાણુ નં બાળવાનાં લાકડાં
 અળતરા સ્ત્રી દાઝવાથી થતી પીડા
 અળદિયો પું અળદ (ર) [લા.] મૂર્ખ; ગમાર
 અળવંત વિં અળવાણું
 અળવાન વિં અળવાણું; બલવાન
 અળાત્કાર પું અળજેરી; ભેરજીલમ
 અંડખોર વિં અંડ કરનારું
 અંદીખાનું નં કેદખાનું; તુરંગ
 અંદીવાન પું કેદી
 અંધામણુ નં બાંધવાની મજૂરી
 અંધારણુ નં બાંધણી; રચના
 અંસીધર પું (સ) શ્રીકૃષ્ણ
 આગવાન પું માળી
 આજીગર પું મદારી; જહુગર
 આણુવણી પું આણુ મારવામાં હોશિયાર

ભક્તિભાવ પું ભક્તિનો ભાવ; આદર; પ્રેમ
 ભગવાન વિં (ર) પું ભગવંત
 ભગંદર નં એક રોગ

બાદશાહ પું રાજધિરાજ; સમ્રાટ
 બારીકાઈ સ્ત્રી બારીકપણું; બીણવટ
 બારોબાર અં પરભારું; લાગલું
 બાલિશતા સ્ત્રી
 બાળલગ્ન નં બાળકનું લગ્ન
 બાંધકામ નં બાંધવા-ચણવાનું કામ
 બાંધછોડ સ્ત્રી છૂટ મૂકવી તે; માંડવાળ
 બાંધધરી સ્ત્રી ભમીનગીરી
 બિઠાવવું સં કિં પાથરવું
 બિડાવવું સં કિં 'બીડવું'નું કર્મભિરૂપ
 બિરાદર પું ભાઈ
 બિસમાર વિં વિસારી મૂકવું
 બિહામણું વિં ભયંકર
 બુઝાવવું સં કિં ચોલવવું
 બુદ્ધિભ્રમ પું બુદ્ધિ ભ્રમિત
 બુદ્ધિમાન વિં બુદ્ધિશાળી; અકલમંદ
 બુદ્ધિશાળી વિં બુદ્ધિવાળું
 બુદ્ધિહીન વિં બુદ્ધિ વગરનું
 બેઆદબી સ્ત્રી અવિવેક; અસભ્યતા
 બેઆખરૂ વિં આખરૂ વગરનું
 બેઈજજત વિં બેઆખરૂ
 બેઈમાન વિં વિશ્વાસઘાતી; અપ્રમાણિક
 બેકદર વિં કદર વિનાનું
 બેકસૂર વિં વાંક વિનાનું
 બેપરવા વિં કોઈની પરવા ન રાખે તેનું; સ્વતંત્ર
 બેલાશક અં સંકોચ રાખ્યા વિના
 બેવફૂર વિં મૂર્ખ
 બેવચની વિં બોલીને ફરી જનાર
 બેશરમ(-મું) વિં નિર્લજ્જ
 બેશુ(-સુ)માર વિં સુમાર વગરનું; બેહદ
 બોલાચાલી સ્ત્રી તકરાર
 બ્રહ્મચર્ય નં બ્રહ્મના સાક્ષાત્કારની સાધના
 બ્રહ્મચારી પું બ્રહ્મચર્ય પાળનાર માણસ
 બ્રહ્મદેવ પું પૂજ્ય બ્રાહ્મણ

ભ

ભટકવું અં કિં રખડવું
 ભઠિયારો પું ભટ્ટી પર શેકનારો (ર) રાંધનારો
 ભડકણ(-ણું) વિં બીકણ; ચમકનારું

ભડવીર પું નહાડુર યોદ્ધો
ભણુકાર(-રૌ) પું (૨૫૦) કશાના અવાજની
આગાહી કે ગુંજરવ
ભણુતર નં ભણેલું તે; શિક્ષણ
ભમરડો પું એક રમકડું—ગરિયો
ભયભીત વિં ખીધેલું
ભયાનક વિં ભયંકર
ભરચક(-ટ) વિં પુષ્કળ (૨) ખીચોખીચ
ભરતિયું નં માલના કિમતની વીગતવાર યાદી
ભરથાર પું ભરતાર; પતિ
ભરપૂર વિં પુષ્કળ (૨) પૂરેપૂરું ભરેલું
ભરવાડ પું ઢોર રાખી ગુંજરાન ચલાવનાર એક
ભટકતી ભતનો માણસ
ભલપણુ નં ભલાઈ
ભલામણુ સ્ત્રીં સિદ્ધારસ (૨) સોંપણ
ભરૂમીભૂત વિં ભરમ ખનેલું
ભંભેરણી સ્ત્રીં ખાદી ઉશ્કેરણી; સાચાંબૂઠાં
ભાઈમંધ પું મિત્ર
ભાગાકાર પું ભાગણું તે
ભાગીદાર પું ભાગવાળો; હિસ્સેદાર
ભાગ્યવંત વિં ભાગ્યશાળી
ભાગ્યવાન વિં ભાગ્યશાળી
ભાગ્યહીન વિં કમનસીબ
ભાગખત નં ભાગચિટ્ટી

ભારખાનું નં ભાર ભરવાનું વાહન
ભાંગફોડ સ્ત્રીં ભાંગણું અને ફોડણું તે
ભાંજગ(-ધ)ડ સ્ત્રીં તકરાર (૨) પંચાત
ભિખારણુ સ્ત્રીં માગણુ સ્ત્રી
ભિન્નભાવ પું જુદાઈ
ભુલકણું વિં ભૂલી જવાની ટેવવાળું
ભુલવણુ(-ણી) સ્ત્રીં ભુલાવણું-ભૂલણું તે; ભ્રમ
ભૂખમરો પું ભૂખથી થતું મરણ
ભૂતકાલ(-ળ) પું ગયેલો વખત
ભૂતદયા સ્ત્રીં સર્વ જીવો પ્રત્યેની દયા
ભૂતાવળ સ્ત્રીં ભૂતોનું ટોણું
ભૂલચૂક સ્ત્રીં ભૂલ
ભૂલથાપ સ્ત્રીં ભૂલ; ગફલત (૨) છેતરામણ
ભેખધારી વિં ભેખ-સંન્યાસ ધારણ કરનાર
ભેદભાવ પું જુદાપણું; અંતર (૨) કપટ
ભેળવણી સ્ત્રીં મેળવણી; મિશ્રણ
ભેળસેળ વિં એકઠું; મિશ્રિત (૨) સ્ત્રીં મિશ્રણ
ભોગજોગ પું નસીબનો યોગ
ભોગવટો પું ઉપભોગ; માલિકી
ભોળપણુ નં ભોળાપણું
ભોળાનાથ પું મહાદેવ
ભોંઠામણુ નં (કા.) ભોંઠપ
બ્રહ્મચાર પું દુરાચાર; પાપ
બ્રાતૃભાવ પું ભાઈચારો

મ

મખમલ નં; સ્ત્રીં એક ભતનું રેશમી કાપડ
મગદળ પું મગના લોટનો લાડુ
મગદૂર સ્ત્રીં તાકાત (૨) હિંમત
મગરૂખ(-ર) વિં અભિમાની
મગરૂખી(-રી) સ્ત્રીં અભિમાન
મચ્છીવાધ પું એક પક્ષી
મજખૂત વિં દડ; નકકર; જખરું
મજ્યાડું વિં સહિયાડું; પંતિયાળું
મજેદાર વિં મજેનું
મડાગાંઠ સ્ત્રીં સખત ગાંઠ
મણિવર પું નાગ
મણિયાર પું ખંગડીઓ ખનાવનાર એક ભતનો
માણસ
મતભેદ પું મત ભિન્ન હોવા તે

મતલખ સ્ત્રીં હેતુ; આશય
મતાચાડી વિં પોતાના જ મતનો આગ્રહ રાખનાર
મતિભ્રમ પું બુદ્ધિભ્રમ
મથામણુ સ્ત્રીં મથન (૨) મહેનત
મઘપાન નં દારૂ પીવો તે
મધપૂડો પું મધમાખીઓનું ઘર
મધમાખ(-ખી) સ્ત્રીં મધ ખનાવનારી માખી
મધરાત સ્ત્રીં અડધી રાત
મધ્યરાત્ર(-ત્રિ, -ત્રી) સ્ત્રીં મધરાત
મધ્યસ્થ વિં વચમાં આવેલું (૨) તટસ્થ (૩) બે
પક્ષનું સમાધાન કરનાર
મનફેર વિં જરાક ફેરવાળું
મનભંગ વિં નિરાશ (૨) પું નિરાશા
મનમોહ વિં મનસ્વી; તરંગી

મનસૂબો પું વિચાર; ધારણ; ધરાદો
 મનસ્વિતા સ્ત્રીં મનસ્વીપણું
 મનહર વિં મનોહર (૨) પું એક છંદ
 મનાવણું સઃ કિં મનવણું
 મનોરથ પું મનની ધારણા; મુરદ
 મનોરમા સ્ત્રીં સુંદર સ્ત્રી
 મનોહર વિં મોહક; સુંદર
 મરજદ સ્ત્રીં મર્યાદા; અદળ
 મરડાટ પું રીસ (૨) લટકો; ચાળો
 મરણિયું વિં મરવાને તૈયાર થયેલું
 મરતબો પું દરજ્જો; મોલો
 મરદાઈ સ્ત્રીં પુરુષાતન (૨) વીરતા
 મરહૂમ વિં મરણ પામેલું; સ્વર્ગસ્થ
 મરામત સ્ત્રીં સમારકામ
 મદાનગી સ્ત્રીં પુરુષાતન
 મલિનતા સ્ત્રીં અસ્વચ્છતા
 મલ્લયુદ્ધ નં કુસ્તી
 મશગૂલ વિં નિમગ્ન; લીન
 મશહૂર વિં પ્રખ્યાત
 મશાલચી પું મશાલ ધરનારો
 મસલત સ્ત્રીં સંતલસ; સલાહ
 મસ્તીખોર વિં તોફાની
 મહાકાય વિં મોટા શરીરવાળું
 મહાકાવ્ય નં મોટું કાવ્ય
 મહાજન નં મોટા પ્રતિષ્ઠિત માણસોનું મંડળ
 મહામારી સ્ત્રીં મરફી; કોલેરા
 મહારથી પું એકલો દશ હજાર ચોક્કાઓ સામે
 લડી શકે તેવો પરાક્રમી લડવૈયો
 મહારાજ સ્ત્રીં મોટો રાજા; સમ્રાટ
 મહારાજ(-યા) પું સમ્રાટ
 મહારાણી સ્ત્રીં વડી રાણી
 મહારાત્રિ(-ત્રી) સ્ત્રીં શિવરાત્રી; મહા વદ ૧૪
 ની રાત્રી (૨) મહાપ્રલયની રાત્રી
 મહારાષ્ટ્ર પું; નં (સં.) ગુજરાતની દક્ષિણે અને
 કર્ણાટકની ઉત્તરે આવેલો અરબી સમુદ્રના
 કિનારા પરનો પ્રદેશ
 મહાલક્ષ્મી સ્ત્રીં નારાયણની શક્તિ (૨) અપાર
 સંપત્તિ
 મહાલય નં મહેલ (૨) પવિત્ર ધામ
 મહાવત પું હાથીનો હાંકનાર
 મહાવરો પું અવ્યાસ; ટેવ

મહાવીર પું મોટો પરાક્રમી પુરુષ (૨) [સં.]
 ચોવીસમા જૈન તીર્થંકર
 મહાશય વિં સમજન (૨) પું તેવો માણસ
 મહાસભા સ્ત્રીં 'કોંગ્રેસ'
 મહિ(-હી)પતિ પું રાજા
 મહિયર નં પિયર
 મહિયારી સ્ત્રીં ભરવાડણ; ગોપી
 મહીપતિ પું મહિપતિ; રાજા
 મહેતલ સ્ત્રીં મુદત; સમય
 મહેતાણ પું શિક્ષક (૨) કારકુન
 મહેનત સ્ત્રીં કમ
 મહેનતુ વિં ઉધમી; ઉધોગી
 મહેફિલ સ્ત્રીં મિજલસ (૨) ઉભાણી
 મહેમાન પું પરોણો
 મહે(-હે)લાત સ્ત્રીં મહેલ
 મહેસૂલ સ્ત્રીં જમીન ઉપરનો કર
 મહેાત્સવ પું મોટો ઉત્સવ
 મહેાખત સ્ત્રીં પિછાન (૨) પ્રેમ
 મળતિયો પું સાથે મળી કામ કરનાર; સાથી
 મળસકું નં પરોઢિયું
 મંત્રીશ્વર પું પ્રધાન મંત્રી
 મંદબુદ્ધિ વિં કમઅક્ષલ; મૂર્ખ
 મંદભાગ્ય વિં મંદભાગી (૨) નં દુર્ભાગ્ય
 મંદમતિ વિં (૨) સ્ત્રીં જુઓ મંદબુદ્ધિ
 મંદવાડ પું ખીમારી; રોગ
 માછીમાર પું માછલાં પકડવાનો ધંધો કરનાર
 માણસાઈ સ્ત્રીં માણસને યોગ્ય ગુણ કે વર્તન
 માતપિતા નં બં વં માબાપ
 માતખર વિં તાલેવાન; શ્રીમંત
 માતૃભાષા સ્ત્રીં સ્વભાષા
 માતૃભૂમિ(-મી) સ્ત્રીં જન્મભૂમિ
 માયાઝીક સ્ત્રીં માયાકૂટ
 માયાફોડ સ્ત્રીં માયાકૂટ
 માનનીય વિં માનને યોગ્ય; માન્ય
 માનપત્ર નં વખાણ કે ધન્યવાદનો જાહેર રીતે
 અર્પણ થતો લેખ
 માનપાન નં માન; આદર (૨) આખર; પ્રતિષ્ઠા
 માનભંગ પું અપમાન
 માનસિક વિં મન સંબંધી
 માનહાનિ સ્ત્રીં માનભંગ; અપમાન
 માફીપત્ર પું; નં માફી માગ્યા બાબતનો પત્ર

મારઝૂડ સ્ત્રીં મારવું અને ઝૂલવું તે
 મારપીટ સ્ત્રીં મારવું અને પછાડવું તે
 મારફત અં દ્વારા; વચમાં રાખીને
 મારફાડ સ્ત્રીં મારપીટ
 મારવાડ પું (સં.) રજપૂતાનામાં આવેલો એક પ્રદેશ
 મારામારી સ્ત્રીં લડાઈ; ધિંગાણું
 માલગાડી સ્ત્રીં ભારખાનું
 માલદાર વિં ધનવાન; તવંગર
 માંગણિક વિં શુભ
 મિયામણું નં બં વં આંખો વારેવારે ઉઘાડવી
 અને બંધ કરવી તે
 મિજમા(-મા)ન પું મહેમાનગીરી કરનાર
 મિજમાની સ્ત્રીં ઉત્તાણી (ર) મહેમાની
 મિજલસ સ્ત્રીં ગમ્મતનો મેળાવડો (ર) સભા
 મિત્રરાજ્ય નં મિત્રનું રાજ્ય; મિત્રાચારી
 રાખનાર રાજ્ય
 મિત્રાચારી સ્ત્રીં ભાઇબંધી; દોરતી
 મિલકત સ્ત્રીં ધનમાલ વગેરે
 મીઠામોણું વિં મીઠું ખોલનારું
 મીણમત્તી સ્ત્રીં જેમાં વાટ ધાલેલી હોય એની
 મીણની બત્તી
 મુકદ્દમો પું દાવો
 મુકાદમ પું નાયક; જમાદાર
 મુકામલો પું સરખામણી
 મુક્તાફલ(-ળ) નં મોતી
 મુક્તાહાર પું મોતીનો હાર
 મુખત્યાર વિં પોતાની મરજીમાં આવે તેમ કરવાને
 સત્તા અપાયેલું
 મુખવાસ પું જમ્યા પછી મોં સુવાસિત કરવા
 ખાવાની વસ્તુ
 મુઝવણ સ્ત્રીં અકળામણ; ખેચેની
 મુઠીભર વિં મૂઠીમાં માય તેટલું (ર) થોડું
 મુડદાલ વિં મુડદા જેવું (ર) નિર્બળ
 મુદામાલ પું પુરાવા તરીકેનો માલ
 મુદ્રાલેખ પું આદર્શસૂચક વાક્ય
 મુફલિસ વિં ગરીબ; ખેડાલ

મુખારક વિં આળાદ; સુખી
 મુરતિયો પું વરરાજ; જમાઈ
 મુલતવી વિં મોકૂફ
 મુલતાની વિં મુલતાનનું
 મુલવણી સ્ત્રીં મૂલવવું તે
 મુલાકાત સ્ત્રીં મેળાપ
 મુલાયમ વિં નરમ; સુંવાળું
 મુસાફર પું વટેમાર્ગી
 મુસાફરી સ્ત્રીં પ્રવાસ; પર્યટન
 મુસીખત સ્ત્રીં અડચણ; તકલીફ; કષ્ટ (ર) વિપત્તિ
 મૂડીદાર વિં (ર) પું મૂડીવાળો; પૈસાદાર
 મૂડીવાદ પું મૂડીદારોની સત્તા; 'કૅપિટલિઝમ'
 મૂઠમતિ વિં ખેવકૂફ; મૂખ
 મૂર્તિ(-ત્તિ)પૂજ સ્ત્રીં મૂર્તિની પૂજ
 મૂળાક્ષર પું વર્ણમાળાના મૂળ અક્ષરો
 મૃગચર્મ નં હરણનું ચામડું
 મૃગજલ(-ળ) નં રેતાળ જમીન ઉપર સૂર્યનાં
 કિરણથી દેખાતો પાણી જેવો બાસ
 મૃત્યુલોક પું પૃથ્વી
 મેઘરાજ પું ઇંદ્ર (ર) વરસાદ
 મેથીપાક પું [લા.] માર
 મેળવણી સ્ત્રીં મેળવવું-ઉમેરવું તે
 મોકલવું સં કિં રવાના કરવું (ર) પહોંચાડવું
 મોક્ષપદ નં મુક્તિ; મોક્ષ
 મોઘવારી સ્ત્રીં મોઘું હોતું-મળવું તે
 મોજમજ સ્ત્રીં આનંદ; સુખચેન
 મોજશોખ પું ભોગવિલાસ
 મોદીખાનું નં મોદીની દુકાન
 મોભાદાર વિં વજનદાર; પ્રતિષ્ઠિત
 મોહકતા સ્ત્રીં મોહકપણું
 મોહજાળ સ્ત્રીં મોહની જાળ
 મોહખાણુ નં મોહનું ખાણુ
 મોહરમ પું હિજરી સનનો પહેલો મહિનો
 મોંઘવારી સ્ત્રીં મોઘવારી
 મૌનવત નં મૌન રહેવાનું વત

ય

યજમાન પું યજ્ઞ કરનાર
 યત્નશીલ વિં યત્ન કરનારું
 યથાયોગ્ય અં યોગ્ય હોય તેમ
 યથાર્થતા સ્ત્રીં સાચાપણું; ખરાપણું

યમદંડ પું યમે કરેલી શિક્ષા
 યમદૂત પું યમનો નોકર
 યંત્રવત્ર અં યંત્રની પેઠે; એકધારું
 યાદગાર સ્ત્રીં યાદદારત; સ્મરણ

રાજનામું નં ખુશીથી કોઈ બાબતમાંથી હાથ
 ઉઠાવી લેવો તે
 રાજ્યકાંતિ સ્ત્રીં રાજ્ય કે રાજસત્તાની બિલપાથલ
 રાજ્યતંત્ર નં રાજ્યનું તંત્ર
 રાજ્યનીતિ સ્ત્રીં રાજ્ય ચલાવવાની વિદ્યા
 રાણીવાસ પું જુઓ રણુવાસ
 રાતવાસો પું રાતે મુકામ કરવો તે
 રામદૂત પું હનુમાન (૨) વાનર
 રામનામ નં રામનું નામ
 રામનોમ સ્ત્રીં રામનવમી
 રામખાણુ નં કદી નિષ્કળ ન જાય તેવું રામનું ખાણુ
 રામરાજ(-જ્ય) નં રામચંદ્રનું રાજ્ય
 રામાયણુ નં રામની જીવનકથા
 રાયજાહો પું રાજકુંવર
 રાષ્ટ્રગીત નં રાષ્ટ્રનું ગીત
 રાષ્ટ્રધર્મ પું રાષ્ટ્રનો ધર્મ
 રાષ્ટ્રધ્વજ પું રાષ્ટ્રનો વાવટો

રાષ્ટ્રભાષા સ્ત્રીં રાષ્ટ્રની મુખ્ય ભાષા
 રાષ્ટ્રવાદ પું દેશભક્તિ
 રાસલીલા સ્ત્રીં શ્રીકૃષ્ણે ગોપીઓ સાથે કરેલી
 રાસની કીડા
 રાહદારી પું વટમાર્ગ
 રાહખર પું ભોમિયો
 રિયાસત સ્ત્રીં રાજ્ય, હકૂમત
 રિસામણું વિં જરાકમાં રિસાઈ જાય એવું
 રીઝવવું સં ક્રિં 'રીઝવું'નું પ્રેરકરૂપ
 રીતભાત સ્ત્રીં ચાલચલાણુ; વર્તણુક
 રૂખસત(-દ) સ્ત્રીં જરતરરી; રત્ન
 રુચિકર વિં રુચિ ઉત્પન્ન કરે તેવું
 રૂપવતી વિં સ્ત્રીં રૂપાળી
 રૂપાંતર નં રૂપમાં ફેરફાર; અન્યરૂપ
 રોગચાળો પું રોગનો ફેલાવો
 રોજગાર પું ગુજરાન માટે કરવાનો ધંધો
 રોજમેળ પું દરરોજનો હિસાબ

લ

લક્ષ્મીપૂજા સ્ત્રીં લક્ષ્મીપૂજન
 લક્ષ્મીવંત વિં પૈસાદાર
 લક્ષ્મીવાન વિં લક્ષ્મીવંત; પૈસાદાર
 લખપતિ પું લક્ષાધિપતિ
 લખાવટ સ્ત્રીં લખાણુ (૨) લખવાની ઢળ
 લખિતંગ વિં લખનારું
 લગભગ અં ખાસે; અડોઅડ (૨) આશરે
 લગરીક વિં થોડું (૨) અં થોડા વખત માટે
 લગ્નકાર્ય નં લગ્નનું કામકાજ
 લગ્નકાલ(-ળ) પું લગ્ન કે બીજા શુભકાર્યનું મુહૂર્ત
 લગ્નમણું વિં લાજ પમાડે તેવું
 લગ્નવાન વિં શરમવાળું
 લગ્નશીલ વિં લગ્નવાન
 લડવૈયો પું યોદ્ધો
 લડાયક વિં લડી શકે તેવું
 લથડવું અં ક્રિં ઠોકરથી ગોચું ખાણું
 લપ(-મ)કારો પું જીભને લખૂકલખૂક કરવી તે
 લપડાક સ્ત્રીં તમાચો
 લપસણું વિં લપસી પડાય એવું
 લપસવું અં ક્રિં ખસી પડવું; સરી જવું
 લલકાર પું લલકારવું તે

લવલેશ વિં થોડું (૨) અં જરાપણુ
 લવાજમ નં અમુક મુદતે આપવાની રકમ
 લવેજત સ્ત્રીં મળ (૨) રસ; સ્વાદ
 લંપટતા સ્ત્રીં બ્યભિચારીપણું
 લંખકણું પું ગંધેડો
 લંખગોળ વિં (૨) પું અંડાકાર (ગ.)
 લંખાવવું સં ક્રિં લાંબું કરવું
 લાઇલાજ વિં નિરૂપાય; લાચાર
 લાડધેણું વિં ધણુ લાડથી વાડી ગયેલું
 લાયકાત સ્ત્રીં યોગ્યતા; પાત્રતા
 લાલચોળ વિં લાલધૂમ; ખૂબ રાતું
 લાંચખાઉ વિં લાંચિયું
 લિખિતંગ વિં લખનાર
 લીલાગર સ્ત્રીં ભાંગ
 લીલોતરી સ્ત્રીં તાજ લીલી વનરપતિ
 લૂંટકાટ સ્ત્રીં લૂંટવું તે
 લેણુદાર પું લેણુવાળો
 લેણુદેણુ સ્ત્રીં લેવડદેવડનો સંબંધ
 લેણુદેણી સ્ત્રીં જણાનુબંધ (૨) લેવડદેવડનો સંબંધ
 લેવાદેવા પું; સ્ત્રીં આપવાલેવાનો કે બીજો
 કોઈ પણ જાતનો સંબંધ

લેશમાત્ર વિં બહુ જ થોડું
લોકકથા સ્ત્રીં દંતકથા
લોકપ્રિય વિં લોકને પ્રિય
લોકમત પું લોકને મત
લોકમાન્ય વિં લોકમાં માન પામેલું
લોકલગ્ન સ્ત્રીં લોકલાજ

લોકલાજ સ્ત્રીં લોકમાં નહારું કહેવાવાનો ડર
લોકહિત નં લોકનું હિત
લોકાભિલુપ્ત વિં લક્ષ્યાતે તેલું
લોકપતા સ્ત્રીં તૃણાતુરતા
લોકિયાળ(-ણું) વિં લોકીવાળું

૫

વકીલાત સ્ત્રીં કોઈના તરફથી બોલવું તે
વખાણવું સં કિં પ્રશંસા કરવી
વખોડવું સં કિં વગોવવું
વગડાડિ વિં જંગલી
વગસગ સ્ત્રીં વગવસીલો
વગોવણી સ્ત્રીં વગોણું; નિંદા; ફળેતી
વખિયાત પું મોટા વેપારી તરફથી પરદેશ માલ
ખરીદનાર કે વેચનાર આડતિયો
વટાવવું સં કિં મોટા સિક્કાનું પરચૂરણ નાણું
લેવું (૨) પસાર કરવું
વટાળવું સં કિં વટલાવવું
વટેમાણું પું મુસાફર
વડવાઈ સ્ત્રીં વડની ડાળમાંથી પૂટીને લખડતું મૂળ
વડારણ સ્ત્રીં ગોલી; ખવાસણ
વઢકણું વિં કળિયાખોર
વઢવાડ સ્ત્રીં કળિયો; તકરાર; લડાઈ
વણુકર પું વણવાનો ધંધો કરનાર
વણુજર સ્ત્રીં વણુજરાની પોઠ કે કાફલો
વણુતર નં વણવું તે
વત્સલતા સ્ત્રીં વાત્સલ્ય
વધધટ સ્ત્રીં વતુંચોણું થવું તે
વધામણી સ્ત્રીં ખુશીના સમાચાર
વધારવું સં કિં વધારો કરવો
વધાવવું સં કિં હર્ષભેર આવકાર આપવો
વનચર વિં વનમાં રહેનારું; જંગલી
વનરાઈ સ્ત્રીં જુઓ વનરાજી
વનરાજ પું સિંહ
વનરાજિ(-ણું) સ્ત્રીં જાડોની લાંબી હાર
વફાદાર વિં વચનને વળગી રહેનારું (૨) વિશ્વાસુ
વફાદારી સ્ત્રીં વચનને વળગી રહેવું તે
વયોવૃદ્ધ વિં ધરડું; વડીલ
વરઘોડો પું પરણવા જતા વરની સવારી (૨) [લા.]
ફળેતી

વરતારો પું ભવિષ્ય કથન
વરદાન નં દેવદેવીએ પ્રસન્ન થઈ આશા પૂરી
પાડવા આપેલું વચન
વરમાળ(-ળા) સ્ત્રીં સ્વયંવરમાં કન્યા પસંદ કરેલા
વરને પહેરાવે છે તે માળા
વરરાજ પું પરણવા જતો વર
વરસાદ પું વાદળમાંથી પાણીનું પડવું તે
વણુશ્રમ પું જાતિવાર અને આશ્રમવાર વિભાગ
અને તેમનાં કર્તવ્યોની વ્યવસ્થા
વણુતર વિં ભિત્ર વણું
વતણૂક સ્ત્રીં વતવાની રીત
વતમાન પું બં વં સમાચાર
વર્ષફળ નં વધ દરમ્યાન બનનારું બનાવોનો વર્તારો
વર્ષાસિન નં રાત્ર્ય તરફથી દરવર્ષે ગુજરાન માટે
મળતી રકમ
વસોપાત પું અધીરાઈ (૨) આક્રંદ
વસોવવું સં કિં માખણ કાઢવા દહીંને વાંસ
વડે ધૂમડવું
વસવસો પું અદેશો; વહેમ
વસવાટ પું વસવું તે
વસવાયું નં ગામ તરફથી પસાયતાં આપી વસાવેલા
હનમ, ઘોળી વગેરે લોકો
વસાહત સ્ત્રીં સંસ્થાન
વસિયત સ્ત્રીં વારસો (૨) વસિયતનામું
વસુંધરા સ્ત્રીં પૃથ્વી
વસૂલાતે સ્ત્રીં વસૂલ કરવાની સાંથ; મહેસૂલ
વહાલપ સ્ત્રીં પ્રેમ
વહાલમ પું પ્રિયતમ; પતિ
વહીવટ પું કારભાર; બંદોબસ્ત
વહેરવું સં કિં કરવત વડે કાપવું
વહેવાર પું વ્યવહાર; સંબંધ
વહેવારુ વિં સાધારણ (૨) વહેવારમાં આવે તેલું
વહેંચણું(-ણી) સ્ત્રીં વહેંચવું તે (૨) હિરસો

વહોરવું સં કિં ખરીદ કરવું; માથે લેવું (જેખમ)
વળગણુ નં [ભૂતપ્રેતનું] વળગવું તે
વળતર નં બદલા તરીકે જે કાંઈ મળરે આપવાનું
હોય તે

વળાવવું સં કિં વિદાય કરવું
વળાવિયો પું ભોમિયો
વળોટવું સં કિં ઉલ્લંઘવું; ઓળંગવું
વંશાવળિ(-ળી) સ્ત્રીં પેઢીનામું; વંશપદ્ધ
વાધમારુ વિં ખોટી બરાશ હાંકનાર
વાધરણુ સ્ત્રીં વાધરીની કે વાધરી સ્ત્રી
વાટખર્ચ પું; નં મુસાફરીનો ખર્ચ
વાટાઘાટ સ્ત્રીં ભાંગવડ; પંચાત
વાઠકાપ સ્ત્રીં ચીરવું કે કાપવું તે (દાકતરે શરીરને)
વાણિયણુ સ્ત્રીં વાણિયા કોમની કે વાણિયાની સ્ત્રી
વાણોતર પું ગુમાસ્તો
વાતચીત સ્ત્રીં સંભાષણ (૨) ગપ્પાં
વાતોડિયું વિં ધણી વાતો કરવાની ટેવવાળું
વાનપ્રસ્થ વિં વાનપ્રસ્થાશ્રમમાં ગયેલું
વામમાર્ગ પું તંત્રમાર્ગ; શાક્ત સંપ્રદાય
વાયડાઈ સ્ત્રીં વાયડાપણું
વાયુવેગ પું પવનનો વેગ
વારાંગના સ્ત્રીં ગણિકા; વેશ્યા
વાવાઝોડું નં વાવટોળ
વાહવાહ સ્ત્રીં કીર્તિ (૨) અં શાળાશ !
વિકરાલ(-ળ) વિં હરામણું; ભયાનક
વિકાસવું અં કિં (૨) સં કિં વિકાસવું
વિખવાદ પું તકરાર; કળિયો
વિધાતક વિં વિધાત કરનારું
વિચક્ષણુ વિં ચતુર; બુદ્ધિમાન; વિદ્વાન
વિચારક પું વિચાર કરનાર પુરુષ
વિચારણુ સ્ત્રીં વિચાર કરવો તે
વિચારવું સં કિં વિચાર કરવો
વિચિત્રતા સ્ત્રીં વિલક્ષણતા
વિજ્ઞાપન નં નિવેદન; વિનંતિ
વિજ્ઞાપના સ્ત્રીં અરજ; નિવેદન
વિટંબણુ સ્ત્રીં દુઃખ; સંતાપ; મુશ્કેલી
વિતાડવું સં કિં દુઃખ દેવું; પગલવું
વિતાવવું સં કિં પસાર કરવું
વિદૂષક પું મશ્કરો
વિદ્યમાન વિં હયાત (૨) હાજર
વિદ્યાદાન નં વિદ્યાનું દાન

વિદ્યાપીઠ સ્ત્રીં વિદ્યાનું ધામ; 'યુનિવર્સિટી'
વિદ્યાલય નં શાળા
વિધવિધ વિં બહુ પ્રકારનું
વિધાયક પું વ્યવસ્થા કરનાર (૨) રચનાર
વિનવણી સ્ત્રીં વીનવણું તે
વિનાશક વિં નાશ કરનાર
વિનિપાત પું અવનતિ; પડતી; વિનાશ
વિનિમય પું અદલોબદલો; આપલે
વિપરીત વિં ઊલટું; વિરોધી; અવળું
વિભૂષણુ નં આભૂષણ
વિમાસણુ સ્ત્રીં વિમાસવું તે
વિયોગિની વિં સ્ત્રીં વિરહિણી
વિરચિત વિં રચેલું
વિરહિણી સ્ત્રીં પ્રિયના વિરહવાળી
વિરામવું અં કિં અટકવું; થામવું
વિરુદ્ધતા સ્ત્રીં પ્રતિકૂલતા
વિરૂપતા સ્ત્રીં કદકપતા
વિલક્ષણુ વિં વિચિત્ર; અદ્ભુત
વિલાયતી વિં વિલાયતમાં બનેલું
વિલાસિની સ્ત્રીં વિલાસબતી સ્ત્રી
વિલોકન નં જોવું તે (૨) નજર
વિવરણુ નં સ્પષ્ટીકરણ; વિવેચન
વિવશતા સ્ત્રીં પરાધીનતા
વિવાહિત વિં પરણેલું
વિવિધતા સ્ત્રીં વિવિધ હોવા પાળું (૨) વૈચિત્ર્ય
વિવેચક વિં (૨) પું વિવેચન કરનાર
વિવેચન નં સ્પષ્ટીકરણ (૨) ટીકા; ગુણદોષ જીવં
પાડી બતાવવા તે
વિશદતા સ્ત્રીં નિર્મળતા (૨) સ્પષ્ટતા
વિશારદ વિં નિપુણ (૨) પરિત
વિશાલ(-ળ)તા સ્ત્રીં વિસ્તીર્ણતા
વિશિષ્ટતા સ્ત્રીં વિલક્ષણતા
વિશુદ્ધતા સ્ત્રીં પવિત્રતા
વિશેષણુ નં નામનો ગુણ કે સંખ્યા બતાવનાર
શબ્દ (વ્યા.)
વિશેષતા સ્ત્રીં વધારેપાળું (૨) તકાવત
વિશ્વંયાપી વિં આખા જગતમાં વ્યાપી રહેલું
વિશ્વશાંતિ સ્ત્રીં સકલ જગતની શાંતિ
વિપધર પું સાપ; નાગ
વિપમતા સ્ત્રીં અસમાનતા
વિષયાંધ વિં વિષયભોગમાં અંધ બનેલું

વિસર્જન નં સમાપ્તિ
 વિસંવાદ પું અસંગતિ (૨) વિરોધ
 વિસ્મરણ નં ભૂલી જવું તે
 વિહરવું અં કિં કરવું (૨) વિહાર કરવો
 વીતરાગ(-ગી) વિં રાગ-આસક્તિ વિનાનું
 વીનવવું સં કિં વિનંતિ કરવી
 વીકરવું અં કિં મિલન ખોલો; ગુરસે થવું
 વીમાખત નં વીમાનું ખત
 વીરરસ પું કાવ્યના નવ રસોમાંનો એક
 વીરહાકે સ્ત્રીં યુદ્ધ પ્રસંગે ચોક્કાની ભયંકર ચીસ
 વીર્યવાન વિં પરાક્રમી; બળવાન
 વીર્યહીન વિં નામદં; નિર્બળ
 વોંટાળવું સં કિં લપેટવું; ગોળ વીંટવું
 વોંધાવવું સં કિં 'વીંધવું' નું પ્રેરકરૂપ
 વૃદ્ધાવસ્થા સ્ત્રીં ધરપણ
 વેગવાન વિં વેગવાળું

વેરભાવ પું શત્રુવટ; દ્વેષ
 વેવિશાળ નં વિવાહ; સગપણ
 વેશવાળ નં વેવિશાળ
 વેપધારી વિં (૨) પું વેશધારી
 વૈજ્ઞાનિક પું વિજ્ઞાનશાસ્ત્રી
 વૈદ્યકીય વિં વૈદક સંબંધી
 વ્યભિચાર પું પરસ્ત્રીપુરૂષનો આડો વ્યવહાર
 વ્યવસાય પું કામકાજની ખટપટ; ઉદ્યોગ
 વ્યવહાર પું વ્યાપાર; કામકાજ; ધંધો
 વ્યાકરણ નં ભાષાના શુદ્ધ પ્રયોગો વગેરેનું શાસ્ત્ર
 વ્યાકુલ(-ળ)તા સ્ત્રીં વિહ્વળતા; ગભરામણ
 વ્યાજખાડિ વિં મોટે વ્યાજે નાણાં ધીરનારું
 વ્યાજખોર વિં જુઓ વ્યાજખાઉ
 વ્યાજવટું નં વ્યાજ અને વટાવનો ધંધો
 વ્યાસપીઠ સ્ત્રીં; નં વક્તા કે કથાકારને ઊભા
 રહેવાનું કે ખેસવાનું ઊંચું સ્થાન
 વ્રતધારી વિં વ્રત લેનારું

શી

શકદાર વિં જેના પર શક જતો હોય તેવું
 શકવર્તી વિં શક વર્તાવે તેવું
 શક્તિપૂજ સ્ત્રીં દેવીપૂજ
 શણગાર પું શરીરને શોભાવનારાં વસ્ત્ર
 શબ્દકોશ(-ષ) પું અર્થસહિત શબ્દોનો સંગ્રહ
 શમશેર સ્ત્રીં તરવાર
 શયતાન પું બદમાશ; સેતાન
 શરણાર્થ સ્ત્રીં પૂંકીને વગાડવાનું એક વાજી
 શરખત પું; નં ફળના રસનું બનાવેલું પીણું
 શરમાવું અં કિં શરમ આવવી
 શરમાળ વિં શરમવાળું
 શસ્ત્રધારી પું ચોક્કો
 શસ્ત્રાગાર નં શસ્ત્રો રાખવાનું મકાન
 શંકારીલ વિં વહેમી
 શાકભાજી સ્ત્રીં શાક અને બાજી
 શાકાહાર પું વનસ્પતિનો જ આહાર; અન્નાહાર
 શાણપણ નં ડહાપણ; ચતુરાઈ
 શારીરિક વિં શરીર સંબંધી
 શાહબદો પું પાદશાહનો પુત્ર
 શાહબેગ વિં સ્વીકારવાબેગ; લાવનારને નાણાં
 આપવાં પડે તેવી (હંડી)
 શાહુકાર પું શરાફ; નાણાવટી

શિગરામ નં એક વાહન
 શિથિલતા સ્ત્રીં નિર્બળતા
 શિયાળવું નં શિયાળ
 શિરચ્છ(-છ)ન વિં 'માથાનું ઢાંકણું'; પાલક; વડીલ
 શિરચ્છેદ પું માથું કાપી નાખવું તે
 શિરજોરી સ્ત્રીં જોરાવરી; જખરદરતી
 શિરતાળ પું માથાનો મુગટ (૨) વડીલ; ઉપરી
 શિલ્પકાર પું બાંધકામમાં પ્રવીણ માણસ
 શિવાલય નં શિવનું મંદિર
 શિષ્ટાચાર પું શિષ્ટોનો આચાર (૨) સભ્ય
 શીખવવું સં કિં 'શીખવું' નું પ્રેરકરૂપ
 શીઘ્રકાવ્ય નં શીઘ્રકવિતા
 શીતલ(-ળ)તા સ્ત્રીં ઠંડાઈ
 શુભેચ્છક વિં શુભ ઇચ્છનારું; હિતેચ્છુ
 શૂરવીર વિં (૨) પું બહાદુર; હિંમતવાન
 શૂરાતન નં શૌર્ય
 શેતરંજ પું એક રમત; ચતુરંગ
 શેતરંજી સ્ત્રીં એક જાતનું રંગીન બાતીગળ પાથરણું
 શોકાતુર વિં શોકાર્ત
 શોચનીય વિં શોચ કરવાયોગ્ય
 શોધખોળ સ્ત્રીં શોધવું તે
 શ્રીમંતાઈ સ્ત્રીં શ્રીમંતપણું
 મ્વેતાંખર પું સફેદ વસ્ત્રવાળો

સ

સખતાઈ સ્ત્રીં સખતી
 સખાવત સ્ત્રીં દાન; ખેરાત (૨) ઉદારતા
 સગપણુ નં સગાઈ (૨) વિવાહ
 સગરામ પું; નં એક વાહન; સિગરામ
 સગવડ સ્ત્રીં ભેગવાઈ; અનુકૂળતા
 સજવટ સ્ત્રીં સજવાની ઢળ
 સજ્જનતા સ્ત્રીં સજ્યતા
 સદ્ગુણોર વિં સદોરિયો
 સતામ(-વ)ણી સ્ત્રીં સતાવણું તે; પગવાળી
 સત્તાધારી વિં સત્તાવાન
 સત્તાધીશ વિં (૨) પું અધિકારી
 સત્તાવાન વિં સત્તાવાળું
 સત્યવાદી વિં સત્ય ખોલનાર
 સત્યાગ્રહી વિં (૨) પું સત્યાગ્રહ કરનાર
 સત્યાનાશ નં નખખોદ; પાયમાલી
 સદાચાર પું સદાચરણુ
 સદામત નં દીન ભૂખ્યાંને રોજ અન્ન આપવાનું
 મત (૨) અન્નક્ષેત્ર
 સનાતન વિં શાશ્વત
 સનાતની વિં (૨) પું સનાતનધર્મનો અનુયાયી
 સપડાવું અં કિં ફસાવું; પકડાવું
 સપ્રમાણુ વિં સાખિતીવાળું; પ્રમાણુવાળું
 સફલ(-ળ)તા સ્ત્રીં સાર્થકતા
 સખડકો પું પ્રવાહી પદાર્થ ચૂસતાં થતો અવાજ
 સખરસ નં મીઠું
 સખૂરાઈ સ્ત્રીં ધીરજ; સહનશક્તિ
 સભાપતિ પું સભાનો અધ્યક્ષ; પ્રમુખ; સદર
 સભાસદ પું સભ્ય
 સમજણું વિં સમજે તેવું
 સમજવું સં કિં જાણવું
 સમજૂત(-તી) સ્ત્રીં સમજવું તે
 સમતોલ વિં સરખા વજનનું
 સમભાવ પું સમતાની ખુદ્ધિ
 સમર્થન નં ટેકો (૨) સાખિતી
 સમર્પણુ નં અર્પણ કરવું તે
 સમશેર સ્ત્રીં તરવાર
 સમાચાર પું ખં વં ખબર
 સમાધાન નં નિવેડો અને શાંતિ
 સમાનત સ્ત્રીં સરખાપણું

સમારંભ પું ધામધૂમવાળો ઉત્સવ
 સમાલવું સં કિં સંભાળવું
 સમાવવું સં કિં 'સમાવું'નું પ્રેરકરૂપ
 સમાવેશ પું સમાવું તે; સમાસ
 સમૂળણું વિં ખંધું; તમામ
 સમોવડ(-ડું) વિં સમાન; ખરાખરિયું
 સરકાર પું; સ્ત્રીં પ્રજાનું શાસન કરનારી સત્તા
 સરખાઈ સ્ત્રીં સરખાપણું
 સરઘસ નં વરંધાડાની પેડે લોકોના ટોળાએ
 ગામમાં ફરવું તે
 સરદાર પું નાયક; આગેવાન
 સરનામું નં નામકામ વગેરે
 સરપાવ પું શાખાથી ખદલ આપવામાં આવતો
 પોશાક
 સરભર વિં ઓછુંવતું નહિ એવું
 સરભરા સ્ત્રીં આદરસત્કાર; સેવાચાકરી
 સરલ(-ળ)તા સ્ત્રીં નિખાલસતા
 સરવા(-વૈ)યું નં આખા વર્ષના હિસાબનું તારણ
 સરવાળ અં એકંદર (૨) પરિણામે; અંતે
 સરવાળો પું એક સંખ્યાને બીજી સંખ્યામાં
 ઉમેરવી તે
 સરસતા સ્ત્રીં ઉત્તમતા; સુંદરતા
 સરસાઈ સ્ત્રીં સ્પર્ધા; ચડસાચડસી
 સરસૂખો પું વડો સૂખો
 સરહદ સ્ત્રીં સીમા; સીમાડો
 સરંજામ પું જોઈતી સામગ્રી
 સરાસર(-રી) અં સરેરાશ ગણતાર
 સરિયામ વિં મુખ્ય; ઘેરી (રસ્તો)
 સરોવર નં મોટું તળાવ
 સર્વનામ નં નામને ખદલે આવતો શબ્દ (વ્યા.)
 સર્વોત્તમ વિં સર્વોત્કૃષ્ટ
 સર્વોપરી વિં સૌથી ચડિયાતું
 સલામત વિં સહીસલામત
 સલામતી સ્ત્રીં તંદુરસ્તી; (૨) હયાતી
 સલૂકાઈ સ્ત્રીં સજ્યતા; વિનયી વર્તણૂક
 સવાદિયું વિં સ્વાદિષ્ટ
 સવિનય વિં વિનયયુક્ત
 સહકાર પું સાથે મળીને કામ કરવું તે
 સહચર વિં (૨) પું સાથે ફરનાર; સોબતી

સહચાર પું સ્થા; સંગ; સોળત
 સહવાસ પું સ્થાં વસવું તે (૨) સોળત
 સહાયક વિં મદદગાર
 સહાયતા સ્ત્રીં સાથ; મદદ
 સહિયર સ્ત્રીં સખી
 સહિયારું વિં ભાગિયાભાગવાળું
 સહેલાણી વિં મોજ; આનંદી
 સહોદર પું ભાઈ
 સળગવું અં કિં બળવું; લાગવું
 સળેખમ નં એક રોગ; શરદી
 સંકાશ સ્ત્રીં જગાની તંગાશ
 સંકુચિત વિં સંકોચ પામેલું
 સંઘબળ નં સંઘનું બળ
 સંઘર્ષણુ નં સ્પર્ધા (૨) કલહ
 સંચાલક પું ચલાવનાર-વ્યવસ્થા કરનાર
 સંચાલન નં ચલાવવું-વ્યવસ્થા કરવી તે
 સંજીવની સ્ત્રીં મરેલાને જીવન આપે તેવી વિદ્યા
 કે આપધિ

સંડોવાવું સં કિં સપડાવું; સામેલ થવું
 સંતલસ સ્ત્રીં ખાનગી મસલત
 સંતાડવું સં કિં છુપાવવું
 સંતાપવું સં કિં સંતાપ આપવો; ખીડવું
 સંધ્યાકાલ(-ળ) પું સાંજ
 સંપાદક પું સંપાદન કરનાર
 સંપાદન નં કોઈ પુસ્તક કે પત્ર પ્રસિદ્ધ કરવા
 તૈયાર કરવું તે
 સંપૂર્ણતા સ્ત્રીં પરિપૂર્ણતા; ન્યૂનતા ન હોવી તે
 સંપ્રદાય પું ધર્મનો ફાંટો; પંથ
 સંપ્રોધન નં ખિલાવવા વપરાતો શબ્દ
 સંભવિત વિં સંભવ હોય તેવું; શક્ય
 સંભારણું નં યાદગીરી
 સંભાવના સ્ત્રીં સંભવ; શક્યતા
 સંભાવિત વિં પ્રતિષ્ઠિત
 સંભાષણુ નં વાતચીત; પ્રમોત્તરી
 સંમેલન નં એકઠા થવું તે
 સંરક્ષણુ નં રક્ષણ
 સંવત્સર પું વર્ષ
 સંવનન નં પ્રેમ કરવો તે
 સંશોધક વિં શોધકરનારું (૨) શુદ્ધ કરનારું
 સંશોધન નં શોધખોળ
 સંસ્કરણુ નં શુદ્ધ કરવું

સંસ્કારિતા સ્ત્રીં સંસ્કારીપણું
 સંસ્થાપક વિં (૨) પું સંસ્થાપન કરનાર
 સંસ્મરણુ નં પૂર્ણ સ્મરણ; વારંવાર સ્મરણ
 સંહરવું સં કિં સંહાર કરવો
 સાક્ષરતા સ્ત્રીં વિદ્વતા
 સાગરીત(-દ) પું શાગિદં
 સાચવણુ(-ણી) સ્ત્રીં જતન; સંભાળ
 સાધારણુ વિં સામાન્ય; ખાસ નહિ તેવું
 સાનુકૂલ(-ળ) વિં અનુકૂળ; મદદગાર
 સાફસૂક વિં ચોખ્ખું (૨) સ્ત્રીં ચોખવટ
 સામાજિક વિં સમાજ સંબંધી
 સામ્યવાદ પું માલમતા વગેરે સામાજિક માલ-
 કીનાં ગણીને દરેકનું સામ્ય સ્થાપનારો વાદ
 સારવાર સ્ત્રીં ખરદારત
 સારાસાર પું સારું અને ખોટું
 સારાસારી સ્ત્રીં સારો મેળ કે સંબંધ
 સારીગમ સ્ત્રીં ગાયન પ્રમાણે ગાડવેલા સ્વર-
 સમકના સ્વરો
 સાલિયાણું નં વાર્ષિક વેતન
 સાવચેત વિં સાવધાન; જાગૃત; સચેત
 સાવધાન વિં સાવધ; હોશિયાર
 સાવરણી સ્ત્રીં પૂંને વાળવાનું સાધન
 સાહજિક વિં સ્વાભાવિક; કુદરતી
 સાહુકાર પું શાહુકાર
 સાંકળિયું નં પુસ્તકનાં પ્રકરણ વગેરેનો પાનના
 નંબર સાથે અનુક્રમ
 સાંકેતિક વિં સંકેત સંબંધી; સંકેતવાળું
 સાંભળવું સં કિં શ્રવણ કરવું
 સાંસારિક વિં સંસાર સંબંધી
 સિગરામ પું; નં એક વાહન
 સિદ્ધાસન નં યોગનું એક આસન
 સિફારસ સ્ત્રીં ભલામણ
 સિરનેરી સ્ત્રીં જળરદસ્તી (૨) તુમાખી
 સિરતાજ પું મુગટ
 સિંહાસન નં રાજ, દેવ કે આચાર્યનું આસન
 સીલબંધ વિં સીલ મારેલું
 સુકવણી સ્ત્રીં સૂકવેલી વસ્તુ
 સુકોમળ વિં ઘણું કોમળ
 સુખશાંતિ સ્ત્રીં સુખ અને શાંતિ
 સુગમતા સ્ત્રીં સહેલાઈ
 સુઘડતા સ્ત્રીં સ્વચ્છતા

સુજનતા સ્ત્રીં સ્વચ્છતા
 સુધરાઈ સ્ત્રીં સુધારો; સુધરેલી રિયતિ
 સુધારક વિં સુધારનારું
 સુધારણા સ્ત્રીં સુધારો
 સુનાવણી સ્ત્રીં ન્યાયાધીશે ફરિયાદ સાંભળવી કે
 તેને સંભળાવવી તે
 સુરક્ષિત વિં સારી રીતે રક્ષાયેલું
 સુરક્ષા પું [લા.] આંધળો સાધુ
 સુરક્ષોક પું સ્વર્ગ
 સુરૂપતા સ્ત્રીં સુદરતા
 સુલક્ષણ(-ણ) વિં સારાં લક્ષણવાળું
 સુલતાન પું બાદશાહ; મુસલમાની રાજા
 સુલભતા સ્ત્રીં
 સુવાસણ(-ણી) સ્ત્રીં સૌભાગ્યવંતી સ્ત્રી
 સુવાસિત વિં પુશ્કામોદાર
 સુશિક્ષિત વિં સારી રીતે શિક્ષિત
 સુશીલતા સ્ત્રીં સરળતા
 સુશોભિત વિં ધણું શોભીતું
 સુસંગત વિં બરાબર બંધબેસતું
 સુહાગણુ વિં સ્ત્રીં સૌભાગ્યવંતી
 સુંદરતા સ્ત્રીં સુશોભિતતા

સૂત્રધાર પું નાટકમાં પ્રધાન નટ, જે નાંદી તેમજ
 પ્રસ્તાવના લખે છે
 સૂમસામ વિં અવાજ કે હિલચાલ વિનાનું
 સૂર્યોદય પું સૂર્યનું જગલું તે
 સેનાપતિ પું લશ્કરનો નાયક
 સોનારણુ સ્ત્રીં સોનીની સ્ત્રી
 સોહાગણુ વિં સ્ત્રીં સૌભાગ્યવતી
 સોહામણું વિં સુશોભિત
 સ્નેહલક્ષ્મી નં એકખીનના સ્નેહથી ખેંચાઈને
 કરેલું લગ્ન
 સ્નેહાધીન વિં સ્નેહથી અધીન બનેલું
 સ્મરણીય વિં યાદ કરવાયોગ્ય
 સ્વછંદતા સ્ત્રીં
 સ્વતંત્રતા સ્ત્રીં સ્વાધીનતા
 સ્વયંવર પું કન્યાએ પોતે વર પસંદ કરવો તે
 સ્વર્ગલોક પું સ્વર્ગ
 સ્વાધીનતા સ્ત્રીં સ્વતંત્રતા
 સ્વાનુભવ પું પોતાનો અનુભવ
 સ્વાભાવિક વિં કુદરતી; અકૃત્રિમ
 સ્વાભિમાન નં પોતાને માટેનું અભિમાન
 સ્વીકારવું સં કિં અંગીકાર કરવો

હ

હકદાર વિં હક ધરાવનારું (૨) વાજખી
 હકીકત સ્ત્રીં ખરો અહેવાલ કે ખીના
 હજમત સ્ત્રીં વાળ કાપવા કે ખોડવા તે
 હજૂરિયો પું તહેનાતમાં રહેનારો નોકર
 હઠીલાઈ સ્ત્રીં હઠીલાપણું
 હઠકવા પું કૂતરાં, શિયાળવાં વગેરેને થતો એક રોગ
 હડતાલ(-ળ) સ્ત્રીં કામઘંઘો બંધ કરવાં તે
 હડસેલો પું ધક્કો
 હતભાગ્ય નં કમનસીબ
 હથિયાર નં શસ્ત્ર; આયુધ
 હથેલાળો પું હાથેલાળો
 હદપાર અં હદની બહાર
 હરકત સ્ત્રીં અડચણ (-) વાંધો
 હરકોઈ વિં કોઈ પણ
 હરખ(-ખા)વું અં કિં ખુશ થવું
 હરદમ અં હમેશ
 હરરોજ અં દરરોજ

હરસાલ વિં દરેક વર્ષે; વર્ષોવર્ષ
 હરિજન પું હરિનો ભક્ત
 હરીકાઈ સ્ત્રીં સરસાઈ
 હર્ષનાદ પું હર્ષની ખૂમ
 હલકટ વિં હલકું; નીચ
 હલકાઈ સ્ત્રીં હલકટપણું
 હલકારો પું ખેપિયો (૨) ભસૂસ
 હસમુખું વિં હસતા મુખવાળું
 હસ્તાક્ષર પું હાથે લખેલા અક્ષર
 હળાહળ વિં (૨) નં હલાહલ
 હાડમારી સ્ત્રીં મુશ્કેલી
 હાડવેર નં પાકું વેર
 હાડવૈદ(-દ) પું હાડકાં ખેસાડનારો વૈદ
 હાથકડી સ્ત્રીં હાથની બેડી
 હાથીદાંત પું હાથીનો દંતૂશળ
 હાથેલાળો પું વરકન્યાનો હસ્તમેળાપ
 હાથોહાથ અં મતોભત (૨) મદદથી

હાનિકર્તા(-ર્તા) વિં હાનિ કરનારું
 હારજીત સ્ત્રીં હાર અને જીત
 હારતોરા પુંં બં વં હાર અને તોરા
 હારખંધ અં હારદોર; ઓળખંધ
 હાલરડું નં બાળકને બુલાવતાં ગવાતું ગીત
 હાવભાવ પુંં બં વં શૃંગારયુક્ત ચેષ્ટા
 હાર્યરસ પુંં નવ રસોમાંનો એક (ભુચો રસ)
 હાહાકાર પુંં સર્વત્ર શોક અને ત્રાસની લાગણી
 ફેલાઈ જવી તે
 હિકમત સ્ત્રીં યુક્તિ; કરામત
 હિચકારું વિં કાયર (૨) અધમ
 હિજરત સ્ત્રીં વતનથી છૂટા પડવું તે
 હિતકર વિં હિત કરે તેવું
 હિતશત્રુ પુંં હિતમાં આડે આવનાર
 હિતાવહ વિં હિતકારક
 હિમાયતી વિં (૨) પુંં હિમાયત કરનાર

હિમાલય પુંં (સં.) હિંદુસ્તાનની ઉત્તરે આવેલો
 પ્રસિદ્ધ પર્વત
 હિંદુસ્તાન પુંં; નં (સં.) ભારતવર્ષ
 હીરાકણ્ઠી સ્ત્રીં હીરાની કણી-કરચ
 હીરાકંઠી સ્ત્રીં પૈસાદાર મણકાની કંઠી
 હોંચકવું અં કિં હોંચકો ખાવો
 હુતાશની સ્ત્રીં હોળી
 હેતપ્રીત સ્ત્રીં વહાલ; કૃપા
 હેમખેમ વિં કુશળ; સહીસલામત
 હેલકરી પુંં ભાર બેચકનારો; વૈતરો
 હૈયારૂંડું વિં ખેવકૂફ
 હોનારત સ્ત્રીં અકરમાત
 હોશકોશ પુંં બં વં જ્ઞાન
 હોશિયાર વિં કુશળ (૨) સાવધ
 હોશિયારી સ્ત્રીં હોશિયારપણું

અંત્યાક્ષરી શબ્દકોષ

એ અક્ષરના શબ્દો

સ્વરાંત

આ

દુઆ
પૌઆ

ઈ

આઈ
એઈ

કઈ
કંઈ
કાઈ
કાંઈ
કૂઈ
કોઈ
અઈ
ખાઈ
છાઈ

છાઈ
જઈ
જઈ
જૂઈ
તાઈ
વૂઈ
તોઈ
થૂઈ
યેઈ

દાઈ
ધાઈ
નાઈ
નાંઈ
પાઈ
ફૂઈ
કુઈ
ફોઈ
ભાઈ

ભોઈ
માઈ
મોઈ
રાઈ
વાઈ
સાઈ
સાંઈ
રોઈ

ઉ

આઉ
ખાઉ
ગાઉ
ખેઉ
હાઉ
કાઉ
ધઉ

હાંઉ

એ

રૂએ

ઓ

ચૂઓ
કૂઓ

વ્યંજનાંત

ક

અંક
આંક
એક
ઓક
કંક
કાક
કૈક
કોક
ખાક
ત્રીક
ધૂક
ચક
ચાક

ચૂક
ચુંક
ચેક
ચોક
ચાંક
છક
છાક
છીંક
છક
જક
જોક
ઝીક
ઝીંક

ઝોક
ટંક
ટાંક
ટૂક
ટુંક
ટોક
ટોક
ઠીક
ઠક
ઠોક
ડાક
ડોક
ઢીંક
ઢેંક

તક
તાક
તૂક
ત્રાક
થાક
થૂંક
થોક
ધક
ધાક
ધિક
નાક
નીક
નેક

નોક
પંક
પાક
પેક
પોક
પૂંક
ફોક
ખક
ખાંક
ખીક
મૂક
રંક
રાંક

રોક
સંક
લોક
વાક
વાંક
રાક
શાક
શુક
શેક
શોક
સલોક
હક
હાક

હાંક
આકા
કેકા
કોકા
ચકા
ટીકા
નિકા
નોકા
સંકા
શંકા
એકી
કાકી
કીકી

નોંધ:—આ પુસ્તકમાં છપેલ સાર્થ શબ્દકોષમાં આવેલા શબ્દોનો જ અંત્યાક્ષરી શબ્દકોષ આપેલો છે.
ગુજરાતી ભાષાના બધા જ શબ્દોનો અંત્યાક્ષરી કોષ આ નથી.

કૂકી	સાકી	શીકું	છોકો	ફાંકો	ફિકું	કકું
કેકી	કંકું	ખાંકું	ઝોકો	ખંકો	એકો	તકું
ખાકી	ચાકું	રાંકું	ઝાંકો	ભૂકો	સિકો	તકી
ચકી	ચીકું	શીકું	ટકો	મોકો	એકો	કકક
ચાકી	ડાકું	શીકું	ટાંકો	સૂકો	કકો	ખકક
ચોકી	શંકું	સૂકું	ટોકો	સૈકો	ચોકો	ઇરક
ઠાંકી	ચાકું	અંકું	ટોકો	ફૂકો	છકો	ઇરકી
ટીકી	ઝાકું	એકું	ઠોકો	હોકો	ટિકો	શુક
ટોકી	ઠાંકું	કાંકું	ઠોકો	હક	ડકો	ઇરકું
ડાકી	દૂંકું	આંકું	ડકો	અકા	તુકો	ભુરકો
નેકી	ડાકું	કાકો	ડોકો	ચકી	ધકો	ચક
પૈકી	ડાકું	કીકો	ઢીકો	જકી	મુકો	ચકી
ખાકી	તાકું	કૂકો	ઢીકો	ટિકી	સિકો	તક
ખિકી	ચકું	કોકો	ઢોકો	નકી	હુકો	વક
ભૂકી	નાકું	ધાંકો	તાકો	મુકી	ઉતક	શક
વકી	પાકું	ચકો	ધોકો	પકું	અક	શુક

ક્ષ

અક્ષ	દક્ષ	ચક્ષ	ઈક્ષા	બિક્ષા	શિક્ષા	ઈક્ષ
કક્ષ	પક્ષ	લક્ષ	કક્ષા	રક્ષા	કુક્ષિ	અક્ષ
કુક્ષ	ભક્ષ	વક્ષ	કાંક્ષા	રિક્ષા	પક્ષી	ભક્ષ
ચક્ષ	મોક્ષ	વૃક્ષ	દીક્ષા	લાક્ષા	સાક્ષી	

ખ

આંખ	દૂંખ	માખ	શાખ	ખાંખાં	આખુ	રખે
ઈખ	દખ	મેખ	શીખ	તીખાં	આખું	લેખે
કાંખ	દુખ	મુખ	રોખ	આખી	કાખું	ખોખો
કૂખ	દુઃખ	મોખ	રોખ	ખાખી	ખોખું	ગોખો
ખખ	તેખ	રાખ	સખ	જાંખી	જાંખું	ચોખો
ખંખ	નખ	રખ	સાખ	દુઃખી	તીખું	ડોખો
ખાખ	નોખ	રેખ	આખા	પંખી	નોખું	ધોખો
ખોખ	પંખ	લખ	ચોખા	માખી	પાંખું	પંખો
ગોખ	પાંખ	લાખ	રેખા	મુખી	ખાખું	વખો
ચોખ	ભખ	લીખ	લેખા	રોખી	લાખું	ચોખખું
જોખ	ભીખ	લેખ	શાખા	સખી	લખું	મૂખ
જોખ	ભૂખ	વિખ	શિખા	સાખી	લેખું	ઈર્ખા
ડંખ	ભેખ	રાંખ	સખા	સુખી	અખે	

ગ

અંગ	તંગ	મગ	શીંગ	ચુંગી	કાંગુ	લગે
આંગ	તાંગ	માગ	શૃંગ	જંગી	ગૂંગુ	ગગો
કાંગ	તુંગ	માંગ	શોંગ	જંગી	ચંગુ	ગાંગો
ખંગ	તેંગ	મૃંગ	સંગ	જેંગી	છાંગુ	ગીંગો
ખંગ	ત્યાંગ	ચાંગ	સંગ	ઢંગી	જેંગુ	ગૂંગો
ગંગ	દંગ	યુગ	સાંગ	ઢાંગી	કાંગુ	ટાંગો
ચંગ	દિંગ	યોગ	સિંગ	તંગી	ત્રાંગુ	ત્રાંગો
જંગ	નંગ	રંગ	સીંગ	ત્યાંગી	દોંગુ	દગો
જંગ	નાંગ	રંગ	સૂંગ	પંગી	ધિંગુ	દંગો
જંગ	પંગ	રાંગ	સોંગ	ખંગી	ધીંગુ	ધાંગો
જુગ	પાંગ	રાંગ	રવાંગ	ભંગી	નાંગુ	લાંગો
જેંગ	પ્લેંગ	રોંગ	હિંગ	ભોંગી	પાંગુ	અમ્મિ
ટંગ	ફાંગ	લગ	આંગા	મૃંગી	ફાંગુ	દુર્ગ
ટાંગ	ખંગ	લાંગ	ગંગા	યોંગી	મૂંગુ	માર્ગ
ઠંગ	ખાંગ	લિંગ	જંગા	રાંગી	ભેંગુ	વર્ગ
ઠંગ	ખાંગ	વગ	જંગા	રોંગી	માંગુ	સર્ગ
ડંગ	ભંગ	વાગ	તેંગા	લગી	મૂંગુ	રવર્ગ
ડાંગ	ભાંગ	વેગ	અંગી	આંગુ	રોંગુ	દુર્ગા
ડિંગ	ભાંગ	વેગ	આંગી	ખાંગુ	રંગુ	માર્ગી
ઢંગ	ભૂંગ	વ્યંગ	ગંગી	ગાંગુ	સંગુ	અન્ન
ઢંગ	ભેંગ	રાંગ	ગીંગી	પંગુ	અંગે	ઉન્ન
ઢાંગ	ભોંગ	શિંગ	ચંગી	લાંગુ	આંગે	વ્યન્ન

ધ

અધ	દાધ	વાધા	ધાંધુ	વીધું	ધાંધા	અધ
ભાધ	મેધ	સ્લાધા	ડાધું	સોંધું	ટાધા	દીધ
ઓધ	વાધ	લધી	ખાધું	આધે	લધા	વ્યાધ
જાધ	સંધ	ડાધુ	ખોધું	ઓધા	લેધા	શીધ
જાધ	કધા	લધુ	મોધું	ધધા	વીધા	
ડાધ	જાધા	આધુ	મોંધું	ધાધા	ધધા	

ચ

અચ	કાચ	ખચ	ગીચ	ટાચ	નીચ	રાચ
આચ	છીચ	ખાચ	ગૂચ	ટોચ	પચ	રેચ
ઇચ	કુચ	ખીચ	ધાંચ	ટાંચ	પાચ	લાંચ
ભાચ	કૂચ	ખેચ	ધીચ	ડચ	પેચ	લોચ
જાચ	કોચ	ખોચ	ધાંચ	ઢીચ	જૂચ	વાચ
કચ	કોંચ	ગચ	ચાંચ	નાચ	મંચ	શોચ

શૌચ	વિચિ	બચી	ભંચું	સાચું	ડૂચો	હચું
સાચ	શચિ	ભાચી	હાચું	ચંચું	રોંચો	બચું
હોંચ	શુચિ	માંચી	દાંચું	ભોંચે	લોંચો	હુચું
મચ્યા	વીચિ	મોંચી	ડાંચું	નીચે	સંચો	સચું
ત્વચા	સૂચિ	વિચી	નીચું	સાચે	સાચો	વચે
વાચા	કાંચી	શચી	પોચું	કૂચો	હુચ્ય	બચો
ચૂંચાં	કૂંચી	વીચી	બૂચું	ખાંચો	ખચ્ય	ખચું
કાંચિ	ધાંચી	સૂચી	રોચું	ધાંચો	ગચ્ય	ચચું
રચિ	ચૂંચી	ચંચુ	રોંચું	ચાચો	ગચી	અચાં
				ટોચો	બચી	ચચાં

છ

આછ	પૂછ	પીછી	ઓછું	કૂંછ	ચ્છેછ	મચ્છી
આંછ	પ્રીછ	પીંછી	છાછું	ગચ્છ	વચ્છ	હચ્છ
ઓછ	મૂછ	વીછી	પાછું	ગુચ્છ	રવચ્છ	અચ્છું
કાછ	રીછ	વીંછી	પીછું	તુચ્છ	ઈચ્છ	હચ્છ
પીછ	વાંછા	વીછુ	પીંછું	પિચ્છ	રવેચ્છા	હચ્છો
પીંછ	છીછી	વીંછુ	રૂંછું	પુચ્છ	હચ્છી	ગુચ્છો
પૂછ	પછી	આછું	પીછો	મચ્છ	ગચ્છી	
			હચ્છ			

જ

અજ	તુજ	મેજ	ધજ	પાજ	ગૂંજું	કૂંજે
આજ	તેજ	રજ	પૂજ	પૂંજ	છજું	ફૂંજે
કાજ	ત્રીજ	રંજ	પ્રજ	બાજ	છાજું	ગાંજે
કુજ	દ્વિજ	રાજ	ભુજ	ભાજ	તાજું	નેજે
કુંજ	ધીજ	રોજ	મજ	માજ	પીજું	પંજે
ખંજ	ધૂજ	લાજ	રજ	મૂજ	ભેજું	પૂંજે
ખાજ	દ્વજ	બ્યાજ	રાજ	મોજ	મેજું	ખાંજે
ખાંજ	નિજ	વજ	વેજ	રજ	વાજું	રેજે
ખીજ	પુંજ	સજ	સજ	રાજ	સાજું	રોજે
ખોજ	ધ્યાજ	સાજ	હાંજ	રોજ	સોજું	સોંજે
ગજ	ફેજ	સાંજ	વેજ	વાજ	બાજૂ	હજજ
ગંજ	ફોજ	સૂજ	કાજ	સાંજ	રજૂ	સજજ
ગાજ	ખાજ	સેજ	કાંજ	હજ	અાજે	હજજ
ગુંજ	ખૂજ	સોજ	ગજ	હાજ	કાજે	સજજ
ગૂંજ	ખોજ	હજ	ગંજ	કાજૂ	કાંજે	રજજૂ
ચીજ	ભાજ	હોજ	ગાજ	ખાજૂ	જેજે	અખજ
છાજ	ભુજ	અજ	જાજ	બ્યાજૂ	ખીજે	કુખજ
જૂજ	ભેજ	ઈજ	તાજ	હજૂ	મોજે	કુખજ
તજ	મુજ	કજ	તેજ	ખાજૂ	વજે	અજ
તીજ	મેજ	ગુંજ	તોજ	ગજૂ	કાંજે	વજ

અક્ષ પ્રક્ષ ચક્ષ સુક્ષ	આક્ષા પ્રક્ષા સંક્ષા રાક્ષી	ઝાંઝ ઝૂઝ ઢાંઢ રીંઝ	રોઝ રૂઝ વાંઝ સાંઝ	સૂઝ ઝંઝા માઝા વંઝા	ઓઝી ગાઝી ઝાઝી	રોઝી ઝાંઝી ઓઝો
આટ	જટ	ભોટ	ગોટી	સોટી	આટો	સોટો
આંટ	જટ	માટ	ધટી	કટું	આંટો	ગટ
ઈટ	જટ	મીટ	ધંટી	ધંડું	ઓટો	ધટું
ઉંટ	જૂટ	રેંટ	ધાટી	ચાટું	કાંટો	પટું
એંટ	ઝટ	લેટ	ધાંટી	છાંડું	કૂટો	ભટું
ઓટ	ઝૂંટ	લીંટ	ધૂંટી	ડીંડું	કોંટો	ઈટી
કટ	ઝોંટ	લૂટ	ધેટી	પટું	ખોટો	ઈટી
કાટ	ટાટ	લૂંટ	ચૂંટી	પાડું	ખૂટો	ગટી
કીટ	ડાટ	લોટ	ચેટી	ખડું	ખોટો	હટી
કૂટ	ઢીટ	વટ	ચોટી	કંડું	ધાંટો	ટટી
કોટ	ડીંટ	વાટ	ચોંટી	કાંડું	ધૂટો	પટી
કોંટ	તટ	ખટ	છટી	ખાડું	ધેટો	ખુટી
ખટ	તાટ	સટ	ડાટી	ખોડું	છાંટો	ટટું
ખાટ	તૂટ	રલેટ	ઢાટી	ધટું	નેટો	ગટું
ખૂટ	થોંટ	હટ	ઢીટી	ચીંડું	ટટો	ચોટું
ખૂંટ	દાટ	હાટ	ડૂંટી	ચોડું	ટટો	હટું
ખેટ	દોટ	ધટા	તૂંટી	છીડું	ડાટો	લટું
ખોટ	ધીટ	ધંટા	દાટી	છટું	ડૂંટો	ટટો
ગોટ	નટ	છટા	ધાટી	છાડું	ડાટો	ડટો
ધટ	નોટ	જટા	નટી	ટાડું	તોટો	પટો
ધંટ	પટ	પટા	પટી	ટાંડું	ઠાટો	ખટો
ધાટ	પાટ	કટિ	પાટી	ટાંડું	પાટો	ખુટો
ધૂંટ	પેટ	કોટિ	ખંટી	ત્રાડું	પોટો	સટો
ચટ	ફટ	ચેટિ	ખાટી	પેડું	ફાંટો	કોટ
ચાટ	ફાટ	આંટી	ખેટી	ફાડું	ફેટો	ટરટ
ચૂંટ	ફાંટ	એંટી	માટી	મોડું	ફોટો	ટરટી
ચોટ	ફૂટ	કટી	રોટી	સાંડું	ખટા	અટ
ચોંટ	ખાંટ	કીટી	લાટી	સાડું	ભેટો	ઈટ
છટ	ખેટ	કૂટી	લીટી	પેટ	લાટો	કટ
છાટ	ખોટ	કોટી	લોટી	માટે	લોટો	કટ
છાંટ	ભાટ	ખૂંટી	વટી	સાટે	વીટો	ખટ
છીટ	ભાટ	ખોટી	વીંટી	ટોટે	સાટો	ખટ
છીંટ	ભેટ	ગુટી	સીટી			ખટ

નણ	મિણ	ચેણ	જેણ	દણ	વિણ	શાપ્
પુણ	રુપણ	હુણ	વિણ	પુણ	વણ	કણ
બણ	શિણ	દ્રણ	ઈણ	વણ	સુણ	
<div style="border: 1px solid black; padding: 5px; display: inline-block;">ઠ</div>						
આઠ	ઠાઠ	હઠ	સાઠી	ભાઠું	ગુઠા	ઓઠ
ઊઠ	પાઠ	હેઠ	ઊઠું	ભોઠું	ગોઠા	કાઠ
એઠ	પીઠ	હોઠ	ગાઠું	ભોંઠું	મઠા	કુઠ
ઓઠ	પૂઠ	ટોઠા	આંઠું	માઠું	મૂઠા	કોઠ
ઔઠ	પૂંઠ	ઊઠાં	એઠું	મીઠું	સાંઠા	કિલણ
કઠ	પેઠ	આઠી	ઓઠું	લોઠું	અઠ	ગોઠ
કંઠ	પોઠ	કંઠી	કાઠું	હેઠું	લઠ	જયેણ
કાઠ	ખાંઠ	કાઠી	કોઠું	અઠે	ચિઠી	પૂણ
કોઠ	મઠ	કોઠી	ચાઠું	પૂઠે	છઠી	એણ
ગાંઠ	મૂઠ	ગાંઠી	ઠાઠું	પૂંઠે	ભઠી	ધણ
ગોઠ	લઠ	ગોઠી	ઠીઠું	પેઠે	અઠી	કાઠા
છઠ	વંઠ	ઠાઠી	ઠુંઠું	હેઠે	જુઠું	નિષઠા
જૂઠ	વેઠ	ઠીઠી	પાઠું	કઠા	પઠું	ગોઠિ
જોઠ	રાઠ	પીઠી	પીઠું	કાંઠા	બુઠું	તુઠિ
ઠઠ	રોઠ	મીઠી	પૂઠું	કોઠા	ગઠો	અણિ
ઠાઠ	સાઠ	મૂઠી	બૂઠું	ગંઠા	ઠઠો	કુઠી
ઠેઠ	સૂઠ	લાઠી	બેઠું	ગાંઠા	અઠો	ગાઠી
						ધઠી

ઠ

અડ	ખેડ	ધૂડ	તડ	પીડ	રાડ	ચંડા
અંડ	ખોડ	છડ	તીડ	ફંડ	રીડ	ચૂડા
આડ	ગડ	છેડ	તુંડ	ફાડ	લાડ	છડા
ઊડ	ગંડ	છોડ	તોડ	ફોડ	વડ	પીડા
ઓડ	ગુડ	જડ	ત્રાડ	ખીડ	વાડ	રંડા
કડ	ગુંડ	જોડ	ચડ	ખોડ	શુંડ	આડી
કંડ	ગેડ	જડ	દંડ	ભડ	શેડ	એડી
કાંડ	ગોડ	ઝાડ	દાંડ	ભીડ	સોડ	કડી
કુંડ	ધંડ	ઝુડ	ધડ	ખડ	હાડ	કંડી
ઘડ	ધેડ	ઝૂડ	ધાડ	ખંડ	હેડ	કાંડી
ઙડ	ચડ	ઝોડ	નાડ	ભૂંડ	હોડ	ખીડી
ઙોડ	ચંડ	ઠંડ	પડ	માંડ	અડા	ફંડી
ખડ	ચાડ	ડાંડ	પંડ	અડ	કડા	ફેડી
ખંડ	ચીડ	ડોડ	પાડ	મોડ	કીડા	કોડી
ખાડ	ચૂડ	ઢેડ	પિંડ	રાંડ	ખડા	ખડી

[illegible]

આઠ	પીઠ	વેઠ	રૂઠિ	મેઠી	પેઠું	કાઠે
બિઠ	પ્રાઠ	શંઠ	અઠી	લોઠી	બૂઠું	ઘઠે
જાઠ	મઠ	ધંઠ	કઠી	વાઠી	મીઠું	ઠાંઠે
ગઠ	માઠ	સઠ	ગઠી	વાંઠી	મેઠું	મેઠે
ગાઠ	મૂઠ	સાંઠ	ઝાઠી	પેઠુ	મોઠું	શંઠે
ગૂઠ	મોઠ	સૂંઠ	ઢાઠી	સાઠ	રીઠું	વાંઠે
ઠાઠ	રઠ	ભાઠ	દાઠી	ગાઠું	શંઠું	વેઠે
ઢેઠ	રૂઠ	દાઠા	દોઠી	ઢાઠા	લોઠું	રોઠે
દાઠ	લોઠ	પ્રાઠા	પેઠી	ઢાંઠું	રેઠું	ખુઠું
દુઠ	વાઠ	લોઠાં	મઠી	દોઠું	કઠે	હો

ણ

આણ	છાણ	રણ	વેણ	લાણી	ટાણ	ટાણો
ઊણ	જાણ	રેણ	મેણ	નાણી	તાણ	તાણો
ઝણ	ઝાણ	લૂણ	અણી	વેણી	તીણ	દાણો
એણ	ઠાણ	લેણ	ઝણી	મેણી	ત્રાણ	પેણો
એાણ	તાણ	વણ	કણી	ક્ષણ	થાણ	મીણો
કણ	તૂણ	વાણ	કાણી	તાણ	દેણ	રાણો
કાણ	ત્રણ	વિણ	ક્ષાણી	ત્રાણ	દોણ	લૂણો
કૂણ	ત્રાણ	વીણ	ખાણી	ખાણ	નાણ	તીક્ષ્ણ
ક્ષાણ	દાણ	વેણ	ગુણી	વણ	પીણ	ઋણ
ક્ષાણ	દેણ	મણ	ચણી	અણ	ખાણ	કુણ
ક્ષીણ	ધણ	શણ	છાણી	આણ	માણ	ઊર્ણ
ખણ	નેણ	હાણ	દાણી	ઊણ	માણ	કર્ણ
ખાણ	પણ	હીણ	દોણી	એણ	રોણ	ચૂર્ણ
ખીણ	પાણ	કણા	ધણી	કણ	લેણ	જર્ણ
ખૂણ	પ્રાણ	કણા	ધાણી	કાણ	વેણ	પર્ણ
ગણ	ફીણ	ધાણા	ધૂણી	કૂણ	શાણ	પૂર્ણ
ગૂણ	ફેણ	ફણા	ખાણી	કૂણ	સોણ	વર્ણ
ગૌણ	ખાણ	મણા	પેણી	ખાણ	હીણ	ઊર્ણ
ધણ	ભાંણ	વીણા	ફણી	ગણ	એણ	ઉર્ણ
ધાણ	મણ	અણિ	પૂણી	ગાણ	ખણ	કૂણ
ધ્રાણ	માણ	ક્ષાણિ	ખાણી	ધણ	પણ	કૂણા
ચણ	મીણ	પાણિ	ભણી	છાણ	કણો	તૂણા
	મોણ	મણિ	રાણી	એણ	ખૂણો	ફૂણી
			રાણી	ઝીણ	ચણો	વિષ્ણ

ત

અંત	ખાત	ચીત	સાત	પત	મિત	શાંત
ઋત	ખાંત	ચેત	તાંત	પેત	મૃત	શીત
કંત	ખૂત	ચ્યુત	તૂત	પ્રત	મોત	ખાંત
કાત	ખેત	છત	દંત	પ્રાંત	રત	મુત
કાંત	ખ્યાત	જત	દાંત	પ્રીત	રાત	શ્વેત
કુંત	ગત	જંત	ફૂત	પ્રેત	રીત	સત
ફૂત	ગીત	ખત	ધૂત	ભાત	રેત	સંત
કાંત	ગોત	જિત	ધોત	ભીંત	લત	સાત
કહાંત	ધાત	જીત	ધાત	ભૂત	લાત	સુત
ક્ષત	ધૂત	જીત	નાત	ખાત	વાત	સૂત
ક્ષાંત	ચંત	જોત	ન્યાત	ખાંત	વેત	સોત
ખત	ચિત	જ્ઞાત	પત	મત	મત	રિચત
ખંત	ચિંત	તંત	ખાત	માત	શત	રિમત

હત	નતિ	સેતુ	હકિત	વૃક્ષ	શિસ્ત	પત્ર
હિત	નતિ	હેતુ	નુકિત	પ્રાપ્ત	સુસ્ત	પાત્ર
હેત	જ્ઞાતિ	કાતું	પંકિત	વ્યાપ્ત	હસ્ત	પુત્ર
કાંતા	ન્યેતિ	ખાતું	ભકિત	સપ્ત	અસ્ત	મંત્ર
કુંતા	નીતિ	ગાતું	મુકિત	સુપ્ત	વસ્ત	માત્ર
ખતા	પતિ	છતું	યુકિત	તૃપ્તિ	સ્વસ્ત	મિત્ર
ગીતા	પ્રતિ	જૂતું	વ્યકિત	પ્રાપ્તિ	કસ્તી	મૂત્ર
ચિતા	ભાતિ	તાતું	સંજિત	ગુપ્તી	કિસ્તી	યત્ર
ચિંતા	ભૂતિ	ફૂતું	તક્તી	જમ્પી	ખિસ્તી	યંત્ર
ચેતા	જ્ઞાંતિ	ભાતું	તક્તો	જાપ્તો	નસ્તી	સત્ર
જેતા	મતિ	મતું	તખત	આર્ત	દોસ્તી	સૂત્ર
જ્ઞાતા	મિતિ	રાતું	પુખ્ત	ગર્ત	ધાસ્તી	સ્તોત્ર
તાતા	યતિ	વતું	સખ્ત	ધૂત	નેસ્તી	હોત્ર
ત્રાતા	રતિ	સતું	વખ્તી	નર્ત	પસ્તી	જત્ર
દાતા	રીતિ	સોતું	સખ્તી	મૂર્ત	પુસ્તી	માત્રા
દોતા	શાંતિ	પિતૃ	તખ્તો	કર્તા	ભિસ્તી	યાત્રા
નેતા	સ્તુતિ	જ્ઞતે	ચિત્ત	ભર્તા	મસ્તી	રાત્રિ
પિતા	સ્થિતિ	છતે	નૃત્ત	વાર્તા	રાસ્તી	વસ્ત્રી
બ્રાતા	સ્મૃતિ	જાતે	મત્ત	કીર્તિ	વસ્તી	સેત્રી
મતા	કાતી	પોતે	વિત્ત	પૂર્તિ	સુસ્તી	ગોત્રી
માતા	કુંતી	વતે	વૃત્ત	પૂર્તિ	હસ્તી	છત્રી
લતા	કૃતી	આતો	કર્તા	સ્પૃતિ	વાસ્તુ	જંત્રી
વેતા	ખંતી	કાંતો	ખત્તા	આર્ત	વસ્તુ	તંત્રી
શાતા	ખેતી	ગૂંતો	લત્તા	કર્તા	અસ્તુ	દાત્રી
મ્રોતા	ધાતી	જાતો	વેત્તા	ભર્તા	આસ્તે	ધાત્રી
સુવા	છાતી	તાંતો	સત્તા	વાર્તા	વાસ્તે	પુત્રી
છતાં	દંતી	તોતો	વૃત્તિ	કીર્તિ	દસ્તો	મંત્રી
અતિ	પ્રીતી	તોતો	કુત્તી	પૂર્તિ	નાસ્તો	મિત્રી
ઇતિ	મેતી	દાંતો	બુત્તિ	સ્પૃતિ	પુસ્તો	યાત્રી
જ્ઞતિ	યતી	નાતો	પતું	કિસ્ત	સ્વસ્તો	રાત્રી
કતિ	રતી	ઈતઃ	ભતું	કિસ્તી	અત્ર	સંત્રી
કાંતિ	રેતી	હિત્ત	વતું	અસ્ત	આંત્ર	શત્રુ
કૃતિ	લાતી	નુક્ત	હિતો	કિસ્ત	ક્ષાત્ર	અત્રે
કાંતિ	વતી	લ્યક્ત	કુતો	ખિસ્ત	ક્ષેત્ર	ચિત્રો
કલાંત	સતી	ફક્ત	ખતો	ગસ્ત	ગાત્ર	અક્ષ
ક્ષતિ	સાંતી	ભક્ત	ચિત્તો	ગિસ્ત	ગોત્ર	શક્ષ
ક્ષાંતિ	જ્ઞતુ	મુક્ત	પત્તો	અસ્ત	ચિત્ર	ઇક્ષી
ક્ષિતિ	કિંતુ	યુક્ત	પિત્તો	સુસ્ત	છાત્ર	મિત્રી
ખ્યાતિ	કેતુ	રક્ત	લત્તો	દસ્ત	જાત્ર	વક્ત્રી
ગતિ	જંતુ	વ્યક્ત	ક્ષિપ્ત	દોસ્ત	જાત્ર	શાક્ત્રી
ગતિ	તંતુ	ભોક્તા	ગુપ્ત	ત્રસ્ત	તંત્ર	અક્ષો
ખ્યુતિ	ધાતુ	મુક્તા	જમ્પ	મસ્ત	નેત્ર	ખિત્રો
	પિતુ	વક્તા	તમ્પ			

થ

આથ	થોથ	આથા	તિથિ	ભથ	કાથો	અથ
ઓથ	નથ	કથા	એથી	થાંથુ	કૂથો	તીર્થ
ઠંથ	નાથ	કંથા	કાથી	ઓથું	ચૂંથો	બ્યથ
કાથ	પથ	ગાથા	પંથી	ગોથું	જથો	સ્વાથ
કુથ	પંથ	જથા	પાંથી	ચોથું	થુથો	અર્થો
કવાથ	ખથ	તથા	પોથી	થોથું	હોથો	સ્વાર્થો
ગૂંથ	ખાથ	પંથા	મેથી	પોથું	ભાથો	અર્થે
ગોથ	બથ	ચથા	રથી	ભાથું	સેંથો	સ્વસ્થ
મંથ	રથ	વૃથા	સાથી	માથું	હાથો	સંસ્થા
મૂંથ	હોથ	બ્યથા	સાંથી	કથે	હથુ	અસ્થિ
ચોથ	સાંથ	કેથાં	સેંથી	સાથે	ભથું	
બૂથ	હાથ	મંથિ	હાથી	આથો	જથો	

દ

ઉદ	નદ	સ્વાદ	ગોદી	ઇંદ	ગેદો	ગદ
આદ	નાદ	હદ	ચંદી	ભદ	ગોદો	દદ
ઈદ	નીદ	હિંદ	ચાંદી	ખિંદ	ચંદો	મદ
ઉદ	પદ	કદા	છંદી	ભેદ	ચાંદો	હાદ
કદ	પાદ	ખુદા	દાદી	મૂદ	જંદો	દદો
કંદ	ફંદ	ગદા	નદી	સ્વાદુ	ભદો	ઉદ્
કુંદ	ફાંદ	ચંદા	નંદી	હિંદ	દાદો	તસ્દી
કેદ	ખાદ	બ્યાદા	ફંદી	આદુ	ફંદો	ઈદ્ર
કલેદ	ખુદ	તદા	ખદી	ગિંદ	ફાંદો	કેંદ્ર
ખાદ	ભેદ	નિંદા	ખંદી	ગંદુ	ખંદો	સુદ્ર
ખુદ	મદ	પેદા	ખાંદી	ગૂંદ	મેદો	છિદ્ર
ગેદ	મંદ	ફિદા	ખાંદી	ચાંદ	મેંદો	ચંદ્ર
ગદ	મેદ	માદા	મંદી	જુદ	રંદો	ભદ્ર
ગુંદ	મેદા	વૃંદા	મેંદી	ખ્યાદ	રોદો	રેદ્ર
ગોદ	ચાદ	સદા	મેંદી	પૂદ	લોંદો	રોદ્ર
ચંદ	રદ	આદિ	મોદી	ખાદુ	વંદો	શુદ્ર
ચાંદ	લાદ	નંદિ	ચાદી	મંદ	વાંદો	નિદ્રા
છંદ	વદ	વદિ	લાદી	માંદ	સોદો	તાંદ્રા
છેદ	વાદ	વેદિ	વાદી	વેદુ	જિંદી	મુદ્રા
ચૌદ	વૃંદ	સુદિ	વેદી	સાદ	રદી	અદ્રિ
જિદ	વેદ	એદી	શાદી	ભદ્ર	કદુ	ઈંદ્રી
જુદ	વેદ	કદી	શીદી	ઉદે	મુદો	રદ્રી
દાદ	શીદ	કેદી	સદી	અદો	હોદો	શુદ્રી
દુદ	સાદ	ગાદી	સીદી	કાંદો	અખદ	અમદ્ર
નદ	સુદ	ગૂંદી	હિંદી	કુંદો	શખદ	આદ્રી

ધ

અધ	ખાધ	ત્રિધા	ખંધી	ખધું	દુગ્ધ	વૃક્ષ
અધે	ખાંધ	ખાધા	વેધી	ખાધું	મુગ્ધ	સિદ્ધિ
આધ	ખુધ	મેધા	શીધી	શીધું	રિનગ્ધ	ગધ્ધી
ઊધ	ખોધ	વિધા	સુધી	સંધું	મુગ્ધા	શુધ્ધી
ઓધ	મધ	સુધા	કાંધુ	સીધું	કુંધ	ઓધ્ધો
કંધ	યોધ	અધિ	ખાંધુ	વધૂ	જુધ્ધ	ગધ્ધો
દાંધ	રીધ	આધિ	ખંધુ	ખધે	ખુધ્ધ	જેધ્ધો
ઢોધ	રોધ	દધિ	મધુ	લીધે	યુધ્ધ	યોધ્ધો
ખાધ	વધ	નિધિ	વધુ	અધો	વૃધ્ધ	હુખ્ધ
ખાંધ	વીધ	વિધિ	વિધુ	કાંધો	શુધ્ધ	લખ્ધ
ખૂધ	વેધ	વ્યાધિ	વેધુ	ખેધો	શ્રાધ્ધ	હુખ્ધ
ગંધ	વ્યાધિ	સંધિ	સાધુ	ગોધો	સિધ્ધ	રતખ્ધ
ગીધ	રોધ	આંધી	સિંધુ	ધંધો	વૃધ્ધા	અખિધ
દૂધ	સંધ	કોધી	અંધું	ખાંધો	મધ્ધા	હુખિધ
નોંધ	સૂધ	ખાંધી	ઊંધું	રંધો	સુધ્ધાં	અધ્ધ
ધોધ	રકંધ	ગાંધી	ખંધું	વાંધો	મધ્ધિ	રપધ્ધા
ખંધ	હુધા	ચુંધી	ખૂંધું	સાંધો	ખુધ્ધિ	અધ્ધું
			પેંધું	દગ્ધ	રિધ્ધિ	આંધ

ન

આન	તન	ખીન	સન	જ્વનિ	પાની	છાનું
ઊન	તાન	ખ્યાન	સાન	મુનિ	ફાની	જૂનું
એન	દન	ભાન	સૂન	ચોનિ	માની	થીનું
ઠાન	દાન	મન	સેન	શનિ	મીની	નાનું
કૂન	દિન	માન	સ્તન	હાનિ	ચોની	પાનું
ખાન	દીન	મીન	રથાન	કની	રાની	ખાનું
ખૂન	દેન	મૈન	રનાન	ખની	વાની	લીનું
ગાન	થાન	મ્યાન	હીન	ખૂની	શુની	વાનું
ધન	ધન	મ્હાન	ફના	ગીની	સોની	સૂનું
ધેન	ધૂન	રાન	ખિના	ચીની	અનુ	સે.નું
ચેન	ધેન	રેન	મના	ચૂની	તનુ	તનૂ
જન	ધ્યાન	રોન	મેના	જની	ધનુ	ખાનૂ
જન	નેન	લીન	વના	જાની	ધેનુ	અને
જિન	ન્યૂન	વન	વિના	જ્ઞાની	ખાનુ	કને
જીન	પાન	વાન	રેના	દાની	ભાનુ	છાને
જૈન	ચેન	વેન	આનિ	ધની	ઊનું	ખને
જ્ઞાન	ફેન	શાન	ખનિ	ધૂની	કેનું	આનો
ટન	ખાન	શૂન	મ્હાનિ	નાની	જોનું	કાનો
ટિન	ખિન	શ્યાન	જનિ	ધ્યાની	ખાનું	કીનો

શુનો	દાનો	ચાનો	મમ	જ્યોત્સ્ના	ખિત્તી	ખન્ને
ધૂનો	નાનો	વનો	લમ	અત્ર	સુત્રી	કિન્નો
ચૂનો	પનો	પુનઃ	વિન્ન	ખિત્ર	છન્નુ	નન્નો
છનો	પાનો	નમ	ચત્ર	છિત્ર	ખન્નુ	ખન્નો
તાનો	મેનો	લમ	રત્ર	ભિત્ર	છન્નુ	રવન્ન
			પત્તી	કત્રા	નન્નુ	પ્રમ

પ

અપ	આપ	તાપ	લેપ	થાપી	રપુ	અપુ
આપ	ચાંપ	દૂપ	લોપ	પાપી	આપો	ગપુ
ઉપ	ચીપ	તોપ	શાપ	રાંપી	કાપો	કુપો
ઓપ	ચૂપ	થાપ	સંપ	લિપી	કૂપો	છપો
કપ	ચેપ	થેપ	સાપ	આપુ	કૂપો	ટપો
કંપ	ચોપ	દીપ	આપા	કંપુ	ખાંપો	ધપો
કાપ	ચોંપ	દ્વીપ	કૂપા	ચેપુ	અપો	લપો
કાંપ	છાપ	ધાપ	ક્ષપા	ટાપુ	છાપો	દર્પ
કૂપ	છીપ	ધૂપ	અપિ	રિપુ	છીપો	સર્પ
કે.પ	જપ	પંપ	કપિ	વપુ	ઝાંપો	દર્પી
ક્ષેપ	જંપ	પાપ	લિપિ	છાપુ	કૂંપો	અદપ
ખપ	જપ	પીપ	કૂપી	જપુ	ત્રાપો	કદપ
ખાપ	ઝપ	ખાપ	કૂંપી	ટાંપુ	થાપો	શિદપ
ખાંપ	ટપ	જુપ	ઝેપી	દીપુ	રોપો	રવદપ
જેપ	ઠાંપ	માપ	ગોપી	ઢપુ	સોપો	શિદપી
ઝપ	દીપ	રૂપ	ચાપી	દાપુ	કપ્પી	પુષ્પ
ગાપ	ટોપ	રોપ	ચેપી	ચેપુ	કૂપ્પી	ક્ષિપ્ર
ચપ	તપ	લપ	ટાપી	ચોપુ	ઝપ્પી	વિપ્ર
				માપુ	લપ્પી	ક્ષિપ્રા

ફ

કફ	માફ	કફા	વફા	કરી	રફ	માફે
કેફ	રોફ	ખફા	સફા	કોરી	ઢફ	લાફે
ગુફ	સાફ	ગફા	સોફા	મારી	શીફ	સાફે
હફ	હાંફ	ગુફા	ફાંફા	રોરી	દફે	ઉફે
ખાફ	ફંફ	જફા	કારી	સારી	નેફે	ઉફે

ખ

અંખ	કલખ	છાખ	ઢખ	ખિંખ	શખ	તોખા
આખ	કક્ષીખ	જેખ	દુંખ	ખોંખ	અંખા	છખિ
જીખ	ખૂખ	ઝખ	દાખ	રાખ	આખા	અખી
એખ	ખવાખ	ટખ	નિંખ	રોખ	કખા	ખૂખી
કાંખ	ગેખ	દીખ	ખાખ	લંખ	કંખા	ખવાખી

ગળી	ઢુ	ડેળું	કળૂ	ગોળો	ડીળો	ઢળુ
ગેળી	નિંળુ	ડેળું	કંળૂ	ચોળો	ઢોળો	બળળે
છળી	ખાંળુ	ડાળું	કાળૂ	જોળો	તાળો	ગળળો
ધોળી	લિંળુ	ડોળું	અળે	ઝોળો	ધાળો	ડળળો
બીળી	લીંળુ	તાંળું	ઝળે	ઝોળો	ધોળો	ઢળળો
અંળુ	સાળુ	ધાળું	તાળે	ટિંળો	બંળો	ધળળો
કંળુ	ચોળું	ધોળું	આંળો	ટીંળો	સૂળો	કળ
ચંળુ	છીળું	બીળું	કાળો	ટૂંળો	અળળા	
ભંળુ	ઠીળુ	લાંળું	કૂળો	ડૂળો	ડળળી	

લ

આલ	થોલ	સ્તંલ	વિલા	દંલી	ખાંલું	થેલો
ભલ	દંલ	આલા	શોલા	ભાલી	છાલું	ભંલો
કંલ	નલ	ઓલા	સલા	મોલી	રાલું	ભાલો
ઢોલ	મોલ	કાલા	અંલાં	લોલી	અલે	મોલો
ખંલ	લાલ	ગાલા	અલિ	પ્રલુ	ખલો	વલો
ખાંલ	લોલ	થોલા	નાલિ	વિલુ	ખંલો	ઝલો
છલ	વાંલ	પ્રલા	કુંલી	રાંલુ	ગાલો	ગલં
થંલ	શુલ	રંલા	કૂલી	આલું	ઝલો	દલં
			ખાંલી	ભલું	ડાલો	અલ
						શુલ

મ

અમ	જમ	ખામ	સૂમ	શ્યામા	કામું	આત્મા
આમ	ભમ	ખૂમ	હામ	સીમા	ધીમું	પદ
ઈમ	જેમ	ભામ	હિમ	કૃમિ	નામું	જન્મ
એમ	જેમ	ભોમ	હેમ	શૂમિ	સમું	અમ્મા
કમ	ટામ	ભ્રમ	હોમ	અમી	સામું	ખમ્મા
કામ	ઠામ	મમ	ઉમા	કમી	અમૂ	ધુમ્મો
કેમ	ડામ	ચમ	કામા	કામી	ધીમે	ભુમ્મો
કોમ	ઠીમ	રામ	ક્ષમા	કોમી	સામે	કર્મ
કમ	તમ	રીમ	ખમા	ક્ષેમી	કામે	કૂર્મ
ક્ષમ	તેમ	રામ	ખિમા	ખામી	ખીમે	અર્મ
ક્ષેમ	દમ	લૂમ	જમા	ગમી	ભમે	ધર્મ
ગમ	દામ	લોમ	જુમા	ગામી	ડૂમે	નર્મ
ગામ	ધામ	વામ	તમા	ચૂમી	દૂમે	મર્મ
ગુમ	ધૂમ	વ્યોમ	ભામા	નામી	ધામે	ભર્મ
ગ્રામ	ધોમ	શમ	શૂમા	પ્રેમી	વીમે	ભર્મિ
ધાય	નામ	શ્યામ	રમા	શૂમી	સમે	કર્મી
ધીમ	નીમ	મ્રમ	રામા	રવામી	સૂક્મ	ધર્મી
ધૂમ	નેમ	સીમ	વામા	હામી	લક્ષ્મી	અશ્મ
ચામ	પ્રેમ				આત્મ	રશ્મ

અશ્મી	અશ્મે	ઝીષ્મ	રૂલેષ્મ	પ્રક્ષ	આક્ષ	ધૃક્ષ
અશ્મું	ભસ્મ	હીષ્મ	ઉષ્મા	પ્રક્ષા	તાક્ષ	નક્ષ
			<div style="border: 1px solid black; padding: 2px 10px;">ય</div>			
અચ	હાય	ખિયું	થોગ્ય	નિધ	સહ્ય	રાહ્ય
આચ	હોચ	રોયું	ભાગ્યે	પદ્ય	કામ્ય	કુહ્યા
કાચ	સ્વચં	વાયું	ત્યાગ્ય	મદ્ય	ક્ષમ્ય	ઓહ્યું
કચ	આયા	હોયું	પૂજ્ય	વદ્ય	ગમ્ય	કહ્ય
ક્ષચ	કાયા	ઐયો	રાગ્ય	વાદ્ય	આમ્ય	કાબ્ય
ગાચ	ક્રિયા	ધાયો	નાટ્ય	વેદ્ય	દમ્ય	ગબ્ય
ગેચ	છાયા	ધિયો	પાંડ્યો	વૈદ્ય	રમ્ય	દિબ્ય
ચચ	ત્રિયા	છાયો	આઠ્ય	વિદ્યા	સામ્ય	દ્રબ્ય
છાંચ	દયા	છેયો	ગુણ્ય	મધ્ય	સૌમ્ય	ભલ્ય
જ્ય	દાયા	નયો	પુણ્ય	વધ્ય	ન્યાય્ય	દશ્ય
જોચ	પ્રિયા	ટાયો	અન્ન્ય	વધ્ય	શાય્યા	વશ્ય
ઝાંચ	માયા	ડાયો	કૃત્ય	વિધ્ય	આર્ય	વૈશ્ય
ત્રચ	શિયા	પાયો	ચૈત્ય	ખન્યા	કાય	રપૃશ્ય
કચેચ	નયાં	ખિયો	દંત્ય	મળ્યા	ધૈર્ય	વેશ્યા
ન્યાચ	મિયાં	ફેયો	દૈત્ય	વંધ્યા	વયં	ઇશ્યુ
પચ	અચિ	સાયો	નિત્ય	સંઘ્યા	વીર્ય	મત્સ્ય
પાચ	ક્ષયી	સોયો	નૃત્ય	મધ્યે	રૌાર્ય	હાર્ય
પેચ	જયી	ઐક્ય	સત્ય	અન્ય	સૂર્ય	દરયુ
પ્રાચ	ત્રયી	વાક્ય	સ્તુત્ય	જન્ય	આર્યો	શિષ્ય
પ્રિચ	ન્યાયી	રાક્ય	કૃત્યા	ધન્ય	ચર્યો	શિષ્યા
ખાંચ	બયયી	ભક્ક્ય	હૃત્યા	ધાન્ય	ભાર્યો	ઓષ્ઠ્ય
ભચ	સ્થાયી	લક્ક્ય	મૃત્યુ	માન્ય	ધાર્યું	ઓઠ્ય
ભોંચ	આયુ	મુખ્ય	પ્રત્યે	શૂન્ય	નર્પું	ગુહ્ય
રાચ	પિયુ	સપ્ત્ય	કશ્ય	સૈન્ય	અધ્યર્	માહ્ય
લચ	વાયુ	આખ્યા	તશ્ય	અન્યા	મત્યર્	ખાહ્ય
લાચ	સ્નાયુ	રખ્યા	પશ્ય	કન્યા	અર્હર્	માંહ્ય
વચ	કયું	ન્યાખ્યા	મિશ્યા	ધાન્યા	ઈર્પ્યા	અભ્યુ
વાચ	છેયું	સખ્યા	અધ	ગામ્ય	ઉહ્ય	કહ્યુ
ઘેચ	નયું	ભૂખ્યું	આધ	પ્રાપ્ય	ખાહ્ય	કોહ્યુ
સોચ	ટેયું	ભાગ્ય	ખાધ	શૈશ્ય	મૂહ્ય	ડાહ્યુ
હચ	થયું	ભોગ્ય	ગધ			ગળ્યું
			<div style="border: 1px solid black; padding: 2px 10px;">ર</div>			
અર	ઓર	કીર	કોર	ક્ષાર	દ્વોર	ખીર
આર	કર	કૂર	કુર	ક્ષીર	ખર	ખેર
ઉર	કાર	કેર	કાર	કુર	ખાર	ગર

ગાર	ધાર	સાર	ખારી	શેરી	ઉર	ઝેરા
ઝેર	ધીર	સિર	ખીરી	સૂરી	બર	ઝાંર
ગોર	નર	સુર	ગોરી	હૂરી	કાંર	ધર
ઝોર	નાર	સૂર	ગોરી	હોરી	કુર	ઘર
ધર	નીર	સેર	ધારી	અડુ	ગુર	ઘાર
ધર	નૂર	સ્થિર	ધરી	એડુ	અર	ઘીર
ધાર	પર	સ્થર	ધારી	ગેડુ	ચાર	ઘૂર
અર	પાર	હર	અરી	છાડુ	તર	ઘેર
આર	પીર	હાર	ચીરી	ભડુ	દાર	ઘાંર
ચિર	પુર	હીર	ચોરી	ભેડુ	બીર	છર
ચીર	પૂર	હેર	છરી	મોડુ	મર	છાંર
ચૂર	પેર	એરા	છારી	વડુ	મેર	ઝર
ચોર	પોર	કરા	છૂરી	વાડુ	મેર	ઝાંર
છાર	પ્યાર	ગિરા	છૂરી	સાડુ	દાર	ટર
છોર	ફેર	જરા	છોરી	ખડુ	શર	હર
જર	ખર	ત્વરા	જરી	ખાડુ	અર	ઝર
જર	ખાર	દાર	જરી	ખીડુ	આર	ઢર
જેર	ખાર	દાર	ઝરી	ખોડુ	કેર	ઢાર
જેર	ખાર	ધરા	તરી	ધડુ	કેર	તાર
જેર	ખાર	ધરા	તોરી	ધડુ	જેર	તોર
ઝર	ખર	ધરા	હોરી	ચાડુ	અર	ધર
ઝર	ખર	ધરા	ધરી	છાડુ	કાર	ધાર
ઝર	ખર	ધરા	ધારી	જાડુ	ક્યાર	પાર
ઝર	ખર	ધરા	પરી	તાડુ	ખર	પોર
ઝર	ખર	ધરા	પૂરી	વડુ	ન્યાર	પ્યાર
ઝર	ખર	ધરા	પ્યારી	દેડુ	ત્યાર	ફેર
ઝર	ખર	ધરા	ફરી	ધીડુ	ધીર	ખર
ઝર	ખર	ધરા	ખારી	નડુ	પેર	ખાર
ઝર	ખર	ધરા	ખેરી	ન્યાડુ	ખાર	ખાર
ઝર	ખર	ધરા	ખારી	પડુ	ખાર	ખાર
ઝર	ખર	ધરા	ફેરી	પૂડુ	વર	લીર
ઝર	ખર	ધરા	ભેરી	પ્યાડુ	હાર	વર
ઝર	ખર	ધરા	મોરી	ફેડુ	આર	વાર
ઝર	ખર	ધરા	ચારી	ખાડુ	એર	વીર
ઝર	ખર	ધરા	હારી	ખડુ	ઓર	વેર
ઝર	ખર	ધરા	વારી	ખડુ	કર	શર
ઝર	ખર	ધરા	વીરી	ખડુ	ક્યાર	શેર
ઝર	ખર	ધરા	વેરી	ખડુ	ખાર	હીર
ઝર	ખર	ધરા	વેરી	ખડુ	ખાર	હોર

લ

અલ	ટાલ	ચાલ	ઝાલાં	લલી	લીલું	વેલો
આલ	ડિલ	રેલ	અલિ	વાલી	લલું	હાલો
ભલ	ડૂલ	રોલ	હલિ	વેલી	વીલું	હોલો
હલ	ડોલ	લાલ	ગલિ	રોલી	શેલું	આંમલ
ઠાલ	ઠાલ	લીલ	ખલિ	હેલી	આલ	અમલ
કીલ	ઠીલ	લોલ	અલી	હોલી	આલે	મલ
કૂલ	ઢેલ	વાલ	કીલી	આલું	તોલે	અલલ
કૂલ	ઢોલ	વીલ	ખૂલી	કાલું	ભલે	હલલી
કેલ	તલ	વેલ	ખલી	ખલું	વલે	કૂલલી
કોલ	તાલ	શાલ	ખાલી	ઓલું	ઓલો	ગાલલી
ખલ	તેલ	શીલ	ખીલી	કાલું	હલો	ગિલલી
ખાલ	તેલ	શૂલ	ખોલી	કોલું	કીલો	ચલલી
ખેલ	તોલ	રોલ	ખ્યાલી	ખાલું	કુલો	ખિલલી
ખોલ	દલ	સાલ	ગલી	ઘલું	કૂલો	ઉલલું
ખ્યાલ	દિલ	રથલ	ગૂલી	ઘાલું	કોલો	હલલું
ગલ	ધોલ	રથૂલ	ગેલી	છાલું	ખલો	કૂલલું
ગાલ	નલ	હલ	ગોલી	જાલું	ખીલો	ખુલલું
ગુલ	ન્યાલ	હાલ	ચાલી	ડીલું	ખોલો	ગાલલું
ગેલ	પુલ	હેલ	ચૂલી	ઠાલું	ગાલો	ચલલું
ગોલ	પોલ	આલ	ચેલી	ઠેલું	ચીલો	છેલલું
ધાલ	ફલ	ઈલ	છાલી	ઠાલું	ચૂલો	પલલું
ચલ	ફાલ	ઓલ	ખલી	ઠીલું	ચેલો	કૂલલે
ચાલ	ફૂલ	હલ	દીલી	તાલું	છેલો	હલલો
ચીલ	ફેલ	ખલ	ડેલી	તેલું	જૂલો	ખિલલો
ચૂલ	ખાલ	જવાલ	ઢેલી	તોલું	જાલો	ગલલો
છલ	ખેલ	તુલ	તલી	થૂલું	દીલો	ગાલલો
છાલ	ખોલ	ખાલ	તેલી	દોલું	ઠેલો	ચલલો
છેલ	ખાલ	ખાલ	તેલી	પેલું	ઠેલો	ચાંલલો
છોલ	ખીલ	લાલ	થૂલી	ખ્યાલું	ટોલો	ખિલલો
જલ	ખૂલ	લીલ	થેલી	કૂલું	તોલો	ટલલો
જાલ	ખલ	વેલ	પાલી	ખેલું	ચેલો	ટોલલો
જેલ	ખાલ	શાલ	ખ્યાલી	ખલું	પાલો	દલલો
ઝાલ	ખિલ	શિલ	ખીલી	ખાલું	ખ્યાલો	પલલો
ઝૂલ	ખૂલ	ખોલાં	ખોલી	ખૂલું	ખાલો	સાલલો
ઝોલ	ખેલ	છાલાં	ખેલી	ખેલું	રેલો	હલલો
ઠાલ	ખોલ	છાંલાં	લાલી	રાલું	લાલો	વરલ

વ

અવ	કુવ	દવા	દેવી	ટાણું	હોવે	દંદ
આવ	નવ	દિવા	નાવી	ત્રોણું	કાવે	સાધ્વી
ઇવ	નાવ	દુવા	ખાવી	થણું	કુવે	ખર્વ
ઈવ	નેવ	પીંવા	ભાવી	દેણું	કોવે	ગર્વ
એવ	ભવ	વાવા	નેણું	ધાણું	ખાવે	પર્વ
કવ	ભાવ	સવા	આણું	ધોણું	ચવે	પૂર્વ
કાવ	રવ	સેવા	એણું	નણું	ચૂવે	સર્વ
ખેવ	રાવ	હવા	કેણું	નેણું	જૂવે	ભર્વી
ધાવ	વાવ	હેવા	ખાણું	ખાણું	તવે	ગર્વી
ચવ	રાવ	ઝાવાં	ખોણું	ભણું	ઠાવે	ચાવીં
જવ	શિવ	કવિ	ખાણું	મૂણું	પાવે	પૂર્વે
જીવ	રોવ	છવિ	ધાણું	રૂણું	ખાવે	ભર્વ
ટેવ	રોવ	ભાવિ	ચૂણું	રૂણું	જૂવે	વળવે
તવ	સાવ	રવિ	ચોણું	રાણું	માવે	અશ્વ
તાવ	સેવ	ગાવી	છાણું	લેણું	મેવે	વિશ્વ
દવ	હાવ	ચાવી	જૂણું	વાણું	રવે	હરવી
દાવ	કવા	જીવી	ઝાણું	સોણું	રવત્વ	નિહા
દેવ	કિંવા	તીવી	જાણું	હોણું	તત્વ	મતી
દૈવ	ગ્રીવા	દીવી	નેણું	તેવે	સત્વ	
ધાવ	જીવા	દેવી	ટાણું	હવે	પૃથ્વી	

શ

અંશ	ખુશ	દિંશ	વંશ	અંશી	ત્યાશી	પશુ
આશ	ચેંશ	દેશ	વીશ	આશી	દંશી	શિશુ
ઈશ	છાશ	નાશ	વેશ	એંશી	દેશી	અશુ
એશ	જશ	નિશ	શીશ	કાશી	દોશી	કશું
કશ	જેશ	પાશ	હાશ	કેશી	પેશી	વિશે
કાશ	ઠશ	ભેંશ	હોશ	કલેશી	ફેશી	હશે
કુશ	કૂશ	જાંશ	હોંશ	ખુશી	ખ્યાશી	નશે
કુશ	કૂશ	મેશ	આશા	છાશી	માશી	પેશે
કેશ	કેશ	ચશ	દશા	ખ્યાશી	રાશી	શીશે
કોશ	કૂશ	રાશ	દિશા	જેશી	વીશી	રપર્શ
કલેશ	ગ્રીશ	લાશ	નિશા	દીશી	રાશી	દર્શી
કોશ	દશ	લેશ	વશા	ઠેશી	શીશી	મિશ્વ
ખાશ	દંશ	વશ	રાશિ	ડોશી	અંશુ	વિશ્વી
					આશુ	અશુ

સ

ઈસ	ધીસ	નાસ	બ્યાસ	ત્યાસી	ઈસું	દૂસો
ઊસ	ધુસ	પાસ	વીસ	દાસી	હાંસું	પાસો
ઓસ	ધેંસ	ખ્યાસ	શ્યાસ	ફાંસી	ઠાસું	પેસો
ઘાંસ	થાસ	પ્રાસ	સાસ	શીસી	ખાસું	ફાંસો
કસ	ચીસ	પ્રેસ	સોસ	ખંસી	ખીસું	ખસો
કંસ	ચૂસ	ફસ	હંસ	ખ્યાસી	ચાસું	ખાસો
કાસ	જાસ	ફાંસ	હોંસ	માસી	ડાસું	રસો
કાંસ	જોસ	ખસ	દસા	રસી	તસું	રાસો
કીસ	ઠસ	ભાસ	સાંસા	વાસી	ત્રાસું	રેસો
કેસ	ઠંસ	ભોંસ	હિંસા	સીસી	ત્રાંસું	વાસો
કોસ	દૂસ	મેંસ	કાંસા	હંસી	લૂસું	વાંસો
કોંસ	દૂંસ	જાંસ	અસિ	હાંસી	લીસું	સીસો
ક્યાસ	ઢેસ	માસ	એસી	અસુ	સીસું	વત્સ
કોસ	ડાંસ	માંસ	ખસી	આંસુ	કેસ	વત્સા
ખસ	તાસ	મેસ	ખાંસી	ઈસુ	પાસે	લિપ્સા
ખાસ	તીસ	રસ	ખેસી	ગેસુ	વાંસે	ખરસી
ખેસ	ત્રાસ	રાસ	છાસી	તસુ	છસેં	ખિરસું
ખેંસ	ત્રાંસ	રીસ	છ્યાસી	લાસુ	ખસેં	કિરસો
ગેસ	દસ	લાસ	હાંસી	વસુ	છસો	ગુરસો
ગાસ	દાસ	લેસ	દીસી	વાસુ	ખસો	ધિરસો
ગાંસ	દવસ	વાસ	ઠેસી	સાસુ	હાંસો	નુરસો
ધાસ	નસ	વાંસ	ડાંસી	અસું	ઠાંસો	હરસો
					ડાસો	હિરસો

ષ

ક્રોષ	દ્રેષ	વિષ	ઉષા	ઋષિ	ઇષુ	વર્ષ
ઘોષ	ભિષ	ઝેષ	તૃષા	દૃષિ	વિષે	શીર્ષ
જોષ	રોષ	શેષ	ભાષા	જોષી	આર્ષ	હર્ષ
ઢોષ	વૃષ	શોષ	રેષા	દ્રેષી	કર્ષ	ઇર્ષા
						વર્ષા

હ

અહ	ખેહ	ચાહ	દ્રોહ	વેહ	અહં	આંહાં
અંહ	ખોહ	ચેહ	નેહ	વ્યૂહ	અહા	ઈહાં
આહ	ગૃહ	છેહ	પોહ	શાહ	આહા	જહાં
ઈહ	ગેહ	છાહ	મોહ	રોહ	ગુહા	તહાં
ઊહ	મહ	તહ	રાહ	સહ	મહા	અહિ
ઊંહ	મ્રાહ	દાહ	રહ	સિંહ	રપહા	ત્રાહિ
ઝાહ	ગેહ	દેહ	લોહ	રનેહ	હોહા	નહિ

મહિ	લાહી	રનેહી	તહો	બહુ	બહુ	ખોહો
ગૃહી	લોહી	હીહી	દહો	બાહુ	કહ	દહો
ગ્રાહી	વહી	અહી	નહી	રાહુ	દહ	બહો
દ્રોહી	રાહા	આહી	નાહી	વહુ	માંહે	હોહો
મહી	સહી	હી	મહી	સહ	લહે	ચિન્હ
માંહી	સાહી	નહી	અહુ	કમહુ	અહો	

જ

આજ	ડોજ	મેજ	કળિ	મળી	હાજુ	ગોળો
એજ	દોજ	યાજ	બળિ	માળી	તજુ	ચાળો
કજ	દોજ	લાજ	કળી	બગી	થાજુ	એળો
કાજ	તજ	વજ	કાળી	વાળી	ધોજુ	નજો
કુજ	થાજ	વાજ	કોળી	રીળી	નાજુ	એળો
કેજ	દજ	વેજ	ખળી	શૂળી	નોજુ	ટાળો
કોજ	દોજ	શીળ	ખોળી	સળી	પાજુ	ડોળો
ખજ	ધૂજ	શૂજ	ગળી	સૂળી	પીજુ	ઢોળો
ખાજ	ધોજ	સજ	ગાળી	હોળી	ફજુ	ઢોળો
ખેજ	નજ	સાજ	ગોળી	એજુ	ભેજુ	તાળો
ખોજ	નાજ	સૂજ	ચોળી	વાજુ	ભોજુ	થાળો
ગાજ	નેજ	સોજ	જાળી	વેજુ	મિજુ	ધોળો
ગોજ	પજ	રથજ	જેમી	સાજુ	વેજુ	નજો
ચજ	પાજ	રથૂજ	ઘળી	આજુ	શીજુ	પાળો
ચાજ	પોજ	હજ	ટાળી	કાજુ	આજે	પૂળો
ચોજ	ફજ	હેજ	હાળી	ફજુ	એજે	ફાળો
છજ	ફાજ	એજા	ટોળી	કેજુ	તજે	માળો
છોજ	બજ	કજા	તળી	કોજુ	મેજે	મૂળો
જજ	બાજ	કાળા	થળી	ખજુ	ઓળો	મેળો
જળ	ભાજ	ચાળા	થાળી	ખાજુ	કળો	રજો
ઝાજ	મજ	ચોળા	નળી	ગજુ	ખાળો	રોળો
ઝોજ	માજ	બાળા	પાળી	ચજુ	ખેળો	વાળો
ટોજ	મૂજ	વેળા	પૂળી	નજુ	ગળો	શીળો
ડાજ	મેજ	રાળા	ફળી	ટાજુ	ગાળો	સળો

ત્રણ અક્ષરના શબ્દો

સ્વરાંત

ઈ

અઈઃ	ખંઘાઈ	ચોડાઈ	ઠંગાઈ	પક્કાઈ	રનઈ	સચ્ચાઈ
આડાઈ	ખાટાઈ	ચોડાઈ	ઠંડાઈ	પડાઈ	રસોઈ	સફાઈ
ઉધેઈ	ખુદાઈ	ચોથાઈ	ડાંડાઈ	પિત્તાઈ	લડાઈ	સવાઈ
ભિંચાઈ	ગજાઈ	ચોપાઈ	તવાઈ	ખડાઈ	લંબાઈ	સાચાઈ
ભિંડાઈ	ગાંડાઈ	છકાઈ	તળાઈ	ખાંકાઈ	લુગાઈ	સાદાઈ
કચ્ચાઈ	ગોસાઈ	છપાઈ	દાનાઈ	ભલાઈ	લુચ્ચાઈ	સિપાઈ
કચ્ચાઈ	ચટ્ટાઈ	જનોઈ	દાંડાઈ	ભાટાઈ	વડાઈ	સિલાઈ
કમાઈ	ચડાઈ	જમાઈ	દુવાઈ	મલાઈ	વાંકાઈ	હવાઈ
કલાઈ	ચરાઈ	ભદુઈ	દોંગાઈ	મીઠાઈ	રોખાઈ	
કસાઈ	ચળાઈ	ભદૂઈ	નવાઈ	મૂખાઈ	રોઠાઈ	
કંદોઈ	ચોખખાઈ	બુદાઈ	નાગાઈ	મેરાઈ	સગાઈ	

ઉ

અગાઉ	કમાઉ	ચરાઉ	જળાઉ	રળાઉ	શિખાઉ
ઉઠાઉ	ખચાઉ	ચોરાઉ	ટકાઉ	લુટાઉ	
ઉડાઉ	ચડાઉ	જડાઉ	ભરાઉ	વેચાઉ	

વ્યંજનાંત

ક

અકાક	અનેક	આવક	ઐહિક	કહીંક	ખટક	ગાહક
અકેક	અમુક	આશક	કટક	કંઈક	ખલક	ધણક
અચુક	અવક	આરિતક	કડક	કંટક	ખારેક	ધરાક
અટક	અલેક	ઈરાક	કડાક	કુમક	ખોરાક	ભાતક
અટંક	આવક	ઈત્સુક	કણુક	કોખક	ગરક	ધાતક
અઠીક	અખક	ભયક	કદીક	કોતક	ગંધક	ચટક
અડક	આયિક	ભખક	કનક	કોતુક	ગાયક	ચમક
અથાક	આલેક	એકેક	કલંક	ક્ષણિક	ગુણક	ચરક
અધિક	આલોક	ઐશિક	કલાક	ક્ષુલ્લક	ગોલોક	ચળક

અંક	વૃક્ષ	પુસ્તક	માણેક	શાસ્ત્ર	જીવિકા	ચૂપકી
અંપક	વૃક્ષ	પૂજક	માદક	શિક્ષક	જેષ્ઠિકા	ટાળકી
આતક	ત્રિલોક	પૂર્ણિક	માફક	શીર્ષક	નાટિકા	ડૂબકી
આનક	ચડક	પોશાક	માર્મિક	શોચક	નાયકા	ઢોળકી
આખુક	યાનક	પોષિક	માલિક	શોધક	નાયિકા	ધમકી
આર્વાક	ચોડુંક	તલાક	માલેક	શોષક	પતાકા	નતંકી
આલક	દત્તક	તલ્લાક	માશુક	માવક	પત્રિકા	નાટકી
આલાક	દરેક	મતીક	માસિક	સડક	પાદુકા	નારકી
ચિખુક	દર્શક	પ્રત્યેક	મૂલક	સમેક	પીઠિકા	પાતકી
ચિંતક	દંડક	પ્રાંતિક	મુસ્તાક	સર્જક	ભૂમિકા	પોઠકી
ચેટક	દાહક	પ્રેક્ષક	મૃગાંક	સાત્વિક	મક્ષિકા	ખચકી
ચેષ્ટક	દાંબિક	પ્રેરક	મોદક	સાધક	મલ્લિકા	જૂરકી
છચોક	દિમાક	ફટક	મોહક	સાશક	લેખિકા	મટકી
છટાંક	દીપક	ફડક	મોક્ષિક	સિલક	વટિકા	મટકી
છલક	ધડક	ફરક	મોલિક	સૂચક	વાટિકા	મરકી
છાલક	ધનિક	ફાટક	યાચક	સેવક	વાચકા	મુલકી
છેટક	ધાર્મિક	ફારક	યાજ્ઞિક	સૈનિક	વાલુકા	વાટકી
જનક	નમક	ખટક	યાત્રિક	સ્થાનક	શિક્ષિકા	વાડકી
જરોક	નરક	ખતક	યોજક	સ્થાપક	સેવિકા	વિવેકી
જરીક	નાળુક	ખરાક	રક્ષક	રક્ષિક	આચકી	હોડકી
ખતક	નાટક	ખંડુક	રજક	રમારક	આંચકી	મડાકુ
ખયુક	નાપાક	ખાધક	રૂપીક	રવરિતક	એકાકી	તમાકુ
ખયુક	નાચક	ખારીક	રસિક	હળક	કટકી	અકેકું
ખવક	નાવિક	ખાલક	રચક	હરેક	કડકી	અટકું
ખાપક	નાહક	ખાળક	રોનક	હસ્તક	કલુકી	અદકું
ઝડક	નિમક	ખેઠક	લચક	હિંસક	કંચુકી	અધિકું
ઝલક	નિંદક	ખેરાક	લટક	હીરક	કાંસકી	ઉશીકું
ઝળક	નિઃશંક	ખોધક	લાચક	હેબક	કુરાકી	એકું
ઝાલક	નૈષ્ઠિક	ભક્ષક	લેખક	આશંકા	ખડકી	એકું
ટાટક	પત્રક	ભડક	લોલક	કન્યકા	ખાઉકી	ઓલુકું
ટમક	પથિક	ભભક	લૌકિક	કલિકા	ખાટકી	ઓશીકું
ટંસક	પ્રયંક	ભાંડક	વણિક	કાળકા	ખાચકી	ઓસીકું
ટંડક	પલક	ભિક્ષુક	વરક	કુરાકા	ખુરાકી	ખડકું
ડમાક	પંચક	મળક	વળોક	કંડિકા	ખોરાકી	ખોલકું
ઢોલક	પંથક	મથક	વાર્ષિક	ખલિકા	ખોલકી	ધોલકું
તક્ષક	પાંચક	મયંક	વિવેક	ગુણકા	ખંદકી	ચરકું
તડાક	પાસિક	મલેક	વીતક	ગુઠિકા	ધરાકી	ચેલકું
તાકિક	પાઠક	મસ્તક	વૈદિક	ગોપિકા	ધાતકી	છટકા
તાસક	પાતક	મહેક	ન્યાપક	ધટિકા	ચટકી	છાલકું
તાંત્રિક	પાલક	મંચક	શતક	ચંડિકા	ચાનકી	જેડકું
તિલક	પાવક	મંડુક	શાન્દિક	ચંદ્રિકા	ચાલાકી	ઠપકું

ટપકું	ખચકું	આચકો	ચસકો	ઠપકો	દાચકો	લાડાકો
ટાલકું	ખાપકું	આંચકો	ચાસકો	ઠપકો	દેડકો	લાલકો
ઠામૂકું	ખાલકું	ઈલાકો	ચિચૂકો	ઠસકો	ધડાકો	જૂસકો
ઠાવકું	લાડકું	ઉટાકો	ચેલકો	ઠૂમકો	ધખાકો	મચકો
ઠસકું	લાડકું	જાખકો	છલૂકો	ડપકો	ધુસકો	મણકો
ઠૂસકું	સાવકું	કટકો	જૂટકો	ડખકો	ફટકો	મસકો
ઠોચકું	હલકું	કડકો	ઝટકો	ડંડીકો	ફટાકો	લટકો
તાલકું	હાડકું	કડાકો	ઝખાકો	ડંડૂકો	ફડાકો	વચકો
પડીકું	ફલકું	ખટકો	ઝખૂકો	તડકો	ફાળકો	સડાકો
પારકું	હોડકું	ખલૂકો	ટચકો	તડાકો	ફિરકો	હીચકો
પોતીકું	કેમકે	ખોટકો	ટપકો	તાલૂકો	ખડીકો	તખકો
પોલકું	જેમકે	ખોલકો	ટફૂકો	ચડાકો	ખાચકો	અતકં
કુલેકું	ખલકે	ચટકો	ટુચકો	દંડૂકો	લાડકો	કુતકં
						મલાક

ક

અદક્ષ	એકાક્ષ	નિષ્પક્ષ	સમક્ષ	ઉત્પ્રેક્ષા	તિતિક્ષા	આકાંક્ષી
અધ્યક્ષ	કટાક્ષ	પરોક્ષ	અપેક્ષા	ઉપેક્ષા	નિરીક્ષા	એકાક્ષી
અપક્ષ	કુલક્ષ	રક્ષાક્ષ	આકાંક્ષા	ગોરક્ષા	પરીક્ષા	ત્રિપક્ષી
				ગૌરક્ષા	પ્રતિક્ષા	મુમુક્ષુ

ખ

અસુખ	ગોમુખ	પ્રમુખ	અસુખી	આયખું	લૂમખું	ચાખખો
આસુખ	ચોમુખ	મૂરખ	ગોમુખી	આવખું	અલેખો	ઝૂમખો
આલેખ	તારીખ	વરખ	ગોમુખી	ચરખું	અખખો	તણખો
ઉલ્લેખ	તેરીખ	વૈશાખ	પાલખી	ચોમુખું	અભખો	તનખો
ઉલેખ	પરખ	હરખ	અનોખું	ઝૂમખું	હલાખો	નુસખો
એખખ	પારેખ	તલખાં	અલેખું	હાળખું	કમખો	ખળખો
ગોમુખ	પાલખ	વલખાં	અદેખું	પડખું	ગુરખો	જુરખો
				પારખું	ચરખો	ખેરખો

ગ

અભેગ	અરાગ	ઉદ્ભેગ	છલંગ	પ્રયેગ	વિભાગ	પાયગા
અક્રેગ	અધાંગ	ઉમંગ	તરંગ	પ્રસંગ	વિયેગ	અભાગી
અક્રેગ	અલગ	ઉત્તુંગ	તરંગ	ફારંગ	વિહંગ	અલિંગી
અલંગ	અલિંગ	એકાંગ	તોલિંગ	ખેરંગ	વેસંગ	ઉધોગી
અતંગ	અઠાંગ	કુસંગ	દિમાંગ	ભુજંગ	સલસંગ	ઉમંગી
અજાંગ	આલેંગ	ખટંગ	ધતિંગ	ભોરિંગ	સળંગ	હલચી
અનંગ	ઉચ્છંગ	ખટંગ	પતંગ	માલંગ	સંભેગ	ખટંગી
અપંગ	ઉછંગ	ગીર્વાંગ	ખલંગ	મારંગ	સંલેખ	ખાનગી
અલંગ	ઉત્સંગ	ચિત્રાંગ	પંચાંગ	મુદંગ	સંલેખ	નિર્ભંગી
અલંગ	ઉધોંગ	ચોરંગ	ચલંગ	લલિંગ	સેલંગ	તરંગી

તાજગી	ફિરંગી	વેરાગી	બાણગુ	ફાળુગો	અનુગ્ર	ધ
દિલગી	ખંદગી	સોહાગી	ખેપગું	કુમાંગ	એકાગ્ર	
દેહગી	ખેરંગી	લલાગુ	લફગું	ત્રિવર્ગ	કંઠાગ્ર	પરિધ
દોરંગી	ભુજંગી	અળગું	અડંગો	નિસર્ગ	સમગ્ર	મરધી
નારંગી	માંદગી	કદંગું	છપગો	સન્માર્ગ	સામગ્રી	ધુમધુ
નોરંગી	વાનગી	ચોપગું	દરોગો	સંસર્ગ		પડધો
દુર્ભાગી	વિચોગી	છપગું	દારોગો	કુમાર્ગી		

ચ

અવાચ	પહોચ	દધીચિ	પિશાચી	પાણીચું	પહોંચો	કલ્હી
અશોચ	પહોંચ	એલચી	પ્રપંચી	પોપચું	ફલચો	ખરહી
ઉલેચ	પૈશાચ	એળચી	મરચી	અપચો	ખગીચો	તીરધું
ઓદીચ	પ્રપંચ	ખરચી	મરીચી	ઉલેચો	મોરચો	અરવચ્છ
કવચ	રોમાંચ	ગળચી	રમચી	ખૂમચો		ચયેચ્છ
કદાચ	લાલચ	ચમચી	ખરચુ	ગાલીચો	ધ	અનિચ્છા
ખરચ	સંકોચ	ડોલચી	લાલચુ	ચમચો	ધેલછા	કામેચ્છા
ગલીચ	અચ્ચિ	તોપચી	દીમચું	તમંચો	ખોલછા	હિતેચ્છુ
દધીચ	અશુચિ	પહોંચી	દીમચું	તમાચો		

જ

અકાજ	ઊપજ	દનુજ	જુજ	અંદાજ	કલેજું	તલજ
અખાજ	ઋતિવજ	દરાજ	વારિજ	આઈજ	આરજૂ	મનોજ
અમજ	કળજ	ધીરજ	સતેજ	આજીજ	કેમજ	મર્મજ
અનાજ	કરજ	નમાજ	સમજ	હંમેજ	આણુજ	રસજ
અનુજ	કાગજ	નાચીજ	સમાજ	કાળજ	અણોજ	શાસ્ત્રજ
અપૂજ	કારજ	નારાજ	સહજ	ગોરજ	કળજ	સર્વજ
અખજ	ક્ષિતિજ	નિમાજ	સહેજ	દરજ	જનાજ	અનુજા
અખૂજ	ખનિજ	નીપજ	સાવજ	નારાજ	દરજ	અદપજા
અખૂજ	ખનીજ	પખાજ	સૂરજ	પરેજ	દાયજ	પ્રતિજા
અરજ	ગરજ	પતીજ	હરાજ	પહેંજ	નતીજ	રામજા
અવાજ	ગોરજ	પહેંજ	અમજ	પંવૂજ	નિર્લંજ	ફાંજી
અવેજ	જલજ	પૂર્વજ	અનુજ	મરજ	દરજી	
અવ્યાજ	જહાજ	ફરજ	આવજ	માતાજ		
અંમેજ	જહાજ	ખિરંજ	આરજ	રમજ	જા	ઝ
અંચંજ	જહાજ	બુરજ	કુખજ	રમૂજ	અદપજ	
અંદાજ	ડામીજ	મમજ	ભારજ	લાલાજ	આત્મજ	અખૂજ
આમેજ	તાનુજ	મિતજ	અરજ	હરજ	ફતજ	અખૂજ
હલાજ	તારીજ	રમૂજ	અવેજ	ગરજ	ગુણજ	કાગજ
હંમેજ	તાવીજ	રિવાજ	અંમેજ	સમજ		

ટ

અખૂટ	અકાટ	ઉત્કટ	કખાટ	ખેપટ	ધુમંટ	ચીકટ
અધાટ	અખોટ	ઊલટ	કિરીટ	ગામોટ	ધૂંધટ	ચીવટ
અવૂટ	ઉચાટ	કપટ	ખપાટ	ગુલાંટ	ધોંધાટ	ચોખૂંટ

ચોપટ	પોપટ	વારંટ	ખાકટી	ચોરડું	છાકટો	દુપટો
ચોપાટ	પ્રગટ	વિરાટ	ગંજેદી	છાકડું	છાકોટો	રિપોટ;
ચોવટ	ફોકટ	શકટ	ગામોદી	જુમડું	જોગટો	અનિષ્ટ
ચોવાટ	ફોગટ	સચોટ	ચપટી	ગાપડું	ઝપાટો	અશિષ્ટ
છવટ	ખારોટ	સપાટ	ચપાટી	ટમેડું	ઝપેટો	અસ્પષ્ટ
ગાપટ	મકંટ	સમાટ	ચીપટી	નકડું	તાપેટો	ભ્રમણ
ગાપોટ	મુગટ	સલાટ	તલાટી	સામડું	ત્રિજોટો	ઉત્કૃષ્ટ
ટિકિટ	લપાટ	સંકટ	તળેદી	સૂલડું	પલંટો	પાપીયટ
ડપટ	લલાટ	સુભટ	ત્રિપુટી	ચોવાટે	પૂંકટો	ખાલખટ
તિલાટ	લપટ	સૂલટ	ધુળેદી	છવટે	ખૂમાટો	ચથેનટ
ચપાટ	લાગટ	કુલટ	રંગાટી	કછોટો	લામટો	રોગિનટ
ચાપટ	લાપટ	આમટી	લખોદી	કોશોટો	મુગટો	વિશિષ્ટ
દિવેટ	લાપોટ	ભલટી	લિસોદી	ગપાટો	વાવટો	સુસ્પષ્ટ
દીવટ	વચેટ	કછોદી	ભલડું	ધીકાંટો	સપાટો	સ્વાદિષ્ટ
પાકટ	વણાટ	કપટી	ચપડું	ધમટો	હાકેટો	દુચેષ્ટ
ખાકીટ	વાજટ	કસોટી	ચીકડું	ધંધટો	હાકોટો	અત્યેષ્ટ

ઠ

અદીઠ	ખાલેઠ	ગામટી	અજીઠું	આમઠું	અંગુઠ	રોગિઠ
ઉત્કંઠ	વેકુઠ	ચળોટી	અદીઠું	ચોઠું	કનિઠ	વરિઠ
જરેઠ	ઉત્કંઠા	ચનોટી	એકઠું	માવઠું	ધનિઠ	સંતુઠ
ખાજઠ	અંગૂઠી	પલાંટી	કામઠું	અંગૂઠા		

ડ

અકુડ	કાપડ	ત્રિખેડ	રંજડ	કખાડી	ચાવડી	તોલડી
અખંડ	કાવડ	ત્રેવડ	રોખડ	કાકડી	ચીખડી	ચીંગડી
અખોડ	કુલાંડ	ચાપડ	લપડ	કાવડી	ચીખડી	ચોકડી
અખેડ	કોલાંડ	નિચોડ	લખાડ	કુલડી	ચૂંદડી	દમડી
અલ્લડ	ગરુડ	પકડ	લેવડ	કુહાડી	ચોકડી	દારડી
આધેડ	ધમંડ	પહાડ	લોખંડ	કુન્જડી	ચોપડી	દેવડી
આવડ	ધરડ	પાખંડ	ગિખંડ	કોટડી	છકડી	નટડી
ઉલાડ	ધરેડ	પાપડ	મીખંડ	કૂકડી	છાખડી	નાખડી
ઉજાડ	ધુવડ	પ્રચંડ	સવડ	ખીચડી	ઝૂંપડી	પછાડી
ઉર્જડ	ચરડ	પૂવડ	સુખડ	ખેલાડી	ટપ્પડી	પછેડી
ઉપાડ	ચપડ	ખગાડ	સુધડ	ગઠડી	દીકડી	પહાડી
ઉનાડ	ચાંચડ	ખરડ	હુલ્લડ	ગરેડી	દુકડી	પાખંડી
બાધડ	ચિખેડ	ખાંગડ	અગાડી	ગાકડી	દીલડી	પાગડી
બાહડ	ચિખોડ	ખેવડ	અનાડી	ગાંકડી	કાંકડી	માખડી
બોધડ	ચોખંડ	ખોથડ	અખાડી	ગોઠડી	કેકડી	પાનડી
બોહાડ	ચોવાડ	ખાહાંડ	અખોડી	ધમંડી	ડીંટડી	પાપડી
બોસડ	છકડ	ખેખડ	આખડી	ધરેડી	તંગડી	પાવડી
કાનેડ	ખાંગડ	મરોડ	આંકડી	ધંટડી	તાનૂડી	પાંખડી
કખાડ	તરેડ	માકડ	આંગડી	ચમડી	તાનડી	પાંકડી
કમાડ	ત્રિહંડ	માંકડ	બીટડી	ચરડી	તાંખડી	પિખડી
કરોડ	ત્રિપુંડ	સ્થાનડ	ખોજડી	ચામડી	વંખડી	ચિપુડી

પૂદકી	કફેકું	તગકું	સાંકકું	ગધેડો	ત્રાગડો	બરાડો
બંગડી	કબાકું	તવકું	સભેડો	ગરોડો	દમડો	બાબડો
બાચડી	કરકું	તુબકું	અબાડો	ગાંગડો	દરેડો	બાકડો
બાબડી	કાપકું	તેવકું	અભોડો	ગાંકડો	દરોડો	બરડો
ભરડી	કૂબકું	તોબકું	અંકોડો	ગાંસડો	દહાડો	બવાડો
મટોડી	કેવકું	ત્રેવકું	અંબોડો	ધટાડો	દાખડો	બાચડો
મીનડી	કોકકું	થીગકું	આંકડો	ધરેડો	દાખડો	ભાચડો
મોનડી	કોઠકું	દગકું	ઉપાડો	ધૂંટડો	દીખડો	ભેકડો
મોવડી	કોરકું	દીવકું	ઊધડો	ચરેડો	દીખડો	મરડો
રાખોડી	આસકું	પાગકું	એકડો	ચરેડો	દેખાડો	માટીડો
રેંકડી	ખૂંટકું	પાધકું	ઓરડો	ચાકડો	દેગડો	માંચડો
લખાડી	ખોરકું	પૂછકું	કઠેડો	ચોપડો	ધગડો	રગડો
લાકડી	ગપોકું	પૂંબકું	કાકડો	ચાબડો	ધુમાડો	રાગડો
રાગડી	ગાબકું	પૂંટકું	કાકીડો	ચિચૂડો	ધૂવાડો	રાગડો
સાદડી	ગામકું	બાપકું	કાગડો	ચિરાડો	નાગડો	રાસડો
હથોડી	ગોદકું	બાપકું	કાછડો	ચીપડો	નિભાડો	લીમડો
મિઠાકું	ધરકું	બાબકું	કાનુડો	ચોપડો	નિભાડો	વગડો
ભાજેકું	ધિસોડું	ભોંગકું	કૂચડો	છાંચડો	નિતેડો	વાંસડો
વરાકું	ચવકું	ભૂખકું	કેવડો	છેલડો	પછેડો	લીનડો
વરેકું	ચીપકું	મચોડું	કોચડો	જમડો	પાખડો	
અતકું	ચીબકું	માચોડું	કોરડો	જખડો	પાંચડો	
આપૂકું	ચાકકું	માંકકું	ખદડો	ઝગડો	પોપડો	
આવકું	ચોખકું	મોનકું	ખપેડો	કુકડો	ફાકડો	
ઉધાકું	ચોવકું	રખકું	ખરડો	ઠેકડો	ફાફડો	
ઊધકું	છકકું	રસોડું	ખીચડો	ડાખડો	ફાફડો	
એવકું	છેવાડું	રોકકું	ખીનડો	ઢરડો	બખેરો	
કનેકું	નંખકું	લાકકું	ખીલડો	તાકડો	બખાડો	
કપકું	ખૂંપકું	લૂગકું	ગધાડો	તાવડો	બરડો	

૬

૭

અક્ષીલ	ઇંદાલ	કરલ	કૂપલ	ગૂંચલ	ધાડલ	ચૂરલ
અન્નલ	ઉલાલ	કરેલ	કૂપાલ	ગોઠલ	ધૂંટલ	ચૂંચાલ
અપીલ	ઊડલ	કચાલ	કોરાલ	ગોધલ	ધોરલ	ચોહાલ
અક્ષાલ	ઊંચાલ	કવેલ	ખમલ	ગોફલ	ચડાલ	ચોહાલ
અરુલ	એધાલ	કહેલ	ખેડાલ	ઝહલ	ચરલ	છેલલ
અપીલ	એરલ	કંકલ	ખેંચાલ	ઝામીલ	ચરાલ	જમલ
અખલ	એધાલ	કામલ	ખોદાલ	ધરલ	ચલાલ	જળાલ
આખલ	ઓઢલ	કારલ	ગજાલ	ધર્પલ	ચારલ	જૂઠલ
આંખલ	કઠલ	કાંતલ	ગમાલ	ધારલ	ચાસલ	ઝરલ
આંખલ	કરલ	કિરલ	ગીર્વાલ	ધાંચલ	ચાળલ	ઝારલ

ઝાલણ	પહાણ	રાંધણ	આંકણી	તાપણી	કધાણું	પારણું
ઝાળણ	પાઠણ	રોઢાણ	આંજળી	તાજણી	કસાણું	પુરાણું
ઝીકણ	પાપાણ	લક્ષણ	ઇંદોણી	તાવણી	કારાણું	પોંકણું
ઠાંચણ	પાંપણ	લખાણ	ઉંઝણી	દક્ષિણી	ખૂંદણું	પોંખણું
ટંકણ	પીંજણ	લખખણ	ઊઝાણી	દુર્ગુણી	ગળણું	ફલાણું
ડાકણ	પુરાણ	લઢાણ	એધાણી	દેરાણી	ધરેણું	ખારણું
ઢાંકણ	પૂરણ	લવણ	એંધાણી	ધરાણી	ચલાણું	ખીકણું
ઢેઢણ	પોઢાણ	લસણ	ઓઢાણી	નાગણી	ચવાણું	મેસણું
ઢોળાણ	પોલાણ	લીપણ	કમાણી	નોંધણી	ચાઢાણું	મહેણું
તત્ક્ષણ	પોપણ	લેખણ	કરણી	પરોણી	ચાવણું	રસણું
તરુણ	પોસાણ	વખાણ	કહાણી	પર્વણી	ચીકણું	લમણું
તર્પણ	પ્રમાણ	વરુણ	કહેણી	પંખિણી	ચોગણું	લાખેણું
તાજણ	પ્રયાણ	વહાણ	કાપણી	પાપણી	છાંટણું	વગોણું
તારણ	પ્રવીણ	વાગખાણ	ખમણી	પૂરાણી	છંદણું	વલોણું
તાવણ	ખંધાણ	વારણ	ખંડણી	ખરાણી	જમણું	વસાણું
તોરણ	ખીકણ	વાસણ	ખાંડણી	ખંધાણી	જૂઠાણું	વહાણું
ત્રિકોણ	ખાઢાણ	વાળણ	ખર્ચિણી	ખાંધણી	ઝરાણું	વિહોણું
થાપણ	બક્ષણ	વેલણ	ગળણી	માગણી	ઠાંકણું	રાંરણું
દક્ષિણ	બરણ	વેસણ	ગાંભણી	માપણી	દીપણું	અન્નાણે
દંટણ	ભંગાણ	રાંરણ	ગીરણી	ચક્ષણી	ઠગણું	અટાણે
દખાણ	ભારણ	રિક્ષણ	ગૃહિણી	ચક્ષિણી	ઠીંગણું	આપણે
દર્પણ	ભાષણ	શોષણ	ધરણી	રમણી	ઠેકાણું	ધરેણે
દાતણ	ભૂષણ	મવણ	ચટણી	રચણી	ડફણું	પરાણે
દાયણ	ભ્રમણ	રકુરણ	ચલણી	રહેણી	ઢાંકણું	ઉફણો
ફૂપણ	મરણ	રમરણ	ચાપાણી	રાંધણી	ઢીમણું	ચાળણો
ધમણ	મસાણ	હરણ	ચારણી	લહાણી	ઢીંકણું	ચોરણો
ધારણ	મંડાણ	અહુણ	ચાળણી	લેખણી	લગણું	તાંતણો
ધાવણ	માકણ	કરુણ	ચૂસણી	રોઢાણી	તમણું	પરોણો
ધોખણ	માખણ	ધોષણ	ચૂંટણી	સુચાણી	તરાણું	પહોણો
ધોરણ	માગણ	દક્ષણ	ચોરણી	અકૂણું	તાપણું	રન્નેણો
ધોવાણ	માછણ	દક્ષિણ	છાપણી	નન્વાણું	ત્રમણું	રબ્યણો
નવાણ	મારણ	દખણ	છાવણી	અકૂણું	દળણું	વીજણો
નાગણ	માલણ	ધારણ	છીંકણી	અથાણું	દૂઝાણું	વીંજણો
નાવણ	માંકણ	ગ્રેરણ	છાલણી	અલ્હણું	દૂઝણું	અજણું
નિપૂણ	મિમ્રણ	બમણ	જેઠાણી	અલેણું	ધિંગાણું	અપૂણું
નિર્માણ	મુદ્રણ	મંત્રણ	ઝેરણી	આથણું	ધીંગાણું	અંવણું
નિર્વાણ	મોકાણ	યંત્રણ	ઠાંકણી	ઇંધણું	નગણું	ઉત્તીણું
નિષ્પ્રાણ	રક્ષણ	દુખણ	ઠાંચણી	ઉખાણું	નગુણું	પ્રમીણું
નીચાણ	રટણ	ધરણ	ટોકણી	ઓઢાણું	નમણું	સુવણું
નીરણ	રમણ	અમણી	ડમણી	ઓંજણું	નરાણું	અવખણ
પહાણ	રચણ	અરીણી	તરુણી	કટાણું	નન્વાણું	સહિષ્ણુ

ત

અક્ષત	ઉચિત	ગમ્મત	નોખત	મમત	વાંછિત	રવાગત
અખાત	ઉત્પાત	ગર્ભિત	પછાત	મરુત	વિકૃત	હયાત
અચેત	ઉર્ધ્વત	ગલત	પછીત	મસાત	વિખ્યાત	હાજત
અછત	ઉર્ધ્વાત	ધટિત	પતિત	મહત	વિગત	હાલત
અછૂત	ઉદ્યત	ચકિત	પરત	મહંત	વિદ્યુત	હિંમત
અન્નત	ઉન્નત	છલિત	પરાત	માહિત	વિનીત	હેખત
અનિત	ઉન્મત	છળિત	પરાંત	મિશ્રિત	વિશ્રાંત	હેમંત
અજ્ઞાત	અજ્યૂત	જકાત	પર્યંત	મુદિત	વિસાત	હેરત
અતીત	એકાંત	જગત	પર્વત	મૈયત	વિસ્તૃત	અદ્યતા
અત્યંત	ઓખાત	જન્નત	પક્ષીત	રક્ષિત	વિરિમત	અશાતા
અદ્વત	ઓરત	જમાત	પંગત	રખાત	વૃત્તાંત	અરિમતા
અનંત	કન્નત	જરિત	પંચાત	રજત	વેદાંત	અહંતા
અનૃત	કનાત	જસત	પાંડિત	રફત	વ્યથિત	અંધતા
અપૂત	કપૂત	જગૃત	પાંગત	રમત	શરત	આર્દ્રતા
અપ્રીત	કપોત	જનકૃત	પીરિત	રહિત	શંકિત	ઉન્નતા
અમૃત	કમત	જિન્નત	પુનિત	રંગત	શાપિત	ઉચ્ચતા
અચિંત	કમોત	જીવંત	પુરાંત	રંગિત	શાશ્વત	ઉપજુતા
અર્જિત	કકપાંત	જીવાત	પૂરત	રાચત	શિક્ષિત	એકતા
અર્પિત	કલિપત	જીવિત	પ્રખ્યાત	રાહત	મમિત	કટુતા
અશાંત	કવિત	તરત	તાબૂત	રશ્મિત	શ્રીમંત	કવિતા
અશ્રાંત	કપિત	તાકાત	પ્રતીત	રૈયત	શ્રીયુત	કૂરતા
અશ્રુત	કિરાત	તુરત	પ્રમાત	લખત	સખત	ખિન્નતા
અસત	કિરમત	ત્રાહિત	પ્રશાંત	લગત	સખત	ગુરતા
અસંત	કિંમત	ત્વરિત	પ્રસ્તુત	લગ્નિત	સતત	ગૂઢતા
અહિત	કુકિત	દરકત	પ્રાણાંત	લડત	સપૂત	આમ્યતા
અંકિત	કેદિત	દાનત	પ્રેરિત	લલિત	સરત	જડતા
અંગત	કોવત	દિગંત	ફજેત	લાગત	સરિત	જનતા
આધાત	કયામત	દીક્ષિત	બકાત	લિખિત	સરિમત	જનેતા
આડત	કુધિત	દૂષિત	બચત	લોભિત	સંગત	આલિતા
આદત	હુધિત	દોલત	બાબત	લ્યાનત	સંગીત	બમાતા
આદ્યંત	ખચિત	દોષિત	બિસાત	વખત	સંમત	તીક્ષ્ણતા
આપત	ખચીત	ધીમંત	ભગત	વર્જિત	સંરકૃત	તીવ્રતા
આકૃત	ખપત	નચિંત	ભજૂત	વર્ણિત	સાખિત	થીરતા
આચાત	ખાંડિત	નિચત	ભરત	વર્ધિત	સાબૂત	દક્ષતા
આશ્રિત	ખેડૂત	નિરાંત	ભાડૂત	વસંત	સિદ્ધાંત	દીનતા
ધચ્છિત	ખેરાત	નિર્ણીત	ભાયાત	વસાત	સીમંત	દુષ્ટતા
ધન્નત	ગણિત	નિશ્ચિત	ભારત	વંચિત	સૂરત	દુહિતા
ધનત	ગણોત	નિશ્ચિંત	મફત	વંદિત	રવાગત	દેવતા

ધીરતા	વ્યગ્રતા	ચિહ્નિતિ	બહતી	નરતું	વિલક્ષ	અમરતું
ધૃષ્ટતા	શકતા	વિભૂતિ	ભલૂતી	નોરતું	વિરક્ત	શરરતો
નમ્રતા	શત્રુતા	વિધાંતિ	ભરતી	પડતું	સંયુક્ત	સિરરતો
નવતા	શમતા	સમિતિ	મમતી	પૂરતું	અત્યુક્ત	અન્યત્ર
નિત્યતા	શિષ્ટતા	સંગતિ	મહેતી	પોસાતું	અશક્તિ	અપાત્ર
નિયંતા	શીઘ્રતા	સંતતિ	માહિતી	પ્રમતું	ઉદાત	અપુત્ર
નીચતા	મેષ્ટતા	સંમતિ	યુવતી	બળતું	નિમિત્ત	એકત્ર
ન્યૂનતા	સત્યતા	સંસ્કૃતિ	વસતી	બળતું	પ્રમત્ત	કુપાત્ર
પશુતા	સત્યતા	આરતી	સોખતી	મસોતું	આપત્તિ	કુપુત્ર
પાત્રતા	સરિતા	કિંમતી	પરંતુ	માગતું	આવૃત્તિ	ગોમુખ
પૂર્ણતા	સાધુતા	ગચ્છંતી	ફાળતું	માનીતું	ઉત્પત્તિ	ગોમુત્ર
પ્રભુતા	સ્થિરતા	ગણતી	ઓચિંતું	લગતું	નિવૃત્તિ	ચરિત્ર
પ્રસુતા	હીનતા	ગમતી	અહતું	વેચાતું	સંપત્તિ	ચારિત્ર
પ્રોદતા	અનીતિ	ગમતી	ઉછીતું	નમાતું	અતૃપ્ત	નમાત્ર
બંધુતા	અપ્રીતિ	ગામેતી	ઓચિંતું	એકતો	અપ્રાપ્ત	ત્રિનેત્ર
લિન્નતા	અશાંતિ	ચડતી	કષોતું	ઓરતો	અલિપ્ત	નક્ષત્ર
બ્રહ્મતા	આકૃતિ	અપાતી	કુરતું	ખરીતો	સમાપ્ત	પવિત્ર
મંદતા	આહુતિ	અલતી	ખડતું	ખલતો	સંક્ષિપ્ત	વાનિત્ર
માનતા	ઉત્કાંતિ	આંપતી	ખપતું	ખલીતો	અતૃપ્તિ	વિચિત્ર
માન્યતા	ઉન્નતિ	છેડતી	ખમતું	નપતો	અપ્રાપ્તિ	સચિત્ર
મિત્રતા	કુમતિ	જઠાતી	ચકતું	નકતો	વિજ્ઞાપિ	સત્પાત્ર
મિષ્ટતા	જગૃતિ	જપતી	ચડતું	ફળેતો	તૃપાત	સર્વત્ર
મુગ્ધતા	નૃપતિ	જયંતી	ચાંપતું	મહેતો	મુદ્ધતં	સુપાત્ર
મૃદુતા	પ્રકૃતિ	ઝડતી	ચૂકતું	રાખિતો	તૃપાત્ત	સ્વતંત્ર
લઘુતા	પ્રગતિ	દંપતી	જાગતું	અંશતઃ	અકીર્તિ	ગંગોત્રી
લલિતા	પ્રતીતિ	ધરતી	જોઈતું	મુખ્યતઃ	અકીર્તિ	ગાયત્રી
વનિતા	પ્રસૂતિ	પક્તી	જૂલતું	વસ્તુતઃ	દુરસ્ત	જન્મોત્રી
વિન્નેતા	ભૂપતિ	પતેતી	દૂઝતું	અન્યક્ત	શિકરત	નક્ષત્રી
વિદ્વતા	ભૂમિતિ	પનોતી	દેખીતું	અશક્ત	સમસ્ત	અશસ્ત્ર
વિધાતા	મારુતિ	પાવતી	ધીકતું	અભુક્ત	સંન્યસ્ત	સશસ્ત્ર
વીરતા	વસતિ	ફળેતા	નમતું	નિયુક્ત	પ્રશસ્તિ	સહસ્ર
				યથોક્ત	દુરસ્તી	પરસ્ત્રી
					તથાસ્તુ	નવસ્ત્ર

થ

અનથ	ત્રિપથ	સર્વથા	હવેથી	પરાથં	એકાર્થી	કેંદ્રસ્થ
અનાથ	પાંગથ	અતિથિ	અમથું	પ્રમાથં	વિદ્યાર્થી	ગૃહસ્થ
અપથ	વિપથ	સારથિ	તવેથો	યયાથં	સેવાર્થી	યોગસ્થ
અરથ	શપથ	પગથી	અનર્થ	શબ્દાર્થ	હિતાર્થી	અવસ્થા
કુપથ	સત્પથ	ફરીથી	એકાર્થ	સમર્થ	હિતાર્થે	વ્યવસ્થા
ગરથ	અન્નસ્થા	ભારથી	પદાર્થ	અર્થાર્થી	અસ્વસ્થ	

૬

અડદ	ખરીદ	પ્રાસાદ	વિપદ	શારદા	પ્રમાદી	ચુકાદો
આમેદ	ખાવદ	ક્રિસાદ	વિવાદ	સર્વદા	પ્રસાદી	જરદો
અર્ધદ	ખાવિંદ	ખળદ	વિપાદ	સંપદા	ખાલદી	તગાદો
આકંદ	જરદ	ખિરદ	શરદ	અનાદિ	વરદી	ધર્માદો
આઝાદ	જલદ	ખિરુદ	શહીદ	હત્યાદિ	વિનોદી	પડદો
આણુદ	જલ્લાદ	ખિરુદ	સખેદ	આઝાદી	શરદી	પરદો
આનંદ	જેહાદ	ખુલંદ	સનદ	આનંદી	શાહેદી	ફાયદો
આપદ	તાઈદ	ખેહદ	સનંદ	આફિદી	ઉમદું	વાયદો
આખાદ	દરદ	મદદ	સફેદ	આખાદી	ચુનંદું	નામદ
આમોદ	નખેદ	મરદ	સંપદ	ઝગ્ગેદી	ખાજદું	મુત્સદી
આરવાદ	નખોદ	મર્યાદ	સંવાદ	ઠાગદી	ખેહુંદું	મુત્સદો
ઉચ્છેદ	નગદ	મરીદ	સંસદ	કુછંદી	મડદું	અભદ્ર
ઉન્માદ	નાણુંદ	મરિજદ	સ્વચ્છંદ	ખરીદી	રોળિંદું	કર્ષીદ્ર
ઉમેદ	નાખુદ	માનદ	હુપદ	ગરદી	વાસીદું	દયાદ્ર
ઉસ્તાદ	નારદ	મુરાદ	આપદા	ગિરદી	હુપદું	દરિદ્ર
ઝગ્ગેદ	નિનાદ	મોળુદ	ઉમદા	જલદી	ઉરદૂ	નરેંદ્ર
એકાદ	પસંદ	રસીદ	એકદા	ત્રિવેદી	આચ દે	નાગેંદ્ર
ઓલાદ	પોલાદ	લવાદ	ધર્માદા	દરદી	ઈરાદો	મહેંદ્ર
કમોદ	પ્રમાદ	વારિંદ	પ્રમદા	નગદી	કડદો	મૃગેંદ્ર
કાસદ	પ્રમોદ	વાળંદ	પ્રેમદા	નાણુદી	કાયદો	યોગીંદ્ર
કુછંદ	પ્રસાદ	વિચ્છેદ	મર્યાદા	નાખુદી	ખુડદો	સમુદ્ર
કુમુદ	પ્રસ્વેદ	વિનોદ	વિપદા	પોલાદી	ખુરદો	અનિદ્રા
					ગડદો	દળદ્રી

૭

અકોધ	કામાંધ	નિર્ગંધ	સુગંધ	ઉપાધિ	અડધો	અમર્યાદ
અગાધ	કુમોધ	નિષેધ	સુખોધ	ઓપધિ	અદગ્ધ	અખુર્ધિ
અગાધ	ગોવધ	પ્રબંધ	અભિધા	અકોધી	અદિનગ્ધ	અશુર્ધિ
અડધ	છોળધ	પ્રબોધ	એકધા	અડધી	સંદિગ્ધ	કુખુર્ધિ
અખુધ	જન્મોધ	મતાંધ	નવધા	ઓપધી	અશુર્ધ	દુર્બુર્ધિ
અખોધ	ત્રિવિધ	મદાંધ	ખહુધા	પારધી	નિરુર્ધ	પ્રસિર્ધિ
અમોધ	દુર્ગંધ	મોહાંધ	લક્ષધા	વિરોધી	નિષિર્ધ	સમુર્ધિ
અમધ	દ્વિત્રિધ	વિરોધ	વસુધા	સુગંધી	પ્રસિર્ધ	સંશુર્ધિ
આયુધ	ધર્માંધ	વિવિધ	રાતધા	અડધું	ખેશુર્ધ	અહુખધ
ઓપધ	નિખંધ	સંખંધ	અવધિ	અનધું	વિશુર્ધ	પરાધ
કમ્પધ	નિરોધ	સાવધ	ઉદધિ	લડધું	સમુર્ધ	પૂવાધ

ન

અગન	કીર્તન	જીવન	પાવન	ચવન	શયન	ગણના
અજ્ઞાન	કીર્તન	જોગન	પિછાન	ચાગન	શાસન	ગજના
અધન	કુલિન	જોખન	પીડન	યુવાન	શેતાન	ધટના
અધીન	કૌપિન	ઝૂન	પૂજન	યોગન	શેાખીન	આહના
અમન	કંદન	ડઝન	પ્રધાન	યૌવન	શેાધન	ચેતના
અર્થન	કુંદન	ડોલન	પ્રસ્થાન	રતન	શ્મશાન	છળના
અજન	ખંડન	તદન	પ્રાચીન	રંજન	શ્રીમાન	જતના
અશન	ખેલન	તલલીન	ખદન	રૂદન	સગજન	ઝંખના
અસ્થાન	ગગન	તાડન	ખલૂન	રૂંધન	સદન	તુલના
અંજન	ગમન	તોફાન	ખંધન	રૌદન	સન્માન	થાપના
આકીન	ગર્જન	દફન	ખુતાન	રૌશન	સર્જન	નામના
આખ્યાન	ગહન	દફન	ખેચેન	લાંછન	સંગીન	પૂતના
આધીન	ગંજન	દર્શન	ખેલન	લેપન	સંતાન	પ્રાથના
આમીન	ગાયન	દહન	ખેફાન	લોચન	સંસ્થાન	ભાવના
આસન	ગુમાન	દીવાન	ભજન	લોખાન	સાધન	મૌલાના
આસાન	ગુંજન	દુકાન	ભવન	વચન	સામાન	ચાચના
ઇજન	ગોદાન	દુર્ગન	ભંજન	વજન	સાંતવન	ચાતના
ઈન્સાન	ગોધન	દુર્દિન	ભુવન	વતન	સુકાન	ચૌવના
ઈંદન	ગોપન	દુશ્મન	ભોજન	વંન	સુજન	રચના
ઇમાન	ગોદાન	દોહન	મકાન	વપન	સૂચન	રવાના
ઇશાન	ગોધન	ધીમાન	મગન	વમન	સેતાન	લલના
ઉગજન	ચમન	નમન	મથન	વજન	સેવન	વંચના
ઉત્થાન	ચલન	નયન	મદન	વણન	સોગન	વંદના
ઉધાન	ચંદન	નર્તન	મનન	વર્તન	સ્ખલન	વાસના
ઉપાન	ચાલન	નવીન	મદન	વાચન	સ્તવન	વાંછના
ઉફાન	ચિંતન	નંદન	મલિન	વાદન	સ્વજન	વેદના
ઉખાન	ચુંબન	નાદાન	મસ્તાન	વામન	સ્વાધીન	સૂચના
ઓધાન	ચેતન	નિદાન	મહાન	વાહન	હવન	સ્થાપના
કકિન	ચોગાન	નિધન	મંડન	વાંચન	હેરાન	અવનિ
કથન	છપ્પન	નિધાન	મંથન	વિજ્ઞાન	હેવાન	રજનિ
કફન	છેદન	નિર્જન	મિથુન	વિદ્વાન	અદના	અજ્ઞાની
કમાન	જગન	નિર્ધન	મિયાન	વિધાન	અધુના	અધની
કંજન	જતન	નિશાન	મિલન	વિહીન	અર્થના	અવની
કંચન	જનન	નૂતન	મુંડન	વેતન	અંગના	આસાની
કંતાન	જખાન	પતન	મેદાન	વેરાન	કમીના	કથની
કાનન	જમાન	પવન	મૈથુન	વ્યસન	કલ્પના	કંચની
કાનૂન	જહાન	પાચન	મોચન	શકુન	કામના	કાનૂની
કાંચન	જામીન	પાલન	ચકીન	શમન	ખેવના	કામિની

સુમાની	નાંદિની	ચામિની	વ્યસની	ખિછાનું	જમાનો	જંતુમ
ચાંદની	નાદાની	ચોગિની	સજની	મજનું	તેજનો	નિર્બંધ
ચાદાની	નિર્ધની	રજની	સેતાની	મજેનું	નમૂનો	કૃતજની
ચાંદની	નિશાની	રચની	ચાડનું	ફરીને	પસીનો	પ્રયત્ન
ચીમની	બુકાની	રોશની	ચાઢીનું	મરને	મહિનો	સપત્ની
જખાની	ખેચેની	લગની	ચાંગનું	રખેને	માચનો	અલિપ્ત
જુખાની	મરની	લેખની	હાઢીનું	રવાને	સામનો	ઉત્પન્ન
ઝૂની	માનિની	લેખિની	ખાવાનું	આચનો	ઉદ્વિગ્ન	પરાત્ર
તોફાની	મેદની	વચની	ગાંઠનું	ખજનો	નિમગ્ન	પ્રસન્ન
દીવાની	મેદિની	વતની	નામનું	ખજનો	કામાગ્નિ	
દુકાની	મોહની	વિજ્ઞાની	પસ્તાનું	જનાનો	કૃતમ	

પ

અજંપ	આરોપ	ઝડપ	પ્રદીપ	સમિપ	આરોપી	પૂનર્જા
અડપ	આલાપ	ઝાંખપ	પ્રલાપ	સંક્ષેપ	નિષ્પાપી	ખળાપો
અધીપ	જીલુપ	તદ્રુપ	ભોળપ	સંતાપ	કરપું	બુદ્ધપો
અનુપ	કડપ	તરાપ	મંડપ	સ્વરૂપ	કદ્રુપું	રંગપો
અમાપ	કરપ	તલપ	મિલાપ	અકૃપા	ખડપું	રાજપો
અરૂપ	કરૂપ	ધીરૂપ	મેળાપ	કદાપિ	ધરોપું	કંઈપ
અલોપ	કલપ	નાનપ	મોટપ	તથાપિ	રખોપું	વિકલપ
આકંપ	કલાપ	નિર્લેપ	મોલપ	તદપિ	અજંપો	સંકલપ
આલેપ	કુરૂપ	નિષ્પાપ	લોલુપ	યદપિ	અંધાપો	
આટોપ	કુસંપ	પ્રકોપ	વિક્ષેપ	અલ્યાપી	ખોટીપો	
આલપ	ફૂલુપ	પ્રતાપ	વિલાપ	અકૃપી	તરાપો	

ફ

ડંસાફ	ખિલાફ	તરફ	વકફ	હરીફ	શરાફી	ગળફો
કલફ	ગલેફ	તારીફ	બાકેફ	ખેલફા	ગલેફું	ગજફો
ખરીફ	જઈફ	ખરફ	શરાફ	જઈફી	જૂલફું	તાચફો
મલીફ	જરીફ	મોકૂફ	શરીફ	ખરફી	છરફે	

ખ

ખજખ	કુટુંખ	જનાખ	નવાખ	રૂઆખ	કલુખી	ગરખી
રહખ	ખરાખ	જવાખ	નસીખ	વિલંખ	કસખી	ગરીખી
પાલંખ	ખવાખ	જુલાખ	નાચખ	શરાખ	કસૂંખી	ગુલાખી
ડખ	ખિતાખ	તખીખ	નિતંખ	સખખ	કાચખી	ચરખી
રખ	ગજખ	તલખ	પરખ	સાહેખ	કુટુંખી	તખીખી
સખ	ગરીખ	તાજુખ	પેશાખ	હિસાખ	ખરાખી	તાજુખી
તાખ	ગુલાખ	તેજખ	ફરેખ			

મેાસંખી કાખી	વાજખી જડખી	દડખી અચખી	કસખી કસૂખી	ખરાખી ખૂશખી	ગરખી બદખી	મુરખી છલખી
લ						
ખલલ મલાલ	અશુભ આરંભ	ઝપલ ગરલ	હલલ પ્રારંભ	રાસલ વૃષલ	સુલલ પ્રતિભા	હંદુલ સગલો
મ						
અકામ	ઊગમ	નનમ	મેદામ	વહેમ	મેતમા	અકામુ
અગમ	ઊજમ	નલીમ	મકમ	વરામ	મધ્યમા	અસમુ
અકુમ	ઊલુમ	નુલમ	મડમ	વિધામ	માહમા	અસમુ
અધમ	એકમ	નેખમ	મધ્યમ	વધમ	લાલિમા	આખામુ
અનામ	કદમ	તમામ	મલમ	શરમ	વચમાં	નકામુ
અસીમ	કરમ	તાલીમ	માઝમ	સનમ	અનામી	નનામુ
અંનમ	હલમ	દમામ	માતમ	સંગમ	આગામી	ખારમુ
અંતિમ	કસમ	દશમ	માલુમ	સંયમ	આદમી	અગમે
આગમ	કાયમ	દાડમ	મુકામ	સિતમ	આસામી	અજમે
આજમ	કિસમ	ધરમ	મુદામ	સુગમ	ઇનામી	ઉધામે
આતમ	કુમામ	નજૂમ	મુનીમ	હકીમ	ઉધમી	કલમે
આદમ	કુસુમ	નરમ	મુલામ	હજમ	કરમી	ફરમે
આરામ	કુંકમ	નાનમ	મુસ્લિમ	હનમ	કાયમી	મુલામે
આલમ	કોકમ	નિગમ	મોધમ	હરામ	ગરમી	જવાતમા
આશ્રમ	ખતમ	નિયમ	મોટમ	હાકેમ	ગુલામી	દુરાતમા
ઇનામ	ખસમ	નિર્ગમ	મેસમ	હુકમ	જખમી	આજનમ
ઇમામ	ગરમ	પરમ	ચાહોમ	આતમા	નુલમી	અજનમા
ઇલમ	ગુલામ	પશ્ચિમ	રકમ	ઉપમા	નજૂમી	અકમ
ઇસમ	ગોદામ	પાંચમ	રસમ	ઉલમા	નનામી	અધમ
ઇસ્લામ	ચરમ	પૂનમ	રહીમ	ઉલેમા	ખાતમી	કુકર્મ
ઉગમ	ચલમ	પેગામ	રહેમ	કાલિમા	હરામી	દુષ્કર્મ
ઉત્તમ	ચોગમ	પ્રણામ	રેશમ	ગોરમા	હજામી	સત્કર્મ
ઉદામ	જખમ	પ્રથમ	લગામ	ચંદ્રમા	મજમુ	રવધમ
ઉદામ	જનમ	પ્રીતમ	લિલામ	જીજમા	અધામુ	અકર્મી
ઉલમ	જંગમ	ખેગમ	લેજમ	પ્રતિમા	ઓરમુ	અધર્મી
ય						
આકય	અજોય	બલય	આરાય	ઉપાય	છપય	હુનય
અક્ષય	અધ્યાય	અન્યય	આમય	ઉભય	નતીય	દ્વિતીય
અજય	અન્યાય	આત્મિય	ઈંદ્રિય	ઔંદ્રીય	તનય	નિષ્કય
અજેય	અપ્રિય	આલય	ઉદય	ક્ષત્રિય	તન્મય	નિદય

નિર્ભય	અડાયું	નમાયું	ચાડિયો	સાથિયો	સાહિત્ય	આચાર્ય
નિશ્ચય	આગિયું	પળિયું	ચાંચિયો	હાંસિયો	સુહૃત્ય	આશ્ચર્ય
પ્રણય	આરિયું	પંચિયું	ચીપિયો	હુરિયો	ગોહૃત્યા	ઐશ્વર્ય
પ્રલય	ઊધિયું	પાટિયું	નનૈયો	અનૈક્ય	ગૌહૃત્યા	ઐાદાર્ય
રાષ્ટ્રિય	કઢાયું	પાપિયું	નંધિયો	અશક્ય	ચારિત્ય	કૌમાર્ય
રાષ્ટ્રીય	કેડિયું	પેટિયું	નેડિયો	ઓત્સુક્ય	સ્વાતંત્ર્ય	ગાંભીર્ય
વદાય	કેડિયું	પોપિયું	દાંડિયો	ચાણુક્ય	અકથ્ય	ચાતુર્ય
વલય	કેડિયું	પોરિયું	ટાળિયો	અસંખ્ય	અતથ્ય	તાત્પર્ય
વિક્રય	કાળિયું	ફદિયું	ઠાળિયો	અભાગ્ય	અપથ્ય	માત્સર્ય
વિજય	ખાડિયું	ફળિયું	ડાઠિયો	અભોગ્ય	આતિથ્ય	સામર્થ્ય
વિદાય	ખારિયું	ફાળિયું	ડાંડિયો	અયોગ્ય	નેપથ્ય	સૌંદર્ય
વિનય	ખૂંધિયું	ખળિયું	ઢાલિયો	આરોગ્ય	અખાધ	અધ્વર્યું
વિષય	ખોધયું	ભોમિયું	તરિયો	વૈરાગ્ય	અભેદ	અતુલ્ય
શાસ્ત્રીય	ખોડિયું	માળિયું	તાળિયો	સૌભાગ્ય	અનિંદ્ય	અમૂલ્ય
સક્રિય	ખોળિયું	મીળિયું	તાંળિયો	ઓદિત્ય	અવિદ્યા	કૈવલ્ય
સભય	ગાંડિયું	મૂળિયું	દડિયો	અત્યાગ્ય	કવિદ્યા	કૌટિલ્ય
સમય	ગઠિયું	રણિયું	દરિયો	અપૂન્ય	અસાધ્ય	કૌશલ્ય
સહાય	ગુદિયું	રામૈયું	ધોરિયો	અભોગ્ય	અધન્ય	દૌર્બલ્ય
સંચય	ગુણિયું	લોભિયું	નનૈયો	વાણિજ્ય	અનન્ય	નિર્માલ્ય
સંશય	ઘોડિયું	વાઢિયું	પડિયો	સામ્રાજ્ય	અન્યોન્ય	પ્રાપ્ત્ય
સિવાય	ચકાયું	હરાયું	પપૈયો	અપુણ્ય	અમાન્ય	વાત્સલ્ય
સ્વાશ્રય	ચાડિયું	આગિયો	પાળિયો	અરણ્ય	ચૈતન્ય	જ્ઞાતન્ય
હૃદય	ચાડિયું	ઓલિયો	પોઠિયો	કારણ્ય	પ્રાધાન્ય	મંત્રન્ય
અસૂચા	ચારિયું	ઓળાયો	ફઢાયો	તારણ્ય	સામાન્ય	વૈધન્ય
ચાંડિયા	ચોથિયું	ઓછાયો	ફાંસિયો	લાવણ્ય	સૌજન્ય	અદ્રશ્ય
તનયા	છઠિયું	કળિયો	ફેરિયો	માજણ્યું	આમન્યા	અરપૃશ્ય
દાળિયા	છડિયું	કડિયો	ભવૈયો	અજણ્યે	અકલ્પ્ય	અવશ્ય
દુનિયા	છાળિયું	કંડિયો	ભાટિયો	અકૃત્ય	અપ્રાપ્ય	આવશ્ય
મૃગયા	છાલિયું	કાછિયો	ભોમિયો	અગત્ય	અલભ્ય	ઐાદાર્ય
અહીંયાં	છોડિયું	કાંધિયો	માનયો	અચિંત્ય	અસલ્ય	રહસ્ય
ઓછયાં	જૂતિયું	કોળિયો	રદિયો	અનિત્ય	અક્ષમ્ય	તપસ્યા
અક્ષયી	દૂંડિયું	કીમિયો	રવૈયો	અપત્ય	અગમ્ય	સમસ્યા
અન્યાયી	ડોળિયું	ખડિયો	રાળિયો	અમાત્ય	અદમ્ય	તરસ્યું
અસ્થાયી	તળિયું	ખૂંટિયો	રેંટિયો	અસત્ય	અસામ્ય	આયુષ્ય
પ્રણયી	દનૈયું	ખેપિયો	લહિયો	આદિત્ય	અજળ્ય	ભવિષ્ય
લજ્જયી	દુખિયું	ઝવૈયો	લોટિયો	આમાત્ય	અન્યાયી	મનુષ્ય
વિષયી	દૂધિયું	ગાંઠિયો	વાણિયો	ઓચિત્ય	અક્ષયી	અગ્રહ
અલપાયુ	ધાડિયું	ગાંઠિયો	શેઠિયો	દાંપત્ય	અકાર્ય	અદાહ
ચિરાયુ	ધારિયું	ઘડિયો	સળયો	પાશ્વાત્ય	અનાર્ય	અસહ્ય
દીર્ઘાયુ	ધોતિયું	ઘેરૈયો	સવાધો	લાલિત્ય	અવણ્ય	હુલ્લંકય

અક્ષર	આગાર	કતાર	ખડેર	છતાર	ઢીમર	નાદર
અખર	આચાર	કથીર	ખાખર	છપર	તમર	નાહાર
અઘોર	આભાર	કદર	ખાચર	છપેપર	તમ્મર	નિકર
અચાર	આતુર	કપૂર	ખાતર	છીપર	તરકર	નિર્ધાર
અચ્છર	આદર	કખર	ખુબાર	જાકર	તાસીર	નિર્ભર
અજર	આધાર	કમર	ખેતર	જાખર	તિમિર	નિષ્કર
અઢાર	આભાર	કમ્મર	ગાજર	જાખ્ખર	તુમાર	નીકર
અતાર	આસુર	કરાર	ગટર	જાડર	તુવેર	નીડર
અત્યાર	આહાર	કર્તાર	ગખખર	જાંછર	તુંકાર	નીંદર
અધર	આહીર	કવર	ગભાર	જાંતર	તેવાર	નીંભર
અધ્ધર	આંતર	કસૂર	ગમાર	જાંખૂર	તૈયાર	નૂપુર
અધીર	ઈજર	કસૂર	ગવાર	જાળીર	તોખાર	નેતર
અનાર	ઇતર	કસ્તર	ગુજ્જર	જાહેર	થોથર	નેપુર
અપર	ઇશ્વર	કંડાર	ગુજાર	જાકર	દસ્તર	નોકર
અપાર	ઉગાર	કંચાર	ગુવાર	જાગર	દાદર	નોકાર
અફર	ઉચ્ચાર	કાતર	ગુંજર	જાગાર	દિયર	નોકાર
અખીર	ઉછેર	કાફર	ગુંદર	જોતર	દિયેર	પગાર
અમર	ઉતાર	કાખર	ગૂજાર	જોહર	દિલેર	પત્તર
અમીર	ઉતાર	કાયર	ગોચર	જગાર	દીદાર	પથ્થર
અરર	ઉદર	કિખર	ગોતર	જબેર	દુષ્કર	પદર
અવર	ઉદાર	કિશેર	ગોખર	જંકાર	દુસ્તર	પનીર
અસરું	ઉજ્જાર	કુમેર	ગોચર	જંઝાર	દુઃસ્વર	પસાર
અસાર	ઉધાર	કુમાર	ઘેધૂર	ટકોર	દેદાર	પસર
અસુર	ઉપર	કુંજર	ઘોડાર	ટટાર	ધરાર	પહર
અસૂર	ઉમર	કુંબાર	ચકોર	ટટાર	ધંતર	પસાર
અસ્તર	ઉમ્મર	કુંવર	ચક્કર	ટશર	ધિક્કાર	પહોર
અહીર	ઉંદર	કેશર	ચચ્ચાર	ટસર	નકર	ખાતર
અંકુર	ઉંખર	કેસર	ચતુર	ટંકાર	નકાર	ખાદર
અંગાર	ગગર	કોઠાર	ચમર	ટોડર	નગર	ખામર
અંછર	ગંદર	કોતર	ચમાર	ઠાકોર	નજર	ખાહોર
અંતર	એકર	કોમાર	ચમ્મર	ઠોકર	નઠોર	ખિચર
અંદર	ઓખર	ખચર	ચાદર	ડગર	નશ્વર	ખિચેર
અંખાર	ઓખર	ખચ્ચર	ચામર	ડામર	નરતર	ખિંજર
અંધિર	ઓતાર	ખખૂર	ચિકાર	ડાંગર	નહેર	ખીપેર
અંખર	કચ્ચર	ખપેપર	ચિતાર	ડાંગેર	નહોર	પુકર
અંખાર	કટાર	ખખર	ચિત્કાર	ડુકર	નાકાર	પેસાર
આકાર	કદર	ખમીર	ચોખાર	ડુંગર	નાગર	પોદાર
આખર	કઠોર	ખંજર	ચોમેર	ઢચ્ચર	નાજર	પોખાર

પ્રકાર	મહેર	સગીર	અંધિરી	ધૂધરી	પૂનરી	આછેડું
પ્રખર	મહેર	સત્તર	આભરી	ધૂમરી	બકારી	આપડું
પ્રચાર	મંજર	સદર	આભારી	ચકરી	બાબરી	ઉધાડું
પ્રચુર	મંજૂર	સક્કર	આસુરી	ચમરી	બેકારી	ભાંચેડું
પ્રસાર	મંતર	સક્કર	ઇરતરી	ચાકરી	ભંડારી	કછોડું
પ્રહર	મંદિર	સમીર	ઉપરી	ચાતુરી	ભાખરી	કથોડું
પ્રહાર	માનંર	સવાર	ઓકારી	ચીતરી	ભિખારી	કપડું
ફકીર	માહેર	સંસાર	ઓતારી	ચીથરી	મનૂરી	કોપડું
ફળર	મુસાર	સંરેકાર	ઓસરી	ચીથરી	મદારી	ખાધડું
ફાચર	મૂતર	સંહાર	ઓસરી	ચોધરી	મયૂરી	ખાપડું
ફિકર	રખર	સાકર	કચેરી	છાપરી	મશ્કરી	ખાંજડું
ફિતૂર	રુધિર	સાકાર	કચોરી	છોકરી	મંજૂરી	ખોખડું
ફુલકાર	લકીર	સાક્ષર	કઠારી	જબરી	માધુરી	ખોટાડું
બકોર	લગાર	સાગાર	કંપારી	જરૂરી	રખારી	ગાભડું
બજર	લગીર	સાયર	કંસારી	જુગારી	રૂપેરી	ગોઝાડું
બખર	લઠાર	સુતાર	કાકરી	જવેરી	લહેરી	ગોખડું
બધિર	લશ્કર	સુથાર	કાચરી	જામરી	લાચારી	ધણેડું
બપોર	લહેર	સુફૂર	કાંકરી	જાલરી	લાચરી	ધાધડું
બહાર	લંગર	સુંદર	કિશોરી	જૂંસરી	વેપારી	ચીથડું
બંદર	લાચાર	સૂતર	કિંકરી	ટોકરી	શહેરી	ચીંથડું
બાહેર	હુહાર	રથાવર	કુમારી	ટોકરી	સોનેરી	ચેરડું
બીમાર	વખાર	રવીકાર	કૂતરી	ટાબારી	સોપારી	ચોધાડું
બુખાર	વગર	હબર	કેસરી	ડાભેરી	હબૂરી	છધાડું
બેકાર	વજર	હબૂર	કોઠારી	ડાયરી	હાજરી	છાપડું
બેગાર	વરતાર	હાજર	ખનૂરી	ડોકરી	હોજરી	છીછડું
બેચર	વાનર	હુમર	ખતરી	તિભેરી	અધ્યાડું	છોકડું
બમર	વાવર	અપ્સરા	ખરેરી	તેયારી	ઉતાડું	છોતડું
બંગાર	વિકાર	ઈશારા	ખંજરી	દિલેરી	કછોડું	જખડું
બંગુર	વિચાર	કંદરા	ખાખરી	દિકરી	ગભડું	જુઆડું
બંડાર	વિધુર	કાલેરા	ખાતરી	ધુનરી	ખેસાડું	જુવાડું
બીતર	વિહાર	ચતુરા	ખુમારી	ધૂંસરી	હુટાડું	જેતડું
બેંકાર	વેપાર	દસેરા	ખુવારી	ધોંસરી	અકાડું	ટાપડું
બ્રમર	બ્યાપાર	પથારા	ખેચરી	ધુનરી	અધડું	કાંગડું
મગર	શરીર	મદિરા	ગરૂરી	નગરી	અધીડું	ઠીકડું
મમ્બર	શહેર	મંજૂરા	ગંજેરી	નાગરી	અધૂડું	ડગડું
મનૂર	શંકર	અંધારાં	ગડેરી	નાદારી	અનેડું	ડોઝડું
મત્સર	શાયર	ખાખરાં	ગુજરી	નામેરી	અમાડું	ઢેખડું
મદાર	શાહેર	અધારી	ગુજરી	નોકરી	અસડું	તગાડું
મધુર	શિકાર	અઠારી	ગૂંજરી	પયરી	અંધાડું	તમડું
મયૂર	શિખર	અમીરી	ગોચરી	પથારી	આકડું	ધુતાડું
મહાર	અસુર	અંગારી	ધાધરી	પાયરી	આધેડું	ધોંસડું

નખરું	ખુઝરું	અચ્છરો	હાંગરો	ચરેરો	દાયરો	કુવારો
નગરું	બેધરું	અરતરો	કિનારો	ચહેરો	દીકરો	બકરો
નઠરું	ભાંચરું	અંગારો	કુધારો	ચિતારો	દોહરો	બખારો
નમેરું	મતીરું	આફરો	કૂતરો	ચુનારો	ધખારો	બફારો
નવરું	મધુરું	આવરો	ખટારો	ચૂંથારો	ધવરો	ખાજરો
નાતરું	મામેરું	આશરો	ખતરો	ચોતરો	ધસારો	ખિસ્તરો
નાનેરું	માલરું	આંતરો	ખરેરો	ચોતારો	ધુનરો	ભમરો
નેતરું	મોટરું	ઇબરો	ખાખરો	છોકરો	ધુતારો	ભંડારો
નોતરું	લવારું	ઉગારો	ખાંચરો	જન્મારો	નખીરો	મજરો
નોધારું	સોંસરું	ઉતારો	ખૂંખારો	જિવારો	નાકારો	મુજરો
પગેરું	આખર	ઉધારો	ખોંખારો	જેવારો	પટારો	મુસારો
પતરું	ભજર	ઉંખરો	ગજરો	ઝગારો	પડારો	મોભારો
પંખેરું	મશર	ભમરો	ગઢેરો	ઠઠારો	પથરો	રંગારો
પાધરું	હમર	ભમરો	ગખારો	ડગરો	પથારો	લુટારો
પાંજરું	અત્યારે	ભંકારો	ગભારો	ડચૂરો	પનારો	વકરો
પાંશરું	અરેરે	ઓવારો	ગાંદરો	ડંગોરો	પહેરો	વછેરો
પાંસરું	આખરે	કચરો	ગુજરો	ડાયરો	પહોરો	વધારો
પીંજરું	આશરે	કટોરો	ગોખીરો	ડુંગરો	પાવરો	વાયરો
ફેફરું	ઓચરે	કઠેરો	ગોઝારો	ઢચરો	પીંતરો	વેતરો
ફેતરું	કેમરે	કંદોરો	ગોંદરો	ઢંદેરો	પીંઢારો	શકરો
બચારું	તેવારે	કંપારો	ધસારો	તંખૂરો	પેસારો	સસરો
બહેરું	મજરે	કંસારો	ધાધરો	તુંકારો	પેંતરો	સુધારો
બાવરું	વગેરે	કાતરો	ધૂધરો	તોખરો	ફકરો	હોકારો
બિચારું	વધારે	કાંકરો	ધોધરો	દાદરો	ફંફેરો	

લ

અકલ	અમલ	કતલ	કોકિલ	ગાફલ	ચુંગલ	તાંદુલ
અકાલ	અમૂલ	કપાલ	કોમલ	ગુલાલ	છકેલ	તાંખૂલ
અકુલ	અમોલ	કખૂલ	કોચલ	ધાયલ	છટેલ	તુમુલ
અખિલ	અવલ	કમલ	કોશલ	ચપલ	છાયલ	ત્રિકાલ
અચલ	અશ્લીલ	કમાલ	ખગોલ	ચંચલ	જટિલ	ત્રિતાલ
અતલ	અસલ	કલાલ	ખરલ	ચંડાલ	જહાલ	ત્રિશૂલ
અદલ	અસીલ	કંગાલ	ખલેલ	ચંડૂલ	જંગલ	દખલ
અતોલ	આકુલ	કાતિલ	ખુશાલ	ચંડોલ	ટપાલ	દલાલ
અદલ	આંખિલ	કામિલ	ખૂટલ	ચંપલ	ટહેલ	દલીલ
અદલ	ઉકેલ	કુચાલ	ખૂટેલ	ચાવલ	દુવાલ	દંગલ
અનલ	ભર્મિલ	કુટિલ	ગઝલ	ચાંડાલ	ટેખલ	દાખલ
અનિલ	એકલ	કુશલ	ગરલ	ચુગલ	ઠરેલ	દિવેલ
અખીલ	ઓઝલ	કુંડલ	ગલોલ	ચુડેલ	ડખલ	દીવાલ
અખોલ	કચાલ	કેવલ	ગાફલ	ચુંગલ	તત્કાલ	દુર્ખલ

કુખાલ	સ્તલ	ત્રિકલ	ઘપલી	કારેલું	દવલું	ગોખલો
ધમાલ	રવાલ	પિંગલા	ડાંડલી	કુડલું	નમાલું	ગોટલો
ધવલ	રસુલ	મહિલા	દીંગલી	કેટલું	નીચલું	ધંટલો
ધાંધલ	રૂમાલ	શિતલા	તપેલી	કાચલું	પગલું	ચકલો
ધુપેલ	લાંગૂલ	શૃંખલા	તાવલી	કોઠીલું	પવાલું	ચાંદલો
નકલ	વખીલ	પહેલાં	તાંજલી	કોઠીલું	પહેલું	ચૂડલો
નવલ	વડીલ	અંગૂલિ	થાંભલી	કોઠેલું	પાછલું	ચોટલો
નાતાલ	વતુલ	અંજલિ	દાલાલી	ખંધોલું	પોપલું	ટપલો
નિકાલ	વસુલ	અકલી	નકલી	ખારીલું	પોમલું	ટોપલો
નિર્જલ	વહાલ	અકાલી	નખલી	ખાંતીલું	ફરેલું	ડગલો
નિર્માલ	વહેલ	અધેલી	નવેલી	ખોખલું	ફાટેલું	ડાખલો
નિશ્ચલ	વિકલ	અમલી	પગલી	ખોટીલું	ખકાલું	ઢગલો
નિષ્ફલ	વિપુલ	અંગુલી	પવાલી	ગદેલું	ખાયલું	તખેલો
નૃપાલ	વિક્લ	અટાલી	પસલી	ગાંગલું	ખોખલું	થાનેલો
પખાલ	વિમલ	કદલી	પાટલી	ધાટીલું	માટલું	થાંભલો
પહેલ	વિશાલ	કપાલી	પાંચાલી	ચકલું	માતેલું	દાખલો
પાગલ	વ્યાકુલ	કાખલી	પોટલી	ચાગલું	માંહેલું	દુશાલો
પ્રખલ	શાદ્દલ	કાપલી	પ્રણાલી	ચાટલું	મૂએલું	નખલો
પ્રવાલ	શિકલ	કારેલી	ખકાલી	ચાડીલું	મોજીલું	નવલો
પ્રેમલ	શિક્કલ	કીટલી	ખદિલી	ચાંપલું	રંગીલું	પાટલો
ફરેલ	શિથિલ	કુચલી	મવાલી	ચોલીલું	રસીલું	પૂડલો
ફાંજલ	શિતલ	કુંડલી	મશાલી	ચોસલું	રંગીલું	ફેસલો
ફાટેલ	શેવાલ	ખંપાલી	મામૂલી	છકેલું	લાગલું	ફેંસલો
ખકાલ	સકલ	ખાજલી	મુશકેલી	છખીલું	વહાલું	ફાંડલો
ખખીલ	સફલ	ખાટલી	મોરલી	છાલીલું	વહેલું	ખદલો
ખખોલ	સખલ	ખુશાલી	રાંડેલી	ખખલું	સહેલું	ખંગલો
ખગલ	સરલ	ખૂજલી	રાટલી	ખખલું	સુરીલું	મજલો
ખદલ	સલિલ	ગવલી	સાહેલી	ઝેરીલું	હઠીલું	મસાલો
ખહાલ	સવાલ	ગોખલી	હવેલી	ઠાયલું	હેઠલું	મામલો
ખાતલ	સહેલ	ગોટલી	દયાલું	ટકીલું	આપલે	મૃગલો
ખેહાલ	સામેલ	ધડૂલી	મધાલું	ઠાંગલું	એટલે	મોરલો
ભૂપાલ	સુશીલ	ચકલી	અમૂલું	ડગલું	જટલે	રસાલો
મજલ	હમાલ	ચમેલી	અમોલું	ડખલું	અમેલો	રંગલો
મજલ	હલાલ	ચવલી	આગલું	ડખીલું	આખલો	રેંડલો
મહેલ	હવાલ	ચપેલી	આટલું	ડાઘલું	ભયલો	વાંસલો
મંગલ	હાકલ	ચખેલી	આમલું	ઢેપલું	ઓટલો	સાડલો
મંડલ	અખોલા	ચુગલી	હપલું	તપેલું	કખાલો	હવાલો
માંસલ	કમલા	ચોટલી	એકલું	તખલું	કખીલો	હુમલો
મુકલ	કોકિલા	છાજલી	એટલું	તાવલું	કાફલો	જવલે
મુદલ	ગોશાલા	જંગલી	કુડલું	તેટલું	કાંડલો	મહેલો
મુશકેલ	અપલા	ટપલી	કાચલું	તોતલું	ખટલો	મહોલો
યુગલ	અંચલાં	ટપાલી	કાટલું	થેપલું	ખાટલો	મહોલો
				દલાલું	જલોલો	

૫

અતીવ	પાશવ	ગદવી	ઓઢવું	ખૂલવું	ધૂસવું	ચોટવું
અધુવ	પાંડવ	ગીરવી	ઓપવું	ખૂંચવું	ધૂંટવું	ચોટવું
અભાવ	પ્રભવ	નદવી	ઓરવું	ખૂંતવું	ધેરવું	ચોરવું
અભૂંવ	પ્રભાવ	તગાવી	ઓળવું	ખૂંદવું	ધેરાવું	ચોળવું
આનં વ	પ્રસવ	દુન્યવી	કટાવું	ખેડવું	ધોરવું	ચોંકવું
આસવ	પ્રસ્તાવ	પલ્લવી	કઠવું	ખેલવું	ધોળવું	છકવું
ઉચ્છવ	ખચાવ	પાટવી	કડવું	ખેંચવું	ધોંચવું	છડવું
ઉઠાવ	ખનાવ	પાસવી	કટવું	ખોનવું	ધોંટવું	છણવું
ઉત્સવ	ખંધવ	પૃથિવી	કથવું	ખોરવું	ચકવું	છખવું
ઓચ્છવ	ખાંધવ	પેરવી	કમાવું	ખોદવું	ચગવું	છળવું
કટાવ	ભરાવ	માનવી	કહેવું	ખોલવું	ચડવું	છંટાવું
કટેવ	ભૂદેવ	માયાવી	કળવું	ખોસવું	ચણવું	છંડાવું
કાદવ	માદેવ	માંડવી	કંપવું	ખોળવું	ચરવું	છાનવું
કુટેવ	યાદવ	મેઘાવી	કાઢવું	ગળવું	ચર્ચવું	છાપવું
કોરવ	વટાવ	મોલવી	કાપવું	ગણવું	ચર્ચાવું	છાંટવું
ખરવ	વર્તાવ	રાજવી	કામવું	ગમવું	ચસવું	છાંડવું
મદેવ	વિધેવ	અટાવું	કાંતવું	ગવાવું	ચળવું	છાંદવું
ગાંડિવ	વૈભવ	અડવું	કુટાવું	ગળવું	ચંપાવું	છીપવું
ગાંડીવ	વેળણવ	અર્થવું	કોપવું	ગાળવું	ચાખવું	છીંકવું
ગોરવ	રૌરાવ	અર્પવું	કોરવું	ગાંઠવું	ચાટવું	છટવું
ધેરાવ	સચિવ	અન્નવું	કલપવું	ગુણવું	ચારવું	ધૂપવું
ચડાવ	સજીવ	અંખાવું	કસવું	ગુંજવું	ચાલવું	ધૂપાણ
છંટાવ	સંભવ	આગવું	કૂદવું	ગૂડવું	ચાહવું	ધૂંદવું
જડાવ	સ્વભાવ	આઢવું	કૂટવું	ગૂંચાવું	ચાળવું	છકવું
જમાવ	અકવા	આપવું	કોહવું	ગૂંથવું	ચાંપવું	છેટવું
ઠરાવ	અલાવા	આલવું	ખરવું	ગૂંદણ	ચિડાવું	છેદવું
ઢોળાવ	અથવા	આવવું	ખણવું	ગોખવું	ચિરાવું	છાટવું
તાંડવ	ઊનવા	આંકવું	ખપવું	ગોટાવું	ચિંતવું	છાલવું
દાનવ	કદુવા	આંજવું	ખમવું	ગોઠવું	ચીપવું	છાલાવું
દુદેવ	ચંદાવા	આંટવું	ખરવું	ગોતવું	ચીરવું	જડવું
દેખાવ	નાડાવા	આંળવું	ખર્ચવું	ગોંધવું	ચીંધવું	જણવું
નડાવ	પરવા	ઈચ્છવું	ખસવું	મહવું	ચુસાવું	જન્મવું
નભાવ	પેશવા	ઊગવું	ખંચાવું	ધટવું	ચુંખવું	જપવું
નિભાવ	રતવા	ઊઠવું	ખાટવું	ધડવું	ચૂમવું	જમવું
નિજીવ	વિધવા	ઊડવું	ખાળવું	ધવાવું	ચૂમવું	જળવું
નીરવ	સંધવા	ઊભવું	ખાંડવું	ધસાવું	ચૂસવું	જંપવું
પડાવ	ઝાંઝવાં	ઊંધવું	ખીનવું	ધસાણું	ચૂંધવું	જમવું
પરવ	અટવિ	ઓઢવું	ખીલવું	ધાલવું	ચૂંથાવું	જમવું
પલ્લવ	અટવી	ઓટવું	ખૂટવું	ધૂમવું	ચેતવું	જમવું
પાલવ	ઈસવી					

જૂજીવું	ઢીંચવું	દોરવું	પેધવું	મદવું	વઢવું	ફતવો
જૂતવું	ઢૂકવું	દોહવું	પેસવું	મળવું	વઢવું	ખડવો
જેખવું	ઢૂહવું	ધગવું	પોઢવું	મંડવું	વધવું	ખળવો
જેડવું	ઢોળવું	ધપવું	પોસાવું	માનવું	વળુંવું	ખંધવો
જગવું	તજવું	ધરવું	પોંકવું	માપવું	વર્તવું	ખરાવો
જંખવું	તપવું	ધારવું	પોંખવું	મારવું	વસવું	મછવો
જાડવું	તરવું	ધીરવું	ફગવું	મીચવું	વહેવું	મરવો
જારવું	તાકવું	ધોળવું	ફરવું	મૂંડવું	વીળવું	માંડવો
જાલવું	તાજવું	ધૂજવું	ફળવું	મેલવું	વેચવું	રાંડવો
ઝીકવું	તાડવું	નડવું	ફંટાવું	મોડવું	વેઠવું	લકવો
ઝીલવું	તાણવું	નભવું	ફાટવું	ચાચવું	શમવું	લહાવો
ઝૂટવું	તાપવું	નમવું	ફાડવું	ચોજવું	શીખવું	લાડવો
ઝાંડવું	તાવવું	નરવું	ફાલવું	રક્ષવું	શોચવું	વડવો
ટળવું	તાળવું	નાચવું	ફાવવું	રગવું	સમાવું	હલવો
ટંગાવું	તૂટવું	નાસવું	ફૂલવું	રચવું	સર્જવું	અપકવ
ટાળવું	તેડવું	નાડવું	ફૂંકવું	રડવું	સહેવું	આત્મત્વ
ટાંકવું	તોડવું	નાંખવું	ફેલાવું	રમવું	સાંખવું	અસ્તિત્વ
ટાંગવું	તોળવું	નિમાવું	ફેંકવું	રવવું	સૂધવું	અંધત્વ
ટાંચવું	ત્રાજવું	નીભવું	ફેંદવું	રહેવું	સોંપવું	ગુરુત્વ
ટાંપવું	ત્રાડવું	નીમવું	ફેાડવું	રળવું	હાળવું	દાસત્વ
ટચાવું	ત્રહવું	નીરવું	ખકવું	રંગવું	હસવું	પંચત્વ
ટિંગાવું	થંભવું	નીંદવું	ખક્ષવું	રાચવું	હારવું	પ્રભુત્વ
ટેકવું	થાકવું	નોંધવું	ખચવું	રાંડવું	હાલવું	ભ્રાતૃત્વ
ઠગવું	થાપવું	પચવું	ખનવું	રાંધવું	ઢીંચવું	મહત્ત્વ
ઠંસાવું	થીજવું	પડવું	ખળવું	રિસાવું	ઢીંડવું	મંત્રિત્વ
ઠોકવું	થૂંકવું	પતવું	ખાઝવું	રીઝવું	હોમવું	માતૃત્વ
ડગવું	થોમવું	પસ્તાવું	ખાફવું	રુચવું	પડવો	વક્રત્વ
ડરવું	દટાવું	પાકવું	ખાંધવું	રૂઠવું	હળવો	વ્યક્તિત્વ
ડસવું	દળવું	પારેવું	ખૂડવું	રેડવું	અભાવો	સ્વામિત્વ
ડંખવું	દખાવું	પાળવું	ખૂરવું	લખવું	ખારવો	મુખ્યત્વે
ડાટવું	દળવું	પીડવું	ખેસવું	લચવું	ધરાવો	અપૂર્વ
ડામવું	દંડવું	પીડાવું	ખોધવું	લાળવું	ચકવો	ગંધર્વ
ડારવું	દાઝવું	પીલવું	ખોળવું	લપવું	ચડાવો	ગાંધર્વ
ડુકાવું	દાટવું	પીસવું	ખીંભવું	લહાવું	છાડવો	સર્વસ્વ
ડૂકવું	દીખવું	પીખવું	ખીંસવું	લાગવું	ટાપુવો	ઓજસ્વી
ડૂખવું	દુખવું	પીંજવું	ખૂલવું	લાજવું	ઢમ્મવો	તપસ્વી
ઢળવું	દુણાવું	પુરાવું	ખૂંજવું	લાદવું	ઢીંકવો	તેજસ્વી
ઢાળવું	દુભાવું	પૂભવું	ખૂંસવું	લાધવું	નિભાવો	મનસ્વી
ઢાંકવું	દૂઝવું	પૂરવું	ખેટવું	લાવવું	પડવો	વચસ્વી
ઢીખવું	દેખવું	પેટાવું	ખેળવું	લૂટવું	ખસ્તાવો	

૨૧

અક્ષાંશ	કાળાશ	તૂરાશ	ચૌદશ	મોળાશ	કર્કશ	પડોશી
અવશ	કુમાશ	દશાંશ	ઝાંખાશ	રતાશ	દુર્દશ	પાડોશી
અંકુશ	કૂળાશ	ધગશ	ઝીળાશ	રવેશ	નિરાશા	ચોરાશી
અંદેશ	ખટાશ	ધીમાશ	ઝુમ્મિશ	રણીશ	હમેશાં	મુનશી
અંશાંશ	કુનિંશ	ધોળાશ	પ્રદેશ	લાલાશ	હંમેશાં	વિનાશી
આકાશ	ખાએશ	નરેશ	પ્રવેશ	વિદેશ	ત્રિરાશિ	પરશુ
આડશ	ખારાશ	નાખુશ	પ્રાણેશ	વિનાશ	અગાશી	અતિશે
આતશ	ખોરાશ	નિકાશ	ફડશ	વિવશ	અળશી	અંદેશે
આદેશ	ગણેશ	નિરાશ	ફિકાશ	વાંકાશ	આકાશી	તમાશે
આવેશ	ગુન્નશ	નિદેશ	બક્ષિશ	શાખાશ	કળશી	નકશે
ઉભશ	કંડાશ	નિર્વંશ	બડાશ	સત્યાંશ	ખુરશી	સંદેશે
ઉદેશ	કંકાશ	પડોશ	બાલિશ	સંદેશ	ટાપશી	શતશઃ
ઊણાશ	તરશ	પરાશ	બાહોશ	સાળાશ	દેવાંશી	આદર્શ
કચાશ	તલાશ	પીળાશ	બેહોશ	સ્વદેશ	નકશી	ઘતિશ્રી
કર્કશ	વંગાશ	પેદાશ	બિનાશ	હતાશ	નવ્યાશી	જયશ્રી
કળશ	તાદશ	પ્રકાશ	બિનાશ	હમેશ	નાખુશી	માતુશ્રી
કલશ	તીખાશ	ચીકાશ	મીકાશ	હંમેશ	નાલેશી	વનશ્રી
						દર્પાશ્રુ

૨૨

અભ્યાસ	કવાસ	ગાત્રાસ	તરસ	ફરસ	સરસ	ખુરમી
અમાસ	કંકાસ	ચરસ	તાપસ	ફાનસ	સંડાસ	ગારસી
અવાસ	કંબૂસ	ચાઉસ	દિવસ	ફારસ	સુવાસ	ચોકસી
અંડસ	કાનસ	ચોકસ	ધુમ્મસ	બક્ષિસ	હરસ	ચોરાસી
આતસ	કુવાસ	ચાકસ	નપાસ	માણસ	હવસ	જાણસી
આલાસ	કૈલાસ	ચોપાસ	નરસ	માનસ	અહિંસા	જનસૂસી
આપૂસ	ખત્રાસ	ચોરસ	નાપાસ	મોરસ	ખાલસા	ટાપસી
આયાસ	ખણસ	ચૌદસ	નિકાસ	રાક્ષસ	જિજ્ઞાસા	તપસી
આરસ	ખમીસ	જાણસ	નિવાસ	લિખાસ	પિપાસા	તાપસી
આવાસ	ખલાસ	જળસ	નિશ્વાસ	લેખાસ	પ્રશંસા	તામસી
આળસ	ખવાસ	જનસૂસ	નિઃશ્વાસ	વરસ	મનસા	તુલસી
ઉભસ	ખવીસ	હકાંસ	નીરસ	વાપસ	લાલસા	તુળસી
ઉદાસ	ખસૂસ	હંકાસ	નૃશંસ	વાયસ	અગાસી	નવ્યાસી
ઉરસ	ખુમસ	હામીસ	પારસ	વારસ	અભ્યાસી	નાલેસી
ઉલ્લાસ	ખૂનસ	હુખાસ	પોદીસ	વિકાસ	અળસી	પારસી
એજસ	ગરાસ	હુમાસ	પોરસ	વિલાસ	આરસી	પ્રવાસી
ઓરસ	ગામંસ	તપાસ	પ્રયાસ	વિશ્વાસ	ઉદાસી	વિલાસી
કપાસ	ગારસ	તમસ	પ્રવાસ	સખસ	ઉપાસી	આળસુ
				સાહસ	ખલાસી	ચોમાસુ

જડસુ	ચોમાસું	ફરસું	હલેસું	કોલસો	તમાસો	ખીખત્સ
જિજ્ઞાસુ	ઢીમસું	ફેફસું	અરીસો	ખુલાસો	દિલાસો	ચિકિત્સા
વિશ્વાસુ	નરસું	ખગાસું	આરસો	ચોરસો	દિવાસો	જીગૃહ્સા
ઉશીસું	પતાસું	ખત્રીસું	કારસો	જલસો	નિસાસો	અહિંસા

૫

આશિષ	નિમેષ	વિશેષ	શુશ્રુષા	સંતોષી	સહષ
આયુષ	પુરુષ	સંતોષ	મહિષી	જિગીષુ	મહાધિ
ત્રિદોષ	મહિષ	મનોપા	વિદુષી	ઉત્કર્ષ	

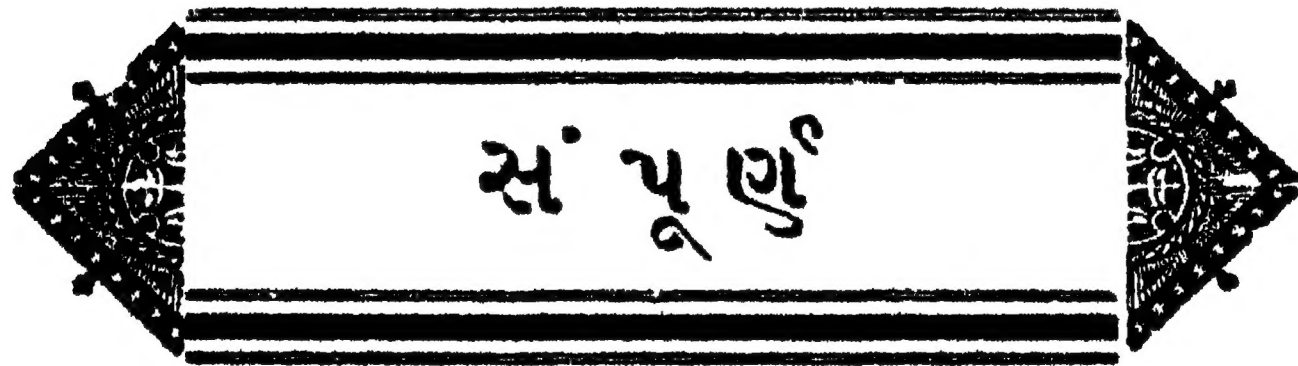
૬

અસહ	કુનોહ	નિઘ્રહ	પ્રવાહ	સમૂહ	સુલેહ	આગ્રહી
અહહ	ગવાહ	નિર્મોહ	ફતેહ	સલાહ	અહાહા	ઈલાહી
આગ્રહ	તરેહ	નિર્વાહ	વિઘ્રહ	સંગ્રહ	હાજહા	ગવાહી
ઉત્સાહ	દુઃસહ	નિઃસ્પૃહ	વિરહ	સંદેહ	અદેહી	પ્રવાહી
કલહ	નિગાહ	નૃસિંહ	વિવાહ	સંભોહ	આગાહી	અહોહો

૭

અકળ	કપાળ	ચોફાળ	નિર્માળ	પ્રેમાળ	વાદળ	કમળા
અકાળ	કમળ	જોગાળ	નિશાળ	ફરાળ	વિકળ	કવેળા
અચળ	કરાળ	જાંજળ	નિશ્ચળ	ખરોળ	વિક્ષળ	ખંખોળા
અતળ	કંગાળ	જીઆળ	નિઃફળ	ખેડોળ	વિગળ	જોશાળા
અઘોળ	કાગળ	જીવાળ	નૃપાળ	ભરોળ	વિશાળ	અપળા
અનળ	કાજળ	જાકળ	પડાળ	ભડોળ	વ્યાકુળ	અચળા
અફળ	કામળ	દીખળ	પરાળ	ભૂગોળ	શિયળ	ત્રિક્ષળા
અમળ	કાસળ	ડફેળ	પરતાળ	ભૂપાળ	શિતળ	પિંગળા
અંજળ	કુશળ	ડિંગળ	પાતળ	ભૂંગળ	શેવાળ	શિતળા
આકુળ	કુંડળ	તત્કાળ	પિત્તળ	ભોગળ	શ્રીફળ	સવેળા
આગળ	ફેવળ	ત્રિકાળ	પિંગળ	મંગળ	સકળ	ધીકેળાં
આમળ	કોમળ	ત્રિશળ	પીતળ	મંડળ	સફળ	ચુમાળાં
આંગળ	ખગોળ	દયાળ	પીપળ	પ્રવાળ	સળળ	અંજળિ
આંચળ	ખર્ચાળ	દુકાળ	પીચળ	મુશળ	સરળ	અટાળી
મયળ	ગૂગળ	દુખંળ	પુષ્કળ	મુસળ	સંભાળ	આગળી
ઉલ્લાળ	ગોવાળ	દુષ્કાળ	પૃથળ	મોસાળ	સાચળ	આંગળી
જીખળ	અપળ	ધવળ	પૂંડળ	રેતાળ	સુકાળ	આંચળી
જોધાળ	અચળ	ધાળળ	પોકળ	વટાળ	રનેહાળ	કદળી
એંટાળ	અંડાળ	ધાંધળ	પોગળ	વમળ	હેડળ	કાજળી
કઠોળ	અંડોળ	નિર્જળ	પ્રખળ	વરાળ	હેતળ	કાતળી
કડોળ	ચાંડાળ	નિર્મળ	પ્રેમળ	વર્તળ	ખખળા	કામળી

કાંચળી	તખાળી	ઉનાળુ	બિજળું	નિરાળું	હાંફળું	કોગળો
કુંડળી	તાંસળી	ખર્ચાળુ	કાંટાળું	પટોળું	અંચળો	કોથળો
કોથળી	હીવાળી	નત્રાળુ	કુમળું	પહોંળું	આગળો	ગોટાળો
કોદાળી	ધાબળી	દયાળુ	કૂંડાળું	પાતળું	આમળો	ધાધળો
ખંખાળી	નવેળી	નિદ્રાળુ	ખાંચાળું	પાવળું	છંટાળો	ચાકળો
ખૂંજળી	પાંચાળી	પત્રાળુ	ગૂંચળું	પાંખાળું	ઉકાળો	ઢાકળો
ગરેળી	પાંસળી	માયાળુ	ગૂંછળું	પાંગળું	ઉચાળો	ઢેખાળો
ગાંધળી	પુતળી	યાત્રાળુ	ચાગળું	પુતળું	ઉછાળો	હુંદાળો
ચીતળી	ભૂંગળી	શિયાળુ	ચાવળું	ખહોળું	ઉનાળો	ધાબળો
ચેપટાળી	રંગાળી	શ્રદ્ધાળુ	છાગાળું	ભાંભળું	ઉફાળો	નેપાળો
જાંનળી	રેંકળી	અવળું	ડહોળું	ભોખાળું	ઉલાળો	પીપળો
ડાગળી	વાંસળી	આકળું	તોતળું	મથાળું	કમળો	પોદળો
ડાંખળી	વિજળી	આમળું	દૂબળું	રૂપાળું	કંટાળો	ફંગાળો
હુંગળી	સૂતળી	આંગળું	દેવાળું	વેગળું	કામળો	ખખાળો
ઢોકળી	અવાળુ	આંધળું	નખળું	સધળું	કાંખળો	

છ વિશિષ્ટતાઓ

- (૧) ન્હાનામાં ન્હાતું ઇનામ
પોતાને ખર્ચે હરીફોને
પહોંચતું કરે છે.
- (૨) સરળ અને પ્રચલિત
શબ્દો આવે છે.
- (૩) ચાવીઓની રચના
રસમય હોય છે.
- (૪) પ્રવેશ ફી માટે ઇનામી
રોકડ પાવતી હોય છે.
- (૫) ૨-૪-૦માં ૮ પ્રવેશ-
પત્રો ભરી શકાય છે.
- (૬) હરીફોનો અપૂર્વ પ્રેમ
સંપાદન કરેલ છે.

ત્રણ તીર

‘જન્મભૂમિ’
ગુજરાત-કાઠિયાવાડનું
અગ્રગણ્ય દૈનિક
રાજરથાનીઓનું
મુખપત્ર

‘પ્રવાસી’
રવિવારનું
સંસ્કારી
સાપ્તાહિક

જન્મભૂમિ રાષ્ટ્રરચના હરીફાઈ

ગુજરાતી ભાષાની એક અને અભેડ હરીફાઈ

